הרב יצחק אביגדור אורנשטין

יומן
הכותל המערבי

הכין והביא לבית הדפוס

בנו

שמואל אבן־אור (אורנשטין)

הוצאת בית אורנשטין

ירושלים תשכ"ח

©

כל הזכויות שמורות

לשמואל אבן־אור (אורנשטין)
שכון חסכון, בלוק ב, בית וגן, ירושלים
טלפון 66896

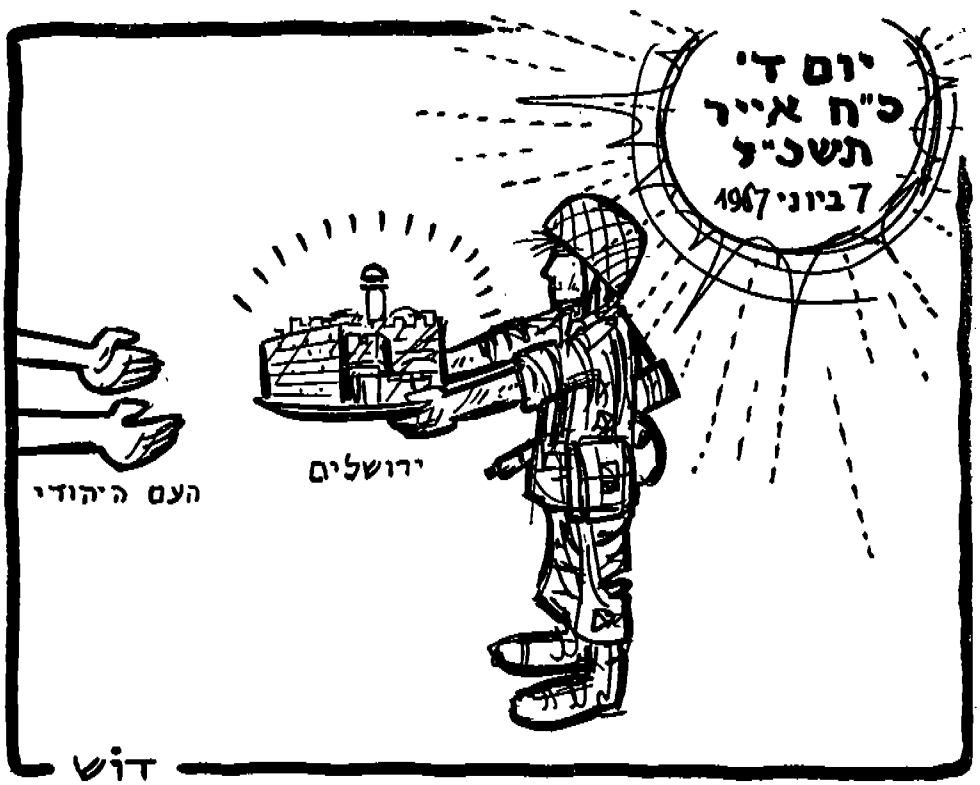
Printed in Israel

דפוס וויס, ירושלים

לתושבי הרובע היהודי של ירושלים העתיקה
ושומרי חומותיה שלא נטשוהו בכל שנות
המצוקה, ה„מאורעות", והמאבק על קוממיות
ישראל.

ללוחמי ירושלים העתיקה וחלליה במלחמת
השחרור תשח.

למשחררי ירושלים העתיקה וחלליה במלחמת
ששת־הימים תשכז.

נדפס בעיתון „מעריב" ביום ה כט איר תשכז.

נר זכרון

לנשמות

שומריו הנאמנים ומשרתיו בקודש של הכותל המערבי ומחזיקי מניני התפלה בו.

ה ת כ ן

פתח דבר	ז—ח
מבוא, חלק א: שומר הכותל	ט—מו
נר זכרון	מז—מח
מבוא, חלק ב: פרשת הכותל	מט—סד
היומן:	
שנת תרצ	1—18
שנת תרצא	19—31
שנת תרצב	32—53
שנת תרצג	54—70
שנת תרצד	71—80
שנת תרצה	81—83
שנת תרצו	84—98
שנת תרצז	99—124
שנת תרחץ (תרצח)	125—153
שנת תרצט	154—180
שנת תש	181—192
שנת תשא	193—212
שנת תשב	213—240
סקירה שנתית לשנת תשב	241—246
שנת תשג	247—287
סקירה שנתית לשנת תשג	288—296
שנת תשד	297—334
סקירה שנתית לשנת תשד	335—341
שנת תשה	342—377
סקירה שנתית לשנת תשה	378—384
שנת תשו	385—416
סקירה שנתית לשנת תשו	417—422
שנת תשז	423—445
סקירה שנתית לשנת תשז	446—448
שנת תשח	449—456
המשך היומן	457—458
נספחים	459—494
אחרית דבר	495—496
מפתח השמות	497—508

רשימת התמונות

1. שומר הכותל
2. הכותל ביום חג
3. מתפללים יהודים ליד הכותל
4. נר תמיד ליד הכותל
5. רחוב דוד (השוק)
6. הכותל וסביבתו
7. דרך ציון
8. הכותל ביום שלג
9. בית הכנסת „תפארת ישראל״ (ניסן־בק)
10. בימי עברה וזעם
11. הדרך המובילה משער האשפות לכותל
12. הכותל ביום חול
13. הכותל המשוחרר

תמונות 2, 3, 7, 8, 9, 10, 12 קבלתי מן הארכיון הציוני המרכזי.
תמונה 8 צולמה על ידי הד״ר שווארץ ז״ל, וקבלתיה ברשותה האדיבה של אלמנתו.
תמונות 5, 6, 13 קבלתי מקרן־היסוד — המגבית היהודית המאוחדת.
תמונות 1, 4 קבלתי מן הקרן הקימת לישראל.
תמונה 11 קבלתי ממר אלכסנדר עזר.
את הציור קבלתי ממר קריאל גרדוש (דוש).

לכולם תודתי נתונה.

פתח דבר

בשנת תרצ נתמנה אבי המנוח לרב המפקח ליד הכותל המערבי מטעם הרבנות הראשית והמוסדות הלאומיים. אחד מתפקידיו היה לערוך דין־וחשבון על המתרחש ליד הכותל מדי יום ביומו ולשלוח את הדינים והחשבונות לרבנות הראשית, לועד הלאומי ולאגודת ישראל.

שמונה עשרה שנה זכה אבי לשרת בקודש ובמלחמת הקוממיות נפל על משמרתו.

הרב מרדכי יהודה ליב זקש ז״ל, שהיה ידידו של אבי ז״ל, יעצני להקים יד וזכר לאבי המנוח על ידי אסוף חומר הקשור באבי כגון מאמרים, מחקרים ומכתבים.

בחורף שנת תשט, כשחזר אחי אברהם משבי ירדן, ספר לו כבוד נשיא המדינה מר יצחק בן־צבי ז״ל על הדינים והחשבונות שכתב אבי ושלח לועד הלאומי. נגשתי למר משה אטיאש — שהיה בזמנו מזכיר הועד הלאומי ובקשתיו שיאפשר לי לעין בדינים וחשבונות אלה. הואיל וכל החומר של הועד הלאומי הועבר לארכיון הציוני, אפשרו לי כבוד נשיא המדינה מר יצחק בן־צבי ז״ל ויבדל לחיים ארוכים מר משה אטיאש להשתמש בכל החומר של הועד הלאומי.

העתקתי את הדינים והחשבונות שהיו מפוזרים בתיקים רבים, ביניהם תיקי הועד הלאומי, תיקי ועד העיר למען ירושלים ותיקי המחלקה המדינית. על אף הזמן הרב שהקדשתי לחשוף החומר לא הצלחתי למצוא את כל הדינים והחשבונות שנשלחו על ידי אבי ז״ל ונמצא החומר חסר. גם בדקתי בארכיון של אגודת ישראל אשר הואילו מנהליה בטובם להעמידו לרשותי. שם מצאתי חלק קטן של חומר שלא נמצא בתיקי הארכיון הציוני, אבל גם שם לא מצאתי את כל אשר בקשתי. והיה אם יתקל מי מהקוראים הנכבדים בדינים וחשבונות אשר חסרו לי יואיל להודיע לי על כך ותודתי תהיה נתונה לו.

הדינים והחשבונות מלווים הערות, כתובות על ידי, המסבירות כל מה שטעון הסבר על האישים והמאורעות הנזכרים בהם. כן הקדמתי מבוא בן שני חלקים. החלק הראשון כולל את תולדותיו של אבי, כתובות על ידי. החלק השני נותן את תאורי המאורעות שארעו סביב הכותל בשנים תרפט—תשח, אף הם כתובים בידי.

ליומן נספחו מסמכים רבי ערך הנוגעים לכותל המערבי (מטעם הרבנות הראשית, הנשיא המנוח מר יצחק בן־צבי, אבי ז״ל ומושלי מחוז ירושלים), אף הם מלווים הערות כתובות בידי.

הספר כולו הוא ספר תעודי־הסטורי ויהווה גל־עד לתקופה סוערת בתולדות הישוב העברי בארץ ומאבקו על הכותל המערבי.

אני מכיר טובה ומודה לכל מי שנתן לי יד עזר בהוצאת הספר לאור.

למר משה אטיאש שאפשר לי להשתמש בחומר של הועד הלאומי.

לד״ר אלסברג ולד״ר הימן מהארכיון הציוני אשר עזרו לי במציאת החומר.

לגברת עדינה הרן, המזכירה הנאמנה של חדר העיון בארכיון הציוני, שהיתה לי לעזר רב בכל פניותי בענין השגת החומר.

לעובדי הארכיון הציוני המרכזי על עזרתם האדיבה בהגשת החומר.

למר שאולזון מזכיר אגודת ישראל בירושלים, למר גפנר מנהל הארכיון של אגודת ישראל, שהעמידו לרשותי את החומר של הכותל המערבי בעין יפה.

לדודי הד״ר דב ירדן שהואיל בטובו לעבור על הספר והעיר הערותיו כיד כשרונו בעריכה.

לד״ר חיים בר־דרומא שעבר על כתב יד המבוא, עודדני עדוד רב בהוצאת הספר.

לד״ר יהודה באואר מהמכון ליהדות בת זמננו שהואיל לעבור על כל כתב היד והעיר הערות חשובות.

לד״ר יוסף דן שעבר על המבוא, העיר לי הערות מועילות ותמך בי ביעוץ נאמן להוצאת הספר לאור.

לד״ר בנימין יפה אשר תמך בי בעצה ועודדני עדוד רב בהוצאת הספר.

לרעיתי אסתר אבן־אור תבורך מנשים, שעברה על ההגהות ועזרה לי בעריכת הספר, תבוא על הברכה במשנה תודה.

להוד מעלת כבוד נשיא המדינה מר שניאור זלמן שזר, החב״ד הנאמן, על עזרתו בהוצאת הספר לאור, ולרב שלמה יוסף זוין.

לאחי, אחיותי, גיסי ובני המשפחה שתמכו ואפשרו לי להוציא את הספר לאור, תבוא עליהם ברכה.

לגברת רחל ינאית־בן־צבי, אשת חבר כחבר, ול,,יד בן־צבי״ על עזרתם בהוצאת הספר לאור.

למשרד החנוך והתרבות על עזרתו בהוצאת הספר לאור.

ולבסוף עלי להודות למר אלעזר ווייס בעל דפוס ווייס, וחבר עובדיו הנאמנים, ובפרט למר דוד כהן, על ההדפסה הנאה ועל עבודתם המסורה בהוצאת הספר לאור.

ירושלים, בית וגן, איר תשכח.

שמואל אבן־אור (אורנשטין)

שומר הכותל

הרב יצחק אביגדור אורנשטין הי"ד

רב מפקח ליד הכותל המערבי

מטעם הרבנות הראשית, המוסדות הלאומיים ואגודת ישראל

מבוא

חלק ראשון

שומר־הכותל

„יְדַמּוּ כִּי קְבָרוּמוֹ בְּפָפָר
וְתוֹךְ לִבִּי וּמוֹרָשָׁיו קְבָרְתִּים"
(בְּעַקְבוֹת רַבִּי שְׁלֹמֹה בֶּן גַּבִּירוֹל)

אבי הרב יצחק אביגדור אורנשטין נולד בשנת תרנ"ג בירושלים, לאביו הרב רבי משה יהודה ליב, בנו של הגאון הירושלמי הרב רבי יעקב בהרב ר' ישעיה ברבי אורי, אשר שמו שמש יסוד לשם המשפחה — אורנשטין.

אמו היתה האשה החשובה מרת רייזיל ז"ל, בתו של הר' שמואל הלוי צוקרמן ז"ל, מן המדפיסים הירושלמיים הראשונים אשר פעל רבות למען הפצת הספר העברי בכלל והספר התורני בפרט. כן היה פעיל ביסוד שכונות בירושלים.

כן היה אבי הרב יצחק אורנשטין ז"ל, מצד אֵם אביו ואֵם אבי אביו, נצר ממשפחת רבלין, משפחה ירושלמית ותיקה ומפוארת מתלמידי הגר"א מוילנא.

תולדות:

א.

רבי אורי

אבי המשפחה אשר פעל בירושלים היה רבי אורי אורנשטין[1], הוא נולד בשנת תקס"ו לאביו הקדוש הרב משה בהרב מרדכי ואלאבריגקי בעיר סלונים אשר בגולת רוסיה. עוד בילדותו נודע בשם העילוי מסלונים. גדל והיה גאון בתורה, לבעל מחשבות עמוקות ולסופר מצוין. הוא היה תמים בדרכיו וענו בהליכותיו בקודש. ר' אורי הצטין גם מחוץ לד' אמות של הלכה, כי ידע והתמצא גם בעניני כלכלה ומסחר. אחר התונתו נכנס לעבוד בבנק, ולרגלי חריצותו וכשרונו הגדול באה ברכה לבנק בגללו ונתמנה אחר זמן קצר לסגן מנהל הבנק.

יחד עם זה המשיך את למודיו בתורה וגם התחיל להתעמק בחסידות חב"ד שמצא בה ספוק נפשי לשורש נשמתו הגדולה. בכדי שיוכל לשאוב מים חיים ממקור מעין החכמים נסע אל האדמו"ר בעל הצמח־צדק, הנשיא השלישי לבית חב"ד, לשמוע מפיו „דברי אלקים חיים" ולקבל ממנו את סדרי חסידות חב"ד.

1. ראה עליו „מגילת היחס לבית אורנשטין", חלק א. רבי אורי מאת אי"ש מבית אורנשטין (יצחק אביגדור אורנשטין), ירושלים תרצ"ו, בהוצאת מגנזך ירושלים.
ראה עוד „רבי אורי אורנשטין", מלואים לחלק ג, תולדות חכמי ירושלים, פרומקין־ריבלין, עמוד 263 ומלואים עמוד 4.

אחרי שנכנס לעולם החסידות ראה בעבודתו בשרות הבנק הפרעה לעבודת הקודש, והחליט להנזר מעניני העולם, לנסוע לארץ הקדושה ולהתמסר כולו לעבודת ה'.

רבי אורי הצטין באופיו החזק ובתכונה נפשית נמרצת והוא: עקביות וקביעות בכל מהלך חייו. אם קבע לו איזו עמדה בחיים לא זז ממנה והחזיק בה תמיד ולא התחשב אף פעם בשום מעצור שנתקל בדרכו.

הנסיעה לארץ ישראל היתה אז קשורה בסכנת נפשות, אולם אהבתו הגדולה לארץ הקודש גברה על כל המעצורים ועל כל המכשולים ויעזוב את בית אבותיו ואת מעמדו הטוב, למען יוכל לחיות בפרישות ובחסידות ולעבוד את ה' באין מפריע. למרות התנגדותו הנמרצה של חותנו הגאון בעל ספר „קרן אורה"[2] אשר לא יכול היה לסלוח לו שנים רבות על כי לא שמע לקולו בענין עליתו לארץ, ולמרות התנגדות רבו האדמו"ר בעל ה„צמח צדק", הוציא את החלטתו לפועל ובשנת תקצ"א בא רבי אורי לארץ ישראל.

הפרט החשוב הבא מלמד אותנו על אופיו החזק, אחרי שהחליט לנסוע לארץ ישראל לקח את אשתו ושלש בנותיו — שהגדולה שבהן הגיעה רק לגיל תשע שנים — גם את אביו הזקן ר' משה לקח אתו. כשהגיעו לעיר ברדיצוב השיג אותם רץ מיוחד שנשלח מבית חותנו הגאון להשיבם לביתם. רבי אורי לא חפץ לשוב, אבל אשתו — על פי הפקודה הנמרצה מבית אביה — אמרה לשוב. בסופם של החכוכים הגיעו לידי החלטת גירושין, ובנוגע לילדות הוסכם כי את שתי הילדות הקטנות תקח האם והבת הבכירה תלוה את האב, הבת הבכירה שתפסה את כל הענין התיפחה בבכי מר ואיימה על ההורים בבריחה אם יתפרדו. זה הועיל, כי רחמי האם נכמרו על הילדות ובאין ברירה הסכימה לא לשמוע בקול ההורים ולנסוע יחד עם בעלה לארץ ישראל.

כבן כ"ה שנה היה רבי אורי בבואו לארץ ישראל. הוא התישב עם משפחתו בצפת, שהיתה אז ישוב חשוב מאד בארץ. בצפת עברו על ראשו גל אחר גל של רעב, חרב, בזה ועוד צרות צרורות ואת כולם סבל ר' אורי במנוחת נפש. בשנת תקצ"ד (שנת הבזה) נהרג אביו ושנים מילדיו, ובשנת תקצ"ז (שנת הרעש) נהרגה בתו הבכירה צפורה — בתו זו שהיתה גורמת חשובה לבוא הוריה לארץ. אשתו מרת זיסל ובנו היחיד הרב רבי ישעיה, שהיה ילד בן חמשה חדשים, שכבו ימים אחדים תחת מפולת ונצלו בדרך נס. רבי אורי שנשאר בלי מעט הרכוש שהביא עמו מרוסיה פנה בבקשת עזרה למשפחתו ברוסיה, ובתשובה למשאלתו, נשלח לו מבית חותנו מיד סכום כסף הגון לצרכי ביתו, וביחד עם זה שלחו לו כסף להוצאות נסיעה חזרה לחוץ לארץ. אולם, רבי אורי ענה להם נמרצות שאת הארץ היקרה לו, שאליה שאף ועליה הקריב קרבנות יקרים — לא יעזוב לעולם.

בשנת תר"א התישב רבי אורי בירושלים והתענין במצבם העגום של חסידי חב"ד בארץ. על פי הפצרת ראשי עדת חב"ד נסע בשליחות לחוץ לארץ

2. הרב רבי יצחק מינקובסקי, אב"ד קרלין, נכד הרב והרופא המהולל ר' ברוך שיק מינקובסקי משקלוב.

למען הטיב את מצב הכולל ושהה שם כמה שנים. בחזרו משליחותו הסכים לעמוד בראש הנהלת הכולל על פי בקשת ראשי העדה, ויהיה הממונה והסופר המכניס והמוציא של הכולל בארץ ישראל.

הוא היה גם קנאי נלהב ולא נרתע מפני כל, הוא היה מבין הלוחמים הראשונים נגד יסוד בתי ספר בירושלים ולחם בכלל נגד כל פורץ גדר בדת לדעתו, וגם את הרבנים, ראשי המוסדות ומנהלי הכוללים האשכנזים והספרדים לא נקה ולא חלק כבוד לרב במקום שראה בהם קרירות או אדישות לפרצה שנתהוה במנהג ישראל. לבו היה כלב האריה ולא חת מפני קטון וגדול.

הוא היה איש יפה תואר להפליא וזקן השיבה שלו שירד על פי מדותיו הוסיף לו לוית חן והדרת פנים. במצב של דבקות והתפשטות הגשמיות היה נסוך כולו בקסם של יופי וחן אצילי, וכולו אומר הוד והדר.

ובמדה שהיה קנאי לאחרים עוד יותר קנא בתוך ביתו ומשפחתו. על יוצאי חלציו החמיר ביותר וחנך אותם במדות תרומיות ומעשים טובים שהיו לכבוד ולתפארת. כי האציל עליהם מרוחו ומאורו, רוח טהרה ואור האמת והצדק. הוא זכה לראות בחייו את בניו ובני בניו גבורי תורה וגדולי רוח.

הוא מת בן שבעים ושלש שנים, ביום יז לחודש אדר תרל"ט.

ב.

הרב רבי ישעיה

רבי ישעיה[3] בנו של רבי אורי, נולד בחודש תמוז שנת תקצ"ו (1836), בצפת. בהיותו כבן חמשה חדשים פרצה רעידת אדמה חזקה הידועה בשם „הרעש הגדול בצפת", אשר בה נהרגו מאות נפשות מישראל וביניהן אחותו הבכירה צפורה. ר' ישעיה עצמו ואמו מרת זיסל שכבו תחת מפולת חמשה ימים ונצלו בדרך נס.

בשנת תר"א עבר אביו רבי אורי עם משפחתו לגור בירושלים ומאז ועד יום מותו בחודש מרחשון תרס"ט חי ופעל בירושלים.

בצעירותו כבר נכרו בו בשרונותיו הגדולים לתורה ולמעשה והיה מגדולי החכמים ואנשי המעשה בירושלים הנבנית. בהיותו צעיר לימים מלא מקום אביו כמזכיר וסופר כולל חב"ד. הוא שתף פעולה בכל עניני הישוב עם כולל הפרושים, כחבר ועד כל הכוללים בירושלים[4]. בעת מגפת החולירע שפרצה בירושלים בשנת „הכורת", תרכ"ו (1865), מגפה שהפילה חללים רבים מאנשי ירושלים, נזכר האברך ר' ישעיה ברבי אורי כאחד העסקנים הפעילים בהצלת נפשות[5]

3. ראה אודותיו „אבני האורים" הרב ישעיה בר' אורי ז"ל, בקובץ „הדביר", קובץ לתודה וזכמת ישראל (לזכרו של הקדוש הרב יצחק אביגדור אורנשטין), ירושלים ה תשיא, העורכים דב נתן ברינקר והרב מרדכי יהודה ליב זק"ש, עמוד קז.
ספר זכרונות של יצחק שריון, ירושלים.
„תולדות חכמי ירושלים", חלק ג, עמוד 263 המלואים עמוד 74.

4. ראה ספר „מוסד היסוד", הוצאת „הועד הכללי לכנסת ישראל", ירושלים תשיח.

5. ראה עתון „המבשר" 1865, שנה חמישית, גליון 42. כא מרחשון תרכה.
ראה עתון „הלבנון" תרכו, שנה שניה, גליון 21. יד מרחשון תרכו.

וכאחד העסקנים הראשיים של החברה קדישא גחש"א של האשכנזים.

ר' ישעיה התעסק הרבה מאד בבנין ירושלים. ר' יוסף רבלין בונה שכונות ירושלים היה בן גיסו והוא שמשך את הרב ר' ישעיה לעבודת קודש זו. ר' יוסף שהיה בעל גימטראות היה אומר לר' ישעיה ששמו „ישעיה בן אורי" עולה בגימטריה „ירושלים הבנויה" [6].

באותן השנים חלה התעוררות גדולה בקרב יהודי ירושלים שגרו בצפיפות איומה ובבתים רעועים בתוככי החומות.

אנשי ירושלים שגרו בתוככי החומות הסגורות, שאפו לצאת למרחב הפתוח, ובשנת תרכ"ט התעוררו מספר אנשים מטובי בני ירושלים ונגשו ליסד את השכונה הראשונה מחוץ לחומותיה של העיר, היא שכונת „נחלת שבעה". יסוד שכונה זו נתן דחיפה גדולה להתעוררות שקמה בקרב בני ירושלים אשר יסדו חברה גדולה לבנין בתים בשם אגודת „בנין ישוב הקודש". מטרת האגודה היתה כפי שאנו רואים בחוברת התקנות של האגודה: „לבנות שכונות בתים בעיר הקודש ירושלים וכפרים יהודים בקרבת ערי הקודש בעזה"י". ראשי הבונים היו: ר' יוסף רבלין, ר' זלמן בהר"ן לעווי, ר"מ סלומון, בן־ציון ליאון והרב ר' מאיר אוורבוך ואחרים.

התלהבותם של צעירי ירושלים בבנין שכונות העיר היתה רבה מאד, ובשנים תרל"ד—תרל"ח נוסדו ונבנו ארבע השכונות הגדולות של ירושלים „מאה שערים" בצפון, „אבן ישראל" ו„משכנות ישראל" בדרום ו„בית יעקב" במערב.

ר' ישעיה נרתם לעול העשיה בחברת „מאה שערים" ושמו חתום בין הראשונים על התקנות של החברה. השר משה מונטיפיורי מזכירו בספור מסעו האחרון בארץ־הקודש — תרל"ה — בדברים אלה: נתכבדתי לקבל בקשה מאת ראשי חברת „מאה שערים" אשר מחוץ לעיר להניח את היסוד לבנות שורה חדשה של בתים. החברה הזאת יש לה כעת 120 חברים והיא תחת השגחת ר' זלמן בהר"ן והסוכן בן־ציון ליאון והסופר ישעיה אורנשטין.

אולם, לא רק בבנין שכונות רצו בני ירושלים לעסוק אלא גם ביסוד ישובים חקלאיים לבנין הארץ. ור' יוסף רבלין הבונה הגדול מאחיו מספר בשמחה במאמרו „שמחה בקציר" שהופיע בעתון „יהודה וירושלים" (שנת תרל"ז ג. 8) על זריעת חיטים באדמת שכונת „משכנות ישראל" ומפני חשיבות המאמר נצטט אותו פה. וזה דבר המאמר:

„הנה הבאתי מראשית בכורי פרי אדמת חברתנו „משכנות ישראל", ועל מזבח „יהודה וירושלים" אקריבהו לריח ניחוח לאחינו התמימים, הדורשים שלום אדמת יהודה וירושלים באמת ותמים והחפצים בלב טהור לראות בטוב ירושלים גם אם נעשה על ידי יושביה, ולא בקולי קולות חשך ענן וערפל.

זה שובי הביתה מן השדה מאחר הקוצרים חיטים בשדה „משכנות ישראל", אמרנו מדוע תשם האדמה העומדת להבנות אחר שנים. הלא טוב כי נזרעה חיטים ותתן הארץ את יבולה — לנו, ואם אמנם בשנה הזאת לא נתנה הארץ את יבולה

6. ראה ספר „מאה שערים" לפרופ' יוסף י. ריבלין, הערה מספר 5.

לברכה — קוינו להרבה והנה מעט, ונפשנו דאבה לראות כל שדות תבואות נלקו בשדפון ובירקון, וגם שדי חברתנו לא נוקה מהם בעוה"ר, — ואולם אם הסיבותי עיני מברכת השנה אוכל לאמר כי שמחת לבבי לא אוכל לתאר עלי גליון עת באתי השדה. ובגילה אדירה אשר הזילה דמעת מעיני אמרתי לקוצרים „ה' עמכם!" וגם הם השיבו לי בקול „יברכך ה'!". ופה עניים מלקטים לקט ושכחה ופאה מאחר הקוצרים. מה אומר לך ידידי הקורא: החדוה והגיל אשר לבשו כל קרבי, השכיחוני יגון הזמן, והאמנתי כי ישראל שוכנים על אדמתם, והננו הולכים בחליל להביא בכורים בקלתות של זהב אל בית אלקי יעקב.

וברוך ה' אשר החל עוד לקדשנו במצוות התלויות בארץ, ופתח תקותנו הולך ונפתח לפנינו בעזר ה' במרחביה. כי עוד נזרע שדות ונטע כרמים בהררי ישראל בעמלנו ויגיענו".

ר' ישעיה היה אחד הפעילים בעסקת קנית אדמות יריחו. בשנת תרל"ה העמידה הממשלה למכירה שני שליש מאדמות יריחו בככר הירדן. לשם כך נוסדה בירושלים חברת מניות בעלת מאה חברים בשם חברת „ישוב ארץ ישראל" אשר נהלה את המשא ומתן עם הממשלה לשם קנית האדמות בבקעת יריחו. אדמת ככר הירדן נודעה בטיבה בפוריותה הרבה ובמעיונותיה העשירים, ובספר הזכרונות לאחד מבני החבורה שהיו פעילים בקנית האדמות, ר' יהושע ילין, אנו קוראים על מטרתם של הקונים[7]:

„השקפתנו ומטרתנו בקניתנו זו היתה רחבה מאד, לא רק לרכוש לנו אלו הארבעת אלפים דונם היתה מטרתנו. אנחנו קוינו לרכוש לנו על ידי קניתנו זאת, בהמשך הזמן, את הרבבות אלפי דונמים החרבים והשוממים של גבולנו עד הירדן. שעל פי החוק יכולנו לזכות בהם חנם(!) אם נהפכים מאדמת בור, לאדמה מעובדת, וזה חשבנו לעשות על ידי שנמשוך אלינו עשירים גדולים, בעלי הון מאירופא, שישתתפו אתנו בסכומים עצומים לקנות בהם מכונות גדולות להעמידן על הירדן לשאוב מימיו, להשקות בהם את כל או רוב האדמה הסמוכה לגבולם עד שפת הירדן. אחרי שהאדמה בעצמה היא דשנה ופוריה, ורק דורשת מים להשקותה. עוד חקרנו ומצאנו שכל האדמה אשר על שפת הירדן ושפת ים המלח מכילה בקרבה כמות מרובה מאד של גפרית, וגם מהעסק הזה היו יכולים להתפרנס עוד אלפי משפחות".

שלש שנים נמשך המשא ומתן בדבר קנית אדמת יריחו. היות וגם אחרים לא יהודים רצו לקנות אדמה זו הוסיפו היהודים עוד אלפים לירות תורכיות עבור אדמות יריחו. גם שם קבעו לישוב „פתח תקוה" על שם הפסוק: „ונתתי לה את כרמיה משם, ואת עמק עכור לפתח תקוה". אחרי גמר הקניה שלח פחה ירושלים להודיע לממשלה המרכזית בקושטא כי החברה היהודית הקציבה את המחיר הגבוה ביותר לאדמה זו, ובקש את האשור לגמור את המכירה ולתת ליהודים שטרי מכר על שמם כחק. שמחת בני ירושלים היתה גדולה הנה הולכת ונגאלת אדמת יריחו הישוב הראשון שנכבש בידי בני ישראל בימי יהושע. אף שקוללה על ידי יהושע הנה עתה מגיעה שעת גאולתה. אולם שמחתם

7. ראה ספר „זכרונות לבן ירושלים", ליהושע ילין, ירושלים תרפד. פרק ז, 64—70.

לא ארכה, הממשלה המרכזית בקשה לדעת מי הם הקונים, נתיני חוץ או נתינים עותומנים. החברים הצעירים ילידי הארץ שהכירו את יחס הממשלה לנתינים זרים, אמרו לחבריהם העולים שמקרוב באו, שחייבים לרשום את האדמות על שם החברים נתיני הארץ, קודם נוציא את האדמה מידי הממשלה ואחר כך נוכל להעבירם גם על שם נתיני חוץ. אבל רוב החברים היו עולים חדשים שמקרוב באו והחליטו שהם לא סומכים על הממשלה העותומנית ומסרו שבעה שמות של נתיני חוץ ובראשם רבה של ירושלים הרב מאיר אוורבוך, כי אמרו שאם הממשלה תעשה להם קושיים הם יפנו לקונסולים שלהם שיגנו עליהם. וזו היתה שגיאתם הגדולה ביותר. תשובת הממשלה המרכזית היתה כי השולטן עבד אל חמיד, חס על אדמת ארצו שלא להעבירה לידי זרים והוא הוסיף למחיר עוד חמש מאות לירות תורכיות והאדמה נרשמה על שמו של השולטן. ובזה בא הקץ לתקוות וחלומות הפז, את הכל נשא הרוח. ור' יהושע ילין מסיים פרשה זו בזכרונותיו בלשון זו: „ואז... אמרתי בשברון לב ובדאבון נפש מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל!". בני ירושלים לא התיאשו ולא נפלו ברוחם ולאחר שבוטלה קנית אדמת יריחו קנתה אותה חברה את אדמות הכפר אום־מלבס היא „פתח תקוה" הנוכחית שנוסדה בידי בני ירושלים.

ר' ישעיה היה גם ממיסדי שכונת „בית יעקב" בירושלים, הנמצאת מערבה משכונת מחנה יהודה.

הרב ישעיה היה בין הראשונים שהניחו את היסוד למסחר האתרוגים עם חוץ לארץ ולרגל עסקיו והנהלתו את כולל חב"ד יצא פעמים אחדות מן הארץ בשליחויות והצליח בהן מאד.

קנאי בן קנאי היה ר' ישעיה והיה חרד לכל שנוי בלבוש המסורתי ובכלל במסורת היהודית, ובזמנו נקרא בשם „ביסמרק של החרדים". הרב ישעיה ובנו הרב ר' יעקב היו אבירי הקנאים שהלכו לפני המחנה, והם שנהלו את מלחמת התנופה בבן־יהודה ובבתי הספר של חברת עזרה.

אולם, היתה בו ברבי ישעיה מדה גדולה של אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל. ובמכתב ל„בית ועד לחכמים" שהיה מרכז רוחני לבני תורה בירושלים, הוא כותב בלשון זו:

„הנה מה טובה ומה נעימה חבורתם של מצוה ועליהם נאמר כנוס לצדיקים נאה להם ונאה לעולם, וביחוד כי שמו מגמתם ללמוד מצות התלויות בארץ בעת אשר החל רוח ד' לפעם ביושבי ארץ הקודש לשלוח ידם בעבודת האדמה וקנין נחלאות. ברצות ה' תילם ופעלם ירצה.

ועוד זאת באתי לבקשם ולעוררם, בהאספם לחזק מטרתם וכוונתם הרצויה, ישימו לב גם בן לתקן הליכות ביתם לנהל ביתם וצאצאיהם עפ"י חוק התורה והיראה, בדרכי אבותינו וזקנינו הראשונים ולבלי להניח את המאדע האורה לבוא לביתם, זכרים ונקבות יהדות ישבשו".

בהגיע ארצה הרב הגאון ר' משה יהושע ליב דיסקין ז"ל[8], הרב מבריסק,

8. ראה ספר „על חומותיך ירושלים", להרב משה בלוי, עמוד יד.

יצק מים על ידו והיה לנאמן ביתו, ובשנת תרנ"ד יסד ביחד עם בנו הרב ר' יעקב, בהסכמתו של הרב מבריסק, את הישיבה הגדולה והמפורסמת „אהל משה", שנועדה מלכתחילה לעשרה אברכים מצוינים תלמידי חכמים מובהקים, אשר קבלו תמיכה כל אחד בסך שני נפוליונים בחודש, סכום עצום בימים ההם. גורם נוסף להתוסדות הישיבה היה הדוחק שסבלו תלמידי החכמים, שקבלו אז בשאר הישיבות תמיכה רק בסך חצי נפוליון לחודש. הרב ר' יעקב היה ראש הישיבה ומגיד השעור בה וכן סופרה ומזכירה. רבי ישעיה היה מנהל הישיבה.

רבי ישעיה היה גדול מאד בתורה, הוא ידע בעל פה את כל מסכתות הש"ס. ורבותיו הגאונים הרב משה יהודה הרב מקוטנא שהיה בערוב ימיו רב ירושלים, מזכיר אותו בחבוריו התורניים „עץ רענן" ו„תפארת ירושלים", וכן הרב הגאון הרב יוסף יואל רבלין בעל „אהלי יוסף" מזכירו בחבורו הנ"ל. שיטתו של ר' ישעיה בלימוד היתה „לגמור והדר לסבור" ובשיטה זו החזיק כל ימיו.

בשנת תרנ"ח כבר היתה ישיבת „אהל משה" למרכז של תורה; למדו בה מסלתה ושמנה של ירושלים וקול התורה היה מנסר בין כותלית בכל שעה מכ"ד שעות מעת־לעת. כי הרב ר' ישעיה הנהיג בישיבה משמרות של לומדים בכל לילה, והקציב פרס נוסף על התמיכה חצי בישליק עבור כל משמר, שכר נכבד בימים ההם.

בערוב ימיו קרהו אסון בנפש בנו יחידו „הגאון הירושלמי" הרב רבי יעקב מת עליו בחייו. אמנם לב הרב ר' ישעיה היה כלב האריה והוא השתדל להתגבר על אסונו (לפחות למראית עין) והמשיך לנהל את עניני הישיבה. אולם למרות אומץ לבו ואיתנות גופו, לא יכול לשאת את שברו. כל האחריות ונטל הישיבה נפלו על כתפיו הזקנות בלבד, כשהיה שרוי במצב של שברון לב ורפיון. הוא התאמץ אמנם להבליג על יגונו, אבל דוקא ההבלגה הזאת החלישה את לבו עוד יותר. הוא הרגיש שירד אל בנו אבל אלי קבר, ובהכירו את האחריות לגבי הישיבה שבה השקיעו הוא ובנו כל כך הרבה עמל ויגיעה ושהיתה אז בימי פריחתה 14 שנה להוסדה, כתב לגאון ר' יצחק ירוחם דיסקין ז"ל שיבוא לירושלים לקבל לידו את הנהלת הישיבה שנקראה על־שם אביו הגאון ר' משה יהושע דיסקין ז"ל.

בתחלת חודש מרחשון חלה במחלת לב קשה, נכדו של הרב ר' ישעיה הרב משה בלוי ז"ל, מנהיג אגודת ישראל מספר[9]: „בימי מחלתו של מורי זקני זצ"ל נכנסתי בבוקר לחדרו ומצאתיו בוכה. שאלתיו: מה אתה בוכה? אמר לי: איך לא אבכה? אספר לך מה שראיתי בחלומי: הנני בעולם העליון ותבעו ממני על שלא למדתי תורה הרבה. עניתי, שהייתי טרוד בפרנסת הבית, ולא היו לי גם הכשרונות הדרושים לעלות במעלות. אז קראו לילד אחד ואמרו לו לחזור על למודו בתוספות פלוני. הילד הזה, ישעיה, אמרו לי, הילד הזה היה תלמידך לפני חמישים שנה, אתה הסברת לו את התוספות; הנך רואה שאם רצית היית גם אתה יודע ויכול".

9. ראה ספר „על חומותיך ירושלים", להרב משה בלוי, עמוד לו.

האסון שבר את לבו של ר' ישעיה זצ"ל. הוא לא יבל לשכוח את הבן יקיר לו, בנו יחידו, וביום יט מרחשון תרס"ט, החזיר נשמתו לנותנה. בשנת ה־73 לחייו.

הוא היה יחוע בירושלים כאיש הבקי בהויות העולם. והיה מתבל את דבריו בפתגמים ובמאמרי חז"ל.

פשטות ואצילות אפינו את הרב ישעיה אורנשטין ואת בניו אחריו.

ג.

הרב רבי יעקב אורנשטין

הרב רבי יעקב[10] בנו של הרב ר' ישעיה נולד בשנת תרי"ט (1859) בירושלים, והיה אחד מגדולי הדור בזמנו, ובעודו צעיר לימים נתפרסם כתלמיד חכם גדול והוכתר בתואר הגאון הירושלמי שהיה נדיר בימים ההם.

הוא היה מלא חיים ועצמה, מרץ ולשד עלומים והכה שרשים חזקים ועמוקים בשדה החכמה וחמדת הדעת.

גדול היה האיש הזה ומיוחד בגילו ונישא על בני דורו. איש שכלל בתוכו תורה מדע, חכמת אלקים האירה פניו, ניב שפתיו היה למשיב נפש, עטו היה מעין הנובע כוחות עצומים, ידע לעורר ולעודד וגם לזרוק מרה ולעשות את עטו לחרב פיפיות. הוא קלט לתוכו את כל הספרות התלמודית ולא החסיר מתלמודו מכל מה שבא לדפוס ונתגלה לאור עולם בנגלה ובנסתר, בפלפול ובפשט, באגדה ובדרוש, בחסידות ובקבלה. יחד עם זה היה גם חוקר הלשון ומומחה בה, והיה סופר פורה בעל סגנון יפה. בקי ויודע בחכמת החשבון, ההנדסה והאלגברה ויודע פרק גם בחכמת הטבע, והוגה דעות פילוסופיות.

כח התמדתו היה בלתי רגיל ושקידתו היתה עצומה. יכול היה לשבת בביתו בפנה על רצפת־הבית או לעמוד על רגליו וגמרא בידו וללמוד שתים עשרה שעות רצופות. למרות טרדותיו המרובות, כראש המתיבתא בישיבת „אהל משה" וכמזכיר הישיבה וסופרה, כמזכיר יחידי בכולל חב"ד, לאחר שאביו מסר לו את תפקידו בכולל חב"ד וכמזכיר כולל אמריקה בירושלים, למד רוב שעות היום והלילה.

הרב יעקב אורנשטין פרסם מאמרים תורניים רבים בירחונים „תורה מציון" שהיה עורכו, ו„אור תורה". וכן בתב בימי חייו ספרים בכמה ממקצועות התורה והמדע. כגון: „כל המצוה", „דבר בעתו" על השמיטה, „עמק המלך" על הלכות כלאים לרמב"ם ועוד. מקצתם נדפסו בימי חייו, וכל מה שנשאר בכתב יד —

10. ראה אודותיו „מאישי הסגולה שבירושלים", בשבועון „התור", שנה ח, גליון כז, כ סיון תרפח.

„אבני האורים", הרב יעקב בר' ישעיה ז"ל, בקובץ „הדביר", קובץ לתורה וחכמת ישראל, ירושלים ה תשיא, עמוד קח.

וזה הרוב — הלך לאבוד[11]. הוא כתב גם ספר על מתימטיקה, אולם מפאת עוניו הרב מכרו לאדם שנתן לו מחיר יפה ופרסמו בשמו. כן פרסם מאמרים פולמוסיים ושנונים בעתון „החבצלת".

הוא היה הוגה דעות מקורי ובעל מחשבות עמוקות, כמו שכתוב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. מעולם לא ראו את הרב יעקב אורנשטין רגע בלי שיהיה הוגה וחושב.

הוא היה מחדש גדול וחדושיו בכל המקצועות השונים הם בעלי כובד ומשקל גאוני. סגנון מיוחד היה לו בפלפולים וב„חלוקי דרבנן" שהרצה בתור ראש הישיבה לפני בני ישיבתו „אוהל משה" שנוסדה על ידו ועל ידי אביו הרב ר' ישעיה בהסכמתו של הרב מבריסק ז"ל. חלוקיו ופלפוליו לקחו לב בעומק העניגים, בסדור הנפלא של הרצאת הדברים ובסגנונו הבהיר והיפה, ונעימות מיוחדת היתה שרויה על כל פלפוליו וחלוקיו השונים. דרושיו שהיה דורש בשבתות בבית מדרשו היו מקסימים, חן מיוחד היה מרחף על סדור הרצאת הדברים. גם חדושיו במדע הצטיינו בעומק, בבהירות המחשבה ובסגנונו היפה והקל.

כשרונותיו היו גאוניים ובלתי רגילים, כח תפישתו היה מפליא, די היה לו לרפרף על פני ענין עמוק ולסקור עליו בסקירה קלה והענין היה כבר ברור וידוע לו. אותו הדבר בכח זכרונו. הוא למד פרק באיזה ענין שהוא והנה כבר קלט בזכרונו את הענין בתכנו ובלשונו גם עם דקדוק סדר המלים, ועל הכל היה בעל שכל בריא וישר ובעל הגיון נפלא.

גם בעל מדות היה. עם חלב אמו ינק לתוכו מדות נאצלות. בין מצד אביו ובין מצד אמו מרת ציפה (צפורה) בתו של ר' משה מגיד רבלין שהיה מנהיגה של ירושלים (בשנים ת"ר—תר"ז), היה מגזע משפחה של אצילים. אהבתו לאנשים היתה נפלאה ומיוחדת במינה. והיה נכון לבוא לעזרת כל קשי יום ומדוכא. מדת טובו והשתתפותו בצער כל איש או בשמחתו עברה כל גבול. אהבתו לתורה וללומדיה היתה חזקה ועמוקה ומסירות נפשו לטובת בני ישיבתו ודאגתו לפרנסתם היתה רבה וידועה בירושלים. בענותנותו הגדולה לא היה דומה לו. עם כל איש גדול או קטן וגם עם נערים התרועע והתהלך כמו אח ובאהבתו הגדולה העניק לכל אחד כפי מדת תפיסתו מחכמתו הרבה. קשה היה מאד להכעיסו, ואם הביאוהו פעם לידי כעס, היה זה עדי רגע, ומיד היה הוא המפייס, גם לקטון תלמידיו.

הוא ירש מאבותיו גם מדה מרובה מאד של יראת אלקים וקנאות עצומה לקיום התורה והמצוות. הרב יעקב ואביו הרב ישעיה היו כאמור, אבירי הקנאים ההולכים לפני המחנה בירושלים. הרב יעקב נלחם ברוח ההשכלה שלא תחדור

11. רשימה מחדושי תורה של אבי זקני הגאון הנמצאים בדפוס ובכתב יד ערך אבי המנוח, והיא נמצאת ברשותי. רשימה זו כוללת:
ארבעים וארבעה מאמרים שנתפרסמו בקבצים התורניים „תורה מציון" ו„אור תורה".
שלשה עשר כתבי יד הדנים בסוגיות שונות בגמרא.
עשרים הערות על סוגיות שונות בכתב יד או על גליונות ספרים.
שמונה הערות שנתפרסמו בקובץ „תורה מציון" שהיה עורכו.

לירושלים, הוא נלחם כארי בכל נסיון של קלות הדעת, בכוונה או שלא בכוונה, וגם לא נרתע מפני גדולים ולא חס על גדולתם, ובמקום שראה חלול השם לא חלק אף פעם כבוד לאיש. אבל עם כל קנאותו הגדולה היתה האמת דרכו והיה מוכן לסלוח מיד לכל איש אם רק נודע ונתברר לו כי כוונתו לשם שמים. דרכו היתה דרך האמת תמיד, ממנה לא חת ולא ירא גם אם היה נאלץ על ידי זה להלחם ברבנים גדולים ומנהיגים חשובים.

חבתו הגדולה של הרב יעקב אורנשטין לארץ ישראל וליושביה היתה חבת ציון נאמנה המשרשת בתוך תוכה של נשמת האומה. רוב ימיו חי חיי דוחק ועוני. היו זמנים שלא היה לחם בביתו ולא היה בגד ללבוש. אף על פי כן בקבלו מערים גדולות מפורסמות ברוסיה הצעות לכסא הרבנות לא קבל, כי לא רצה לצאת לגולה ולנכר. ולא זה בלבד אלא שהציעו לפניו לצאת לחוץ לארץ לזמן מועט לא נענה אף לכך. ומעשה שהיה כך היה: את מחקריו בלמודי הטבע והחשבון השונים, שלח לעיון לפני חכמי האקדמיה במינכן והם הציעו לו לבוא ולהרצות על דבר המצאותיו באוניברסיטת מינכן והבטיחו לו שהדבר לא יזיק לפרנסתו, ואף כי ידע כי על ידי זה ישיג לו שם עולם בחכמה, בכל זאת לא הסכים לעשות את הצעד הזה מפני החלטתו החזקה שלא לצאת את הארץ אף באופן ארעי.

אחד מגדולי הפרנסים, ממונה על כסף ארץ ישראל בחוץ לארץ, פגע פעם במכתב בכבוד בני ארץ ישראל. הדבר הבעיר כאש את חמת הרב יעקב והוא יצא במכתב חריף ומלא מרירות נגד הממונה ונזף בו על אשר ההין לנגוע בכבוד יושבי ארץ ישראל. הוא העמיד מצד אחד את החיים בחוץ לארץ עם כל עשרם ורוחתם וכנגדם את החיים בארץ ישראל עם ענים ודחקותם, עם כל התחלואים השונים אשר היו בה, הקדחת וחולי העינים המכלות מבשר עד נפש אך עם ששון התורה הנשמע בישיבות ובבתי תלמודי התורה בארץ ישראל מפני חבת הארץ וקדושתה.

באחד הכוללים בירושלים התגלה פעם סכסוך בעניני כספים וצד אחד הגיש את טענותיו לפני נשיא הכולל, אחד מגדולי הדור בימים ההם, שמקום מושבו היה בחוץ לארץ ונשיא הכולל הוציא פסק דין לטובת אחד הצדדים. כשנודע הדבר לרב אורנשטין אף על פי שלא היה נוגע בדבר קבא את קנאת ארץ ישראל וערך תשובה בפלפולא דאוריתא, והוכיח את נשיא הכולל על עלבון תורת ארץ ישראל, בזה שקבל עליו לדון בסכסוך שהתהוה בארץ ישראל בזמן שישנם רבנים גדולים בארצנו הקדושה ומציון תצא תורה. לא עבר זמן רב והגאון ההוא, שהתרשם מאד מלמדנותו הגדולה של הרב אורנשטין, בא לידי הכרה כי הצדק אתו. והתבטא בפני מקורביו שאילו הכיר אותו לפני זה, לא היה מקבל עליו בכלל להכנס בענין זה. ואמנם אחרי כן בטל את פסק הדין וגזר על שני הצדדים להגיש את תעצומותיהם לפני בית דין שבארץ ישראל.

אולם, למרות קנאותו היה הרב אורנשטין אדם נוח לבריות, ומר אליעזר בן־יהודה מחיה הלשון היה בא אליו לבקש פרושי מלים שהתקשה בהן. והוא היה משיב לו אם כי לא במישרין אלא דרך מחותנו ר' שמואל צוקרמן. שהרי לפי הדין אסור להסתכל בפני אדם רשע.

הוא למד מפי גדולי החכמים בירושלים באותם הימים, כגון: הרב מאיר אוירבוך שהיה רב ירושלים (בשנים תרכ"ח—תרל"ח), כפי שהוא מעיד בעצמו בחוברתו „אלון בכות", והרב משה יהושע ליב דיסקין „הרב מבריסק" שהיה רבו המובהק. דרכי רבותיו נברים בתורתו, אבל יחד עם זה סלל לו דרך מיוחדת. הוא לא האריך ימים אבל הרביץ תורה והעמיד תלמידים חשובים, הן בהיותו ר"מ בישיבת „אהל משה" והן לפני זה.

הוא נפטר בשבת, כב בסיון תרס"ח. בליל שלפני כן נערכה חתונה בחצר סמוכה לביתו. הרב יעקב אורנשטין הבחין כי הביאו „כלי זמר" לחופה בנגוד לאסור הקים בירושלים מימים קדמונים שאין לנגן בשמחות בכלי שיר בירושלים החרבה. הוא פנה למחותנים והשפיע לבל יעברו על האסור, ובתמורה הבטיח להם כי ישמח לב חתן וכלה גם בלי כלי הזמר. וכן עשה, היה ער ושר כל הלילה ושמח את כל הנוכחים בחתונה. לפנות בוקר יצא עיף ויגע לחזור לביתו, הצטנן וקבל דלקת גרון קשה ובמוצאי שבת הלך לעולמו והוא רק בן ארבעים ותשע שנה. אביו הרב ישעיה שמר על שלותו הנפשית בעת פטירת בנו יחידו, אך לעתים היה קם אחרי חצות הלילה, מספידו בינו לבין עצמו, ובוכה עליו תמרורים. „בן כזה אי אפשר לשכוח" — אמר. ובמכתב שכתב לרבי יצחק ירוחם דיסקין שיבוא לקבל עליו עול הנהגת ישיבת „אהל משה" שנקראה על שם אביו הרב מבריסק, הוא אומר בין השאר: „עודני מעולל בעפר קרני, דמעות עיני עוד לא שככו, יחיד היה לי ויחיד בדורו, בדד נותרתי, המנחם ינחמני. ביום כב סיון לוקח בני בסערה, פתאם במו רגע".

לא תהיה התמונה שלמה אם לא אמסור כאן שרטוטים מקלסתר פניו החיצוניים: הוא היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם, איש יפה תאר בעל זקן ארוך ששערות לבנות כבר זורקו בו ובעל הדרת פנים העושה רושם, וכל הפוגש בו לא היה יכול מבלי לעמוד ולהביט עליו בהשתוממות ובחרדת קודש.

ד.

הרב רבי משה

הרב ר' משה[12] בנו של הרב ר' יעקב נולד בשנת תרל"ז בירושלים. בר אבהן ובר אורין. עוד בצעירותו התנכר במעלליו, ויהי אחד מהלומדים החשובים בישיבות „עץ חיים" ו„אהל משה".

הוא נשא לאשה את מרת רייזיל בת ר' שמואל צוקרמן, מראשוני המדפיסים והבונים בירושלים.

הרב משה אורנשטין היה מצוין בעצמיותו, בתורתו, יראתו וטובו, ומזגו היה נוח לכל. הוא היה מתון מאד והתרחק מן המחלוקת. הוא עסק בצרכי צבור אפילו בגופו בנאמנות ובמסירות שקשה למצוא דוגמתן. הוא היה נכון תמיד

12. ראה אודותיו „אבא" ו„סבא", להרב יצחק אורנשטין, בקובץ „אתוה" תשז.
„אבני האורים", קובץ „הדביר", ירושלים ה תשיא, עמוד קת.
בשבועון „הד העם", גליון כו, אב תרפד.
„זכרון לחובבים הראשונים", חוברת ו, פנחס גרייבסקי, עמוד 43.

לעזור לכל קשה יום מבלי לאות כלל. לאחר פטירת אביו הגאון הרב ר' יעקב, מלא את מקומו כראש ישיבת „אהל משה" וכמזכירה, וכן כסופר כולל חב"ד, ואת כל התפקידים האלה מלא באמונה ובהתמסרות יתירה. אמנם עבודה קשה ומסורה זו שעבד עד שתים־עשרה שעות ביממה הלאתהו והתישה את כחו.

סדר יומו הגדוש והקבוע היה כזה: הוא השכים קום לפני אשמרת הבוקר, גמר „יום תהלים", למד שעור עיון בגמרא, והלך להתפלל במנין בעלי מלאכה. לאחר סעודת בוקר קלה, שלא האריך בה כלל, הלך ברגל משכונת זכרון טוביה לישיבת „אהל משה" אשר בעיר העתיקה להגיד שעור לפני בני הישיבה ולעשות בעבודת המשרד של הישיבה עד הצהרים. אחר הצהרים עשה את עבודתו בכולל חב"ד. את סעודת הצהרים, סעודה יבשה שלקח עמו מהבית, סעד במשרדו, וכל כך היה מסור לעבודתו בשני המוסדות האלה עד שהיה אומר: הנני שכיר יום ואסור לי לבטל אף רגע מעבודתי, שלא אהיה מועל בקדשים.

לעת ערב חזר הביתה. בדרך הליכתו חזר בעל פה על סוגיה מהסוגיות בסדר „נשים" שהיה בקי בו להפליא.

בבואו הביתה היה עיף מאד, מעבודה קשה ומאומצת במשך היום, אולם גם אז לא נתן לעצמו מנוחה. אנשים ונשים היו מחכים לו בביתו ופונים אליו בבקשת עזרה, שישתדל בעדם בכולל או במוסדות חסד אחרים, והוא בטוב לבו קבל את כל אחד ואחד מהם בסבר פנים יפות והיה מותר על שעת מנוחתו היקרה לו כדי לעזור לאנשים הזקוקים לעזרה.

משום כך טבעי היה הדבר שהוא נמשך לפי תמונת נפשו לאגודת „אחוה"[13], בה מצא את הגות לבו ואת משאת נפשו. אגודת אחוה שהציבה לה למטרה: „איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק", ושסיסמתה היתה „האמת והשלום אהבו", מצאה ברב משה אורנשטין את החבר המתאים והנאמן לה. הוא היה סמל האחוה והשלום. הוא היה כמעט תמיד בין חברי הועד הפועל של האגודה, ותמיד שמח להוציא לפועל את שהוטל עליו.

על אף טרדותיו המרובות והיותו חלוש בגופו היה רענן וער כשהיה צריך לבוא לעזרת „אח" או כל איש אחר.

כאביו היה גם הרב משה גדול בתורה, מקצת מחדושי תורתו נדפסו בירחוניים תורניים. ומה שנשאר בכתב ידו הלך לאבוד בנפול העיר העתיקה במלחמת השחרור תש"ח.

ה.

אבי הקדוש הרב יצחק אביגדור אורנשטין[14] הי"ד. היה בר אבהן ומגזע גדולי היחס. אולם, המיוחד שהיה בו בא לו לא רק בזכות אבות אלא בעקר בזכות עצמו, כאחד מבני ציון היקרים המסולאים בפז, אשר כל ימי חייו היו

13. אגודת „אחוה" נוסדה בירושלים בשנת תרנה על ידי צעירים מבני ירושלים ששמו להם מטרה לעזור איש לאחיו בצרה. הם חרתו על דגלם את הפסוק „ואהבת לרעך כמוך".

14. ראה נר זכרון בעמוד מז.

פרשה אחת של חיי תורה, עבודה ומסירות נפש בעד ירושלים וסביבותיה, ואשר עמד על משמרתו בהגנת ירושלים העתיקה ושריד מקדשנו ותפארתנו „הכותל המערבי" עד יומו האחרון.

ככל אנשי ירושלים בזמן ההוא, למד אף הוא בישיבותיה של ירושלים, ובהיותו צעיר מאד כבר היה פרקו נאה, וכבר אז נתפרסם כתלמיד חכם מובהק ובעל כשרונות מופלאים.

בשנת תרע"ב נוסדה בירושלים על ידי מר ליזרוביץ, נדיב משיקאגו, ישיבה למצטיינים. לישיבה זו נתקבלו עשרה אברכים מצוינים מחמש הישיבות הגדולות של ירושלים, שנים שנים מכל ישיבה. הישיבות היו: „אהל משה", „תורת חיים", „עץ חיים", „חיי עולם" וישיבת „מאה שערים". את הישיבה החדשה הקימו במוצא, במקום שקט ומרוחק מרעש העיר. בני הישיבה אשר למדו שם הכשירו עצמם להוראה ולרבנות. הם ישבו במקום במשך כל ימי השבוע והוחזקו שם באש"ל על חשבון הנדיב הנ"ל. בין אלה היה אבי הרב יצחק אביגדור אורנשטין ז"ל, אחד מן המצוינים בישיבת „אהל משה", אף על פי שלפי גילו היה צעיר בהרבה מחבריו המצוינים האחרים.

כשיסד האדמו"ר רבי שלום דובער זצ"ל, הנשיא החמישי לבית חב"ד, את ישיבת „תורת אמת" בחברון לפני מלחמת העולם הראשונה, עבר אבי לישיבה זו. שם הקדיש את זמנו לתורה ולתעודה והשתלם בלמודי חסידות חב"ד. תכנית הלמודים שקבע מיסד הישיבה האדמו"ר רבי שלום דובער זצ"ל לחק, חייבה להגות הרבה בלמודי חסידות חב"ד ולהפיץ מעיונותיה והשכלתה בין צעירי בני ירושלים המוכשרים בדעת ובתבונה. בזמן קצר הצליח אבי ז"ל לעלות במעלות החכמה של הלמודים העמוקים של תורת חב"ד ובהצלחה. גם בלמודי ש"ס ופוסקים עשה חיל רב, ולא עבר יום שלא הציע לפני חבריו את חדושיו שהעלה מתוך עיון והתעמקות בבינה ישרה ובסברה נבונה. למודיו בישיבת „תורת אמת" נמשכו עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה.

מלחמת העולם הראשונה אשר פגעה קשות ביושבי ירושלים, הוציאה את אבי מד' אמות של הלכה. בימים הטרופים ההם נתגלה אבי ז"ל, כעסקן צבורי פעיל והיה שותף בכל פעולות ההצלה שנעשו בירושלים בימים ההם. בזכות הנתינות הספרדית שאבותיו רכשוהו בכסף מלא, יכול היה להתהלך חפשי מפחד השוטר והז'נדרם התורכי אשר ארבו לכל צעיר יהודי כדי לגייסו לעבודות צבאיות, ויכול היה על ידי כך לעזור לכמה מחבריו לחמלט מידי התורכים.

כן היה פעיל בעבודת ההצלה ל„מזי הרעב" שרבו אז בירושלים, ולנפגעים במגפות הדבר וטיפוס־הבהרות אשר פשטו בירושלים בשנות המלחמה.

2.

מפנה חשוב ורב ערך חל בחיי אבי זצ"ל, לאחר מלחמת העולם הראשונה. עם כבוש ירושלים בידי הבריטים קמה התעוררות בקרב יהודי ירושלים לארגון חייה הצבוריים. גם צעירי בני ירושלים החרדים נחלצו ראשונים לעבודה זו.

אז יסד אבי יחד עם חברו וידידו מר דב נתן ברינקר [15] ז"ל, את ההתאחדות הדתית לאומית „הצעיר הארץ ישראלי" בירושלים, ובהשפעתו הגדולה על בני הישיבות נכנסו טובי הצעירים הירושלמיים לארגון זה. הרב אורנשטין נבחר לחבר ועד הפועל של ההסתדרות החדשה ונתמנה כמזכירה הראשון בירושלים, וכש„הצעיר הארץ ישראלי" הפך לה„מזרחי הצעיר הארץ ישראלי" נתמנה כמזכיר ראשי של הסתדרות זו. בכל המוסדות והמפעלים הכלכליים והישוביים שנוסדו על ידי „המזרחי הצעיר הארץ ישראלי" היה אבי הרוח החיה והמוציא לפועל.

הוא לקח חלק פעיל ביסוד ישיבת המשתלמים שנוסדה אחר מלחמת העולם הראשונה על ידי ועד הצירים, ונועדה לתלמידים מצטיינים שישתלמו בתורה ומדע. ישיבה זו שמשה גרעין לסמינר למורים של המזרחי.

ופה המקום לצטט מתוך מאמרו של אבי „המזרחי הצעיר בארץ ישראל" שהופיע בה„תור" (שנת תרפ"ב, גליון כא־כב).

„לפני ארבע שנים בערך (כ אלול תרע"ח) הונח היסוד לסדור הכוחות הצעירים בארץ ישראל על ידי קבוצה קטנה שהכירה את הנחיצות ואת הצורך לסדר ולארגן את הצעירים הדתיים פה בארץ.

על הסבות שגרמו ושעוררו לתסיסה זו אומר הועד הזמני במכתבו החוזר הראשון כדברים האלה: הצעיר הארצי ישראלי, בן ההורים הנאמנים למסורת אבות, נמצא בתקופה האחרונה במצב רוח מדוכא. מצד אחד התרחק משאון החיים הסואנים והרועשים ובין הזרמים השונים לא נשמע קולו, ומאידך גיסא לא מצא את ספוקו בחיים השקטים והצנועים, ובין כה וכה נשללו זכיותיו ולא התחשבו בדרישותיו, ובמצב שכזה, שכל אחד היה בודד בפנתו, לא יכלו כמובן להשפיע מצדם על החיים הארצי ישראליים ולהטביע עליהם את חותמם הם...

המטרה היסודית של ההסתדרות, כפי שנתפרסמה בחוזר האמור, נחלקה לשלשה סעיפים:

א) לאחד ולארגן את צעירי ארץ ישראל הנאמנים למסורת אבות תחת הסתדרות אחת.

ב) להרים את המצב התמרי והרוחני של הצעיר הארצי ישראלי.

ג) לתת לצעיר הארץ ישראלי את מקומו הראוי לו בחיים הצבוריים והמדיניים של עמנו בארצנו.

15. בשנים תרעג—תרעו שמש מזכיר ועוזר לחוקר הארץ ראי"מ לונץ, ועזר לו בהוצאת לוחות ארץ ישראל וחוברות „ירושלים". משנת תרפא עד שנת תרפט שמש כמזכיר המרכז העולמי של המזרחי. מראשי הפעילים בהסתדרות „המזרחי הצעיר הארץ ישראלי" ותבר הנהלתה. שמש במשך שנים רבות כיושב ראש הנהלת הכפר העברי „נוה יעקב". תלמיד חכם וסופר, חוקר מובהק של תולדות הישוב בארץ ישראל, ערך את פרסומי המזרחי בארץ, „הציר" ו„ידיעות המזרחי". בשנים תרפא—תרפט היה חבר, ואחר כך מנהל מערכת „התור", שבועון המזרחי העולמי. נהל את „מפעל המיל" לתרבות מטעם הועד הלאומי. בשנים תשא—תשיב הוציא וערך את „לוח ירושלים" לחקר תולדות ירושלים והארץ. בשנת תשיא ערך את הקובץ „הדביר" לזכרו של אבי ז"ל.

ה„מזרחי הצעיר" הוציא לאור ירחון, בשם „הדביר"[16], שהיה ירחון לתורה וחכמת ישראל. השתתפו בו מטובי הרבנים והחכמים בארץ, בעריכתו של אבי ז"ל. „הדביר" הופיע במשך חמש שנים, ומאמריו חוצבי הלהבות של אבי בענין המשפט הלאומי העברי ובשאלות בסוס הרבנות ולומדי הישיבות היו לשם דבר. כדאי לצטט כמה משפטים מתוך מאמרים אלו האקטואליים גם היום.

מאמרו של אבי זצ"ל „חיקוי ועצמיות"[17] נכתב כתשובה למאמרי התקפה שהופיע בעתון „חדשות הארץ": „הרבנות החנוטה" ו„הרבנות הלוחמת" על החלטתה של הרבנות הראשית שלא להכיר במשפט השלום בתור משפט לאומי קבוע. והרי פסקאות אחדות מן המאמר: „מניח אני בזה את אחיות העינים המגוחכת של הכותב המשתדל להראות, כביכול, כאילו משפט השלום, בצורתו הנוכחית, יכול להתאים אל דיני התלמוד. על זה, כמובן, לא כדאי אפילו להוציא דבור לבטלה. רוצה אני בזה רק להעיר על החקוי ועל חוסר העצמיות של האינטליגנציה ממין ידוע שלנו, שלא למדה ולא שכחה מאומה מתורת „המשכילים" שהיו לנו, והרוצה להכניס [אלינו] את כל „הנכסים התרבותיים" רק בתור „אימפורט" מן החוץ, ולהסתפק בכתיבת עברית בלבד.

כידוע, אחד הקנינים התרבותיים היותר חשובים של כל עם תרבותי הוא המשפט הלאומי, שבו מתבטא רוח העם ויחסו אל מושגי הצדק והיושר. ובפרט לנו בני ישראל, שעשרות דורות של חכמי משפט מצוינים השקיעו בו את כל כחותיהם וכשרונותיהם המצוינים, והעלו אותו למדרגת חכמה עמוקה ומדויקת, ליצירה גאונית ממדרגה ראשונה. תורת המשפט שלנו מיוסדת, כידוע, לא על הכח ותקיפות של החזקים והאלמים, כמו המשפט הרומאי, המיוסד על האינטרסים והמאויים של המעמדות השולטים, כי אם על היסודות של הצדק והיושר בלבד, ואת התורה הזאת לא פסקו חכמי המשפט שלנו מלהרחיב, ומלהעמיק ולפתח בהתאם לצרכי החיים ודרישותיהם, מימות תורת משה ועד ימינו אלה, ואין לך דור שלא קמו בקרבו חכמים יוצרים, בעלי כשרונות מקוריים, גם גאונים במובן האמיתי, במקצוע זה.

והנה באים ה„משכילים" המחקים שלנו, לחתור ולהלחם נגד המשפט הלאומי ההסטורי שלנו ודורשים ליסד את המשפט על ראות עיניהם ושקול דעתם של אנשים בעלי בתים, שאין להם שום ידיעה לא בתורת המשפט שלנו ולא בתורת המשפט הכללי. בעלי בתים שופטים אלה ישפטו את העם בלי מסורת, ובלי ספר חוקים, ורק בשאיפה של תמימות ילדותית שבמשך הזמן, כשמשפט השלום יתפתח, יצטברו אצלנו הרבה מנהגים משפטיים, ותולד אז אצלנו „מסורת משפטית" — ואז יוצר אצלנו גם ספר משפטי!...

מר א. [סובר] כאילו עם הוטנטוטי אנחנו, ואך אתמול נולדנו, ואנחנו צריכים להתחיל כל זה מחדש... והכל בשביל מה? — בשביל שצריכים אנחנו להיות אירופאים! בשביל שצריכים אנחנו להכניס אלינו הכל מן החוץ! לא, אדוני! לא מוסד המשפט שלנו הוא החנוט! המוסד הזה היה תמיד חי, ועוד הוא מביל

16. „הדביר", קבצים לתורה וחכמת ישראל (תרעט—תרסג).
17. „חקוי ועצמיות", אי"ש ישראלי. „הדביר", קובץ ג, ד. תרעט.

כח חיים די רענן להמשיך את חייו גם הלאה, חיים עצמיים ומקוריים ומתאימים אל החיים. אבל אדוני הנכבדים, במטותא! אם אמנם ישנה פה חנוטיות הנה רק ה„משכיליות" שלנו היא היא החנוטה, והיא היא גם הלוחמת את מלחמת החקוי נגד העצמיות! המשכיליות שלנו מעמידה את כל הלאומיות שלנו רק על השפה בלבד, ואינה יודעת שהשפה היא רק בבחינת כלי ומכשיר ללאומיות הנפשית הפנימית והתרבותית, שהיא היא נשמת האומה ועצמותה הפנימית, ושהמשפט הלאומי הוא חלק חשוב ממנה.

מר א' ל' כורך את כל הרבנים, מזמנים שונים, ממקומות שונים ומהשקפות שונות, בכריכה אחת כאילו היה כולם מגוש אחד ובעלי השקפה אחת (והמשכילים, האם כולם הם מקשה אחד של זהב טהור?) ועל זה הוא מוסיף עוד דברים הרבה שאין להם שום יסוד והכל בשביל: רבנים עליך ישראל! בכפיה דתית הם רוצים! אבל ירגע נא, אדוני! הרבנים לא יבואו להחריד את מי שהוא ולכפות הר כגיגית על מישהו. היהדות יקרה וקדושה להם מלראות אותה מתנולת ומתחללת בידי אנשים שאינם מכירים כלל את ערכה וחשיבותה. היהדות יכולה להמשיך את מסורתה המפוארה וכבירת הכח על ידי אותם האנשים המכירים בה והמעריצים אותה. היהדות התקיימה תמיד על אותו הקומץ שידע להכיר את ערך עצמו ולא להשתחוות לבעל. ובשם כריעה לבעל אנו קוראים: כל חולשה של הכרה עצמית המביאה לידי חקוי הסביבה היותר חזקה ולהשתוות אליה. לא בכפיה דתית אנחנו רוצים, כי אם בשלטון המשפט הלאומי שלנו. ואנו אומרים בשביל שהמשפט הלאומי נתקדש גם בקדושה דתית נוסף על קדושתו הלאומית לא הפסיד כלל וכלל.

מקוים אנו שיבוא עוד זמן, והחכמים האירופאיים יכירו עוד בגדלו ובגאוניותו של התלמוד והמשפט הלאומי, כמו שכבר הכירו בערכו הנשגב של התנ"ך ואז־והדאי שגם המשכילים שלנו כבר ישנו את דעתם, ויתחילו גם הם להעריץ את חכמתנו המשפטית. בכל אופן הננו מקווים, שהעם, המתגאה ב„חכמתנו ובינתנו לעיני העמים" והרוצה לחיות חיים עצמיים, יצירתיים, ולא חיים מחוקים ושאולים, יבכר את המשפט הלאומי ההיסטורי שלנו, שכבר היה לחלק בלתי נפרד מעצמותנו וחויתנו הפנימית, על משפט השלום, שאין לו, ושאי אפשר להיות לו, ערך של משפט קבוע, כי אם ערך של משפט בוררים עראי בלבד".

גם מאמריו של אבי ז"ל[18], בענין בסוס הרבנות ובני הישיבות בארץ ישראל, הצטיינו בחריפות ובעוז דבריו המדרבנים, והיום לאחר שחלפו כארבעים שנה מאז נכתבו מאמרים אלו אנו רואים בעליל שהצדק היה אתו בטענותיו כלפי מנהלי וראשי הישיבות, על הצורך הדחוף לתיקון מצבם העלוב והרופף של בני הישיבות בזמנו.

הוא היה מזכירו של הפרופסור חיים פיק, מנהל מחלקת העליה והעבודה

18. „לבסוס הרבנות והישיבות בארץ ישראל", אי"ש. „הדביר", קובץ א. ד. תרפב.
„תורה מציון" הרב יצחק אורנשטין. „המזרחי הצעיר הארץ ישראלי", גליון מיוחד, ב אדר תרפג.

של ההנהלה הציונית. בתור מזכירו ניהל את מחלקת העליה והעבודה במרכז העולמי של המזרחי.

במלחמתם של בעלי ההכרה מבני ירושלים לארגון ולאחוד על ידי בחירת ועד עיר ליהודי ירושלים לקח הרב יצחק אביגדור אורנשטין חלק פעיל ונלחם בכל תוקף כנגד המפריעים, מימין ומשמאל, וגם נבחר לחבר ועד העיר הראשון ליהודי ירושלים והיה חבר הועד הפועל שלה ואחד העסקנים הפעילים ביותר בעניני עליה ועבודה. כן לקח חלק פעיל בארגון אספת הרבנות הראשונה בארץ ישראל שבה הונח היסוד לרבנות מאוחדת לאשכנזים וספרדים. כמו כן השתתף בפועל באספת הרבנים השניה שבה נבחרה הרבנות הראשית לארץ ישראל בנשיאותם של מרן הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק והגאון רבי יעקב מאיר.

אבי הקדיש הרבה מזמנו וכחו לעבודה מעשית של התישבות, כי בה ראה עבודת קודש בישוב הארץ וקימום חורבות ירושלים.

גולת הכותרת של עבודת „המזרחי הצעיר" בכל שנות קיומה היתה העבודה הישובית. עניני העליה, העבודה והתישבות עמדו בראש פעולותיו של „המזרחי הצעיר" והוא אשר הכניס את המזרחי העולמי בעבודות אלו.

כבר בחוזר הראשון של „המזרחי הצעיר" צוינה בקוים כללים תכנית העבודה של הסתדרות זו. הסתדרות זו שאפה לקשר את הצעיר הארץ ישראלי אל אדמת אבותיו כדי שבזיעת אפיו וביגיע כפיו יאכל לחם. למען הגשמת תכלית זאת הוכנס סעיף מיוחד בחוזר, האומר: „על ההסתדרות לפעול בעד הגשמת הרעיון של יסוד ישובים חקלאיים בעד צעירי ארץ ישראל". היא גם הכירה כי סדור קבוצות פועלים והכשרת הצעירים במושבות הקיימות תביא ברכה לבנין הארץ. לכן קבעה לשם זה סעיף מיוחד: „לסדר קבוצות של פועלים חקלאיים תחת הנהלת ההסתדרות עד אשר יוכשרו להתנחלות חקלאית הגונה".

אבי, כמזכיר הארגון, היה מנצח על כל העבודה החשובה הזאת. הוא ארגן קבוצות רבות של צעירי בני הישיבות מירושלים ושלחם לעבודה בכמה ממושבות הארץ. בכל המקומות הללו בא לידי הסכם עם נותני העבודה בדבר שכר העבודה ותנאיה, גם סדר בתי פועלים ומטבחים כשרים למען הקל על תנאי החיים של הפועלים שעזבו את ביתם. כן נוסדו ביזמתו שתי קבוצות חקלאיות, קבוצת ה„ירק" בפתח תקוה וקבוצת „רמב"ם" בנחלת יהודה. אבי היה עובר ממקום למקום לראות את שלום אחיו מבני הישוב ולדאוג למחסורם. בשביל אלה מבני ירושלים שלא יכלו לעזוב אם מקומם הקים „המזרחי הצעיר" מכון בשם „אהליאב" שבו למדו מלאכת יד ואמנות.

במיוחד יש לציין את עבודתו הגדולה ביסוד המושבה „נוה יעקב". כתריס בפני גלי הירידה מן הארץ. עוד מיומו הראשון החל „המזרחי הצעיר" להתענין בשאלה הקשה והמכאיבה, שאלת ההגירה של בני הארץ לחוץ לארץ. יחד עם פתיחת שערי הארץ לעולים חדשים, אחרי מלחמת העולם הראשונה, נפתחו השערים גם ליציאתם של רבים מבני הארץ הותיקים. ופה אני מצטט מספר

קטעים מהחוברת הראשונה[19] של אגודת חברת הכפר העברי „נוה יעקב": „הצעירים הארץ ישראליים החלו להרגיש כי הקרקע הולכת ונשמטת מתחת לרגליהם ומעמדם בחיים הוא רופף מאד. לרגלי המצב הקשה בארץ, התחילו צעירים רבים לעזוב את הארץ לחפש להם פרנסה באמריקה או במקומות אחרים; ההגירה קבלה צורה רצינית בשנת תרפ"א (1930—1931). ומצער היה הדבר שרוב היורדים או הנודדים מילידי הארץ, אלה שהתרגלו כבר עם האקלים וטבע הארץ והנחוצים ביותר בארץ.

מתוך עיון רב בשאלה קשה ומכאיבה זו בא „המזרחי הצעיר" לידי מסקנה שבכדי לעצור במדת מה לפחות את ההגירה הזאת ישנה אפשרות אחת והיא: להשתדל להעמיד את בני הארץ על הקרקע; חשבו ומצאו שהמקור לסבת הרע של בני הארץ הוא חוסר בסיס קרקעי. העצה היחידה היא כמובן להשיג בשבילם אדמה, ולהמציא להם הלואות לבנין בתים ולרכישת אינונטר חי ואת הנחוץ במדה מצומצמת לאכרות זעירה".

„המזרחי הצעיר" פנה אל המוסדות הלאומיים, בדרישה להעמיד לרשות חבריו קרקע להתישבות ובבקשם להפנות תשומת לב גם לצעירים מבני הארץ לפחות באותה המדה שמתענינים בצעירים העולים החדשים. אולם, התשובה שקבל המזרחי הצעיר היתה אותה התשובה הידועה עוד מן הימים הראשונים לעבודת „חובבי ציון" בארץ ישראל: „לכו עבדו במושבות והתמחו בראשונה בעבודה חקלאית". תשובה זו כבר ענו „חובבי ציון" לפני ארבעים שנה לבני ירושלים שהתארגנו בחברת „שלום ירושלים" במטרה ושאיפה להתישב על הקרקע, ותשובה סטראוטיפית זו ניתנה גם עתה ל„מזרחי הצעיר" על ידי המחלקה להתישבות שעל יד ועד הצירים.

אולם, ראינו ש„המזרחי הצעיר" עשה צעד קדימה. הוא ארגן באמת קבוצות של צעירים מבני הישוב הישן מירושלים, יפו, חברון, צפת וטבריה, ושלח אותם לעבוד במושבות, והם התמחו יפה מאד בעבודות חקלאיות. אך זכות זו לא עמדה להם וגם הפעם ניתנה תשובה שלילית, כמו לפני ארבעים שנה: „אין די כסף בקופתנו להושיב את בני הארץ על הקרקע".

אולם, „המזרחי הצעיר" לא התיאש והחליט לעשות מעשה לשנוי המצב מתוך תקוה שפעולה ממשית מצדו תכרית גם את המוסדות המיישבים והקרנות הלאומיות לשנות את יחסם לשאלת התישבותם של בני הארץ.

ובכן הלך „המזרחי הצעיר הארץ ישראלי" ועשה מעשה רב, כמעשה אבותיו בוני הישוב הישן, והחל לארגן את חבריו לרכישת קרקעות לשם התישבות כפרית, ובתומו חשב, שאם רק ירכשו להם החברים את הקרקע בכחות עצמם יותר קל יהיה להם להשיג את האמצעים הדרושים להתישבות, כי מי זה יעמוד מנגד בראותו את בני הארץ, חוגרים את שארית כחותיהם ומצרפים פרוטה לפרוטה ועושים מאמצים לגאולת האדמה להתישבותם? היתכן שההסתדרות הציונית ומוסדותיה — קרנותיה, והמזרחי העולמי יוכלו להתעלם מהם?! כך נוסדה בירושלים האגודה הראשונה, בשם „ה כ פ ר ה ע ב ר י".

19. „הכפר העברי", א. תזכיר, ב. תקנות, „הדביר", קובץ ז—ט. תרפא.

לפי התכנית נועד „הכפר העברי" להיות כפר גנים, ועל כל חבר הוטל לרכוש לו חלקת אדמה של חמשה דונמים בערך לנטיעת עצי פרי שונים, וגדול ירקות, להקים לעצמו בית, רפת לבהמות־חלב ולול לגדול עופות, כסעד ועזר לאלה שיש להם עבודה בעיר, אלא שאינה מספיקה די מחיתם.

כן קוה „המזרחי הצעיר", כי להרבה מחבריו ישמש הכפר בתור מעבר לעבודה חקלאית שלמה, וזה יהיה הצעד הראשון ליציאה מן הכרך אל מרחב השדה. מהעבודה העירונית אל העבודה החקלאית. מחיי העיר אל חיי הכפר הבריאים.

לפי תקנות האגודה צריך כל חבר לעבד את אדמתו בעצמו, הוא ובני ביתו. תחלה יתרגלו לעבודה מתוך חובה, וסופם שיסתגלו אליה במשך הזמן מתוך חבה, מתוך הרגל נעשה טבע.

„המזרחי הצעיר" עמד גם על הצד הלאומי שבדבר, הוא הרגיש בעלבון הלאומי שנעלבנו בו בפעם הראשונה, אחרי מאורעות תרפ"א, כאשר נשי הכפרים הערביים, הפלחיות ובנותיהם לא הביאו את תוצרתן הכפרית, הירקות והביצים, אל השכונות היהודיות, והיה מחסור גמור בהם. „באותה שעה" — נאמר בחוברת הראשונה של האגודה — „כבשנו כולנו את פנינו בקרקע מרוב בושה על שלא ידענו בכל הזמן שכל הצרכים האלה הם יצירת חוץ שאין לנו חלק בהן". וביסוד חברת „הכפר העברי" אמר המזרחי הצעיד להביא קץ למצב זה האי נורמלי ומעליב כאחד.

הרב אורנשטין בתור מזכיר הסתדרות „המזרחי הצעיר", לקח על עצמו את פעולות ארגון החברים להתישבות. הצמאון לקרקע והשאיפה לראות בהתגשמות הרעיון של האחזות בקרקע היו חזקות מאד אצל החברים שנרשמו לחברת „הכפר העברי", וביניהם רבים מצעירי בני הישיבות שבירושלים. ובהתאם לכך היתה משאלת החברים שמקום התישבותם יהיה קרוב לעיר, ולפיכך הוטל על שניים מחברי הועד הזמני מר דב נתן ברינקר ואבי ז"ל, לבוא בדברים עם סוחרי קרקעות, ולתור אחר הקרקעות המתאימים, שלא יהיו רחוקים מהעיר אלא כמהלך שעה ברגל; ולהשתדל שיהיו קרובים לדרך ולכביש, ועד כמה שאפשר — למעין. הנמוקים לכך היו סבירים למדי. באותם הימים עדיין לא היו המכוניות מצויות כל כך בארץ, ולכן חפצו שהמרחק לא יהיה גדול. כן הכירו את צרת־המים בירושלים ודאגו לבל יהיה מחסור.

אבי וחברו ידידו מר ברינקר ז"ל היו יוצאים בהשכמת הבוקר, עם סוחרי קרקעות בסביבות ירושלים, לפעמים ברגל ולפעמים רכובים על חמורים ופרדות, ובקרו במקומות שונים בסביבות ירושלים. במשך זמן קצר עברו את כל הסביבה הירושלמית בקוטר של עשרה ק"מ מכל צד, ממזרח וממערב, מצפון ומדרום, והתבוננו בטיב המקומות, חקרו את הסביבה ובאו בדברים עם הערבים הגרים בכפרים הסמוכים, ושאלו למצב הקרקעות ובעלותם. ובכל כפר ערבי נתקבלו באהדה ובסבר פנים יפות: תפדלו, בבקשה, אדרבה בואו להתישב בסביבתנו. וסוף סוף, לאחר חקירות ובדיקות מרובות, נתנו עיניהם בגבעה העומדת בקילומטר ה־8 מצפון לירושלים בדרך ההולכת לשכם ולגליל, והחליטו כי כאן צריך לקום הכפר העברי הראשון של החברה.

האדמה הזאת היתה מאדמות הכפר הערבי „בית חנינה", ואחרי מאמצים רבים עלה בידיהם לקנותה מידי הערבים. ושטר המכר הראשון, הוצא על ידי אבי ז"ל, בליל שבת קודש, ועלה בידו לקיים מה שאמרו חז"ל: „הקונה בית בארץ ישראל כותבים עליו אונו אפילו בשבת". — וכפי שספר הרב מימון[20] וכן העתונאי המפורסם מר גדליה בובליק[21], גם הם כבר בעלמא דקשוט — מעשה שהיה כך היה:

באותו ערב שבת לא בא אבי אל ביתו לפני כניסת השבת, כמנהגו, וכבר קדש היום ואף התפללו תפלת ערבית ואנשי שכונתו גמרו את סעודת ליל שבת והוא עוד איננו, אם כי אנשי ירושלים נוהגים לאחר שבת בסעודה ובזמירות של שבת; אז החלו בני ביתו לדאוג לו, ויצאו לשאול על אודותיו. בבית חברו בהנהלת הכפר העברי, מר א. ד. שרלין ז"ל[22], נודע להם כי הוא יצא משעות הצהרים עם הערבים מוכרי הקרקעות לבית המתווך, יחד עם פקיד משרד ספרי האחוזה של הממשלה, ולקח אתו את חותמת האגודה כדי לגמור את הקניה ולחתום על שטרי המכר. כשהלכו לבית המתווך פגשו אותו יוצא משם בפנים צוהלות, ואת הבאים לחפשו קיבל בברכת „שבת שלום" ו„מזל טוב" כאחד. ב"ה, קיימתי דברי חז"ל: „כותבים עליו אונו ואפילו בשבת". זה עתה נגמרה כתיבת הקושאן, בידי פקיד הממשלה, גוי, מסרתי לו את חותמת האגודה וחתם בשמנו. והוא סיפר כי המשא והמתן עם הערבים נמשך עד אשר קידש היום, ולא רצה בשום אופן להפסיק את המשא ומתן מחשש שמא יתחרטו הערבים כדרכם, והוא לא חש כלל לדאגת בני ביתו, וגמר את העסק ואפילו בשבת. עד כדי כך בערה בלבו אהבת ארץ ישראל ובמעשה הנ"ל הוכיח עד כמה חשובה וגדולה מצות ישוב ארץ ישראל.

ועתה החלה מלאכת הבנין. המתישבים אספו פרוטה לפרוטה לשם בנית בתיהם ועשרת הבונים הראשונים קבלו הלואה פרטית ממר ברוך שנור גזבר המזרחי באמריקה. ואך הוקמו עשרת הבנינים הראשונים הורה אבי הלכה למעשה כי גדולה מצות ישוב ארץ ישראל ואין דוחין אותה גם מפני „תשעת הימים", ומפני „ימי המצרים", ובראש חודש מנחם אב שנת תרפ"ה נכנס הראשון לגור בביתו החדש ב„נוה יעקב" עם משפחתו; שבועים חלפו עד שבאו יתר המתישבים.

הכפר נבנה על גבעה מארכת והיה אחד המקומות היפים בסביבות ירושלים. הרב אורנשטין במאמרו „נוה יעקב והסביבה"[23] מתאר אותו בצבעים יפים ועזים:

„לעומדים בתוך הכפר נראה מחזה נהדר. ממזרח המושבה נראה: הירדן התכול המתפתל כמו נחש בתוך בקעת הירדן; תכלת ים המלח השקוף ובהיר,

20. „קדוש וטהור", „הדביר", קובץ לתורה וחכמת ישראל, ירושלים תשיא.
21. „כפר עברי בצפון ירושלים", גדליה בובליק, „טאגבלט", ניו־יורק, אוקטובר 1923. „הכפר העברי נוה יעקב", תרפד—תרצט.
22. מר אהרן דב שרלין, היה מנהל רשת החנות של המזרחי בתקופת המנדט הבריטי. לאחר קום המדינה נתמנה למזכיר „המזכירות הפדגוגית", במשרד החנוך והתרבות.
23. „נוה יעקב והסביבה", בחוברת „הכפר העברי נוה יעקב", תרפד—תרצט.

ביחוד בשעת עלית השמש בהשכמה; ומעבר כל זה מתרוממים הרי מואב בהדר יפעם הטבעי ובכל מלוא הדרתם. כל המחזה הזה מרהיב עין ואומר שירה.

לבד מחזה הנוף הטבעי, הנה רואים נוף היסטורי עשיר, נוף תנ"כי כמו חי קם לנגד עינינו וכו'".

אוירה של נוה יעקב הוא צח ומבריא בהיות המושבה עומדת על פרשת המים ופתוחה מצד מערב לאויר הים התיכון ומצד מזרח לירדן וים המלח. בקיץ, עד שעת בוקר מאוחרת ישכנו בה ענני טל קרירים ואחר הצהרים תנשב רוח צפונית מערבית קרירה.

אולם חשיבותו של הכפר הזה לא נצטמצמה ביופיו בלבד כי אבות הכפר „נוה יעקב" עשו מעשה רב בעל משמעות גדולה בבואם להתישב על אם הדרך בואכה שכמה. ביחד עם המושב „עטרות" שנוסד ארבע שנים קודם לכן ונמצא כשלשה ק"מ צפונית מערבית מ„נוה יעקב", היו שניהם מעין משלטים יחידים בצפונה של ירושלים, בתוך תוכה של סביבה ערבית טהורה ופראית.

עם התישבותם עוד לא תמו דאגותיהם, כי עדיין חסרו להם כספים לבנות משקי חלב ועופות וכל הדברים הדרושים לישוב כפר, והם בקשו עזרה פעם נוספת מאת הסתדרות האם „מרכז העולמי של המזרחי" ואחר כך ממחלקת ההתישבות של הסוכנות היהודית; אולם תשובת מומחי מחלקת ההתישבות היתה: „הרי ארץ ישראל בכלל, והרי ירושלים בפרט, אינם כשרים ומסוגלים להתישבות". וכשאמרו להם: הרי עטרות וקרית ענבים יושבים כבר בהרים, ענה אחד מראשי המחלקה להתישבות: „אילו יכלנו היינו עוקרים גם אותם משרשם, על הראשונים אנו מצטערים ואתם באים להוסיף עליהם" [24].

חכמי ההתישבות בעורונם הגדול היו האשמים העקריים שהרי ירושלים וסביבותיה היו ריקים מישובים עבריים שיכלו בבוא היום לשמש בקרש קפיצה למולדת העקרית של העם היהודי בארץ, כי רק בשולי המולדת נאחזנו ולתוכה לא חדרנו. והעדרם הוא שגרם לנו אבידות כבדות והשמיט מידנו את שכם בצפון ובית לחם וחברון בדרום. אילו נאחזו עוד מספר ישובים בצפונה ובדרומה של ירושלים, היו חברון ושכם נמצאים בידנו ולא בידי אויבנו. וכבר העיד באמנה אלוף משה כרמל שר התחבורה, לשעבר ראש מערכות הצפון במלחמת השחרור, בסמפוזיון [25] מטעם „מעריב" שאחד הגורמים העקריים שהחלק החשוב של המולדת אינה בידנו, היה הזלזול בערך הקרקעי שלו, בגלל תכונותיו ההרריות [26].

24. בשנת 1922 הוקמה ועדת מומחים מיוחדת מטעם ועד־הצירים (ההנהלה הציונית) בירושלים שתפקידה היה לבדוק את משקי ההתישבות הראויים והבדאיים להתקים והם פסקו שאין זכות קיום להתישבות בהר. חברי הועדה היו: יוליוס סימון, דה־לימה וזינגר.

25. „השלחן המרובע", מה בין מדינת ישראל לבין ארץ ישראל? המנחה גאולה כהן, „מעריב", ערב שבת 31.1.1964.

26. גם מר יוסף ויץ, ראש מינהל הפתוח בקרן הקימת לישראל, מדבר במאמרו „הר יהודה ושפלתו" בקובץ „יהודה וירושלים" (עמוד 166—171), על תוח דעת של ועדת מומחים מטעם הסתדרות הציונית, שפסקה שאין הצדקה כלכלית לישוב בהר, והיה בזה קוצר ראות יישובית, מדינית ובטחונית.

את המצב הקשה ואת ההתנכרות של המוסדות והקרנות הלאומיים מתאר מר דב נתן ברינקר ז"ל, יושב ראש הנהלת הכפר, במאמרו „החלום ופתרונו"[27], והרי קטעים מספר ממאמרו:

„בגדולות לא הלכנו, כפרי גנים על יד ההרים אמרנו ליסד, ובתכנית היה: שטח של חמשה דונם בערך ירכוש לו כל חבר, ומלבד בית לדירה יקים לו גם רפת למספר בהמות־חלב ולול לעופות. יעבד לו חלקת אדמה לגינת ירקות ויטע מספר עצי־פרי. חשבנו בתחילה רק על משק זעיר שיכול לפרנס משפחה קטנה, ולמשפחה גדולה יכול להיות לעזר בכלכלת הבית, ובחרנו את קרבת ירושלים וסביבתה למקום הכפר העברי הראשון.

גם לא בקשנו הרבה. ניסנו לבקש קרקע מ„קרן הקיימת לישראל", וכאשר לא ניתן לנו, אספנו את פרוטותינו הדלות שלנו, בני הארץ ובני ירושלים, ושל חברינו בגולה, שקבלו את תכניתנו בשמחה רבה, והצטרפו אלינו, וקנינו את הקרקע בכספנו אנו; בקשנו עזרה מ„קרן היסוד" להכשרת האדמה־אדמתנו, וכאשר לא נענינו גם בפעם הזאת, ערכנו שוב מגבית פנימית בין חברנו והכשרנו את אדמתנו, חצבנו בור למים וסללנו דרך וכביש. ושוב בקשנו הלואות לבנינים ושוב לא נענינו, ושוב החלטנו לגשת גם לבנין בתינו בכוחות עצמנו, ויהי מה. הפעם יזכר לטובה הנדיב מר ברוך שנור, שנענה לנו בהלואה נכבדה[28], הלואה של עשרת אלפים דולר, אלף דולר לכל בית (200 לא"י), לעשרת הבתים הראשונים, בלי רבית ולזמנים ארוכים. וגם קבוצת הברנדיימים נענתה לנו בהלואה לבנין עוד שלשה עשר בית, 250 לא"י לכל בית, ובמשך קרוב לשנתים, תרפה—פו הוקמו קרוב לשלשים בית, המהוים את הכפר העברי נוה יעקב".

ומר ברינקר ממשיך מתוך מרירות למראה יחסם השלילי של המוסדות הלאומיים והתעלמותם מנסיון חיובי כל־כך כמו זה של יסוד הכפר העברי נוה יעקב:

„אנו מבקשים וה„הם" לא עונים, אבל אנו ממשיכים לשמור על הקיים. הנפש והרכוש של הכפר העברי נוה יעקב, שעלה לנו בדמים מרובים, בחות עצומים, כחות גוף ונפש, ולאט לאט, צועדים הלאה, מפתחים, משכללים, מגדילים ומרחיבים, כי עדיין אנו חולמים ועדיין אנו מצפים לפתרון הטוב כי יבוא. היינו בעיניהם כחולמים, ולא רק חולמים, כי אם הוזים בהקיץ, ולא נתבייש גם לומר: משוגעים, חולי רוח, אשר בולמוס של התישבות אחזה אותם, והיכן — בין סלעי מגור אשר בהרים וצוקי המדבר אשר בצפונה של ירושלים! הנשמע כדבר הזה? הנעשתה עוד התישבות כזאת מאז החלו לעסוק בהתישבות בארץ ישראל? הרי ארץ ישראל בכלל והרי ירושלים בפרט אינם מסוגלים כלל להתישבות, ככה פסקו והחליטו כל גדולי המומחים ששכנו כבוד במחלקת ההתישבות של הסוכנות היהודית — ועד הצירים אז — והללו „בני ירושלים" החצופים רוצים ללכת נגד „המקובל" ורוצים לבדות את כל חכמי הישוב,

27. „החלום ופתרונו", בחוברת „הכפר העברי נוה יעקב", תרפו—תרצט.

28. גם את ההלואה הזאת עכבו להם זמן רב, וקבלוה רק אחרי פניות מרובות.

והם הקשו את ערפם כסלע הזה שאין להזיזו ממקומו, כרתו ברית את סלעי ההרים של ירושלים, ואינם רוצים להפרד מהם".

מצבם הקשה של אנשי הכפר נמשך ונמשך. האנשים נאחזו ממש בצפרניהם ובשיניהם במקום על אף המצב הקשה מנשוא. בשנת תרפ"ט גבר המשבר ורבים מתושבי הכפר העברי נוה יעקב, וביחוד רכי הלב שבהם, החלו בורחים אחד אחד כיון שלא יכלו להחזיק מעמד בימים הקשים ההם. במצב הקשה הזה שלח הרב אורנשטין, מי שהיה אז מזכיר הכפר ומזכיר הסתדרות "המזרחי הצעיר", מכתב חריף למרכז העולמי של המזרחי, ובמכתבו העמיד את המרכז על המצב לאשורו ודרש לשלוח מיד בלי כל דחוי את תקציב הכפר. אולם המרכז העולמי של המזרחי התעלם כדרכו ממכתב זה, וכשהגיעו מים עד נפש נשלח מכתב שני והפעם בצורה אולטמטיבית. והרי קטע מהמכתב הראשון מיום יט טבת תרפ"ט:

"מכיון שלא קבלנו עד היום מכם תשובות מספיקות על כל בקשותינו ודרישותינו השונות, אנו פונים אליכם שוב פעם וחוזרים אנו על כל אותן הדרישות והבקשות וחפצים אנו לקוות שתשימו לב הפעם לדרישותנו הצודקות.

א. נוה־יעקב. בועידה העולמית בדנציג הקצב סך של 1500 לא"י לשם סדור משק לנוה־יעקב. עד היום לא נסה מרכז העולמי של המזרחי להגשים החלטה זו. נדמה לנו כי ידוע לכם היטב המצב הקשה שבו נמצאת המושבה נוה יעקב, ורוצים אנו רק להודיעכם בצער כי התושבים עזבים אחד אחד את המושבה, ואין אנו יכולים להאמין בשום אופן כי תביטו גם הלאה בשויון נפש על המצב הזה. השקענו בתוך המושבה ממיטב כוחותינו ודמנו לבד מה שהושקע בה בפועל כארבעים אלף לא"י הון פרטי, לא של עשירים, כי אם נצטרפה פרוטה לפרוטה, בצרוף דם וזיעה, לשם סדור ישוב משקי שיהיה חדור ברוחנו. וחבל מאד אם כל העבודה הזאת תלך לטמיון ובבת אחת יהרס ישוב חשוב רווי כחות יוצאים מן הכלל. מדברים אנו וכותבים אליכם על דבר התקציב העגום הזה השכם והערב ואין אנו רואים מכם כל חפץ ורצון ממשי להגשים את הדבר הלכה למעשה. עוד בבזל בועידה הקצב תקציב לנוה יעקב, התקציב לא נתן, בו בזמן שכל התקציבים השונים, החשובים והבלתי חשובים, אם לא נשאו עליהם שם, ולא היו להם איזו זיקה שהיא להמזרחי הצעיר, סולק לגמרי, או חלק, באיזו צורה שהיא, ורק אותנו מפטמים בתרוצים ובדחיות שונות ומשונות והשנה עוברת, ובאה ועידה חדשה ומקציבים שוב פעם תקציב לנוה יעקב. האין המרכז העולמי מבין את החשיבות והצורך לשלם תקציב נוה יעקב?

בכל אופן אנו דורשים מכם תשובה ברורה ולא דחיות באיזו צורה שהיא. אנו לא יכולים להביט בשויון נפש בחורבן ישובנו הצעיר ונאחזו בכל האמצעים שהם לטובת קיום המושבה שלנו נוה יעקב".

אולם כל תשובה לא באה מהמרכז העולמי. כל זמן שהמזרחי נזקק לחברי "המזרחי הצעיר" ולפעיליו עזר להם עזר מעט, אך משעלו כוחות חדשים בזירת "המזרחי", בעט בבני הארץ. אז שלח הרב אורנשטין מכתב אחרה בצורה אולטמטיבית בשם הועד הפועל של "המזרחי הצעיר" למרכז העולמי של המזרחי. והרי לשון המכתב מיום כד טבת תרפ"ט:

„על מכתבנו אליכם מיום יט טבת לא קבלנו עדיין כל תשובה. באנו אליכם עתה ביחוד על דבר התקציב לנוה־יעקב. כבר כתבנו לכם כי אין אנו יכולים להביט בשוין נפש בחורבן מושבנו נוה־יעקב חס ושלום, המצב במושבה הוא עגום מאד, מי מהתושבים שאפשר לו לעזוב את המושבה עוזב, והבתים נשארו ריקים, ועומדים אנו חס ושלום לפני הקללה „ושאיה יוכת שער", התושבים מתדלדלים ואין לנו כל אפשרות להושיעם. אנו פונים אליכם בפעם האחרונה, ואנו מבקשים מכם תשובה ברורה אם תתנו בפועל את התקציב העגום של נוה יעקב, את התקציב הקצוץ, בכל הקומבנציות השונות, בכדי להשאירו על אפס גדול, אבל את התקציב הזה אם לא תתנו במשך השבוע לא תמצאו אולי למי לתת את זה, ואז אפשר שימצאו כאלה שישמחו בזה ויחזו נקם באחת היצירות החשובות של הסתדרותנו, אבל אתם תצטרכו להביא עגלה ערופה על מושב זה.

אנו מודיעים לכם את החברים בפעם האחרונה, ודורשים מכם תשובה ברורה. אם אי־אפשר לכם לתת לנו את התקציב העגום הזה, בכדי לא לדחות תקציבים אחרים, שהנכם חושבים ליותר חשובים, נא להודיענו; אם גם לא נקבל את תשובתכם עד יום רביעי זה, נקבל גם את אי־התשובה לתשובה ונפרסם פעם אחת את יחסכם לישובנו זה, ואנו את נפשנו הצלנו".

מה היתה תשובת המרכז העולמי של המזרחי ומה העזרה שהושיטו לכפר קשה עכשו לאמר בדיוק, על כל פנים ברור שהעזרה אם הוגשה לא היתה ממשית, אף על פי כן החזיקו הנשארים מעמד והכפר נצל מעזיבה, אף המשיך להתפתח אט אט ובקצב מתמיד עד שמר ברינקר יכול היה להכריז בהתלהבות במאמרו „החלום ופתרונו" שפורסם בשנת תרצ"ט:

„מסלעי המדבר נתצבו בתים, אמנם לא רבים, והם נושבו באנשים, גם כן לא רבים. הוקמו גדרות ורפתות ולולים והובאו פרות ועופות מקומיות וגזעיות, ואדמת השממה החלה להעבד, גם זה אמנם לא במדה מרובה, אבל המעט שעובד הוליד והצמיח, ופה ושם נראה מעט ירק ומעט עצי פרי, והחלום מתחיל ליהפך למציאות, לפחות במדה כזו שכיום אין איש יכול לומר על הרי ירושלים שאינם ראויים לברכה".

ולמראה ההצלחה הוא מטיח בראשי המוסדות בראוי להם:

„אתם ראשי המוסדות הלאומיים ומנהלי הקרנות, הבזים לנו ומתנכרים אלינו. יודעים אתם לדבר גבוהה על ירושלים עיר הקודש, על ירושלים המטרופולין ועיר הבירה, על ירושלים לב האומה. ועוד סממני אהבה ומחמאות של חבה דומים, אתם משמיעים לנו כפעם בפעם ובכל עת מצוא, אולם למעשה אתם משאירים את ירושלים ואת סביבתה, ביחוד את סביבתה ההררית, לבני אדום וערב, המושלמים והנוצרים וכו' "[29].

29. גם מר אהרן (חוניה) רבינוביץ ז"ל, מי שהיה מזכיר ההסתדרות בירושלים, מאשים במאמרו „אם נשכחך ירושלים" („הבר" 5.8.1937) את ראשי המוסדות המישבים בהזנחת ההתישבות בהרי יהודה והשארת ירושלים בודדה ומנותקת מבחינה גיאוגרפית ומבחינה כלכלית מישוב עברי.

בעשר השנים האחרונות (תרצט—תשח, 1939—1947), התבסס הכפר יפה והגיע לידי יציבות מסוימת, ענף הקיטנות וההבראה אף החל להתפתח בכפר, וממקומות רבים בארץ ובאו נופשים לבלות את חופשתם בכפר, וגם ילדים רבים נשלחו לקיטנות אשר בו. מצב זה נמשך עד פרוץ מלחמת השחרור בשנת תשח, שאז ראינו את פשיטת הרגל המוסרית של תורת חכמי ההתישבות בארץ ומומחיה למיניהם. „נוה יעקב" ושכנתה „עטרות" נשארו שני המשלטים היחידים בצפונה של ירושלים. הם החזיקו מעמד בגבורה מתוך מסירות גוף ונפש, התקפה אחר התקפה במשך חדשים וחצי נהדפה מתוך הקרבה עצמית, אך לסוף לא יכלו הם הבודדים לעמוד בפני גלי כוחות האויב שעלה עליהם במספרו פי כמה. וביום ראשון ו איר (17.5.1948) התקיף האויב במשך 14 שעות רצופות, עד שלא נשאר בידי המגינים נשק, ואז הוחלט לפנות את הנקודות מתוך צער עמוק, על רכוש ועמל שנים שהלכו לטמיון, ובחשכת הליל עזבו את הכל ונסוגו דרך ההרים לירושלים.

אכן, מן הדין היה שהמרכז העולמי של המזרחי „פטרונם כביכול" של הכפר, ובעיקר ראשי המוסדות ומנהלי הקרנות הלאומיים יביאו עגלה ערופה על רצח ישובי זה שגרמו לו על ידי קוצר ראותם ועוורונם הפוליטי.

בשנות קיום הכפר מלא אבי ז"ל, תפקידים שונים בהנהלת החברה והכפר. הוא היה מזכיר האגודה ומנהל החשבונות, יו"ר ההנהלה, סגן יו"ר ולאחרונה חבר ההנהלה וגזבר הכבוד. שנים אחדות שמש גם כ„מוכתר" הכפר והיה בא כח הכפר כלפי הממשלה בעניני בטחון והגנה. השפעתו על חיי הכפר היתה גדולה גם בחיים הרוחניים, החינוך והתרבות שיהיו ברוח דתי־לאומי, רוח המזרחי.

שש עשרה שנה ישב אבי ז"ל בכפר. במשך הזמן הוטל עליו מטעם הרבנות הראשית והמוסדות הלאומיים להיות רב מפקח ליד הכותל המערבי, ומשום תפקידו זה אנוס היה לקבוע את דירתו בירושלים העתיקה.

ואם כי היה מוכרח לצאת את הכפר היה ממשיך לטפל בעניני חברת „הכפר העברי" והמושבה „נוה יעקב" במסירותו הרגילה עד יומו האחרון.

מן העבודה הישובית של „המזרחי הצעיר" אשר הרב אורנשטין לקח בה חלק פעיל ביותר כדאי להזכיר את גאולת שטח האדמה אשר בצפונית־מערבית של ירושלים, המקום שבו נמצאים מערות הקברים המיוחסים לקברי הסנהדרין, אשר עליה הוקמה שכונת סנהדריה ופאגי. כן השתתף בקנית אדמות כפר חיטין והדאגה לישובה על ידי חברי המזרחי הצעיר. גם עזר לקנות את אדמות שכונת „בית וגן" שבירושלים ושכונת מונטיפיורי (המזרחי הצעיר) בתל־אביב, וחלק גדול מאדמות הכפר הערבי „נבי סמואל" במרום הרי ירושלים.

כפעיל במזרחי נבחר לציר בקונגרסים הציוניים הי"ג והט"ו בבזל ובקרלסבד ובועידותיה העולמיות השונות של המזרחי. בקונגרס הט"ו שמש כיושב ראש ועדת ההתישבות.

אבי ז"ל הקים את הקשר החי הראשון בין יהדות „בגדד" לבין המזרחי בארץ, ועזר אותם לקנות אדמות בארץ ועמד אתם בקשרי מכתבים. הוא גם הכשיר

את הקרקע לבקורם של ראשי המזרחי העולמי בבגדד, הרבנים עוזיאל ומימון ז״ל. רבים מהם קנו נחלאות ב״נוה־יעקב״ וב״בית־וגן״.

בשנת תרפט נסע לבגדד בשליחות מטעם קרן ארץ ישראל של המזרחי. הוא הצליח מאד בשליחותו, וכבר בדרשתו הראשונה[30], שהתקימה בשבת בבית הכנסת הישן והמרכזי בעיר בגדד, רתק את עיני כל הנוכחים במקום שמספרם נאמד ביותר מאלפים איש. הוא הרצה בענין מצות ישוב ארץ ישראל, בארוכה ובראיות מוכיחות מן הספרות התורנית, וגם מן ההגיון הוכיח להם ליהודי בבל על החובה המוטלת עליהם לבוא לעזרת הבנים הבונים בארץ ישראל, ברוח היהדות. דבריו עשו רשם עז על כל שומעיו, ביניהם היה גם החכם באשי, חברי בית הדין ושאר חכמי העדה.

.3

בחודש תשרי תרפט החלה פרשת הכותל המערבי, אשר תפסה מקום חשוב בחייו של אבי הרב אורנשטין ז״ל ואשר נתארה לחוד בחלק השני של המבוא.

מהאמור לעיל אנו למדים שאבי היה נצר ממשפחה חב״דית חשובה, וכאבותיו היה גם הוא חסיד נלהב לאדמו״ר מליובאויטש, והנשיא הששי לבית חב״ד האדמו״ר מוה״ר יוסף יצחק ז״ל, ששמע עליו עוד בהיותו תלמיד בישיבת „תורת אמת״ וגם הכירו בעת פגישתם בארץ ובחוץ לארץ סמך את ידו עליו ובשנת תרחץ מנהו למנהל כולל חב״ד ולבא־כחו בארץ ובזה החל למלאות למעשה את תפקידי אבותיו בכולל.

ואבי ז״ל לא אכזב אותו, הוא נהל וכלכל את צרכי הכולל הותיק הזה, שנמסר לידו, בחכמה, בבינה ובדעת. בשרותו בכולל היה אָב למאות משפחות עניים של הישוב החב״די, אלמנותיו ויתומיו.

בפקודת האדמו״ר יסד גם את „חברת תהלים העולמית״ אשר את מרכזה קבע בירושלים העתיקה. — בבית הכנסת חב״ד ישבו יום יום מנין יהודים ואמרו תהלים לשלום עם ישראל בעולם.

האדמו״ר מרן יוסף יצחק זצ״ל הביע תמיד את שביעת רצונו מאבי ז״ל ומעבודתו המסורה.

פרט מענין, כשנפגש אבי בפעם הראשונה עם האדמו״ר מרן יוסף יצחק ז״ל, בשנת תרפט בריגה, התפעל האדמו״ר ממנו עד מאד ובקשו לעבור אליו לריגה ולהיות לו למזכיר. אולם, אבי ז״ל, שאהבת הארץ בערה בלבו יותר מכל, ותר על הצעתו המושכת של אדמו״רו, על אף שהיה דחוק באותה השעה.

.4

לריגל עבודתו כרב מפקח על הכותל, נאלץ[31], כאמור, לעזוב את הכפר „נוה יעקב״ מחמד נפשו, ועבר לגור בירושלים העתיקה. גם כאן מצא לו כר נרחב לפעולה למען החיות את הישוב המדולדל בעיר העתיקה.

30. ראה „התור״, שבועון המזרחי העולמי, כו אדר תרפט. מר משה סופר.
31. כיון ששהה ליד הכותל בשבתות ובחגים במשך רוב שעות היום, נשארה משפחתו לבדה בביתה בכפר.

כשנכנס אבי ז״ל לגור בירושלים העתיקה, בשנת תש, מצא במקום ישוב דל[32] שהלך והצטמק, הלך והתנון, עד שהגיע בשנים האחרונות לאוכלוסיה דלה בת קרוב לשלשת אלפים נפש. חלק גדול מהם היו עניים ודלים, וביניהם גבוה היה אחוז הזקנים. חלקם למדו בישיבות וחלקם הזדקקו למחלקה הסוציאלית של ועד הקהלה, ורק מעוטם היו חנונים ופועלים שכירי יום, אשר מקום פרנסתם היה מחוץ לחומות. רובם של התושבים היו מבני עדות המזרח, ומעוטם מהעדה האשכנזית של הישוב הישן, גם הם עניים מרודים, שלמדו רובם ככולם בישיבות בעיר החדשה, וגרו בבתי הכוללים השונים ובעיקר בשכונת „בתי מחסה״.

כל אימת שהיתה מתרגשת מתיחות כלשהי ברחוב הערבי, היה הרובע היהודי מנותק ועומד בפני סכנת רעב. מצב זה של העניינים צער את אבי ביותר והוא התריע על כך בפני המוסדות המוסמכים. אבי ראה, ובצדק, כי לא נוכל להחזיק במקומות הקדושים, וביחוד, בכותל המערבי, אם לא יהיה ברובע היהודי ישוב בריא, מבוסס מבחינה כלכלית ובעל הכרה לאומית שיהא נכון להגן עליו.

הועד המקומי של התושבים, שהיה מורכב מפרנסים שונים, דאג ל„חלוקת הצדקה בין הנזקקים״ והחזיק גם רופא קבוע במקום. פרנסים אלה ראו סכנה לעצמם בארגון הישוב במקום, ונלחמו בלי הרף נגד כל נסיונות הארגון בכל כחם. ולשיאם הגיעו בזמן המצור, בעשותם מאמצים גדולים לדחוק רגלי כחות ה„הגנה״ מן הרובע היהודי בעצם ימי המצור, מתוך אורינטציה מובהקת על השלטונות הבריטיים ובסיועם הפעיל.

הרבה מרץ וזמן הקדיש אבי ז״ל למשימה שנטל עליו למשוך כחות צעירים לרובע, לחזק את האוכלוסיה היהודית ולפתח במקום מקורות פרנסה.

ביזמת אבי הוקם ועד של אישים שונים מהצבור הירושלמי ובראשו עמד מי שהיה אז יושב ראש הועד הלאומי ולימים נשיאה השני של המדינה מר יצחק בן־צבי ז״ל, ועד זה הכין תכניות להקים בתי מלאכה ותעשית בית, לבנות בנינים משותפים על המגרשים הריקים בדרום הרובע סמוך לחומה, ולרכוש את החצרות שהיו לערבים באזור היהודי בעיר העתיקה, וביחוד ברחוב הקראיים.

אולם, הקשיים היו גדולים, הכרת הנחיצות לפעולות אלה לא חדרה במדה מספקת להכרתם של המוסדות והצבור ולא נמצאו הכספים הדרושים, ומכל התכניות הגדולות לא יצא כמעט כלום. מובן מאליו אילו בוצעו התכניות לשקום הרובע היהודי אפילו בחלקם, כי אז היה גורל הישוב היהודי בעיר העתיקה שונה לגמרי.

אבי ז״ל דאג לקבל כסף לתמיכה בעניי העיר העתיקה ממקורות שונים. הוא קבל כספים מיהודי עשיר ששמר על עלום שמו, מאגודת „אחוה״ שהוא היה אחד האחים המכובדים בתוכה, ומהמועצה הדתית של קהילת ירושלים. הוא היה מקבל בביתו את העניים ונתן לכל אחד ואחד מהם את המגיע לו

32. בימי המרד הערבי בשנים תרצו—תרצט עזבו תושבים רבים את ירושלים העתיקה אשר התדלדלה מאד באנשים, והישוב היהודי שוב לא התאושש בה.

מדי יום ביומו והיה עסוק בכך במשך כמה שעות. אם כי דבר זה הכביד עליו מפאת שהיה עסוק בלמודיו ובמחקריו התורניים, קבל זאת עליו באהבה.

בשנת תש"א קם גורם חשוב מאד לעזרת הישוב בירושלים העתיקה. מספר צעירים מטובי בני העיר העתיקה התארגנו במסגרת „התאחדות בני ירושלים העתיקה" והניחו יסוד לכמה מפעלים כלכליים שהביאו תועלת מרובה לישוב היהודי בעיר העתיקה. צעירים אלו נתקלו מיד בעמדה עוינת מצד פרנסי העיר העתיקה, שהסיתו נגדם את תושבי העיר. אולם, צעירים אלו שכאבו את כאב ההזנחה, וראו בדאגה חמורה את התרוקנותה של ירושלים העתיקה מתושביה היהודים עקב הזנחה זו, לא נרתעו מזעמם הנבוב של ה„פרנסים", ורתמו עצמם לעבודה חשובה למען הישוב היהודי בעיר העתיקה. מובן מאליו שאבי ז"ל מצא בצעירים אלה שותפים נאמנים וקרבם מאד, ויחד נגשו במרץ לעבודה, להטבת מצב הישוב במקום.

המפעל הראשון שהקימו היה יסוד קפת־מלוה, שהלותה כספים ליהודי ירושלים העתיקה בלי רבית ובתשלומים נוחים והיתה לעזר בחייה הכלכליים של ירושלים העתיקה. ההלואות נתנו לכל השכבות בלי הבדל עדה ומפלגה. קופה זו אף הלותה כסף לקופת ההגנה ולקופה הכללית בימי המצור.

מפעל שני היה מפעל־תעזרה. מפעל זה הושיט תמיכה ועזר לעניי העיר העתיקה והקל עליהם את דחקם.

כן הקימה ה„התאחדות" בית מלאכה לעשית קלף ו„בתים" לתפילין, כדי לתת תעסוקה לכמה מתושבי ירושלים העתיקה. מפעל נוסף שנוסד בעזרתם הפעילה היה הדפוס „הר־ציון" בהנהלתו של ר' אורי המבורגר מתושבי המקום אשר בו היו מכינים את „הסדר" (בסמך שואית ודלת קמוצה).

אבי ז"ל פעל גם למען חזוק המצב הרוחני של יהדות העיר העתיקה. לשם כך יסד ישיבה שנקראה „מדרש שמואל" על שם האדמו"ר מהר"ש, הנשיא הרביעי לבית חב"ד, וטובי האברכים בעיר למדו בה בשעות הלילה. מטרותיה של הישיבה היו:

א. לשקוד לתקנתם של חוגי הלומדים והנוער החרדי, שבמקום בעיקר, ולקבוע מרכז חב"ד ומתיבתה מרכזית.

ב. החיאת העיר העתיקה ובצור הישוב היהודי בה, על ידי הישיבה הק' ולומדיה, דרי הישוב היהודי בעיר העתיקה ושומרי חומותיה.

המטרות האלו הושגו במלואן, חוגי הלומדים נתרבו אז בעיר והם גם קבלו שכר יפה. ישיבה זו מתקיימת עד היום אך לדאבוננו לא בעיר העתיקה אלא בקטמון מקום גלותה.

במחצית חודש טבת תשח יצא אבי את העיר העתיקה לסדר את עניני „כולל חב"ד" ועניני חברת „הכפר העברי". בבואו לועד הקהלה להצטרף לשירה כדי לשוב לביתו בירושלים העתיקה הופתע מרה משחסמו האנגלים לפניו את הדרך ולא נתנוהו לחזור לביתו, בטענה שתפקידו ליד הכותל המערבי נסתיים, ואין לו מה לעשות עוד בעיר. משטען ששם ביתו, הודיעו לו שיעבירו אליו את אשתו ובני ביתו. התנהגותם הגסה של האנגלים נגרמה עקב מלשינות שפלה, שהלשינו בפני האנגלים על קשריו המרובים של אבי ז"ל, עם ההגנה ומוסדות הישוב.

דבר זה שלא יכול לחזור לירושלים העתיקה צער אותו מאד, והוא עשה מאמצים כבירים לחזור לביתו. על אף עצת ידידיו הרבים ועל אף תחנוני אמו הזקנה לכולם היה אומר ועונה: „שם מקומי, בין אחי לסבל, ולא פה. הלא חיים שם, ברוך השם, יהודים רבים ועיר שלמה נלחמת ועומדת על נפשה".

לאחר מאמצים רבים ובלתי פוסקים מצדו ומצד גורמים חשובים אחרים כהרב הרצוג המנוח וכבוד נשיא הועד הלאומי דאז מר יצחק בן־צבי ז"ל, הורשה אבי לשוב לביתו, ומיד בהגיעו בשלום כתב מכתב תודה לועד הלאומי ולנשיאה: „אחרי שבאתי בשלום ביום ערב ראש חודש אדר א' בצהרים בעיר העתיקה מצאתי לי לחובה להודות לכם, וביחוד לנשיאכם המכובד מר יצחק בן־צבי ולכל אלה שטפלו בדבר, לפעול אצל השלטונות להרשות את שובי למשפחתי לעיר העתיקה ששאפתי והתאמצתי כל הזמן לשוב ולחיות בה יחד עם יתר אחינו הנתונים במצור".

כן עונה הוא לידידו בארצות־הברית[33], על שאלתו מדוע התעקש לרדת למקום הסכנה, כדברים האלה: „אם נגזר על מאן דהוא לעלות קרבן על קדושת ירושלים העתיקה ומקומותיה הקדושים, הרי אני מחויב בכך יותר מכל אדם אחר".

בעת שהותו של אבי ז"ל בעיר החדשה פוצצו והרסו הערבים — ואחר כך הצבא הבריטי — את ביתו שעמד ליד בית הכנסת „ניסן בק" וכל ספריתו הגדולה ורהיטי ביתו צללו ונפלו יחד עם אנשי המגן שהיו בעמדה בביתו, כי ביתו עמד על הגבול בין הרובע היהודי ובין הרובע הערבי.

בין אנשי המגן שהיו בביתנו היה גם אחי אברהם שהיה מפקד העמדה. כשיצא לראות מה הרעש נתמוטטה הרצפה והוא צנח למטה מגובה של שלש קומות לתוך חצר ערבית. בנפלו הספיק להזהיר את אמי הרבנית מושקה ליבא ע"ה לבל תזוז מחדרה. על אף המהומה שקמה, שמרה אמי על קור רוחה ולא אבדה לרגע את אומץ לבה. היא היתה טורחת סביב קבוצת ההצלה, והזכירה לבחורים שעליהם להעביר את ה„סליק" חיש מהר בטרם יגיע הצבא הבריטי למקום...

אחי אברהם, שמר גם הוא על קור רוחו. כשנפל בין חורבות הבית הרגיש בזוג רגלים שבצבצו מתוך המפולת, חיש מהר חלץ את הבחור שהיה קבור מתחת עפר ההריסות, לקחו על שכמו, הלך כברת דרך בשטח הערבי, והביאו לבית החולים „משגב לדך". הוא עצמו שבר שתים מצלעותיו בעת נפילתו.

לאחר הבראתו נתמנה למפקד הקטע הצפוני של הרובע היהודי.

מכל הבית בן שלש הקומות נשארו על תלם החדר הדרומי והמטבח, וכשבאה אמי למחרת היום לראות מה מצב הבית הפגיז אותו הצבא הבריטי בפצצות פיאט והרס את יתר חלקי הבית. אולם אמי הספיקה להסתלק ולהנצל.

לאחר עמל רב הוצאו רוב כתבי היד של אבי וכתבי אבותיו הקדושים, וכך כתב אלי לבית אשל, לאחר שהוא הצליח להכנס חזרה לעיר העתיקה:

33. הרב ניסן טלושקין, מראשי חסידי חב"ד בארצות הברית.

„אוכל לבשרך כי רוב רובם של הספרים שלי נצלו בעזרת השם יתברך. כמו כן הוציאו מתוך המפולת כתבי היד של אבא ז״ל ושל הזקן ושל ה„קרן־אורה״ ז״ל, והכתבים שלי ברוך השם הוצאו ונצלו. אינני מצטער על הרכוש שהלך לטמיון. ה׳ נתן וה׳ לקח וה׳ יתן מחדש. בעיקר עלינו להודות על החיים שנתן לנו. על אמא תחיה שנצלה ונשארה בחיים, ועל אנשי המגן שהיו בבית. ומאן דיהיב חיי יהיב מזוני״.

.5

שלושת החודשים האחרונים בימי חייו, של אבי ז״ל, קובעים פרק מיוחד בפני עצמו.

מלחמת השחרור מצאה את הישוב היהודי בירושלים העתיקה בלתי מוכן מכל המובנים. עם השמע היריות הראשונות על התחבורה לעיר העתיקה קמה בהלה המונית, והחלה עזיבה שתחילתה נשאה אופי בלתי מאורגן, ובסופה לבשה ממדים רציניים של בריחה המונית מאורגנת.

הועד המקומי של התושבים בעיר העתיקה היה כאמור מתנגד חריף לכחות ה„הגנה״ והפריע לפעולות ההצלה שנעשו על ידיהם.

במצב עניינים זה נחלץ אבי, שהגיע זה עתה לעיר העתיקה, לעזרת ה„הגנה״ בתור מנהל האדמיניסטרציה האזרחית. ולא קל היה לפעול באוירה ששררה אצל חלק גדול מתושבי הרובע. בעוד שאנשי עדות המזרח היו לויאליים כלפי מוסדות הצבור והתהגנה, היה בעדה האשכנזית חלק אנטי־ציוני פעיל מיסודו. אך אבי ז״ל מצא סעד בתוך החוגים העמלים בעיקר, וכן הצליח לשכנע חלק מהרבנים כי עזיבת הרובע פרושו הפקרת ה„כותל״ לערבים, ועל ידי כך השיג שתוף פעולה במאמצי ההגנה בתוך חוג שהלך ונתרחב. בולמוס העזיבה נבלם לאחר שמספר התושבים ירד מ־2700 נפש עם התחלת המצור ל־1800.

אולם, עכשו החלה העבודה הקשה. בפני פקוד ההגנה עמדו בעיות חריפות. היה צורך לגייס כח לתפקידי לחימה ושמירה. היה הכרח לבצע עבודות ביצורים. כן עמדה בכל חריפותה בעית האוכלוסיה שנשארה מנותקת ממקורות פרנסה. מתוך 1.800 נפש שנשארו אז בעיר היו רק 40 בתי אב, כ־100 נפשות, שמשכורתם היתה קבועה, כגון המורים, עובדי בית החולים „משגב לדך״, רבנים, אנשי משטרה ושרותים צבוריים אחרים. יתר 1.700 נפשות נסתתמו מקורות פרנסתם. המוסדות הקציבו כספים לתמיכה באוכלוסיה וכספים אלה הועברו למטה ה„הגנה״, לטפולו של מפקדה מר אברהם הלפרין.

לאחר שהוצא מר הלפרין[34] מהעיר העתיקה על ידי האנגלים עקב הלשנה

34. מר אברהם הלפרין, שמש כמושל־צבאי, וכמפקד נערץ של ירושלים העתיקה בתקופה החשובה של המצור. הוא היה האיש אשר ארגן למעשה את הגנת הרובע היהודי וחולל תמורה יסודית במחשבת אנשי הרובע ומגיניו. למעשה עמדה העיר העתיקה תקופה ארוכה בהתגוננותה בפני האויב הערבי, ובחלקו גם הבריטי, בזכותו הרבה של מר הלפרין. לאחר מלשינות שפלה הוצא מהעיר על ידי הבריטים, ומשהוצא נתהוה חלל ריק בפקוד הרובע. לא היה עוד אדם המסוגל היה כמוהו לשלוט בכל הבעיות והענינים שהלפרין שלט בהם בכח ארגונו, כשרונו וזכותו הברוכה.

שפלה הוקמה בתחילת חודש אדר א' תשח ועדה לנהול העניינים האזרחיים ליד פקוד ה„הגנה", אשר בראשה עמד הרב אורנשטין ז"ל, וחבריה היו הרב שלמה מן ההר[35] ומר יעקב טנג'י כמזכיר הועדה. ועדה זו טפלה בכל בעיות ארגון החיים בישוב. לשם כך ארגנה הועדה מחלקות מיוחדות לטיפול יעיל באזרחים, כגון: כטפים וחשבונות, מזון והספקה, חנוך ותרבות, עבודה ותעסוקה, בריאות, משמר העם (כולל משטרה).

לשם שמירה על האוכלוסיה משעמום וניון, הוכרז צו גיוס כללי לכחות הלוחמים. הנוער שהועסק בתפקידי קשר ושמירה קבל את שכרו באופן ישיר על ידי מטה ההגנה. בעלי משפחות גדולות שלא גויסו גיוס מלא הועסקו בתפקידים של „משמר העם" ופועלים, שההגנה השתמשה בהם לתפקידי בטחון ועבודות בצורים. אליהם צורפו אנשי המשטרה האזרחית, והועדה האזרחית שלמה את שכרם לפי מספר הנפשות התלויות בראש המשפחה. זקנים ותשושים שלא נוצלו לעבודה קבלו אף הם את שכרם. הם עסקו בתורה, בתפלה ואמירת תהלים.

„אין בטלנים בעירנו, הסוכנות משלמת לכל תושב מכובד סכום ידוע, שיספיק לו בערך למחיה, ותמורת זה מתחיב התושב למלא אחרי העבודה הנתנת לו". כך כתב הרב אורנשטין במכתבו לבת אחיו בירושלים החדשה.

הספקת המצרכים שהיתה מגיעה בשירות לעיר העתיקה היתה מתחלקת על ידי הועדה האזרחית באמצעות חנויות המכלת לפי הכרטיסיה שהוכנה על ידי הועדה.

בשטח העבודה והתעסוקה, נעשתה פעולה חשובה. חלק מהאנשים הועסקו בעבודת בצורים. ליתרם הוקמו נגריות, בתי מלאכה למטאטאים, פחחות ועבודות בצלאל ששווקו בירושלים החדשה באמצעות ועדת המצב של העיר העתיקה ליד ועד הקהלה.

ברור שהיו קשיים והפרעות בהספקת המצרכים, הכספים וכדומה, מה שגרם לנרגנות ולהתפרצויות בקרב החלק הרקוב מתושבי הרובע. אבל אבי ז"ל, בכח אישיותו שהיתה מקובלת על כל החוגים בצבור, הצליח להשתלט על התהו ובהו. ממכתבו מיום י' ניסן תשח ששלח למר אברהם הלפרין אנו למדים על המצב הקשה ששרר באותם הימים בישוב היהודי בירושלים העתיקה. וזה לשונו: „לדאבוננו פגה כנראה ההתלהבות של המוסדות שלנו לישובנו המתלבט במצור ובמצוק. זה השבוע השלישי שלא שולם שכר עבודה לפועלים, לאנשי משמר העם, לבני הישיבה, לאומרי התהלים ולפועלות. תוכל לשער את ההתמרמרות הגדולה שהקיפה את כל הישוב הישן כאן. ימי החג קרובים, רק ימים ספורים נשארו עד החג ואין פרוטה בכיס, פשוטה כמשמעה, ומכיון שהיוקר האמיר למעלה ראש ותקיבה תובעת את תפקידה ואי אפשר לדחות אותה בשה"י פה"י הולך הרעון במחנה הלוך וגדול ואנו לא נדע מה לעשות בשעה קשה זו. במוצאי שבת קודש התאספו אצלי באי כח הפועלים והביעו את מצבם הקשה בבית בזמן שילדיהם דורשים אוכל ואין להם במה להחיות את נפשם.

35. הרב שלמה מן־ההר (ברגמן), כיום רב שכונת בית־יגן.

מה שיכולתי לעשות הוא רק הרגעה רגעית זמנית כי ביום השני בודאי נקבל את התקציב החסר לנו ונשלם להם. הצלחתי להשפיע עליהם כי לא יעוררו סקנדל רחוב שלא יביא כל תועלת להטבת מצבם. הבטחתי להם לעשות מצדנו מאמץ להשפיע על המוסדות שלנו שימשיכו בפעולתם הגדולה לטובת ישובנו. בדברי הרגעה כאלה השפעתי עליהם והסכימו לחכות עד יום שני. היום היו אספות שונות אצל הרב מינצברג עם המוכתר ואנשיו ששמחים לאיד חס ושלום של הסוכנות ועד הקהלה העברית. „כד משלם שערי מכדא, נקיש ואתא תיגרא בביתא“[36]. אנו חוששים מאד כי אם לא ישלחו מחר תשלום של תקציב חודשי שלם יתחילו סקנדלים רציניים ואפשר גם לגרום חס ושלום לאסון, כי לא הרי העיר העתיקה, המרוכזת בשטח קטן, ואין האנשים חיים מכח עצמם ויגיע כפיהם, ורובם הם עניים מרודים, ואם תסיר מהם את התמיכה הקבועה עלולים הם [לבוא לידי] חרפת רעב חס ושלום, כהרי ירושלים החדשה והגדולה שנמצאים במספר מספיק אנשים אמידים ויש לאנשים שם בדרך כלל כח לסבול בגלל החיים בכח עצמם ויגיע כפיהם.

תאמין לי ידידי כי לא הגזמתי כלל במה שכתבתי לך עד הנה. הגיע המצב כי הגזבר שלנו הגיש לנו התפטרות כי אין בידו כח הסבל לנהל משא ומתן עם אנשים מרי נפש והמוכתר ואנשיו מנסים לצוד דגים במים עכורים“.

מכתב זה מדבר בעדו, וזה היה רק חלק אחד מהקשיים הרבים שהתעוררו בישוב היהודי בירושלים העתיקה. גם בעית הספקת הנפט היתה קשה, כי ברוב הבתים לא היה חשמל. ושוב נכתב מכתב למר הלפרין: „עתה ידידי עלי לדבר אתך על שני ענינים כי על עצם הענינים השוטפים כאן בטח כותב לך מזכירנו מר טנג׳י לפי החלטתנו. ראשית עלי לדבר אתך על ענין כללי הנוגע לכל קיום הישוב האזרחי כאן והוא על דבר שאלת „נפט“. זה קרוב לשלשה שבועות שלא חולקה מנת הנפט בישובנו, ואין פשוט בבתים מכל החוגים והסוגים נפט לבשול ולהאיר, ביחוד זה נוגע לתינוקות, זקנים, חולים וחלושים, אבל באופן כללי זה נוגע לכל אדם בעיר העתיקה, ביחוד לאלה שאין להם חשמל בבית. ידידי! הנך נמצא בעיר [החדשה]. עליך לעשות את כל מה שאפשר להשפיע שישלחו לכאן נפט במדה מספקת, כי זה עקר העקרים ויכול לגרום לתוצאות מרחיקי לכת. ראה ידידי, בקשתיך, עשה והצלח.

הענין השני הוא ענין פרטי אבל חשוב. והוא ענין סדור אפשרות להקמת דפוס המבורגר. אינני חושב לחזור כאן על הדברים ועל חשיבות הענין ליסוד הדפוס למקור פרנסה למשפחות וכו׳ כי אתה בקי בכל פרטי הדבר. העקר שצריך להגשים את הדבר בפועל. צריך להקים את הדפוס ויתחילו בעבודה“.

כחוט השני עובר בכל המכתבים שנשלחו מירושלים העתיקה אל המוסדות ענין הנפט. נפט ועוד פעם נפט. כי שאלת הנפט היתה שאלת קיום ועקר העקרים לישוב הזה. ובמכתב אחר למר הלפרין ולמר חנוך טמפלהוף שמלא את מקומו של מר הלפרין בתור איש הקשר עם מוסדות הצבור, מדובר שוב על בעית הנפט והשיירות לעיר: „באחד המכתבים עמדתי על שאלת הנפט לעיר העתיקה,

36. כשכלות השעורים מן הכד מנקשת ובאה מריבה בבית (בבא מציעא נט, א).

עתה הוחמר הרבה המצב בשטח זה מאז. עובדה היא כי אין טפת נפט בעיר ומחסן המלאי של העצים הולך וכלה והגיע המצב שלא יהיה לנו כל דלק לאפות לחם בזמן שאין שיירות או בזמן שאין לחם במדה מספיקה. אינני מדבר כבר על זה שברוב הבתים כאן שאין להם סדור חשמל אין להם האפשרות להכין תבשיל גם בשבתות. על זה צריך לעמוד בכל תוקף להמציא לנו כמות של נפט להקל על המצב.

הפסקת השיירה במשך השבוע הסבה לנו דאגה רבה. הודות להשם יתברך כי הבינונו לנו מלאי של קמח לאפית לחם, אולם המצרכים הנחוצים אל הלחם הולכים וכלים בחנויות בעיר העתיקה ובעקר חלב ותוצרות חלב המכרחיים לתינוקות, לחלשים ולחולים, מורגש חסרונם מאד באין שיירה. והפסקת השיירה מובנה למעשה הפסקת עורק החיים של הישוב בעיר העתיקה וצריך לעורר את ראשי המוסדות לעמוד על עקר זה בכל תוקף".

בערב פסח תשח דואג אבי ז"ל, ל"סדר" בליל פסח ל־200 אנשי המגן והמורים שלא מתושבי המקום.

ה"סדר" עצמו נערך בשתי משמרות. מחצית האנשים שומרים ומחציתם מסובים. את הסדר הראשון ניהל אבי ז"ל בעצמו. הסדר עבר מתוך חגיגיות והתרוממות הנפש כמנהג אנשי חב"ד. היה זה כמו שנאמר בתורה: "מתניכם חגורים", מתני הלוחמים היו חגורים כלי נשק ורמונים, מוכנים כל רגע לאזעקה ולהדיפת התקפת אויב. בחפזון נאכל הפסח כדי לשוב לעמדות ולהחליף את השומרים.

השפעתו של אבי ז"ל היתה גדולה גם על בני הישיבות ובהשפעתו באו רבים מהם לעמוד על משמר ההגנה בעמדות המגן, ואף עבדו בבצורים גם ביום השבת, כהוראת שעה שלו, שאמר להם כי זהו פקוח נפש הדוחה שבת. לעומתו הרב מינצברג, מי שהיה פעם ראש בית דין חסידים, התנגד נמרצות לבצורים ביום השבת והטיף, גם הוא גם אנשיו, לכניעת הישוב היהודי לערבים.

משנכנס הלגיון הערבי למערכה הוחמר המצור, ורבו הנופלים חלל על משמרתם בעיר העתיקה, ומאין אפשרות לקבור את החללים בבית הקברות אשר מחוץ לעיר העתיקה, נתעורר וכוח סוער בין הרבנים ואישי הצבור בישוב בדבר קבורת החללים, שכן לפי המקובל אין קוברים מתים בירושלים אלא מחוץ לחומות מחמת קדושתה. אולם הרב אורנשטין הורה הוראת שעה לקבור את החללים בקבר אחים גדול באופן ארעי עד שיוכלו להוציאם אל מחוץ לחומות בבא העת, כי מחמת המצור אין ברירה אחרת. והוא עבר מבית לבית ואסף סדינים וקרשים לצורך הקבורה, וכן בחרו מקום קבר בשטח של בתי־מחסה בחצר רוטשילד. וכשקברו את החללים נפרד הרב אורנשטין מהחללים בתור אבי הישוב ואמר קדיש ובקש מהם מחילה בשם הישוב כולו, והבטיח להעביר אותם בהזדמנות הראשונה לקבורה על הר הזיתים.

ארבעה ימים לאחר הקבורה הראשונה, ביום ראשון יד איר תשח (פסח שני), בבוקר השכם, התחילה הפגזה קשה מאד על השטח המצומצם שלנו בבתי מחסה מעמדת התותחים של הלגיון הערבי בהר הזיתים. אבי ואמי ששכנו באחד הבתים הקיצוניים בבתי מחסה, התעוררו לקול ההרעשה הקשה. אבי נטל ידיו

והספיק לברך ברכת נטילת ידים, ובו ברגע פגע רסיס של פגז במוחו והוא מת במקום. אמי הרבנית נפגעה בעורק דם ראשי ברגל, ולאחר יסורים נוראים במשך שעתים מתה גם היא מחוסר סמי רפואה.

האהובים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. פגז אויב אחד פגע בשניהם. והם, שכל חייהם היו שרשרת של מסירות, גבורה והקרבה, מצאו את מותם בקרב על המקום שהיה מקודש להם מכל. וכך נשארו שניהם קבורים בירושלים העתיקה.

כך פלטו שניהם את נשמתם בחיק אמם האהובה עליהם היא ירושלים העתיקה.

*

אמי הרבנית מושקה ליבא[37], לבית וידמן, היתה דמות מופלאה של אֵם־בישראל, דמות מופלאה של אשה מהדור הישן אשר ידעה להבין ולהשיג את עולמו של הדור החדש, את מאבקו ואת שאיפותיו.

כל חייה היו שרשרת של מסירות, גבורה והקרבה. היא נולדה בשנת תרנ"ז בירושלים למשפחה ותיקה ומשורשת בארץ, מהבונים הראשונים — נצר למשפחות סלמון וסלונים.

עם חלב אמה ינקה לתוכה מדות נאצלות, אהבת הבריות, אהבת העם והארץ, וחנכה גם את בניה ונטעה בהם מדות אלו.

כשיסדו אבי וחבריו את המושבה „נוה יעקב" היתה אמי הראשונה שבאה לגור בכפר נדח זה בלב ישוב ערבי, אשה היחידה בכפר זה הרחוק מהעיר עם ילדיה הפעוטים. דרוש היה עוז רוח מיוחד כדי לגור באותם הימים בכפר, סמוך למדבר שממה וביחוד בלילות שעה שחשכת הליל היתה מכסה את הכל, ומסביב, מהלך קילומטרים מכל צד, לא נראה שביב אור, ורק יללת תנים והמית הרוח הבאה מן המערב ונשברת אל צוקי ההרים והגבעות מסביב היתה מנת חלקם של המתישבים הראשונים. לעתים קרובות היתה צריכה לכתת רגליה העירה, מחוסר תחבורה סדירה. אולם אופיה החזק והאמיץ, שהצטיינה בו כל ימי חייה, עמד לה להתגבר על כל המכשולים גם בימי פרעות הדמים של תרפט. בשנות הדמים תרצו—תרצט (1936—1938) היו הערבים מתקיפים לילה לילה את ביתה בכפר, כי מחסן הנשק של הכפר שכן בביתה זמן רב, אך היא בעוז רוחה, עמדה בכל התלאות על אף שלא רבות הנשים שנשארו באותם הימים בכפר.

טוב לבה של הרבנית אורנשטין היה ידוע לכל[38]. לא היתה שבת שלא היה אורח מסב לשלחנה. באצילותה היתה כובשת לב כל רואיה והיתה משרה רוח נעימה על כל מי שהיה בקרבתה.

בפריץ מאורעות הדמים בשנת תשח יעצוה רבים לעזוב את העיר העתיקה מחמת הסכנה, אבל היא החליטה להשאר ואף מסרה כמה חדרים בביתה לאנשי

37. „הרבנית מושקה ליבא אורנשטין", „אנציקלופדיה לחלוצי הישוב". תודהר.

38. „הנאהבים והנעימים", הרב יצחק י. פרנקל, „הדביר", ירושלים תשיא.

ה„הגנה" אשר הפכום לעמדת מגן קדמית. לא אחת נצל בשק המגן תודות לקור רוחה ושלותה של הרבנית, בשעה שהבריטים היו באים לעשות חפושים בבית. אף כשפוצץ ביתה על ידי האויב ואחד מבניה נפצע, לא אבדה לרגע את אומץ לבה וקור רוחה.

היא היתה כאם ללוחמים והשתדלה להנעים להם את חייהם האפורים על ידי זה שיצרה להם אוירה של בית, חמימות ומסירות, אף בשלה וכבסה להם. גם לאחר פצוץ ביתה לא עזבה את העיר העתיקה. היא השיגה דירה אחרת, הרבה יותר קטנה מדירתה הקודמת, הכניסה מים וחשמל ושמשה לכולם מופת ודוגמה בעודדה את נשי העיר העתיקה בהתנהגותה השקטה והאצילית. היא שלחה את בתה שרה בת ה־13 לעמדות, זבת זו, זכן בנה, שהיה מפקד קטע בעיר העתיקה, היו הולכים מהבית והיו ימים שבכלל לא ראתה אותם. ואף על פי כן עודדה אותם והמריצה אותם להמשיך במאבקם הקשה. כשנהרגה, ולגו דמעות מעיני רבים מן הלוחמים, שהיו אז בקרבות קשים. הכל חשו רגש של יתמות.

*

הרב אורנשטין ז״ל, היה ענו גדול וצנוע מאד. הוא השתדל להסתיר תמיד מעין אחרים את גדולתו בתורה. פעם שאלו חברו וידידו הקרוב[39]: חביבי! למה אתה מתחמק מעין רואים, הלא בכשרונותיך ובידיעותיך אתה מביא ברכה לישראל? ענה הרב אורנשטין בתמימות: איזה רכוש נמצא ברשותי שאני מסתירו, איזה יתרון יש בי לגבי בני ציון בני גילי? וכי מה אני יודע שהם אינם יודעים? זוהי תשובה טיפוסית המאפינת את אופיו של הרב אורנשטין ז״ל.

הרב הרצוג ז״ל, הרב הראשי לארץ ישראל, כתב על אבי ז״ל במאמרו „אהוב למקום אהוב לבריות"[40]: „בקשר לתפקידו הקדוש בתור „משגיח הכותל" היה בא אלי לעתים קרובות ובהזדמנויות ההן ניתן לי להכירו, ללמוד את סגולותיו היקרות, להעריך ולהוקיר מאד את אישיותו הטהורה, הזכה, האצילית. בן לתלמיד חכם גדול חריף ועסקן מפורסם, היה ר׳ יצחק אורנשטין גם הוא תלמיד חכם רשום. חדור מתורת החסידות החב״דית התעלה לשיא של יראה עילאית ושל עבודה שבלב, סגולות לא כל כך מצויות גם בין תלמידי חכמים. את תפקידו המקודש מלא בזריזות רבה ובתדירות מופתית ונמצא תדיר ומקודש כרוכים אצלו יחד".

הרב ניסן טלושקין, מראשי חסידי חב״ד בארצות הברית, כותב על אבי ז״ל, בזו הלשון: „האי גברא יקירא הקדוש והטהור ר׳ יצחק אורנשטין זצוק״ל שזכרו ממש לא יסור ממוחי ולבי. הכרתיו מאז מחליפות מכתבים בעניני כולל חב״ד ועוד, אבל לא תארתי לי אותו בצורה בהירה כל כך כמו שהכרתיו בשבועות ששהיתי בארץ הקודש. תמימותו, פשטותו, אמונתו בד׳, אדיקותו

39. הרב שמעון גליצנשטין „הקדוש ר׳ יצחק אורנשטין הי״ד". זכרון לנופלים, „הצפה", יא תמוז תשח (18.7.1948).
„החרות", כג בתמוז תשח (30.7.1948).

40. „אהוב לתורה אהוב לבריות", „הדביר", קובץ לתורה וחכמת ישראל, לזכרו של הקדוש הרב יצחק אביגדור אורנשטין, ירושלים ה תשיא.

לאדמו״ר מליובאויטש שליט״א ולחסידות בכלל, נעם דבריו וצניעות דרכיו, ואהבתו הנפרזה, ממש עד למסירות נפש בכל עצמותו ומהותו, לירושלים העתיקה תוב״ב, עד שלא היתה בו נימא שלא היתה טהורה, ואך זרק בארץ ישראל, בכל פינה שבה, וביחוד, בירושלים העתיקה, בחברון ובכולל בכלל, שבו מצא ספוק נפשי. בשירותו הנלבבה היה כאב למאות משפחות העניים של הישוב הישן, לאלמנותיו וליתומיו. אני לא אוכל לשכחו, קלסתר פניו עומד לנגד עיני. זוכר אני אותו בהוליכו אותי בכל המקומות הקדושים וכמה נהנה להחיות נפשי בשביעת עין בקדשי אומתנו״.

אבי ז״ל, היה גדול בתורה ובחכמת ישראל ובחסידות וירא שמים מופלג. הוא למד את תורת הח״ן בצעירותו ושלט בכל מכמני התורה. בשנת תרפח נסע לועידת המזרחי העולמית שהתקימה בעיר דנציג, ובהזדמנות זו בקר אצל הגאון הרוגצובי בעירו דוינסק. הגאון ר׳ יוסף רוזין, העילוי מרוגצוב, שהיה רב לחסידי חב״ד בעיר דוינסק, היה מבטל בהבל פיו כל גדול בישראל. אבי החליף אתו חברים בתורה ואחרי משא ומתן חם בדברי הלכה טפח לו הרוגצובי על כתפו ואמר לו: ״הלא אתה בן אדם״! כנוי נדיר אצל הרוגצובי.

כנצר למשפחה קנאית מופלגת בתורה וארץ ישראל, ירש מהם את קנאותו ואהבתו הגדולה לארץ ישראל, לירושלים ולעם ישראל היושב בציון. הוא היה מתון בדעותיו ובהליכותיו עם אנשים, אך בביתו פנימה החמיר ודרש מבני ביתו שידקדקו ויקפידו על הליכותיהם והנהגתם.

ממכתביו שכתב לבניו אנו למדים מקצת מהדרישות שדרש מהם לקיים את מצוות התורה בחינת ״ושננתם לבניך״. ואביא כאן שתי דוגמאות מזמנים שונים. האחת מתוך מכתב לבנו הגדול מר ישעיה, ששהה במנחמיה בשנת תרצט:

״ביחד עם זה אני חפץ לדבר עמך כאן על העיקר הגדול שעליך לדעת ולהתנהג לפיו בחיים, והוא — על שמירת היהדות בדייקנות ובהתמסרות. הדבר הראשון הוא: השבת. אינני חושד בך, בני יקירי, שאתה עובר חס ושלום אפילו פעם על איסור קל הנוגע לשבת, ואפילו בשגגה, אבל מה שיכול להיות הוא שמתוך אי זהירות אפשר לפעמים להיכשל ולעבור חס ושלום על איסור ולבוא לידי חלול שבת. וזה יכול להיות בגלל אי ידיעה כי הלכות שבת הן כהררים התלויים בשערה שאפשר מאד להיכשל בהן אם אין לומדים את הדברים היטב במקורם וחוזרים עליהם יפה־יפה עד שיקבעו במוח ובלב, כמו שכתוב בתורה: ״והיו הדברים האלה... על לבבך״. נדמה לי שנמצא אצלך ספר ״חיי אדם״. טוב מאד שתחזור על הלכות שבת שבספר ״חיי אדם״ עד שתדע באופן ברור דינו של כל מעשה שיבוא לפניך ביום השבת באופן שלא תיכשל אף באיסור קל הנוגע לשבת. יכול להיות עוד גורם המביא לידי עבירה חס ושלום בעניני שבת או בעניינים אחרים והוא אדישות לגבי מצוות שבתורה, וזה בא לרוב על ידי התרחקות מחברת יהודים השלמים עם תורת ד׳, ולהיפך, התקרבות לחברים רעים המביאה לידי התקררות לגבי מצוות. העצה לכך היא להתקרב עד כמה שאפשר ליהודים חרדים ולהתרחק כמלוא מטחוי קשת מחברים רעים. ביחוד כיום, כשבאים ומזדמנים יחד בעניני שמירה ובטחון, דרושה פקחות מיוחדת לשמור על גבול התחברות עם אלה הפוקרים וההוללים.

ראה, בני, הזהרתיך, שמור את הדברים אשר כתבתי לך ולך־נא בדרך הישרה, בדרכי אבותינו שמסרו את נפשם על קדושת תורתנו, והלא הוא הדבר אשר שמר את כלל ישראל עד היום בדרכנו הארוכה בגלות, וזה סוד קיום נצחנו — נצח ישראל".

והנה קטע מתוך מכתב לבנו הצעיר שהיה בימי מלחמת השחרור בנגב:

„בני יקירי, גם בימי חירום אלה אל תשכח להתפלל, עד כמה שאפשר, בצבור, כל שלש התפלות, ואם אין צבור מתפלל אצלכם, התפלל ביחידות בכוונה רצויה. גם קבע לך עתים ללימוד פרשת השבוע עם רש"י, קצת פרקי תנ"ך וגמרא. אם יהיה לך רצון — והנני מקוה שיהיה לך — תוכל למצוא זמן לכל".

אבי היה מחונן בכשרון כתיבה, בסגנון מלוטש ובהיר. הוא תפס ענינים מסובכים במהירות נפלאה וידע להרצות אותם בנסוח קל, בהסברה נאותה ותמציתית. הוא כתב ופרסם מספר מאמרים ומחקרים במנהגים קדומים והלכות ארץ ישראל. במשך עשרים שנה עסק בחבור גדול על ספר „הערוך" של רבי נתן מרומא על פי סוגיות הש"ס. כן הכין לדפוס ספר מחקרי על חסידות חב"ד וארץ ישראל. אבי גם אסף כל ימי חיו חומר רב ויקר ערך הקשור באבותיו, מחקרים תורניים, מאמרים ומכתבים. הכינם ועמד להוציאם בתור ספר לזכרם. כתבים אלו וספריתו הענקית והחשובה הלכו לאבוד עם נפילת העיר העתיקה. הוא ערך שני ספרים של תלמידי חכמים שמתו והשאירו אחריהם את חדושיהם בכתב יד. האחד הוא ספר „משנת יואל" הדן בתולדות חסידות חב"ד ומחוללה. והשני הוא ספר „מנחת ריב"א" של הרב ר' יצחק חריף מפטרבורג. מתוך ההקדמה לספר אנו רואים את גדולתו של הרב אורנשטין בתורה. ההקדמה נותנת כבוד ויקר לכותבה. וזה לשון הכתוב בהקדמת ספר „מנחת ריב"א":

„אודה לד' כי טוב, על כי זכני לסדר לדפוס את תורתו של הגאון החריף הנפלא, עולה שמים ויורד תהומות ומראה גבורות במלחמתה של תורה, המפורסם בשם רבי יצחק חריף ז"ל ראב"ד בפטרבורג.

והנה מצאתי לנתוץ למסור דברים להמעיינים בספר הזה. כנראה שהמחבר ז"ל לא סדר את חדושיו אלה לדפוס, ורשם את הפלפולים לעצמו, לכן קצר הרבה פעמים במקום שהיה לו להאריך ולברר יותר, והרבה פעמים האריך וכפל את דבריו. וגם סמך על המעיינים בחדושיו שיבינו את רמיזותיו, ולא ציין כמעט אף פעם אם הביא בחדושיו איזה ספר, ראשון או אחרון, את דף הספר או סימן התשובה שהביא, מכל שכן שלא ציין אף פעם כשהביא תוספות או רא"ש את המסכת והדף, או אם הביא ענין מהרשב"א לא ציין אם זהו בחדושיו לש"ס או שזה נמצא בתשובותיו או בפסקיו, כי סמך על המעיין שימצא בעצמו את מקורם של הדברים.

כמו כן לא העתיק את עקרם של הראשונים והאחרונים שעמד עליהם בחדושיו, וסמך עצמו גם בזה על המעיין שיידע למה שהוא מכוון. גם אופן כתיבתו היה במהירות וכתב על פי רוב רבים במקום יחיד, לשון זכר במקום לשון נקבה ולהפך וכו'. כמו כן קשר המשפטים שבפלפולין הוא על פי רוב קשה ולא מובן. גם קשה היתה מאד ההעתקה של החדושים.

והנה, לפי עצת גדולים לא נטיתי לתקן ולשנות מעצם לשונו הקדושה של המחבר ומצאני עון, ומה שעשיתי הוא זה:

א. צייניתי את המשא־ומתן בכל מה שהביא המחבר בחדושיו בש"ס ותוספות ראשונים ואחרונים.

ב. כשהמחבר ז"ל הביא איזה ענין מראשון או אחרון העתקתי מלשונו של הספר או מכוונתו עד כמה שהיה נחוץ להבנת הדברים של המחבר ז"ל.

ג. בעצם פלפוליו של המחבר, לא תקנתי רק מעט מזעיר — במקום שהיה קושי בלשונו הקדושה של המחבר ז"ל. רק תקנתי את סגנון קשרי המשפטים בהתאמת ללשונו של המחבר ז"ל.

ד. תקנתי בלשון של המחבר את השגיאות הדקדוקיות הבולטות ביותר.

גם זה עלי להודיע למעיינים בספר זה, כי המחבר ז"ל היה נוהג להעמיד את יסודו רק על־פי שיטה אחת שהביא בפלפול שלו, ואי אפשר כמובן לתפוס את המחבר אם דבריו לא יכוונו לפי שיטה אחרת, גם אם השיטה האחרת נראית יותר אליבא דהילכתא, וכן דרכם של הגאונים הגדולים, המחדשים והמפלפלים שקמו לישראל, כידוע למבינים".

לא תהיה התמונה שלמה אם לא אמסור כאן שרטוטים מקלסתר פניו החיצוני: יפה תואר היה ובעל הדרת פנים שזקן מלא היורד על פי מדותיו עוטר אותם. משהו מיוחד היה בהדרת פניו של אבי ז"ל. פניו הביעו תמיד שמחה, בצניעות וענוה נגש אל כל אדם, ודבריו נשמעו בנחת. כשפגשו בו היו מרגישים כי אורה פנימית קורנת ומתפשטת סביבו.

כאשר נתקבלה הידיעה על נפילת הורי בירושלים החדשה, שלח מר יצחק בן־צבי מברק לראש הממשלה דאז, מר דוד בן־גוריון, ובו כתב "שר וגדול נפל היום בישראל"[41].

אכן אציל היה האי"ש הדגול הזה.

בן חמישים וארבע היה הרב יצחק אביגדור אורנשטין זכרונו לברכה בנפלו למען העם והארץ שכה אהב.

וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

יהי זכרו ברוך.

41. "ירושלים העתיקה במצור ובקרב", אהרן ליכטן, עמוד 180.

נר זכרון

רשימת המאמרים שנכתבו לזכרו של אבי המנוח הרב יצחק אביגדור אורנשטין ז"ל.

1. „הדביר", קובץ לתורה ולחכמת ישראל. העורכים: הרב מרדכי יהודה ליב זק"ש ודב נתן בר־יקר (ברינקר).

חלק ג, תולדות והערכות לדמותו ואישיותו הנאצלת, כולל המאמרים הבאים:

א. „אהוב למקום אהוב לבריות" — הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג.

ב. „קדוש וטהור" — הרב יהודה ליב הכהן מימון.

ג. „ירושלים עיר הקדש שלנו" — הרב אברהם חיים שאג.

ד. „הרב הקדוש ר' יצחק אביגדור אורנשטין ז"ל, הי"ד" — מר ד. נ. ברינקר.

ה. „הלוחם של הכותל המערבי" — הרב ניסן טלושקין.
(הופיע גם בספר „ירושלים העתיקה").

ו. „הנאהבים והנעימים — החסידים והתמימים" — הרב יצחק ידידיה פרנקל.
(הופיע גם בספר „ירושלים העתיקה").

ז. „שני כוחות באדם אחד" — הרב יצחק רוזנטל.

2. „ירושלים בימים אלה. נר לנשמת שומר החומות ר' יצחק אורנשטין הי"ד" — מר יצחק נחום לוי. „ההד", איר תשח, חוברת ה.
(הופיע גם בספר „ירושלים העתיקה").

3. „הרב יצחק אורנשטין, רב הכותל" — הרב אלתר מאיר. „הארץ", כט איר תשח (7.6.1948).

4. „זכרון לנופלים, הקדוש רבי יצחק אורנשטין הי"ד" — הרב שמעון גליצנשטין. „הצופה", יא תמוז תשח (18.7.1948).

5. „זכרון לנופלים, הקדוש רבי יצחק אורנשטין הי"ד" — הרב שמעון גליצנשטין. „החרות", כג תמוז תשח (30.7.1948).

6. „הקדוש רבי יצחק אביגדור אורנשטין ז"ל" — הרב חנוך זונדל גרוזברג. „לוח ירושלים", תשט.

7. „בכבודה של ירושלים" — מר אריה ליפשיץ. „דבר", יד ניסן תשט (13.4.1949).

8. „זכרון לנופלים, רבי יצחק אביגדור אורנשטין ז"ל" — דב נתן ברינקר. „הצופה", כז איר תשט (26.5.1949).

9. „זכרון לנופלים, הרב יצחק אורנשטין" — ר. ר. תשח.

10. „שומרי הכותל" — א. ר. מלאכי. „הדואר", כו אלול תשי.

11. בקרת על „הדביר" (לזכרו של הקדוש ר' יצחק אביגדור אורנשטין) — משה רבי. „ההד", אדר תשיא.
12. „כתל של דמעות" — הרב שאר ישוב כהן. „בסניף הבירה", בטאון סניף הפועל המזרחי, ירושלים סיון־תמוז תשיט.
13. מכתב אל העורך, שמוש שמות בספר „להבות בשמי ירושלים" — אביעזר גולדשטין. „דבר" ו„ההדור" (5.5.1949).
14. „הרב יצחק אביגדור אורנשטין" — ראובן אבינעם. „גוילי אש", חלק ב.
15. „אורנשטין יצחק אביגדור הרב" — ראובן אבינעם. מוסף לספר „יזכור", א.
16. „אורנשטין יצחק אביגדור הרב" — גאולה בת יהודה. אנציקלופדיה של הציונות הדתית, כרך א.
17. „הרב יצחק אביגדור אורנשטין" — דוד תדהר. אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו, כרך י'.
18. „הרבנית מושקה ליבא אורנשטין" — דוד תדהר. אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו, כרך י'.
19. מתוך „ירושלים העתיקה במצור ובקרב" — אהרן לירון. הוצאת מערכות.
    א. „פצוץ בית הרב אורנשטין", עמוד 59—61.
    ב. „מסבת חנוכה", עמוד 25.
    ג. „סדר פסח", עמוד 124־125.
    ד. „התרת עבודה בשבת", עמוד 389.
    ה. „נפילת הרב והרבנית אורנשטין", עמוד 388—391.
20. „שומר החומה ר' יצחק אביגדור הי"ד" — „הד המועצה הדתית בירושלים", איר תשך.
21. „שומרו הנאמן של הכותל המערבי, הרב יצחק אביגדור אורנשטין" — מנחם ברש. „ידיעות אחרונות".
22. „פסח בעיר העתיקה" — י. כהן. „הצופה", ניסן תשיח.
23. „שלש עשרה שנה לנפילת ירושלים העתיקה" — שמואל אבן־אור. „הבקר", איר תשכא.
24. "יומן הכותל של ר' יצחק אביגדור אורנשטין" — עוזי נבון. „החרות", ו סיון תשכג, ח סיון תשכג.
25. בקרת על „הדביר" — ג. קרסל. „דבר", כסלו תשטז.

חלק שני

פרשת הכותל

לאחר כבוש הארץ על ידי האנגלים, בסוף מלחמת העולם הראשונה, חשבו היהודים לתומם כי הגיעו ימי בטחון, מנוחה ושלוה. אך נהפוך הוא כי פרצה רוח רעה בקרב המושלמים יושבי הארץ אשר לא ידעו כמותה עד הימים ההם. וזה הדבר: האנגלים כדרכם אחזו בשיטת הפרד ומשול סכסכו בין העדות בארץ ישראל, היהודית והמושלמית, ובכדי ללבות את האש עוד יותר נטפלו לענין תפלת היהודים ליד הכותל המערבי. מושל מחוז ירושלים, ק י ט ר ו ט ש [1], שהיה מגדולי שונאי ישראל, נתן את האות ובפקודתו נשלחו הקצין האנגלי מר דף ושוטרים להסיר את מחיצת הבד שהעמידו לשעת התפלה בין הגברים לנשים בכותל המערבי, ובעצם תפלת שמונה עשרה ביום הכפורים תרפט (24.9.1928) באו השוטרים הבריטיים, הכו והשליכו לארץ זקנים, נשים וגברים שעמדו בצום הכבד והוציאו את המחיצה הנ"ל. מעשה זדוני זה הסעיר את הישוב העברי, הכל ראו בכך פגיעה ועלבון כבד. הרוחות סערו מאד בקרב היהודים, והממשלה המנדטורית דאגה ליצור סערת רוחות מקבילה גם בין הערבים, ועוררה אותם להתנגד לתפלת היהודים על יד הכותל בכלל, אף הפיצה בקרב הערבים את העלילה המגוחכת שהיהודים מתכוננים לכבוש את הר הבית והכותל המערבי משמש להם בסיס להתקפה.

שלטונות המנדט נצלו את המצב המעורער וקבעו חוקים שהגבילו את צעדי היהודים בכותל. מוסדות הישוב יצאו במחאה גדולה נגד מעשה הגבלה של קיטרוטש וחבריו, אספות עם התקימו בכל רחבי הארץ והעולם היהודי בתפוצות, שמיחו אף הן נמרצות על חלול הקודש והעלבון הלאומי, והגדיל לעשות הועד הלאומי שיצא בכרוז אל הערבים בו הוסבר להם המעשה הזדוני שנעשה ליד הכותל על ידי המשטרה הבריטית, אשר גם עוררו את קבוצתו הקיצונית של חג' אמין אל חוסייני [2] מופתי ירושלים, להפיץ אגדות על רצונם של היהודים לכבוש את הר הבית. נאמר באגרת זו [3]:

1. מושל מחוז ירושלים מר אדוארד קיטרוטש בעצה אחת עם מר האריס לוק מי שהיה אז המזכיר הראשי של ממשלת המנדט התנכלו לישוב היהודי ובעדותם של השנים פנו שלטונות הדת המושלמיים לממשלה להתאונן על דבר המחיצה שהפרידה בין הנשים לגברים בכותל. ראה העדה מספר 102 בנוף היומן, דף מספר 151.
2. חג' אמין אל חוסייני עמד בראש מפלגת החוסייניים. לשם השגת מטרותיו להשתלט על ערביי ארץ ישראל יסד את האגודה לשמירת מסגד אל אקצה והשתלט על הכספים שנתרמו על ידי ערביי העולם עבור מסגד זה. לשם כך הפיץ את הבדותות הנסות שהיהודים רוצים לכבוש את הר הבית המקומות הקדושים לאישלם. בצדדה זו בסס את מעמדו בתור נשיא המועצה המושלמית העליונה.
3. אגרת אל עדת המושלמים בארץ ישראל, תרפט. מאת הנהלת הועד הלאומי א"צ.

„הכתל המערבי שמש תמיד מקום תפלה ובקור לעולי רגל מבני ישראל. זכות זו של חופש התפלה במקומות הקדושים לא נשללה מאתנו גם על ידי ממשלת רומא הכובשת.

זכות זו הוכרה גם על ידי הכליפים הראשונים ועל ידי מלכות בית אומיה, על ידי צלח א־דין האיובי, על ידי הממלוכים ועל ידי מלכי העותומנים, אפילו באותם הזמנים שהגישה אל הכתל נאסרה על ידי המושלים המושלמים על בני אמונות אחרות.

ולמעשה שמש הכתל המערבי הנערץ בעיני היהודים מדור דור מקום לתפלה ועלית רגל בלי שום מעצור והפרעה. אין העם היהודי מוכן לשום ותור בנוגע לזכות זו המקודשת במשך דורות וכל נסיון לבטל או לצמצם את הזכות הזאת ולהתערב בסדרי התפלה המקובלים — יקובל כפגיעה קשה ועלבון כבד כנגד האומה היהודית. מובן שכל נסיון לתאר את רצון היהודים להתפלל במקום הקדוש הזה בשלום, בדרך כבוד ובלי מעצור — כהקמת בסיס סטרטגי להתקפה נגד מסגדי המושלמים, איננה אלא פרי דמיון כוזב או עלילת זדון. כוונתה של עלילה זו היא להכניס מהומה וערבוביה בלבבות, ולעורר איבה ומדנים בין עמים אחים. דבר כזה עלול רק להמיט שואה על שני הצדדים ולא להועיל לאף אחד מהם".

הסוכנות היהודית לארץ ישראל שלחה אף היא מכתב בקשה[4] אל חבר הלאומים לעיונה של ועדת התמיד לעניני המנדטים, בו היא מוחה על מאורע יום הכפורים ועל התנהגותה הברברית של המשטרה הבריטית, ומסבירה את עמדת הצד היהודי:

„באותו יום הכפורים, בשעה 9 בערך לפני הצהרים חדרו שוטרים שמלאו אחר הוראות מושל המחוז בירושלים אל בין קהל המתפללים על יד הכותל המערבי והסירו מחיצת בד מטולטלת שהועמדה שם בערב היום. המחיצה הועמדה להפריד בין הגברים והנשים בשעת התפלה, בהתאם למנהג הדתי המסורתי של היהודי, אולם, לא היה בה כדי למנוע בעד זכות המעבר[5] להפצרותיהם של המתפללים לדחות את הסרת המחיצה עד לאחר כלות התפלות וגמר הצום לא הושם לב. בשעת מלוי הפקודה להסרת המחיצה דחפו השוטרים וגם הפילו ארצה — דבר שאולי אי אפשר היה להמנע ממנו מתוך מלוי הפקודה — אחדים מהמתפללים, ישישים, גברים ונשים, אחד המתפללים שהחזיק במחיצה נסחב אתה על הארץ.

ההנהלה הציונית מזכירה לועדת התמיד לעניני המנדטים כי אין זו הפעם הראשונה שממשלת ארץ ישראל מוצאת לנחוץ להשתמש בכוח על ידי המשטרה על יד הכותל המערבי. המאורע הקודם אירע גם הוא ביום הכפורים בשנת 1925[6],

4. כתב־בקשה מוגש על ידי ההסתדרות הציונית אל המזכיר הכללי של חבר הלאומים לעיונה של ועדת התמיד לעניני המנדטים. תשרי תרפט, אוקטובר 1928. א"צ.

5. הכוונה למעבר הערבים שבני הכותל לבתיהם.

6. שנת תרפד, כבר אז נסו שלטונות המנדט לעורר מהומות, אולם מקרה זה לא הספיק ללבן אש לכן חכו להזדמנות אחרת וזו באה להם ביום הכפורים תרפט.

בשעה שהשלטונות המחוזיים שלחו שוטרים להרחיק כסאות וספסלים שהועמדו על יד הכותל המערבי בשביל מתפללים זקנים ותשושים העומדים בתפלה במשך יום הצום. במקרה זה כמו במקרה של עכשיו נתן הפקיד המחוזי הנוגע בדבר את הפקודה למשטרה על יסוד דרישותיהם של המוסדות המושלמים בנוגע לסדורים שנעשו בשביל עריכת תפלות היהודים.

כדי שועדת התמיד לעניני המנדטים תדע להעריך כראוי מה ערכו של מאורע כזה בעיני העם היהודי, מן הנחוץ להסביר כאן כי יום הכפורים הוא היום הקדוש ביותר בשנה ליהודים; תפלת שמונה עשרה שבשעתה אירע המאורע והמשטרה התפרצה בין המתפללים היא התפלה החשובה ביותר בין כל התפלות של היום; והכותל המערבי הוא המקום הקדוש ביותר לעם היהודי מאז חורבן בית מקדשו.

מאידך גיסא, מקום התפלה של היהודים על יד הכותל אינו מקום קדוש בעיני איזה עם או עדה אחרים; ובשעה שהיהודים בכל הדורות היו מסכנים את עצמם על ידי נסיעות קשות מאד וארוכות אך למען בכה והתפלל לו גם רגעים מספר על יד הכותל — השכנים הערבים לא השתמשו מעולם במקום זה לשם תפלה וגם לא נרתעו אפילו מחללו באופן הגס ביותר.

ההנהלה הציונית דוחה בכל תוקף, ככזב ועלילת שוא, את השמועות שהפיצו ברבים כאלו מגמת העם היהודי לפגוע בקדושתו של המקום הקדוש למושלמים שעליו עומדים מסגד אל אקצה ומסגד עומר.

העם היהודי שאף תמיד להשיג לעצמו, על ידי משא ומתן ישיר עם המוסדות המושלמים, תנאים נוחים שיאפשרו לו להתפלל באופן חפשי ובאין מפריע על יד הכותל המערבי, נגד מתן פיצוי הוגן בעד כל הפסד בזכויות הבעלות הכרוך בזה. ההנהלה הציונית מניחה שיצירת תנאים כאלה לעם היהודי לשם תפלה על המקום הקדוש עליו ביותר, הוא תנאי הכרחי ועיקרי בשביל ממשלה תרבותית בארץ ישראל".

הבקשה נכתבה ונשלחה על ידי מר פרידריך קיש יושב ראש ההנהלה הציונית בארץ ישראל בשם נשיא הסתדרות הציונית.

התזכיר היה מעובד יפה, אולם הדבר העקרי היה חסר בו והוא שאלת הבעלות על הכותל. אנו רואים בצער כי מוסדותינו ותרו על עצם הבעלות על הכותל המערבי והשטח שלפניו ורק בקשו גישה חפשית לשם תפלה בכל עת. יתר על כן הקולונל קיש כפה דעתו גם על הועד הלאומי, בעת שהועד הלאומי שלח תזכיר[7] לועדת המנדטים המתמדת של חבר העמים בתאריך 14.10.1928 בשאלת המאורעות על יד הכותל המערבי.

בתזכיר זה רצה הועד הלאומי להביע בצורה גלויה וברורה את שאלת הבעלות על הכותל המערבי והרחבה שלידו, ובנוסחא הראשונה אשר הוכנה על ידי הועד הלאומי נאמר:

ש„מקום התפלה לפני הכותל המערבי צריך להמצא ברשותה של כנסת

7. כנסת ישראל בארץ ישראל, הועד הלאומי בארץ ישראל. לכבוד ועדת המנדטים של חבר העמים ג'נבה, כח תשרי תרפט (12.10.1928). ארכיון ציוני 1 1.

ישראל בארץ ישראל והסוכנות היהודית תחת פקוחה של הממשלה המנדטורית".

יחד עם זה עמד הועד הלאומי בנוסחתו הראשונה בצורך לפתור את שאלת התפלה על ידי הפקעת הבנינים אשר ממערב לכותל בהתאם להוראות חוק ההפקעה. והרי הנוסח הראשון:

„על הממשלה הארץ ישראלית לפנות את השטח הבנוי אשר מדרום לסמטא ממול לכותל, ולהסיר את כל הבנינים [8] אשר ממערב במגרש השכונה המערבית. על ידי כך תוצר רחבה אשר תוכל להכיל את האלפים המבקרים את המקום בלי כל סכנה. החוק הארץ ישראלי נותן את האפשרות להפקיע כל מגרש או בנין אם הנציב העליון מוצא שיש בזה צורך ותועלת צבורית".

הקולונל פרידריך קיש הצליח לכפות את דעתו על הועד הלאומי שהוציא מן התזכיר את הקטעים שצוטטו לעיל וכן גם קטע שתוקן בנוסח ב' האומר:

„הבתים האלה הגובלים עם סמטת הכותל המערבי הם ווקף, אשר הוקדשו לעניי העדה המרוקנית בירושלים, ואין בהם כל קדושה, וכידוע נכסים מסוג זה מתחלפים ונפקעים בהתאם לחוק באדמת ווקף אל־חלילי בירושלים שהופקעו בנובמבר 1927 על ידי הממשלה לשם בנין מוזיאום רוקפלר".

קולונל קיש עמד על הדרישה להשמיט את כל הקטעים המדברים על בעלות ועל דבר הפקעה בנמוק שדרישה כזו יכולה להביא רק נזק, ובמכתבו [9] אל הועד הלאומי הוא אומר:

„מתוך שיחות חשאיות בג'נבה ומקומות אחרים נתברר להנהלה הציונית כי בחוגים אחדים ישנה נטיה לבחן את דרישותנו מתוך חשדים רציניים ולצמצם את כל הצעותיהם על שמירה חמורה על המצב הקים (סטטוס־קוו). בענין זה כרוכה שאלה פוליטית עדינה מאד בשים לב לכך שבמקום רחוק מירושלים יכולים אנשים, שפרטי הענין אינם מחורים להם כל צרכם, לראות בתביעותינו החוקיות בנוגע להגדלת הרחבה שלפני הכותל, משום הצדקת מה לחששות שהובעו לעתים כה קרובות קודם לכן, שהקמת בית לאומי ליהודים תעמיד בסכנה את קדשי העדות האחרות.

לבטוי הסתמי שבו הבעתם בנוסח המכתב שלכם בדרישה להגדלת הרחבה שלפני הכותל יכולות להיות תוצאות מסוכנות מאד שתזקנה לכל המצב הפוליטי של הסתדרות הציונית מנקודת ראות יחסן של המעצמות הנוצריות".

גם אגודת ישראל היתה בעצה אחת עם יתר מוסדות הצבור בותור על בעלות הכותל המערבי. והרי נוסח הודעתו של הרב משה בלוי בענין זה בעתונים בתאריך: ה' אדר תרצ"ו (28.2.1936):

„כשעמדה שאלת כותל המערבי על הפרק בשנת תרצ השתתפה אגודת ישראל ורבניה בהופעה לפני הועדה שנתמנתה לכך על ידי חבר הלאומים

8. את הבנינים הגובלים עם סמטת הכותל המערבי וסביבתו נסו היהודים כמה פעמים לקנות, אבל מסבות שונות לא נסתייע החבר.

גם הועד הלאומי נסה לעורר את המוסדות הלאומיים לגאול את סביבת הכותל לאחר המאורע בשנת תרפד, אולם לא יצא מאומה מזה.

9. מתאריך כו חשון תרפט (9.11.1928). ארכיון ציוני 1 i.

ואנכי הייתי אז בא כחה של אגודת ישראל בביאת הכח היהודית לפני הועדה הנזכרת. והנה כאשר דנו על הדרישות לבטל את העמדת הספסלים ואת קריאת התורה בימי השבתות או תקיעת השופר בראש השנה, נטו רבני אגודת ישראל לותר עד כמה שאפשר מפני דרכי שלום, אף על פי שזה היה נחשב גם כפגיעה בפרסטיזה של העם היהודי, מפני שאגודת ישראל אינה נאחזת בעניני כבוד ואין היא רודפת אחרי נצחונות. אולם כאשר רבני אגודת ישראל נשאלו אם מוסדי הצבור היהודי יחתמו על הסכם של פשר ברצון הצדדים (כפי שהוצע אז על ידי אישיות חשובה)[10], שהיה מבוסס על יסוד של הכרה גלויה בבעלות העם הערבי על הכותל המערבי? השיב על זה הגאון מורנו הרב רבי יוסף חיים זוננפלד ז"ל, אם בית הדין של חבר הלאומים או הממשלה, יכירו בבעלות העם הערבי על הכותל המערבי לא נעורר שום התנגדות לכך, וגם אנו לא נעורר את התביעה מצדנו לא לפני הבית דין של חבר הלאומים ולא לפני הממשלה, אבל לפי השקפת הדת אין אנו רשאים לחתום בידנו על דבר שכזה השולל מאתנו את זכותנו על הכותל המערבי[11], שהוא שריד מבית מקדשנו בזמן שבית המקדש היה קיים".

וכך הכריעו המוסדות היהודיים את האפשרות שהבעלות על מקום התפלה ברחבת הכותל תנתן ליהודים תחת פקוח הממשל המנדטורי, והחמיצו את ההזדמנות ההסטורית לקבל זכות בעלות על הכותל המערבי.

בעקבות הסערה שקמה פרסם משרד המושבות בלונדון "ספר לבן" בעניין המאורע ביום הכפורים בכותל המערבי, המביאה את הודעת ממשלת ארץ ישראל שפרסמה ביום 26.9.1928 והמצדיקה את מעשהו של קיטרוטש ועושי דבריו באמרה בהודעתה:

"הממשלה סבורה שהסרת המחיצה היתה נחוצה" בשים לב לחובת השמירה על ה"סטטוס־קוו", לא היה מקום לפקפוק ביחס לסלוק המחיצה למחרת היום מכיון שהמתפללים עצמם על יד הכותל נסתלקו מלהסירה. ומחובתה של ממשלת ארץ ישראל להבטיח, שלא תהיה שום פגיעה ב"סטטוס־קוו". אם החדושים[12] שנתחדשו ביום הכפורים נעשו מתוך הסכמתם של המוסדות האחראים של היהודים, הרי הסכמה זו מן הראוי היה לה שתנתן מתוך ידיעה ברורה, שכל זמן שלא ניתנה רשות מאת הממשלה ומאת המושלמים בעלי הרחבה, תצטרך הממשלה להפסיק כל פגיעה ב"סטטוס־קוו" ביום הכפורים"[13].

10. הכונה היא לקולנל קיש, מי שהיה אז יושב ראש ההנהלה הציונית בארץ ישראל.

11. מן הראוי להזכיר כי הרב משה בלוי יחד עם מר יצחק בן־צבי, עמדו על משמר זכויותנו בכותל יותר מכל מנהיג אחר בישוב. ראה בנספחים, מסמך מספר 21. וראה גם בפרוטוקול מיום 19.8.1930 הנמצא בתיקי הועד הלאומי, ארכיון הציוני 1 i.

12. הכוונה היא למחיצת הבד שהפרידה בין הנשים לגברים בכותל, וזה אחד השקרים של הממשלה, לא היה במחיצת הבד שהפרידה כל חדוש. בכל החגים היו שמים את המחיצה בכותל ומורידים אותה במוצאי החג.

13. כשהדבר נגע לעדה היהודית עמדה הממשלה על משמר הסטטוס־קוו, אולם כשהמושלמים הפרו את הסטטוס־קוו בבנותם מסגד קטן ליד הכותל המערבי ובפתוחם דלת מתוך הר הבית לרחבת הכותל על מנת להפריע לתפלת היהודים ליד הכותל, העלימה הממשלה עין ולא עזרו כל מחאות היהודים.

ההודעה הצינית והמתממת הזו של הממשלה המרכזית בלונדון, הביאה להחרפת המצב, דבר שהאנגלים ייחלו לו מאד. בחודש אב תרפט פרצו מאורעות דמים שהביאו לקציר דמים קשה בקרב הישוב היהודי בארץ ישראל. בעקבות מחאות הישוב היהודי בארץ ובעולם, מונתה ועדה שטפלה בכל שאלות הכותל המערבי. „ועדת הכותל", שמונתה על ידי ממשלת בריטניה בהסכמת חבר הלאומים [14], קבלה הנחיות בדבר „קביעת הזכויות והתביעות השנויות במחלוקת של היהודים והמושלמים בכותל המערבי".

מטעם הישוב היהודי הוקמו שתי ועדות לצורך הטפול בעניני הכותל. הועדות היו מורכבות מבאי כח המוסדות הלאומיים, הרבנות הראשית ואגודת ישראל. ועדה אחת שכללה את האישים הבאים: פרופ' דוד ילין יושב ראש, פרופ' שמואל קליין, מר יצחק בן־צבי, פרופ' בן־ציון דינבורג (דינור), העו"ד מר מרדכי עליאש והרב שמואל ובר (שזורי) — טפלה בשאלות הכרוכות בהופעת הישוב היהודי בפני הועדה הבין לאומית. ועדה זו אספה חומר רב על הכותל המערבי שלוקט ממקורות מוסמכים, אף שמעה עדויות מפי זקני ירושלים שהעידו לפני הועדה על זכותנו להבאת ספסלים והקמת מחיצה בכותל להבדיל בין הגברים והנשים, על רצוף רחבת הכותל על ידי היהודים ועוד. הועדה עבדה את החומר הרב שהיה בידה והעבירתהו בשלמות לידי הפרופ' כורש אדלר, מ' שהיה פרופ' להסטוריה באוניברסיטת פילדלפיה, אשר הכין מהחומר תזכיר מעובד שהוגש לועדת הכותל הבין לאומית, מטעם המוסדות היהודיים.

חברי הועדה שסקרו את החומר היו: הפרופ' שמואל קליין ז"ל, שהיה פרופ' בקתדרה לידיעת ארץ ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים שסקר את החומר שבספרי המדרשים. מר יצחק בן־צבי ז"ל, אז חבר הועד הלאומי שסקר את החומר מהתקופה הצלבנית עד סוף המאה ה־19. ויבדל לחיים טובים ארוכים הפרופ' בן־ציון דינור, שסקר את החומר על תקופת בית המקדש, ואת החומר מכבוש ארץ ישראל על ידי הערבים, עד מסעי הצלב. פרופ' דינור ריכז את החומר המדעי בועדה.

יו"ר הועדה פרופ' דוד ילין ז"ל, וחבר הועדה העו"ד מר מרדכי עליאש ז"ל, יחד עם הרב משה בלוי ז"ל, הופיעו לפני ועדת הכותל הבין לאומית, והגישו לה את תזכירו של הפרופ' אדלר [15], בתוספות והערות שעובדו על ידי חברי הועדה כולם. התזכיר היה מעובד יפה והבליט את קדושת הכותל המערבי לעם היהודי מדורי דורות.

התזכיר הביא מקורות רבים ושונים, גם מקורות יהודיים וגם מקורות רומאיים, מושלמיים ונוצריים, המקיפים תקופה של אלף ושבע מאות שנים, כהוכחה ברורה בדבר קדושת המקום ותפלות היהודים ליד הכותל המערבי.

14. חברי ועדת הכותל הבין־לאומית היו: מר לופגרן, יו"ר — שוידיה; מר ברד — שויצריה; מר ואן קמפן — הולנד.

15. תזכיר על דבר הכותל המערבי הוגש לועדה המיוחדת של חבר הלאומים מטעם הרבנות, הסוכנות היהודית, כנסת ישראל ומרכז אגודת ישראל בארץ ישראל ירושלים. סיון תרץ (יוני 1930). ארכיון ציוני 1 i.

ופה אני מצטט סיכום מהתזכיר שהוגש ל"ועדת הכותל הבין לאומית" וזה לשונו:

"ההודעות דלעיל, השאובות ממקורות שונים המקיפים תקופה של אלף ושבע מאות שנים, הן הוכחה ברורה למדי להנחות אלו:

א. שבכל הזמנים ובכל התנאים הביטו היהודים על המקדש החרב כעל מקום קדוש, ובכל הזדמנות שנתנה להם היו מתקבצים סמוך למקום לשם תפלה וקינה.

ב. שהתפלות היו תפלות בצבור ממש, תפלות שלמות ערוכות לפי הדין, כמו גם תפלות יחיד נאמנות.

ג. שעוד מהמאה השלישית אנו מוצאים בספרות, ומהמאה העשירית בתאורים ברורים של נוסעים, ששריד המקדש, הכותל המערבי, שהמסורת והארכיאולוגים מיחסים אותו לבנין שלמה, היה המקום הקדוש המיוחד שלפניו היו מתקבצים היהודים לשם תפלה.

ד. עם רבוי התושבים היהודים בארץ הקדושה התחיל המנהג להתפלל בקביעות מדי יום על יד הכותל עם כלי קודש אחדים, והואיל ותפלות אלו היו ארוכות, ונמשכו משעות אחדות ועד כל היום, היו מביאים מזמן לזמן אבנים או ספסלים לשם נוחיות הזקנים ולפעמים גם פרשו מסך להגן עליהם מקרני השמש.

ה. מכיון שאצל היהודים החרדים מפרידים בין הגברים והנשים בשעת פולחן דתי, היו הנשים עומדות צפופות בפנה אחת של הרחבה והגברים היו מפוזרים ביתר המקום. כשהתפלות שם התחילו להיות ממושכות היו שמים מחיצה או דבר שטוח אחר כדי לספק את דרישות הפולחן.

ואלה הדרישות שאנו רוצים להציג לפני ועדתכם הנכבדה:

להכיר בתביעה הקדומה שהכותל המערבי הוא מקום קדוש ליהודים, לא רק ליהודים הגרים בירושלים ובארץ ישראל, כי אם גם ליהודי כל העולם.

שליהודים תהיה זכות לגשת בלי מעצור ובאין מפריע למקום הזה לשם תפלות ופולחן לפי חוקי דתם.

שקביעת התקנות הנחוצות לתפלה ופולחן כאלה תהיה בידי הרבנות הראשית לארץ ישראל שתהיה אחראית לכך ושבמלוי תפקידה זה תוכל להתיעץ עם הרבנים בכל העולם.

הדרישה הנ"ל, מלבד הדרישה בנוגע לתקנות התפלה והפולחן, מיוסדות על מנהג קדום שלא הפריעוהו בעבר ולא חלקו עליו במשך אלף ושלש מאות שנה, מלבד בזמן ההתנגשויות הפוליטיות והגזעיות בעת האחרונה".

אמנם, בתזכיר זה מדובר על זכות בעלות על רחבת הכותל ומובעים בו עובדות היכולות לחזק זכות זו. אולם השקפת מוסדות הישוב היתה לותר מלכתחילה על בקשת זכות בעלות, מהנמוק שהעלה קולונל קיש במכתבו לועד הלאומי שהדרישה בדבר בעלות יכולה להביא רק נזק. ראה לעיל מכתבו אל הועד הלאומי.

והרי מובעה מתוך התזכיר הדן בענין זכות הבעלות:

„אמנם אין אנו מביאים עובדות אלו לשם טענות זכות בעלות, אולם אף אדם מן החוץ יכיר שהתשלום בעד רצוף רחוב, שהוא תקון מתמיד, יכול לשמש יסוד יותר חזק לתביעת זכות מאשר העמדת דברים מטלטלים כמו שולחנות וכסאות. אפשר לומר בלי שום פקפוק שמעולם לא הגישה איזו רשות יהודית שהיא תביעת זכות בעלות על הכותל. שני הצדדים[16] הכירו, האחד מתוך אדישות והשני מתוך קנאה מסורה, שהכותל הוא מקום קדוש ליהודים והם יכולים להתפלל שם אף על פי שסביבת המקום אינה נעימה".

והבקשה העיקרית שהובעה בתזכיר זה היתה, זכות גישה חפשית לתפלה בכל עת, מתוך סדר, נמוס ויראת כבוד מבלי הפרעה ובלי הקנטה.

המצב הגיע עד כדי כך שמר אמרי, שר המושבות הבריטי, יכול היה להודיע[17] לחבריו בישיבת הקבינט הבריטי ב־2.11.1928:

„ביכלתי להבטיח לכם שהיהודים לא עוררו את בעית הבעלות על הכותל המערבי ואין בדעתם גם כן לבקש איזה שהוא דבר שיתנגד לשמירת המקומות הקדושים לאישלם אשר הם מודים בהם ללא כל תנאי".

ובהתאם לכך הוציאה ועדת הכותל גם את פסק הדין והגישה אותו לממשלה הבריטית[18], ובתאריך (8.6.1931) אשרה אותו הממשלה הבריטית ב„דבר המלך במועצתו על הכותל המערבי 1931" בצרוף שתי תוספות הכוללות את מסקנות ועדת הכותל וההוראות של הממשלה על הכותל המערבי אשר קבעה:

„כי שטח הכותל וסביבתו שייכים לערבים. אולם, ליהודים תהיה זכות כניסה להתפלל ליד הכותל המערבי בכל עת".

וזה לשון פסק הדין[19]:

א. למושלמים שייכת זכות הבעלות היחידה וקנין היחיד על הכותל המערבי, מאחר שהוא חלק בלתי נפרד מחצר החרם אל שריף, שהנהו רכוש וקף.

למושלמים שייכת גם זכות הבעלות על הרחבה אשר ליד הכותל ועל השכונה הסמוכה אשר ממול הכותל המכונה שכונת המערבים.

ב. ליהודים תהיה כניסה חפשית אל הכותל המערבי לצרכי תפלה בכל עת.

ג. אסור להביא בסאות וספסלים מרבדים ושרפרפים ליד הכותל.

ד. אסור לשים שום מחיצה או מסך ברחבת הכותל לשם הבדלה בין גברים לנשים.

ה. אסור ליהודים לתקוע בשופר על יד הכותל ואסור להם לגרום למושלמים כל הפרעה בת מניעה. מצד שני אסור למושלמים לסדר את טכס הזיפר סמוך

16. העדות היהודית והמושלמית. העדה המושלמית מתוך אדישות. והעדה היהודית מתוך קנאה מסורה.

17. „הציונות והמקומות הקדושים לאישלם", ד"ר חיים ארלוזורוב (בערבית). דבר הסוכנות היהודית, נובמבר 1931.

18. בעלת המנדט שעל פי בקשתה ישבה הועדה ודנה בעניני הכותל המערבי.

19. ראה את פסק הדין השלם בנספחים, דף מספר 464.

לרחבה בשעה שהיהודים מתפללים או לגרום ליהודים כל עגמת נפש (הרגזה) באיזו צורה שהיא.

ו. הרבנים הראשיים בירושלים יידרשו למנות פקיד אחד או פקידים אחדים אשר יכהנו כבאי כחם המוסמכים לקבל ההוראות או ההודעות האחרות שתינתנה להם מזמן לזמן על ידי ממשלת ארץ ישראל בנוגע לכותל המערבי והרחבה שעל ידו.

הועדה השניה שכללה את האישים הבאים[20]: מר יוסף מיוחס, הרב משה בלוי, הרב מ. אוסטרובסקי, הרב י. שפירא, הרב ר. קצנלנבוגן, ח. סלומון, מר א. ה. מרגובסקי, מר משיוף ומר ישראל לבל; מזכיר הועדה היה הרב משה פרוש — טפלה בענין ההשגחה והפקוח על הסדרים של הכותל המערבי. הועדה קיימה ישיבות רבות בשאלות אלו הכרוכות בסדרי התפלה והפקוח ליד הכותל. לאחר שדנה בדבר מועמדים מספר הבאים בחשבון לכהן בתור מפקח ליד הכותל, הציע חבר הועדה הרב רפאל קצנלנבוגן[21] את הרב יצחק אביגדור אורנשטין כמועמד לתפקיד זה. בסופו של דבר אף הגיעה הועדה לסיכום בשאלת האיש המתאים לכהן בתור מפקח ליד הכותל המערבי והמליצה על הרב יצחק אביגדור אורנשטין לשמש כרב מפקח ליד הכותל המערבי.

בישיבת ועדת הכותל מיום ו טבת תר״צ, אנו מוצאים בפרוטוקול[22] וכוח חריף על עצם התפקיד ועל המועמדים השונים שהוצאו בועדה.

״הרב אוסטרובסקי, מצדד בעד הרב אורנשטין. הוא באמן ומסור והוא יסכים לגור בעיר העתיקה. לדעתו האיש שיתמנה לזה הוא יתוה לנו את התפקיד.

מר י. לבל, מתנגד בכלל למנוי פקיד מיוחד לכותל המערבי, מפני שזה יעורר התנגדות מצד הערבים, שהם ירגישו בזה כי היהודים מתחילים לעשות סדרים על יד הכותל. היתה לו שיחה עם אחד האישים הכי חשובים בארץ ישראל וגם דעתו היא כזאת.

מר יוסף מיוחס, יו״ר ועד העיר ליהודי ירושלים, סובר שהעזובה אצל הכותל המערבי הוא עלבון בשבילנו. בשביל כבוד עם ישראל צריכים אנו להנהיג סדר על יד הכותל המערבי. בנוגע להתנגדות מצד הערבים הוא חושב שלהפך נוכל להגיד להם שעד עתה סבלו גם הם על ידי זה שהמקום היה רשות הפקר, ועתה אנו רוצים להנהיג סדר בזמני התפלות שהלא אפילו הם מודים בזכותנו זאת, גם בשביל האנגלים אנו צריכים אישיות מיוחדת. לדעתו מר אורנשטין ראוי למשרה זו ביחוד לעניינים הפנימיים של התפלות וכו׳ כי סוף סוף מבקרי הכותל המערבי התמידיים הם מסוג זה אשר מר אורנשטין בתור ירושלמי וחרדי גמור יהיה מתאים להם. גם הוא מדגיש עוד פעם שמר אורנשטין הוא הכי מוכשר לזה.

20. בה השתתפו מוסדות אלו: הועד הלאומי לכנסת ישראל, ועד העיר ליהודי ירושלים ואגודת ישראל.

21. הרב רפאל קצנלנבוגן, מראשי אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל.

22. הפרוטוקולים נמצאים בתיקי ועד העיר ליהודי ירושלים, השמורים בארכיון הציוני 2 i.

מחליטים: שם הועדה „ועדת הכותל".
למנות את הרב יצחק אורנשטין הי"ו ומוסרים לועד הפועל לגמור עמו".

תפקידים:

א. בכל ימות הכנוס (= כלומר, התפלות), וזמני הכנוס עליו להמצא שם.

ב. במשך כל הזמן שהיהודים נמצאים שם, עליו להשגיח על הסדרים.

ג. עליו להתבונן על עבודתם של השמשים ולהביא לפני הועדה בזמן הכי קרוב הצעה מעובדת לסדור ענייני ההכנסות[23] של הכותל, ועל יסוד ידיעות קודמות.

ד. עליו לנהל פנקס ולרשום את כל המקרים בעלי ערך המתהוים על יד הכותל.

ה. עליו לעמוד בקשר עם המשטרה הנמצאת סביב הכותל, ואם אפשר גם עם שכיני המקום.

ו. במקרים מפריעים יוצאים מן הכלל עליו למסור לועד הפועל של הועדה.

כן הוטלו עליו תפקידים ספרותיים, היינו, לאסוף את כל החומר הנדפס והידוע בעל פה ביחס לכותל במשך דורות, וכן להיות גם המזכיר של ועדת הכותל.

המשכרת של אבי נקבעה ל־10 לא"י לחודש. הועדה עצמה התפרקה מיד אחרי גמר תפקידה, אולם האחריות המדינית והקשר המעשי הכרוכים בפקוח על הכותל נשארו בידי הועד הלאומי ואגודת ישראל, אשר גם שלמו את המשכרת של אבי, ושל שמש הכותל מר רפאל מיוחס ואחריו של בנו מר יעקב. מהמשכרת של 10 לא"י ששולמה לאבי השתתף הועד הלאומי בסכום של 7 לא"י, ואגודת ישראל התחייבה לתת סכום של 3 לא"י, אם כי הסמכויות החוקיות כלפי השלטונות היו בידי הרבנים הראשיים.

העבודה עצמה היתה קשה ומפרכת והמשכרת היתה „משכרת רעב", מכיון שגם הסכום של 10 לא"י לא שולם לו במלואו. אגודת ישראל התחשבה מעט מאד בפקיד הכותל המערבי, ובקושי שלמה לו משהו. אנו יכולים ללמוד על מצבו ממכתבו לועד הלאומי מיום כג ניסן חצר"ת (תרצ"ח):

„לא נעים לי הדבר אבל מצבי הפרטי מכריחני לפנות אליכם בבקשתי הבאה: משכרתי בעד עבודתי ותפקידי בכותל המערבי אצלכם הוא עשר לא"י לחודש, והסך הנ"ל מכסה לי בקושי את מחצית הוצאות ביתי, כי אני ברוך השם מטופל במשפחה של שבע נפשות ובמצב של היום הוצאות בית: כלכלה, הלבשה ורפואה עולה לי כפלים מהסכום שאני מקבל אצלכם.

מאגודת ישראל קבלתי במשך שנה תמימה, אחרי מאמצים רבים, שלש

23. הכונה היתה לכסף הנכנס מהדלקת נרות ליד הכותל, הכנסה שהיתה תמיד מועטה ושמשה עבור השמש של הכותל.

משכורות שעלו בסך הכל לסך של עשר לא"י וכמובן שקשה להכניס בחשבון ולהתחשב עם משכרת אגודת ישראל.

העבודה שלי בכותל היא עבודה קשה ואחראית, וגם עבודה מסוכנת במדה ידועה. בימים ובמצבים היותר קשים לא החסרתי כמעט יום אחד מלבקר את הכותל, ולא פעם עמדתי בחזקת סכנת נפש, ולא היה דבר שמנע אותי מלמלאות את עבודתי בשלמות ובאמונה. העבודה היא גם קשה במובן הגופני, בשבתות אני נמצא בכותל מן הבוקר עד הערב, קרוב לשתים עשרה שעות ביום. יום יום אני נמצא על יד הכותל שעות אחדות. לבד זה הרי היא עבודה אחראית מאד לשמור על הסדרים בכותל ועל היחסים עם השכנים הערבים הגרים בסביבת הכותל, ואני חושב כי שמרתי כל הזמן על עבודתי ותפקידי באמונה.

אבל, מצבי החומרי שלי הוא כיום קשה מאד, כי משכרתי היא קטנה ביחס לצרכי הבית והמשפחה, וזה הכריחני לפנות אליכם בבקשה כי תתחשבו עם כל הנ"ל ותקציבו לי משכרת הגונה באופן שאוכל להתפרנס מזה".

אבי לא הגזים בקושי עבודתו ובגודל האחריות המוטלת עליו, ובעיקר, הסכנה שהיתה מרחפת עליו בעבודתו האחראית והמסורה על יד הכותל. כך, למשל, מספר על ידו ביומן הכותל מיום השבת כז תרצז: „אחרי התפלה הקדמנו אני והרב גירשטין ללכת הביתה, כשבאנו ברחוב השלשלת על יד התנור של ערבי העומד בפינת רחוב חברון שמעתי פתאום קול יריה והרב גירשטין נפל לארץ, בצעקה: הרגו אותי! הסיבותי מיד את פני לאחורי והנה ערבי צעיר התקרב למולי עם אקדוח ביד. צעקתי בכל כחי והערבי נבהל וברח". אך זה, כמובן, לא מנע מאבי מלבוא שוב למחרת בבוקר לכותל.

אולם תשובת מר א. ברלין, גזבר הועד הלאומי, היתה: לא. ב א ל ף רבתי, וזו לשונו: „הננו רוצים להביא לתשומת לבו שנטלנו על עצמנו את החובה לכסוי תקציב הפקוח על הכותל מתוך הנחה שמוסדות שונים בארץ כגון: הסתדרות המזרחי ישאו בחלק הוגן של ההוצאה הזאת ולצערנו ההנחה הזאת לא נתקימה". ועבודת אבי על יד הכותל נעשתה יותר מתוך אהבה ויחס לקדושת המקום מאשר לפי המשכורת הדלה ששולמה לו.

צרות ובעיות לא חסרו בכותל המערבי. הפרעות בתפלה ולכלוך הכותל בצואה מצד הערבים, היו מעשים שבכל יום, כמעט. כן לא חסרו התנכלויות, הגבלות והצרת רגלי היהודים מדי פעם מצד המושל הבריטי, ואבי עמד תמיד על המשמר ודרש בתקיפות ובמרץ את מלוי תקנותיה של „ועדת הכותל הבין לאומית".

המוסדות הלאומיים והרבנים הראשיים לא תמיד עמדו בראוי על משמר הכותל, וכל אימת שהפעילו עליהם האנגלים לחץ רב היו מותרים. מספר מקרים כבדי משקל קרו במשך השנים, והרבנים והמוסדות לא הצליחו לעמוד בפרץ. למשל, דבר תקיעת השופר על יד הכותל המערבי. לפני יום הכפורים שנת תרצ נתפרסם צו מטעם הנציב העליון האוסר תקיעת שופר על יד הכותל. הרבנים הראשיים אמנם מחו בדברים כדרבנות על הגזרה הזאת, והביאו בפני הנציב את התמרמרותם העמוקה על הפגיעה הקשה ברגשותיהם הדתיים, אף הבריזו בתוקף שאין הם מקבלים עדיין גזרה זו אלא כהוראת שעה בלבד, כדי שלא

לזעזע את הארץ שוב בפרעות, כפי שאימו הערבים; אולם בסופו של דבר נכנעה הרבנות הראשית וקבלה את גזרת השלטון וברוחה נתנה את ההוראות למפקח הכותל שהיה כפוף למרותה.

מקרה מעציב קרה גם בשמחת תורה שנת תשג. כנהוג בכל שנה ערכו גם בשנה זו הקפות עם שירה ורקודים ברחבת הכותל. הדבר לא מצא חן בעיני הקצין הערבי מר ג'מיל אל עסאלי שנכח אז במקום. הקצין הערבי, שהיה ידוע בשנאתו ליהודים, נגש אל אבי המנוח ופקד עליו להפסיק את ההקפות. אבי ענה לו שהחוק ידוע לו יפה, ואין בחוק שום דבר האוסר לערוך הקפות. הקצין הערבי החליט למנוע בכוח את ההקפות. הדבר הגיע למפקד הבריטי של משטרת ירושלים ולאחר התערבותו נמשכו ההקפות בלי שירה ורקודים רק בלחן התפלה.

הרבנים הראשיים שלחו מכתב מחאה למושל מחוז ירושלים מר קיטרוטש על התערבותו הגסה של הקצין הערבי, ובקשוהו לערוב לבל יקרה שנית מקרה כזה בעתיד.

המושל דחה את תביעת הרבנים הראשיים בציניות רבה, והודיע להם שיתנו הוראות ברורות לבא כחם ליד הכותל כדי להבטיח שלא יעשה עוד נסיון להקפות עם שירה ורקודים. והמושל הוסיף עוד וטען נגד ההפגנה הבלתי חוקית ליד הכותל הנעשית על ידי שירת ה„תקוה", ושירים לאומיים אחרים, ביום הכפורים, על תקיעת השופר, והודיע בציניות ובחוצפה כי יגביל את מספר המתפללים ליד הכותל אם הפרעות אלו ימשכו. וזה לשון המכתב:

„יהיה זה מחובת השלטון ולטובת הסדר הצבורי לחשוב על הגבלות מינימליות שתהיינה דרושות לשם כך. יכול להיות צורך, למשל, בכדי למנוע אינצידנטים מהסוג הנזכר לעיל, לחשוב על נתינת סמכות למשטרה, במקרים שיהיה חשש של הפרעת שלום הצבור, להרשות מדי פעם בפעם גישה לכותל ולסביבתו אך למספר אנשים כזה אשר יאפשרו את יכולת הפקוח עליו".

תשובת הרבנים היתה: „מבלי לותר על זכותנו זאת, כשהיא לעצמה, ובהשאירנו לעצמנו את הזכות להגיש בשעת הכושר את עצומותינו בזה לסמכות מתאימה, הננו בכל זאת נאותים למלא את רצון הנציב העליון ולתת הוראות לבא כחנו על יד הכותל המערבי למנוע השירה והרקוד בהקפות אלו סביב שלחן הקריאה שלא ילוו מעתה כי אם בלחן התפלות. יחד עם זה עלינו לציין שמקרים אלה, בכל הצער שאנו מצטערים עליהם, אינם יכולים לשמש גורם לקצף חדש בזכותנו המובטחת בכותל המערבי ואינם נותנים כל הצדקה למחשבה על הגבלה כל שהיא במספר המתפללים, באיזה זמן שהוא, על התערבות המשטרה בעבודת ה' לפני שריד מחמדנו".

אולם, כרגיל, המצב נשאר בעינו עד השנה האחרונה, היא שנת תשח. גם המוסדות הלאומיים ואגודת ישראל[24] נכנעו להוראות הפוגעות של ממשלת המנדט שהצרו והגבילו את צעדי היהודים ליד הכותל המערבי.

*

24. ראה בנספחים, סמנים: ל. לא. לב. דפים 489, 490, 491.

הכותל המערבי, הנו חלק מחומת בית המקדש, ועקב זה נתקדש בעיני כל העם היהודי בכל העולם. קדושתו של הר הבית והכותל לא חוללה בעיני העם על ידי חורבן בית המקדש. בהסתמך על הפסוק: „והשמותי את מקדשיכם" (ויקרא פרק כו) אומרת המשנה במגילה ג, ג: „קדושתן אף כשהן שוממין". על הכתוב[25]: „והיו עיני ולבי שם כל הימים", אומר ר' אלעזר בן פדת: „בית המקדש בין חרב ובין לא חרב — לא זזה שכינה ממקומה".

לאחר חורבן הבית, היה הכותל המערבי במרכז מחשבתו של העם היהודי כמקדש מעט, אשר דורות ויובלות שמש נקודת מוקד לכסופיו, ואליו נמשך בחבלי קסם בכל הזדמנות ושעת כושר כדי להתיחד עם בוראו, לשפוך את לבו בחיק אבניו השגיבות של הכותל.

מאז חורבן הבית ועד נפילת העיר העתיקה במלחמת השחרור סכנו רבים את חייהם ובאו להתפלל ליד מחמד נפשם הכותל המערבי. תמיד היתה רחבת הכותל שוקקת מרוב קהל, מתפללים, מבקרים ותירים למיניהם.

יום יום היו באים יהודים להתפלל ולאמר תהילים ליד הכותל, ובימי חג ושבת היה הכותל הומה מרוב אדם.

בימי החול התפללו באופן קבוע תפלות מנחה וערבית בצבור, בחדשים מנחם אב ואלול התפללו גם תפלת שחרית בצבור. בראשי חדשים התפללו גם תפלת מוסף בצבור. בגמר התפלה אמרו פרקי תהלים.

בימי שבתות וחגים התפללו בצבור כל התפלות של היום — לבד בימי ראש השנה שאי אפשר היה להתפלל את תפלת המוסף בכותל מחמת אסור התקיעה בשופר ליד הכותל. בערב הפסח אמרו ברוב עם את „סדר קרבן הפסח".

שלשה מנינים קבועים היו קיימים ליד הכותל המערבי שנים רבות. מנינו של הרב זרח ברורמן[26] מיקירי ירושלים, שהתפלל במוצאי שבת לפי מנהג אנשי המוסר בירושלים.

מנינו של הרב יצחק אלפייה[27] המקובל מחכמי הספרדים בירושלים ויקיריה, התפלל תפלת מנחה בערבי שבת. המתפללים במנין זה היו בעקרם מעדות הבוכרים והפרסים, ותפלה זו נערכה כמעט תמיד ברוב עם.

מנינו של הרב יוסף יצחק שלוש[28] מחכמי המערבים בירושלים ויקיריה, שהתפלל בלילי שבתות.

בהתאם לחוקת הכותל משנת 1930/31 הותר לקרוא בתורה ברחבת הכותל רק בימי החגים הרשמיים (— שני ימי ראש השנה, יום הכפורים, יום הראשון של סוכות, שמחת תורה, ימי ראשון ואחרון של פסח וחג שבועות).

בשבתות נהגו להתפלל שחרית על יד הכותל, והיו הולכים לקרוא בתורה בבתי כנסיות הסמוכים וחוזרים לתפלת המוסף.

25. מלכים־א, פרק ט, פסוק ג.

26. ראה אודותיו בגוף היומן, דף מספר 277. הערה מספר 163.

27. ראה אודותיו בגוף היומן, דף מספר 180. הערה מספר 113.

28. ראה אודותיו בגוף היומן, דף מספר 112. הערה מספר 84.

התפללו ליד הכותל כל עדות ישראל ובכל הנוסחאות למיניהן הנפוצות בישראל.

חוברו תפלות מיוחדות לאומרם ליד הכותל המערבי, התפלות הופיעו רובם בעברית ומקצתם בספניולית ובאידיש. התפלות כללו בתוכם מזמורים, קינות ותפלות חבה, ורובם נסבו על עניני הכלל, על החורבן והגאולה והרדיפות הקשות. כמו כן בקשות על הפרט, כגון: רפואת הגוף והנפש.

הקובץ הראשון של תפלות ליד הכותל אשר נמצא ברשותנו הוא „ספר יחוס צדיקים" [29] לר' גרשום ב"ר אשר איש שקרמילה. לפי ספר זה היו היהודים, בבואם לכותל המערבי, חולצים את הנעלים ומנשקים את אבני הכותל, מתפללים תפלות מיוחדות וקוראים פרקי תהלים קבועים.

אחרי ספר „יחוס צדיקים" הופיעו עוד מספר סדורי תפלה מיוחדים לכותל המערבי והם: „ספר צח ואדום" [30], סדר תקון כותל מערבי, שנקרא פלטת ארי אל, חברו רפאל טריויש.

„ספר זכרון בירושלים" [31], סדר התפלה על יד הכותל על ידי יהודה פוליאשטרו.

„שערי דמעה" [32], תפלה ליד הכותל המערבי, לר' שמואל אב"ד דאלהינוו.

„מחזה בירושלים" [33], תפלה ליד הכותל המערבי.

גם בסדור הקראים חלק ד, יש סדר של מזמורים וגם תפלה וקינה מיוחדת ממחבר בלתי ידוע לפי סדר א. ב.

בימי מלחמת העולם השניה, סודרו תפלות מיוחדות וטכסים מיוחדים לחיילים יהודים מצבאות בנות הברית שבקרו בהמוניהם ליד הכותל.

כמו כן נקבעו ימי תפלה מיוחדים ליד הכותל, לשלום היהודים בארצות הכבוש ולצדות עם ישראל בעולם, על ידי הרבנים הראשיים לארץ ישראל. המונים בקרו בימים אלו בכותל. תאור מענין על ההתעוררות הגדולה ששררה באחד מימי התפלות האלה, נמצא ביומן הכותל מיום יד סיון שנת תשד, ובסקירה השנתית של שנת תשד.

הבקורים בכותל היו שונים מבחינת מספר המבקרים. בערב יום הכפורים עלה מספר המבקרים בכותל על כל יום אחר בשנה. רבבות מבקרים היו באים לשפוך לבם ולהטהר לקראת היום הקדוש. אחריו בא ערב תשעה באב ויום תשעה באב. מאז שנים רבות היה קים המנהג בירושלים לבוא לכותל בליל תשעה באב ואחר כך לסובב את חומות ירושלים העתיקה. התהלוכה בליל תשעה באב התנהלה ברוב עם, ורחבת הכותל המתה מרוב אדם שבאו מכל קצוי הארץ. ברחבה עצמה עמדו סדרנים צעירים שהשגיחו על הסדר ויצרו שרשרת חיה שדרכה זרמה תנועת המבקרים.

29. נדפס לראשונה בשנת תכ, 1601.

30. נדפס לראשונה בשנת 1740.

31. נדפס בקושטדינא בשנת 1743.

32. נדפס בשנת 1885, והיה מבוקש ביותר ליד הכותל.

33. נדפס בשנת 1891, בשפה הספניולית.

גם בלילות היו מבקרים בכותל, ובמיוחד אותם „אבלי ציון שומרי החומות" (ברובם חסידי ברסלב), אשר מדי לילה בלילה היו רובצים על רצפת האבן, ועורכים שם „תקון חצות", שופכים דמעות כמים, מחבקים ומנשקים כל אבן ואבן מאבני הכותל, ונושאים תפלה לשלום עם ישראל בעולם.

אחד התאורים המעניינים והמקוריים על בקור המוני מתפללים ליד הכותל, הוא הספר „מחזה ארץ הקדושה". המחבר מקדיש עמודים שלמים לתיאור החגים ליד הכותל. חברו ישראל מאיר סופר, נדפס בירושלים תרנ"א (1891).

*

אבי היה נשאר בשבתות וחגים ליד הכותל במשך רוב שעות היום. היות ובשבת נאסרה הקריאה בתורה ליד הכותל על ידי שלטונות המנדט, היו המתפללים נכנסים לבית סמוך לכותל[34], שהיה שיך לקק"ל אשר קבלה את הבית והחצר מהנדיב שטראוס, וקוראים שם בתורה וחוזרים לכותל לתפלת המוסף. לאחר התפלה היה אבי שוהה בכותל עד הצהרים. אחר הצהרים היה חוזר לכותל ושוהה שם עד הלילה עד שאחרון המתפללים היה עוזב את רחבת הכותל.

לאבי היתה השפעה מרגיעה גם על קהל המתפללים. בזמנים מתוחים הרגיע את הרוחות הסוערות והנפחדות.

אבי קבע לו מקום מיוחד ליד הכותל שבו עמד כדי להפריד בין הגברים והנשים, ולא שנהו מעולם. עומד היה שעות רבות על הרגלים, ובידו כרך ש"ס מהוצאת „חורב" ושונה לו פרקו; ולפי עדויות נאמנות, היה גומר את כל הש"ס במשך שנה. שוטרי משטרת הכותל, שחבבוהו והוקירוהו מאד, רצו לאפשר לו לשבת לנוח, אבל אבי סרב באמרו: אם ליתר אחי היהודים אסור לשבת ליד הכותל, מדוע מגיעה לי זכות זו?

גם עם הערבים שכני הכותל שמר על יחסים טובים. אולם בשעה שהערבים הפריעו לתפלה ולכלכו את הכותל בקיא וצואה, פנה אבי אל השלטונות ולפי דרישתו התקיפה חייבו את המוכתרים של השכונות ליד הכותל להחזיק שומר מיוחד על חשבונם.

צרה אחרת היתה צרת ה„זיפר". הערבים השתדלו, בשנות המהומות ליד הכותל, להפריע לתפלת היהודים ליד הכותל בכל האמצעים שעמדו לרשותם, ואחד מהם היה ע ר י כ ת ה ז י כ ר. הה דבר ה„זיכר": זוהי תפלה אלילית שנכנסה לאישלם, והערבים היו עורכים אותה בקולי קולות. רקודים שירות בלוית רעשנים, תופים ומצלתים עד לאכסטזה. המלה הערבית „ז י כ ר" מזכירה את המלה העברית „זכור", היינו זכירת האלהים ומתן כבוד לשמו. והרי תאורו בקצרה: יושבים בשלש שורות, מזרחה, צפונה ומערבה. היושבים צפונה שרים שירים בנעימה ובקול ערב, לכבוד הנביא מוחמד, תאור שבחיו ועליתו לשמים בליל מסעו ממכה ירושלימה כשהוא רכוב על סוסו (אלבראק), אלה נקראים „משוררים" (מנשדין). אלה היושבים לימינם ולשמאלם, מתנודדים

34. חצר שטראוס היתה בסמטת „חוש-אל-בוראק". הבית עמד על יסודות בית עתיק מאד. כשהיו יורדים אל מרתף הבית, ראו שאירית קירות, קשתות וחלק מגשר וילסון שהוליך מהר הבית אל העיר העליונה. אפשר היה גם לראות מדרגות שהובילו מבנין אחד למשנהו.

ומתנועעים, מתפתלים ומתעותים בהפנותם ראשם ימינה ושמאלה מלמטה למעלה, והגוף הולך אחרי הראש. אז יוצא המנהיג ומתחיל לרקוד ולמחות כפים בעוד היתר מתחילים לתופף בתופים ובמצלתים וממשיכים להתפתל ולהתנודד עד אשר יתעייפו ויפלו הוזים ומקיאים ושוכבים כפגרים עם קצף בפיהם[35].

כמובן שעריכת ה„זיכר" הפריעה מאד לתפלה, ורק לאחר מאמצים רבים והתערבות המשטרה הופסקה עריכת הזיכר על ידי הערבים ליד הכותל.

כרב מפקח, בא כח הרבנות הראשית והמוסדות הלאומיים, היה אבי מקבל, בשם המוסדות, פני אישים חשובים ואורחים רשמיים שבאו לבקר ליד הכותל המערבי.

*

שבת טז כסלו תשח (29.11.1947) היתה השבת האחרונה שבה בקרו היהודים ליד הכותל ; טעם מיוחד היה לבקור ליד הכותל בשבת זו. בעיקר באו בני נוער דתי להתפלל להצלחת הקמת המדינה בחלק של ארץ ישראל. וכרגיל הלך אבי אחרון הביתה, אולם בחצות הליל באו כרגיל חסידי ברסלב כמנהגם מימים ימימה לקונן ליד הכותל, והם היו היהודים האחרונים שבקרו ליד הכותל באופן מאורגן.

מאז הכרזת המדינה ביום טז כסלו תשח (29.11.1947), לא יכול היה אבי ז"ל לדדת יותר לכותל. אולם, מהדברים הרשומים בכתב ידו ביומנו האישי שנמצא לאחר מותו אנו למדים על המשך התעניינותו בכותל ובשמירת הרהיטים וספרי התורה שנשארו בחצר שטראוס. בהמשך הוא מצין בצער כי אין עושים קידוש בשבת ליד הכותל, כלומר : בחדרו שבחצר שטראוס, ואין מתפללים יותר. דאגתו הרבה לנעשה ליד הכותל נמשכת עד ליום טו אדר ב תשח (26.3.1948), שאז כפי הנראה, לא ראה סכוי ממשי לחזור לכותל המערבי בימים הקרובים, בגלל המצור על ירושלים העתיקה.

35. ראה הסבר מפורט במאמרו של החכם הירושלמי יצחק יחזקאל יהודה, „זכר" (והוא אל שמאע), ב„ציון" מאסף החברה הארץ ישראלית להסטוריה ואתנוגרפיה (ספר חמישי, ירושלים תרצג, מדף קצא ואילך).

ב"ה יא שבט תרצ, ירושלים [9.2.1930]

לכבוד הועה"פ של ועדת הכותל המערבי, כאן

א. נ.

אני מתכבד למסור לכם בזה על מה שקרה לפני הכותל המערבי בליל שבת וביום השבת הזה בקשר עם עריכת הזיכר [1] מצד הערבים.

בליל שבת התחילו הערבים בעריכת הזיכר בשעה 4.15, תופפו בתופים וצלצלו במצלתים והסבו רעש גדול שגרם להפרעת תפלת מנחה, קבלת שבת ומעריב. הדבר נמשך בדיוק שעה עד 5.15. השוטרים הבריטיים והערביים שעמדו במקום לא התערבו בדבר, רק כשהתחילו הערבים החוגגים באמצע התפיפה בקריאות בגרון עלה אליהם שוטר ערבי והפסיקם, אבל הם המשיכו לתופף.

ביום השבת באתי אל הכותל בשעה 4. מצאתי התרגשות גדולה אצל הקהל המתפלל בשל עריכת הזיכר של הערבים ברעש גדול מאד שגרם להפרעה בתפלה. היו נוכחים שוטרים בריטיים וערביים וגם הקצין העברי מר לנגר [2] ולא התערבו בדבר. הדבר נמשך עד שעה 4.45.

בתור מתפלל שאלתי מהקצין מר לנגר אם אין כל חוק שיאפשר להפריע בעד עריכת הזיכר באמצע תפלת היהודים וענה לי: ישנם הרבה חוקים שאי אפשר להוציאם לפעל.

בשעה 4.30 בערך קרה המקרה הבא: שלשה בחורים ערביים עברו דרך רחבת הכותל ועשנו סיגריות [3]. בחור עברי העיר להם שאין זה דבר הגון. שוטר בריטי הרגיש בדבר, נגש למעיר ואמר לו כי הערתו זו יש בה משום הפרעה.

בכבוד

י. אורנשטין

1. הערבים השתדלו בימים ההם להפריע לתפלת היהודים ליד הכותל המערבי בכל האמצעים שעמדו לרשותם, ואחת מהם היתה באמתלת עריכת ה„זיכר" (היינו זכירת האל ומתן כבוד לשמו). הזיכר הוא תפלה אלילית שחדרה לאשלם, והערבים היו עורכים אותה בקולי קולות, רקודים, שירות בלוית רעשנים, תופים ומצלתים, עד לאכסטזה.
ראה הסבר במבוא חלק ב, פרשת הכותל.
2. הקצין היהודי מר יחיאל לנגר, היה אחד הקצינים היהודים הותיקים במשטרת המנדט. לאחר הקמת המדינה עבר לשרת במשטרת ישראל בדרגת פקד בכיר.
3. העתק מהמכתב הועבר לידיעת מושל המחוז, והוא הורה למשטרה לא לתת מעבר למעשני סיגריות בשבת ליד הכותל.

מן המתהוה והמתרחש על יד הכותל

ב"ה יום ששי עש"ק, כג שבט תרצ בערב [21.2.1930]

בשעה 4.30 בערך התחילו הערבים בעריכת הזיכר, תופפו וצלצלו והסבו רעש גדול שגרם להפרעה בתפלה. התפלה בליל שבת זה התחילה במקרה בשעה מאוחרת, בשעה 5 בערך, והזיכר נמשך עד שעה 5.30 בערך.

יום השבת, כד שבט לפני הצהרים [22.2.30]

זו היא הפעם הראשונה שהערבים עורכים זיכר גם ביום שבת לפני הצהרים. בשעה 10.20 בערך התחילו בזיכר, על יד החלון של כותל הר הבית הנכנס לחצר הזאויה מצד דרום הכותל. ברחבת הכותל נמצא אז קהל מתפללים עצום ובאמצע התפלה וקריאת התורה הסבו רעש גדול שהפריע לתפלה ולקריאת התורה באפן יוצא מן הכלל, וההתרגשות של המתפללים היתה גדולה מאד.

היו נוכחים שוטרים בריטיים וערביים וגם הקצין העברי מר סופר [1]. נגשתי אל הקצין מר סופר אשר טלפן לכבוד המושל ומסר לי את התשובה שקבל כי כבוד המושל בעצמו יופיע ויתן צו להפסקת הזיכר. אחרי עבור שעה שראיתי כי הזיכר נמשך וההפרעה בתפלה היא גדולה נגשתי שוב אל מר סופר ובתשובה לדברי מסר לי מר סופר כי הוא מצטער להודיעני כי הקצין הערבי מר איברהים ביק בא עם פקודה מאת המושל להפסיק את הזיכר אבל לא נשמעו גם לו.

כדאי לציין את הפרט הבא: בחצר הזאויה ישב לו ערבי אחד ממול החלון שעל ידו נערך הזיכר ותמיד בזמן שהקהל המתפלל התחיל באמירת קדושה [2] רמז במקל מול החלון ומיד נכפלו הקולות ונתחזקו התפיפות והצלצולים. העירותי גם על הדבר הזה למר סופר. הזיכר נמשך עד שעה 12 בצהרים בערך.

יום השבת אחר הצהרים

בשעה 4 בערך בעת תפלת המנחה נתחדש שוב הזיכר ולא נפסק גם עם גמר התפלה של המתפללים והתפזרותם בשעה 4.45 בערך.

ב"ה יום ששי עש"ק, ל שבט תרצ בערב [28.2.1930]

מפני סבת הגשם באו המתפללים בשעה מאוחרת והתפלה התחילה בשעה 5.20. היו 40 מתפללים.

1. מר שלמה סופר, הגיע ברבות הימים למעמד הקצין היהודי הבכיר במשטרת ירושלים. היום הוא משמש פקיד בכיר בנציבות שרות המדינה.
2. לאחר שועדת הכותל הבין־לאומית אשרה את זכותם של היהודים להתפלל ליד הכותל, שלחו הערבים מכתב לרבנים הראשיים בדבר תפלת היהודים בקול רם ליד הכותל ואימו עליהם בנקיטת אמצעים חמורים. הזיכר שימש אחד האמצעים שננקטו על ידי הערבים נגד אמירת הקדושה על ידי היהודים בקול רם.

הערבים התחילו בעריכת הזיכר בשעה 4.30. הזיכר נמשך כשעה עד 5.30. מיד כשהתחילו בזיכר נגשתי לקצין מר לנגר שנוכח שם והוא טלפן לראש המשטרה. התשובה שקבל היתה: שיערוך רפורט.

בשעה 5.15 הרגשתי שדלת חצר הזאוויה בדרום הכותל עודנה פתוחה, בנגוד להוראות הממשלה שדלת זו צריכה להסגר עוד בשעה 5 בערב. העירותי על זה למר לנגר ועל פי פקודתו נסגרה הדלת.

יום השבת, א אדר [1.3.30]

גם השבת היה קהל מתפללים עצום. מספר המתפללים הגיע ליותר מ־600 איש.

הערבים התחילו בעריכת הזיכר בשעה 11 לפני הצהרים, שנמשך עד אחרי שעה 5 בערב. גם השבת הסבו רעש גדול על ידי תופים ומצלתים, שהחריש את האזנים והפריע לתפלות ולקריאת התורה. הפעם היתה חצר הזאוויה בדרום הכותל מלאה ערבים שעמדו כל היום והביטו על קהל המתפללים היהודי ברחבת הכותל. תנועת המעבר ברחבת הכותל של ערבים שאינם גרים בבתים הסמוכים[3] היתה גדולה.

היו נוכחים שוטרים ערביים ובריטיים. גם הקצין העברי מר לנגר והקצין האנגלי מר סיגריס היו נוכחים. על פי בקשתי טלפן מר לנגר אל המשטרה וקבל תשובה שעליו לערוך רפורט מפורט. הקצין האנגלי אמר לי שאין לנו להראות שאנו שמים לב לכך ואז יפסיקו הערבים בעצמם את עריכת הזיכר, וכשבארתי לו שתפלה טעונה כונת הלב ואחרי הפרעות כאלו אי אפשר כלל לכוון בתפלה, ענה לי שעלינו לערוך תזכיר אל המושל ולברר לו את הדבר. כמובן אמרתי לו שערכנו כבר תזכירים כאלה אבל לפי שעה לא נעשה כל צעד להפרעת הזיכר.

אחרי הצהרים באה אשה ערביה וקבעה לה ישיבת קבע בקצה הרחבה של הכותל וקראה בספר ערבי. המתפללים התרגזו מאד על הדבר. בקשתי מאת שוטר יהודי שיראה להוציא את הערביה מתוך הרחבה, אבל הוא לא חפץ לעשות בעצמו את הצעד הזה, רק אחרי שנגש שוטר ערבי הכריח את הערביה לעזוב את המקום.

הקצין מר לנגר מסר לי לפני הצהרים שקבל פקודה מאת המשטרה לא להרשות לעבור ברחבת הכותל בעת התפלה לערבים או לנוצרים המעשנים סיגריות.

ב"ה יום ששי עש"ק, ז אדר תרצ בערב [7.3.1930]

מפני סבת הגשם היה היום מספר המתפללים רק 40 איש בערך.

הערבים התחילו בעריכת הזיכר בשעה 4.40 בערב. כמו תמיד גרם גם הערב הזיכר לבלבול בתפלות.

3. לאורך הרחבה מערבה היו חצרות ובהם בתים שערבים מרוקניים היו גרים בהם. את הבתים האלה נסו היהודים לגאול מספר פעמים מידי הערבים, אולם מסבות שונות לא עלה הדבר בידם.

המואזין[4] קרא שוב לתפלה מגג הזאוויה בדרום הכותל.

כדאי לציין את המקרה הבא: כשמנין אחד מן המתפללים עמד באמצע תפלת קבלת שבת בפנת דרום הכותל הרגישו פתאום בריח סרחון שבא כנראה מצד בתי הכסאות של השכנים הסמוכים לכותל. העירותי על הדבר לקצין העברי מר לנגר.

יום השבת, ח אדר [8.3.30]

הערבים הקדימו השבת בעריכת הזיכר. התחילו בשעה 9.50 לפני הצהרים והמשיכו כל היום עד הערב, אחרי שקהל המתפללים התפזר. גם רעש התופים והמצלתים היה השבת יותר גדול וגרם להפרעה בתפלות.

ערבי אחד נסה לעבור את הרחבה בעת התפלה עם סיגריה בפיו. העירותי על הדבר לשוטרים. שוטר ערבי נגש אליו ואז השליך את הסיגריה.

הקהל היה היום קטן ביחס לשבתות הקודמות. גרמה לכך כנראה סגירת חנויות הערבים בעיר העתיקה מפני חג עצמאות סוריה והמתפללים שמחוץ לעיר פחדו משום כך לבוא השבת להתפלל על יד הכותל.

ב"ה יום רביעי, יט אדר תרצ אחר הצהרים [19.3.1930]

היום היו קרוב ל־40 מתפללים. התפללו שני מנינים „מנחה ומעריב". קבוצת תירים בת 60 איש בערך בקרה על יד הכותל עם מורה דרך יהודי.

הישיש ר' שמעון הורשטין התאונן לפני כי בלכתו היום אל הכותל במבוי שלפני הכותל רדפו אחריו שלשה פרחחים ערביים, דחפו אותו וחפצו להכותו.

אחד העניים הקבועים על יד הכותל ירד מן המדרגות שבקצה הרחבה בדרום הכותל. מיד יצא כנגדו אחד הערבים מן חצר הזאוויה, קלל אותו והלך להכותו. במקרה היה שמה השוטר הערבי וכששמע את הקולות של העני נגש אליהם וסחב את הערבי אל המשטרה, אבל עזב אותו אחרי שבאו השכנים והבטיחו שלא יקרה שוב כדבר הזה, אבל ביחד עם זה הזהירו שלא יהין להכנס לחצר הזאוויה.

הרב פישל ברנשטין[5], חבר משרד הרבנות, התאונן שוב לפני כי תמול בערב, כשנשאר אחרי תפלת מעריב רגעים אחדים להתפלל, נגש אליו השוטר הערבי והאיץ בו ללכת הביתה. העירותי לשוטר הערבי על הדבר והוא הודה שהדבר נכון וכי אי אפשר לו להשאר בלילה בשביל אחד אחרי שהוא עומד על יד הכותל במשך כל היום.

יום חמישי, כ אדר אחר הצהרים [20.3.30]

היו קרוב ל־40 מתפללים. התפללו שני מנינים מנחה ומעריב. גם היום

4. **המואזין**, הוא השיך הקורא מעל מגדל המסגד למאמינים (המושלמים) להתפלל.
5. הרב פישל ברנשטין, מתושבי ירושלים העתיקה, היה חבר מועצת הרבנות הראשית וחבר בית הדין שלה. עזב את כנסת ישראל ועבר להיות דיין בבית הדין של העדה החרדית.

בא יהודי והתאונן שבעברו בתחילת המבוי שלפני הכותל על יד התנור קבל מכות מידי ערבים שנעלמו מיד.

יום ששי עש"ק, כא אדר [21.3.30]

דברתי עם הקצין מר לנגר על המקרים שקרו תמול ושלשום והבטיחני להעמיד שוטר מיוחד גם בתוך המבוי. בנידון השוטר שגרש את הרב ברנשטין הבטיח לסדר שלא יקרה שוב מקרה כזה. בערב בקר בן־צבי[6] על יד הכותל. מסרתי לו על דבר המקרים שקרו ונגשנו אל מר לנגר ודברנו אתו שוב על זה.

התפללו קרוב ל־90 איש. התפללו 3 מניינים מנחה, קבלת שבת ומעריב. הזיכר נמשך כרגיל. התחילו בזיכר בשעה 4.30 בערב והמשיכו עד שעה 6.

יום השבת, כב אדר [22.3.30]

היו בערך 400 מתפללים לפני הצהרים. התפללו ארבעה מניינים תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף. אחרי הצהרים היו בערך 250 מתפללים. התפללו 7 מניינים מנחה.

הזיכר נמשך שוב כרגיל בתפיסת תופים ובצלצול מצלתים שגרם להפרעה בתפלה. הזיכר התחיל בשעה 9.40 לפני הצהרים ונמשך עד הערב בהפסקות קטנות. היתה התרגזות גדולה בין המתפללים, ביחוד בין הצעירים. באו גם הרבה צעירים לא לשם תפלה כי אם לשמוע את הזיכר, והם גרמו להגדיל את ההתרגזות של המתפללים על דבר הזיכר.

ב"ה יום ששי עש"ק, כח אדר תרצ [28.3.1930]

התפללו קרוב ל־90 איש. התפללו 4 מניינים תפלות מנחה, קבלת שבת ומעריב.

הערבים לא ערכו הערב את הזיכר. הקצין מר לנגר ספר לי כי הערבים קבלו פקודה מאת הממשלה לא לערוך עוד את הזיכר בקרבת הכותל.

כמו כן מסר לי כי קבל פקודה מאת הממשלה לא לתת לצלמים לצלם תמונות על יד הכותל[7] ובכלל להשגיח שהבאים לבקר את הכותל יכבדו את המקום בכבוד הראוי לו בתור מקום קדוש. גם בנדון נקיון המבוי שלפני הכותל אמר לי הנ"ל כי ישנה פקודה מאת העיריה לקנוס כל בעל חצר סמוכה שימצאו אשפה על יד חצרו.

יום השבת, כט אדר [29.3.30]

במשך היום היו יותר מ־1.100 מתפללים, כ־750 מתפללים לפני הצהרים ויותר מ־350 מתפללים אחרי הצהרים. לפני הצהרים התפללו חמשה מניינים

6. מר יצחק בן־צבי ז"ל, נשיאה השני של המדינה, יו"ר הועד־הלאומי ונשיאו, מראשי תנועת העבודה בארץ, חוקר ישובה של הארץ וחוקר מובהק של עדות ישראל. היה מרבה לבקר ליד הכותל והשתתף בכל הועדות שהוקמו למען הישוב היהודי בירושלים העתיקה. מר בן־צבי היה האיש שטיפל בכל עניני הכותל המערבי ועמד בקשר עם השלטונות המנדטוריים. פרסם מאמרים רבים בשטחים שונים ומגוונים. על נושאים ציוניים, ישוביים, תנועת העבודה, השאלה הערבית, עתיקות, ישובים עתיקים ועוד.
7. הפקודה לא לתת לצלמים לצלם ליד הכותל היתה מוסבת אך ורק לגבי שבתות וחגים.

תפלה שלמה עם קריאת התורה ושמונה מנינים התפללו רק תפלת מוסף. אחרי הצהרים התפללו מנחה ששה מנינים.

הערבים לא ערכו את הזיכר גם היום, אלא רק חצי שעה אחרי הצהרים (משעה 2.30 עד שעה שלש), אבל לא סמוך לחלון כמו תמיד כי אם יותר בפנים, ובכל זאת נשמעו הקולות באזני המתפללים.

קהל המתפללים היה היום גדול מאד וכולם היו שבעי רצון על הפסקת ההפרעה של התפלות. אלה שהיו נוכחים אחרי הצהרים בשעת עריכת הזיכר היו מלאי תקוה שגם ההפרעה הקטנה הזאת תופסק בעתיד על ידי הממשלה.

ב"ה יום שלישי, ג ניסן תרצ, שעות 4—7 אחר הצהרים [1.4.1930]

היו קרוב ל־40 מתפללים. התפללו מנחה ומעריב.

ר' בנימין כהן הביא פקעת של חוטים למתוח על הכותל בתור סגולה לחולים. מיד כשהתחילו במתיחת החוטים התפרץ אחד מן השכנים, חטף את החוטים מידו ולא נתן למר כהן להמשיך. קראתי לשוטר ערבי והוא הוציא מן השכן הערבי את החוטים ונזף בו על התערבו בענין לא לו והרשה ליהודי להמשיך במתיחת החוטים.

יום רביעי, ד ניסן, שעות 4—7 אחר הצהרים [2.4.30]

היו כ־50 מתפללים. התפללו מנחה ומעריב. מסרתי לקצין מר לנגר על המקרה של אתמול בדבר החוטים. הוא הבטיחני לחקור בדבר.

יום חמישי, ה ניסן, שעות הנ"ל [3.4.30]

היו כ־30 מתפללים. התפללו שני מנינים מנחה ומנין אחד מעריב.

מצאתי ברחבת הכותל על הקיר עכבר מת שכנראה שאחד השכנים הסמוכים זרקו ברחבה להכעיס את המתפללים. הראיתיו לשוטר הערבי והוא זרקו החוצה. הוא אמר שלפי השערתו עשה זאת ילד מן השכנים.

יום ששי עש"ק, ו ניסן [4.4.30]

היו כ־40 מתפללים. התפללו שני מנינים תפלות מנחה, קבלת שבת ומעריב.

הערבים ערכו את הזיכר בשעה 4 עד שעה 5 בערב. בעת עריכת הזיכר לא היו נוכחים מתפללים.

יום השבת, ז ניסן [5.4.30]

במשך היום היו כ־600 מתפללים, כ־400 מתפללים לפני הצהרים וכ־200 אחר הצהרים.

לפני הצהרים התפללו ארבעה מנינים תפלה שלמה עם קריאת התורה. שלשה מנינים התפללו רק תפלת מוסף.

אחרי הצהרים התפללו חמשה מנינים תפלת מנחה.

הערבים ערכו היום את הזיכר בשעות 3־5.30. את הזיכר ערכו לא על יד החלון כמו תמיד כי אם יותר בפנים. נשמעו קולות התופים אבל לא עד כדי הפרעה.

בערב התחילו המתפללים להרגיש ריח של סרחון שבא מצד בתי השכנים שליד הרחבה. בקשתי מאת הקצין מר לנגר שיחקור מאין בא הסרחון. השוטרים נכנסו לבתי השכנים ואמרו כי בתי המחראות של השכנים סגורים. אחר כך

נוכחו כי על יד דלת הזאוויה בדרום הכותל אצל המדרגות של הרחבה נמצאת תעלת שופכין שכפי הנראה היא מלאה, והרוח אשר נשב מצד זה, הביא את הסרחון לרחבה. בקשתי ממר לנגר למסור לעיריה שישלחו לנקות את התעלה ולמנוע בעתיד בעד כאלה הגורמים הפריעות למתפללים.

ב"ה יום ראשון, ח ניסן תרצ, שעות 4—7 אחר הצהרים [6.4.1930]

היום התפללו 50 מתפללים מנחה וערבית.

מסרו לי כי שיך החרם עבר היום ברחבה של הכותל והתלונן על השוטר הערבי המניח לקופסת העניים לעמוד בכותל.

יום שני, ט ניסן [7.4.30]

כתבתי מכתב למחלקת הבריאות על דבר הנקיון של תעלת השופכין בקצה הרחבה של הכותל שנתמלאה. בקשתי ביחד עם זה את פקיד מחלקת הבריאות לסדר שעבודת הנקיון תעשה בלילה בזמן שאין מתפללים וגם להתחשב בקדושת הכותל בזמן העברת מי השופכין דרך הרחבה.

אחרי הצהרים, שעות 4—7, היו 40 מתפללים. התפללו שני מנינים מנחה ואחד ערבית.

יום שלישי, י ניסן [8.4.30]

מסרתי למר דז'יקובס[8], סגן המושל, מכתב בנדון נקיון תעלת השופכין שעל יד הרחבה. אחר הצהרים, שעות 4—7, היו 50 מתפללים. התפללו מנחה וערבית.

יום רביעי, יא ניסן [9.4.30]

הייתי במחלקת הבריאות ועוררתי אותם שוב בדבר החשת נקיון התעלה, מפני שקרובים ימי החג. היום הובאה פקודה להסיר מן הכותל את הקופסה של העניים.

אחרי הצהרים, שעות 4—7, היו 60 מתפללים. התפללו מנחה וערבית.

יום חמישי, יב ניסן [10.4.30]

הלכתי בבוקר השכם לביתו של פקיד מחלקת הבריאות מר שאול ברינקר[9] ובקשתיו בדבר החשת נקיון התעלה, מכיון שנשאר רק לילה אחד שאפשר לנקות. בקשתיו שוב בדבר זהירות לא לטנף את הרצפות של הכותל על ידי העברת מי השופכין.

הייתי אצל מר דז'יקובס ובקשתיו למסור פקודה נמרצת למחלקת הבריאות בדבר הנקיון. הוא הבטיחני לסדר את הדבר. דברתי אתו גם בנדון הסרת הקופסה של העניים מן הכותל, מכיון שזה יגרום לפשיטת יד של העניים. הבטיחני להתענין בדבר.

8. מר יהודה דז'יקובס ז"ל, היה יהודי אנגלי ששימש בתפקידי מנהלה גבוהים בממשלת המנדט, תחילה כסגן מושל מחוז ירושלים, ואחר כך כסגן המזכיר הראשי במזכירות הראשית. הוא היה הפקיד היהודי הבכיר ביותר בממשלת המנדט, נהרג בפצוץ מלון המלך דוד ביום כו תמוז תשו.
9. מר שאול ברינקר, לשעבר מנהל מחלקה בעירית ירושלים.

לפי פקודת מר דז'יקובס שלחה מחלקת הבריאות את המפקח על הנקיון בעיר העתיקה לסדר את ענין הנקיון הנ"ל. המפקח הביא רפורט למחלקת הבריאות שתעלת השופכין שעל יד הרחבה איננה מלאה ואין צורך בנקיון. את הדבר הזה הודיעה מחלקת הבריאות למר דז'יקובס והאחרון שלח לקרוא אותי ביחד עם המפקח הנ"ל לברר את הענין. נפגשתי עם המפקח במשרדו של מר דז'יקובס וברורתי להנ"ל שבשבת אחר הצהרים בעת התפלה היה ברחבה ריח רע מאד שהפריע לתפלה, והריח הזה בא מצד התעלה. המפקח אמר שאפשר שהתהוה חור בתעלה והריח בא מצד זה, ולפי דעתו די אם יסתמו את החור ואין צורך בנקיון. אחרי באור המפקח הנ"ל אמרתי למר דז'יקובס שאותנו מענין בעיקר שלא תבוא כל הפרעה בתפלה על ידי ריח רע והאמצעים איך לתקן את הדבר אינם מענינים אותנו כלל, אף שלפי דעתי צריך לנקות את תעלת השופכין. גם השכנים הודו כי זה כשלש שנים שלא נקו את בתי המחראות וגם לפני חדשים אחדים הוציאו רשיון מיוחד ממחלקת הבריאות לשם נקיון בתי המחראות ולא יצא הדבר לפעל.

הלכתי שוב למחלקת הבריאות, בררתי להם אותם הדברים שבררתי למר דז'יקובס ואמרתי להם שמחלקת הבריאות תהיה אחראית בדבר. אחרי כל זה הבטיחני מזכיר המחלקה שישלחו שוב לברר אם יש באמת צורך בנקיון. הוא הבטיחני גם לשפוך מי קרבול בכל המקומות שלפני הכותל עוד לפני ימי החג.

אור ליום ששי, יג ניסן [11.4.30]

בלילה באו פועלי מחלקת הבריאות ונקו את תעלת השופכין שעל יד הרחבה. על פי בקשתי צוה השוטר לרחוץ את רצפות הרחבה שטונפו על ידי העברת מי השופכין. גם סידו את הכותל אשר בקצה הרחבה.

יום ששי עש"ק, יג ניסן, שעות 3.30—7 אחר הצהרים [11.4.30]

היו 70 מתפללים. ארבעה מנינים התפללו מנחה, קבלת שבת וערבית.

יום השבת, יד ניסן, שעות 5.30—7.30 לפני הצהרים [12.4.30]

התפלל רק מנין אחד. היו 30 מתפללים.

שעות 1—6 אחר הצהרים

בא קהל גדול לומר קרבן פסח. היו כ־1.350 מתפללים. 14 מנינים התפללו מנחה.

במשך כל יום השבת וגם בליל שבת לא נערך הזיכר.

אור לטו ניסן, ליל פסח

היו 50 מתפללים. שלשה מנינים התפללו ערבית.

יום ראשון של פסח, טו ניסן, שעות 8—12 לפני הצהרים [13.4.30]

היו 750 מתפללים. 8 מנינים התפללו תפלה שלמה עם קריאת התורה. 10 מנינים התפללו רק תפלת מוסף.

שעות 3.30—7 אחר הצהרים

היו כ־350 מתפללים. גם במשך היום לא נערך הזיכר.

היתה שמירה מעולה. במשך היום התחלפו הקצינים העבריים מר סילבר[10], מר לנגר ומר שיטרית[11]. היה גם הקצין הערבי אל עסאלי. סגן המושל מר דז'יקובס היה שעות אחדות לפני הצהרים. המושל מר קיטרוטש בקר בכותל בשעה 3.30 אחר הצהרים.

ב"ה יום שני, טז ניסן תרצ [14.4.1930]

התפללו בבוקר תפלת שחרית ומוסף. אחר הצהרים התפללו תפלת מנחה. במשך היום היו כ־1000 מתפללים.

הרב זוננפלד[12] בא להתפלל בבוקר על יד הכותל. מי שהוא מן המתפללים מסר לרב כסא קטן שיוכל לנוח קצת. אולם מיד כשהרב ישב לו על הכסא, נגש אליו שוטר ערבי והוציא ממנו את הכסא.

יום שלישי, יז ניסן [15.4.30]

התפללו תפלת שחרית, מוסף, מנחה וערבית. גם היום היו כ־1000 מתפללים.

יום רביעי, יח ניסן [16.4.30]

כנ"ל.

בשעה 12.30 נפלה אבן ברחבה על יד רגלו של הד"ר ולך[13]. השוטרים שהיו נוכחים במקום אמרו שהאבן נפלה על ידי הרוח מגג הכותל.

יום חמישי, יט ניסן [17.4.30]

היום היה מספר המתפללים רק כ־500 איש.

יום ששי עש"ק, כ ניסן [18.4.30]

הבוקר התפללו כ־200 איש. בליל שבת היו גם כן כ־200 מתפללים. 4 מניינים התפללו מנחה, קבלת שבת וערבית.

הלילה נערך הזיכר. התחילו בשעה 5.10 והמשיכו עד אחרי התפלה. הזיכר נערך בפנים הר הבית ולא הפריע לתפלה.

10. קפטן א. סילבר, היה הקפטן היהודי הראשון במשטרת המנדט. 23 שנים שרת במשטרה, יסד ושמש כמפקד התזמורת המשטרתית. סילבר ואנשי תזמרתו התנדבו לשמור על הרובע היהודי בעיר העתיקה בשנות המרד הערבי תרצו—תרצט (1936—1939).

11. מר בכור ש. שיטרית, שר המשטרה, לשעבר קצין בדרגת קפטן במשטרת המנדט ושופט שלום ראשי.

12. הרב יוסף ח. זוננפלד, כהן כרב ראשי לארץ ישראל מטעם „ועד העדה החרדית", מוסד שהוקם על ידי „אגודת ישראל" כמשקל נגדי ל„ועד הלאומי לכנסת ישראל" הציוני. אגודת ישראל לא הכירה במוסדות הציוניים ולא בסמכותה של הרבנות הראשית לארץ ישראל, שראתה בו מוסד ציוני.
הרב זוננפלד התנגד עקרונית לבקוש בקשות כל שהן משלטונות המנדט, באמרו שהיהודים הסתפקו תמיד אך ורק בתפלה בכותל. דעתו של הרב זוננפלד לא היתה נוחה גם מזה שהביאו ארון קודש וספרי תורה לכותל המערבי.

13. הד"ר ולך, מיסד בית החולים „שערי צדק" ומנהלו. על שמו נקרא בית חולים זה בפי העם בשם „בית חולים ולך".

יום השבת, כא ניסן [19.4.30]
השבת נהר קהל גדול מאד אל הכותל. במשך היום היו כ־3000 מתפללים. גם הזיכר נערך היום אבל לא הפריע את התפלה.

ב״ה יום ראשון, כב ניסן תרצ, שעות 4—7 אחר הצהרים [20.4.1930]
היו כ־70 מתפללים. התפללו מנחה וערבית.

יום שני, כג ניסן, שעות 4—7 אחר הצהרים [21.4.30]
היו כ־90 מתפללים, שלשה מנינים התפללו מנחה ומנין אחד — ערבית.
בשעה 6.35 בערב, באמצע תפלת ערבית, השליכו נעלמים מצד הר הבית על המתפללים ברחבה שלש אבנים, אחת התפוצצה ברחבה ושתים נפלו בחצר הסמוכה של הערבים. הקצין מר לנגר בא מיד בלוית שוטרים אחדים והראיתי להם את האבנים. מר לנגר הבטיח להעמיד שוטר קבוע גם לצד שער הר הבית.

יום שלישי, כד ניסן, שעות 4—7 אחר הצהרים [22.4.30]
היו כ־70 מתפללים. 2 מנינים התפללו מנחה, ומנין אחד — ערבית.
מסרתי למר דז׳יקובס את מכתב הועד הפועל אל המושל בדבר האבנים שהושלכו. דברתי אתו גם בנדון זה שהשוטרים הבריטיים אינם מחכים על יד הרחבה עד אחרי גמירת תפלת ערבית. הבטיחני לסדר את הדבר.

יום חמישי, כו ניסן, שעות 4—7 אחר הצהרים [24.4.30]
היו כ־50 מתפללים. התפללו מנחה וערבית.
הקצין מר לנגר מסר לי היום בשם המיג׳ור וינרייט[14], שהוא מבקש מאת הועדה שהעניים יסתלקו מן הרחבה. מותר להם לשבת בחצר בית הכנסת.

ליל שבת קדש, אור לכו ניסן [25.4.30]
היו כ־80 מתפללים. שלשה מנינים התפללו תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

יום השבת, כח ניסן [26.4.30]
מסבת האויר הרע לא בא השבת קהל גדול. במשך היום היו כ־450 מתפללים. שני מנינים התפללו בבוקר תפלה שלמה עם קריאת התורה. 4 מנינים התפללו רק תפלת מוסף. 5 מנינים התפללו תפלת מנחה. קראו את התורה היום בבית הכנסת הסמוך מפני הגשם.

ב״ה יום ראשון, כט ניסן, ערב ר״ח איר תרצ, שעות 4—7 אחר הצהרים [27.4.1930]
היו כ־350 מתפללים. 37 מנינים התפללו מנחה.
בהתאם להחלטת הועד הפועל הייתי היום אצל המיג׳ור וינרייט לדחות לפי שעה את פקודת גרוש העניים מהרחבה שעל יד הכותל עד שיבררו את הענין לפני המושל. מר וינרייט לא הסכים לכך, מכיון שיש לו פקודה מאת המושל לסלק את העניים מאת הרחבה.

14. מג׳ור וינרייט, היה מפקד משטרת מחוז ירושלים.

יום שני, ראש חודש איר, שעות 3.30—7 אחר הצהרים [28.4.30]

היו כ־200 מתפללים. 4 מניינים התפללו תפלת מנחה. מנין אחד תפלת ערבית.

בשעה 1 בצהרים הושלכו שתי אבנים ברחבת הכותל. הן נפלו על פח מגורת השמן. האבנים באו מכיוון בית המופתי הסמוך.

בשעה 6.40 קרה המקרה הבא: אחד הערבים שעמד על יד שער הר הבית הלך להשליך אבן על המתפללים ברחבה שעל יד הכותל. כשהרגיש השוטר הערבי בדבר לא נתן לו להפיק את זממו. פרצה קטטה ביניהם. השוטר הערבי קרא לעזרה את השוטר הבריטי והעברי שעמדו ברחבה. אולם עד שבאו השוטרים הנ"ל לעזרתו, באו שני ערבים אחרים לעזרת הערבי שעמד להשליך את האבן והוציאו אותו מיד השוטר הערבי וכולם ברחו.

יום רביעי, ב איר, שעות 4—7.15 אחר הצהרים [30.4.30]

היו כ־80 מתפללים, התפללו 2 מניינים מנחה, מנין אחד ערבית.

חברי הנשיאות[15] מר מיוחס והרב בלוי התראו עם המושל בקשר לשאלת העניים שעל יד הכותל.

דברתי עם מר דז'יקובס בנדון שאלת העניים ועל דבר יחס הקדושה מצד המבקרים אל הכותל.

יום ששי עש"ק, ד איר בערב [2.5.30]

היו כ־130 מתפללים. 5 מניינים התפללו תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית. הערב לא נערך הזיכר על ידי הערבים.

יום השבת, ה איר [3.5.30]

בשעות 7.30—12 היו כ־550 מתפללים. 5 מניינים התפללו תפלה שלמה עם קריאת התורה, 4 מניינים התפללו רק תפלת מוסף.

בשעות 3.30—6.30 היו כ־250 מתפללים. 5 מניינים התפללו תפלת מנחה.

הערבים התחילו בזיכר לפני הצהרים בשעה 10.15, אולם הזיכר נערך בפנים הר הבית ולא נשמעו רק צלילים חלשים. הקולות התחזקו אחרי הצהרים בשעה 4.30, אבל לא כדי הפרעה לתפלה.

ב"ה יום ראשון, ו איר תרצ, שעות 3—7.15 אחר הצהרים [4.5.1930]

היו כ־90 מתפללים. התפללו 2 מניינים מנחה, מנין אחד ערבית.

קבוצת העניים באה היום להגיד תהלים על יד הכותל וישבו להם ברחבת הכותל. אחרי שאמרו תהלים כחצי שעה פקדו עליהם השוטרים ללכת מן הכותל בטענה כי בודאי יפשטו את ידם לנדבות.

יום שני, ז איר, שעות 4—7.15 אחר הצהרים [5.5.30]

היו כ־60 מתפללים, התפללו תפלות מנחה וערבית.

15. מר י. מיוחס והרב מ. בלוי בצרוף הרב מ. אוסטרובסקי הוו את הועד הפועל של ועדת הכותל המערבי. יתר חברי הועדה היו: הרב ישעיה שפירא, מר חיים סולמון, הרב ר. קצנלנבוגן, מר א. ח. מרגובסקי, מר משיוף ומר ישראל לבל.

יום שלישי, ז איר, שעות 3.30—7.30 אחר הצהרים [6.5.30]
היו כ־60 מתפללים. התפללו תפלות מנחה וערבית.

יום רביעי, ט איר, שעות הנ"ל [7.5.30]
היו 50 מתפללים. התפללו שני מניגים תפלת מנחה, מנין אחד ערבית.

יום חמישי, י איר, שעות הנ"ל [8.5.30]
היו כ־40 מתפללים, התפללו תפלות מנחה וערבית.

יום ששי עש"ק, שעות 5—7.30 בערב [9.5.30]
היו כ־250 מתפללים. התפללו 6 מניגים. תפלות מנחה קבלת שבת וערבית. הזיכר לא נערך הערב.

יום השבת, יב איר [10.5.30]
היו כ־750 מתפללים, כ־450 היו בשעות 7.30—12 וכ־300 בשעות 3.30—5.45.
שבעה מניגים התפללו לפני הצהרים תפלה שלמה עם קריאת התורה, שלשה מניגים התפללו רק תפלת מוסף. אחר הצהרים התפללו 5 מניגים מנחה.
הערבים סדרו השבת מין זיכר חדש. בבית הסמוך לדרום הכותל פתחו את החלונות, העמידו פטיפון לנגן וכוונו את הלוע של הפטיפון מול רחבת הכותל, כדי להפריע לתפלה. התחילו בדבר בשעה 10 לפני הצהרים. בשעה 10.15 סדרו כדבר הזה מן הבית של המופתי אשר בצפון הכותל. זה הפריע מאד לתפלה וההתרגשות של המתפללים היתה גדולה.
מיד כשהתחילו בדבר נגשתי לקצין מר לנגר ובקשתיו שיעשה מה שאפשר כדי להפסיק את הנגינות, אבל הוא הסביר לי כי אין לו כל אפשרות לעשות זאת, כיון שזה נעשה בבתים פרטיים. אמנם הוא הודיע מיד על הדבר למפקד. אחרי ארבעים רגע בערך נפסקו הנגינות.
בבוקר קרה המקרה הבא: שוטר ערבי הוציא את כיור המים הנסמך — כנהוג בכל שבת — על יד קיר הזאוויה אשר בצפון הכותל ופקד לקבוע אותו על יד מקום הטלפון, בקצה הקיר של חצר הערבים הסמוך, כנהוג בימי החול. קהל המתפללים התרגזו מאד על הדבר. טלפנו למשטרה של רחוב היהודים ומיד בא הקצין מר לנגר ועל פי פקודתו העמידו שוב את הכיור על מקומו על יד קיר חצר הזאוויה.
העירותי למר לנגר שיש צרך להזהיר את השוטרים הנשלחים לכותל לא לעשות שום דבר על דעת עצמם, כדי לא לגרום לבלבולים.

ב"ה ימי יג—יז איר תרצ [11—15.5.1930]
במשך השבוע התפללו בכותל כ־300 מתפללים. בכל יום התפללו תפלות מנחה וערבית.

יום ששי עש"ק, יח איר בערב [16.5.30]
היו כ־250 מתפללים. 5 מניגים התפללו תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית. הערב לא ערכו הערבים את הזיכר.

יום השבת, יט איר, שעות 7.30—12 לפני הצהרים [17.5.30]
היו כ־450 מתפללים. 5 מניינים התפללו תפלה שלמה עם קריאת התורה, 2 מניינים התפללו רק תפלת מוסף.
הערבים התחילו בזיכר בשעה 9 לפני הצהרים והמשיכו עד שעה 11 לפני הצהרים. הזיכר נערך במקום רחוק ונשמעו רק צלילים עמומים.

שעות 3.30—6.30 אחר הצהרים
היו כ־300 מתפללים. 6 מניינים התפללו תפלת מנחה.
הערבים ערכו את הזיכר גם אחר הצהרים. התחילו בשעה 3.30 והמשיכו עד הערב, אולם במשך חצי השעה הראשונה היו הקולות יותר חזקים. התפללו גם תפלת ערבית.

ב"ה יום ראשון, כ איר תרצ, שעות 5.30—7.30 אחר הצהרים [18.5.1930]
היו כ־50 מתפללים. שני מניינים התפללו תפלת מנחה. מנין אחד ערבית.
היום לפני הצהרים בא מהנדס ממשלתי עם עוזר למדוד על יד הכותל. הוא מדד את אורך הכותל[16], את מדת הרחבה, את המבוי שלפני הכותל וכו'.

יום שלישי, כב איר, שעות 5—7.30 אחר הצהרים [20.5.30]
היו כ־140 מתפללים. 3 מניינים התפללו מנחה, מנין אחד ערבית. גם היום לפני הצהרים המשיכו במדידות.
היום לא מצאתי את הכיור של המים, במקומו מצאתי כלי בשביל מים. שאלתי לשמש הספרדי מר רפאל[17] הנמצא במקום על סבת הדבר ואמר לי כי השמש האשכנזי מר נח[18] נקרא היום אל המושל בדבר הכיור שהחליף וגם הוריד את החותמת שהוחתמה מטעם המושל על הכיור הראשון ושם אותה על החדש.

יום ששי עש"ק, ג סיון בערב [30.5.30]
היו כ־210 מתפללים. התפללו 5 מניינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.
הערבים התחילו בזיכר בשעה 6 והמשיכו בו כשעה. הזיכר נערך בפנים הר הבית והקולות לא הפריעו לתפלה.

יום השבת, ד סיון, שעות 7.30—12 לפני הצהרים [31.5.30]
היו כ־450 מתפללים. 4 מניינים התפללו תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף. שני מניינים התפללו רק תפלת מוסף.

16. ארכו של חלק הכותל שהיה ברשותנו הגיע ל־28 מטר. רוחב הרחבה הגיע ל־3.80 מטר בערך. גובה הכותל מגיע ל־18 מטר. בכותל ישנם 24 נדבכי אבנים, בשורות התחתונות אבנים גדולות, בשורות העליונות אבנים קטנות. חלק מהכותל טמון במעמקי מפלת החורבות שהצטברו סביבו במרוצת הדורות. במפלת טמונים 19 נדבכים, שהתחתונים ביותר הם הקדומים ביותר ולפי עדויות ארכיאולוגיות הם מימי שלמה המלך.
17. מר רפאל מיוחס. לאחר מותו של מר נח גלושטין, השמש האשכנזי, נשאר מר מיוחס שמש יחיד בכותל. תפקידו היה להכין מים לרחצה ולספק נרות להדלקה בכותל. היה גם אחראי להוצאת ספרי התפלה והתהלים למבקרים.
18. מר נח גלושטין. לאחר מותו בשנת תרצג בוטלה המשרה של שמש אשכנזי בכותל.

הערבים התחילו בזיכר בשעה 7.30 והמשיכו עד הצהרים. גם עתה לא הפריע הזיכר לתפלה.

מי שהוא מהשכנים הערבים הכה בחצרו בקורנס על גבי פחים והפריע לתפלה. העירותי לקצין מר לנגר על הדבר. מר לנגר שלח את אחד השוטרים והכריח את הערבי להפסיק את עבודתו זו.

שעות 3.30—8 אחר הצהרים

היו 350 מתפללים. 6 מניינים התפללו תפלת מנחה וקראו בתורה. מנין אחד התפלל תפלת ערבית.

הזיכר שערכו הערבים אחר הצהרים היה במקום יותר קרוב לצד החלון של הכותל הנכנס לרחבה והקולות היו יותר חזקים, אולם לא כדי הפרעה לתפלה. בשעה 4.40 התקרבו על יד החלון הנ"ל, תופפו בתופים וצלצלו במצלתים והסבו רעש גדול שגרם להפרעה מרובה לתפלה. הדבר נמשך עד שעה 5.15. ההתרגשות של המתפללים היתה גדולה מאד. על פי בקשתי טלפן הקצין מר לנגר למפקד והעיר לו על חדוש הזיכר בצורתו המפריעה לתפלת היהודים על יד הכותל.

ב"ה יום ראשון, י תמוז תרצ [6.7.1930]

בשעה 6.30 בערב קרה המקרה הבא: שני ילדים של אחד השכנים הגר על יד הכותל השתינו על יד המדרגות של הרחבה שעל יד חצר הזאויה הדרומית. השתן גרם לריח רע ולהפרעה בתפלה. מסרתי את הדבר לשוטר הערבי מספר 308. בינתיים ברחו הילדים אל הר הבית, אבל שבו אחרי עשרה רגעים ביחד עם אביהם. כששבו הראיתי עליהם לשוטר, אולם הערבי אבי הילדים לא הסתפק בחלול הקודש שנגרם על ידי ילדיו כי אם עמד להתקוטט אתי על שמסרתי את הדבר לשוטר אף שהסברתי לו כי עשיתי את חובתי ועלי בתור בא כח ועדת הכותל לשמור שלא יחללו את הכותל.

יום חמישי, יד תמוז [10.7.30]

בשעה 8 בבוקר הוציא ערבי, אחד השכנים שעל יד הכותל, חלק מן הפתקאות[19] התחובות בחורי הכותל, שהושמו על ידי היהודים בתור בקשות. השוטר מספר 11 הודיע על הדבר לתחנת המשטרה. על פי הודעתו הנ"ל בא מיד השוטר הערבי מספר 308 והוביל את הערבי אל המשטרה.

בשעה 4 אחר הצהרים הלך היהודי ר' זאב ביליצקי להתפלל אל הכותל. כשעבר בתוך המבוי המוביל אל הרחבה על יד התנור פגשה בו קבוצה של ערבים ושאלו אותו על מטרת הלוכו. היהודי ענה שהוא הולך להתפלל על יד הכותל המערבי, אבל הערבים אמרו לו שאין ליהודים ללכת אל הכותל המערבי וכשהיהודי התחיל ללכת אל צד הכותל הכו אותו והוא ברח מפניהם כל עוד נפשו בו.

19. פתקאות הבקשות שהיו שמים אותן בין סדקי הכותל היו תשובות מאד ליהודים, ומכל קצוי העולם היו היהודים שולחים את בקשותיהם השונות לרבון העולמים על פתקאות, שהיו תוחבים אותן בסדקי הכותל. בין האבנים היו תקועים גם מסמרי ברזל, שיהודי ירושלים היו תוחבים אתם בכותל בנסעם לחוץ לארץ, לשם סגולה וברכה.

בשעה 4.30 בא לבקר על יד הכותל שיך חסן אבו סעוד עם קבוצה גדולה של גברים ונשים. אחד מן החבורה הוציא מצלמה ועמד לצלם אותם. השוטר הערבי גמיל מסעוד נגש אל השיך והעיר לו שלפי פקודת הממשלה אסור לצלם על יד הכותל בזמן שהיהודים מתפללים. השיך התרגז מאד על השוטר ואמר שאין רשות למי שהוא להפריע בעדו ברשות שלו. אולם השוטר עמד על זה שהחק אינו מרשה לצלם. השיך התעקש ונתן פקודה לצלם, אולם יתר אנשי הקבוצה ותרו בעצמם על הצלום אחרי שהשוטר אמר להם שלא יתן לעבור על הפקודה.

בשעה 4.45 באה מהר הבית אל הרחבה קבוצה גדולה של נשים מושלמיות רעולות פנים, נגשו אל הכותל במקום שעמדו נשים יהודיות והתפללו והתחילו לצחק בקול גדול על התפלה ועל הבכיות של הנשים היהודיות. מסרתי את הדבר לשוטר גמיל. כשראו שאני הולך להודיע לשוטר שעמד אז במבוי שעל יד הרחבה עזבו את המקום ושבו בדרך להר הבית. השוטר הלך אחריהן ושב מיד. הוא אמר לי כי איננו יכול לעשות כלום לנשים, אבל בקש מן המוגרבי היושב בחצר הזאויה שלא יתן לנשים לעבור מן הזאויה אל רחבת הכותל.

י. אורנשטין

נשלח לתשומת לב מושל גליל ירושלים ביום יד תמוז, בחתימת ועדת הכותל: מר מיוחס [20], הרב אוסטרובסקי [21] והרב בלוי [22].

יום השבת, כט מנחם אב [23.8.30]

אחרי הפסקה ארוכה של ארבעה חדשים בערך ערכו הערבים שוב זיכר. הזיכר נערך הפעם במקום חדש בחצר הזאויה עצמה המתאים יותר להפרעת תפלת היהודים ברחבת הכותל. התחילו בזיכר בשעה 10.30 לפני הצהרים, ברעש גדול בתופים ובמצלתים על ידי המון גדול פרוע שהלך וגדל מרגע לרגע. נגשתי לקצין מר לנגר והוא טלפן למשטרה המרכזית. מפקד המשטרה אמר לו שהודיע את הדבר למושל מר קיטרוטש.

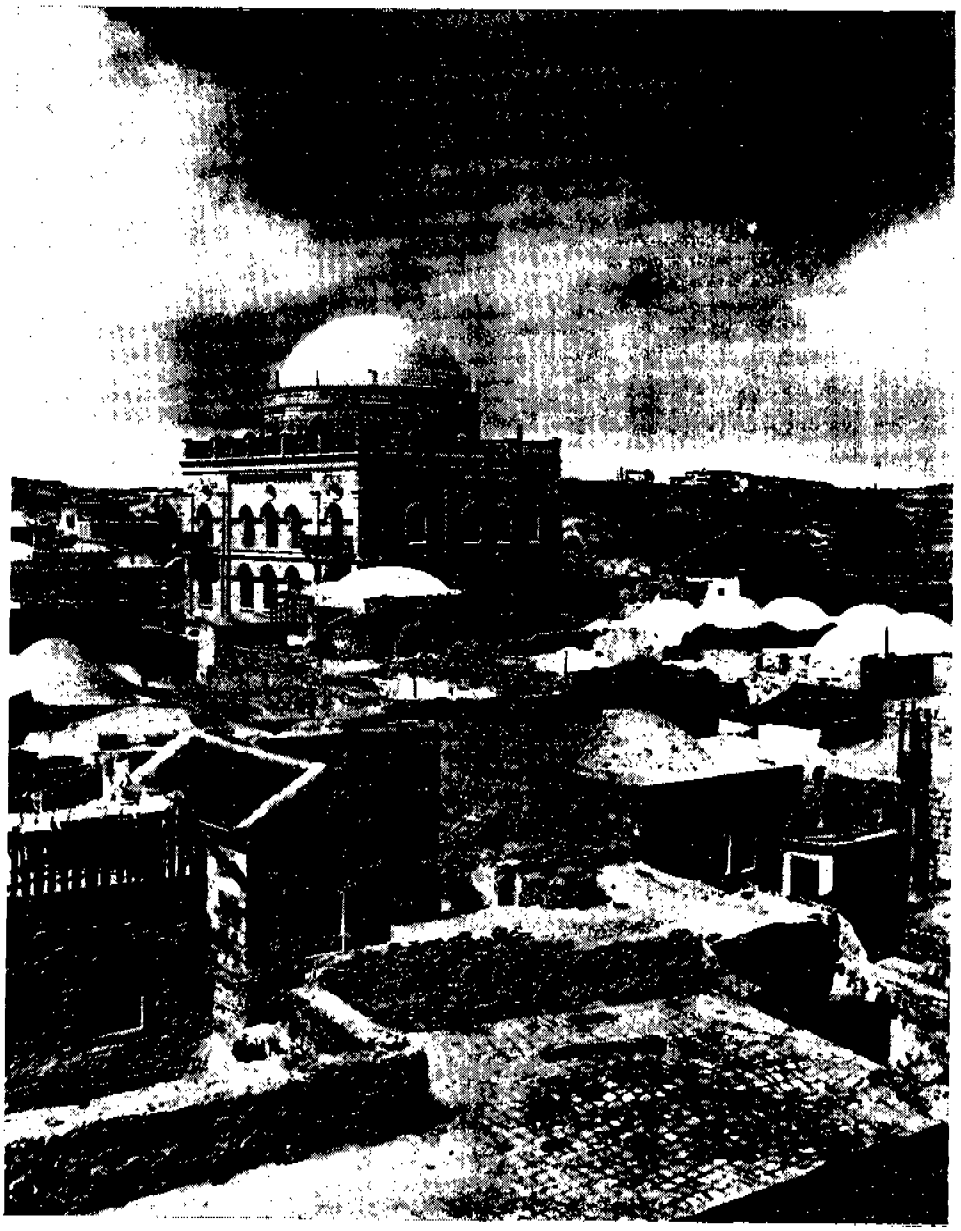
בשעה 10.40 בא אלי מר לנגר ואמר לי ששיך החרם שיך ערף חפץ לדבר אתי. נגשתי אל השיך ואמר לי שהיום צועקים היהודים בתפלה הרבה יותר מן הרגיל ולכן עורכים הערבים את הזיכר ואם אבטיחהו שיתפללו ביתר שקט יפסיק מיד את הזיכר. אני הסברתי לשיך כי זה אינו נכון כלל, תמיד

20. מר יוסף בר"נ מיוחס, יו"ר ועד העיר ליהודי ירושלים, היה עסקן פעיל בישוב הירושלמי. במקצועו היה מורה ומנהל בית ספר יסודי.

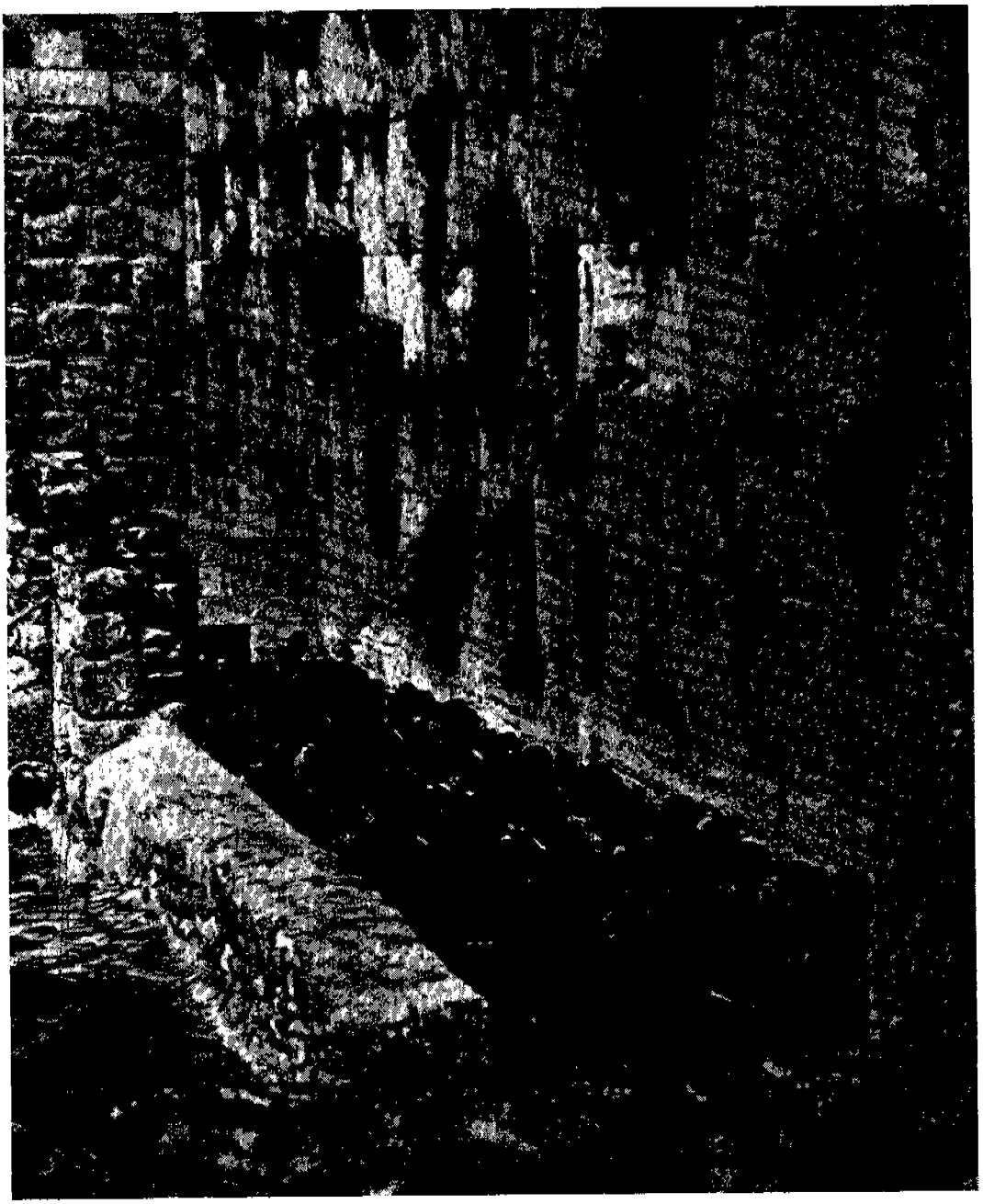
21. הרב משה המאירי (אוסטרובסקי), מראשי המזרחי בארץ ישראל, חבר הנהלת הועד הלאומי ומנהל מחלקת הארגון של הקהלות בארץ ישראל.

22. הרב משה בלוי, יו"ר מרכז אגודת ישראל בארץ ישראל. היה חבר ההנהלה העולמית של אגודת ישראל, מנהל ישיבת „אהל משה" ומנהל העדה החרדית מיסוד ועד העיר האשכנזי בירושלים. יצג באופן תמידי את העדה החרדית ואת מרכז אגודת ישראל בהופעותיו לפני השלטונות. היה מופיע בהופעה נאה ונאה לפני ועדות התקירה למיניהן שבקרו בארץ. היה מרבה לבקר ליד הכותל והשתתף בכל הועדות שהוקמו למען הישוב היהודי בירושלים העתיקה. חבר שני ספרים, האחד הוא „עמודא דנהורא" על הרב ר' יוסף חיים זוננפלד, והשני הוא ספר זכרונותיו „על חומותיך ירושלים".

בית הכנסת „תפארת ישראל" (ניסן־בק)

במרכז התמונה בית הכנסת „תפארת ישראל" (ניסן בק)
מימין בית הכנסת רואים את ביתו של הרב אורנשטין שעמד על גבול הרובע היהודי,
ומימין התמונה את מסגד „כיפת הסלע".
ברקע נראים בניני האוניברסיטה העברית על הר הצופים.

רחבת הכותל צפופה ומלאה באלפי יהודים
שבאו להתיחד עם קרבנות הנאצים באירופה בשנת תשד (1944)

נאמרת קדושה בהתלהבות ובכל אופן אין התפלה היום יוצאת מגדר הרגיל. בינתים גמרו המתפללים את הקדושה ולא נשמע רק תפלת החזן המתפלל לפני התבה. אמר לי השיך שכיון שהתפלה היא עכשו יותר שקטה ילך להפסיק מיד את הזיכר. ואמנם עלה השיך ערף תכף אל חצר הזאויה, גער בעורכי הזיכר ועלה בידו להפסיק את הזיכר בשעה 10.45.

בשעה 11 לפני הצהרים בא קהל חדש של יהודים להתפלל תפלת מוסף וכשהגיעו אל אמירת הקדושה התפרצו הערבים בזיכר ברעש עצום מאד, ולתפיפת התופים עם צלצול המצלתים נוספו שירה ורקודים פראיים. ההתלהבות וההפרעות של ההמון הפרוע בשירים ורקודים הלך וגדל. היהודים שעמדו בתפלה הפרעו מתפלתם, נרגזו וגם פחדו מההמון הפרוע שבחצר הזאויה. הזקנים התחילו להשתמט לפני שהספיקו לגמור את התפלה. הוצאנו גם את ספר התורה מארון הקודש והעברנו אותו לבית הכנסת הסמוך. נשארו רק חלק מהצעירים המתפללים.

אחר הצהרים בא מפקד המשטרה מר הרינגטון, הקצין מר סיגריס ושוטרים והתחילו לפזר את ההמון הפרוע מחצר הזאויה, אבל הזיכר הפרוע נפסק רק בשעה 11.50 עם קריאת המואזין. המואזין עמד לו היום בגג הזאויה מול היהודים המתפללים ברחבה כדי להרגיזם יותר. אחד מן ההמון הערבי נאסר על ידי השוטרים.

אחר הצהרים בשעה 4.30 התחדש שוב הזיכר בתופים ובמצלתים בחצר הזאויה. אחרי חמשה רגעים באה הפסקה והתחילו שוב בשעה 4.50 ונמשך עד 5.30 בערב. הקצין מר סיגריס בא אל הרחבה. בקשתיו להפסיק את הזיכר ואמר לי שאין לו לצערו פקודה לכך.

עלי להוסיף בסוף עוד שני פרטים. רבע שעה לפני התחלת הזיכר בשעה 4.15 אחר הצהרים, כשעמדתי ברחבה על יד הקצין מר לנגר, נגש אליו שיך אבו מדין ושאל אותו מהו הסבה שהשבת נמצאים יותר מתפללים מאשר תמיד. מר לנגר הסביר לו שהשבת הוא ערב ראש חודש ובכל ערב ראש חודש בא קהל יותר גדול להתפלל. אבל אני אמרתי לו לשיך שאין הקהל יותר גדול השבת מאשר בכל שבת רגילה.

המופתי הגדול עמד לפני חלון ביתו והסתכל בקהל המתפלל ברחבה שעה מועטת לפני התחלת הזיכר וגם אחר כך בעת עריכת הזיכר עמד והסתכל ברחבה ובזאויה. אנשים מן המתפללים אמרו לי שראו איך שהמופתי בעצמו רמז למי שהוא שעמד על יד השער שבצד הזאויה ועל פי הרמז הזה התחילו בזיכר.

בא כח ועדת הכותל:

יצחק אורנשטין

ל מנחם אב תרצ

יום השבת, ו אלול תרצ [30.8.30]

השבת הקדימו הערבים בעריכת הזיכר. התחילו בשעה 8.30 בבוקר והמשיכו עד שעה 5.20 בערב בהפסקה של שתי שעות בצהרים, משעה 11.50 — עם קריאת המואזין, עד שעה 1.50 בצהרים.

את הזיכר ערכו השבת בתוך הר הבית על יד החלון התחתון של הכותל המערבי הנכנס לתוך חצר הזאויה שמימין לרחבה. כמו תמיד ערכו את הזיכר ברעש של תופים ומצלתים שגרם להפרעות בתפלה, ביחוד לא יכלו לשמוע את קריאת התורה. מיד כשהתחילו בזיכר נגשתי לסרג'נט שוילי והוא טלפן למשטרה המרכזית, בתשובת מסר לי מה שענו לו מן המשטרה כי אין כל פקודה היכולה למנוע בעד הערבים מלערוך זיכר ברשותם הם. התתרגזות של הקהל היתה גדולה מאד ואחרי התשובה האמורה של המשטרה האיצו בי ללכת באמצע התפלה ולבקש מאת ראשי המוסדות שלנו שיעשו את הצעדים הדרושים לבטול הזיכר. בשעה 11 לפני הצהרים בא מר קולונל קיש [23] אל הכותל ביחד עם חבר הפרלמנט הבריטי מר דנמן. בא גם מר בן־צבי. קולונל קיש טלפן מרחבת הכותל לראש המשטרה מר וינרייט, אחרי זה הלך לנציב העליון למסור לו על דבר הפרעת התפלה ועל התרגזות הקהל על ידי הזיכר.

צריך להוסיף שגם השבת בשעה 8.15 בא אלי הסרג'נט שוילי בהצעה בשם שיך אבו מדין שאם נבטיח לו שלא יתפללו בקול רם לא יערכו עוד זיכר. בארתי לו שזו רק עלילה כי רק תפלת קדושה אומרים בקול רם אבל אין צועקים באופן שיכול להפריע את מנוחתם וגם הם בעצמם יודעים שלא מעכשו התחילו היהודים בתפלה על יד הכותל ומעולם לא באו הערבים בטענות כאלה. השיך הלך לו ומיד התחילו בזיכר.

בשעה 5 בערב זרקו מאחת החצרות שעל יד המבוי שלפני הרחבה אבנים ובקבוק על היהודים אורי אוריטשר וצבי טיגר שהלכו להתפלל תפלת מנחה אל הכותל. מסרתי את הדבר למר שוילי והוא שלח אתם שוטר אל המקום לחקור את הענין. ילדה ערביה שהשוטר פגש על יד החצר העידה על שם הזורק. מר שוילי הבטיחני להעניש את הזורק.

23. מר פרידריק ה. קיש, היה יו"ר הסוכנות היהודית בארץ ישראל ומנהל המחלקה המדינית בשנים 1922—1931. תאר את תקופת עבודתו ביומן בשם „יומן ארצי־ישראלי", שפרסם לאחר עזבו את הנהלת הסוכנות. נהרג במלחמת העולם השניה בשמשו קצין הנדסה ראשי במחנה השמיני בפקודו של הגנרל מונטגומרי.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יג איר תרצא [30.4.1931]

ביום השני י איר, בשעה 7.10 בערב, לפני גמר תפלת ערבית, נפלה אבן ברחבת הכותל על יד רגלו של הרב ברנשטין, חבר הרבנות הראשית לארץ ישראל. האבן התפוצצה בעת הנפילה לחלקים אחדים. לא ראו מאיזה כוון נזרקה האבן, אבל יש לשער כי נזרקה מצד מזרח מחצר הר הבית. השוטרים שהיו אז במקום חפשו ולא מצאו את הזורק שכמובן ברח בינתים.

ביום הרביעי יב איר, בשעה 5.30 בערב, נזרקה שוב אבן ברחבת הכותל. האבן היתה קטנה. השוטרים רצו שוב לחפש אחר הזורק ולא מצאוהו. השוטרים אמרו שהאבנים נפלו מתוך הכותל עצמו, אבל אינני חושב כי ההשערה הזאת נכונה.

כדאי להעמיד שוטר מיוחד על יד הפתח של השער החדש שמעל לזאוויה הדרומית, כדי לשמור שלא יקרו שוב מקרים של זריקת אבנים בעתיד. מסרתי את כל הפרטים האלו לקצין מר זליקוביץ[24] והוא רשם בפרטי כל בתוך היומן של המשטרה שעל יד הכותל.

יצחק אורנשטין

ב"ה יט איר תרצא [6.5.1931]

ביום השלישי יט איר, בשעה 5.30 בערב, נזרקה אבן ברחבת הכותל בזמן התפלה. האבן באה מכוון הזאוויה הצפונית שעל יד הכותל. האבן לא פגעה בשום איש. הזורק לא נתפס.

עוד טרם פנו את האשפה המונחת ברחוב על יד בית הכנסת שעל יד הכותל.

יצחק אורנשטין

ב"ה א סיון תרצא [17.5.1931]

בערב ראש חדש סיון כשבאתי אל הכותל בבוקר מצאתי פועלים של העיריה פותחים את תעלות השופכין של בתי המחראות מן החצרות שלפני הכניסה לרחבת הכותל מימין. זה גרם לסרחון נורא שאי אפשר היה להתפלל. ההתרגזות מצד הקהל היתה גדולה מאד. צריך לציין שהשבת היה קהל יותר גדול מאשר תמיד כי ברכו את החודש.

במקום היה רק שוטר בריטי אחד. בקשתיו להפסיק את העבודה, אבל הוא אמר לי שאין לו כל אפשרות לעשות בנדון זה כלום בלי הקורפורל הבריטי. אחר כך אמר לי שדבר עם הקורפורל והוא הלך לדבר עם מר ויניייט.

24. הקצין מר זליקוביץ, היה מפקד משטרת הסאריה בעיר העתיקה.

אחרי שעה 8 באו הקצינים התורניים: הקצין הערבי מפקח תחנת מאה שערים והקצין היהודי מרחוב היהודים. על פי בקשתי טלפנו למחלקת הבריאות ומזכיר המחלקה הבטיח לשלוח מיד פקודה על דבר הפסקת העבודה. אבל בינתים המשיכו את העבודה עד שנגמרה.

יצחק אורנשטין

ב״ה ז סיון תרצא [23.5.1931]

ביום הששי בחג השבועות בשעה 8.00 בבוקר נפלה אבן על ידו של אחד המתפללים ברחבת הכותל: יהודי ספרדי מר שלמה צרפתי, גר ברחוב ציון. מסרתי מיד על הדבר לקצינים התורניים מר לנגר ועוד קצין ערבי. שלחו מיד שוטרים לחפש אחרי הזורק אבל לא מצאוהו. האבן היתה קטנה והיא באה מכוון הר הבית.

יצחק אורנשטין

ב״ה יום שלישי, ז מנחם אב תרצא [21.7.1931]

ביום שלישי, ז מנחם אב, הזמינני ממלא מקום מושל ירושלים מר סולמן. בקרתיו בשעה 10.30 במשרד הממשלה. נכחו מפקד משטרת ירושלים מיור וינרייט וסגן המושל מר דז׳יקובס. מר דז׳יקובס הציגני לפני ממלא מקום המושל. היה גם המתורגמן ביניינו. המושל אמר כי הוא שמח מאד על מנויי על ידי הרבנים לבא כחם על יד הכותל והוא מקוה כי אמלא את תפקידי בשלמות. גם מיור וינרייט אחל לי הצלחה בעבודתי.

אחר כך התחילה השיחה. המושל: בהיות כי בעתונות נתפרסם סדר יום מיוחד בשביל תשעה באב על יד הכותל, הוא מודיע לי כי סדר יום זה הוא נגד חקת הכותל והממשלה לא תרשה כל דבר שהוא נגד החקה. אני: עלי לבקש ממנו בשם הרבנים שהממשלה תרשה להדליק נרות בליל תשעה באב כדי לתת את האפשרות להתפלל בלילה על יד הכותל. המושל: לא נהגנו עד היום להדליק נרות בליל תשעה באב ואי אפשר לי אפוא להרשות דבר חדש בשנה זו שיוכל להרגיז את השכנים. אני: הדלקת נרות בלילה אינה נגד החקה ובליל תשעה באב ביחוד צריך גם לפי החקה להרשות, הואיל ומנהג ישראל הוא בכל בתי הכנסיות להדליק נרות בעת אמירת הקינות והוא אפוא מחפצי התפלה כמו טלית וכדומה, וגם על ידי האסור לא תהיה כל אפשרות להתפלל בליל תשעה באב על יד הכותל. המושל, אחרי שחשב מעט, ענה: כי יש לו בדרך כלל אהדה לפתרון שאלת המאור על יד הכותל באופן חיובי והוא כבר דבר עם המזכיר האזרחי בנדון זה אבל איננו מאמין כי עד תשעה באב תקבל השאלה פתרון והוא מודיעני אפוא כי בליל תשעה באב זה לא תרשה הממשלה להדליק נרות. תשובתי היתה כי אמסור את הפקודה לרבנים. המושל: הוא מבקש כי לא תהיינה הפרעות על יד הכותל בקשר עם אסור הדלקת הנרות[25]. אני: בנדון הפרעות אוכל להבטיחהו כי לא תהיינה, אבל הפקודה הזאת היא בשבילנו חמורה מאד ותמנע את התפלה

25. שאלת המאור ליד הכותל לא נפתרה פתרון שלם אף פעם.

בליל תשעה באב. בכלל צריך לפתור את שאלת המאור על יד הכותל באופן שתהיה אפשרות להתפלל על יד הכותל בלילות. בזה נגמרה השיחה. אחר כך מסר לי מר דז'יקובס כי תהיה שמירה מעולה בליל תשעה באב על יד הכותל, גם הוא יבוא ויהיו סדרנים יהודיים שיפקחו על הסדר בעת הבקור על יד הכותל בלילה. מסרתי לו שוב כי הרב ידלר יגיד מדרש איכה לפני המתפללים על יד הכותל והסכים לכך.

מן המושל הלכתי אל הרב קוק[26] בקרית משה ומסרתי לו את תוכן השיחה עם המושל ועל האסור של הדלקת נרות בליל תשעה באב זה. הרב קוק הצטער מאד ואמר לי כי יש צרך לעשות צעד בנדון זה אבל איננו חפץ לעשות כל צעד מבלי הסכמתו של הרב יעקב מאיר[27], כיון שהרב זוננפלד הוא בדרך כלל נגד השתדלות באיזה אופן שהוא להכנסת שנויים או תקונים בעניני הכותל. הוא יחכה לשובו של הרב יעקב מאיר ושניהם ביחד יחליטו על כל מה שיש להעיר בקשר עם החקה החדשה של הכותל.

יום רביעי, ח מנחם אב [22.7.31]

מסרתי לאגודת ישראל על השיחה עם המושל.

מסרתי להנהלת הועד הלאומי — כנסת ישראל על השיחה עם המושל ועל תשובת הרב קוק אלי. דעת חברי הועד הלאומי מר בן־צבי ומר אלמליח[28] היתה כי אי אפשר לעבור בשתיקה על הדבר הזה כי הדבר יתקבל בתור תקדים ואחר כך לא נוכל להועיל כלום. מר בן־צבי דבר עם מר קיש חבר הסוכנות היהודית על ידי הטלפון וגם הוא הסכים שעל הרב קוק לכתוב מחאה למושל נגד האסור של הדלקת הנרות בליל תשעה באב ויחד עם זה הוסיף שיש לציין במכתב זה על הצרך של פתרון רדיקלי לשאלת המאור על יד הכותל בכלל.

הלכתי אל הרב קוק ומסרתי לו את דעת חברי הועד הלאומי ומר קיש. הרב אמר לי שוב כי בלי הרב יעקב מאיר איננו יכול לעשות בעצמו כל צעד. אמנם הוא מסכים שמזכירות הרבנות הראשית תפנה בנדון זה אל המושל, ומסר לי פקודה אל המזכיר לכתוב את המכתב.

הלכתי אל מזכיר הרבנות הראשית מר פרנק, כתבנו מכתב אל המושל בנדון הדלקת הנרות בליל תשעה באב על פי התכן שמסר לי הרב קוק.

על פי הצעת מר בן־צבי מסרתי למר דז'יקובס על ידי הטלפון את תוכן המכתב ובקשתיו שעוד היום ידבר עם המושל בנדון זה. מר ד'זיקובס הבטיחני.

בערב מסרתי את המכתב למר דז'יקובס על יד הכותל.

ט מנחם אב, ליל תשעה באב

שלשה מנינים התפללו תפלת ערבית, קראו איכה ואמרו קינות. בהתאם לפקודת המושל לא הרשו להדליק נרות. מנין אחד קרא מול נר התמיד של שמן שיכלו בקשי גדול לקרוא בספר נגדו. שני מנינים קראו מול אור הלוקס

26. הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב הראשי לארץ ישראל ונשיא בית הדין הגדול.
27. הרב יעקב מאיר, ראשון לציון ורב ראשי של ארץ ישראל ונשיא בית הדין הגדול.
28. מר אברהם אלמליח, היה חבר הנהלת הועד הלאומי. עסקן צבורי רב פעלים, נשיא עדת המערבים, סופר וחוקר, מוותיקי העתונאים בארץ.

העומד על יד השער של הזאוויה הדרומית במרחק גדול. לכאב החורבן נוסף עוד צער גזרת האור.

היתה שמירה הגונה מאד. בכל המבואות המובילים אל רחבת הכותל מהכניסה מרחוב השלשלת עמדו שוטרים בריטיים וארץ־ישראליים. ברחבה עמד הקצין הבריטי מר סיגריס, הקצין העברי מר לנגר ומפקח תחנת המשטרה של רחוב היהודים מר קרליק, שני קצינים ערביים, שני סגני קצינים בריטיים והרבה שוטרים בריטיים וארץ־ישראליים. היו גם שוטרי חרש יהודיים וערביים.

באו לבקר בלילה מפקד המשטרה הכללי מר ספייזר, ממלא מקום המושל מר סולמן, מפקח משטרת ירושלים המיור ויניריט, סגן המושל מר דז׳יקובס ומפקח העיר העתיקה מר הקט.

היו סדרנים מבין הצעירים ששמרו על הסדר בעת התהלוכות השונות על יד הכותל בראשות עורך הדין מר קורנגולד. היה סדר יפה. ערכו סבוב: המבקרים עברו מצד אחד את הרחבה ויצאו מצד השני, חוץ מאלה שבאו להתפלל והורשו להשאר.

הרב בן־ציון ידלר [29] התחיל להקריא לפני הקהל מדרש איכה בשעה 10.30 בלילה. באמצע הלמוד העיר לו מר קרליק [30] שאסור לו לדרוש רק לאמור את המדרש כמו שהוא. שאלתי באורים ממר קרליק ואמר לי כי קבל הוראות לכך. נגשתי למר דז׳יקובס ואמרתי לו כי לפי החק אסור רק לנאום נאומים מדיניים ולא היתה אפוא כל רשות למר קרליק להפריע בעד הרב ידלר מלדרוש.

בשעות 11—2.30 בלילה ערכו תקון חצות.

בקרו במשך הלילה בערך 6000 איש, מתפללים היו כ־500 איש.

יום חמישי, יום תשעה באב [23.7.31]

6 מניינים התפללו תפלת שחרית, קראו בתורה בבית הכנסת של גלזשטין, קראו איכה ואמרו קינות.

בקרו במשך היום כ־2000 איש, מהם היו מתפללים כ־1000 איש. אחר הצהרים התפללו שלשה מניינים מנחה.

גם ביום בקרו ושהו על יד הכותל המיור ויניריט והקצין הקט. השוטרים השגיחו מאד שהמתפללים לא ישבו על גבי מחצלות, הוציאו גם ממחטות שפרשו המתפללים כדי לשבת עליהם על הארץ.

בשעה 12 בצהרים התפזר קהל המתפללים, נשארו רק מתי מספר. על פי הצעתי לקצין מר סיגריס, האחראי על יד הכותל ביום תשעה באב, הסיר מר סיגריס את המשמר מעל יד הכותל בשעה 1 בצהרים. נשאר משמר של שני שוטרים בריטיים ושני שוטרים ארץ־ישראליים.

התפללו ערבית, קדשו את הלבנה ושרו „טובים מאורות".

29. המגיד והדרשן העממי מירושלים, התמסר ביחוד לעורר את הקהל לקיום מצוות התלויות בארץ. דרשותיו בכותל משכו קהל רב שבא לשמוע מלקחי פיו.

30. מר יצחק קרליק, היה מוותיקי הקצינים היהודיים במשטרת המנדט. המשיך לשרת במשטרת ישראל.

בשעה 9.30 בלילה באו חסידים — שמנהגם כך מימים ימימה — אל הכותל, קדשו את הלבנה, רקדו ושרו „טובים מאורות".

מסרו לי כי מפקח המשטרה הכללי מר ספייזר, בבקרו בליל תשעה באב על יד הכותל ובראותו את צער המתפללים בקראם את הקינות מול אור הלוקס הרחוק, חרה לו גם כן על האסור של הארת הרחבה ואמר שבמקום הלוקס שעל יד השער של הזאוויה כדאי לשים אור חשמלי בכח גדול שיפיץ אור גדול על הרחבה באופן שיוכלו לקרוא נגדו בספר.

על פי התאוננויות מצד המתפללים אמרתי למר קורנגולד להוציא את מר צוובנר מתוך הסדרנים מאחר שהוא מחלל שבת בפרהסיה במשחק כדור רגל בשבת. הוא נענה לי והוציאו.

כשבא הקציץ מר הקט אל הכותל בבוקר הוביל אתו כלב ונכנס ברחבה על יד המתפללים. נגשתי אליו והעירותי לו כי ליהודים אינה רצויה הבאת כלב בזמן התפלה על יד הכותל. הוא נענה לי והוציאו מיד מתוך הרחבה.

באמצע אמירת הקינות נזרק על ידי מי שהוא בתוך הקהל חבילה של כרוזי מחאה נדפסים. שוטרי החרש הוציאו מיד את הכרוזים מתוך הקהל.

יום השבת, יא מנחם אב [25.7.31]

בליל שבת התפללו על יד הכותל כ־250 איש. חמשה מניינים התפללו תפלה שלמה: מנחה, קבלת שבת וערבית. הקציץ התורני היה מר לנגר.

ביום השבת התפללו ארבעה מניינים תפלת שחרית ומוסף. קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך. ארבעה מניינים התפללו רק מוסף. שבעה מניינים התפללו מנחה, קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך, מנין אחד מעריב. התפללו ובקרו במשך היום כ־800 איש. הקציץ התורני היה מר זליקוביץ. לשעות אחדות היה גם קציץ ערבי.

ב״ה יום ראשון, יב מנחם אב תרצא [26.7.1931]

במשך היום בקרו והתפללו כ־100 יהודים. התפללו תפלת מנחה וערבית.

יום שני, יג מנחם אב [27.7.31]

במשך היום בקרו והתפללו כ־100 יהודים. התפללו שני מניינים תפלת מנחה, מנין אחד ערבית. במשך היום היתה תנועה גדולה של עוברים ושבים ערביים מסבת חג המולד של מוחמד. המשטרה העמידה היום משמר של שוטרים בריטיים במקום שוטר אחד ביום רגיל.

בקרתי בבית הרב קוק. הרב חתם לי על מכתב להנהלת הועד הלאומי — כנסת ישראל בקשר עם התקציב למשכורתי. דברתי אתו על דבר ההערות לפסק דין הכותל והחליט להתייעץ עם חברי משרד הרבנות בנדון זה.

יום שלישי, יד מנחם אב [28.7.31]

בקרו והתפללו כ־100 יהודים. התפללו שני מניינים מנחה, מנין אחד ערבית.

בקרתי במשרד הועד הלאומי לכנסת ישראל בקשר עם המכתב של הרבנות.

מזכיר הועד הלאומי מר אטיאס[31] הבטיחני כי הועד הלאומי ידון על זה בישיבתו הראשונה.

יום רביעי, טו מנחם אב [29.7.31]

בקרו והתפללו כ־150 יהודים. התפללו שני מניינים מנחה, מנין אחד ערבית.

בקרתי את הרב זוננפלד. דברתי אתו על דבר ההערות לפסק דין הכותל והתקונים שנחוץ להכניס בו ושלפי דעתי אפשר לפעול שיתקבלו על ידי הממשלה.

הרב ברר לי את שיטתו המתנגדת לכל בקשות ממין זה ואמר לי בהתרגשות: אל לנו לבקש בקשות מאת הממשלה, נחלה נא את פני ה', היהודים הסתפקו תמיד בתפלה על יד הכותל.

יום חמישי, טז מנחם אב [30.7.31]

בקרו והתפללו כ־100 יהודים, התפללו מנחה וערבית.

בבית הרב קוק התקימה ישיבת הרבנים חברי משרד הרבנות. דנו על ההערות הנחוצות בקשר עם פסק דין[32] הכותל. הרב מסר לי הוראות בקשר לכתיבת ההערות.

במשרד הרבנות נתקבל מכתב מאת המזכיר האזרחי של ארץ ישראל, המאשר את מנויי בתור בא כח הרבנים הראשיים על יד הכותל[33], בהתאם לסעיף ב (11) מדבר המלך במועצה בנוגע לכותל המערבי, 1931.

יום השבת, יח מנחם אב [1.8.31]

בליל שבת התפללו על יד הכותל כ־220 איש. ששה מניינים התפללו תפלה שלמה: מנחה, קבלת שבת וערבית. הקצין התורני היה מר סופר.

ביום השבת התפללו שלשה מניינים תפלת שחרית ומוסף, שני מניינים רק מוסף, 7 מניינים תפלת מנחה ומנין אחד ערבית.

התפללו ובקרו במשך היום כ־700 איש. הקצינים התורניים שהתחלפו במשך היום: מר סופר, לנגר וזליקוביץ. היה גם קצין ערבי מפקח תחנת הסאריה העתיקה.

במשך השבוע בקרו והתפללו בכל יום בערך מאה איש, חוץ מיום חמישי שבו היה פחות מזה, כנראה מסבת השביתה שהוכרזה לליל חמישי. בימים א' וב' התפללו שני מניינים תפלת מנחה ומנין אחד ערבית. ביום ג' וד' התפללו

31. מר משה אטיאס, שמש כמזכיר הועד הלאומי במשך שנים רבות, לאחר קום המדינה שמש בתפקיד מנהל מחלקת התרבות בעיריית ירושלים. פרסם את „ספר התעודות" של „הועד הלאומי לכנסת ישראל" (תרצה—תשח), ירושלים תשכג (1963).

32. הכונה ל„דבר המלך במועצה בנוגע לכותל המערבי 1931" שאושרה על ידי הממשלה הבריטית, לאחר שקבלה את הרצאת הסיכום של „ועדת הכותל הבין־לאומית". ראה במבוא חלק ב פרשת הכותל.

33. סעיף (11) מתוספת 1. מ„דבר המלך במועצה בנוגע לכותל המערבי 1931" אומר: הרבנים הראשיים בירושלים יידרשו למנות פקיד או פקידים אחדים אשר יכהנו כבאי־כוחם המוסמכים לקבל ההוראות ואת ההודעות האחרות שתינתנה להם מזמן לזמן על־ידי ממשלת א"י בנוגע לכותל המערבי הרחבה אשר על ידו, והפורמליות שיש למלא אחריה בנוגע לתפלות היהודים על יד הכותל.

שלשה מניינים מנחה ומנין ערבית, ביום חמישי רק מנין אחד מנחה ומנין אחד ערבית.

יום השבת, כה מנחם אב [8.8.31]

בליל שבת התפללו על יד הכותל כ־180 איש (כנראה מסבת השביתה פחד הקהל לבוא). ששה מניינים התפללו תפלה שלמה. הקצין התורני היה מר סופר.

קבוצה מקנדה בקרה על יד הכותל. הקצין מר סופר נתן להם באורים.

ביום השבת התפללו ששה מניינים תפלת שחרית ומוסף, קראו את התורה וברכו את החודש בבית הכנסת הסמוך. שמונה מניינים התפללו תפלת מוסף, 7 מניינים מנחה. התפללו במשך היום כ־1200 איש. הקצין התורני היה מר סופר והקצין הערבי מפקח תחנת משטרת מאה שערים.

ב"ה יום ראשון, כו — יום שני, כז מנחם אב תרצא [9־10.8.1931]

בקרו והתפללו בימי ראשון ושני כ־80 איש בערך בכל יום. התפללו בכל יום שני מניינים תפלת מנחה ומנין אחד ערבית.

יום שלישי, כח מנחם אב [11.8.31]

בקרו והתפללו במשך היום כ־100 איש. התפללו שלשה מניינים מנחה ומנין ערבית.

הגברת לוי מסרה לי כי בבואה על יד המבוי הנכנס לרחבת הכותל פגשוה שני ילדים ערביים ואחד אמר לה: מחר ישחטו את כל היהודים. מסרתי מיד על הדבר לקורפורל האנגלי האחראי בכותל. הלכתי עם האשה והקורפורל ומצאנו את הילד, הוא כבן 7־8, אי אפשר היה לעשות מאומה עם קטנטן כזה. שכנים ערביים אחדים באו למקום, הכו את הילד והוליכוהו לביתו.

יום רביעי, ערב ראש חודש אלול [12.8.31]

במשך היום התפללו כ־500 איש. הקצין התורני היה מר לנגר. היה משמר של שלשה שוטרים בריטיים ושלשה שוטרים ארץ ישראליים. התפללו 15 מניינים תפלת מנחה ושני מניינים תפלת ערבית.

לפני שעה 7 בערב שמעו השוטרים שעמדו על יד שער הזאויה מלמעלה קול ירית רובה שבא מכיוון כפר השלוח (סילואן). הודיעו על זה למשטרה.

יום חמישי, ל מנחם אב [13.8.31]

היום בקרו והתפללו על יד הכותל כמו בכל יום רגיל, אף שהיום ראש חודש. הקהל פחד היום לבקר את הכותל. התפללו שני מניינים מנחה ומנין אחד ערבית.

אחרי תפלת ערבית הודיעני מר מיוחס, השמש הספרדי על יד הכותל, כי לא יבוא ולא יביא מחר את „מנורת התמיד" ברחבה, כמו כן לא יביא את הכיור למים, מפני שהוא פוחד לעמוד במשך היום ברחבה מסבת השמועות שתהיינה התנפלויות של ערבים על יהודים. לא יכולתי להשפיע עליו שיחזור בו מדעתו. גם הקורפורל הבריטי — על פי בקשתי — נסה להשפיע עליו ולא עלה בידו. חשבתי להשאיר את ה„כיור" במשך הלילה על מקומו על יד

הרחבה כדי שיוכלו היהודים שיבואו לכותל לרחוץ את ידיהם לתפלה, אבל הקורפורל הבריטי אמר לי כי הוא איננו יכול לקבל עליו אחריות של שמירה על ה"כיור" במשך הלילה כי השוטר התורני איננו יכול לקבל עליו לשמור כל הלילה על יד ה"כיור". הכנסתי אחר כך את ה"כיור" אצל אחד השכנים הגר על יד הכותל.

יום ששי, א אלול [14.8.31]

במשך היום באו רק כעשרים איש מסבת הפחד מפני השמועות שנתפשטו בעיר. על יד הרחבה היה משמר של שוטרים ברגיל בכל יום ששי: שני שוטרים בריטיים ושוטר אחד ארץ ישראלי.

יום השבת, ב אלול [15.8.31]

בליל שבת היה קהל קטן מאד, בערך כ־70 מתפללים ומבקרים יהודיים. התפללו שלשה מניינים תפלת קבלת שבת, מנחה וערבית. כיון שה"כיור" לא היה, לא היו מים לרחיצת ידים לתפלה. בקשתי מן השכנים אשר על יד הרחבה רק כלי מים לרחיצת הידים, ודחו את בקשתי בבעס. אמנם אחד מן הגרים בזאויה הביא לי אחר כך ברצון גמור על פי הפצרתי כלי מים שהספיק לרחצה בשביל כל המתפללים.

הקצין התורני היה מר לנגר וקצין ערבי מפקח תחנת משטרת מאה שערים. משמר של שוטרים כרגיל: שני שוטרים בריטיים ושוטר אחד ארץ ישראלי.

ביום השבת היתה הרחבה כמעט ריקה. במשך כל היום התפללו ובקרו בערך 230 יהודים. התפללו מנין אחד שחרית, שני מניינים מוסף, שני מניינים מנחה. המנין שהתפלל שחרית הלך לקרא בתורה בבית הכנסת ב„חורבת רבי יהודה החסיד", כי גלוזשטין סגר את בית הכנסת שלו במסמרים והוציא את הספרים מסבת פחד.

הוצאתי בבוקר השכם את „כיור" המים מאת השכן הערבי והעמדתיו ברחבה על מקומו. ערבי אחד הביא על פי בקשתי מים לצורך היום מחצר הר הבית.

הקצינים התורניים היו מר לנגר וזליקוביץ שהתחלפו במשך היום. כמו כן התחלפו שני קצינים ערביים במשך היום. משמר שוטרים כרגיל בכל שבת. הלילה והיום עברו בסדר גמור.

ב"ה יום ראשון, ג אלול תרצא [16.8.1931]

לפני הצהרים לא בקרו מתפללים בכותל. במשך אחר הצהרים בקרו והתפללו כ־70 איש. התפללו שני מניינים מנחה ומנין אחד ערבית.

יצחק אורנשטיי

יום שני, ד אלול [17.8.31]

בשעה 2 אחר חצות לילה נפלה חתיכת אבן קטנה מאבן הסיד הגדולה של הכותל, מאותה האבן שנפל ממנה חלק באמצע החורף. הסבה, רוח חזקה שהיתה אז.

התפללו 2 מניינים מנחה ומנין אחד ערבית. קבוצה של יהודים מסלוניקי[34] — שבאו זה עתה לארץ ישראל והתישבו בתל־אביב — בקרה בכותל. הציר מר בלום ציר תמונות על יד הכותל. לא יכולתי לעכב בעדו כי הביא רשיון מיוחד מממלא מקום המושל מר סילמן.

יום שלישי, ה אלול [18.8.31]

כ־100 מתפללים ומבקרים יהודיים בקרו בכותל. התפללו 2 מניינים מנחה ומנין אחד ערבית.

יום רביעי, ו אלול [19.8.31]

העירותי לקורפורל הבריטי על דבר אי הנקיון של הרחבה. בכל יום מכבד פקיד העיריה את הרחבה, אבל איננו מכבד אותה נקי ומשאיר תמיד זבל בצדי הרחבה. הוא הבטיחני לעורר את תשומת לב מפקח העיריה על הנקיון בעיר העתיקה בנדון זה.

דברתי אחר כך עם השמש הערבי של הזאוויה שעל יד הכותל האחראי על נקיון הרחבה. הוא הבטיחני גם כן לסדר את הדבר.

בקרו והתפללו כ־100 יהודים. התפללו 2 מניינים מנחה ומנין אחד ערבית.

יום חמישי, ז אלול [20.8.31]

ממשרד הרבנות מסרו לי כי בהתאם לפקודת הרב קוק נשלח טופס ההערות על פסק דין הכותל שהוסכם על ידו אל הרב יעקב מאיר לעיון, וכי הרב יעקב מאיר לא הסכים להן. בקרתי את הרב יעקב מאיר וברר לי את השקפתו בנדון זה על אי הסכמתו לחלק מן ההערות הנ"ל. לבסוף הסכים לערוך ישיבה משותפת עם הרב קוק ושניהם יבואו לידי החלטה מאוחדת.

בקרתי את הרב קוק ומסרתי לו על השקפת הרב יעקב מאיר בנדון ההערות וגם הוא הסכים לברר את הענין בישיבה משותפת שתהיה להם בקרוב.

בקרו והתפללו כ־100 יהודים. התפללו 2 מניינים מנחה ואחד ערבית.

היום כבד פקיד העיריה את הרחבה בנקיון גמור.

יום השבת, ט אלול [22.8.31]

ליל שבת קודש. הקהל היה היום קטן לעומת בל ליל שבת קודש. התפללו רק כ־110 איש. 4 מניינים התפללו תפלות קבלת שבת, מנחה וערבית.

הרבה תירים נוצריים בקרו בכותל. הקצין התורני היה מר בקר, קצין ערבי מפקח תחנת המשטרה בסאריה העתיקה. קצין יהודי לא היה.

יום שבת קודש התפללו ובקרו במשך היום כ־850 יהודים. התפללו 3 מניינים תפלות שחרית ומוסף, קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך. 2 מניינים התפללו רק מוסף, 5 מניינים התפללו מנחה.

הקצינים התורניים היו: מר לנגר וזליקוביץ, שהתחלפו במשך היום, וקצין ערבי.

34. הכותל שמש נקודת מוקד לכספי העם, ואליו הוא נמשך בתבלי קסם ובהגיע היהודי לארץ ישראל היתה ראשית דרכו מובילה אותו לכותל.

הקצין מר זליקובין אמר לי כי הוא היה צריך לבוא אל הכותל בליל שבת קודש בתור קצין יהודי תורני, אבל פתאום בא לבקר בתחנת רחוב היהודים מפקד המשטרה החדש מר שפייזר ולא היה יכול אפוא לבוא אל הכותל. גם במשך היום בקרו הרבה תירים נוצריים בכותל.

בשעה 4.50 בערב נשמעו ברחבת הכותל שלש יריות רובה מכוון שער שכם. הודיעו על הדבר למשטרה המרכזית.

ב"ה יום ראשון, י אלול תרצא [23.8.1931]

במשך היום לא בקרו ולא התפללו יהודים בכותל מסבת פחד השביתה של הערבים. לעת ערב באו עשרה יהודים מהמתפללים בקביעות בכל יום על יד הכותל — התקבצו במקום אחד בעיר העתיקה והלכו יחד להתפלל גם היום תפלת מנחה וערבית על יד הכותל.

יום השבת, טז אלול [29.8.31]

בליל שבת קודש התפללו ובקרו כ־200 יהודים. התפללו 4 מנינים תפלת קבלת שבת, מנחה וערבית. בקרו הרבה תירים נוצריים. הקצין התורני היה מר לנגר.

ביום השבת התפללו ובקרו במשך היום כ־900 יהודים. התפללו 3 מנינים תפלת שחרית ומוסף, 3 מנינים רק תפלת מוסף. 5 מנינים מנחה. בקרו הרבה תירים נוצריים. הקצין התורני היה מר לנגר, בא אל הכותל אחרי שעה 10.00 לפני הצהרים. אחר הצהרים בא גם הקצין התורני הערבי. במשך השבוע בקרו והתפללו בכל יום בערך 150 יהודים. התפללו בכל יום שני מנינים תפלת מנחה ומנין אחד ערבית.

ב"ה יום שני, יח אלול תרצא [31.8.1931]

בערב בעת תפלת ערבית שרו הערבים במסגד הזאוויה בקול רם יותר מכפי הרגיל בכל יום וזה הפריע לתפלה. העירותי לשוטר הבריטי התורני על הדבר הזה, הוא הבטיחני למסור לקורפורל הבריטי האחראי על הדבר הזה.

ביום שלישי דברתי בעצמי עם הקורפורל הבריטי בנדון זה והוא הבטיחני לדבר עם הקצין.

ביום רביעי בערב בעת תפלת ערבית נשנתה שוב אותה הפרעה. זרזתי שוב את הקורפורל הבריטי לסדר את הענין. הקורפורל מסר לי אחר כך כי דבר עם הקצין מר הקט מפקד העיר העתיקה והוא אמר לו שאיננו רואה בזה דבר. הוכחתי לקורפורל שזה מפריע לתפלה שלנו, ואם אין כאן כוונה מצד הערבים להפרעה יוכלו לחכות רבע שעה עם שירותיהם ולהתחיל אחר גמר התפלה של היהודים בשעה 7 בערב. הקורפורל הבטיחני למסור רפורט בנדון זה למיור וינרייט.

ביום השלישי היתה לי שיחה גם עם שיך עלי, המוכתר של רובע המערבים והקדש אבו מדין. הוא הביע לי את שביעת רצונו על השקט השורר בזמן האחרון על יד הכותל.

ביום הרביעי בקרתי את הרב יעקב מאיר ומסרתי לו את דברי הרב קוק

בקשר עם ההערות על פסק דין הכותל שלפי דעתו צריך לשלוח אל הנציב. הרב מאיר הציע שהרב קוק יזמין אליו את מר נורוק[35] ממשרד המזכירות הראשית של הממשלה ולשמוע את דעתו קודם.

ביום החמישי בקרתי את הרב קוק ומסרתי לו את הצעת הרב יעקב מאיר בנדון זה והוא הסכים לה.

יום השבת, כג אלול [5.9.31]

בליל שבת קודש התפללו כ־180 איש. 4 מניינים התפללו תפלה שלמה מנחה, קבלת שבת וערבית. בקרו הרבה תירים נוצריים. הקציניים התורניים היו מר לנגר וקצין ערבי, מפקד תחנת הסאריה.

ביום שבת קודש בקרו והתפללו במשך היום כ־1100 איש. 4 מניינים התפללו תפלות שחרית ומוסף. 4 מניינים רק תפלת מוסף, 6 מניינים תפלת מנחה. הקציניים התורניים היו מר לנגר וקצין ערבי. בקרו הרבה תירים נוצריים.

במוצאי שבת לפני גמר תפלת ערבית נזרקו על ידי נעלמים 6 אבנים, בתוכן היתה אבן אחת גדולה שיכלה להזיק. נפגעו 3 מהמתפללים: מר ליב גולדברג ממאה שערים, מר פרסקו ומר יעקב גרינברג ממקור ברוך. האבנים באו מן הכוון המערבי של הרחבה. השוטרים רצו אל המקום שמשם נזרקו האבנים אבל לא מצאו שום איש.

ביום א לפני הצהרים בא אל הכותל הקצין מר ודיע מהמשטרה המרכזית לקבל רפורט במקום. הלכתי ביום הראשון למר דז'יקובס ולא מצאתיו במשרד. בקרתי את הרב יעקב מאיר ומסרתי לו כי מר נורוק איננו בארץ ישראל ובקשתיו בשם הרב קוק את הסכמתו לכתוב לממלא מקום הנציב בנדון ההערות על פסק דין הכותל. הוא לא הסכים לכך ואמר לי ללכת אל המושל ולמסור לו בנדון האבנים שנזרקו במוצאי שבת על יד הכותל ולדבר אתו גם בנדון השירה של המערבים במסגד הזאויה בזמן התפלה ובדבר שאלת הארת הכותל, ביחוד בשביל לילות החגים הקרובים.

ב"ה יום שני, כה אלול תרצא [7.9.1931]

בקרתי את ממלא מקום המושל מר סולומון. מסרתי לו על האבנים שנזרקו במוצאי שבת ושנפגעו מהן 3 מהמתפללים. הוא אמר לי שקבל כבר הודעה מאת מפקד המשטרה בנדון זה והמשטרה עומדת על המשמר שלא יקרה עוד פעם בדבר הזה. העירותי למושל שעכשו קרובים ימי החגים בזמן שכל היהודים מבקרים את הכותל ומקרים כאלו יפריעו את בקור הקהל על יד הכותל. בקשתיו בשם הרבנים לעשות את כל הצעדים כדי למצא פעם את זורקי האבנים כי רק העונש שינתן יכל למנוע בעד השנות זריקת אבנים בעתיד. אמרתי לו כי הרבנים אינם קובעים לו את האמצעים שצריך לאחוז בהם כדי למנוע השנות מקרים כאלה להבא. זהו ענינה של הממשלה והרבנים בטוחים כי הממשלה

35. מר מרדכי (מכס) נורוק, היה סגן מזכיר ממשלת המנדט. שמש גם כממלא מקום המזכיר הראשי של הממשלה. כן היה בא כח ממשלת המנדט בפני ועדת המנדטים בחבר הלאומים.

תמצא בודאי את האמצעים הנחוצים לכך. המושל ענה לי כי הממשלה מצטערת מאד על המקרה והיא תאחז בהאמצעים הדרושים למנוע בעד השנות הדבר. הוא יבוא בדברים גם עם שיך אבו מדין בנדון זה.

דברתי אתו אחר כך בענין שאלת הארת הרחבה. הזכרתיו את השיחה שהיתה לי אתו בח' באב, שאז הבטיחני לדבר עם המזכיר האזרחי להביא פתרון רדיקלי לשאלה זו. המושל אמר לי כי הפתרון היחידי הוא להכניס אור חשמל ברחבה וזה מוקדם עדין. העירותי לו כי בקשר עם ימי החג הקרבים נחוץ להחיש את פתרון השאלה, כדי שיוכלו להתפלל בלילות החג על יד הכותל. המושל הבטיחני שימסור את הדבר למזכיר האזרחי והעיר לי כי הדבר צריך זהירות שלא לעורר שוב את ענין הכותל על ידי הערבים.

מסרתי לו על דבר ההפרעה האחרונה של הערבים על ידי השירה במסגד הזאוויה בעת תפלת ערבית. המושל אמר כי הוא קבל רפורט בנדון זה ממפקד המשטרה אבל כפי שמסרו לו אין זה מפריע בהרבה לתפלה. אני העירותיו כי יש ימים שהשירה שלהם היא בקול רם המפריע את התפלה. הוא אמר לי שוב שגם בנדון זה צריך ללכת בזהירות כדי שלא לעורר מחדש את שאלת הכותל ויראה לסדר מה שאפשר בנדון זה.

בערב בשעה 5.50 בין תפלת מנחה וערבית נפלה אבן קטנה ברחבה מכוון הכותל. דעת השוטר היא כי האבן נפלה מתוך הכותל עצמו. אני חושב שנזרקה. המתפללים לא הרגישו בדבר.

יצחק אורנשטין

יום שלישי, כו אלול תרצא [8.9.31]

ביום שני כה אלול בשעה 7 בערב נתפשו על ידי השוטר התורני הערבי על יד השער העליון של הזאוויה הדרומית שני ערבים מבוגרים הגרים בשכונת המערבים על יד הכותל עם אבנים בידיהם בזמן שהתכוננו לזרוק אותן בתוך הרחבה. השוטר הוליך אותם אל תחנת המשטרה המרכזית.

במשך היום התפללו ובקרו כ־250 יהודים. התפללו שלשה מניינים תפלת מנחה, ומנין אחד ערבית.

מר אטיאס מזכיר הועד הלאומי מסר לי את החלטת הועד הלאומי לשחרר את הסכומים שבקשתי לשם עשית כלי קודש חדשים על יד הכותל, לקנית ספרים נחוצים וכו'. מר אטיאס הבטיחני לבוא בדברים עם הרב בלוי ולקבל את הסכמת „אגודת ישראל" לשחרר את הסכומים הנ"ל מהכסף המופקד לפקודת הועד הלאומי ו„אגודת ישראל".

יום רביעי, כז אלול [9.9.31]

במשך היום בקרו והתפללו כ־300 איש. התפללו שלשה מניינים מנחה, מנין אחד ערבית.

בשעה 6.30 בערב נפלה אבן קטנה ברחבת הכותל. היא באה מכוון הר הבית. המתפללים לא הרגישו בדבר. השוטר הבריטי אמר שהאבן נפלה מן הכותל עצמו. אני חושב שנזרקה על ידי מי שהוא מהר הבית.

יום חמישי, כח אלול [10.9.31]

בקרו והתפללו על יד הכותל כ־500 איש. התפללו ארבעה מניינים מנחה, שני מניינים ערבית.

הרב קוק החליט בקשר עם ימי החג הקרובים לשלוח אל ממלא מקום הנציב העליון הערות על פסק דין הכותל, בהתחשב עם דעתו של הרב יעקב מאיר בנדון זה, כמו כן להעיר על דבר האבנים שנזרקו במשך השבוע ברחבת הכותל ולבקש שמירה יותר מעולה לימי החג שלא יקרו מקרי זריקות אבנים על המתפללים.

יום ששי, ערב ראש השנה [11.9.31]

בקרו והתפללו במשך היום כ־2000 איש.

היתה שמירה חזקה של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים, שני קצינים ארץ ישראליים וסגן קצין בריטי.

בשעה 2 אחר הצהרים נפלה ברחבת הכותל אבן מכוון הר הבית. מיד עלו אל הר הבית שני שוטרי חרש ותפשו בחור ערבי עם אבן ביד כשהוא מתכונן לזרוק אותה בתוך הרחבה. הערבי נאסר ונשלח לתחנת המשטרה המרכזית.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה ראש השנה, תרצב

בשני ימי ראש השנה היתה מסודרת שמירה מעולה של זוגי שוטרים בריטיים וארץ ישראליים מהתחלת רחוב השלשלת על יד רחוב היהודים ובתוך המבואות המובילים אל רחבת הכותל. בתוך הרחבה עצמה היו כעשרה שוטרים בריטיים וארץ ישראליים. במשך שני הימים התחלפו הקציניים התורניים מר לנגר ומר זליקוביץ והקציניים הערביים מפקח תחנת מאה שערים ומפקח תחנת הסאריה בעיר העתיקה. ממלא מקום מפקד העיר העתיקה הקצין ודיע בקר כמעט בכל שעה במשך שני הימים בזמן התפלה. כמו כן בקר הרבה פעמים מפקד המשטרה הבריטית מר ורסל.

בליל א של ראש השנה בקר בזמן התפלה על יד הכותל ממלא מקום המושל מר סולומון. כמו כן בקרה הגברת יונג, אשתו של ממלא מקום הנציב העליון לארץ ישראל.

במשך שני ימי ראש השנה בקרו והתפללו כ־120.000 איש.

ביום השבת התפללו שני מניינים תפלת שחרית וקראו בתורה ברחבת הכותל. מנין אחד התפלל תפלת מוסף, כ־25 מניינים התפללו תפלת מנחה.

ביום ראשון, ב של ראש השנה, התפללו שני מניינים תפלת שחרית וקראו בתורה. תפלת מוסף לא התפללו על יד הכותל, כיון שלא יכלו לתקוע בשופר על יד הכותל.

אחר הצהרים שכבתי חולה ולא יכולתי לבקר בכותל.

ב"ה יום שני, ג תשרי תרצב [14.9.1931]

היה קהל קטן מאד במשך היום על יד הכותל. התפללו מנין אחד תפלת מנחה, מנין אחד תפלת ערבית.

באתי עם מר נרקיס[36] והאדריכל קראקואר[37] בנדון תכנית סדור רהיטי קדש בשביל הכותל. הייתי גם פעמים בבית האדריכל רובין ולא יכולתי לדבר אתו. ימי ד' ו תשרי שכבתי חולה במטה ולא בקרתי את הכותל. בימים הנ"ל לא קרה כל מקרה יוצא מן הכלל.

יום השבת, ח תשרי [19.9.31]

במשך היום התפללו כ־800 איש. 6 מניינים התפללו תפלות שחרית ומוסף, 6 מניינים רק תפלת מוסף, 6 מניינים תפלת מנחה. הקציניים התורניים: הקצין זליקוביץ והקורפורל מר קרליק שהתחלפו במשך היום. התחלפו כמו כן שני קציניים ערביים.

36. מר מרדכי נרקיס, מנהל המוזיאון הלאומי בצלאל, היה מומחה לאומנות.
37. מר אריה קראקואר, היה מהנדס אדריכל. מטובי האדריכלים בארץ. לאחר הקמת המדינה השתתף כחבר בועדת המומחים שדנה בדבר צורת הסמל והדגל של המדינה.

ב"ה יום ראשון, ט תשרי תרצב, ערב יום הכפורים [20.9.1931]

כרגיל מבקר הקהל ביום זה יותר מאשר ביום אחר בשנה. לפי השערה התפללו במשך היום כ־150.000 איש. בבוקר התפללו 5 מניינים תפלת שחרית, אחר הצהרים התפללו תפלת מנחה.

השמירה היתה חזקה ומסודרת כמו בימי ראש השנה. היו 3 מקרים של התעלפות נשים מרוב הדוחק והחום. הכל עבר בסדר.

יום שני, י תשרי, יום הכפורים [21.9.31]

התפללו תפלת „כל נדרי" כ־50 איש, מלבד זה בקרו במשך התפלה כ־300 יהודים. תפלת ערבית התפללו בקשי גדול מכיון שלא היה אור והיו צריכים להתפלל מול אור הלוקס העומד ברחוב על יד שער הזאויה הדרומית. הרבה מן המתפללים הלכו להם מיד אחרי תפלת שמונה עשרה לבתי כנסיות שבעיר העתיקה. באמצע תפלת „כל נדרי" קרא המואזין והיתה הפרעה בתפלה.

במשך היום התפללו ב־200 איש, בקרו כ־3000 יהודים. התפללו מנין אחד תפלת שחרית ומוסף, שני מניינים תפלת מנחה. מנין אחד התפלל תפלות נעילה וערבית. הקהל הלך לשמע תקיעת שופר בבית הכנסת הסמוך, קראו בתורה על יד הכותל. חדשו את הלבנה אחרי תפלת ערבית ושרו „טובים מאורות"

הקציני התורניים בערב יום כפור וביום כפור היו: מר זליקוביץ וקרליק, הקציני הערביים: מפקח תחנת מאה שערים, מפקח תחנת הסאריה ומפקח תחנת מחנה יהודה, שהתחלפו במשך היום.

המקרה הבא קרה בזמן התפלה לפני הצהרים: מיד בבוקר באו שני שוטרים, אחד בריטי ואחד ארץ ישראלי, ולא נתנו למתפללים לעמוד על יד הקיר המערבי של הרחבה. נגשתי לקצין מר זליקוביץ ושאלתיו לפשר הדבר וההכבדה החדשה על המתפללים. אמר לי שהוא איננו יודע על פקודה זו ונגש לשוטר הארץ ישראלי ופקד עליו לא להפריע את המתפללים. באמצע תפלת מוסף קרוב לצהרים בא שוטר בריטי ושוב לא נתן למתפללים להשען על יד הקיר הזה.

היתה התרגשות והתרגזות גדולה בין המתפללים על ההתעללות הזאת שלא נתנו להשען על יד הקיר בזמן שהיו עיפים מן הצום והשמש הבוערת. שאלתי את השוטר הבריטי ואמר לי כי קבל פקודה על כך מן הסרג'נט הבריטי. נגשתי לסרג'נט ואמר לי כי על פי החק צריך לתת מקום מעבר על יד הקיר בשביל הערבים השכנים. הסברתי לו כי אין מפריעים את הערבים מלעבור כי באותה שעה היו רק 40 מתפללים בסך הכל ולא היה כלל מקום להפרעת המעבר, אבל הוא בשלו כי אי אפשר לו לשנות את החק. דברתי עם הקציני הארץ ישראליים מר זליקוביץ ומר אליס והדגשתי להם את האכזריות שבדבר בזמן שאין כל טעם לכך. הם נסו להשפיע על הסרג'נט הבריטי שישנה את גזרתו, אבל הוא באחת שאי אפשר לו לעבור על החוק. הראיתי לקציני שאין הפרעת מעבר וכי זו רק עלילה אכזרית חדשה, אבל כל דברי לא הועילו. ההתרגזות בין הקהל גדלה. נגשתי שוב אל הקציני הארץ ישראליים ואל הסרג'נט הבריטי ובקשתי מהם שלא ירגיזו את המתפללים. רב זקן נגש אתי אליהם והתחנן

שירשו לו להשען על יד הקיר. אחרי הפצרות רבות מן הקצינים הארץ ישראליים ומן הסרג'נט הבריטי התיר הסרג'נט את האסור אחרי עבור שעה של משא ומתן.

יום שלישי, יא תשרי [22.9.31]

מסרתי לרבנים על המקרה של יום הכפורים, בקרתי את מר דז'יקובס סגן המושל ודברתי אתו על דבר המקרה של יום הכפורים. הוא יעץ לא לכתוב אל המושל בנדון זה ולא לגרם שתוצר בעיה חדשה. הוא הבטיחני לבוא בדברים עם הקצין הבריטי האחראי על עניני הכותל ולקבל ממנו הבטחה שעוד פעם לא יקרה כדבר הזה.

דברתי עם מר דז'יקובס בענין הרהיטים לכותל. הוא העירני כי נחוץ שהרבנים יבקשו רשיון לכך מאת המושל, אבל הוא מיעץ לחכות בבקשה כחדשים ולא מיד, כשהמושל החדש נכנס עתה לעבודתו וכל עניני הכותל אינם נהירים לו. דברתי אתו גם על דבר הארת הרחבה. בנדון זה אמר שכדאי לחכות לתשובת ממלא מקום הנציב למכתבו של הרב קוק.

הרב קוק מסר לי כי קבל מאת משרד ממלא מקום הנציב אשור למכתבו המכיל את ההערות על פסק דין הכותל, כמו כן על מכתבו בנדון זריקת האבנים ברחבה לפני ראש השנה.

במשך השבוע שבין יום הכפורים לסוכות בקר קהל קטן מאד על יד הכותל. התפללו בכל ערב תפלות מנחה וערבית כרגיל.

יום השבת, יום הראשון של סוכות, טו תשרי [26.9.31]

התפללו שבעה מנינים תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף. 39 מנינים התפללו רק תפלת מוסף. התפללו ובקרו במשך היום כשמונת אלפים יהודים.

השמירה היתה כמו בימי ראש השנה ויום כפור. הקצינים התורנים הרגילים.

במשך חול המועד סוכות התפללו בכל יום בבוקר תפלת שחרית ומוסף מנין אחד עם נענועי ארבעת המינים. קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך. כ־3־4 מניינים התפללו רק מוסף, כ־9־12 מניינים מנחה, בקרו והתפללו בכל יום כ־700—900 איש.

ביום הששי, יום הושענא רבה, היתה שמירה חזקה כמו ביום חג. הקהל לא היה גדול.

יום השבת, שמחת תורה, כב תשרי [3.10.31]

בליל שמחת תורה התפלל רק מנין אחד של ספרדים תפלת ערבית בלי הקפות. גמרו את התפלה לפני שקיעת השמש. היו כ־18 איש. לא באו אחר כך עוד מתפללים, אולי מפני הגשם.

ביום שמחת תורה התפללו שלשה מניינים תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף עם הקפות, שירה ורקודים כנהוג. מנין אחד התפלל רק מוסף, עשרה מניינים מנחה, מנין אחד ערבית.

התפללו ובקרו במשך היום כ־1200 איש.

השמירה כמו ביתר ימי החג: מרחוב דוד עד הכותל עמדו על יד כל מבוי זוג שוטרים, אחד בריטי ואחד ארץ ישראלי, ביחד היו 40 שוטרים על המשמר, 20 בריטיים ו־20 ארץ ישראליים.

ב״ה יום ראשון, כג תשרי — יום רביעי, כו תשרי תרצב [4־8.10.1931]

במשך השבוע בקרו והתפללו בכל יום קהל קטן מאד, כי כמעט כל ירושלים בקרה בימי החגים בחדש תשרי על יד הכותל.

בשבוע של החג מסרתי מתנות לכבוד החג לשכנים המערביים הגרים בזאויה הצפונית של הרחבה ולשכנים אחדים הגרים בסביבות הרחבה, ביניהם שיכים אחדים. הם קבלו את המתנות בשביעת רצון.

יום חמישי, כז תשרי [9.10.31]

בקרו והתפללו במשך היום כ־500 איש. התפללו 8 מניגים תפלת מנחה. היתה שמירה חזקה של שוטרים וקצינים, כנהוג בכל ערב ראש חדש.

יום השבת, כט תשרי [10.10.31]

בליל שבת קדש התפללו ובקרו על יד הכותל כ־120 יהודים. התפללו 4 מניגים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת התפללו ארבעה מניגים תפלת שחרית ומוסף. קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך. 6 מניגים התפללו רק תפלת מוסף, 9 מניגים תפלת מנחה. בקרו והתפללו כ־1200 יהודים. הקצינים התורניים כרגיל.

ב״ה יום ראשון, ל תשרי תרצב [11.10.1931]

בקרו והתפללו במשך היום כ־400 יהודים. 6 מניגים התפללו תפלת מנחה, מנין אחד ערבית.

השוטרים הבריטיים קבלו פקודה ממפקד המשטרה לא לעשן סיגריות ברחבת הכותל. העניים היושבים בקביעות ברחבה גורשו היום על ידי השוטר הבריטי התורני. הוא אמר לי כי קבל פקודה לכך ממפקד המשטרה.

יום שני, א מרחשון [12.10.31]

בקרו והתפללו במשך היום כ־300 יהודים. 4 מניגים התפללו מנחה, 2 מניגים ערבית.

יום שלישי, ב מרחשון — יום שני ה מרחשון [13־16.10.31]

התפללו ובקרו בימים הנ״ל קהל קטן. התפללו בכל יום 2 מניגים תפלת מנחה, מנין אחד ערבית.

מסרתי לרבנים על דבר גרוש העניים מרחבת הכותל, גם את אלה שאינם פושטי יד. הרבנים אמרו לי לדבר עם מר דז׳יקובס בנדון זה. דברתי עם מר דז׳יקובס ואמרתי לו כי גרוש העניים שאינם פושטים יד מן הרחבה הוא שלא בצדק. אין כל חק לגרש אנשים היושבים ואומרים תהלים ברחבת הכותל, והקהל זקוק להם לתפלה על חולים, להשלמת „מנין" אנשים כדרוש, ואי אפשר לקבץ אותם מן השוק. הוא אמר לי שהוא בעצמו נוכח הרבה פעמים ברחבה

וראה שהם פושטים יד. אמרתי לו כי אפשר לגרש רק את אלה שהשוטר רואה אותם פושטים יד. מר דז'יקובס הבטיחני לברר את הענין.

יום השבת, ו מרחשון [17.10.31]

בליל שבת קדש התפללו ובקרו על יד הכותל כ־200 יהודים. התפללו 5 מניינים תפלה שלמה: מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום שבת קדש התפללו ובקרו על יד הכותל כ־900 יהודים, התפללו שלשה מניינים תפלת שחרית ומוסף, 4 מניינים רק מוסף, 8 מניינים מנחה. הקצינים התורגים: מר זליקוביץ והערבי בקר.

יום השבת, יג מרחשון [24.10.31]

בליל שבת קדש התפללו ובקרו על יד הכותל כ־220 יהודים. התפללו התפללו תפלה שלמה: מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום שבת קדש התפללו ובקרו על יד הכותל כ־850 יהודים. 4 מניינים התפללו תפלת שחרית ומוסף, 3 מניינים רק מוסף, 8 מניינים מנחה.

במשך השבוע בקרו בכל יום בערך עד 100 יהודים.

יום השבת, כ מרחשון [31.10.31]

בליל שבת קדש התפללו ובקרו כ־200 יהודים. 5 מניינים התפללו תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת בקרו והתפללו כ־800 יהודים. ארבעה מניינים התפללו תפלת שחרית ומוסף, שלשה מניינים רק מוסף, שמונה מניינים מנחה.

במשך השבוע בקרו בכל יום בערך עד 100 יהודים.

יום השבת, כז מרחשון [7.11.31]

בליל שבת קדש בקרו והתפללו על יד הכותל כ־200 יהודים. התפללו 5 מניינים.

ביום השבת בקרו והתפללו כ־1200 איש. 6 מניינים התפללו תפלת שחרית ומוסף, 6 מניינים רק מוסף, 9 מניינים תפלת מנחה.

ביום ב, ערב ראש חדש כסלו, התפללו על יד הכותל כ־800 יהודים.

ביום ג, א דראש חדש כסלו, כ־400 יהודים.

ביום ד, ב דראש חדש כסלו, כ־500 יהודים.

יום השבת, ד כסלו [14.11.31]

ביום שבת קדש התפללו ובקרו כ־900 יהודים. 4 מניינים התפללו תפלת שחרית ומוסף, 3 מניינים רק מוסף, 8 מניינים תפלת מנחה.

במשך השבוע בקרו והתפללו בכל יום בערך עד 150 יהודים.

סויד — על ידי בא כח העיריה — הקיר של הזאויה הדרומית הנכנס לרחבת הכותל, כמו כן חלק הקיר אשר עליו תלוי מכשיר הטלפון.

הרב בלוי מסר לי כי בשיחה שהיתה לבא כח אגודת ישראל והועד האשכנזי עם המושל מר קמפל וסגנו מר דז'יקובס בעת בקורם במשרד אגודת ישראל נגעו גם בשאלת העניים שגורשו מעל רחבת הכותל. הציעו לפני המושל שירשו

למנין עניים לשבת על יד הכותל על פי רשימה שתמסר על ידי. ברשימה יכנסו עניים כאלה שנהיה בטוחים שהם אינם פושטים יד. כמו כן דברו על דבר חובת כבוד המקום והמתפללים על ידי המבקרים, כגון שלא ללכת בגלוי ראש בשעת התפלה, שהנשים לא תדחקנה בין הגברים בזמני התפלה וכו'. המושל הבטיח להתענין בשאלות הנ"ל.

יום השבת, יא כסלו [21.11.31]

בליל שבת התפללו כ־150 איש. התפללו 5 מנינים.

ביום השבת התפללו ובקרו כ־700 איש. 3 מנינים התפללו תפלת שחרית ומוסף, 8 מנינים רק מוסף, 5 מנינים תפלת מנחה.

ביום השבת לפני הצהרים בזמן התפלה היתה הפרעה בתפלה על ידי אחד מגרי הזאוויה שהכה בפח או בברזל משך חצי שעה בלי הפסק והסב רעש גדול. בקשתי מהקצין הערבי מר אליש חדד, מפקח תחנת מאה שערים, להפסיקו ולא חפץ, בתואנה כי אין רשות להפריע עבודת אנשים בחצרות אשר בסביבת רחבת הכותל, וכי יש לו פקודה רק להפריע בעד סדור זיכר ולא יותר. אני הוכחתי לו שעל פי החק[38] אסור לגרום איזו הפרעה שהיא למתפללים על יד הכותל, אבל כל דברי לא הועילו. בכלל הראה הקצין[39] בנוגע לענין הזה יחס בלתי הגון. כדאי להעיר שזו היא השבת הראשונה שלא היה קצין עברי בכותל.

במשך השבוע התפללו ובקרו על יד הכותל בכל יום כ־100—150 יהודים.

בקרתי את מר דז'יקובס בקשר עם המאורע של שבת. הוא הבטיח לי לדבר עם המשטרה בנדון זה. דברתי אתו בנדון שאלת העניים והוא הבטיח לי כי הוא משתדל למצוא פתרון מתאים לשאלת העניים.

יום השבת, יח כסלו [28.11.31]

בליל שבת התפללו כ־100 יהודים. התפללו 4 מנינים.

ביום השבת התפללו ובקרו כ־700 יהודים. 3 מנינים התפללו תפלות שחרית ומוסף, 4 מנינים התפללו רק מוסף, 4 מנינים מנחה.

הקצין התורני היה הקצין סופר, קצין ערבי לא היה השבת.

יום השבת, כה כסלו [5.12.31]

בליל שבת התפללו כ־120 יהודים. התפללו 5 מנינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת לא התפללו כרגיל, מסבת הגשם. רק אנשים בודדים בקרו על יד הכותל.

ביום הראשון, כו כסלו, לא היו מבקרים, מסבת הגשם.

ביום השני, כז כסלו, היו מבקרים מועטים.

38. בסעיף (5) מתוספת 1. מ„דבר המלך במועצה בנוגע לכותל המערבי 1931".

39. מספר קצינים ערביים גלו יחס רע ליהודים שבאו לבקר או להתפלל ליד הכותל ובתוקף תפקידם הוו גורם רב הפרעה.

ביום השלישי, כח כסלו, בקרה אחר הצהרים בשעה 2.30 קבוצת הודים עם שיכים ערביים והצטלמו ברחבת הכותל. מיום השלישי אחר הצהרים נעשתה השמירה ברחבה על ידי המשטרה יותר חזקה, בפקוחו התמידי של הקצין האנגלי מר סיגריס, שהתחלף רק לשעות מיוחדות ביום עם הקורפורל הבריטי המפקח על המשטרה שברחבת הכותל. מסרו לי כי הקצין הנ"ל יפקח על יד הכותל עד יום ה, 16 לחודש, אחרי גמר הועידה המושלמית.

ביום הרביעי, כט כסלו, ערב ראש חדש טבת, התפללו על יד הכותל כ־700 יהודים.

ביום החמישי, ראש חדש טבת, התפללו כ־300 יהודים. בקרתי את מר דז'יקובס והערתי לו על דבר שאלת העניים שגורשו מן הכותל והזכרתי לו את הבטחתו לסדר את הענין. הוא אמר לי כי ראש המשטרה המחוזית אומר כי איננו יכול להיות בטוח כי אחרי שירשו לעניים שוב לחזור אל הכותל לא יפשטו גם יד. דברתי אתו על ההצעה של הרב בלוי שאמסור לו רשימה של מספר עניים שאוכל להיות בטוח בהם פחות או יותר שלא יפשטו יד. תשובתו היתה כי רצוי שהרבנים יפנו אל המושל במכתב בקשר עם ההצעה הזאת.

דברתי אתו בנדון רשיון לסדור כלי קודש חדשים על יד הכותל והוא הביע את דעתו, כי אין צורך להכניס שנויים בצורת הכלים. טוב שיעשו כלים חדשים יפים אבל לא להוסיף קשוטים בכלים שלא היו עד עתה וגם לא לעשות מחומר אחר כי אם מעץ יפה. הוא אמר לי שאם אנו נעשה כלים חדשים תעשה הממשלה על חשבונה עוד קומפלט של כלים שיעמדו בחדר מיוחד בבית הממשלה וישישמשו בתור דוגמה לכלי הכותל. הוא בקש ממני לחכות בחדרו ונכנס לדבר עם המושל בשאלה זו. בשובו אמר לי שעל הרבנים לפנות בבקשת רשיון אל המושל, ושידגישו: א. כי הכלים הנמצאים כיום על יד הכותל הם משומשים ושבורים; ב. שהכלים[40] האלה הם קנינו של אדם יחיד ואינם שיכים לצבור.

יום השבת, ב טבת [12.12.31]

בליל שבת התפללו כ־140 יהודים. התפללו 4 מנינים.

ביום השבת התפללו 5 מנינים תפלות שחרית ומוסף, 3 מנינים התפללו רק מוסף, 6 מנינים מנחה. התפללו ובקרו במשך היום כ־1000 איש.

הקצין התורני היה מר לנגר, שהתחלף במשך היום לשעות אחדות עם הקצין הערבי מר אליש חדד.

ב"ה יום ראשון, ג טבת תרצב [13.12.1931]

היום עברו דרך רחבת הכותל מושל ירושלים מר קמפל, סגנו מר דז'יקובס, מפקד המשטרה מר ספייר ועוד קצינים אנגליים וערביים.

40. הכלים היו שיכים למר נח גלוזשטין שהיה שמש בכותל מטעם העדה האשכנזית.

יום שני, ד טבת [14.12.31]

בקרתי את הרב קוק ואת הרב יעקב מאיר, מסרתי להם על דבר השיחה שהיתה לי עם מר דז'יקובס בנדון שאלת גרוש העניים מן הכותל ועל דבר הרשיון לעשות כלי קודש חדשים להשתמש בהם על יד הכותל. הרב קוק הסכים לשלוח מכתבים למושל בקשר עם הנ"ל בהתאם לשיחה עם מר דז'יקובס, גם הרב יעקב מאיר הסכים אמנם שיש צרך לבקש מאת המושל בנדון הנ"ל אבל העיר שיש צורך לחכות עם המכתבים עד אחרי תום הכנסיה המושלמית. אמרו לי למסור למזכירות הרבנות הראשית שיכינו את המכתבים האלה. מסרתי את דברי הרבנים הראשיים למזכירות הראשית והכינו את המכתבים.

היום העמד משמר חזק של שוטרים ברחבת הכותל. המשמר הכיל: את הקצין הבריטי מר סיגריס, שני קורפורלים ושמונה שוטרים בריטיים מלבד השמירה הרגילה.

יום שלישי, ה טבת [15.12.31]

בקרתי את הרב זוננפלד בקשר עם השיחה של מר דז'יקובס. הוא הסכים שנפנה למושל בנדון העניים, אבל לא בנדון הרשיון לעשות את הכלים. דעתו היא נגד בקשות ממין זה מאת המושל.

יום רביעי, ו טבת [16.12.31]

היום בשעה 1 בצהרים עזב המשמר הבריטי — שהעמד ביום ב בבוקר ברחבת הכותל — ביחד עם הקצין הבריטי את הכותל. המשמר הרגיל נשאר.

במשך השבוע התפללו כרגיל על יד הכותל תפלות מנחה וערבית. הקהל היה פחות מהרגיל. בליל חמישי קדשו את הלבנה, שרו „טובים מאורות" ברקידה.

לא קרה כל מקרה יוצא מן הרגיל במשך השבוע בקשר עם הכנסיה המושלמית. בקרו אורחים בודדים: ערבים, מצרים ויהודים.

יום השבת, ט טבת [19.12.31]

בליל השבת בקרו והתפללו כ־160 איש. התפללו 3 מנינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת בקרו והתפללו כ־900 יהודים. 3 מנינים התפללו תפלות שחרית ומוסף, 3 מנינים רק תפלת מוסף, 6 מנינים תפלת מנחה.

הקצינים התורנים: מר זליקוביץ וקצין ערבי.

ב"ה יום ראשון, י טבת תרצב [20.12.1931]

התפללו כ־150 יהודים. התפללו תפלת מנחה וערבית, קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך.

במשך השבוע בקרו והתפללו בכל יום בערך 120—150 יהודים.

יום השבת, טז טבת [26.12.31]

בליל שבת התפללו 4 מנינים תפלות קבלת שבת, מנחה וערבית. בקרו והתפללו כ־120 יהודים.

ביום השבת התפללו 3 מניינים תפלת שחרית ומוסף, 2 מניינים רק תפלת מוסף, 8 מניינים מנחה.

במשך היום בקרו והתפללו כ־700 יהודים.

המון תירים נוצריים בקרו ברחבת הכותל בליל השבת וביום השבת.

הקציניים התורניים: מר סופר וקצין ערבי.

בימי א־ב בקרו והתפללו בכל יום בערך 150 יהודים.

ביום שלישי בשעה 4.30 בערב בא אל הכותל הלורד והגברת רידינג[41] בלוית סגן המושל מר סולימן. סגן המושל הציגני לפני הלורד והגברת רידינג בתור בא כח הרבנים על יד הכותל. הבעתי לפניו את שמחת הרבנים על בקורו על יד הכותל, בבואו התפללו תפלת מנחה. הלורד רידינג שאל אותי אם מתפללים תפלה רגילה או תפלה מיוחדת. אמרתי לו כי מתפללים עכשו תפלת מנחה. אמר לי על זה כי הוא יודע כי אחר הצהרים זמן תפלה. שאל לי לשמות הרבנים ועניתי לו. הם שהו ברחבת הכותל עד אחרי גמר חזרת התפלה.

יום השבת, כג טבת [2.1.32]

בליל שבת התפללו 4 מניינים תפלות קבלת שבת, מנחה וערבית. בקרו והתפללו על יד הכותל כ־140 יהודים. בקרו הרבה תירים נוצריים.

ביום השבת התפללו 4 מניינים תפלות שחרית ומוסף, 4 מניינים תפלת מוסף, 7 מניינים מנחה. בקרו והתפללו במשך היום כ־900 יהודים. בקרו הרבה תירים נוצריים.

הקציניים התורניים: מר זליקוביץ וקצין ערבי.

במשך השבוע בימי א־ד בקרו בכל יום כ־100 יהודים.

ב״ה יום חמישי, כח טבת תרצב [6.1.1932]

במשך היום התפללו על יד הכותל כ־500 יהודים. הקציניים התורניים: מר זליקוביץ וקצין ערבי.

יום השבת, ראש חדש שבט [8.1.32]

בליל שבת התפללו 4 מניינים תפלות קבלת שבת, מנחה וערבית. בקרו והתפללו כ־100 יהודים.

ביום השבת התפללו 3 מניינים תפלות שחרית ומוסף, 6 מניינים תפלת מוסף, 7 מניינים מנחה. בקרו והתפללו במשך היום כ־1200 יהודים.

הקציניים התורניים: מר לנגר וקצין ערבי.

במשך השבוע בקר קהל קטן על יד הכותל מסבת מזג האויר הרע, חוץ מיום החמישי, ו שבט, שבקרו בו כ־250 יהודים.

יום השבת, ח שבט [16.1.32]

בליל שבת התפללו 4 מניינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית. בקרו והתפללו כ־160 יהודים. ביום השבת לא התפללו תפלת שחרית, על יד הכותל,

41. הלורד רידינג היה מדינאי יהודי אנגלי ששמש בתפקידים חשובים בממשלה האנגלית. היה יושב ראש חברת החשמל הארץ־ישראלית.

מסבת הגשם. התפללו 2 מנינים תפלת מוסף. בקרו והתפללו במשך היום כ־400 איש.

במשך השבוע בקרו והתפללו בכל יום כ־100—150 איש.

רצופה כאן העתקה שכתבו הרבנים אל המושל בדבר רשיון לעשות כלי קדש חדשים על יד הכותל ובדבר שאלת העניים. תשובת המושל טרם נתקבלה באופן רשמי, אולם הרב בלוי מסר לי כי בהיותו אצל המושל נסבה השיחה גם בנדון הנ"ל והמושל אמר לו כי מה שנוגע לרשיון עשית הכלים תתן הממשלה את הרשיון הדרוש אבל היא לא תרשה לעשות את הכלים מחומר אחר מלבד מעץ, וגם הממשלה תכין טפס של הכלים בצורה שנסדר אחרי שנשלח לה את התכנית והיא תאשר אותה. בנדון העניים תרשה הממשלה שעשרה עניים ישבו על יד הכותל בתנאי שהעדה היהודית תתמוך בהם. הממשלה מצדה תשפיע שיתנו להם אוכל בבית התבשיל של מר שטראוס [42] ולא תרשה שהעניים האלו יקבלו צדקה על יד הכותל מן המבקרים באיזו צורה שהיא.

ב"ה ימי טז—כא שבט תרצב [24—29.1.1932]

במשך השבוע בקר קהל מתפללים קטן על יד הכותל, מסבת האויר הרע. ביום השני, יז שבט, לא התפללו כרגיל תפלות מנחה וערבית. זו היא הפעם הראשונה במשך השנה שלא התפללו תפלות מנחה וערבית על יד הכותל.

במשך השבוע בקרו כ־400 תירים נוצרים.

מפקד המשטרה מר ספייחר בקר השבוע פעם אחת באמצע הלילה את המשמר התורני שעל יד הכותל.

יום השבת, כב שבט [30.1.32]

חליתי ולא יכולתי לבוא אל הכותל.

ב"ה ימי כג—כח שבט תרצב [31—5.2.1932]

במשך השבוע בקר קהל קטן של מתפללים, בכל זאת התפללו בכל יום תפלות מנחה וערבית. יוצא מן הכלל יום השלישי, כה שבט, שבו בקר האדמו"ר מגור [43] על יד הכותל בלוית קהל של יותר ממאה איש. ביום החמישי, כז שבט, בקרו והתפללו כ־300 יהודים. התפללו 4 מנינים תפלת מנחה, מנין אחד תפלת יום כפור קטן, מנין אחד ערבית.

ביום הרביעי, כו שבט, התראיתי עם סגן המושל מר דז'יקובס, שאלתיו על סבת עכוב תשובות הממשלה על מכתבי הרבנים בנדון שאלת העניים ורשיון לכלי קודש חדשים. מר דז'יקובס אמר לי כי בנדון שאלת הכלים יכתוב המושל עוד היום תשובה לרבנים: המושל מסכים לתת את הרשיון הדרוש בתנאים דלקמן: א) שישלחו לו את הסקיצה הראשונה של הכלים, היה רצוי יותר שהאמן בעצמו יתראה אתו קודם; ב) לא להביא שנויים עקריים בצורת הכלים ולא להביא שנויים בחומר; ג) העתקה מכל כלי מאושר ישמר במשרד הממשלה בתור דוגמה.

42. הנדיב נתן שטראוס, בחצרו ליד מבוא הכותל שמו את כלי הקודש של הכותל המערבי.
43. האדמו"ר מרדכי אלתר, הנשיא השלישי לבית גור.

בנדון העניים אמר לי כי רצוי יותר למנוע משא ומתן בכתב בנדון זה ובקש ממני למסור בעל פה לרבנים את תשובת הממשלה כי היא לא תוכל להרשות ישיבת עניים ברחבת הכותל רק בתנאי שהמוסדות של העדות היהודיות יתחייבו לתמוך בהם, שלא יצטרכו לקבל צדקה מאת המבקרים. היא תרשה לעשרה עניים לשבת בקביעות שיהיה תמיד מנין לתפלה.

מסרתי את דברי מר דז׳יקובס לרב קוק, הרב אמר לי למסור למר דז׳יקובס כי תקון הממשלה בנדון העניים אינו מספיק, כי צדקה הוא צדך הכרחי לתפלה, ואנו חפצים על ידי ישיבת העניים להמציא את האפשרות של נתינת צדקה לפני התפלה. יושיבו עשרה עניים כאלה שלא יפשטו יד.

בנדון כלי הקודש — איננו יכול להסכים למסירת דוגמה של כלי קודש שתעמוד בבית הממשלה. הוא מוצא את זה לעלבון קודש.

בקרתי את הרב זוננפלד ומסרתי לו את תשובת המושל בנדון העניים. הרב אמר לי כי לא דאגת תמיכת העניים בקשנו והתשובה אינה מספיקה.

עם הרב יעקב מאיר לא דברתי כי איננו בירושלים.

יום השבת, כט שבט [6.2.32]

בליל שבת בקרו והתפללו על יד הכותל כ־20 איש, מסבת האויר הרע והגשם. מנין אחד התפלל תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת התפללו: מנין אחד שחרית, 5 מניינים מוסף, 4 מניינים מנחה. בקרו והתפללו במשך היום כ־400 יהודים.

הקציגים התורניים לא באו בשבת, במקומם באו שני שוטרים ארץ ישראליים נוספים, אחד יהודי ואחד ערבי. אמרו לי כי גם בשבת הקודמת לא באו הקציגים. שאלתי על הסבה מאת הקורפורל הבריטי האחראי על משטרת הכותל ואמר לי כי גם לו אין הסבה ידועה, הוא ישאל מהקציץ הבריטי מר ורסלי על כך.

ב״ה יום ראשון, ל שבט תרצב [7.2.1932]

לא התפללו היום תפלת מנחה וערבית, מסבת השלג. באו בכל זאת מתפללים אחדים.

יום שני, א אדר א [8.2.32]

בקרתי את מר דז׳יקובס ומסרתי לו את דברי הרבנים בקשר עם שאלות העניים והכלים. מר דז׳יקובס אמר לי כי בנדון העניים החלטת הממשלה היא סופית. הוא מסר לי כי גם במסגד הר הבית ועל קבר הנוצרי אסרה הממשלה את ישיבת העניים והיא לא תרשה בשום אופן דבר יוצא מן הכלל, רק בתנאי אם נסכים לתמוך בעשרת העניים שישבו על יד הכותל. הוא יכתוב לרבנים תשובה רשמית סופית בנדון זה.

בנדון כלי הקודש אמר לי כי הוא היה האיש שהציע לממשלה להכין דוגמה מהכלים החדשים.

הוא אמר לי כי מסר למר נח גלושטין שאסור לו מהיום והלאה להביא את כלי הקודש שלו אל רחבת הכותל וכי מר גלושטין התאונן לפניו שמקפחים על ידי כך את פרנסתו ואת חזקתו על כלי קודש של הכותל.

מר דז׳יקובס העיר לי כי על ידי כך נתהוה קושי חדש בנדון סדור כלי הקודש ויש צורך לפיסו. אמרתי למר דז׳יקובס כי מבלי להכנס לטענותיו של מר גלזשטין אין זה יכול להשפיע על עצם הענין. על מר גלזשטין להביא את טענותיו לפני הרבנים והמוסדות שלנו. לבסוף אמר לי כי הוא ידבר בנדון זה עם המעונינים בדבר.

יום השבת, 1 אדר א [13.2.32]

בליל שבת בקרו והתפללו על יד הכותל כ־150 יהודים. התפללו 4 מנינים תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת התפללו 3 מנינים תפלת שחרית, 5 מנינים תפלת מוסף, 6 מנינים תפלת מנחה. במשך היום בקרו והתפללו כ־1000 יהודים.

הקצין התורני היה מר זליקוביץ.

ב״ה ימי ז—יב אדר א תרצב [14—19.2.1932]

במשך השבוע בקרו והתפללו בכל יום כ־100 יהודים. התפללו תפלות מנחה וערבית כרגיל.

ביום השלישי, ט אדר א, התפללו האדמו״ר מגור עם בני לויתו תפלת מנחה על יד הכותל.

ביום החמישי, יא אדר א אחר הצהרים, בקר הנציב העליון לארץ ישראל[44] את מסגד עומר, נכנס לבית המחכמה[45] והסתכל מן החלון לרחבת הכותל. התפללו אז תפלת מנחה.

יום השבת, יג אדר א [20.2.32]

בליל שבת בקרו והתפללו כ־200 יהודים. 4 מנינים התפללו תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת התפללו 3 מנינים תפלת שחרית, 3 מנינים תפלת מוסף, 6 מנינים תפלת מנחה. במשך היום בקרו והתפללו כ־900 יהודים.

במקום הקצינים התורניים היו השבת שוטר יהודי וסרג׳נט ערבי.

ב״ה ירושלים, יא ניסן תרצב [17.4.1932]

ביום השבת, י ניסן, באמצע תפלת ערבית של מוצאי שבת, נזרקו על ידי נעלמים שלש אבנים ברחבת הכותל. אבן אחת גדולה מאד פגעה בכותל המערבי על ידו של מר גלזשטין. האבנים באו מכוון החצרות הערביות ממערב הרחבה. השוטר האנגלי והיהודי שנמצאו במקום רצו מיד לכוון המקום שמשם נזרקו האבנים אבל לא יכלו למצוא את הזורקים. הסרג׳נט האנגלי האחראי על הסדרים בכותל בא מיד לרחבת הכותל וערך רפורט.

44. סר ארתור וקופ, הנציב העליון הבריטי לארץ ישראל.

45. בית המחכמה, היינו בית המשפט הדתי של המושלמים שנסמך על קיר הכותל צפונה מהרחבה. המחכמה שכנה בחצר סגורה של ההקדש המושלמי, משמאל לכותל. בערבית אל מחכמה — א שרייעה ובקצור אל מחכמה. כיתות למחכמה נמצאים מרתפים חשוכים וקשת גדולה הנקראת קשר וילסון, על שם מגלה והיא משרידי גשר קדום שעליו עובר רחוב השלשלת בקצהו המזרחי.

הסרג׳נט האנגלי הנ״ל אמר לי כי בימי החג יהיה אחראי על הסדרים בכותל הקצין היהודי מר סילבר ולבד המשמר הרגיל של השוטרים יתוסף מספר חשוב של שוטרים אנגליים וארץ ישראליים.

מסרתי לרבנים על מקרה האבנים שנזרקו במוצאי שבת ברחבת הכותל. הייתי אצל מר דז׳יקובס ודברתי אתו על ענין האבנים. אמרתי לו כי עתה שהולכים וקרבים ימי החג, על הממשלה לאחוז בצעדים נמרצים שלא יהיו עוד מקרים כאלה. הוא הבטיח לבוא בדברים עם מפקד המשטרה בנדון זה ושלימי החג תהיה ביחוד שמירה חזקה על יד הכותל.

יד ניסן [20.4.32]

מהצהרים התחילו לזרום מתפללים ברחבת הכותל, להגיד את סדר קרבן פסח לפני הכותל. היו כ־2000 מתפללים. המספר הוא פחות ביחס לכל השנים בערב פסח.

אחר הצהרים בקר על יד הכותל מפקד המשטרה המיור וינרייט. בערב בקרו על יד הכותל מר פרנטש מנהל הפתוח והיועץ המשפטי החדש.

בשעה 5 בערב הגיע אל הרחבה הקצין מר סילבר, שקבל עליו את האחריות על שמירת הסדר על יד הכותל עד אחרי הפסח ונבי מוסה, בלוית שוטרים אנגליים והעמיד מיד משמר מיוחד של שוטרים אנגליים ועבריים.

טו ניסן, יום הראשון של חג הפסח [21.4.32]

בליל פסח הראשון התפלל קהל גדול תפלת ערבית על יד הכותל, היו גם אורחים רבים מארצות חוץ.

ביום התפללו 9 מניינים תפלת שחרית ומוסף, 43 מניינים התפללו מוסף בלבד. קראו בתורה ברחבת הכותל. הרבה מניינים התפללו תפלת מנחה. מנין אחד התפלל תפלת ערבית במוצאי החג הראשון.

במשך היום בקרו והתפללו על יד הכותל כ־9000 איש. היה משמר חזק של שוטרים וסרג׳נטים בריטיים בפקוחו של מר סילבר שהיה על יד הכותל כמעט כל היום. בקר גם הקצין הבריטי מר מקנליי.

יום ששי, טז ניסן [22.4.32]

היום היה מספר קטן של מתפללים.

יום השבת, יז ניסן [23.4.32]

בליל שבת קדש התפללו 2 מניינים תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום שבת קדש התפללו כ־4 מניינים תפלת שחרית ומוסף, 14 מניינים רק תפלת מוסף. קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך. בקרו והתפללו במשך היום כ־4000 איש.

ב״ה יום ראשון, יח ניסן תרצב [24.4.1932]

התפללו תפלת שחרית, מוסף, מנחה וערבית על יד הכותל. במשך היום בקרו כ־500 איש.

יום שני, יט ניסן [25.4.32]
התפללו תפלת שחרית, מוסף, מנחה וערבית על יד הכותל. בקרו והתפללו במשך היום כ־5000 איש. מספר חשוב של מבקרים היו אורחים מהארץ.

יום שלישי, כ ניסן [26.4.32]
התפללו כרגיל. היום היו רק כ־1000 מבקרים ומתפללים.

יום רביעי, כא ניסן, יום האחרון של החג [27.4.32]
התפללו 10 מניינים תפלת שחרית ומוסף, כ־35 מניינים רק תפלת מוסף, הרבה מניינים תפלת מנחה. קראו בתורה ברחבת הכותל. מנין אחד התפלל תפלת ערבית במוצאי החג, לבד זה התפלל מנין אחד של אורחים מחוץ לארץ תפלת יום טוב. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל היו כ־7000 איש.

ימי החג עברו בשקט גמור בלי כל הפתעות. השמירה מצד המשטרה המיוחדת בימי החג בפקוחו של מר סילבר הצטינה מאד וראויה לתודה.

יום חמישי, כב ניסן [28.4.32]
מספר המתפללים והמבקרים היה קטן. שני מניינים התפללו תפלת מנחה, מנין אחד מצומצם התפלל ערבית.

בזמן תפלת מנחה בערב קרה המקרה דלקמן: השוטר היהודי מר מנשה שעמד על יד השער העליון של הזאוויה הדרומית של הכותל הרגיש בערבי מכפר ליפתא כי נמצא אצלו פגיון. הוא תפס את הערבי והוציא ממנו את הפגיון אבל מיד התלקטו סביבו הרבה ערבים והוציאו מן השוטר את הפגיון ומסרוהו לאחר שנעלם מיד. השוטר חפץ לצפצף לשוטרים הבריטיים שעמדו ברחבת הכותל, אבל הערבים הוציאו מהשוטר את הצפצפה. בכל זאת עלה בידי השוטר מר מנשה לסחוב את הערבי ולהביאו עד הרחבה למשטרה ולמסור אותו לשוטר בריטי. הערבי הכחיש שהיה בידו פגיון. הרבה ערבים התקבצו ברחבת הכותל בעת שהשוטרים ערכו את הפרטי־כל. היהודים המעטים שהיו ברחבה חפצו לברוח בבהלה. חששתי מאד כי זה יגרום לבהלה כללית בעיר, לכן החזקתי את האנשים במאמצים גדולים ברחבה עד אחר שהובילו את הערבי לתחנת המשטרה. גם בעת תפלת ערבית היתה בהלה לרגעים מספר: מי שהוא החל לרוץ משער המערבים של הר הבית לפני השער החדש של הזאוויה לתוך הרחוב, אחריו רצו עוד ערבים, מן הקהל שעמד בהר הבית על יד השער הנ"ל רצו גם כן ואחריהם שוטרים, השוטרים הבריטיים שעמדו ברחבה עלו מיד למעלה, התיצבו על יד השער של הזאוויה כדי לא לתת לאיש להכנס לתוך הרחבה. הדבר ארך רגעים מועטים עד שהתברר כי הבהלה היתה מדומה. בינתים הייתי מוכרח להחזיק בידי המתפללים שלא יברחו בבהלה[46] מהכותל

יום שלישי, כג ניסן [29.4.32]
כמעט שלא היו מבקרים במשך היום.

46. אומץ לב בלתי רגיל וקור רוח אפינו את אבי המנוח בתפקידו ליד הכותל.

יום השבת, כד ניסן [30.4.32]

בליל שבת קודש התפללו 4 מניינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית. בקרו והתפללו כ־150 איש.

ביום השבת התפללו 4 מניינים תפלת שחרית ומוסף, 4 מניינים רק מוסף, 8 מניינים תפלת מנחה, מנין אחד ערבית.

חג השבועות [10.6.32]

בליל חג השבועות התפללו כ־200 איש על יד הכותל. 12 מניינים התפללו תפלת מנחה, 2 מניינים תפלת ערבית.

על פי בקשת מתפללים סדרתי עם הקצין מר זליקוביץ שיוכלו לבוא גם בלילה להגיד תהלים לפני הכותל. באו כעשרה יהודים בלילה.

המשמר בערב היה כרגיל, נוסף הקצין מר זליקוביץ בעת תפלת ערבית.

במשך היום היה קהל גדול מאד. משערים כי מספר המבקרים הגיע ל־12.000 איש. 7 מניינים התפללו תפלת שחרית, קראו בתורה והתפללו מוסף, כ־40 מניינים התפללו רק תפלת מוסף.

המשמר היה כרגיל, נוסף שוטר יהודי. הקצין מר זליקוביץ בקר פעמים אחדות במשך היום. הקורפורל הבריטי האחראי על המקום ישב כמעט כל היום ברחבת הכותל.

יום החג עבר בסדר גמור.

ביום השבת, ז סיון, קרה האינצידנט הבא: אשה נוצרית עמדה על יד רחבת הכתל וצירה במחברת תמונות ממתפללים שבאו לכותל. אשה אחת מן המתפללות הרגישה בדבר והתנפלה בצעקות על המצירת. הקורפורל הבריטי שהיה נוכח אז בקש מן היהודיה לא לגרום רעש על יד הכותל. האשה לא שמעה לו והמשיכה לצעוק גם על השוטרים שנותנים לציר בשבת על יד הכותל. הקורפורל אחז בידי האשה בחפצו להוליכה אל מקום המתפללים. האשה הכתה על ידו של הקורפורל בידה השניה והוא הרפה ממנה. הקורפורל קרא אותי — אני עמדתי אז בתוך הרחבה בין המתפללים — מסר לי מה שהתהוה ואמר לי שהוא כותב רפורט למשטרה המרכזית כדי להעניש את האשה על הפרעת הסדר על יד הכותל. בקשתיו לא לשים לב הפעם ולא לנפח את הדבר. באשה התריתי לא לגרום מהומות על יד הכותל. אם לפי דעתה לא שמרו השוטרים על כבוד המקום בזה שהרשו לציר בשבת תמונות במבוא שלפני רחבת הכותל, היתה צריכה למסור לי את הדבר ולא לגרום הפרעות. אמנם האשה לא נשמעה לי מיד, נכנסה בין הקהל והתחילה לבכות על עלבון הכותל. הקורפורל שוב נגש אליה כדי לגרשה. השפעתי על האשה לעזוב את הכותל.

מסרו לי כי בעוד זמן קצר יכנס סדר חדש במשטרת הכותל. במקום שהיום ישנה תחנת משטרה מיוחדת על יד הכותל בפקוד קורפורל או סרג׳נט בריטי, תעמוד המשטרה להבא בפקוד הקצין המנהל את תחנת הסריה העתיקה. גם היומן של המשטרה יתנהל בתחנת המשטרה הנ״ל. הקצין היהודי מר זליקוביץ הוא היום מנהל התחנה הנ״ל.

יום השבת, יד סיון [18.6.32]

בליל שבת קדש התפללו 5 מנינים תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית. התפללו כ־250 איש.

ביום שבת קדש התפללו 4 מנינים תפלת שחרית ומוסף, 2 מנינים רק מוסף, 7 מנינים תפלת מנחה. במשך היום בקרו והתפללו כ־750 יהודים.

בשעה 5.15 בערב התבונן הנציב העליון לארץ ישראל לתפלת היהודים על יד הכותל מחלון של בנין המחכמה. הוא שהה על יד החלון כ־5 רגעים. התפללו אז על יד הכותל תפלת מנחה. הקהל לא היה גדול.

היום שוב באה להתפלל האשה סגל שהקורפורל מר תומס הזהירה בשבת שעברה לא לבוא על יד הכותל בשבת. כשהקורפורל הרגיש בה בקש ממני להגיד לה לעזוב את רחבת הכותל, אבל היא לא נשמעה לי. בקשתי מהקורפורל לא לגרשה בכח כדי לא להפריע את התפלה ולא לגרום רעש. הוא טלפן לקצין מר זליקוביץ בתחנת הסריה העתיקה. הקצין בא. לאחר שהקורפורל מסר לו את פרטי הענין, בקשתי מהקצין ליעץ לקורפורל לטשטש את הענין הזה ולא לנפח אותו. הקצין יעץ לקורפורל להניח עתה את האשה ולסדר רפורט על המקרה ולהזמינה אצל המושל ביום השני. כיון שהאשה לא חפצה למסור את שמה שלחו שוטר אחריה עד ביתה בבית ישראל החדשה. שם נודע לשוטר כי שמה סגל, בעלת בית בבית ישראל. הקצין הזמינני להכנס אליו ביום הראשון בתחנת הסריה ולמסור לו על הענין בפרוטרוט.

המשמר היה היום כרגיל.

ב״ה יום ראשון, טו סיון תרצב [19.6.1932]

הייתי לפני הצהרים בתחנת המשטרה בסריה העתיקה, מסרתי לפני הקצין מר זליקוביץ רפורט מה שאני יודע על מקרה האשה סגל. מסרתי לו גם דברי האשה סגל. האשה שבאה על יד הכותל בשבת שעברה צירה תמונות של המתפללים וזה הביאה לידי התרגשות גדולה מחלול הקודש וחלול השבת על יד הכותל המערבי ולכן בכתה על העלבון הגדול שנגרם לרגשי הדת של המתפללים.

אמרתי גם לקצין כי לפי דעתי אין הקורפורל מתנהג בהבנה יתרה בזה שהוא מנפח את המקרה הזה. אמרתי לו גם כי אם הקורפורל ימשיך בדבר וימסור קובלנה רשמית נגד האשה סגל אעורר לפני הרבנים והמוסדות שלנו את שאלת שרותו של הקורפורל מר תומס על יד הכותל מאחר שאינו נוהג בהבנה הדרושה לרגשות הדתיים של המתפללים.

ב״ה יום חמישי, יז תמוז תרצב [21.7.1932]

הייתי אצל מר דז׳יקובס בדבר סדור כלי הקודש החדשים על יד הכותל. מר דז׳יקובס אמר לי כי החליט לסדר מודל מן הכלים העתיקים הנמצאים כיום על יד הכותל ועל פי זה תדון הממשלה על התכנית החדשה של הכלים שהגשנו לפניה בהשואה לתכנית הכלים הקודמים. על פי בקשת מר דז׳יקובס הראיתי למהנדס ממשלתי את כלי הקודש הנמצאים על יד הכותל ביחד עם חלק מן הכלים העומדים בבית הכנסת של נח גלושטין — האסורים בימי החול לעמוד על יד הכותל — והמהנדס שרטט את כל הכלים כדי לסדר מודל.

ב"ה יום ראשון, כ תמוז תרצב [24.7.1932]
הייתי אצל מר דז'יקובס והעירותי לו בדבר סדור מיוחד בשביל יום תשעה באב הנהוג בכל שנה. הוא הבטיחני לסדר את הדבר.
היום התחיל לבוא שוטר מיוחד נוסף על השוטר התורני על יד הכותל בשעות 12—3 בצהרים, שאז באים יהודים לערוך תקון חצות.

יום השבת, כו תמוז [30.7.32]
בליל שבת קודש התפללו ששה מניינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית. התפללו ובקרו כ־250 יהודים.

הרבה תירים נוצריים בקרו בזמן התפלה על יד הכותל, התירים היו בעקר מאמריקה ומקצתם מגרמניה. על פי בקשת קבוצה גדולה של תירים נתתי באורים על קדושת המקום בשבילנו ועל סדר התפלות הנהוג על יד הכותל.

ביום השבת התפללו חמשה מניינים תפלות שחרית ומוסף, שבעה מניינים רק תפלת מוסף, שבעה מניינים תפלת מנחה. במשך היום בקרו והתפללו כ־1200 יהודים.

ב"ה יום שלישי, כט תמוז תרצב [2.8.1932]
במשך היום התפללו על יד הכותל כ־1000 יהודים, לבד תפלות מנחה וערבית התפללו תפלת יום כפור קטן.

יום רביעי, א מנחם אב [3.8.32]
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ־500 איש.

יום השבת, ד מנחם אב [6.8.32]
בליל שבת התפללו ששה מניינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית. בקרו והתפללו כ־250 יהודים. היו גם מבקרים תירים נוצרים.
בזמן התפלה בקרו מיור מקניל עם המפקד מר רייס סגנו החדש של המפקד מר ספייזר. מיור מקניל שאלני בדבר הסדורים על יד הכותל, אמרתי לו כי הכל בסדר.

ביום השבת התפללו 5 מניינים תפלת שחרית ומוסף, 4 מניינים רק תפלת מוסף, שבעה מניינים תפלת מנחה. בקרו והתפללו במשך היום כ־700 איש.

ב"ה יום שלישי, ז מנחם אב תרצב [9.8.1932]
המשטרה ברחבת הכותל קבלה את פקודת המשטרה החתומה על ידי מיור מקניל לסדור השמירה ביום תשעה באב ברחבת הכותל ובסביבותיה. לפי הפקודה תהיה שמירה מיוחדת משער יפו עד רחבת הכותל של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים, בסך הכל יכיל המשמר המיוחד לתשעה באב 32 שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוד קצינים בריטיים וארץ ישראליים. אמרו לי כי בליל תשעה באב יבקרו המפקדים מר ספייזר, מר רייס ומיור מקניל ברחבת הכותל. אל פקודת המשטרה צורפה מפה מיוחדת של הרחבה והסביבה.

יום רביעי, ח מנחם אב [10.8.32]

בקרתי את מר דז׳קובס סגן המושל והעירותי לו על פרטים אחדים בקשר עם הסדרים בליל תשעה באב, שלפני שנה נתהותה בגללם אי הבנה על ידי שיך המערבים.

א) בדבר עמוד לנרות תמיד שישאר כל הלילה על יד הכותל כדי להקל במשהו על המתפללים בלילה, שלפי החקה אין כל הגבלה לכך.

ב) לפי החקה אין כל הגבלות למספר הנרות בעמוד לנרות תמיד. העירותי לו גם כי כפי הנהוג שנה שנה בליל תשעה באב אומר אחד הרבנים מדרש „איכה" לפני היהודים.

מר דז׳קובס הבטיחני שהוא בעצמו יבקר בלילה על יד הכותל וימסור הוראות בנדון הנ״ל למשטרה. כמו כן מסר לי מר דז׳קובס כי כמו לפני שנה מסר את הסדור הפנימי ברחבת הכותל, בשביל המבקרים הסקרנים ביחוד בלילה, לסדרנים מיוחדים בפקוד הסדרן הראשי מר אליהו אפשטין [47] ומסר למר אפשטין כי עליו לעמוד בקשר אתי בדבר הסדר. העירותי למר דז׳קובס שבין הסדרנים לא יהיו באלה הידועים כמחללי שבת בפרהסיה. מר דז׳קובס אמר לי כי פנו אליו בנדון זה ביחוד מאגודת ישראל והוא יפנה אל מר אפשטין לשים לב לכך.

דברתי גם עם מר דז׳קובס בדבר אשור התכנית של כלי הקודש החדשים. אמרתי לו כי ימי החג קרבים ורצוי כי תהיה אפשרות להכין את הכלים החדשים לפני החגים. הוא הבטיחני כי מיד אחרי תשעה באב יבוא בדברים עם המושל וישתדל שנשיג את הרשיון לסדור הכלים לפני החגים.

יום חמישי, תשעה באב

ליל תשעה באב. שני מנינים קראו איכה וקינות. היה המון גדול. עד שעה 11 בערך באו בעקר מבקרים מבין הצעירים. משעה 11 עד שעה 2 אחר חצות הלילה באו רק קהל להגיד „תקון חצות" ושלשה „משמורים". הרב ישעיהו חשין [48] אמר לפני הקהל מדרש איכה ודברי התעוררות מענינא דיומא.

המשמר של המשטרה היה גדול ומסודר יפה. הוא היה מורכב מקצין בריטי: מר סיגרים, שני קצינים יהודים: מר זליקוביץ ומר בלובשטין, וקצין ערבי: סעד מבית לחם, הסרג׳נט הבריטי המפקח התמידי בכותל, מר רייס, ועוד סרג׳נט בריטי שני, 32 שוטרים בריטיים וארץ ישראליים. בקרו במשך הלילה: המושל מר קמפל, סגנו מר דז׳קובס, מיור רייס, מיור סנדרס, מיור מקניל.

לבד זה היה סדור פנימי ברחבת הכותל על ידי סדרנים שלנו בהנהלת הסדרן הראשי מר א. אפשטין. הסדרנים התיצבו באמצע הרחבה ויצרו בעין

47. מר אליהו אילת (אפשטין), נשיא האוניברסיטה העברית בירושלים. לשעבר שגריר ישראל בארצות הברית ובאנגליה. שמש בתפקיד ראש הסדרנים ליד הכותל בליל תשעה באב בשנים תרצב—תרצד. מר אילת קבל מכתב תודה מאת מושל מחוז ירושלים על הסדר היפה והטוב ששרר ליד הכותל בפיקודו.

48. הרב ישעיהו חשין, היה מותיקי ירושלים, מלמד בתלמוד תורה „עץ־חיים".

שרשרת ישרה. הקהל נכנס מצד ימין ויצא מצד שמאל, חוץ מאלה שהביעו את חפצם להשאר להתפלל, שהוציאו אותם מתוך השרשרת אל חלק הרחבה שהוקצה למתפללים. הסדר היה יפה.

המופתי[49] התיצב לו על יד חלון המחכמה והסתכל שעה ארוכה על המתפללים ברחבה. לאשרו מצא את אשר חפש כי בזוית הרחבה ישב לו יהודי ובכה על ספר קינות עם נר קטן של חלב בידו. הוא שלח מיד את אחד השיבים של המערבים אל הקצינים אשר ברחבה. הדבר הסב המולה בין המשטרה ואני הובהלתי תכף למצוא את האשם ולכבות את הנר. כבית' את הנר שביד המקונן והסדר הושב על כנו.

יום תשעה באב [11.8.32]

אחד עשר מנינים קראו קינות עד חצות היום. קהל המתפללים היה גדול מאד. המשמר של השוטרים היה כמו בלילה. בקר גם היום וישב ברחבת הכותל מיור מקניל. בחצות היום התפזר המשמר הגדול של המשטרה ונשאר המשמר התורני עם הקצין היהודי מר זליקוביץ. גם היום הסתכל המופתי מחלון המחכמה על המתפללים ברחבה. אחר הצהרים בא קהל קטן מאד להתפלל תפלות מנחה וערבית.

בכלל עבר יום תשעה באב בשקט ובסדר גמור.

יום השבת, יא באב [12.8.32]

בליל שבת התפללו חמשה מנינים תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית. התפללו כ־250 יהודים.

ביום השבת התפללו ארבעה מנינים תפלות שחרית ומוסף, ארבעה מנינים רק מוסף, ששה מנינים תפלת מנחה. התפללו ובקרו במשך היום כ־800 יהודים.

ב"ה יום שלישי, יד מנחם אב תרצב [14.8.1932]

היום בערב בקר ברחבת הכותל מפקד המשטרה הארץ ישראלית מר ספייזר בלוית מיור מקניל. מר ספייזר רשם על בקורו ביומן הקצינים אשר במשטרת הכותל ושהה במקום רגעים אחדים.

יום רביעי, טו מנחם אב [15.8.32]

בקרתי את מר דז'יקובס במשרדי המושל ודברתי אתו על הצורך הדחוף של החשת הרשיון לסדור עבודות כלי הקודש החדשים על יד הכותל. מר דז'יקובס אמר לי כי הממשלה מטפלת עכשו בזה והוא משתדל להחיש את הרשיון כדי שנספיק להכין את הכלים לפני החגים.

ב"ה יום שלישי, ה אלול תרצב [6.9.1932]

בקרתי את מר דז'יקובס סגן מושל ירושלים בקשר עם שאלת ההארה ברחבת הכותל ושאלת סדור הכלים החדשים לצורך החגים הקרובים. בנדון שאלת ההארה הזכרתי למר דז'יקובס שאמר לי פעם כי הממשלה תכניס חשמל

49. תאור לגלגני על עסוקיו של המופתי הגדול חג' אמין אל תוסיני, בחפוש חטאים אצל היהודים ליד הכותל.

לרחבת הכותל. מר דז׳יקובס אמת את הברי אבל אמר כי זה יסודר ביחד עם הכנסת החשמל בעיר העתיקה בכלל. לצורך הכותל במיוחד לא תוכל הממשלה לסדר, כדי שלא לעורר התנגדות בקרב הערבים.

הצעתי לפניו לסדר פרוז׳קטור במקום מנורת הלוקס שישנה על שער הזאויה. על הצעתי זו אמר לי מר דז׳יקובס, כי הוא בעצמו הציע לפני שנה את הדבר לפני הממשלה המרכזית וההצעה לא נתקבלה אז, אבל הוא ינסה להציע מחדש את ההצעה לפני הממשלה.

נתברר כי ישנה עכשיו רק הצעה אחת, והיא: להחליף את הלוקס הקים בלוקס אחר המחזיק אור יותר גדול וגם בנדון זה מסר לי מר דז׳יקובס כי פנה פעם למר קליטון בענין ומר קליטון לא יכל להשיג מנורת לוקס של 1000 כח אור. אמרתי למר דז׳יקובס, כי ירשני לחפש אחרי מנורת לוקס יותר גדולה ושיבטיחני כי הממשלה תקנה אותה. מר דז׳יקובס בקש ממני לחפש והבטיחני כי הממשלה תקנה אותה אם יעלה בידי להשיג.

בנדון סדור הכלים החדשים אמר לי מר דז׳יקובס, כי איננו חושב כי הדבר יוכל לצאת לפועל לפני החגים הקרובים, מכיון שבתכנית החדשה נכנסו שנויים והממשלה טרם החליטה לאשר את התכנית החדשה.

ב״ה יום ראשון, י אלול תרצב [11.9.1932]

הצלחתי להשיג מנורת לוקס בת 1000 כח אור אצל מר פריד. מר פריד אמר לי כי לפי דעתו אין בית המנורה שעל יד הרחבה מחזקת יותר מ־500 כח אור.

התיעצתי עם הרבנים וראשי המוסדות שלנו אם כדאי למסור את הדבר לממשלה כי אולי תסתפק בזה בתור פתרון החלטי לשאלת ההארה של הרחבה. הסכימו כי עלי להדגיש למר דז׳יקובס, כי אנו מבקשים מאת הממשלה לקנות מנורת לוקס גדולה כדי להגדיל את ההארה של הרחבה בלילי החג הקרובים, אבל אין זאת אומרת שאנו מקבלים את הדבר בתור פתרון ממשי.

יום שני, יא אלול [12.9.32]

בקרתי את מר דז׳יקובס, אמרתי לו כי השגתי מנורת לוקס בת 1000 כח אור ומסרתי לו את הכתובת של מר פריד. מסרתי לו את השקפתנו בנדון שאלת ההארה כי אין אנו מסתפקים במנורת הלוקס בתור פתרון לשאלת ההארה של הרחבה ובקשתיו לזרז את פקיד הממשלה לקנות את המנורה לפני ימי החגים. מר דז׳יקובס הבטיחני לסדר את הדבר בהקדם.

ב״ה יום ראשון, יז אלול תרצב [8.9.1932]

בשעה 4.15 אחר הצהרים נזרקה אבן קטנה על ידי נעלמים ברחבת הכותל. האבן באה מכיוון הזאויה השמאלית של הרחבה, נפלה על הארץ ונתזה ממנה על רגלה של אחת הנשים המתפללות על יד הכותל. השוטר הבריטי התורני הלך מיד לתוך הזאויה לחפש את הזורק ולא מצא שם איש, לכן משער השוטר כי האבן נפלה מן הקיר הסמוך או מן הכותל המערבי על ידי הרוח. אמנם לדעתי אין ההשערה הזאת צודקת כי האבן היא שבורה ואינה דומה בכלל לסוג האבנים שבכותל, ולפי השערתי נזרקה האבן מחלון המחכמה על ידי ילד ערבי.

הסרג'נט הבריטי האחראי על הכותל בא אחר כך. מסרתי לו על דבר זריקת האבן וגם נתתי לו את האבן. גם הסרג'נט הלך לחפש בתוך הזאוויה ולא מצא שם כל איש. דעתו של הסרג'נט היא גם כן כדעת השוטר ולפי דעתו אין כדאי לעשות כל עניין מזה. אני הוכחתי לו כי היא לא נפלה מן הכותל ומכיון שימי החג קרובים יש צורך להשגיח יותר. הוא הבטיחני כי בימי החג יעמיד שוטר מיוחד על יד חלון המחכמה להשגיח שלא יזרקו אבנים דרך החלון.

יום שני, יח אלול [19.9.32]

מסרתי לרבנים בדבר האבן שנזרקה אתמול. על פי פקודתם הלכתי למר דז'יקובס, ומסרתי לו רפורט. הוא הבטיחני להתקשר מיד עם המשטרה המרכזית בנדון זה.

העירותי למר דז'יקובס בנדון מנורת הלוקס שטרם נקנתה על ידי הממשלה, אף כי ימי החג קרובים. מר דז'יקובס רשם לפניו להתקשר מיד עם מר קליטון ולזרזו להחיש את קנית הלוקס.

יום שלישי, יט אלול [20.9.32]

היום בבוקר בשעה 7 נזרקה חתיכת טיח קשה ברחבת הכותל. הטיח נפל על יד הקיר המערבי של הרחבה, על יד אשה אחת מן המתפללות. השוטר התורני חפש ולא מצא את הזורק. השוטר אומר כי אפשר מאד כי הטיח נפל מן הקיר עצמו אף שהטיח שנפל איננו דומה לטיח הקיר. עם הסרג'נט האחראי על הכותל עוד טרם התראיתי.

ב"ה יום ראשון, כד אלול תרצב [25.9.1932]

ששה יהודים שבאו אל הכותל בערב זה אחר זה מסרו לי כי ילדים ערבים זרקו עליהם אבנים ברחוב שער שכם, בשטח "שמ חמם איל עין"[50] עד פנת רחוב השלשלת, אחד מהם נפצע ברגלו על ידי אבן שפגעה בו. השוטר הבריטי התורני של הכותל אמר לי כי השטח הזה שיך לאזור תחנת הסריה העתיקה ועל פי בקשתי טלפן מיד לתחנה הנ"ל על המקרה ושלח את היהודים הנ"ל אל תחנת הסריה ביחד עם השוטר העברי התורני של הכותל. בדרך אל התחנה עלה בידי השוטר לתפוס שניים מן הילדים הערבים זורקי האבנים ולהביאם אל התחנה. בתחנה הודו הילדים והבטיחו כי להבא לא יזרקו עוד אבנים על עוברים ושבים. הקורפורל הערבי שסדר את הרפורט בתחנה אמר כי הילדים הם למטה מגיל 7 שנים ואי אפשר להענישם. היהודים סלחו לילדים ואחרי שאימו עליהם בתחנה שחררו אותם.

יום חמישי, כז אלול [29.9.32]

אחר שהוברר לי על ידי מר פריד כי הממשלה לא קנתה ממנו את מנורת הלוקס בשביל הכותל, כפי שהובטח לי על ידי מר דז'יקובס, הלכתי אליו למשרד המושל ועוררתי אותו על זה שנשאר רק יום אחד עד החג והמנורה החדשה

50. השטח הזה הנמצא בצפון־מזרח העיר העתיקה היה מיושב על ידי יהודים עד למאורעות הדמים תרפ (1921).

טרם נקנתה. מר דז׳יקובס באר לי כי מנורת הלוקס של מר פריד היא מטפוס שונה מיתר מנורות הממשלה ואינה מתאימה לעמוד של המנורה הנוכחית, לכן הזמינה הממשלה מנורה גדולה חדשה מטפוס המנורות שלה. הוא מקוה שהמנורה תתקבל עוד לפני יום הכפורים.

הסבותי את תשומת לב מר דז׳יקובס למקרה זריקת האבנים ביום הראשון והעירותי לו, בקשר עם השמירה המיוחדת שתסודר בשביל ימי החגים, לשים לב לסדר שמירה גם ברחוב שער שכם עד רחוב השלשלת מכיון שאלה הגרים בסביבת מאה שערים הולכים ברובם דרך שער שכם אל הכותל.

יום עשור, כט אלול [30.9.32]

קהל גדול נהר במשך היום אל הכותל להתפלל. המשמר המיוחד של המשטרה בשביל החג העמד בשעה 4 אחר הצהרים.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום השבת, ראש השנה, א תשרי תרצג [1.10.1932]

בליל ראש השנה התפלל קהל של 200 איש בערך את תפלת ערבית של ראש השנה על יד הכותל. מר דז'יקובס בקר בלילה בזמן התפלה. הוכחתי לו כי אין אפשרות לקרוא את התפלה מתוך הסדור מול מנורת הלוקס הנוכחית והאצתי בו בדבר סדור המנורה החדשה בהקדם. מר דז'יקובס הביע לי שוב את תקותו כי עד ליל יום הכפורים תסודר המנורה החדשה עם רפלקטור.

מר דז'יקובס הזכיר לי על אסור התקיעה בשופר על יד הכותל. אמרתי לו כי כולנו יודעים היטב את האסור ואף אחד לא יהין חס וחלילה לעבור על האסור.

תפלת היום התחילה בשעה 7.30 בבוקר. שני מניינים התפללו, מנין אחד של אשכנזים ומנין אחד של ספרדים. התפללו תפלות שחרית ומוסף, גם קראו בתורה ברחבה. קהל המתפללים עלה לערך 200 איש.

מן הצהרים התחיל הקהל לנהור לתפלת מנחה ואמירת מזמורי תהלים. הקהל היה צפוף מאד.

יום הראשון, ב של ראש השנה [2.10.32]

בלילה התפללו 5 מניינים תפלת ערבית, ביום התפללו רק שחרית וקראו בתורה. תפלת מוסף לא יכלו להתפלל על יד הכותל מסבת אסור התקיעה בשופר. היום אחר הצהרים היה הקהל רב יותר מאשר אתמול. 2 מניינים התפללו תפלת ערבית במוצאי החג.

השמירה בימי החג היתה הגונה. המשמר של המשטרה היה מורכב מקצין בריטי, עברי וערבי ושוטרים בריטיים וארץ ישראליים. הקצין הבריטי היה מר סיגריס, הקצינים העבריים: מר סופר ולנגר, שהתחלפו ביניהם בימי החג, הקצינים הערביים: מר אברהים ג'רג'ורה, מחמוד סהדי ויצחק איל עסאלי, גם כן התחלפו ביניהם בחג. בקרו בימי החג המפקדים מיור מקניל ומג'ור פאוזי ביי.

מעריכים את מספר המתפללים והמבקרים בימי החג על יד הכותל ל־120.000 איש.

בכלל עברו ימי החג בשקט ובסדר גמור. במוצאי החג מסרתי תודה לקצינים על שרותם על יד הכותל.

ב"ה יום חמישי, ו תשרי תרצג [6.10.1932]

בערב בעת תפלת מנחה נתהוה ריח רע מאד ברחבת הכותל ולא היתה כל אפשרות להתפלל. על פי בקשתי נכנס אתי הסרג'נט הבריטי האחראי על הכותל לחצר הזאוויה הדרומית של הרחבה לראות אם הריח בא מבית הכסא אשר בזאוויה הנ"ל. מצאתי כי בבנין בור השופכין אשר בפנת הרחבה על יד

דלת הזאוויה הדרומית נבעו סדקים ומשם בא ריח הסרחון. היה כבר מאוחר ולא יכולתי אפוא בערב לעשות כל צעדים בנדון זה.

יום שני עש"ק, ז תשרי [7.10.32]

הייתי אצל מר ז'יקובס ובקשתיו לתת פקודה למחלקה הסניטרית של העיריה לתקן את בנין בור השופכין שבפנת הרחבה עוד לפני השבת, כדי שלא תופרע התפלה בשבת. מר ז'יקובס, נתן לי מכתב בנדון זה למנהל המחלקה הסניטרית. מנהל המחלקה שלח אותי מיד לפקיד והוא המציא פועל שתקן תכף את הבור הרעוע באופן יסודי. על פי בקשתי נכנס הפקיד הנ"ל לבתי הערבים הגרים על יד הרחבה ומצא כי בתי הכסאות שמה מלאים ועלולים להפיץ ריח רע ברחבה. פניתי מיד בנדון זה אל מנהל המחלקה הסניטרית.

בהזדמנות זו שהייתי אצל מר ז'יקובס העירותי לו שוב בדבר שאלת האור בשביל יום הכפורים על יד הכותל. מר ז'יקובס אמר לי כי הוא מצטער להודיעני כי לא מצא במצרים מנורת לוקס גדולה מטפוסי המנורות שישנן בידי הממשלה, אבל הזמינו מיד מנורה כזאת בחוץ לארץ. מובן כי בליל יום הכפורים הזה ובלילי חג הסוכות נהיה מוכרחים להסתפק במנורה שישנה ביום.

ב"ה יום ראשון, ט תשרי תרצג, ערב יום הכפורים [9.10.1932]

במשך כל היום נהרו יהודים להתפלל על יד הכותל כנהוג. אחר הצהרים היה הדוחק גדול מאד ברחבה. סודר על ידי המשטרה משמר מיוחד בשביל היום. עמדו על המשמר הקצין הבריטי מר סיגריס, הקצינים העבריים: מר לנגר ומר טיטניק, מנהל תחנת המשטרה בסריה העתיקה, שהתחלפו במשך היום, כמו כן התחלפו ביניהם במשך היום הקצינים הערביים מר אליס חדד ומר מחמד סעדי. לבד זה עמדו על המשמר ברחבה ובמבואות המוליכים אל הרחבה שוטרים בריטיים וארץ ישראליים.

י תשרי, יום הכפורים [10.10.32]

התפללו בערב תפלת „כל נדרי" ותפלת ערבית. היו כ־100 מתפללים. את הפיוטים והסליחות של תפלת ערבית יכלו בקושי רב לקרוא מתוך המחזור מול האור הכהה של מנורת הלוקס שעל יד שער הזאוויה הדרומית ואני משער כי רק מספר מצומצם של מתפללים יכלו להתפלל את כל התפלות הנהוגות בליל הכפורים.

במשך היום התפללו תפלות שחרית, מוסף, מנחה, נעילה וערבית. לתפלת שחרית ומוסף היה גם מנין של ספרדים. לתפלת מנחה באו גם מבתי הכנסיות של העיר העתיקה, קראו בתורה ברחבת הכותל. כדי להרבות את ההכנסות מן העליות לתורה סדר מר גלזשטין 4 מחזורים של קריאה בתורה. גם בצורה של מכירת העליות לתורה היה משום פגיעה בכבוד קדושת המקום והתורה. היתה התרגזות ולא חסרו גם מלים מעליבות מצד הקהל כלפי גלזשטין. חלק מן הקהל לא חכה לגמר העסקים של הקריאה בתורה והתחיל להתפלל תפלת מוסף והנשארים התפללו ביחידות חה גם כן גרם לפגימה בשלמות התפלה.

יום חמישי, יג תשרי [13.10.32]

בקרתי אצל מר דז'יקובס, הזכרתיו את הבטחתו כי עד החג תסודר מנורת לוקס גדולה על יד שער הזאוויה במקום המנורה הנוכחית. הוא הצטדק לפני כי ההזמנה סודרה במצרים על ידי מר רייכלין, ספק המנורות לעיריה, ולכן חשב בבטחה כי עד ימי החג תובא המנורה החדשה לירושלים ולבסוף לא נמצאה מנורה גדולה במצרים. מר דז'יקובס הזמין עתה מנורה בחוץ לארץ.

יום השבת, טו תשרי, יום הראשון של סוכות —

יום השבת, כב תשרי, שמחת תורה [15—22.10.32]

ביום הראשון של סוכות היה קהל גדול מאד של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. מניינים אחדים התפללו תפלה שלמה על יד הכותל, גם קראו בתורה ברחבת הכותל. כ־40 מניינים התפללו תפלת מוסף לבד.

בימי חול המועד התפלל בכל יום מנין אחד שחרית ומוסף, סדרו נענועים על יד הכותל. בקרו בכל יום במשך השבוע עשרות אנשים על יד הכותל.

ביום שמחת תורה התפללו שני מניינים תפלה שלמה על יד הכותל, קראו בתורה וערכו הקפות סביב הבמה בשירה ורקודים קצרים. במשך היום התפלל ובקר קהל לא גדול.

שמירה מיוחדת סודרה על יד הכותל ביום הראשון של סוכות וביום שמחת תורה, בפקוח הקציגים: מר סיגריס, הקציגים העבריים שהתחלפו ביניהם — מר סופר, לנגר וטיטניק, והקציגים הערביים שהתחלפו ביניהם — מר מחמד סעדי, אליש חדד ואברהים ג'רג'ורה. ימי החג עברו בשקט ובסדר גמור.

ב"ה יום שני, יג כסלו תרצג [12.12.1932]

בקרתי את מר דז'יקובס בקשר עם שאלת אשור תכנית כלי הקודש של הכותל, שמטפלים בה זה זמן רב, ובקשתיו תשובה למכתבו של הועד הלאומי בנדון זה. מר דז'יקובס באר לי שוב כי קושי אשור התכנית הוא מפני השנויים שנכנסו בה ביחס לכלים הקימים. בכל אופן הבטיחני לבוא בדברים עם המושל ולמסור בהקדם תשובה רשמית אחרונה בנדון התכנית.

בהזדמנות זו העירותי שוב למר דז'יקובס בנדון שאלת הארת הרחבה על ידי חשמל, כיון שלפי השמועה מואר גם מסגד עומר בחשמל ואין אפוא כל קושי לסדר הארת הרחבה על ידי חשמל. מר דז'יקובס הבטיחני שוב לברר אם מסגד עומר מואר על ידי חשמל.

יום רביעי, טו כסלו [14.12.32]

הערב העמידו צריף משמר על יד רחבת הכותל, לצורך משמר הכותל בימי גשם. את הצריף העמידו על יד הקיר בפנה במקום כיור המים, את הכיור העמידו עכשו על יד דופן הצריף. הצריף הוא כנראה מצריפי המשמר של המשטרה מימי התורכים.

מיד אחר העמדת הצריף בא אל הרחבה שיך אבו מדין בלוית עוד שיכים וערבים מן העדה המערבית ורבו עם השוטר הבריטי התורני על הדבר שנעשה

בלי רשותם ונגד דעתם. השוטר התורני באר להם כי זה לא מתפקידו, הוא הוציא לפועל פקודה שקבל מאת המשטרה ואם יש להם דבר נגד זה עליהם לפנות אל המשטרה המרכזית. אחר תשובה זו הסתלקו.

יום חמישי, כג כסלו [22.12.32]

בקרתי את מר דז'יקובס בקשר עם השאלות הקודמות. מר דז'יקובס עמד לנסוע ובקש ממני להכנס אליו למחרת.

יום ששי עש"ק, כד כסלו [23.12.32]

בקרתי את מר דז'יקובס בקשר עם השאלות הקודמות. מר דז'יקובס אמר לי כי הדבר כמעט מוחלט שלא לאשר את התכנית החדשה של כלי הכותל מסבת השנויים שבאו בה. הממשלה חוששת למחאות והתנגדויות מצד הערבים נגד זה. היא מסכימה כמובן לסדור כלים יותר מתאימים ויפים אבל בתנאי שלא יבואו שנויים בכלים החדשים. תשובה רשמית תשלח בשבוע הבא.

בנדון שאלת החשמל מסרתי לו כי מר אטיאס מזכיר הועד הלאומי אמר לי כי חקר ונודע לו בברור כי מסגד עומר מואר בחשמל. מר דז'יקובס הבטיחני לטפל בשאלה זו מיד כשישוב מחופשתו אחרי שמונה ימים. הוא אמר לי להכנס אליו ביום ששי הבא. הוא חושב שיוכל למסור מה בנדון זה.

יום השבת, כה כסלו [24.12.32]

השבת הצטינה ברבוי המתפללים והמבקרים יותר מאשר כל שבתות החורף, מסבת חג החנוכה וברכת החודש שחלו בה. המבקרים היו בעקר נוצרים, מאלה שבאו כנראה ליום המולד הנוצרי.

השבת בקר ושהה ברחבת הכותל הקציץ העברי מר טיטניק, מפקח המשטרה בתחנת הסריה העתיקה.

יום השבת, כט שבט [25.2.33]

בליל שבת היה קהל גדול של מתפללים על יד הכותל. הרבה תירים יהודים, רובם מגרמניה, התפללו תפלת קבלת שבת וערבית לפני הכותל. בקרו כמו כן הרבה תירים נוצרים.

ביום השבת התפלל קהל גדול תפלת מוסף על יד הכותל. 15 מנינים מיוחדים התפללו תפלת מוסף. בקרו במשך היום הרבה תירים.

הקציץ העברי מר טיטניק מפקח תחנת הסריה העתיקה שהה שעה מרובה לפני הצהרים ברחבת הכותל.

ב"ה יום שני, א אדר תרצג [27.2.1933]

האדמו"ר מסלונים[51] עם קהל גדול מחסידיו התפללו תפלת מוסף על יד הכותל. במשך השבוע המתה רחבת הכותל מתירים יהודים ונוצרים שבאו לבקר את הכותל.

51. הרב רבי אברהם ויינברג.

יום השבת, ו אדר [4.3.33]
בליל השבת וביום השבת נערכו התפלות כרגיל. בקרו בלילה ובמשך היום הרבה תירים יהודים ונוצרים.

ב״ה יום שני, ח אדר תרצג [6.3.1933]
מהנדס פרטי מדד היום את המבוי שלפני רחבת הכותל ואת השער של הזאוויה השמאלית של הרחבה. שאלתי אחד מגרי הזאוויה ואמר לי כי מחליפים את דלת העץ של שער הזאוויה בדלת ברזל.

יום שלישי, ט אדר [7.3.33]
הקצין העברי מר טיטניק מפקח הסריה העתיקה עם הקצין העברי החדש מר ברנר בקרו ברחבת הכותל. הקצין מר טיטניק אמר לי כי הוא עוזב את תחנת הסריה והקצין מר ברנר ימלא את מקומו. מר טיטניק הציגני לפני מר ברנר בתור בא כח היהודים על יד הכותל.

יום חמישי, יא אדר [9.3.33]
אחר הצהרים נערכה תפלה מיוחדת לשלום אחינו שבגולה לפני הכותל. הקהל בא על פי מודעות מיוחדות של בית דין הצדק של הועד האשכנזי.
הקצין העברי החדש מר ברנר עם הקצין הערבי מפקח תחנת הסריה העתיקה בקרו חליפות אחר הצהרים על יד הכותל. נוסף גם שוטר בריטי מיוחד.
במשך השבוע המתה רחבת הכותל מהמון תירים.

יום השבת, יג אדר [11.3.33]
בליל שבת התפלל קהל גדול מאד לפני הכותל. בין המתפללים היתה קבוצה של תירים יהודים מגליציה שמנתה קרוב למאה איש.
ביום השבת התפלל קהל קטן מאד, כנראה מסבת מזג האויר הרע.

ב״ה יום שני, טו אדר תרצג [13.3.1933]
מסבת הפורים בקרו רק יהודים אחדים על יד הכותל. אמרו לי כי המדידות שנערכו בשבוע החולף במבוי הכותל היו לשם בנין בית ספר ערבי בעליות הבתים בתחלת המבוי של רחבת הכותל. חצר הזאוויה השמאלית של הרחבה תשמש למגרש משחקים והתעמלות, ולשם זה יפרצו את הקיר המזרחי של אחד הבתים ויבנו מדרגות שירדו לתוך חצר הזאוויה.
יש לשער כי כל זה נעשה במכוון מראש להפריע את תפלות היהודים על יד הכותל, כי אם הדבר הזה יצא לפועל הרי אין ספק שהרעש התמידי על ידי המשחקים שיסודרו בחצר הזאוויה הגובלת עם רחבת הכותל יפריע את התפלה. את הפרטים האלה קבלתי ממקור פחות או יותר בטוח.

יום שלישי, טז אדר [14.3.33]
התראיתי עם הקצין העברי מר טיטניק מפקח תחנת המשטרה בסריה העתיקה, ודברתי אתו בדבר דלת שער הזאוויה ובנדון השמועה על דבר בית הספר שנגשים המערבים לסדר על יד הזאוויה. מר טיטניק אמר לי כי זה

נכנס לסמכות המושל ואינו שיך למשטרה, המשטרה יכולה רק להודיע למושל. אמרתי לו כי זה מספיק לנו.

בערב בקר על יד הכותל הקצין הערבי מר סעד מפקח תחנת המשטרה של הסריה. דברתי גם אתו בנדון הנ"ל.

יום רביעי, יז אדר [15.3.33]

בשעה 11.30 לפני הצהרים נתקבלה פקודה מאת המשטרה אל השוטר התורני על יד הכותל לא להרשות למערבים להחליף את דלת שער הזאוויה בלי רשיון מיוחד מאת המושל. פקודה מיוחדת בתוכן הנ"ל נמסרה לשיך אבו מדין.

במשך השבוע בקרו המון תירים יהודים על יד הכותל.

יום השבת, כ אדר [18.3.33]

בליל שבת התפלל קהל עצום על יד הכותל, רוב הקהל היה מן התירים היהודים.

ביום השבת היה קהל קטן על יד הכותל, כנראה מסבת מזג האויר הרע.

בקר על יד הכותל הקצין הערבי מר סעד.

בליל השבת בקר הקצין העברי החדש מר ברנר.

ב"ה יום ראשון, כא אדר תרצג [19.3.1933]

בקר היום על יד הכותל הקצין העברי מר ברנר.

ב"ה יום שני, ערב ראש חדש ניסן תרצג [27.3.1933]

במשך כל היום נהרו יהודים רבים להתפלל על יד הכותל, מסבת הכרזת צום כללי ויום תפלה על ידי הרבנים, משערים כי היו במשך היום כחמשת אלפים מתפללים.

כל אחר הצהרים, עד אחר תפלת ערבית, היה על יד הכותל הקצין העברי מר ברנר.

יום רביעי, ב ניסן [29.3.33]

בשעה 5 בערב בקר על יד הכותל המפקד מר ריים עוזרו של המפקד הראשי מר ספייזר.

ב"ה יום שני, ז ניסן תרצג [3.4.1933]

בקרתי את סגן המושל החדש מר קיסילוב[52], דברתי אתו בקשר עם חגיגת „נבי מוסה" שחל לפני הפסח. לפי מה שברר לי מר קיסילוב סודר שהערבים החוגגים לא יפגשו עם היהודים הבאים אל הכותל בזמני התפלה.

העירותי למר קיסילוב על דבר שאלות הכלים והארת הרחבה, ברירתי לו את השאלות הנ"ל ואת המשא ומתן שנהלנו במשך הזמן עם הממשלה בקשר עם שאלות אלו ובקשתיו להחיש את פתרונן. מר קיסילוב הציע, לטובת החשת העניינים, שהרבנים יפנו מחדש במכתב אל הממשלה.

52. מר י. קיסילוב (אברזי), שמש בתפקיד קצין מחוז ירושלים במשך שנים רבות בממשלת המנדט. כיום פקיד בכיר במשרד הפנים.

מר קיסילוב הבטיחני בכלל להכנס באופן רציני בכל השאלות הנוגעות אל הכותל, בקשני לפנות אליו בכל מקרה והביע לפני את תקותו שאמצא אצלו אוזן קשבת ואת הבטחתו לבוא לעזרתנו עד כמה שתהיה ידו מגעת.

הוא מסר לי את החלטתו לבקר את הכותל ביחד עם מר דז׳יקובס סגן המושל הקודם ולהתבונן בכלי תשמישי התפלה שעל יד הכותל. ביום שלישי בצהרים אכנס אליו כדי לקבוע את שעת הבקור.

יום רביעי, ט ניסן [5.4.33]

נפגשתי עם הקצין העברי מר סילבר שאמר לי כי נמסרו לידו הפקוח והאחריות על הכותל עד אחר החגים.

על פי הזמנתו של סגן המושל המחוזי מר קיסילוב בקרתיו במשרדי הממשלה לפני הצהרים וקבע לי שעה של בקור אחר הצהרים ברחבת הכותל, שבה אמסור לו כל תאור הרחבה והסביבה הנוגעים לחקת הכותל ואראה לו את כלי תשמישי הקודש שבתוך הרחבה.

אחר הצהרים בא מר קיסילוב בלוית הסרג׳נט־מיור מר וילסון על יד הכותל. מסרתי למר קיסילוב את כל הבאורים הנחוצים ודברתי אתו בהזדמנות זו שוב על דבר כלי תשמישי קודש חדשים ועל שאלת הארת הרחבה. הוא הבטיחני להתענין בפתרון הדבר והזמינני לבוא למשרדו ביום הששי.

יום חמישי, י ניסן [6.4.33]

מר מונרו, עוזרו של מיור וינרייט מפקד המשטרה המחוזית מחוז ירושלים, בלוית הקצין הבריטי מר סיגריס בקרו על יד הכותל.

היום היתה תנועה גדולה של עוברים ושבים ערבים דרך הרחבה. הרבה תירים בקרו על יד הכותל.

יום ששי עש״ק, יא ניסן [7.4.33]

בקרתי את מר קיסילוב, מסרתי לו באופן כללי על כל העניינים הקשורים עם הרחבה, על סדרי התפלה הנהוגים על יד הכותל ועל תפקידי ותפקיד השמש מר מיוחס. הוא בקשני לשלוח אליו את השמש מר מיוחס.

גם היום היתה תנועה גדולה של עוברים ושבים ערבים דרך הרחבה.

יום השבת, יב ניסן [8.4.33]

ביום הששי בשעה 4 אחר הצהרים בא אל הרחבה קפטן סילבר בלוית הסרג׳נט־מיור וילסון ועוד שוטרים בריטיים אחדים. מר סילבר אמר לי כי הוא מחכה למלך הבלגי והמלכה שצריכים לבקר בין שעה 4־5 על יד הכותל בעלום שם. רבע שעה לפני בואו של המלך בא מיזר מונרו לבקר בלוית סרג׳נט בריטי. המלך והמלכה בלוית פקידים גבוהים מן המזכירות הראשית של הממשלה הגיעו אל הרחבה בזמן קבלת שבת. המלך שהה על יד הכותל כחצי שעה, התבונן במתפללים ובתנועותיהם, התבונן בתפלת האשכנזים לחוד ובתפלות הספרדים לחוד, התקרב אל המתפללים והביט בסדור התפלה של אחד המתפללים, הסתובב פעמים אחדות לאורך הרחבה ושאלני על ידי אחד ממלויו, פקיד אנגלי, בדבר המעבר אל הזאוויה. באתי לו כי בימי השבת

והחגים סוגרים את דלת הזאוויה כדי למנוע את המעבר לעוברים ושבים המפריעים את התפלה. הוא דבר רגעים אחדים עם מר סילבר. מר סילבר מסר לי כי שאלהו אם היהודים סבלו במקום הזה. בזמן הבקור היה נוכח גם סגן המושל מר קיסילוב.

בזמן התפלה בקרו מאות תירים, ברובם נוצרים.

ב"ה יום ראשון, יג ניסן תרצג [9.4.1933]

היתה תנועת ערבים שעברו את הרחבה במשך כל היום. אחר הצהרים היתה הדרך אל הכותל, דרך רחוב השלשלת, סגורה מסבת החוגגים הערביים מחברון. באו יהודים אחדים אל הכותל מדרך הר ציון.

יום שני, יד ניסן [10.4.33]

משעה 12.30 אחר הצהרים התחילו לנהור אל הרחבה המון מתפללים להתפלל את תפלת קרבן פסח. היו בערך 3000 מתפללים. שמרו על הסדר שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקודו של מר סילבר. מר קיסילוב שהה כשלש שעות אחר הצהרים על יד הכותל. בקר בערב מיור מונרו.

הרב שמחה בק[53] התחלק בדרכו על המדרגות הצרות במבוי הכניסה אל הרחבה ושבר את רגלו. לקחו אותו על אלונקה והובילוהו אל בית החולים. דברתי עם מר קיסילוב בדבר האסון שקרה מסבת הדרך הגרועה ושיש הכרח לתקן את המדרגות היורדות אל הרחבה. הוא הבטיחני לדבר עם המושל בנדון זה. גם מר סילבר אמר לי כי הוא ישלח רפורט מיוחד אל המשטרה בנדון הצורך ההכרחי של תקון הדרך אל הרחבה.

יום שלישי, טו ניסן, יום הראשון של חג הפסח [11.4.33]

קהל גדול התפלל את התפלות הנהוגות בחג. קראו בתורה על יד הכותל. שמרו על הסדר בתוך הרחבה 12 שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקודו של מר סילבר. שהה שעות אחדות לפני הצהרים סגן המושל מר קיסילוב.

הרב קוק התפלל על יד הכותל. בהזדמנות זו דבר עם מר קיסילוב בנדון תקון הדרך המובילה אל הרחבה.

בערב בקרו על יד הכותל מפקד המשטרה הארץ ישראלית מר שפייזר ומפקד המשטרה המחוזי מיור ויניריט בזמנים שונים. משערים כי קהל המתפללים במשך היום עלה ל־6000.

יום רביעי, טז ניסן [12.4.33]

התפללו תפלות שחרית, מוסף, מנחה וערבית. במשך היום התפלל קהל של 2000 איש בערך.

בשעה 4.30 בקר על יד הכותל שר המושבות סיר קונליף ליסטר בלוית סגן המושל המחוזי מר מקלרן ועוד פקידים גבוהים ממזכירות הממשלה הראשית. הוא שהה רק רגע אחד על יד הכותל. חכו לבואו מיור מונרו ומר סילבר.

53. הרב שמחה בק, מנכבדי תושבי העיר העתיקה. היה נכדם של רבי ישראל בק המדפיס הראשון בירושלים ושל רבי ניסן בק אחד מבוניה של ירושלים החדשה ובונה בית הכנסת המפורסם בירושלים העתיקה תפארת ישראל.

יום חמישי, יז ניסן [13.4.33]

בשעה 6.20 בבוקר כשבאו יהודים להתפלל על יד הכותל מצאו בתוך הרחבה על יד הכותל בפינת קיר הזאויה לכלוך של צואה ומי רגלים. אלה שמצאו את הצואה: מר יצחק ליפשיץ הגר בשכונת הבוכרים, מר ראובן אברהם הגר ברחוב המידן והשמש מר מיוחס קראו לשוטר הבריטי התורני והעירו את תשומת לבו לכך. אחר כך נקו את הרחבה מהלכלוך כדי שיוכלו להתפלל. כשבאתי אל הכותל מסר לי השמש על הדבר הזה. אני פניתי מיד אל מר סילבר בתחנת המשטרה שברחוב היהודים והעירותי לו על זה שהשוטר התורני לא שם לב למקרה הזה של חלול הקודש. מר סילבר הבטיחני לעשות מיד חקירה נמרצת בנדון זה. בערב בא מר סילבר בלוית מר וילסון אל הכותל ואמרו לי כי השוטר התורני מסר להם כי אמנם ידע על הדבר עוד לפני שהיהודים הראו לו אבל לא שם לבו לכך ולא מצא לנחוץ גם לרשום את הדבר ביומן המשטרה כי הצואה היתה של כלב ולא של אדם.

מר סילבר הבטיחני למסור את הענין למיור מונרו.

באותו הבוקר נפלה אבן קטנה ברחבת הכותל. אולם המתפללים לא הרגישו בדבר.

יום ששי, יח ניסן [14.4.33]

התראיתי עם מר יצחק ליפשיץ בבתי הבוכרים ושאלתיו אם הוא בטוח כי הצואה היתה של אדם. הוא ענה לי כי הוא איננו בטוח.

מר סילבר מסר לי כי מיור מונרו חושב את הענין למחוסל. אי אפשר לדעתו להטיל כל עונש על שוטר אחר שנשבע על אמתות דבריו ואי אפשר להוכיח את ההפך.

יום השבת, יט ניסן [15.4.33]

התפללו על יד הכותל את התפלות הנהוגות. קהל המתפללים היה היום יותר גדול מאשר ביום הראשון של החג. משערים כי בקרו והתפללו במשך היום כ־10.000 יהודים.

בערך בשעה חמש בערב פתחו את דלת הזאויה והתחילה תנועה של עוברים ושבים ערביים. אחד משיכי הזאויה והשוטר התורני אמרו לי כי לפי החוקה צריכה הדלת להיות סגורה 24 שעות ביום השבת משעה חמש בערב ביום הששי עד שעה חמש בערב ביום השבת. הוכחתי למר סילבר כי לפי החוקה צריכה הדלת של הזאויה להיות סגורה משעה חמש בערב ביום הששי עד שקיעת החמה ביום השבת. מר סילבר מסר אחר כך פקודה לסגור שוב את הדלת עד שקיעת החמה.

ב"ה יום ראשון, כ ניסן תרצג [16.4.1933]

הוזמנתי אל סגן המושל מר קיסילוב בנדון מקרה הלכלוך של הכותל. מר קיסילוב מסר לי כי הענין על דבר אי תשומת לב של השוטר נמסר על ידי מיור מונרו למושל ושאלני על דבר הפרטים המדויקים. מסרתי לו את כל הפרטים. בכלל העיר לי מר קיסילוב כי בכל מקרה על יד הכותל עלי למסור גם לו באותה השעה שאני מוסר למשטרה.

יום שני, כא ניסן, יום השביעי של פסח [17.4.33]
התפללו על יד הכותל את התפלות הנהוגות. קראו בתורה בתוך הרחבה. לפני הצהרים התפלל קהל עצום מאד על יד הכותל. מעריכים את קהל המתפללים עד הצהרים לבד ל־12.000. שמרו על הסדר הקצין העברי מר ברגר, הקצין הערבי מר מחמד סעד, סרג׳נט מיור וילסון, קורפורל בריטי ועוד 24 שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקודו של מר סילבר.
סגן המושל מר קיסילוב שהה שעות אחדות על יד הכותל. בערב בקר הקונסול הפולני על יד הכותל.

בשעה שבע בבוקר התאונן לפני מר יעקב רחמים משכונת רוחמה כי בעברו במבוי שלפני הרחבה לבוש בטליתו בגש אליו ערבי מהעוברים ושבים, טפח על טליתו ולכלך את הטלית. הוא קרא מיד לעזרה שוטר ערבי מספר 118 שעבר במקום אבל השוטר לא שם כל תשומת לב לבך. מסרתי על הדבר לקצין מר ברגר אשר ערך רפורט על המקרה. מסרתי אחר כך גם למר סילבר ולמר קיסילוב.
מר קיסילוב אמר לי כי הכין תזכיר לשלוח אל המושל בנדון תקון המדרגות המובילות אל הרחבה. גם מר סילבר אמר לי כי הוא מסר רפורט בנדון הדרך למשטרה.

ב״ה ז איר, תרצג [3.5.1933]
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב. בקשתיו לתת פקודה לעיריה בדבר נקוי בור השופכין הנמצא בקצה הרחבה על יד דלת הזאויה הדרומית של הרחבה, תקוי בתי הכסאות הגובלים עם הרחבה, כי מורגש ריח רע ברחבת הכותל ומפריע את התפלה.
מר קיסילוב הבטיחני להתקשר עם מר קליטון בדבר סדור הנקוי במקומות הנזכרים.

ח איר [4.5.33]
מר א. מ. רבינוביץ מזכירו של הרב קוק מסר לי כי הרב קבל ידיעה על החלטה של קבוצה ידועה לערוך על יד הכותל חרם על היטלד ראש הממשלה הגרמנית בספרי תורה וכו׳ ובקשני בשם הרב לעמוד על המשמר שהדבר לא יערך על יד הכותל.
בקרתי את הרב שלמה מברסלבוי — מנהל התנועה הנ״ל — בביתו והסברתי לו כי הדבר הוא בלתי חוקי ויכול לגרום אי נעימות אם יערך על יד הכותל. הרב מברסלבוי הבטיחני לא להחרימו על יד הכותל.

ב״ה טו איר, תרצג [11.5.1933]
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם הענינים הבאים: א. הודעתיו על התחדשות המדידות בזאויה הצפונית של הרחבה ובבנינים הסמוכים והעירותי את תשומת לבו לשמועה על דבר יסוד בית ספר ערבי בקרבת הרחבה וסדור חצר הזאויה למקום ספורט ושעשועים לתלמידי בית הספר הנ״ל במטרה להפריע את תפלות היהודים על יד הכותל.

מר קיסילוב הבטיחני שהממשלה לא תרשה בשום אופן כדבר הזה שיכול לגרום הפרעה לתפלה של היהודים על יד הכותל.

ב. העירותי למר קיסילוב על הצורך להחיש את סדור הרשיון הדרוש לעשות כלי הקדש על יד הכותל. מר קיסילוב אמר לי שהוא עוסק בימים האלה בשאלה הנ"ל ובהקדם האפשרי יבוא בדברים עם המושל בנדון זה.

ג. כמו כן דברתי עם מר קיסילוב בדבר שאלת הארת הרחבה. מר קיסילוב הראה לי בקשר עם זה את התיק של מר אדוין סמואל[54] שעסק בשאלה זו והמסקנה היא כי הפתרון היחיד לסדור הארה ברחבה הוא רק על ידי אור חשמל וזה צריך לעלות לסך 800 לא"י בערך וכפי שנתברר אין העיריה מוכנה עכשו להשקיע את הסכום הזה לטובת הרחבה. מר קיסילוב אמר לי כי אם המוסדות שלנו יסכימו להשקיע את הסכום הנ"ל למטרה זו אפשר מאד כי הדבר יסודר מיד בלי כל עכובים.

יום השבת, יז איר [13.5.33]

בליל השבת בקרה קבוצת תירים נוצרים, בערך 150 איש ואשה, על יד הכותל בזמן התפלה. התירות נדחקו בין המתפללים והפריעו לתפלה. בקשתי מהן להסתדר בצד ולא להפריע את התפלה. גם השוטר התורני בקש מהן ולא הועיל. באתי אחר כך בדברים עם אחד הכמרים שבא עם הקבוצה. הסברתי לו את ערך התפלה וקדושת המקום אצל היהודים ושהרגשות הדתיים של המתפללים נפגעים על ידי תערובת של נשים וגברים בזמן התפלה ושבאופן מוסרי וחוקי על התירים המבקרים את הכותל לכבד את התבודדותם של היהודים המתפללים על יד הכותל. השפעתי בדברי אלה על הכומר והוא מסר את דברי לקבוצת התירים. הקבוצה בקשה על ידי הכומר את סליחת המתפללים והסתדרו מיד באופן רצוי למתפללים.

ביום השבת נחליתי ברגלי והוכרחתי על פי פקודת הרופא לשכב במטה עד ערב חג השבועות. על פי בקשתי היה אחי בזמני התפלה על יד הכותל ומר מיוחס שמש הכותל היה בא אלי למסור תמיד מהמתהוה על יד הכותל.

ב"ה יום רביעי, ו סיון, חג השבועות, תרצג [31.5.1933]

בליל חג השבועות התפלל קהל קטן על יד הכותל. שהו ברחבה עד אחר התפלה הקציניים מר מחמד סעד ומר ברגר, מפקחי תחנת המשטרה של הסריה בעיר העתיקה.

ביום החג, מהשכמת הבוקר עד הערב, התפלל ובקר על יד הכותל קהל עצום. כל היום שרר דוחק נורא. השנה בקר על יד הכותל קהל יותר גדול מאשר בכל חג. נראה שהקהל הנוסף היה מרכב מעולי רגל מחוץ לירושלים והמון תירים יהודים. משערים שבקרו במשך היום כעשרים אלף איש.

נוסף על המשמר הרגיל של המשטרה באו הבוקר הסרג'נט היהודי מר קרליק מתחנת המשטרה במחנה יהודה וקורפורל בריטי. כשהדוחק נעשה

54. לורד אדוין סמואל, היה סגן מנהל מחלקת העליה בממשלת המנדט. היום ויסקאונט סמואל הבן, משמש כמרצה באוניברסיטת ירושלים.

יותר גדול בשעה 10 בערך לפני הצהרים לא הספיק המשמר הזה להחזקת הסדר ברחבת הכותל ובו בזמן ברחוב ובמבואות המוליכים אל הכותל. על פי הערת מר בן צבי שבא לבקר על יד הכותל טלפן השוטר הבריטי התורני על יד הכותל אל תחנת המשטרה בסריה שישלחו שוטרים נוספים אל הכותל.

רק בשעה 11 לפני הצהרים בא אל הכותל הקצין המחוזי מר קיסילוב ועל פי בקשתי טלפן אל תחנת המשטרה המרכזית ובאו מיד מפקחי התחנה של הסריה, הקצינים מחמד סעד ומר ברנר, הסרג׳נט הבריטי והקורפורל הבריטי המפקחים התמידיים של הכותל ושוטרים אחדים ושהו על יד הכותל עד הערב. כמו כן באו לבקר, על פי הזמנתו של מר קיסילוב בטלפון, מיור רייס ומיור מונרו ושהו על יד הכותל עד שעה אחת בצהרים. אחר הצהרים בקר גם מיור ויניריט.

בשעות 11.30—1 הגיעה הצפיפות למרום פסגתה. באו אז גם שני אדמו״רים עם חסידיהם: האדמו״ר מבויאן והאדמו״ר מסדיגורה. הם נדחקו בבת אחת לתוך הקהל שעמד צפוף בלאו הכי והתחילו צעקות מבין הקהל ובמאמצים גדולים של הקצינים והשוטרים הבריטיים והארץ ישראליים החזיקו את הסדר על יד הכותל.

העירותי למר קיסילוב ולמפקחי תחנת המשטרה של הסריה המפקחים גם על הסדר על יד הכותל על אי תשומת הלב של המשטרה להחזקת הסדר בחג זה על יד הכותל.

ב״ה יום ראשון, י סיון תרצג [4.6.1933]

על פי הזמנת הקצין המחוזי מר קיסילוב בקרתיו במשרדו. מר קיסילוב בקש ממני למסור לו את שמות האנשים האחראים להפרעת הסדר על יד הכותל ביום חג השבועות מבין קבוצת התסידים שלותה את האדמו״רים. אמרתי למר קיסילוב כי לפי דעתי אין כאן אחראים ידועים להפרעה שהיתה בחג, כל הקבוצה בבת אחת הפריעה ואינני יכול אפוא למסור לו שמות של אנשים ידועים. מר קיסילוב הסביר לי כי אין כאן שאלת עונש, הוא חפץ רק להזמין אליו את האנשים העומדים בראש העדה הזאת ולהוכיח להם על ההפרעה הבלתי רצויה שנגרמה על ידי העדה שלהם למתפללים ביום החג על יד הכותל.

בהזדמנות זו העירותי שוב את תשומת לבו של מר קיסילוב על העכובים ברשיון לסדור כלי הקדש ותקון המדרגות במבואות שלפני הכותל. מר קיסילוב אמר לי כי הוא כבר בא בדברים עם המושל בנדון זה והמושל מתיחס יפה לשאלות הנ״ל, אולם לידי החלטה טרם באו ויש לו צורך להמשיך את המשא ומתן עם המושל. אולם, בינתים נסע המושל לחוץ לארץ למשך זמן של 4½ חדשים ואין בידו אפוא לעשות כל דבר בנדון זה. אמרתי למר קיסילוב כי אולי כדאי שיבוא בדברים עם סגן המושל על יסוד המשא ומתן שנהל כבר עם המושל כדי שנספיק לעשות את הכלים לחגים הקרובים, כיון שהמושל לא ישוב לארץ ישראל לפני החגים. מר קיסילוב אמר לי כי הוא מצטער מאד על העכוב הזה, אולם הוא חושב לרצוי יותר לטובת העניין לחכות לשובו של המושל.

יום שני, יא סיון [5.6.33]

הקצין העברי מר ברנר, מפקח תחנת המשטרה בסריה, בקר היום אצל הכותל.

ב"ה יום רביעי, יא תמוז תרצג [5.7.1933]

הרב זאב ביליצקי הודיע לי שבשעה 6 בבוקר בערך, באמצע תפלתו, ראה קבוצת ערבים עורכים מדורה ברחבת הכותל ושורפים את פתקאות הבקשות התחובות בסדקי הכותל שהמבקרים היהודים על יד הכותל נוהגים לתחוב לצרך בקשה ותפלה או לשם זכרון.

ר' זאב הנ"ל הזדעזע למראה עיניו והתחיל לצעוק על הערבים אבל הם לעגו לו. הוא קרא בקול לעזרת השוטר התורני ולא נענה. בינתים הוציאו עוד פתקאות מן הכותל ושמו בתוך המדורה. הוא הפסיק את תפלתו ונגש אל צריף המשמר של השוטר ומצא אותו ישן. הוא עורר אותו וכשהשוטר נגש לרחבה הספיקו הערבים לברוח. השוטר קבץ את פסות הניר השרופות ושטף במים את הרצפות החרוכות מן המדורה. אחר כך נגש אל תחנת המשטרה בסריה העתיקה ומסר רפורט למפקחי התחנה על הענין.

מרת לאה ברגמן הגרה בבתי מחסה מספרת כי היא באה אל רחבת הכותל באותו הזמן שר' זאב הנ"ל הראה לשוטר על המדורה והיא תרגמה את הנ"ל לערבית, כיון שהשוטר לא הבין עברית, והוסיפה שלאחר שהשוטר נקה את המקום ופנה אל צריף המשמר שלו, שבו הערבים עוד פעם אל הכותל. היא העירה את תשומת לב השוטר לכך וכשהשוטר נגש שנית אל הרחבה הספיקו לברוח.

יום חמישי, יב תמוז [6.7.33]

בקרתי את הקצין מר ברגר בתחנת המשטרה והעירותי את תשומת לבו על הצרך לתפוס את שורפי הפתקאות. מר ברגר מסר לי כי נמסר רפורט למיור וינרייט על הענין.

בקרתי אחר כך את הקצין המחוזי מר מ. קורינסקי, מסרתי לו את פרטי הענין. מר קורינסקי הבטיחני להתקשר מיד עם המשטרה בנדון זה.

יום השבת, יד תמוז [8.7.33]

בליל השבת בא לבקר על יד הכותל הקצין המחוזי החדש מר מ. קורינסקי. מסרתי לו את כל הבאורים הנחוצים הנוגעים לעניני הכותל, גם הראיתי לו את כלי תשמישי הקודש העומדים ברחבה.

בהזדמנות זו דברתי אתו שוב באופן מפורט על שאלת כלי הקודש החדשים, על דבר הארת הרחבה ועל דבר תקון המדרגות במבואות המובילים אל הכותל. מר קורינסקי הבטיחני לעין בכל השאלות הללו ולבוא בדברים עם המושל.

ב"ה יום שלישי, שבעה עשר בתמוז, תרצג [11.7.1933]

במשך היום עמד ברחבת הכותל משמר של שמונה שוטרים בריטיים וארץ ישראליים, נוסף על המשמר התורני, בפקוחם של הקצינים מר מחמד סעד

ומר ברנר מפחקי תחנת המשטרה בסריה העתיקה. אחר הצהרים בא לבקר את המשמר הקצין הבריטי מר וירים.

קהל המתפללים היה כרגיל.

יום השבת, כא תמוז [15.7.33]

ביום השבת בערב בקרו על יד הכותל תלמידי בית ספר ערבי מקומי וקבוצת צופים מסוריה בת חמישים איש.

ב"ה יום ראשון, כב תמוז תרצג [16.7.1933]

בקרתי את קצין המחוז מר קורינסקי, בקשתיו תשובה על השאלות שדברתי אתו. מר קורינסקי מסר לי כי בא בדברים עם ממלא מקום המושל מר מקלרן בדבר שאלת סדור הכלים החדשים על יד הכותל והוא הסכים בפרינציפ לתת את הרשיון לסדור הכלים על פי התכנית שנמסרה להממשלה על ידנו, אחרי שקבל את הסכמת מרכז המשטרה לכך, אולם מצד המשטרה העירו לו שלא לתת את הרשיון לפני „תשעה באב", כדי שלא להכביד על ידי כך על המשטרה את השמירה ביום זה על יד הכותל.

המושל שלח את החלטתו בענין זה למזכירות הראשית וישנו כבר ההסכם לכך גם מצד המזכירות הראשית, אולם מן המזכירות הראשית הודיעו למושל שיעבדו חוקה מיוחדת לשם כך. המושל מחכה אפוא לקבלת החוקה הנ"ל. מר קורינסקי הבטיחני להשתדל לפעול במזכירות הראשית שהחוקה תסודר בהקדם האפשרי כדי שנספיק להכין את הכלים לפני החגים.

בקרתי את הרב קוק בקשר עם פטירתו של מר גלזשטין והבעתי לו את חששות המוסדות שלנו כי מי שיבוא במקומו ירצה להשתמש בזכויות של שמש הכותל וזה יכול לגרום לידי אי נעימות ולעלבון המקום והצבור. הרב קוק הבטיחני להתנגד שמי שהוא יהיה לשמש הכותל ולקבל איזו זכויות שהן על יד הכותל מחוץ לאלה הקבועות בהסכמת הרבנים והמוסדות.

יום רביעי, כה תמוז [19.7.33]

המשטרה שעל יד הרחבה קבלה היום פקודה האוסרת את המעבר דרך הזאויה הימנית של הרחבה לתירים יהודים ונוצרים.

בקר היום בית ספר ערבי ברחבה. בכלל מרגשת תנועה חזקה של מבקרים ערבים על יד הכותל מזמן פתיחת התערוכה הערבית בירושלים.

יום השבת, כח תמוז [22.7.33]

ביום השבת בא קהל גדול של מתפללים, יותר מן הרגיל, על יד הכותל. הקצין מר ברנר בקר על יד הכותל. דברתי אתו בהזדמנות זו על המקרה של שריפת הפתקאות הודות לאדישות השוטר התורכי שנמצא אז. מר ברנר אמר לי שהונהגה מאז בקורת חמורה על שמירת המשטרה ברחבה בלילות והוא בטוח שמקרה כזה לא ישנה עוד.

ב"ה יום ששי, ה אב תרצג [28.7.1933]

בקרתי את קצין המחוז מר קורינסקי, דברתי אתו בקשר עם סדור השמירה ביום תשעה באב על יד הכותל, עוררתי את תשומת לבו גם לשני הפרטים דלהלן:

א. בדבר „העמוד לנר תמיד" שישאר כל ליל תשעה באב ברחבה, כדי להקל על ידי כך על המתפללים במשהו, ושיתנו רשיון להזיז את העמוד ממקומו הקבוע ברחבה לאמצעית הרחבה.

ב. כפי הנהוג שנה שנה אומר אחד הרבנים מדרש איכה לפני הקהל בליל תשעה באב, שיקימו את המנהג הזה גם השנה. מר קורינסקי הבטיחני לסדר הדברים שבקשתי ממנו. בנדון השמירה מסר לי כי תסודר שמירה חזקה בליל תשעה באב וביום תשעה באב. כמו כן מסר לי כי כנהוג בשנים האחרונות יסדרו גם השנה סדור פנימי ברחבת הכותל בליל תשעה באב בשביל מבקרים סקרנים.

ב"ה יום שלישי, תשעה באב תרצג [1.8.1933]

בליל תשעה באב התפללו 4 מניינים ערבית, קראו איכה וקינות. עד קרוב לשעה 11 בלילה ערך המון של יהודים, בעקר מבין הצעירים, את הבקור המסורתי על יד הכותל. משעה 11 עד אור הבוקר בא קהל לא גדול לאמר „תקון חצות" ותקון „שלשה משמורים". הרב בנציון ידלר קרא מדרש איכה לפני הקהל.

היה משמר גדול של המשטרה שהיה מורכב מהקצינים מר מחמד סעיד ומר ברנר עם 30 שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוחו העליון של הקצין הבריטי מר סיגריס. בקרו על יד הכותל ושהו שעה מרובה מיור ויניריט, מיור מונרי, מר עבדין ביי [55], מר פאוזי ביי [56] ומר שאוקי ביי [57]. קצין המחוז מר קורינסקי שהה על יד הכותל עד שעה 11 בלילה. לבד זה היה סדור פנימי ברחבת הכותל על ידי סדרנים שלנו בהנהלת מר א. אפשטין [אילת]. הסדרנים התיצבו באמצע הרחבה ויצרו כעין שרשרת ישרה. המבקרים נכנסו מצד ימין ויצאו מיד מצד שמאל. אלה שהביעו את חפצם להתפלל הוצאו מתוך השרשרת אל חלק הרחבה שהוקצה למתפללים. על פי מה שהתניתי מראש עם מר אפשטין לא הרשו הסדרנים להכנס אל הכותל בגלוי ראש ובסיגריות. הסדר היה מוצלח מאד.

המשמר הגדול של המשטרה התפזר בשעה 12 בלילה, נשארו רק ארבעה שוטרים.

בשעה 1.30 אחר חצות הלילה נזרקה אבן גדולה בין המתפללים. האבן נזרקה בכח גדול ונשברה לחלקים. לא נפגע שום איש. נמצאו אז בתוך הרחבה

55. מג'ור עבדין ביי, היה מפקח משטרת ירושלים, הקצין הערבי הבכיר ביותר במשטרת המנדט.

56. מג'ור פאוזי ביי, היה מבכירי הקצינים הערביים במשטרת המנדט.

57. מג'ור שאוקי ביי, היה מראשוני הקצינים הערביים במשטרת המנדט. קבל את הכשרתו בבית הספר לקצינים במצרים.

כ־50 מתפללים. יותר ממחצית האנשים ברחו מיד מן הכותל. האבן באה מצד מערב מאחת החצרות הסמוכות. מיד אחר הזריקה שמעתי קול צעדי איש בורח מן הגג של החצר הסמוכה. הודעתי מיד לשוטרים התורניים ומסרתי להם את האבנים. השוטרים רצו מיד לחפש את הזורק. השוטר היהודי מר ל. מסר לי כי הרגיש תחת קיר של אחת החצרות שני ערבים מתלחשים וכששאל: „מי אתם?" לא ענו לו. הוא לא יכול להכנס בלילה בכח אל החצר. השוטר הבריטי טלפן מיד אל הקצין מר ברנר בביתו על המקרה ובקש ממנו הוראות.

יום תשעה באב

התפללו 10 מנינים, קראו איכה וקינות ברחבה, קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך. התפלה נמשכה עד הצהרים.

בבוקר בא שוב אותו המשמר של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוח הקצינים מר סופר ומחמד סעד. בקרו גם היום מר עבדין ביי, שאוקי ביי וקצין המחוז מר קורינסקי. אני מסרתי להם על מקרה האבן. סרג'נט ערבי נכנס לכל החצרות הסמוכות וחקר את הדירים. הדירים של החצר החשודה נקראו לחקירה במרכז המשטרה. כפי שמסר לי הסרג'נט הבריטי המפקח על יד הכותל הודה אחד הערבים, דיר החצר החשודה, שהוא זרק פח על ערבי אחר והערבי זרק עליו אחר כך אבן. לפי דברי הסרג'נט היתה זו מריבה פנימית בין שכנים הגרים על יד הכותל. הקצין מר מחמד סעד הזמיננני לבוא אליו אחר תשעה באב למסור את עדותי בכתב.

המשמר הגדול התפזר בשעה 1 בצהרים. אחר הצהרים בא קהל קטן של מתפללים להתפלל את תפלות מנחה וערבית.

ב"ה יום ששי, כד אלול תרצג [15.9.1933]

על פי פקודת המושל שלחתי את כל כלי הקודש הישנים של הכותל למשרד המושל, כדי להשוותם עם הכלים החדשים שנעשו.

המושל החליט שכל הכלים החדשים יצבעו בצבע אפור. אחר שהמושל בדק את הכלים הישנים נמסרו שוב הכלים החדשים לידי הנגר מר כהן לצביעה.

ב"ה יום שלישי, כח אלול תרצג [19.9.1933]

הכלים הוחזרו למשרד המושל אחר הצביעה. בדקו שוב פעם את הכלים החדשים בהשואה עם הכלים הישנים. אחר שמר וינרייט מפקד המשטרה המחוזית נתן את הסכמתו נתן המושל אשור להשתמש בכלים החדשים על יד הכותל. הממשלה צלמה את הכלים החדשים.

המושל החליט להעביר את הכלים הישנים, כדי שלא ישתמשו בהם בעתיד. העירותי את תשומת לב קצין המחוז מר קורינסקי שארון הקודש והבמה צריכים גניזה ואסור לכלותם על פי דין ישראל. מר קורינסקי הבטיחני להתחשב עם הערתי.

יום רביעי, כט אלול [20.9.33]

הכלים הובאו על ידי אל הכותל. הכנסתי אותם לפי שעה במחסן הסמוך השיך לחוצר שטרויס. הסרג'נט הבריטי האחראי על הכותל מר רווט הביא אתו את רשימת הפריטים מן הכלים שנמסרה לו על ידי המושל. הרשימה הנ"ל ביחד עם העתקה מן הצלום של הכלים הודבקו בספר פקודת הכותל ונמצא בידי המשטרה שעל יד הכותל.

קהל גדול נהר היום לתפלה על יד הכותל, כרגיל בכל ערב ראש השנה.

היה משמר גדול של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוח הקצינים מר רובינזון, מפקח תחנת מאה שערים, ומר לנגר, מפקח תחנת מחנה יהודה, לפני הצהרים, ומר מחמד סעד ומר ברנר, מפקחי תחנת הסריה העתיקה, אחר הצהרים.

מהמתהוה והמתרחש ליד הכותל

ב"ה יום חמישי, א תשרי תרצד, יום ראשון של ראש השנה [21.9.1933]

בליל ראשון של ראש השנה, כרגיל בכל שנה, התפלל קהל חשוב על יד הכותל את תפלת ערבית של ראש השנה. בקרו על יד הכותל בזמן התפלה: מר וינרייט מפקד המשטרה בירושלים, מר אליס[58] מפקד המשטרה בעיר העתיקה ומר קורינסקי קצין המחוז.

בשני הימים של ראש השנה התפללו על יד הכותל בבוקר רק תפלת שחרית, גם קראו בתורה. את תפלת המוסף לא יכלו להתפלל על יד הכותל מסבת אסור תקיעת השופר. התפללו גם תפלות מנחה וערבית. במשך שני ימי החג עם יום ערב החג התפללו ובקרו על יד הכותל כ־15.000 איש.

היה משמר של שוטרים בריטיים וערבים תחת פקודת הקצינים: לנגר, מחמד סעד, ברנר, אליס חדד — מפקח תחנת המשטרה במושבה הגרמנית — שהתחלפו שנים שנים לחצי יום. גם במשך ימי החג בקרו המפקדים מונרו, עבדין ביי ומר אליס. בכלל עברו ימי החג בסדר גמור.

ב"ה יום שני, ט תשרי תרצד, ערב יום הכפורים [29.9.1933]

כרגיל בכל שנה התפלל על יד הכותל קהל גדול מאד שמעריכים אותו ביותר מ־12.000 איש.

יום השבת, יום הכפורים [30.9.33]

בליל יום הכפורים התפלל קהל של מאה איש בערך את תפלת „כל נדרי" על יד הכותל. רק קהל קטן נשאר לתפלת ערבית, מסבת אסור הדלקת אור על יד הכותל. היו גם הרבה מבקרים.

ביום הכפורים התפלל קהל חשוב את תפלות היום וקראו בתורה. היו במשך היום הרבה מבקרים.

בערב יום הכפורים וביום הכפורים היה משמר חזק של שוטרים בריטיים וערביים בפקוד הקצינים: לנגר, ברנר, רובנזון, מחמד סעד ואליס חדד, שהתחלפו שנים שנים בכל חצי יום.

בתפלת מנחה ביום הכפורים בא אל הכותל מר גורדון[59] ושהה עד אחר גמר תפלת ערבית.

בקרו המפקדים עבדין ביי ואליס.

בזמן תפלת נעילה באו אל הכותל ושהו עד אחר גמר תפלת ערבית: המפקדים מיור מונרו, עבדין ביי ואליס, הקצינים לנגר, רובינזון, מחמד סעד,

58. מג'ור אליס, היה מראשוני הקצינים הערביים במשטרת המנדט.

59. מר יהושע גורדון, היה מנהל עניני בטחון הישוב מטעם הסוכנות היהודית, ארגן את חיל הנוטרים (משטרת הישובים העבריים).

וברנר, סרג'נט רייט וסרג'נט ערבי, 14 שוטרים בריטיים וערביים בתלבושת, 10 שוטרים בלי תלבושת שנתפזרו בתוך הקהל. לבד זה באו: מר נורוק ממלא מקום המזכיר הראשי, מר דז'יקובס ומר קורינסקי. מר קורינסקי שהה כמעט כל יום ערב יום הכפורים ויום הכפורים על יד הכותל והשגיח על הסדר.

אחר תפלת נעילה הוציא הצעיר אהרן צוקרמן מתל אביב שופר והתחיל לתקוע. שוטר בלש שעמד כל הזמן על יד הצעיר תפס תכף בידו של הצעיר. הצעיר נסה למסור את השופר מיד לאחד מחברי הקבוצה שעמד על ידו אבל הקצין מר לנגר הקדימו ולקח ממנו את השופר. הצעיר נאסר מיד על ידי הקצינים מחמד סעד וברנר. המהומה היתה רק לרגע כי מיד התחילו בתפלת ערבית. קדשו את הלבנה אחר התפלה.

ב"ה ימי טו — כב תשרי תרצד [5—12.10.1933]

תפלה ובקודים על יד הכותל

ביום הראשון של חג הסוכות התפללו וקראו בתורה. גם ערכו הקפות עם הלולבים סביב הבמה ברחבת הכותל. קהל גדול בערך 10.000 התפללו ובקרו בכותל.

בימי חול המועד התפללו ובקרו בכל יום בערך 500 איש. בשבת של חול המועד עלה קהל המתפללים והמבקרים ל־3000 איש בערך. ביום האחרון של החג, יום הושענה רבה, התפלל את תפלת המוסף על יד הכותל קהל חשוב מאד.

בליל שמחת תורה התפללו וקראו בתורה, ערכו הקפות, רקדו ושרו ברחבה כנהוג קהל המתפללים והמבקרים על יד הכותל ביום זה היה קטן מאד והרבה פחות מאשר בכל שנה.

השמירה על יד הכותל

בערב יום ראשון של חג הסוכות וביומו וכן ביום שמחת תורה היתה שמירה חזקה על יד הכותל על ידי מספר חשוב של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוד הקצינים: סופר, לנגר, מחמד סעד, אליס חדד, אברהים ג'רג'ורה, ברנר, רובינזון והסרג'נט קרליק, שהסתדרו למשמרות של שנים שנים לכל חצי יום. בקרו חליפות מיור מונרו, עבדין ביי, פאוזי ביי, אליס וקצין המחוז מר קורינסקי. בכלל עברו ימי החגים בשקט גמור.

בקורת מדת הכלים החדשים וגניזת הכלים העתיקים

בערב החג בקר מהנדס ממחלקת העבודות הצבוריות של הממשלה את מדת כלי הקודש החדשים של הכותל ומצא שאורך ארון הקודש הוא גדול מכפי המורשה לפי החק בחמשה ס"מ ושהידיות של ארון הקודש מיותרות בהתאם לחק.

ביום הרביעי כ' תשרי בא מר עזרא, עוזר למהנדס, לבקר שוב פעם ביחוד את ארון הקודש ומצא שהמהנדס טעה. המדה היא אמנם יותר מכפי המורשה

אבל רק בהפרש קטן של 5 מ"מ ולא ס"מ. מר עזרא אמר לי כי אין ליחס כל חשיבות להפרש הזה.

בערב יום הכפורים הלכתי ביחד עם מר קורינסקי לחצר חורבת רבנו יהודה החסיד לבקר את החדר שגבאי בית הכנסת בחורבת רבנו יהודה החסיד הסכימו להקצות לשם גניזת הכלים העתיקים של הכותל. שמש בית הכנסת הראה לנו את החדר מבחוץ כי לא נמצא בידו מפתח החדר הזה.

ביום הרביעי, כ' תשרי, הוזמנתי על ידי מר קורינסקי למשרדי הממשלה להיות נוכח בסדר גניזת הכלים. הוזמנו לשם כך הקצינים מר מחמד סעד ומר ברנר מפקחי תחנת הסריה ובא כח בית הכנסת מר ברזל, אולם כשבאנו אל משרדי המושל מסר לנו מר קורינסקי כי המושל החליט ברגע האחרון לדחות את מועד גניזת הכלים לזמן יותר מתאים אחרי שהמצב בעיר מתוח ולא בדאי להוביל את הכלים עכשו דרך הרחוב.

מר קורינסקי מסר לי כי הערבים מחו בפני המושל על סדור כלי קודש חדשים על יד הכותל בלי אשר באו אתם במשא ומתן בתחלה.

יום השבת, ח מרחשון [28.10.33]

בליל שבת קודש התפללו רק שני מנינים, מנין אחד של אשכנזים ומנין אחד של ספרדים, את התפלות הנהוגות: מנחה, קבלת שבת וערבית. ביחד היו כ־50 מתפללים, פחות מרבע ממספר המתפללים בכל ליל שבת קודש רגיל.

ביום השבת התפללו בבוקר רק מנין אחד את תפלת שחרית ושני מנינים את תפלת המוסף, ביחד היו כ־60 מתפללים. אחר הצהרים לא באו להתפלל ולא התפללו לא תפלת מנחה ולא תפלת ערבית בליל מוצאי שבת קודש.

במשך כל השבוע לא התפללו וכמעט שלא בקרו יהודים על יד הכותל. במשך השבוע עמד משמר של שני שוטרים בריטיים עם רובים וחבושים כובעי פלדה.

ביום הששי יד מרחשון עמד משמר של 8 שוטרים עם נשק.

במשך השבוע לא קרה כל מקרה יוצא מן הכלל על יד הכותל.

יום השבת, טו מרחשון [4.11.33]

בליל שבת קודש התפללו שני מנינים את התפלות הנהוגות, ביחד היו כ־40 מתפללים.

באמצע התפלה, בזמן קריאת שמע, נזרקה אבן ברחבת הכותל. האבן היתה גדולה ונפלה בארץ בכח על יד המתפללים והתפוצצה לחלקים קטנים. לא נזוק שום איש.

קראתי מיד לשוטרים הבריטיים התורניים. אחד השוטרים חפץ לעבור את הזאויה ולרדוף אחרי הזורק, דפק בחצר הזאויה, הסגורה כרגיל בכל ליל שבת קודש. השכנים הגרים בזאויה לא נענו לו ולא פתחו את הדלת. מצד דרך המבוי לא העזו כנראה השוטרים לתפש את הזורק, בינתים נגמרה התפלה והמתפללים הלכו לבתיהם.

ביום שבת קודש התפללו שני מנינים תפלת שחרית ושלשה מנינים תפלת מוסף. המנין הראשון קרא בתורה בבית כנסת של כולל גליציה

ברחוב חברון, כי החצר של בית הכנסת הסמוך לכותל נסגרה על ידי השכנים עוד בתחלת השבוע אחרי עזבם את בתיהם.
ביום השבת היו כ־300 מתפללים ומבקרים על יד הכותל.

ב״ה יום רביעי, ט טבת תרצד [27.12.1933]
בקרתי את קצין המחוז מר קורינסקי. העירותי לו שוב פעם על קלקול הדרך המובילה בין רחוב השלשלת אל הכותל. ההולכים אל הכותל עלולים תמיד להתחלק ולפול בדרך זו, ביחוד עכשו בחורף בזמן שרצפת הדרך רטובה על ידי מי גשמים. הזכרתי למר קורינסקי על האסון שקרה בחג הפסח שעבר להרב בק, דודו של הקצין מר סילבר, ששבר את רגלו בדרך זו ולקחו אותו באלונקה ישר אל בית החולים, ומקרי אסון כאלה עלולים מאד שיהיו בזמני הגשמים. הצעתי לפניו לזפת את הדרך כדוגמת רחוב דוד כדי למנוע מקרי אסון. מר קורינסקי הבטיחני לדבר עם המושל בנדון זה.

יום שני, יא טבת [29.12.33]
כיור המים שעל יד הכותל התפרק לחתיכות. מסרתי על כך בנגרית מר כהן ובקשתי לתקן מיד את הכיור.

ב״ה יום שני, יד טבת תרצד [1.1.1934]
בערב בקר על יד הכותל בלש בכונה לצוד תירים הבאים להתפלל ולבקר את הכותל. הוא נכנס בדברים עם תירים וחקר אותם על מועד כניסתם לארץ. הוא הראה לי אקדח תחוב בכיסו. השוטר התורני הערבי אמר לי כי תפקידו לשאול על פספורטים.

יום רביעי, טז טבת [3.1.34]
בשעה 5 בערב בקר על יד הכותל חבר הפרלמנט הבריטי מר רייס־דייויס ואשתו בלוית מר גורדון מן הסוכנות. מר גורדון מסר לו באורים. הם שהו כרבע שעה על יד הכותל.

יום חמישי, יז טבת [4.1.34]
בשעה 11.15 לפני הצהרים באו בחדרי המחכמה שעל יד הכותל הנציב העליון של סוריה עם בני לויתו והתבוננו בכותל מן החלון. בתחלה עמד המופתי עם הנציב של סוריה ונתן לו באורים, אחר כך בא במקומו של המופתי על יד החלון מר רוחי עבד אל האדי. הם עמדו כעשרה רגעים על יד החלון והתבוננו בכותל. היו אז מעט מתפללים.

יום השבת, יט טבת [6.1.34]
לפני הצהרים בקרו על יד הכותל מפקדי המשטרה מר עבדין ביי ומר ברודסהרט (הבן) בלוית הסרג׳נט הבריטי האחראי על משטרת הכותל.

ב״ה יום שלישי, יד שבט תרצד [30.1.1934]
מסרו לי על מזמה חדשה שחורשים הערבים: בבנין שעל המבוי המקומר שממול הכותל יפתחו בית ספר, אחרי שיתקנו את הבנין הזה. חצר הזאוויה

השמאלית שעל יד רחבת הכותל תשמש מגרש משחקים לבית הספר, אחרי שיפתחו פתח לתוך הזאוויה ודלת חצר הזאוויה הגובלת היום עם הכותל תשמש מעבר אל בית הספר. כל זה מכוון ליצור גורם הפרעה לתפלת היהודים על יד הכותל.

יום רביעי, טו שבט [31.1.34]

בקרתי את קצין המחוז מר קורינסקי ומסרתי לו על דבר המזמה הערבית והסבותי את תשומת לבו לזה שהתכנית הזאת עלולה להפריע לתפלה על יד הכותל אם הממשלה לא תדאג לבטלה. מר קורינסקי הבטיחני שלא תתכן אפשרות של בניה בעיר בלי ידיעתו, מאחר שהוא גם המזכיר של ועדת בנין ערים, ואם תבוא לפניו תכנית זו ידע את אשר לפניו.

ב"ה יום שני, כ שבט תרצד [5.2.1934]

על פי דרישתי פנה השוטר התורני הבריטי אל מרכז המשטרה בנדון הבנין על יד הזאוויה. ממרכז המשטרה שלחו סרג'נט ערבי שדרש מאת הבנאים שיראו לו את הרשיון שקבלו לבנין. הבנאים הראו לסרג'נט רשיון בניה מאת העיריה.

הודעתי לרבנים על המצב. מר בן־צבי בקר בקשר עם זה על יד הכותל.

יום שלישי, כא שבט [6.2.34]

קצין המחוז מר קורינסקי בקר על יד הכותל וחקר את הבונים על זמן המשכת הבניה. אמרו לו כי יגמרו את העבודה בעוד ימים אחדים.

ח. נעלי, מוכתר שכונת המערבים, דבר אתי בקשר עם הבנין ואמר לי כי כל המטרה של הבנין הוא לתקן את הבנינים העתיקים מחשש מפולת.

בערב בקר המופתי את הבנין ואת חצר הזאוויה. הוא שהה כרבע שעה והתעניין מאד בפרטי הבנין.

ב"ה יום שני, כב אדר תרצד [9.3.1934]

הממשלה גנזה היום את כלי הקודש העתיקים שהיו על יד הכותל בחצר חורבת רבי יהודה החסיד, בחדר „עטור הרבנים" השיך לישיבת עץ חיים. מפתה החדר נמסר לידי הממשלה.

יום השבת, כג אדר [10.3.34]

בליל שבת באמצע תפלת ערבית בקרו על יד הכותל הנסיכה מריה עם בעלה הלורד בלוית עוד אשה אחת לא ידועה לי. מן המשטרה לוו אותם הקצין מר שאוקי ביי ושוטר ערבי שהלכו אחריהם ברחוק מקום, כנראה כדי שהקהל לא ירגיש בהם. על יד הכותל חכו להם קציני הסריה העתיקה מר מחמד סעד וד"ר שימיל, וזה האחרון הלך מן הכותל טרם שבאו. גם השוטר התורני האנגלי לא היה נוכח בזמן שהותם על יד הכותל, מלא את מקומו שוטר תורני ערבי. הבקור נשא אופי בלתי רשמי והקצין לא ערך לפניהם את ברכת הסלוט.

היה קהל חשוב של מתפללים עם מספר של מבקרים יהודים־אנגלים שנכחו אז. הם שהו עד אחרי תפלת ערבית והלכו להם יחד עם המתפללים. האשה המלוה מסרה להם את הבאורים על המקום.

ביום השבת בבוקר מצאתי על יד קצה הרחבה, בחצר שבין הרחבה והזאוויה הימנית, לכלוך של צואת אדם, נבלות עוף ופחי זבל נותני ריח רע. קראתי מיד לשוטר התורני האנגלי ועל פי פקודתו נקה השכן הערבי את המקום. הצעתי לשוטר לערוך רפורט נגד השכנים הערבים כדי למנוע השנות מקרים כאלה, אבל דעת השוטר היתה שמספיק מה שאים עליהם שבהשנות מקרים כאלה יענשו על ידי המשטרה.

מסרתי על המקרה גם לקצין מר שימיל שבקר בשבת על יד הכותל.

אחרי שהנגר מר כהן תקן את הכיור שהתפרק, התפרק הכיור שוב וגם דלת הכיור נשברה לשני חלקים. הייתי מוכרח לתקן עכשו אצל נגר אחר.

ב"ה יום שני, כה אדר תרצד [12.3.1934]

שיך עלי, מוכתר שכונת המערבים[60], מסר לי כי תוקנו הצנורות של המים העוברים בהר הבית למעלה על יד הכותל המערבי. מעתה לא יזובו עוד מים בכותל.

יום השבת, א ניסן [17.3.34]

בקרתי את קצין המחוז מר קורינסקי בקשר עם שאלת הסדרנים על יד הכותל בימי החג על ידי המשטרה ועל דבר תהלוכת נבי מוסה שצריכה לחול בערב החג באותה השעה שהיהודים הולכים להתפלל על יד הכותל את תפלת קרבן פסח. מר קורינסקי הבטיחני שכמו תמיד ימסור גם השנה את הפקוח העליון על המשטרה על יד הכותל בידי מר סילבר, ושהשנה לא יחסמו את הדרך המובילה אל הכותל דרך רחוב השלשלת בזמן התהלוכה של הערבים.

דברתי עם קצין תחנת הסריה העתיקה מר ד"ר שימיל בענין הנ"ל.

ב"ה יום שלישי, יא ניסן תרצד [27.3.1934]

בקרתי היום עם בא כח הקרן הקימת את החצר השייכת לקרן הקימת[61] הסמוכה ליד הכותל ושהחזיקו בה עד עתה ערבים. בפני פקד הנ"ל על הערבי שהחזיק בחצר למסור לרשותי את החדר שאבחר בו כאשר אדרוש ממנו. הערבי הבטיח לפנות חדר במוחרם.

יום חמישי, יג ניסן [29.3.34]

הערבי המנקה את רחבת הכותל בכל יום מטעם העיריה הבטיחני שלכבוד חג הפסח ישטוף יפה את הרחבה במים אם אנחנו נתן לו מים.

יום ששי, ערב חג הפסח [30.3.34]

מסבת האויר הרע לא בא קהל גדול להתפלל על יד הכותל את תפלת קרבן פסח כנהוג בכל שנה.

60. בשכנות לכותל התישבו מושלמים מערביים, יוצאי ארצות אפריקה הצפונית: אלג'יר ומרוקו. לכן נקראת השכונה מסביב לכותל בשם שכונת המערבים, בערבית: חרת אל מע'ארבה.

61. חצר זו השתיכה למר נתן שטראוס הנדבן, שהעבירה לקק"ל. נקראת בערבית בשם חוש אל בוראק (חצר הבוראק) על פי האגדה הערבית המפורסמת על הנביא מוחמד שרכב על סוסו אל בוראק באחד הלילות והגיע לכותל המערבי.

יום השבת, יום טוב של פסח [31.3.34]

התפללו את התפלות הנהוגות בחג. גם קראו בתורה. התפללו ובקרו במשך היום כ־15.000 יהודים.

סודר משמר גדול מן המשטרה בפקוחו של הקצין מר סילבר: הקצינים היהודים מר שימיל וקרליק, הקצין האנגלי מר וילסון, הקצינים הערבים אליס חדד ומחמד סעד, לבד משוטרים אנגלים ויהודים. בקר במשך היום מפקד משטרת מחוז ירושלים מר ויניריט ומפקח משטרת ירושלים מר עבדין ביי. קצין המחוז מר קורינסקי שהה הרבה שעות במשך היום על יד הכותל. הרב קוק התפלל את תפלת המנחה על יד הכותל.

ב"ה יום שני, יז ניסן תרצד [2.4.1934]

מסרו לי כי היום לפנות בוקר התחילו בעבודת פתיחת דלת חדשה בזאויה השמאלית, מן החלק הראשון של הזאויה, שפתחו בו דלת לפני החג מבחוץ, לפנים הזאויה של החלק השני. מעתה יש להם מעבר חדש ישר מן הרחוב אל רחבת הכותל, וגם מעבר מן הבתים שתקנו עכשו לשם בית ספר אל הזאויה שישמש למגרש משחקים. הבתים בעצמם כבר נגמרו ושוכללו בהרבה חלונות וכו' בהתאם לכל חוקי ההיגינה הדרושים לבית הספר.

בקרתי את מר קורינסקי ומסרתי לו על כל הענין. הוא אמר לי שיבקר במקום להוכח בעצמו על נכונות הדבר. מסרתי על הנ"ל לסרג'נט האנגלי מר רייט האחראי על הכותל.

הסרג'נט מר רייט מסר לי כי שיך אבו מדין הגיש קובלנה למשטרה נגדי ונגד השמש מר מיוחס ששטפנו את רחבת הכותל בערב החג בנגוד לחקת הכותל שאסור ליהודים לנקות את הרחבה. הוא שאל ממני באורים בנדון זה. אמרתי לו כי כפי שידוע לי שטפו אמנם את הרחבה בערב החג אבל לא אנחנו עשינו את זה כי אם הערבי סעד שמנקה כל יום את הרחבה מטעם העיריה. השמש מר מיוחס נתן לו מים לצורך זה ובזה אין כל אסור. הוא רשם את עדותי. הוא קבל אחר כך גם עדות מר מיוחס וסעד הערבי.

יום שלישי, יח ניסן [3.4.34]

הרב דושינסקי[62] התפלל על יד הכותל.

במשך שבוע ימי חול המועד התפללו ובקרו על יד הכותל כ־10.000 יהודים, חלק גדול מאלה היו אורחים מערי ארץ ישראל ומושבותיה. במשך ימי החג בקרו על יד הכותל הרבה מאד תירים נוצרים.

יום ששי, כא ניסן, שביעי של פסח [6.4.34]

מסבת הגשם לא היה קהל גדול של מתפללים, לא יכלו גם לקרוא בתורה ברחבה. התקיים משמר של המשטרה כמו ביום הראשון של החג.

62. הרב יוסף צבי דושינסקי, שמש כרבה הראשי של אגודת ישראל בארץ ישראל, של העדה החרדית ושל נטורי קרתא. כן היה נשיא מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל בארץ ישראל.

יום השבת, כב ניסן [7.4.34]

היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים, לערך 6.000 יהודים. גם היום היה המשמר של המשטרה כמו בחג.

קצין אנגלי המקיף את העולם במכונית, בא כח של חברות תאטראות שונות, הביא לפני הצהרים בשעות התפלה מכתב מן המושל מר קמפל אל מר סילבר האחראי על הכותל. הכותב שהוא, המושל, אינו מתנגד שהקצין האנגלי הנ"ל יעשה צלומים אחדים על יד הכותל, בתנאי שיסכימו לכך גם הקצין האחראי על הכותל מטעם המשטרה וגם בא כוח היהודים האחראי על יד הכותל. מלבד זה מסר לי מר סילבר כי המושל טלפן לו בנדון זה ובקש ממנו את הסכמתו לכך. הקצין מר סילבר הציג לפני את הקצין האנגלי אשר בקש ממני את הסכמתי שיוכל לעשות צלומים אחדים על יד הכותל. אני בארתי לקצין האנגלי הנ"ל כי אין לי לצערי כל אפשרות להסכים לבקשתו אחרי שאצלנו זהו חלול קודש לצלם במקום הקדוש ביום שבת קודש. יעצתי לו לבוא בערב ראש חדש שחל ביום החמישי הבא. ביום ההוא יבוא גם כן קהל הגון להתפלל על יד הכותל ואז יוכל לעשות צלומים בלי כל מפריע. הקצין נפרד ממני בתודה.

ב"ה יום שני, כד ניסן תרצד [9.4.1934]

מר קורינסקי מסר לי שהמושל מסר לו את תיק הקובלנה נגדנו מצד שיך אבו מדין שהוגש על ידי המשטרה. בארתי גם למר קורינסקי שרק בא כח העיריה המנקה בכל יום את הרחבה הוא שנקה ושטף את הרחבה גם היום. השמש מר מיוחס מסר לו רק מים לפי פקודתי. מר קורינסקי אמר לי כי ישנה עדות כי השמש מר מיוחס שפך בעצמו מים על הרצפה בזמן שהערבי המנקה שטף את הרחבה. אמרתי לו כי לא אוכל להגיד בנדון זה אחרי שבבוקר בעת שטיפת הרחבה לא הייתי נוכח ואם הדבר נכון אני מצטער על זה כי אין שטיפת הרחבה שוה בנזק צעקת הערבים[63]. מר קורינסקי בקש ממני להזהיר את השמש שעוד הפעם לא יתערב בעניני הנקיון של הרחבה. כמו כן בקש ממני לא להתערב בעניני נקיון הרחבה שזה זכות הערבים.

שאלתי ממר קורינסקי בהזדמנות זו מה הממשלה חושבת לעשות בנדון הדלת החדשה שפתחו בזאויה. מר קורינסקי אמר לי כי הוא עורך היום תזכיר בנדון זה אל המושל.

ב"ה יום שלישי, כב סיון תרצד [5.6.1934]

בשעה 12.15 בצהרים בקר על יד הכותל סיר הרברט סמואל[64], בלוית מר נסובי ביי[65]. הוא שהה שלשה רגעים על יד הכותל. לא היה אז אף איש מחוץ לשמש והעניים היושבים כל היום על יד הכותל.

63. לפי חקת הכותל המערבי היו המושלמים בעלי הכותל והרחבה, לכן היו רק הם רשאים לנקות את הרחבה.

64. מי שהיה הנציב העליון הראשון בארץ. הנציב הראשון ליהודה ויסקאונט הרברט סמואל. היה ממנהיגי מפלגת הליברלים באנגליה וחבר בית הלורדים.

65. היה קצין מחוז ירושלים, מטעם העדה המושלמית.

יום רביעי, כג סיון [6.6.34]

דברתי עם קצין המחוז מר קורינסקי בנדון הפתח החדש שנפתח על ידי הערבים בזאויה הצפונית. הוא אמר לי כי הממשלה פנתה לעיריה בנדון זה בדרישה לסגור את הפתח, אחרי שלא היה כל רשיון לבנין הפתח. תשובה מן העיריה טרם נתקבלה.

דברתי אתו גם בנדון שאלת הארת הרחבה. הוא הבטיחני להתענין בשאלה זו אחרי שיתפנה מענין הבחירות לעיריה.

בשעה 5.15 בערב בקר על יד הכותל מר אדוין סמואל סגן מנהל מחלקת העיריה.

ב"ה יום שני, כו תמוז תרצד [9.7.1934]

בקרתי את קצין המחוז מר קורינסקי, דברתי אתו על דבר הסדרים בליל תשעה באב ויומו. דברתי אתו גם בנדון שאלת הארת הרחבה, ביחוד בליל תשעה באב, שאין כל אפשרות להגיד קינות בלי אור. מר קורינסקי אמר לי כי יתענין בנדון שאלת הארת הרחבה בכלל ומה שנוגע לליל תשעה באב אמר לי להכנס אצלו לפני תשעה באב אולי ימצא דרך לפתרון. בנדון הפתח החדש אמר לי כי נשלחה כבר פקודה מאת הממשלה לסתום את הפתח מכיון שהפתח נעשה בלי רשיון מאת העיריה.

ב"ה יום שלישי, ה מנחם אב תרצד [17.7.1934]

דברתי עם הקצין מר מחמד סעד מפקח תחנת המשטרה בעיר העתיקה ועם הסרג'נט הבריטי מר רייט האחראי על המשטרה של הכותל בנדון הסדרים בליל תשעה באב ויומו על יד הכותל.

יום רביעי, ו מנחם אב [18.7.34]

בקרתי את מר קורינסקי. דברתי אתו שוב בנדון הארת הרחבה בליל תשעה באב. הוא אמר לי כי ישנה הצעה להזיז את הלוקס העומד בפנת המבוי הנכנס אל הכותל על יד סוכת המשטרה שעל יד הרחבה. לפי דעתו תצא ההצעה הזאת לפועל אבל לא לפני תשעה באב זה. העירותי למר קורינסקי כי אמנם ההצעה הזאת תיטיב בהרבה אבל אין זה פתרון מוחלט לשאלת הארת הרחבה. כדאי שיתענין שיאירו את הרחבה לפי ההצעה שעובדה כבר על יד מר אדוין סמואל.

על פי בקשתי הרשה מר קורינסקי לרב ידלר לדרוש בליל תשעה באב על יד הכותל, כנהוג בכל שנה.

יום השבת, ט באב [21.7.34]

הקצין מר שימיל בקר על יד הכותל בזמן התפלה לפני הצהרים.

מוצאי שבת, ליל י באב

כמאתים איש התפללו את תפלת ערבית ואמרו קינות. מסבת אסור הדלקת נרות על יד הכותל היו מוכרחים כולם להסתפק רק בשמיעת הקינות מפי שני חזנים שקראו את הקינות לפני הקהל בשני מקומות. כנהוג בקר גם השנה

הנוער על יד הכותל את הבקור המסורתי עד שעה 11.30 בלילה. מעריכים את מספר המבקרים ליותר מעשרים אלף. היה סדר מוצלח מאד הודות למפקח על הסדר מר אליהו אפשטין [אילת]. לא הורשו להכנס ברחבה גלויי ראש או בסיגריות. היה משמר חזק של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוחם של הקצינים: מחמד סעד מפקח המשטרה בעיר העתיקה ומר ברגר מפקח תחנת המשטרה במחנה יהודה. בקרו פעמים: מיור וינרייט מנהל המשטרה במחוז ירושלים, מיור ברודהרסט ומר שיטרית. קצין המחוז מר קורינסקי שהה על יד הכותל משעה 6 בערב עד שעה 11 בלילה. משמר המשטרה שהה עד 12.30 בלילה, אז השאירו משמר קטן של שוטרים ארץ ישראליים שעמדו לפקודתי עד שעה 1.30, לאחר מכן נשאר המשמר התורכי הרגיל.

בשעה 12 בלילה בא קהל, בערך מאה איש, להגיד תקון חצות.

ב"ה יום ראשון, י' אב תרצד [22.7.1934]

התפללו ואמרו קינות עד שעה 12 בצהרים כשלשת אלפים איש.

היה משמר של שוטרים בפקוחם של הקצינים: מר קרמר, מפקח תחנת מאה שערים ומר אברהים ג'רג'ורה מפקח תחנת שער יפו. בקרו לפני הצהרים מיור וינרייט ומיור ברודהרסט. האחרון שהה כשעתים על יד הכותל. משמר המשטרה התפזר בהסכמתי בשעה 1 בצהרים.

אחר הצהרים בקר והתפלל על יד הכותל קהל קטן מאד. בכלל עבר הכל בסדר במשך הלילה והיום.

העירותי את תשומת לבו של מר קורינסקי על זה שלמרות הפקודה שנתנה לפני שבועים על ידי הממשלה לסתום את הפתח החדש שנפתח בלי רשות על ידי הנהלת הקדש אבו מדין — טרם נתמלאה הפקודה.

ב"ה יום שני, טז אלול תרצד [27.8.1934]

בשעה 3.15 אחר הצהרים בקר המופתי על יד הכותל. הוא בא מהר הבית דרך הזאויה הימנית של הרחבה, בלוית עשרים איש בערך, ביניהם שיכים, פקידים ומשרתים העובדים ב"חרם" [הר הבית], שיך אבו מדין ומוכתר המערבים בסביבת הכותל. הם שהו רגעים אחדים ברחבת הכותל, נכנסו לזאויה השמאלית של הרחבה, שהו על יד השער החדש שפתחו בזאויה כעשרים רגע ועברו שוב ברחבת הכותל.

יום שלישי, יז אלול [28.8.34]

גם היום בקרו שיכים שונים את הרחבה ואת הזאויה השמאלית של הרחבה על יד השער החדש.

נודע לי כי קבעו עתה דלתות לשער החדש ועשו מעקה למדרגות השער. הדלתות נקבעו וסודרו יפה, למרות פקודת המושל לסתום לגמרי את פתח השער.

יום רביעי, יח אלול [29.8.34]

גם היום בקרו ערבים על יד השער החדש בזאויה השמאלית של הרחבה.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום שני, א תשרי תרצה, א דראש השנה [10.9.1934]

בשני ימי חג ראש השנה, התפלל קהל גדול מאד את תפלת שחרית, מנחה וערבית, גם קראו בתורה. את תפלת המוסף לא יכלו להתפלל על יד הכותל מסבת אסור התקיעה.

במשך שני ימי החג בקרו והתפללו על יד הכותל כ־20.000 יהודים.

בימי החג היה משמר של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוד הקציניים: קרמר — מאה שערים, מחמד סעד — העיר העתיקה, אליש חדד — המושבה הגרמנית, ברנר — מחנה יהודה, שהתחלפו ביניהם, כל חצי יום זוג אחר. בקרו בימי החג: מיור מונרו, עבדין ביי, אליס וקצין המחוז מר קורינסקי. ימי החג עברו בשקט.

ב"ה יום שלישי, ט תשרי תרצה, ערב יום הכפורים [18.9.1934]

התפללו במשך היום כ־15.000 יהודים. היה משמר של שוטרים בפקוד הקציניים: מחמד סעד, אליש חדד, ברנר והקורפורל מוגלניק.

יום רביעי, י תשרי, יום הכפורים [19.9.34]

כמאתים איש התפללו את תפלת „כל נדרי". מלבד זה היו הרבה מבקרים בלילה. קהל גדול התפלל את תפלות שחרית, מוסף, מנחה, נעילה וערבית על יד הכותל. כ־5.000 איש התפללו ובקרו במשך היום. גם קראו בתורה על יד הכותל.

היה משמר של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוד הקציניים: קרמר, מחמד סעד, אברהים ג'ורג'ורה וברנר. עם התחלת תפלת נעילה הופיעו המפקד ברודהרסט והקצין מר אליס. מלבד זה נוספו כעשרים שוטרים בריטיים וארץ ישראליים ומספר גדול מאד של שוטרי חרש שנתפזרו בתוך קהל המתפללים. בזמן תפלת נעילה היה גם קצין המחוז מר קורינסקי ומר שרתוק [מ. שרת][66].

בהזדמנות זו שמר קורינסקי בקר בעת תפלת כל נדרי על יד הכותל העירותי לו על הצער של המתפללים שלא יכלו להתפלל מתוך הסדורים והמחזורים בחושך וכדאי לפתור כבר את שאלת האור שהיא שאלה חיונית למתפללי הכותל. מר קורינסקי הבטיחני שמיד אחרי זמן הבחירות של העיריות יתחיל לטפל בשאלה זו.

יום שני, טו תשרי תרצה, יום הראשון של חג הסוכות [24.9.1934]

ביום הראשון של חג הסוכות התפללו את התפלות הנהוגות בחג, גם קראו בתורה על יד הכותל. התפללו ובקרו במשך היום כ־12.000 איש.

66. מר משה שרת (שרתוק), היה ראש הממשלה השני של מדינת ישראל ושר החוץ שלה. לשעבר ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית בארץ ישראל.

בימי חול המועד התפללו ובקרו בכל יום כ־500 איש. ביום השבת של חול המועד התפללו ובקרו במשך היום כ־5000 איש.
בליל שמחת תורה, התפלל מנין מצומצם של 12 יהודים את תפלת ערבית בלי הקפות.

ב"ה יום שני כב תשרי תרצה [1.10.1934]
ביום שמחת תורה התפללו את התפלות הנהוגות על יד הכותל, גם קראו בתורה וערכו הקפות בלוית שירה ורקודים. בקרו והתפללו במשך היום כ־2000 איש.

ביום הראשון של חג הסוכות וביום חג שמחת תורה היה משמר של שוטרים בפקוח הקציונים: מחמד סעד, קרמר, אברהים ג'ורג'ורה, ברנר והקורפורל מוגלניק שהתחלפו ביניהם, שנים כל חצי יום, בקרו את המשמרות: מיור ברוהרסט והקציון אליס.

כשבקרתי את קציון המחוז מר קורינסקי הבטיחני להתענין מיד אחרי החג במרץ בנדון שאלת הארת הרחבה של הכותל.

יום השבת, כא סיון תרצה [22.6.1935]
ביום השבת בשעה 4.30 אחר הצהרים נזרקה אבן קטנה על אחד המתפללים על יד הכותל. האבן באה דרך השער החדש שבאותה שעה לא עמד בו השוטר התורני על המשמר. מסרתי מיד לשוטר התורני על המקרה. השוטר עלה למעלה על יד השער, אולם הזורק נעלם.

בזמן האחרון התחילו שוב להמשיך את הלמודים בבית החדש שעל יד הזאויה השמאלית של הכותל, למרות זה שהמושל הודיע שלא יתנו להם רשיון לבית הספר לאותו מקום. הלמודים נלמדים בכל יום בערב לילדי הסביבה על ידי מורה מיוחד.

ב"ה יום חמישי, ג תמוז תרצה [4.7.1935]
בשעה 7 בערב בזמן המנחה נזרקה אבן קטנה דרך השער של הזאויה הימנית על אחד המתפללים על יד הכותל מר יהושע נחום רבינוביץ הגר בשכונת שערי פנה. מסרתי מיד על המקרה לשוטר הבריטי התורני. הוא רדף אחרי הזורק ולא השיגו.

על פי בקשתי רשם השוטר התורני ביומן המשטרה על המקרה ועל הסבה לכך — העובדה שלא היה אז שוטר ארץ ישראלי על יד השער להשגיח שלא יקרו מקרים של זריקת אבנים על המתפללים, גם בשבת כא סיון לא נמצא השוטר הארץ ישראלי על יד השער ונזרקה אבן על אחד המתפללים.

יום השבת, כג אלול תרצה [21.9.1935]
בליל שבת בזמן קבלת שבת נזרקה אבן בין המתפללים דרך שער הזאויה הימנית. האבן לא פגעה באיש. השוטר התורני לא מצא את הזורק. הוכחתי לסרג'נט הבריטי האחראי על הסדרים בכותל על זה שלא עמד השוטר על המשמר בשער הזאויה כרגיל כדי למנוע זריקת אבנים על המתפללים. הוא הבטיחני להפקיד שמירה תמידית בשער הזאויה הימנית של הכותל.

ביום השבת לפני הצהרים הודיעו לי טלפונית ממרכז המשטרה שהקצין הבריטי מר סיגריס חפץ לדבר אתי על עניני הכותל ושאחכה לו עד בואו. כשבא ושאלני על צרכי כלי הקודש של הכותל ועל הזמנים שמשתמשים בהם בררתי לו את הכל לפי החוקה והוא רשם לו את תשובותי בפנקס. שאלתיו אחר כך למטרת שאלותיו, הלא הכל רשום בספר ונמצא במשטרה, אמר לי כי לו לא היה ברור מתי משתמשים בספר תורה. אמנם, נודע לי כי מצד שיכי אבו מדין הוגשה קובלנה אל המשטרה שאנו מביאים אל הכותל כלי קודש שאין לנו רשות להביאם אליו בהתאם לחוק. בהזדמנות זו דברתי עם מר סיגריס על הסדרים בימי החג הקרובים. הוא הבטיחני שמצד המשטרה יסודר הכל באופן רצוי.

[27.9.1935]

ב״ה יום ששי, כט אלול תרצה

ביום הששי ערב ראש חודש בא קהל גדול של מתפללים על יד הכותל אולם פחות מאשר בכל שנה.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום השבת, א תשרי תרצו, יום הראשון של ראש השנה [28.9.1935]

בליל השבת ראש השנה התפלל קהל עצום מאד על יד הכותל. ביום הראשון של ראש השנה לפני הצהרים התפללו את כל התפלות, גם קראו בתורה. ביום השני לפני הצהרים התפללו רק תפלת שחרית וקריאת התורה. מפני אסור התקיעה בשופר לא התפללו את תפלת המוסף על יד הכותל. לכן היה מספר המתפללים ביום השני לפני הצהרים כרבע ממספר המתפללים ביום הראשון. אחר הצהרים היה בשני הימים קהל רב של מתפללים ומבקרים. משערים שמספר המתפללים והמבקרים בשני הימים של ראש השנה הגיע לערך 20.000 איש.

שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוד הקצינים ברנר, אליש חדד ואובי, הסרג'נט הבריטי אטש, הקורפורל טלוב והקורפורל הבריטי מתחנת הסריה — פקחו על הסדרים בימי החג.

בקרו גם המפקד הבריטי מר ברודהרסט וקצין המחוז מר קיסילוב.

ביום הראשון, שני לראש השנה בבקר, נזרקה אבן מחלון בית הספר החדש של המערבים אשר במבוא הכותל על אחד המתפללים מר יצחק גרטנר מפתח תקוה רחוב פינסקר מס' 25. השוטר הבריטי התורני ערך מיד רפורט ביומן המשטרה.

אני מוצא לנחוץ להעיר כאן שבית הספר יהיה לנו למכשול גדול ולגורם הפרעה לתפלות על יד הכותל ומן הרצוי להשקיע מאמצים לבטל את בית הספר במקום הזה.

כמו כן יש צורך גדול לפעול על הממשלה שתרשה להאיר את רחבת הכותל בחשמל. פקיד חברת החשמל אמר שבעד הסכום של 25 לא"י הוא מקבל עליו להכניס חשמל ברחבה.

ב"ה יום רביעי, ה תשרי תרצו

[2.10.1935]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זריקת האבן מבית הספר החדש של המערבים על יד הכותל ובקשר עם הסדרים בערב יום הכפורים וביום הכפורים על יד הכותל.

יום השבת, ז תשרי

[5.10.35]

ביום השבת בשעה 9 בבוקר בזמן התפלה ערכו ילדי בית הספר משחקים בחצר הזאויה השמאלית שעל יד הכותל. המשחקים שלהם הסבו רעש והפרעה לתפלה. העירותי את תשומת לבו של השוטר הבריטי התורני על הדבר והוא טלפן מיד על זה לתחנה, גם רשם, על פי בקשתי, רפורט ביומן המשטרה.

מספר המתפללים השבת היה יותר מכפי הרגיל.

ב"ה יום ראשון, ט תשרי תרצו, ערב יום הכפורים [6.10.1935]
כרגיל בכל שנה היה קהל גדול של מתפללים על יד הכותל אחר הצהרים. משערים שמספר המתפללים והמבקרים ביום זה הגיע בערך ל־10.000 איש.

יום שני, יום הכפורים [7.10.35]
כמו בכל שנה התפללו את תפלת כל נדרי, ערבית וסליחות על יד הכותל. היו כמאתים מתפללים. את תפלת ערבית והסליחות אמרו בחושך.
במשך היום התפללו את התפלות: שחרית, מוסף, מנחה, נעילה וערבית, קראו בתורה, קדשו את הלבנה בשירה ורקוד.
בזמן תפלת נעילה היתה רחבת הכותל מלאה בעקר צעירים הבאים ביחוד לשמע את תקיעת השופר. גם השנה נמצא צעיר שתקע בשופר. מצד המשטרה נמצאו באותה שעה מפקד המשטרה המחוזית מר קינגסלי־הית, המפקד ברודהרסט, הקצינים סיגריס וחדד, סרג'נט בריטי וקורפורל יהודי ובריטי וקצין המחוז מר קיסילוב. שוטרים בריטיים אזרחיים ושוטרי חרש ארץ ישראליים נתפזרו ברחבה ומיד בהתחלת התקיעה נתפס התוקע שרגא חייקין מליטא ובאסר על ידי הקצין חדד. בקריאות „לשנה הבאה בירושלים" ליוו אותו חבריו עד האסרו.
בערב יום הכפורים וביום הכפורים היה משמר של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים בפקוד הקצינים מר סיגריס (בריטי), ברנר (יהודי), אליש חדד (ערבי), קצין התחנה של הסריה (ערבי), הסרג'נט סמיט (בריטי), הקורפורל מוגלניק (יהודי), והקורפורל יעקובס (בריטי) שפקחו על הסדר הליפות. כל חצי יום שלישיה אחרת מהמנויים למעלה, בקרו גם מפקד המשטרה מר קינגסלי־הית, המפקד ברודהרסט, המפקד עבדין ביי (הוא היה גם בזמן התקיעה) וקצין המחוז מר קיסילוב.
בהזדמנות זו דברתי שוב עם מר קיסילוב על דבר בית הספר והאור.

יום חמישי, יג תשרי [10.10.35]
על פי הזמנת קצין המחוז מר קיסילוב בקרתי אצלו ביחד עם מר א. פרדס[67]. במשך שלש שעות מסרתי לו על מנהגי התפלות בכל השנה, על תשמישי הקדושה ועל התלבושות השונות בקשר עם התפלה. מר פרדס שהוא חזן וחכם ספרדי מסר לו על המנהגים של הספרדים. מר קיסילוב אמר לי שזה נחוץ לו בקשר עם תזכיר מיוחד שהממשלה שולחת לנציב העליון על מנהגי התפלה של היהודים, על תשמישי הקדושה ועל התלבושות השונות בקשר עם התפלה. ביחוד על המנהגים הקשורים עם התפלה על יד הכותל המערבי.

יום השבת, טו תשרי, יום א של חג הסוכות [12.10.35]
ביום הראשון של חג הסוכות התפללו את התפלות הנהוגות על יד הכותל, גם קראו בתורה. התפללו ובקרו במשך היום כ־10.000 איש.

67. הרב אליהו פרדס, היום רבה של ירושלים. הוא היה חבר המועצה הארצית של המזרחי הצעיר הארץ ישראלי, היה מנהל בית ספר יסודי „אהל משה", ושמש כרבה הראשי של רמת גן.

בימי חול המועד התפללו ובקרו בערך 2000 איש כל יום, בעקר אלה שמחוץ לירושלים.

ביום השבת, כב תשרי, חג שמחת תורה, התפללו את התפלות הנהוגות, קראו בתורה ביום, ערכו הקפות ברחבת הכותל, כנהוג, בלוית שירה ורקודים. התפללו ובקרו במשך היום כ־5000 איש. ביום הראשון של סוכות וביום שמחת תורה היתה שמירה מיוחדת מצד המשטרה בפקוד הקצינים: מר ברנר, חדד, ואחודי והקורפורל היהודי פינקל, הסרג'נט אטש והקורפורל יעקובס. ביום הששי אחר הצהרים, ערב שמחת תורה, היתה שמירה מצד הבולשת של המשטרה. התכוננו לבקור המוני על יד הכותל. הבקור הזה לא התקים.

יש לציין כי מפני שאין בכל ירושלים אלא קצין יהודי אחד נמסר הפקוח מצד המשטרה בכל ימי החגים בחודש תשרי לקורפורל יהודי שהתחלף עם הקצין מר ברנר.

כשבקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב דברתי אתו ביחוד על דבר בית הספר של המערבים על יד הכותל. מר קיסילוב אמר לי שהתיק הזה הוא באמצע הפעולה והממשלה משתדלת שבית הספר הזה יסגר.

ב"ה יום חמישי, כז תשרי תרצו
[24.10.1935]
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם השביתה שהערבים מתכוננים לה ליום השבת ובקשתיו להגדיל את המשמר הרגיל שעל יד הכותל. מר קיסילוב אמר לי כי מפקד המשטרה מר קינגסלי־הית הבטיחו שהמשטרה תפקיד שמירה מעולה בכל המקומות שידרש, אולם מר קיסילוב אמר לי כי מחכמה יעשו אלה שימנעו מלבקר את הכותל בשבת זו.

יום השבת, כט תשרי
[26.10.35]
למרות שהשבת היא „שבת מברכין" וערב ראש חודש ו„שבת בראשית" בא רק קהל קטן מאד להתפלל ולבקר על יד הכותל מפני פחד השביתה. התפלל לפני הצהרים תפלה שלמה בסך הכל מנין אחד, שלשה מנינים התפללו מוסף. מבתי הכנסיות הרגילים לבוא בכל שבת מברכין להתפלל מוסף על יד הכותל לא באו השבת. את תפלת המנחה התפללו אחר הצהרים רק שני מנינים. בסך הכל התפללו במשך היום אצל הכותל כ־100 איש, רובם מן העיר העתיקה. בקרו במשך היום כ־250 איש, בעקר צעירים. בשבת מברכין רגיל מתפללים ומבקרים יותר מאלפים איש.

משמר המשטרה הקבוע על יד הכותל היה כרגיל, אולם משמר נודד של המשטרה — גם שוטרים של המשטרה החשאית — בקרו הרבה פעמים במשך היום על יד הכותל. כמו כן שאלו פעמים אחדות ממרכז המשטרה על ידי הטלפון על המצב בכותל.

בית הספר של המערבים היה סגור. על יד צריף המשטרה היתה מוכנה מטה מקופלת לצורך מקרה חס וחלילה.

ב״ה יום שני, ה מרחשון תרצו [1.11.1935]

על פי פקודה ממנהל המחלקה הטכנית של העיריה מר פארק הרסו פועלים חלק מקיר החצר ואחד החדרים שבחצר שטראוס — השיך היום לקהק״ל — שעמדו לפול. בחדר שאנו מחזיקים את כלי הקודש של הכותל לא נגעו. את עבודת ההריסה עשו בלי שנתנו כל הודעה מוקדמת לבעל החצר.

יום השבת, ו מרחשון [2.11.35]

בליל השבת פתח מוכתר המערבים שני חלונות בקיר המשותף בין חצר הקהק״ל הנ״ל ובין חצר הקודש אבו מדין שגר בו המוכתר הנ״ל בכונה להעמיד מעצורים בעת תקון ובנין בחצר הנ״ל ובכדי להרגיז אותנו.

ביום השבת בבוקר, כשראיתי את הדבר, הבאתי את השוטר הבריטי התורני אל המקום והוא רשם רפורט ביומן המשטרה של הכותל. מלבד זה בקשתיו להזמין את קצין התחנה ובמקום הקצין שלא היה אז בתחנה באו מיד הסרג׳נט הבריטי והערבי סגני הקצין והם ערכו גם כן רפורט בשביל התחנה.

ב״ה יום שלישי, ט מרחשון תרצו [5.11.1935]

לפני הצהרים בשעה עשר בא לרחבת הכותל שיך אבו מדין ביחד עם מהנדס ודברו על תכנית לפתוח חלונות בקיר המערבי של הרחבה ובקיר הדרומי שעל יד הרחבה. המטרה היא גלויה למנוע על ידי כך את האפשרות היחידה של תפלת היהודים על יד הכותל.

יום רביעי, י מרחשון [6.11.35]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם ההכנות של פתיחת החלונות ברחבת הכותל על ידי הערבים וגם מסרתי לו על החלון שפתחו בלילה בקיר חצר הקרן הקימת. מר קיסילוב הודיע מיד על המזמה הזאת למשטרה והעיר את תשומת לבה לדבר הזה.

נפגשתי עם הסרג׳נט הבריטי והערבי של התחנה והם מסרו שמר קיסילוב הזמין אליו, על ידי התחנה, את שיך אבו מדין בקשר עם ענין החלונות.

בהזדמנות בקורי אצל מר קיסילוב דברתי אתו על דבר בית הספר שעל יד הכותל. מר קיסילוב מסר לי את השקפת המושל כי בעצם קיום בית הספר במקום ההוא אין כל הפרעה לתפלה שעל יד הכותל. הילדים של בית הספר יכולים לעבור את הרחבה כמו אנשים אחרים. יש אפשרות אחת לסגור את בית הספר אם יוכיחו שהילדים גורמים הפרעות בתפלה, ועלי לשים לב לכל הפרעה ולהודיע לו ולקצין המחוז מר נסיבי ביי וכשיוכחו שהיתה הפרעה אז יוכלו לסגור את בית הספר. אמרתי למר קיסילוב שאפשר כבר להוכח על הפרעה על יד בית הספר מיומן המשטרה שהשוטר הבריטי התורני רשם פעמים על הפרעות וזריקת אבן מבית הספר על אחד מהמתפללים. אמרתי לו למר קיסילוב כי גם בעתיד אוכל להוכיח לו רק בדרך זו של רשום העובדה ביומן המשטרה ואחר כך אבוא להודיע לו ולבקש ממנו וממר נסיבי לעין בעדות השוטר ביומן המשטרה.

דברתי עם מר קיסילוב בענין הארת הרחבה והוא אמר לי כי בהתאם

להחלטת העיריה יחליפו את פנסי הלוקס בחשמל ואז אפשר גם להגדיל את האור של שני הפנסים שעל יד הרחבה. על הצעתי להעמיד את הפנסים יותר קרוב אל הרחבה באופן שיוכלו להתפלל מתוך סדור תפלה אמר לי מר קיסילוב כי לפי שעה ההצעה הזאת מוקדמת.

יום חמישי, יא מרחשון [7.11.35]

הקצין הבריטי התורני מסר לי כי טלפנו לו מן התחנה ובקשו ממנו להזמין את השיך לתחנה.

ב"ה יום רביעי, א כסלו תרצו [27.11.1935]

אחר הצהרים בקר על יד הכותל הקצין החדש של תחנת הסריה בעיר העתיקה מר מוחי דין אל־עסאלי האחראי גם על הסדרים על יד הכותל. הצגתי את עצמי לפניו בתור בא כח היהודים על יד הכותל, ודברתי אתו בנדון הסדרים בכותל בכלל. הוא הבטיחני לשים לב לכל תלונה שתהא נוגעת לעניני הכותל.

בשעה ארבע וחצי לפנות ערב בזמן תפלת המנחה נפלה אבן קטנה על פני אחד המתפללים, יהודי זקן, הרב משה וינבך, הגר בבתי מחסה בעיר העתיקה. האבן נגעה על פניו קרוב לעינו הימנית. האבן באה מכוון השער של הזאוויה הימנית של הרחבה ששם צריך לעמוד על המשמר השוטר התורני הארץ ישראלי. מסרתי מיד על המקרה לשוטר הבריטי התורני. הוא ערך מיד רפורט על המקרה. הזורק לא נמצא. על פי דרישתי ערך גם בתוך יומן המשטרה רפורט נגד השוטר הארץ ישראלי שלא נמצא במשמר.

יום השבת, יח כסלו [14.12.35]

בשעה שלש אחר הצהרים נזרקה אבן על אחד המתפללים מכוון השער החדש של הזאוויה הימנית. האבן פגעה בכותל ומן הכותל נפלה על מצחו של הנ"ל. השוטרים טפלו בו ושמו עליו מים. הזורק לא נמצא. הלכתי מיד לתחנת הסריה עם הנפגע ועם השוטר התורני הארץ ישראלי. אמרתי לקצין שזו היא כבר הפעם השניה מראש חודש כסלו שנזרקה אבן על המתפללים ממקום המשמר של השוטר. הקצין גבה עדות מאת הנפגע וערך רפורט והלך אחרי כן אתי בלוית ארבעה שוטרים אל החצרות של הערבים בסביבות הכותל. בחצר אשר מול השער של הזאוויה נמצא ילד ערבי שהעיד על ילד אחר שהוא זרק את האבן. הילד שהעידו עליו הודה שזרק אבן אבל לא בכוון לכותל. השוטר התורני הארץ ישראלי אמר שהוא נמצא באותה השעה במשמר על יד השער ולא נזרקה משם אבן, אולם השוטר הבריטי כתב ברפורט שלו כי האבן באה מצד השער. השוטר הבריטי הודיע על המקרה בטלפון לקצין הבריטי מר סיגרים בתחנת המשטרה המרכזית.

ב"ה יום ראשון, יט כסלו תרצו [15.12.1935]

לפני הצהרים הלכתי עם הנפגע ואביו מר הניך יעקובוביץ לתחנת המשטרה בסריה. נגבתה עדות אביו שהעיד שראה איך שהאבן באה מכוון השער וראה שמיד ברח משם בחור ערבי שלפי דעתו הוא הזורק. מן התחנה נתנו לו מכתב

אל הרופא הממשלתי במחלקת הבריאות, שימסור רפורט בנוגע למצב החבורה שנגרמה לבחור על ידי האבן.

דברתי שוב עם הקצין בנדון זה שהשוטרים הארץ ישראליים מזלזלים בשמירה על יד הכותל. הוא בקש ממני לשים לב בכל יום אם השוטר התורני הארץ ישראלי לא נמצא במקומו ולהודיעהו מיד בטלפון.

השוטר הבריטי התורני מסר לי כי השוטר הארץ ישראלי שעמד על המשמר ביום א כסלו ושהגשתי אז נגדו רפורט הוצא מן המשטרה.

יום שני, כ כסלו [16.12.35]

בבוקר הלכתי עם הבחור מר יעקובוביץ הנפגע אל רופא מחלקת הבריאות לקבל ממנו רפורט על מצב החבורה שנגרם להנ"ל על ידי האבן. בהתחשב עם זה שאבי הבחור הנ"ל עני ואין לו כל אפשרות לשלם שכר רופא, השפעתי על הרופא של מחלקת הבריאות שיותר על שכרו. הרופא בדקו ומסר לי רפורט שהוא זקוק לרפוי במשך יומים.

אחר שמסרתי את הרפורט לקצין מר עסאלי הבטיחני הנ"ל לעשות מה שאפשר בנדון. השוטר הבריטי התורני הודיע לי היום כי הוא מסר רפורט מיוחד על המקרה לקצין הבריטי מר סיגריס.

יום רביעי, כב כסלו [18.12.35]

לפני הצהרים עבר המופתי הגדול דרך הרחבה אל הזאוויה השמאלית של הכותל בלוית שומרי ראשו מזוינים באקדוחים, שיך אבו מדין, מוכתרי הסביבה, ועוד שורה של אנשים עם הרבה מנורות לוקסים וסולם גדול. הם שהו שמה כשעה שלמה. נראה שירדו לתוך המערה[68] שבזאוויה שמאחורי הר הבית.

ב"ה יום שני, ד טבת תרצו [30.12.1935]

בצהרים מצאתי שחלק מן הכותל המערבי בפנה הדרומית מלוכלך בצואת אדם. הראיתי זאת מיד לשוטר הבריטי התורני. הוא אמר לי כי עוד בחצות הלילה הודיעו לשוטר הבריטי התורני על זה.

התקשרתי מיד בטלפון עם הקצין מר עסאלי בתחנת הסריה והוא בא תכף לכותל. הקצין חקר ודרש אצל השכנים הערבים שבסביבת הכותל וכולם באחת שאין להם ידיעה על הדבר הזה. הקצין שאלני אם בחפצי להגיש קובלנה. אמרתי לו שאין לי נגד מי להגיש קובלנה, אבל מה שאני דורש הוא שהמשטרה תהיה אחראית לשמור שלא ישנו מקרים שכאלה. הלכתי עם הקצין אל התחנה והוא ערך רפורט על המאורע. התרגזות המתפללים היתה גדולה.

68. זו היא המערה שדרכה באים אל מעמקי הכותל הטמון באדמה, בשנת 1867 ערכו חפירות ארכיאולוגיות במקום והגיעו עד לסלע ההר. החלק הטמון באדמה הוא בערך כגובה הכותל הגלוי.

יום שלישי, ה טבת
[31.12.35]
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם לכלוך הכותל ודרשתי ממנו להפקיד שמירה אחראית על ידי המשטרה על כבוד הכותל. מר קיסילוב אמר לי שעל מוסדותינו לפנות בכתב אל הממשלה בנדון זה.

יום השבת, ט טבת
[4.1.36]
נפגשתי עם הקצין מר עסאלי בנדון לכלוך הכותל. מר עסאלי הבטיחני שמעתה תסודר על ידי המשטרה שמירה מעולה על כבוד הכותל.

ב"ה יום ראשון, י טבת תרצו
[5.1.1936]
נתקבלה פקודה במשטרת הכותל מן המשטרה המרכזית שעל השוטר הבריטי התורני בכותל לבקר פעם בכל חצי שעה את רחבת הכותל עד שער הזאויה למעלה ולרשום אחר כך ביומן רפורט אם מצא הכל בסדר או לא.
מסבת התענית בקרו היום על יד הכותל מתפללים יותר מכפי הרגיל. ממרכז המשטרה נשלח שוטר עברי, נוסף על המשמר הרגיל.

יום שני, יא טבת
[6.1.36]
הקורפורל הבריטי מר דז'יקובס האחראי על הכותל בקר בכותל וקרא לפני את הפקודה החדשה שנשלחה מאת המשטרה המרכזית בנדון בקורי השוטר התורני בכל חצי שעה ברחבה. הוא הבטיחני שלא יארעו עוד מקרי לכלוך הכותל וכדומה. הפקודה הנ"ל הודבקה בקיר בפנים צריף המשטרה של הכותל.

יום חמישי, יד טבת
[9.1.36]
האדמו"ר מגור בקר על יד הכותל.

יום השבת, טז טבת
[11.1.36]
התחילו בהכנות לבנין בזאויה השמאלית של הכותל. לפי שעה מביאים חמרי בנין בחצרות הסמוכות לזאויה. מטרת הבנין אינה ידועה לי לפי שעה.

ב"ה יום ראשון, יז טבת תרצו
[12.1.1936]
השמש מר מיוחס מסר לי כי כשבא בבוקר אל הכותל מצא ערמות אבנים ברחבה על יד שער הזאויה השמאלית שברחבה, העיר לשוטר התורני על הדבר והוא אמר לו שזה אינו נוגע לו. הוא התקשר מיד עם הועד הלאומי והודיע להם את זה. בתשובה לפעולת הועד הלאומי במשטרה בענין זה בא קצין המשטרה מר עסאלי אל הכותל ועל פי פקודתו נקו מיד את הרחבה מן האבנים, כמו כן פקד שלא יכניסו יותר מחמור אחד טעון אבנים ברחבה ואת האבנים יכניסו ישר בפנים הזאויה ולא ברחבה.

יום שני, יז טבת
[13.1.36]
הבוקר באו קצין המחוז מר קיסילוב וקצין המשטרה מר עסאלי אל הכותל, בקרו את מקום הבנין בתוך הזאויה והאיצו בקבלן לגמור מהר את עבודת הבנין.
הקצין הבריטי התורני אמר לי כי הורסים את החלק המערבי מהבנין העתיק של המחכמה ובית המופתי ויתקנו אותו מחדש, גם יסמכו אותו בצד המערבי בקיר חדש באלכסון.

יום רביעי, כ טבת [15.1.36]

היום מדד אחד המהנדסים את חלק הכותל[69] המערבי שבפנים הזאוויה. כפי ששמעתי יגשו לטיח בכוחלה סביב אבני הכותל שבתוך הזאוויה. הולכת החמורים נפסקה היום.

יום חמישי, כא טבת [16.1.36]

ראיתי רשום ביומן המשטרה שעל יד הכותל כי בשעה 8.30 בלילה נזרק בקבוק של זכוכית ברחבת הכותל, אולם באותה שעה לא נמצא איש על יד הכותל. השוטר הבריטי התורני לא יכול למצוא את הזורק. הוא הודיע על הדבר למשטרה בתחנה. בבוקר בא הקצין מר עסאלי בלוית 4 שוטרים וערך חקירה אצל השכנים הערבים הגרים בסביבת הכותל, אולם לא עלה בידו להודע מי הוא שזרק את הבקבוק. הקצין רשם אצלו את שמות כל השכנים הגרים בסביבה.

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם הידיעה שנודעה לי כי על פי פקודת שיך אבן מדין ישימו טיח של כוחלה בינות האבנים שבחלק הכותל המערבי שבתוך הזאוויה השמאלית של הרחבה ושאלתיו אם גם על חלק הכותל שבתוך הזאוויה חל החוק האוסר לערבים לעשות תקונים בלי רשיון מיוחד מצד הממשלה ובקשתיו לעכב את בצוע העבודה הזאת. מר קיסילוב אמר לי כי בכלל אי אפשר לו לעשות עכשו כל צעד שהוא בנדון זה לפני שיגשו לעבודה. באשר לחוק גם לו עתה לא ברור, בכל אופן כשאראה שהם נגשים להתחלת העבודה אודיע לו ואז יוכל לעשות משהו בנדון זה.

היום התחילו בהסעת עפר מהבנינים שבזאוויה על ידי חמורים דרך הרחבה, בהתאם לפקודת המשטרה מוליכים את החמורים רק אחד אחד אולם העפר נשפך ברחבה ובמשך שעות אחדות התכסה חלק הרחבה שעל יד שער הזאוויה בעפר. נגשתי עם השוטר התורני אל הקבלנים הערבים והם פנו מיד את העפר מן הרחבה. על פי בקשתי נקו אחר הצהרים את כל הרחבה מן העפר והאבנים.

בקשתי מן הקבלנים הערבים שלא יעבדו בבנין בזאוויה בשבת כדי שלא יגרמו לאי נעימות ולסכסוכים. הם הבינו את הדבר והבטיחו לי להפסיק את העבודה ביום הששי.

יום השבת, כג טבת [18.1.36]

הקצין מר עסאלי בקר על יד הכותל. מסרתי לו על בצוע העבודה של טיח הכוחלה בכותל. הוא נכנס אתי ביחד לתוך הזאוויה וחקר שם מאחד הבנאים הערבים העובדים שם. ההוא אמר שאין לו כל ידיעה בנדון זה.

בהתאם להבטחת הקבלנים הערבים לא היתה היום כל עבודה בתוך הזאוויה.

69. כידוע, הכותל המערבי הנהו חלק מהחומה המערבית, המקיפה בימינו את הר הבית ולפנים את בית המקדש הראשון והשני. הוא נמשך לקצה הר הבית דרומה לא הרחק משער האשפות מצד אחד ומצדו השני הוא נמשך צפונה עד אחרי בית המשפט המרשלמי (המחכמה) ליד שער השלשלת, הנקרא בערבית באב־אל־סלסלה. ארכו כ־100 מטר.

ב"ה יום שלישי, כו טבת תרצו [21.1.1936]
הרב עמיאל[70] בקר על יד הכותל.
העבודה של הסעת העפר מן הזאויה על ידי הולכת חמורים דרך הרחבה נמשכת.

יום חמישי, כח טבת ערב ראש חודש שבט [23.1.36]
על פי פקודת המשטרה המרכזית הועמד משמר מיוחד מן רחוב דוד עד הכותל, ברחוב דוד, השלשלת, ובמבואות היורדים אל הכותל, בכל רחוב שני שוטרים וברחבת הכותל נוסף שוטר יהודי מיוחד מלבד המשמר התורני, לכבוד ערב ראש חודש. היה היום קהל גדול של מתפללים. בקרו על יד הכותל הסרג'נט והקורפורל הבריטי האחראים על הסדרים בכותל.
שיך אבו מדין הגיש קובלנה נגד זה שמצא בקיר הבתים שלהם בחצר הרחבה על יד מקום הכיור שני מסמרים שהשמש תולה עליהם את המגבות. הקורפורל הבריטי דבר אתי על זה. אמרתי לו כי אין אנו זקוקים למסמרים האלה והשיך יכול לקבל אותם אם הוא חפץ בהם. גם היום הבטיחו ממקור נאמן כי יטיחו בכוחלה בחלק הכותל המערבי שבתוך הזאויה.
הרב דושינסקי בקר על יד הכותל.

יום השבת, א שבט [25.1.36]
קהל עצום מאד התפלל ובקר במשך היום על יד הכותל. מעריכים את מספר המתפללים והמבקרים לכדי 7000 איש. גם השבת לא היתה עבודה בזאויה.

ב"ה יום שלישי, ד שבט תרצו [28.1.1936]
ההובלה עם חמורים דרך הרחבה אל הזאויה השמאלית של הרחבה נמשכת.
האדמו"ר מקוסוב בקר בלוית חסידיו על יד הכותל.

יום רביעי, ה שבט [29.1.36]
בבוקר בשעה 9 בא מפקד המשטרה המחוזית מר קינגסלי־הית אל הכותל, בדק ועין במפת הסביבה של הכותל. בשעה 9.30 בערך בא אל הכותל מושל המחוז מר קמפל, בקר ברחבה, בזאויה הימנית ועל יד השער של הזאויה הנ"ל מלמעלה ובזאויה השמאלית של הרחבה ואת מקום הבנין שהמערבים בונים עכשו בתוך הזאויה, בדק ועין במפת הסביבה של הכותל. בשעה 10 הלך לו עם מפקד המשטרה.

יום השבת, ח שבט [1.2.36]
בהתאם להבטחת הקבלנים הערבים לא עבדו גם השבת בזאויה.
שני בחורים ערבים בני 15־16 שנה הפילו לארץ את היהודי הישיש הרב מרדכי גוטרמן בלכתו אל הכותל על יד בית הכנסת הנמצא בקרבת הכותל. הגבורים הנ"ל ברחו להם מיד. מסרתי את הדבר לשוטר הבריטי התורני והוא

70. הרב משה א. עמיאל רבה הראשי של תל אביב בשנים תרצה—תשה. היה מגדולי הוגי הדעות ביהדות בימינו, חבר המזרחי.

עם השוטר הערבי התורני הלכו לחפש את הבחורים האלה לפי הסמנים שהנתקף מסר להם. הבחורים הנ"ל לא נמצאו. השוטר התורני מסר את הדבר לתחנת המשטרה. בכלל התחילו בזמן האחרון הילדים והבחורים הערבים בסביבת הכותל להתגרות ביהודים הזקנים וביהודיות הזקנות ההולכים להתפלל אל הכותל. כדאי שביום השבת ביחוד מן הבוקר עד הצהרים יעמוד משמר מיוחד בכניסה המוליכה אל רחוב הכותל. בהזדמנות הראשונה אעיר על זה לקצין המשטרה.

השוטר הערבי התורני העומד על יד שער הזאוויה הימנית של הכותל הרשה לקבוצת תירים לצלם בנגוד לחוקת הכותל. מסרתי את הדבר לשוטר הבריטי התורני והוא ערך נגדו רפורט ורשם בתור עד את מר שלום גורוין מן המשטרה החשאית.

בשיחה שהיתה לי עם הקבלן הערבי אשר לי הנ"ל כי אחרי שיגמרו את עבודת הבניה בזאוויה יגשו לטיוח חלק „הכותל המערבי" שבתוך הזאוויה.

ב"ה יום שני, כד שבט תרצו [17.2.1936]

דברתי עם הסרג'נט הבריטי מר אטש, הקורפורל הבריטי מר דז'יקובס והסרג'נט הערבי האחראים על הסדרים בכותל בקשר עם המקרים בשבתות במבואות שעל יד הכותל, והצעתי לפניהם שהמשטרה תפקיד בכל שבת מהבוקר עד הצהרים משמר שיסתובב הלוך ושוב מרחוב השלשלת עד הכותל. הם הבטיחו לי לדבר עם הקצין בנדון זה.

יום השבת, כט שבט [22.2.36]

ל י ל ש ב ת

נפגשתי עם הקצין מר עסאלי. הוא מסר לי כי בא בדברים עם שיך ערף[71], שיך החרם, והזהירו שהוא יעשה אותו אחראי אם ישנו עוד מקרים כאלה שקרו בזמן האחרון על יד הכותל.

ל פ נ י ה צ ה ר י ם

קצין המחוז מר קיסילוב בקר על יד הכותל. דברתי אתו בהזדמנות זו על שאלת הארת הרחבה, טיוח בכוחלה של חלק הכותל, בית הספר וכו'. מר קיסילוב אמר לי שלפי דעתו נוכל בעוד זמן לפתור את שאלת הארת הרחבה על ידי זה שיכניסו חשמל בסביבות הכותל. בענין הכוחלה אמר לי שלפי שעה לא נתברר הצד החוקי שבדבר תקון חלק הכותל שבתוך הזאוויה, בכל אופן עלי להודיעו מיד כשיתחילו בתקון הכותל ואז יראה מה שאפשר לעשות כדי למנוע בעדם מלתקן את הכותל.

א ח ר ה צ ה ר י ם

הישיש הרב משה גרוסמן מסר לי כי בעברו על יד בית הכסא שאצל הכותל נזרק עליו ניר גדול מלא צואת אדם. מר נחמן קלר העיד לפני שנוכח בשעת

71. שיך ערף יתניס, היה השיך הראשי של הר הבית, שבו נמצאים המסגדים המפורסמים: מסגד אל אקצה, שהוא המסגד השלישי בחשיבותו בעולם המושלמי, ומסגד עומר, הנקרא כפת הסלע. הערבים קוראים לחצר הר הבית חרם אל שריף, כלומר: המקדש האציל.

מעשה. השוטר הבריטי התורני רשם את הדבר ביומן המשטרה והודיע מיד לקצין התחנה. הלכתי מיד עם הנ"ל אל התחנה, והקצין מר עסאלי ערך רפורט ושאל מאת מר גרוסמן אם הוא חושב שנזרק עליו בכוונה ואם הוא רוצה להגיש קובלנה. מר גרוסמן הביע את דעתו שכנראה נזרקה עליו הצואה בשגגה והוא מותר על התביעה. הקצין הבטיחני לנזוף באשה שנמצאה בבית שמשם נזרקה הצואה ולהזהירה באופן חריף שתענש אם לא תהיה זהירה בעתיד.

ב"ה יום רביעי, ג אדר תרצו [26.2.1936]

המופתי בלוית שומרי ראשו מזוינים באקדוחים ביד, עם אנשים אחדים, עברו את הרחבה אל הזאוויה השמאלית. הוא בקר את הבנינים החדשים בזאוויה ואת בית שיך אבו מדין.

על פי השפעתי נדב מר לוי לוין־אפשטין[72] 40 ספרי תהלים ועשרה סדורי תפלה בעד מתפללי הכותל.

יום השבת, ו אדר תרצו [29.2.36]

ר' שלמה ראטה מבתי אונגרן מסר לי כי בשעה שהלך ברחוב השלשלת על יד בית הקפה הערבי בקרבת הדרך המוליכה אל הכותל ביחד עם מר חיים יהודה פלדמן והילד יצחק זלף הרגישו הנ"ל שהשטריימיל שלו עשן. מיד הסירו מעל ראשו וראה שכולו בוער וכבר הספיק מקצת מחלקו הפנימי להשרף ביחד עם חלק מהכפה שחבש. ערבי בעל חנות הביא פח מים וכבה אותה. הוא משער שערבי הניח עליו בכונה חומר בוער. הודעתי מיד לקצין מר עסאלי והוא בא וערך חקירה בבית הקפה אבל בעל המעשה לא נמצא. הלכנו לתחנה ונערך רפורט ובזה נגמר הענין.

הרב הילמן רוטנברג עם הישיש מר דוד בויג מסרו לי כי במבוי שבקרבת הכותל נזרקה עליהם מאחת החצרות חתיכת עץ גדולה. הודעתי לקצין מר עסאלי והוא נכנס לחצר של הערבי הנ"ל למצוא את הזורק. בעל החצר הצביע על ילדים ששחקו ובשגגה נזרקה חתיכת העץ לחוץ.

מר שמעון גלבשטין ומר יחיאל מיכל האגר מסרו לי כי בעברם במבוי שבקרבת הכותל נשפכו עליהם מים מאחת החצרות. הודעתי לקצין הנ"ל והוא נכנס אל החצר הנ"ל. נמצאה שמה אשה אחת והיא הכחישה את הדבר. הקצין ביחד עם שיך אבן מדין אימו על האשה הנ"ל בעוגש. הקצין שאל את מר גלבשטין והאגר הנ"ל אם הם רוצים להגיש קובלנה נגד האשה הנ"ל, אבל הם ותרו על עריכת משפט. הקצין הבטיחני להזמין אליו את בעל האשה הנ"ל ולהזהירו כי אם ישנה עוד הפעם מקרה של זריקה ושפיכה מחצרו יקבל עונש חמור. בפני טלפן מר עסאלי לשיך ערף, שיך החרם, על המקרים של היום. השיך לא נמצא אז בביתו. הקצין הבטיחני להתראות עוד היום עם השיך בנדון המקרים הנ"ל.

72. היה מיסד בית הדפוס לוין אפשטין והוצאת הספרים שלה. היה עסקן פעיל במזרחי וחבר הועד הפועל הציוני כנציג המזרחי. ממיסדי בית הספר העברי בפולין וממיסדי החוה החלוצית בגרונוב, פולניה.

הקצין העמיד מיד את אחד השוטרים היהודים בתור משמר מרחוב השלשלת עד הכותל.

[4.3.1936]
ב"ה יום רביעי, י אדר תרצו
האדמו"ר מגור בקר על יד הכותל.

[5.3.36]
יום חמישי, יא אדר
בקשר עם הכרזת הרבנים על יום תפלה נהר קהל מתפללים רב על יד הכותל משעה 2 אחר הצהרים, בעקר מבני ישיבה וראשיה. הופקד על ידי המשטרה משמר מיוחד של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים על יד הכותל ובמבואות הסמוכים בראשות הסרג'נט והקורפורל הבריטיים האחראים על הסדרים על יד הכותל. מפקד המשטרה המחוזית מר מיור מונרו ומפקד המשטרה של ירושלים מר סיגריס בקרו אחר הצהרים בכותל. זה האחרון שהה שעה ארוכה ברחבה. מר סיגריס שאלני לסבת החג של היום, שכן לא מצא בחוקת הכותל את החג הזה. הסברתי לו שזה יום תפלה מיוחד שנקבע על ידי הרבנים. אסרו אחר הצהרים לצלם ברחבה. מפקד משטרת ארץ ישראל מר ספייזר שאל בטלפון אם נמצא קהל רב ואם הכל בסדר.

מיור מונרו קראני אליו כשהיה בכותל ואמר לי כי לפי החוק אסור לעניים לשבת על יד הכותל ובקש ממני שאגיד את זה לעניים כדי שלא יהיה צורך להשתמש בשוטרים. הסברתי לו כי לא כל אלה היושבים ברחבה המה עניים ולא כל העניים היושבים בכותל הם פושטי יד. אז אמר לי כי טוב שאגרש את העניים פושטי היד. הוכרחתי למסור לחלק מן העניים את הפקודה והם הסתלקו להם. דבר אחר מיוחד לא קרה והכל עבר בסדר.

[6.3.36]
יום ששי, יב אדר
בהתאם לפקודת המשטרה גרשו היום את כל העניים מהרחבה.

[10.3.1936]
ב"ה יום שלישי, טז אדר תרצו
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם פקודת גרוש העניים מן הכותל. הסברתי לו כי אצלנו הרי הוא ענין דתי לתת צדקה לפני התפלה וגם כשבאים יום יום להתפלל על חולים וכדומה צריך שימצאו עניים ברחבה כדי שיהיה מוכן מנין לתפלה וגם שהעניים היושבים ברחבה ברובם אינם פושטי יד רק מקבלים כשנותנים להם איזה דבר והאסור הוא רק לפושט יד. מר קיסילוב אמר לי כי יש עניים מרובים היושבים במבואות שעל יד הכותל וברחוב הסמוך והם פושטי יד כולם. מר קיסילוב הוסיף כי כדאי שהמוסדות שלנו יסבירו למושל את ההשקפה שלנו כי מתן צדקה לעניים הוא חלק מן התפלה ובנוגע למנין לתפלת חולים וכו' ושאנו בעד זה לא לתת לאלה הפושטים יד ברחוב ובמבואות שעל יד הכותל להסתובב שמה.

ב"ה יד—כא ניסן תרצו

[6—13.4.1936]

ימי חג הפסח עברו בסדר. כמו בשנים הקודמות היה האחראי על הסדר הקצין מר סילבר. המפקחים בימי החג היו: הקצינים העבריים מר לנגר וברנר והקצינים הערביים מר אליס חדד, אברהים ג'ורג'ורה ואל־עסאלי, שעמדו על המשמר חליפות, כל חצי יום שני קצינים, אחד יהודי ואחד ערבי, סגן קצין אנגלי מר טיטאם וקורפורל אנגלי וששה עשר שוטרים, מהם 8 אנגלים. מלבד זה היו הרבה שוטרים מהמשטרה החשאית.

התפלות בימי החג היו כנהוג. ביום הראשון של פסח לא קראו בתורה על יד הכותל מסבת הגשם. מסבה זו לא היה קהל כל כך גדול ביום הראשון של החג. משערים שבכל אחד מן הימים: היום הראשון, יום שבת חול המועד ויום השביעי של פסח היה מספר המתפללים והמבקרים כ־10.000 איש, ובימי חול המועד כ־15.000 איש.

בשביעי של פסח בשעה 2.30 אחר הצהרים נפלה אבן ברחבת הכותל, לא נזוק איש. באותה השעה עמדו שוטרים, ובתוכם גם יהודים, על יד שער הזאוויה וברחוב ולא ראו מישהו זורק אבן. הקצינים קבעו שהאבן נעקרה על ידי הרוח מהכותל.

בליל הראשון של פסח לא נסגרה דלת הזאוויה הימנית של הכותל בשעה 5 בערב בהתאם לחוקת הכותל ומתוך כך היתה תנועה של עוברים ושבים ערבים שהפריעה לתפלת הערב של החג. העירותי על זה למר סילבר והוא שלח שוטר אנגלי לחפש אחר האחראי לסגירת הדלת, אבל הוא לא נמצא.

בליל שבת חול המועד של פסח גם כן לא נסגרה הדלת בשעה הקבועה. העירותי שוב על הדבר למר סילבר וגם הפעם לא נמצא האחראי לסגירת הדלת.

בליל האחרון של פסח היתה שוב הדלת פתוחה בשעת התפלה של ערבית והיתה תנועה של עוברים ושבים ערבים שהפריעה לתפלה. העירותי שוב למר סילבר והוא ערך רפורט רשמי ביומן המשטרה. מר סילבר אמר לי שעלינו לפנות בקובלנה רשמית למשטרה בנדון זה.

בימי נבי־מוסה, שהתחילו לפני החג ונמשכו עד יום הששי בחול המועד פסח, עברו משמרות של שוטרים בריטיים בסביבות הכותל וברחבה. זיו ימים שעברו ברחבת הכותל המונים של ערבים, אולם הכל עבר בסדר. קצין המחוז מר קיסילוב בקר הרבה פעמים בימי החגים בכותל. כמו כן בקר בראשון של החג מפקד המשטרה המחוזית מר מיור מונרו.

ב"ה יום א, כא אלול תרצו [8.9.1936]

לכבוד
הנהלת הועד הלאומי לכנסת ישראל,
כ א ן .

א. נ.

היום לפני הצהרים בקרתי בכותל המערבי והנה מצאתי כי בהזדמנות זו שאין יהודים מבקרים בכותל מצאו להם הערבים המערבים שעת כושר להכניס שנויים בסדר הקים ברחבת הכותל: את שער הזאוויה השמאלית שעל יד הכותל ממש שהיה של עץ החליפו בשער של ברזל שחקוקים עליו פסוקים מהקוראן וגם על מטרת הזאוויה, ושהוא בעד רוקים מהעדה המערבית וכו'.

אני מתכבד למסור לכם את הדבר לתשומת לבכם בכדי שתאחזו בצעדים הדרושים בכוון זה.

בכבוד רב ובברכת החג,
י צ ח ק א ו ר נ ש ט י ן

ב"ה יום שלישי, כג אלול תרצו [10.9.1936]

בקרתי את ממלא מקום קצין המחוז מר ילין[73] ומסרתי לו על ענין שער הברזל שהערבים הקימו בזאויה השמאלית של הכותל במקום שער העץ שהיה קודם. מסרתי לו גם על השמועה שעשו עוד שבויים אחרי בקורי האחרון בכותל ביום שלישי זה ואמרתי לו שכדאי שהוא בעצמו יבקר אתי עתה בכותל. מר ילין אמר לי להתקשר עם הקצין מר סילבר, המפקד האחראי כיום על הרובע היהודי בעיר העתיקה, ואם מר סילבר ימצא שכדאי שהוא יבקר בכותל אטלפן לו. בקרתי את מר סילבר בקשר עם הג"ל ומר סילבר טלפן בעצמו למר ילין ואמר לו שהוא מחכה לו במשרדו והוא יבקר יחד אתו בכותל.

בקרתי אחר כך יחד עם מר סילבר ומר ילין בכותל. לא מצאנו שום שנוי במקום, לבד ענין סדור השער שהודעתי על זה בזמנו. מר ילין עשה במקום העתקה מהדברים החקוקים על השער: תחלתם פסוק מן הקוראן ולאחריו רשום מהות המקום שהוא שיך למערבים ולהקדש אבו מדין ושנמצא במקום בית ספר וכו'[74].

73. מר אבינעם ילין, יליד ירושלים, בנו הצעיר של הפרופ' דוד ילין. היה המפקח הראשי על בתי הספר העבריים במחלקת החנוך של הממשלה הצנדטורית. נרצח במרד הערבי בארץ ישראל בשנת תרצה.

74. תרגום הפסוקים הערביים החקוקים על השער הם:

אין אלהים בלעדי אלהים ומוחמד שליח אלהים. בשם אלהים הרחמן והרחום זאויה ובית ספר „אלבראק אלשריף", הקדישם רבנו אבו מדין האציל (תרגם מערבית גיסי מר שאול עלפי מורה לערבית בבית חנוך תיכון הרום. ותודתי נתונה לו בזה).

אבו מדין היה שיך מרוקאי מפורסם שהקדיש את הונו לעניי עדתו שבאו לגור בסביבת הכותל, ועל שמו נקרא ההקדש „וקף אבו מדין". להקדש זה נוספים כספים שהמוסלמים מכל העולם תורמים למערביים (מוגרבים) הגרים בשכונה זו.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום שני, ז מרחשון תרצז [23.10.1936]

בקרתי אצל קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם סדור שמירה חזקה של המשטרה בסביבה ועל יד הכותל. מר קיסילוב אמר לי כי הוא התקשר עם המשטרה בענין זה ודעתה שעדין מוקדם לבקר על יד הכותל והיא לא תקבל עתה אחריות ולא תסדר לפי שעה כל שמירה על יד הכותל.

יום השבת, ח מרחשון [24.10.36]

הקצין מר סילבר, מפקח המשטרה באזור היהודי בעיר העתיקה, מסר לי כי ביום השבת בקרו והתפללו כ־80 יהודים על יד הכותל. התקימה גם תפלה בצבור. הוא מסר לי גם כן כי בקשר עם זה סדר באופן זמני שיהיו שני שוטרים בריטיים על יד הכותל במקום השוטר הערבי שהיה במשך זמן המאורעות. הסדור הזה יהיה עד יום הששי, יד מרחשון. אחר כך יקבע הסדר הרגיל במצב נורמאלי: שוטר בריטי ושוטר ארץ ישראלי.

ב"ה יום שלישי, יא מרחשון תרצז [27.10.1936]

היום הלכתי בפעם הראשונה אל הכותל בלי כל משמר. השכנים המערבים בסביבת הכותל קדמוני בסבר פנים יפות ודרשו בשלומי. אחדים שאלו אותי מתי יתחילו כבר היהודים לבקר את הכותל באופן קבוע. אמרתי להם כי מהיום מתחילים כבר לבקר.

יום רביעי, יב מרחשון [28.10.36]

שהיתי בכותל משעה 8.30 בבוקר עד אחר השעה 11 לפני הצהרים. במשך הזמן באו עוד שלשה יהודים, שני תירים ואחד מקומי מהעיר העתיקה.

בשעה 10.35 לפני הצהרים בקר בכותל המפקד הראשי של הצבא בארץ גנרל דיל[75] בלוית קצינים גבוהים מהמטה שלו, מפקד המשטרה המחוזית מר מונרו, סגן המושל מר מקלרן וקצין המחוז מר קיסילוב. הקצין מר סילבר חכה לו וקבל פניו. מר קיסילוב מסר לו באורים על הכותל. הוא שהה כעשרה רגעים ברחבת הכותל.

יום השבת, טו מרחשון [31.10.36]

ביום השבת היה קהל מתפללים גדול על יד הכותל. מעריכים את מספר קהל המתפללים ל־700. התקימה תפלה אחת שלמה (קראו בתורה בבית הכנסת הסמוך), 7 תפלות מוסף, 7 תפלות מנחה. שני שוטרים בריטיים שמרו על הסדר ברחבה. על יד שער הזאויה הימנית למעלה לא היה כל משמר. בבוקר קרו שני מקרים של זריקת אבנים קטנות בתוך הרחבה מן השער ומקרה של יריה בפקק

75. גנרל דיל, שמש בתפקיד ראש המטה הכללי הקיסרי לצבאות בריטניה הגדולה בשנת 1940.

על ידי קבוצת ילדים לשם הפחדת המתפללים. השוטרים גרשו אותם. במשך כל היום לא קרה כל מקרה ברחבה. דלת העץ שעל יד הזאוויה הימנית למטה לא היתה סגורה בבוקר. העירותי לשוטרים והדלת נסגרה. אחר הצהרים נפתחה שוב הדלת. נתברר כי המנעול של הדלת נשבר ולא יכלו לסגרו. על פי דרישתי ערכו השוטרים רפורט בנדון זה וגם הזמינו את הקורפורל הבריטי האחראי על הכותל. דברתי עם הנ"ל והוא הבטיחני לסדר את הדבר שבשבת הבאה יהיה המעבר סגור. במבואות שמרחוב השלשלת עד הכותל לא היתה כל שמירה וקרו הרבה מקרים של זריקת אבנים על ההולכים לכותל. פניתי לשוטרים הבריטיים ואחר הצהרים סודר משמר של שוטרים בשטח הנ"ל.

ב"ה טז—כא מרחשון תרצז [1—6.11.1936]

במשך השבוע התקימה בכל יום תפלת מנחה בצבור. באו כל יום בערך 25־30 איש להתפלל על יד הכותל.

המשמר סודר כרגיל: שוטר בריטי ברחבה ושוטר ארץ ישראלי למעלה בשער הזאוויה הימנית של הרחבה.

ביום שלישי, יח מרחשון, הובאה בפעם הראשונה מנורת התמיד ברחבה. הודות לזה שנמצא שוטר על יד שער הזאוויה לא קרו כל השבוע עוד מקרים של זריקת אבנים ברחבה. לעומת זה קרו מקרים של התגרות הילדים הערביים בהולכים במבואות שמרחוב השלשלת עד הכותל — על ידי זריקת אבנים, קלפות וכו' וקריאות גנאי שונות. על פי דרישתי נשלח פעם משמר של שוטרים בדרך הנ"ל.

ביום ששי, כא מרחשון, בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זריקת האבנים והתגרות בהולכים להתפלל ולבקר על יד הכותל. בקשתי ממנו שביחוד בשבת יהיה משמר בדרך הנ"ל. מר קיסילוב הבטיחני להתקשר עם המשטרה ולסדר את הדבר.

יום השבת, כב מרחשון [7.11.36]

קהל מתפללים גדול היה במשך היום על יד הכותל. התקימו 6 תפלות שלמות, 10 תפלות מוסף, לבד מ־8 תפלות מנחה. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היו כ־1600 איש.

המשמר ביום השבת הוכפל. היו ברחבה 2 שוטרים בריטיים ושוטר ארץ ישראלי אחד, לבד מהשוטר הארץ ישראלי שעל יד שער הזאוויה. כמו כן הסתובב משמר בתחלת רחוב השלשלת ועל יד הכניסה למבוא ההולך אל הכותל. הודות לכך לא שמעתי כל תלונה על התגרות ביהודים המתפללים והמבקרים בדרך הנ"ל.

בערב נפתחה דלת העץ שעל יד שער הזאוויה הימנית למטה לפני הזמן. העירותי על זה לקורפורל הבריטי האחראי על הכותל ועל פי פקודתו נסגרה הדלת.

הערבים התחילו לבנות על המעקה של קיר בנין המחכמה הגובל עם הכותל המערבי. לפי שעה הם בונים עד גבול הכותל. העירותי על זה לשוטר הבריטי התורני ואחר כך גם לקורפורל הבריטי האחראי על הכותל. הם אמרו לי

שלפי דעתם אין בזה כל פגיעה בזכותנו, כיון שהם בונים בגבולם. העירותי את תשומת לבם ובקשתי מהם להשגיח שלא ימשיכו את הבנין גם על הכותל המערבי. הם הבטיחו לי אבל הקורפורל הבריטי הנ"ל אמר לי שמוטב שנעיר על זה את תשומת לב הממשלה.

ב"ה כג—כח מרחשון תרצז [8—13.11.1936]

הערבים המשיכו במשך השבוע את הבנין על בית המחכמה אבל לא לאורך קיר הבית הנ"ל הגובל עם הכותל המערבי כי אם מבפנים גג בית המחכמה בשטח שלהם.

במשך השבוע התפללו בכל יום תפלת מנחה בצבור. היו כ־40—50 מתפללים ומבקרים בכל יום.

ביום חמישי, כז מרחשון, היו כ־250 מתפללים. התקימו 3 תפלות מנחה בצבור וגם תפלת יום כפור קטן.

קראתי ביומן המשטרה כי בליל החמישי באו בחצות הלילה שני יהודים לערוך תקון חצות. בליל הששי באו כמו כן שני יהודים לערוך תקון חצות ובליל השבת הוגדל המספר לששה. חקרתי בדבר ונודע לי כי אלה הם מחסידי ברסלב.

יום השבת, כט מרחשון, ערב ראש חודש כסלו תשבת מברכין [14.11.36]

קהל גדול מאד נהר במשך כל היום אל הכותל להתפלל ולבקר כמו ביום חג. התקימו 8 תפלות שלמות, 15 תפלות מוסף, לבד מ־10 תפלות מנחה. מספר המתפללים והמבקרים עלה ל־5000.

גם השבת הסתובבו משמרות של שוטרים ברחוב השלשלת וברחבת הכותל היה משמר כפול של שני שוטרים אנגלים ושוטר ארץ ישראלי. לא קרו במשך היום כל מקרים של הפרעת הסדר.

ב"ה יום ראשון, א כסלו תרצז [15.11.1936]

קהל גדול התפלל על יד הכותל. התקימו 5 תפלות מנחה, 1 תפלת ערבית. מספר המתפללים הגיע ל־400.

בשעה 3.30 באו לבקר על יד הכותל סגן יושב ראש הועדה המלכותית מר רומבלוד ורעיתו וחבר הועדה מר לורי האמונד בלוית קצין המחוז מר קיסילוב שנתן להם באורים. הם שהו ברחבה ובזאויה הימנית של הכותל כ־25 רגעים. בשעת הבקור נמצאו בכותל כ־70 מתפללים ונערכה אז תפלה בצבור. אחר כך חפצו להכנס משם להר הבית וכפי שמסר לי השוטר הערבי התורני לא נתן להם שומר הר הבית להכנס פנימה, כיון שאחר הצהרים אין נותנים להכנס להר הבית בלי רשיון מיוחד מאת המועצה המושלמית.

ב"ה יום רביעי, ב טבת תרצז [16.12.1936]

אחר הצהרים בשעת תפלת מנחה נזרקה אבן קטנה ברחבת הכותל שנפלה על יד המתפללים ולא פגעה בשום איש. האבן נזרקה משער הזאויה הימנית של הכותל. השוטר הארץ ישראלי שהיה צריך להיות במשמר על יד השער נמצא אז בתוך הרחבה. הוא רץ מיד אחר הזורק ולא השיגו. דרשתי מאת השוטר

הבריטי התורני שלא לתת עוד הפעם לשוטר הארץ ישראלי לעזוב את משמרתו, כדי למנוע השנות מקרי זריקת אבנים מן השער. הוא הבטיחני.

הרב צבי לייב ליפיל הגר בעיר העתיקה ברחוב הקראים מסר לי כי בהכנסו אל הכותל קבל אבן בגבו. הזורק בחור ערבי. הרבנים אלתר בן ציון גרוסקופ מבתי ורשה ומאיר דן מסרו לי כי בעברם במבוא ההולך אל הכותל קבלו בראשם חתיכות ברזל מבחורים ערביים. מסרתי על זה לשוטר הבריטי התורני ובקשתיו שיודיע את זה לתחנת המשטרה בעיר העתיקה ושיזמין את הסרג׳נט הבריטי האחראי על הכותל. הוא טלפן על המקרים הנ״ל לתחנה. על פי הודעה זו בא מיד אל הכותל הסרג׳נט הבריטי מר קמפל ודברתי אתו בדבר המקרים הנ״ל ובקשתיו לתת פקודה חמורה לשוטר הארץ ישראלי שלא יעזוב את משמרתו על יד שער האווירה כדי שלא יקרו עוד פעם מקרי זריקת אבנים מן השער וגם להעמיד משמר במבואות המובילים אל הכותל כדי למנוע מקרי פגיעות ביהודים ההולכים להתפלל אל הכותל. הסרג׳נט הבריטי מסר מיד פקודה לשוטר הבריטי התורני לא לתת לשוטר הארץ ישראלי לעזוב את משמרתו אף פעם. הוא גם הבטיחני לסדר שעוד הפעם לא יקרו מקרי פגיעה ביהודים סמוך לכותל.

יום השבת, ה טבת [19.12.36]

כשהמתפללים באו ביום השבת בבוקר להתפלל מצאו ברחבת הכותל צואת אדם. זה גרם להתרגזות גדולה בין המתפללים. מסרתי על המקרה לפטרול השוטרים שנמצא אז על יד הכותל ואחר כך מסרתי לשוטר הבריטי התורני ואמרתי לו שבשום אופן לא נוכל לעבור בשתיקה על השערוריה הזאת ועל חלול קדושת הכותל ודרשתי ממנו למסור מיד על המקרה למרכז המשטרה ולהזמין קצין לערוך חקירה בנדון זה. הוא אמר לי שלפי דעתו נעשה הדבר על ידי ילדים קטנים בלי כל כוונה רעה. אמרתי לו כי אפשר מאד שזה נעשה על ידי ילדים, אולם מה שמעניין אותי הוא שעוד פעם לא ישנה דבר כזה ולכן אני חפץ שתערך חקירה בין השכנים הגרים סמוך לרחבה. על פי הודעתו למרכז המשטרה בא מיד אל הכותל הקצין הבריטי מר צרלטון, גם קורפורל בריטי ושני שוטרים ערביים. הם שלחו אחר הקצין הערבי מר אל־עסאלי, מפקד התחנה בסריה העתיקה, ואחר שיך אבו מדין. הם ערכו חקירה בין כל השכנים הגרים סמוך לרחבת הכותל. הקצין מר צרלטון אמר לי כי לפי דעתו זה לא נעשה על ידי אדם מבוגר בכוונה רעה וזה הוא מעשה ילד. אמרתי גם לו כי אפשר מאד שזה הוא מעשה ילד אבל ההורים צריכים לשמור על ילדיהם ומה שמעניין אותנו בעקר שעוד פעם לא יחללו את המקום הקדוש ביותר שלנו. הוא אמר לי שיעשו את כל הדרוש שעוד פעם לא ישנה כדבר הזה. גם הקצין אל־עסאלי הבטיחני שעוד פעם לא ישנה הדבר.

מר שמעון גלבשטין מהעיר העתיקה מסר לי כי בעברו במבוא הסמוך לכותל זרק עליו ערבי אבן. על פי בקשתי הלך אתו קורפורל בריטי חזרה לרחוב כדי שיכיר את הזורק. הזורק נעלם בינתים.

ב״ה יום ראשון, ו טבת תרצז [20.12.1936]
לפני הצהרים בשעה 11.30 בקרו כל חברי הועדה המלכותית [76] עם נשותיהם ובני משפחתם בלוית הקצין המחוזי מר נסובי ביי בגג הזאוויה הימנית של הכותל. הם עמדו שם כעשרים דגע והתבוננו ברחבת הכותל. נמצאו אז רק שני עניים.

ב״ה יום ששי, ג שבט תרצז [15.1.1937]
אחר הצהרים בקר על יד הכותל הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג [77] בלוית בני משפחתו והרבנים ברלין [78] וזסלנסקי [79]. הם נפגשו בכותל עם קצין המחוז מר קיסילוב והקצין הבריטי מר צרלטון מן המשטרה המרכזית. סודדה שמירה מיוחדת של שוטרים משער יפו דרך רחוב הארמנים עד הכותל בפקודו של הסרג׳נט הבריטי מר קמפל.

יום השבת, ד שבט [16.1.1937]
בליל שבת בזמן התפלה נזרקה אבן גדולה מאד ברחבת הכותל. למזלם של המתפללים לא פגעה האבן בשום איש. האבן באה משער הזאוויה הימנית של הרחבה, מקום המשמר הקבוע של שוטר ארץ ישראלי. קראתי מיד לשוטר הבריטי התורני. הוא עלה מיד למעלה לחפש אחר הזורק ואחר השוטר הזורק נעלם. השוטר נמצא בפנים הר הבית, אחר שהלך לחפש לו מחסה מן הגשם השוטף באותה השעה. על פי דרישתי ערך השוטר הבריטי רפורט נגד השוטר הארץ ישראלי.

בבוקר מצאתי את דלת הזאוויה הימנית על יד הזאוויה למטה פתוחה. העירותי על זה לשוטר הבריטי התורני. הוא הלך לחפש אחר הממונה על המפתח ומסר לי אחר כך שסגרו את הדלת. אחרי זה ראיתי שוב שהדלת פתוחה ועוברים ושבים ערביים מן הרחוב הסתובבו ברחבה וזה גרם להפרעה בתפלה. דרשתי מן השוטר הבריטי התורני לסגור את הדלת. השוטר הבריטי והארץ ישראלי חפשו אחר בעל המפתח והמפתח נעלם. בשעה 9.30 נמצא המפתח והדלת נסגרה. על־פי דרישתי ערך השוטר הבריטי רפורט נגד בעל המפתח.

ב״ה יום רביעי, ח שבט תרצז [21.1.1937]
האדמו״ר הישיש מהוסיטין בקר על יד הכותל. לוו אותו כמאתים איש ואשה מחסידי רוזין. היתה שמירה מיוחדת של שוטרים.

יום השבת, יא שבט [23.1.37]
בליל שבת בשעת התפלה נזרקה אבן גדולה בין המתפללים ופגעה ברגלו של הישיש ר׳ משה ויינבך (יהודי בן 75 שנה הגר בבתי מחסה בעיר העתיקה).

76. היתה זו ועדת פיל, שבאה לדון בחלוקת הארץ. בראשה עמד הלורד פיל וסגנו היה מר רומבולד.
77. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, רבה הראשי של ארץ ישראל, בשנים תרצז—תשיט. לשעבר רב ראשי באירלנד.
78. הרב מאיר ברראילן (ברלין), נשיא הסתדרות המזרחי העולמית ויתבר הדירקטוריון של הקרן הקימת לישראל.
79. הרב אהרן זסלנסקי, שמש כמזכיר ויושב ראש של המועצה הדתית בירושלים.

הוא לא נזוק. לפני זריקת האבן עמדה אשה ערביה ושני ילדים ערביים בסוף הרחבה מצד ימין של הכותל על יד שלשת הבתים הערביים הסמוכים לרחבה. ראיתי איך שהאבן באה מן הכוון ההוא ומיד לאחר שהאבן נזרקה ברחו כולם אל הבית הראשון מן הבתים הנ"ל וסגרו את הדלת אחריהם בדפיקה חזקה. קראתי מיד את השוטר הבריטי התורני והראיתי לו את האבן ועל הכוון שממנו באה האבן. השוטר הערבי התורני שהיה על יד השער של הזאוויה למעלה בא גם כן והתחיל לצעוק ולהכחיש את הדבר. אמרתי לשוטר הערבי שלא יצעק ובכלל לא יעז להכחיש אותי, שאני אחראי על הכותל ואני אומר מה שראיתי ועוד עשרים יהודים שהתפללו אז ראו את זריקת האבן. דרשתי מן השוטר הבריטי שיודיע מיד על המקרה במשטרה. הוא מסר את הדבר בתחנת המשטרה אשר בעיר העתיקה והם שלחו את מנהל התחנה אשר ברחוב היהודים הסרג'נט מוגלניק לערוך חקירה. מר מוגלניק עם השוטר הבריטי התורני ושוטר ערבי נכנסו אל הבית שהראיתי להם. גרי הבית הנ"ל הכחישו את דבר זריקת האבן. מר מוגלניק חפץ לערוך חקירה במקום בין המתפללים אבל מפני קדושת השבת לא נתתי לו לכתוב בכותל רפורט והבטחתי לו להביא את האנשים אליו לתחנה ביום ראשון בבוקר.

גם השבת לפני הצהרים מצאתי את דלת הזאוויה הימנית של הרחבה פתוחה והערבים עברו ושבו בה והפריעו לתפלה. מסרתי על הדבר לשוטר הבריטי התורני והוא הלך לחפש אחר המפתח של הדלת ולא מצא. השוטר סגר אחר כך את הדלת בחוט ברזל. על פי דרישתי ערך רפורט נגד בעל המפתח שזו השבת השניה שלא סגר את הדלת. הוא רשם את הרפורט בתוך יומן המשטרה ומלבד זה שלח רפורט מיוחד לקצין הבריטי האחראי על הכותל.

ב"ה יום ראשון, יב שבט תרצז [24.1.1937]

הסרג'נט מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים ערך רפורט בתחנה על המקרה של זריקת האבן בליל שבת על יד הכותל. אני העידותי, מר משה וינבך שהאבן נפלה על רגלו ועוד עד, הרב הישיש דוד הורשביין ראש ישיבת חיי עולם (זקן בן 80 וגר בבתי מחסה). מר מוגלניק אמר לי כי את הרפורט הוא צריך למסור לקצין אל־עסאלי מנהל תחנת המשטרה בסריה העתיקה.

יום שני, יג שבט [25.1.37]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זריקת האבן ברחבה בליל שבת ועל דבר שער הזאוויה הימנית של הרחבה שלא נסגרה בשתי שבתות האחרונות. הוא אמר לי כי הממשלה מטפלת בזה. דברתי אתו גם על ההתגרויות של ילדי הרחוב — מן הכניסה למבואות מרחוב השלשלת עד הכותל — ביהודים ההולכים להתפלל בכותל.

דברתי עם הקצין מר אל־עסאלי מנהל תחנת המשטרה בסריה העתיקה בדבר זריקת האבנים במתפללים בלילי השבתות האחרונים. הוא הבטיחני לקחת לידו את החקירה בענין הזה.

יום חמישי, טז שבט [28.1.37]
בצהרים בקרה על יד הכותל הגברת לורד רידינג ובתה בלוית שוטר.

יום השבת, יח שבט [30.1.37]
בליל שבת היתה שמירה יותר הגונה על יד שער הזאויה למעלה. השוטר הארץ ישראלי העומד למעלה על יד השער קבל פקודה חמורה לא לזוז ממקומו בשעת התפלה ולהשגיח שלא יקרו שוב מקרי זריקת אבנים ברחבה בזמני התפלה. לא קרו כל מקרים בזמן התפלה. הידיעה שבאה באחד העתונים ביום הראשון על מקרה התפוצצות חזקה שנשמע בזמן התפלה בכותל וכו' היא מוגזמת. שהיתי בכותל מלפני שעה 3 אחר הצהרים ביום הששי — לפני שבא אפילו יהודי אחד לתפלה על יד הכותל — עד שעה 6 בליל שבת — אחרי שלא נשאר יהודי אחד בכותל — ולא שמעתי התפוצצות חזקה כפי שתואר בעתון הנ"ל. בהזדמנות זו אני חפץ להעיר שהיה כדאי למסור הוראות לעתונות שיהיו זהירים שלא לפרסם ידיעות מוגזמות בענין הכותל מפני שזה גורם המפחיד ומונע את היהודים מלבקר על יד הכותל.
גם ביום השבת היתה שמירה הגונה ברחבה ובמבואות המובילים אל הכותל. דלת הזאויה הימנית של רחבת הכותל היתה היום סגורה כל היום.

יום השבת, כה שבט [6.2.37]
קהל גדול — בערך אלפים איש — התפללו ובקרו היום על יד הכותל.

ב"ה יום ראשון, כו שבט תרצז [7.2.1937]
הערב מסר לי הזקן ר' משה ויינבך (גר בבתי מחסה, העיר העתיקה) כי בחור ערבי זרק בו אבן במבוא המוביל אל הכותל כשהלך להתפלל תפלת מנחה על יד הכותל. מסרתי על הדבר לשוטר הבריטי התורני. הוא רשם רפורט ביומן המשטרה וגם הודיע — על פי דרישתי — מיד על המקרה לתחנת המשטרה בסריה העתיקה. קצין המשטרה שלח מיד קורפורל ארץ ישראלי ושוטר אל הכותל לחקור על המקרה. היהודי הלך עמהם להראות על המקום שזרקו בו את האבן אבל הזורק נעלם. אמרתי לקורפורל שיש דרך אחת למנוע התגרות במבואות שעל יד הכותל ביהודים ההולכים להתפלל רק על ידי זה שיעמידו באופן קבוע שוטר בשטח הזה בכל יום אחר הצהרים בזמן תפלת היהודים. הוא הבטיחני למסור את הדבר לקצין.

יום רביעי, ערב ראש חודש אדר [10.2.37]
במשך היום התפללו כחמש מאות איש על יד הכותל.
במבואות שעל יד הכותל הכה בחור ערבי בחתיכת ברזל בידה של הישישה שמחה סידיס (גרה ברחוב היהודים, העיר העתיקה). היד התנפחה מיד ונעשתה כחולה. הישישה באה אל הכותל ובכתה מאד מרוב הכאבים שבידה. שמו לה מים קרים והוטב לה מעט. השוטר הבריטי התורני רשם את המקרה ביומן ועל פי דרישתי דרש מקצין תחנת המשטרה שיבוא לחקור את המקרה. הלכתי אחר כך באופן מיוחד לקרוא את הקצין מר עסאלי ופגשתיו בדרך לכתו אל הכותל. הקצין קרא אליו מיד את מוכתר שכונת המערבים וחקר גם אצל

גרי המקום. המוכתר אמר שהוא משער כי כל המקרים קרו על ידי ערבים מחברון[80] שנכנסו בזמן האחרון לגור בסביבה זו. דרשתי מן הקצין להעמיד משמר של שוטר בכל יום אחר הצהרים כדי למנוע מקרי התגרות ביהודים ההולכים להתפלל אצל הכותל. הוא הבטיחני להעמיד משמר כזה.

יום חמישי, ל שבט, ראש חודש אדר [11.2.37]

היום היה מספר מועט של מתפללים ומבקרים על יד הכותל.

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם מקרי ההתגרויות במבואות שעל יד הכותל ובקשתי ממנו ללחוץ על המשטרה המחוזית בדבר סדור משמר מיוחד בכל יום אחר הצהרים במבואות המובילים אל הכותל. הוא אמר לי שכדאי שהמוסדות שלנו יפנו בדרישה בכתב אל המושל בנדון זה.

באתי בדברים עם הקורפורל הבריטי החדש מר ואטסון שנכנס היום בשרות בתחנת הסריה והאחראי בכותל — בדבר סדור משמר במקום הנ"ל. הוא הבטיחני להתענין בדבר.

חברת החשמל התחילה היום בעבודת סדור חשמל ברחוב ובבתים שבתוך המבואות המובילים אל הכותל. דברתי עם הפועל הראשי ואמר לי כי במשך שבועים יגמרו את העבודה וימשיכו את קו החשמל עד הפנה שממול הכותל. כדאי שהחברים שלנו בעיריה ינצלו את ההזדמנות הזאת כדי לפתור פעם לתמיד את שאלת ההארה ברחבת הכותל.

יום ששי, א אדר [12.2.37]

מסרו לי כי אור ליום הששי, בנשף חתונה שהיה באחד הבתים בקצה רחבת הכותל מצד ימין, בלו הילדים של אנשי החתונה את כל זמן הנשף ברחבת הכותל ולכלכו את הרחבה. השמש מר רפאל מיוחס מסר לי כי בבואו אל הכותל בבוקר בשעה 8.15 מצא ברחבת הכותל הרבה לכלוך צואת אדם ושתן, גם חלק גדול מפתקאות התפלה ששמים בסדקי הכותל מצא שרופים ומתגוללים בתוך הרחבה. הוא קרא מיד את השוטר הבריטי התורני והראה לו. השוטר רשם את הפרטים ביומן והודיע מיד על הדבר לתחנת המשטרה. הקצין מר עסאלי בא מיד וערך חקירה אצל השכנים.

בצהרים העמידו את צריף המשטרה בתוך הרחבה.

יום השבת, ב אדר [13.2.37]

השוטר הבריטי התורני אמר לי כי לאחר החקירה נמצא כי ילד בן חמש, בנו של ערבי עור הגר באחד הבתים שעל יד הרחבה, לכלך את הרחבה בצואה ושתן וכו'. כמובן שאי אפשר להעניש בן חמש וגם קשה לעשות מה שהוא לאיש עור.

שאלתי לקורפורל הבריטי מר ואטסון האחראי על הכותל מהי מדת האחריות של השוטר התורני בכותל, אחרי שמקרה מכוער כזה היה יכול להתרחש בכותל

80. ערביי חברון היו ידועים בפראותם ובשנאתם הגדולה ליהודים, וזכור הפוגרום והטבח שערכו ביהודי חברון בתרש אב תרפט (1929).

והוא לא ידע. מר ואטסון אמר לי כי הוא בטוח שמעכשו לא יהיה כבר כדבר הזה אחרי שהעמידו את צריף השוטר ברחבה גופה והשוטר יוכל כבר לשים עין באופן תדיר על כל המתהוה ברחבה.

העירותי לקורפורל הנ"ל על זה שאין סוגרים את דלת הזאוויה הימנית של הרחבה אף שלפי החוק צריך לסגור את הדלת הנ"ל גם בערב שבת משעה חמש בערב.

ב"ה יום שבת, ח אדר תרצז [19.2.1937]

בקרתי את ממלא מקום ראש עירית ירושלים מר אוסטר [81] בקשר עם שאלת הארת רחבת הכותל בחשמל. מר אוסטר הבטיחני להתענין בשאלה זו והזמינני ליום השני יא אדר בנדון זה.

ב"ה יום שני, יא אדר תרצז [22.2.1937]

בקרתי שוב את מר אוסטר בעיריה בקשר עם שאלת החשמל. הוא מסר לי כי דבר כבר בענין זה עם מהנדס העיריה מר גברי חורי ולפי מה שהבטיח הוא מקוה שיסדר את ההארה ברחבה בהתאם לדרישתי. עלי להתראות עם הנ"ל ולהסביר לו את הצעתי.

בקרתי את גברי חורי והצעתי לפניו את הצעתי לקבוע את מנורת החשמל על יד צריף השוטר מצד ימין לצריף, שהוא כבר מחוץ לרחבה, אבל מן המקום הנ"ל תוכל המנורה להאיר את כל הרחבה. מר חורי לא הסכים להצעתי בנמוק שגבול הכותל נמשך גם אחרי הרחבה במבוא שמול הכותל עד הכניסה לחצר הערבים באמצע המבוא מצד ימין. אבל מה שהוא עושה לטובתנו הוא שלפי התכנית שלו יעתיקו את מנורת החשמל לצד כניסת החצר של הערבים שבאמצע המבוא הנ"ל. אמרתי לו שהמנורה במקום הנ"ל לא תתן כל אור לרחבה ולא תביא לנו כל תועלת גם אם יעתיקו את המנורה למקום שהוא הציע. אמרתי לו גם שעד כמה שאני מכיר את חוקת הכותל מותר לכל הדעות להקים מנורה במקום שאני מציע. מר חורי עמד על שלו ואמר לי שהוא לא יוכל לשנות את התכנית לסדור מנורות החשמל בלי פקודה מן המושל.

בקרתי שוב את מר אוסטר ומסרתי לו את תוצאות המשא ומתן שלי עם מר חורי. מר אוסטר קבע לי פגישה ביחד עם מר חורי הנ"ל ליום השלישי בבוקר.

יום שלישי, יב אדר [23.2.37]

בקרתי את מר אוסטר בעיריה והתקימה פגישה בינינו עם מר חורי. אני הסברתי את הצעתי ואת נמוקי, מר חורי עמד על שלו שאי אפשר לעיריה להעמיד את המנורה במקום שאני מציע בלי פקודה מיוחדת מאת המושל. אחרי כל השיחה אמר לי מר אוסטר שמכיון שענין הכותל הוא ענין עדין מאד ומכיון שהעיריה חוששת שאם יכניסו שנוי בענין הארת הרחבה יביא הדבר

81. המהנדס דניאל אוסטר, היה ראש עיריית ירושלים לאחר תקומת המדינה. כן היה חבר מועצת המדינה.

לידי סכסוכים עם הערבים וצריך אפוא לנהוג בענין זה בזהירות מרובה, לכן הוא מציע שכדאי שאנו נפנה בענין זה אל המושל והוא מצדו, אחרי שהמושל יפנה לעיריה בענין זה, ימליץ בעד הצעתנו. הוא יעצני לבוא בדברים עם קצין המחוז מר קיסילוב.

התראתי עם מר קיסילוב במשרדי הממשלה בקשר עם הנ"ל ואחרי שמסרתי לו את כל הדין והדברים שהיה לי עם העיריה אמר לי שהוא בטוח שהמושל לא יסכים לעשות כל שנוי בענין הארת הרחבה. לפי דעתו יתנגד המושל גם להצעת העיריה להעתיק את המנורה באיזה מקום שהוא. הוא מצדו גם כן לא יוכל להמליץ לטובת הצעתנו[82]. הוא אמר לי שהיום אחר הצהרים יבקר בכותל בקשר עם הנ"ל גם מפקד המשטרה המחוזית מר מיור מונרו ואם אני חפץ אוכל לדבר אתו בענין זה. הוא מצדו כבר דבר אתו והוא אינו מסכים לשנויים בענין זה.

נפגשתי עם הקצין מר עסאלי. הוא שאלני על המצב בכותל ודברתי אתו על המקרים שהיו בזמן האחרון.

בשעה 4 אחר הצהרים בקר בכותל מפקד המשטרה מר מונרו. הוא נכנס בשיחה עם הקורפורל הבריטי האחראי על הכותל מר ואטסן על הסדרים בכותל ודבר אתו גם על ענין ההארה. מר ואטסון הראה לו את מקומות המנורות המאירות על יד הכותל ואמר לו כי המנורה העומדת על יד השער של הזאוויה הימנית של הכותל מלמעלה מאירה את רחבת הכותל. אני התערבתי בשיחה ואמרתי כי המנורה הזאת אינה נותנת אור ברחבה וכי יש רק דרך אחת להאיר את הרחבה אם יעמידו את המנורה על יד הצריף של השוטר. מר מונרו שמע את דברי והלך לו.

ב"ה אור ליום השני, יח אדר תרצז [1.3.1937]

הלילה הדליקו כבר את מנורות החשמל לפי התכנית החדשה של העיריה. התוצאות הן יותר גרועות ממה שהיה קודם: הלוקסים שהיו קודם האירו יותר את הרחבה מאשר מנורות החשמל שהוכנסו עכשו.

היהודים הבאים בכל חצות לילה לערוך את תפלת חצות התאוננו לפני על הדבר ובקשוני בתחנונים להשתדל במקומות הנחוצים בדבר הארת הרחבה.

על פי בקשת הקורפורל הבריטי מסרתי לו רשימה מפורטת מן המקרים שהיו על יד הכותל בזמן האחרון והוא השוה את הרשימה שלי עם מה שרשום ביומן המשטרה.

יום חמישי, כא אדר [4.3.37]

מר י. בן־צבי ומר ש. עדן[83] בקרו בערב על יד הכותל בקשר עם ענין סדור מנורות החשמל על יד הכותל. בזמן שהותם על יד הכותל התקבצה להקה

82. הממשל המנדטורי עשה הכל כדי להצר את רגלי היהודים וזכויותיהם בכותל, ופה התבטא הדבר בענין המאור לרחבת הכותל.

83. מר שמואל עדן (עגנון), כהן כחבר המועצה של עיריית ירושלים 15 שנה. היה ממיסדי אגודת ישראל בארץ ישראל.

של ילדים ערביים שצעקו וקראו קריאות כגון: יחי חג' אמין המופתי, אטבחו אל יהוד. מר בן־צבי פנה אל הקורפורל הבריטי האחראי על הכותל בענין זה. הוא פקד על הילדים להתפזר אולם הסביר כי אין לו כל פקודה לטפל בהופעות כאלו. הקורפורל פנה אחר כך אל החצרות הסמוכות והשכנים אמרו שהילדים הם לא מסביבה זו.

יום ששי, כב אדר [5.3.37]

הקורפורל הבריטי אמר לי כי פנה גם אל המוכתר של שכונת המערבים בסביבת הכותל בענין המקרה של הילדים שהיה אתמול וגם הוא אשר שהילדים לא היו מסביבת הכותל.

בקרתי שוב אצל ממלא מקום ראש העיריה מר אוסטר בקשר עם הארת הרחבה. הוכחתי לו כי אחרי השנוי שנעשה בקשר עם חלופי מנורות הלוקסים במנורות החשמל על יד הכותל נעשה מצב הארת הרחבה יותר גרוע משהיה, כי במקום שמנורת הלוקס היתה בת חמש מאות יחידות אור קבעו עכשו מנורות חשמל של מאה יחידות אור והוא אור חלש מאד. מר אוסטר שלח לקרוא אליו מיד את מהנדס העיריה מר גברי חורי והוא התקשר עם הנהלת חברת החשמל בענין זה ואשרו לו שנכון הוא שהמנורות שנקבעו הן של מאה יחידות אור. כמו כן העירותי לו שהמנורה שנקבעה מחדש במבוא בכניסה אל הכותל היא במקום יותר נמוך מאשר קודם. מר גברי התקשר עם הנ"ל גם בנדון זה והבטיחו לו לחקור בדבר. על פי פקודת מר אוסטר נתנה הוראה לחברת החשמל לשנות את המנורות ולקבוע בכניסה אל הכותל מנורה בת שלש מאות יחידות אור ועל יד שער הזאויה למעלה מנורה בת חמש מאות יחידות אור.

בצהרים החליפו את המנורות בהתאם לפקודת העיריה.

יום השבת, כג אדר [6.3.37]

בליל שבת האירה מנורת החשמל החדשה את הרחבה של הכותל. האור היה יותר חזק מאשר אור הלוקס שהיה קודם אבל גם האור הזה לא הספיק עדין כדי קריאה בסדור תפלה.

בשבת בבוקר בשעה 7.35 נורה מר יהודה לייב שניאורסון[83]*, מזכיר הצה"ר בירושלים, על ידי ערבי מאחוריו בזמן שהלך אל הכותל במבואות בין בית הכנסת שעל יד הכותל ובין התעור הנמצא במבוא. הוא הספיק לרוץ אל הכותל וצעק: יהודים, ירו בי! הוא מסר למשטרה את הסמנים של הרוצח. אחרי שחקרתי אצל האנשים הלכתי ביחד עם הקורפורל הבריטי מר ואטסון לבתי מחסה אל האשה הזקנה מרת אלטה רבקה הורנשטין שהלכה אז במבוא הזה בעת היריות. היא אמרה לנו שאמנם היא נמצאה אז ביחד עם מר שניאורסון ושמעה את היריות וכשמר שניאורסון רץ אל הכותל רצה היא אתו יחד אבל היא לא ראתה את היורה.

83*. מר שניאורסון, היה מותיקי הלוחמים נגד השלטון הבריטי בארץ ישראל. הוא ידוע בשם הסבא של לח"י.

הקצינים הערביים מר עבדין ביי, אליש אל חדד ואברהים ג'ורג'ורה באו אל הכותל וחקרו בסביבה. אני מסרתי להם בדבר האשה מרת הורנשטין ומה שהיא מסרה לי ולקורפורל הבריטי. לא נכון מה שהודיעו בעתונות כי ערכו חפוש אצל המתפללים על יד הכותל ושגרשו את המתפללים מן הכותל. אחר המקרה הנ"ל עזבו כל המתפללים את הכותל ומר ואטסון הקורפורל הבריטי הלך ללוותם עד שער יפו.

אני נשארתי בכותל עד שעה 4 אחר הצהרים. באו במשך היום אחר המקרה הנ"ל כ־50 איש. התפללנו אחר כך במנין תפלת מוסף ותפלת מנחה. אחר המקרה חזקו את השמירה בסביבה.

ב"ה יום ראשון, כד אדר תרצז [7.3.1937]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב. דברתי אתו על דבר אמצעי שמירה במבואות שעל יד הכותל. הוא הבטיח להתענין בזה. דברתי אתו על דבר המקרה של הילדים ביום החמישי. מסרתי לו בכתב את הקובלנה בדבר המקרה הנ"ל. הוא הבטיחני לאחוז בכל האמצעים למנוע בעתיד מקרים כאלו. אני מסרתי לו גם בענין האור על יד הכותל.

יום שלישי, כו אדר [9.3.37]

במשך היום התפללו חמשה יהודים על יד הכותל. השמירה כרגיל רק על יד הכותל. במבואות שבין רחוב השלשלת עד הכותל וברחוב השלשלת בכלל לא היתה כל שמירה מיוחדת.

יום רביעי, כז אדר [10.3.37]

במשך היום התפללו כתשעה יהודים על יד הכותל. השמירה כרגיל. הקצין מר סילבר בקר על יד הכותל. הוא אמר לי כי הוא איננו עוד מפקח על העיר העתיקה מיום השני. כמו כן אמר לי כי השנה לא יפקח על העיר העתיקה בימי הפסח כנהוג בכל שנה כשחג הפסח וימי „נבי מוסה" מזדמנים ביחד. לפי דעתי כדאי היה שהמוסדות שלנו ישתדלו שגם השנה ימסר הפקוח לימי חג הפסח בעיר העתיקה ובכלל זה על הכותל למר סילבר.

יום חמישי, ערב ראש חודש ניסן [11.3.37]

במשך היום התפללו ובקרו יותר ממאה יהודים על יד הכותל. ביחס לכל ערב ראש חודש, וביחוד ערב ראש חודש ניסן, הרי זה קהל קטן עד למאד. היום היתה שמירה מעולה בכל הדרך משער יפו עד הכותל. ברחבת הכותל שנים כרגיל, במבואות של הכותל הסתובב משמר של שלשה שוטרים, שוטר בריטי, יהודי וערבי. ברחוב השלשלת הסתובב משמר של שני שוטרים, בריטי וארץ ישראלי, וברחוב דוד — בריטי וארץ ישראלי.

ב״ה ירושלים, כב אדר תרצז [5.3.1937]

לכבוד

קצין המחוז,
מר קיסילוב,
ירושלים.

א. נ.

בזמן האחרון מופיעות כפעם בפעם להקות של ילדים במבואות המובילים לרחבת הכותל ועושים הפגנות עם מקלות, עם צעקות וצריחות: יחי חג׳ אמין, שחטו את היהודים (אטבחו אל יהוד). בהתקהלותם ובצריחותם הם מפריעים למבקרים ולתירים את המעבר אל הכותל ומעליבים את היהודים בצעקותיהם הנ״ל.

אתמול לפנות ערב בקרו חברי העיריה הה׳ י. בן־צבי וש. עדן את הכותל המערבי ונתקבלו במבואות הנ״ל בלהקה כזו והעירו את אזני הקורפורל האנגלי הממונה על הנוקטה * של הכותל. לפי הערתם גער הקורפורל בילדים והם התפזרו, אולם הוסבר כי לקורפורל אין שום פקודה לטפל בהופעות כאלו.

לפי כך הנני מעיר לכב׳ על אי הנעימות הנגרמת לכל העוברים להתפלל או לבקר את הכותל, מצד הילדים שעושים הפגנות. הילדים האלה לרוב מזוינים במקלות וקופצים מול העוברים ושבים ומפריעים את המעבר ומעליבים בקריאותיהם את היהודים.

אני מבקש בזה מאת משרד מושל המחוז שפקודה מתאימה תנתן למשטרה למנוע הצטופפות מסוג זה בכל האמצעים הדרושים.

בכבוד רב

הרב יצחק אורנשטין

בא כח הרבנות והמוסדות היהודים על יד הכתל

* תחנת המשטרה של הכותל.

יום השבת, א ניסן [13.3.37]

בליל שבת לא באו האשכנזים להתפלל על יד הכותל. התפלל מנין אחד של מערבים עם הרב שלוש[84] בראש.

במשך יום השבת התפללו שני מנינים תפלת שחרית, ארבעה מניינים תפלת מוסף ושני מניינים תפלת מנחה. בסך הכל התפללו ובקרו במשך היום כמאתים איש. אחוז קטן מאד ביחס לכל שבת ראש חודש וביחוד ראש חודש ניסן. השמירה היתה מעולה. היו הרבה תירים.

ב״ה יום ראשון, ב ניסן תרצז [14.3.1937]

במשך היום התפללו על יד הכותל כעשרה יהודים. היו הרבה תירים. השמירה היתה מעולה. נראה שהסדר החדש של השמירה מסביב לכותל ימשך עד אחרי החג.

ב״ה יום ששי, יד ניסן תרצז [26.3.1937]

משעת הצהרים התחיל לבוא קהל אל הכותל להתפלל תפלת מנחה וסדר קרבן פסח. לא היה קהל מתפללים גדול. בסך הכל היו אחר הצהרים כחמש מאות איש.

היתה שמירה חזקה של המשטרה משער יפו עד רחבת הכותל. המפקחים על הסדר בכותל היו הקצינים: מר לנגר מפקח תחנת מאה שערים ומר מוחי דין אל עסאלי מפקח תחנת הסריה בעיר העתיקה, מר מזרחי[85] מפקח תחנת מחנה יהודה ומר אחמד זיין מפקח תחנת המושבה הגרמנית. הם שמרו זוגות חליפות מן הצהרים עד השעה 7 בלילה. בקרו גם מיור מונרו מפקד המשטרה המחוזית והקצין הבריטי מר צ׳רלטון, הסרג׳נט הבריטי מר קמפל והקורפורלים הבריטים ואטסון ומקנאול.

יום השבת, טו ניסן, ראשון של פסח [27.3.37]

בליל הפסח התפלל קהל קטן תפלת ערבית. הקצינים לוו את המתפללים עד הרחוב. כדאי להעיר גם היום בנדון הארת הרחבה. המנורה הקבועה במבוא שלפני הרחבה איננה נותנת כל אור לרחבה כי הקיר שהמנורה קבועה בו מסתירה והמנורה הקבועה על יד שער הזאוויה הימנית של הרחבה למעלה, אף שהיא נותנת יותר אור ממנורת הלוקס הקודמת, בכל זאת איננה נותנת די אור כדי שיוכלו להתפלל מתוך סדור תפלה.

בבוקר התחילו את התפלה בשעה 7. התפללו תפלת שחרית ומוסף, גם קראו בתורה ברחבה. עד הצהרים התפללו ובקרו על יד הכותל בערך 8000 יהודים. משמר השוטרים העמד משעה 5 בבוקר בפקוד הקצינים הנ״ל. בקר גם היום הקצין הבריטי מר צ׳לרטון.

84. הרב יוסף יצחק שלוש, היה מנהלה הרוחני ופרנסה של העדה המערבית (המוגרבית) בירושלים. הוא היה משומרי חומות ירושלים העתיקה והכותל המערבי. הוא יסד את המנין המיוחד של בני עדתו שהתפללו באופן קבוע ליד הכותל המערבי בליל שבת.

85. הקצין מר יחזקאל מזרחי, היה מראשי העדה הכורדית בירושלים. מר מזרחי נולד בארץ והיה מכותבי על תושבי ירושלים.

פלוגה של בחורים בית"רים[86] לבושים במדים הרשמיים שלהם באו אל הכותל והתיצבו בשורה ברחבת הכותל, עמדו שעה קלה והלכו להם.

אחר הצהרים בא קהל קטן להתפלל תפלת מנחה. מנין מצומצם התפלל גם תפלת ערבית במוצאי הראשון של פסח. השמירה היתה בדרך כלל טובה והכל עבר בסדר.

ב"ה יום ראשון, טז ניסן תרצז [28.3.1937]

במשך היום באו להתפלל ולבקר על יד הכותל. בבוקר בשעה 9.30 נזרקה אבן קטנה ברחבה על ידי ילדי בית הספר הקרוב ששחקו בזאוויה. האבן לא פגעה בשום איש. הקורפורל הבריטי נגש מיד אל מורה בית הספר והתרה בו שאם לא ישמור על הילדים עוד הפעם יענוש אותו.

במשך ימי חול המועד התפללו ובקרו בכל יום כ־500—600 יהודים. בכל יום התפללו תפלת מוסף ותפלת מנחה הרבה מנינים. השמירה היתה פחותה מאשר ביום הראשון של החג אבל הכל עבר בסדר.

יום חמישי, כ ניסן, ערב שביעי של פסח [1.4.37]

משעת הצהרים עד שעה 7 בערב סדרה המשטרה גם היום שמירה מעולה כביום החג בפקוד הקצינים הנ"ל. אחר הצהרים לא בא קהל גדול.

יום ששי, כא ניסן, שביעי של פסח [2.4.37]

בליל החג התפללו תפלת ערבית. גם הלילה לוו הקצינים את המתפללים עד הרחוב.

בשעה 6.30 בבוקר התחילו בתפלה שנמשכה עד הצהרים. התפללו תפלת שחרית ומוסף, גם קראו בתורה על יד הכותל. היה קהל גדול עד למאד. מעריכים את מספר המתפללים והמבקרים עד הצהרים לכדי עשרת אלפים יהודים.

השמירה היתה יותר חזקה מאשר בראשון של פסח. סודרה שמירה גם בדרך העוברת את גדרי הצבר מאחורי בתי מחסה. בשעת הצהרים לא נתנה המשטרה לחוזרים מן הכותל ללכת דרך רחוב השלשלת כדי שלא יפגשו עם הערבים שיצאו אז מן החרם אחרי תפלתם.

אחר הצהרים לא בא קהל גדול אל הכותל. משמר של שוטרים עמד עד שעה 7 בערב. קצין המחוז מר קיסילוב בקר במשך ימי החג הרבה פעמים בכותל. בקרו גם הרבה תירים נוצרים. בכלל עבר כל החג בסדר גמור.

יום השבת, כב ניסן [3.4.37]

בליל שבת התפללו תפלת קבלת שבת וערבית. בבוקר התפללו תפלת שחרית ומוסף ואחר הצהרים תפלת מנחה. התפללו ובקרו במשך היום כאלף יהודים.

בתפלת מוסף בברכת כהנים פרש אחד הכהנים מגבת תחת רגליו. הסרג'נט הבריטי מר קמפל שהרגיש בדבר, קרא אותי ואמר לי שלפי חקת הכותל אסור

86. היו אלו אנשי פלוגת הכותל שגיס בית"ר באותם הימים ותכניסם לעיר העתיקה. הפלוגה מנתה 23 בחורים ו־3 בחורות שגרו באחת הסמטאות בעיר העתיקה.

להביא מחצלת לתפלת על יד הכותל לבד מימי ראש השנה ויום הכפורים. אמרתי לו שזהו רק לרגעים אחדים אבל הוא עמד בשלו כי אין הבדל בזמן מכיון שלפי החק אסור. בכל זאת חכה עד שגמרו את ברכת הכהנים ובקש ממני שאמסור לכהן שעוד הפעם לא יעשה דבר כזה. עינתי אחר כך בחק ולפי דעתי החק מכוון רק לישיבה קבועה על הארץ ולא לעמידה לרגעים שאינה מפריעה למי שהוא מהעוברים ושבים דרך רחבת הכותל.

ב״ה יום ראשון, כג ניסן תרצז [4.4.1937]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם המקרה של פרישת מטפחת תחת רגלי הכהנים בברכת הכהנים ובקשר עם הצעת מר בן־צבי להרים את מנורת החשמל בכניסה אל הרחבה על ידי מוט ברזל. בנדון הראשון הבטיחני לעין בחוקת הכותל. בנדון השני אמר לי שהוא מחכה למכתב בנדון זה מאת מוסדותינו.

מנורת החשמל קבועה בקיר המבוי שלפני רחבת הכותל והקיר מסתיר את המנורה באופן שהאור אינו יכול להגיע אל הרחבה עצמה. אנו מציעים להרים את המנורה על ידי מוט גבוה לפחות בחצי מטר יותר מעל לקיר כדי שאור המנורה יוכל להאיר גם את הרחבה.

יום שלישי, כה ניסן [6.4.37]

בשעה 10.30 לפני הצהרים נזרקה אבן קטנה ברחבת הכותל על יד נר התמיד על ידי ילדי בית הספר של המערבים ששחקו בזאוויה השמאלית של הרחבה. האבן לא פגעה באיש. השוטר התורני רשם את המקרה בספר וטלפן מיד על הדבר לתחנת המשטרה בסריה. אחר חצי שעה בא הקצין מר מוחי דין אל עסאלי מנהל התחנה ביחד עם הקורפורל הבריטי ודברו קשות עם השיך מורה בית הספר אבל הוא ענה לקצין בעזות. הקצין לקחו בחזקה אל התחנה.

ב״ה יום ששי, ה אייר [16.4.1937]

בשעה 3.30 אחר הצהרים מצאו המתפללים לכלוך של צואת אדם בקצה רחבת הכותל. השוטר הבריטי התורני חקר את השכנים הגרים בין הרחבה והזאוויה הימנית של הכותל והם אמרו שהילדים שלהם לא עשו את זה. הוא הודיע כשלש פעמים על המקרה לתחנת המשטרה בסריה העתיקה אבל באותה שעה לא נמצאו בתחנה לא הקצין מר עסאלי ולא הסרג׳נט הבריטי. השוטר הארץ ישראלי העומד על המשמר על יד שער הזאוויה הימנית למעלה לא נמצא אז על המשמר. השוטר הבריטי התורני כתב רפורט נגדו.

יום השבת, ו אייר [17.4.37]

לפני הצהרים בא קהל קטן להתפלל ולבקר על יד הכותל. אחר הצהרים באו רק מתי מספר של מתפללים ומבקרים, כנראה מסבת האויר הרע וגם מפני קרבת ימי נבי מוסה.

מסרו לי כי מיום שלישי בשבוע זה יקבל עליו הקצין מר סילבר את הפקוד על העיר העתיקה עד עבור ימי נבי מוסה.

ב״ה יום חמישי, יא איר תרצז [22.4.1937]

אחר הצהרים לא עמדו משמרות השוטרים ברחוב דוד כרגיל. נפגשתי עם הקצין מר סילבר האחראי על העיר העתיקה. הוא אמר לי כי הוא אחראי רק על החלק היהודי שבעיר העתיקה, בכל זאת הרגיש בדבר ועשה כבר צעדים בנדון זה. כשירדתי לכותל לא מצאתי כל שוטר לא ברחוב השלשלת ולא במבואות היורדים עד הכותל. בקשתי מן השוטר הבריטי התורני בכותל שיודיע על הדבר בתחנת המשטרה אבל הוא התקשר עם מר סילבר ברחוב היהודים והודיע לו. גם אני דברתי עוד פעם עם מר סילבר והוא אמר לי כי אין לו כל אפשרות לסדר מה שהוא בענין זה כי כל השוטרים עסוקים.

יום ששי, יב איר [23.4.37]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בדבר בטחון הדרך ההולכת אל הכותל מרחוב דוד. מסרתי לו גם על זה שביום חמישי לא היו כל שוטרים בכל הדרך עד הכותל. הוא אמר לי כי זה דבר המובן מאליו שאין היום כל אפשרות להעסיק את השוטרים בדרך הזאת בזמן שהביאו שוטרים אפילו מבאר שבע כדי לשמור על הבטחון בקשר עם ימי נבי מוסה. הוא מיעץ ליהודים לא ללכת אל הכותל בימי נבי מוסה. דברתי אתו באופן מיוחד בנוגע ליום השבת שאז ילכו יהודים אל הכותל והמשטרה מוכרחה לדאוג לבטחונם. מר קיסילוב התקשר מיד עם המשטרה המרכזית בנדון זה והבטיחו לו להעמיד שמירה מעולה ליום השבת.

בהזדמנות זו דברתי שוב עם מר קיסילוב בדבר הרמת מנורת החשמל שבכניסה אל הכותל באופן שהאור יוכל להגיע גם אל רחבת הכותל. מר קיסילוב אמר לי כי הוא מקוה שענין הארת רחבת הכותל יסודר על הצד היותר טוב, אבל זה צריך להמשך עוד זמן. הוא חושב שהדבר יסודר בערך בחודש יולי.

ב״ה יג—כא איר תרצז [24.4 — 2.5.1937]

בכל הימים הנ״ל באו מעט יהודים לבקר ולהתפלל בכותל. שמירה מעולה התחילה רק מיום שני טו איר, שמאז התחילו לבקר בסביבת הכותל וברחבה הרבה ערבים מכל ערי ארץ ישראל. ביום שלישי טז איר תפס השוטר הבריטי התורני בכותל פגיון ארוך מאד אצל אחד הערבים שעבר ברחבה. הפגיון הוחרם על ידו והערבי נשלח לתחנת המשטרה. ביום חמישי יח איר הוציא השוטר הבריטי התורני אצל אחד הערבים שעבר ברחבה את תמונת קאוקג׳י [87] וערך נגדו רפורט ביומן המשטרה.

יום השבת, כ איר [1.5.37]

ביום השבת בבוקר באמצע התפלה הרגשתי שמונחת צואה ברחבת הכותל. המתפללים הפסיקו את התפלה. קראתי לשוטר הבריטי התורני ובקשתי ממנו לסדר מיד הקירה אצל השכנים הסמוכים לרחבה אבל השוטר עמד על זה כי הצואה איננה צואת אדם, כי אם צואת כלב או חתול. הוא הסתפק רק בכתיבת

87. פאודי אל קאוקג׳י, היה ראש כנופיה מפורסם באותם הימים. במלחמת השחרור בשנת תשח שמש כראש „צבא ההצלה" הקובס על ידי צה״ל.

רפורט על המקרה ביומן המשטרה בצרוף הערה מצדו שלפי דעתו אין זאת צואת אדם. גם אני לא יכולתי אחר כך לקבוע את ודאות הדבר. גם השבת היתה שמירה טובה מצד המשטרה. לא בא קהל גדול של מתפללים ומבקרים על יד הכותל.

יום השבת, כז איר [8.5.37]

השבת בא קהל מתפללים גדול להתפלל ולברך את החודש. במשך היום היו כאלפים מתפללים ומבקרים.

ב"ה יום שני, ערב ראש חודש סיון תרצז [10.5.1937]

במשך היום היה קהל מתפללים גדול. התפללו מנחה ותפלת יום כפור קטן. היתה שמירה. היו במשך היום כשבע מאות מתפללים.

בכלל מתחילים לאט לאט לבוא אל הכותל לתפלה גם בימי החול כמו בשנים רגילות.

יום השבת, ה סיון, ערב שבועות [15.5.37]

בליל שבת התפללו תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית. באו גם מחוץ לעיר העתיקה להתפלל ולספור את הספירה האחרונה של ספירת העומר.

ביום השבת בא קהל מתפללים יותר משבת רגילה. היו גם אורחים מחוץ לירושלים. המשטרה סדרה שמירה כמו ליום חג. הקציגים היהודים מר לנגר ומזרחי היו אחראים לשמירה ולסדר על יד הכותל, כל אחד במשך חצי יום.

חג השבועות, ו סיון [16.5.37]

בליל החג התפלל מספר קטן של יהודים מהעיר העתיקה. היתה שמירה מיוחדת. את תפלת הבוקר התחילו בשעה 5 והמשיכו עד שעה 1 בצהרים שאז נגמר המנין האחרון של תפלת מוסף. היתה צפיפות גדולה עד למאד. השנה עלה מספר המתפללים על כל השנים בחג השבועות. עד שעה 1 התפללו ובקרו יותר מעשרים וחמשת אלפים יהודים. היה משמר גדול וחזק ברחוב דוד, רחוב השלשלת ובתוך המבואות שעל יד הכותל בפקוח הקציגים היהודים מר לנגר ומר מזרחי, כל אחד חצי יום. בקר פעמים אחדות הקצין החדש מר ג'מיל אל עסאלי מנהל תחנת הסריה שבא במקום אחיו הקצין הקודם בתחנה זו. שהה זמן רב בכותל הקצין הבריטי מר צ'רלטון האחראי על התחנות של המשטרה. בקר גם קצין המחוז מר קיסילוב. בחג הזה היה סדר חדש בפקוח על הסדר בכותל, במקום שעד היום נמסרו הפקוח והאחריות בכותל לשני קציגים מהם אחד יהודי ואחד ערבי, נמסר השנה הפקוח רק לקצין יהודי.

הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג בא להתפלל על יד הכותל. הוא בא בלוית קצין המחוז מר קיסילוב ומשמר כבוד של שוטרים יהודים. הוא שהה כעשרה רגעים בכותל. לוו אותו אחר כך מר קיסילוב ומשמר הכבוד.

על ידי מר קיסילוב נשלח רופא ושתי אחיות ומטה מטולטלת להיות מוכנים למקרה של תאונה חס וחלילה.

אחר הצהרים בא גם כן קהל גדול להתפלל תפלת מנחה. גם אחר הצהרים

היו כחמשת אלפים מתפללים ומבקרים. התפללו גם תפלת ערבית וקדשו את הלבנה ברקוד חסידי. הקצין מר לנגר לוה את המתפללים בלילה אחר התפלה עד שער יפו.

בכלל עבר החג בסדר גמור, לא קרה כל מקרה יוצא מן הכלל והכל עבר בשלום.

ב"ה יום שני, כה סיון תרצז [4.6.1937]

העירו לי ומצאתי הרבה פתקי תפלה, מאלה שהיהודים שמים בתוך הכותל, שרופים ומתגוללים על הרצפה של הרחבה. קראתי מיד לשוטר הבריטי התורני, הראיתי לו את הנירות השרופים והבעתי לפניו את הרוגז וההתמרמרות של היהודים המתפללים על הדבר הזה. הוא ערך רפורט והתקשר מיד עם קצין תחנת המשטרה מר ג'מיל אל עסאלי בנדון זה. דברתי עם הקצין מר עסאלי בטלפון והוא הבטיחני לבוא מיד אל הכותל לחקור את הדבר. מר עסאלי בא ביחד עם הסרג'נט היהודי מנהל תחנת רחוב היהודים. הבעתי גם לפני הקצין את התמרמרות המתפללים נגד זה ודרשתי ממנו לחקור את הדבר. התברר שזה נעשה בלילה והקצין הבטיחני לחקור את השוטר התורני שהיה בלילה האחרון על יד הכותל אולי הרגיש במי שהוא שהסתובב בלילה ברחבה, ולתת פקודה לשוטרים התורניים בכותל להקדיש יותר תשומת לב לשמירה בכותל.

יום שלישי, כט סיון [8.6.37]

ממלא מקום מפקד משטרת מחוז ירושלים מר ברנס לקח את ענין חקירת שרפת פתקי התפלה של הכותל בידו. לפני הצהרים בקר בתחנת המשטרה של העיר העתיקה וחקר את השוטרים התורניים של הכותל. ביחוד חקר את השוטר הבריטי התורני מר ברין שעמד בשמירה אור ליום שני כה סיון. הוא חקר אותם כשתי שעות רצופות. בשעה 12 בצהרים בא אל הכותל בלוית קצין התחנה מר ג'מיל אל עסאלי והסרג'נט הבריטי. הוא הספיק להוציא עוד פתקי תפלה שרופים מחרכי הכותל. בשעה 1.30 אחר הצהרים הוזמנתי לתחנת המשטרה המרכזית בלוית הסרג'נט היהודי מר מוגלניק, מנהל תחנת המשטרה אשר ברחוב היהודים בעיר העתיקה, לפני מפקד המשטרה המחוזית. המפקד מר ברנס מסר לי על חקירתו בענין שרפת פתקי התפלה ואמר לי כי השוטר התורני מר ברין אמר לו כי במשך הלילה שעמד בשמירה לא ראה ברחבה שום ערבי מטפל על יד הכותל. הוא השגיח היטב וברור לו שזה לא נעשה בלילה. מר ברנס אמר לי כי השוטר הזה מר ברין הוא מן השוטרים הבריטיים היותר טובים והוא סומך עליו. כמו כן אמר לי כי המשטרה בדקה את הנירות השרופים ומצאה כי הנירות הנ"ל נשרפו כבר מזמן רב ולא בימים האחרונים. הוא נתן גם לי להריח את המקומות החרוכים בנירות ואמר כי אפשר להכיר גם בריח של ניר חרוך אם זה נחרך מקרוב או מזמן. הוא אמר לי בודאות במרצת כי אחר שהוא קבל עליו את החקירה בידו הוא יכול לאשר בלי כל ספק שהנירות האלה נשרפו לפני זמן רב.

אני אמרתי לו כי בכל יום ויום בבואי אל הכותל אני עובר את הרחבה

ואת אורך הכותל ואני בודק אם הכל בסדר ולפני יום שני לא ראיתי ולא הרגשתי בנירות שרופים על יד הכותל, ואפשר מאד שבלילה שאין שוטר על יד השער של הזאוויה מלמעלה ירד מי שהוא מן השער אל הרחבה הדליק גפרור ושם לתוך הנירות התחובים בחרכי הכותל והשוטר התורני לא הרגיש בזה כלל. דרך אגב הוכחתי למפקד המשטרה עד כמה פתקי התפלה חשובים אצל היהודים: על חבילת פתקי התפלה שהיתה בידו היו רשומים על כל פתק ופתק שם העיר שמשם נשלחו הפתקים לשימם בתוך הכותל. מצאתי את שמות הערים: ורשה, ולוצלבק ועוד, ועל כל פתק ופתק היו רשומים שמות אנשים שונים ובקשות מיוחדות לכל אחד ואחד. המפקד הראה התעניינות גדולה בעניין הזה ואמר לי כי בנוגע לעצם הענין הוא בטוח בלי כל ספק, אחרי חקירת הנירות והשוטרים, כי הנירות נשרפו מזמן. הוא בקש ממני שאם ישנה מקרה ממין זה שאתקשר תכף עם המשטרה. הוא בקש ממני גם כן להוציא עכשו מן הכותל את הנירות השרופים שנשארו כדי שלא לטעות ולחשב בפעם אחרת על הנירות האלה שנשרפו מחדש.

יום השבת, ג תמוז [12.6.37]

ביום השבת בשעה 8.45 בבוקר באמצע התפלה נשמע קול ירית אקדח. קמה קצת בהלה בין קהל המתפללים. נתברר אחר כך כי נפלט כדור מאקדח של השוטר התורני הארץ ישראלי בשגגה בזמן שקבל את האקדח מן השוטר התורני הארץ ישראלי שהיה במשמר שלפניו. באו אחר כך קצין התחנה מר ג'מיל אל עסאלי והסרג'נט הבריטי ועשו חקירה במקום. כפי שמסרו לי תעמיד המשטרה את שני השוטרים הנ"ל למשפט המשטרה. הרגעתי את המתפללים.

בשעה 3.45 אחר הצהרים נזרק חפץ גדול של עץ אורן ברחבת הכותל על יד המתפללים. ראיתי איך שהחפץ נפל ולא פגע במי שהוא. מר יחיאל רוזנפלד מתל אביב רחוב רמבם מספר 34 ראה איך שזה נזרק מכוון שער הזאוויה מלמעלה. מסרתי על הדבר לשוטר הבריטי התורני והוא טלפן מיד למשטרה בתחנת הסריה ששלחה את הסרג'נט הבריטי מר מקלרן ושוטר ערבי שקבל את העדות ועשו חקירה אצל השכנים. השוטר הארץ ישראלי התורני העומד על יד שער הזאוויה מלמעלה אמר שלא ראה שנזרק מה שהוא מכוון השער.

המקרה של היריה היה בגג הזאוויה הימנית של הרחבה במקום משמר השוטר התורני הארץ ישראלי.

ב"ה יום שלישי, ה מנחם אב תרצז [13.7.1937]

בשעה 4 אחר הצהרים בא אלי לכותל מר חיים המבורגר — גר בעיר העתיקה — והתאונן לפני שבמבואות ההולכים אל הכותל, בין מקום בית הכנסת ובין התנור הערבי, נגש אליו בחור ערבי ואים עליו בסכין ארוכה. השוטר המסתובב תמיד במבואות הנ"ל לא נמצא אז. הוא ברח מפחד אל הכותל. מסרתי על המקרה לשוטר הבריטי התורני. הוא לא חפץ לקבל ממני את התלונה בנמוק שעכשו שיש שוטר מיוחד המסתובב בתוך המבואות של הכותל הרי הדבר מתפקיד הנ"ל ולא מתפקידו הוא. עליו להתענין רק במקרים שעל יד הכותל ממש.

בשעה חמש וחצי אחר הצהרים התאוננה לפני הזקנה חנה לוי מבתי ורשה

שבעברה במקום הנ"ל זרקו על ראשה קלפות של אבטיחים. גם היא אמרה לי כי לא היה אז כל שוטר במבואות ההולכים אל הכותל. מסרתי שוב לשוטר הבריטי התורני שנמצא ברחבה ואמרתי לו כי מכיון שהשוטר שצריך להמצא בתוך המבואות של הכותל לא נמצא במקומו כל הזמן הרי מתפקידו להתעניין בתלונות הנ"ל, ובכל אופן אני מבקש ממנו לרשום בשמי את התלונות הנ"ל ביומן המשטרה ולהתקשר עם תחנת המשטרה בסריה בנדון המקרים הנ"ל. הוא שמע לי ומסר על שני המקרים הנ"ל לתחנה ועל זה שאין השוטר נמצא בתוך המבואות של הכותל, גם רשם את הדבר ביומן המשטרה.

יום חמישי, ז מנחם אב [15.7.37]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם הסדרים על יד הכותל בתשעה באב. העירותי לו על זה כי אחר חצות לילה רגילים הרבה יהודים לבוא לאמר תקון חצות אצל הכותל וכדאי לסדר להם שמירה. בהזדמנות זו דברתי אתו גם על דבר הארת הרחבה, שכפי הבטחתו בחודש יולי יסודר מאור חשמלי בתוך הרחבה והדבר לא יצא עדין לפועל. מר קיסילוב אמר לי שהמאור יסודר.

ב"ה יום ראשון, י באב, תענית תשעה באב תרצז [18.7.1937]

בליל התענית התחילה התפלה בשעה 7.15 בלילה. שתי פעמים קראו את מגלת איכה ואמרו קינות. משעה 11-12 קרא הרב ידלר מדרש איכה לפני קהל גדול. היו כחמש מאות מתפללים בלילה וכששת אלפים מבקרים. הסדר נשמר, כנהוג בכל שנה, על ידי קבוצת סדרנים בפקוחו של מר י. אלוף[88], באמצע התפלה קראו אחדים: „אם אשכחך ירושלים" (לא נכונה הודעת עתון „הארץ" ש מ א ה אנשים קראו כן במועל יד). השמירה מצד המשטרה היתה חזקה. על יד הכותל היו האחראים על הסדר הקצין מר מזרחי מנהל תחנת המשטרה במחנה יהודה והקצין מר אחמד זין מנהל התחנה במושבה הגרמנית. שהו הרבה זמן על יד הכותל הקצין הבריטי מר צ'רלטון, כמו כן הקצין המחוזי מר קיסילוב ומר גורדון מהסוכנות.

השמירה מצד המשטרה היתה בלילה עד שעה 12.15. קהל המתפללים פוזר על פי בקשת מר קיסילוב. אחר חצות לילה באו כחמשים יהודים לאמר „תקון חצות" ושהו עד אור הבוקר.

תפלת שחרית החלה בשעה 4 לפני אור הבוקר ונמשכה עד שעה 1 בצהרים. במשך היום באו כששת אלפים מתפללים ומבקרים. גם ביום היתה שמירה הגונה מצד המשטרה. לפני הצהרים היו האחראים על הסדר מר ג'מיל אל עסאלי מנהל תחנת המשטרה בעיר העתיקה והקורפורל היהודי מר הודיס, מורה בבית הספר לשוטרים. אחר הצהרים — הקצינים מר מזרחי ומר זין והסרג'נט הבריטי מר ג'ונס.

אחר הצהרים חסמו את הדרך לצד רחוב השלשלת בכוון להר הבית ולא

88. מר יהושע אלוף, היה המפקח הראשי על החנוך הגופני בבתי הספר של כנסת ישראל. לאחר תקומת המדינה נתמנה למנהל המחלקה להכשרה גופנית במשרד החנוך.

נתנו ליהודים ללכת לבית הכנסת, הנמצא בכוון הזה, לקרא בתורה. על פי בקשתי שלח הקצין מר מזרחי על ידי שוטר יהודי לבקש מאת הקורפורל האחראי ברחוב הנ"ל לתת ליהודים ללכת אל בית הכנסת. אולם הקורפורל אמר לו שיש לו פקודה מהקצין מר צ'רלטון לחסום את הדרך בכוון הנ"ל. פניתי לסרג'נט הבריטי האחראי על הכותל מר ג'ונסון והוא התקשר עם המשטרה ועל פי פקודת הנ"ל נתנו מיד ליהודים ללכת עד בית הכנסת, כמו כן העמידו שמה משמר של שוטרים בריטים.

אחר הצהרים היה קהל קטן, בלילה באו כשלשים יהודים מהעיר העתיקה לקדש את הלבנה על יד הכותל כנהוג בכל מוצאי תשעה באב.

בכלל עבר יום התענית בשקט ובסדר גמור.

ב"ה יט"כ מנחם אב תרצז [27-28.7.1937]

הרגשתי כי המשמר הבריטי שהיה תמיד ברחובות ההולכים אל הכותל (משמר השוטרים העומד במבואות הכותל, רחוב השלשלת ורחוב דוד מרכב מ-4 שוטרים בריטיים ו-4 שוטרים ארץ ישראליים) איננו ונשאר רק משמר של שוטרים ארץ ישראליים.

יום חמישי, כא מנחם אב [29.7.37]

נפגשתי עם הסרג'נט הבריטי האחראי על הכותל מר ג'ונסון ודברתי אתו על זה שהמשמר הבריטי לוקח מן הרחובות ההולכים לכותל. הוא אמר לי כי יש עכשו לשוטרים הבריטיים שרות מיוחד ואין לתחנה שוטרים בריטיים נוספים. אמרתי לו כי לפי דעתנו נחוץ המשמר הבריטי במקומות הנ"ל להגנת היהודים ההולכים אל הכותל להתפלל. מר ג'ונסון יעצני לפנות בנדון זה לקצין המחוז מר קיסילוב.

יום ששי, כב מנחם אב [30.7.37]

היום עומד שוב המשמר הבריטי ברחוב דוד, רחוב השלשלת והמבואות ההולכים אל הכותל.

יום השבת, כג מנחם אב [31.7.37]

ביום השבת לפני הצהרים בא קהל עצום להתפלל ולברך את החודש. המשמר הבריטי סולק שוב. כמו כן לא היה משמר בריטי גם ביום הראשון כד מנחם אב.

יום השבת, ראש חודש אלול [7.8.37]

קהל עצום מאד בא להתפלל את תפלת המוסף של ראש חודש אלול. מעריכים את קהל המתפללים עד הצהרים בחמשת אלפים איש. הכל עבר בסדר.

ב"ה יום שני, ב אלול תרצז [9.8.1937]

המשמר הבריטי חזר שוב כרגיל אל עמדותיו משער יפו דרך רחוב דוד, רחוב השלשלת במבואות הכותל עד הרחבה.

יום חמישי, ה אלול [12.8.37]

בשעה חמש וחצי בערב הרגשנו שערבים־מערבים עובדים בחצר הזאוויה הימנית של הרחבה. התבוננתי וראיתי שהביאו מוט ברזל ארוך, שארכו יותר משלשה מטרים, ועושים חורים בגג אחד הבתים שבחצר הנ"ל כדי לתחוב בו את המוט לשים עליו דגל ערבי.

הודעתי מיד על הדבר לשוטר הבריטי התורני ובקשתיו להפסיק מיד את העבודה עד שיבוא קצין התחנה. לכתחלה לא הסכים לכך השוטר. הוא אמר לי כי לפי דעתו יש לערבים רשות לעשות בחצרם וברכושם כאות נפשם. אבל אני הסברתי לו כי העמדת דגל ערבי על יד הכותל יכולה לגרום שערוריות וזהו הפרה בסטטוס קוו[89] של הכותל. הוא התקשר עם התחנה אבל לא נמצא אז בתחנה לא הקצין ולא הסרג'נט הבריטי. על פי בקשתי המחודשת הפסיק השוטר הבריטי את העבודה עד בוא הקצין.

בשעה 6.10 באו קצין התחנה מר עסאלי והסרג'נט הבריטי מר ריף. הם נכנסו אל חצר הזאוויה. גם אותי קראו אחר כך אל החצר והראו לי כי הם חפצים להעמיד את הדגל על בנין מוסדם (מין מוסד של צדקה בשביל השכנים המערבים. שם המוסד הוא: „אגודת נהדה (קדימה) של ערבים־מערבים". האגודה הזאת נתמכת על ידי צעירים ערבים של הסביבה). הקצין אמר לי שמכיון שהם חפצים להעמיד את הדגל על המוסד שלהם בלי שיש להם איזו כונה רעה בכך הרי לפי דעתו יש להם הרשות לכך. הסרג'נט הבריטי קרא את חוקת הכותל ואמר לי שלא מצא חוק האוסר לעשות בחצר הזאוויה שלהם דבר כעין זה, אבל אני הסברתי להם כי איזה דבר שהוא חדש הנעשה על יד הכותל הרי זו הפרה בסטטוס קוו; וגם העמדת דגל על יד הכותל יכולה לגרום שערוריות. הם התקשרו עם המשטרה המרכזית והסרג'נט הבריטי מר ריף מסר לקצין הבריטי מר צ'רלטון על הדבר ומסר לו על טענותי והתנגדותי להעמדת הדגל על יד הכותל. מר צ'רלטון נתן מיד פקודה להפסיק את העבודה ולא לתת להעמיד שם דגל בלי רשות מושל המחוז. על הערבים לגשת ביום ששי בבוקר בנדון זה אל המושל.

מנהלי האגודה פנו אלי במעמד הקצין והסרג'נט והסבירו לי כי אין להם כל כונה רעה בכך ואדרבה זה נעשה בכונה לעזור ולתמוך בידי עניים וכו' ולא לגרום כל נזק למי שהוא ועלינו היהודים גם כן לתת להם תמיכה מוסרית ולא להפריע אותם בעבודתם. הם מבטיחים לתלות את הדגל רק בחגים שלהם ובכל יום ששי. אמרתי להם כי אני מעריך מאד את כונתם הטובה ובכל זאת עלי למסור את הדבר למוסדות הלאומיים שלנו ועליהם להחליט בנדון זה.

בלילה התקשרתי עם קצין המחוז מר קיסילוב — הנמצא בחופש ב„ארזה" — ומסרתי לו על כל הענין ובקשתי ממנו שעוד ביום הששי בבוקר יתקשר עם מושל המחוז בנדון זה מכיון שמר בן־צבי לא ימצא ביום הששי בירושלים.

89. סטטוס קוו — המצב הקים. לפי חקת הכותל בסעיף מספר (1) של התוספת „בדבר המלך במועצתו 1931 בענין הכותל.

הוא הודה לי על שהודעתי לו על הדבר והבטיחני לעשות את כל מה שאפשר בנדון זה. הוא בקשני להודיע לו ביום ששי בבוקר, לפני שידבר עם המושל, אם הערבים ממשיכים בעבודה.

יום ששי, ו אלול [13.8.37]
בבוקר השכם הלכתי אל הכותל ומצאתי הכל בסדר. בהתאם לפקודה לא המשיכו הערבים בעבודה. התקשרתי עם מר קיסילוב ב„ארזה" והודעתי לו על זה. מר קיסילוב הבטיחני שוב שיתקשר מיד עם המושל בנדון זה.

ב"ה יום ראשון, כב אלול תרצז [29.8.1937]
היום — יום ראשון לאמירת סליחות — בא קהל גדול מאד אל הכותל.
אחר הצהרים בא מנין מיוחד — הודות למודעות שהדבקו לשם זה — להתפלל נגד הקמת מדינה יהודית. נענתה למודעות הנ"ל רק קבוצה מצומצמת של שנים עשר איש.
העתון „דבר" מיום שני כג אלול מודיע כי קהל של מאתים איש התפללו בכותל וכו' בזמן שלא היו יותר משנים עשר איש.

ימי כד־כה אלול [31.8 — 1.9.37]
בשני הימים האחרונים לא באו בכלל מתפללים ומבקרים על יד הכותל. במשך שני הימים הנ"ל היו בכותל מתפללים ומבקרים כעשרים איש, למרות מה שבכל שנה בימי הסליחות באים מאות מתפללים אל הכותל. מסבת המאורעות האחרונים מפחד הקהל לבוא לעיר העתיקה.
התורן שהעמידו הערבים מנהלי אגודת „נהדה" על הקלוב שלהם בזאויה הימנית של הכותל עוד לא הוסר.

יום ששי, כו אלול [2.9.37]
כל הכתובות שהיו על הקירות בראשי המבואות המובילים אל הכותל שצינו את הדרך אל הקלוב של הערבים הצעירים, הנמצא בזאויה הימנית של הכותל בשם „נהדה" — סוידו היום בסיד והכתובות הנ"ל נמחקו.

יום השבת, כז אלול [3.9.37]
בליל השבת לא באו מתפללים מחוץ לעיר העתיקה, כרגיל בכל ליל שבת. באו רק מתפללים מאלה הגרים בעיר העתיקה. סך הכל היו כ־25 מתפללים. מחוץ לעיר היו רק אני והרב אליעזר הכהן גירשטין מרוחמה.
אחר התפלה הקדמנו אני והרב גירשטין ללכת הביתה. כשבאנו ברחוב השלשלת על יד התנור של הערבי העומד בפנת רחוב חברון שמעתי פתאום קול יריה והרב גירשטין נפל לארץ בצעקה: הרגו אותי! הסבותי מיד את פני לאחורי והנה ערבי צעיר בגיל עשרים וחמש שנה בערך התקרב למולי עם אקדח ביד. צעקתי בכל כחי והערבי נבהל וברח לכוון רחוב חברון. בינתים התחילו לבוא יהודים מן הכותל ועוד שני בחורים שהלכו לפנינו חזרו למקום המעשה. הרימונו את הפצוע ונשאנו אותו עד גבול רחוב היהודים בקצה רחוב

השלשלת. הבחורים רצו והביאו אלונקה והובילו את הפצוע לבית החולים משגב לדך ומשם טלפנו להדסה ואוטו של מגן דוד אדום לקחו להדסה.

מה שיש לי לציין הוא: א. שאף שוטר אחד לא נמצא כל הזמן משעת היריה עד שהספקנו להוביל את הפצוע לרחוב היהודים. שם מצאנו שוטר ערבי, מסרנו לו את הענין והוא שרק לעזרה ומיד הגיעו הרבה שוטרים. הפשטנו אותו וראינו את מקום היריה באזור הכליות.

ב. יש לי לציין כי בשעת היריה נמצאו בתנור הפועלים וגם כל החנויות ברחוב ההוא היו פתוחות וכולם ראו את היורה והם בודאי יודעים מי הוא הרוצח. יש גם להצטער על אלה הערבים בעלי החנויות והפועלים שלא מצאו לנכון לא לעצר את הרוצח וגם לא לבוא לעזרתי להרים את הפצוע ששכב על הארץ. הם עמדו כולם בשקט והסתכלו במעשה הרציחה בשויון נפש כאלו היה זה משחק.

אחר שהוליכו את הפצוע להדסה הוזמנתי אל תחנת המשטרה ברחוב היהודים כדי למסור רפורט מהמקרה. הקצין הערבי מר תופיק בשרה ממחלקת החקירות ומר אל עסאלי מנהל תחנת הסריה בעיר העתיקה חקרו אותי ומסרתי להם רפורט על המקרה. אמרתי להם שאת הרוצח לא אוכל להכיר כיון שלא הספקתי לראותו אלא רגע אחד והייתי אז נבהל מאד אחר שהיהודי נפל לעיני והרוצח כיון את האקדח גם למולי ממרחק של 5 מטרים. מסרתי להם רק תאור מן התלבושת שלו שהיה לבוש כפיה לבנה עם עגל שחור סביב לראשו והיה לבוש קומבס ערבי, פניו היו מארכים קצת, את צבע פניו וסימנים אחרים לא יכולתי לתפוס ברגע זה, אבל העירותי לקציניים ואמרתי להם להכניס לפרוטוקול על זלזול המשטרה בהגנה על היהודים ההולכים להתפלל בכותל; על שלא היה אף שוטר אחד בכל הרחוב מן הכותל עד רחוב היהודים ומזמן היריה עד שיכולנו להוביל את הפצוע עד רחוב היהודים לא נמצא אף שוטר אחד. אמרתי להם גם את זה שפועלי התנור ובעלי החנויות ראו ויודעים את הרוצח.

אחרי כן הוזמנתי להדסה ושם לקח ממני רפורט, על פי פקודתו של מר לנגר, הסרג'נט מוגליניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

ביום השבת בבוקר נפגשתי עם קצין המחוז מר קיסילוב ודברתי אתו על שתי הנקודות הנ"ל בנוגע לזלזול השמירה מצד המשטרה ובנוגע לפועלי התנור ובעלי החנויות.

מר קיסילוב נכנס מיד אל המושל המחוזי ומסר לו את דברי.

מר קיסילוב מסר לי באופן רשמי בשם מושל המחוז מר מקלרן כי נדהם מאד לשמע המקרה והוא מצטער מאד על הדבר ומביע לי ביחוד את שמחתו על כי נצלתי ממות.

דברתי עם מר קיסילוב בדבר שמירה בימי החגים והוא הבטיחני שתהיה שמירה חזקה בימי החג.

בשבת בבוקר בא בכל זאת קהל גדול להתפלל על יד הכותל. היו כשלש מאות מתפללים. בשעה 11.30 באה פקודה אל השוטר התורני בכותל לא לתת למתפללים לחזור מהכותל בלי לוית שוטר. סדרתי קבוצות קבוצות שחזרו אחר התפלה בלוית שני שוטרים בריטיים ושוטר ארץ ישראלי עד רחוב הארמנים.

את רחוב דוד סגרו אז בשביל המתפללים מבקרי הכותל. הקבוצה האחרונה עזבה את הכותל בשעה 12.30 [90].

ב"ה יום ראשון, כט אלול תרצז, ערב ראש השנה [5.9.1937]

הוזמנתי על ידי הקצין מר אליהו גורדון והלכתי אתו למקום שירו בו את הרב גירשטין. הראיתי לו בדיוק את המקום שבו נורה הרב הנ"ל, את מקום היורה בזמן היריה ואחר כך את המקום שבו התקרב אלי עם האקדח ואת המקום שאליו ברח. הראיתי לו על המאפיה ועל החנויות שהיו פתוחות אז בזמן היריה ושבלי ספק שבעלי החנויות הנ"ל ראו את הרוצח. הוא רשם את השמות וערך חקירה.

אחר כך ערך פעמים זהוי של אנשים שהמשטרה תפסה אותם וחושדת בהם. אמנם, אני לא הכרתי באיש מהם את הרוצח.

בערב ראש השנה בא קהל קטן מאד להתפלל ולבקר על יד הכותל. במשך כל היום היו בסך הכל כמאתים איש. היתה שמירה. לפני הצהרים היתה השמירה בפקוח הקצין הערבי מר אליס חדד מנהל תחנת המשטרה המרכזית והסרג'נט העברי מר מוגלניק מנהל התחנה שברחוב היהודים.

90. עבודת אבי בכותל נעשתה מתוך אהבה רבה ויחס לקדושת המקום. שום דבר לא מנע אותו מלרדת אל הכותל אף בימים טרופים וקשים ועל אף הסכנה שהיתה מרחפת עליו בעבודתו האחראית והמסוכנה על יד הכותל היה בא יום יום לכותל, בלתי אם מנעתו המשטרה. אזי היה אבי מצטער מאד על הדבר. גם במקרה היריות בליל שבת, המתואר על ידו בקטע זה, בא אבי למתרתו כדרכו בקודש לכותל לעמוד על משמרתו, משמרת הקודש.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום שני תשרי, ראש השנה תרצ"ח [6-7.9.1937]

בימי חג ראש השנה התפללו תפלת ערבית, שחרית, קראו בתורה והתפללו מנחה. תפלת מוסף לא התפללו מסבת אסור תקיעת שופר על יד הכותל. בתפלות ערבית התפלל מנין מצומצם וכמו כן בתפלת שחרית לפני הצהרים לא היה קהל גדול. ביום א לא היה קהל גדול בכלל. בסך הכל היו מתפללים ומבקרים במשך כל היום כאלפים איש. אולם ביום השני של ראש השנה היה קהל גדול. אחר הצהרים התפללו ובקרו כ ש ש ת א ל פ י ם א י ש.

ביום הראשון בקר בכותל ראש הרבנים לארץ ישראל הרב הרצוג בלוית משמר המשטרה. בליל הראשון של ראש השנה בקר בכותל מפקד המשטרה של מחוז ירושלים מר ריגס בלוית הקצין הבריטי מר מילר. מר ריגס שאל ממני פרטים על מקרה היריה בליל שבת.

אחר כך, בזמן תפלת ערבית, בקר מפקד המשטרה הארץ ישראלית מר רייס בלוית עוזרו מר גלפס, מר ריגס, מר צ'רלטון וקצין המחוז מר קיסילוב. מר רייס שאל על מספר המבקרים. מר קיסילוב הראה לו את התורן שהעמידו על קלוב "נהדה" בזאויה הימנית של הכותל.

בליל השני של החג בקר שוב בכותל מר רייס בלוית עוזרו מר גלפס ומר צ'רלטון. מר רייס שאל ממני אם אני שבע רצון מן הסדרים בכותל ואם הכל עבר בסדר. הוא דבר אתי על דבר הכביש המיוחד אל הכותל ושאל את דעתי אם אנו מרוצים מזה. הוא שאל אותי לשלום הפצוע הרב אליעזר גירשטין (ז"ל) והביע את תקותו שירפא. אמרתי לו כי הכל עבר בסדר והודיתי לו על השמירה הטובה שסודרה בדרך לכותל. בנדון הכביש החדש[91] הבעתי לו את שביעת רצוננו שאין צריכים להדחק בשוק בין הערבים ועל הנקיון השורר במעבר הזה.

השמירה מצד המשטרה היתה חזקה מאד. היתה שמירה לאורך הדרך מרחוב הארמנים עד רחבת הכותל. בפנים הרחבה היו המפקחים על הסדר, חליפות בכל חצי יום, הקצין עסאלי עם הקורפורל היהודי מר חיים הודיס מורה בבית הספר לשוטרים והקצין אליס יחד עם הסרג'נט היהודי מר מוגלניק והסרג'נט הבריטי מר אוסקוסון.

בליל השני של ראש השנה נפגשתי על יד המשטרה עם הקצין הבריטי מר צ'רלטון שדבר אתי בדבר הכביש החדש אל הכותל. הוא אמר לי שכדאי

91. דרך ציון. דרך זו, שתחלתה במגרש ה"חכורה" בקצה רחוב היהודים, הובילה לכותל מאחורי שכונת בתי מחסה לאורך החומה עד שער האשפות, ומשם פנתה לאורך שכונת המערבים עד הגיעה למוקד המערבי. בגלל המדרגות הרכות שהיו בדרך זו קראו לה גם "דרך המדרגות".

שאסביר ליהודים המבקרים בכותל על היתרונות המיוחדים של המעבר החדש אל הכותל. בכלל עברו ימי החג בסדר.

יום השבת, ו תשרי [11.9.37]

ביום השבת בבוקר לא נתנו ליהודים ההולכים לתפלה בכותל לעבור **בדרך הרגילה: רחוב דוד ורחוב השלשלת כי אם בדרך ציון החדשה, אולם** בדרך החדשה הזאת לא עמד במשמר אף שוטר אחד. מיד כשבאתי אל הכותל בקשתי מהשוטר הבריטי התורני שיתקשר תכף עם התחנה ויודיע לסרג'נט הבריטי מר ריף בשמי על הדבר ויבקש ממנו מיד לסדר או שמירה מיוחדת בדרך החדשה או שיתנו לעבור בדרך הרגילה. הסרג'נט מר ריף סדר תכף את הדבר ונתן פקודה לשוטרים שיתנו לכל לעבור בדרך הרגילה.

ב"ה יום שלישי, ט תשרי תרחץ [14.9.1937]

בערב יום הכפורים לפני הצהרים בא קהל קטן להתפלל לפני הכותל, הלכו בדרך הרגילה במשמר רגיל.

משעה 1 אחר הצהרים התחיל לנהור קהל גדול אל הכותל. במשך היום התפללו ובקרו בכותל כ־4000 איש. הלכו בדרך ציון החדשה. היתה שמירה מוגברת לכל אורך הדרך משער יפו דרך שכונת הארמנים, דרך ציון עד הכותל. ברחבת הכותל היתה השמירה בפקוח הקציין היהודי מר לנגר מפקח תחנת מאה שערים והסרג'נט הערבי מר נזמי מתחנת מחנה יהודה. התפללו תפלת כל נדרי, תפלת ערבית ופיוטים על יד הכותל. הקהל כמעט שלא אמר את הפיוטים מאין אפשרות לקרא היטב במחזורים כי החשמל משער הזאויה אינו נותן אור מספיק עד כדי שיוכלו לקרא במחזור. הכל הצטערו מאד על כך. גמרו את התפלה בשעה 7.10 בלילה.

יום רביעי, י תשרי, חג יום הכפורים [15.9.37]

התפללו כל התפלות הרגילות בכותל, גם קראו בתורה. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש. הלכו גם היום בדרך ציון החדשה. היתה שמירה מוגברת בדרך עד הכותל. ברחבה היתה השמירה בפקוח הקציינים מר מזרחי מפקח תחנת מחנה יהודה ומר אחמד זיין מפקח תחנת המושבה הגרמנית — לפני הצהרים, ואחר הצהרים — בפקוח הקציין מר גורדון ומר אליס חדד, מפקחי התחנה המרכזית ברחוב הנסיכה מרי. בקרו בערב יום הכפורים וביום הכפורים הקציין המחוזי מר קיסילוב והקציין הבריטי מהמשטרה המרכזית מר אגטי.

כרגיל בתפלת נעילה התקבץ קהל גדול בכותל, מהם מתפללים ומהם סקרנים. באו לשמור על הסדר, לבד מהקציינים האחראים מר גורדון וחדד, גם הסרג'נטים האחראים על הכותל מר ריף ומר ג'ונסון ומהמשטרה המרכזית בא האחראי על הכותל מר צ'רלטון, כמו כן בא קציין המחוז מר קיסילוב וגם שוטרים בלשים. כרגיל נמצא גם היום בעל תוקע בשופר. השנה תקע בחור ביתרי אריה קוצ'ר. הוא נתפס מיד על ידי הקציינים ונאסר. כמו כן נאסר יחד אתו עוד בחור שנסה להפריע לקציינים בתפקידם.

מיד אחר זה שב הקהל לתפלת ערבית וקדוש לבנה. מכיון שלא יכלו לראות

את הלבנה ברחבת הכותל היו מוכרחים לקדש את הלבנה בצד הרחבה. מר צ׳רלטון חפץ מקודם להתנגד לתפלה שלא ברחבה אבל אחר שהסברתי לו את ענין קדוש הלבנה והוכחתי לו שאי אפשר לראות את הלבנה בתוך הרחבה עצמה הסכים תכף לכך.

חוץ מן האנצידנט של התקיעות עבר הכל בסדר גמור. בשם הרבנים והמוסדות שלנו מסרתי תודה לקציגים על הסדר ועל השמירה הטובה בשני הימים הנ״ל.

יום חמישי, יא תשרי [16.9.37]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם בור השופכין הנמצא בין רחבת הכותל בימין הרחבה ובין חצר הזאוויה — שנפרץ. מר קיסילוב התקשר עם המחלקה הסניטרית של העיריה והבטיחו לו שביום ששי ישלחו אחד מן המפקחים הסניטריים לסדר את הדבר.

יום ששי, יב תשרי [17.9.37]

ביום ששי בבוקר בא המפקח הסניטרי של העיר העתיקה והראיתי לו את המקום בבור השופכין שצריך לתקנו. הוא נתן מיד פקודה לפועלים לנקות את בור השופכין ולתקן את פרצותיו.

הפועלים הפסיקו את העבודה בשעה 2 אחר הצהרים כי לא נתתי להם להמשיך את העבודה, מפני שאז מתחילים יהודים לבוא להתפלל את תפלת מנחה על יד הכותל. אמרתי להם לבוא ביום שלישי הבא בבוקר השכם לגמור את העבודה.

ב״ה יום שני, טו תשרי תרחץ — חג הסוכות [20.9.1937]

בליל הראשון של החג התפלל מנין מצומצם על יד הכותל. לתפלת מנחה צרפנו את הקצין מר גורדון למנין. אחר כך נוספו עוד יהודים אחדים.

היתה שמירה מוגברת מרחוב יפו עד הכותל בדרך ציון החדשה. בכותל היו הקצין מר גורדון מפקח תחנת המשטרה המרכזית ברחוב הנסיכה מרי והסרג׳נט הערבי מר נזמי מתחנת מחנה יהודה.

ביום החג התפלל ובקר קהל גדול על יד הכותל, גם קראו בתורה. במשך היום התפללו ובקרו כ־8 אלפים איש.

לפני הצהרים בקר בכותל סגן מושל המחוז מר בדקוק בלוית קצין המחוז מר קיסילוב. המפקחים ברחבת הכותל היו הקציגים מר מזרחי מנהל תחנת מחנה יהודה עם הקצין מר עסאלי מנהל תחנת העיר העתיקה — לפני הצהרים, ולאחר הצהרים היו הקציגים מר גורדון ומר אליס חדד. הקצין הבריטי מר אגנטי מן המשטרה המרכזית בקר במשך היום פעמים אחדות. היתה שמירה חזקה מאד לכל אורך הדרך עד רחוב יפו בדרך החדשה.

ביום שלישי, טז תשרי, היו מתפללים ומבקרים מועטים. ביום רביעי, יז תשרי וביום חמישי, יח תשרי, חול המועד סוכות, היו בכל יום כאלף חמש מאות איש.

יום השבת, כ תשרי, חול המועד סוכות [25.9.37]
קהל גדול התפלל ובקר על יד הכותל. במשך היום היו כחמשת אלפים איש.

ב"ה יום ראשון, כא תשרי תרחץ, יום הושענה רבה [26.9.1937]
התפללו ובקרו במשך היום באלפים איש.

לא היתה כל שמירה בדרך החדשה. על פי בקשתי התקשר השוטר הבריטי התורני עם הסרג'נט האחראי על הכותל והעיר לו בשמי על זה שאין כל שמירה בדרך החדשה. הוא הבטיח לשלוח שוטרים אחדים בדרך הזאת, אולם עברה אחר כך כשעה ולא סודרה כל שמירה. התקשרתי על ידי הטלפון עם מר קיסילוב ובקשתיו שישתדל שתסודר שמירה בדרך החדשה. הוא הבטיחני לסדר את הדבר. אמרתי למר קיסילוב שלפי דעתי אין צורך בשמירה מוגברת ובקצינים מיוחדים שיבואו לכותל בליל שמחת תורה כיון שאין מתפללים בליל שמחת תורה על יד הכותל מאחר שאין שם ארון קודש עם ספרי תורה בלילה על יד הכותל והקהל הולך להתפלל ולערוך הקפות בבתי כנסיות.

יום שני, כב תשרי, חג שמחת תורה [27.9.37]
התפללו, קראו בתורה וערכו הקפות בשירה ורקוד ברחבת הכותל. כאלפים איש התפללו ובקרו לפני הצהרים. אחר הצהרים התפללו ובקרו רק כאלף איש מפני המתיחות ששררה בעיר אחרי קבלת הידיעה על מותו של מושל נצרת[92].

היתה שמירה חזקה לכל אורך הדרך משער יפו בדרך ציון החדשה עד הרחבה. פקחו על הסדר חליפות הקצינים מר גורדון וחדד לפני הצהרים ומר מזרחי ועסאלי אחר הצהרים. הקצין הבריטי מר אגטי בקר תכופות במשך היום.

כל ימי החג עברו בשקט ובסדר גמור.

יום השבת, כז תשרי [2.10.37]
ביום השבת בבוקר כשעברתי דרך רחוב דוד ורחוב השלשלת אל הכותל לא מצאתי כל שמירה. מקצה רחוב דוד עד הכותל היה רק שוטר ערבי אחד. נוכחתי אחר כך כי גם בדרך ציון החדשה לא היה אף שוטר אחד לבד משלשה שוטרים בריטיים ששמרו על יד שער האשפות. מסרתי את הדבר לשוטר הבריטי התורני ובקשתיו להתקשר עם הסרג'נט האחראי על הכותל בתחנת המשטרה בסריה. הוא התקשר עם התחנה וענו לו שהם יודיעו את זה לקצין הבריטי מר אגטי בהנהלת המשטרה המרכזית האחראי על השמירה בעיר העתיקה.

בשעה תשע וחצי בבוקר בקר הקצין המחוזי מר קיסילוב בכותל. גם הוא דרש מהנהלת המשטרה המרכזית שיעמידו שמירה בדרך לכותל. בשעה 10 לפני הצהרים העמידו משמרות זוגות אחדים של שוטרים בדרך החדשה. כל זוג היה מורכב משוטר בריטי באקדח ושוטר יהודי ברובה.

קרוב לצהרים טלפן הקצין מר אגטי לתחנת הכותל ובקש מהשוטר התורני

92. מר אנדרוס, כהן גם זמן מה כמושל מחוז ירושלים, היה מהאנגלים הבודדים בממשלת המנדט שאהד את המפעל היהודי בארץ. נרצח בידי הערבים. ראה מכתבו בנספחים.

למסור לי לצוות על היהודים בכותל ללכת בדרך ציון החדשה המוגנת על ידי משמרות.

לפני הצהרים התפללו ובקרו על יד הכותל כארבע מאות איש וביחס למצב היה זה קהל גדול, אולם אחר הצהרים, כשנסגרו כל החנויות של הערבים בעיר העתיקה והמצב נעשה קצת מתוח, לא באו יהודים אל הכותל. בשעה 3 אחר הצהרים נגשתי אל תחנת המשטרה ברחוב היהודים ובקשתי שוטר שילוה את היהודים שנשארו בכותל עד רחוב היהודים. הסרג'נט היהודי מנהל התחנה מסר לי שוטר והוא לוה את אלה שנשארו בכותל (ששה יהודים) עד רחוב היהודים.

יום השבת, יא מרחשון [16.10.37]

למרות המהומות[93] בא קהל של מאתים איש בערך להתפלל לפני הצהרים על יד הכותל. אחר הצהרים באו בסך הכל בעשרים איש. התפללו תפלת מנחה. היה משמר של שוטרים בריטיים ויהודיים בדרך החדשה.

ב"ה יב—יז מרחשון תרחץ [17—22.10.1937]

במשך כל השבוע הלכו רק יהודים בודדים אל הכותל, כי ברחוב השלשלת פחדו ללכת ובדרך החדשה אין כל שמירה. באו יום יום כ־4־5 אנשים.

יום השבת, יח מרחשון [23.10.37]

גם השבת באו להתפלל ולבקר בכותל. לפני הצהרים היו כמאה יהודים. רק מנין אחד התפלל תפלת שחרית חמשה מניינים שבאו מבתי הכנסיות השונים שבעיר העתיקה התפללו תפלת מוסף. אחר הצהרים לא יכלנו לאסף גם מנין אחד לתפלת המנחה.

הקצין מר סילבר, עוזר למפקד המשטרה המחוזית, בא לפני הצהרים לכותל. דברתי אתו על דבר סדור שמירה בדרך ציון החדשה גם בימות החול, לפחות בזמן תפלת מנחה אחר הצהרים בשעות 1.30—4.30 כדי שהיהודים יוכלו לבוא להתפלל על יד הכותל כרגיל. מר סילבר אמר לי שכדאי שמוסדותינו יפנו בנדון זה באופן רשמי למרכז המשטרה והוא מקוה לעזור לסדר את הדבר.

ב"ה ימי יט־כ מרחשון תרחץ [24־25.10.1937]

במשך שני הימים האחרונים לא באו כלל להתפלל, חוץ משני עניים שחכו על יד הכותל לתירים הבאים לכותל.

אחדים מאלה הבאים בזמן רגיל בקביעות יום יום להתפלל בכותל בקשו ממני להשתדל בדבר סדור שמירה בדרך החדשה כדי שיוכלו גם עכשו להמשיך את מנהגם להתפלל כל יום בכותל.

בשיחה שהיתה לי בשבוע שעבר עם הסרג'נט הבריטי האחראי לסדרים בכותל מר ג'ונסון נודע לי כי המשטרה החליטה להכניס אור חשמל לתוך צריף המשטרה העומד ברחבת הכותל. אולי כדאי בהזדמנות זו להשתדל בכלל בדבר הארת הרחבה של הכותל.

93. הכוונה למרד הערבי ומאורעות הדמים שהתגברו באותם הימים נגד היהודים והבריטים.

יום שלישי, כא מרחשון [26.10.37]

דברתי עם הסרג'נט האחראי על הכותל מר ריף בדבר סדור שמירה בדרך החדשה לכותל. הוא אמר לי שאין לו כל אפשרות לסדר שמירה כיון שאין בתחנה די שוטרים שיספיקו לו כדי להעמידם בשמירה.

גם היום באו רק יהודים אחדים אל הכותל מסבה זו שאין כל שמירה היום בדרך אל הכותל, לא בדרך החדשה ולא בדרך העתיקה.

ימי כב־כד מרחשון [27־29.10.37]

יום יום באים יהודים אחדים להתפלל בכותל במסירות נפש[94] על אף שאין שמירה בדרכים אל הכותל. הולכים בדרך החדשה שחושבים אותה לבטוחה יותר.

יום השבת, כה מרחשון [30.10.37]

בליל השבת בערך בשעה 5.30 אחר תפלת ערבית (במנין שמסדר הרב שלוש. האשכנזים פסקו מלהתפלל ב ל י ל ש ב ת על יד הכותל כיון שאין כל שמירה בדרך לכותל. רק הרב שלוש[95] מתעקש ומסדר מנין בקושי רב בכל ליל שבת), כשחזרו מן התפלה וכשהגיעו ברחוב השלשלת על יד הכניסה לרחוב חברון ירו ערבים על קבוצה של ארבעה יהודים שהלכו בעצמם לפני כל המתפללים 14 יריות מאקדחים. נהרג מר אהרן קאואס מן העדה המערבית, גר בעיר העתיקה ועובד בתנובה, ונפצעו שני בחורים בית"רים, מר רבינוביץ בשוקו ומר רוזנצויג בבטנו. הבחור השלישי שהלך אתם הודיע למשטרה ולקחו אותם ל„משגב לדך". היורים לא נמצאו. המאורע היה כמעט באותו מקום שהרגו את הקדוש הרב גירשטין ז"ל. חושבים שהיורה הוא גם כן זה שירה ברב גירשטין.

ביום השבת בבוקר התפלל קהל קטן בכותל, מנין אחד התפלל את תפלת שחרית ושני מניים התפללו תפלת מוסף. עד הצהרים היו בערך 80 מתפללים ומבקרים. אחר הצהרים אספנו בדיוק עשרה יהודים להתפלל תפלת מנחה. כולם הלכו בדרך החדשה שסודרה בה שמירה מעולה מאד.

המשטרה מזהירה לא ללכת בדרך השלשלת ורחוב דוד, אבל בימי החול אין הדרך החדשה בטוחה אף היא כיון שאין כל שמירה גם בדרך החדשה במשך כל השבוע. כדאי ורצוי לעשות את כל הצעדים הנחוצים אצל המושל בדבר סדור שמירה במשך כל השבוע בדרך החדשה, כיון שנמצאים יהודים שהולכים בכל זאת להתפלל בכותל וגם ישנם הרבה יהודים הרגילים להתפלל בקביעות בכותל ומבקשים שיסדרו שמירה כדי שיוכלו להמשיך את מנהגם בקודש להתפלל על יד שריד מקדשנו.

ב"ה יום שלישי, כח מרחשון תרחץ [2.11.1937]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם סדור שמירה בדרך החדשה לכותל בערב ראש חודש כסלו ובראש חודש שהקהל מרבה אז ללכת אל הכותל.

94. על אף מאורעות הדמים בימי המרד הערבי שהשתולל באותם הימים המשיכו יהודים בודדים לבוא ליד הכותל, ובמסירות נפש קימו את שרשרת הבקורים ליד הכותל שלא פסקו במשך דורות רבים.

95. ראה הערה מספר 84. לעיל דף מספר 112.

מר קיסילוב התקשר מיד עם מפקד המשטרה מר ברנס והוא הבטיח לו לעין בדבר ולראות אם יש לו אפשרות לסדר שמירה. מר קיסילוב אמר לי לבוא אליו מחר בבוקר בנדון זה. הוא חושב שעד מחר יקבל תשובה מאת מפקד המשטרה. בהזדמנות זו דברתי עם מר קיסילוב בדבר סדור שמירה קבועה בדרך החדשה אל הכותל, כיון שאין אף שוטר אחד בדרך זו. מר קיסילוב הבטיחני להתענין בדבר.

יום רביעי, כט מרחשון, ערב ראש חודש כסלו [3.11.37]

בקרתי את מר קיסילוב שוב בקשר עם השמירה, אחר שהתקשר פעמים אחדות עם מפקד המשטרה מר ברנס אמר לי מר קיסילוב כי המשטרה איננה יכולה להעמיד השבוע כל משמר על יד הכותל כי כל השוטרים עסוקים בעבודה ואין להם שוטרים נוספים למשמר מיוחד.

בנוגע לשמירה קבועה בדרך אל הכותל אמר לי מר קיסילוב כי הממשלה מעינת עכשו בסדור תכנית כללית לשמירה בעיר העתיקה ואז יכניסו בחשבון סדור שמירה בדרך אל הכותל. לשאלתי ענה לי מר קיסילוב כי הוצאת התכנית הזאת לפועל צריכה לתפוס זמן. כיון שלא היתה כל שמירה בדרך לכותל לא בקרו כרגיל כי אם מתי מספר, כעשרים איש. ביום חמישי, ראש חודש כסלו, בקרו רק כעשרה אנשים בכותל.

יום השבת, ב כסלו [6.11.37]

המשטרה העמידה משמר שוטרים בדרך ציון החדשה. התפללו ובקרו עד הצהרים כמאה וחמישים יהודים. מנין אחד התפלל שחרית, שלשה מנינים מוסף. במשך כל אחר הצהרים היו רק עשרה יהודים. התפללנו מנחה בצבור.

מר קיסילוב שאלני אם ישנה שמירה מסודרת ומה מספר המתפללים. הוא אמר לי ליעץ לקהל לא לשוב מדרך השלשלת ורחוב דוד כי אם בדרך ציון החדשה. בהזדמנות זו שאלתיו שוב בדבר שמירה קבועה בימי החול. הוא אמר לי שהוא מתענין בדבר.

ביום ראשון ג כסלו התפללו רק חמשה יהודים בכותל.
ביום שני ד כסלו התפללו ובקרו במשך היום כעשרים יהודים.
ביום שלישי היינו רק ארבעה יהודים.
ביום רביעי היינו עשרה יהודים.
ביום חמישי היו רק שנים אתי.
ביום ששי לא התפללו כלל על יד הכותל.

יום השבת, ט כסלו [13.11.37]

גם השבת היתה שמירה בדרך ציון החדשה. עד הצהרים התפללו ובקרו כ־80 יהודים. מנין אחד התפלל שחרית, שלשה מנינים מוסף. הלכו גם לקרא בתורה בבית הכנסת הסמוך ברחוב השלשלת. על פי בקשתי לזו שני שוטרים בריטיים ושני שוטרים ארץ ישראליים את הקהל עד בית הכנסת ברחוב השלשלת. שני שוטרים חכו להם עד שגמרו את הקריאה ואחר כך לוו אותם שוב ארבעת השוטרים הנ״ל בדרכם חזרה לכותל להתפלל מוסף.

במשך כל אחר הצהרים היינו רק שבעה איש.
ביום ראשון י כסלו לא הלכתי גם אני אל הכותל.
יום שלישי יב כסלו תרחץ התפלל על יד הכותל יהודי אחד.
יום רביעי יג כסלו היינו בסך הכל שלשה יהודים על יד הכותל.
יום חמישי יד כסלו היינו חמישה יהודים על יד הכותל.

בקרתי במשרד ההנהלה המרכזית של המשטרה אצל הקצין מר סילבר, עוזר מפקד המשטרה למחוז ירושלים, בקשר עם סדור שמירה קבועה בדרך ציון החדשה אל הכותל. הוא התענין מאד והבטיחני לדבר עם מפקד המשטרה מר ברנס בנדון זה ולהשתדל למלא את בקשתנו.

ב״ה יום ששי, טו כסלו תרחץ [19.11.1937]

בקרתי שוב את מר סילבר בנדון סדור השמירה בדרך לכותל. הוא אמר לי שלצערו לא מצאה המשטרה עדין כל אפשרות לסדר שמירה קבועה בדרך החדשה לכותל כי יש להם מחסור בשוטרים. הוא העיר לי כי לו היתה אפשרות לסדר שהיהודים ימנעו מללכת בעיר העתיקה דרך רחוב השלשלת היה מסדר מיד שמירה בדרך החדשה אבל כל זמן שהיהודים הולכים בדרך השלשלת מוכרחה המשטרה להחזיק 12 שוטרים ברחוב זה ואין להם אפשרות להחזיק שוטרים בדרך החדשה. המשטרה מצטערת שאחרי כל המאמצים שהממשלה עשתה בסדור הדרך החדשה אל הכותל מטעמי בטחון עוד לא הכירו היהודים בדבר זה והם ממשיכים ללכת דרך רחוב דוד ורחוב השלשלת. בכל אופן יעץ כי מוסדותינו יפנו שוב אל הממשלה בנדון זה, אולי יוכלו למצוא איזו קומבינציה לסדור שמירה.

את כל הנ״ל מסר לי באופן פרטי ולא באופן רשמי.

יום השבת, טז כסלו [20.11.37]

ביום השבת לפני הצהרים התפללו ובקרו על יד הכותל יותר ממאתים יהודים, בעקר אלה הגרים בעיר החדשה. הרבה אנשי צבא על נשקם עם קציני צבא בקרו בזמן התפלה. בשעה 10 לפני הצהרים בקרו בכותל קצין בריטי ממפקדי המשטרה מר הדינגטון בלוית הקצין הבריטי אגטי האחראי על הכותל והסרג׳נט הבריטי מר ג׳ונסון האחראי על הכותל. שהו הרבה זמן ברחבה ובסביבת הכותל.

בהזדמנות זו דברתי עם הקצין הבריטי מר אגטי בדבר שמירה קבועה בימי החול בדרך החדשה לכותל. הוא אמר לי כי בנדון זה עלינו לדבר עם קצין המחוז מר קיסילוב.

במשך היום היתה שמירה חזקה בדרך ציון החדשה אל הכותל.

אחר הצהרים היה מספר מועט של מתפללים ומבקרים. לא התפללו מנחה בצבור.

ב״ה יום שלישי, יט כסלו תרחץ [23.11.1937]

היום התפללו על יד הכותל כמאה יהודים (מחסידי קרלין שבאו באופן מיוחד להתפלל בכותל לרגל חתונת בת האדמו״ר מקרלין).

יום רביעי, כ כסלו [24.11.37]

בקרתי אצל קצין המחוז מר קיסילוב בנדון השמירה בדרך לכותל. הוא אמר לי כי הוא השתתף באספה לשם זה עם הנהלת המשטרה המרכזית והחלט כי אפשר להעמיד שמירה בדרך החדשה לכותל רק ביום השבת ובליל שבת. דברתי אתו בנדון סדור שמירה בערב ראש חודש. בנדון זה הבטיחני לבוא בדברים עם המשטרה.

ביום הנ"ל בקרו והתפללו כ־25 יהודים. ביום חמישי בקרו והתפללו כ־20 יהודים.

יום השבת, כג כסלו [27.11.37]

במשך היום התפללו על יד הכותל כ־400 יהודים. סודרה שמירה חזקה בדרך ציון החדשה אל הכותל. קצין המחוז מר קיסילוב בקר בכותל. דברתי אתו בהזדמנות זו שוב בנדון סדור שמירה קבועה בדרך לכותל גם בימי החול ולעת עתה ביחוד סדור שמירה בערב ראש חודש.

במשך השבוע היו יום יום בכותל כ־20 יהודים.

ב"ה יום חמישי, כח כסלו תרחץ [2.12.1937]

בקרתי את קצין המחוז החדש מר ברגמן[96] ממלא מקום מר קיסילוב שיצא לחופשה. מר קיסילוב הציגני לפני מר ברגמן. מר ברגמן אמר שישמח לקבל אותי במשרדו וישמח לקבל אותי תמיד בענין הכותל. דברתי עם הנ"ל בדבר סדור השמירה בדרך לכותל היום. מר ברגמן הבטיח לי שזה יסודר.

בשעה 3.35 אחר הצהרים בא אל הכותל הנציב העליון לארץ ישראל בלוית מושל ירושלים מר מקלרן, מזכירו הפרטי, מפקד המשטרה המחוזית מיור מונרו, המפקד מר הדינגטון, הקצין הבריטי מר אגטי, קצין המחוז מר קיסילוב עם קבוצת שוטרים בריטיים. הוא עמד רגעים אחדים בלוית מר מקלרן שנתן לו באורים והשיב על שאלותיו, אחר כך עבר דרך הרחבה, אמר לי „שלום" בעברית, נכנס לרגע בזאוויה הימנית של הכותל ועבר שוב דרך הרחבה. באותה השעה היו רק שמונה יהודים בכותל שעמדו והתפללו. בדרך אל הכותל היה משמר חזק של שוטרים.

ב"ה יום שני, טז טבת תרחץ [19.12.1937]

אחר הצהרים נקראתי למרכז המשטרה. הקצין מר סילבר דבר אתי בדבר שאלת השמירה והבטחון בדרך ציון החדשה לכותל. הוא שאל ממני פרטים על זמני הבקורים והתפלה על יד הכותל בשבת ובחול. עניתי לו ובקשתי ממנו לפעול על מפקד המשטרה שיסכים לסדר שמירה בדרך החדשה גם בימי החול בכל יום משעה 9 בבוקר עד תחלת הלילה, בערב ראש חודש ובראשון לחודש — משעה 8 בבוקר עד הלילה. בקשתי ממנו גם לסדר שביום השבת תהיה השמירה בדרך החדשה גם בשעות הצהרים שעד עכשו אין שמירה בשעות הצהרים גם בשבת. הוא רשם לפניו את כל הפרטים והבטיחני לפעול בכוון זה.

96. מר יעקב ברגמן, כהן כקצין מחוז בכמה מחוזות בארץ. הגיע למעמד סגן מושל מחוז.

יום רביעי, יח טבת [22.12.37]

הבוקר טלפן אלי מר סילבר אל הכותל ובשר אותי שכל מה שהצעתי לפניו בקשר עם השמירה בדרך החדשה אושר על ידי מפקד המשטרה המחוזית מר מיור מונרו. הלכתי אליו אחר כך למשרדו במרכז המשטרה והוא מסר לי שוב את הדבר בפרוטרוט. מסרתי לו תודה על השתדלותו הרבה בנדון זה.

ב״ה יום שני, יג אדר א תרחץ [14.2.1938]

נפגשתי עם הסרג׳נט הבריטי מר ריף האחראי על העיר העתיקה ודברתי אתו בנדון זה שישנו היום רק משמר שוטרים אחד (המורכב משוטר בריטי וערבי) בין שער האשפות ובין הכותל במקום שעד עכשו היה גם משמר על השער עצמו. הוא הסביר לי שעתה, עם סגירת השער ביום ובלילה, אין מקום למשמר על יד השער עצמו והמשטרה חושבת שמספיק בהחלט משמר אחד בין השער והכותל, כיון שהשער סגור ואין מקום מפלט מדרך השער.

יום חמישי, טז אדר א [17.2.38]

כשבאתי בצהרים אל הכותל מסרו לי כי השוטר היהודי התורני שעל יד הכותל מצא בבוקר לכלוך של שתן אדם לפני הכניסה אל רחבת הכותל. פניתי לשוטר הבריטי התורני והוא לא ידע על זה. לפי בקשתי חפש ביומן המשטרה ולא מצא רשום על המקרה.

יום השבת, יח אדר א [19.2.38]

מסרו לי כי בליל השבת בשעה 7.30 נורתה יריה מאקדח על משמר הכותל בצריף המשטרה. פניתי לשוטר התורני היהודי מר דוד שטרן שעמד אז על המשמר והוא מסר לי כי היו אז במשמר הוא ושוטר בריטי תורני וגם שוטר ערבי תורני והיריה נורתה עליהם ממקום סמוך מאד מגג הבית הסמוך. הכדור לא פגע בהם. ערכו חפוש אחר כך ולא מצאו את היורה. מסרו על הדבר למשטרה המרכזית ובא הקצין הבריטי מר אגטי וערכו חקירה.

נפגשתי עם השוטר התורני היהודי מר ריוקס שעמד במשמר ביום חמישי לפני הצהרים בנדון הלכלוך שמצא בכניסה אל רחבת הכותל. הוא אשר לי שאמנם מצא שמה לכלוך שתן אדם אבל לא מסר לשוטר הבריטי התורני בנדון זה והמקרה לא נרשם ביומן. משום כך לא יכולתי לעשות כל צעד בנדון.

במשך היום היה קהל גדול מאד של מתפללים ומבקרים. התפללו הרבה מניינים תפלות היום. לקריאת התורה הלכו לבית הכנסת הנמצא ברחוב השלשלת. סדרתי עם הסרג׳נט הבריטי שלכל מנין ההולך לקריאת התורה ילוה שוטר בריטי, כיון שברחוב השלשלת אין כל משמר מיוחד של שוטרים.

השמירה בדרך ציון החדשה אל הכותל היתה מוגברת. לפני הצהרים היה אחראי על השמירה בדרך אל הכותל הסרג׳נט הבריטי מר ג׳ונסון האחראי על תחנת המשטרה ברחביה. אחר הצהרים היה אחראי על המשמר הסרג׳נט הבריטי מתחנת המשטרה המרכזית.

הסרג׳נט הבריטי מר ג׳ונסון שהיה אחראי עד עתה על הסדרים בכותל

הועבר לתחנת המשטרה ברחביה. במקומו בא הסרג'נט הבריטי מתחנת רחביה בתור אחראי על הסדרים והשמירה בכותל.

ב"ה יום רביעי, כט אדר א תרחץ [1.3.1938]

מסבת ערב ראש חודש בא קהל יותר גדול מהרגיל להתפלל אל הכותל. היו גם תירים. השמירה בדרך ציון החדשה אל הכותל היתה מוגברת תחת פקוחו של הסרג'נט הבריטי מר ג'ונסון מתחנת רחביה. הגשמים הפריעו לתפלה.

אחר הצהרים בשעה 4 בקר על יד הכותל ממלא מקום מפקח המשטרה בארץ מר רייס עם אורחים. הוא בא בלוית שיך ערף מהמועצה המושלמית קצין העיר העתיקה מר עסאלי וסרג'נט של העיר העתיקה מר ריף ושוטרים. מר רייס שאל לשלומי, התעניין בתפלה, שהה זמן מה וחזר דרך הר הבית.

יום השבת, ט אדר ב [12.3.38]

כשבאנו בבוקר להתפלל מצאנו על הרצפה אשר בקרן רחבת הכותל צואה. השוטרים התורניים היהודי והבריטי אמרו שזו צואת כלב שעבר במקום, וכן רשום ביומן. לא יכולתי לברר את הדבר. השוטרים התורניים נקו מיד את המקום מהצואה.

ב"ה יום שני, טו אדר ב תרחץ [18.3.1938]

בקרתי את הקצין מר סילבר מהנהלת המשטרה המרכזית בקשר עם שנוי זמן המשמרות של השוטרים בדרך לכותל, כיון שהיום הולך וגדל. לבקשתי התקשר מיד עם הקצין הבריטי מר טלר האחראי על הסדרים בכותל וסדר שמהיום עד הודעה חדשה מצדנו יעמדו המשמרות בכל יום עד שעה 5.30 בערב וביום ששי עד שעה 6.30 בלילה, אחר גמר תפלת ערבית.

יום השבת, טז אדר ב [19.3.38]

לפני הצהרים היו מאות תירים, בעקר גרמנים נוצרים. הרבה מהם נסו לצלם את המתפללים אבל לפי בקשתי עמדו השוטרים התורניים על המשמר ולא נתנו לצלם. אחדים מן התירים בקבוצה מיוחדת התעקשו וצלמו וזה הפריע לתפלה. אז היה על המשמר סרג'נט בריטי מספר 641 שהיה בשבת זו לפני הצהרים אחראי על הסדרים בכותל. נגשתי אליו והראיתי לו על אחדים שצלמו והסבותי את תשומת לבו לזה שמצלמים לפניו ומפריעים לתפלה. הסרג'נט ענה לי בגסות שדבר זה הוא מתפקידו ולא מתפקידי. אמרתי לו שתפקידי להסב את תשומת לבו שלא יעברו על החוק ולא יפריעו לתפלה. על זה ענה לי שוב בגסות שהוא האחראי כאן ולא אני. אחרי חלופי דברים בינינו, לאחר שהסברתי לו שלי יש תפקיד כמוהו כאן בכותל להעיר לו ולהסב את תשומת לבו אם אני רואה הפרעה בתפלה ועברה נגד החוק, אמר לי עוד הפעם שאין לי להעיר לו שום דבר ושהכל ענינו. אמרתי לו שהער אעיר לו ואסב את תשומת לבו לדברים שיעשו בכותל נגד החוק כיון שזה תפקידי.

קהל המתפללים היה נרגז מהיחס של שומר החוק הזה.

ב"ה יום ראשון, יז אדר ב תרחץ [20.3.1938]
בקרתי את מר סילבר במשטרה המרכזית והתלוננתי לפניו על הסרג'נט הבריטי מספר 641 בקשר עם האינצידנט של יום השבת. הוא הבטיחני להתענין בדבר ולהשתדל ששוב לא ישנה דבר כזה. אבל יחד עם זה אמר לי שכדאי שתבוא קובלנה רשמית מצד מוסדותנו.

יום שני, יח אדר ב [21.3.38]
קצין המחוז מר קיסילוב הזמינני אליו בקשר עם עניני חג הפסח הקרובים. מסרתי לו רשימה של תאריכי ימי החג.
בהזדמנות זו מסרתי לו על המקרה עם הסרג'נט הבריטי בשבת. הוא הבטיחני להתענין בזה אחר שיקבל תלונה באופן רשמי.

יום השבת, כג אדר ב [26.3.38]
השבת — שבת מברכין את החודש — בא קהל גדול מאד להתפלל אל הכותל. בזמן המאורעות לא היה עוד קהל כזה בשבת ליד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים בשבת זו הגיע בקרוב לאלף איש. השמירה היתה מוגברת כרגיל בכל שבת.

ב"ה יום רביעי, כז אדר ב תרחץ [30.3.1938]
בקרתי במרכז המשטרה ובקשתי מאת הקצין מר סילבר להפקיד ביום החמישי ערב ראש חודש ניסן משמר מוגבר של שוטרים בדרך ציון החדשה אל הכותל כמו ביום שבת, כי בערב ראש חודש ניסן מבקר הקהל החרדי בהמוניו בכותל. מר סילבר התקשר מיד עם הקצין הבריטי מר טלר והוא הבטיח לו לסדר את המשמר.

יום חמישי, כח אדר ב [31.3.38]
בשעה 9.30 לפני הצהרים, אחר בקור ממושך בהר הבית, עלה הנציב העליון לארץ ישראל ומשפחתו, המזכיר האזרחי ומושל ירושלים בלוית מספר גדול של שוטרים בריטיים, על גג הזאוויה הימנית של הכותל, משם התבוננו אל הכותל. מר רוחי בי עבד אל האדי מסר לנציב באורים. באותה שעה היה מספר גדול של מתפללים יהודים בכותל (הידיעה שבאה בעתונים שהנציב בקר בכותל אינה מדויקת).
במשך היום בא קהל גדול להתפלל על יד הכותל. היה משמר מוגבר של שוטרים משעה 1 בצהרים עד שעה 6 בערב. הכל עבר בסדר.

יום השבת, ראש חודש ניסן [2.4.38]
השבת בא קהל יותר גדול מהשבת הקודמת להתפלל על יד הכותל. 15 מניינים התפללו את תפלת המוספים בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

ב"ה יום שני, י ניסן תרחץ [11.4.1938]
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב. מסרתי לו על שעות התפלה בשחרית ובערב בקשר עם סדור זמני המשמרות של המשטרה בדרך אל הכותל בכל

ימי החג. מר קיסילוב רשם לפניו את השעות כפי שמסרתי לו והבטיחני לפנות אל המשטרה בנדון זה.

הקצין מר סילבר מסר לי כי הוא יהיה גם השנה כמו בכל השנים האחרונות האחראי על השמירה בעיר העתיקה ובכותל במשך כל ימי החג.

יום שני, יד ניסן, ערב פסח [15.4.38]

משעה 12.30 אחר הצהרים התחיל לנהור קהל מתפללים אל הכותל. אמרו את „סדר קרבן פסח" כנהוג בכל שנה. השנה לא היה קהל גדול, כנראה מסבת חלות „נבי מוסה" ביום זה. בסך הכל באו כחמש מאות יהודים עד הערב.

היה משמר מוגבר של המשטרה בדרך ציון החדשה אל הכותל בפקודת הקצינים מר מזרחי מנהל תחנת מחנה יהודה ומר גורדון ממשרד החקירות של המשטרה שהתחלפו ביניהם בשעות שלאחר הצהרים.

יום השבת, טו ניסן, יום הראשון של חג הפסח [16.4.38]

בליל הפסח התפללו את תפלת הערב על יד הכותל.

בשעה מוקדמת בבוקר התחילו בתפלת שחרית, גם קראו בתורה ברחבת הכותל. היה קהל גדול מאד. משערים שרק עד שעה אחת בצהרים הגיע קהל המתפללים והמבקרים על יד הכותל לעשרת אלפים איש. הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג בלוית מר בן־צבי ומר אוסטר בקרו לפני הצהרים בכותל. הרב עם בני לויתו באו עם משמר בראשות קצין המחוז מר קיסילוב והקצין האחראי על העיר העתיקה מר סילבר.

אחר הצהרים התפללו את תפלת המנחה וקראו בתורה. מספר המתפללים והמבקרים אחר הצהרים הגיע בקרוב לאלפים איש.

הקצינים מפקחי הסדר במשך היום היו: מר מזרחי ומר גורדון והקצינים הערבים מר פיידיל ג׳רג׳ורה, מנהל תחנת מאה שערים, ומר צליח חסקי, מנהל תחנת המושבה הגרמנית, שהתחלפו במשך היום. הקצין האחראי מר סילבר בקר תכופות במשך היום. כמו כן בקר הקצין האנגלי מר אגטי מהנהלת המשטרה המרכזית והקצין המחוזי מר קיסילוב.

ב״ה ימי חול המועד של פסח תרחץ [17—21.4.1938]

במשך ימי חול המועד פסח בקרו בכותל יהודים מחוץ לירושלים, לבד מתושבי ירושלים. ביום הראשון והשני בקרו והתפללו כאלף איש בכל יום, ביום השלישי בקרו והתפללו כשלשת אלפים איש, ביום הרביעי כאלפים איש וביום החמישי רק כשלש מאות.

במשך ימי חול המועד התפללו בכל יום כחמשה ששה מנינים את תפלת המוספים עד שעה עשר לפני הצהרים.

ביום הרביעי קרה האינצידנט הבא על יד הכותל. אחר גמר התפלה עזבתי את הכותל. כששבתי אחר הצהרים אל הכותל מסר לי השמש מר מיוחס כי בערך בשעה 11 לפני הצהרים בקרו בכותל הרבנים הראשיים של תל־אביב הרב עמיאל והרב עוזיאל. הם באו במשמר של אנשי „פלוגת הכותל" שהיו לבושים במדים

רשמיים וצעדו בשורה לפניהם ולאחריהם, וככה צעדו עד רחבת הכותל. הקצין מר סילבר שבא לכבוד הרבנים אל הכותל, כשראה את הפלוגה במדים הרשמיים ברחבת הכותל, גער בהם בנזיפה והוציאם מתוך הרחבה, גם רשם את שמות שלשת האחראים בפלוגה.

יום ששי, שביעי של פסח [22.4.38]

גם היום בא קהל גדול להתפלל את תפלת החג. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כששת אלפים איש. היה משמר מוגבר בראשות הקצינים מזרחי וגורדון, ג'רג'ורה וצליח. במשך כל ימי החג התפללו ובקרו כ ע ש ר י ם ו ח מ ש ת א ל פ י ם א י ש בכותל. בכלל עברו כל ימי החג בסדר גמור הודות לחריצותו של הקצין מר סילבר.

יום השבת, כב ניסן [23.4.38]

קצין המחוז מר קיסילוב הזמינני אליו ליום ראשון כג ניסן במשרדו בקשר עם התהלוכה של „פלוגת הכותל" ביום הרביעי בחול המועד פסח.

ב"ה יום ראשון, כג ניסן תרזוץ [24.4.1938]

כפי שהזכרתי הוזמנתי אל קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם בקור פלוגת הכותל בחול המועד פסח על יד הכותל ומסרתי לו את כל הפרטים. כמו כן מסרתי לו פרטים בדבר התפלות והבקורים על יד הכותל במשך ימי החג. מר קיסילוב אמר לי בקשר עם מה שהעירותי לו בהיותו על יד הכותל בדבר כמה רצפות שבורות ועקורות ממקומן ברחבת הכותל שיש צרך לתקנן — שעל מוסדותינו לפנות בנדון זה באופן רשמי אל המושל.

יום השבת, כט ניסן [30.4.38]

היה היום קהל יותר גדול מבכל שבת רגילה לרגל ברכת החודש. היתה שמירה מוגברת כמו בכל שבת רגילה.

קבוצת צלמים אנגליים באה אל הכותל עם מכונת הסרטה כדי לצלם את קהל המתפללים. ראש הקבוצה פנה אלי ובקש שארשה לו לצלם כיון שהוא נציג חברה ממשלתית הרוצה לצלם קהל יהודים מתפללים כשהם לבושים בבגדי שבת. אמרתי לו שלצערי לא אוכל להרשות לו לצלם בשבת. אז בקש ממני שארשה לו לצלם לפחות מצד גג הזאויה הימנית של הכותל. אמרתי לו שקשה לי להסכים גם לכך כיון שקהל המתפללים יתרגז על זה. על פי בקשת הקבוצה התקשר השוטר התורני עם מיור וינרייט מפקד המשטרה המחוזית והוא אמר שהוא צריך לשאול את המושל אם אפשר לתת רשיון לצלם מצד הזאויה. אחרי כמה רגעים טלפן מר וינרייט והודיע שממלא מקום המושל מר בדקוק אמר שזה תלוי בדעת היהודים. כשמסרו לי את תשובת המושל אמרתי שעכשו בעת התפלה לא אוכל להרשות לצלם גם מצד הזאויה מפני שזה יכול לעורר התרגזות בין המתפללים. בינתים טלפן מר וינרייט עוד הפעם שאל יהינו לצלם גם מצד הזאויה, ובזה נגמר הענין.

ב״ה יום חמישי, יא איר תרחץ [12.5.1938]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב. בקשתי ממנו לתת הוראות למשטרה, בקשר עם התארכות היום, שמשמרות השוטרים בדרך אל הכותל יעמדו מהתחלת השבוע הבא בכל יום עד שעה 6.30 בערב ובלילי שבתות עד שעה 7.30 בלילה. מר קיסילוב אמר לי שכדאי שמוסדותינו יפנו אל המושל באופן רשמי בנדון זה.

ב״ה יום ראשון, כח איר תרחץ [29.5.1938]

בקרתי במרכז הנהלת המשטרה והתלוננתי בפני הקצין מר סילבר על המשמר שהוטל עליו לעמד בדרך לכותל, משער האשפות עד לכותל, שאיננו עומד כל הזמן על המשמר בדרך הנ״ל אלא מבלה הרבה שעות ברחבת הכותל והיהודים פוחדים ללכת אל הכותל כיון שבהרבה שעות משעות היום אין כל משמר בדרך הנ״ל. מר סילבר הקשיב בתשומת לב מרובה לדברים שמסרתי לו ולתלונתי והבטיחני להתקשר עם הסרג׳נט הבריטי מר ריף האחראי לכותל ולהשתדל שהדבר יסודר.

יום שני, כט איר, ערב ראש חודש [30.5.38]

כרגיל בכל ערב ראש חודש בא גם היום קהל להתפלל על יד הכותל, אולם ביחס לערב ראש חודש אחר היה היום קהל קטן, כנראה השפיעו המאורעות האחרונים.

היתה שמירה מוגברת בדרך אל הכותל משער יפו עד הרחבה. המשמר הרגיל משער האשפות עד הכותל עמד היום על משמרתו.

יום שלישי, ראש חודש סיון [31.5.38]

המשמר שהיה צריך לעמוד בדרך אל הכותל בלה היום בשעות 11—1 לפני הצהרים ברחבת הכותל. בצהרים בקרתי במרכז המשטרה ולא מצאתי באותה שעה איש למסור לו על המקרה.

יום רביעי, ב סיון [1.6.38]

נפגשתי היום עם הסרג׳נט הבריטי מר ריף האחראי על הכותל ומסרתי לו על מקרה יום אתמול שהמשמר בלה שתי שעות שלמות לפני הצהרים ברחבה במקום שהיה צריך לעמוד על משמרתו בדרך אל הכותל. מסרתי לו על ההתרגזות שבין היהודים המבקרים בכותל ועל פחדם ללכת להתפלל ולבקר בכותל כיון שאין כל משמר בדרך לכותל. מר ריף הבטיחני לסדר את הדבר שלא יקרה עוד שהמשמר יעזוב את משמרתו בדרך לכותל. כמו כן הוסכם בינינו שאם יקרה בעתיד שוב שהמשמר יעזוב את משמרתו שאתקשר אתו מיד על ידי הטלפון בתחנת רחוב היהודים.

יום חמישי, ג סיון [2.6.38]

המשמר שבדרך אל הכותל עמד כל היום על משמרתו בסדר. היהודים המבקרים בכותל היו שבעי רצון.

יום השבת, ה סיון, ערב חג השבועות [4.6.38]

מהצהרים העמדה שמירה מוגברת בדרך אל הכותל — יותר מאשר בשבת רגילה — לכבוד החג. המפקחים האחראים על הסדר ברחבת הכותל היו: הקצין הערבי מר ג'רג'ורה, מנהל תחנת המשטרה במאה שערים, והסרג'נט היהודי מר מוגלניק, מנהל תחנת רחוב היהודים. בליל החג התפללו את תפלת החג על יד הכותל.

יום ראשון, ו סיון, חג השבועות [5.6.38]

בליל החג, בחצות הלילה, באו לערוך את סדר „תקון שבועות" ברחבת הכותל כשלשים איש — כולם מחסידי ברסלב. בלו שמה עד אור הבוקר.

התפללו את כל תפלות החג, גם קראו בתורה ברחבת הכותל. היה קהל עצום מאד של מתפללים ומבקרים. מעריכים את הקהל ב־18.000 איש. התפללו גם תפלת ערבית במוצאי החג, קדשו את הלבנה, שרו ורקדו בנגון המסורתי „טובים מאורות".

היתה שמירה מוגברת בכל הדרך אל הכותל משער יפו. המפקחים האחראים בכותל היו לפני הצהרים: הקצין מר מזרחי — מנהל תחנת המשטרה במחנה יהודה, ומר עסאלי — מנהל תחנת העיר העתיקה. אחר הצהרים: הקצין מר לנגר — מנהל תחנת המשטרה המרכזית ומר ג'רג'ורה — מנהל תחנת מאה שערים, לבד משני סרג'נטים אנגלים.

הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג בקר על יד הכותל לפני הצהרים בלוית קצין המחוז מר קיסילוב ומר מוגלניק — מנהל תחנת רחוב היהודים.

כל החג עבר בסדר גמור ובשקט.

יום השבת, יב סיון [11.6.38]

שער האשפות שהיה עד היום סגור מעת המאורעות נפתח היום. המשמר התורני המפקח מדרך שער האשפות עד הכותל עמד כל היום על יד השער הזה.

ב"ה יום ראשון, יג סיון תרחץ [12.6.1938]

גם היום היה שער האשפות פתוח והמשמר עמד על יד השער. בלילה היה השער סגור. נפגשתי עם הסרג'נט הבריטי מר סקוט — שיש לו השבוע שרות מיוחד בסביבת הכותל — והוא אמר לי כי פתיחת השער הוא רק באופן זמני על פי בקשת התושבים מהכפר השלוח הצריכים להעביר את חפציהם ורכושם מן הכפר, אחרי זה יסגר השער שוב.

בהזדמנות זו אני חפץ להעיר — מה שהעירותי כבר בעל פה למר בן־צבי — על מה שהיה בעתונות שמר חיים סלומון[97] השתדל אצל מושל המחוז בדבר

97. מר חיים סלומון, היה אחד העסקנים החשובים בצבור הירושלמי. היה יושב ראש ועד הקהלה בירושלים ונשיאה בשנותיה האחרונות. היה חבר עיריית ירושלים וסגן ראש העיר לפני קום המדינה. היה ממיסדי שכונת רחביה וכן השתתף בהקמת הבנין החדש של בית החולים „בקור חולים". כן היה פעיל בכל הועדות שהוקמו לטובת הישוב היהודי בירושלים העתיקה, ובעת מלחמת העצמאות היה חבר ועדת המצב לעניני ירושלים העתיקה.

פתיחת שער האשפות לטובת היהודים הגרים בכפר השלוח שלא יצטרכו להקיף את כל הר ציון בהליכתם אל העיר, כי אין ספק שבשביל היהודים מכפר השלוח [98] הרי פתיחת השער הזה הוא דבר שבנוחיות אבל לגבי יושבי העיר העתיקה, וביחוד בשביל המבקרים על יד הכותל, הרי הוא חשש סכנה, שכן הכל יודעים כי מיום סגירת השערים בעיר העתיקה נפסקו מעשי הטרור בעיר העתיקה. לדעתי צריך להשתדל אצל המושל ששער האשפות הקרוב מאד אל הכותל המערבי ישאר סגור עד שישקט המצב.

יום שני, יד סיון [13.6.38]

הערב התחילו בהריסת הצריפים הפזורים על המגרשים שבשני צדי הדרך המוביל משער האשפות עד הכניסה למבוי הכותל. עושים את זה מטעמי בטחון. גרי הצריפים עוברים לכפר השלוח. שער האשפות עודנו פתוח מסבה זו.

בהתאם לבקשתנו דרשה הממשלה מאת המועצה המושלמית העליונה לעשות את התקונים הנחוצים ברצפת רחבת הכותל [99]. הערב נשלחו פועלים על ידי המועצה המושלמית והתחילו בתקונים. היה נוכח גם קצין המחוז מר קיסילוב והסרג'נט העברי מר מוגלניק — מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

יום שלישי, טו סיון [14.6.38]

הבוקר באו שוב שמונה פועלים עם מפקח עבודה שנשלחו על ידי המועצה המושלמית לרחבת הכותל. החליפו את כל הרצפות השבורות שבשטח הרחבה בשלמות וטויחו כל החורים הנמצאים ברחבה, כמו כן טויחו בבטון הרווחים שבינות לרצפות בכל שטח הרחבה.

קצין המחוז מר קיסילוב היה נוכח בכל זמן העבודה מהבוקר עד הצהרים עד גמר כל העבודה לשביעת רצונו הגמור. בבוקר היה נוכח זמן רב גם הסרג'נט מר מוגלניק.

בהזדמנות זו דברתי עם מר קיסילוב על הצורך לרצף את המשך הדרך החדשה של הכותל עד הכותל באספלט במקום הרצפות הקטנות שקשה ההליכה עליהן. מר קיסילוב הבטיחני לשים לב להערתי זו.

הריסת הצריפים בדרך משער האשפות אל הכותל נמשכת, השער עודנו פתוח וגרי הצריפים מעבירים דרך השער את חפציהם אל כפר השלוח.

יום השבת, ג תמוז [2.7.38]

בבוקר כשבאתי אל הכותל לא מצאתי שמירה בדרך אל הכותל, אף שוטר אחד לא נמצא בכל הדרך אל הכותל, גם המשמר התורני העומד בכל יום על יד שער האשפות לא בא. בקשתי מהשוטר הבריטי התורני הנמצא בכותל שיודיע

98. בכפר השלוח הוקמה השכונה הראשונה של יהודי תימן בארץ על ידי „חברת עזרת נדחים", בראשותו של ישראל דב פרומקין בעל התבצלת. השכונה נבנתה בשנת תרמ"ה (1885). עקב מאורעות הדמים עזבוה היהודים ובתיהם הפכו לנחלת ערביי כפר השלוח (סילון).

99. בסעיף (8) מתוספת 1 מ„דבר המלך במועצה בנוגע לכותל המערבי 1931", כתוב: בזה אנו מכריזים שזכותם וחובתם של המושלמים היא לנקות ולתקן את הרחבה בכל פעם שיהא צרך בכך, ובלבד שיתנו לממשלה מודעה על כך כהלכה.

את הדבר למרכז הנהלת המשטרה ויבקש בשמי להעמיד משמרות כרגיל בכל שבת, כיון שבלי שמירה הרי הדרך בחזקת סכנה. הוא התקשר מיד עם הנהלת המשטרה והסרג'נט הבריטי מר ריף שנמצא אז במשרד ההנהלה של המשטרה אמר לי על ידי הטלפון כי אי אפשר להעמיד היום כל משמר בדרך אל הכותל כי כל השוטרים נמצאים היום במצב הכן בעיר החדשה ואין למשטרה שוטרים לשלוח לשמירה. הסברתי לו את הסכנה שבדבר אם לא יעמידו כל משמר בדרך אל הכותל, ביחוד ביום השבת שקהל גדול רגיל לבוא אז אל הכותל. הוא אמר לי כי ימסור את דברי לקצין מר אגטי הצריך לבוא עוד מעט אל משרד המשטרה והוא ישתדל שהקצין יתקשר אתי.

בינתים היתה התרגשות גדולה בין הקהל שבא להתפלל ולבקר בכותל ולא פגשו כל משמר בדרך. חכיתי עד שהקצין הבריטי מר אגטי התקשר אתי ואמר לי כי הוא מצטער מאד אבל אין לו כל אפשרות לשלוח שוטרים כי כולם עומדים הכן, חוששים למהומות והפגנות שיערכו היום בעיר החדשה על ידי הריביזיוניסטים. בקשתיו שישלח לפחות שני שוטרים בריטיים בדרך אל הכותל, אבל הוא אמר לי כי לצערו איננו יכול לעשות זאת. בקשתיו שישלח שוטרים יהודיים אבל גם את בקשתי זו דחה בטענה כי כל השוטרים בלי יוצא מן הכלל עומדים הכן.

בהזדמנות זו בקשתי ממר אגטי שירשה לשוטר היהודי התורני הנמצא ברחבת הכותל שילוה את המתפללים עד בית הכנסת הנמצא ברחוב השלשלת כדי שיוכלו ללכת לשם לקרוא בתורה, כי תמיד מלוה את המתפללים בשבת לקריאת התורה שוטר בריטי. מר אגטי נתן מיד פקודה לשוטר היהודי שילוה את המתפללים במשך היום לקרוא בתורה.

בשעה 10.30 לפני הצהרים, כשנקבץ כבר קהל גדול בכותל, לחצו עלי שאראה מה לעשות בנדון סדור שמירה, כי פחדו לחזור מן הכותל בלי שמירה וגם חששו לקהל שנהר אל הכותל בלי שידע כי אין כל שמירה בדרך. בקשתי שוב את השוטר הבריטי התורני שיקשר אותי לבית הממשלה. אחר שקבל רשות מאת הנהלת המשטרה המרכזית לכך על ידי הסרג'נט הבריטי מר ריף קשר אותי לביתו של קצין המחוז מר קיסילוב. הודעתי לו על המצב ועל הסכנה שבדבר, ביחוד במצב של היום, וגם לרגל השבת שבא אז קהל גדול אל הכותל. מר קיסילוב הבטיחני שיסדר עד חצי שעה שתהא שמירה. בשעה 11 לפני הצהרים באו שני שוטרים בריטיים ושוטר ערבי למשמר בדרך אל הכותל.

על פי איניציאטיבה פרטית קבעו שלט גדול באורך של מטר וחצי בדרך אל הכותל על קיר אחד הבתים של בתי מחסה. השלט מכיל הודעה בשלש שפות: עברית, אנגלית וגרמנית — שהמבקרות בכותל תזהרנה ללכת במלבושי צניעות והנשים תעמדנה בצד שמאל של הרחבה והגברים בצד ימין וחתום: הרבנים.

יום השבת, י תמוז [9.7.38]

בבוקר בקרתי בתחנת המשטרה במחנה יהודה ובקשתי מאת מנהל התחנה הקצין מר מזרחי ומאת הסרג'נט הבריטי שבתחנה מר ואוטסון שיתקשרו עם

תחנת הכותל ויודעו על מצב השמירה בדרך אל הכותל. אחרי שהתקשרו עם התחנה שבכותל ושבעיר העתיקה אמרו לי כי אין שמירה בדרך אל הכותל וכי מספר המבקרים היהודים על יד הכותל עד שעה 9 לפני הצהרים לא עלה על שבעה. הם יעצו לי לא לבקר השבת בכותל מסבת המאורעות וממעוט הגנה במקום וביחוד אחר שאין גם מבקרים יהודים בכותל. גם בשם קצין המחוז מר קיסילוב אמרו לי שאין כדאי לבקר היום בכותל.

מחשש זריקת פצצה מרחבת הר הבית אל רחבת הכותל העמידה המשטרה סוכה בהר הבית על יד הכותל המערבי ושני שוטרים ערבים הועמדו שמה לשמור, נוסף על השמירה התמידית שישנה על יד שער השאויה הימנית של הכותל. השמירה במקום הנ"ל בהר הבית תהיה רק בשבת שאז בא קהל גדול לכותל.

במשך היום בקרו כ־15 יהודים בכותל, המשטרה שלחה אחר־כך משמר של שני שוטרים בדרך אל הכותל.

ב"ה יום שלישי, יג תמוז תרחץ [12.7.1938]

במגרשי הצבר שבין שער האשפות והכותל העמידו שוב צריפים אחדים אחר שהעיריה הרסה אותם לפני שבועים.

על פי בקשת יהודים מבקרים קבועים בכותל סדרתי שיתקבצו כולם בבתי מחסה ומשער האשפות, על פי בקשתי המיוחדת, מלוה אותנו המשמר העומד על יד השער עד הכותל.

שער האשפות שהיה פתוח מהזמן שהתחילו בפנוי הצריפים במקום — נסגר היום על פי פקודת המשטרה מטעמי בטחון. השער פתוח רק שעה קבועה בבוקר ושעה קבועה בערב בשביל היהודים הגרים בכפר השלוח. יתר הזמן הוא סגור ביום ובלילה.

יום חמישי, טו תמוז [14.7.38]

בקרתי את הקצין מר סילבר שקבל עליו את הפקוח על העיר העתיקה ודברתי אתו בנוגע לשמירה בדרך אל הכותל ביום השבת. הוא אמר לי כי הוא אחראי רק על רובע היהודים בעיר העתיקה, סביבת הכותל אינה נמצאת תחת פקוחו ובכל זאת הבטיחני לדבר עם האחראים לדבר.

יום השבת, יז תמוז [16.7.38]

מסבת המאורעות של יום תמול לא בקרו בכותל בשבת. יהודים בודדים, שמספרם הגיע במשך כל היום בקרוב לעשרים, הלכו אל הכותל בלוית משמר מיוחד שנתן להם על ידי מר סילבר.

ב"ה יום ראשון, יח תמוז תרחץ [17.7.1938]

המשמר התורני העומד על יד שער האשפות הוגדל היום. במקום שעד עתה היה המשמר מרכב משוטר בריטי אחד ושוטר ערבי, מרכב היום המשמר משני שוטרים בריטים וערבי. המשמר מלוה אותנו עד הכותל.

יום רביעי, כא תמוז [20.7.38]

מוט הברזל — שהושם בזמנו בזאויה הימנית של הכותל על גג אחד הבתים כדי להניף עליו דגל ערבי והמשטרה מנעה זאת והוציאה פקודה לעקור את המוט — נעקר והוסר היום על ידי ערבים - מערבים בני המקום.

יום השבת, כד תמוז [23.7.38]

כשבאתי בבוקר אל הכותל מצאתי בדרך אל הכותל, לכל אורך הדרך, רק שוטר בריטי אחד שעמד במשמר על יד שער האשפות. כיון שלא בא גם קהל אל הכותל לא נסיתי לעשות מה שהוא בגדון הגברת השמירה. בשעה 9 בבוקר הצטרף עוד שוטר ערבי אל השוטר הבריטי על יד שער האשפות כרגיל בכל יום, ונוסף גם שוטר בריטי בתור משמר נודד שהסתובב בין שער האשפות והכותל. בערך בשעה 9.30 התחילו לבוא יהודים אל הכותל. דברתי עם הסרג'נט הבריטי התורני הממונה על השמירה בשבת בסביבת הכותל בדבר הצורך לכונן משמר מוגבר וביחוד בדבר הצורך להעמיד משמר ברחוב המערבים שעל יד הכותל. הוא הבטיחני לסדר את הדבר. בשעה 11.30 לפני הצהרים בקר בכותל הקצין הבריטי מר אגטי בלוית הסרג'נט הבריטי מר ריף. דברתי עם הקצין בדבר זה שביחוד היום, במצב של מתיחות קשה, בטלו את השמירה המוגברת בדרך אל הכותל שהיתה נהוגה בכל שבת. מר אגטי הסביר לי שאין כל אפשרות בידי המשטרה לסדר עכשו שמירה במצב של היום בעיר החדשה. אמרתי לו שיקבעו לפחות משמר קבוע לימי השבת ברחוב המערבים. הוא אמר לי שאת זה סדרו זה עתה.

כדאי שמוסדותינו יעוררו את שאלת השמירה בדרך אל הכותל לימי השבת לפני המושל כי בלי שמירה מוגברת הדרך אל הכותל היא בחזקת סכנה.

תפלת שחרית לא התקימה היום כי בשעות השחרית לא באו יהודים אל הכותל. התחילו לבוא בזמן המוסף. התקימו 4 תפלות מוסף. בסך הכל היו עד הצהרים כ־70 איש. היה מספר של תירים נוצרים שבקרו בכותל. אחר הצהרים היו בסך הכל כ־15 יהודים בכותל. סודרה תפלה אחת של מנחה. על פי בקשתי הרשה הסרג'נט הבריטי לשוטר היהודי התורני שברחבת הכותל ללוות אותנו לבית הכנסת שברחוב השלשלת לקרוא שמה בתורה. כשעברנו ברחוב השלשלת קדמו אותנו הערבים שישבו על יד החנויות הסגורות שברחוב בפנים זעומות ובכעס עצור.

ב"ה יום שלישי, כז תמוז תרחץ [26.7.1938]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב. דברתי אתו בקשר עם זה שהמשטרה בטלה זה שלש שבתות את השמירה המוגברת בדרך אל הכותל ועל הסכנה שבדרך, ביחוד במצב של היום. הוא אמר לי שהממשלה כבר פנתה אל המשטרה בגדון זה והתשובה שמסרה המשטרה היא: שהיא עושה כל מה שיש באפשרותה לשמירת הדרך אל הכותל.

יום השבת, ב מנחם אב [30.7.38]

גם השבת לא התקימה תפלת שחרית. היו שני מנינים לתפלת מוסף מבתי כנסיות בעיר העתיקה. היה גם מנין אחד לתפלת מנחה. בסך הכל התפללו ובקרו במשך היום כ־50 יהודים. גם השבת לא היתה שמירה הגונה בדרך אל הכותל. עד שעה 9 בבוקר היה רק שוטר בריטי אחד על יד שער האשפות, משעה 9 היו על יד שער האשפות שני שוטרים בריטיים וערבי אחד ושוטר יהודי שהסתובב משער האשפות עד הכותל. השוטר היהודי הסתובב רק עד שעה 11.30 לפני הצהרים. הקהל הקטן שהתפלל בשבת בכותל היה אחוז פחד מסבת השמירה הגרועה בדרך לכותל.

ב״ה יום ראשון, ג מנחם אב תרחץ [31.7.1938]

בקרתי את הקצין מר סילבר המפקח על השמירה ברובע היהודי אשר בעיר העתיקה, דברתי בנדון השמירה בשבת בדרך לכותל. בקשתי ממנו את עזרתו והשפעתו במשטרה בנדון שפור השמירה. הצעתי לפניו שמלבד המשמר הקבוע על יד שער האשפות יהיה גם משמר קבוע בשבת בפנת הדרך המצטלבת אל הכותל, להר הבית ולשכונת המערבים. הוא הבטיחני להשתדל.

יום השבת, ט מנחם אב [6.8.38]

השבת העמד משמר קבוע גם בשכונת המערבים מול הדרך ההולכת להר הבית, בין שער האשפות לכותל. המתפללים בכותל היו שבעי רצון מהתקון הזה. גם השבת לא התפללו את תפלת שחרית. על יד הכותל היו רק שני מנינים שבאו מבתי הכנסת בעיר העתיקה לתפלת המוסף. מנין אחד מצומצם התפלל מנחה. בסך הכל התפללו ובקרו במשך היום כחמישים יהודים.

לפני הצהרים בקרו ממלא מקום קצין המחוז מר גרזובסקי, הקצין מר סילבר, הקצין הבריטי מר גילבין — ממלא מקום הקצין מר אגטי שיצא לחופש ועוזרו הסרג׳נט הבריטי מר ריף. הם בקרו את כל סביבת הכותל בקשר עם סדור השמירה ליום תשעה באב. קצין המחוז מר גרזובסקי הודיעני באופן רשמי שבלילה לא תהיה שמירה בדרך אל הכותל, השמירה תהיה רק ביום בשעות 9—1 לפני הצהרים ואז יוכלו היהודים לבוא ולהתפלל ולבקר בכותל. אמרתי לו למר גרזובסקי כי התפלת והקינות יערכו כנהוג בבוקר ושעה 9 הוא אחר התפלה. הוא אמר לי כי כל אחד אחראי לנפשו ללכת בכל זמן שהוא חפץ. הוא הודיעני רק על השעות הקבועות שאז תהיה שמירה של המשטרה. הוא בקשני למסור למתפללים על דבר זמן השמירה.

ב״ה יום ראשון, י מנחם אב תרחץ, יום התענית [7.8.1938]

במוצאי שבת בלילה באו שמונה יהודים להתפלל. הם התפללו ואמרו קינות בלי מנין. השוטרים הבריטיים לוו אותם אחר כך עד מחוץ לשער יפו. בחצות הלילה באו שלשה עשר איש מחסידי ברסלב לערוך את תקון חצות ושהו בכותל עד אור הבוקר.

בבוקר בשעה 5.30 התחיל המנין הראשון בתפלה. 3 מניינים התפללו ואמרו קינות. התפלה נגמרה בשעה 11 לפני הצהרים. כמאה איש, רובם

מחסידי ברסלב, השתתפו בתפלה. עוד מאתים איש, רובם מהנוער הדתי, באו לפני הצהרים אל הכותל.

אחר הצהרים היה רק מנין מצומצם לתפלת המנחה.

השמירה המוגברת של המשטרה היתה בשעות 9—1 לפני הצהרים. מפקחי הסדר ברחבת הכותל היו הקצין היהודי מר גורדון והקצין הערבי מר עסאלי. המפקח הראשי היה הקצין מר סילבר. מלבד זה היו מפקחים בדרך אל הכותל שני סרג'נטים בריטיים. הקצינים באו אל הכותל בשעה 8 בבוקר. מלבד זה היה בכותל משעה 8 בבוקר עד שעה 1 בצהרים קצין המחוז מר גרזובסקי. כשלשים שוטרים בריטיים וארץ ישראליים היו במשמר בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. לפני הצהרים בקרו בכותל: מפקד המשטרה מיור פראדי בלוית הקצין הבריטי מר גילבין והסרג'נט הבריטי מר ריף.

על פי בקשתי מהקצין מר סילבר, במעמד קצין המחוז מר גרזובסקי, העמד משמר של שוטרים בשעה 3.30—4.30, זמן תפלת המנחה. הכל עבר בסדר.

יום השבת, טז מנחם אב [13.8.38]

הבוקר לא מצאתי כל משמר בדרך אל הכותל, גם השוטר הבריטי העומד בכל שבת בבוקר על יד שער האשפות לא היה. רק בשעה 9 בבוקר בא המשמר התורני הרגיל לעמוד ליד שער האשפות גם בימי החול. משער האשפות עד לכותל לא היה כל משמר. צריך להעיר כי ממקום ההואר הישן עד מקום מרכז המשטרה (הקישלה) לא נמצא גם כן כל שוטר בכל הדרך, כמעט שנמנעה ההליכה לכותל, ביחוד בשבתות, מחשש סכנה, כיון שאין כל שמירה בדרך אל הכותל. כדאי שמוסדותינו יעמדו על הדבר הזה בפני השלטונות כי בכל זאת אין הרבה יהודים נמנעים מללכת אל הכותל בשבת והסכנה גדולה.

ב"ה יום ראשון, יז מנחם אב תרחץ [14.8.1938]

בקרתי את קצין המחוז מר גרזובסקי ובקשתי ממנו להשפיע על המשטרה שתעמיד בשבת עוד משמר קבוע ברחוב המערבים בדרך המצטלבת לשער המערבים בהר הבית. הוא רשם אצלו את בקשתי והבטיחני לבוא בדברים עם המשטרה.

ב"ה יום רביעי, כז מנחם אב תרחץ [24.8.1938]

בקרתי את קצין המחוז מר גרזובסקי בקשר עם סדור שמירה מוגברת בדרך אל הכותל ביום החמישי, ערב ראש חדש אלול, שבשנה רגילה מרבים המונים לבקר בכותל ביום זה. הוא אמר לי בראשונה כי כחות המשטרה הם היום מוגבלים, ביחוד בערב ראש חודש אלול שהמשטרה מסדרת שמירה מוגברת להר הזיתים. אמרתי לו כי יסדרו לפחות עוד משמר במבוא המערבים מלבד המשמר הקבוע על יד שער האשפות. מר גרזובסקי התקשר מיד עם הקצין הבריטי מר אגטי הממונה על סדור המשמרות. מר אגטי באר לו את הקושי בדבר הגדלת השמירה על יד הכותל, כי אין שוטרים במדה מספקת. בכל זאת הבטיח להשתדל בדבר ולמלא את בקשתנו.

יום חמישי, כח מנחם אב, ערב ראש חודש אלול [25.8.38]

לעומת בקור הקהל בזמן האחרון היה היום קהל גדול שהתפלל בכותל. אמרו תפלת יום כפור קטן בצבור ומניגים אחדים התפללו מנחה. קהל המתפללים הגיע בערך ל מ א ה א י ש במשך היום.

עד שעה 11 לפני הצהרים היה בדרך אל הכותל המשמר הקבוע על יד שער האשפות, רק אחר שעה 11 בא משמר מוגבר של 4 שוטרים בריטיים.

יום השבת, ל מנחם אב, א דראש חודש אלול [27.8.38]

לעומת השבתות בזמן האחרון התפלל היום קהל גדול בכותל. כמאה וחמשים יהודים התפללו את תפלת המוספים בכותל. בנוגע לתפלת שחרית הרי זו השבת הששית שבטלה התפלה של שחרית בכותל מסבת פחד הקהל ללכת בבוקר בשעה מוקדמת אל הכותל. אחר הצהרים בא רק מנין מצומצם להתפלל את תפלת המנחה.

השבת היתה שמירה מוגברת בדרך אל הכותל. הקהל המבקר בכותל מצא היום ספוק במה שנוגע לשמירה בדרך אל הכותל, אולם מה שמוטל על מוסדותינו הוא להשתדל שתהיה שמירה גם מן הדואר הישן עד מקום הנהלת המשטרה המרכזית (הקישלה), שבכל הדרך ההיא אין כמעט כל שמירה ופחד העוברים שמה הוא גדול מאד.

ב"ה יום שלישי, ג אלול תרחץ [30.8.1938]

נודע לי שהלילה — משעה 10 עד שעה 6 בבוקר — לא היה כל משמר על יד הכותל, כרגיל זה שנים אחדות מעת המקרה של לכלוך הכותל בלילה, ומזמן המאורעות האחרונים גבר המשמר בלילה שבמקום שוטר בריטי אחד עמדו שני שוטרים בריטיים במשך הלילה בכותל. שאלתי מהשוטר הבריטי התורני אם באה פקודה לבטל את משמר הלילה בכותל והוא אמר לי כי אין פקודה שכזאת ועל הסבה שלא היה הלילה משמר אין לו מושג.

יום רביעי, ד אלול [31.8.38]

גם הלילה לא היה משמר על יד הכותל. צריפי המשטרה עם הטלפון וכל מה שבתוכם נעזבו כל הלילה בלי שמירה.

כדאי שמוסדותינו יאחזו בכל האמצעים שבידם להשפיע על הממשלה שיחזירו את משמר הלילה לכותל, כי מלבד הכבוד שבדבר לשריד קדשנו הנה כמעט בטוח שאחר שיודע לשכנינו על בטול המשמר בלילה יחללו שוב את הקודש כמו שעשו זאת לעתים קרובות לפני שסודר משמר הלילה בכותל.

יום חמישי, ה אלול [1.9.38]

גם הלילה לא עמד המשמר הקבוע על יד הכותל. השוטרים הבריטיים אמרו לי כי הסבה: חשש סכנה מהתנפלות בלילה.

יום שני, ו אלול [2.9.38]

הלילה קרה מה ששערו מראש: שרפו את צריפי המשטרה שעמדו ברחבת הכותל עם כל אשר בהם בזמן העדר משמר הלילה. זה קרה בשעה 2 אחר

חצות הלילה. המתקיפים, מחשש פן נמצא בכל זאת המשמר הקבוע בתוך הצריפים, ירו מקודם בכוון אל הצריפים 45 יריות ואחר שלא באה תשובה ירדו בבטחה אל רחבת הכותל ושרפו את הצריפים על כל אשר בהם. את מכשיר הטלפון לקחו להם. רק בבוקר כשבא המשמר הקבוע של הבוקר אל הכותל נודע הדבר והמשטרה החלה בחקירה. השכנים הסמוכים למקום אומרים שלא שמעו כלל את היריות בלילה ואין להם כל מושג על השרפה. הביאו מכשיר טלפון חדש וקבעו אותו בתוך הכותל המערבי, דבר שהרגיז מאד את היהודים החרדים.

יום השבת, ז אלול [3.9.38]

כשבאתי בבוקר אל הכותל מצאתי לכלוך של צואה ברחבה — דבר ששערתי מראש שהוסר משמר הלילה. השוטר הבריטי התורני אמר כי לפי דעתו היא צואה של כלב ולא של בן אדם.

השמירה של המשטרה בדרך אל הכותל היתה גם השבת בסדר. בא קהל קטן להתפלל ולבקר את הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כ־80 יהודים. שני מניינים התפללו מוסף, מנין אחד מנחה.

הדלת לזאויה הימנית של הכותל למטה בקצה הרחבה היתה השבת פתוחה בנגוד לחוק הכותל, שלפיו צריכה הדלת להיות סגורה במשך השבת לעוברים ושבים. העירותי על הדבר לשוטר הבריטי התורני ובקשתי ממנו לערוך רפורט. נתברר שהדלת היתה שבורה, אבל העירותי לו כי כן היה גם בשבת הקודמת ואחר שמצא ביומן המשטרה מן השבת הקודמת רפורט בשמי על פתיחת הדלת בשבת ערך רפורט חדש נגד זה שאין מתקנים את הדלת והמעבר נשאר פתוח לכל עובר ושב מהרחוב באמצע התפלה.

הקהל היהודי הבא להתפלל בכותל מתרגז מאד על הזלזול בקודש בזה שקבעו את הטלפון, ולו באופן זמני, בתוך אחד החורים של הכותל המערבי, שיש נזהרים מלתחוב את ידם ולנגוע בחורים האלה מסבת הקדושה שבהם. כדאי שמוסדותינו יאחזו בצעדים אצל המושל לשנות מיד את קביעות מקום הטלפון. כמו כן כדאי לפנות אל המושל בדבר השנות פתיחת הדלת בשבת וסדור מעבר קבוע לעוברים ושבים מן הרחוב באמצע התפלה שזהו נגד חוק הכותל משנת 1931. וביחוד כדאי לעשות צעדים בדבר סדור המשמר הקבוע בלילה בהתאם להערותי ברפורט הקודם שלי.

ב״ה יום ראשון, ח אלול תרחץ [4.9.1938]

בשעה 12 בצהרים באו אל הכותל קצין המחוז מר גרזובסקי, הקצין הבריטי מר אגטי עם סרג׳נט בריטי והוציאו את הטלפון שהיה קבוע בתוך הכותל המערבי והעמידוהו בקצה הרחבה על הרצפה.

יום רביעי, יא אלול [7.9.38]

כשבאתי בבוקר אל הכותל מצאתי לכלוך של צואה בחלק גדול של הרחבה. הראיתי את זה לשוטר הבריטי התורני. הוא אמר לי שזה ודאי נעשה בלילה בזמן שאין כל שמירה. בקשתיו לרשום רפורט בשמי ביומן המשטרה והוא לא

הסכים לזה בשום אופן. לפי דעתו אין כל צורך לעשות מזה עניין, די אם אומר למנקי הרחוב הממונים מטעם העיריה והם ינקו את זה.

יום שני, יג אלול [9.9.38]

היום בשעה 2 אחר הצהרים הרגישו בדליקה בחצרנו שבה אנו מחזיקים את כלי הקודש, סדורי התפלה וספרי התהלים. שוטר ערבי שהודיעו לו ראשון על הדבר התחיל לצפצף והזעיק את השוטרים התורניים שברחבת הכותל — בריטי ויהודי — שרצו למקום והצליחו לכבות את הדליקה. הודיעו למרכז המשטרה ובאו וערכו חקירה ורשמו רפורט. שני יהודים שנמצאו אז בכותל — אברהם יעקב גולדרייך ושמואל שפירא[100] — בקשו מתחנת המשטרה ברחוב היהודים ושלחו אתם שוטר להוציא את יתר הספרים שהצליחו להציל מן הדליקה.

יום השבת, יד אלול [10.9.38]

כשבאתי בבוקר אל הכותל נכנסתי בלוית שוטר אל חצרנו ומצאתי כי נשרף חלק מן הבימה שעליה קוראים בתורה בימי החגים. חלק גדול של סדורי תפלה, ספרי התהלים, וגמרות אחדות שלי, וטליתות. התברר לי שנעלמים שברו את הדלת החיצונית של החצר ואחר כך את הדלת של הבית והצליחו להדליק את הבימה והספרים ונעלמו, כל זה נעשה באמצע היום ואין ספק שמהשכנים לא נעלם הדבר. בדיוק ממול הדלת החיצונית של החצר נמצאת חצר ערבית, בחצר הגובלת עם חצרנו בדלת השניה גר מוכתר שכונת המערבים. בחצר הגובלת עם זו בדלת השלישית גר שיך אבו מדין הממונה על כל ההקדשות של המערבים והכותל המערבי בכלל. כדאי שמוסדותינו יעמדו על הדבר הזה בתביעתם מאת הממשלה.

עליתי אחר כך לחדר השני שיש לנו בחצר והנמצא בקומה העליונה ומצאתי שלא נגעו בחדר זה. שם נמצא ארון הקודש, ארון גדוש ספרי תהלים וסדורי תפלה וספה.

גם השבת היתה הדלת לזאויה הימנית של הכותל פתוחה כל היום לעוברים ושבים מן הרחוב שהפריעו לתפלה. בבוקר, בבואי אל הכותל, התקשר השוטר הבריטי התורני עם מרכז המשטרה והודיע על הדבר הזה, כמו כן רשם רפורט ביומן המשטרה על הקובלנה שלי שזו השבת השלישית שהדלת פתוחה לעוברים ושבים מן הרחוב והאחראים על הדבר אינם סוגרים את הדלת. רצוי מאד שמוסדותינו יאחזו באמצעים אצל הממשלה בנדון וזה כי יש בזה גורם גדול להפרעת התפלה בשבת.

בשעה 9.45 בבוקר בא אל הכותל מושל המחוז מר קיטרוטש בלוית המפקד מיור פראדי עם משמר מיוחד של שוטרים, שהה כחצי רגע והלך לו. לא הספקתי לגשת אליו.

100. האדונים גולדרייך ושפירא היו מחסידי ברסלב שבקרו מדי יום ביומו ליד הכותל, וכן היו עורכים „תקון חצות" בחצות הלילה ליד הכותל. הם היו גם היהודים האחרונים שבקרו ליד הכותל במוצאי שבת טז כסלו תש"ח (29.11.1947).

היום היה משמר המשטרה בדרך אל הכותל בסדר. עלי רק להעיר על מה שהעירותי כבר שבזמן האחרון נעשה מסוכן המעבר שבו היה הדואר הישן עד מקום הנהלת המשטרה המרכזית (הקישלה), אין שם אף שוטר אחד לכל אורך הדרך הזאת ורצוי מאד להשתדל שהמשטרה תעמיד משמר מיוחד בשבת גם בדרך הזאת בכדי למנוע סכנה בטוחה.

במשך היום התפללו ובקרו כשבעים יהודים, שני מנינים התפללו את תפלת המוסף ומנין אחד תפלת מנחה.

ב"ה יום ראשון, טו אלול תרחץ [11.9.1938]

בקרתי את קצין המחוז מר גרזובסקי בקשר עם שריפת הבימה והספרים ביום ששי בחצרנו על יד הכותל. מר גרזובסקי מסר לי כי הקצין מר אגטי אמר לו כי מומחה של המשטרה קבע כי השריפה לא נגרמה על ידי מי שהוא כי אם פרצה מעצמה[101], אמרתי לו כי לפי ידיעתי אין בחדר הזה כל חומר שהיה יכול להיות גורם להדלקה. מר גרזובסקי התקשר בפני עם מר אגטי על ידי הטלפון וקבעו ביניהם שנלך ביחד אל הכותל לברר את הדבר. כמו כן דברתי עם מר גרזובסקי בנדון סדור השמירה על יד הכותל בלילה. הוא אמר לי כי השבוע צריכה הממשלה להחליט בדבר בנית חדר של בטון ברחבה באופן שהשוטרים יהיו בטוחים מהתנפלויות. עד בנית החדר איננו חושב שתתחדש שוב השמירה בלילה. מר גרזובסקי אמר לי כמו כן בקשר עם בנית החדר כי יצטרכו לקבל בנדון זה את חות דעתה של הרבנות עד איזה שטח יהא מותר לבנות את החדר הזה ברחבת הכותל, כמו כן יצטרכו לקבל את חות דעת המושלמים בנדון זה. הוא אמר לי כי בהזדמנות בקורנו היום בכותל יהיה רצוי שאגיד לו את חות דעתי בנדון זה.

דברתי עם מר גרזובסקי בנוגע לסדור שמירה בשבתות בדרך לכותל ברחוב יפו, ממקום הדואר הקודם עד הקישלה. דברתי אתו גם על זה שכבר שלש שבתות שדלת הזאוויה פתוחה לעוברים ושבים המפריעים לתפלה בכותל. מר גרזובסקי רשם לפניו את כל זה והבטיחני להתענין בסדור הדברים.

בשעה 11 לפני הצהרים נתקבלה פקודה מאת הנהלת המשטרה המרכזית להוציא את השוטרים התורניים מן הכותל ומשער האשפות. השוטרים הוצאו והעמדו מתרסים על יד שער בתי מחסה בדרך אל הכותל ועל יד המתרסים העמד משמר של שוטרים.

נפגשתי עם הקצין מר סילבר האחראי על השמירה בעיר העתיקה ואמר לי כי לפי ידיעת המשטרה התקבצו כעשרת אלפים ערבים במגרש החרם ובמסגד וחוששים להתנפלות ולשם זהירות הוצאו השוטרים מן הכותל והועמדו מתרסים בדרך.

מתחנת המשטרה ברחוב היהודים התקשרתי עם קצין המחוז מר גרזובסקי ואמר לי כי לרגל המתיחות השוררת עכשו בעיר העתיקה דחה את בקורו בכותל ליום אחר.

101. זוהי דוגמה מובהקת להתחמקותה הפחדנית של המשטרה הבריטית מתפקידה לשמור על האנשים ועל הרכוש ליד הכותל.

יום שני, טז אלול [12.9.38]

בקרתי את קצין המחוז מר גרזובסקי בקשר עם הבטחתו אלי מתמול לבוא אל הכותל ביחד עם הקצין הבריטי מר אגטי ולברר במקום בנדון שרפת הבימה וספרי התהלים. הוא הבטיח לי כי מיד אחר שיגמור איזה ענינים עם המושל יערוך את הבקור על יד הכותל.

כשבאתי בבוקר אל הכותל מצאתי שכיור המים העומד על יד רחבת הכותל רסוק ושבור. כנראה שבצעו את הדבר תמול אחרי שהשוטרים התורניים עזבו את המשמר בכותל בפקודת המשטרה. השוטרים התורניים שבכותל — שוטר בריטי ושוטר יהודי — אמרו לי כי כשבאו היום בבוקר אל הכותל מצאו כבר את הכיור שבור.

התקשרתי מיד בטלפון עם קצין המחוז מר גרזובסקי והודעתי לו על הנבלה הזאת שנעשתה שוב על ידי נעלמים. מר גרזובסקי אמר לי כי הוא ימסור את הדבר מיד למושל המחוז.

יום שלישי, יז אלול [13.9.38]

על פי הזמנת משטרת העיר העתיקה מסרתי עדות בנדון השרפה שהיתה ביום הששי שעבר בחצרנו על יד הכותל ובדבר שבירת כיור המים — במשטרת רחוב היהודים. הקצין מר סילבר לא חפץ שאלך להעיד בתחנת המשטרה של העיר העתיקה הנמצא באי ערבי והוא סדר שיקבלו את עדותי ברחוב היהודים וימציאו אחר כך את עדותי לתחנה של העיר העתיקה.

בשיחה טלפונית שהיתה לי עם ממלא מקום קצין המחוז מר גרזובסקי אמר לי כי דעת מושל המחוז מר קיטרוטש[102] וסגנו מר בדקוק היא כי עלינו להוציא את כלי הקודש ויתר ספרי התפלה וספרי התהלים הנמצאים בחדר, כי המשטרה איננה יכולה לקבל עליה אחריות שמירה על החצר הנ"ל במצב של היום. אני אמרתי למר גרזובסקי כי עכשו, עם התקרב ימי החג, שימשכו כחודש ימים, אין כמעט כל אפשרות לסחוב את כלי הקודש — הבימה, ארון הקודש וכו' — כמעט יום יום. הוא אמר לי שימסר את דברי למושל.

יום חמישי, יט אלול [15.9.38]

נקראתי שוב אל המשטרה בדבר הוספת פרטים לעדות בקשר עם מקרה השרפה ושבירת הכיור. כן העיד מר מיוחס שמש הכותל שהוציאו מהחדר הזה בזמן השרפה שני פחים מלאים שמן. העיד גם מר שמואל שפירא שהיה נוכח בכותל בזמן השרפה.

מסרתי לתקון את הכיור השבור.

102. בעיני מר קיטרוטש מושל מחוז ירושלים היתה כל תפלת היהודים ליד הכותל מיותרת. כיון שלא יכל לומר זאת בפה מלא החליט להתחמק ממלוי תפקיד השמירה על רכוש היהודים ליד הכותל. בהזדמנות שבאה לידו ביטא קיטרוטש האנטישמי את מלוא שנאתו ומחשבתו הרעה, בהודיעו לכבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל את תכניתו להגבלת מספר היהודים המבקרים ליד הכותל. ראה להלן בענין הרקדים עם ספרי התורה בשמחת תורה תשג.

יום שני, כ אלול [16.9.38]

על פי ידיעה שהביא שוטר ערבי כי קהל ערבי הנמצא במסגד מוכן להתנפל על השוטרים התורניים הנמצאים בכותל, עזבו השוטרים הנ"ל בשעה 1 בצהרים את הכותל ולקחו אתם את הטלפון הנמצא ברחבה. אחר שהתפזרו האנשים שבקרו במסגד את המקום בשעה 2 בערך שבו השוטרים חזרה אל הכותל. (את השוטר הערבי הנ"ל שמסר את הידיעה הרגו אחר כך).

יום השבת, כא אלול [17.9.38]

כשבאתי בשבת בבוקר אל הכותל מצאתי כי שברו עוד פעם את הכיור שתקנתי ביום חמישי. שאלתי מהשוטרים התורניים שבמקום ואמרו לי כי כשבאו למשמר בכותל בשעה 6 בבוקר מצאו את הכיור שבור. עכשו שברוהו באופן שאני מסופק אם הוא כבר ראוי לתקון.

גם השבת טרם תוקנה הדלת של הזאויה הימנית של הכותל הסוגרת את המעבר לעוברים ושבים של הרחוב בשעת התפלה בשבת. העירותי על זה גם היום לשוטר הבריטי התורני.

השמירה בדרך אל הכותל לא היתה בשבת בסדר. במקום שבכל שבת עומד שוטר במשמר ברחוב המערבים מול השער עמד השבת שוטר נוסף על יד שער האשפות.

השבת בא קהל של מתפללים יותר גדול מבכל ימי השבתות האחרונים. במשך היום התפללו ובקרו כמאה ועשרים יהודים על יד הכותל. שני מנינים התפללו מוסף ומנין אחד מנחה.

ביום חמישי גמרתי עם חג' קדי־ערבי מערבי [מוגרבי] הגר ברחבת הכותל — שישמור על חצרנו ושיהיה אחראי על החפצים הנמצאים שמה. גמרתי אתו שיקבל בעד השמירה מהיום עד אחר החגים את הסך של לירה ארץ ישראלית אחת.

ב"ה יום שלישי, כד אלול תרחץ [20.9.1938]

המשמר הקבוע התורני ברחבת הכותל התחזק היום. במקום שוטר בריטי אחד ושוטר יהודי נתוסף עוד שוטר בריטי. משמר כזה: שני שוטרים בריטיים ושוטר יהודי ברחבת הכותל ושוטר ערבי על יד השער של הזאויה הימנית של הכותל יעמוד באופן קבוע בכותל.

יום רביעי, כה אלול [21.9.38]

נפגשתי עם קצין המחוז מר קיסילוב. בהזדמנות זו דברתי אתו שוב בדבר סדור השמירה בדרך אל הכותל ביום הראשון ערב ראש השנה ובשני ימי ראש השנה. מר קיסילוב הבטיחני שתהיה שמירה הגונה בימים האלה בדרך אל הכותל. הוא גם מסר לי כי הממשלה החליטה על בנין צריף של בטון ברחבת הכותל במקום צריפי העץ שנשרפו.

יום חמישי, כו אלול [22.9.38]

מסרתי שנית לתקן את כיור המים שנשבר בפעם השניה.

ב״ה יום ראשון, כט אלול תרחץ, ערב ראש השנה [25.9.1938]

כשבאו בבוקר השוטרים התורניים אל הכותל מצאו שחוט הטלפון שהיה מחובר אל רחבת הכותל קרוע. הודיעו לתחנת המשטרה בעיר העתיקה. מפקח המשטרה בעיר העתיקה מר עסאלי בא אל הכותל לבקר את הדבר. קרוב לשעת הצהרים תקנו את הטלפון והעמידו אותו קצת לפני הרחבה.

כשבאתי אל הכותל בבוקר מצאתי שכמעט רובה של הרחבה מלוכלכת בצואה ובשתן. נדמה לי כי גם בתוך אחד החורים של הכותל עצמו עשו נבלה כי שמו שם שתן כנ״ל. כל היהודים שהספיקו לבוא אל הכותל בבוקר נזדעזעו מהנבלה הזאת. השוטרים הבריטיים התורניים רשמו רפורט על המקרה ביומן המשטרה. פקיד העיריה שבא בכל בוקר לטאטא את רחבת הכותל הסיר את הלכלוך ונקה את הרחבה. כשעה לפני הצהרים בא הקצין הבריטי מר אגטי בלוית הסרג׳נט הבריטי מר ריף ועוד לבקר את מקום הדלת של הזאוויה הימנית של הכותל שזה כששה שבועות שהיא פתוחה בכל שבת לעוברים ושבים ערבים מן השוק המפריעים לתפלה. לפי פקודתי הדביקו מיד את הדלת במסמרים. מר אגטי אמר לי כי זה נעשה באופן זמני ונתנה פקודה לסדר דלת חזקה לזאוויה. העירותי למר אגטי לתת פקודה שהדלת תהיה סגורה במשך שני ימי החג. הוא הבטיח.

למרות ההבטחה של קצין המחוז מר קיסילוב שתהיה שמירה מוגברת בערב ראש השנה, לא היה לפני הצהרים כל משמר נוסף. בשעה 9 בבוקר בא המשמר הרגיל על יד שער האשפות. אחר הצהרים נוסף משמר גם ברחוב המערבים מול שער הר הבית. בשעה 2 אחר הצהרים באו לפקח על הסדר והשמירה בכותל הקצין העברי מר גורדון והקצין הערבי מר עסאלי.

היום היו מעט מאד מתפללים בכותל ביחס לכל שנה. בסך הכל הגיע מספר המתפללים במשך כל היום ל־300 איש.

הבאתי את הכיור המתוקן בפעם השניה אל הרחבה.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום שני, הראשון לחג ראש השנה תרצט [26.9.1938]

בליל הראשון של ראש השנה לא התקימה תפלת ערבית של חג בכותל. בשעה 8 בבוקר התחלנו בתפלת שחרית, גם קראנו בתורה ברחבת הכותל. לא הספקתי לתקן את הבימה והיינו מוכרחים לקרוא בתורה על הבימה השרופה על מפה פרוסה. היה לנו מנין של ארבעים איש שהתפללו את תפלת שחרית, את תפלת המוספים לא יכלנו להתפלל על יד הכותל מסבת אסור התקיעה. כעשרה מנינים התפללו אחר הצהרים את תפלת המנחה. בסך הכל התפללו ובקרו במשך היום כ־500 איש.

בערב ראש השנה בקר קצין המחוז מר קיסילוב בכותל. העירותי לו על זה שלא היתה כל שמירה בערב ראש השנה וכדאי שיתאמץ לסדר שמירה מוגברת בימי החג בדרך אל הכותל ממקום הדואר הישן עד הקישלה ומשם לכותל. הוא הבטיחני לסדר את הדבר. מסרתי לו והתאוננתי לפניו על הלכלוך הרב שמצאנו בערב ראש השנה בבוקר ברחבת הכותל. הוא אמר לי כל זמן שאין שמירה בלילה ברחבת הכותל אי אפשר למנוע לצערו לכלוך הכותל בלילות אבל הוא הבטיחני שהממשלה תסדר בקרוב מאד את השמירה בלילות כמקודם אחר שיבנה צריף ברחבה שיהיה מוגן נגד כדורים ופצצות. גם הוא מסר על פקודת הממשלה לסדר דלת טובה לזאוויה.

ביום הראשון של ראש השנה לפני הצהרים בקר בכותל הקצין מר אגטי ביחד עם קבלן והראה לו על מקום בנין הצריף ברחבת הכותל באותו מקום שעמדו מקודם צריפי העץ שנשרפו.

יום שלישי, ב תשרי, יום השני של ראש השנה [27.9.38]

בליל השני של החג התפללו את תפלת ערבית של החג בכותל. היה לנו מנין מצומצם. בבוקר התפללנו שוב את תפלת שחרית וקראנו בתורה ברחבה. הרבה מנינים התפללו את תפלת המנחה. גם ביום השני התפללו במשך היום כ־500 איש.

השמירה בדרך אל הכותל היתה מוגברת יותר מהרגיל בשני ימי החג. המפקחים על הסדר והשמירה היו ביום הראשון של החג, לפני הצהרים: הקצין מר לנגר והקצין הערבי מר יוסף צליח חסקי — מנהל תחנת המשטרה במושבה הגרמנית. אחר הצהרים: הקצין מר גורדון והקצין הערבי מר ג'רג'ורה — מנהל תחנת מאה שערים. ביום השני של ראש השנה, לפני הצהרים: הקצין מר לנגר והקצין הערבי מר עסאלי — מנהל תחנת המשטרה בעיר העתיקה (הם באו היום רק בשעה 10). אחר הצהרים: הקצינים גורדון וג'רג'ורה. הכל עבר בסדר בערב ראש השנה ובשני ימי החג.

יום השבת, ו תשרי [1.10.38]

לפני הצהרים לא היתה השמירה לכותל מסודרת. שני השוטרים — בריטי וערבי — שעליהם היה לעמוד במשמר בשכונת המערבים מול שער המערבים של הר הבית ישבו כל הזמן ברחבת הכותל ולא במקומם. רק אחר הצהרים, כשהתחלפו המשמרות, היתה השמירה בסדר.

מספר המתפללים בשבתות הולך ופוחת לרגל זה שאין כל שמירה ברחוב יפו, ממקום הדואר הקודם עד הקישלה. תפלת שחרית בוטלה זה כחדשים על יד הכותל, תפלת מוסף התקימה השבת רק פעמים, תפלת מנחה פעם אחת.

ב"ה יום ראשון, ז תשרי תרצט [2.10.1938]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם השמירה בערב יום הכפורים וביום הכפורים בדרך אל הכותל, ביחוד ברחוב יפו עד הקישלה. מר קיסילוב הבטיחני שתהיה שמירה מסודרת. הזכרתי למר קיסילוב את הבטחת המשטרה לסדר שמירה גם בערב ראש השנה שלא התקימה, ובקשתי ממנו שיעורר את המשטרה על הדבר הזה. דברתי אתו בכלל על השמירה הנחוצה בדרך רחוב יפו בשבתות ובמועדים, גם דברתי אתו על שמירת הכותל והרחבה בלילות. מר קיסילוב הראה לי מכתב מאת מפקד המשטרה המחוזית שיש משמר של שני שוטרים בריטיים ממקום הדואר הקודם עד שער יפו. העירותי לו למר קיסילוב על זה שאני עובר יום יום את הדרך הזאת ואינני רואה כל שוטר בדרך זו. מר קיסילוב ענה לי כי בודאי הם נמצאים בדרך זו ואין לפקפק בהודעת מפקד המשטרה. בנדון השמירה בלילות ברחבת הכותל הודיע לי מר קיסילוב כי כבר בונים את שני הצריפים שבקרוב מאד יגמרו בבנינם ויעמידו אותם ברחבת הכותל למטרת שמירת הכותל גם בלילות. הצריפים בנויים מחומר של פלדה באופן שכדור או פצצה לא יפגעו בצריפים. באחרונה הבטיח לי שוב שתהיה שמירה בדרך אל הכותל בערב יום הכפורים וביום הכפורים.

יום שלישי, ט תשרי, ערב יום הכפורים [4.10.38]

משעה 8 בבוקר התחילו יהודים לנהור אל הכותל אף כי היו במספר קטן. במשך כל היום התפללו בכל זאת כ־500 יהודים על יד הכותל. המשמר התורני על יד שער האשפות בא כרגיל בשעה 9 בבוקר, בשכונת המערבים מול השער לא עמד כל משמר לפני הצהרים, אולם משמר נודד תחת פקוחו של הסרג'נט הבריטי מר ריף בקר לפני הצהרים בדרך אל הכותל ובכותל. אחר הצהרים הועמד גם משמר מיוחד בשכונת המערבים מול השער. ברחבת הכותל היו המפקחים על הסדר הקצין העברי מר גורדון והקצין הערבי מר חסקי צליח — מנהל תחנת המשטרה במושבה הגרמנית. בערב בקרו בכותל קציני המחוז מר קיסילוב ומר נסובי ביי. מר קיסילוב הודיעני כי אף שברחוב היהודים הוארך הלילה העוצר לשעה 8 לרגל תפלת החג, ימשך העוצר בכותל כרגיל עד שעה 7 בלילה לרגל המצאו באזור ערבי, לכן עלינו למהר בתפלת הלילה באופן שנגיע עד שעה 7 לרחוב היהודים. אחר שהלכו קציני המחוז מסרו לי

הקצינים התורניים כי נמסרה להם פקודה חמורה מאת קצין המחוז מר קיסילוב בנדון שעת העוצר בכותל וכי עלינו למהר בתפלה.

פקודת הקצינים למהר בתפלת הלילה היתה מיותרת, כי לא בא אף יהודי אחד — מלבד החזן הקבוע — לתפלת „כל נדרי" בכותל. בשעה 4.35 עזבתי ביחד עם בעל התפלה את הכותל לחפש מנין לכל נדרי באחד מבתי הכנסיות בעיר העתיקה.

צריך להעיר שזו הפעם הראשונה — בזמן שמותר לבקר בכותל — שאין מתפללים תפלת כל נדרי וערבית בליל יום הכפורים בכותל.

יום רביעי, י תשרי, יום הכפורים [5.10.38]

בשעה 6.30 בבוקר כשבאתי אל הכותל מצאתי כבר משמרות מוגברים ומסודרים יפה בדרך אל הכותל. התפללנו את כל התפלות של היום. בתפלת שחרית היינו כארבעים איש. בתפלת מוסף — כשלשים. מלבד זה באו לפני התפלה ובשעות ההפסקות של התפלות הרבה יהודים לשפוך שיחם בכותל.

מפקחי הסדר ברחבת הכותל לפני הצהרים היו הקצינים מר לנגר ומר ג'רג'ורה — מנהל תחנת מאה שערים. בשעה 10 לפני הצהרים בקר בכותל גנרל מר איירונסייד מפקד כחות הצבא הבריטי במזרח התיכון בלוית עוזרו גנרל גרסיט וששה שוטרים וחילים לבושי אזרחית שומרי ראשם. הם בלו כעשרה רגעים ואחד השוטרים הבריטים התורניים מסר למפקד באורים. בזמן הבקור נמצאו כחמישים יהודים באמצע התפלה. אחר זה בקר הקצין הבריטי מר אגטי.

אחר הצהרים היו המפקחים בכותל הקצין מר גורדון ומר עסאלי והסרג'נט הבריטי מר ריף, שבא כנראה בכונה תחלה לשם פקוח על התקיעות.

בתפלת מנחה התקימו שני מנינים והיו ביחד כששים יהודים. קראנו בתורה ברחבת. בתפלת נעילה היו כעשרים מתפללים.

יום ששי, יב תשרי [7.10.38]

בבוקר, כשבאו השוטרים התורניים אל הכותל, מצאו את חוטי הטלפון חתוכים. השוטרים חזרו אל התחנה ושבו כשתקנו שוב את הטלפון.

יום השבת, יג תשרי [8.10.38]

השבת היה קהל קטן של מתפללים על יד הכותל, התפללו רק שני מנינים תפלת מוסף ומנין אחד תפלת מנחה. השמירה היתה כרגיל בכל שבת.

ב"ה יום ראשון, יד תשרי תרצט, ערב החג [9.10.1938]

המשטרה סדרה שמירה מוגברת בדרך אל הכותל מן הצהרים כרגיל בכל ערב חג פסח או ראש השנה ויום כפורים שאז רגילים להתפלל על יד הכותל. בערב חג הסוכות אין באים אל הכותל להתפלל אף בשנה מסודרת מפני הטרדה הקשורה בסדור הסוכה וכו'. גם היום היה בכותל חוץ ממני עוד יהודי אחד.

הקצינים שנשלחו לפקוח על הסדר היו: מר גורדון ומר עסאלי.

יום שני, טו תשרי, יום הראשון של חג הסוכות [10.10.38]

על אף המצב השורר בעיר היה קהל חשוב היום בכותל. התפללו שני מנינים תפלת שחרית וגם קראו בתורה ברחבת הכותל. שלשה עשר מנינים התפללו תפלת מוסף. עד שעה 1 בצהרים, שאז נגמר המנין האחרון של מוסף, התפללו קרוב לאלף איש בכותל.

השמירה בדרך אל הכותל התחילה ממקום הדואר הישן דרך שער יפו עד הרחבה. היתה שמירה מוגברת לכל אורך הדרך הזאת עד הכותל. המפקחים על הסדר בכותל היו: הקציניים מר לנגר ומר חסקי יוסף צליח. הדלת של הזאוויה הימנית לצד הרחבה היתה סגורה.

טז—יט תשרי, חול המועד [11—14.10.38]

בכל ימי חול המועד התפללו בכל יום שני מנינים תפלת מוסף בבוקר. לבד ממתפללים שבאו במשך היום, בקרו בכל יום בערך 150 איש — למרות המודעות המשונות שפרסם ועד העיר העתיקה בתוך העיר העתיקה שלא יבקרו בכל ימי חול המועד בכותל.

השמירה בחול המועד היתה כרגיל בכל ימי החול.

יום השבת, כ תשרי [15.10.38]

היום לא היתה כל שמירה בדרך אל הכותל ממקום הדואר הישן עד שער יפו. היתה רק שמירה רגילה בשער האשפות ובשכונת המערבים מול שער המערבים.

הלילה שברו שוב את דלת הזאוויה הימנית של הכותל, ובשעת התפלה עברו עוברים ושבים מן הרחוב שהפריעו לתפלה. נגשתי אל השוטר הבריטי התורני והעירותי לו על זה. הוא הראה לי שהוא כבר רשם רפורט על זה בתוך יומן המשטרה.

באמצע תפלת מוסף בחזרת שליח הצבור שמענו התפוצצות חזקה מאד שהיתה בקרבת מקום אל הכותל — במדרגות ההולכות מרחוב השלשלת אל הכותל — ואחרי זה נשמעו שתי יריות אקדח. השוטרים התורניים שהיו ברחבת הכותל נבהלו מאד ונתנו לנו פקודה לעזוב את הכותל כי הם חושבים את השהיה בכותל בשעה זו לסכנה. כשהחזן עמד בתפלה בפסקה: „גלינו מארצנו“ [103] היה מוכרח להפסיק את התפלה ועזבנו בלוית השוטרים את הכותל. השוטרים לקחו אתם גם את מכשיר הטלפון. הינו אז כשבעים איש בכותל, על פי בקשתי נתן לנו הסרג'נט של תחנת רחוב היהודים מר מרדכי מוגלניק שני שוטרים שלוו אותנו עד הקישלה. בקישלה פניתי מיד לקצין הבריטי מר אגטי ובקשתי ממנו שיתן לנו משמר חזק שילוה אותנו עד הדואר החדש ברחוב יפו, כי היינו כעשרים וחמשה איש — בתוך זה גם נשים — הגרים

103. „גלינו מארצנו“, פסוק זה שמש סמל למצב ששרר באותם הימים בארץ. השוטרים הבריטיים שתפקידם היה לשמור על שלום המתפללים שמעו שתי יריות מאקדח, ופחד מות אחזם.

בעיר החדשה. מר אגטי הבטיח לי מיד לסדר את הדבר ואחר שחכינו כחצי שעה בא משמר של שבעה שוטרים בריטים תחת פקודו של סרג'נט בריטי ולוה אותנו עד הדואר החדש ברחוב יפו.

ב"ה יום ראשון, כא תשרי תרצט, יום הושענא רבה [16.10.1938]

כשבאתי בבוקר בדרך אל הכותל על יד ישיבת פורת יוסף עכב אותי משמר שוטרים ומסר כי יש להם פקודה לא לתת היום ללכת אל הכותל מחשש סכנה. פניתי מיד אל הקצין מר סילבר בתחנת המשטרה ברחוב היהודים והוא אשר לי כי הפקודה נתנה על ידו על פי פקודה מיוחדת שקבל מאת המשטרה לא לתת היום ללכת אל הכותל מחשש סכנה. העירותי לו כי זו הפעם הראשונה שהמשטרה אינה נותנת ליהודים ללכת אל הכותל ביחוד ביום הושענא רבה. הוא אמר לי כי יש חשש סכנה באזור הכותל ועל כן באה הפקודה הזאת. שאלתי אותו בנוגע ליום שמחת תורה ואמר לי כי אין לו לפי שעה כל הוראות בנוגע ליום שמחת תורה.

בקרתי את מר קיסילוב קצין המחוז והוא הבטיחני שתהיה שמירה מוגברת וחזקה בדרך אל הכותל ממקום הדואר הישן עד רחבת הכותל.

יום שני, כב תשרי, יום חג שמחת תורה [17.10.38]

כשהלכתי להתפלל אל הכותל עצר אותי ברחוב יפו משמר ומסר לי כי הוכרז מצב מיוחד בעיר העתיקה למשך היום.

ב"ה יום שני, כט תשרי תרצט [24.10.1938]

בקרתי את הקצין מר סילבר לתהות אם יש כבר אפשרות לבקר בכותל. מר סילבר אמר לי כי אין כל שמירה של המשטרה לא בכותל ולא בדרך לכותל ויש אפוא סכנה לבקר במצב כזה בכותל, עלי לפנות בנדון סדור שמירה בכותל למושל.

יום שלישי, ל תשרי [25.10.38]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב ודברתי אתו בדבר סדור שמירה מחדש בכותל ובדרך אל הכותל. הוא הבטיחני להתקשר בנדון זה עם המשטרה ועד יום חמישי ימסור לי תשובה.

יום חמישי, ב מרחשון [27.10.38]

בקרתי שוב את מר קיסילוב בנדון סדור השמירה על יד הכותל. הוא אמר לי שאין עדין תשובה מן המשטרה ובקשני להכנס אליו ביום ששי.

יום ששי, ג מרחשון [28.10.38]

קצין המחוז מר קיסילוב מסר לי כי המשטרה החליטה להפקיד שמירה מוגברת ביום השבת בכותל ובדרך אל הכותל, כדי שיוכלו היהודים להתפלל ולבקר בשבת בכותל. העירותי לו כי בעקר יש צורך בשמירה ממקום הדואר הישן עד הקישלה. מר קיסילוב הבטיח לי כי השמירה תהיה משם.

יום השבת, ד מרחשון [29.10.38]

המשטרה הפקידה שמירה חזקה ממקום הדואר הישן עד הכותל, כ־25 שוטרים בריטיים ויהודיים עמדו על המשמר לכל אורך הדרך הנ"ל עד הכותל. ברחבת הכותל עמדו שלשה שוטרים בריטיים וסרג'נט בריטי תורני. הקצין הבריטי מר אגטי בקר פעמים בכותל.

כשבאתי בבוקר אל הכותל בפעם הראשונה — אחר הפסקה של שבועים — מצאתי לצערי כי במשך הזמן שלא בקרו בכותל ולא היתה כל שמירה במקום, חללו הערבים את הכותל המקודש באופן גס ומחפיר: כתתו חתיכות משתי אבנים מאבני הכותל וגם על ידי דלקה שהדליקו על יד הכותל הצליחו להשחיר בפיח אבנים אחדות של הכותל. קהל המתפללים התמרמר מאד על חלול הקודש של הכותל.

בקרתי בלוית הסרג'נט ושוטר בריטי את החדרים שבם אנו מחזיקים את כלי הקודש ולצערי מצאתי כי כל כלי הקודש: ארון הקודש, הבימה, הכיור, ארון הספרים הקטן, שולחן המאור, ארון גדול של ספרי קודש, בתוכו יותר מ־200 ספרי תהלים וסדורי תפלה, ספה טובה, כסאות ועוד ספרים אחרים נשרפו כליל בלי להשאיר שריד מכל זה. הורידו גם את הדלתות של החדרים ולקחו אתם. בקשתי מהסרג'נט הבריטי מר ברוס לערוך מיד רפורט על דבר חלול הכותל ושרפת כלי הקודש והספרים. הוא אמר לי שכיון שהמשמר סודר היום בכותל רק באופן זמני ואין לו גם יומן הוא מיעץ לי לפנות לתחנת המשטרה ברחוב היהודים והעמיד עצמו בתור עד שבקר במקום. בדרכי אל התחנה פגשתי את הקצין הבריטי מר אגטי שהלך ללוות מיור צבאי שהוא כנראה מפקד העיר העתיקה. אחר שמר אגטי הציג אותי לפני המיור הצבאי בתור בא כח היהודים האחראי בכותל, מסרתי להם על כל הנ"ל. מר אגטי הבטיחני לגשת אל הכותל אחר שיגמור עם המיור ולראות במקום. נגשתי אל תחנת המשטרה ברחוב היהודים ומסרתי לסרג'נט המנהל את התחנה מר מוגלניק את הנ"ל, ביום הראשון אגש שוב בנדון סדור רפורט רשמי בשביל התחנה.

במשך היום התפללו ובקרו כ־150 יהודים, בעקר מהעיר העתיקה. שני מניינים התפללו מוסף, ומנין אחד מנחה.

פרוט הכלים שנשרפו:

ארון קודש	בימה	כיור למים עם בסיס לכיור
ארון קטן לספרים	שולחן ומנורה	ספה טובה
ארון גדול לספרים	ספסל	כסאות מתקפלים

יותר ממאתים ספרי תהלים וסדורים.

1) סדור נוסח האר"י, 2) ש"ס הוצאת חורב, 3) משכנות לאביר יעקב — הנ"ל של הרב אורנשטין[104].

104. הספרים המסומנים במספרים היו ספריו הפרטיים של אבי־המנרת. הש"ס לא נשרף כולו. נשארו כמה חלקים ממנו. כיון שחסרו לאבי החלקים שנשרפו היה שואלם מידידו ותמיד באותו פרק זמן של השנה. על ידי כך נגלה לידידו שאבי היה נוהג ללמוד את כל הש"ס במשך שנה.

ב"ה יום ראשון, ה מרחשון תרצט [30.10.1938]

מסרתי דין וחשבון על חלול הכותל ועל שרפת כלי הקודש והספרים לתחנת המשטרה ברחוב היהודים.

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם הנ"ל. הוא אמר לי שכדאי שיפנו אל הממשלה באופן רשמי בענין זה. דברתי אתו בנוגע לסדור שמירה בכותל ובדרך אל הכותל גם בימי חול. הוא הבטיחני להתקשר בנדון זה עם המשטרה.

יום שלישי, ז מרחשון [1.11.38]

בשעה 5 בערב הלכו לבקר בכותל קצין המחוז מר קיסילוב והקצין הבריטי מר אגטי בלוית משמר. הלכתי אתם יחד, הראיתי להם את האבנים שכותתו וסוכסכו על ידי דלקה. הם באו לידי מסקנה ששפכו נפט על אבני הכותל וחתיכות אבנים התפקעו על ידי חום האש ולא כותתו. מר אגטי אמר לי שהוא ראה את זה עוד ביום השבת.

אחר כך הלכתי אתם אל החדר שלנו בקרבת הכותל והראיתי להם את המקום שבו התזקנו את כלי הקודש ואת ספרי התפלה. הראיתי להם את מקום הדלתות שהוסרו והחלונות שנשרפו ואת שיורי המאכולת של הכלים והספרים השרופים.

כשחזרנו מן הכותל הראה הקצין מר אגטי למר קיסילוב על העבודה של עקירת עצי הצבר והבתים — על המגרש שבין שער האשפות והכותל — שהצבא עסוק בהריסתם.

בהזדמנות זו דברתי שוב עם מר קיסילוב בענין סדור שמירה בכותל ובדרך אל הכותל גם בימי חול. מר קיסילוב אמר לי שבעוד זמן מה יעמידו ברחבת הכותל שני צריפי פלדה לצורך משמר הכותל. כשיעמידו את הצריפים האלה ברחבה תהיה שמירה בכותל גם בלילה. משמר היום יסודר לפני זה. את היום המדויק לסדור השמירה מחדש בכותל גם לימי החול לא אמר לי.

יום השבת, יא מרחשון [5.11.38]

בהתאם להבטחת קצין המחוז מר קיסילוב סודרה גם השבת שמירה מוגברת בכותל ובדרך לכותל. השמירה התחילה ביום ששי בשעה 2 אחר הצהרים. מנין אחד מגרי העיר העתיקה התפלל תפלת קבלת שבת וערבית על יד הכותל.

ביום ששי בערב בא אל הכותל הקצין הבריטי מר אגטי בלוית שני מהנדסים יהודיים ומדדו ברחבת הכותל את השטח להקמת צריפים למשמר הכותל, בקצה הרחבה באותו המקום שבו עמדו מקודם צריפי העץ של המשמר שנשרפו אחר כך על ידי הערבים. כפי שאמר לי מר קיסילוב יבנו את הצריפים החדשים מפלדה ויהיו מוגנים מחדירת כדורים ומאש.

כפי שמסרו לי בקרו פעמים אחדות במשך השבוע קצינים ומומחים מן המשטרה ברחבת הכותל ובחצר שלנו בקשר עם מקרה חלול הכותל ושרפת כלי הקודש.

אחד השכנים המערביים הגר ברחבת הכותל אמר לי כי כנופיה של מאתים איש בערך שבאה עם פצצות וכו' בצעה את שרפת כלי הקודש (חללה

את הכותל, כולם פלחים לא מקומיים, לא היתה כל אפשרות לעמוד בפני הכנופיה הזאת.

למרות המצב התפלל ובקר בכותל השבת קהל גדול, בערך שלש מאות איש. מגין אחד התפלל שחרית, שלשה מניינים התפללו מוסף ומנין אחד התפלל תפלת מנחה.

מזכירו של הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג שליט"א מסר לי כי תשובת הנציב העליון לארץ ישראל למכתבו של הרב הראשי אליו בנדון חלול קדושת הכותל — היא כי הממשלה עושה חקירה מידית בנדון זה והוא יודיע לו את תוצאות החקירה.

יום השבת, יח מרחשון [12.11.38]

בליל שבת באו רק ששה יהודים מהעיר העתיקה להתפלל על יד הכותל ולא התקימה אפוא תפלה בצבור.

ביום השבת נהר קהל רב, ביחוד מחוץ לעיר העתיקה, אל הכותל. במשך כל היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ־400 יהודים. 4 מניינים התפללו תפלת מוסף, 2 מניינים תפלת מנחה.

השמירה היתה מוגברת מאד ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל משער יפו עד הרחבה. משער יפו עד מקום הדואר הישן היה משמר נודד של שני שוטרים בריטיים.

הקצין הבריטי מר אגטי האחראי על שמירת הסדר גם בכותל בלוית הסרג'נט הבריטי מר ריף בקרו בשבת בבוקר בכותל עם קבלן ערבי בקשר עם הקמת צריפי המשטרה ברחבת הכותל. הקצין מר אגטי שאלני אם יש לי מה להעיר בקשר עם הסדרים על יד הכותל בשבת זו. אמרתי לו כי היום הכל בסדר על יד הכותל.

מאור החשמל שעל יד הכותל, שקולקל על ידי המהרסים, תוקן ועתה עסוקים בתקון קו הטלפון אל הכותל, שהיה חתוך כולו על ידי המהרסים.

מגרשי הצבר שבין שער האשפות והכותל נוקו משיחי הצבר ועתה עסוקים בעקירת שרשי הצבר באופן שלא יגדל מחדש.

דלת הזאוויה הימנית של הכותל, שלפי התוקה היא צריכה להיות סגורה במשך יום השבת, טרם תוקנה ושוטר בריטי עמד במשמר על יד הדלת הנ"ל בזמן התפלה כדי למנוע מעבר עוברים ושבים מן הרחוב דרך הרחבה בזמן התפלה.

השוטר הבריטי התורני שעל יד הכותל אמר לי כי מיום הראשון תהיה כבר שמירה מסודרת ברחבת הכותל גם בימי החול. השמירה תהיה מעתה שוב גם בלילה.

ב"ה יום חמישי, כג מרחשון תרצט [17.11.1938]

נפגשתי עם הקצין מר סילבר האחראי על הבטחון בעיר העתיקה ודברתי אתו בדבר סדרי השמירה על יד הכותל. מר סילבר אמר לי כי השמירה על יד הכותל תסודר מעתה באופן משביע רצון. המשטרה שוכרת בית בקרבת הכותל להחזקת שוטרים בריטיים שימצאו בבית הזה יומם ולילה. הבית הידוע

כבית אבו סעוד עומד על יד שער המערבים של הר הבית ודלת החצר של הבית הוא בדיוק מול שער הזאוויה הימנית של הכותל. תהיה שמירה בכותל כמו תמיד ביום ובלילה על ידי משמר של שני שוטרים בריטיים. מר סילבר אמר לי כי הוא יעץ להנהלת המשטרה להכניס בתוך משמר הכותל גם שני שוטרים יהודים. הוא חושב שהצעתו תתקבל.

יום ששי, כד מרחשון [18.11.38]

בבואי אל הכותל הבוקר מצאתי ברחבת הכותל בהרבה מקומות לכלוך רב. בפנת הרחבה, בימין הכותל, על יד הכותל ממש, מצאתי לכלוך של שתן. דברתי על זה עם השוטרים הבריטים התורניים — היו שלשה שוטרים בריטיים — ואמרו לי כי כשבאו בבוקר אל הכותל ראו את הלכלוך שברחבה. מכיון שאין עדין יומן המשטרה בכותל לא אמרתי להם לערוך רפורט על הדבר הזה. בדרך אל הכותל לא סודרה עדין כל שמירה.

יום השבת, כה מרחשון [19.11.38]

השבת היתה שמירה מוגברת בכותל ובדרך אל הכותל ממקום העיריה הישנה דרך שער יפו, הקישלה עד הרחבה. ממקום העיריה הישנה עד הדואר הישן הסתובב משמר נודד של שוטרים בריטיים.

השבת התפלל קהל גדול על יד הכותל. 7 מנינים התפללו מוסף, 2 מנינים מנחה. 600 יהודים התפללו ובקרו במשך היום על יד הכותל.

השוטר הבריטי התורני נסה לצלם בשעת התפלה. נגשתי אליו ואמרתי לו שמתפקידו כאן להשגיח על אחרים שלא יצלמו בשבת. הוא שמע לי והפסיק. בצהרים בא תיר צרפתי וצלם על יד הכותל בפני השוטרים הבריטיים התורניים ובפני הסרג'נט הבריטי התורני. מחיתי לפניו על שהוא נותן לו לצלם בנגוד לחק הכותל. הסרג'נט הצטדק באמרו כי יש לו רשיון מן הצבא לצלם והוא איננו יכול לעשות נגד הוראות הצבא. אמרתי לו כי אין כאן כונה מצד הצבא שיצלם דוקא בשבת על יד הכותל, שזהו בנגוד לחק. לא יכולתי להשפיע על הסרג'נט ואמרתי לו כי אני אמסור את הדבר למושל. השוטרים אמרו לי כי הם טרם קבלו את חק הכותל.

דלת הזאוויה של הרחבה לא נגמרה עדיין והדלת היתה פתוחה כל השבת בשעת התפלה לעוברים ושבים מן הרחוב. אחר הצהרים בא נגר ערבי להתאים את הדלת החדשה לפתח הזאוויה הנ"ל.

ב"ה יום שלישי, כח מרחשון תרצט [22.11.1938]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בדבר סדור שמירה מוגברת בדרך אל הכותל בערב ראש חודש כסלו שאז מבקרים בהמונים על יד הכותל. מר קיסילוב אמר לי כי לפי ידיעתו אין אפשרות למשטרה להפקיד שמירה יותר גדולה בדרך אל הכותל מחוץ לערב שבת ושבת, כי אין די שוטרים.

בהזדמנות זו דברתי עם מר קיסילוב בנדון סדור שמירה בכל השבוע על יד שער האשפות או על יד שער המערבים. מר קיסילוב אמר לי אותו הנמוק כי אין די שוטרים לכן אין אפשרות למשטרה להפקיד משמר יותר גדול

מאשר המשמר הקים. אמרתי למר קיסילוב שאולי כדאי שמארבעת השוטרים העומדים במשמר ברחבת הכותל יעמדו שנים ברחבה ושנים על יד שער האשפות. מר קיסילוב הבטיחני לדבר עם המשטרה על ההצעה הנ"ל. מר קיסילוב מסר לי כי המשטרה חזרה בה מהתכנית להעמיד צריפי פלדה ברחבת הכותל בשביל משמר הכותל, היא תסתפק בצריף של פח העומד היום ברחבה ושתוקן לצורך משמר הכותל. נמוק המשטרה הוא כי המצב בעיר העתיקה השתפר ואין לחשוש עוד להתפרצויות על יד הכותל כעין אלו שהיו. בצריף הזה יכניסו קו טלפון לשמוש המשטרה והשמירה תסודר בהחלט באופן תמידי ליום ולילה. העירותי למר קיסילוב על הלכלוך והשתן שהיה ביום ששי בכותל, על זה אמר כי הוא בטוח שהדבר לא ישנה כיון שהשמירה תהיה ביום ובלילה.

יום רביעי, ערב ראש חודש כסלו [23.11.38]

היום התפלל קהל גדול על יד הכותל, במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות יהודים. התפללו תפלת מנחה, סדר יום כפור קטן וערבית. עד שעה 2 אחר הצהרים לא היתה כל שמירה בדרך אל הכותל — לבד ממשמר הכותל עצמו. רק בשעה 2 אחר הצהרים התחילה השמירה בדרך אל הכותל, היתה שמירה מוגברת עד אחר תפלת ערבית.

יום חמישי, א כסלו [24.11.38]

נפגשתי עם קצין המחוז מר קיסילוב ודברתי אתו על אי הסדרים בכותל. ספרתי לו שבערב ראש חודש ביום שבקר קהל גדול על יד הכותל לא היתה כל שמירה במשך היום בדרך אל הכותל וכי רק בשעה 2 אחר הצהרים התחילה השמירה. בקשתי ממנו לדבר במשטרה בנדון סדור השמירה. הוא הבטיחני.

יום השבת, ג כסלו [26.11.38]

בליל שבת התפללו 2 מניינים תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית על יד הכותל. מנין אחד של אשכנזים ומנין אחד של ספרדים.

בשבת התפללו: מנין אחד תפלת שחרית, 4 מניינים תפלת מוסף, מנין אחד תפלת מנחה. היו כ־400 יהודים במשך היום על יד הכותל. היתה שמירה מוגברת מאד, יותר מאשר בכל שבת. כ־30 שוטרים עמדו על המשמר בדרך אל הכותל במשך יום השבת.

כשבאתי בבוקר אל הכותל מצאתי כי דלת הזאויה הימנית של הכותל פתוחה לעוברים ושבים ערבים מן הרחוב. העירותי על זה לשוטרים הבריטים התורניים והם סגרו מיד את הדלת.

ב"ה יום ראשון, ד כסלו תרצט [27.11.1938]

מר סילבר קרא אותי ומסר לי כי בהתאם להבטחתו דבר במשטרה בנדון סדרי השמירה בכותל. במשטרה אמרו לו כי רשום אצלם כי בקור היהודים בכותל בערב ראש חודש הוא משעה 2 אחר הצהרים וכי כל השמירה מסתדרת על פי הלוח המסודר לצורך שמירה במקומות הקדושים הנמצא אצלם. מר סילבר הסביר להם כי אין להם הוראות מדויקות בענין זה ועליהם לקבל

מאתנו הוראות נכונות. מר סילבר בקש ממני אפוא למסור לו לוח שנתי מזמני הבקורים על יד הכותל במשך כל השנה בימים מיוחדים כמו בחגים וכדומה.

יום רביעי, ז כסלו [30.11.38]

התחילו היום בהריסת קיר הכניסה אל חצר הזאוויה הימנית של הכותל על מנת לתקנה ולבנותה מחדש. שאלתי את הבנאי הראשי אם יהרסו גם את הקיר העומד ברחבת הכותל ושהוא משמש בתור מחיצה בין רחבת הכותל ובין חצר הזאוויה. הוא אמר לי שלא יהרסו את הקיר הזה שהוא די חזק.

יום חמישי, ח כסלו [1.12.38]

מסרתי היום לקצין מר סילבר — על פי בקשתו — לוח שנתי מזמני הבקורים והתפלות של היהודים בחגים ובימים מיוחדים בכותל המערבי ויתר המקומות הקדושים הנמצאים בסביבת ירושלים.

קבלתי נדבה מספר ידוע של ספרי תהלים וסדורי תפלה לצורך המתפללים בכותל.

יום השבת, י כסלו [3.12.38]

גם השבת היתה שמירה מוגברת בכותל ובדרך אל הכותל מן הדואר הישן עד הרחבה. בליל שבת התפללו שני מנינים — של אשכנזים ושל ספרדים — תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

בשבת התפללו: מנין אחד תפלת שחרית — בלי קריאת התורה, 4 מנינים מוסף, 2 מנינים מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כ־600 יהודים על יד הכותל.

גמרו היום את תקון קו הטלפון אל רחבת הכותל ואל הבנין החדש ששכרו לצורך המשטרה, אשר ממול הזאוויה הימנית של רחבת הכותל.

עסקו גם היום בבנין קיר הזאוויה אשר על יד הרחבה אבל שמרו שלא יעברו דרך שם עוברים ושבים מן הרחוב.

ב"ה יום שני, טז כסלו תרצט [9.12.1938]

תקון קיר הכניסה אל הזאוויה הימנית של הרחבה נגמר היום. עתה יתקנו כנראה את דלת הזאוויה כדי שיוכלו לסגור את הדלת הנ"ל בימי השבת בהתאם לחק.

היום הכניסו כבר את מכשיר הטלפון אל צריף המשטרה ברחבת הכותל וכמו כן בבית השוטרים אשר על יד הזאוויה.

מסרו לי מאת ה„מזרחי" כי הרב פישמן[105] נותן מתנה למתפללי הכותל 40 סדורי תפלה וכמו כן 40 ספרי תהלים. לא הלכתי לקבלם כי אין מקום לשמרם אחר שעות התפלה.

105. הרב יהודה ליב פישמן (מימון), לשעבר שר הדתות, חבר הנהלת הסוכנות, ממיסדי הסתדרות המזרחי וחבר המרכז העולמי של המזרחי.

יום השבת, יז כסלו [10.12.38]

בליל שבת התפללו שני מנינים על יד הכותל. של אשכנזים ושל ספרדים.

ביום השבת התפללו: מנין אחד תפלת שחרית, 4 מנינים תפלת מוסף, 2 מנינים תפלת מנחה. דלת הזאוויה היתה פתוחה כל היום, כי טרם תוקנה. השמירה היתה מוגברת ברחבה ובדרך אל הכותל.

השוטרים הבריטיים גרים כבר בביתם על יד הזאוויה הימנית של הכותל ממעל לרחוב ההולך אל שער המערבים אשר בהר הבית. בבית יהיו עשרה שוטרים בריטיים שמהם יהיו שני שוטרים — במקום ארבעה שהיו עד היום — בריטיים באופן קבוע במשמר ברחבת הכותל ושמונה שוטרים ימצאו בבית הזה בקביעות, יומם ולילה. על גג הבית הנ"ל, הנשקף אל רחבת הכותל מצד אחד ואל הדרך אל הכותל מצד שני, עומד במשמר שוטר בריטי.

אשה אחת הביאה לי היום ספרי תהלים לתפלה על יד הכותל.

ב"ה יום ששי, כג כסלו תרצט [16.12.1938]

כמו בזמן שלפני המאורעות התחילו להתפלל ביום הששי תפלת מנחה — בהתחלת זמן התפלה על יד הכותל. לפי שעה התפלל רק מנין אחד של ספרדים.

יום השבת, כד כסלו [17.12.38]

בליל שבת התפללו שני מנינים תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית. היינו כשלשים איש.

ביום השבת נהר קהל עצום להתפלל על יד הכותל. לפני הצהרים הגיע קהל המתפללים ליותר מאלף איש, שבאו בעקר מחוץ לעיר. שני מנינים התפללו תפלת שחרית והלכו לקרוא בתורה בבתי מחסה. 12 מנינים התפללו תפלת מוסף, 4 מנינים התפללו מנחה.

השמירה היתה מוגברת מאד. שני סרג'נטים בריטיים שמרו במשך כל היום על הסדר בכותל ובדרך אל הכותל. גם משמר מיוחד ממשטרת רחוב היהודים, שהיה מורכב מקורפורל יהודי ושוטר יהודי, בקר פעמים אחדות במשך היום בכותל ובדרך אל הכותל.

דלת הזאוויה הימנית של הכותל טרם תוקנה אבל שמרו על המעבר ובמשך היום לא עברו עוברים ושבים ערבים מן הרחוב דרך דלת הזאוויה היוצאת אל הכותל.

ב"ה יום שני, כו כסלו תרצט [19.12.1938]

היום לפני הצהרים בקר על יד הכותל הרב הראשי לארץ ישראל, הרב הרצוג שליט"א בלוית בני ישיבת „שער השמים" אשר בעיר העתיקה. לוו אותו שני שוטרים בריטיים.

יום ששי, א טבת [23.12.38]

כ־30 איש התפללו תפלת מנחה בין הערבים. היתה שמירה חזקה בדרך אל הכותל. משמר של צבא העובר ברחוב עבר גם את רחבת הכותל. שני חילים מן המשמר הוציאו פתקאות של בקשות התחובות בכותל. העירותי על הדבר

לשוטרים התורניים בכותל והם העירו מיד לחילים. החילים התנצלו ותחבו חזרה את הפתקאות לתוך הכותל.

בשעה 3 אחר הצהרים בא אל הכותל הסרג'נט הבריטי האחראי בכותל. מסרתי לו את כל הפרטים ממעשה החילים. הוא רשם רפורט בשמי ביומן המשטרה והבטיחני למסור על הדבר למפקדת הצבא ולבקש מהם שהדבר לא ישנה עוד.

יום השבת, ב טבת [24.12.38]

בליל שבת התפללו שני מנינים תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית. היינו כארבעים מתפללים. ביום השבת התפללו 2 מנינים שחרית — הלכו לקרוא בתורה לבתי מחסה — 10 מנינים מוסף ו־5 מנינים מנחה. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ־900 יהודים. היתה שמירה חזקה בדרך אל הכותל.

דלת הזאויה הימנית של הכותל היתה פתוחה במשך זמן התפלה לעוברים ושבים ערבים מן הרחוב. העירותי על זה לשוטרים הבריטיים התורניים בכותל. הם לא ידעו כלל על חק סגירת הדלת הנ"ל ביום השבת. אחר שהראיתי להם את החק בספר החקים של הכותל המונח בצריף המשטרה של הכותל רשמו רפורט בשמי ביומן המשטרה.

קצין המחוז מר קיסילוב בקר לפני הצהרים בכותל. מסרתי לו על דבר הדלת הפתוחה. מר קיסילוב דבר על זה עם השוטרים התורניים.

קבוצת חילים בריטיים בקרו בכותל בשעת התפלה. אחדים מהם נסו לצלם את המתפללים. אחר שהעירותי לשוטרים התורניים על החק האוסר צלומים בשבת על יד הכותל מנעו את החילים מלצלם והשגיחו כל היום על קבוצות החילים שבקרו בכותל במשך היום שלא יצלמו.

ב"ה יום שני, ח טבת תרצט [30.12.1938]

מסבת האסון[106] שקרה היום לא באו להתפלל בכותל אחר הצהרים.

יום השבת, ט טבת [31.12.38]

בליל שבת התפלל רק מנין מצומצם מאשכנזים וספרדים ביחד תפלת ערבית בכותל — רק מגרי בתי מחסה הסמוכה. המנין הספרדי המתפלל בקביעות בליל שבת — מנין הרב שלוש — לא בא מסבת האסון. גם אני לא הלכתי בליל שבת אל הכותל מסבה זו.

ביום השבת מעטו מאד המתפללים בכותל מסבת האסון והדכאון ששרר בעיר. במשך כל היום התפללו ובקרו בכותל רק ששים יהודים. מנין אחד התפלל שחרית, מנין אחד מוסף ומנין אחד מנחה.

גם השבת היתה דלת הזאויה פתוחה. העירותי לשוטרים הבריטיים התורניים על זה. הם רשמו רפורט וקובלנה בשמי ביומן המשטרה.

106. סבת האסון היתה שערבים רצחו את מר קליין מתושבי העיר העתיקה ליד שער יפו. כמו כן רבו במשך היום ולמחרתו התקפות דמים קשות של הערבים על היהודים בעיר העתיקה. הצבא הכריז על עצר מוחלט בעקבות התקפות הערבים.

יום השבת, כג טבת [14.1.39]

השבת — שבת מברכין את החודש — באו להתפלל יותר אנשים מאשר בשתי השבתות הקודמות מסבת המאורעות האחרונים בעיר העתיקה, אולם מעט המה המתפללים ביחס לשבת מברכין בזמן אחר. התפללו שני מנינים שחרית, שבעה מנינים מוסף ושני מנינים מנחה.

השמירה בכותל ובדרך אל הכותל היתה הגונה מאד. דלת הזאוויה היתה סגורה כחק. בבוקר בא שוטר ערבי אל הכותל והודיע לשוטרים הבריטיים התורניים ששמע כי הוכרז עוצר בעיר העתיקה וכי הערבים כבר סגרו את החנויות והקהל הערבי שברחוב רץ אל הבתים. תרגמתי את דבריו לשוטרים הבריטיים והם פנו בטלפון למשטרה המרכזית. התשובה היתה כי טרם הוכרז העוצר. היהודים שהיו בכותל חששו כי אם יוכרז העוצר לא יוכלו לשוב הביתה. בינתים בא קצין המחוז מר קיסילוב אל הכותל, הוא אמר לי גם כן כי העוצר טרם הוכרז והוא יתקשר מיד עם מרכז המשטרה בנדון זה. אחר זמן מה מסר לי מר קיסילוב כי האזור היהודי אינו נכלל בתחום העוצר, גם שטח הכותל והדרך אליו אינם נכללים בתחום העוצר והיהודים יכולים להמשיך בתפלה בשקט גמור. הרגעתי את קהל המתפללים והם גמרו את התפלה בסדר גמור.

ב״ה יום חמישי, כה טבת תרצט [19.1.1939]

היום באו להתפלל על יד הכותל יותר מאשר בכל יום. מנינים אחדים התפללו מנחה וסדר יום כפור קטן. היתה שמירה קטנה בדרך אל הכותל.

יום ששי, כו טבת [20.1.39]

כשבאתי אחר הצהרים אל הכותל מסר לי הסרג׳נט הבריטי התורני מר גילבר כי קבל ידיעה טלפונית ממרכז המשטרה כי עלי להמצא אחרי תפלת ערבית על יד הכותל וכי ממרכז המשטרה חפצים לדבר אתי. אחר ברור נודע לי כי הקפטן הבריטי מר שייטפורד חפץ לדבר אתי. בקשתי מהסרג׳נט הבריטי הנ״ל להתקשר עם מר שייטפורד ולבקשו בשמי שידחה את הדבר ליום ראשון כי אחר תפלת ערבית עלי לשוב הביתה מחוץ לעיר העתיקה ולפי מצב הבטחון של היום אני חושש לשוב אחר כך יחיד מחוץ לעיר בשעה מאוחרת. מר שייטפורד הסכים שאבוא אליו ביום הראשון בשעה 9.30 לפני הצהרים.

יום השבת, א שבט, שבת ראש חודש [21.1.39]

בליל שבת התפלל רק מנין אחד תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית — מנין של הספרדים. מנין האשכנזים לא התפלל בליל שבת זו.

השבת היה קהל גדול על יד הכותל. שני מנינים התפללו שחרית, 7 מנינים מוסף, 3 מנינים מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כשש מאות יהודים בכותל. השמירה בכותל ובדרך אל הכותל היתה חזקה.

דלת הזאוויה הימנית של הכותל היתה פתוחה לעוברים ושבים. העירותי על הדבר לשוטרים הבריטיים התורניים ועל פי בקשתי סגרו את השער העליון של הזאוויה הנ״ל, כיון שלא מצאו את המפתח של דלת הזאוויה.

ב״ה יום ראשון, ב שבט תרצט [22.1.1939]

לפי הזמנה בקרתי את הקפטן הבריטי מר שייטפורד במשרדו אשר בקישלה. הוא קבלני בסבר פנים יפות והציג את עצמו לפני בתור ממלא מקומו של הקצין הבריטי מר אגטי והודיע לי כי הוא יהיה מעתה האחראי על עניני הכותל. הוא אמר לי שישמח מאד אם יוכל לעזור לי תמיד כשתהיה לי איזו קובלנה או דרישה ביחס למצב הבטחון בכותל. אני הודיתי לו על זה בשם הרבנות הראשית והמוסדות שלנו ואמרתי לו שאנו שמחים מאד על היחס היפה שהראה לי עתה ועל רצונו לעזור לנו בעניני הכותל. בהזדמנות זו בקשתי ממנו לסדר משמר על יד שער האשפות גם בכל השבוע. הוא אמר לי כי סדר משמר נודד שיבקר תמיד בדרך אל הכותל משעד האשפות עד הכותל. הוא שאלני אם אנו שבעי רצון ממצב הבטחון על יד הכותל. אמרתי לו כי בזמן האחרון שורר שקט גמור על יד הכותל.

הקצין מר סילבר בקר היום בכותל.

ב״ה יום שלישי, ח ניסן תרצט [28.3.1939]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב, דברתי אתו בדבר הסדרים בכותל וסדור השמירה בכותל ובדרך אל הכותל בימי חג הפסח. הוא גם רשם לפניו את שעות התפלה בערב הפסח ובימי הפסח כפי שמסרתי לו. כן דברתי אתו בדבר אשור כלי הקודש החדשים על ידי המושל בהתאם לחק. מר קיסילוב הבטיחני לסדר עם המושל בלי כל דחוי את אשור הכלים החדשים.

יום חמישי, י ניסן [30.3.39]

בקרתי שוב את מר קיסילוב קצין המחוז בדבר אשור כלי הקודש החדשים על ידי מושל המחוז. מר קיסילוב הסדיר עם המושל שנביא את כל כלי הקודש החדשים לבית הממשלה היום בשעה 3 אחר הצהרים.

הבאנו את כלי הקודש לבית הממשלה בפרוזדור הכניסה. כשהמושל מר קיטרוטש נכנס נגשתי אליו והראיתי לו את כלי הקודש החדשים של הכותל שהבאנו ובקשתי ממנו שיואיל לאשר אותם. אחר שגם מר קיסילוב בא והביא אתו את ספר חקת הכותל התחיל המושל בעצמו במדידת הכלים, אחרי כן מסר את עבודת המדידה לנגר והוא התבונן במדידות. המושל הביע את שביעת רצונו הגמורה מזה שהכלים התאימו במדות לפי החק. רק כיור המים לא התאים ב־10 ס״מ לפי המדה הרשומה בחקת הכותל הנדפס. המושל עמד על זה. הוצאתי מיד העתק ממדת הכלים שנמסר לי על ידי מפקד המשטרה מיור ויניריט מיד עם פרסום חקת הכותל. המושל לא חפץ מקודם לקבל את זה. הוא אמר שהוא מתחשב רק עם המדות כפי שיש בספרו, אבל כשמדד את יתר המדות של הכיור באורך ורוחב וגובה ומצאן מתאימות, ואחר שהעירותי לו שגם הכיור הקודם היה בהקפו כפי שרשום בהעתק שלי, הסכים המושל לאשר גם את הכיור. המושל הביע את שביעת רצונו במלים „תודה רבה״ שבטא בעברית ואמר למר קיסילוב להחתים את כל הכלים בחותמת הממשלה. על כל כלי הניחו שתי חותמות והמושל חתם את שמו על החותמת. החדיתי למושל בשם מוסדותינו על אשור הכלים. המושל הביע את רצונו שנצלם

את הכלים ונשלח לממשלה העתקה אחת של הצלומים. כמו כן אמר שהנחת החותמות על הכלים הוא רק באופן זמני ושיחתים עוד פעם את הכלים על ידי חתימה בעופרת. בהזדמנות זו אמרתי למושל שאין לנו מקום קבוע בשביל הכלים כיון שביתנו על יד הכותל הרוס ואין אפשרות להניח בתוכו את הכלים. המושל הבטיחני שמיד אחר הפסח יתן את הרשיון הדרוש לתקון הבית. הוא שאלני איפה אניח את הכלים באופן זמני. אמרתי לו שאניחם באחד החדרים בישיבת „פורת יוסף", שהוא המקום היותר קרוב שיש לנו על יד הכותל. הודיתי לו עוד פעם על הבטחתו לתת את הרשיון לתקון הבית.

יום השבת, יב ניסן [1.4.39]

מפקד משטרת העיר העתיקה קפטן שייטפורד בלוית הקצין הבריטי מר קמבל בקרו בכותל. מר שייטפורד שאלני אם הכל בסדר על יד הכותל וכמו כן הביע את רצונו שבכל ענין שיש לי בקשר עם הסדרים בכותל אפנה ישר אליו במשרדו אשר בקישלה או על ידי הטלפון. הוא אמר לי שהוא מוכן לתת לנו משמר בזמן הבאת כלי הקודש ל„פורת יוסף" ובזמן הסעת הכלים בחג אל הכותל. אמרתי לו שבזמן הבאת הכלים ל„פורת יוסף" אינני חושב שיש לנו צורך במשמר, רק בזמן הסעת הכלים בהשכמת הבוקר בחג אל הכותל דרוש לנו משמר. הוא התענין גם בענין תקון ביתנו על יד הכותל. מסרתי לו את הבטחת המושל לתת לנו את הרשיון הדרוש מיד אחר הפסח.

ב"ה יום שני, יד ניסן תרצט [3.4.1939]

כנהוג בכל שנה בא קהל בערב הפסח להתפלל את סדר קרבן פסח על יד הכותל. הקהל היה קטן לעומת הרגיל בזמן שקט. מספר המתפללים ביום זה לפני הכותל עלה בערך ל־500 איש. בקר על יד הכותל קצין המחוז מר קיסילוב בלוית מר י. בן־צבי. השמירה בדרך אל הכותל היתה מוגברת.

יום שלישי, טו ניסן, ראשון של פסח [4.4.39]

בליל הראשון של החג התפללו שני מנינים את תפלת ערבית. מנין אחד היה מאנשים הגרים מחוץ לעיר והקדים אפוא בתפלה. היה משמר מוגבר בכותל ובדרך אל הכותל.

בהשכמת הבוקר הבאנו את כלי הקודש אל הכותל בלוית משמר: סרג'נט בריטי ושוטרים יהודים ובריטים. כמו כן הבאתי את ספרי התורה אל הכותל בלוית משמר שוטרים.

המנין הראשון התחיל בתפלה בשעה 7.30 בבוקר. התפללו 7 מנינים תפלה שלמה על יד הכותל עם קריאת התורה. הרבה מנינים התפללו תפלת מוסף לבד. תפלת המוסף נמשכה עד שעה 12.30 בצהרים. בצהרים התחילו כבר בתפלת המנחה עד הערב.

היה קהל גדול מאד של מתפללים. במשך היום היו בערך שנים עשר אלף מתפללים ומבקרים. השמירה היתה חזקה בכותל ובדרך אל הכותל. בנגוד לנהוג בכל השנים שנמצאים על יד הכותל שני קצינים, קצין יהודי וקצין ערבי האחראים על הסדרים בכותל ביום החג, נמסרה היום האחריות על השמירה

בכותל ובדרך אל הכותל לסרג'נטים בריטיים רבים שהתחלפו בכל שעה. בקרו במשך היום קצינים בריטיים גבוהים מן המשטרה ומן הצבא בכותל ובדרך אל הכותל. באופן מיוחד בקר את השמירה לעתים תכופות במשך היום הקצין הבריטי מר קמבל.

ב"ה טז—כ ניסן תרצט, חול המועד [5—9.4.1939]

ביום הרביעי, ראשון של חול המועד בקרו והתפללו במשך היום יותר מאלף איש, ביתר הימים בקרו בכל יום בערך 400—500 איש.

ביום השבת חול המועד התפללו ובקרו כחמשת אלפים איש בימי חול המועד התפללו בכל יום כשבעה מנינים מוספים.

ביום הראשון אחרון של חול המועד אחר הצהרים בקר בכותל הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג שליט"א בלוית משמר שנמסר לו מהמשטרה.

יום שני, כא ניסן, שביעי של פסח [10.4.39]

גם היום הבאנו בהשכמת הבוקר את כלי הקודש וספרי התורה על יד הכותל בלוית משמר. ששה מנינים התפללו תפלה שלמה ביחד עם קריאת התורה. מספר המתפללים והמבקרים היום היה יותר מאשר ביום הראשון של פסח. מפקד המשטרה מר שייטפורד אמר לי שהוא משער כי היו במשך היום יותר מעשרת אלפים איש, כפי שנוכח ממספר האנשים שעברו במשך היום דרך הקישלה. לפי השערתי היו במשך היום כחמשה עשר אלף איש.

גם היום היתה השמירה מאורגנת ומוגברת כמו ביום הראשון של פסח. הקצין הבריטי מר קמבל בקר תכופות במשך היום. בערב בקר גם מפקד המשטרה מר שייטפורד. הבעתי לו בשם מוסדותינו תודה על זה שהכל עבר בסדר ולא קרה כל מקרה של הפרעה על יד הכותל ובדרך אל הכותל במשך ימי החג.

החזרנו את כלי הקודש ל"פורת יוסף" בלוית משמר.

יום ששי, כה ניסן [14.4.39]

כרגיל, התפלל גם היום המנין הקבוע של הספרדים את תפלת המנחה בערב שבת. השמירה בדרך אל הכותל התחילה בשעה 3 אחר הצהרים.

יום השבת, כו ניסן [15.4.39]

בליל שבת התפלל המנין הקבוע של הספרדים את תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית. המנין הזה גומר את תפלת ערבית עוד לפני שקיעת החמה והוא מורכב מאנשי העיר החדשה. המנין השני של אשכנזים מתושבי העיר העתיקה מתפלל כנהוג אצל האשכנזים.

מפקד העיר העתיקה קפטן שייטפורד בקר על יד הכותל. הוא שאלני על דבר הסדרים בכותל ובהזדמנות זו אמר לי כי כל פעם שיהיה לי איזה דבר ביחס אל הכותל אוכל לפנות אליו במשרדו אשר בקישלה או על ידי הטלפון של המשטרה המרכזית. הוא מקוה למלא את משאלותינו בנוגע לעניני הכותל. הודיתי לו.

ביום השבת התפללו שני מניינים את תפלת שחרית על יד הכותל וקראו בתורה בבית הכנסת היותר קרוב אשר בבתי מחסה. 7 מניינים התפללו רק תפלת מוסף, 2 מניינים תפלת מנחה.

את כיור המים וספרי התהלים והתפלה מביאים מתנדבים מ„פורת יוסף" עד הכותל וחזרה, כיון שהחדר שלנו על יד הכותל טרם תוקן.

היתה שמירה מוגברת בכותל ובדרך אל הכותל.

ב"ה יום שני, כח ניסן תרצט [17.4.1939]

המהנדסים הקר[107] — ילין[108] בקרו וערכו מדידות חדשות בחצרנו שעל יד הכותל בקשר עם התכנית החדשה לתקון החדרים שם לפי דרישת מושל המחוז.

היום היתה תנועה גדולה של המשטרה החשאית ב„מגרש הצבר" שעל יד הכותל.

יום שלישי, כט ניסן, ערב ראש חודש איר [18.4.39]

הבוקר כשהלכתי אל הכותל עצר אותי משמר של המשטרה ואמר לי כי אי אפשר ללכת אל הכותל מסבת החפושים המדוקדקים שהמשטרה עורכת בסביבת הכותל. הם הוליכו אותי לחצר „פורת יוסף" פנימה והראו לי משם קבוצה של יותר ממאה ערבים שהמשטרה הוציאתם מבתיהם והושיבתם ברחבה שעל יד שער האשפות ועוד קבוצות שהוליכו אותם מכוון החצרות של הסביבה אל המקום הזה.

הקהל היהודי שבא להתפלל כנהוג בערב ראש חודש אל הכותל היה מוכרח לשוב כלעומת שבא. יחידים שהספיקו לבוא בשעה מוקדמת בבוקר אל הכותל היו מוכרחים גם הם לפי פקודת המשטרה לעזוב את הכותל. חכיתי עד שעת הצהרים ולא יכולתי לגשת אל הכותל מן הסבה הנ"ל.

היום נודע לי כי אמנם מצאו ב„מגרש הצבר" שעל יד הר הבית חמש פצצות.

יום רביעי, ל ניסן, א דראש חודש איר [19.4.39]

גם הבוקר לא נתנו לי לגשת אל הכותל מסבת העוצר והמשך החפושים בסביבת הכותל. נגשתי אל הסרג'נט הבריטי המפקח בתחנת המשטרה ברחוב היהודים ובקשתיו שיתן לי רשות ללכת אל הכותל, כיון שתמיד בזמן שיש עוצר בעיר העתיקה נוהגים היהודים לבקר בכותל והמשטרה אינה מונעתם מזה. הסרג'נט הבריטי לא הסכים ואמר כי היום שונה מאשר תמיד, בגלל המקרה של ירית השוטר הבריטי ברחוב דוד. אמרתי לסרג'נט כי אפנה בעצמי אל מפקד העיר העתיקה מר שייטפורד בנדון זה אבל הסרג'נט הבריטי בקשני לא להתאמץ דוקא ללכת היום. גם הסרג'נט היהודי הסביר לי שלא כדאי במקרה של היום ללכת אל הכותל. נשמעתי להם. כפי שמסרו לי אחר כך אסרו יהודי אחד שהלך אל הכותל והוליכו אותו אל הקצין הבריטי בתחנת המשטרה המרכזית.

107. מר ולהלם הקר, היה מהנדס ובנין חשוב.

108. מר אליעזר ילין, בנו של הפרופ' דוד ילין, היה יושב ראש אגודת המהנדסים בירושלים ויחמר האגודה העברית למען ירושלים.

הקצין פקד מיד לעזוב את היהודי ולתת לכל היהודים לגשת להתפלל ליד הכותל בלי כל הפרעה בכל זמן העוצר.

יום ששי, ב איר [21.4.39]

אחר הצהרים לא באו מתפללים אל הכותל, כנראה מחשש שמועות העוצר. על פי בקשתי שאל השוטר הבריטי התורני בתחנת המשטרה המרכזית ואמרו כי הלילה אחרי שעה 6 לא יתנו גם ליהודים לעבור דרך שער יפו בלי תעודה וכן בשבת בבוקר לא יתנו גם ליהודים לעבור דרך שער יפו לפני שעה 8 בבוקר, לכן עזבתי הערב את הכותל לפני שעת התפלה. כפי שמסרו לי אחר כך התפללו תושבי העיר העתיקה תפלת קבלת שבת וערבית.

יום השבת, ג איר [22.4.39]

היום התפלל קהל קטן על יד הכותל. היום הוסר העוצר מהעיר העתיקה, אולם הקהל כנראה לא ידע על זה. מנין אחד התפלל שחרית וקראו בתורה בבתי מחסה, 5 מניינים התפללו את תפלת המוסף, מנין אחד התפלל מנחה.

הבוקר נפגשתי עם מפקד העיר העתיקה מר שייטפורד ועם הקצין הבריטי מר קמבל על יד שער יפו. הם פרשו בשלומי ושאלוני על הסדר בכותל. היתה שמירה מוגברת בכותל ובדרך אל הכותל.

ב"ה יום ששי, ט איר תרצט [28.4.1939]

הערב בשעה 5 קבלתי פקודה מאת השוטר התורני שעל יד הכותל לגמור את תפלת ערבית בליל שבת עד שעה 6. אמרתי לו שזה דבר בלתי אפשרי לגמור את התפלה לפני שעה 6.45 בערב. השוטר התקשר עם הקצין הבריטי במשטרה המרכזית. הקצין עמד על הפקודה הזאת, כיון שסביבת הכותל היא מחוז ערבי ומשעה 6 בערב יש עוצר בכל הסביבה הערבית בעיר העתיקה. בקשתי מאת השוטר הבריטי שיקשר אותי עם מפקד העיר העתיקה קפטן שייטפורד. בקשתי מאת המפקד לבטל את הפקודה הואת ולא לבטל את התפלה הנהוגה על יד הכותל בכל ליל שבת. המפקד נאות לבקשתי ומסר פקודה לשוטר התורני לתת לנו להתפלל בלילה עד שעה 6.45 כבקשתי. בשעה 6 בלילה בא אל הכותל סגן הקצין הבריטי מר מקנואל ואמר לי שעלינו ללכת מן הכותל בהתאם לפקודה שיש לו. אמרתי לו שיש לי כבר רשיון להמשיך בתפלה מאת המפקד, הוא התקשר עם המפקד מר שייטפורד ואמר לי כי נכון מאד שהמפקד הרשה לנו להמשיך בתפלה בהתאם לבקשתי אולם הוא מיעץ לנו לא לשהות הרבה בלילה, כי בלילה קשה השמירה במבואות אל הכותל. הודיתי לו על עצתו.

ב"ה יום ששי, טז איר תרצט [5.5.1939]

הקצין הבריטי מר קמבל מסר לי הערב כי קבלו פקודה במשטרה לתת לנו שמירה בעת הבנית התקון של חדרנו על יד הכותל. הוא אמר לי כי כל שעה שנחליט לבנות עלינו להודיע לו על ידי תחנת המשטרה ברחוב היהודים והוא יסדיר את השמירה.

יום השבת, יז איר [6.5.39]

התפלות היו כרגיל, השמירה היתה בסדר.

המפקד מר שייטפורד בקר בכותל ומסר לי גם כן בדבר ההודעה לסדור שמירה בבנין חדרנו ותקונם על יד הכותל.

ב"ה יום ראשון, יח איר תרצט [7.5.1939]

הודעתי למהנדס מר ילין על דבר הרשיון לתקון החדרים ושעליו לקחת את הרשיון כדי שנוכל מיד להתחיל בבנין. כמו כן הודעתי לפועלים שקבלו את העבודה שיתקשרו עם מר ילין בדבר הבנין.

יום רביעי, כא איר [10.5.39]

מר ילין הודיעני שהוא נתקל בקשיים בקבלת הרשיון מן העיריה. נפגשתי עם מר ח. סלומון ובקשתיו לסדר את ענין הרשיון בעיריה. הוא הבטיחני לסדר את הדבר.

יום ששי, כג איר [12.5.39]

כשבאתי אחר הצהרים אל הכותל התאוננו לפני שהסרג'נט הבריטי איננו נותן לשבת על הרצפה ברחבת הכותל. נגשתי אל הסרג'נט הבריטי ושאלתיו לפשר הדבר. הוא אמר לי כי לפי התוקה של הכותל אסור לשבת על הרצפה על יד הקיר המערבי של הרחבה. אמרתי לו כי לפי מיטב ידיעותי אין חוק שכזה קים. יש רק אסור לשבת על המדרגות שברחבה ויש אסור לשבת על ספסלים אולם לשבת על הרצפה ברחבה אין כל אסור. הוא עמד על שלו. אמרתי לו שאוכיח לו על ידי הקצין.

הבוקר התראיתי עם קצין המתוז מר קיסילוב ודברתי אתו בדבר הרשיון לתקון החדרים על יד הכותל. הוא אמר לי כי המושל כבר חתם על הרשיון והרשיון נשלח אל העיריה.

בקרתי במשרדו של המהנדס מר ילין ומסרתי לו את דברי מר קיסילוב. הוא אמר לי שיש צורך להתחיל בבנין החדרים ותקונם לא יותר מאוחר משבוע הבא כדי שיהיה גמור לפני חג השבועות. נזדמנתי עם הפועלים והלכתי אתם למשרדו של מר ילין והוסכם להתחיל בבנין ביום שני הבא.

התקשרתי דרך תחנת המשטרה ברחוב היהודים עם הקצין מר קמבל. הודעתי לו כי החלטנו להתחיל בבנין ביום השני הבא ובקשתיו שיסדר לנו שמירה. הוא הבטיח לי לסדר שמירה טובה.

בערב בקר הקצין הבריטי מר קמבל על יד הכותל. הוא דבר אתי שוב בדבר פרטי השמירה. בקשתיו לסדר שמירה גם בלילה כדי שלא יהרסו בלילה מה שנבנה ביום. הוא אמר לי כי זהו דבר קשה לתת שמירה מיוחדת בלילה אבל הוא יתן פקודה לשוטרים הבריטיים שעל יד הכותל כי ישימו לב בלילה על הבנין בחדרים.

הסרג'נט הבריטי מסר לקצין הנ"ל על הוכוח שלי אתו בנוגע לפקודה שמסר לא לתת ליהודים לשבת על הרצפה ברחבת הכותל. הקצין הבריטי הסכים לדעתי כי אין כל אסור לשבת על הרצפה רק על המדרגות של הרחבה

אסור לשבת. הסרג׳נט הבריטי נגש אלי אחר כך ואמר לי כי צדקתי ונתן הוראות לשוטרים הבריטיים התורניים לתת לשבת על רצפת הרחבה, חוץ מן המדרגות.

יום השבת, כד איר [13.5.39]

התפלות היו כרגיל. השמירה היתה בסדר.

מפקד העיר העתיקה מר שייטפורד בקר בכותל. הוא דבר אתי גם בן בדבר פרטי השמירה על הפועלים בעבודתם ובסדרים שעל יד הכותל. הוא שאלני אם הכל בסדר על יד הכותל. אמרתי לו שכן.

ב״ה יום שני, כו איר תרצט [15.5.1939]

היום בבוקר בשעה 8 התחילו בעבודת תקון החדרים. היתה שמירה הגונה במבוי של החצר על יד הבנין ומחוץ למבוי. שיך אבו מדין[109] שאלני מה בונים. אמרתי לו שרק מתקנים את החדרים ואת הקיר הרעוע. הוא התרגז. הזכרתי לו לשיך שלפני שנה בזמן שתקן את חצרו הגובלת עם חצרנו אמר לי אז: למה אין אתם מתקנים את חצרכם? ועניתי לו: יבוא היום שגם אנו נתקן, ועתה בא היום שאנו מתקנים את חצרנו. הוא הלך בלתי מרוצה.

אחר כמה שעות בא השיך הנ״ל עם קצין ערבי מתחנת המשטרה של העיר העתיקה. השוטרים הבריטיים אמרו לקצין כי נשלחו מטעם המשטרה לשמור ובודאי יש רשיון לבנין. הקצין נזף בשיך והלך לו. אחר הצהרים בא שוטר בריטי עם פקודה מאת המושל להפסיק את העבודה, גם מסר שעלינו לעמוד בקשר עם תחנת המשטרה ברחוב היהודים בנוגע לשאלת העבודה במקום. התקשרתי בערב עם תחנת המשטרה ברחוב היהודים ומסרו לי שעד שעה תשע בלילה אקבל תשובה אם אפשר להמשיך בעבודה למחר. התקשרתי שוב עם התחנה בשעה 9 בלילה וענו שלפי שעה לא עלה בידי המשטרה המרכזית לברר אם נוכל להמשיך בעבודה מחר ועלי להתקשר שוב עם התחנה מחר בבוקר. התקשרתי עם המהנדס מר ילין ובקשתיו להתקשר עם העיריה בנדון זה.

יום שלישי, כז איר [16.5.39]

התקשרתי בבוקר עם תחנת המשטרה ברחוב היהודים בדבר המשכת הבניה היום. במשך כל היום לא יכולתי לקבל כל תשובה חיובית מאת המשטרה. מר סלומון הבטיח להתענין בדבר.

יום רביעי, כח איר [17.5.39]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב. הוא אמר לי שאין לו כל ידיעה בדבר הפסקת העבודה על ידי המושל, כי מר סלומון נהל את המשא ומתן בנדון זה עם המושל.

המהנדס מר ילין הצליח היום — בהשתדלותו של מר סלומון — לקבל רשיון בניה מאת העיריה.

התקשרתי מיד עם הקצין הבריטי מר קמבל ואמרתי לו כי יש בידנו

109. שיך אבו־מדין, הוא ראש עדת המערביים וממונה על הקדש „וקף אבו־מדין", שכלל את הכותל, הרחבה והחצרות בסביבות הכותל.

רשיון בניה מאת העיריה ובקשתיו לסדר את ענין השמירה. מר קמבל אמר לי כי הוא אינו יכול לסדר שמירה כל זמן שלא יקבל פקודה מאת המושל, כי עכוב הבנין בא מצד המושל.

הוברר לי כי המועצה המושלמית טוענת כי הכנסנו בגבול חצרנו מטר אדמה ברוחב השיך להם.

יום השבת, ב סיון [20.5.39]

היום היה קהל קטן מאד של מתפללים בכותל מסבת החפושים שעורכים אצל יהודים בשער יפו. הקהל מוצא אי נעימות להפגש היום עם השוטרים הבריטיים המרוגזים מאד.

בצהרים בא אל הכותל האדמו"ר מקרלין[110] עם קהל מחסידיו, בערך מאתים איש, להתפלל תפלת מוסף. הקהל הזה בא בקבוצה אחת ועשה רושם כאלו של תהלוכה. הסברתי לסרג'נט הבריטי כי זהו רב גדול שבא מחו"ל ובא אל הכותל להתפלל יחד עם חסידיו ובני עדתו.

השמירה היתה היום מוגברת כרגיל והכל עבר בסדר. קצין משטרה גבוה בא לבקר בשעת התפלה.

ב"ה יום ראשון, ג סיון תרצט [21.5.1939]

המהנדס מר ילין הודיעני כי קבל מכתב של המושל אל המשטרה בדבר סדור שמירה והמשכת העבודה. נסעתי אתו יחד אל המשטרה המרכזית ומסרתי את המכתב למפקד העיר העתיקה מר שייטפורד. הוא התקשר מיד עם הקצין מר קמבל ומסר לו הוראות בדבר סדור השמירה ואמר לי להכנס לחדרו של מר קמבל ולדבר אתו על פרטי השמירה. הייתי אצל מר קמבל וסדרתי אתו את פרטי השמירה. בהזדמנות זו דברתי עם מר שייטפורד בדבר סדור שמירה מוגברת בכותל ובדרך אל הכותל ביום חג השבועות שיחול ביום רביעי. הוא רשם אצלו את שעות התחלת תפלה וגמר התפלה בחג ובליל החג כפי שאמרתי לו והבטיחני לסדר את השמירה.

בשעה 1 אחר הצהרים התחילו בעבודה. סודר משמר מיוחד.

יום שני, ד סיון [22.5.39]

גם היום ממשיכים בעבודה בלוית משמר בריטי. בצהרים הפסיק מהנדס העיריה מר פרק את עבודת התקונים בחצרנו על יד הכותל. כל נמוקים לא מסר. הפועלים הראו לו את הרשיון של העיריה ושל המושל אבל הוא הדף את זה בכעס ועשה את מר מיוחס השמש של הכותל לאחראי שלא ימשיכו לבנות שם.

יום שלישי, ה סיון [23.5.39]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם הפסקת העבודה. מר קיסילוב הבטיחני שהעבודה נפסקה באופן זמני לרגל המאורעות האחרונים. כשיהיה שקט ירשו להמשיך את העבודה. בהזדמנות זו דברתי עם מר קיסילוב על

110. ר' אברהם אלימלך, הנשיא השביעי לקרלין סטולין.

הסדרים בכותל ביום החג. הוא אמר לי שכמו בכל שנה תסודר שמירה מוגברת מאד בכותל ובדרך אל הכותל.

יום רביעי, ו סיון, חג השבועות [24.5.39]

בליל חג השבועות התפלל מנין מצומצם על יד הכותל את תפלת ערבית של החג. בבוקר התחילו להתפלל בשעה 5.30 ועד שעה 9 היה קהל צפוף מאד. 4 מניינים התפללו שחרית וקראו בתורה ברחבת הכותל. את כלי הקודש[111] היינו מוכרחים לסחוב מחצר „פורת יוסף" עד הכותל. ספרי תורה השגנו היום בקושי מבית הכנסת שבבתי מחסה.

בשעה 11 לפני הצהרים בא להתפלל אל הכותל תפלת מוסף הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג ביחד עם מתפללי בית הכנסת ישורון ששם התפלל. בצהרים בא להתפלל את תפלת המוסף האדמו"ר מקרלין ביחד עם חסידיו שהגיעו למאות.

בבוקר בשעה 5.30 נפגשתי עם מפקד העיר העתיקה מר שייטפורד על יד שער יפו. דברתי אתו על השמירה והסדרים במשך היום על יד הכותל. הוא חקר אצלי על שמועות ההפגנות בכותל במשך היום. אמרתי לו שאינני יודע על זה. בכל חג שבועות באים אלפי יהודים להתפלל על יד הכותל. היתה שמירה מוגברת מאד בכותל ובדרך אל הכותל. האחראים על השמירה והסדרים בכותל היו הקצינים היהודיים מר מזרחי ומר גורדון והקצינים הערביים מר ג'מיל אל עסאלי ומר אברהים ג'רג'ורה שהתחלפו במשך היום. מפקד העיר העתיקה מר שייטפורד בעצמו שהה שעות אחדות לפני הצהרים בכותל. הקצין הבריטי מר קמבל בקר הרבה פעמים במשך היום בכותל ובדרך אל הכותל. מלבד זה היו סרג'נטים בריטיים ושוטרים וחילים בריטיים וקורפורל יהודי בלוית עשרים נוטרים יהודיים שפקחו על הסדרים בתוך הכותל. הקצין המחוזי מר קיסילוב שהה כמעט חצי יום על יד הכותל. כמו כן היה מר קורנגולד מטעם ועד הקהלה עד שעה 1 בצהרים ברחבת הכותל.

היה קהל גדול. עד שעה 1 בצהרים הגיע מספר המתפללים והמבקרים בכותל לערך 12.000 יהודים. אחר הצהרים הגיע מספר המתפללים לעוד 3.000 יהודים. מספר המתפללים והמבקרים בכותל בחג השבועות של השנה הגיע רק לחצי ממספר המתפללים והמבקרים בחג שבועות בשנה אחרת. השפיעו כנראה המאורעות וגם החום הגדול.

התפללו הרבה מניינים תפלת מנחה. מנין אחד מצומצם התפלל תפלת ערבית. במוצאי החג קדשנו את הלבנה בשירה ורקוד כנהוג. בכלל עבר כל היום בסדר גמור.

ב"ה יום שני, יא סיון תרצט [29.5.1939]

מיור גנרל א. קנר, המפקד הצבאי של מחוז ירושלים, בקר לפני הצהרים על יד הכותל בלוית שלישו, מפקד המשטרה של העיר העתיקה קפטן שייטפורד

111. לאחר שנשרפו כלי הקודש ליד הכותל המערבי על ידי הערבים נתנו שבעה מאישי הישוב הירושלמי, לפי בקשת הועד הלאומי, כלי קודש חדשים.

והקצין הבריטי מר קמבל. הוא בקר את המקומות האסטרטגיים שבסביבת הכותל ובקר גם את חצרנו שעל יד הכותל. המפקד מר שייטפורד הציגני לפני הגנרל בתור בא כח מוסדות היהודים על יד הכותל. בהזדמנות זו הודיתי למר שייטפורד על הסדרים והשמירה הטובה שסדר ביום החג בכותל ובדרך אל הכותל.

יום רביעי, יג סיון [31.5.1939]

הקצין הבריטי מר קמבל בקר היום על יד הכותל. הוא לוה פקיד ממשלתי גבוה.

במשך היום חפצתי להתקשר עם מר קמבל בנדון סדור משמר על יד הבנין שעל ידי הכותל ולא יכלתי להשיגו, כי לא היה במשרדו. בזמן שהותו בכותל לא היתה לי אפשרות לדבר אתו.

יום חמישי, יד סיון [1.6.1939]

בקרתי את מפקד העיר העתיקה מר שייטפורד במשטרה ובקשתי ממנו לסדר משמר ביום ראשון הבא בבוקר שאז נמשיך בעבודת תקון החדרים על יד הכותל. הוא הבטיחני מיד לעשות כן ורשם אצלו לשלוח את המשמר ליום ראשון.

התקשרתי מיד עם הפועלים העובדים בבנין והודעתי להם שביום ראשון יוכלו לעבוד.

יום השבת, טז סיון [3.6.1939]

מסבת המצב המתוח בעיר לא באו ביום השבת מתפללים מחוץ לעיר העתיקה. התפללו רק שני מנינים תפלת מוסף ומנין אחד תפלת מנחה. בסך הכל היו במשך היום כ־80 יהודים.

ב״ה יום ראשון, יז סיון תרצט [4.6.1939]

נפגשתי עם הקצין מר קמבל. הוא אמר לי שהפקיד כבר משמר המחכה לפועלים על יד הכותל. הלכתי עם הפועלים אל הכותל. מיד כשהתחילו לעבוד בא פקיד ערבי מן העיריה ובקש שיראו לו את הרשיון של העיריה ואת הרשיון של המושל. הוא אמר לי כי הרשיון של העיריה בוטל על ידי העיריה ויש צורך לחדשו ודרש אפוא להפסיק את העבודה. אמרתי לפקיד הזה כי אין לו כל רשות להפסיק את העבודה בזמן שיש לנו רשיונות מאת המושל ומאת העיריה ואין אנו מחויבים לשמוע לו להפסיק את העבודה, אנו נמשיך את העבודה ואל יפריע לנו. השוטר הבריטי שעמד על המשמר ושהראיתי לו את הרשיונות הסכים עמדי ואמר לפקיד כי אל יפריע אותנו בעבודה. השוטר התקשר בכל זאת עם הקצין מר קמבל ומסר לו את הענין. הקצין אמר לו שהענין הוא בסדר גמור ולא ישמע למי שיבוא להפסיק את העבודה.

ב״ה יום ראשון, ט תמוז תרצט [26.6.1939]

המהנדס מר ילין מסר לי העתקה ממכתבו של מושל המחוז להנהלת הקרן הקימת, כתוצאה מבקור סגן המושל מר איונס, מהנדס העיריה מר פרק והמהנדסים מר הקר וילין על יד הבנין בחצר הקרן הקימת שעל יד הכותל.

במכתב הזה כותב המושל שעל החלק שבחצר שבא עליו ערעור מצד המועצה המושלמית עלינו להפסיק את העבודה עד שנוכיח את בעלותנו עליו, על הקיר החיצוני והחדר שבקומה התחתונה עלינו לבקש רשיון מיוחד מאת העיריה לבנין, ואשר לחדר שבקומה העליונה איננו מתנגד שנמשיך בתקונו כפי האשור שבידינו מאת העיריה והמושל.

בקרתי את מפקד המשטרה בעיר העתיקה קפטן שייטפורד והראיתי לו את העתקת המכתב הנ"ל ואמרתי לו שבהתאם לכך אנו חפצים להמשיך בתקון החדר בקומה העליונה ובקשתי ממנו שמירה של המשטרה בזמן העבודה. הוא התקשר מיד עם הקצין מר קמבל על ידי הטלפון, אבל מר קמבל לא היה בחדרו. מר שייטפורד הלך בעצמו אתי למשרדו של מר קמבל הנ"ל ומסר לעוזרו שיסדר את השמירה על יד הבנין בהתאם לבקשתי. קבענו שנתחיל בעבודה ביום שלישי יא תמוז בשעה 8 בבוקר, משמר של שוטרים בריטיים יחכה לנו בשעה זו בתחנת המשטרה ברחוב היהודים.

יום שלישי, יא תמוז [28.6.39]

בבוקר התחילו בעבודה בחדר שבקומה העליונה. עבדו עד הערב במשמר של שוטרים בריטיים.

בשעה 2.45 אחר הצהרים בא אל הכותל הרב הראשי החדש לארץ ישראל הרב עוזיאל[112] בלוית הרב הראשי לתל אביב הרב עמיאל, חברי הרבנות הראשית לתל אביב וחברים מעירית תל אביב, חברי הנהלת העדה הספרדית שבירושלים וקהל רב מירושלים ומתל אביב. הרב הראשי אמר מזמורי תהלים ובקש מהקהל שיאמר אחריו. הוא הקריא תפלה מיוחדת שחבר ליום המאורע הזה. בדמעות ובהתרגשות מרובה עזב את הכותל.

יום השבת, ו מנחם אב [22.7.39]

בליל השבת התפללו כרגיל שני מנינים את התפלות. ביום השבת היה קהל מתפללים יותר מן הרגיל. היתה שמירה מוגברת.

הקצין הבריטי מר קמבל בקר בכותל. דברתי אתו בדבר הסדרים בתשעה באב על יד הכותל. הוא אמר לי שהדבר עודנו בגדר עיון, לרגל המצב המיוחד שבעיר העתיקה בשעות 10-4 בלילה. אמרתי לו שעל המשטרה להתחשב עם המנהג המסורתי של היהודים החרדים לערוך תקון חצות על יד הכותל בליל תשעה באב.

ב"ה יום שלישי, תשעה באב תרצט [25.7.1939]

בשעה 7 התחילה התפלה בליל תשעה באב. התפללו שני מנינים תפלת ערבית, 8 מניינים ערכו סדר קינות שארך עד שעה תשע בלילה. היו כ-500 מתפללים. גם השנה היו בלילה הרבה מבקרים, ביחוד מבין הנוער. מספר

112. הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל, רב ראשי לארץ ישראל וראשון לציון. יום זה היה יום הכתרתו של הרב עוזיאל להב ראשי. לפנים היה רב ראשי בסלוניקי ורב ראשי של יפו תל אביב. היה מראשי המזרחי בארץ, יצג את יהודי ארץ ישראל בהופעותיו לפני ועדות התקירה השונות.

המבקרים היו בערך 5.000. על פי פקודת המשטרה שהו בכותל רק עד שעה 10, שאז מתחיל מצב מיוחד בעיר העתיקה.

הקצין המחוזי מר קיסילוב בקר בלילה, כמו כן הקצין הבריטי מר קמבל. בשעה 5.30 בבוקר התחיל המנין הראשון בעריכת סדר קינות. עריכת הקינות והתפלות נמשכה עד הצהרים. אחר הצהרים התפללו תפלת המנחה כ־2000 מתפללים, ו־8000 היו במשך היום.

היתה שמירה חזקה מאד בכותל ובדרך אל הכותל בפקוד שלשה סרג'נטים בריטיים ובפקוח שני קצינים בריטיים, מר קמבל ומר בורן. הקצינים הבריטיים ישבו על יד הכותל לפני הצהרים כארבע שעות רצופות. בקרו לפני הצהרים גם מפקד העיר העתיקה קפטן שייטפורד ועוד קפטן בריטי חדש.

בשעה 3.10 אחר הצהרים נזרקה אבן קטנה ברחבת הכותל. לא נפגע איש. פניתי בענין זה לשוטר הבריטי התורני. הוא הלך לחפש בכל הכוונים של הכותל בחצרות של השכנים הערבים וברחוב ולא מצא כל חשוד. לפי דעתו נפלה האבן מן הכותל עצמה. לפי דרישתי רשם בשמי רפורט.

יום השבת, יג מנחם אב [29.7.39]

בליל שבת התפללו שני מנינים — ספרדים ואשכנזים — את התפלות כרגיל.

ביום השבת התפלל מנין אחד תפלת שחרית — הלכו לקרוא בתורה בבית הכנסת אשר בבתי מחסה. 5 מניינים התפללו תפלת מוסף. האדמו"ר מקרלין עם חסידיו, שעלו בערך ל־300 איש, התפללו תפלת מוסף. הם עזבו את הכותל רבע לפני 12 בצהרים.

בשעה 11.30 לפני הצהרים בקרו בכותל מפקד העיר העתיקה קפטן שייטפורד בלוית מיור בריטי חדש שבא כנראה למלא את מקומו של מיור סנדרס במשטרה. מר שייטפורד הראה לו את כל סביבת הכותל. מר שייטפורד שאלני על מצב הסדרים בכותל. אמרתי לו שהכל בסדר.

בשעה 12.17 נשמעה התפוצצות פצצה מכוון המקום שעל יד שער הזאויה הצפונית של רחבת הכותל. יהודים אחדים שנמצאו אז בכותל ברחו מיד. אחרי זה באו הקצין הבריטי מר קמבל והקצין הערבי מר עסאלי אל המקום. נתברר שהפצצה לא פגעה באיש ולא גרמה כל נזק. היא היתה פצצה קטנה. לא יכלו לגלות את מניח הפצצה. השכנים הערבים שבסביבה צעקו מיד שזה מעשה יהודים, אף שהיה יכול לגרום חס וחלילה לתוצאות מעציבות למתפללי הכותל, ביחוד אם הפצצה היתה מתפוצצת בזמן שהות האדמו"ר מקרלין שעזב את הכותל רק זמן קצר לפני כן.

בשעה 1 אחר הצהרים אמר לי הקצין מר קמבל שלפי דעת המפקד שייטפורד כדאי שנעזוב עתה את הכותל ושלא יתנו היום לבקר אחר הצהרים על יד הכותל. הוצאתי את תבת הספרים ואת הספרים מן הרחבה. סרג'נט בריטי לוה אותי לחדרנו שבו הנחתי את הספרים ועזבתי את הכותל. הקצין מר קמבל לוה אותי אחר עזבי את הכותל עד בתי מחסה.

ב"ה יום שני, טו מנחם אב תרצט [31.7.1939]

אחר הצהרים בא אל הכותל הקצין הבריטי מר קמבל עם שני סרג'נטים בריטיים ושוטרים. הקצין מר קמבל עשה נסיונות בזריקת פצצות ריקות מרחבת הכותל לתוך חצר הזאוויה הימנית של הכותל במקום התפוצצות הפצצה בשבת הקודמת. הנסיונות נעשו כנראה כדי להוכיח את האפשרות שמי שהוא זרק את הפצצה בשבת מן הכותל אל הזאוויה.

יום שש, יט מנחם אב [4.8.39]

אחר הצהרים בין הערבים התפלל מנין הרב אלפיה[113] את תפלת המנחה.

קצין המחוז מר קיסילוב בקר בכותל עם אורחים מחוץ לארץ. ליוה אותם מר מקס מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

יום השבת, כ מנחם אב [5.8.39]

בליל שבת התפללו כרגיל שני מניינים — ספרדים ואשכנזים — תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.

הקצין הבריטי מר קמבל בקר בכותל. היתה שמירה הגונה בכותל ובדרך אל הכותל.

ביום השבת התפללו: מנין אחד שחרית, 6 מניינים מוסף — בתוך זה מנין אחד של האדמו"ר מקרלין עם חלק מחסידיו ומנין אחד של כפר הנוער הדתי אשר בכפר חסידים — כ־50 צעירים, ו־2 מניינים מנחה.

הקצינים הבריטיים מר קמבל ומר בורן בקרו לפני הצהרים בכותל. הקצין מר קמבל בקר שוב בערב על יד הכותל. השמירה היתה מוגברת כרגיל. הכל עבר בסדר.

יום השבת, כה אלול [9.9.39]

בליל שבת התפללו כרגיל שני מניינים — ספרדים ואשכנזים — תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת התפללו 2 מניינים שחרית, 8 מניינים מוסף, 2 מניינים מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כ־700 יהודים. השמירה היתה מוגברת, כרגיל בכל יום שבת.

ב"ה יום שני, כז אלול תרצט [11.9.1939]

נפגשתי עם קפטן שייטפורד מפקד העיר העתיקה ודברתי אתו על דבר סדרי השמירה בכותל ובדרך אל הכותל בערב ראש השנה ובשני הימים של ראש השנה. הוא הבטיחני לסדר את השמירה ורשם אצלו את שעות התפלה בבוקר ובלילה.

יום רביעי, כט אלול, ערב ראש השנה תש [13.9.39]

במשך היום נהרו הרבה יהודים להתפלל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע ל־2.500 יהודים.

113. הרב יצחק אלפיה היה מתכמי הספרדים בירושלים ויקיריהם, ארגן מנין מיהודי בוכרה ופרס שהתפלל תפלת מנחה בערב שבת ליד הכותל. תפלה זו נערכה כמעט תמיד בריב עם.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ימי חמישי ושישי, א וב תשרי תש"ג ראש השנה [14-15.9.1939]

בליל הראשון של ראש השנה ובליל השני התפלל מנין מצומצם תפלת ערבית של החג על יד הכותל.

בימי ראש השנה התפללו תפלת שחרית וקראו בתורה על יד הכותל. תפלת מוסף לא התפללו שם מחמת תקיעת שופר האסורה בכותל. תפלת מנחה התפללו בכל יום כעשרים מנינים. מספר המתפללים והמבקרים ביום הראשון של החג היה כ-6.000 איש וביום השני של החג כ-500 איש.

אחריות השמירה בכותל היתה בידי הקצינים לנגר, גורדון ומזרחי — יהודים, והקצינים: עסאלי והאחים ג'רג'ורה — ערבים, שהתחלפו בכל יום בשלש משמרות ביום. בכל משמר קצין יהודי וערבי ביחד. גם בערב ראש השנה אחר הצהרים היה משמר הקצינים הנ"ל. גם הקצין הבריטי מר קמבל בקר פעמים אחדות בכל יום. מלבד המשמר הבריטי המוגבר הרגיל בכל חג היה בראש השנה גם משמר של שוטרים יהודיים תחת פקוחו של הקורפורל היהודי מר שבילי מתחנת רחוב היהודים. שוטר יהודי מיוחד הועמד במשמר בחצר ישיבת „פורת יוסף" הפונה לדרך הכותל. ימי החג עברו בעזרת השם בסדר גמור.

יום השבת, ג תשרי [16.9.39]

ביום השבת בא קהל גדול מאד להתפלל על יד הכותל, מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כ-4000 איש.

ב"ה יום ראשון, ד תשרי תש [17.9.1939]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב ומסרתי לו את סדר שעות התפלה על יד הכותל בערב יום הכפורים וביום הכפורים. כמו כן נפגשתי עם מפקד העיר העתיקה מר שייטפורד ודברתי אתו בדבר השמירה בכותל ובדרך אל הכותל בימים הנ"ל.

יום חמישי, ח תשרי [21.9.39]

בהתאם להודעות הרבנים[114] התחיל מן הבוקר לנהור קהל גדול אל הכותל. גם הרבנים הראשיים הרב הרצוג והרב עוזיאל באו להתפלל על יד הכותל. על פי הבקשה הפרטית של הרב הראשי הרצוג מאת הקצין הבריטי מר קמבל, שהיה נוכח בכותל, האריכה המשטרה את השמירה המיוחדת בכותל בעוד חצי שעה

114. הרבנות הראשית לארץ ישראל פרסמה ביום זה בירושלים את הכרוז הבא:
בכותרת „קראו אל ה' בחזקה!". עם ישראל למרכזיו ועורקי חייו טבוע מנפש ועד בשר בים של צרה נוראה ואיומה שכמוה לא נהיתה.

והשמירה המיוחדת של המשטרה היתה בשעות 10—1.30 בצהרים. היתה צפיפות גדולה מאד בשעות הנ"ל, שגרמה, בצרוף עם החום הגדול ששרר אז, למקרי התעלפות רבים בין הקהל. בשעות הנ"ל היו כ־6000 איש.

בבוקר, כשבאתי אל הכותל, לפני שהקהל הגדול הספיק לבוא, מצאתי חמורים טעוני חול עוברים ברחבת הכותל בין המתפללים. דברתי עם הסרג'נט הבריטי התורני בכותל בדבר ההפרעה לתפלה על ידי החמורים העוברים בין קהל המתפללים. הסרג'נט ענה לי על זה כי הלא ידוע לי החק כי רק בשבתות וימים טובים המאושרים על ידי הממשלה אסור לחמורים לעבור דרך רחבת הכותל בשעות שלפני הצהרים עד שעה 1 אחר הצהרים. אמרתי לו שמכיון שהרבנות הראשית לארץ ישראל הכריזה על היום כיום תפלה הרי לפי דעתי יש לו אותו הדין כמו יום רשמי שצריכה הממשלה להכיר בו. הסרג'נט אמר לי כי הוא איננו יכול לפסוק בענין זה ויתקשר עם הקצין הבריטי האחראי מר קמבל. הוא התקשר מיד עם הנ"ל והקצין מר קמבל אמר לו בתוקף שאין לנו כל רשות להפריע את מעבר החמורים היום. בקשתי מאת הסרג'נט והוא קשר אותי עם המפקד מר שייטפורד ואחר שהסרג'נט הסביר לו את השאלה ואת חות דעתו של מר קמבל דברתי על ידי הטלפון עם מר שייטפורד ואמרתי לו שמכיון שהרבנים קבעו את היום ליום מיוחד של תפלה, ולפי דעתי יבקרו אלפים איש בכותל, לכן אבקשו לתת פקודה לסרג'נט לסגור את הדלת של הזאוויה למעבר חמורים וערבים העוברים מכאן אל הרחוב. המפקד, אחרי שחשב קצת, נתן פקודה לסרג'נט הבריטי התורני לסגור את המעבר של הרחבה עד שעה 1 בצהרים בהתאם לבקשתי. הפקודה נתמלאה מיד. אחר חצי שעה בא הקצין מר קמבל אל הכותל והתחיל להתוכח אתי על זה שבקשתי דבר שהוא נגד החק (שאני בקי בו כמוהו) ואין כל רשות, לפי דעתו, לסגור את המעבר של הכותל רק בשבתות ובימים טובים הרשמיים המוכרים לפי החק. אני אמרתי לו כי לפי החק צריכה הממשלה להכיר גם יום אחר שהרבנים קובעים אותו ליום תפלה מיוחד. הוא לא קבל את טענתי וכעס עלי מאד ובכל זאת לא ההין לפתוח את הדלת של הזאוויה שנסגרה לפי פקודת המפקד. אחר כך טען כנגדי על שלא באתי אתו במשא ומתן ישיר על סגירת המעבר הנ"ל ועל שפעלתי מאחורי גבו. לא חפצתי להוכיח לו כי באתי בדברים עם המפקד רק אחר שהוא דחה את בקשתי על ידי הסרג'נט הבריטי. כיון שעלי לבוא בדברים אתו יום יום על עניני הכותל לכן בקשתי את סליחתו, ובזה נגמר הענין.

היתה שמירה מיוחדת של המשטרה בשעות התפלה הנ"ל. הקצין הבריטי מר קמבל בעצמו היה ברחבת הכותל בשעות הנ"ל. גם המפקד מר שייטפורד בקר בכותל ושהה זמן ממושך שם.

יום ששי, ט תשרי, ערב יום הכפורים [22.9.39]

כרגיל בכל שנה באו המונים להתפלל על יד הכותל. במשך היום היו כ־5000 מתפללים.

יום השבת, י תשרי, יום הכפורים [23.9.39]

בליל יום כפור התפללנו את תפלת כל נדרי, ערבית ואמרנו סליחות על יד הכותל. היה מנין מצומצם. היו גם מבקרים מועטים. היה משמר מיוחד של המשטרה בפקוח הקצינים גורדון ועסאלי.

ביום הקדוש התפללו כל התפלות על יד הכותל עם בעלי תפלה משובחים. קראו גם בתורה על יד הכותל. כרגיל בכל שנה היה קהל גדול בתפלת נעילה, בעקר מבקרים. היו כמאה מתפללים וכחמש מאות בחורים ובחורות, שבאו לשמע תקיעת שופר. גם השנה תקעו בשופר שהביאו אותו ביום השבת אל הכותל. התוקע נתפס על ידי המשטרה. אחר התקיעות שרו הבחורים את שירת „התקוה". הקהל המתפלל המשיך בתפלת ערבית וקדשנו את הלבנה, גם שרנו „טובים מאורות".

היתה שמירה חזקה מאד במשך היום בכותל ובדרך אל הכותל. הקצינים לנגר, גורדון ומזרחי, עסאלי והאחים ג'רג'ורה התחלפו במשך היום בשלש משמרות שהיו מרכבות משני קצינים, קצין יהודי וקצין ערבי. לתפלת נעילה בא גם המפקד מר שייטפורד והקצין מר קמבל.

ב"ה יום ראשון, יא תשרי תש [24.9.1939]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זמני התפלה בחג הסוכות. כמו כן נפגשתי עם מפקד המשטרה מר שייטפורד בקשר עם הסדרים והשמירה בכותל ובדרך אל הכותל בחג.

יום חמישי, טו תשרי, יום הראשון של חג הסוכות [28.9.39]

התפללו וקראו בתורה — 4 פעמים — על יד הכותל. היה קהל גדול מאד. מעריכים את מספר המתפללים והמבקרים על יד הכותל ביום הראשון של החג ל־10,000 איש.

השמירה בכותל ובדרך אל הכותל היתה מוגברת. בכותל היו מפקחים על הסדרים הקצינים היהודיים לנגר ומזרחי, הקצינים הערביים עסאלי וג'רג'ורה והקצין הבריטי מר קמבל, שהתחלפו בשלש משמרות במשך היום.

בימי חול המועד התפללו בכל יום כ־6־8 מנינים תפלת מוסף והרבה מנינים תפלת מנחה. בקרו בכל יום כ־800־1000 יהודים.

ב"ה יום חמישי, כב תשרי תש, חג שמחת תורה [5.10.1939]

בליל שמחת תורה התפלל מנין מצומצם תפלת ערבית בלי סדור הקפות. ביום התפללו שני מנינים תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף. סודרו הקפות בלוית שירה ורקודים, כנהוג בכל בתי הכנסיות. מנינים אחדים התפללו רק תפלת מוסף. הרבה מנינים התפללו תפלת מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כ־3000 איש. השמירה בכותל ובדרך אל הכותל היתה מוגברת בפקוח הקצינים היהודים: לנגר, מזרחי ורבינוביץ; הערבים: עסאלי, ברכאת וג'רג'ורה. כמו כן בקר הרבה פעמים הקצין הבריטי מר קמבל.

בחול המועד נסתה בחורה יהודיה לחקוק את שמה בכותל המערבי. היא נלקחה למשטרה ועורכים נגדה משפט.

כל ימי החג עברו בעזרת השם בשלום ובסדר גמור.

ב"ה יום שני, א כסלו תש [13.11.1939]

יהודי מן העולים החדשים נסה לחתוך בסכין חתיכת אבן מן הכותל המערבי. השוטר הבריטי התורני תפסו ואסרו.

יהודי בגדדי שכתב על הכותל נאסר גם הוא על ידי השוטר הבריטי התורני. הסרג'נט היהודי מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים הזמינני על ידי הטלפון של תחנת הכותל. הוא דבר אתי בדבר היהודים שנאסרו היום, כמו כן בדבר הבחורה שכתבה על הכותל בחול המועד סוכות ושמשפטה צריך להיות בימים הקרובים. הוא אמר לי להציע לפני מוסדותינו שישפיעו על המשטרה להדביק על צריף המשטרה ברחבת הכותל הודעה על אסור הכתיבה על הכותל בשפות הרשמיות, כיון שהעולים החדשים אינם יודעים על האסור הזה.

הוא מסר לי כמו כן שהתוקע בשופר במוצאי יום הכפור על יד הכותל נדון על ידי השופט לחצי שנה מאסר.

יום השבת, ו כסלו [18.11.39]

בליל שבת התפללו שני מנינים — אשכנזים וספרדים — תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת התפללו 2 מנינים תפלת שחרית, 9 מניינים תפלת מוסף, 5 מניינים תפלת מנחה. במשך היום נהר קהל רב של מתפללים ומבקרים שמספרם הגיע בקרוב ל־1000 איש. השמירה היתה מוגברת כרגיל בכל שבת.

בבוקר בעת תפלת המוספים בקרו בכותל הנציב העליון של סוריה בלוית פקידים אזרחיים וצבאיים שבאו יחד מסוריה. מושל ירושלים מר קיטרוטש בלוית מר שייטפורד מפקד העיר העתיקה והקצין הערבי מר עסאלי מנהל תחנת המשטרה בעיר העתיקה ועוד סרג'נטים ושוטרים בריטים לוו אותו.

כשבאו אל הכותל נגשתי אל המושל ושאלתיו לשלומו. המושל הציגני לפני הנציב העליון וברכתיו. הוא ענה לי שלום ונתן לי את ידו. המושל אמר לי שהם באו לראות בכותל. הם שהו שעה קצרה ונפרדו ממני לשלום.

ב"ה יום שני, כב כסלו תש [4.12.1939]

בהתאם לכרוז[115] הרבנים הראשיים לארץ ישראל התחיל הקהל לזרום אל הכותל עוד בשעה 9.30 בבוקר. התפלה נמשכה עד שעה 2.30 אחר הצהרים. היה קהל עצום מאד שהגיע בקרוב ל־12,000 איש, מכל השדרות השונות והעדות השונות שבירושלים. בשעה 1.30 באו אל הכותל שני הרבנים הראשיים לארץ ישראל הרב הרצוג והרב עוזיאל שליט"א ביחד עם חלק מחברי הרבנות הראשית לארץ ישראל. לווה אותם קצין המחוז מר קיסילוב ומנהל המשטרה ברחוב היהודים. מסבת הדוחק קרו מקרי התעלפויות של נשים. יש לציין שכל

115. יום זה הוכרז כיום תפלה על ידי הרבנים הראשיים לעורר רחמים על אחינו היהודים בגלות פולין.

התלמידים של ישיבת „כנסת ישראל" באו בבת אחת אל הכותל יחד עם ראשי הישיבות שלהם להתפלל, כמו כן היו כמעט כל תלמידי בית המדרש למורים מזרחי, ומחלקות שלמות של תלמודי תורה הספרדים שבאו עם מוריהם.

השמירה בכותל ובדרך אל הכותל היתה מוגברת בפקוח שלשה סרג'נטים בריטיים.

יום ד, כד כסלו [6.12.39]

בקרתי את הקצין הבריטי מר קמבל במשרדו בקשר עם תקוני החצר על יד הכותל, הוא לא היה במשרדו. לכן בקרתי את מפקד העיר העתיקה קפטן ג'ירלטי — ממלא מקום מר שייטפורד שיצא לחופשה. הראיתי לו את הרשיון של העיריה ואת הרשיון של המושל. מר ג'ירלטי התענין בזה והבטיחני להפקיד משמר של שוטרים בריטיים בשעת התקונים. הוסכם שעבודת התקונים תמשך 4 ימים והעבודה תתחיל ביום חמישי בשעה 7 בבוקר.

יום חמישי, כה כסלו [7.12.39]

כשבאתי הבוקר אל הכותל פגשתי בפועלים כשהם הולכים חזרה ממקום העבודה על יד הכותל. הם מסרו לי שהקצין הבריטי מר קמבל לא נתן רשות לעבוד והם הפסידו יום עבודה.

מר מוגלניק — מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים — שחכה לי על יד הכותל הסביר לי את נמוקו של הקצין מר קמבל שלא נתן רשות לעבודה, כיון שהרשיון של המושל הוא עוד מחודש מאי ומאז היו כמה הפרעות בעבודה הנ"ל, לכן דעתו היא שצריך רשיון חדש לעבודה. על שאלתי למה הבטיח לי המפקד שהדבר הוא בסדר, אמר לי מר מוגלניק כי המפקד הוא חדש והוא רק ממלא מקום ואיננו בקי במהלך העניינים לכן נשמע המפקד אחר כך לדעתו של הקצין קמבל. יחד עם זה התקשר המפקד עם המושל ובקש ממנו את חדוש הרשיון. הוא, מר מוגלניק, בקר בעצמו את מר קיסילוב לצורך זה ומר קיסילוב נסח לו את המכתב שבו צריכה המשטרה לפנות בקשר עם זה אל המושל.

בשעה 11 לפני הצהרים באו אל הכותל המפקד מר ג'ירלטי עם הקצין מר קמבל. המפקד אמר לי שבא אלי במיוחד לבאר מדוע לא נתנו רשות לעבוד. התוכחתי עם הקצין מר קמבל ואמרתי לו שלפי דעתי לא היה כל צורך לבקש רשיון חדש מאת המושל אחר שההפרעה בעבודה לא באה מצד המושל כי אם מצד העיריה והזכרתיו על המשלחת שנשלחה אל המקום בראשותו של סגן המושל ושסגן המושל ציין אז את מקום הבנין והחליט שאנו רשאים לבנות אחר שנקבל רשיון מאת העיריה. ועתה אחר שהשגנו את הרשיון הדרוש מצד העיריה לא היה לנו כל צורך לחדש את רשיון המושל. הקצין מר קמבל ענה לי כי מאחר שהיו כאן טענות מצד המושלמים רוצה המשטרה שהדברים יסודרו כהלכה. המפקד מר ג'ירלטי מסר לי אחר כך שהוא בעצמו פנה במכתב אל המושל ובקש ממנו את חדושו של הרשיון. אני הודיתי למפקד על זה ונפרדו ממני בשלום.

יום השבת, כז כסלו [9.12.39]
השבת התפלל קהל עצום על יד הכותל. היו 5 מניינים לתפלת שחרית. 22 מניינים לתפלת מוסף, 11 מניינים לתפלת מנחה. במשך היום התפללו בערך 2500 איש על יד הכותל.

ב״ה יום ראשון, כח כסלו תש [10.12.1939]
לפני הצהרים באה קבוצה גדולה, כנראה מבית״ר, אל הכותל. הקבוצה נכנסה בשורה אל הכותל. הסרג׳נט הבריטי נמצא במבוכה אבל לא אמר כלום.

יום רביעי, א טבת [13.12.39]
ממשרדם של האדונים הקר—ילין הודיעו לי כי קבלו ידיעה ממשרד המושל שנשלה למשטרה הרשיון הדרוש לסדור התקונים בחצר על יד הכותל. בקרתי בקשר עם זה את המפקד שייטפורד והוא אמר לי כי אין לו כל ידיעה על זה. הוא אמר לי לפנות אל הקצין מר קמבל כי הוא עצמו שב עתה מחופשה ולא הספיק לקבל עדין את כל הידיעות. פניתי למר קמבל וגם הוא אמר לי כי אין לו כל מושג על זה וכל זמן שלא יקבל אשור בכתב מאת המושל שמותר לנו לעשות את התקונים לא תרשה המשטרה לעבוד.

יום השבת, ד טבת [16.12.39]
הקצין הבריטי מר קמבל הודיעני שבמשטרה נתקבל הרשיון מאת המושל לתקון החדרים בהצרנו על יד הכותל. קבעתי אתו שביום השני, ו טבת, יתחילו בעבודה ושהעבודה תמשך רק 4 ימים תחת משמר של המשטרה.

ב״ה יום ראשון, ה טבת תש [17.12.1939]
מתחנת המשטרה ברחוב היהודים שלחו לקרוא אותי ומסרו לי את הרשיונות לעבודת התקונים.
מסרתי לפועלים על דבר הרשיון שנתקבל ושאפשר להם להתחיל בעבודה.

יום שני, ט טבת [21.12.39]
העבודה בתקונים נמשכה כל ארבעת הימים תחת משמר של המשטרה. נשארו תקונים קטנים שטרם הספיקו לגמרם.

ב״ה טז־יז טבת תש [28־29.12.1939]
במשך שני הימים נגמרו כל התקונים בחדרים בהתאם לתכנית.

יום השבת, כז אדר ב [6.4.40]
השבת — שבת מברכים ראש חודש ניסן — היה מספר המתפללים והמבקרים על יד הכותל רב מאד. מעריכים את המספר עד חמשת אלפים יהודים, לבד ממבקרים נוצרים רבים, בעיקר קצינים וחילים במספר רב.
השבת בא הקהל אל הכותל בדרך החדשה וגם בדרך העתיקה דרך רחוב דוד ורחוב השלשלת. בצהרים, כשמספר המתפללים והמבקרים היה רב מאד, לא נתנו השוטרים הבריטיים התורניים שעמדו לפני הכניסה אל הכותל ליהודים לשוב בדרך העתיקה.

ב"ה יום שני, כט אדר ב תש, ערב ראש חודש ניסן [8.4.1940]

היום היו הרבה מתפללים ומבקרים על יד הכותל. במשך היום היו כאלף מתפללים ומבקרים.

יום חמישי, ג ניסן [11.4.40]

תלמידים ותלמידות מבית ספר בחדרה בקרו בכותל בהדרכת המורה מר אפרים דרך. אחת התלמידות, מאשה קמפינסקי בת 14 שנה, נסתה לרשום את שמה על אחת מאבני הכותל המערבי. הסרג'נט הבריטי התורני שראה את הדבר הזה עצר את הילדה לחקירה ונזף במורה שלא שם לב לקדושת הכותל ולא השגיח על התלמידה הזאת שלא תחלל את קדושת הכותל. התלמידה טענה שטרם הספיקה לכתוב את שמה ושלא ידעה על האסור. המורה הצטדק שבאר קודם יפה לכל התלמידים על דבר קדושת המקום ושלא יכול לשים עין על התלמידה הזאת כיון שהיה אז עוד בית ספר מירושלים והיה צפוף.

הסרג'נט מסר פקודה לשוטרים לעצור את כל תלמידי בתי הספר עד תום החקירה. על פי בקשתי שחרר מיד את תלמידי בית הספר מירושלים עם המורים והשתדל לגמור את החקירה מהר. הוא טלפן אל הקצין הבריטי האחראי בכותל מר קמבל ולא השיגו. הוא שלח אחר הסרג'נט היהודי מר מקס מ., מנהל תחנת רחוב היהודים, ומסר בידו את הילדה והמורה. בקשתי מאת הסרג'נט מר מקס שישתדל לרכך את הדבר כיון שהנאשמת היא ילדה בת 14 והיא לא מקומית והמורה עם התלמידים של בית הספר יצטרכו לחכות עד גמר החקירות. הוא הבטיחני לעשות מה שאפשר. הסרג'נט מר מקס הוליך את הילדה עם הכבודה אל תחנת המשטרה בקישלה.

יום ששי, ד ניסן [12.4.40]

הסרג'נט מר מקס הודיעני כי בחריצותו הצליח לשחרר את הילדה לגמרי. הוא בקש ממני למסור למוסדותינו שוב בדבר הצעתו מכבר — שכתבתי על זה פעמים אחדות — לעמוד בכל תוקף על זה לקבוע שלט קטן על תבת תחנת המשטרה בכותל בשפה העברית והאנגלית על אסור הכתיבה על אבני הכותל המערבי המקודשות.

עלי להעיר בקשר עם זה שבימים האחרונים באים יום יום בתי ספר מכל הארץ אל הכותל ואני מתאמץ להשגיח אז על הילדים והילדות שלא יכתבו בכותל והדבר עולה לי בקושי מיוחד. כדאי אפוא להשתדל בפני הממשלה שתתן את הרשיון הדרוש לקביעת שלט קטן כזה על תבת המשטרה ברחבת הכותל.

ב"ה יום ששי, יא ניסן תש [19.4.1940]

נפגשתי עם קפטן סילבר במשרדי ההנהלה הראשית של המשטרה המחוזית בירושלים. הוא מסר לי כי גם השנה נמסר לו על ידי המשטרה הפקוח הראשי על השטח היהודי בעיר העתיקה ועל הכותל המערבי במשך ימי החגים. מסרתי לו על שעות התפלה בימי החגים בכותל.

נפגשתי גם עם קצין המחוז מר קיסילוב ומסרתי לו על שעות התפלה בימי החג בכותל.

ב"ה יום שני, יד ניסן תש [22.4.1940]

משעת הצהרים התחילו לנהור יהודים אל הכותל לאמר תפלת קרבן פסח כנהוג. בשעות של אחר הצהרים היו כ־3000 יהודים שהתפללו על יד הכותל.

המשטרה קבעה שמירה מיוחדת ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל שהיתה מרכבת משני קצינים — קצין יהודי וקצין ערבי — וארבעים שוטרים בריטיים ויהודיים בפקודתו הראשי של מר סילבר.

יום שלישי, טו ניסן, יום הראשון של חג הפסח [23.4.40]

בליל התקדש החג התפללו כמאה וחמשים יהודים את תפלת ערבית על יד הכותל. חסידי ברסלב שהתפללו במנין מיוחד רקדו — כדרכם — במעגל אחר התפלה ברחבת הכותל. הקצין הערבי מר עסאלי[116], שהיה האחראי על הסדר בכותל באותו הערב, קרא לי ואמר לי בזעף כי הרקידה ברחבת הכותל היא כנגד חוקת הכותל ושהוא מבקש שיפסיקו מיד את הרקוד. מר סילבר הסכים גם כן שזהו נגד החוק. לפי בקשתי הפסיקו בלי רצון את הרקוד.

בשעה 6 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלת שחרית, קראו בתורה ברחבת הכותל. עשרה מניינים קראו בתורה לפני הצהרים בכותל. בשעות 8־12 לפני הצהרים היה קהל עצום מאד. רבות בשנים לא ראו קהל גדול שכזה על יד הכותל בראשון של החג.

הרב הרצוג, הרב הראשי לארץ ישראל, בא אל הכותל בשעה 10.45 לפני הצהרים בלוית משמר כבוד של המשטרה עם קצין המחוז מר קיסילוב ובא כח המועצה הדתית של ועד הקהלה.

אחר הצהרים נהר שוב קהל גדול אל הכותל לתפלת המנחה. היה גם קהל מבקרים גדול מאד במשך היום. גם בתפלת ערבית של מוצאי החג הראשון היה קהל שבא כבכל שנה לברך את ברכת הספירה הראשונה על יד הכותל.

היה משמר חזק של המשטרה. במשך היום התחלפו הקצינים היהודים: מר לנגר, מזרחי ורבינוביץ; הקצינים הערבים: מר עסאלי וקאסאם — מנהלי תחנת המשטרה בעיר העתיקה, מר ג'רג'ורה ומר מחמוד ג'אוסי — מנהל תחנת משטרת הכפרים. הקצין הבריטי מר קמבל שהה זמן רב במשך היום בכותל. בקר גם קפטן שייטפורד. מר סילבר ישב כמעט כל היום על יד הכותל ופקד על הסדר.

ב"ה יום רביעי, טז ניסן תש [24.4.1940]

בבוקר התפללו את תפלת המוספים. היה קהל מבקרים גדול במשך היום, בעקר מערי ארץ ישראל והמושבות. במשך היום התפללו ובקרו בכותל

116. הקצין הערבי ג'מיל אל עסאלי, היה ידוע בשנאתו ליהודים, ותמיד חפש לו תואנות כלפי תפלת היהודים בכותל. באחד המקרים גם גרם לשעוריה גדולה במקרה המסופר להלן בשמחת תורה שנת תשג.

כחמשת אלפים איש. במשך יום הראשון של החג התפללו ובקרו בערך עשרים אלף איש, כן ירבו.

הרב דושינסקי, הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל, בקר בכותל בלוית הרבה מתלמידיו.

יום חמישי, יז ניסן [25.4.40]

גם היום היה קהל אורחים חשוב משאר ערי ארץ ישראל ומושבותיה. היו בערך 5000 איש.

יום השבת, יט ניסן [27.4.40]

התפללו תפלות שחרית, מוסף, מנחה וערבית על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כ־12,000 איש על יד הכותל.

הרב עוזיאל, הרב הראשי לארץ ישראל, התפלל תפלת מוסף על יד הכותל. הוא בא בלוית משמר כבוד של המשטרה, בא כח המועצה הדתית של ועד הקהלה ונשיאות העדה הספרדית.

ב"ה יום שני, כא ניסן תש, יום שביעי של פסח [29.4.1940]

בשעה 6 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלת שחרית. 8 מניינים קראו בתורה על יד הכותל. התפללו תפלות מוסף, מנחה וערבית. במשך היום התפללו ובקרו כ־8000 איש.

גם היום היה משמר מיוחד של המשטרה, כדוגמת היום הראשון של פסח, בפקוד הקצינים הנ"ל, בפקוח הראשי של מר סילבר. גם היום בקר בכותל קפטן שייטפורד.

צריך להודות באופן מיוחד למר סילבר שעל ידי פקוחו התמידי על יד הכותל במשך ימי החג עבר הכל בעזרת השם בסדר גמור.

יום רביעי, ו סיון תש, יום חג השבועות [12.6.1940]

בליל החג התפללו את תפלת הערב של החג כ־5 מניינים. היתה שמירה הגונה.

בבוקר, עם עלות השחר, כבר באו אנשים אל הכותל. בשעה 4.45 — לפי השעון החדש — התחילו להתפלל תפלת שחרית ו־9 מניינים קראו בתורה ברחבת הכותל. הרבה מאד מניינים התפללו כרגיל בכל שנה תפלת מוסף. אחר הצהרים התחילו בתפלת מנחה שנמשכה עד סמוך לשקיעת החמה. כמו כן התפללו תפלת מעריב במוצאי החג וקדשו את הלבנה ברקוד המסורתי.

היו שעות במשך היום שהיה דוחק גדול מאד ואנשים היו מוכרחים לחכות חצי שעה ויותר עד שיכלו לגשת אל הכותל. ההליכה אל הכותל היתה בדרך החדשה וגם בדרך הישנה דרך השוק, והיציאה מן הכותל היתה רק דרך החדשה.

השמירה היתה מוגברת, כרגיל בכל חג. בכותל התחלפו משמרות שבי קצינים, קצין יהודי וקצין ערבי, שהיו אחראים על הסדר בתוך רחבת הכותל. הקצינים היו: מר לנגר, מזרחי ורבינוביץ (יהודים); עסאלי, ג'רג'ורה וסרג'נט אחד (ערבים). בקר גם הקצין הבריטי מר קמבל. בדרך אל הכותל היתה

שמירה מוגברת של שוטרים בריטיים. בתוך הרחבה וסמוך לה היו שוטרים ונוטרים יהודים.

לא קרה במשך כל החג דבר יוצא מן הכלל על יד הכותל והכל עבר בסדר גמור.

ב״ה יום שני, כה סיון תש [1.7.1940]

בהתאם להכרזת הרבנים בא אל הכותל לפני הצהרים קהל גדול מאד להתפלל. אחד מן הקהל שקבץ נדבות בקופסה נעצר על ידי השוטרים התורניים של הכותל. ערכו רפורט ושלחו את הקבצן לתחנת המשטרה. עוד אחד שכתב על הכותל נעצר על ידי המשטרה. היהודי טען שטרם הספיק לכתוב. דברתי עם הסרג׳נט הבריטי התורני בנדון זה אבל הסרג׳נט הראה לי את המקום שבו כתב. ערכו רפורט ושלחו את הכותב אל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. עליתי אחר כך לתחנת המשטרה ברחוב היהודים להודע מה נעשה עם הנ״ל ולא מצאתיו כי נשלח אחר כך לתחנת המשטרה שבעיר העתיקה, כיון שבתחנת רחוב היהודים אין עורכים חקירות.

בהזדמנות זו עלי להעיר שוב מה שהעירותי הרבה פעמים שכדאי שמוסדותינו יפנו אל המושל וישפיעו עליו שיסכים שנסדר שלט על צריף השוטרים שברחבת הכותל באנגלית ובעברית בדבר אסור הכתיבה על הכותל.

ב״ה יום שני, ערב תשעה באב תש [12.8.1940]

בקרתי את קצין המחוז מר ציזיק[117]. דברתי אתו בדבר הצבת מנורה בליל תשעה באב אצל הכותל. מסרתי לו את שעות התפלה והבקורים על יד הכותל. בקשתי ממנו שהמשמר המוגבר של המשטרה יהיה בליל תשעה באב עד שעה 12 בלילה וביום תשעה באב משעה 6 בבוקר עד שעה 8.15 בלילה. כמו כן בקשתי ממנו רשיון לרב ידלר שידרוש בשעה 10 בליל תשעה באב, כנהוג בכל שנה. מר ציזיק אמר לי כי ישנה ישיבה של מושל המחוז ביחד עם מפקד המשטרה מיור שייטפורד בדבר הסדורים בתשעה באב על יד הכותל. הוא ימסור את כל הדברים בישיבה ושאכנס אליו שוב בשעות הצהרים אחר הישיבה.

בקרתי שוב את קצין המחוז מר ציזיק והוא מסר לי כי קבלו את כל הדרישות שלנו. בנדון מנורה אמר שהרשו רק פנס קטן חשמלי בשביל החזן בליל תשעה באב ובקש להקפיד מאד בדבר שמירת חוקי ההאפלה. כמו כן מסר לי כי סגן המושל מר מק־גי יבקר בליל תשעה באב בשעה 9 בכותל ביחד עם אורחים והוא מבקש שיעמידו סדרנים מיוחדים לשמור על הסדר בליל תשעה באב בזמן הבקור.

פניתי אל ועד הקהלה האחראי על סדרי הבקורים בכל שנה על יד הכותל ומסרתי למזכיר המועצה הדתית הרב זסלנסקי על דבר דרישת קצין המחוז. הוא אמר לי בי כבר מאחר, ובכל זאת נסה להתקשר עם מקומות שונים ועד

117. מר יצחק ציזיק, שרת כקצין מחוז בטול כרם, ירושלים ותל אביב. לאחר הקמת המדינה היה מנהל כללי של משרד המשטרה, מנהל חבל לכיש ומנהל נמל יפו.

שעה מאוחרת לא עלה בידו לסדר את הדבר. פניתי למר י. בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי ומסרתי לו את הענין. הוא אמר לי כי ישתדל בדבר. בערב הודיעני מר מרדכי וינגרטן מועד העיר העתיקה שעל פי בקשת מר בן־צבי קבל עליו להעמיד את הסדרנים הדרושים בליל תשעה באב על יד הכותל והוא בעצמו יהיה האחראי.

יום שלישי, תשעה באב [13.8.40]

משעה 6 בערב התחילו לזרום המונים אל הכותל. בשעה 7 התחלנו בתפלת ערבית. בהתאם לדרישת הממשלה החזיק רק החזן פנס חשמלי קטן והקריא לפני הקהל הגדול את הקינות. מנינים אחדים אמרו אחר כך את איכה מול אור הירח שהיה כמובן קשה עד מאד. אחדים, שנסו לקרוא לאור נרות, הוציאו מהם את הנרות. הקצינים שמרו בקפדנות על חוקי ההאפלה בהתאם לדרישת הממשלה. בערך א ל ף א י ש אמרו איכה וקינות בלילה על יד הכותל. הבקור הנהוג בכל שנה בלילה היה גם השנה ונמשך עד שעה 11. מר וינגרטן העמיד כשלשים סדרנים ששמרו על הסדר בזמן הבקורים, צריך לציין כי היה סדר טוב. בשעה 11 התחיל הרב ידלר בדרשתו והופסק על ידי המשטרה בשעה 12. בזמן הדרשה היו נוכחים כשלש מאות איש.

בשעה 10.30 בלילה בקר על יד הכותל סגן המושל מר מק־גי עם קצין המחוז מר ציזיק. כמו כן בקר מפקד המשטרה מיור שייטפורד.

היה משמר מוגבר של המשטרה עד שעה 12 בלילה בפקוח הקצינים מר מזרחי ופירן וסרג'נט בריטי ממלא מקום הקצין הבריטי מר קמבל שיצא לחופשה ושני סרג'נטים בריטיים תורניים.

בשעה 12 בלילה מסר הקצין מר מזרחי פקודה לפזר את הקהל. אמרתי לו למר מזרחי שאין לו כל רשות לכך לפזר את הקהל שחפץ להשאר על יד הכותל ולהתפלל את תפלת חצות וכו'. הוא אמר לי כי הוא אחראי על הגנת הקהל והפקודה שנתנה לשמור על המקום היתה רק עד שעה 12 בלילה ולא יותר. הסברתי לו כי כונת הפקודה היתה שמשמר המשטרה בכותל הוא רק עד שעה 12, אבל אם חמישים איש ירצו להשאר בכותל עד אור הבוקר אין כל פקודה לפזר אותם. מר מזרחי התקשר עם מר שייטפורד ומר שייטפורד אמר לי בטלפון כי האנשים מוכרחים ללכת, אחרי שבעצמנו בקשנו את המשמר רק עד שעה 12 ולפי ההסכם עם המושל סודר בן. נסיתי להסביר לו כי האנשים שישארו לא ילכו מן הכותל עד אור הבוקר ואין כל צורך במשמר מיוחד שבקשנו בשביל הקהל הרחב המבקר והולך לו אחר כך. מר שייטפורד לא הסכים לדברי. בקשתי אפוא מהרב ידלר שימהר בגמר הדרשה שלו ומהקהל בקשתי שיתפזרו. באי רצון התפזר הקהל.

בחצות הלילה בא בכל זאת קהל לאמר תקון חצות בכותל. שני השוטרים הבריטיים התורניים לא הפריעו להם.

בבוקר בשעה 6 התחיל המנין הראשון להתפלל ולאמר קינות. היו הרבה מנינים שהתפללו ואמרו קינות עד שעה 1 בצהרים.

המשמר המוגבר של המשטרה התחיל בשעה 6 בבוקר בפקוח הקציניים מר לנגר ומר ג'מיל אל עסאלי וסרג'נטים בריטיים.

הקהל שהתפלל ובקר על יד הכותל בליל תשעה באב עלה בקרוב לעשרים אלף איש. ביום תשעה באב לפני הצהרים התפללו ובקרו על יד הכותל בערך שלשת אלפים איש, אחר הצהרים היו בערך אלף מתפללים ומבקרים. בין המבקרים ביום תשעה באב היה ראש הרבנים לתל אביב הרב עמיאל.

בשעה 8.15 גמרנו את תפלת ערבית, קדשנו את הלבנה ברקוד ובשיר „טובים מאורות".

ב"ה יום רביעי, כט אלול תש, ערב ראש השנה [2.10.1940]

כנהוג בכל ערב ראש השנה בא גם השנה קהל להתפלל לפני הכותל. היו גם הרבה מבקרים. במנין הראשון של תפלת מנחה התפלל הרב הראשי לארץ ישראל הרב עוזיאל. הוא בא עם חבר הרבנות הראשית הרב יוסף לוי[118]. לעומת שנים אחרות היה השנה בערב ראש השנה קהל קטן של מתפללים.

השמירה המוגברת של המשטרה התחילה בערב החג בצהרים, בפקוח הקציניים: מר מזרחי ומר חסן אבו־סעוד. בקר גם הקצין הבריטי מר קמבל.

118. הרב יוסף מרדכי לוי, היה חבר מועצת הרבנות הראשית ומגדולי הרבנים הספרדים.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

יום חמישי, יום הראשון של ראש השנה תשא [3.10.1940]

בליל ראש השנה התפלל קהל של ששה מניינים תפלת ערבית. היו גם הרבה מבקרים.

בבוקר התחילו לנהור מתפללים ומבקרים עוד משעה 6 בבוקר. התפלה התחילה בשעה 7.30. קראו בתורה על יד הכותל והלכו לתפלת המוסף להתפלל בבתי כנסיות מסבת אסור התקיעה בכותל. התפללו תפלת שחרית כעשרים מניינים. אחר הצהרים בא אל הכותל להתפלל ולבקר קהל עצום. היו במשך היום כ־10.000 מתפללים ומבקרים.

יום ששי, יום השני של ראש השנה [4.10.40]

היום התחילו בתפלת שחרית בשעה 7 בבוקר, קראו בתורה על יד הכותל והלכו לבתי כנסיות להתפלל תפלת המוסף. אחר הצהרים התחיל לזרום שוב קהל גדול. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ־8.000 איש.

במשך שני ימי החג היתה שמירה מוגברת בכותל ובדרך אל הכותל, המשטרה לא נתנה ללכת בחג דרך רחוב דוד ושער שכם. הלכו בדרך החדשה שהוצבה בה שמירה מוגברת. המפקחים בשני הימים — שהתחלפו בכל חצי יום — היו הקצינים היהודים: מר לנגר — מנהל תחנת המשטרה המרכזית, מר מזרחי — מנהל תחנת משטרת מחנה יהודה ומר רבינוביץ — מנהל תחנת מאה שערים; והקצינים הערבים: מר אחמד ג׳אוסי — מנהל תחנת משטרת הכפרים שבסביבות ירושלים ומר חסן אבו־סעוד — מנהל תחנת העיר העתיקה בסביבה הערבית. בקר פעמים אחדות הקצין הבריטי מר קמבל מנהל תחנת המשטרה בקישלה. ימי החג עברו בסדר גמור.

מפני השמועות הרבות על דבר זוב מים מאבני הכותל, ולפי שמסרו לי היה הדבר גם בעתונות הערבית, עלי למסור כי לא זו הפעם הראשונה שנוזלים מים מאבני הכותל. כמעט שנה שנה בעתים ידועות נוזלים מים[119] דרך סדקי הכותל, ביחוד נוזלים מים בחלק הכותל הנמצא בחצר הזאויה השמאלית שברחבת הכותל, שם נזלו מים רבים והשכן הגר שמה העמיד חביות לקבל את המים. לפני שבועים באו מהנדסים מהמועצה המושלמית לבדוק את הדבר. המים באים כפי הנראה מהבורות הרבים העתיקים הנמצאים בשטח הר הבית ונסדקו מרב יושנם. אולי כדאי שמוסדותינו יתעניינו בדבר אצל הממשלה אם ישנה אפשרות של תקון.

119. בעקבות המים הנוזלים מאבני הכותל נוצרה האגדה על דבר „כותל הדמעות", שהכותל כביכול מזיל דמעות על צרות עם ישראל.

ב"ה יום רביעי, ז תשרי תשא [9.10.1940]
כבוד הרב דושינסקי, הרב הראשי של אגודת ישראל בארץ ישראל, התפלל על יד הכותל. הוא בא בלוית תלמידים מישיבתו.

יום חמישי, ח תשרי [10.10.40]
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב ומסרתי לו על דבר שעות התפלה על יד הכותל בערב יום הכפורים וביום הכפורים.

יום ששי, ט תשרי, ערב יום הכפורים [11.10.40]
מהשכמת הבוקר התחיל הקהל לנהור אל הכותל. במשך היום הגיע מספר המתפללים בקרוב לחמשת אלפים איש.
משעה 2 אחר הצהרים התחיל המשמר המוגבר בכותל ובדרך אל הכותל בפקוחם של הקצינים: מר רבינוביץ — מנהל תחנת מאה שערים ומר חסן אבו־סעוד — מנהל תחנת העיר העתיקה הערבית. כמו כן שהה שעה ארוכה על יד הכותל הקצין הבריטי מר קמבל מתחנת הקישלה.

יום השבת, י תשרי, יום הכפורים [12.10.40]
בליל יום הכפורים התפללו תפלת כל נדרי ותפלת ערבית על יד הכותל. את הפיוט לא אמרו מפני ההאפלה. היו כשלשים מתפללים.
בבוקר עם ההשכמה התחילו לבוא אל הכותל. התחילו בתפלה בשעה 7.30 בבוקר וקראו בתורה. בשעת תפלת שחרית היו כמאתים מתפללים. בשעת תפלת מוסף היו רק כמאה, מסבת השמש הבוערת ברחבת הכותל. תפלת מנחה התפללו וקראו בתורה חמשה מגינים.
כנהוג בכל שנה התחיל הקהל לזרום בשעת תפלת נעילה. היו כ־700 איש בזמן התפלה, ביניהם כחמש מאות בחורים מן הנוער שבאו להסתכל. בשעה חמש בערב באו לרחבת הכותל — מלבד הקצינים והשוטרים התורניים — הקצין מר קמבל עם סרג'נט בריטי, הסרג'נט היהודי מר קרומהולץ מתחנת רחוב היהודים, שוטרים נוספים ומספר בלשים יהודים. עם גמר הקדיש האחרון גברה המתיחות בין הקהל ואיש לא תקע השנה בשופר. אחד הבחורים התכופף ותקע מתוך... היד. קהל המתפללים והמשטרה היו שבעי־רצון.

בכל היום היה משמר מוגבר של המשטרה בפקוחם של הקצינים שבאו חליפות: מר גולדמן — מתחנת המשטרה המרכזית, מר מוגלניק — סרג'נט תחנת המשטרה ברחוב היהודים ומר לנגר — מנהל תחנת המשטרה המרכזית; והקצינים הערביים: מר עסאלי — מנהל תחנת המשטרה בעיר העתיקה, מר אחמד ג'אוסי — מנהל תחנת משטרת הכפרים ומר חסן אבו־סעוד מתחנת המשטרה בעיר העתיקה. מלבד זה בקר הרבה פעמים הקצין הבריטי מר קמבל.
היה אינצידנט קטן בערב עם התחלת תפלת נעילה בין בחור יהודי וערבי מהשכנים שטען לפני הקצינים התורניים שהיהודי קלל אותו בעברו ברחבת הכותל בזמן התפלה. היהודי טען שהערבי קלל קודם והוא השיב לו. הוא הביא עדים. הקצינים שלחו את הנדונים והעדים אל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

זולת האינצידנט הקטן הנ"ל עבר הכל בסדר גמור. חמשה מנינים התפללו תפלת ערבית. השנה לא קדשו את הלבנה מסבת הלילה המעונן.

ב"ה יום שלישי, יג תשרי תשא [15.10.1940]
בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם שעות התפלה בכותל בחגים.

יום חמישי, טו תשרי, חג הסוכות [17.10.40]
בליל החג התקימה תפלת ערבית על יד הכותל, לא היה קהל גדול של מתפללים.
בשעה 6 בבוקר התחילו להתפלל תפלת שחרית על יד הכותל וקראו בתורה ברחבת הכותל. 8 מנינים התפללו תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף — על יד הכותל. התפלה נמשכה עד שעה 12 בצהרים. בשעה 12.10 התחילו בתפלת מנחה והמשיכו עד שעה 5 בערב. תפלת ערבית נגמרה בשעה 6 בלילה.
קהל המתפללים והמבקרים עד הצהרים היה גדול מאד. המספר הגיע עד הצהרים בערך לעשרת אלפים איש. אחר הצהרים התפללו ובקרו בערך אלפים איש.
המשמר המוגבר של המשטרה התחיל בשעה 4 אחר הצהרים בערב החג והתקים בכל יום החג עד שעה 6 בליל מוצאי החג. המשמר היה ברחבה ובדרך אל הכותל בפקות הקצינים ששמרו חליפות, בכל זוג קצין יהודי וערבי מהקצינים: לנגר, רבינוביץ והסרג'נטים: מוגלניק וקרומהולץ, והקצינים הערבים: עסאלי וקזים והסרג'נט הערבי. הקצין הבריטי מר קמבל, שהה שעות מרובות בכותל ביום החג, והסרג'נטים הבריטיים התורניים. בתוך הרחבה שמרו שוטרים מוספים יהודים על הסדר.

יום שני, טז תשרי [18.10.40]
מנינים אחדים באו להתפלל תפלת מוסף על יד הכותל, הרבה מנינים התפללו תפלת מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות איש.

יום השבת, יז תשרי [19.10.40]
בשעה 6.30 התחילו להתפלל תפלת שחרית, הלכו לקרוא בתורה בשכונת „בתי מחסה" הסמוכה. כארבעים מנינים התפללו תפלת מוסף, הרבה מנינים התפללו תפלת מנחה. מספר המתפללים והמבקרים במשך יום השבת היה גדול מאד. המספר הגיע בערך לעשרת אלפים איש.

ב"ה יום ראשון, יח תשרי תשא [20.10.1940]
התפללו גם היום תפלת מוסף על יד הכותל ותפלת מנחה אחר הצהרים. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כחמש מאות.

יום שני, יט תשרי [21.10.40]
מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כ־1500 איש.

יום שלישי, כ תשרי [22.10.40]
היום לפני הצהרים התפלל על יד הכותל כבוד הרב דושינסקי, הרב הראשי לאגודת ישראל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כ־1500 איש.

יום רביעי, כא תשרי, יום הושענא רבה [23.10.40]
לפני הצהרים בקר בכותל קצין המחוז מר קיסילוב בלוית הסרג׳נט מוגלניק. בתפלת מנחה הראשונה התפלל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב עוזיאל, הוא בא בלוית הרב יוסף לוי חבר הרבנות לארץ ישראל. לווהו מטעם המשטרה הקצין הבריטי מר קמבל והסרג׳נט מוגלניק. בשעות בין הערבים התפלל תפלת מנחה הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג. הוא בא בלוית חותנו הרב הילמן[120]. מטעם המשטרה בא אתו הסרג׳נט מוגלניק. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כאלפים איש.

יום חמישי, כב תשרי, יום חג שמחת תורה [24.10.40]
בליל החג התפלל מנין מצומצם על יד הכותל. להקפות הלכו לבית כנסת.
בשעה 6 בבוקר התחילו בתפלה וגם קראו בתורה וערכו הקפות בלוית שירה וזמרה כנהוג. שני מניינים התפללו תפלה שלמה עם קריאת התורה, 6 מניינים התפללו רק תפלת מוסף. גמרו את התפלה בשעה 12 בצהרים ומיד התחילו בתפלת מנחה שנמשכה עד שעה 5 בערב. את תפלת ערבית גמרו בשעה 6.

בשעה 4 אחר הצהרים בערב החג התחיל המשמר המוגבר של המשטרה ברחבה ובדרך אל הכותל ונמשך כל יום החג עד שעה 6 בלילה בפקוח הקצינים היהודים והערבים הנ״ל שהיו בחג הסוכות. מג׳ור שייטפורד מפקד המשטרה בלוית הקצין מר קמבל בקרו בכותל בליל חג שמחת תורה. הקצין הבריטי מר קמבל בקר הרבה פעמים ושהה זמן מרובה בכותל ביום החג. אחר הצהרים כבדתי את הקצינים והשוטרים הבריטיים והיהודיים — ששמרו על הסדר ביום החג — בליקר וטורט.
מספר המתפללים והמבקרים ביום חג שמחת תורה היה כ־4000 איש. בכלל עברו ימי החג בכותל בסדר גמור.

יום השבת, כד תשרי [26.10.40]
בשעה 6.30 התחילו בתפלה. כמעט בזמן אחד התחילו חמשה מניינים להתפלל, כל מנין לחוד, מפני שהיו חמשה אנשים שכל אחד מהם רצה לעבור לפני העמוד בטענה של יום זכרון. התחילו קטטות ביניהם. במקרה אחד הצלחתי להפריד בין הנצים ולפשר ביניהם ובמקרה אחר הרים אחד את ידו להכות את רעהו. השוטרים הבריטיים התערבו וחפצו לטלפן לקצין הבריטי. השפעתי על השוטרים הבריטיים התורניים שלא יעשו זאת והשקטתי בקושי את קהל המתפללים. לכבוד קדושת המקום וקדושת התפלה וכדי שלא יבואו הדברים לידי חלול השם

120. הרב שמואל יצחק הילמן, היה ראש בית הדין הרבני של לונדון, וראש ישיבת „אוהל תורה" בירושלים.

— כדאי מאד שהרבנים הראשיים ימסרו הוראות לקהל הרחב המתפלל על יד הכותל למנוע בעתיד מקרים כאלה ושיהיה סדר ידוע בתפלות על יד הכותל.

השבת התפללו ובקרו על יד הכותל קהל אנשים יותר גדול מכפי הרגיל בשבת רגילה. במשך היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים איש.

המשטרה לא נתנה ללכת אל הכותל להתפלל ולבקר דרך רחוב השלשלת. שאלתי מהשוטרים הבריטיים התורניים שעמדו על המשמר בתחלת רחוב השלשלת על סבת האסור, אחר שאין חג היום ואין הקהל רב כל כך. הם ענו לי כי יש להם הוראות על זה מאת הקצין הבריטי מר קמבל. הרבה מהמתפללים והמבקרים התאוננו לפני על שמונעים בעדם מלעבור בשבת דרך רחוב השלשלת ובקשו ממני לפנות אל מוסדותינו ולעורר את תשומת לבם לדבר הזה.

יום השבת, כב מרחשון [23.11.40]

בליל שבת בשעה 6.30 בשעת התפלה נזרקה אבן ברחבת הכותל בין המתפללים. האבן באה מכוון המערב של הרחבה מצד בתי השכנים או מן הרחוב שמעבר לבתים. האבן פגעה בכותל ונגעה במצחו של ר' אפרים גוטליב[121] שעמד אז בתפלה ונפלה לארץ ונשברה לשלש חתיכות. מסרתי מיד על הדבר לשוטרים התורניים של הכותל ונמסרו להם חתיכות האבנים. הם טלפנו מיד לתחנת המשטרה שבעיר העתיקה. השוטר הערבי שהגיע הלך מיד לחקור אצל השכנים הסמוכים. הזורק לא נמצא. רשמו את העדים ר' ישעיה שינברגר[122] ומר שלמה זלמן הריס[123] וגם הילד יעקב מאיר שכטר שראה את האבן באה מכוון מערב. מפני קדושת השבת לא מסרו העדים דין וחשבון במקום. הם יבואו ביום ראשון אל התחנה. ביום השבת לפני הצהרים בקר בכותל הקצין הבריטי מר קמבל. מסרתי לו בדבר האבן שנזרקה בלילה. הוא הזמין אותי ואת מר גוטליב אל משרדו ליום ראשון.

מר אבא נקי מסר לי יד כסף טהור לספר תורה. הוא הקדישו לעלוי נשמת אביו רבי מאיר ז"ל.

כ"ה יום שלישי, י כסלו תשא [10.12.1940]

הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג בקר והתפלל היום על יד הכותל לפני נסיעתו לחוץ לארץ.

ב"ה יום שני, כג כסלו תשא [23.12.1940]

זה ימים אחדים ששוטר ערבי מחליף לשעות אחדות ביום את אחד השוטרים הבריטיים התורניים הנמצאים בצריף שברחבת הכותל, אולי מפני סבת מעוט שוטרים בריטיים.

ב"ה יום ראשון, ה שבט תשא [2.2.1941]

הודעתי בזמנו על הרכבת המשמר התורני של השוטרים שנשתנה לשוטר אחד בריטי ושוטר אחד ערבי במקום שתמיד היו שני שוטרים בריטיים. אז היה

121. ר' אפרים גוטליב, היה מתושבי העיר העתיקה.
122. ר' ישעיה שינברגר, מראשי העדה החרדית ואנשי נטורי קרתא.
123. ר' שלמה זלמן הריס, היה מתושבי העיר העתיקה.

הדבר ארעי ולא בקביעות. בשבוע שעבר היה המשמר על יד הכותל מורכב משוטר בריטי וערבי, וכנראה שהסדור הזה נעשה קבע. רבים מהמתפללים והמבקרים על יד הכותל שואלים לי על שום מה אין שוטר עברי במשמר שעל יד הכותל המערבי.

יום ששי, י שבט [7.2.41]

היום בשעה 11.15 לפני הצהרים בקר על יד הכותל מר מנזיס ראש ממשלת אוסטרליה. הוא בא עם מושל המחוז מר קיטרוטש בלוית מר קמבל מנהל משטרת העיר העתיקה. המושל שאלני על המתהוה בכותל. אמרתי לו כי הכל בסדר. כן שאלני לשלומי. הם שהו ברחבת הכותל רגעים אחדים והלכו.

מר מיוחס השמש מסר לי אחר כך כי שמע שהמושל הסב את תשומת לב הקצין הבריטי מר קמבל על כתובת חדשה החקוקה בכותל. העובדה היא שאין כל כתובת חדשה חקוקה בכותל.

ב"ה יום שני, יג שבט תשא [10.2.1941]

מיום שלישי, ז שבט, הוחזר הרכב המשמר שבתוך רחבת הכותל לישנו: שני שוטרים בריטיים.

לעומת זה סולק מאז המשמר שהיה בדרך אל הכותל: בין שער האשפות והכותל. כנראה שהמשטרה אינה מרגישה כבר צורך במשמר במקום הזה. רוב קהל המבקרים בכותל מכוון את דרכו אל הכותל ומן הכותל דרך השוק וגם הדרך החדשה היא בטוחה מאד כיום ואין צורך במשמר. מתוך כל זה אינני חושב שיש נחיצות לבקש מאת המשטרה שיחזירו את המשמר במקום הנ"ל.

יום השבת, כה שבט [22.2.41]

השבת — שבת מברכים את החודש — בא קהל גדול להתפלל על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים השבת היו בערך 2500 א י ש.

ב"ה יום רביעי, כט שבט תשא, ערב ראש חודש אדר [26.2.1941]

הרבנים הכריזו את היום ליום תפלה על יד הכותל. קהל רב, בערך 3000 א י ש, התפלל היום על יד הכותל.

יום השבת, ט אדר [8.3.49]

בליל ששי התפללו 8 מניינים על יד הכותל, 4 מניינים רק תפלת מנחה ו־4 מניינים תפלה שלמה: מנחה, קבלת שבת וערבית.

לפני תפלת קבלת שבת בקרו בכותל חברי הועידה של מפלגת פועלי ארץ ישראל עם מר י. בן־צבי — יושב ראש הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל — בראשם.

ביום השבת לא היה קהל גדול על יד הכותל.

ב"ה יום חמישי, כח אדר תשא, ערב ראש חודש ניסן [27.3.1941]

קהל גדול בא היום להתפלל על יד הכותל. מספר היהודים שהתפללו ושבקרו על יד הכותל היה כ א ל פ י ם. הקצין מר קמבל בקר פעמים אחדות במשך היום על יד הכותל, כמו כן בקרו מפקדי משטרה גבוהים.

יום ששי, כט אדר [28.3.41]

לפני הצהרים התפלל האדמו"ר מגור על יד הכותל. הוא בא בלוית קהל גדול של חסידים.

אחר הצהרים, בשעה 3.30, בקרה בכותל בתו של הנציב העליון לארץ ישראל. היא באה בלוית קצין צבא.

יום השבת, ראש חודש ניסן [29.3.41]

קהל גדול מאד התפלל היום את תפלות השבת על יד הכותל. במשך היום בקרו והתפללו כ ש ל ש ת א ל פ י ם יהודים.

ב"ה יום שלישי, יא ניסן תשא [8.4.1941]

בקרתי את מר קיסילוב קצין מחוז ירושלים בדבר שעות התפלה על יד הכותל בחג ובערב החג.

מר מרדכי מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מסר לי כי השנה נמסרה האחריות על השמירה בכותל בימי החג לקצין מר לנגר מנהל תחנת המשטרה המרכזית.

יום ששי, יד ניסן, ערב חג הפסח [11.4.41]

כנהוג התחיל הקהל לבוא אל הכותל בשעה 1.15 אחר הצהרים להתפלל מנחה ותפלת סדר קרבן הפסח. השנה לא היה קהל גדול בערב הפסח על יד הכותל. בערך א ל פ י ם א י ש התפללו ובקרו במשך היום.

הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן־ציון עוזיאל התפלל תפלת מנחה על יד הכותל. הוא בא בלוית קצין המחוז מר קיסילוב, הקצין מר לנגר האחראי על הסדר בימי החג בכותל, הסרג'נט מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים והקורפורל מר לוי מרחוב היהודים. הרב הקריא לפני הקהל את סדר קרבן הפסח, ברך בברכת הנותן תשועה את המלך הבריטי וכמו כן ברך בברכה מיוחדת את קהלות הקודש של כלל ישראל.

מג'ור שייטפורד בקר בכותל מיד בהתחלת התפלה, התענין בתפלה ובסדר. השמירה של המשטרה היתה מוגברת כנהוג. השנה היתה השמירה על ידי שוטרים בריטיים ויהודיים — ברובם יהודיים — בכותל ובדרך אל הכותל, בפקוד קצין יהודי וערבי וסרג'נטים בריטיים.

יום השבת, טו ניסן, יום הראשון של פסח [12.4.41]

בליל חג הפסח התפלל קהל של בערך מאתים איש תפלת ערבית על יד הכותל. שמירת המשטרה נמשכה עד שעה 8 בלילה, זמן גמר התפלה.

בשעה 6 בבוקר התחילו בתפלת שחרית על יד הכותל. כנהוג קראו בתורה על יד הכותל. עשרה מנינים שהתפללו תפלת שחרית קראו בתורה על יד הכותל. יותר מארבעים מנינים קראו בתורה את הקריאה של מנחה. היה קהל גדול מאד של מתפללים ומבקרים. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ ח מ ש ה ע ש ר א ל ף א י ש, כן י ר ב ו.

משמר המשטרה היה בפקוד הקצינים היהודים והערבים — שהתחלפו כל זוג: קצין יהודי וערבי בכל חצי יום —: הקצינים היהודים מר לנגר מנהל

תחנת המשטרה המרכזית, מר מזרחי מנהל תחנת המשטרה במחנה יהודה, מר רבינוביץ מנהל תחנת המשטרה במאה שערים ומר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים; הקצינים הערבים: מר עסאלי מנהל תחנת המשטרה בעיר העתיקה, מר אחמר יוסף, מר גירלה ומר ודיע ממנהלי תחנת המשטרה בעיר העתיקה, באחריותו של הקצין מר לנגר. גמרו את תפלת ערבית במוצאי ראשון של חג בשעה 7.45.

ב״ה יום ראשון, טז ניסן תשא, חול המועד פסח [13.4.1941]

כנהוג התפללו מניינים אחדים תפלת מוסף על יד הכותל. במשך היום בקרו והתפללו כאלפים יהודים.

יום שני, יז ניסן [14.4.41]

היום התפלל ובקר קהל עצום מאד, ביחוד מיתר ערי הארץ ומושבותיה, רובם מאלה המתיחסים לאגודת ישראל. בשעה 6 בערב בא בבת אחת קהל של בערך אלף איש. חלק מהקהל נשאר מחוץ לרחבת הכותל כי הרחבה לא הכילה את כל הקהל שבא מאספת אגודת ישראל. במשך היום התפללו ובקרו בערך חמשת אלפים איש בכותל.

ביתר ימי חול המועד של פסח באו יום יום אל הכותל מאות מבקרים ומתפללים, אורחים מערי ארץ ישראל ומושבותיה.

יום חמישי, כ ניסן [17.4.41]

שמירת המשטרה התחילה בשעה 4 אחר הצהרים בפקוד הקצינים הנ״ל. התפללו תפלת ערבית של חג על יד הכותל.

יום ששי, כא ניסן, יום שביעי של פסח [18.4.41]

בשעה 5.30 בבוקר התחילו בתפלת שחרית של חג וקראו על יד הכותל. מפני סבת הגשם שטפטף בשעות הבוקר לא הספיקו לקרוא בתורה רק 7 מניינים. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כעשרת אלפים איש. השמירה היתה מוגברת מצד המשטרה בפקוד הקצינים הנ״ל.

בשעת הצהרים, בשעה 1.30, נזרקה אבן ברחבה ונפלה על אחד המתפללים מר אברהם סינה הגר בבית ישראל החדשה. האבן נפלה על חזהו אבל הוא לא נזוק. המשטרה התחילה מיד בחפושים. הזורק לא נמצא, אולם נתברר כי השוטר הארץ ישראלי העומד על המשמר על יד שער הזאוויה הימנית של הכותל לא נמצא באותה שעה על משמרתו על יד השער. הקצין מר לנגר אמר לי כי הוא ערך רפורט נגד השוטר הזה והוא בודאי יבוא על עונשו. המקרה הזה הפריע קצת את הסדר ששרר כל ימי החג בכותל.

דלת הזאוויה הימנית של הרחבה היתה סגורה כל השבוע בפני עוברים ושבים מהרחוב וזה השפיע הרבה על השראת הסדר והשקט בכותל. אחד השכנים הערבים על יד הרחבה אמר לי כי אף כי סגירת הדלת הזאת לא בימי החג הרשמיים היא נגד החוק ויכלו לדרוש את פתיחת הדלת הזאת — בכל זאת גם השכנים שבעי רצון מהצעד הזה של המשטרה.

השוטר הבריטי התורני פתח את הדלת הזאת ביום השבת אסרו חג בשעה 5 בערב, אולם אחר שאמרתי לו כי לפי חקת הכותל צריכה הדלת הזאת להיות סגורה במשך יום השבת עד שקיעת השמש, סגר השוטר שוב את הדלת.

יום השבת, כג ניסן, אסרו חג של פסח [20.4.41]

המשטרה המשיכה בשמירה על הכותל ובדרך אל הכותל גם ביום השבת. עמדו על המשמר השבת שוטרים בריטיים ועבריים. הסרג׳נט מר מוגלניק והקורפורל מר לוי בקרו פעמים אחדות במשך היום בכותל. כמו כן בקר פעמים אחדות הקצין מר לנגר.

הדרך אל הכותל מצד השוק היתה סגורה בעד מבקרי הכותל גם בשבת, נראה שהמשטרה חששה עוד מפני אלה שנשארו בעיר אחר חג נבי מוסה.

גם ביום השבת התפללו ובקרו בכותל כאלפים איש.

ב״ה יום ששי, כח ניסן תשא [25.4.1940]

בשעה 7.10 בערב בשעת תפלת מנחה נזרקה אבן ברחבת הכותל. האבן באה מן הכוון המערבי של הרחבה: מהחצרות הסמוכות או מהדרך שאחרי החצרות הנ״ל העוברת בשכונת המערבים על יד הכותל. האבן פגעה בגוף הכותל המערבי ונהדפה מן הכותל על ראשו של היהודי הישיש ר׳ אליעזר פרידמן הגר בבתי מחסה. הוא לא נזוק כיון שעמד סמוך אל הכותל בתפלה.

מיד הודעתי לשוטרים הבריטיים התורניים שברחבת הכותל ומסרתי להם את האבן. הם קבלו ממני דין וחשבון על הנעשה. ערכו חפוש בסביבה ולא מצאו את הזורק. השוטרים התורניים הודיעו מיד על הדבר לתחנת המשטרה שבעיר העתיקה הנמצאת בקישלה. מן הקישלה הזמינו אותי למסור דין וחשבון. מיד אחר התפלה הלכתי אל הקישלה ומסרתי דין וחשבון בדבר זריקת האבן. השוטר החוקר שבתחנת המשטרה ביחד עם הקורפורל של תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר מנשה לוי הלכו אחרי כן אל הכותל וערכו שם חקירה בסביבה. לא גלו דבר.

אחר שהלכתי לאכול את סעודת השבת בא באמצע הסעודה לביתי שוטר מן התחנה של רחוב היהודים והזמינני שוב אל התחנה לחקירה נוספת. חכיתי בתחנה לשובם של הקורפורל היהודי והשוטר החוקר הערבי מן הכותל ומסרתי להם תשובות לחקירה נוספת.

יום השבת, כט ניסן, ערב ראש חודש אייר [26.4.40]

השבת היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים, יותר משבת רגילה. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ־1.500 יהודים.

במוצאי שבת בשעה 8.45 בשעת תפלת ערבית של המנין המיוחד מיסודו של הרב ברורמן, המתפלל בכל מוצאי שבת על יד הכותל בשעה מאוחרת מאד, נזרקה שוב אבן בכותל. האבן באה שוב מכוון המערב של הרחבה. האבן היתה גדולה אבל לא פגעה באיש. השוטרים הבריטיים התורניים ערכו מיד חפוש בסביבה והזורק לא נמצא.

הלכתי אל הקישלה בתחנת המשטרה למסור על המקרה השני של זריקת האבן במשך היממה. שוטר חוקר מן התחנה הלך אל הכותל לערוך חקירה בסביבה.

בהזדמנות זו עלי למסור בדבר היריה שנשמעה בעיר העתיקה במוצאי שבת שעבר ושנשמעה גם בכותל בשעת תפלת ערבית. דברתי על זה עם מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. הוא אמר לי כי המשטרה חקרה בזה אבל אין זה נוגע באופן מיוחד אל הכותל, אף כי אמנם לפי השערה היתה היריה בסביבה הזאת של השכונה הסמוכה.

לפי דעתי כדאי שמוסדותינו יעינו אם אולי רצוי לבטל את תפלת ערבית על יד הכותל בשעה מאוחרת שמתפלל המנין הקבוע הנ"ל. אני דברתי עם המתפללים הנ"ל והם אינם נוטים לבטל את הקביעות שלהם.

ב"ה יום ראשון, ל ניסן תשא [27.4.1941]

הייתי בתחנת המשטרה של העיר העתיקה אשר בקישלה בקשר עם זריקת האבנים ברחבת הכותל בליל שבת ובמוצאי שבת. השוטר החוקר בענין זה אמר לי כי התוצאה מחקירותיו היא כי אמנם בליל שבת נזרקה אבן ברחבת הכותל אבל במוצאי שבת לא נזרקה אבן כי אם האבן נפלה מתוך הקיר של החצר הגובלת את רחבת הכותל. לדעתו טעו אלה שאמרו שאבן נזרקה, כי כיון שהאבן נפלה ברחבה בשעת האפלה לא יכלו להבחין בדבר.

יום רביעי, ג איר [30.4.41]

בשעה 6.30 בערב נזרקה אבן על רבי שמואל שפירא מבתי מחסה במדרגות שעל יד שער האשפות כשהלך להתפלל אל הכותל. האבן נזרקה עליו על ידי קבוצת נערים ערבים ששחקו שם על המדרגות הנ"ל. הנ"ל הודיע לשוטרים הבריטיים התורניים ברחבת הכותל ואחד מהם הלך עם מר שפירא הנ"ל אל המקום אשר זרקו עליו את האבן, אולם הזורק כבר לא נמצא במקום.

האדמו"ר מזבול הרב שלמה גולדמן[124] הלך לפני תפלת ערבית לצרכיו לבית הכסא הצבורי הסמוך אל הרחבה ונזרקה עליו אבן על ידי נער ערבי הגר בסביבת הכותל. האדמו"ר הנ"ל הראה על אחד הנערים — נער בן עשר — שהכיר בו את הזורק. הנער הכחיש. באו שני שוטרים ערבים, ערכו חקירה ורשמו רפורט.

יום חמישי, ד איר [1.5.41]

האדמו"ר מזבול מסר למשטרה שהוא מוחל לנער הערבי שזרק עליו את האבן והוא מותר על עריכת נשפט נגדו.

יום השבת, ו איר [3.5.41]

השבת התפללו כרגיל את כל התפלות גם במוצאי שבת. התפלה במוצאי שבת נגמרה בשעה 9 בלילה. השבת לא קרה כל מקרה מיוחד והכל עבר בסדר גמור.

124. האדמו"ר ר' שלמה גולדמן מזבול, היה מתפלל יום יום ליד הכותל.

הקצין הבריטי החדש של העיר העתיקה האחראי על הכותל מר סטיונזון — שבא במקומו של מר קמבל — בקר במשך יום השבת פעמים בכותל.

השבת התפלל קהל קטן מאד על יד הכותל, הרבה פחות מכל שבת רגילה. נראה שמקרה זריקת האבנים בשבת שעברה השפיע.

ב״ה יום שני, ז איר תשא [5.5.1941]

עם השכמת הבוקר התחיל לנהור אל הכותל קהל מתפללים שהמשיכו בתפלה עד תפלת ערבית. במשך היום התפללו כאלפים וחמש מאות איש בכותל.

אחר הצהרים התפלל על יד הכותל הרב הראשי לארץ ישראל הרב עוזיאל בלוית חבר הרבנות הראשית הרב יוסף לוי. הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל.

יום שלישי, ט איר [6.5.41]

הקצין מר ג׳מיל אל עסאלי המנהל הראשי של תחנת המשטרה בעיר העתיקה הודיעני כי תפסו את הילדים הזורקים אבנים בכותל ובדרך אל הכותל. המשטרה שמה את הוריהם של הילדים אחראים במקרה של השנות זריקת אבנים בכותל. מר עסאלי אמר לי כי הוא מקוה שלא יהיו עוד מקרים של זריקת אבנים בכותל ושלא יהיה לי עוד על מה להתאונן.

מר עבדול רחמן הגר על יד הרחבה מסר לי כי הקצין מר עסאלי מנה אותו למפקח ולאחראי על מקרה זריקת אבנים על ידי הילדים של הסביבה על האנשים ההולכים לבית הכסא הצבורי הנמצא ממול ביתו.

ב״ה יום שני, כט איר תשא [26.5.1941]

כרגיל בכל ערב ראש חודש היו היום מתפללים רבים על יד הכותל במשך כל היום.

בלילה בשעה 8.15 בשעת תפלת ערבית נזרקה אבן גדולה ברחבת הכותל ונפלה על יד רגליו של מר ישראל לבל[125] מזכיר הפקוא״מ בירושלים. הודעתי מיד לשוטרים הבריטיים התורניים בכותל ומסרתי להם את האבן. לפי מתפללים אחדים נזרקה האבן דרך השער של הזאוויה הימנית של הכותל מלמעלה. השוטר הבריטי עלה מיד אל השער, חפש שם ולא מצא כל איש. מר לבל אמר לי אחרי כן שהוא משער שהאבן נזרקה מן הכוון המערבי של הרחבה מחצרות השכנים או מרחוב המערבים ההולכת אל הכותל מאחורי החצרות של השכנים. מסרתי את הדברים לשוטר התורני ובקשתיו לרשום דין וחשבון ביומן על זריקת האבן. השוטר אמר לי כי הוא איננו יכול לרשום דין וחשבון על זריקת אבן ברחבה, כי הוא איננו יכול לקבוע בכלל אם אמנם נזרקה אבן ברחבה. לדעתו אפשר מאד כי אחד מהילדים המתפללים בכותל החזיק אבן בכיס והוא הוציא באמצע התפלה את האבן מכיסו והיא נפלה... מר לבל אמר לשוטר

125. מר ישראל לבל, היה מזכיר „כולל פקידי ואמרכלי אמסטרדם" בירושלים, מוסד שרכז את הכספים שנתקבלו עבור הישוב בארץ, בדומה לתפקיד שממלאה היום הסוכנות היהודית המאוחדת. הוא מלא גם תפקיד של מוכתר שכונת בתי מחסה בירושלים העתיקה. ראה עליו במבוא.

כי הוא יכול להעיד לפי רעש האבן שנפלה על יד רגליו שהאבן נזרקה ממרחק ולא נפלה מכיס של מי שהוא. השוטר עמד על דעתו. אמרתי לו לשוטר שירשום בפרטי כל בשמי, בתור בא כח היהודים על יד הכותל, שנזרקה אבן ברחבת הכותל בשעת תפלת היהודים ולפי השערת מר לבל נזרקה האבן מן הכוון המערבי של הרחבה ושאני אמסור למוסדות היהודים שיגישו קובלנה למשטרה בנדון זה. השוטר הבריטי התורני שמע לי ורשם את העובדה של זריקת האבן ברחבה בשמי על סמך עדותו של מר לבל.

יום שלישי, ראש חודש סיון [27.5.41]

עוד בבוקר באו הקצין הבריטי מר סטיונזון והקצין הערבי מר עסאלי, קציני העיר העתיקה, אל הכותל לחקור בנדון האבן שנזרקה בלילה ברחבת הכותל.

בשעה 11 לפני הצהרים בא שוב הקצין הבריטי מר סטיונזון אל הכותל. מסרתי לו את הפרטים על דבר זריקת האבן. הוא אמר לי כי לדעתו הרי זה מעשה הילדים שבסביבת הכותל המריבים אחד עם השני וזורקים אבנים אחד בשני. באופן כזה נזרקה אמנם האבן ברחבה אבל לא במטרה מכוונת לזרוק אבנים על היהודים המתפללים בכותל. בכל אופן הבטיח לי כי המשטרה תאחז באמצעים שלא ישנו עוד מקרי זריקת אבנים בכותל. הקצין בקשני למסור רפורט מיוחד בתחנת המשטרה המרכזית של העיר העתיקה אשר בקישלה. בצהרים מסרתי רפורט בתחנת המשטרה בעיר העתיקה בדבר זריקת האבן בלילה. דברתי שמה עם הקצין מר עסאלי ובפני מסר פקודה להביא אליו בשעות הערב את השיך אבו מדין והמוכתר האחראי של שכונת המערבים שעל יד הכותל. הוא הבטיחני שוב לאחוז בכל האמצעים שלא יזרקו עוד אבנים בכותל.

יום חמישי, ג סיון [29.5.41]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב ומסרתי לו את זמני התפלה בחג השבועות. כמו כן בקרתי בקשר עם זה את הקצין הבריטי מר סטיונזון במשרדו.

יום השבת, ה סיון [31.5.41]

השבת היה קהל גדול יותר מן הרגיל בכל שבת לרגלי אורחים רבים שבאו לחוג בירושלים מערי ארץ ישראל ומושבותיה. ביחוד היה בולט קהל תימנים גדול שבא מן המושבות לחוג את חג השבועות בירושלים.

ביום השבת בערב בשעה 6 התחיל המשמר של המשטרה בתפקידו לרגל חג השבועות.

יום ראשון, ו סיון תשא, חג השבועות [1.6.1941]

בליל חג השבועות התפללו כשבעה מניינים תפלת ערבית על יד הכותל. משמר המשטרה היה מורכב כרגיל משני קצינים: הקצין היהודי מר פולני, העובד בתחנת מחנה יהודה יחד עם הקצין מזרחי, והקצין הערבי מר יוסף אחמר, העובד בתחנת המשטרה המרכזית יחד עם הקצין לנגר. משמר של שוטרים

עברים, שהיה מורכב מ־4 שוטרים רגילים ו־8 נוטרים בפקודו של הקורפורל היהודי מר מעשה לוי מתחנת רחוב היהודים — עמדו על המשמר ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל. בקר בלילה גם הקצין הבריטי מר סטיונזון.

בשעה 4.45 לפני השכמת הבוקר התחיל המנין הראשון להתפלל את תפלות החג. גם קראו בתורה ברחבת הכותל. 9 מנינים קראו בתורה על יד הכותל, תפלת מוסף נמשכה עד שעה 12.30 בצהרים. קהל עצום מאד התפלל ובקר בכותל עד הצהרים.

בשעה 3.30 התחיל שוב לזרום קהל גדול אל הכותל להתפלל תפלת המנחה שנמשכה עד שעה 7.45 בערב. בשעה 8.30 גמרו תפלת ערבית של מוצאי החג. מתוך הקהל שהתפלל ובקר במשך היום בכותל היה בולט קהל גדול של אורחים מחוץ לירושלים שעלו לרגל. בכלל הצטין החג גם השנה ברבוי מתפללים ומבקרים. בערך 25.000 איש התפללו ובקרו במשך היום על יד הכותל (כן ירבו).

משמר המשטרה היה כרגיל בפקוח שני קצינים: יהודי וערבי, שהתחלפו במשך היום בשלש משמרות. הקצינים היהודים היו: מר לנגר מתחנת המשטרה המרכזית, מר מזרחי מתחנת מחנה יהודה ומר רבינוביץ מתחנת מאה שערים. הקצינים הערבים היו: מר ג'מיל עסאלי ומר אייד מתחנת העיר העתיקה ומר יוסף אחמר מתחנת המשטרה המרכזית. גם הקצין הבריטי מר סטיונזון שהה שעות שלמות במשך היום בכותל ובערב שהה עד גמר התפלה. משמר השוטרים היה מורכב משוטרים יהודים, מלבד המשמר הרגיל הבריטי, בערב בקר בכותל הקצין המחוזי מר קיסילוב.

כל החג עבר בכותל בסדר גמור מבלי שקרה כל מקרה מיוחד.

ב"ה יום שני, ז סיון תשא, אסרו חג [2.6.1941]

הבוקר העיר לי מר מיוחס שמש הכותל כי בקצה אבן אחת מאבני הכותל, בצפון הכותל, באבן האחרונה אשר על השורה השניה מעל רצפת הרחבה, בקצה הימין של האבן מלמטה — קצוצה זוית האבן ונראה כאלו קצוץ זה הוא מזמן קרוב מאד. בהתבוננני אל חתך האבן נוכחתי שזהו חתך חדש מיום־יומים לכל היותר. שאלתי מיד אצל השוטרים הבריטיים התורניים בכותל אם הם יודעים או שנרשמה ביומן המשטרה על קציצת האבן הזאת. שוטר אחד אמר לי כי הוא יודע על העובדה הזאת ותראה לי מיד כי ביומן המשטרה מיום השבת ה סיון — ערב חג השבועות — בשעה 12.30 בצהרים (עלי להעיר כי באותה השעה הלכתי הביתה לקדש ולאכול סעודת שבת ולא הייתי באותה השעה בכותל) רשום כי השוטר הבריטי התורני תפס את אחת מן המתפללות שחשד בה כי היא קצצה ביום השבת באבן הזאת, ששמה ימימה בריור מתל אביב, הסתמכה על הכותל בכל גופה והתפללה ופתאום נפלה חתיכת האבן הזאת ברצפת הרחבה והשוטר חשד בה כי היה בידה איזה מכשיר שקצץ את האבן אף כי לא מצא בידה מאומה. השוטר התורני אמר לי כי הענין נמסר לתחנת המשטרה ברחוב היהודים. הלכתי אל תחנת המשטרה ברחוב היהודים לחקור בנדון הנ"ל. השוטר היהודי התורני בתחנה אמר לי כי הוא

יודע כי העבירו את האשה ביום השבת מיד אל התחנה ברחוב היהודים, אמנם אחר כך העבירו את ענינה לתחנת המשטרה בקישלה. לבקשתי חפש ביומן המשטרה ולא מצא כל זכר לעובדה הזאת.

האדמו"ר מטשורטקוב בקר בלוית חסידים בכותל, קבל שמה „פדיונות" והתפלל בערך שעה.

יום שלישי, ח סיון [3.6.41]

בקרתי בתחנת המשטרה ברחוב היהודים בקשר עם קציצת האבן. הקורפורל מר מנשה לוי מסר לי כי המפקד מג'ור שייטפורד חוה את דעתו כי אין כל הוכחות נגד האשה הנ"ל כי היא קצצה באבן הכותל ביום השבת, אחר שלא מצאו אצלה כל מכשיר וגם השוטר הבריטי התורני לא שמע קול דפיקה באבן, ונראה שהאבן נסדקה ונפלה מאליה. הוא בטל אפוא את התביעה נגד האשה. שאלתי ממר לוי אם אפשר לקבל חזרה את האבן מידי המשטרה כיון שהאבן היא מאבני הכותל ויש בה קדושה והיא טעונה גניזה. מר לוי הבטיחני לנסות לבקש את האבן מידי הקצין מר עסאלי.

מר מיוחס מסר לי כי בבוקר השכם התפלל שעה מועטת הרב הראשי של אגודת ישראל הרב דושינסקי, בלוית תלמידיו בכותל.

יום רביעי, ט סיון [4.6.41]

דברתי עם הסרג'נט מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים וגם הוא הבטיחני להשפיע על הקצין מר עסאלי שימסור לנו לגניזה את חתיכת האבן הקצוצה מן הכותל.

יום חמישי, י סיון [5.6.41]

הבוקר נאסר על ידי השוטר הבריטי התורני מר ראובן שפניר[126] מהעיר העתיקה על שהסית אחת הנשים בכותל שתבקש נדבה בכותל, בנגוד לחוק העיריה האוסר לפשוט יד במקומות צבוריים. הוא הוצא בערבות הרב אפשטין[127] מבתי מחסה.

יום ששי, יא סיון [6.6.41]

בקרתי את מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים בקשר עם חתיכת האבן. הוא אמר לי כי טרם הספיק להתראות עם מר עסאלי בנדון זה.

מר ראובן שפניר מסר לי כי היום היה משפטו והשופט פסק לו ערבות עצמית למשך חצי שנה שלא יבקש ולא יסית אחרים לבקש נדבות בכותל.

ב"ה יום ראשון, יג סיון תשא [8.6.1941]

הקצינים מר סטיונזון ומר עסאלי בקרו בכותל. הם שאלו אותי אם יש לי מה להתאונן בקשר עם הפרעות בכותל. אמרתי להם כי בשבוע האחרון לא קרו

126. מר ראובן שפניר, היה יהודי יקר מחסידי ברסלב. היה מעורה בחיי הישוב היהודי בירושלים העתיקה. בימי המצור ארגן סדר פסח לחילים ולמורים בעיר העתיקה. הלך לשבי ירדן בנפול ירושלים העתיקה לפני צר.

127. הרב פנחס אפשטין, ראש בית הדין של העדה החרדית בירושלים.

מקרי זריקת אבנים וגם לא היו הפרעות אחרות בכותל. בהזדמנות זו בקשתי מהקצין מר עסאלי את חתיכת האבן לגניזה. הסברתי לו את גודל קדושת האבן בשביל היהודים ושלפי הדין שלנו טעונה האבן גניזה. מר עסאלי אמר לי לפנות לקצין הבריטי מר סטיונזון שהיה באותה השעה עסוק בבקורת. פניתי למר סטיונזון בנדון הנ"ל והוא אמר לי כי אחר שלפי החוק עצם הכותל הוא רכוש המועצה המושלמית[128] לא חפצה המשטרה לטפל בענין זה והוא שלח את האבן למושל המחוז. עלינו לפנות אפוא אל המושל בנדון זה.

יום שלישי, טו סיון [10.6.41]

מר דוד קלמנוב נתפס ברחבת הכותל על ידי השוטר הבריטי התורני בזמן שבקש נדבה ממי שהוא. הוא נשלח לתחנת העיר העתיקה ונאסר. הוא הוצא בערבות.

יום חמישי, יז סיון [12.6.41]

השופט מר צוקרמן[129] פסק מאסר שבעה ימים או תשלום בסך מאתים וחמישים מא"י למר דוד קלמנוב על כי פשט יד ברחבת הכותל בנגוד לחוק העיריות. חבריו שלמו מיד את הסך.

היה מקרה חמור של התעלפות ילדה מהעדה התימנית, היא התעלפה תכופות מאד. השוטרים התורניים טלפנו אל בתי החולים אך לא עלה בידם להשיג קשר. לפי בקשתי התנדב אחד מן המתפללים ונשא את הילדה אל משגב לדך.

יום השבת, יט סיון [14.6.41]

לפני הצהרים בקר והתפלל קהל גדול על יד הכותל, חלק גדול מהקהל הזה היו מתושבי תל אביב שבאו לירושלים אחר ההפצצות בתל אביב.

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל. הוא שאלני אם העניינים בסדר ואין עוד הפרעות בכותל על ידי זריקת אבנים וכו'. אמרתי לו כי בימים האחרונים היה הכל בסדר.

בקשר עם מקרה זה עלי להעיר שהיה רצוי מאד שבתוך צריף המשטרה ברחבת הכותל יהיו מוכנים תמיד סמי מרפא לעזרה ראשונה במקרה של אסון. ואם אפשר הדבר שבכל שבת לפני הצהרים ימצא תמיד אחד ממגן דוד שיוכל להושיט עזרה ראשונה במקרה אסון — היה זה רצוי מאד.

בהזדמנות זו עלי להציע שמוסדותינו יחשבו בדבר סדור מקלט[130] על יד

128. לפי סעיף א של תוספת 1 „בדבר המלך במועצה 1931" האומר: למושלמים שיכת זכות הבעלות היחידה וקנין היחיד על הכותל המערבי, מאחר שהוא חלק בלתי נפרד מחצר החרם אל שרף, שהנהו רכוש וקף.
למושלמים שיכת גם זכות הבעלות על הרחבה אשר ליד הכותל ועל השכונה הסמוכה אשר ממול הכיתל המכונה שכונת המערבים וכו'.

129. שופט השלום מר ירמיהו צוקרמן, היה מיסד לשכת הבונים החפשיים „מצפה" ונשיאה.

130. הימים היו ימי מלחמת העולם השניה, וענין בנית מקלט לבאי הכותל היה דבר בעתו. אולם ההצעה הזאת לא מומשה מעולם.

הכותל בעד המתפללים והמבקרים בכותל. בשבתות לפני הצהרים נמצאים הרבה פעמים בבת אחת מתפללים ומבקרים רבים שמספרם מגיע לפעמים גם לשלש־ארבע מאות איש ורצוי מאד לדון ולאחוז באמצעים הנחוצים לסדור מקלט בקרבת הכותל.

ב״ה יום ראשון, כ סיון תשא [15.6.1941]

בשעה 11.15 לפני הצהרים בקר בכותל הנציב העליון לארץ ישראל מר סיר מק־מיקל עם בתו. הוא בא בלוית הקצינים הבריטיים מר מיין מהבולשת ומר סטיונזון מהעיר העתיקה עם משמר של שוטרים בריטיים. הנציב העליון נתן לי את ידו לשלום. הוא שהה שעה מועטה והלך מדרך רחוב השלשלת.

ב״ה יום ששי, טז תמוז תשא [11.7.1941]

אחר הצהרים בקר והתפלל על יד הכותל הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג שליט״א.

יום השבת, ב מנחם אב [26.7.41]

השבת היו מתפללים ומבקרים על יד הכותל יותר מבכל שבת רגילה.

הערב בשעה 6 פתח השוטר הבריטי התורני את הדלת של הזאוויה הימנית של הכותל למעבר אל השוק דרך הרחבה. העירותי לו לשוטר הבריטי על החוק שבשבת הדלת של הזאוויה הנ״ל צריכה להיות סגורה עד שעת שקיעת החמה של יום השבת. שני השוטרים הבריטיים אמרו לי כי לפי דעתם הדלת צריכה להיות סגורה רק עד שעה 6 בערב. ספר החוקים של הכותל לא נמצא אז בצריף המשטרה. אמרתי להם שישאלו בטלפון לקצין בנדון הנ״ל. הם שאלו והקצין אמר להם כי הצדק אתי. הם סגרו שוב את הדלת עד לשקיעה.

ב״ה יום ראשון, ג מנחם אב תשא [27.7.1941]

נקראתי לועד הקהלה בנדון הסדרים של ליל תשעה באב על יד הכותל.

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זמני התפלה על יד הכותל בליל תשעה באב וביום תשעה באב. העירותי גם את תשומת לבו של מר קיסילוב לזה שבשנה שעברה גרשה המשטרה — על יסוד אי־הבנה — בשעה 12 בליל תשעה באב את היהודים המתפללים מן הכותל ובקשתי ממנו שהשנה יתנו לרוצים בכך להשאר אחר חצות הלילה בליל תשעה באב על יד הכותל כדי לערוך תקון חצות ולא לגרשם. מר קיסילוב הבטיחני לתת את ההוראות הדרושות בנדון זה. כמו כן בקשתי ממנו — על פי בקשת ר׳ בן־ציון ידלר — לתת גם השנה, כמימים ימימה, לר׳ בן־ציון ידלר לאמר מדרש איכה לפני הקהל בליל תשעה באב לפני חצות הלילה. הוא הבטיחני ובקשני לשלוח את ר׳ בן־ציון ידלר אליו, כי הוא חפץ להגביל את זמנו.

יום רביעי, ו מנחם אב [30.7.41]

נפגשתי עם הקצין הבריטי מר סטיונזון, קצין העיר העתיקה והאחראי על הכותל — בקשר עם זמני התפלה בתשעה באב. הראיתי לו את גל העפר

שהצטבר במבוי שמול הרחבה ובקשתיו לתת פקודה לנקות את זה, כדי שלא יפריע למבקרים בתשעה באב. הוא אמר לי שיתן פקודה זו מיד.

יום חמישי, ז מנחם אב [31.7.41]

מר מ. מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים פנה אלי בשם מרכז המשטרה לשלם את הסך של 420 מיל ארץ ישראליים המגיע למשטרה בעד הוצאות תקון שלש זכוכיות שנשברו בצריף המשטרה שברחבת הכותל ביום חג השבועות על ידי המבקרים בכותל בזמן הדוחק הרב שהיה אז בחג. הבטחתיו לדבר עם מוסדותינו בענין זה.

ב"ה יום ראשון, י מנחם אב תשא — תשעה באב נדחה [3.8.1941]

בליל מוצאי שבת, בשעה 8.15 התחילו בתפלת ערבית על יד הכותל, קראו את מגלת איכה ואמרו סדר קינות של הלילה. 5 פעמים במשך הלילה חזרו על קריאת המגלה.

קהל המבקרים בליל תשעה באב על יד הכותל, כרגיל שנה שנה, התחיל עוד בשעות הערב של יום השבת לבקר בהמונים על יד הכותל. הבקורים נמשכו עד שעה 11.30 בלילה. כרגיל בכל שנה סודר גם השנה שהמבקרים נכנסים מצד אחד ויוצאים מצד שני של הרחבה. אין נותנים למבקרים לשהות הרבה על יד הכותל מרוב הדוחק של הקהל. יוצא מן הכלל אלה שמביעים את חפצם להשאר ברחבת הכותל לאמירת המגלה.

ר' בן־ציון ידלר התחיל אחר שעה 11 בלילה באמירת מדרש איכה והמשיך עד שעה 11.45. קצין המחוז מר קיסילוב אמר לי לבקש את ר' בן־ציון ידלר להפסיק בשעה הנ"ל בהיות שזמנו מוגבל. אמרתי לרב ידלר והפסיק בדיוק.

היה משמר של שוטרים בריטיים ויהודיים בפקוחם של הקצינים: פולני — מתחנת מחנה יהודה ומר קזים — מתחנת הקישלה בעיר העתיקה, בפקוח הקצין הבריטי מר סטיונזון האחראי בכותל. המפקד מג'ור שייטפורד בקר בתחלת הלילה בכותל, שאל פרטים בדבר הבקור בלילה והתענין בסדרים שבליל תשעה באב בכותל. כמו כן בקר ושהה זמן בתחלת הלילה קצין בריטי ממשרד הנערים הפושעים. קצין המחוז מר קיסילוב שהה זמן רב בלילה עד שעה 12. בקר בלילה גם מר בינה[130*] קצין מחוז חיפה. משמר המשטרה עמד עד שעה 12 בלילה, כמו כן עמדו עד אותה שעה הסדרנים שפקחו על סדר הבקורים ברחבה. הסדרנים עמדו בפקוח מר מ. וינגרטן מועד העיר העתיקה.

מר וינגרטן מסר לי על מקרה מצער מאד: אחד מבין הסדרנים שעמד על המשמר מחוץ לרחבה עמד ולעס לעיני כל המבקרים. לא עלה בידו מקודם להניאו ממעשהו זה עד שהכריחו להסתלק. כפי מה שמסר לי מר וינגרטן לא היה בחור זה שיך לסדרנים שעמדו תחת פקודתו. מסרו לי כי מר קיסילוב קצין המחוז בעצמו הטיף מוסר לבחור הזה על חללו

130*. מר ברוך בינה, יליד הארץ. היה גם סגן מנהל העליה.

את קדושת היום והמקום בפרהסיה ולא שמע בקולו. מר ד״ר במברגר[131] מסר לי על עוד מקרים כאלה בין הסדרנים.

אחר שהמשטרה הלכה בשעה 12 בלילה נשאר ברחבה קהל חשוב לחכות לעריכת תקון חצות. קהל של מאתים איש ערכו תקון חצות. בשעה 1.30 התפזר כל הקהל. אחר כך באו שוב יהודים לעריכת תקון חצות.

בבוקר בשעה 6 התחילו בתפלת שחרית ובאמירת קינות שנמשכו עד שעה 1 בחצות היום. אחר הצהרים התפללו מנחה כמה פעמים. במשך היום בקרו והתפללו בערך 5000 א י ש. גם במשך היום היה משמר של שוטרים בפקוחם של הקצינים שהתחלפו בשלש משמרות במשך היום, קצין יהודי וערבי. הקצינים היו: מר לגגר — מנהל תחנת המשטרה המרכזית, מר רבינוביץ — מנהל תחנת מאה שערים ומר פולני — מנהל תחנת מחנה יהודה. מר אחמד ג׳אוסי — מנהל תחנת משטרת הכפרים, מר קזם — מנהל תחנת הקישלה בעיר העתיקה ומר יוסף אחמר ממנהלי תחנת המשטרה המרכזית. הם עמדו תחת פקוח הקצין הבריטי מר סטיונזון מנהל תחנת העיר העתיקה והאחראי בכותל. קצין המחוז מר קיסילוב בקר ושהה זמן רב בכותל לפני הצהרים ובקר גם אחר הצהרים.

בשעה 5.40 התפלל בכותל הרב הראשי לארץ ישראל הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג שליט״א. הוא בא בלוית קצין המחוז מר קיסילוב ומר מ. מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. מסרתי לכבוד הרב על מהלך התפלות והבקורים בליל תשעה באב וביומו ודברתי אתו ביחוד על המקרים המצערים שקרו בלילה. כבוד הרב אמר לי כי הוא יתענין בדבר ויראה מה אפשר לעשות בנדון זה.

בשעות הערב התפלל בכותל הרב הראשי לתל אביב, הרב עמיאל שליט״א. במשך היום היו מקרי התעלפויות. פעמים נקראה אל הכותל הרופאה ד״ר הודה — רופאה של ועד העיר העתיקה. בהזדמנות זו אני מוצא לי חובה להזכיר שוב בדבר הנחיצות החיונית לסדר שיהיו בצריף משטרת הכותל תמיד סמי מרפא לעזרה ראשונה ואם יש אפשרות — שיהיה גם מומחה לעזרה ראשונה בכל יום שבת לפני הצהרים.

בשעה 8.10 התפללו תפלת ערבית על יד הכותל. חוץ מהמקרים המצערים שקרו בלילה עבר הכל בסדר.

יום שני, י״א מנחם אב [4.8.41]

לפי הוראת מר אטיאש מזכיר הועד הלאומי שלמתי לקצין הבריטי מר סטיונזון במשרד המשטרה של העיר העתיקה בקישלה את הסך של 420 מיל ארץ ישראליים שהמשטרה תבעה בעד שלש זכוכיות שנשברו בזמן הדוחק בחג השבועות על ידי קהל המבקרים בכותל.

כששלמתי את הסך הנ״ל במשרד המשטרה הנ״ל נמצא שמה מפקד המשטרה

131. ד״ר יצחק דב במברגר, היה מורה בבית־המדרש למורים מזרחי והיה ממפקדי ה״הגנה״ בירושלים.

מג'ור שייטפורד. הוא שאלני פרטים בדבר הסדרים בכותל בתשעה באב. הוא התענין ביחוד בדבר שירת התקוה בליל תשעה באב על יד הכותל.

ב"ה יום שלישי, יט מנחם אב תשא [12.8.1941]

בשעה 6.10 התחיל לנהור קהל גדול אל הכותל, מאלה שהשתתפו באזכרת רבי יהודה הלוי בבית הכנסת של רבי יוחנן בן זכאי בעיר העתיקה. הקהל מלא את כל רחבת הכותל.

בין הנוכחים בכותל היו: הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א, הרב הראשי למדינת יוגוסלויה הרב אלקלעי[132], מר מ. אוסישקין[133] ראש הקרן הקימת לישראל, מר י. בן־צבי נשיא הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל, פרופ' דוד ילין[134], קצין המחוז מר קיסילוב ועוד מראשי המוסדות הלאומיים וההסתדרויות השונות. פרופ' דוד ילין הקריא לפני הקהל את הקינה הידועה: ציון הלא תשאלי לרבי יהודה הלוי. אחרי זה התפזר הקהל.

שמרו על הסדר הקצין הבריטי מר סטיונזון, מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים והקורפורל של התחנה הנ"ל מר מנשה לוי. הקצין הבריטי מר סטיונזון התענין מאד לדעת על סיבת החגיגה הזאת. מסרתי לו את הבאורים הדרושים. הקצין מר סטיונזון שאלני אם הנני שבע רצון מהסדרים על יד הכותל. אמרתי לו כי בזמן האחרון הענינים על יד הכותל בסדר.

ב"ה יום חמישי, כח מנחם אב תשא [21.8.1941]

כנהוג בכל ערב ראש חודש בא גם היום קהל גדול להתפלל על יד הכותל. במשך היום התפללו כאלפים יהודים בכותל.

יום השבת, ראש חודש אלול [23.8.41]

השבת נהר קהל גדול להתפלל ולבקר בכותל. במשך היום התפללו ובקרו יותר משלשת אלפים יהודים בכותל. בשעה 10 לפני הצהרים התעלפה בחורה ברחבת הכותל מסבת החום והדוחק. השוטר הבריטי התורני קשר אותי עם משגב לדך. התורני שבמשגב לדך לא נאות לבקשתי לשלוח את מי שהוא בכותל עם סמי עזרה ראשונה להשיב את נפש המתעלפת. מר וינגרטן מועד העיר העתיקה שנזדמן בכותל התקשר עם הרופאה ד"ר הודה והיא באה וטפלה במתעלפת. מרת הודה השאירה אחר כך בידי מר וינגרטן סמים לעזרה ראשונה. אחר שעה התעלפה אשה אחת מן המתפללות. הגישו לה עזרה ראשונה. יום השבת עבר בסדר.

132. הרב ד"ר יהודה אלקלעי, היום הוא משמש כמנהיג קהלת יוצאי יוגוסלביה בניו־יורק.

133. מר מנחם אוסישקין, היה מראשי הציונות ברוסיה. ראש ועד הצירים לארץ ישראל ונשיא הקרן הקימת לישראל, מגואלי אדמות הארץ. כן היה מראשי המתנגדים להרצל בענין אוגנדה.

134. פרופ' דוד ילין, יליד הארץ, דור שני למשכילי הישוב הישן. היה מיסד בית המדרש למורים בבית הכרם ופרופ' באוניברסיטה העברית בירושלים. כמו כן היה פעיל בעניני צבור בירושלים.

ב״ה יום ששי, יג אלול תשא [5.9.1941]

בהתאם להוראת הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל טפל ועד העיר העתיקה בסדור עזרה ראשונה ברחבת הכותל. הערב שלח ועד העיר העתיקה תבת סמי מרפא לעזרה ראשונה. התבה הקטנה הזאת סודרה בתוך צריף המשטרה ברחבת הכותל.

ב״ה יום שלישי, יז אלול תשא [9.9.1941]

הקצין הבריטי מר סטיונזון האחראי בכותל בקר במקום, התבונן בסדור שנעשה בנוגע לעזרה ראשונה ואמר שזה הוא רעיון יפה.

יום השבת, כא אלול [13.9.41]

השבת רבו המתפללים והמבקרים בכותל מאשר בשבת רגילה, לרגלי ימי הרחמים.

ב״ה יום ראשון, כב אלול תשא (ראשון דסליחות אצל עדת האשכנזים) [14.9.1941]

לרגלי הברזת הרבנים הראשיים לארץ ישראל על היום כיום צום ותפלה רבו היום המתפללים בכותל.

הרב הראשי לארץ ישראל כבוד הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג שליט״א התפלל הערב על יד הכותל את תפלת המנחה. משמר כבוד של שני שוטרים יהודיים לוו אותו בבואו אל הכותל ובצאתו ממנו.

לעת ערב התפלל האדמו״ר מהוסיאטין על יד הכותל.

יום רביעי, כה אלול [17.9.41]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זמני התפלה על יד הכותל בחג ראש השנה. מחנה שבויים איטלקים בקר בכותל. שמרו עליהם שלשה קצינים בריטיים גבוהים.

יום חמישי, כו אלול [18.9.41]

האדמו״ר מסדיגורה התפלל על יד הכותל.

בקרתי את משרדו של הקצין הבריטי האחראי בכותל מר סטיונזון בקשר עם זמני התפלה על יד הכותל בימי ראש השנה.

יום השבת, כח אלול [20.9.41]

השבת התפללו ובקרו בכותל יותר אנשים מאשר בכל שבת רגילה. מספר המתפללים והמבקרים היה בערך 2000 יהודים.

ב״ה יום ראשון, כט אלול, ערב ראש השנה תשב [21.9.1941]

מן הבוקר התחילו לנהור מתפללים אל הכותל. לפני הצהרים התפללו בערך 800 א״ש. אחר הצהרים היה קהל מועט מאוד ביחס לשנים אחרות.

בשעה חמש בערב התחיל משמר המשטרה, לכבוד החג. המפקחים על הסדר היו הקצין מר פולני והקצין מר קזים.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

יום שני, יום הראשון של חג ראש השנה תשב [22.9.1941]

בליל ראש השנה התפלל קהל של 150 יהודים את תפלת ערבית של החג. הקצין הבריטי מר מיין מן המשטרה המרכזית בקר בכותל. בקר גם הקצין מר סטיונזון.

בשעה 6.30 בבוקר התחילו לבוא מתפללים אל הכותל. קהל של כמאתים איש התפלל את תפלת שחרית על יד הכותל, כמו כן קראו שם בתורה. לא נתתי לסדר בחג ראש השנה כי אם מנין אחד. תפלת מוסף לא יכלו להתפלל בכותל מפני אסור התקיעות על יד הכותל. הקהל התפזר לתפלת המוסף אל בתי הכנסיות השונים בעיר העתיקה. תפלת השחר והקריאה בתורה נגמרה בשעה 10.30 לפני הצהרים.

אחר הצהרים התחילו המתפללים שוב לבוא אל תפלת המנחה בשעה 3. היה קהל גדול מאד, מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כעשרת אלפים איש.

היה משמר מוגבר של המשטרה. עשרה שוטרים יהודיים שמרו על הסדר מהדרך אל הכותל בקצה רוחב היהודים עד רחבת הכותל. בכותל התחלפו שלש פעמים במשך היום שלשה זוגות של קצינים שהיו מורכבים מקצין יהודי וערבי. הקצינים היהודים היו: מר לנגר, מזרחי ופולני. הקצינים הערבים: מר עסאלי, קזים ויוסף אחמר. שהה זמן רב בכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון.

יום שלישי, יום השני של חג ראש השנה [23.9.41]

בליל ראש השנה התפלל קהל שמנה כמאה וחמשים איש את תפלת ערבית בכותל. גם ביום היו התפלות כמו ביום הראשון של החג. התפללו ובקרו במשך היום כתשעת אלפים יהודים.

משמר המשטרה היה כמו ביום הראשון של החג. האחראים על הסדר בתוך רחבת הכותל אותם הקצינים שהיו בראשון של החג. שני ימי החג עברו בסדר גמור, בלי כל מקרה מיוחד.

ב"ה יום חמישי, ד תשרי תשב [25.9.1941]

החכם ר' יצחק לוי, תימני מהעיר העתיקה, מסר לי כי בערב החג נתפס בקרבת הכותל, בעת שקבל נדבה ממי שהוא, על ידי השוטרים הבריטיים התורניים שברחבת הכותל. תמול היה משפטו והשופט, בהתחשב עם מצבו וזקנותו, פסק לו קנס של 150 מיל ארץ ישראליים או תמורתם מאסר של שבוע ימים. בשעת מעשה לא היה בידו הסך הקטן הדרוש לשלם והובא למאסר. הוא ישב שש שעות במאסר עד שאחד מידידיו שנודע לו על הדבר שלם בעדו את הקנס הנ"ל והוא הוצא לחפשי. אני הזהרתיו מאד לא לפשוט יד בשטח הכותל.

השוטרים הבריטיים התורניים מסרו לי כי הערבי הכפרי שהתגרה באשה יהודיה בשבת שלפני ראש השנה הועמד למשפט על פי תביעת השוטרים התורניים שברחבת הכותל. השופט פסק לו חודש מאסר והוא לוקח לבית־האסורים.

יום השבת, ו תשרי [27.9.41]

השבת התפלל קהל יותר גדול מאשר בכל שבת רגילה. מספר המתפללים והמבקרים בשבת על יד הכותל הגיע בערך ל־200 יהודים.

ב"ה יום ראשון, ז תשרי תשב [28.9.1941]

הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל, כבוד הרב יוסף צבי דושינסקי, התפלל היום לפני הצהרים בכותל. הוא בא בלוית הרבה בחורים הלומדים בישיבתו „בית יוסף".

יום שני, ז תשרי [29.9.41]

הערב התפלל הרב הראשי לארץ ישראל כבוד הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל על יד הכותל. הוא בא בלוית חברי הרבנות הראשית לארץ ישראל הרב חזקיה שבתי[135], הרב יוסף הלוי ועוד רבנים ספרדים.

יום שלישי, ט תשרי, ערב יום הכפורים [30.9.41]

מהבוקר השכם התחילו לנהור מתפללים אל הכותל. עד הצהרים הגיע מספר המתפללים והמבקרים בערך לאלפים איש.

אחר הצהרים היה קהל צפוף ומספר המתפללים הגיע לארבעת אלפים בערך. מספר המתפללים והמבקרים במשך כל היום הגיע בערך ל־6000 איש. הקצינים מר פולני ומר יוסף אחמר היו המפקחים על הסדר. בקר גם הקצין הבריטי מר סטיונזון.

יום רביעי, י תשרי, יום הכפורים [1.10.41]

גם השנה התפללו את תפלת כל נדרי על יד הכותל. התפללו אחר כך תפלת ערבית. את הודוי והפיוטים לא יכלו להתפלל מסבת החושך והמשיכו את התפלה בבתי הכנסיות השונים שבעיר העתיקה. התפללו כחמשים איש.

בשעה 7.30 בבוקר התחילו בתפלת שחרית. קראו בתורה ברחבת הכותל. התפללו גם את יתר תפלות היום. בכל תפלה התפללו כמאה וחמשים איש, אולם לא היו קבועים רק כחצי ממספר הזה והיתר התחלפו בכל תפלה עם אנשים אחרים שבאו במיוחד להתפלל בכותל. תפלת מנחה התפללו ארבעה מנינים ביחד עם קריאת התורה. בתפלת נעילה נשארו רק כשלשים מתפללים.

במשך היום התחלף משמר הקצינים שלש פעמים. הקצינים המפקחים היו: מר לנגר, רבינוביץ ופולני מצד היהודים. מר עסאלי, קזים ויוסף אחמר מצד הערבים. בקרו גם הקצין הבריטי מר סטיונזון, מר מוגלניק מנהל תחנת משטרת רחוב היהודים וקורפורל לוי.

135. הרב חזקיה שבתי, היה ראש בית דין לעדת הספרדים בירושלים. שמש כרב בקהלות יפו, טריפולי וחלב.

בזמן תפלת נעילה בערב באו מפקד המשטרה מג'ור שייטפורד, סגנו הקצין הבריטי מר מיין והקצין הבריטי מר סטיונזון. בא גם קצין המחוז מר קיסילוב.

אחר התפלה קדשו את הלבנה ושרו „טובים מאורות" ברקוד. מג'ור שייטפורד שהיה נוכח בשעת קדוש הלבנה שאלני לפשר הדבר ואמרתי לו שפעם בחודש מקדשים את הלבנה החדשה.

היו במשך היום שני מקרי התעלפויות והוגשה להם עזרה ראשונה במקום.

ב"ה יום ראשון, יד תשרי תשב [5.10.1941]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם שעות התפלה על יד הכותל בימי החג.

יום שני, טו תשרי, ראשון לחג הסוכות [6.10.41]

בליל החג התפלל קהל של בערך ששה מנינים את תפלת הלילה של החג על יד הכותל.

בשעה 7 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלה. תפלת הבוקר נמשכה עד שעה 12.30 בצהרים. קראו גם בתורה על יד הכותל. שבעה מנינים התפללו תפלה שלמה: שחרית, קריאה בתורה ומוסף. הרבה מנינים התפללו רק תפלת מוסף. היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים לפני הצהרים.

אחר הצהרים התפללו מנינים לרוב תפלת מנחה. היו גם הרבה מבקרים, גם אחר הצהרים. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום עלו בערך ל־10.000 איש.

גם היום התחלף המשמר של קציני המשטרה שלש פעמים במשך היום. הקצינים היהודים היו: מר לנגר, מר פולני והסרג'נט מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. בליל החג היה הקצין רבינוביץ. הקצינים הערבים היו: עסאלי, קוים, ג'אוסי ואחמר. מלבד זה בקרו הקצין הבריטי מר סטיונזון וסרג'נט בריטי. בדרך אל הכותל, עד הכניסה אל הרחבה מראש הדרך החדשה על יד רחוב היהודים, היו רק שני שוטרים יהודים. נראה שהמשטרה חושבת את מצב הבטחון בדרך אל הכותל לנורמלי כבימים הטובים.

יום שלישי, טז תשרי, א דחול המועד [7.10.41]

היום בא קהל של מתפללים בבוקר לתפלת מוסף, היה גם קהל לתפלת מנחה והתפללו גם ערבית. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לאלף יהודים.

האדמו"ר מסדיגורה־פשמישל התפלל אחר שעת הערבית על יד הכותל. האדמו"ר סדר לו ברחבת הכותל רקוד בשירה עם חסידיו. חששתי לסכסוכים עם השכנים המדקדקים בענינים האלה היוצאים מגבול התפלה והייתי מוכרח להפסיק את הרקידה של האדמו"ר.

יום רביעי, יז תשרי [8.10.41]

סדר התפלות כדאתמול. במשך היום היו כאלפים מתפללים ומבקרים יהודים.

יום חמישי, יח תשרי [9.10.41]

סדר התפלות כרגיל. במשך היום התפללו ובקרו כאלף יהודים.

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל עם אורחים. הוא שאלני אם יש רשות היום לצלם על יד הכותל. אמרתי לו כי היום איננו נחשב מהחגים הרשמיים המוכרים על ידי הממשלה ויש אפוא רשות לצלם.

יום ששי, יט תשרי [10.10.41]

סדר התפלות כרגיל. הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל, כבוד הרב יוסף צבי דושינסקי התפלל לפני הצהרים על יד הכותל. הוא בא בלוית תלמידים שלו.

הרב הראשי לארץ ישראל כבוד הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג התפלל בשעות הצהרים על יד הכותל. הוא בא בלוית חותנו הרב הילמן הי"ו. לוה אותו הקורפורל לוי מתחנת המשטרה ברחוב היהודים.

לעת ערב בקר גנרל בריטי מחיל התעופה. הוא שהה בכותל שעה מרובה, התענין ועשה שמה צלומים שונים.

במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות יהודים.

יום השבת, כ תשרי [11.10.41]

קהל מתפללים גדול מאד היה לפני הצהרים בכותל. כמו כן בא קהל מתפללים ומבקרים אחר הצהרים. נראו גם קבוצות מתנדבים לצבא שבאו כשסרטים ענודים לידיהם. במשך היום התפללו ובקרו בערך ששת אלפים יהודים.

ב"ה יום ראשון, כא תשרי תשב, יום הושענא רבה [12.10.1941]

התפלות כרגיל. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים יהודים.

לעת ערב בא משמר המשטרה שהיה מורכב מהקצינים רבינוביץ וקזים, לכבוד חג שמחת תורה.

יום שני, כב תשרי, חג שמחת תורה [13.10.41]

בלילה התפללו תפלת ערבית על יד הכותל רק כשני מניינים, כיון שאי אפשר לערוך הקפות בלילה על יד הכותל.

בשעה 7 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלה. קראו גם בתורה ברחבת הכותל. ערכו גם הקפות בשני ספרי תורה סביב הבמה ברקודים, בשירה ובזמרה. שלשה מניינים התפללו תפלה שלמה: שחרית, קריאה בתורה, עריכת הקפות בשירה ומוסף. מניינים אחדים התפללו רק תפלת מוסף. בעת עריכת ההקפות השתתפו מהנוער החרדי וכמו כן השתתפו חילים יהודים מהחזית ומגויסים.

אחר הצהרים התפללו הרבה מניינים תפלת מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כארבעת אלפים יהודים.

גם היום התחלף משמר המשטרה שלש פעמים במשך היום. במשמר הראשון היו הקצינים לנגר ויוסף אחמר, במשמר השני מר עסאלי וסרג'נט דנציגר שבא למלא את מקומו של הקצין פולני שחלה. במשמר השלישי היה מר אחמד ג'אוסי והקצין הבריטי מר סטיונזון שמלא את מקומו של

קצין יהודי. בשעה 5.45 כשהקהל היה קטן הלכו להם שני הקצינים הנ"ל והקורפורל לוי מלא את מקומם.
כל ימי החג עברו בסדר גמור.

יום השבת, כה מרחשון [15.11.41]
השבת — שבת מברכין את החודש — התפללו ובקרו בכותל כאלפים וחמש מאות יהודים.

ב"ה יום רביעי, כט מרחשון תשב, ערב ראש חודש כסלו [19.11.1941]
במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות איש. מר סטיונזון הקצין הבריטי של העיר העתיקה בקר בכותל ביחד עם בריגדיר בריטי.

יום השבת, ב כסלו [22.11.41]
גם השבת היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים יהודים בכותל. במשך היום היו בערך אלף איש.

ב"ה יום ראשון, ג כסלו תשב [23.11.1941]
גנרל יוני בקר בכותל בלוית מלוים אזרחיים. הוא שהה זמן מה ברחבת הכותל והתעניין מאד.

יום שלישי, ה כסלו [25.11.41]
הערב הייתי מוזמן לאספת הרבנים הראשיים של ארץ ישראל במשרד הרבנות הראשית, בקשר עם המכתב[136] שקבלו מאת מושל מחוז ירושלים מר קיטרוטש בדבר השירה שהיתה במוצאי יום הכפורים על יד הכותל וההפרעה שנגרמה לתפלה עקב תקיעת השופר. המושל מביא לתשומת לב הרבנים את הפגיעה בתקנות הכותל משנת 1931 עקב השירה הזאת וכו', והוא מבקש מהם כי יעשו את כל הצעדים הדרושים לבאר לבני עדתם את החשיבות במלוי תקנות הכותל. כמו כן הוא מצין כי בינתים נתן הוראות למשטרה שתאסור כל אדם שיעבור על הפקודה הזאת. ולבסוף הוא מבקש מהם הבטחה של עזרה מצד בא כוחם שעל יד הכותל.

יום השבת, ט כסלו [29.11.41]
מספר המתפללים והמבקרים על יד הכותל לא היה השבת רב. הכל היה כרגיל.
הקצין הבריטי האחראי בכותל מר סטיונזון בקר על יד הכותל אחר החופשה הקצרה שקבל. הוא אמר לי שבא במיוחד עתה אל הכותל להגיד לי שחזר מחופשתו.

ב"ה יום רביעי, יג כסלו תשב [3.12.1941]
הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל.
הרבנים הראשיים כתבו אל מושל המחוז מר קיטרוטש בתשובה למכתבו אליהם שמסרתי על זה בדין וחשבון הקודם — בו מאשרים את קבלת מכתב

136. ראה בנספחים.

המושל הנ"ל וכותבים כי מסרו את תוכן מכתבו של המושל לרב אשר בשרות הכותל, וכי נתנו לו הוראות לשמור על מלוי הסעיפים שבחוקת הכותל אשר עליהם עמד המושל במכתבו הנ"ל.

יום ששי, טו כסלו [5.12.41]

מר יעקב מיוחס שמש הכותל מסר לי כי היום בצהרים בקר בכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון עם קצין יותר גבוה ממנו. לוו אותם מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים ומר וינגרטן מועד העיר העתיקה. הקצינים דברו ביניהם בדבר תכנית לבנין חדר למשטרה ברחבת הכותל מאבן במקום הצריף של העץ המכוסה פח העומד היום ברחבת הכותל ואיננו מתאים כלל בשביל השוטרים התורניים בכותל הסובלים מקור בחורף ומחום בקיץ. מר מיוחס מסר לי כמו כן ששמע שכאלו מר וינגרטן הבטיח לקצינים הנ"ל שהוא יראה לסדר את ענין בנין החדר הזה.

יום השבת, טז כסלו [6.12.41]

לפני הצהרים היה קהל קטן של מתפללים ומבקרים בכותל מסבת האויר הקר. אחר הצהרים וביחוד בשעות הערב לא היה קהל כלל.

ב"ה יום חמישי, כא כסלו תשב [11.12.1941]

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל. הוא שאלני על דבר הסדרים בכותל. בתוך השיחה אמר לי כי המשטרה חושבת לגשת לבנין חדר של אבן בשביל השוטרים התורניים בכותל במקום צריף העץ.

יום השבת, כג כסלו [13.12.41]

השבת — שבת מברכים את החודש — היה קהל יותר מהרגיל בכותל. מספר המבקרים והמתפללים במשך היום על יד הכותל הגיע בערך ל־2.500 א"ש.

הקצין הבריטי האחראי בכותל מר סטיונזון בקר בכותל.

יום השבת, ראש חדש טבת וחנוכה [20.12.41]

לרגל היום המשולש: שבת, ראש חודש וחנוכה בא היום קהל עצום לכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך ל־5000 א"ש.

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל.

ב"ה יום חמישי, ה טבת תשב [25.12.1941]

לרגל הגשם השוטף והברד הגדול לא התקימה התפלה שהודיעו עליה הרבנים האשכנזים שבירושלים. במשך היום התפללו ובקרו בכותל רק אנשים בודדים.

מסבת הגשם השוטף נעקרו היום חתיכות אבנים קטנות מאחת האבנים הגדולות שבכותל: (אבן סיד גדולה בשורה החמישית בגובה הכותל).

יום השבת, ז טבת [27.12.41]

השבת היו מספר המתפללים והמבקרים בכותל כרגיל.

ב"ה יום שלישי, עשרה בטבת תשב, יום צום [30.12.1941]

בהתאם להכרזת הרבנים הראשיים לארץ ישראל על יום תפלה ליד הכותל נהרו במשך היום להתפלל בכותל.

כבוד מעלת הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל בא להתפלל בכותל בשעה 2.30 אחר הצהרים, בלוית הרב בן ציון חזן [137] מישיבת „פורת יוסף". לוו אותו משמר כבוד של המשטרה: הקצין הבריטי מר סטיונזון, הקורפורל מר מנשה לוי ושוטר יהודי מתחנת רחוב היהודים, ומר וינגרטן מועד העיר העתיקה. על פי הוראת הרב הראשי קרא הרב חזן תפלה מיוחדת מענין היום.

כבוד מעלת הרב הראשי לארץ ישראל הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג בא להתפלל בכותל בשעה 4.45 בערב. לוה אותו משמר כבוד של המשטרה עם מר וינגרטן. הרב הראשי התפלל את תפלת המנחה ואחר התפלה קרא הקהל — לפי פקודתו — מזמורי תהלים מיוחדים המתאימים אל השעה החמורה של היום. האדמו"ר מסדיגורה בא בלוית חסידים להתפלל אחר הצהרים בכותל.

ב"ה יום שלישי, כג שבט תשב [10.2.1942]

הערב בשעה חמש, בשעת תפלת המנחה, נזרקו שתי אבנים קטנות ברחבת הכותל. האבנים לא פגעו באיש. השוטרים הבריטיים התורניים הלכו מיד לשער הזאויה הימנית שמעל המדרגות של הרחבה — שמשם נזרקו האבנים — לחפש אחרי הזורקים ולא מצאום. עלי להעיר כי זה שבועות אחדים שהשוטר הארץ ישראלי התורני שהיה עומד במשמר על יד השער הנ"ל פסק מלעמוד בכל ימי השבוע, לבד מיום הששי והשבת שאז הוא נשאר במשמר. כדאי שהמשטרה תקים את הסדר הקים שבכל ימי השבוע בלי יוצא מן הכלל יעמוד שוטר על המשמר על יד השער הנ"ל, כדי למנוע בעתיד מקרים של זריקת אבנים על המתפללים בכותל דרך השער שלמעלה הנ"ל.

ב"ה יום רביעי, א אדר תשב [18.2.1942]

כרגיל נופלות אבנים קטנות מאבני הכותל — ביחוד מהאבנים הסדוקות שבכותל — רק בשעת גשם או רוח חזקה העוקרת אותן מאבני הכותל, ולא בזמן נורמלי.

בנוגע למקרי זריקת אבנים ברחבת הכותל על ידי ערבים, העובדה היא כי בשנת תשא היו הרבה מקרים כאלה ומסרתי עליהם בזמנם ברפורטים שלי וגם בדין וחשבון הכללי לשנת תשא [138] מסרתי על התאריכים המדויקים שבהם קרו. אולם בשנת תשב היה רק מקרה אחד — ביום ג, כג שבט — ומסרתי רפורט מיוחד על כך בזמנו. לפי עדות מר יעקב מיוחס שמש הכותל נזרקו האבנים דרך שער הזאויה הימנית של הכותל מלמעלה, בשעה שהשוטר הארץ ישראלי התורני לא עמד אז על המשמר.

137. הרב בן־ציון חזן, היה מחשובי הרבנים הספרדיים בירושלים העתיקה. מנהיג ופרנס. כן היה מנהל ישיבת „פורת יוסף".

138. על אף חפושי הנמרצים בארכיוני הועד הלאומי ואגודת ישראל לא מצאתי את הדין וחשבון הכללי לשנת תשא.

ב״ה יום ראשון, יא ניסן תשב [29.3.1942]
האדמו״ר מגור בקר והתפלל בכותל בלוית קהל גדול מחסידיו.

יום שלישי, יג ניסן [31.3.42]
בקרתי אצל קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זמני התפלה בחג.

יום רביעי, יד ניסן, ערב פסח [1.4.42]
משעה 1 בצהרים התחיל הקהל לנהור אל הכותל להתפלל מנחה וסדר קרבן פסח.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, בא בלוית הרב יוסף הלוי, חבר הרבנות הראשית לארץ ישראל, אל הכותל לתפלת קרבן פסח. לוה אותו משמר כבוד של המשטרה.

השנה היה קהל קטן מאד ביחס ליתר השנים בערב הפסח. כאלף איש התפללו בערב החג על יד הכותל.

יום חמישי, טו ניסן, ראשון של פסח [2.4.42]
בליל חג הפסח התפללו כמאה וחמשים איש את תפלת ערבית של החג.

משעות אחר הצהרים בערב הפסח עד שעה 8 בלילה היה משמר של המשטרה ברחבה ובדרך אל הכותל. עשרה שוטרים ונוטרים יהודים שמרו על הסדר ברחבת הכותל בפקוד הקצינים מר לנגר — שהיה האחראי על הסדרים בכותל במשך כל ימי החג — ומר קזים מתחנת המשטרה במושבה הגרמנית. לבד זה עמדו על המשמר בדרך אל הכותל שוטרים בריטיים, יהודיים וערביים.

תפלת שחרית של החג התחילה בשעה 6 בבוקר. 11 מניינים קראו בתורה ברחבת הכותל. תפלת המוסף נגמרה בשעה 1 בצהרים. קהל גדול התפלל ובקר במשך היום בכותל. כתשעת אלפים איש היה מספר המתפללים והמבקרים במשך היום. תפלת הערב נגמרה בשעה 7.45 בלילה.

הרב הצבאי מר ברודי[139] התפלל בכותל. הוא בא בלוית קצין המחוז מר קיסילוב ומר בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי ועוד אורחים ממצרים. לוה אותם מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר מוגלניק. כמו כן התפלל בכותל הרב הצבאי מר גודמן והרבה חילים יהודיים שונים.

שוטרים יהודיים עמדו על המשמר ברחבת הכותל בפקוד הקצינים העבריים: מר לנגר, מזרחי, רבינוביץ ופולני; והקצינים הערביים: מר קזים, מר סובחי מתחנת משטרת הכפרים והסרג׳נט עסאלי מתחנת העיר העתיקה — שעמדו על המשמר והתחלפו בשלש משמרות במשך היום. מלבד זה בקר הקצין הבריטי מר סטיונזון ומפקד המשטרה מג׳ור שייטפורד.

מג׳ור שייטפורד דבר אתי בדבר הכתובות החקוקות בכותל והצביע על אחת מהן שלפי השערתו היא כתובת חדשה. אני אמרתי לו שמשמר המשטרה בכותל וגם אני שמים לב שהמבקרים לא יכתבו ולא יחקקו כתובות בכותל.

139. הרב ד״ר ישראל ברודי, היה הרב הצבאי הראשי, לשעבר שמש כרב ראשי ליהודי אנגליה.

עוד אמרתי לו שגם לפי דין ישראל אסור לחקוק בכותל שהוא קדוש לנו, ולפי דעתי הכתובת הזאת שהראה לי אינה חדשה.

ועד העיר העתיקה שלח מחדש תבת סמי רפואה לעזרה ראשונה במקרי התעלפויות בכותל בזמן הדוחק. כמו כן שלח את הרופא מר זיילר והוא עמד במשמר לפני הצהרים. בעזרת השם לא קרו כל מקרים ביום הראשון של החג והכל עבר בסדר.

יום ששי, טז ניסן [3.4.42]

היו מנינים אחדים של תפלות מוסף ומנחה. במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.

יום השבת, יז ניסן [4.4.42]

קהל גדול מאד התפלל את תפלות השבת בכותל. כמו כן בקר במשך היום קהל חשוב. מספר המתפללים והמבקרים הגיע בערך לשמונת אלפים איש.

יש לציין כי היום בפעם הראשונה התפלל מנין מיוחד בנוסח איטליני[140] מעדת פליטי איטליה בירושלים.

ב"ה יום ראשון, יח ניסן תשב [5.4.1942]

היום היו הרבה אורחים מחוץ לירושלים שהתפללו ובקרו בכותל. כשבעת אלפים איש התפללו ובקרו במשך היום.

יום שני, יט ניסן [6.4.42]

גם היום התפללו ובקרו הרבה אורחים מחוץ לירושלים. כחמשת אלפים איש היו במשך היום.

יום שלישי, כ ניסן [7.4.42]

לפני הצהרים התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל הרב יוסף צבי דושינסקי. הוא בא בלוית תלמידיו.

בערב התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג. הוא בא בלוית חותנו הרב הילמן והרב הצבאי ברודי. לזה אותו משמר כבוד של המשטרה.

במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש בכותל.

יום רביעי, כא ניסן, שביעי של פסח [8.4.42]

בליל שביעי של פסח התפלל קהל של כמאה איש בערך את תפלת החג על יד הכותל. משמר המשטרה עמד עד שעה 7.45, שעת גמר התפלה.

בשעה 6 בבוקר התחילו בתפלת שחרית. קראו בתורה ברחבת הכותל 7 מנינים. תפלת המוסף נמשכה עד שעה 1 בצהרים.

בשעה 10.10 לפני הצהרים בקר בכותל המפקד הצבאי של מחוז ירושלים בלוית סגן מושל מחוז ירושלים מר מק־גי וקצין המחוז מר קיסילוב ושלישו

140. בכותל התפללו כל עדות ישראל לנוסחותיהן השונות.

מג'ור צבאי. גם הקצין הבריטי מר סטיונזון היה נוכח אז ברחבת הכותל. המפקד הצבאי התענין מאד בסדרי התפלה ובצד ההסטורי של המקום. מר קיסילוב נתן לו את הבאורים הנחוצים. מר קיסילוב הציגני לפני המפקד והוא שאל לי על מספר המתפללים והמבקרים בחג. כמו כן הציג מר קיסילוב את מר וינגרטן מועד העיר העתיקה לפני המפקד שמסר לו על העזרה הראשונה שועד העיר העתיקה שלח לימי החג אל הכותל. כמו כן הציג את ד"ר זיילר רופא העיר העתיקה. הוא שהה שעה מרובה בכותל.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כעשרת אלפים איש.

גם היום עמד במשמר ברחבת הכותל ד"ר זיילר רופא העיר העתיקה שנשלח באופן מיוחד אל הכותל על ידי ועד העיר העתיקה מחשש מקרי התעלפויות בדוחק החג. לא קרו כל מקרים במשך כל ימי החג בעזרת השם יתברך.

גם היום היה משמר גדול של המשטרה ברחבה ובדרך אל הכותל בפקוד הקציניים הנ"ל. משמר המשטרה עמד עד שעה 7 בערב, זמן גמר תפלת המנחה.

במוצאי החג התפללו תפלת הערב בכותל במנין מצומצם. התפלה נגמרה בשעה 7.45 בלילה.

לא קרו כל מקרים מיוחדים במשך ימי החג והכל עבר בעזרת השם בשלום ובסדר גמור.

יום ששי, כג ניסן [10.4.42]

היום אחר הצהרים בשעה 4.40 בשעת תפלת מנחה נזרקו שתי אבנים על רגלו של אחד המתפללים מר אלעזר אלחאדיב. האבנים באו משער הזאויה הימנית מלמעלה. מר אברהם חיים מושיוף ומר נתנאל כהן — שניהם גרים בבתי הבוכרים — מעידים כי הם ראו שני ערבים, אחד מהם ילד כבן עשר והשני בחור כבן שמונה עשרה, שעמדו ליד שער הזאויה וזרקו אל רחבת הכותל ונמלטו מיד.

אני קראתי מיד לשוטרים הבריטיים התורניים שבכותל ומסרתי להם את האבנים. אחד השוטרים עלה מיד למעלה לחפש אחרי הזורקים ולא מצאם. הוא חזר ואמר לי כי השוטר הערבי התורני העומד במשמר על יד השער למעלה אומר כי לא ראה שום אדם זורק אבנים מן השער. אמרתי לו לשוטר הבריטי כי זה מוכיח כי השוטר הארץ ישראלי לא עמד אז על המשמר. הבאתי לפניו את העדים הנ"ל והם העידו כי ראו במו עיניהם את הזורקים. לפי בקשתי רשם השוטר ביומן המשטרה קובלנה בשמי בנדון הזריקה הנ"ל, גם הבטיחני למסור על הדבר לסרג'נט הבריטי.

יום השבת, כד ניסן [11.4.42]

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל היום לפני הצהרים. מסרתי לו בדבר מקרה זריקת האבנים ברחבת הכותל אמש. הוא אמר לי כי הוא יודע על זה, אבל השומר הארץ ישראלי אומר כי לא ראה כל זריקה מצד השער. אמרתי לו כי יש עדים המעידים כי ראו במו עיניהם שני בחורים שזרקו את האבנים מן השער. עוד אמרתי לו כי ברור שהשוטר הארץ ישראלי לא

עמד אז על משמרתו על יד השער. מר סטיונזון הבטיחני כי יזהיר את השוטר התורני לשים לב מעתה ולהשגיח שלא יקרו עוד הפעם מקרים כאלה.

מר סטיונזון מסר לי כי השכנים הגרים ברחבת הכותל הגישו לפניו קובלנה נגד זה שהמתפללים בכותל יורקים ומלכלכים על יד ביתם ברחבה. אמרתי לו כי אי אפשר במקרה זה לברר מי הוא היורק וישנם בכלל אנשים שונים הבאים לבקר בכותל, גם כאלה שאינם נמוסיים ויורקים גם על יד בית עצמם, אולם אעשה מה שאפשר בנדון זה.

ב"ה יום שני, כד איר תשב [11.5.1942]

מתפללי הכותל הגרים בעיר העתיקה, כשהלכו הביתה אחר תפלת ערבית, דרך רחוב היהודים — כי הדרך החדשה העוברת את שער האשפות סגורה לרגל התקונים הנעשים בדרך — מצאו את שער רחוב היהודים סגור, והיו מוכרחים אפוא ללכת עד לפני שער יפו ומשם נכנסו העירה.

יום שלישי, כה איר [12.5.42]

נפגשתי עם מר מוגלניק מפקח תחנת המשטרה ברחוב היהודים ומסרתי לו על דבר סגירת שער רחוב היהודים בתחלת הלילה ובקשתי ממנו להשתדל שישאירו את השער פתוח עד אחר תפלת ערבית, כדי שתהא אפשרות למתפללים בכותל לחזור דרך רחוב היהודים אחר תפלת ערבית. מר מוגלניק הסביר לי כי מפני רבוי הגנבות בזמן האחרון סוגרים את השער מיד עם התחלת הלילה והבטיחני להשפיע שיחכו בסגירת השער עד אחר גמר תפלת הערב.

בצהרים הודיעני מר מוגלניק כי הצליח להשפיע כי יחכו בסגירת השער עד שעה תשע בלילה, אחר גמר תפלת ערבית בכותל.

ב"ה יום ראשון, ראש חודש סיון תשב [17.5.1942]

בקרתי את מר קיסילוב קצין המחוז בקשר עם שעות התפלה בחג על יד הכותל. מר קיסילוב אמר לי בנדון ההליכה בחג אל הכותל כי איננו בטוח אם יוכלו ללכת בדרך החדשה אל הכותל כיון שהתקונים טרם נגמרו, וכיון שהחג יחול השנה ביום ששי שאז שורר דוחק ברחוב השלשלת, לפי שהערבים הולכים ביום ששי בהמוניהם אל החרם, לכן הוא חושב שהדרך היחידה תהיה השנה משער ציון לחוץ לחומה עד שער האשפות ומשם דרך שער האשפות אל הכותל.

יום חמישי, ה סיון [21.5.42]

בשעה 6 בערב באו הקצינים מר פולני ומר ברבוט לפקח על הסדר בזמן תפלת הערב בחג.

יום שני, ו סיון, חג השבועות [22.5.42]

בלילה התפללו כחמשה מניינים את תפלת ערבית בכותל.

על פי הפצרת המתפללים בקשתי מהקצינים התורניים הנ"ל לבקש רשות בעד המתפללים שיוכלו לחזור אחר התפלה דרך רחוב השלשלת ולא דרך שער ציון מאחורי החומה כי בלילה תהא ההליכה בדרך הנ"ל קשה מאד.

מר פולני התקשר עם מר מוגלניק ברחוב היהודים והוא אמר לו כי לפי פקודה סגר את שער רחוב היהודים אבל ישנה אפשרות לחזור דרך רחוב דוד — הבאטראק (השוק) — כי לפי ידיעותיו אין משמר בדרך הנ"ל שיעכב מללכת שמה. לפני גמר תפלת ערבית בקר בכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון ובקשתיו כנ"ל. הוא הרשה מיד ללכת דרך רחוב דוד.

הקצין הבריטי מר סטיונזון חכה לנו ברחוב השלשלת עד שעברנו את הרחוב הנ"ל וחזרנו העירה דרך סמטת בקור חולים שבעיר העתיקה.

בשעה חמש בבוקר התחלנו בתפלה. בשעה חמש וחצי כבר היתה רחבת הכותל מלאה מתפללים. תפלת שחרית ומוסף נמשכה עד שעה 1 בצהרים. כמו בכל חג קראו בתורה ברחבת הכותל. 8 מניינים התפללו תפלה שלמה בכותל ביחד עם קריאה בתורה. תפלת המנחה נמשכה עד שעה 7.30 בערב וכמאה איש נשארו לתפלת ערבית במוצאי החג.

היה קהל גדול מאד למרות הדרך הקשה ביחוד בחזרה מן הכותל, שאז ישנה עליה גדולה בהר ציון. בשעות הבוקר וכמו כן אחר גמר בקור הערבים בחרם הרשו לקהל המתפללים לחזור דרך שער השלשלת וזו נתנה הקלה גדולה למתפללים ולמבקרי הכותל.

בשעה 10-11 לפני הצהרים היה דוחק גדול ברחבת הכותל ולא נמצאו שוטרים עבריים כנהוג בכל שנה בהגים להשגיח על הסדר. מר בן-צבי יושב ראש הועד הלאומי שנמצא באותה שעה בכותל פנה אל הקצין התורני מר מזרחי ובקש ממנו להביא שוטרים אחדים שיפקחו על הסדר. מר מזרחי אמר כי פנה כבר בענין זה אל המשטרה, אבל אין שוטרים. מר מזרחי עם הקצין מר ברבוט התחילו להכניס סדר אבל לא הספיקו לבדם. נגשתי אל הקצין הבריטי מר סטיונזון שעמד כמפקח בדרך לרחוב השלשלת ובקשתיו לשלוח שני שוטרים שיעזרו לקצינים להכניס סדר. הוא אמר לי שאין בידו שוטרים כי כל השוטרים עסוקים. הוא הבטיח לי להשתדל בתחנות אחרות שישלחו שוטרים אחדים.

בשעה 12.30 נשלחו על ידי ועד העיר העתיקה קבוצת סדרנים אל הכותל ובדרך לכותל, אולם צריך לציין כי הקבוצה הזאת לא היתה מוצלחת מבחינת כבוד המקום. הם היו מחוסרי נמוס דתי.

במשך היום פקחו על הסדר בכותל בשלש משמרות הקצינים היהודיים מר מזרחי ופולני והקצינים הערביים מר עסאלי, ברבוט וקצין הכפרים. כן היה גם מר מוגלניק בשעות הצהרים ומר סטיונזון הקצין הבריטי בקר במשך היום הרבה פעמים ושהה זמן רב בכותל.

גם בחג הזה שלח ועד העיר העתיקה את הרופא שלו, ד"ר זיילר, לפני הצהרים להושיט עזרה ראשונה במקרה של צורך. כמו כן שלחו ממגן דוד אדום קבוצה של אנשים להושיט עזרה ראשונה. לא קרה כל מקרה מיוחד אף שהיה קהל עצום מאד במשך היום. התפללו ובקרו במשך היום יותר מ ע ש ר י ם א ל ף א י ש.

בערב בקר בכותל כבוד מושל המחוז מר קיטרוטש בלוית מר ניוטן סגן מושל מחוז חיפה ומר קיסילוב קצין מחוז ירושלים. המושל התענין מאד בתפלה והעמיד לי שאלות שונות, שעניתיו עליהן. מר קיסילוב מסר לו את הבאורים

הנחוצים. בתוך הדברים אמר לי מר קיטרוטש כי השנה תהיה מצות העליה ברגל יותר חביבה על מבקרי הכותל כיון שהעליה ברגל השנה קשה יותר מחמת הדרך הקשה. הוא שאלני לסבת התנענעות היהודים באמצע התפלה. עניתיו כי בדרך כלל הרי כל מרגיש מתנענע אבל הראיתיו מקור הדבר בתהלים: כל עצמותי תאמרנה. המושל נכנס בין המתפללים ומסר שלום לכולם. אחר ששהה כרבע שעה בכותל נפרד ממני בשלום.

בדרך כלל עבר יום החג בשלום.

יום השבת, ז סיון [23.5.42]

בשבת אחר הצהרים התפלל ובקר קהל חשוב בכותל, בערך אלפים איש. בקרו גם הרבה חילים, ביחוד חילים פולניים.

היום נפתחה שוב דרך השלשלת לקהל.

ב"ה יום ראשון, ח סיון תשב [24.5.1942]

היום התפללו ובקרו על יד הכותל יותר מכפי הרגיל בכל יום.

האדמו"ר מטשורטקוב בלוית חסידים ומקורבים שלו התפללו על יד הכותל.

יום שלישי, י סיון [26.5.42]

יהודים ממתפללי ערבית בכותל התאוננו לפני כי בשובם הביתה מן הכותל אחר תפלת ערבית מצאו שוב את שער רחוב היהודים סגור לפניהם למרות הבטחתו של מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים שהשער יהיה פתוח בכל ערב עד שעה 9. כמו כן התאוננו לפני הרבה יהודים ממתפללי הכותל כי בכל ערב כשהם הולכים אל הכותל להתפלל ערבית וכשהם שבים מן הכותל אחר ערבית דרך רחוב השלשלת מתגרים בהם נערים ערבים ברחוב זה, זורקים בהם אבנים ומכים אותם באגרופים ובמקלות. הרבה מהם התאוננו כבר לפני המשטרה ללא הועיל. הבטחתי להם לבוא בדברים בנדון זה עם המשטרה.

יום רביעי, יא סיון [27.5.42]

בקרתי בתחנת המשטרה ברחוב היהודים בקשר עם סגירת שער הרחוב בהתחלת הלילה. הקורפורל מר לוי שהיה או בתחנה אמר לי כי נתנה פקודה לסגור את השער רק בשעה 9 בלילה כדי שיספיקו מתפללי הכותל לחזור דרך השער — בהתאם להבטחת מר מוגלניק אלי, אולם היתה כאן טעות מצד המשמר שלא ידע על הפקודה. הוא מוכן להעניש את המשמר הזה ולהבא לא יקרה כזאת. אמרתי לו כי אינני דורש להעניש את מי שהוא אבל אני מבקש שלהבא יחכו בסגירת השער עד שעה 9 בלילה. הוא הבטיחני. דברתי אתו גם בקשר להתגרויות הערבים ביהודים המתפללים בכותל ועוברים דרך רחוב השלשלת. הוא אמר לי כי רחוב השלשלת שיך לסמכות התחנה בקישלה ולא אליהם.

יום חמישי, יב סיון [28.5.42]

בקרתי את הקצין הבריטי מר סטיונזון בתחנת המשטרה בקישלה בקשר עם ההתגרויות במתפללי הכותל העוברים דרך רחוב השלשלת בשעות הערב ובקשתי ממנו לשלוח פטרול בשעות 7—8.30 בכל ערב. מר סטיונזון התענין

מאד בדבר ואמר לי כי המשטרה כבר מטפלת בענין זה ותפסה כבר שני נערים מאלה המתגרים במתפללים. הוא הבטיח לי לסדר משמר נודד (פטרול) בשעות שבקשתי ממנו כדי להפסיק את ההתגרויות האלה.

ב״ה יום ששי, כ סיון תשב [5.6.1942]

ממתפללי הכותל בערב התאוננו בפני שוב כי ההתגרויות של הנערים הערבים ברחוב השלשלת ביהודים ההולכים להתפלל ערבית בכותל לא פסקה עד עתה.

נפגשתי שוב עם מר סטיונזון הקצין הבריטי המפקח בתחנת המשטרה שבעיר העתיקה ומסרתי לו על ההתגרויות הנ״ל שאינן פוסקות למרות הבטחתו אלי כי ישלח בשעות הערב פטרול שיסתובב ברחוב השלשלת. מר סטיונזון הבטיחני כי ישלח משמר שוטרים ברחוב הנ״ל בשעות הערב או הוא בעצמו יסור לרחוב בשעות הנ״ל.

יום השבת, כא סיון [6.6.42]

בליל שבת עמד משמר, סרג׳נט ושוטר ארץ ישראלי, ברחוב השלשלת. המשמר חכה ברחוב עד עבור היהודים המתפללים בכותל את הרחוב הנ״ל.

ביום השבת התפלל ובקר קהל גדול בכותל. בקרו גם הרבה אנשי צבא, ביחוד צבא פולני. כן באו עשרים חילים יהודים־פולניים, סדרו להם מנין מיוחד והתפללו תפלות שחרית ומוסף על יד הכותל. אחד מן החילים עבר לפני התבה. בא גם הרב הצבאי של החילים הפולניים, הרב קפטן רוזנגרטן[140]*, התפלל בפני עצמו, נתן הוראות לחילים והלך לו.

יום השבת, כח סיון [13.6.42]

גם בליל שבת זה היה משמר של שני שוטרים בריטיים וסרג׳נט ארץ ישראלי ברחוב השלשלת. המשמר לוה את קהל המתפללים בכותל עד עבור הרחוב הנ״ל.

ביום השבת — שבת מברכים החודש — היה קהל גדול של מתפללים. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה קרוב ל א ל פ י ם.

בערב בקרו בכותל גנרל ובריגדיר בריטיים. הם חפצו לצלם. העירותי להם כי לפי חוקת הכותל אסור לצלם על יד הכותל ביום שבת. הם הודו ונמנעו מלצלם.

ב״ה יום ראשון, כט סיון תשב, ערב ראש חדש תמוז [14.6.1942]

כמו בכל ערב ראש חודש היה גם היום קהל מיוחד שבא להתפלל. במשך היום התפללו ובקרו בכותל כ א ל ף א י ש. בין המתפללים היה מספר של חילים יהודים־פולניים. הם חכו בתור לקבל תפלין — היה למי שהוא בכותל זוג תפלין. הם התאוננו לפני כי אין להם תפלין במחנה ובקשוני להשתדל אצל מוסדותינו להמציא להם תפלין במחנה.

140*. הרב שמואל רוזנגרטן, כיום מנהל בית הספר לבנות אולינה דה רוטשילד בירושלים.

ימי שני ושלישי, ל סיון — א תמוז תשב [16—15.6.1942]

בראש חודש זה היה מספר המתפללים והמבקרים קטן ביחס לכל יום ראש חודש אחר.

יום רביעי, ב תמוז [17.6.42]

כבוד הרב הראשי לקהלת תל אביב, הרב יעקב טולידאנו[141], התפלל בכותל.

יום חמישי, ג תמוז [18.6.42]

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל. הוא שאלני אם אין עוד קובלנות מצד המבקרים בכותל בקשר עם ההתגרויות של נערי הרחוב ביהודים ההולכים להתפלל בכותל. אמרתי לו כי אחרי שהעמידו משמר ברחוב בלילי שבת נעשה שקט ולא קבלתי מאז עוד תלונות.

יום השבת, ה תמוז [20.6.42]

בליל שבת התפללו תפלת קבלת שבת וערבית עשרים וחמשה קציני יהודים־פולניים. הם באו עם הרב הצבאי שלהם הרב קפטן רוזנגרטן והרב הצבאי שטינברג[141*]. הרב שטינברג עבר לפני התבה.

ביום השבת לפני הצהרים התפלל קהל גדול תפלות שחרית ומוסף. הרב הצבאי לחילים היהודים־הבריטיים הרב אפשטין[142] התפלל בכותל. הוא שהה כשעתים בכותל. במשך היום התפללו חילים יהודיים בודדים: פולניים, דרום אפריקניים וארץ ישראליים.

אחר הצהרים עד שעות הערב היה הכותל ריק ממתפללים וממבקרים, מסבת החום ששרר. רק לעת ערב התחילו לבוא מתפללים ומבקרים בכותל.

ב"ה יום שני, יד תמוז תשב [29.6.1942]

היום התפללו בבוקר תפלת שחרית בצבור על יד הכותל.

כשבאתי בבוקר על יד הכותל מסרו לי כי אסרו את הזקן ר' חיים הלוי בכותל והוליכו אותו אל הקישלה. הלכתי שמה והתראיתי עם הקצין של תחנת המשטרה בקישלה מר עסאלי ושאלתיו על סבת המאסר. הוא אמר לי שאיננו יודע דבר על כל הענין, אפשר מאד כי השוטר הבריטי התורני בכותל אסרו וזה נוגע אפוא לא אליו כי אם לקצין הבריטי מר סטיונזון. נכנסתי למשרדו של מר סטיונזון ואמר לי כי אסרו את הזקן מפני שפשט יד בכותל בנגוד לחק העיריות שאסור לפשוט יד במקומות צבוריים. בקשתי מאת מר סטיונזון כי יתחשב עם זה שהוא זקן ויסתפק הפעם בהתראה שאם עוד הפעם יעבור על החק יאסרו אותו. מר סטיונזון אמר לי כי היה עושה כן לו היה זה בפעם הראשונה או בפעם השלישית, אולם זה הוא המקרה הרביעי או החמישי שהיהודי הזה פוטש יד.

141. הרב יעקב משה טולידאנו, לשעבר שר הדתות במדינת ישראל. היה חוקר תולדות הישוב היהודי בארץ ופרסם ספרים בנושא זה.

141*. כיום רב וזין בלונדון.

142. הרב ברוך אפשטין (אליצור), כיום פקיד בכיר במשרד הפנים.

יום חמישי, יז תמוז, יום צום [2.7.42]

בהתאם למודעות הרבנים התחילו עוד מהבוקר לזרום אנשים לכותל להתפלל על חומרת השעה. כל היום מהבוקר עד הערב התפללו קבוצות קבוצות ואמרו את כל ספר תהלים בשברון לב. התפלות של האנשים והנשים במשך כל היום היו קורעות לב. במשך כל היום התפללו כ ש ל ש ת א ל פ י ם א י ש ב כ ו ת ל (אחד העתונים הגזים לכתב שהיו כשלשים אלף איש, גם כתב כי תקעו בשופר וזה לא נכון בהחלט). הרבה קציני צבא בריטיים שבקרו במשך היום בכותל התעניינו לדעת את סבת התפלה. אמרתי להם כי היא תפלה מיוחדת לטובת אנגליה במלחמה על הרשע.

יום השבת, יט תמוז [4.7.42]

כרגיל התפללו את כל התפלות של שבת בכותל. קושי מיוחד קים היום למתפללי הכותל בקריאת התורה, שתמיד הלכו ל„בתי מחסה" שבקרבת מקום, וזה כחדשים שהדרך החדשה לכותל מקולקלת ומוכרחים אפוא לסובב את כל העיר העתיקה כדי למצוא מקום לקריאת התורה. כדאי שמוסדותינו ישתדלו אצל הממשלה שתמהר בתקון הדרך לטובת המתפללים בכותל.

גם היום התפללו חילים בודדים פולניים וארץ ישראליים במשך היום בכותל.

גם היום התפללו חילים בודדים פולניים וארץ ישראליים במשך היום העובדים.

ב„ה יום ראשון, כ תמוז תשב [5.7.1942]

גם היום התפללו בצבור תפלת שחרית בכותל.

היהודי הזקן ר' חיים הלוי שהודעתי על מאסרו ביום שני יד דנא בעוון פשיטת יד בשטח הכותל — הודיעני כי ביום רביעי יז דנא שנקבע ליום המשפט, נקרא למשטרה בקישלה ואמרו לו שהם מותרים על התביעה נגדו בבית המשפט ורק הסתפקו בהתראה שאם יתפס עוד הפעם בעברה זו יאסר ויקרא למשפט.

קבוצת חילים יהודיים מלוב, שהתגייסו לפני חדשים אחדים בבנגזי אשר בלוב, התפללו היום בכותל. כמו כן התפללו חילים יהודים בודדים פולניים וארץ ישראליים.

יום שלישי, כב תמוז [7.7.42]

היום קרה בכותל האינצידנט הבא: אשה אחת מהעדה הפרסית התפרצה ביללות בכותל ובקולותיה הפריעה במקצת ליתר המתפללים. בו ברגע לא הפסקתי אותה, אולם השוטר הבריטי התורני — הנושא עליו את המספר 3111 — קם מיד, נגש אל מר אלעזר — עוזר לשמש מר מיוחס בעבודתו — ואמר לו שישתיק את האשה הזאת. מר מיוחס שמש הכותל אמר לו לאלעזר שלא יגש אל האשה. לשאלת השוטר למה הוא מונע אותו מלמלא את פקודתו ענה לו מר מיוחס כי ישנו אחראי בכותל — הצביע עלי — ועליו לעשות את זה. השוטר נגש אלי ובקש ממני להשתיק את האשה. בקשתי מהאשה להשקט מאחר שהיא מפריעה לתפלת כל המתפללים בקולותיה. היא שמעה בקולי.

בינתים התפתח וכוח בין השוטר הבריטי ובין מר מיוחס. מר מיוחס אמר לשוטר כי אין לו כל רשות להפסיק את מי שהוא מן התפלה גם אם הוא מתפלל בקול יותר רם. השוטר אמר לו כי אין לו להתערב בענייניו. מר מיוחס השיב לו והשוטר התקצף וצוה עליו לצאת מן הרחבה. מר מיוחס סרב. אז יצא השוטר מכליו והתחיל לבעוט בו ולטלטלו, גם אחזו בגרונו והוציאו מחוץ לרחבה. אנשים מקהל המתפללים התלקטו מסביב והתחילו להתוכח עם השוטר הבריטי. אני חששתי לתוצאות לא נעימות והשפעתי על הקהל שישוב לתפלתו ואת מר מיוחס שלחתי אל הועד הלאומי למסור על הענין. השוטר הארץ ישראלי מר יצחק אוירבך העובד בתחנת המשטרה המרכזית אמר לשוטר הבריטי כי יגיש קובלנה נגדו, גם אנשים מן הקהל אימו נגדו. הצלחתי להשקיט את הקהל. אולם אחר רבע שעה נגשה קבוצה אחת מן המתפללים שגמרה בינתים את תפלתה והתחילה שוב להתעסק עם השוטר הבריטי. בקושי הצלחתי להפריד ביניהם ולשלוח אותם.

יום רביעי, כג תמוז [8.7.42]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר למקרה מר מיוחס עם השוטר הבריטי. בהזדמנות זו מסר לי מר קיסילוב כי הוא פועל בענין סדור הדרך אל הכותל לליל תשעה באב, שיוכלו ללכת בדרך החדשה.

יום השבת, כו תמוז [11.7.42]

קהל גדול התפלל ובקר בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כ א ל ף יהודים.

ב״ה יום שלישי, כט תמוז תשב, ערב ראש חודש מנחם אב [14.7.1942]

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כ א ל ף יהודים.

יום רביעי, ראש חודש מנחם אב [15.7.42]

בבוקר אמרו לי כי בשעה 4 אחר הצהרים תתקים תהלוכה אל הכותל וכי הדרך אל הכותל בשביל מתפללי הכותל ומבקריו תהיה דרך שער ציון מאחורי החומה עד שער האשפות ומשם אל הכותל.

משעה 4 אחר הצהרים היתה שמירה חזקה בדרך וברחבת הכותל. על יד שער ציון היה המפקח מר מוגלניק, מפקח תחנת המשטרה ברחוב היהודים, עם סרג׳נטים בריטיים ושוטרים בריטיים וארץ ישראליים. על יד שער האשפות היה המפקח הקצין מר רבינוביץ עם פלוגת שוטרים בריטיים וארץ ישראליים. ברחבת הכותל היו הקצינים: מר סטיונזון, מר עסאלי ומר מזרחי עם סרג׳נטים בריטיים, סרג׳נט ערבי והקורפורל מר מנשה לוי עם שוטרים בריטיים וארץ ישראליים. בערב בקר בכותל המפקד מג׳ור שייטפורד. כל הכבודה הזאת של המשטרה עמדה על המשמר עד שעה 7.30 בערב ולרבע שעה נוספת נשאר הקצין הבריטי מר סטיונזון ומספר שוטרים. התהלוכה שחשבו עליה לא נתקימה.

בהזדמנות זו דברתי עם מג׳ור שייטפורד בדבר הדרך אל הכותל בתשעה באב. הוא אמר לי כי כפי הנראה לא תתוקן הדרך החדשה לפני תשעה באב וכי הדרך בתשעה באב תהיה: דרך שער ציון — שער האשפות, מאחורי החומה.

העירותי למר שייטפורד כי זו היא דרך קשה מאד, ביחוד בשעות הלילה. מר שייטפורד אמר לי כי אין ברירה אחרת. הקצין הבריטי מר סטיונזון אמר לי כי לאחר שעה עשר בליל תשעה באב ירשו ללכת דרך רחוב השלשלת. מר סטיונזון פקד להרשות לקהל מתפללי תפלת ערבית בכותל לשוב דרך רחוב השלשלת ולא יצטרכו לסובב מאחורי החומה דרך שער ציון. הוא העמיד גם משמר ברחוב השלשלת עד עבור מתפללי הכותל.

יום חמישי, ב מנחם אב [16.7.42]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם ההליכה לכותל בתשעה באב. הוא אמר לי כי יכונו את ההליכה לכותל בליל תשעה באב משער ציון מאחורי החומה. אני הצעתי לפניו שילכו דרך המדרגות עד ישיבת פורת יוסף ומשם ילכו באלכסון דרך שדה הצבר שמאחורי הישיבה הנ"ל ויעמידו משמרות על יד החפירות[143] שבשדה הנ"ל. מר קיסילוב אמר שבחנו כבר את ההצעה הזאת ומצאו אותה למסוכנת מסבת החפירות שבשדה הנ"ל.

יום השבת, ד מנחם אב [18.7.42]

השבת לא היה קהל גדול של מתפללים בכותל. הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל. אני מסרתי לו בדבר בקור של 450 חילים יהודים פולניים על יד הכותל ביום הראשון בבוקר כפי ששמעתי ממר י. בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי. מר סטיונזון התענין בזה ושאלני פרטים על זמן בקורם.

הרבה פועלים עובדים עבודה קדחתנית לסתום את החפירות בדרך החדשה לכותל. כפי שיש לשער יוכלו ללכת כבר בתשעה באב בדרך זו. זה יקל בהרבה על בקור בתשעה באב על יד הכותל.

ב"ה יום ראשון, ה מנחם אב תשב [19.7.1942]

מנין מיוחד התחיל להתפלל באופן קבוע בכל יום בבוקר תפלת שחרית על יד הכותל. אחר התפלה אומר המנין הנ"ל את כל ספר תהלים. המנין סודר על ידי נדיב אחד המשלם לכל אחד מהמתפללים ואומרי התהלים סך של 750 מא"י לחודש. הנדיב הזה נותן את הכסף באמצעות האדמו"ר רבי משה מרדכי בידרמן[144] מירושלים.

הבוקר בשעה 8 טלפן אלי לרחבת הכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון ושאלני על הזמן הקבוע של בקור החילים היהודים בכותל. התקשרתי מיד עם הועד הלאומי ועם מר בן־צבי בביתו בנדון זה.

בשעה 9.45 בבוקר בא אל הכותל קצין המחוז מר קיסילוב בלוית מר ושיץ[145] ראש ועד הקהלה בירושלים עם עוד אורחים. הם באו להיות נוכחים בבקור החילים בכותל. בשעה 10 בבוקר באו החיילים, בערך 400, על קציניהם

143. בשדה הצבר הנמצא מאחורי חצר ישיבת „פורת יוסף" בדרך המובילה אל הכותל נחפרו ונתשפו רחוב עתיק ותעלת ביוב של ירושלים מימי בית שני.

144. רבי משה מ. בידרמן, האדמו"ר מלילוב. עתה הוא משמש גם כאדמו"ר לחסידי קרלין.

145. ד"ר אפרים ואשיץ, היה חבר הנהלת ועד קהלת ירושלים וחבר מרכז הציונות החדשה בארץ ישראל.

ומפקדיהם, עם הרבנים הצבאיים בראשם: הרב הצבאי הראשי הרב ברומברג[145*], הרב הצבאי שטינברג והרב הצבאי רוזנגרטן. לפני התהלוכה הזאת בא הועד המסדר של הבקור, שסודר על ידי ועד הקהלה של ירושלים בראשות ד"ר ראובן כצנלסון[146] עם החזן מר ברדקי[147]. החזן מר ברדקי אמר מזמור פד בתהלים, ולאחריו קדיש לזכר החילים הנעדרים ותפלת „אל מלא רחמים" לעלוי נשמת החילים והיהודים שנהרגו בארצות השונא ימח שמו. מר ושיץ אמר מלים אחדות והחילים צעדו חזרה העירה. אל החילים היהודים הפולניים הצטרפו גם חילים יהודים ארץ ישראליים וגם מן הקהל נלוו אליהם. הם מלאו את כל שטח רחבת הכותל.

יום רביעי, ח מנחם אב [22.7.42]

אמרו לי כי מהנדס הממשלה מר פרק בקר את עבודת התקונים בדרך המדרגות אל הכותל וחוה את דעתו כי הדרך אינה מתוקנת די צרכה להליכה לקהל וכי היא בגדר סכנה. נשארה אפוא שוב התכנית הראשונה של הממשלה כי הדרך אל הכותל תהיה משער ציון עד שער האשפות מאחורי החומה.

יום חמישי, תשעה באב [23.7.42]

משעה 5.30 בערב ביום הרביעי, ערב תשעה באב, התחיל קהל לנהור אל הכותל. בשעה 8 בלילה לפני זמן תפלת ערבית — בשעה שרחבת הכותל היתה כבר מלאה אנשים — באו אל הכותל כשלשים חילים יהודים אוסטרליים ובריטיים בראשות הרב הצבאי מג'ור רבינוביץ[148] והרב הצבאי קפטן גולדמן[149]. הרב הצבאי גולדמן שאלני בדבר תפלת אבינו מלכנו אם היא נאמרת עכשו. אמרתי לו כי, לפי המנהג, מתפללים ערבית בהגיע זמן התפלה, אחר כך אומרים איכה וקינות ולא תפלות אחרות. הם התחילו מיד לפני זמן התפלה בטכס שלהם. אחד מהרבנים הנ"ל קרא לפני החילים את הפרק הראשון של איכה בהברה ספרדית, אחר כך שרו תפלת אבינו מלכנו חננו ועננו וכו' וגמרו בשיר התקוה. אנשים מן הקהל התחילו למחות על השירה בתשעה באב על יד הכותל. השוטרים הבריטיים באו מיד אל המקום אבל כשנוכחו כי השרים המה חילים בראשות קצינים חזרו לאחוריהם.

בשעה הקבועה התחילו בתפלת ערבית, אחרי כן אמרו איכה וקינות בקבוצות שונות. התהלוכה הנהוגה בכל שנה התקימה גם השנה ונמשכה עד שעה 11 בלילה. בשעה 11 באה קבוצה אחת שהתכוננה כפי הנראה לשיר

145*. הרב אברהם יצחק ברומברג, כיום איש חנוך במרכז העולמי של המזרחי. חבר ספרים תורניים וספרים על תולדות החסידות.

146. ד"ר ראובן כצנלסון, היה מנהל קופת חולים עממית וחבר הנהלת ועד קהלת ירושלים. כן היה מראשי הציונים הכלליים.

147. מר ישראל בר־זכאי (ברדקי), מנהל חברה קדישא של קהלת ירושלים. בן למשפחה ירושלמית ותיקה וחשובה.

148. הרב פרופ' יצחק ל. רבינוביץ, לשעבר רב ראשי ליהודי דרום אפריקה, כיום מרכז הלמודים במכון ללמודי היהדות ב„יד הרב מימון" בירושלים.

149. הרב קפטן גולדמן, היה מזכירו של הרב הרצוג ז"ל, הרב הראשי לארץ ישראל.

את התקוה. הקצינים והשוטרים הקיפו את הקבוצה הזאת ותכניתה לא יצאה לפועל. בשעה 12 התחיל הרב ידלר באמירת מדרש איכה שהוא נוהג לאמר כל שנה, והמשיך אחר כך בתפלות ידועות ביחד עם הקהל הגדול שהיה נוכח אז. אחר התחיל בדרשה. כיון שאסור לפי החוק לדרוש ברחבת הכותל הייתי מוכרח להשתיקו. סדר אמירת הקינות נמשך עד שעה 1 בלילה, אחר כך התחילו לבוא אנשים הנוהגים לערוך סדר תקון חצות, ביחוד בליל תשעה באב.

היתה שמירה חזקה מאד של המשטרה בלילה. קבוצות גדולות של שוטרים בריטיים ונוטרים יהודיים בראשות סרג׳נטים בריטיים וארץ ישראליים וקצינים בריטיים, יהודיים וערביים, שמרו על הסדר. המפקחים ברחבת הכותל היו הקצינים הבריטיים מר בריינס וקצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון, הקצין היהודי מר רבינוביץ והקצין הערבי מר ברוטי — מנהל תחנת המשטרה במושבה הגרמנית. המפקד מג׳ור שייטפורד היה נוכח ברחבת הכותל שעה ארוכה. זמן ארוך היה בכותל קצין המחוז מר קיסילוב עם מר בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי.

מן הקהל השתמשו גם השנה בפנסים חשמליים ובנרות. המפקד מר שייטפורד וקצין המחוז מר קיסילוב העירו לי על ההבלטה שבאור. השתדלתי בהתאם לכך שהקהל יצניע עד כמה שאפשר את האור בהתאם לחוק.

גם השנה נמסר הפקוח על סדר התהלוכה בכותל לועד העיר העתיקה. הועד ארגן שרשרת של בחורים מהעיר העתיקה. הקהל נכנס מצד אחד של השרשרת ויצא מן הצד השני. האחראים על הסדר היו מר וינגרטן מהעיר העתיקה ומר קרונגולד[149*] העו״ד מקהלת ירושלים. יש לציין כי השנה היה סדר בתהלוכה. מטעם ועד העיר העתיקה נשלח רופא הועד מר זיילר אל הכותל עם קבוצה שעזרה לו בהושטת עזרה ראשונה לקהל.

עם השכמת הבוקר התחילו להתפלל בכותל. התפלה ואמירת איכה נמשכו עד הצהרים. אחר הצהרים היתה רחבת הכותל כמעט ריקה. הגורם לכך הדרך הקשה והמיגעת שמנעה את הקהל ביום התענית מללכת אל הכותל. גם בלילה היה רק כמחצית מן הקהל הנוהג לבוא בכל שנה אל הכותל. במשך הלילה היו כעשרת אלפים איש, ובמשך כל היום היו כשבעת אלפים איש (בעתונות הגזימו שהיו כשלשים אלף איש).

גם ביום היתה שמירה חזקה של המשטרה. המפקחים במשך היום שהתחלפו חליפות — בשלש משמרות — היו הקצינים היהודיים: מר לנגר, מר רבינוביץ ומר מרדכי [מכס מוגלניק] — מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. הקצינים הערביים: מר עסאלי, מר ברוטי ומר עבדול הדי. כמו כן היה גם הקצין הבריטי מר סטיונזון. היו מקרים אחדים של התעלפויות שבהם הושיטו ד״ר זיילר ועוזריו עזרה ראשונה.

התפללו ערבית וקדשו את הלבנה בשירה וברקוד המסורתי.

יום תשעה באב עבר בדרך כלל בסדר גמור בכותל המערבי.

149*. העו״ד מר חיים קרונגולד, לשעבר חבר מועצת עיריית ירושלים ויושב ראש אגודת אכסניות הנוער בארץ.

יום עשר, י מנחם אב [24.7.42]

לפי הזמנה אישית של קצין העיר העתיקה מר סטיונזון הלכתי לתחנת המשטרה של העיר העתיקה אשר בקישלה למסור את עדותי בדבר מקרה השוטר הבריטי מספר 3111 עם שמש הכותל מר מיוחס — לפני הקצין הבריטי מר סטיונזון. העדתי את עדותי בהתאם לדין וחשבון שמסרתי בזמנו. לשאלת הקצין הנ"ל אמרתי לו שבכדי להשקיט את הקהל הנרגז בכותל הוריתי למר מיוחס ללכת למסור את הענין לועד הלאומי. לא יכולתי אז לעזוב את הכותל וללכת אל המשטרה למסור על הענין, מסבת הקהל הנרגז שבכותל. בינתים שב מר מיוחס מן הועד הלאומי ואמר לי שהועד הלאומי דורש ממני רפורט על הנעשה. מסרתי רפורט למוסדותינו. ביון שהם נכנסו בעובי הקורה לא היה מן המתאים שאבוא אחר כך בקובלנה אל המשטרה. בנוגע לבעיטה שנתן השוטר לשמש אמרתי לו כי ראיתי רק איך שהשוטר בעט ברגלו בשמש אבל אינני יודע אם הבעיטה היתה חזקה. הוספתי לאמר לקצין שלטובת הסדר בכותל צריכים השוטרים התורניים לפנות בכל מקרה אך ורק אלי בתור אחראי בכותל ולא אל אנשים אחרים.

הקצין הבריטי אמר לי שהמשטרה יודעת כי השוטר הבריטי התורני התנהג בענין זה שלא כהוגן בזה שלא פנה אלי והוא מסר פקודה לכל השוטרים שבכל מקרה הם צריכים לפנות רק אלי.

ב"ה יום ראשון, יב מנחם אב תשב [26.7.1942]

גנרל יוני בלוית קצין וקבוצת יונים אזרחיים בקרו בכותל.

השמטה מן היומן של יום תשעה באב

קצין המחוז מר קיסילוב אמר לי כי מהראשון לחודש הבא תתחיל הממשלה בתקוני הטיח של הנדבכים העליונים בכותל. הוא אמר לי כי יתקנו רק את הנדבכים העליונים הנוספים ולא יעשו תקונים באבנים הקדושות של הכותל.

יום השבת, יח מנחם אב [1.8.42]

התפלות של היום היו כרגיל בכל שבת.

לפני הצהרים בקר בכותל קצין המשטרה של העיר העתיקה מר סטיונזון. הוא קבל לפני שנמצא רוק וכיח על יד הכניסה לבית ערבי ברחבת הכותל. הוא הדגיש שהוא פונה אלי בתור האחראי בכותל. אמרתי לו שקהל גדול מבקר בכותל ומתוך קהל גדול נמצאים גם אנשים שאינם מדקדקים על נקיון ואינני יודע מי עשה את הדבר. אני שומר, עד כמה שאפשר, שלא יקרה כדבר הזה. הוא אמר לי שיפנה בקובלנה למושל המחוז.

בשעה 5 אחר הצהרים בקר בכותל הנציב העליון לממשלת ארץ ישראל עם שני אורחים. הוא בא בלוית קצין העיר העתיקה מר סטיונזון. הנציב ואורחיו עמדו בקצה רחבת הכותל רגעים אחדים, הסתכלו בכותל ובמתפללים והלכו.

יום השבת, כה מנחם אב [9.8.42]

השבת — שבת מברכים את החודש אלול — היה קהל גדול מהרגיל בכל שבת מברכים. קהל המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לאלפים איש.

אמרו לי כי השוטר הבריטי מספר 3111 שהתעסק עם שמש הכותל מר מיוחס ושהוגשה נגדו קובלנה מטעם מוסדותינו — הועבר לעיר חברון.

ב"ה יום ראשון, כו מנחם אב תשב [10.8.1942]

היום היתה במשרד הרבנות הראשית לארץ ישראל ישיבת הרבנים הראשיים בהשתתפות באי כח הועד הלאומי הרב אוסטרובסקי ומר א. אלמליח, בנוכחות קצין המחוז מר י. קיסילוב בתור בא כח המושל. הישיבה דנה בדבר התקונים בנדבכים העליונים של הכותל שהממשלה נגשת לבצע. מר קיסילוב הדגיש כי התקונים יעשו רק בנדבכים העליונים של הכותל ולא באבנים המקוריות המקודשות של הכותל, וכי העבודה לא תעשה ביום השבת וגם לא ביום הששי — יום השבת של המושלמים. התקונים יעשו בהתאם להוראות מחלקת העתיקות והמהנדס של הממשלה.

הרבנים דרשו ממר קיסילוב שגם ביום רביעי ערב ראש חודש אלול, שהוכרז ליום תפלה, לא תעשה עבודת התקונים וכמו כן בקשו שהתקונים לא ישנו את הצורה החיצונית של הכותל ושום שינוי שהוא לא יעשה בלי התיעצות מוקדמת עם הרבנים. מר קיסילוב אמר לרבנים שימסור את בקשותיהם למושל, וכדאי שגם הרבנים יפנו בענין זה במכתב מיוחד אל המושל.

יום שלישי, כח מנחם אב [11.8.42]

הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סטיונזון ביחד עם מר מ. מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים בקרו בכותל. הקצין אמר לי כי הדרך החדשה אל הכותל שהיתה מקולקלת זה חדשים אחדים הולכת ונגמרת וכי ביום השבת תהיה כבר מתוקנת ופתוחה למבקרי הכותל.

יום רביעי, כט מנחם אב, ערב ראש חודש אלול [12.8.42]

בהתאם להכרזת הרבנים על היום ליום תפלה התחיל הקהל עוד בהשכמה לנהור אל הכותל ולהתפלל. התפלות נמשכו עד הלילה.

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר אחר הצהרים בכותל. הוא העיר את תשומת לבי על רבוי פושטי יד הנמצאים בכותל בנגוד לחוק. אמרתי לו כי אני הזהרתי הרבה מהם על האסור מצד החוק לפשוט יד בכותל וכי השוטרים הבריטיים גרשו אותם לפני הצהרים מן הכותל. המשטרה אסרה את ר' שמעון קלפוס בעד עברה של פשיטת יד. הוא יצא בערבות עד זמן המשפט.

קהל המתפללים והמבקרים במשך היום עלה בערך ששת אלפים איש.

יום חמישי ל מנחם אב [13.8.42]

במשרד הרבנות הראשית התקימה ישיבת הרבנים הראשיים בקשר עם מכתב שקבלו מאת מושל המחוז בענין הקובלנה שהוגשה על ידי הועד הלאומי נגד השוטר הבריטי התורני בכותל מספר 3111 שהתעסק עם שמש הכותל מר מיוחס. מסרתי לכבוד הרבנים את הבאורים והפרטים בקשר עם הנ"ל.

יום השבת, ב אלול [15.8.42]

בליל שבת בקרו בכותל קצינים גבוהים בלוית קצין המשטרה של העיר העתיקה מר סטיונזון.

היום נפתחה הדרך החדשה אל הכותל בפני מבקרי הכותל.

ב"ה יום ראשון, ג אלול תשב [16.8.42]

היום התחילו בתקונים בכותל. התקונים נעשים על ידי הממשלה באמצעות המחלקה לעבודות צבוריות בנדבכים העליונים של הכותל. העבודה של היום היתה בנדבך העליון של הכותל. הרבה אבנים הוצאו ונקבעו חדשות במקומם.

יום רביעי, ו אלול [19.8.42]

היום נגמר בנין הנדבך החדש שהוסיפו על הכותל מלמעלה. התחילו בבנין רצפה על ראש הנדבך.

כפי שנודע לי כלולה בתכנית התקונים בכותל עקירת העשבים בחמשת הנדבכים התחתונים. כיון שהדבר הוא בנגוד לדת ישראל התקשרתי בנדון זה עם כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל. הרבנות פנתה במכתב[150] אל מושל המחוז והסבה את תשומת לבו לכך שעקירת עשבים מן הכותל, שהוא מקום מקודש שנחרב, היא בנגוד לדת ישראל ומשנה את הצורה החיצונית של הכותל והרבנים מבקשים מאת כבוד המושל שיואיל לתת פקודה להוציא את עקירת העשבים מתוך תכנית התקונים שעליה באה הסכמת הרבנים בתנאי מפורש „שלא יחול על ידי כך שום שנוי במצב הקים עד היום".

יום ששי, ח אלול [21.8.42]

הישיש מר יוסף בן יעקב מעדת התימנים מסר לי כי המשטרה אסרה אותו בעזון פשיטת יד על יד הכותל והוא הוצא בערבות. משפטו יתקים ביום ראשון הבא.

בצהרים בקרו בכותל — בקשר עם התקונים הנעשים בכותל על ידי הממשלה — באי כח הועד הלאומי לכנסת ישראל: מר בן צבי יושב ראש הועד הלאומי, הרב אוסטרובסקי ומר אלמליח.

יום השבת, ט אלול [22.8.42]

השבת התפלל ובקר בכותל קהל גדול מהרגיל בשבת אחרת. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים יהודים. בין המתפללים היה קצין יהודי־צרפתי מצרפת החפשית. בקרה קבוצת חילים פצועים בלוית קצין בריטי. ביניהם היו גם יהודים ארץ ישראליים.

הקצין הבריטי מר סטיונזון בקר בכותל. עבודת התקונים בכותל לא נעשתה היום.

150. על חליפת המכתבים בין הרבנים הראשיים לבין המושל בענין התקונים בכותל, ראה בנספחים.

ב"ה יום ראשון, י אלול תשב [23.8.1942]

היום המשיכו בעבודת התקונים בכותל. את שלש אבני הסיד שבכותל, מהאבנים הגדולות העקריות והמקודשות שבכותל, הנמצאות בשורה החמישית מלמטה, שהיו סדוקות, גרדו הפועלים במגרדת של ברזל והפילו חתיכות אבנים לארץ. לקטנו את חתיכות האבנים המקודשות וגנזנו אותן. המהנדס המפקח על העבודה הראה שיש לו הוראות לעשות זאת מחשש שיפלו על ראש המתפללים.

הרבנים הראשיים לארץ ישראל בלוית הרב אוסטרובסקי בא כח הועד הלאומי בקרו בכותל בקשר עם התקונים הנעשים. הראיתי לכבוד הרבנים את חתיכות האבנים הקטנות שגורדו מן האבנים המקודשות שבכותל.

יום שני, יא אלול [24.8.42]

היום המשיכו בעבודת התקונים בכותל, בטיוח הנדבכים העליונים. נודע לי כי מתכנית התקונים הוא לכתת את חלק הזוית של אחת מאבני הסיד — מהאבנים העקריות והמקודשות של הכותל — המחובר אל עקר האבן רק בזוית. מגרדת הברזל שגרדה את החתיכות הסדוקות של האבנים הנ"ל לא יכלה לגרד את הזוית הזאת ולכן החליט המהנדס לכתת את החלק הזה בפטיש, מחשש שיעקר ויפול על ראשי המתפללים. הודעתי על הדבר הזה לכבוד הרבנים הראשיים וכבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב עוזיאל, התקשר מיד עם קצין המחוז מר קיסילוב בטלפון ומר קיסילוב הבטיח לכבוד הרב שהדבר לא יעשה.

כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל פנו אל מושל המחוז בקשר עם התקונים שנעשו בכותל. הרבנים כתבו אל המושל במכתבם[150]* שמצאו לחובה לבקר בכותל ולתמהונם הרב נדהמו לראות תקונים כאלה שלא הוגד להם עליהם מראש ושהם בנגוד גמור למכתבם אל המושל שבו אמרו מפורש שבמקרה של איזה שנוי שהוא בצורתו של הכותל יתיעצו אתם, ולמעשה ראו שנעשו שנויים יסודיים בלי ידיעתם מראש כדרוש לפי חקת הכותל. והם:

א. בנין נדבך חדש ורצפה בראש הכותל, באופן שנוצרה איצטבה נוחה לשבת עליה לאנשים הנמצאים מעבר להר הבית, וזהו שנוי יסודי מהקים, העלול בעתיד לשמש גורם להפרעת המתפללים על יד הכותל.

ב. בגוף הכותל בחלקו הקדום ביותר גרדו שתים מהאבנים הגדולות למרות שאסור בהחלט על פי דין תורתנו הקדושה להרוס איזה דבר שהוא מן מקום הקדוש הזה.

ג. נודע שנוסף על הגרידה הזאת נגשים להרוס חלק מהאבנים האלה, דבר האסור מדין תורה ופוגם גם בצורת עתיקותו וקדושתו של כותל זה שמאז חרבנו לא שלטו בו ידים לשנות בו משהו.

ומעלת כבוד הרבנים חוזרים על בקשתם הקודמת שלא לעשות שום שנויים בגוף הכותל בהוספה או בגרעון ומבקשים לעכב כל פעולה נוספת עד להתיעצות שניה אתם בהשתתפות מומחים.

150*. מיום יא אלול תשב (24.8.1942).

בסוף מכתבם מעירים כבוד הרבנים את תשומת לב המושל לזה כי כותל קדוש זה הוא שריד מקדשנו ומחמדנו שלא זזה שכינת הקודש ממנו ובית כל ישראל שבארץ ובכל מרחקי פזוריהם פונים אליו בקדושה ובהערצה ויש צורך הכרחי לשמרו בצביונו וקדושתו.

התימני מר יוסף בן יעקב שנאסר על ידי המשטרה בעוון פשיטת יד על יד הכותל מסר לי כי השופט חייב אותו בקנס כסף בסכום קטן.

ר' שמעון קלפוס שנאסר על ידי המשטרה בעוון הנ"ל הודיע לי כי שופט השלום מר לוי פטר אותו אחרי שר' שמעון הוכיח לו כי את הכסף קבץ לצורך מוסד של תורה.

יום שלישי, יב אלול [25.8.42]

היום המשיכו בעבודת התקונים בכותל, טיוח הנדבכים העליונים של הכותל. עבודת התקונים נגמרה בשעה 11 לפני הצהרים.

בהתאם להבטחת קצין המחוז מר קיסילוב לרב הראשי לארץ ישראל כבוד הרב עוזיאל שליט"א לא נגעו עוד באבני הכותל המקודשות. הזוית של אבן הסיד מאבני הסיד המקודשות — שהודעתי עליה אתמול כי היה בתכנית לכתתה — לא כותתה.

מזכיר הרב הראשי לארץ ישראל כבוד הרב הרצוג שליט"א התקשר אתי היום לפני הצהרים על ידי הטלפון שעל יד הכותל ושאלני בשם כבוד הרב שליט"א אם נכון הדבר שנגעו שוב באבני הכותל המקודשות. הודעתי לו כנ"ל.

הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל כבוד הרב דושינסקי שליט"א פנה אל מושל המחוז בדבר גרידת אבני הכותל המקודשות. הוא כתב אליו שיש להצטער על הדבר, מפני שזוהי פגיעה בקדושת הכותל, ומבקש מאת המושל לתת פקודה נמרצת להבטיח שדבר כזה לא יקרה בעתיד.

יום רביעי, יג אלול [26.8.42]

הלילה צבעו את אבני הנדבך החדש שהוסיפו זה עתה מחדש על ראש הכותל המערבי בצבע אבן כדי להתאים את הצורה של הנדבך החדש לצורה העתיקה של הנדבכים העליונים שבכותל.

מושל המחוז פנה בשאלה אל כבוד הרבנים הראשיים על מקור הידיעה שקבלו בנוגע לעקירת העשבים מן הכותל שעל זה פנו אליו במכתבם מיום 19.8.42. כבוד הרבנים הראשיים ענו לכבוד המושל שאת הידיעה הזאת מסר להם המפקח על הכותל.

היום בקרה בכותל המשלחת הרוסית של אספת הליגה „ו" בירושלים — בלוית מר י. בן־צבי, יושב ראש הועד הלאומי ומר זרובבל[151]. מן המשטרה לוו אותם מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים והקורפורל לוי ועוד שוטר מהתחנה הנ"ל.

151. מר יעקב זרובבל, מנהל ארכיון העבודה, מראשי מפלגת אחדות העבודה.

ב״ה יום רביעי, כ אלול תשב [3.9.1942]

מושל מחוז ירושלים מר קיטרוטש בלוית קצין המחוז מר קיסילוב, מהנדס הממשלה ומנהלי העבודה של התקונים בכותל בקרו היום בצהרים בכותל. המושל בא לבקר את עבודת התקונים שנעשתה בכותל. מר קיסילוב בא לפני המושל אל רחבת הכותל. הראיתי לו את שלש אבני הכותל המקודשות שנגרדו במגרדת ברזל ונעקרו חלקים מהן. מר קיסילוב אמר לי כי אין הממשלה אשמה בזה. לא נתנו כל הוראות לעשות תקונים באבנים המקודשות של הכותל כי אם בנדבכים העליונים. הפועלים עשו זאת על פי הוראת המהנדס של המחלקה לעתיקות שלפי דעתו עמדו האבנים האלה לנפול. דברתי אתו בנדון זוית של אחת האבנים המקודשות שחשבו להרסה. הוא אמר לי כי יש חשש שהזוית הזאת תפול ודבר אתי על האפשרות של הצמדת הזוית הזאת לעצם האבן על ידי בטון וכדומה. אמרתי לו שזה יותר כדאי מאשר להרוס אותה.

המושל ובני לויתו שהו בכותל יותר מרבע שעה. המושל עלה על סולם שהעמידו על יד הכותל כדי לבדוק את האבנים המקודשות שנגרדו ואת הזוית של האבן הנ״ל. המהנדס הראה והסב את תשומת לב המושל שנמצאות עוד אבנים שיש לגביהן חשש של עקירת חלקים ונפילה והטעונות תקון. המהנדס סמן למושל את האבנים האלה. בהזדמנות זו התענין המושל בנוגע לשלחן נר תמיד אם קימת חתימתו עליו. הראינו לו לכבוד המושל את מקום חתימתו שנמחקה ונטשטשה. המושל נפרד ממני בשלום.

יום השבת, כג אלול [6.9.42]

בליל שבת באמצע תפלת ערבית בשעה 7.30 נזרקה אבן ברחבת הכותל על רגלו של הישיש הרב צבי דוד הירשביין[152]. אלה שעמדו על ידו שערו שהאבן באה מכוון שער הזאויה הימנית של הרחבה, מצד שכונת המערבים. מסרתי מיד על הדבר לשוטר הבריטי התורני. השוטר קם ללכת לראות את הנעשה ובינתים נזרקה שוב אבן שלא פגעה במי שהוא מן המתפללים. השוטר הלך לפתוח את דלת חצר הזאויה הסגורה בשבתות ובינתים נזרקה בשלישית אבן ברחבת הכותל בין המתפללים ולא פגעה במי שהוא. אחרי זה נזרקה אבן רביעית בין המתפללים. לבסוף נזרקה אבן חמישית שנפלה על רגלו של הרב ישעיה שינברגר ולא נזוק. בסך הכל נפלו חמש אבנים במשך עשרה רגעים בשעת התפלה. מתרנו מאד לגמור את התפלה מפחד האבנים. את האבן האחרונה ראיתי שבאה מכוון הר הבית ממעל הכותל. אחדים מן המתפללים אמרו לי כי כל האבנים באו מכוון הר הבית.

השוטר הבריטי התורני הודיע מיד על הדבר לסרג׳נט הבריטי התורני וכמו כן למשטרת העיר העתיקה בטלפון. סרג׳נט ארץ ישראלי ממשטרת העיר העתיקה בא מיד אל הכותל. השוטר הבריטי התורני ואני מסרנו לו על המקרים הנ״ל. הוא הבטיח לחפש אחר הזורקים ולמסור על הדבר לקצין האחראי. קהל המתפללים התפזר בפחי נפש.

152. הרב דוד הירשביין היה מראשי ישיבת „חיי עולם״ ומתושביה הותיקים של העיר העתיקה.

ביום השבת לפני הצהרים בא אל הכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון האחראי בכותל. מסרתי לו על מקרי זריקת האבנים. הוא הבטיחני להתענין ולעשות חקירה ודרישה הוגנת בדבר.

בשעת תפלת המנחה בשעה 5.30 נזרקה שוב אבן בין המתפללים. מר יוסף כהן מבתי אונגרין ומר אהרן פקשר ממאה שערים אמרו לי כי האבן באה מכוון הר הבית. מסרתי מיד על הדבר לשוטר הבריטי התורני והוא הודיע על זה למשטרה.

במשך היום היה קהל מתפללים ומבקרים יותר מכפי הרגיל בשבת אחרת. היו כאלפים מתפללים ומבקרים. בין מתפללי תפלת מוסף בכותל היו גם הרבנים הצבאיים הרב מג'ור רבינוביץ והרב קפטן אפשטין. התפללו במשך היום הרבה חילים ארץ ישראליים.

ב"ה יום ראשון, כד אלול תשב [7.9.1942]

בבוקר הלכתי לקישלה בתחנת המשטרה של העיר העתיקה כדי למסור לקצין מר סטיונזון על המקרה של זריקת האבן ביום השבת בשעת תפלת המנחה. הקצין לא היה בתחנה. שוטר יהודי תורני בתחנה אמר לי כי המשטרה החליטה להעמיד משמר על יד שער הזאוויה שישגיח וימנע בעד זריקת אבנים.

נפגשתי אחר כך עם הקצין הערבי ממשטרת העיר העתיקה ומסרתי לו על המקרים הנ"ל. הוא אמר לי כי לפי דעתו אי אפשר לזרוק אבנים מהר הבית אל רחבת הכותל. לפי דעתו באו האבנים משער הזאוויה או משכונת המערבים ושאתראה עם מר סטיונזון.

לפני הצהרים טלפן אלי לרחבת הכותל השוטר התורני של משטרת העיר העתיקה בשם הקצין של העיר העתיקה מר סטיונזון כי לרגל זריקות האבנים שקרו ביום השבת העמיד משמרות של שוטרים על יד שער הזאוויה הימנית של רחבת הכותל ומשם לכניסת הר הבית ובהר הבית.

הקצין מר עסאלי ממשטרת העיר העתיקה בקר בכותל ובסביבותיו בקשר עם חקירת מקרי זריקת האבנים ביום השבת.

אחר הצהרים התפלל בכותל האדמו"ר מהוסיאטין בלוית קהל מחסידיו.

יום שני, כה אלול [8.9.42]

לפני הצהרים התפלל בכותל האדמו"ר מסדיגורה־פשימישל[152]* בלוית קהל מחסידיו.

גם היום עמד משמר על יד שער הזאוויה הימנית של הכותל מצד הרחוב.

יום שלישי, כו אלול [9.9.42]

הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון בקר בכותל. דברתי אתו שוב בדבר מקרי זריקת האבנים בכותל בין המתפללים ביום השבת. הוא אמר לי שהמשטרה חוקרת ומשתדלת למצוא את הזורקים.

מסרתי לו על דבר שעות התפלה בכותל בערב החג ובשני ימי החג.

152*. האדמו"ר רבי מרדכי שלום יוסף פרידמן, נצד לשושלת אדמו"רי ריזין.

יום רביעי, כז אלול [10.9.42]

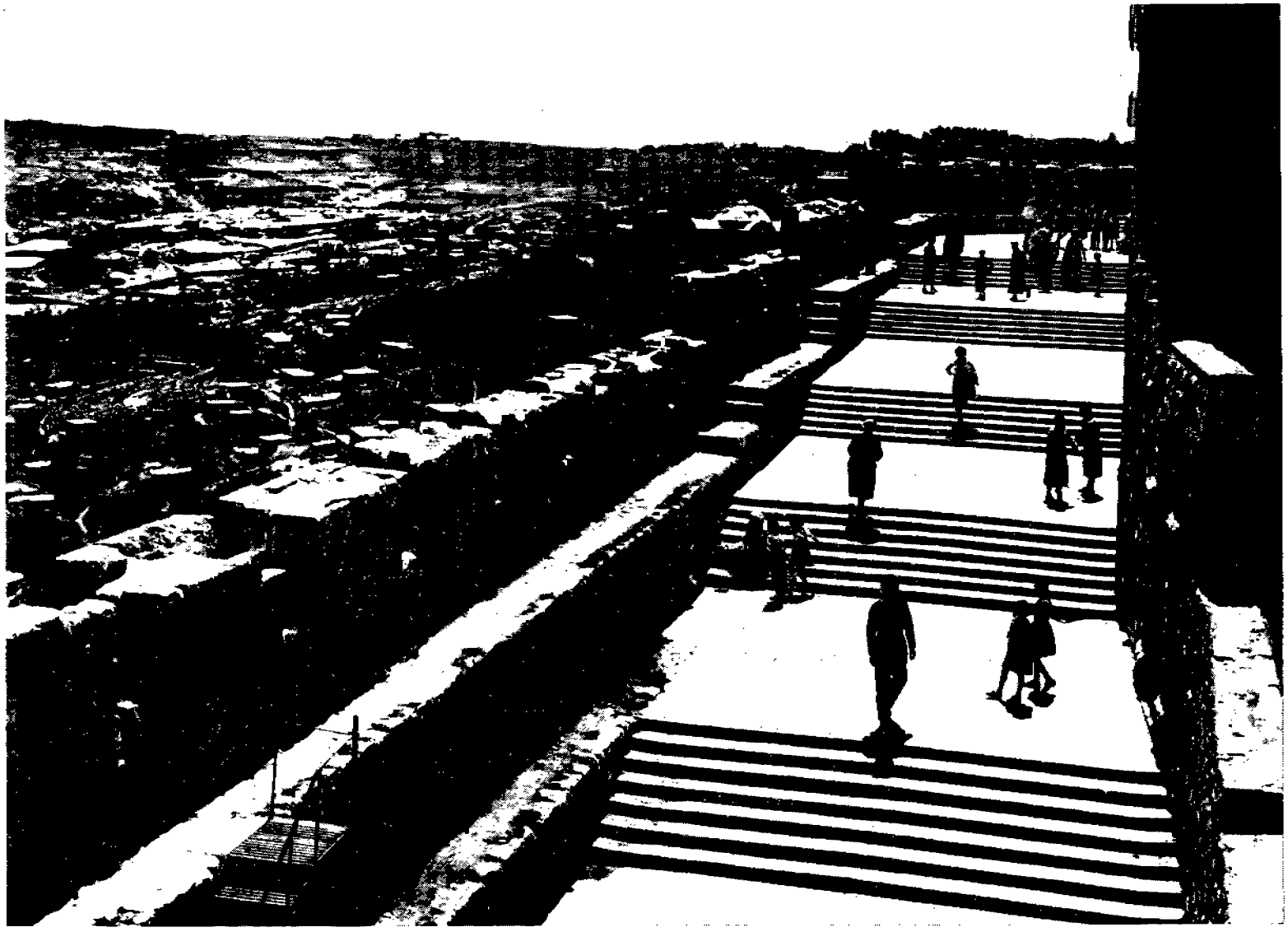
הבוקר בשעה 6.45 בזמן התפלה נזרקה אבן ברחבת הכותל ונפלה על כובע אחד המתפללים, בנו של ר' יעקב כהן מבתי מחסה. הוא לא נזוק. השוטרים הבריטיים התורניים תפשו את הזורק, בחור ערבי משכונת המערבים. הזורק נאסר מיד.

יום שישי, כט אלול תשב, ערב ראש השנה תשג [12.9.42]

מהשכמת הבוקר התחיל הקהל לנהור אל הכותל עד הערב. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

בשעה 12 בצהרים בא אל הכותל הנציב העליון לארץ ישראל עם ונדל וילקי[153] בלוית עוד ארבעה אנשים אזרחיים. לוו אותם הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סטיונזון ואנשים מן הבולשת. הם עמדו כחמשה רגעים על יד צריף המשטרה והתבוננו אל המתפללים ברחבה שנמצאו באותה השעה לרגל ערב יום הדין, והלכו להם.

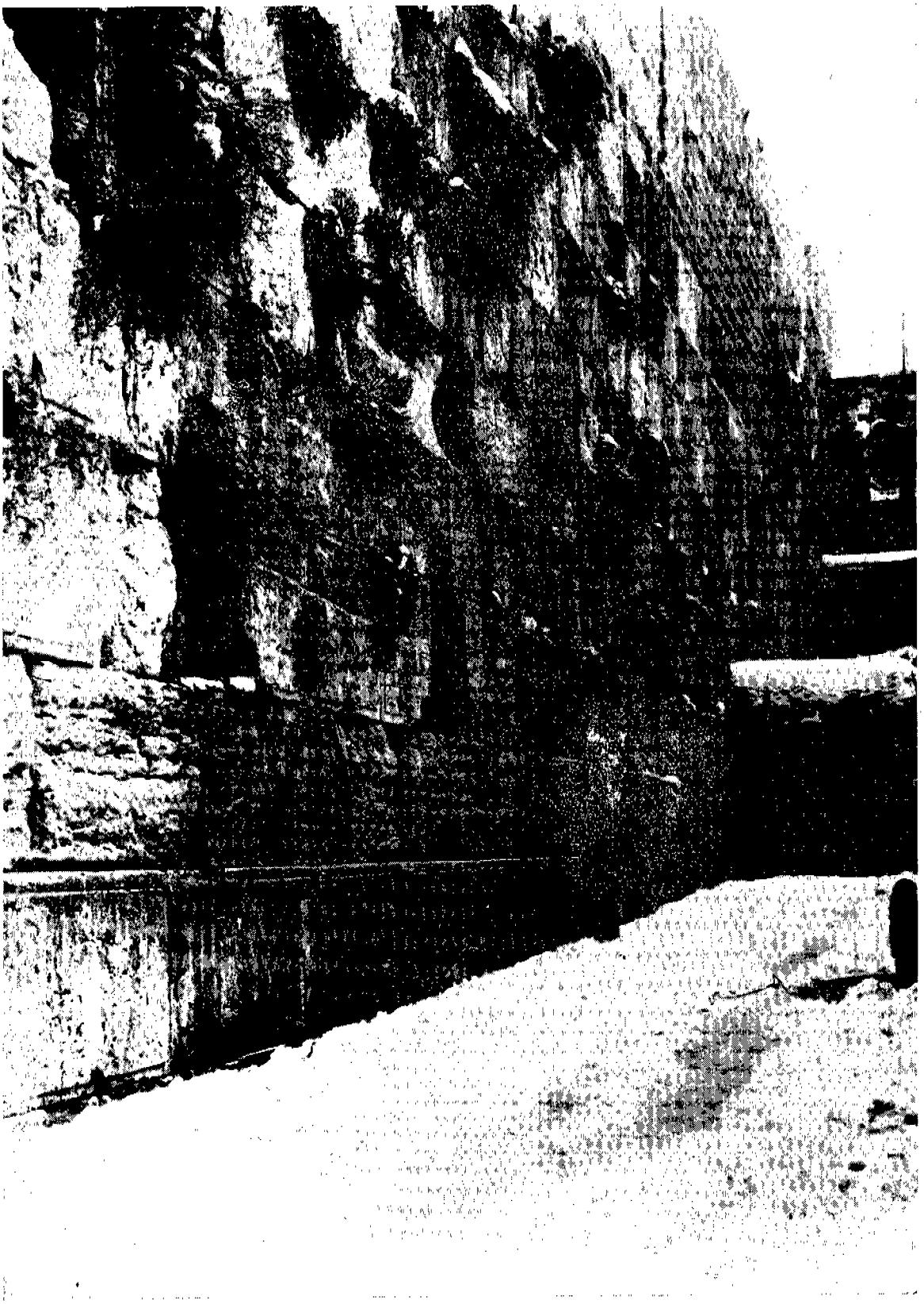
153. מר ונדיל וילקי, היה מועמדה של מפלגת הרפובליקנים לנשיאות ארצות הברית בשנת 1942.

דרך המדרגות המובילה לכותל

מימין רואים את קצה שכונת „בתי מחסה" ואת שער הכניסה לישיבת „פורת יוסף", משמאל — את החומה ואת כפר השלוח (סילון).
במקום המדרגות נסלל היום כביש אספלט על ידי הירדנים.

הכותל ביום שלג

בימים כתקונם, בכל מזג אויר ובימי סכנה לא פסקו יהודים מלבוא אל הכותל המערבי.
בתמונה: יהודי עומד בתפלה בתוך השלג ברחבת הכותל המערבי.

ב"ה

סקירה שנתית [154]

(שנת תשב)

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל המערבי

א. סדרי התפלות.

1. התפלות הנהוגות בכותל:

בימי החול רגילים להתפלל בכל יום על יד הכותל מנחה וערבית בצבור (במנינים אחדים). השנה, החל בחודש מנחם אב, התחילו להתפלל באופן קבוע גם תפלת שחרית בצבור. מנין זה אומר גם את כל ספר תהלים אחרי התפלה. בראש חודש מתפללים גם תפלת מוסף בצבור. בימי שבתות וחגים מתפללים בצבור את כל תפלות היום, חוץ מימי ראש השנה, שאז אי אפשר להתפלל את תפלת המוסף מפני אסור התקיעה בשופר על יד הכותל. בימי החג קוראים גם בתורה ברחבת הכותל. בכל חג קוראים כ־10 פעמים את פרשת היום.

כמעט בכל לילה באים חסידים בודדים לערוך תקון בחצות הלילה. בימי בין המצרים עורכים מנינים אחדים תקון חצות היום.

בערב פסח אומרים ברב עם את סדר קרבן פסח. בערבי ראש השנה ויום הכפורים מתפללים מאות אנשים ואומרים תהלים. בכל ערבי ראש חודש מרבים לבוא לכותל ומתפללים סדר יום כפור קטן, ביחוד מרבים להתפלל בערבי ראש חודש ניסן ואלול. בחודש אלול מרובים המתפללים יותר מאשר בכל חדשי השנה.

יום יום, כמעט במשך כל שעות היום, באים יהודים מירושלים ומיתר חלקי ערי ארץ ישראל ומושבותיה לתנות איש איש את צרותיו הפרטיות וגם להתפלל על צרות כלל ישראל.

2. ימי תפלה מיוחדים:

במשך השנה נקבעו ימי תפלה מיוחדים על ידי הרבנים הראשיים לארץ ישראל, או על ידי רבני ירושלים.

השנה נערכו תפלות מיוחדות בטכס מיוחד על ידי אנשי צבא יהודים. מלבדם באו להתפלל אנשי צבא בודדים (מארץ ישראל, פולניה, בריטניה ומושבותיה, מיון, יוגוסלביה ומו').

בכותל מתפללים יהודים מכל העדות השונות ובכל הנוסחאות השונות הנפוצות בישראל. בחג הפסח השנה התפלל בפעם הראשונה מנין מיוחד, מפליטי איטליה אשר בירושלים, בנוסח איטליני.

154. המאורעות והאישים הנזכרים בסקירה זו לוו הערות כל אחד ואחד במקומו בשנת הסקירה החולפת.

המתפללים בצבור הם בעקר מעדות האשכנזים. מעדות המזרח מתפללים ביחוד תפלות מוסף בחג ותפלת קבלת שבת וערבית בלילי שבתות.

ימי התפלה דלקמן התקימו במשך השנה: בחמשה בטבת, בעשרה בטבת, בערב ראש חודש שבט, בערב ראש חודש אדר, בשבעה עשר בתמוז ובערב ראש חודש אלול.

ב. בקורים.

1. בקורים בצבור:

הבקור הצבורי הקבוע משנים הוא הבקור בליל תשעה באב. הבקור נערך בתהלוכה צבורית, בעקר על ידי הנוער הארץ ישראלי.

גם בשבתות, בחגים ובחול המועד מבקר הנוער שבארץ ישראל בהמוניו על יד הכותל.

בתי ספר שלמים, על תלמידיהם ומוריהם, מבקרים לעתים קרובות, ביחוד בימי החופש.

2. בקורי אישים:

כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל, רבני ירושלים ויתר ערי ארץ ישראל ומושבותיה, וראשי המוסדות בארץ בקרו והתפללו בכותל הרבה פעמים במשך השנה. כמו כן התפללו במשך השנה: האדמו"רים מגור, הוסיאטין, טשורטקוב, סדיגורה וכו'. האדמו"ר מזבול מתפלל יום יום על יד הכותל תפלת מנחה.

ביום השבת יח מנחם אב בקר בכותל כבוד הנציב העליון לארץ ישראל עם שני אורחים אזרחיים בלוית הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון.

ביום השביעי של פסח בקר בכותל המפקד הצבאי של מחוז ירושלים עם סגן מושל מחוז ירושלים מר מק־ג'י, קצין המחוז מר קיסילוב ושליש צבאי בלוית מר סטיונזון. מר קיסילוב מסר למפקד את הבאורים הדרושים. כמו כן עניתי לו על שאלות שהציג לפני.

בחג השבועות בקר כבוד מושל מחוז ירושלים עם סגן מושל מחוז חיפה מר ניוטן ועם קצין המחוז מר קיסילוב. הוא התענין בסדרי התפלה ומסרתי לו באורים.

ביום השבת כא סיון סדרו עשרים חילים יהודים־פולניים מנין מיוחד לתפלה. הרב הצבאי הרב רוזנגרטן התפלל אתם.

ביום יט תמוז היה בקור מורי זרם העובדים הכלליים בארץ ישראל.

ביום השבת ת תמוז התפללו תפלות קבלת שבת וערבית 25 קצינים יהודים־פולניים עם הרבנים הצבאיים הרב שטינברג ורוזנגרטן. הרב שטינברג עבר לפני העמוד.

ביום השבת ה תמוז התפלל הרב הצבאי לחילים הבריטיים, הרב אפשטין.

בראש חודש מנחם אב חששה המשטרה לתהלוכה צבורית גדולה אל הכותל. המשטרה העמידה משמר חזק בראשות קציני משטרה בדרך אל הכותל ובכותל. התהלוכה לא התקימה.

ביום ו מנחם אב בקרו כ־400 חילים יהודים־פולניים על קציניהם ומפקדיהם עם הרבנים הצבאיים ברומברג, שטינברג ורוזנגרטן. קבלו את פניהם מטעם ועד קהלת ירושלים יושב ראש הקהלה מר ושיץ, ד״ר קצנלסון והחזן מר ברדקי ששר לפניהם פרק בתהלים ואמר קדיש ואל מלא רחמים לעילוי נשמת החילים והנעדרים במלחמה.

בליל תשעה באב בקרו כעשרים חילים יהודים־בריטיים ואוסטרליים עם הרבנים הצבאיים רבינוביץ וגולדמן. ערכו להם טכס מיוחד של תפלה.

בראשון של פסח התפלל הרב הצבאי הראשי לחילים הבריטיים, הרב ברודי, הוא בא בלוית מר יצחק בן צבי יושב ראש הועד הלאומי ועם קצין המחוז מר קיסילוב.

3. הדרך אל הכותל:

שתי דרכים מכוונות אל הכותל: הדרך העתיקה, משער יפו דרך השוק, העובר את רחוב דוד, שער השלשלת ושכונת המערבים, והדרך החדשה משער יפו, העובר דרך רחוב הארמנים, רחוב חב״ד, רחוב היהודים ויורד מאחורי בתי מחסה בדרך המדרגות עד שער האשפות ושכונת המערבים. הדרך החדשה שנבנתה בזמן האחרון על ידי הממשלה היא, בנגוד לדרך העתיקה, שקטה ונקיה ומיוחדת בעקרה למבקרי הכותל. בתחלת הקיץ בשנה זו שקע חלק מן המדרגות בדרך הזאת והדרך הוצאה מכלל שמוש לקהל במשך כל הקיץ עד ראש חודש אלול, שאז תוקנה מחדש ונפתחה שוב למבקרי הכותל. קלקול הדרך הזאת לזמן כה ארוך גרם לקשיים מרובים למתפללי הכותל ומבקריו. בחג השבועות ובליל תשעה באב ויומו כוונה המשטרה את ההליכה אל הכותל וחזרה משער ציון מאחורי החומה עד שער האשפות — דרך עקלתונית וקשה מאד. אי אפשר היה לכוון את ההליכה לאלפי אנשים בחג בדרך הצרה של השוק, ובאין ברירה הלכו בדרך הקשה הנ״ל.

כמו כן גרם קלקול הדרך הזאת קושי מיוחד למתפללי הכותל בשבתות, בעת קריאת התורה שאז הלכו תמיד לקרוא בתורה בבית הכנסת הסמוך בבתי מחסה, ובמקום ללכת בדרך המדרגות היו מוכרחים במשך הקיץ לסוב את כל רחוב השלשלת ורחוב היהודים עד שהגיעו לבית הכנסת.

למתפללים תפלת ערבית בכותל בלילי החול הסכימה המשטרה להשאיר את שער רחוב היהודים פתוח עד שעה 9 בלילה, עד גמר התפלה.

בזמן הראשון, אחרי שההליכה הכללית אל הכותל היתה מכוונת דרך רחוב השלשלת, היו המתפללים בערב נפגעים על ידי התגרויות של נערי הרחוב. המשטרה אחזה באמצעים וההתגרויות פסקו.

אחר שהדרך החדשה תוקנה ונפתחה שוב לקהל בראש חודש אלול נשם צבור מתפללי הכותל לרוחה.

ג. מספר המתפללים והמבקרים.

בערב ראש השנה	התפללו ובקרו בכותל	כ־2.000	יהודים.
בימי ראש השנה	" " "	כ־19.000	"
בשבת עשרת ימי תשובה	" " "	כ־2.000	"
בימי חג הסוכות	" " "	כ־22.500	"
ביום שמחת תורה	" " "	כ־4.000	"
בערב יום הכפורים	" " "	כ־6.000	"
ביום הכפורים	" " "	כ־3.000	"
בשבת מברכים כסלו	" " "	כ־2.500	"
בשבת חנוכה	" " "	כ־5.000	"
בעשרה בטבת	" " "	כ־2.000	"
בערב ראש חודש שבט וביומו	" " "	כ־5.000	"
בערב ראש חודש אדר	" " "	כ־1.000	"
בערב הפסח	" " "	כ־1.000	"
בימי הפסח	" " "	כ־42.000	"
בחג השבועות	" " "	כ־20.000	"
בשבת שאחרי חג השבועות	" " "	כ־2.000	"
בשבת מברכים תמוז	" " "	כ־2.000	"
בערב ראש חודש תמוז	" " "	כ־1.000	"
בתשעה באב	" " "	כ־27.000	"
בשבת מברכים אלול	" " "	כ־2.000	"
בערב ראש חודש אלול	" " "	כ־6.000	"

בסך הכל התפללו ובקרו בכותל כ־170.000 יהודים.

נוסף על זה, בכל שבת רגילה מתפללים ומבקרים כאלף יהודים. נוסיף את מספר השבתות שלא נכנסו במנין הנ"ל, כ־35.000 יהודים.

כמו כן יש להביא בחשבון כי בימי החול מתפללים ומבקרים בכל שבוע באופן ממוצע כאלפים יהודים, ונקבל כ־100.000 "

סך הכל כללי כ־305.000 יהודים.

לפי מנין זה יוצא כי בשנת הסקירה תשב — התפללו ובקרו בכותל כשלש מאות וחמשה אלף יהודים — כן ירבו.

ד. לשלמות הכותל והתקונים של הממשלה.

מסבת הגשם השוטף והברד הגדול שהיה ביום ה' טבת נעקרו חתיכות קטנות מאבני הכותל.

הממשלה — אחר התיעצות עם הרבנים הראשיים לארץ ישראל — התחילה

בתקונים בכותל ביום ראשון ג אלול. הממשלה הודיעה לכבוד הרבנים כי התקונים יעשו רק בנדבכים העליונים של הכותל ולא באבנים העקריות המקודשות של הכותל. העבודה לא תעשה בשבתות ובערבי שבתות, בראשי חודשים ובערבי ראש חודש.

הרבנים דרשו מן המושל שהתקונים שיעשו לא יפגעו בצורה החיצונית של הכותל. במקרה של הכרח כל שהוא יש להועץ קודם עם כבוד הרבנים.

ה. הפרעות.

1. זריקת אבנים:

השנה פחתו מקרי זריקת האבנים במתפללי הכותל. במשך השנה היו רק שני מקרים של זריקת אבנים במתפללי הכותל דרך שער הזאויה הימנית של הכותל מן הרחוב שבשכונת המערבים. בשני המקרים לא נפגעו המתפללים. המשטרה אחזה באמצעים והמקרים לא נשנו. המקרים קרו בכ״ג בשבט ובכ״ג בניסן.

2. הפרעות פנימיות:

לרגל האמצעים שאחזה המשטרה השנה לא שרו בליל תשעה באב זה שירה בצבור. בטכס קבוצת החילים היהודים הבריטיים והאוסטרליים שבקרו בליל תשעה באב בכותל היתה גם שירה, שגרמה למחאת המתפללים והמשטרה. הרבנים הצבאיים התנצלו לפני קציני המשטרה שפקחו על הסדר בליל תשעה באב בכך שלא ידעו על אסור השירה על יד הכותל.

3. עברות נגד חוקי המשטרה:

המשטרה אסרה פעמים אחדות יהודים שפשטו יד בשטח הכותל ובסביבה בנגוד לחוק. אחדים יצאו בערבות עצמית לאחר שהבטיחו שלא ישנו בעברה ואחרים נקנסו בסכומים קטנים.

חוץ מעברות על מקרי פשיטת יד לא קרו בכותל מקרים אחרים של עברות על החוק במשך השנה.

ערבי שהתגרה ביהודים בקרבת הכותל בתחלת השנה נקנס במאסר לחודש ימים.

ו. הושטת עזרה ראשונה.

במשך השנה קרו הרבה מקרים של התעלפויות בימי חג וימי תפלת צבור. ד״ר זיילר רופא העיר העתיקה שנשלח בימי החגים מטעם ועד העיר העתיקה — הושיט עזרה ראשונה לנפגעים בכל המקרים.

ז. הסדר בשעות הדוחק.

המשטרה נוהגת בזמן האחרון לשלוח בכל חג שוטרים ונוטרים יהודים כדי לפקח על הסדר בכותל, ביחוד בשעות הדוחק בימי החג. בחג השבועות לא שלחה המשטרה שוטרים ונוטרים יהודים לכותל, לפי שהיו דרושים לענין אחר.

בשעות הדוחק שרר אפוא אי סדר גמור. הקצינים המפקחים על הסדר לא הצליחו לבדם להכניס סדר. ועד העיר העתיקה שלח באחור זמן סדרנים ואף הם לא הצליחו.

לפני תשעה באב הקדים הועד הלאומי וקרא להתיעצות מיוחדת לשם פקוח על הסדר בתהלוכה שבליל תשעה באב. בישיבה זו שהיתה מורכבת מיושב ראש הועד הלאומי מר י. בן־צבי, שעל ידו נקראה הישיבה, בא כח ועד הקהלה מר קרונגולד, בא כח ועד העיר העתיקה מר וינגרטן ועוד באי כח צבוריים שונים — הותותה תכנית לשמירת הסדר. ההוצאה לפועל נמסרה למר וינגרטן ולמר קרונגולד. האחראי על הסדר היה מר וינגרטן ועזר לו מר קמינצקי[155]. השנה שלט סדר גמור בתהלוכה אל הכותל בליל תשעה באב.

ח. הממשלה והכותל.

המושל הסב את תשומת לב הרבנים הראשיים לארץ ישראל לענין אסור השירה בכותל והתיעץ עם כבוד הרבנים בדבר התקונים בכותל.

ט. יחס המשטרה.

גם השנה יש לציין כי יחס המשטרה אל עניני הכותל הוא בדרך כלל יפה. אני מוצא תמיד במשטרה יחס טוב למשאלותי בדבר הסדרים בכותל.

י. המשטרה והכותל.

באופן קבוע קים משמר תמידי ביום ובלילה, המרכב משני שוטרים בריטיים בצריף שברחבת הכותל. כמו כן היה תמיד משמר קבוע של שוטר ארץ ישראלי על יד הזאוויה הימנית של הכותל. בחודש שבט השנה בוטל המשמר על יד הזאוויה הימנית. רק בשבתות ובחגים ובערביהם נשאר המשמר על יד שער הזאוויה הימנית.

בימי חג יש תמיד משמר מוגבר של המשטרה. ברחבת הכותל נמצאים שני קצינים האחראים על הסדר בחג, מהם קצין אחד יהודי וקצין אחד ערבי. מלבד זה מבקרים בחג קצינים בריטיים גבוהים. השנה בקרו פעמים אחדות בחג ובימי תפלה הקצינים הבריטיים מר מין ומר ברייגס. באופן קבוע מבקר בחג המפקד מג'ור שייטפורד.

יש לציין ביחוד את בקוריו התכופים של קצין המחוז מר י. קיסילוב בימי חג, בימי תפלה מיוחדים וגם בהזדמנויות אחרות.

במשך השנה היו המפקחים האחראים על הסדר בימי החגים הקצינים היהודים: לנגר, מזרחי, רבינוביץ ופולני, הסרג'נט מרדכי מוגלניק — מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים, הסרג'נט מר דנציגר והקורפורל לוי; הקצינים הערבים: ג'מיל אל עסאלי, אחמד ג'אוסי, מוסה קזים, יוסף אחמר, מחמד ברוטי, סובחי ועבדול האדי והסרג'נט עסאלי. מלבד זה התחלפו סרג'נטים בריטיים שונים ממשטרת העיר העתיקה.

בכלל יש לציין כי השנה עברה בסדר על יד הכותל בעזרת השם יתברך.

155. מר בן־ציון קמינצקי (אבני), היה ממארגני „משמר העם" בירושלים ומפקדו.

מהמתהוה והמתרחש על יד הכותל

ב״ה יום השבת, יום הראשון של ראש השנה, תשג [12.9.1942]

בליל הראשון של ראש השנה התפללו תפלת ערבית על יד הכותל. משעה 6 ביום ששי בערב העמידה המשטרה משמר בכותל ובדרך אל הכותל. המפקחים והאחראים על הסדר היו הקצינים מר פולני ומר מחמד ברוטי. שוטרים יהודים — שבעה במספר — שמרו על הסדר בכותל ובדרך אל הכותל. בקר גם הקצין הבריטי מר סטיונזון. מג׳ור שייטפורד בקר בערב. דברתי אתו בהזדמנות זו על מקרי זריקת האבנים בין המתפללים בשעות התפלה. הוא אמר לי שהמשטרה חוקרת ומתענינת בדבר. הוא שאלני על זמני התפלה ובאיזו שעות הקהל מרבה יותר לבוא. על פי דברי שנה מיד את תכנית שעות השמירה של המשטרה בכותל בימי החג.

בשעה 7.30 התחילו בתפלת שחרית. התפלל רק מנין אחד. זה שנים אחדות שאינני נותן רשות להתפלל בכותל בימי ראש השנה ויום הכפורים יותר מאשר למנין אחד, כדי שלא לבלבל את המתפללים בתפלתם. היום התפללו גם תפלת מוסף על יד הכותל, כיון שאין היום תקיעות שופר. התפללו שחרית, קריאת התורה ומוסף בלא הפסקה וגמרו את התפלה בשעה 1 בצהרים. בין המתפללים היו הרבה חילים ארץ ישראליים וקצין יהודי פולני.

משעה 1 בצהרים התחילו בתפלת המנחה שנמשכה עד הלילה. קראו בתורה גם בתפלת המנחה. כשלשים פעם קראו בתורה בכותל אחר הצהרים.

גם היום היתה שמירה מוגברת של המשטרה בפקוח הקצינים היהודים מר לנגר, מר פולני והסרג׳נט מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים, והערבים מר עסאלי, מר יוסף אחמר והסרג׳נט עסאלי — שפקחו חליפות בשלשה משמרות במשך היום.

יום ראשון, יום השני של ראש השנה [13.9.42]

גם בליל השני של ראש השנה התפלל קהל גדול תפלת ערבית על יד הכותל.

לפני גמר תפלת ערבית בשעה 7.30 נזרקה אבן על רגלו של אחד המתפללים הרב יהודה אשר ראטה סופר סת״ם, גר בבתי מחסה. האבן נזרקה עליו בכח וגרמה לו כאב גדול אבל הוא לא נזוק. אני מסרתי מיד על הדבר לקצין הבריטי מר סטיונזון שנמצא באותה שעה בצריף המשטרה ברחבת הכותל. הוא רץ מיד אל הכוון שמשם נזרקה האבן, לרחוב שכונת המערבים על יד שער השאויה הימנית מלמעלה. מר סטיונזון אמר לי כי למחרתו יחזק יותר את השמירה ויאחז באמצעים שלא יקרו עוד מקרים של זריקת אבנים.

גם היום התחילו תפלת שחרית בשעה 7.30 בבוקר והתפלל רק מנין אחד, גם קראו בתורה. לא התפללו היום תפלת מוסף בכותל, לרגל אסור תקיעת שופר על יד הכותל.

גם היום היתה שמירה מוגברת של המשטרה בפקוח הקציניים הנ"ל שהיו ביום הראשון של ראש השנה. שמרו על הסדר ברחבת הכותל ובדרך אל הרחבה שוטרים יהודים ושוטרים יהודים מיוחדים של העיר העתיקה.

בשני ימי החג נהר קהל רב להתפלל ולבקר בכותל. ביום הראשון של ראש השנה היו כעשרת אלפים מתפללים ומבקרים יהודים וביום השני היו כשמונת אלפים יהודים.

מלבד המקרה של זריקת האבן בליל השני של החג עברו ערב החג ושני ימי החג בסדר גמור.

מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה של רחוב היהודים מסר לי — באופן בלתי רשמי בשם הקצין הבריטי מר סטיונזון — כי בקשר עם המקרים המרובים של זריקת האבנים בשעות התפלה מצד שכונת המערבים נאספו על ידי המשטרה רוב גרי שכונת המערבים שעל יד שער הזאויה הימנית של רחבת הכותל. כמו כן נמצא הזורק: ילד ערבי בן עבד־אל־רחמן, מי שהיה שוטר וגר היום על יד רחבת הכותל. כפי שמסר לי הנ"ל תאחז המשטרה באמצעים חריפים מאד נגד הורי הילדים הזורקים אבנים ברחבת הכותל.

גם הקצין הארץ ישראלי מר עסאלי ממשטרת העיר העתיקה אמר לי כי המשטרה תאחז באמצעים לבער את מקרי זריקת האבנים בכותל.

ב"ה יום שני, ג תשרי תשג [14.9.1949]

הקצין הבריטי מר סטיונזון ממשטרת העיר העתיקה בקר בכותל. הוא נגש אלי ואמר לי כי המשטרה אחזה בכל האמצעים והוא יכול להבטיח לי כי לא יקרו עוד מקרים של זריקת אבנים בין המתפללים ברחבת הכותל. הודיתי לו.

יום שלישי, ד תשרי [15.9.42]

הרב הראשי לארץ ישראל, כבוד הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, התפלל אחר הצהרים בכותל. הוא בא בלוית חברי הרבנות הראשית הרב שבתי והרב לוי.

יום חמישי, ו תשרי [17.9.42]

הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל, כבוד הרב יוסף צבי דושינסקי, התפלל לפני הצהרים בכותל. הוא בא בלוית תלמידי ישיבתו תפארת צבי.

יום השבת, ח תשרי [19.9.42]

משעת הבוקר עד הערב נהרו יהודים רבים להתפלל ולבקר בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כחמשת אלפים איש.

ב"ה יום ראשון, ט תשרי תשג, ערב יום הכפורים [20.9.1942]

משעת ההשכמה עד שעה חמש אחר הצהרים נהרו יהודים להתפלל בכותל. במשך היום התפללו ובקרו יותר מעשרת אלפים יהודים.

יום שני, י תשרי, יום הכפורים [21.9.42]

בערב יום הכפורים התפללו תפלת כל נדרי בכותל. התפללו גם תפלת ערבית ומחזור של ליל יום הכפורים. סליחות לא אמרו כיון שאין אור ברחבת הכותל ולא יכלו לקרוא במחזורים. המשטרה הפקידה שמירה מוגברת בכותל

מערב יום הכפורים בשעה חמש. הקצינים פולני וברוטי שמרו על הסדר. גם הקצין הבריטי מר סטיונזון היה בכותל במשך כל זמן תפלת הערב.

בבוקר התחילו בתפלה בשעה 7.30. התפללו תפלות שחרית, קריאת התורה, מוסף ומנחה בלי כל הפסקה. לתפלת המנחה באו מבתי כנסת שונים שבעיר להתפלל בכותל. התפללו חמש פעמים תפלת מנחה עם קריאת התורה. אחר הפסקה התפללו תפלת נעילה.

המשטרה סדרה שמירה מוגברת ברחבה ובדרך אל הכותל. הסדר ברחבת הכותל היה בפקוח זוגות הקצינים, ששמרו חליפות בשלש משמרות במשך היום. הקצינים היהודים היו: מר לנגר, מר פולני והסרג'נט מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. הקצינים הערבים היו: מר עסאלי, מר ברוטי והסרג'נט הערבי עסאלי. מלבד זה שהה שעות מרובות במשך היום הקצין הבריטי מר סטיונזון. בשעות הערב היה גם מג'ור שייטפורד.

ועד העיר ליהודי ירושלים העתיקה שלח את רופאתו ד"ר הולדה לתת עזרה ראשונה במקרה הצורך לאנשים המתעניים בכותל. מלבד זה עזרה לה קבוצת אנשים בהושטת עזרה ראשונה. קרו כמה מקרים של התעלפויות במשך היום, ביניהם שני מקרים קשים במקצת שהרופאה הושיטה להם עזרה.

כמאתים איש — שהתחלפו כמעט בכל תפלה — התפללו בכל התפלות במשך היום. מלבד זה התפללו ובקרו במשך היום, עד שעת תפלת נעילה, כאלפים וחמש מאות איש. בין המתפללים נמצאו הרבה חילים ארץ ישראליים. נמצאו גם חילים יהודים אחרים.

בשעת הערב בזמן תפלת נעילה התחילו לנהור אל הכותל אנשים מרובים עד שנתמלאה רחבת הכותל מבלי שיכלו להכנס והרבה אנשים נשארו מחוץ לרחבת הכותל. כאלף איש נמצאו בשעת תפלת נעילה, ביניהם כשלש מאות וחמשים מתפללים, ויתרם בחורים ובחורות שבאו לשמוע את תקיעת השופר.

המשטרה שלחה שני סרג'נטים בריטיים ומספר שוטרים בריטיים להשגיח על הסדר. השוטרים הבריטיים נכנסו לרחבת הכותל קרוב לשקיעת החמה.

יום ששי, יד תשרי תשג, ערב חג הסוכות [25.9.42]

בליל ששי, בזמן תפלת ערבית, נזרקה אבן על ראש אחד המתפללים, ר' יצחק וינגרטן חתן הרב ברנשטין, מבתי מחסה בעיר העתיקה. האבן נפלה על ראשו אבל הוא לא נזוק. האבן באה מכוון שכונת המערבים משער הזאויה הימנית מלמעלה. הזורק לא נתפס. השוטרים התורניים שבכותל ערכו רפורט. מר וינגרטן נחקר גם במשטרת העיר העתיקה.

יום השבת, טו תשרי, יום הראשון של חג הסוכות [26.9.42]

בליל הראשון של החג התפללו כחמשים איש את תפלת הערב של החג. משעה 5 בערב החג הציבה המשטרה משמר מוגבר בכותל ובדרך אל הכותל, בפקוח הקצינים מר פולני ומר ברוטי. ברחבת הכותל עמדו שני שוטרים יהודים.

בבוקר התפללו מניינים אחדים את תפלת שחרית ומוסף ברחבת הכותל, גם קראו בתורה שבע פעמים. אחר הצהרים קראו עשרים וחמש פעמים בתורה

בתפלות המנחה. המנין הקבוע בכל מוצאי שבת התפלל ערבית במוצאי החג. במשך היום התפללו ובקרו כ־9000 יהודים.

ב"ה יום ראשון, טז תשרי תשג, חול המועד סוכות [27.9.1942]

לפני הצהרים התפללו מניינים אחדים תפלת מוסף בכותל, אחר הצהרים תפלת מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג שליט"א, התפלל תפלת מנחה על יד הכותל. הוא בא בלוית חותנו הרב הילמן שליט"א. לווהו הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סטיונזון ומנהל תחנת המשטרה של רחוב היהודים מר מוגלניק ומר וינגרטן.

יום שני, יז תשרי [28.9.42]

היום היה קהל רב ברחבת הכותל. כארבעת אלפים יהודים התפללו ובקרו במשך היום. אחר הצהרים היתה קבוצה גדולה, כמאה איש, מחברי הפועל המזרחי. הם התפללו מנחה בכותל.

יום שלישי, יח תשרי [29.9.42]

גם היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים יהודים.

יום רביעי, יט תשרי [30.9.42]

במשך היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים יהודים.

יום חמישי, כ תשרי [1.10.42]

במשך היום התפללו ובקרו כאלפים יהודים.

לפני הצהרים התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל הרב יוסף צבי דושינסקי שליט"א. הוא בא בלוית תלמידים מישיבתו.

בצהרים התפלל בכותל כבוד האדמו"ר מגור שליט"א. הוא בא בלוית קהל גדול של חסידים.

יום שני, כא תשרי [2.10.42]

במשך היום התפללו ובקרו כאלפים יהודים.

בכל ימי חול המועד התפללו לפני הצהרים מניינים אחדים תפלת מוסף. תפלת שחרית התפלל רק המנין הקבוע בכל יום.

מהמתפללים והמבקרים במשך כל השבוע בלטו הרבה עולי רגל מיתר ערי ארץ ישראל ומושבותיה.

יום השבת, כב תשרי, חג שמחת תורה [3.10.42]

בליל שמחת תורה התפלל מנין מצומצם תפלת ערבית בכותל, כיון שאין אפשרות לערוך הקפות בלילה ברחבת הכותל.

משעה חמש בערב החג העמידה המשטרה משמר מוגבר בכותל ובדרך אל הכותל בפקוח הקצין מר פולני ומר ברוטי. מלבד זה בקר בכותל הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון.

לפני הצהרים התפללו שלשה מניינים תפלה שלמה — שחרית עם קריאת התורה ומוסף. מניינים אחדים התפללו רק תפלת מוסף. הרבה מניינים התפללו תפלת מנחה עם קריאת התורה.

במשך היום התפללו ובקרו כחמשת אלפים יהודים.

כנהוג בכל שנה ערכנו במנין הראשון הקפות מיד אחרי תפלת שחרית לפני קריאת התורה. ההקפות היו מלוות שירה כנהוג בכל בתי הכנסת וגם בכותל המערבי ביום הזה. כשהגענו להקפה השביעית בא הקצין הערבי מר עסאלי, שהיה במשמר בכותל ביחד עם הקצין היהודי מר מזרחי — ואמר לי כי אסור לשיר ולרקוד בכותל. כיון שעמדנו בהקפה האחרונה בקשתי מאת המתפללים לקצר את ההקפה הזאת ונגשנו לקריאת התורה.

במנין השני ערכנו שוב את סדר ההקפות כנהוג עם שירה. מר עסאלי נגש אלי שוב בהקפה הששית ואמר לי כי אסור לערוך את ההקפות. אמרתי לו כי אני יודע את החק ואין בחוקת הכותל אסור על דבר סדרי התפלה, וסדר ההקפות שאנו עושים הוא מסדרי התפלה ונהוג בכל בתי הכנסת, וכן כאן בכותל אנו עורכים הקפות מדי שנה בשנה. מר עסאלי עמד בכל תוקף שהדבר אסור לפי החוק ואמר לי כי אפשר לנו ללכת לערוך את ההקפות בבית כנסת, אבל לא כאן בכותל. גמרתי את שתי ההקפות. מר עסאלי קרא את השוטר הבריטי התורני והוא, ביחד עם השוטר הבריטי, התיצבו בתוך הרחבה, בחשבו שנערך הקפות בלי גבול, ואחר שראה כי אנו קוראים בתורה הסתלק.

במנין השלישי, כשבאנו לידי סדר ההקפות, נגשתי אל הקצינים מר עסאלי ומר מזרחי ואמרתי להם שכיון שאינני חפץ לריב עם המשטרה אני מבקש מהם שלא יפריעו אותנו בתפלה. הקצין מר מזרחי הסביר גם כן לקצין הערבי מר עסאלי כי סדר ההקפות הוא חלק מן התפלה ביום שמחת תורה והוא אינו צריך להפריע לנו, אבל עסאלי עמד בשלו כי לא יתן לערוך את ההקפות. אמרתי לו כי הפעם הנני מסכים לערוך את ההקפות בלי שירה כדי שלא לריב אתו ורק נסובב את הבימה בספרי תורה שבע פעמים, אבל הוא לא חפץ בשום אופן להסכים גם לכך. אמרתי לעסאלי כי אני בשרות בכותל זה שתים עשרה שנה ואני מעיד לפניו כי בכל שנה אנו עורכים הקפות[156], אבל כל מה שדברתי לפניו לא הועיל. פניתי למר מזרחי ואמרתי לו כי אנו לא נותר בשום אופן על חלק מסדר התפלה שלנו ולא נקבל עלינו אסורים שאינם לפי החוק רק בשרירות לבו של הקצין הערבי ואני מבקש ממנו לדאוג שנוכל להתפלל בכותל. אחרי שמר מזרחי דבר עם עסאלי החליטו שניהם לפנות לקצין המחוז. פנו

156. כפי שמעיד אבי ביומנו נערכו הקפות בכותל מדי שנה בשנה בשמחת תורה.
היתה זו אחת התקריות החמורות ליד הכותל, שנגרמה אך ורק בהתערבותו הגסה והשרירותית של הקצין הערבי מר ג'מיל אל עסאלי שהיה שונא ישראל מובהק, וגרם לשעוריה רבתי זו שהדיה נמשכו זמן רב. תקרית זו נתנה הזדמנות לשונא ישראל אחר מושל מחוז ירושלים מר קיטרושט, להתערב ולאים בהגבלת מספר היהודים הבאים להתפלל ליד הכותל המערבי, על כל הענין התנהלה חליפת מכתבים ענפה בין הרבנות לבין מושל המחוז, שתובא בנספח.

למר קיסילוב ואמרו להם שהוא בחופש, פנו למר ציזיק ולא יכלו למצוא אותו, פנו לקצין הבריטי מר סטיונזון. מר עסאלי מסר לו על הענין וכמו כן מסר לו מר מזרחי את ההשקפה שלו. מר סטיונזון ענה כי הוא איננו יכול לפסוק בעצמו בדבר ועליו לפנות למפקד שלו.

עברה כשעה ולא קבלנו תשובה ובינתים פקעה סבלנותו של הקהל. אחדים חפצו לערוך הקפות נגד דעתו של מר עסאלי, אבל מנעתי אותם מזה כדי לא לעורר שערוריה, כיון שעסאלי אמר להפריע בכח. היתה התרגזות גדולה בקהל והשתדלתי להשקיטן עד בוא תשובת מפקד המשטרה. אחרי הדיון בא אל הכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון וספר החוקים בידו. הוא חפש בחוקה ולא מצא כל דבר האוסר לערוך הקפות בכותל, אבל עסאלי הסביר לו כי ליהודים יש רשות רק להתפלל בכותל ולא לשיר וכו'. אמרתי לו למר סטיונזון כי ההקפות הן חלק מן התפלה ואנו עורכים אותן מדי שנה שנה, וגם היום ערכו הקפות עד בוא עסאלי שהפריע אותנו. מר סטיונזון אמר לקצין מר עסאלי שעליו ללכת למסגד עומר בחרם, כי פנו משם אל המשטרה בקובלנה על מה שנותנים ליהודים לערוך שירה ורקודים בכותל ועליו ללכת להשקיטם. מר עסאלי הלך ושב אחרי רבע שעה מן המסגד ביחד עם שיך החרם מר ערף יוניס. השיך פנה אל הקצין הבריטי מר סטיונזון והזהיר אותו שאם יתן ליהודים לערוך בכותל סדרי שירה ורקודים יביא מיד אל רחבת הכותל את כל האנשים הנמצאים עתה בשטח הר הבית. הקצין הרגיע אותו באמרו שלא יתן לערוך בכותל דברים שהם נגד החוק.

אחרי שהשיך הלך העיר מי שהוא לקצינים ששוטר ערבי שעמד בשרות בכותל הוא שהלך ומסר את הדבר לשיך יוניס, או לאחר במסגד, כדי לעורר מריבה בין הערבים והיהודים ולנפח סכסוך חדש. הקצין מר עסאלי נסה למחות נגד זה אבל ההוא עמד בשלו. בינתים פניתי שוב אל הקצין הבריטי מר סטיונזון ובקשתיו להחיש את הדבר, כי קשה לקהל לחכות כל כך הרבה זמן. הוא אמר לי כי הוא מחכה לתשובה ממר שייטפורד בנדון זה. אחרי זמן בא מר שייטפורד אל הכותל. נגשתי אליו והסברתי לו את כל הענין ובקשתיו לתת לנו לערוך הפעם את ההקפות בלי לוית שירה, כדי לא להפריע את תפלתנו. מר שייטפורד אמר לי כי על ההצעה שלי יתיעץ במשרד מושל המחוז ויביא לי תשובה. בינתים בא אל הכותל קצין המחוז הערבי מר טוקן. הקצינים דברו אתו והתיעצו יחד, בינתים בקשתי מהקהל שיתפללו תפלת מוסף ואחרי כן לערוך את ההקפות. אחרי חצי שעה שב חזרה מר שייטפורד ואמר לי כי התחשבו בהצעתי ובלי להכנס לברור החוק ברגע זה נותנים לנו רשות לערוך שבע הקפות סביב הבימה בלי כל לוית שירה. הודיתי למר שייטפורד על כי נתנו לנו את האפשרות לגמור את התפלה בלי כל הפרעה. מר שייטפורד ביחד עם מר סטיונזון עמדו ברחבת הכותל בזמן שערכנו את ההקפות.

ב"ה יום רביעי, ג מרחשון תשג [14.10.1942]

כמעט כל היום המה הכותל מרבוי המבקרים מחסידי רוזין שבאו להתפלל אל הכותל לרגלי יום הפטירה של אדמו"ר רבי ישראל מרוזין זצ"ל.

אחר הצהרים באו להתפלל אל הכותל האדמו"רים מסדיגורה, טשורטקוב[156]* ובויאן, נכדי האדמו"ר מרוזין. הם באו בלוית חסידים רבים, כשלש מאות איש.

הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סטיונזון בקר בכותל. הוא שאלני על הסדרים בכותל ואם אין לי על מה להתאונן. אמרתי לו כי היום הענינים בסדר.

יום השבת, ו מרחשון [17.10.42]

היה היום קהל גדול של מתפללים ומבקרים בכותל. בין המבקרים היה מר יוסף העליון, מזכיר אגודת צרפת החפשית בארץ ישראל.

יום השבת, יג מרחשון [24.10.42]

בליל השבת בקר הקצין הבריטי מר סטיונזון בכותל. הוא שאלני על דבר הסדרים בכותל ואם אני שבע רצון. אמרתי לו כי בימים האחרונים הענינים בסדר. מר סטיונזון אמר לי כי אחד השוטרים התורניים של משטרת הכותל התאונן לפניו נגד שמש הכותל מר מיוחס שהעז פניו נגדו. הדבר נרשם ביומן הכותל. בכלל אמר לי מר סטיונזון שצריך לשרור יחס של ידידות בין אלה העומדים בשרות בכותל. אמרתי לו למר סטיונזון כי אברר אצל מר מיוחס מה קרה בינו ובין השוטר הבריטי. גם אמרתי לו כי אני משתדל תמיד שיהיו יחסים טובים בינינו ובין משטרת הכותל.

במשך יום השבת התפלל ובקר בכותל קהל גדול.

ביום השבת בערב בקר שוב הקצין הבריטי מר סטיונזון.

ב"ה יום ראשון, יד מרחשון תשג [25.10.1942]

דברתי עם מר מיוחס על אודות מה שמסר לי הקצין הבריטי מר סטיונזון על מה שהיה בינו ובין השוטר הבריטי התורני בכותל. מר מיוחס ספר לי כי קבוצת חילים מדרום אפריקה באה לבקר בכותל. בקבוצה הזאת היו גם חילים יהודים ומר מיוחס הציע לפניהם שידליקו נר במנורת התמיד של הכותל. הוא הציע לפניהם את הדבר בטון של נמוס וכבוד, אולם השוטר הבריטי התורני התקצף על זה והעליב אותו לעיני כל החילים וקרא לו בשם: פושט יד. על זה ענה לו מר מיוחס כי הוא שוטר חדש כאן ואיננו יודע כי הוא השמש של הכותל ויש לו רשות להציע לפני המבקרים בכותל שידליקו נר. הוא רק הציע ולא יותר ובשום אופן איננו פושט יד. על זה אמר לו השוטר שיסתום את פיו ולא ידבר, ויותר לא דבר אתו מטוב ועד רע.

בשעות הבוקר אמר לי מר וינגרטן מועד העיר העתיקה כי יש לו ידיעה כי המשלחת הטורקית צריכה לבקר בכותל בין שעה 10—11 לפני הצהרים. כמנהגי הייתי גם היום בכותל עד שעת הצהרים והמשלחת לא באה.

יום שני, טו מרחשון [26.10.42]

מר מיוחס מסר לי כי המשלחת הטורקית בקרה בכותל ביום הראשון בצהרים. מטעם המשטרה לוו את המשלחת מג'ור עבדין ביי והקצין הבריטי מר סטיונזון. הם שהו בכותל זמן קצר.

156*. האדמו"ר רבי שלמה פרידמן, נצר לשושלת אדמו"רי רוזין.

ב"ה יום ראשון, כא מרחשון תשג [1.11.1942]

המשמר שעל יד שער הזאויה הימנית של הכותל, שעמד שם מאחרי החג, אחר מקרי זריקת האבנים ברחבת הכותל — בטל מהיום. המשטרה חושבת כנראה כי לא ישנו עוד מקרי זריקת אבנים בין המתפללים בכותל.

יום שלישי, כג מרחשון [3.11.42]

אחר הצהרים התפללו כשלשים חילים יהודים־פולניים בכותל. הם באו עם הרב הצבאי קפטן שטינברג.

יום ששי, כו מרחשון [6.11.42]

בליל ששי בזמן תפלת ערבית נזרקה אבן גדולה בין המתפללים. האבן לא פגעה ולא נזוק איש מן המתפללים. הזורק לא נמצא.

יום השבת, כז מרחשון [7.11.42]

השבת — שבת מברכים החודש — בא קהל גדול מאד להתפלל בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כ ש ל ש ת א ל פ י ם י ה ו ד י ם.

בין המתפללים היה מספר של חילים יהודים־בריטיים וחילים ארץ ישראליים.

ב"ה יום שני, כט מרחשון תשג, ערב ראש חודש כסלו [9.11.1942]

היום היה קהל גדול של מתפללים על יד הכותל. במשך היום התפללו כ א ל ף י ה ו ד י ם בכותל. ממתפללי המנין המיוחד במוצאי שבת על יד הכותל התאוננו לפני כי בשעת התפלה במוצאי שבת נזרקו פעמים אחדות אבנים בין המתפללים בכותל. הזורקים לא נתפסו.

יום שלישי, ראש חודש כסלו [10.11.42]

גם היום היה קהל יותר גדול מן הרגיל בכותל.

הקצין הבריטי מפקח משטרת העיר העתיקה, מר סטיונזון, בקר בכותל. דברתי אתו בדבר המקרים המרובים של זריקות אבנים בכותל. אמרתי לו שכדאי ששוטר מיוחד יעמוד במשמר על יד שער הזאויה הימנית של הכותל בשעת תפלת ערבית. הוא אמר לי כי ההצעה הזאת אינה באה בחשבון כיון שמקרי הזריקות הם בשעות הערב ואין להם שוטר שיעמוד במשמר בשעה זו, אולם הוא הבטיחני שהמשטרה תאחז בכל האמצעים למנוע מהיום את מקרי זריקת האבנים בכותל. המשטרה הטילה על מוכתר שכונת המערבים ועל שכני המקום אחריות של שמירה. מלבד זה תתקשר המשטרה עם מושל המחוז ותציע לפניו להטיל קנס של מאה לירות על שכני המקום במקרה אם לא תפסקנה זריקות האבנים על המתפללים בכותל.

הקצין מר סטיונזון העיר לי כי מסרו לו שבמשך הלילה באים יהודים אל הכותל, מביאים אתם שמיכות וכרים וישנים ברחבת הכותל. אמרתי לו כי אתענין בדבר ואבוא בדברים עם מבקרי הכותל בלילה בענין זה.

ב"ה יום שלישי, ח כסלו תשג [17.11.1942]

המשטרה העמידה שוב שמירה על יד שער הזאויה הימנית של רחבת הכותל, שוטר ארץ ישראלי, בגלל המקרים האחרונים של זריקת אבנים בין מתפללי הכותל.

יום השבת, יב כסלו [21.11.42]

מסבת הגשמים שירדו במשך כל היום היה קהל קטן של מתפללים ומבקרים בכותל. בכל זאת התפללו שני מניינים תפלת שחרית ומוסף ומניינים אחדים התפללו תפלת מנחה.

ב"ה יום חמישי, יז כסלו תשג [26.11.1942]

במשך כל השבוע בקרו בכותל אלפים חילים מדרום אפריקה. ביניהם היה אחוז גדול מאד של חילים וקצינים יהודים. באו גם קבוצות מיוחדות של חילים יהודים.

יום השבת, יט כסלו [28.11.42]

השבת התפלל ובקר בכותל קהל גדול. במשך היום היו כ א ל פ י ם מתפללים ומבקרים יהודים. התפללו ובקרו מספר גדול של חילים ארץ ישראליים.

ב"ה יום ראשון, כ כסלו תשג [29.11.1942]

משעה 12 בצהרים התחילו לנהור יהודים אל הכותל בקשר עם כנוס הרבנים בבית הכנסת של חורבת רבי יהודה התסיד. בשעה 1.40 בצהרים באו אל הכותל כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל, האדמו"רים מטשורטקוב, סדיגורה־פשמישל, ראשי הישיבות של כל ערי ארץ ישראל ומושבותיה וכמעט כל בני הישיבות שבירושלים. רחבת הכותל נתמלאה וקהל גדול נשאר מחוץ לרחבת הכותל. התפלה בכותל היתה קורעת לב וארכה כשעה.

מהשלטונות לוו את כבוד הרבנים הראשיים בדרך אל הכותל: קצין המחוז מר קיסילוב, הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סטיונזון ומנהל תחנת המשטרה של רחוב היהודים מר מוגלניק.

אחר הדוחק הרב שנהיה ברחבת הכותל התקשרה המשטרה ובאו לשמור על הסדר הקצין מר לנגר, שני סרג'נטים בריטיים ושוטרים יהודיים.

הרב יעקב הניג התעלף בדוחק ונתנה לו עזרה ראשונה במקום.

המפקד מר שייטפורד בא באמצע התפלה. הוא אמר לי שהוא מתפלא מאד על כי הרבנים לא מצאו לנכון למסור ידיעה למשטרה על התפלה הגדולה הזאת בכותל וגם התרעם עלי על שלא הודעתי על הדבר לקצין מר סטיונזון, כדי להתכונן לפקוח על הסדר. אמרתי לו כי אני נמצא מהבוקר בכותל ולא קבלתי ידיעה באופן מיוחד. הבטחתי לו למסור את דבריו לכבוד הרבנים.

בשעה 3 אחר הצהרים נגמרה התפלה בכותל. הכל עבר בסדר.

ה ש מ ט ה: במוצאי שבת זה אחר גמר תפלת ערבית, לפני שקהל המתפללים הספיקו ללכת מן הכותל, נזרקו בין המתפללים ברחבת הכותל ארבע אבנים. לא נפגע איש. הזורק לא נמצא.

היום מסרתי לקצין הבריטי מר סטיונזון על מקרה זריקת האבנים בלילה. הוא אמר לי כי כבר הודיעו לו על זה.

יום ראשון, כ כסלו (המשך)

בשעת תפלת ערבית, לפני תפלת העמידה, נזרקו פעמים אבנים בין המתפללים בכותל. המתפללים שפחדו להתחיל בתפלת שמונה עשרה מחשש הפרעה עקרו

את מקומם לפינה השמאלית של הרחבה מאחורי צריף המשטרה ושמה גמרו את התפלה. איש לא נפגע מן המתפללים. הזורק לא נמצא. השוטרים התורניים בכותל טלפנו למשטרת העיר העתיקה ומיד באו שוטרים לחקור במקום. ר' אברהם משה קרויסקאפף ור' זאב חשין הלכו להעיד על המקרה בתחנת המשטרה של העיר העתיקה בקישלה.

יום שני, כא כסלו
[30.11.42]

הלכתי בבוקר אל תחנת המשטרה בקישלה, אולם הקצין הבריטי מר סטיונזון לא היה אז בתחנה. ביניתים מצאתי שמה את כל השכנים שבסביבת הכותל שנקראו אל המשטרה בקשר עם זריקת האבנים בין המתפללים בכותל. השבנים בקשו ממני להמליץ בעדם בפני הקצין הבריטי שהם אנשים טובים.

בצהרים הלכתי שוב אל התחנה בקישלה. אמרו לי כי מר סטיונזון בחופש וכי קצין הכפרים מר מוריס ממלא את מקומו. דברתי עם מר מוריס בקשר עם זריקת האבנים. מר מוריס מסר לי כי היום נקראו אל המשטרה כל השכנים שבסביבת הכותל ומר סטיונזון התרה בהם שבמקרה הבא של זריקת אבנים בכותל יטילו עליהם קנס בשיעור של מאתים וחמשים לירות.

דברתי עם מוריס בקשר עם התלונה של מג'ור שייטפורד על כי הרבנים לא הודיעו למשטרה על התפלה בכותל ביום ראשון. מסרתי לו כי אמרו לי במשרד הרבנות, כי הודיעו על זה למושל המחוז ומסרו לקצין המחוז מר קיסילוב על התפלה בכותל. בקשתי ממר מוריס כי ימסור את הדברים למג'ור שייטפורד. הוא הבטיחני. אולם, הוא אמר לי שכדאי תמיד במקרה תפלה בכותל שאמסור באופן מיוחד לתחנת המשטרה של העיר העתיקה. הבטחתי לו.

בהזדמנות זו מסרתי למר מוריס על התפלה שתהיה בכותל ביום הרביעי בג דנא. הוא שאלני על השעה המדויקת. אמרתי לו כי לדעתי יבואו אנשים לכותל במשך כל היום, אולם משעה 12 בצהרים, אחרי סגירת החנויות בעיר, יהיו יותר אנשים בכותל.

במשך היום נהרו יהודים להתפלל בכותל. היו הרבה בתי ספר שמהם באו התלמידים על מוריהם והתפללו ברגש בספר תהלים. בעקר היה קהל גדול אחר הצהרים. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים יהודים.

יום שלישי, כב כסלו
[1.12.42]

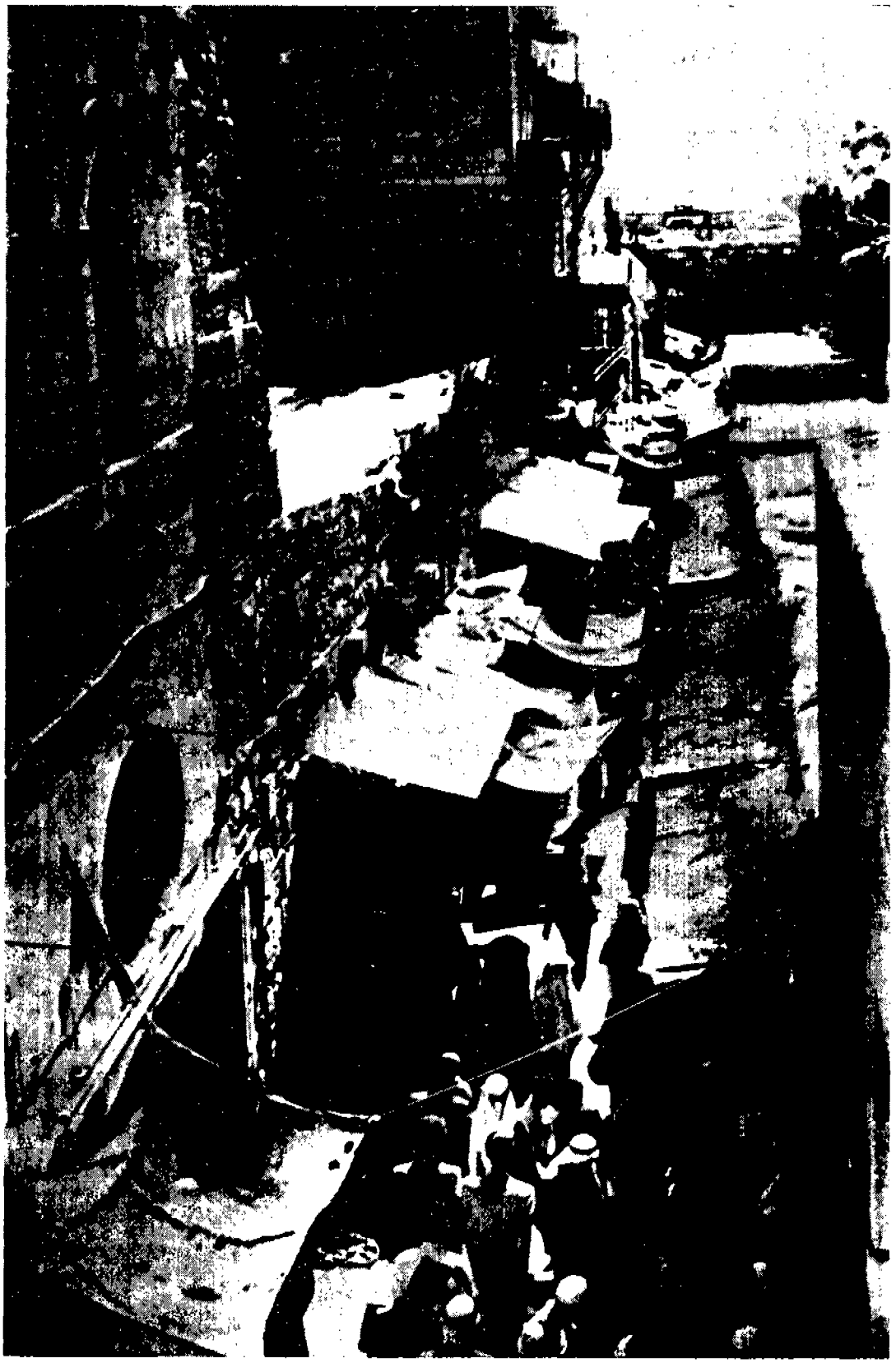
גם היום בא קהל להתפלל בכותל. באו גם היום תלמידי בתי ספר ומוריהם להתפלל בכותל. במשך היום היו קרוב לאלף יהודים.

יום רביעי, כג כסלו
[2.12.42]

מהשכמת הבוקר התחילו כבר לנהור יהודים אל הכותל להתפלל[157]. בבוקר אמרו במנין סליחות. משעה תשע בבוקר עד שעה ארבע אחר הצהרים היתה צפיפות גדולה ברחבה. במשך היום היו הרבה חדרים מתלמוד תורה עץ חיים ובית היתומים דיסקין, על תלמידיהם ומוריהם. היו כמעט כל בתי הספר שבעיר,

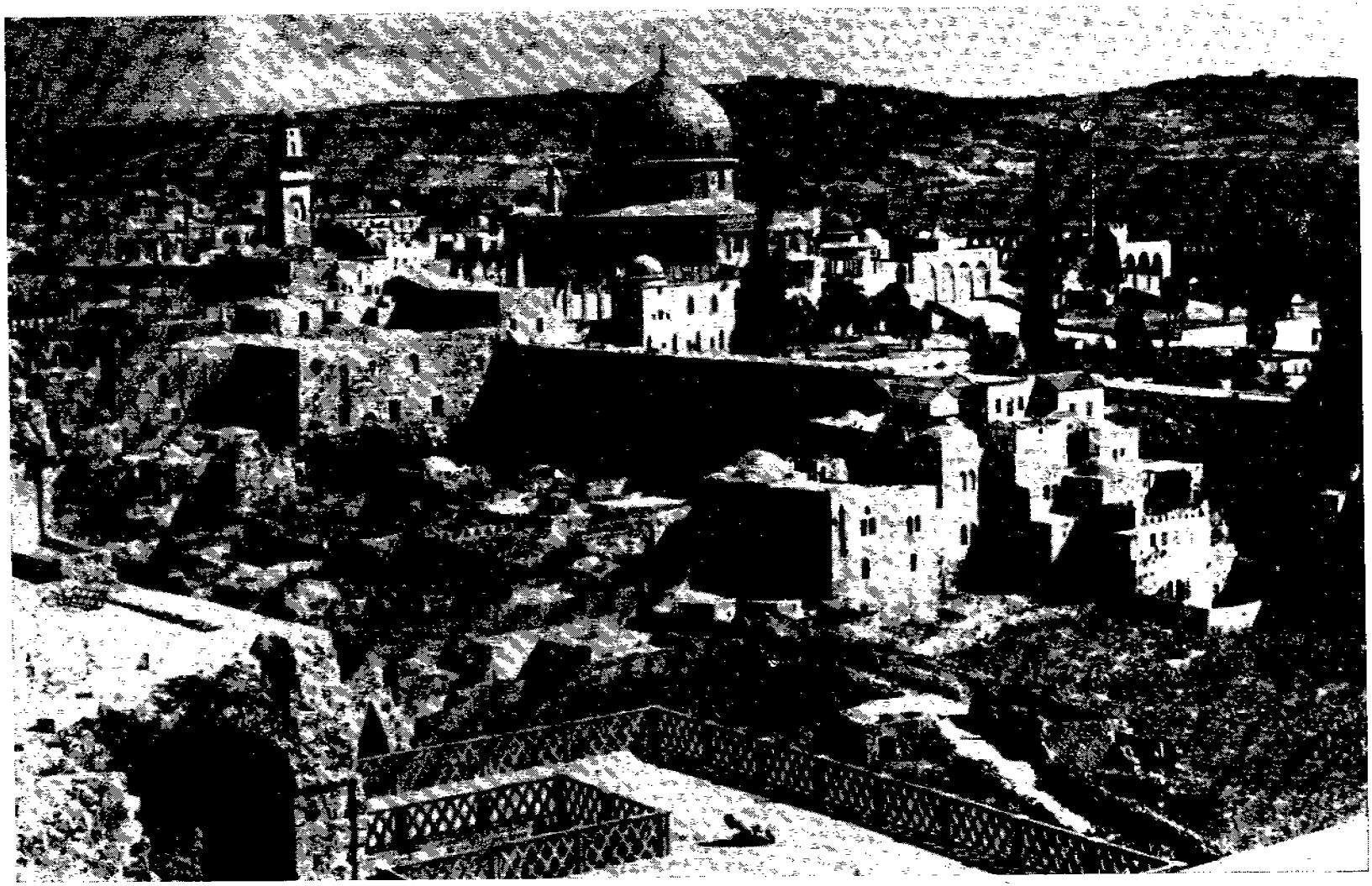
157. ראה בסקירה השנתית לשנה זו.

רחוב דוד (השוק)

הדרך העתיקה בה הלכו היהודים לכותל המערבי עד שנת תרצז (1937)

הכותל וסביבתו

במרכז התמונה הר הבית והכותל המערבי הנמשך כ־100 מטר ימינה.
משמאל לכותל בתי שכונת המערביים, מימין למרכז הכותל בית אבו סעיד.

העממיים והתיכוניים, הצבוריים והפרטיים, בתי הספר לנערים ולנערות, ובולם התפללו. היו במשך היום מחזות קורעים לב. היו הרבה מקרים של התעלפויות, ביניהם מקרים קשים מאד שבהם נתנה עזרה ראשונה במקום וטפל בהם ד"ר מזל רופא העיר העתיקה.

בשעה 11.30 לפני הצהרים באו לפקח על הסדר הקצין הבריטי מר מוריס, הקצין מר רבינוביץ והקצין מר עסאלי. הם שהו בכותל עד גמר התפלה. בשעה 3 אחר הצהרים החליף הקצין הבריטי מר סטיונזון את מר מוריס. קפטן רוני, ממפקחי המשטרה, בא בשעת הערב ושהה עד אחר תפלת ערבית. מלבד זה שמרו על הסדר סרג'נט בריטי, שלשה שוטרים בריטיים ושלשה שוטרים יהודיים. בשעת הצהרים באו גם סדרנים מיוחדים ששלח ועד העיר העתיקה. כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל באו אל הכותל להתפלל בשעת הצהרים. הם באו בלוית הרב הילמן חותן כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב הרצוג שליט"א. ליוה את כבוד הרבנים מר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

במשך היום בקרו בכותל מאות חילים אוסטרליים. בין המתפללים היו הרבה חילים יהודים־ארץ ישראליים.

במשך היום התפללו בכותל קרוב לשלשים אלף איש.

הכל עבר בסדר גמור. אחר התפלה הודיתי לקפטן רוני ולקצין הבריטי מר סטיונזון על הסדר היפה שהיה בזמן התפלה בכותל.

בהזדמנות שהותו של מר סטיונזון בכותל דברתי אתו גם כן בחבר המקרים האחרונים של זריקת האבנים בכותל וגם הוא מסר לי אותם הדברים שמסר לי מר מוריס.

יום השבת, כו כסלו [5.12.42]

בשעות הבוקר, עד שעה 10.30, התפלל בכותל קהל גדול, בערך אלף איש. הגשם שבא אחר זה הפריע לתפלה והקהל התפזר.

במוצאי שבת בשעת תפלת שמונה עשרה התחילו כרגיל בזריקת אבנים בין המתפללים. ארבע פעמים נזרקו אבנים, אף אחד מבין המתפללים לא נפגע, אולם אשה ערביה שעברה במקום קבלה אבן בראשה. השוטרים התורניים חפשו אחר הזורק ולא נמצא.

ב"ה יום שני, כח כסלו תשג [7.12.1942]

בקרתי את הקצין הבריטי מר מוריס הממלא את מקומו של הקצין מר סטיונזון בקשר עם זריקות האבנים התדירות בכותל בשעות הערב. הוא אמר לי כי ידבר עם המפקד מג'ור שייטפורד בנדון זה וישתדלו לאחוז באמצעים להפסקת המקרים האלה. הזכרתי למר מוריס מה שאמר לי בפעם האחרונה כי המשטרה תפנה למושל בנדון הטלת קנס של מאתים וחמשים לירות על תושבי השכונה שבסביבת הכותל. הוא ענה לי כי בודאי יסדר את הדבר מר שייטפורד וכי מר סטיונזון ישב מחופשתו יתעסק בזה.

נפגשתי ברחוב עם מר סטיונזון, הוא אמר לי כי הבוקר שב כבר מחופשתו. דברתי אתו בנדון המקרה של זריקת האבנים במוצאי שבת. מר סטיונזון אמר לי

כי כבר פנה במכתב אל מושל המחוז והציע לו להטיל קנס בסך מאתים וחמשים לירות על שכני הכותל וכי היום יפנה שוב אל המושל בנדון זה. אמרתי למר סטיונזון כי אי אפשר לסבול עוד מהפרעות התפלה הנגרמות על ידי המקרים התכופים של זריקת האבנים במתפללי הכותל וכי מפחדים לבוא אל התפלה בערב. מר סטיונזון הבטיח לי כי יעשה את הכל כדי לחסל את מקרי זריקת האבנים להבא.

יום שלישי, כט כסלו [8.12.42]

בבוקר באו אל גג הזאוויה הימנית של הכותל המג'ור שייטפורד עם קצין המחוז מר טוקן, קצין המשטרה של העיר העתיקה מר סטיונזון והקצין מר עסאלי. שם נקבצו נכבדי שכונת המערבים שבקרבת הכותל ובראשם שיך אבו מדין ומוכתרי המקום — בקשר עם המקרים המרובים של זריקת אבנים בכותל בזמן האחרון. שכני המקום התחייבו להעמיד שומרים מביניהם שישגיחו בסביבת הכותל וימנעו זריקת אבנים. שכני המקום טענו שהם בטוחים שהזורקים אינם מהמערבים כי אם אנשים זרים והם החליטו להוציא מתוך בתי הסביבה את כל הדירים שאינם שיכים לעדתם.

בין המבקרים היום בכותל בריגדיר מדרום אפריקה וקבוצה גדולה של קצינים אמריקניים. בין המתפללים היום בכותל חילים וקצינים יהודים מצ'כוסלובקיה.

יום רביעי, ראש חודש טבת [9.12.42]

שני המוכתרים של השכונה המערבית ורחוב השלשלת מסרו לי היום כי הם בחרו מביניהם חמשה שומרים שישגיחו בשעות הערב בסביבת הכותל בקשר עם המקרים האחרונים של זריקת האבנים בכותל. אולם הם בקשו ממני לבקש מאת המתפללים בכותל תפלת ערבית שמיד אחרי התפלה ילכו ולא יתעכבו יותר מדי בכותל כדי לא להכביד עליהם את השמירה בשעות הלילה. אמרתי להם כי אברר את השאלה עם אלה הנשארים בלילה ברחבת הכותל אחר התפלה הצבורית.

יום חמישי, ב טבת [10.12.42]

המוכתר שבסביבת הכותל מר רשיד אמר לי כי השיך, המוכתרים והנכבדים שבסביבת הכותל נקראו היום אל מושל המחוז בקשר עם המקרים האחרונים של זריקת האבנים בין מתפללי הכותל.

יום שישי, ג טבת [11.12.42]

המוכתר מר רשיד מסר לי כי באספה שהיתה להם אצל מושל המחוז קבע כבוד המושל את סדור השמירה מסביב לכותל כפי שנקבע על ידי הנכבדים שבהם על ידי חמשה שומרים.

השמירה מוצאת לפועל בהתאם למה שנקבע על ידי שומרים מנכבדי הסביבה של הכותל. הם שומרים בשער הזאוויה ובגגות שבסביבת הכותל.

ב"ה יום שני, ו טבת תשג [14.12.1942]

בבוקר הודעתי במשרדו של קצין המשטרה של העיר העתיקה מר סטיונזון על התפלה שתתקיים היום אחר הצהרים בשעה 3 על ידי תלמידי התלמוד תורה שבירושלים.

בצהרים התקימה אספת הרבנים הראשיים לארץ ישראל במשרד הרבנות הראשית בקשר עם המכתב שנתקבל מאת מושל המחוז בתשובה למכתב כבוד הרבנים הראשיים בתלונה נגד הקצין שהפריע בסדור ההקפות ביום שמחת תורה. כבוד הרבנים הראשיים החליטו לערוך בנדון זה אספה משותפת עם הועד הלאומי.

בשעה 3 אחר הצהרים נתקבצו על יד הכותל כל תלמידי התלמודי תורה: עץ חיים, חיי עולם, בני ציון, יבנה ועוד, על כל סניפיהם, התלמידים על כל המלמדים והמשגיחים בראשות הרב סורוצקין[158] מנהל ועד הישיבות והתפללו לשלום בית ישראל בארצות הכבוש. הרחבה של הכותל היתה מלאה ומרוב צפיפות נשארו הרבה תלמידים מחוץ לרחבה. כל התלמידים יחד עם המורים התפללו ואמרו יחד פסוק בפסוק מזמורי תהלים, אחרי כן התפללו יחד תפלת מנחה עם תפלת אבינו מלכנו.

הסרג'נט הבריטי מר ספיאלט נשלח באופן מיוחד חצי שעה לפני התחלת התפלה לפקח על הסדר. השומרים הקבועים של שכונת המערבים שמרו משך כל זמן התפלה על יד השער ובגגות שבסביבת הכותל. הקצין הבריטי האחראי בכותל מר סטיונזון ביחד עם הקצין מר אינגאם באו באמצע התפלה ושהו בכותל עד אחר גמר התפלה. קרה מקרה של התעלפות אחד הילדים שנתנו לו עזרה ראשונה במקום.

התפלה ארכה יותר משעה ועברה בסדר גמור.

בהזדמנות זו דבר אתי הקצין מר סטיונזון בדבר סדר השמירה שהונהג. הודיתי לו על זה.

השמירה הוצאה לפועל עד היום בהתאם למה שנקבע ומאז לא היה כל מקרה של זריקת אבנים בין המתפללים בכותל.

יום חמישי, ט טבת [17.12.42]

לפני הצהרים התקימה בביתו של כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל אספה משותפת של כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל עם הועד הלאומי לכנסת ישראל בקשר עם המכתב[158*] שנתקבל מאת מושל מחוז ירושלים בתשובה למכתב הרבנים הראשיים לארץ ישראל אל המושל בענין תלונה נגד המשטרה שהפריעה את עריכת ההקפות ביום שמחת תורה על יד הכותל. בשם הועד הלאומי השתתף מר בן־צבי — יושב ראש הועד הלאומי והרב אוסטרובסקי. כמו כן השתתפו בישיבה זו המזכיר הראשי לרבנות בארץ

158. הרב זלמן סורוצקין, הרב מלוצק, היה ראש מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל. כן היה נשיאו של ועד הישיבות בארץ ישראל.

158*. על חליפת המכתבים בין הרבנים הראשיים לבין המושל בענין הפרעת עריכת ההקפות ביום שמחת תורה, ראה בנספחים.

ישראל הרב שמואל אהרן ובר והעורך דין מר לבנון[159] יועץ הרבנות הראשית לארץ ישראל.

מסרו לי כי תמול בערב בקר על יד הכותל המערבי מושל מחוז ירושלים בלוית אורחים. הוא שהה זמן מועט ברחבת הכותל.

יום השבת, יא טבת [19.12.42]

בבוקר בשעה 7.50 בזמן תפלת שחרית נזרקו שתי אבנים בין המתפללים בכותל. אבן אחת פגעה ברגלו של מר יוסף יהודה הלוי והאבן השניה פגעה ברגלו של מר ישראל הלוי פרידמן. האבנים באו מכוון המערבי מצד החצרות של השכונה המערבית שעל יד הכותל. מר פרידמן ומר יצחק מן העידו כי ראו בשעת זריקת האבנים את השוטר הארץ ישראלי שעמד במשמר על יד שער הזאוויה הימנית של הכותל מראה בידו למי שהוא בכוון הצד שבאו האבנים.

אני מסרתי על הדבר מיד לשוטר הבריטי התורני בכותל ומסרתי לו גם בדבר העדות של הנ"ל. השוטר הבריטי ערך רפורט במקום, חקר את השוטר הארץ ישראלי וטלפן לתחנת המשטרה של העיר העתיקה על המקרה. מן המשטרה בקשו שהעדים והנפגעים יפנו מיד אל התחנה. אחר גמר התפלה הלכו הנ"ל אל התחנה ומסרו על הנעשה.

מוכתר הרחוב מר רשיד שנודע לו על המקרה בא אלי ומסר לי שחקר על הדבר ומצא שלא היתה כל כוונה לזרוק אבנים במתפללים בכותל. העובדה היתה שאחד הילדים זרק אבנים אחרי תרנגולות שברחו על הגגות שלפני הכותל והאבנים התגלגלו ברחבת הכותל בשגגה ושלא בכונה.

בין המבקרים ביום השבת בכותל היה בריגדיר בריטי.

בין המתפללים במשך השבת היו הרבה חילים יהודים ארץ ישראליים.

ב"ה יום ראשון, יב טבת תשג [20.12.1942]

בקרתי את הקצין הבריטי מר סטיונזון בתחנת המשטרה של העיר העתיקה אשר בקישלה בקשר עם זריקת האבנים ביום השבת בין המתפללים בכותל. מר סטיונזון אמר לי כי המשטרה חקרה בדבר ומצאה שהיה כאן ענין של זריקת אבנים שלא בכונה על ידי אחד הילדים שרדף אחר תרנגולות. בהזדמנות זו מסר לי הקצין כי המשטרה אסרה את אחד הנערים מהשכנים שבסביבת הכותל ושהמשטרה חושדת בו כי הוא היה מבין הזורקים אבנים במתפללי הכותל. המשטרה תתבע אותו לדין. בדרך כלל אמר לי מר סטיונזון כי הוא מקוה כי ענין זריקת האבנים יחוסל, ביחוד עתה אחר השמירה ההגונה של אנשי השכונה המערבית בסביבת הכותל בשעות הערב עד אחר זמן תפלת ערבית.

השמירה של אנשי השכונה המערבית בשעות הערב על יד הכותל נמשכה כל היום.

159. הע"ד מר מרדכי לבנון, היה יושב ראש אגודת עורכי הדין בירושלים. מר לבנון העיד בפני ועדת הכותל הבין-לאומית על תעודות חשובות בענין הכותל המערבי שהביאם מתורכיה.

יום ששי, יז טבת [25.12.42]
לרגל חג הנוצרים קבל המשמר הבריטי התורני שעל יד הכותל חופש והאחריות על השמירה והפקוח על הסדר בכותל נמסרה למר מוגלניק מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. במשך יממה, מיום הששי בבוקר עד יום השבת בבוקר, שמרו על הסדר בכותל שוטרים ארץ ישראליים. מר מוגלניק שהה בכותל בליל שבת בזמן תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

יום השבת, יח טבת [26.12.42]
בליל שבת אחר התפלה בקר בכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון. המשמר של השבת בכותל היה יהודי.
בליל שבת בקר בכותל בריגדיר בריטי.

יום רביעי, כב טבת [30.12.42]
בין המבקרים והמתפללים היום בכותל קבוצת חילים יהודים אמריקניים. אחדים מהם הדליקו נרות בשולחן המאור שעל יד הכותל.

יום השבת, כה טבת [2.1.1943]
במשך יום השבת התפלל קהל יותר גדול מהרגיל בכל שבת, לרגל ברכת החודש. התפללו ובקרו במשך היום אלף וחמש מאות יהודים.

ב"ה יום ראשון, כו טבת תשג [3.1.1943]
לפני הצהרים בא אל הכותל מנהל ההקדשות של הערבים בארץ. הוא בא בלוית אחד השיכים של הר הבית ובלוית שיך אבו מדין. הוא התבונן בכתבות העתיקות המרובות הכתובות והחקוקות בכותל. הוא שאל את שיך אבו מדין על תאריך הכתבות והוא אמר לו כי אלה הן כתובות חדשות. הוא צין לו על כתובת אחת שהיא רק בת שבוע ימים. מנהל ההקדשות התרגז ונגש לשוטר הבריטי התורני שבכותל. השוטר אמר לו כי כל הכתובות הן עתיקות. מנהל ההקדשות עמד על דעתו שאלו הן חדשות ודרש מאת השוטר לעשות רפורט ולהודיע למשטרה שמנהל ההקדשות בקר בכותל ומצא כתובות חדשות בכותל ושזה נגד החוק. בהמשך השיחה הראה לו השוטר הבריטי עלי בתור בא כח היהודים בכותל אבל מנהל ההקדשות לא פנה אלי. אני לא מצאתי לנכון להתערב בשיחה אחר שלא פנו אלי. אחר שהלך הודיע השוטר הבריטי התורני בטלפון למשטרה על הדבר. כמו כן סדר רפורט ביומן המשטרה. אני הוכחתי אחר כך לשוטר הבריטי שהכתובות הן עתיקות. הוא הסכים לדברי.
השמירה הפנימית של השכנים בעתות הערב על יד הכותל נמשכת. המוכתר התאונן לפני שהם כבר עיפים מן השמירה התדירה שהוטלה עליהם.
במשך השבועים האחרונים נמצאו בין המבקרים והמתפללים בכותל הרבה חילים יהודים ארץ ישראליים, אמריקניים ודרום אפריקניים.

יום שני, כז טבת [4.1.43]
מר יעקב מיוחס שמש הכותל מסר לי כי בשעות הצהרים בא אל הכותל הקצין הבריטי מר מורס שנשלח מטעם המשטרה לחקור בתלונת מנהל ההקדשות

של הערבים בארץ ישראל על דבר הכתובות החדשות שגלה בכותל, שכאילו נעשו בזמן האחרון. הקצין בקש ממר מיוחס שיראה לו את הכתבות האלה שהשיך אבו מדין ציין אותן בתור חדשות. מר מיוחס הראה לו והעיר לו לקצין בהזדמנות זו שכל הכתובות של הכותל הן עתיקות.

יום רביעי, כט טבת [6.1.43]

בבוקר מסרתי לקצין הבריטי מר מורס — שבא במקומו של הקצין הבריטי מר סטיונזון שהועבר לזמן קצר לבית הספר לשוטרים — על יום תפלה שיהיה בכותל היום אחר הצהרים. הוא הבטיח לי לבוא לכותל אחר הצהרים בזמן התפלה.

מסבת האויר הרע והקור שהיה במשך היום היו מספר המבקרים והמתפללים בכותל במשך היום מועט ביחס ליום ערב ראש חודש אחר. בכל זאת היו במשך היום כאלף מבקרים ומתפללים בכותל. הקצין הבריטי מר מורס שהה כשעה וחצי על יד הכותל. הוא שאלני לסבת מעוט המבקרים ביום התפלה. אמרתי לו כי הסבה היא מזג האויר הקשה.

יום חמישי, ראש חודש שבט [7.1.43]

גם היום היה מספר קטן של מבקרים ומתפללים בכותל. הקצין הבריטי מר מורס בקר בכותל. אני דברתי אתו בהזדמנות זו בדבר התלונה של מנהל ההקדשות הערבי ביחס לכתבות הכתובות והחקוקות בכותל. הסברתי לו כי כל הכתבות נחקקו או נכתבו עוד לפני שסודרה השגחה של המשטרה ושל היהודים בכותל. כיום יש פקוח חמור מצד המשטרה ביחס לכתיבה על הכותל ומצד היהודים מחמירים עוד יותר, כיון שמצד הדין היהודי אסור לחקוק ולכתוב על הכותל שהוא קדוש לנו. אמרתי לו כי אני והשמש מר מיוחס משגיחים ומקפידים מאד על הכתיבה בכותל. הקצין לא התיחס ברצינות לתלונה הזאת.

יום השבת, ראש חודש אדר א תשג [6.2.1943]

במשך יום השבת התפלל ובקר קהל גדול בכותל. המתפללים והמבקרים במשך היום הגיעו בערך לאלפים איש.

בחודש האחרון התפללו ובקרו בכותל הרבה חילים וקצינים יהודים-ארץ ישראליים, דרום אפריקניים, אמריקניים, פולניים, בריטיים ומן המושבות הבריטיות.

בליל שבת ובמוצאי שבת זה לא התקימה לגמרי השמירה הפנימית של השכנים שבסביבת הכותל. בכלל התרופפה השמירה הזאת זה כשלשה שבועות. שמרו רק לסרוגין. בעקר שמרו בלילי שבתות ובמוצאי שבת. בשבת זו בטלה השמירה לגמרי.

ב"ה יום ראשון, ב אדר א תשג [7.2.1943]

הערב בשעה 5 בשעת תפלת מנחה נזרקה אבן קטנה בין המתפללים בכותל. איש לא נפגע. הזורק לא נמצא. השוטרים התורניים בכותל ערכו רפורט והתקשרו בטלפון עם המשטרה בנדון זה.

יום שני, ג אדר א [8.2.43]

הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר מורס בקר בכותל. בהזדמנות זו מסרתי לו בדבר האבן שנזרקה ביום ראשון בערב. אמרתי לו כי השמירה הפנימית של השכנים נתבטלה וגם שוטר ארץ ישראלי הרגיל לעמוד על יד שער הזאוויה הימנית של הכותל מלמעלה לא עמד אז במשמר ולכן התחילו שוב בזריקת אבנים, אחר זמן של יותר מחודש ימים שלא נזרקו אבנים ולא היו כל הפרעות בתפלה, ששמחנו על זה מאד. הקצין אמר לי כי היום אחר הצהרים יתענין בסדור הדבר.

נפגשתי עם המוכתר השני של רחוב השלשלת, שהוא אחד מן האחראים על השמירה הפנימית, בדבר בטול השמירה שלהם, שמיד אחרי זה התחילו כבר בזריקת אבנים. מר חאג' עבד חמוס המוכתר אמר לי כי הוא היה טרוד בזמן האחרון בענין גניבה שקרתה אצלו ולא היתה באפשרותו להשתתף בשמירה. הוא הבטיחני כי יעשה כל מה שאפשר להשתדל שלא יקרו עוד פעם מקרי זריקת אבנים בין המתפללים בכותל.

הערב כבר נתחדשה שוב השמירה הפנימית של השכנים בסביבת הכותל.

יום שלישי, ד אדר א [9.2.43]

שביתת פועלי העיריה פגעה גם בנקיון רחבת הכותל. פועלי הנקיון של העיריה שנקו את הרחובות הסמוכים לכותל היו מנקים גם את רחבת הכותל וזה שבוע שלם, מיום התחלת השביתה, לא נקו את הרחבה של הכותל והיא מלוכלכת מאד.

כדאי להשתדל אצל המושל שיתירו לנו לנקות במשך ימי השביתה את הרחבה, כי לפי חוקת הכותל אין הזכות הזאת של נקוי הרחבה שיכת ליהודים כי אם למועצה המושלמית.

המוכתר השני של רחוב השלשלת מר חאג' עבד אמר לי כי המוכתרים של הרחוב וגם שיך אבו מדין שהוא ראש עדת המערבים נקראו לקצין המחוז מר טוקן בקשר עם המקרה האחרון של זריקת האבן בין המתפללים בכותל ביום הראשון בערב.

יום השבת, ח אדר א [13.2.43]

במשך היום היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים בכותל. ביניהם חילים יהודים ארץ ישראליים ואמריקניים.

בבוקר השכם נזרקה אבן ברחבת הכותל. באותה השעה לא נמצא איש בשטח הכותל, פרט למשמר הקים ברחבת הכותל.

יום השבת, טו אדר א [20.2.43]

מפני מזג האויר הרע לא היה קהל נכר של מתפללים ומבקרים במשך היום בכותל.

במשך השבוע האחרון היו בין החילים השונים המבקרים לרוב בכותל גם הרבה חילים יהודים, בעיקר אמריקניים.

ב״ה יום שני, יז אדר א תשג [22.2.1943]

מהבוקר התחילו לנהור יהודים להתפלל בכותל בקשר עם הכרזת הרבנים על היום כיום תפלה בכותל. מסבת מזג האויר הרע, הקור והגשם שירד חליפות במשך היום, לא היה קהל גדול של מתפללים. במשך כל היום התפללו כ ש ל ש ת א ל פ י ם א י ש.

בשעה 10.30 לפני הצהרים בא להתפלל בכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט״א. הוא בא בלוית מזכיר המועצה הדתית של קהלת ירושלים, הרב אהרן זסלנסקי. התפללו כמו כן רבנים חברי הרבנות הראשית וחברי בתי הדין של אגודת ישראל. בין המתפללים תלמידי המחלקות הגבוהות של בתי מדרש למורים ולמורות של המזרחי על מוריהם.

בהתאם להודעתי במשטרה על קביעת יום תפלה בא לשמור ולפקח על הסדר הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר מורס. הוא שהה כמעט כל לפני הצהרים ברחבת הכותל. הועד של העיר העתיקה שלח את רופאו ד״ר מזל לפני הצהרים כדי להושיט עזרה ראשונה במקרה של צורך. לא קרה כל מקרה. הכל עבר בסדר במשך היום.

יום השבת, כב אדר א [27.2.43]

בליל השבת התפלל המנין הקבוע תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית תחת הגשם.

ביום השבת לא היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים בכותל מסבת מזג האויר הרע.

הרבה ילדים מפליטי טהראן התפללו בכותל. הם באו בלוית מדריכיהם. הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר מורס בקר בכותל. הוא שאלני על דבר הסדרים בכותל. אמרתי לו כי בזמן האחרון הכל בסדר.

בין המתפללים ביום השבת בכותל היו גם חילים יהודים ארץ ישראליים וקנדיים.

ב״ה יום ראשון, כג אדר א תשג [28.2.1943]

הקצין הבריטי מר סטיונזון, מי שהיה בשנה האחרונה האחראי בכותל, בלוית עוד קצין בריטי, בקרו בכותל.

יום שני, כד אדר א [1.3.43]

בין המבקרים היום בכותל ילדים מפליטי טהראן שבאו בלוית מדריכיהם. אחדים מן הילדים התפללו.

יום שלישי, כה אדר א [2.3.43]

הערב אחר שעה 5 בזמן תפלת ערבית נזרקה אבן גדולה ברחבת הכותל בין המתפללים. איש לא נפגע. השוטר הבריטי התורני והשוטר הארץ ישראלי שעמד על המשמר על יד שער הזאויה הימנית של הכותל חפשו אחר הזורק ולא נמצא. האבן באה מכוון השכונה המערבית מצד מערב.

יום רביעי, כו אדר א [3.3.43]
התראיתי היום עם הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר מורס בקשר עם האבן שנזרקה תמול בערב ברחבת הכותל. מסרתי לו את הפרטים ששאלני בקשר עם זה. הוא הבטיחני להקור בדבר.
בשעות הצהרים בקר בכותל הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר מורס.
דברתי עם המוכתרים של סביבת הכותל ורחוב השלשלת על מקרה זריקת האבן ברחבת הכותל בין המתפללים שקרה אמש.
אחר הצהרים בקרו בכותל הרבה מילדי פליטי טהראן. באו גם להתפלל קבוצות גדולות של בחורי בני ישיבות.
בקשר עם המקרה של זריקת האבן ברחבה התחדשה שוב השמירה הפנימית של המוכתרים והנכבדים משכני סביבת הכותל בשעות הערב על יד ובסביבת הכותל.

יום השבת, כט אדר א [6.3.43]
בליל שבת התפלל המנין הקבוע על יד הכותל תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית בגשם.
לפני הצהרים התפלל מנין אחד תפלת מוסף בתוך השלג ובזמן ירידת השלג.

ב"ה יום ראשון, ל אדר א תשג, יום הראשון של ראש חודש אדר שני [7.3.1943]
היום היה קהל קטן מאד של מתפללים ומבקרים בכותל ביחס לכל יום ראש חודש אחר.

יום שני, א אדר שני, ב דראש חודש [8.3.43]
במשך היום היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים בכותל. התפללו ובקרו במשך היום הרבה חילים יהודים ארץ ישראליים, אמריקניים ובריטיים. היו גם מלחים יהודים.
מהמתפללים בכותל התאוננו לפני כי ביום ראשון בערב כשחזרו מן התפלה בכותל לביתם דרך רחוב השלשלת נזרקו עליהם ברחוב השלשלת אבנים, עגולי שלג ופירות רקובים.
התראיתי מיד עם המוכתר של רחוב השלשלת בנדון זה והוא הבטיחני לאים על ילדי הרחוב שלא ישנו מקרים כאלה.
השמירה הפנימית של השכנים בסביבת הכותל בשעות הערב נמשכת.
בין המבקרים בכותל אחר הצהרים היה גנרל אמריקני.

יום שלישי, ב אדר שני [9.3.43]
שיך אבו מדין בקר היום בכותל בלוית בחור ערבי. העתיקו לו את הכתובות החקוקות בכותל והוא רשם לו בניר.

יום חמישי, ד אדר שני [11.3.43]
פקיד של המועצה המושלמית בחן היום בכותל את כל הכתובות החקוקות והרשומות בכותל.
מבין קבוצת חילים מדרום אפריקה כתב אחד מהם את שמו בכותל. השוטר

הבריטי התורני הכריח אותו שימחוק את מה שכתב והוא בקש מאתנו סליחה והתנצל שלא ידע על האסור שבדבר.

יום השבת, ו אדר שני [13.3.43]

ביום השבת לפני הצהרים היה מספר גדול של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. בין המתפללים קציגים יהודים וחילים יהודים פולניים ואמריקניים.

בשעה 10.30 לפני הצהרים קרה המקרה הבא. אשה אחת מהעדה הפרסית התפרצה בצעקות גדולות על יד הכותל והפריעה בצעקותיה המשונות את כל המתפללים באותה שעה בכותל. כל הסברותי והסברות אנשים אחרים מן הקהל שהיא מפריעה בצעקותיה לתפלה לא הועילו. בקשתי מהשוטר הבריטי התורני לאסור עליה בשם החוק להפריע לתפלה וגם זה לא הועיל. באין ברירה בקשתי מאת השוטר לסלק אותה מן הכותל. השוטר התקשר עם מרכז המשטרה בנדון זה, גם נסה לדבר אתה ולבאר לה שיסלק אותה מן הכותל וגם זה לא הועיל. השוטר אמר לי כי לא יוכל לסלקה בחזקה מכאן כיון שהיא אשה ואיננו יכול לטפל בה. בינתים התחילה האשה הזאת להתגלגל ברצפת הרחבה וצעקותיה המשונות לא פסקו. השוטר אחז אותה בידיה ואז, אחרי זמן, הפסיקה האשה את צעקותיה והקהל שב לתפלה. בינתים באו ממשטרת רחוב היהודים הקורפורל מר מנשה לוי ועמו שוטר יהודי, אחר שהסדר הושב על כנו.

אחר זמן של חצי שעה בא סרג'נט אנגלי ממשטרת העיר העתיקה ומסר לי כי האשה הזאת קבלה בפניו נגד השוטר הבריטי התורני בכותל כי הוא הכה אותה בזמן תפלתה. הוא שאלני על הפרטים שבמקרה הנ"ל ואם הקובלנה של האשה היא נכונה. מסרתי לו על פרטי המקרה והצהרתי לפניו שהשוטר הבריטי התנהג עם האשה בכל האדיבות האפשרית אף בלי להתחשב עם הפרעותיה בתפלה.

ב"ה יום שני, ח אדר שני תשג [15.3.1943]

בשעת הצהרים, בשעה 12.30, בא לבקר בכותל מושל המחוז מר קיטרוטש בלוית קצין המחוז מר קיסילוב והקצין הבריטי מר סטיונזון מי שהיה קצין משטרת העיר העתיקה. הוא נגש גם אל שולחן נר התמיד ושהה זמן מה ברחבת הכותל.

יום שלישי, ט אדר שני [16.3.43]

היום עמד משמר בדרך אל הכותל בזמן בקור המלך הינוקא[160] מלך עירק במסגד עומר בהר הבית, אולם המלך לא בקר בכותל.

יום חמישי, יא אדר ב, תענית אסתר [18.3.43]

היום התפללו יותר אנשים מאשר בכל יום רגיל. במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות יהודים על יד הכותל.

160. הוא המלך פיסל ה־2, שנהרג בהפיכה של הגנרל קאסם בעירק.

יום השבת, יג אדר שני [20.3.43]

בליל שבת בשעת תפלת ערבית נזרקו אבנים קטנות בכותל בין המתפללים. לא נזוק איש. מסרתי מיד על הדבר לשוטר הבריטי התורני והוא רץ מיד לחפש את עקבות הזורק ולא מצאו. על פי בקשתי התקשר עם משרד משטרת העיר העתיקה. הקצין הבריטי לא נמצא אז. השוטר ערך רפורט על המקרה ביומן המשטרה של הכותל.

ביום השבת בשעה 10.30 לפני הצהרים בא הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון — ששב חזרה אל תפקידו בתור ראש משטרת העיר העתיקה — אל הכותל ושאלני על מקרה זריקת האבנים. מסרתי לו. על פי הזמנת הקצין באו אל הכותל מוכתרי הרחוב והנכבדים והקצין סדר שארבעה אנשים מתושבי הסביבה של הכותל יעמדו על המשמר חליפות בכל ערב להשגיח שלא יזרקו אבנים ברחבת הכותל.

יש לי להעיר כי בליל שבת זו לא התקימה השמירה הפנימית של השכנים מסביב לכותל. מוכתר רחוב השלשלת מסר לי כי בליל זה לא היה תורן לשמירה, היה תור של אחר וההוא נכנס לזמן מה להתפלל במסגד ובינתים קרה מה שקרה.

בשבת בערב עמדו על המשמר מסביב לכותל ארבעה בחורים מתושבי השכונה המערבית.

ב"ה יום ראשון, יד אדר שני תשג [21.3.1943]

בקרתי היום במשרדו של הקצין הבריטי מר סטיונזון בקשר עם המקרה האחרון של זריקת האבנים בכותל ולא מצאתיו.

יום שני, טו אדר שני, פורים תשג [22.3.43]

גם היום התפללו ובקרו יהודים בכותל. התפללו מנינים אחדים תפלת מנחה. מר עבד מוכתר רחוב השלשלת מסר לי כי הוא והמוכתר השני של הרחוב וסביבת הכותל מר רשיד נקראו היום אל קצין המחוז מר ג'מיל טוקאן והוא דבר אתם קשות בדבר מקרה זריקת האבנים בליל שבת זה בין המתפללים בכותל.

לפנות ערב התקימה שמירה בסביבת הכותל על ידי ארבעה בחורים מן הסביבה בפקוד המוכתר מר רשיד. אחר שכל הקהל הלך מן הכותל בשעה 6 בערב וידעתי כי לרגל חג הפורים לא תתקיים היום תפלת ערבית בצבור בכותל אמרתי למוכתר כי אפשר להקל על השומרים בערב זה ויוכלו לפטר את השומרים משמירה אחר שעה 6. המוכתר הודה לי מאד על הדבר.

יום הביעי, יז אדר שני [24.3.43]

המוכתרים מר רשיד ומר עבד מסרו לי היום כי אמש באו אל הזאוויה שעל יד רחבת הכותל קפטן בריטי — נראה שהתכונו למר שייטפורד מפקד המשטרה — והקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון עם סרג'נט ערבי ממשטרת העיר העתיקה ומסרו להם פקודה המטילה חובת שמירה בכל ערב בסביבת הכותל על כל המבוגרים והצעירים הגרים בסביבת הכותל — כמאה במספר, בכל ערב חיבים לשמור ארבעה שומרים אחרים. מי שישתמט

משמירה זו יוטל עליו מאסר של חמשה עשר יום. המוכתרים אחראים על ההוצאה לפועל של השמירה הזאת. עליהם גם לערוך את רשימת השומרים ובכל יום על אחד מן המוכתרים לבוא אל משטרת העיר העתיקה ולהביא לפני הקצין הבריטי מר סטיונזון את הרשימה של ארבעת השומרים של היום.

לפני הצהרים בקר בכותל הגנרל המפקד הבריטי על כל צבאות ארץ ישראל, סוריה ועבר הירדן. הוא בא בלוית אורחות ומסר להם באורים על הכותל המערבי.

יום השבת, כז אדר שני [3.4.43]

השבת — שבת מברכים חודש ניסן — היה קהל גדול מאד של מתפללים ומבקרים בכותל. במשך היום היו כ ש ל ש ת א ל פ י ם מתפללים ומבקרים יהודים. השבת רבו המנינים ביחוד לתפלת המוסף שבאו להתפלל כמעט מכל בתי הכנסת שבעיר.

בערב התעלפה אחת מן הנשים המתפללות, הושיטו לה עזרה ראשונה במקום. השמירה הפנימית של השכנים בערב ליד הכותל ובסביבתו נמשכת.

ב"ה יום שני, כט אדר ב תשג [5.4.1943]

מהשכמת הבוקר התחיל קהל גדול לנהור לתפלה בכותל. רוב המתפללים והמבקרים היום היו מעדות המזרח וברובן נשים. הבקור העקרי נמשך עד שעה 1 בצהרים.

במשך היום היו כ א ר ב ע ת א ל פ י ם מתפללים ומבקרים.

הסרג'נט מר קרומהולץ [161] שנתמנה למנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים במקום מ. מוגלניק שהועבר לתחנת מאה שערים — בקר בכותל, הציג את עצמו לפני והודיע לי על התמנותו למנהל התחנה ברחוב היהודים ושאלני פרטים בקשר עם עניני הכותל.

יום שלישי, ראש חודש ניסן [6.4.43]

היום בקר והתפלל קהל קטן מאד בכותל בהשואה ליום ראש חודש אחר.

המוכתרים של סביבת הכותל אמרו לי היום כי קצין העיר העתיקה הקל עליהם מהיום את השמירה בסביבת הכותל. במקום משמר של ארבעה שהיו צריכים לשמור בכל ערב יכיל המשמר מהיום רק שני שומרים.

יום רביעי, ב ניסן [7.4.43]

היום בקר בכותל קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון, הוא שאלני אם אין לי כל קובלנות בקשר עם עניני הכותל אמרתי לו כי בזמן האחרון העניינים בסדר.

בין המתפללים והמבקרים המרובים בכותל היו בזמן האחרון הרבה חילים וקצינים יהודים פולניים, אמריקניים וארץ ישראליים.

ב"ה יום שלישי, ח ניסן תשג [13.4.1943]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם זמני התפלה על יד הכותל בערב החג ובחג הפסח.

161. מר חביב כנען (קרומהולץ), כיום כתב בכיר בעתון „הארץ".

יום רביעי, ט ניסן [14.4.43]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה במשטרה המרכזית של העיר העתיקה בקשר עם הסדרים על יד הכותל בחג.

מר קרומהולץ מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים אמר לי כי הקצין מר לנגר יהיה האחראי בעיר העתיקה ובכותל בכל ימי החגים.

יום השבת, יב ניסן, שבת הגדול [17.4.43]

כרגיל בכל שבת הגדול היה מספר המתפללים והמבקרים בכותל במשך כל יום השבת מועט, קטן מאד בהשואה ליום שבת רגיל.

ב"ה יום שני, יד ניסן תשג, ערב פסח [19.4.1943]

בשעה 1.30 בצהרים התחילה התפלה של „עבודת קרבן פסח" בכותל. התפלה נמשכה עד זמן שקיעת השמש. במשך כל אחר הצהרים התפללו ובקרו כאלפים יהודים.

בשעה 3.40 אחר הצהרים בקר בכותל בפעם הראשונה מושל מחוז ירושלים מר ביילי שבא בלוית קצין המחוז מר ג'מיל טוקן וקצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. הקצין הציגני בפני המושל בתור בא כח היהודים המפקח בכותל. המושל שאלני אם יש אפשרות לעבור דרך הרחבה. אמרתי לו כי רק בשעה חמש בערב בערבי שבת ובחגים סוגרים את השער. ברכתי את המושל בשם הרבנים הראשיים ומוסדות היהודים. המושל שהה זמן קצר ברחבה ועבר דרכה להר הבית משער הואויה הימנית של רחבת הכותל.

המשטרה העמידה משמר מיוחד של שוטרים בריטיים ושוטרים וגוטרים יהודים ברחבה ובדרך אל הכותל משעת הצהרים עד אחר גמר תפלת ערבית של החג בלילה.

המשמר עמד תחת פקוד קציגים שהיו אחראים בכל שעות אחר הצהרים. התחלפו בשני משמרות הקצין מר לנגר, הסרג'נט מר קרומהולץ — מנהל תחנת המשטרה של רחוב היהודים, הקצין מר בוגורסי והסרג'נט מר עסאלי. כמו כן שהה זמן רב בכותל הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סטיונזון.

בשעה 4.30 בא אל הכותל מפקד משטרת ירושלים מר פלנינגאן — שבא במקום מר מג'ור שייטפורד. הקצין מר לנגר הציגני בפני קפטן פלנינגאן. מר פלנינגאן שהה בכותל עד אחר גמר תפלת ערבית של החג ביחד עם מר סטיונזון.

בשעה 7.30 התחילו בתפלת ערבית של החג. היה קהל חשוב של מתפללים. התפלה נגמרה בשעה 8 בלילה.

יום שלישי, טו ניסן, יום הראשון של חג הפסח [20.4.43]

בשעה 6 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלת החג. תפלת הבוקר נמשכה עד קרוב לשעה 1 בצהרים. קראו בתורה ברחבת הכותל. 12 פעמים קראו בתורה. הקריאה בתורה נמשכה עד אחר שעה 11 לפני הצהרים.

משעה 1.30 אחר הצהרים התחילו בתפלת המנחה שנמשכה עד שקיעת השמש.

היה קהל עצום של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לעשרים אלף יהודים.

בין המתפללים והמבקרים היו הרבה מאד חיילים יהודים ארץ ישראליים, אמריקניים, צ'כוסלובקיים ועוד.

בשעה 10 לפני הצהרים בקר שוב בכותל מושל מחוז ירושלים מר ביילי שבא בלוית קצין המחוז מר קיסילוב ומפקד המשטרה מר קיילס.

לפני הצהרים בקר בכותל פלדמרשל יוני שבא בלוית קצינים גבוהים. בכלל רבו המבקרים במשך היום מבין החילים הנמצאים בארץ.

גם היום היה משמר חזק של המשטרה ברחבה ובדרך אל הכותל. עמדו במשמר חליפות הקצינים היהודיים מר לנגר, מזרחי, רבינוביץ והסרג'נט מר מוגלניק; והקצינים הערביים מר עסאלי ועבדול הדי ממשטרת הכפרים. מר לנגר היה האחראי הכללי בכותל. שהה זמן רב במשך היום הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. מר סטיונזון שהה בכותל עד אחר גמר תפלת ערבית במוצאי יום הראשון של החג.

קהל קטן התפלל תפלת ערבית וסדר ספירת העומר.

הכל עבר בסדר בתפלות ובבקורים בערב החג וביום הראשון של החג על יד הכותל.

יום רביעי, טז ניסן, א של חול המועד פסח [21.4.43]

הרבה מגינים התפללו את תפלת המוסף בכותל. בכלל רבו המתפללים והמבקרים במשך היום. היה גם מקרה של התעלפות אשה אחת. טלפנו לרופא העיר העתיקה ד"ר מזל שהגיש לה עזרה ראשונה. במשך היום התפללו ובקרו כששת אלפים יהודים.

יום חמישי, יז ניסן [22.4.43]

גם היום רבו המתפללים והמבקרים בכותל. המספר עלה היום בערך לארבעת אלפים יהודים.

בין המתפללים היום האדמו"ר מסדיגורה בלוית חסידיו.

יום ששי, יח ניסן [23.4.43]

מספר המתפללים והמבקרים היום בכותל היה בערך אלף יהודים.

בצהרים התפלל על יד הכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א.

יום השבת, יט ניסן [24.4.43]

בליל השבת התפלל קהל גדול את תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית של שבת בכותל. חברי ועידת "בני עקיבא" באו כולם להתפלל בכותל. הם התפללו במנין מיוחד תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

ביום השבת התפלל ובקר קהל עצום בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כ־12.000 יהודים.

לפני הצהרים היה דוחק גדול ברחבת הכותל והקצין מר לנגר האחראי

למשך ימי החג בכותל מצא לנחוץ להזמין באופן מיוחד נוטרים יהודים לשמור על הסדר ברחבת הכותל.

לעת ערב באו לבקר בכותל חברי ועידת „הנוער העובד".

היה גם מקרה של התעלפות והושטנו עזרה ראשונה במקום.

ב"ה יום ראשון, כ ניסן תשג [25.4.1943]

במשך היום עלה מספר המתפללים והמבקרים בכותל בקרוב לאלפים יהודים.

לפני הצהרים התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל, הרב יוסף צבי דושינסקי שליט"א.

אחר הצהרים התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א.

בשעה 11 לפני הצהרים בקרה בכותל המשלחת הצבאית הטורקית. הם באו בלוית קצין המשטרה מג'ור עבדין ביי שמסר להם את הבאורים הנחוצים על הכותל.

בערב בקר גנרל אמריקני שבא בלוית קצינים אמריקניים גבוהים.

יום שני, כא ניסן, שביעי של פסח [26.4.43]

במשך היום התפלל ובקר בכותל קהל גדול מאד. התפללו ובקרו במשך היום כ־12.000 יהודים.

המשטרה העמידה משמר מוגבר בדרך אל הכותל וברחבה עוד ביום ראשון, ערב החג, משעת הצהרים. שמרו על הסדר חליפות הקצינים היהודיים: מר לנגר — שהיה האחראי הכללי לכל ימי החג בכותל, מר מזרחי — מתחנת המשטרה במחנה יהודה, מר רבינוביץ — מתחנת המשטרה במאה שערים, מר פולני — קצין בית המשפט, הסרג'נט מר קרומהולץ — מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים והסרג'נט מר מוגלניק מתחנת מאה שערים. הקצינים הערביים: מר עסאלי מתחנת המשטרה בעיר העתיקה, מר עבדול הדי ממשטרת הכפרים, מר ברוטי מתחנת המושבה הגרמנית והסרג'נט עסאלי מהעיר העתיקה.

באופן מיוחד בא מפקד משטרת ירושלים קפטן פלנינגאן בערב החג וביום החג. הוא שהה בכותל הרבה זמן. כמו כן שהה בכותל זמן רב, גם בערב החג וגם בחג, קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. הוא שהה בכותל ביום החג עד אחר תפלת מוצאי החג.

בכל ימי חול המועד בא אל הכותל לעתים קרובות הקצין מר לנגר שהיה האחראי הכללי בכותל בכל ימי החג.

ביום החג קרה מקרה של התעלפות והושיטו במקום עזרה ראשונה מועד העיר העתיקה.

בין המתפללים והמבקרים במשך כל ימי החג היו הרבה חילים יהודים ארץ ישראליים ומיתר האומות הלוחמות. התפלל גם הרב הצבאי הרב אפשטיין ועוד.

בדרך כלל הצטינה השנה ברבוי מתפללים ומבקרים במשך ימי חג הפסח. בסך הכל בקרו והתפללו במשך כל ימי החג כ־54.000 יהודים. חלק גדול היה מיתר ערי הארץ ומושבותיה שעלו ברגל לחג.

בין המתפללים והמבקרים היו הרבנים הראשיים לארץ ישראל, חלק גדול מרבני ירושלים ויתר ערי הארץ ומושבותיה וראשי מוסדות הישוב. בעקר היה בקור גדול מצד הנוער הדתי והבלתי דתי.

בקרו המון צבא בריטי, אמריקני ומיתר האומות הלוחמות, קציגים גבוהים וחילים. מושל מחוז ירושלים בקר פעמים, פעם בערב החג ופעם בראשון של החג.

יש לציין כי השנה עברה בלי כל מקרה מיוחד של הפרעה בכל ימי החג בתפלה בכותל. הכל עבר בעזרת השם בסדר גמור.

יום רביעי, כג ניסן [28.4.43]

בהתאם לבקשת מוכתרי רחוב השלשלת המטפלים יום יום בשמירה הפנימית של שכני הכותל בכל ערב — השתדלתי וקבלתי אשור מאת ועדת המצות לתת לכל אחד מהם חבילה של מצה בתור מתנה והכרה על טרחתם. היום קבלתי את המצות נגד תשלום ומסרתין במתנה למוכתרים הנ"ל. הם היו שבעי רצון והודו לי מאד על היחס שלנו כלפיהם.

בזמן תפלת ערבית באמצע התפלה נזרקה אבן בין המתפללים ברחבת הכותל. אחד המוכתרים מר רשיד נוכח גם כן ברחבת הכותל בשעת זריקת האבן. האבן לא פגעה באיש ואיש לא נזוק.

יום חמישי, כד ניסן [29.4.43]

הבוקר בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון במשרדו בקשר עם זריקת האבן הלילה ברחבת הכותל בין המתפללים. הקצין התקשר מיד במעמדי עם משרדי מושל המחוז כדי לדבר על הדבר עם קצין המחוז מר טוקאן ג'מיל. מר טוקאן לא נמצא במשרד. הקצין מר סטיונזון הבטיחני לעשות את כל הצעדים הנחוצים בנדון זה.

ב"ה יום שלישי, כט ניסן תשג, ערב ראש חודש איר [4.5.1943]

כנהוג בכל ערב ראש חודש בא קהל גדול להתפלל ולבקר היום בכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך ל א ל ף א י ש.

ב"ה יום רביעי, ז איר תשג [12.5.1943]

מוכתר רחוב השלשלת וסביבת הכותל האחראי על השמירה הפנימית של השכנים בכל ערב בכותל — התאונן לפני: א. קהל המתפללים אמש בכותל האריך שלא כרגיל את התפלה והם היו מוכרחים להחזיק את השמירה הפנימית עד שעה 9 בלילה. דבר כזה מכביד מאד על ההוצאה לפועל של השמירה שעד היום היא מוצאת לפועל בהקפדה ודיקנות. ב. ביותר התאונן על הרקידה והשירה שסודרה לפי דברו אחר התפלה ברחבת הכותל. כל השכנים של הסביבה התקבצו מסביב לרחבה והתרגזו מאד על הרקידה והשירה המוזרה בלילה. המוכתר אמר לי כי השכנים חפצו למסור קובלנה בנדון זה אל המשטרה ואל המושל והוא מעכב בעדם. הוא בקש אפוא ממני לדאוג שלא ישנו מקרים כאלה שוב, מה שיגרום לנו עגמת נפש. הבטחתי למוכתר לברר את הדבר ולדאוג שלא יהיו עוד פעם מקרים כאלה אם היו.

בערב התראיתי עם המתפללים בתפלת ערבית אמש בלילה. ברדו לי כי אחרו אמש בתפלת ערבית לרגל זה שדקדקו לקדש את הלבנה במלוי שבעה ימים שלמים. בנוגע לרקידה והשירה נתברר לי כי אמנם רקדו ושרו בהתלהבות מוגברת על המדה הראויה במקום הזה. תמיד שרים במעגל את השיר „טובים מאורות" במידה צנועה באופן שאינו מעורר כל התנגדות מצד המשטרה והשכנים. היום עברו את הגבול הנכון ושרו בהתלהבות את השיר: „כלה שעיר וחותנו" והרגיזו אמנם את השכנים.

אני הפצרתי והזהרתי את הקהל שלא יתנו מקום להתרגזות בין השכנים של הכותל ולא יגרמו לנו כאב ראש ועגמת נפש. קבלתי הבטחה שלא ישנו מקרים כאלה בעתיד.

השמירה הפנימית של השכנים בכל ערב עד אחר גמר תפלת ערבית מוצאת לפועל בסדר ובהקפדה.

בין המתפללים והמבקרים בזמן האחרון בכותל הרבה קצינים וחילים יהודים מן הצבא הארץ ישראלי, הבריטי, האמריקני, הפולני וכו'. בדרך כלל רב מאד מספר המבקרים מבין הצבא מכל המדינות הלוחמות לצד בנות הברית.

יום השבת, י אייר [15.5.43]

שיך אבו מדין בצרוף כמה שיכים מתושבי השכונה המערבית שעל יד הכותל מסרו קובלנה למועצה המושלמית נגד זה שמסדרים רקידות ושירים בלילה ברחבת הכותל.

הקצין הבריטי מר סטיונזון, קצין משטרת העיר העתיקה, בקר בצהרים בכותל. מר סטיונזון מסר לי כי נמסרה קובלנה לממשלה על הרקוד והשירה שהיהודים סדרו בכותל בזמן קדוש לבנה בשבוע החולף.

כמו כן מסר לי על קובלנה שהמשטרה קבלה ממר וינברג[162] נגד השוטר הבריטי התורני בכותל, שלפי דבריו נתן ביום השבת לצלם בכותל לאחד מהמבקרים, בנגוד לחוקת הכותל האוסרת לצלם ביום השבת בכותל. הקצין שאלני אם אני יודע על מקרה זה. אמרתי לו כי מר וינברג העיר לי ביום השבת החולפת על המקרה ושאלתי את השוטר התורני והוא לא אשר לי את העובדה. מר סטיונזון אמר לי כי לא צלמו את המתפללים ברחבת הכותל. המצלם עמד מחוץ לרחבה וצלם רק את קצה הכותל שממול המבוי של הרחבה.

מוכתר השכונה המערבית ורחוב השלשלת מר רשיד מסר לי כי השיכים והנכבדים של השכונה המערבית דרשו ממנו במפגיע ללכת אתם יחד למשרדי המושל להגיש קובלנה נגד זה שעורכים רקודים ושירים בלילה בכותל. הוא הלך אתם והגישו את הקובלנה. הסברתי למוכתר כי זהו מקרה בודד שקרה פעם ובקשתי ממנו להשקיט את אלה שחושבים שהיהודים בכותל חפצים להפריע את מנוחתם בלילה. אמרתי לו כי לדעתי כל הרעש שעוררו בזה הוא רק תואנה בידי אנשים החפצים לסכסך בין היהודים והערבים בקשר עם הכותל.

162. מר יוסף וינברג, היה מכתר של שכונת „בית ישראל" בירושלים.

ב"ה יום ראשון, יא איר תשג [16.5.1943]

הסרג'נט הבריטי התורני בכותל מסר לי כי במוצאי שבת נערכה שוב פעם שירה על ידי היהודים המתפללים בכותל וכי הערבים מתאוננים באזני הממשלה על הדבר הזה שאין נותנים לשכנים הגרים בכותל מנוחה בלילות.

מסרו לי כי במוצאי שבת ערכה המשטרה רפורט נגד הזקן ראובן בן דוד ממתפללי הכותל על שהוא צועק בתפלה.

בערב באתי להתפלל בכותל ולהוכח עד כמה יש מן האמת באשמות השכנים נגד היהודים כי מפריעים להם את מנוחתם בלילות. מצאתי שמה את הקצין הבריטי מר סטיונזון. הוא אמר לי כי הוא בא בתפלת הערב בכותל לרגל הקובלנות של הערבים הנ"ל כי היהודים מאחרים בתפלת הערב עד שעה 9 בלילה ושרים וצועקים ומפריעים את מנוחתם.

בתפלת ערבית היה קהל של שלשה מניינים. התפללו כרגיל בשקט וגמרו את התפלה בשעה 8.15 והקהל התפזר מיד אחרי זה. אמרתי למוכתרים שהיו נוכחים בתפלה שנוכחו בעצמם כי התפלה היתה בשקט גמור וגמרו את התפלה בשעה מוקדמת ואין להם כל טענות נגד המתפללים בכותל.

ב"ה יום ראשון, יח איר תשג [23.5.1943]

על פי הזמנת קצין המשטרה של העיר העתיקה מר סטיונזון מסרתי במשרד המשטרה רפורט בקשר עם הקובלנה של מר וינברג נגד השוטר הבריטי התורני במשמר הכותל על שנתן בשבת לצלם בנגוד לחוק. אמרתי לו כי אני לא ראיתי את מי שהוא מצלם וכי גם אלי בא מר וינברג באותה השבת בטענה נגד השוטר וכששאלתי את השוטר על כך לא אשר לי את העובדה.

יום השבת, כד איר [29.5.43]

מר וינברג התפלל היום בכותל ומסר לי על הרפורט שמסר למשטרה בקשר עם הקובלנה שלו נגד השוטר הבריטי שנתן לצלם בכותל. הסברתי למר וינברג את השקפת הקצין, כי הקצין הצבאי שצלם בשבת לא צלם ברחבת הכותל את קהל המתפללים, הוא צלם רק את חלק מן הכותל עצמו שמול הכניסה אל הרחבה. אולם מר וינברג עמד על שלו שהוא צלם את המתפללים. מר נח אפשטין, סוחר דגים במחנה יהודה, מסר לי גם כן שנקרא להעיד בקשר עם הצלום בשבת. הוא אמר לי שהעיד כי הקצין צלם את האנשים שבאו אל הכותל מצד הרחבה אבל לא ראה אם צלם גם את המתפללים בתוך הרחבה עצמה.

השבוע היה המשמר הפנימי של השכנים אל הכותל בשעות הערב — חלש. מן השכנים כבר לא עמדו במשמר פרט למוכתרים עצמם. בליל שבת עצמו עמד המשמר.

במשך השבוע היו בין המתפללים והמבקרים בכותל הרבה קציגים וחילים יהודים מבין הצבא האמריקני, הבריטי, הקנדי, הדרום אפריקני, הארץ ישראלי והפולני.

ביום השבת בערב התעלף אחד מילדי טהראן שבא להתפלל בכותל ביחד עם קבוצה שלמה של ילדים. טפלנו בו והגשנו לו עזרה ראשונה במקום.

ב"ה יום חמישי, ערב ראש חודש סיון תשג [3.6.1943]
קהל גדול בא להתפלל בכותל בקשר עם יום התפלה שנקבע על ידי הרבנים. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.
הקצין מר סטיונזון בא בשעת תפלת ערבית בכותל ושהה עד אחר גמר התפלה כולה.

יום השבת, ב סיון [5.6.43]
דברתי עם המוכתרים שעמדו יחידים במשמר בליל שבת בכותל על זה כי המשמר של השכנים בוטל. הם אמרו לי כי בהתחשב עם הקושי וההכבדה של השמירה על השכנים הם עושים נסיון לותר עליהם ולעמוד יחידים במשמר.
גם במשך השבוע התפללו ובקרו בכותל הרבה חילים וקצינים יהודים.

ב"ה יום רביעי, ו סיון תשג, חג השבועות [9.6.1943]
בליל החג התפללו מנינים אחדים את תפלת ערבית על יד הכותל.
בהשכמת הבוקר, בשעה 4.30, התחילו בתפלת שחרית וקראו בתורה ברחבת הכותל. 9 מנינים קראו בתורה, כשלשים מנינים התפללו תפלת מוסף בכותל. תפלת הבוקר נגמרה בשעה 1 בצהרים.
בשעה 1.30 התחילו בתפלת המנחה שנמשכה עד 7.30 בערב. תפלת ערבית במוצאי החג נגמרה בשעה 8.30.
כבכל חג היתה גם בחג זה שמירה מוגברת של המשטרה בדרך אל הכותל וברחבה בפקוח שני קצינים תורניים, יהודי וערבי, שהתחלפו במשמרות במשך היום. הקצינים היהודיים: מר מזרחי, מר רבינוביץ ופולני. הקצינים הערביים: מר עסאלי, מר ברוטי והסרג'נט עסאלי. כמו כן שהה במשך רוב החג בכותל הקצין הבריטי מר סטיונזון ממשטרת העיר העתיקה. כן בקר בחג בכותל מפקד משטרת ירושלים מג'ור פלנאגאן. כמו כן בקר בכותל קצין מחוז ירושלים מר קיסילוב.
שוטרים ונוטרים יהודים שמרו על הסדר בתוך הרחבה במשך כל היום. בשעות הדוחק סודרה שרשרת של שוטרים והמבקרים נכנסו מצד אחד ויצאו מצד שני. קצין העיר העתיקה מר סטיונזון היה המפקח על הסדר.
בדרך כלל התפלל ובקר גם השנה קהל עצום מאד, אולם בשעות שלפני הצהרים לא רבו השנה המבקרים ביחס לשנים הקודמות. בשעות הערב היה דוחק והקהל היה צפוף מאד כמו בשנים החולפות.
במשך כל היום התפללו ובקרו בכותל בערך עשרים וחמשה אלף יהודים (כן ירבו).
בין המתפללים והמבקרים נראו הרבה יהודים מחוץ לירושלים שעלו ברגל אל הכותל. כמו כן נראו הרבה חילים יהודים בין המתפללים והמבקרים, בעקר חילים ארץ ישראליים שקבלו כנראה חופשה לחג.
ועד העיר העתיקה שלח לפני הצהרים את רופאו ד"ר מזל להושיט עזרה ראשונה לנצרכים.
אחר תפלת ערבית קדשו את הלבנה בשירת „טובים מאורות".
כל החג עבר בסדר גמור.

ב"ה יום שני, יא סיון תשג [14.6.1943]

בשעה 10.30 לפני הצהרים נזרקה אבן גדולה ברחבת הכותל. הייתי בקצה הרחבה ושמעתי קול חבטה. נגשתי אל המקום לראות מה קרה. מר יצחק פרימר, גר בבית ישראל, משגיח בבית המטבחים, מסר לי כי ראה את האבן נופלת לארץ. הוא לא הבחין בכוון שממנו באה האבן. איש לא נזוק. מסרתי מיד על הדבר לשוטרים הבריטיים התורניים בכותל. מסרתי להם גם את האבן. הם התקשרו מיד עם הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון והודיעו לו על המקרה. הקצין שלח מיד שוטר ארץ ישראלי ממשטרת העיר העתיקה. השוטר ערך חקירה במקום. גם המוכתר מר רשיד בא מיד אל הרחבה. המוכתר אמר לי כי הוא חושב שהאבן לא נזרקה מצד השוק כי אם נפלה מעל לחומת הר הבית.

יום שלישי, יב סיון [15.6.43]

הבוקר בשעה 8 באו לביתי מר שטינברג ממוצא ומר בן־פורת בעל בית מסחר לספרים [תושיה] ברחוב יפו על יד שכונת אבן ישראל. הם מסרו לי שהתפללו הבוקר על יד הכותל ונזרקו שתי אבנים ברחבת הכותל בין המתפללים. איש לא נזוק. באתי בשעה 9 בבוקר אל הכותל, מסרתי על המקרה לשוטרים התורניים והם אמרו כי אינם יודעים על שום מקרה של זריקת אבנים בכותל ואיש לא הגיש לפניהם קובלנה כזאת. בכל זאת התקשרו מיד עם הקצין הבריטי מר סטיונזון ומסרו לו מה שמסרתי להם. הקצין שלח מיד אל הכותל סרג'נט בריטי ואני מסרתי לו על הדבר. הסרג'נט שאל על הדבר גם מן השוטר הארץ ישראלי התורני העומד במשמר על יד שער הזאויה הימנית של הרחבה מלמעלה.

בשעה 9.30 בבוקר בא אל הכותל להתפלל הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל כבוד הרב דושינסקי שליט"א. הוא בא בלוית הרבה מתלמידיו הלומדים בישיבתו.

בשעה 10.30 לפני הצהרים בקרתי את הקצין הבריטי מר סטיונזון במשרדו ומסרתי לו על דבר מקרי זריקת האבנים בכותל גם תמול וגם היום. הוא הבטיחני להתענין בדבר. הקצין שאלני אם תהיה היום תפלה מיוחדת בכותל. אמרתי לו כי באופן רשמי הודיעו כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל על סדור תפלה בבתי כנסיות, אולם הנני משער שיבואו גם להתפלל בערב על יד הכותל.

בשעה 4.15 אחר הצהרים בקר בכותל מר ניוטון סגן מושל המחוז בלוית קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. מר סטיונזון הציגני לפני מר ניוטון. במשמר של הכותל אחר הצהרים השתתף שוטר ארץ ישראלי במקום השוטר הבריטי התורני.

יום שמיני, טו סיון [18.6.43]

מסרו לי כי היום לפני הצהרים בשעה 10 בערך בקר בכותל מר קיטרוטש, מי שהיה מושל מחוז ירושלים, עם גנרל בריטי מפקד תעופה בלבנון. לוה אותם קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. עלי להעיר כי ביום ששי אני נמצא בכותל אחר הצהרים.

במשמר הכותל בערב השתתף שוטר ארץ ישראלי ערבי במקום השוטר הבריטי התורני.

היום בקרו בכותל גנרל ובריגדיר בריטיים.

הראו לי באחד העתונים כי ביום שלישי בקרו בכותל אלפים יהודים. לשם האמת עלי להעיר כי לא בקרו במשך כל היום ההוא יותר מ ש ל ש מ א ו ת יהודים. אולי גרמה לכך הפסקת האוטומובילים אל העיר העתיקה. בהזדמנות זו עלי להעיר כי בדרך כלל נכשלים העתונים בידיעות בלתי מתאימות למציאות ביחס לכותל המערבי. כדאי שמוסדותינו יתקנו את הדבר הזה.

ב״ה יום ששי, כב סיון תשג [25.6.1943]

הבוקר בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב לפי הזמנה מיוהדת. מר קיסילוב אמר לי כי הוגשה לממשלה קובלנה מאת המועצה המושלמית בקשר עם התפלה בכותל והוא חפץ לברר את הנקודות אשר עליהן באה הקובלנה.

הקובלנה היא אחת שהיא שלש:

א. השנה התחילו היהודים בכותל המערבי לאחר את שעות התפלה בערב וזה מפריע לשכנים הגרים בסביבת הכותל.

ב. היהודים התחילו לצעוק בתפלה וזה גם כן מפריע לשכנים הנ״ל.

ג. היהודים התחילו בזמן האחרון לרקוד ולשיר ברחבת הכותל בנגוד לחוק.

הקובלנה מצינת את יום העשרה בחודש כתאריך היום שהיהודים רקדו אז.

אמרתי לו למר קיסילוב בקשר עם האשמה הראשונה, כי אינה נכונה כלל. אין היהודים מאחרים השנה בזמני התפלה יותר מהשנים הקודמות. זמן התפלה של ערבית הוא בצאת שלשה כוכבים בינוניים בין בקיץ ובין בחורף. לפני זה אסור להתפלל תפלת ערבית ואף פעם לא התפללו לפני הזמן הזה. התפלה נמשכת מרבע שעה עד חצי שעה, זה תלוי לפי החזן והקהל. בשבוע הקודם היה זמן התחלת תפלת ערבית בשעה 8.10 בלילה לפי שעון הקיץ וגמרו את התפלה בשעה 8.30—8.40 בלילה.

במוצאי שבת מתחילים בתפלת ערבית חצי שעה אחר זמן צאת הכוכבים והתפלה נמשכת כשלשת רבעי שעה. המנין הזה הוא מיסוד הרב ברורמן[163] מלפני הרבה שנים. לשאלתו אמרתי לו כי לפני שלש עשרה שנה, כשנכנסתי בתפקידי בכותל, מצאתי כבר את המנין הזה קים. אבל המנין הזה התחיל עוד הרבה שנים לפני כן. במוצאי שבת האחרון גמר המנין הזה את התפלה בשעה 9.30 בלילה.

לפי ידיעתי מתפללים תמיד תפלת ערבית בכותל בזמן הקבוע הנ״ל. היה יוצא מן הכלל בשביעי לחודש איר שאז אחרו אמנם בתפלת ערבית כשעה לאחר הזמן הקבוע לפי שנוהגים לקדש את הלבנה במלוי שבעה ימים מיום חדושה, והיהודים חפצו לחכות למלוי כל שבעת הימים כדי שיוכלו לקדש באותו לילה את הלבנה. השכנים שבסביבת הכותל שעמדו אז במשמר באותו הלילה כעסו

163. מנין זה היה קים שנים רבות, הנהיגו הרב זרח ברורמן מיקירי ירושלים ומדגולי עסקניה. הוא עמד בראש „שומרי משמרת הקודש" של הכותל המערבי.

על האחור הזה וכנראה שהם מסרו את הדבר למועצה המושלמית. אמרתי למר קיסילוב שלמחרתו מסרתי הוראה למתפללים בכותל שבמקרה אחר לא יחכו שעה מאוחרת כל כך בתפלה כי אם ידחו את קדוש הלבנה ללילה שלמחרתו. המקרה הזה היה יוצא מן הכלל במשך כל הזמן ואין מה לדבר על דבר זה כמו על דבר קבוע שהיהודים מאחרים השנה בתפלה.

את הקובלנה השניה הכחשתי בכל תוקף. אין כל צעקות בתפלה השנה יותר מאשר תמיד. התפלה תלויה בחזן. יש מי שהוא מתפלל בקול נמוך ויש מי שמתפלל בקול יותר רם. הלא אי אפשר להעמיד את הטון לכל חזן וחזן בתפלתו. בדרך כלל אין צעקות בתפלה שיפריעו את שלות השכנים שבסביבת הכותל.

מה שנוגע להאשמה השלישית, גם זה אינו נכון שנוהגים לרקוד בתפלה. היה אמנם מקרה יוצא מן הכלל בשביעי לחודש איר הנ"ל שהיהודים קדשו את הלבנה ואחר קדוש הלבנה רקדו באמת יותר מן המדה ואני הודעתי על הדבר מיד לרבנים שליט"א ולועד הלאומי לכנסת ישראל ולמרכז אגודת ישראל. גם אני נזפתי קשה באלה שהפריזו על המדה ברקודים. אנשי המשמר שהיו אז מהשכנים שבסביבת הכותל מסרו על הדבר למועצה המושלמית, וגם פה נהגו כך שבמקרה אחד העמידו את האשמה על דבר שבקביעות, שתמיד רוקדים בכותל, וזה אינו נכון כלל. חוץ מן המקרה הזה לא היו כל רקודים לפי מיטב ידיעותי. בנוגע לתאריך של עשרה בחודש — אסרו חג שבועות — אין לי כל ידיעה ואינני חושב שהיו רקודים בלילה זה.

מר קיסילוב הודה לי על הברורים שמסרתי לו בענין הנ"ל ובקשני למסור לו תמיד על מקרים בכותל אם יתהוו.

יום השבת, כג סיון [26.6.43]
שבת מברכין את החודש.
השבת התפללו ובקרו בכותל יותר מן הרגיל בכל שבת.

ב"ה יום ששי, כט סיון תשג [2.7.1943]
מנין מיוחד מהעדה הפרסית שבבתי הבוכרים בירושלים ערך בחצות הלילה תקון חצות. שהו בתפלה ובאמירת תהלים כשעתים אחר חצות הלילה.
ביחס לכל ערב ראש חודש רגיל היה היום קהל קטן של מתפללים ומבקרים.

יום השבת, א דראש חודש תמוז [3.7.43]
השבת התפלל ובקר קהל גדול על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כ ש ל ש ת א ל פ י ם י ה ו ד י ם.

ב"ה יום ראשון, ב דראש חודש תמוז תשג [4.7.1943]
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ ח מ ש מ א ו ת י ה ו ד י ם. בין המבקרים חילים יהודים מצבא בנות הברית.

יום השבת, ז תמוז [10.7.43]
זו השבת השלישית שגם המוכתרים של סביבת הכותל בטלו את השמירה שלהם בלילי שבת על יד הכותל. השבת נשלח על ידי המשטרה טרג'נט בריטי

שעמד בשמירה על יד הכותל במשך כל זמן תפלת מנחה וקבלת שבת עד אחר גמר תפלת ערבית בליל השבת.

במשך יום השבת התפללו ובקרו על יד הכותל כרגיל. בין המתפללים והמבקרים היו קצינים וחילים יהודים מצבא בנות הברית.

ב"ה יום ראשון, ז תמוז תשג [11.7.1943]

מנין מיוחד התחיל לאמר תהלים. המנין הסתדר על ידי אנשי מעשה. סודר שיאמרו את כל התהלים במנין בכל יום בערב בשעות 5.30—7.30.

יום שלישי, י תמוז [13.7.43]

היום גנזנו את האבנים הקטנות שנפלו מן הכותל עקב התקונים שנעשו בזמן החורף בכותל על ידי הממשלה. אבנים אלו נפלו מן האבנים המקודשות הגדולות המקוריות שבכותל שהיו סדוקות והממשלה חששה לסכנה.

גנזנו את האבנים בצלע הר ציון בבית הקברות העתיק של היהודים במערה אשר בחלק טמבוסקה[164], במקום שהיה נהוג מלפני הרבה שנים לגנוז את הספרים הקדושים הקרועים.

יום השבת, יד תמוז [17.7.43]

גם בליל שבת זו נשלחו על ידי המשטרה שני סרג'נטים בריטיים שעמדו במשמר בכותל כל זמן התפלה עד אחר גמר תפלת ערבית.

ביום השבת התפללו ובקרו בכותל כרגיל.

ב"ה יום שלישי, שבעה עשר בתמוז תשג [20.7.1943]

לרגל הצום התפללו ובקרו הרבה יהודים בכותל. במשך היום היה מספר המתפללים והמבקרים קרוב ל א ל ף א י ש.

לפני הצהרים נערכה תפלה מיוחדת על ידי סיעת מקובלים אשכנזים וספרדים. המקובלים רואים בקבלת הידיעה להפצצת רומי בו ביום שהובקעה ירושלים — בשבעה עשר בתמוז — אתחלתא דגאולת ישראל ובקשר עם זה סודרה התפלה.

בין המתפללים והמבקרים בזמן האחרון בכותל היו הרבה חילים וקצינים יהודים אמריקניים, ארץ ישראליים, פולניים ועוד.

יום השבת, כא תמוז [24.7.43]

בליל שבת לפני התפלה בקר בכותל סרג'נט בריטי תורני.

ביום השבת התפלל ובקר קהל חשוב כרגיל.

ב"ה יום שלישי, כד תמוז תשג [27.7.1943]

בין המבקרים בכותל היום גנרל, המפקד הצבאי של מחוז ירושלים.

יום השבת, כח תמוז [31.7.43]

כבכל שבת מברכין את החודש היה גם השבת קהל חשוב של מתפללים. במשך היום התפללו ובקרו כ א ל פ י ם א י ש.

164. מערה זו נמצאת בצלע המזרחית צפונית של הר ציון בדרך לשער האשפות.

ב"ה יום ראשון, ערב ראש חודש מנחם אב תשג [1.8.1943]

כבכל ערב ראש חודש הרבו היום להתפלל ולבקר בכותל. במשך היום הגיע קהל המתפללים והמבקרים בערך ל א ל ף א י ש.

לפני הצהרים בקר ביחוד קהל שמחוץ לירושלים ואחר הצהרים היה בעקר קהל ירושלמי. הרבה מנינים התפללו תפלת יום כפור קטן.

יום שני, ראש חודש מנחם אב [2.8.43]

גם היום היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים. בין המבקרים היה סגן זקן השופטים בבגדד מר ראובן מנשה באטט[165].

בזמן האחרון היה מספר רב של מתפללים ומבקרים בכותל מבין הקצינים והחילים היהודים שבצבא בנות הברית.

יום חמישי, ד מנחם אב [5.8.43]

בשעה 8.50 בערב נזרקה אבן בין המתפללים. איש לא נזוק. הרב יהושע הלברשטם ור' אפרים גוטליב מעידים שהאבן באה מכוון מערב הרחבה מצד החצרות הסמוכות אל רחבת הכותל. השוטרים התורנים בכותל ערכו רפורט והודיעו על כך לקצין של משטרת העיר העתיקה.

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם שעות התפלה בתשעה באב.

ב"ה יום שני, ח מנחם אב תשג [9.8.1943]

משעה 4.30 אחר הצהרים התחילה המשטרה בסדור השמירה בדרך אל הכותל וברחבה. כארבעים שוטרים ונוטרים יהודים ואנגלים עמדו במשמר.

יום שלישי, תשעה באב [10.8.43]

בשעה 8.50 בליל תשעה באב התחלנו בתפלת ערבית בכותל. אני קראתי מיד אחרי התפלה מגילת „איכה" וקינות לפני הקהל הגדול שמלא את כל הרחבה שלפני הכותל. בין הקהל ששמעו את איכה נראו הרבה קצינים וחילים יהודים מצבא בנות הברית ובעקר ארץ ישראליים.

במשך הלילה נאמרה פעמים אחדות איכה בצבור. בשעה 9 בלילה קרא פרק מאיכה ופרק מהקינות הרב הצבאי קפטן לוי[166] לפני קבוצה גדולה של קצינים וחילים יהודים שונים. ביחד עם הרב לוי היה גם הרב הצבאי מר י. קשטן[166*].

בשעה שקראתי מגלת איכה לפני הקהל בא סגן מושל המחוז מר ניוטן ביחד עם מפקד המשטרה מג'ור שייטפורד לרחבת הכותל. נלוה אליהם קצין המחוז היהודי מר ציזיק שבא עוד בשעה 6 בערב לכותל לפקח על הסדר. המושל התענין בקריאה ובמנהג הלילה. לא יכולתי לקבל את פניו כיון שעמדתי באמצע הקריאה.

165. העו"ד מר ראובן מנשה באטט, היה חבר הפרלמנט העירקי עד לתקופה האחרונה. מר באטט בקר בארץ ישראל בשנים תשד—תשו.

166. הרב ד"ר יצחק לוי, כיום הרב הצבאי הראשי לממלכה המאוחדת של בריטניה הגדולה.

166*. הרב י. קשטן, היה הרב הצבאי של חיל התעופה המלכותי.

בשעה 10.30 בלילה באה קבוצה גדולה של בחורים אל הכותל. העידו למשטרה מראש שאלה יפריעו בתפלה על ידי שירה ובטרם שהמשטרה אחזה בצעדים הכריז אחד מן הקבוצה "התקוה" ומיד התחילה הקבוצה בשירת התקוה וכל הקהל מבין המבקרים החרו החזיקו אחריהם ושרו אתם. קהל המתפללים לא השתתף בשירה.

המשטרה עצרה שנים מן המבקרים — אחד מהם הוא בנו של הרב דוד כהן[167] ר"מ בישיבת מרכז הרב — רשמה את שמותיהם ואחר כך שחררה אותם.

בשעה 11.30 בא הרב בן ציון ידלר לכותל עם קבוצה גדולה של מלוים. עוד לפני תשעה באב בקשתי בעדו רשיון מאת קצין המחוז מר קיסילוב שיוכל להגיד מדרש איכה כנהוג בכל שנה וגם הערב בקשתי רשיון בעדו מאת קצין המחוז מר ציזיק. הקצינים במקום נתנו לו רשות להגיד מדרש במשך של חצי שעה. הרב ידלר קרא לפני הקהל ממדרש איכה, והקהל אמר לפי הצעתו פסוקים ידועים בקול רעש גדול מה שגרם לתרעומת המשטרה ובקשו ממנו שיקצר.

כנהוג בכל שנה נתקים גם השנה בקור הקהל הגדול בכותל. הבקור התחיל בשעה 8.45 ונמשך עד 10.45. הקהל זרם בהמון אל הכותל. לפי הסדר הנהוג נכנסו לרחבת הכותל מצד אחד ויצאו מצד שני. שוטרים ונוטרים יהודים וסדרנים שמרו באותו הזמן על הסדר ברחבת הכותל. משעה 10.45 עד 11.45 היו גם כן מבקרים אבל לא בהמון. משעה 11.45 התחילו לבוא לכותל יהודים לערוך תקון חצות. נשארו מנינים אחדים ברחבת הכותל כל הלילה.

המשטרה הציבה משמרות של שוטרים לאורך הדרך אל הכותל וברחבה. ברחבת הכותל עמדו במשמר שני קצינים יהודים וערבי שפקחו על הסדר בפקוד הקצין הבריטי קפטן ריינא ונלוה אליו הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון והסרג'נט הבריטי מר לורנס.

הקצינים התחלפו בשתי משמרות במשך הלילה. הקצינים היהודיים היו: מר רבינוביץ ופולני. הקצינים הערביים היו: מר עסאלי ומר מחמד ברוטי. קפטן ריינא היה בכותל מהערב עד שעה 12 בחצות הלילה. הקצינים האחרים שהו עד שעה 1 בלילה.

בהתחלת הערב היו קציני המחוז מר ציזיק ומר ג'מיל טוקאן.

בבוקר בשעה 6 התחילו בתפלה. היו הרבה מנינים שאמרו קינות ואיכה וקראו בתורה בבתי כנסיות הסמוכים אל הכותל. התפלות נמשכו עד שעה 1 בצהרים.

מהבוקר עד הצהרים היתה רחבת הכותל מלאה מתפללים שישבו על הארץ. היו גם הרבה מבקרים לפני הצהרים. מבין המתפללים והמבקרים נמצאו הרבה קצינים וחילים יהודים מצבא בנות הברית.

בשעות 1 בצהרים עד 4.30 אחר הצהרים בעת שהשמש היתה בתקפה

167. הרב שאר ישוב כהן, כיום ראש מכון הרי פישל וסגן ראש עירית ירושלים. היה רב צבאי בדרגת רב־סרן באזור ירושלים.

ברחבת הכותל לא נראו כמעט מתפללים ומבקרים. היו רק מתפללים ומבקרים בודדים.

משעה 4.30 אחר הצהרים עד שעה 6.30 בערב באו להתפלל מנחה. היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים בשעות הנ"ל.

לתפלת ערבית נשאר רק מנין מצומצם שהתפלל ערבית וקדש את הלבנה.

משמר המשטרה היה נוכח במשך כל היום. קפטן ריינא ומר סטיונזון התחלפו במשך היום בשמירה ובפקוח. כמו כן עמדו במשמר חליפות במשך היום הקצינים היהודיים: מר רבינוביץ, פולני וסרג'נט קרומהולץ. הקצינים הערביים: עסאלי, ברוטי, סוסה והסרג'נט עסאלי.

ועד העיר העתיקה שלח את רופאו ד"ר מזל להושיט עזרה ראשונה במקום. כמו כן שלח מספר ידוע של סדרנים ביחד עם סדרנים של ועד העיר ליהודי ירושלים שעמדו במשמר במשך חצות הלילה בליל תשעה באב.

מבין המבקרים במשך יום תשעה באב יש לציין את בקורי מר יצחק בן צבי יושב ראש הועד הלאומי בליל תשעה באב ומן המשטרה את בקורי מפקדי המשטרה קולונל קיילס, מג'ור פאוזי בי, והקציין הבריטי מר בורן, מחוץ לבקור הרשמי של סגן המושל מר ניוטן בלוית מג'ור שייטפורד וקציני המחוז מר ציזיק ומר ג'מיל טוקאן.

יש לציין כי מחוץ להפרעה בליל תשעה באב על ידי שירת התקוה עבר ליל תשעה באב ויומו בסדר גמור הודות לאמצעי השמירה מצד המשטרה בראשות קפטן ריינא.

מספר המתפללים והמבקרים היהודים בכותל בליל תשעה באב ויומו היה כשבעה עשר אלף.

יום חמישי, יא מנחם אב [12.8.43]

בערב בשעה 8.15 בשעת תפלת ערבית נזרקה אבן בין המתפללים ברחבת הכותל. איש לא נפגע. המשטרה התורנית בכותל ערכה פרטי־כל מהמקרה. הזורק לא נתפס.

ר' יצחק וינגרטן ור' אפרים גוטליב מעידים כי האבן באה מצד דרום הרחבה.

יום השבת, יג מנחם אב [14.8.43]

במשך יום השבת התפללו יותר אנשים מאשר ביום שבת רגיל.

לפני הצהרים בקרה בשעת התפלה קבוצה בת שלשים איש של מכבי אש מרמת גן. בין המתפללים והמבקרים חילים יהודים ארץ ישראליים.

בהזדמנות זו עלי להעיר שוב מה שהעירותי פעמים אחדות על הידיעות הנמסרות על ידי העתונות ביחס לכותל. הידיעות מהבקורים בתשעה באב היו כמעט בכל העתונות מוגזמות ונמסרו בצורה בלתי נכונה. ואם דבר בקור רבבות יהודים בכותל בתשעה באב נמסר אולי מפני כבוד הכותל, הרי הידיעה בדבר ארבעים מקרי הושטת עזרה ראשונה בזמן שהיה רק מקרה אחד

ברחבת הכותל, אינה נותנת דבר לאיש לבד אולי ממוסר הידיעה[168] שמסר אותה בלי כל אחריות.

כדאי שמוסדותינו יעירו את תשומת לב העתונות על זה שלא יקבלו ידיעות על דבר המתהוה בכותל ממקורות בלתי אחראיים.

ב"ה יום ראשון, יד מנחם אב תשג [15.8.1943]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון, בקשר עם מקרי זריקת האבנים ברחבת הכותל בשעת תפלת ערבית בין המתפללים בליל חמישי האחרון ובליל חמישי שלפני זה.

מר סטיונזון הבטיח לי לסדר שהשוטר הארץ ישראלי העומד במשמר על יד השער שבזאויה הימנית של רחבת הכותל — יעמוד במשמר גם בשעת תפלת ערבית עד אחר זמן גמר התפלה. כמו כן מסר לי מר סטיונזון כי הודיע על שני המקרים האחרונים לממשלה.

יום חמישי, יח מנחם אב [19.8.43]

באמצע תפלת ערבית נזרקה אבן ונפלה על ירך מר יוסף ברמט, בנו של מר חיים ברמט, בעל מלון ארץ ישראל במאה שערים. הוא לא נזוק.

מר ברמט מסר על הדבר מיד למשטרת הכותל והם ערכו רפורט על המקרה. הזורק לא נמצא.

ב"ה יום חמישי, כה מנחם אב תשג [26.8.1943]

בהתאם להבטחת קצין משטרת העיר העתיקה אלי, עומד על המשמר השוטר התורני הארץ ישראלי על יד שער הזאויה הימנית של רחבת הכותל עד גמר תפלת ערבית.

יום השבת, כז מנחם אב [28.8.43]

השבת — שבת מברכין חודש אלול — התפלל קהל גדול על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך יום השבת הגיע בערך לאלפים וחמש מאות איש.

קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון בקר לפני הצהרים בכותל. דברתי אתו בחבר יום התפלה בכותל בערב ראש חודש אלול.

ב"ה יום שני, כט מנחם אב תשג, ערב ראש חודש אלול [30.8.1943]

עוד בהשכמת הבוקר התחילו לנהור לתפלה בכותל. במשך כל היום נהר קהל רב לתפלה. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לשבעת אלפים איש.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל בא להתפלל בכותל בשעת הצהרים ביחד עם הרב יוסף לוי חבר הרבנות הראשית. בין המתפללים חילים יהודים ארץ ישראליים ובריטיים.

168. הכונה היא לועד העיר העתיקה שטפל בהושטת עזרה ראשונה בכותל, דבר שהביא את הועד לנפוח מקרים שלא היו.

מטעם המשטרה בקר בכותל פעמים אחדות לפני הצהרים מר קרומהולץ, מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. בערב בקר מפקד משטרת ירושלים קפטן ריינא. כמו כן באו לפני תפלת ערבית קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון והסרג'נט התורני מר לורנס. הם שהו בכותל עד גמר תפלת ערבית. מר סטיונזון אמר לי כי הוא היה עסוק על יד קבר רחל ובהר הזיתים ולא היה יכול לבקר בשעות היום בכותל.

בערב בקרו בכותל מפקד הצבא של ארץ ישראל ועבר הירדן גנרל מקוניל ביחד עם גנרל הורמס מהמפקדה במצרים. לוה אותם הסרג'נט היקמן ממשטרת העיר העתיקה. מר היקמן הציגני לפני האורחים בתור בא כח היהודים המפקח בכותל. הם שהו זמן קצר ברחבה ונפרדו ממני בשלום.

אחר הצהרים התאוננו לפני השוטרים הבריטים התורניים על רבוי פושטי יד ברחבה ועל יד הכותל. הם עצרו בחור אחד עם קופסה לכסף שקבץ לטובת לחם לעניים. הבחור טען שהוא קבץ כספים לטובת ישיבת „דברי חיים" וקבץ את הכספים בקופסה כיון שלא היה לו כיס מיוחד. את הכסף לא קבץ על יד הכותל. הוא רק עבר לתומו על יד הכותל, לא לשם קבוץ כספים. מסרתי את דבריו לקצין. הוא שחרר אותו בתנאי שיעמוד מחר לחקירה במשטרת רחוב היהודים.

חוץ מן המקרה הזה עבר כל יום התפלה בסדר ובשלום.

יום שלישי, א דראש חודש אלול [1.9.43]

במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כאלף איש. כרגיל התפללו תפלת יום כפור קטן ברוב עם.

יום רביעי, א אלול, ב דראש חודש [2.9.43]

במשך היום התפללו ובקרו כארבע מאות איש.

ב"ה יום ראשון, ה אלול תשג [6.9.1943]

כל בני ישיבת שפת אמת, ישיבת האדמו"ר מגור — ואתם הרבה מחסידי גור התפללו בערב על יד הכותל. היו יותר ממאתים איש.

התפלה של ישיבת שפת אמת היא התחלה לסדור תפלות בקביעות בכל ערב על יד הכותל מכל בני הישיבות שבירושלים. בכל ערב תערך תפלה על ידי אחת הישיבות לשלום אחינו שבגולה.

יום שני, ו אלול [7.9.43]

כשלשה מנינים מבני ישיבת תורת אמת לחסידי חב"ד התפללו הערב.

הבוקר התחילו מחדש להתפלל שחרית בכותל. המנין הוא של בחורים הגרים בעיר העתיקה. מי שהוא תומך במנין הזה שיתקיים בקביעות בכל יום.

יום שלישי, ז אלול [8.9.43]

כחמשה עשר מנינים מבני ישיבת חיי עולם התפללו הערב.

יום רביעי, ח אלול [9.9.43]

מנין אחד מבני ישיבת קמיניץ התפלל הערב.

יום חמישי, ט אלול [10.9.43]

כשלשה מנינים מבני ישיבת עץ חיים התפללו הערב.

יום השבת, יא אלול [12.9.43]

בין המבקרים על יד הכותל השבת לפני הצהרים היתה פלוגה — בת ששים איש — ממכבי אש בתל אביב על תלבושתם הרשמית.

לפני הצהרים בשעת התפלה הכניס אחד השכנים, חג' אחמד, חמור עם שק פחם בין המתפללים ברחבת הכותל. אמרתי לו כי לפי החוק אסור להכניס חמור בשבת בשעת התפלה בכותל, אבל הוא לא שמע לי. מסרתי מיד על הדבר לשוטרים הבריטיים התורניים. הם גרשו מיד את החמור אחר שהספיק בעל החמור לפרק את משאו באחד הבתים שעל יד הרחבה. על פי דרישתי ערכה המשטרה במקום רפורט על המקרה נגד השכן הנ"ל.

בזמן האחרון בקרו בכותל והתפללו הרבה חילים וקצינים יהודים, ארץ ישראליים ופולניים.

ב"ה יום ראשון, יב אלול תשג [13.9.1943]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון ומסרתי לו בדבר המקרה של העברת חמור עם שק פחם ביום השבת בשעת התפלה בין המתפללים ברחבת הכותל בנגוד לחוק. מר סטיונזון הראה לי שיש לו כבר בנדון זה רפורט ממשטרת הכותל. אמרתי למר סטיונזון כי אף שהייתי חפץ למנוע סכסוכים עם השכנים אבל אי אפשר לנו לותר על הפרת חוק זה שיגרום הפרעות בתפלה והשכנים צריכים לדעת יפה כי אסור לעבור בשבת עם חמור בשעת התפלה בין המתפללים. מר סטיונזון הבטיחני לחקור מיד על המקרה ולמסור את העברין למשפט.

בשעה 10.30 בא אל הכותל שוטר ממשטרת העיר העתיקה עם המוכתר של השכונה שבסביבת הכותל. שאלו ממני על מקום הבית שבו פורק המשא של החמור. הראיתי להם. בעלת הבית נלקחה אל המשטרה לחקירה.

לפי התור באו היום בני ישיבת שפת אמת אל התפלה הקבועה לשלום הגולה הנערכת בכל ערב על ידי בני הישיבות בכותל. אל בני הישיבה נקהלו עוד אנשים מחסידי גור. היה קהל של יותר ממאה וחמשים איש.

יום שני, יג אלול [14.9.43]

הבוקר בבואי אל הכותל באו אלי הרבה מהשכנים והפצירו בי מאד לותר על המשפט שעוררנו נגדם ולסלוח להם הפעם. הם הבטיחו לי בכל הקדוש להם כי עוד פעם לא ישנה מקרה כזה וכי גם הפעם לא נעשה הדבר בזדון. הפצירו בי לעשות הפעם את הותור הזה מטעם יחסי שכנים.

אחר הפצרות מרובות הלכתי בשעה אחת עם המוכתר מר עבד למשטרת העיר העתיקה. מסרתי לקצין מר סטיונזון על הפצרת המוכתרים והשכנים שנסלח להם הפעם על המקרה של העברת החמור בשעת התפלה בשבת על יד הכותל ושנותר על המשפט שעוררנו נגדם. אמרתי למר סטיונזון שמטעם יחסי שכנים נותר להם הפעם אחרי שיבטיחו השכנים והמוכתרים שלא ישנה

מקרה של הפרעת התפלה על ידם. מר סטיונזון הראה לי את התיק של התביעה שהכין בקשר עם המקרה ושהוא מוכן למסור אותו מיד לבית המשפט. הוא הסס בתחלה לקבל את הצעת השכנים לותר על התביעה אחרי שנעשו כבר כל ההכנות למשפט, אולם אחרי הפצרות מרובות מצד המוכתר ואחרי הבטחה נאמנה שלא יעשו עוד כל מעשה הגורם להפרעה בתפלה הסכים מר סטיונזון להכנס לתוך הענין. הוא ערך בקשה שתתמתי עליה, ותכנה הוא, שמטעם יחסי שכנים, כדי למנוע סכסוכים תמידיים, הסכמנו לבקש שבפעם הזאת יסלחו לעברינים על המקרה של העברת החמור בשבת בשעת התפלה בין המתפללים בכותל.

לפי התור באו הערב להתפלל בני ישיבת תורת אמת.

יום השבת, יח אלול [19.9.43]

קצין העיר העתיקה מר סטיונזון בקר בכותל. הוא דבר אתי בדבר מקרה העברת החמור בשבת החולפת ברחבת הכותל בשעת התפלה, בדבר השירה בכותל ובדבר הודעת הרבנים בנדון זה בעתונות. אני מסרתי לו הודעה בדפוס של הרבנים הראשיים בדבר אסור השירה בכותל שאיננו מעצם התפלה ובדבר האזהרה אל הקהל לשמור את תקנות הכותל וכו'. הקצין הודה לי על זה.

ב"ה יט—כג אלול תשג [20—24.9.1943]

התפלה הקבועה של בני הישיבות בכותל בשעות הערב נמשכה גם השבוע לפי התור, יום ראשון: ישיבת שפת אמת[169], יום שני: תורת אמת[170], יום שלישי: חיי עולם[171], יום רביעי: ישיבת קמיניץ[172], יום חמישי: ישיבת עץ חיים[173].

יום השבת, כה אלול [26.9.43]

השבת היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

ב"ה יום ראשון, כו אלול תשג [27.9.1943]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם שעות התפלה בימי החג על יד הכותל.

בין המבקרים היום בכותל, גנרל יוגוסלבי.

בני ישיבת שפת אמת התפללו הערב את התפלה הקבועה בכותל.

יום שני, כז אלול [28.9.43]

בקרתי את משטרת העיר העתיקה ואת הקצין סטיונזון בקשר עם תפלות החג.

169. ישיבה זו נוסדה על ידי חסידי גור בארץ בשנת תרפה.
170. ישיבת חסידי חב"ד נוסדה על ידי הנשיא החמישי לבית חב"ד האדמו"ר רבי שלום דובער זצ"ל בחברון בשנת תרעב.
171. ישיבת „חיי עולם" נוסדה על ידי הרב יהושע ליב הרב מקוסנה בשנת תרלו.
172. זוהי ישיבת „כנסת ישראל" המפורסמת שהיתה בסלבודקה.
173. נוסדה על ידי הפרושים, צאצאי תלמידי הגר"א, בשנת תרא.

בימים האחרונים בקרתי את כבוד הרבנים הראשיים בקשר עם פתרון שאלת עריכת ההקפות ביום שמחת תורה. כבוד הרבנים פנו בנדון זה אל מושל מחוז ירושלים.

יום שלישי, כח אלול [29.9.43]

בימי הסליחות: יום ראשון, שני ושלישי, התפללו ובקרו בכותל יום יום כחמש מאות יהודים.

יום רביעי, כט אלול, ערב ראש השנה תשד [30.9.43]

מהבוקר התחילו לבוא אל הכותל להתפלל. התפלות נמשכו עד הערב. במשך כל היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

הבוקר מסרו לי כי בדרך החדשה בשכונת המערבים, בדרך המובילה אל הכותל, נפתחה תעלת השופכים ונתהוה מקוה מים דלוחים. התקשרתי מיד בטלפון משטרת הכותל עם העיריה. הבטיחו לי לשלוח לתקן את זה.

אחר הצהרים כשראיתי שהעיריה לא שלחה לתקן את התעלה הפתוחה בקשתי את השוטרים הבריטיים התורניים בכותל שיתקשרו בנדון זה עם קצין משטרת הכותל מר סטיונזון. בשעה 4 אחר הצהרים כשבא הקצין למשרדו התקשרו אתו. הוא הבטיח לבוא בדברים עם העיריה.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, התפלל לפני הצהרים בכותל. הוא בא עם הרב יוסף לוי, חבר הרבנות הראשית לארץ ישראל.

המשטרה העמידה משמר מוגבר כרגיל בכל ימי החג, משעה חמש בערב, בדרך אל הכותל וברחבת הכותל, בפקוד הקצין מר לנגר והקצין מר ברוטי.

ב"ה

סקירה שנתית [174]

(אלול תשב — אב תשג)

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל המערבי

א. סדרי התפלות.

1. התפלות הנהוגות בכותל:

בימי החול רגילים להתפלל בכל יום על יד הכותל תפלת מנחה וערבית (במנינים אחדים), בראש חודש — גם תפלת מוסף, בשבתות וחגים — כל תפלות היום, חוץ מימי ראש השנה שאין מתפללים תפלת מוסף על יד הכותל, מפני אסור תקיעת שופר על יד הכותל, מטעם השלטונות.

כמעט בכל לילה באים חסידים לערוך תקון חצות בחצות הלילה. בימי בין המצרים עורכים תקון חצות גם בחצות היום.

בערב פסח אומרים ברב עם את סדר קרבן פסח. בערבי ראש השנה, ויום הכפורים מתפללים בהמון ואומרים תהלים. בכל ערבי ראש חודש מרבים לבוא לכותל ומתפללים סדר יום כפור קטן, ביחוד מרבים להתפלל בערבי ראש חודש ניסן ואלול. בחודש אלול מרובים המתפללים יותר מאשר בכל חדשי השנה.

בכל יום באים יהודים מירושלים ומיתר חלקי ערי הארץ ומושבותיה להתפלל ולאמר תהלים, לתנות איש איש את צרותיו ובקשותיו הפרטיות וגם להתפלל על צרות כלל ישראל.

2. קריאה בתורה.

בהתאם לחוקת הכותל משנת 1930 מותר לקרוא בתורה ברחבת הכותל רק בימי החגים הרשמיים (שני ימי ראש השנה, יום כפור, ראשון של סוכות, שמחת תורה, ראשון של פסח ואחרון של פסח וחג השבועות).

בשבתות נהוג להתפלל שחרית בכותל. הולכים אחר כך לקרוא בתורה בבתי הכנסיות הסמוכים וחוזרים אל הכותל לתפלת מוסף.

3. המנינים הקבועים.

לפני הרבה שנים הנהיג הרב זרח ברורמן מירושלים מנין קבוע לתפלת ערבית במוצאי שבת לפי מנהג אנשי המוסר. מתחילים בתפלה חצי שעה אחר הזמן הקבוע לתפלת ערבית, כדי לאחר בצאת השבת. התפלה עצמה נמשכת כשעה.

בקובלנות של המועצה המושלמית השנה היתה גם קובלנה נגד זה שמאחרים בתפלת מוצאי שבת יותר מהרגיל. בברור הדבר אצל קצין המחוז מר קיסילוב הוכחתי לו כי המנין הזה קיים הרבה שנים ואין כל שנוי מהמצב הקים על ידי אחור התפלה במוצאי שבת.

174. המאורעות והאישים הנזכרים בסקירה זו לווו הערות כל אחד ואחד במקומו בשנת הסקירה החולפת.

הרב יצחק אלפיה מחכמי הספרדים שבירושלים הנהיג זה שנים אחדות מנין קבוע לתפלת מנחה בערב שבת בזמן התחלת שעת מנחה קטנה. המתפללים במנין זה הם בעקר מעדת הבוכרים והפרסים ותפלה זו נערכת כמעט תמיד ברב עם.

4. ימי תפלה מיוחדים.

ביום ג מרחשון — יום הלולא של אדמו"ר רבי ישראל מריזין — היתה תפלה מיוחדת של חסידי ריזין בארץ ישראל, בהשתתפות נכדי הרבי ישראל מריזין: האדמו"רים מטשורטקוב, סדיגורה־פשמישל, בויאן ועוד.

ביום כ כסלו — תפלה כללית לשלום אחינו בארצות הכבוש, נערכה על ידי הרבנות הראשית לארץ ישראל. היתה תפלה בהמון בהשתתפות הרבנים הראשיים לארץ ישראל, רבני ירושלים ויתר ערי ארץ ישראל והמושבות, ראשי העדות השונות והמוסדות, ראשי הישיבות וכל בני הישיבות מירושלים הרבה בתי ספר, על תלמידיהם ומוריהם.

ביום כא כסלו — תפלה לשלום אחינו בארצות הכבוש. השתתפו בתפלה הרבה בתי ספר, על תלמידיהם ומוריהם.

ביום כג כסלו — תפלה מטעם הרבנות הראשית לארץ ישראל. ההמון זרם אל הכותל מהשכמת הבוקר עד הלילה. בהשכמה אמרו סליחות. התפלות היו קורעות לב. השתתפו בתפלה הרבה בתי תלמוד תורה שבעיר, כל בתי הספר שבעיר, העממיים והתיכוניים, הצבוריים והפרטיים, בתי הספר לנערים ולנערות. השתתפו בתפלה כשלשים אלף איש.

ביום ו שבט — תפלה כללית של כל בתי תלמוד תורה שבעיר, על תלמידיהם, מוריהם ומשגיחיהם, לשלום אחינו שבארצות הכבוש.

ביום יז אדר ראשון — יום תפלה שהוכרז מטעם הרבנות, בהשתתפות הרבנים הראשיים, חברי הרבנות הראשית וחברי בתי הדין של אגודת ישראל.

ביום כו אדר ראשון — תפלה כללית של בחורי הישיבות בירושלים.

ביום שבעה עשר בתמוז — תפלה מקובלים מכל העדות השונות, לנצחון בנות הברית במלחמה.

ב. בקורים.

1. בקורים בצבור.

הבקור הצבורי הכללי הקבוע משנים הוא הבקור בליל תשעה באב. הבקור נערך בתהלוכה צבורית, בעקר על ידי הנוער הארץ ישראלי.

בתי ספר שלמים, על תלמידיהם ומוריהם, מבקרים לעתים קרובות, ביחוד בימי החופש.

גם בשבתות, בחגים ובחול המועד מבקר הנוער שבארץ ישראל בהמוניו בכותל.

2. בקורי אישים.

כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל, רבני ירושלים ויתר ערי ארץ ישראל והמושבות מתפללים ומבקרים לעתים קרובות בכותל.

התפללו במשך השנה האדמו"רים מגור, הוסיאטין, טשורטקוב, סדיגורה, פשמישל, בויאן, לילוב וכו'. האדמו"ר מזבול מתפלל בכל יום בכותל.

כמו כן מתפללים ומבקרים לעתים קרובות בכותל ראשי המוסדות והעדות מכל ארץ ישראל.

ביום ח אלול תשב בקרו מהנהלת הועד הלאומי: מר י. בן־צבי — יו"ר הועד הלאומי, הרב מ. אוסטרובסקי ומר א. אלמליח, בקשר עם התקונים שנעשו בכותל.

ביום ו אלול — בקור הרבנים הראשיים לארץ ישראל עם חבר הנהלת הועד הלאומי הרב אוסטרובסקי, בקשר עם התקונים בכותל.

יג אלול — בקור המשלחת הרוסית, שבאה לאספת ליגה ו בירושלים, עם מר י. בן־צבי, יושב ראש הועד הלאומי.

כ אלול — בקור מושל המחוז מר קיטרוטש עם קצין המחוז מר קיסילוב ומהנדס הממשלה, בקשר עם קובלנות היהודים בנדון התקונים בכותל.

ערב ראש השנה — בקור הנציב העליון לארץ ישראל עם מר ונדיל וילקי מאמריקה.

טו מרחשון — בקור המשלחת התורכית בלוית מג'ור עבדין ביי והקצין הבריטי מר סטיונזון.

כג מרחשון — קבוצת שלשים חילים יהודיים מפולין עם הרב הצבאי הרב שטינברג בקרו והתפללו בכותל.

ח טבת — בקור מושל המחוז מר קיטרוטש.

ח אדר א — בקור מושל המחוז מר קיטרוטש, קצין המחוז מר קיסילוב וקצין המשטרה מר סטיונזון.

יז אדר ב — בקור המפקד הצבאי של ארץ ישראל.

ערב פסח — בקור מושל המחוז החדש מר ביילי עם קצין המחוז מר ג'מיל טוקאן.

ראשון של פסח — בקור מושל המחוז מר ביילי, קצין המחוז מר קיסילוב ומפקד המשטרה מר קיילס.

ליל שבת יט ניסן — חברי ועידת „בני עקיבא" התפללו תפלת ליל שבת בכותל.

שבת יט ניסן בערב — בקור חברי ועידת „הנוער העובד".

כ ניסן — בקור המשלחת הצבאית התורכית בלוית המג'ור של המשטרה מר עבדין ביי.

יב סיון — בקור סגן מושל המחוז מר ניוטן עם קצין המשטרה מר סטיונזון.

טו סיון — בקור מפקד התעופה הבריטי בלבנון עם מי שהיה מושל המחוז מר קיטרוטש.

כד תמוז — בקור המושל הצבאי של מחוז ירושלים.

א מנחם אב — בקור סגן זקן השופטים בבגדד מר ראובן באטט.

תשעה באב — בקור סגן המושל מר ניוטן, מפקדי המשטרה: קולונל קיילס, מג'ור פאוזי ביי, מג'ור שייטפורד ולוטננט בורן. כן בקרה קבוצת חילים יהודיים עם הרב הצבאי קפטן לוי שהקריא לפניהם פרקי קינות.

שבת יג מנחם אב — בקור קבוצה של שלשים חברי מכבי אש מרמת גן.

ג. מתפללים ומבקרים.

ביום השבת ט אלול	התפללו ובקרו בכותל	כ־2.000	יהודים.
ביום השבת כג אלול	" " "	כ־2.000	"
בערב ראש השנה ובשני ימי ראש השנה	" " "	כ־20.000	"
בערב יום הכפורים	" " "	כ־10.000	"
ביום הכפורים	" " "	כ־3.500	"
בשבעת ימי חג הסוכות	" " "	כ־24.000	"
בחג שמחת תורה	" " "	כ־5.000	"
בשבת מברכים חודש כסלו	" " "	כ־3.000	"
בערב ראש חודש כסלו	" " "	כ־1.000	"
בשבת יט כסלו	" " "	כ־2.000	"
בכ׳ כסלו	" " "	כ־2.000	"
בכא כסלו	" " "	כ־2.000	"
בכב כסלו	" " "	כ־1.000	"
בכג כסלו	" " "	כ־30.000	"
בשבת מברכים חודש שבט	" " "	כ־1.500	"
בערב ראש חודש שבט	" " "	כ־1.500	"
בשבת ראש חודש אדר ראשון	" " "	כ־2.000	"
ביז אדר ראשון	" " "	כ־3.000	"
בשבת מברכים חודש ניסן	" " "	כ־3.000	"
בערב ראש חודש ניסן	" " "	כ־4.000	"
בערב הפסח ובשבעת ימי חג הפסח	" " "	כ־56.000	"
בחג השבועות	" " "	כ־25.000	"
בשבת מברכים חודש תמוז	" " "	כ־2.000	"
בשבת ראש חודש תמוז	" " "	כ־3.000	"
בשבעה עשר בתמוז	" " "	כ־1.000	"
בערב ראש חודש מנחם אב	" " "	כ־1.000	"
בתשעה אב	" " "	כ־17.000	"
בסך הכל	התפללו ובקרו בכותל	כ־227.500	יהודים.

נוסף על זה, בכל שבת רגילה מתפללים כאלף יהודים.

נוסיף את מספר השבתות שלא נכנסו במנין הנ״ל, כ־40.000 "

כמו כן בימי החול מבקרים ומתפללים בכל שבוע באופן ממוצע כאלפים יהודים, ונקבל כ־100.000 "

סך הכל כללי כ־367.500 יהודים.

לפי מנין זה יוצא כי בשנת הסקירה — אלול תשב — מנחם אב תשג — בקרו והתפללו בכותל כשלש מאות אלף וששים ושבעת אלפים וחמש מאות יהודים — כן ירבו.

ד. תקונים בכותל.

ביום ראשון, ג אלול, התחילה הממשלה בתקונים בכותל, אחרי התיעצות עם כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל בהתאם לחוקת הכותל. הרבנים הסבו את תשומת לב הממשלה לכך שהתקונים שיעשו לא יעשו באופן שישנה את הצורה החיצונית של הכותל. הממשלה הודיעה לכבוד הרבנים שהתקונים יעשו רק בנדבכים העליונים של הכותל, וכי העבודה לא תעשה ביום השבת, בערב שבת, בראש חודש ובערב ראש חודש.

עבודת התקונים נמשכה מיום ראשון, ג אלול תשב, עד יג אלול תשב. מהתקונים שנעשו: הנדבכים העליונים של הכותל טויחו ונוקו.

נוסף נדבך אבנים חדש על הכותל ועל הנדבך נבנתה רצפה. הנדבך נצבע אחר כך בצבע אבן כדי להתאים את צבעו לצבע אבני הכותל.

משלש אבני הסיד, מהאבנים הגדולות והמקודשות שבכותל, הנמצאות בשורה החמישית בכותל מלמטה למעלה, שהיו סדוקות, גורדו במגרדת של ברזל המון רסיסי אבנים שנפלו לארץ.

בהתאם לבקשת הרבנים נתנה הממשלה פקודה לא לעקור את העשבים מתוך הכותל, מפני שהוא בנגוד לדת ישראל.

הרבנים הראשיים וחברי הועד הלאומי בקרו בכותל בקשר עם התקונים ונהלו משא ומתן עם הממשלה על צורת התקונים. הרבנים הודיעו למושל כי נדהמו לראות בין התקונים בכותל תקונים כאלה שהם שנויים עקריים ויסודיים וקבלו על שלא התיעצו אתם קודם בהתאם לחק ולפי הבטחת הממשלה.

הרבנים הצביעו על תוספת הנדבך החדש, שהוא שנוי יסודי מהמצב הקים, על הרצפה שעל הנדבך שנעשה מקום לשבת עליו, ועל גוף הכותל בחלקו הקדום ביותר שגורדו ממנו רסיסי אבנים, אף כי אסור מן התורה להרוס חלק מהאבנים המקודשות, והדבר גם פוגם בצורת עתיקותו וקדושתו של הכותל, שמאז החורבן לא חלו בו ידים. הרבנים העירו את תשומת לב המושל על העובדה, כי כותל קדוש זה, הוא שריד בית מקדשנו ומחמדנו, שלא זזה שכינת הקודש ממנו, ולבות כל ישראל שבארץ ובכל מרחקי פזוריהם פונים אליו בקדושה ובהערצה, ובקשו מאת המושל לשמור על צביונו וקדושתו של הכותל.

הממשלה השיבה כי כל מה שנעשה היה לפי פקודת מהנדס העתיקות, שלפי דעתו עמדו אבני הסיד לנפול והיה חשש סכנה, ומה שנבנה על הכותל הוא מחשש זריקות אבנים מצד הר הבית. הממשלה עכבה את ההוצאה לפועל של יתר ההריסות באבנים הסדוקות בכותל והבטיחה לרבנים שלא יעשו יותר כל צעד של תקונים בכותל בלי התיעצות מוקדמת עם הרבנים.

בעשירי בתמוז גנזנו את רסיסי האבנים המקודשות בצלע הר ציון בבית הקברות העתיק של היהודים במערה בחלקת הטמבוסקה, במקום שהיה נהוג פעם לגנוז את גליונות הספרים הבלים.

ה. הפרעות.

1. זריקת אבנים.

השנה הגיעו מקרי זריקת אבנים ברחבת הכותל בשעת התפלה בין המתפללים לשיא גבוה מאד. 22 מקרים של זריקות אבנים היו במשך השנה. המשטרה קנסה את השכנים הערבים הגרים בסביבת הכותל בהטילה עליהם להעמיד משמרות מבין אנשי השכונה שיעמדו במשמר בשעות הערב בסביבת רחבת הכותל. בראש חדש טבת סודרה שמירה פנימית של השכנים שנמשכה עד ראש חדש אדר, נתחדשה שוב בכז אדר ראשון ונמשכה בהפסקות שונות עד חצי סיון, שאז בוטלה לגמרי.

2. הפרעה בסדרי התפלה על ידי קצין משטרה.

בכל שמחת תורה נהוג, כמו בכל בתי הכנסת שבישראל, לערוך הקפות בספרי תורה סביב הבימה שליד הכותל, מלוות באמירת פזמונים, שירה ורקוד. השנה, אחרי שערכנו בשני המנינים הראשונים הקפות כנהוג, פקד הקצין הערבי שלא לערוך הקפות בלוית שירה ורקוד. הקצין היהודי שעמד אז במשמר בכותל התקשר עם המשטרה. בא קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. הוא לא חפץ להעמיד על דעתו, ושלח אחרי המפקד מג'ור שייטפורט. גם הוא לא חפץ להעמיד על דעתו, אחרי מחאת הקצין הערבי ובא כח שיך הר הבית, מר שייטפורט התקשר עם הממשלה ואחרי שעתים של עכוב בעריכת ההקפות הסכימה הממשלה להצעתי שהשנה יתנו לערוך את ההקפות באמירת הפזמונים בלבד בלי שירה ורקוד. ושאלת סדור ההקפות עם שירה ורקוד להבא תובא למשא ומתן של הרבנים עם הממשלה.

הרבנים מחו נמרצות בפני המושל על הפרעת קצין המשטרה בעריכת ההקפות. המושל בתשובתו אל הרבנים כתב כי בשום פעם לא נערכו על יד הכותל ביום שמחת תורה הקפות בלוית שירה ורקוד ומחיאת כפים, והודיע לרבנים בשם הנציב העליון כי אין להרשות טכס זה בלוית שירה, רקוד ומחיאת כפים, ובקש מאת הרבנים לתת הוראה מתאימה לבא כחם על יד הכותל שלא ישנו מהמנהג הרגיל בנידון זה.

כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל במכתבם אל המושל מיום טז טבת, בתשובה למכתב המושל הנ"ל, כותבים: ההקפות בספרי תורה סביב הבימה ביום שמחת תורה הוא חלק בלתי נפרד מהתפלה. ההקפות בלוית שירה ורקוד (בלי מחיאת כפים) נהוגות בכל תפוצות ישראל והיו נהוגות גם בכותל גם ביום זה עד שעת ההפרעה הנ"ל. בלי לותר על זכותנו ובהשאיר לעצמנו את הזכות להגיש בשעת הכושר את תעצומותינו בזה לסמכות מתאימה הננו נאותים בכל זאת למלא אחרי פקודת הנציב העליון ולתת הוראות לבא כוחנו על יד הכותל למנוע שירה ורקוד בשעת ההקפות.

3. הפרעות פנימיות.

כמו בשנים הקודמות — (בשנה שעברה לא שרו) — נשורה גם השנה בליל תשעה באב ברחבת הכותל על ידי קהל מבקרים שירת התקוה. המשטרה עצרה שני בחורים מקהל השרים ושחררה אותם אחר כך.

בליל השביעי בחודש איר נשאר מנין יהודים בכותל כשעה אחרי תפלת ערבית, חכו עד מלאת שבעה ימים שלמים לחדוש הלבנה, קדשו אחר כך את הלבנה, שרו ורקדו בהתלהבות מוגברת יותר מן המדה הרצויה במקום זה, מה שגרם לצעקת השכנים בסביבת הכותל ומחאתם ואגרת קובלנה מצד המועצה המושלמית אל המשטרה והממשלה.

בקשר עם קובלנות אחרות מצד המועצה המושלמית נגד התפלות של היהודים בכותל הזמין אותי קצין המחוז מר קיסילוב לשם ברור העניינים. אמרתי לו כי הקובלנה האמתית היחידה מצד המועצה המושלמית היא הקובלנה בקשר עם הרקודים והשירה בליל ז איר הנ"ל, שאז אמנם עבר המנין הזה את המדה הרצויה בהתלהבותן בלי להתחשב בתנאי המקום. הבטחתי לו להשתדל שעוד הפעם לא יעשו כדבר הזה בשעות הלילה ונזפתי באנשים האלה והפצרתי ובקשתי מהם להתנהג בפעם אחרת בזהירות.

מקרי זריקות האבנים בכותל היו בתאריכים הבאים: בליל שבת כג אלול תשב, ביום השבת הנ"ל, בכז אלול, בליל השני של ראש השנה תשג, ביד תשרי, בכו מרחשון, בכח מרחשון, ביט כסלו, בכ' כסלו, בכא כסלו, בכו כסלו, ביא טבת, בב' אדר, בכה אדר, ביג אדר ב, בכג ניסן, ביא סיון, בד' מנחם אב, ביא מנחם אב וביד מנחם אב.

ו. הקובלנות בממשלה בעניני הכותל.

בכו טבת בקר בכותל מנהל ההקדשות של המועצה המושלמית בארץ ישראל, הסתכל בכתובות שעל הכותל וחקר אצל השוטרים התורניים בכותל על דבר תאריך הכתיבה והחקיקה של הכתובות בכותל. לפי מה ששמעתי מסרו לו כי כל הכתובות הן עתיקות, לא חדשות. שיך אבו מדין שלוה אותו אמר כי ישנן הרבה כתובות חדשות. על סמך זה מסר קובלנה לממשלה נגד היהודים הכותבים וחוקקים כתובות בכותל בנגוד לחוק. קצין המשטרה הבריטי מר מורס בקר בקשר עם זה בכותל לברר עד כמה נכונה הקובלנה הזאת. אני בררתי לו לקצין כי כל הכתובות החקוקות והכתובות הן לא מעכשו וכי השוטרים הבריטים התורנים וגם אני משגיחים שלא יחקקו ויכתבו בכותל.

באיר הגישה המועצה המושלמית קובלנה נגד המתפללים בכותל, שהם צועקים הרבה בתפלה ומפריעים על ידי זה את שלום השכנים הסמוכים אל הכותל, וכן שהם שוהים בתפלה בלילה אחרי הזמן הרגיל, שבזה גם כן הם מפריעים את מנוחת השכנים, שהיהודים שרים ורוקדים בלילות בכותל ואינם נותנים לישון לשכנים ומפריעים את מנוחתם.

בררתי לקצין המחוז מר קיסילוב, שהזמינני בקשר לברור הקובלנה הזאת, שהקובלנה אינה נכונה. היהודים נוהגים להתפלל בזמן שמותר להתפלל תפלת ערבית, יוצאים מן הכלל מוצאי שבת, שאז המנין מתפלל באחור ודבר זה נהוג משנים רבות. היהודים המתפללים אינם צועקים בתפלה, גם אינם שרים ורוקדים בלילות. היה מקרה אחד ביום ז איר שאמנם אחר המנין בתפלה, ובקדוש הלבנה שרו ורקדו יותר מן המדה הרצויה, וממקרה אחד כזה אין לבוא ולטעון שהיהודים נוהגים לרקוד ולשיר בכותל. הבטחתי לו כי מקרה כזה לא ישנה.

הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מסר לי במשך השנה על קובלנות שונות שנתקבלו במשטרה על ידי שכני הכותל, בתוך זה: שהיהודים המתפללים בכותל יורקים על יד בתיהם הסמוכים לרחבת הכותל, שהיהודים הבאים בחצות לילה בכותל מביאים עמם שמיכות לישון ושישנם הרבה פושטי יד בכותל. בררתי אתו כל מקרה ומקרה.

ז. הממשלה והכותל.

השנה היה משא ומתן של הרבנים וראשי המוסדות עם הממשלה על הענינים הבאים: התקונים בכותל, ההפרעה בהקפות בשמחת תורה, תקיעת השופר במוצאי יום הכפורים והשירה בליל תשעה באב.

ח. עברות נגד חוקי המשטרה.

המשטרה אסרה פעמים אחדות יהודים שפשטו יד בכותל, בנגוד לחוק. לאחדים נערכו משפטים והוטלו עליהם סכומי כסף בתור קנס.

נעצר גם יהודי שצעק בתפלה יותר מהרגיל ושוחרר אחר כך.

ט. הנקיון בכותל.

עירית ירושלים נוהגת לשלוח את פועלי הנקיון שלה, המנקים את הרחוב, לנקות גם את רחבת הכותל. לפי החוק אין ליהודים הזכות לנקות את הכותל.

בזמן שביתת פועלי העיריה בחודש אדר לא נקו גם את רחבת הכותל.

י. יחס המשטרה.

גם השנה יש לציין כי יחס המשטרה אל עניני הכותל הוא בדרך כלל יפה. גם יחס המשמר התורני של המשטרה ברחבת הכותל הוא טוב.

יא. המשטרה והכותל.

קים משמר קבוע של שני שוטרים בריטיים ביום ובלילה בצריף שעל יד רחבת הכותל.

ביב—טו סיון היה במשמר שוטר ארץ ישראלי (ערבי) במקום שוטר בריטי. הועד הלאומי פנה בנדון זה אל הממשלה והסדר הושב.

ביז טבת, ביום חג המולד של הנוצרים, נתנה חופשה לשוטרים הבריטיים ואחריות השמירה לאותו יום נמסרה לתחנת המשטרה שברחוב היהודים לידי מנהל התחנה מר מוגלניק. באותו היום היו במשמר שני שוטרים ארץ ישראליים (יהודים).

על יד שער הזאויה הימנית של רחבת הכותל עומד במשמר בשעות היום שוטר ארץ ישראלי (ערבי). לרגל מקרי זריקת האבנים ברחבת הכותל בשעת תפלת ערבית דרך שער הזאויה הבטיח הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון להאריך את זמן המשמר של השוטר הנ"ל על יד הזאויה עד גמר תפלת ערבית.

בימי חג יש תמיד משמר מוגבר של המשטרה. בימי החג נמצאים ברחבת הכותל שני קצינים: אחד יהודי ואחד ערבי, האחראים על הסדר ברחבת הכותל. מלבד זה נמצא בימי החג שעות מרובות בכותל הקצין האחראי של משטרת העיר העתיקה. גם מפקד משטרת ירושלים שוהה בחגים שעה מרובה בכותל.

גם קצין המחוז מר קיסילוב מבקר לעתים תכופות בימי תפלה בכותל. בימי חופשתו בתשעה באב בקר קצין המחוז מר ציזיק.

מלבדם נמצאים במשמר ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל מספר גדול של שוטרים ונוטרים יהודיים ובריטיים.

במשך השנה היו המפקחים האחראים על הסדר בימי החג בכותל הקצינים היהודיים: מר לנגר, מזרחי, רבינוביץ, פולני, מוגלניק, הסרג'נט קרומהולץ והקורפורל לוי, והקצינים הערביים: מר ג'מיל אל עסאלי, מחמד ברוטי, סוסה קוזם, יוסף אחמר והסרג'נט עסאלי.

הקצין הבריטי האחראי בכותל הוא קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. בימי חופשתו מלא את מקומו הקצין מר מורס.

במחצית השנה הראשונה היה מפקד המשטרה מר מג'ור שיטפורד מבקר בחגים. במחצית השנה השניה בא במקומו מפקד משטרת ירושלים מג'ור פלנינגאן ובימי חופשתו מלא את מקומו קפטן ריינא.

גם מושל ירושלים מבקר בחגים בכותל. במחצית השנה הראשונה בקר מושל מחוז ירושלים מר קיטרוטש, במחצית השניה — המושל מר ביילי וממלא מקומו מר ניוטן.

ממפקדי המשטרה והקצינים הגבוהים בקרו לעתים קרובות קולונל קיילס, מג'ור עבדין בי, מג'ור פאוזי בי, לוטננט בורן ועוד. סרג'נטים בריטיים תורניים בודקים לעתים קרובות את הסדר בכותל גם בימי שבתות וחול.

בכלל יש לציין כי השנה עברה בדרך כלל בסדר על יד הכותל המערבי.

הממונה והאחראי בכותל מטעם הרבנים הראשיים לארץ ישראל והמוסדות הוא הרב יצחק אורנשטין.

הערה:

א. כדאי לצרף לסקירה השנתית לאלול תשב — מנחם אב תשג, שמסרתי בשבוע שעבר, בסעיף הסוקר את מספר המבקרים והמתפללים במשך שנת הסקירה בכותל, גם את מספר המתפללים והמבקרים

בשבת מברכים חודש אלול	שהגיע ל־2.500	יהודים.
בערב ראש חודש אלול	" ל־7.000	"
ביחד עם סך הכל בסקירה הנ"ל	367.500	"
יגיע מספר המתפללים והמבקרים	377.000	יהודים.

לערך שלש מאות אלף שבעים ושבעת אלפים יהודים — כן ירבו, במשך שנת הסקירה.

ב. כמו כן צריך לצרף לסקירה, בסעיף הסוקר את קביעת ימי התפלה במשך שנת הסקירה, גם את יום התפלה של ערב ראש חודש אלול שנקבע על ידי הרבנות.

ג. צריך למנות בין המבקרים בכותל את הבקור של מפקד הצבא בארץ ישראל ועבר הירדן.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום חמישי, א תשרי תשד, ראשון של ראש השנה [31.9.1943]

בליל הראשון של ראש השנה התפלל מנין תפלת ערבית של החג בכותל. קהל של יותר ממאתים איש התפללו תפלת שחרית, כמו כן קראו בתורה ברחבת הכותל. תפלת מוסף לא התפללו בכותל מסבת אסור תקיעת שופר.

אחר הצהרים התפלל קהל עצום מאד תפלת מנחה של החג. כמו כן בקר קהל גדול אחר הצהרים בכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום עלה בערך לשמונת אלפים איש.

קצין המחוז מר קיסילוב בקר בכותל אחר גמר קריאת התורה. בשעת קריאת התורה בקר מפקד המשטרה מג'ור שייטפורד ביחד עם קבוצת קציני משטרה לא ירושלמיים.

המשמר המוגבר של המשטרה התחיל מהשכמת הבוקר ונמשך עד אחר גמר תפלת ערבית, בפקוד קציני משטרה שהתחלפו בשלש משמרות במשך היום, בכל משמר קצין יהודי וקצין ערבי. הצטרף אליהם לשעה מרובה הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. הקצינים היהודים היו: רבינוביץ, לנגר והסרג'נט מר קרומהולץ, מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל שמרו על הסדר שוטרים בריטיים ושוטרים ונוטרים יהודים.

דברתי עם הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון בדבר תעלת השופכין הפתוחה בדרך. אמרתי לו שכיון שסגרו בפני קהל המבקרים בכותל את דרך השוק ונשארה רק הדרך החדשה לבדה, ובשעות של דוחק יהיה הקהל נאלץ ללכת במי השופכין, כדאי להשתדל בעיריה שיתקנו את הדבר בעוד מועד. מר סטיונזון אמר לי, כי הוא בתור קצין משטרה איננו אחראי לעבודת העיריה, ובכל זאת, אחרי שהשוטרים הודיעו לו בערב החג על הדבר, התקשר לפי בקשתי עם העיריה בנדון זה והבטיחו לו שיתקנו אבל לא תקנו, כנראה מחוסר פועלים בימי חג היהודים והערבים.

הקצינים הערבים המפקחים על הסדר במשך היום היו: מר ג'מיל עסאלי, סוסה וברוטי.

יום ששי, ב תשרי תשד, שני של ראש השנה [1.10.1943]

היום היה קהל של קרוב למאתים איש בתפלת שחרית. כמו כן קראו בתורה על יד הכותל. תפלת המוסף לא התפללו בכותל.

אחר הצהרים התפלל ובקר קהל גדול. מספר המתפללים והמבקרים עלה בערך לשבעת אלפים איש.

גם היום היה המשמר המוגבר של המשטרה מהבוקר עד אחר גמר תפלת ערבית. הקצינים המפקחים היו: מר רבינוביץ ולנגר (במשמר הראשון של היום

לא היה קצין יהודי, הקצין הבריטי מר סטיונזון היה כנראה ממלא מקומו) ומר עסאלי, סוסה והסרג'נט עסאלי מתחנת העיר העתיקה. שוטרים בריטיים ויהודיים ונוטרים יהודיים שמרו על הסדר בדרך אל הכותל וברחבת הכותל.

בין המבקרים הרבה קצינים גבוהים וחילים מצבא בנות הברית.

מפקד משטרת ירושלים מר פלנינגאן בקר בערב הראשון של החג בכותל.

במוצאי החג התפלל קהל חשוב תפלת ערבית בכותל.

ערב החג ושני ימי החג עברו בשלום ובסדר גמור על יד הכותל.

יום השבת, ג תשרי
[2.10.43]

השבת התפלל קהל גדול את תפלות השבת בכותל, מספר המתפללים והמבקרים במשך השבת היה בערך כ ש ל ש ת א ל פ י ם ו ח מ ש מ א ו ת א י ש.

בליל השבת דברתי שוב עם קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון בנדון תעלת השופכין הפתוחה. הוא אמר לי כי הבטיחו לו לשלוח פועלים לתקן. יש אפשרות לתקן עוד ביום השבת ואם לא אסכים יתקנו ביום ראשון. אמרתי לו כי מכיון שימי החג עברו כבר הרי מוטב שיתקנו ביום ראשון.

ב"ה יום ראשון, ד תשרי תשד
[3.10.1943]

בשעת הצהרים בקר בכותל מי שהוא שבא בלוית אחד מפקידי הנציב העליון, קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון, שני שוטרי צבא ומהבולשת. הוא עבר את רחבת הכותל, בלי לשהות בה, לצד הזאויה הימנית של הכותל, מצד השער למעלה.

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם שעות התפלה בערב וביום כפור. בהזדמנות זו מסרתי לו על תעלת השופכין שנפרצה בשכונת המערבים על יד הכותל, בדרך המובילה אל הכותל. אמרתי לו כי זו היתה בימי החג הדרך היחידה אל הכותל אחר שסגרו את דרך השוק. מר קיסילוב אמר לי כי הוא נוכח בלכלוך שבדרך זו בחג על יד הכותל, ואמר לי כי על הרבנים לפנות אל הממשלה בנדון זה.

יום שני, ה תשרי
[4.10.43]

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל מסר לי את מכתב המושל שנתקבל בתשובה לבקשת הרבנים מאת המושל שיורה לשים את הודעת הרבנים — בדבר אסור השירה על יד הכותל וכו' — בתור שלט על צריף המשטרה ברחבת הכותל. המושל כותב שעל הרבנים לפנות בדבר זה אל מפקח המשטרה, באופן שהשלט יקבע עוד לפני יום כפור.

כבוד הרבנים הראשיים פנו בנדון הנ"ל אל מפקח המשטרה.

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה בדבר הסדורים ביום הכפורים.

יום שלישי, ו תשרי
[5.10.43]

מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר קרומהולץ הזמין אותי אל התחנה לפי הוראות קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון ושאל ממני בדבר תלונה שנתקבלה על הפרעה שהיתה בימי החג של ראש השנה על יד הכותל. אמרתי לו

למסור לקצין כי אינני יודע על שום הפרעה בימי החג על יד הכותל וכי לא פנה אלי איש בתלונה כזאת. אמרתי לו כי היו פונים אלי בתלונה לו היתה באמת איזו הפרעה.

באופן בלתי רשמי שמעתי כי האורח שבקר על יד הכותל ביום ראשון בצהרים הוא מר מאיסקי מי שהיה ציר רוסיה בלונדון.

אמרו לי כי מתארגנת קבוצת צעירים ערביים המתכוננת להתפרץ לשטח רחבת הכותל במוצאי יום כפור, בעת שבחורים יהודים יפגינו ויתקעו בשופר.

יום רביעי, ז תשרי [6.10.43]

היום רבו המתפללים בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.

בהתאם למכתב המושל פנו כבוד הרבנים הראשיים למפקח המשטרה בדבר רשיון לשים שלט עם הודעת הרבנים בדבר אסור השירה בכותל וכו' — על צריף המשטרה בכותל.

יום שני, ט תשרי, ערב יום הכפורים [8.10.43]

הקהל התחיל לנהור לכותל עוד בהשכמת הבוקר והתפלה נמשכה במשך כל היום עד זמן אכילת הסעודה המפסקת. בעקר היה קהל עצום עד למאוד משעת הצהרים עד הערב. גם לפני הצהרים התפלל ובקר קהל של אלפים איש. בשעות שלאחר הצהרים התפללו ובקרו כשמונת אלפים איש. ביחד התפללו ובקרו במשך היום כעשרת אלפים יהודים.

שלא כרגיל בכל שנה העמידה המשטרה משמר מוגבר עוד מהבוקר ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל, בפקוח שני קצינים, אחד יהודי ואחד ערבי, שעמדו במשמר חליפות בשלש משמרות במשך היום. הקצינים היו: מר לנגר, רבינוביץ ופולני, ברוטי, סוסה והסרג'נט עסאלי. מלבדם היה פקוח עליון של קצינים גבוהים בריטיים שהתחלפו גם כן בשלש משמרות במשך היום. הקצינים היו: קפטן ריינא מהמשטרה המרכזית, קפטן דזון ממשטרת המרכז בעיר העתיקה ולוטינגט בורן ממשטרת רם אללה ועליהם בא לפקח מפקד משטרת ירושלים מגור פלנינגאן. מלבד זה עמד במשמר שעות מרובות במשך היום קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון.

משמר המשטרה היה מורכב משוטרים בריטיים ויהודיים ונוטרים יהודיים. הסרג'נט מר קרומהולץ מנהל תחנת רחוב היהודים היה מעמיד את השוטרים והנוטרים היהודים על משמרותיהם.

מלבד זה בקר בכותל מר קיסילוב קצין המחוז היהודי. מר ג'מיל טוקאן קצין המחוז הערבי שהה רוב היום בכותל.

בין המתפללים נראו הרבה חילים יהודים פולניים וארץ ישראליים.

יום השבת, י תשרי, יום הכפורים [9.10.43]

קהל של מאה איש התפלל תפלת כל נדרי וערבית בכותל. מפני החושך לא יכלו לקרא את כל הפיוט של תפלת הערב והקהל הלך לגמור את התפלה בבתי הכנסת.

קצין המחוז מר קיסילוב התפלל את תפלת הערב בכותל. משמר המשטרה בפקוח הקצינים ובראשות מפקד המשטרה מר פלנינגאן עמד עד אחר גמר תפלת ערבית.

בבוקר בשעה 7 התחיל הקהל לבוא לכותל. את התפלה התחלנו בשעה 8.

התפללנו בכותל במשך היום את כל התפלות: שחרית, מוסף, מנחה, נעילה וערבית. האנשים התחלפו בתפלות השונות, בכל זאת היו גם מתפללים קבועים בכל התפלות שביום, ומספרם עלה לאלפים איש. בתפלת מנחה באו להתפלל ממקומות שונים בעיר.

ששה מניינים התפללו תפלת מנחה. גם קראנו בתורה ברחבת הכותל.

בתפלת שחרית עמדה בסך קבוצה גדולה — כעשרים איש — של חילים וקצינים פולניים. התפללו הרבה חילים וקצינים פולניים, ארץ ישראליים, אמריקניים ודרום אפריקניים.

את תפלת הנעילה התחלנו בשעה מאוחרת בכונה לגמור בשעה מאוחרת מפני קדושת השבת.

בשעת תפלת נעילה נתמלאה, כרגיל בכל שנה, רחבת הכותל מהנוער שבא לראות או להשתתף בתקיעת השופר שלאחר התפלה. תפלת ערבית התפללנו תוך הפרעות הנוער הזה. אחר התפלה קדשנו את הלבנה, שלא במנוחה, מפני הגורם הנ"ל.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כחמשת אלפים איש. בתוך המתפללים והמבקרים בערב וביום הכפורים נראו רבנים שונים גם מחוץ לירושלים וראשי מוסדות שונים.

בערב בקר בכותל מר סיר באומן — ממיניסטריון האויריה — שבא ביחד עם ממלא מקום המזכיר הראשי מר סקוט בלוית מר רוחי עבדול־האדי מן המזכירות הראשית. בזמן בקורם קרה האינצידנט הבא: מר רוחי בא בגלוי ראש אל הכותל. חיל יהודי ארץ ישראלי העיר לו על הדבר הזה. כיון שלפי החוק אין להעיר למי שאינו יהודי שעליו ללבוש כובע, ערך קצין משטרת העיר העתיקה לחיל הזה רפורט. הוא אמר לו שאין כל רשות לפי החוק להעיר על הדבר הזה למי שאינו יהודי, ואם חשב שזה אסור לפי החוק היה צריך לפנות אלי בתור הממונה מטעם הרבנים ומוסדות היהודים בכותל ולא לעשות דין לעצמו.

משמר המשטרה התחיל בשעה 7 בבוקר ונמשך עד אחר גמר תפלת הערב בשעה 7 בערב. סדר המשמר היה כיום תמול. במשך היום בקר מפקד המשטרה מר קולונל קלייטיס. קצין המחוז מר קיסילוב התפלל בכותל תפלת מוסף ושב אחרי כן לתפלת נעילה ושהה עד גמר התפלה. גם היום שהה מרבית היום בכותל קצין המחוז מר ג'מיל טוקאן עד אחר גמר התפלה.

בהגיע תפלת הנעילה אחזה המשטרה באמצעים נמרצים מאד. ברחבת הכותל על יד הקיר המערבי הועמדו כחמשים שוטרים בריטיים ששמרו על הסדר. גם בדרך אל הכותל הועמדו משמרות חזקים מאד של שוטרים. מלבד המשמר הרגיל של השוטרים והקצינים שמרו על הסדר הקצינים הבריטיים סטיונזון ממשטרת העיר העתיקה והקפטן ריינא, ומפקד המשטרה מר פלנינגאן היה המפקח על הסדר. מלבדם היו הרבה סרג'נטים בריטיים במשמר.

מפקד המשטרה וקציניו חכו בכותל עד שהקהל התפזר.

בערב יום הכפורים, ביום ששי, פניתי אל קפטן ריינא שעמד אז במשמר ושאלתיו אם קבל איזו פקודה מטעם המשטרה בנדון השלט של הודעת הרבנים. הוא התקשר מיד עם המשטרה המרכזית ומסר להם את מה שמסרתי לו בנדון זה. אחר זמן באה תשובה מאת מפקד המשטרה מר פלנינגאן שיש לנו רשות לשים את השלט הזה על צריף המשטרה ברחבת הכותל. אחרי זה בא הרב שמואל אהרן ובר מזכיר הרבנות הראשית עם רשיון המשטרה לכך. בערב כשמר פלנינגאן בא אל הכותל הסביר לו מר קיסילוב את תוכן ההודעה.

ב״ה יום שני, יב תשרי תשד [11.10.1943]

בתשובה למכתב כבוד הרבנים שליט״א למושל המחוז בדבר סדור ההקפות ביום שמחת תורה על יד הכותל כותב המושל אל הרבנים כי לא חל כל שנוי בהוראת הנציב העליון לארץ ישראל בנדון זה וכי אין להרשות טכס זה בלוית שירה, רקוד ומחיאת כפים.

כבוד הרבנים שליט״א במכתבם אל המושל כותבים, כי בתשובה למכתבם מיום יג טבת תשג קבלו את הודעת המושל בתשומת לב ונתנו הוראות לבא כחם על יד הכותל לערוך את שבע ההקפות ביום שמחת תורה בלי לוית שירה ורקוד כי אם בלחן התפלות.

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם שעות התפלה בחגים. בהזדמנות זו דברתי עם מר קיסילוב בדבר סדרי ההקפות בשמחת תורה. מר קיסילוב אמר לי כי כונת הממשלה היא כי אפשר לערך את שבע ההקפות רק בלחן התפלה המקובל, שלא בלוית שירה וכו׳. אמרתי למר קיסילוב כי ברוח זה נתנו לי כבוד הרבנים שליט״א הוראות.

יום רביעי, יד תשרי [13.10.43]

בשעה חמש בערב הציבה המשטרה את המשמר המוגבר בדרך אל הכותל וברחבה. הפקוח היה בידי הקצינים: מר לנגר ומר ברוטי, והקצין הבריטי מר סטיונזון. שמרו על הסדר נוטרים יהודים.

קצין המחוז מר קיסילוב שהה בכותל בשעת התפלה. קצין המחוז מר ג׳מיל טוקאן שהה בכותל יחד עם משמר קציני המשטרה עד גמר תפלת ערבית.

יום חמישי, טו תשרי, יום הראשון לחג הסוכות [14.10.43]

בליל החג התפלל מנין מצומצם את תפלת ערבית של החג בכותל.

בשעה 6.30 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלה. תפלת שחרית ומוסף נמשכה עד שעה 12.15 בצהרים. תפלות המנחה התחילו בשעה 3 אחר הצהרים ונמשכו עד זמן תפלת ערבית. תפלת ערבית התפללו שוב במנין מצומצם. כמו כן קראו בתורה ברחבה. שבעה מנינים קראו בתורה. היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים.

במשך היום התפללו ובקרו כתשעת אלפים יהודים.

משמר המשטרה התחיל בשעה 7 בבוקר והמשיך עד שעה 7 בערב בפקוח הקצינים שהתחלפו בשלש משמרות במשך היום, בכל משמר קצין יהודי וערבי.

הקצינים היהודים היו: מר לנגר, רבינוביץ והסרג'נט קרומהולץ מנהל תחנת רחוב היהודים. הקצינים הערבים היו: מר ברוטי והסרג'נטים עסאלי וראשיד. מלבדם היו במשך היום סרג'נטים בריטיים תורניים. במו כן עמד על המשמר שעה מרובה חליפות במשך היום הקצין הבריטי מר סטיונזון, קצין משטרת העיר העתיקה. קצין המחוז מר קיסילוב שהה אחר הצהרים שעה מרובה בכותל. שמרו בכותל ובדרך אל הכותל נוטרים יהודים.

יום הראשון של החג עבר בכותל בסדר גמור.

יום שני, טז תשרי, א דחול המועד סוכות [15.10.43]

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל התפלל תפלת מנחה בכותל, אתו התפללו הרב הראשי לאלכסנדריה הרב משה ונטורה[175] והרב יוסף לוי חבר הרבנות הראשית לארץ ישראל וקבוצת רבנים ספרדים.

יום השבת, יז תשרי, ב דחול המועד סוכות [16.10.43]

השבת היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים בכותל. באו להתפלל מניינים שלמים מבתי כנסת שונים שבעיר. במשך היום התפללו ובקרו יותר מחמשת אלפים יהודים.

בין המתפללים והמבקרים חילים וקצינים יהודים, פולנים וארץ ישראליים. סרג'נט בריטי תורני בקר פעמים אחדות בכותל במשך היום.

אינצידנט קטן קרה בשעת תפלת מוסף: ערבי שכן הגר בקצה הרחבה, שרצה לעבור את הרחבה לביתו, טען לפני השוטר הבריטי התורני שהיהודים המתפללים לא נתנו לו לעבור לביתו, דחפו אותו וסחבוהו בבגדיו וגם הכוהו. השוטר הבריטי התורני וגם אני פיסנו אותו. חוץ מן המקרה הזה עבר כל היום בסדר גמור.

ב"ה יום ראשון, יח תשרי תשד, ג דחול המועד סוכות [17.10.1943]

מניינים אחדים התפללו תפלת מוסף על יד הכותל, מנין אחד התפלל גם תפלת שחרית. היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים במשך היום. בערך אלפים יהודים התפללו ובקרו במשך היום.

בשעת הצהרים עבר דרך רחבת הכותל מושל מחוז ירושלים מר ביילי בלוית קצין צבאי.

יום שני, יט תשרי, ד דחול המועד סוכות [18.10.43]

גם היום התפללו מניינים אחדים תפלת מוסף ומנין אחד תפלת שחרית. במשך היום התפללו ובקרו בכותל כשלשת אלפים יהודים.

בין המתפללים היום בכותל היה הרב טולידאנו, הרב הראשי לתל אביב.

יום שלישי, כ תשרי, ה דחול המועד סוכות [19.10.43]

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כאלפים וחמש מאות יהודים.

175. הרב ד"ר משה ונטורה, לשעבר רב ראשי באלכסנדריה של מצרים, עתה רב בתל אביב.

יום רביעי, כא תשרי, יום הושענא רבה [20.10.43]

עם השכמת הבוקר התחלנו בתפלה. התפללו תפלה שלמה: שחרית עם הושענות והקפות, עם חביטת הושענות בקצה הרחבה, ותפלת מוסף. יותר מעשרה מנינים התפללו תפלת מוסף.

במשך היום התפללו ובקרו כאלפים וחמש מאות יהודים. בין המתפללים והמבקרים במשך חג הסוכות היו הרבה קצינים וחילים יהודים כמעט מכל האומות הלוחמות של בני הברית. קרוב לעשרים וחמשת אלפים יהודים התפללו ובקרו במשך שבעת ימי החג.

כל החג עבר בסדר גמור ובשקט.

יום חמישי, כב תשרי, חג שמחת תורה [21.10.43]

בליל שמחת תורה התפלל מנין מצומצם תפלת ערבית בכותל. הקפות הערב לא סודרו בכותל והמתפללים הלכו לבתי הכנסת לגמור את התפלה.

בשעה 6.45 בבוקר התחילו בתפלה. התפללו תפלת שחרית עם קריאת התורה ותפלת מוסף. בהתאם להוראת כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל ערכנו את שבע ההקפות מסביב לשולחן הקריאה רק בלחן התפלות בלי לוית שירה ורקודים כנהוג בבתי הכנסת וגם בכותל בכל השנים עד היום. לפני עריכת ההקפות הכרזתי בפני קהל המתפללים את ההוראה הנ"ל של הרבנים. הקהל קבל את ההוראה בצער רב אבל במשמעת חמורה. בשלשה מנינים אחד אחרי השני ערכו הקפות לפי הוראת הרבנים הנ"ל, בלי שקרתה הפרה כה שהיא במשמעת, ועריכת ההקפות עברה בשלום ובסדר. קצין המחוז מר קיסילוב היה בכותל במשך כל זמן התפלה לפני הצהרים עד גמר ההקפות.

אחר הצהרים היו המון מנינים לתפלת מנחה. שני מנינים התפללו תפלת ערבית. התפלה נגמרה בשעה 6.45 בלילה.

בין המתפללים והמבקרים במשך היום היו הרבה קצינים וחילים יהודים ארץ ישראליים, פולניים ובריטיים. באחד המנינים התכבד קפטן יהודי בריטי בחתן תורה וקרא בעצמו את הפרשה. אחר הקריאה, בשעת תפלת יזכור, אמר תפלת אל מלא רחמים לכל החילים היהודים שנספו במלחמה.

המשטרה הפקידה משמר מוגבר במשך יום החג. המשמר הועמד בליל החג, כשעתים לפני התחלת החג, ועמד עד אחר תפלת ליל החג. ביום החג הועמד המשמר בשעה 7 בבוקר וגמשך עד גמר תפלת ערבית במוצאי החג.

שמרו על הסדר בדרך אל הכותל וברחבה שוטרים ונוטרים יהודים בפקוח שני קצינים — יהודי וערבי — שהתחלפו בשלש משמרות במשך היום, לבד ממשמר מיוחד בליל החג. הקצינים היו: מר לנגר, רבינוביץ ופולני. מר ברוטי, עסאלי והסרג'נטים עסאלי וראשד. מלבד זה עמד במשמר שעה מרובה במשך היום ובליל החג קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. מפקד משטרת ירושלים מר מג'ור פלנינגאן שהה בכותל בזמן התפלה בליל החג וביום החג משעת הערב עד גמר תפלת ערבית.

ביום החג בקר את המשמרות הסרג'נט הבריטי התורני מר סנדל ובמשך שבעת ימי הסוכות בקר את המשמרות בכותל הסרג'נט הבריטי מר מק גיון.

במשך יום חג שמחת תורה לא קרה כל מקרה והחג עבר בסדר גמור. אחר גמר התפלה במוצאי החג הודיתי למפקד המשטרה מר פלנינגאן ויתר הקציגים — בשם הרבנים והמוסדות — על הסדר הגמור שהיה במשך ימי חג הסוכות ושמחת תורה.

ביום הושענא רבה, בשעה 4 אחר הצהרים, התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א, תפלת מנחה. הוא בא בלוית חותנו הרב הילמן ובלוית בנו. מר קרומהולץ מנהל תחנת משטרת רחוב היהודים לוה אותו.

במשך חג שמחת תורה היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים שהגיע בערך לחמשת אלפים יהודים. בקר בחג בכותל קצין המחוז מר ג'מיל טוקאן.

יום השבת, ראש חודש מרחשון [30.10.1943]

קהל חשוב של מתפללים היה היום, ביחוד לפני הצהרים. הרבה מניינים התקימו לתפלת מוסף. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים יהודים.

ב"ה יום ראשון, ב מרחשון תשד [31.10.1943]

הערב התפלל בכותל האדמו"ר מסדיגורה־פשמישל בלוית חסידיו.

יום שלישי, ד מרחשון [2.11.43]

הערב התפללו בכותל האדמו"ר מטשורטקוב והאדמו"ר מסדיגורה־פשמישל עם קהל גדול של חסידים — יותר ממאה איש — שבאו מן הכנוס שהתקים בבית הכנסת תפארת ישראל בעיר העתיקה לרגל ההלולא של האדמו"ר רבי ישראל מרוזין ז"ל.

מר יוסף וינברג הודיע לי כי הגיש למושל מחוז ירושלים קובלנה נגד זה שלא נתנו ליהודים לעבור בימי חג הסוכות דרך שער שכם ודרך רחוב דוד ורחוב השלשלת אל הכותל. הוא דורש להוכיח לו כי הדבר נעשה לפי החוק.

יום השבת, ח מרחשון [6.11.43]

בין המתפללים השבת על יד הכותל קבוצה מהנוער הדתי — כחמשים איש — ממקוה ישראל. הקבוצה היא מילדי פליטי טהרן שהסתדרו במקוה ישראל.

ב"ה יום רביעי, יב מרחשון תשד [10.11.1943]

בשעה 10.55 לפני הצהרים נזרקו שלש אבנים ברחבת הכותל. האבנים נפלו על יד צריף המשטרה שברחבת הכותל. לא נזוק איש. האבנים באו מצד הרחוב שעל יד שער הזאויה הימנית של הכותל. באותה שעה עמד במשמר נוטר ארץ ישראלי (ערבי) על יד השער הנ"ל. השוטרים הבריטיים התורניים רצו מיד לכוון שממנו באו האבנים ופקדו על הנוטר הארץ ישראלי לתפוס את הזורק. הנוטר הארץ ישראלי לא הצליח לתפוס את הזורק. אמרתי לשוטרים התורניים שהנוטר לא התאמץ כראוי לתפוס את הזורק שזרק מקרבתו. השוטרים קראו את הנוטר ואני הייתי המתורגמן בין השוטרים הבריטיים והנוטר הערבי. לשאלת השוטרים ענה הנוטר כי לא ראה שמי שהוא בקרבתו זרק אבנים

אבל כשהעירו לו כי נזרקו אבנים ברחבת הכותל התחיל לרדוף אחר נער ערבי שהסתובב בקרבתו וההוא התחמק ממנו. הנוטר אמר לי כי הוא יכיר את הנער ההוא, הוא „חלילי" (חברוני) וברור לו כי יתפוס אותו. השוטרים פקדו על הנוטר לחפש אחר הנער הזורק את האבנים ולהביא אותו אליהם. אחר חצי שעה שב הנוטר ואמר כי לא מצא את הנער אבל במשך היום יעלה בידו לתפסו.

בקשתי מהשוטרים התורניים לערוך רפורט על מקרה הזריקה ועל ההתנהגות הרשלנית של הנוטר. השוטרים ערכו רפורט וגם התקשרו עם הקצין הבריטי מר סטיונזון בנדון זה.

יום חמישי, יג מרחשון [11.11.43]

בקרתי הבוקר במשרד משטרת העיר העתיקה בקשר עם מקרה זריקת האבנים תמול ברחבת הכותל. הקצין מר סטיונזון לא היה במשטרה, מסרתי על המקרה לסרג'נט הבריטי התורני. הסרג'נט הראה לי את הרפורט שנמסר לקצין הבריטי על ידי השוטרים הבריטיים התורניים בכותל.

בקרתי שוב במשרד משטרת העיר העתיקה בקשר עם זריקת האבנים ברחבת הכותל. דברתי עם הקצין מר סטיונזון בקשר עם אדישות הנוטר הארץ ישראלי לתפיסת הנער הזורק את האבנים. אמרתי לקצין כי הנני מצטער מאד על זה שעלי לקבול נגד שוטר בתפקיד אבל הענין מצער עוד יותר, כי לפי דעתי היה עולה בידי הנוטר הארץ ישראלי לתפוס את הנער הזורק שהיה בקרבתו, ועתה אחר שהנוטר אמר שהוא מכיר את הנער שהסתובב בקרבתו עליו למצוא את הנער הזה ולמסור אותו למשטרה. הקצין הבטיח לי כי הוא ישחרר את הנוטר הזה מתפקידו כדי שיוכל למצוא את הנער ולהביא אותו אל המשטרה. הקצין אמר לי כי הוא כותב רפורט בנדון זה אל מפקח המשטרה.

יום ששי, יד מרחשון [12.11.43]

הנוטר הארץ ישראלי הצליח לתפוס היום את הנער שזרק את האבנים ומסרו למשטרת העיר העתיקה.

יום השבת, טו מרחשון [13.11.43]

לפני הצהרים התפללו ובקרו בכותל כרגיל בכל שבת.

אחר הצהרים היה קהל קטן מאד בהשואה לשבת רגילה, כנראה מסבת סגירת החנויות בעיר העתיקה ושביתת הערבים בדרך אל הכותל.

ב"ה יום רביעי, יט מרחשון תשד [17.11.1943]

הסבו את תשומת לבי שהאבן השביעית בשורה השניה של הכותל קרוב לימין הכותל נקלפה בקצה וחותכה, נראה שמי שהוא קלף אותה בסכין חדה. לפי השערתי נעשה הדבר על ידי חילים שמחפשים תמיד לקחת מן הכותל לזכרון.

מסרתי על הדבר מיד לשוטרים הבריטיים התורניים בכותל ובקשתי מהם לערוך בשמי קובלנה ביומן המשטרה ולהודיע על הדבר מיד לקצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון. השוטרים ערכו רפורט ביומן והתקשרו מיד עם הקצין בנדון זה.

ב״ה יום שני, כד מרחשון תשד [22.11.1943]
שמעתי הבוקר כי היום יבקרו בכותל קציני משטרה גבוהים עם קציני מהצבא.

הבוקר בקר בכותל הסרג׳נט הבריטי התורני מר לורנס, הראיתי לו את האבן השבורה והבאתי לתשומת לבו את השערתי כי זה נעשה על ידי חילים המבקרים בכותל. מסרתי לו עובדה שהיתה לפני שבועים כשאחד החילים המבקרים בכותל נגש עם אבן גדולה אל הכותל על מנת לקצוץ התיכת־אבן מאבני הכותל. לחיל הזה לא נתנו להפיק זממו, אבל האבן הזאת נקלפה בסכין חדה ועלה בידי הקולף להסתיר מעשהו מעין רואים. הסרג׳נט אמר לי כי הוא שמע על הרפורט שמסרו בנדון זה השוטרים התורניים בכותל.

הקצין הבריטי מר סטיונזון ממשטרת הכותל בקר בכותל ביחד עם קצין צבאי בדרגת ליוטיננט־קולונל. מר סטיונזון מסר לקצין הצבאי פרטים והראה לו את ספר החוקים של הכותל. מרחבת הכותל הלך אתו לכוון הר הבית.

יום השבת, כט מרחשון, ערב ראש חודש כסלו [27.11.43]
השבת מברכים את החודש התפללו ובקרו על יד הכותל כאלפים וחמש מאות יהודים. בין המבקרים מר קירשנר[176] מדרום אפריקה. בין המתפללים משפחות שהגיעו השבוע מטרנסילוניה־רומניה שבאו להשתקע בארץ.

ב״ה יום שני, ראש חודש כסלו תשד [29.11.1943]
כחמש מאות יהודים התפללו על יד הכותל לרגל ראש החודש.

יום רביעי, ד כסלו [1.12.43]
אתמול בבוקר באו בפעם הראשונה שני פועלים מפועלי הנקיון של העיריה לנקות את רחבת הכותל. הם אמרו שיש להם פקודה מיוחדת לנקות היום את רחבת הכותל ואת הרחוב אל הכותל והמסגד. נראה שמתכוננים לאורחים שיבואו לבקר בכותל.

יום חמישי, ה כסלו [2.12.43]
הבוקר בשעה 9.30 בקרו בגג הזאוויה השמאלית של הכותל קבוצת גנרלים בריטיים ואמריקניים, 4 בריטיים ו־4 אמריקניים, בלוית מפקד משטרת ירושלים מר פלנינגאן וקצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון ועוד קצינים מהבולשת והמשטרה. מגג הזאוויה עמדו והתבוננו אל הכותל. כומר בריטי מסר להם באורים. כפי שמוסרים שנים מהקבוצה היו: ראש המטה האמריקני גנרל מרשל[177] והאדמירל הבריטי מר קנינגהיים[178]. הם שהו כעשרה רגעים על הגג והלכו אחרי כן בכוון להר הבית.

176. מר ב. קירשנר היה יושב ראש ההסתדרות הציונית בדרום אפריקה ובשעתו היה האדם בעל ההשפעה הגדולה ביותר ביהדות זו.

177. גנרל ג׳ורג׳ מרשל, ראש המטות המאוחדים בצבא ארצות הברית במלחמת העולם השניה. לאחר מכן שמש כשר החוץ בממשלתו של הנשיא טרומן. גנרל מרשל ידוע בתכניתו המפורסמת להושטת עזרה כלכלית לארצות הנפגעות.

178. האדמירל סיר קנינגהיים, שמש בתפקיד הנציב העליון האחרון בארץ, לפני הקמת המדינה.

יום השבת, כא כסלו [18.12.43]

צנורות השופכין שברחוב השכונה המערבית אשר על יד הכותל נשברו וכל הרחוב מלא שופכין ואי אפשר לעבור דרך הרחוב הצר לאלה שבאים אל הכותל דרך המדרגות מבלי להכנס בתוך הבוץ והרפש. פניתי אפוא הבוקר אל השוטרים התורניים הבריטיים אשר בכותל. לבקשתי התקשרו עם העיריה ומסרו לה את העובדה הזאת ובקשו לתקן את צנור השופכין.

ב"ה יום ראשון, כב כסלו תשד [19.12.1943]

מפועלי הנקיון של הרחוב הודיעו לי כי היום בקר בשכונת המערבים מר קלייטון מהמחלקה הסניטרית של העיריה בקשר עם ההודעה שמסרנו על דבר הצנור השבור.

יום שני, כג כסלו — יום שלישי, א טבת [20—28.12.43]

במשך הימים הנ"ל שכבתי חולה במטה בחום ולא יכולתי לפי פקודת הרופא לרדת מן המטה. אני מוסר עתה מהימים האלה ממה שהתהוה בכותל על פי מה שמסרו לי שמש הכותל מר מיוחס ובני מר ישעיה שלפי בקשתי עמד במשמר בכותל ביום השבת.

יום השבת, כח כסלו [25.12.43]

ביום השבת התפלל ובקר בכותל קהל עצום מאד. משערים כי במשך היום התפלל ובקר קהל של קרוב לשלשת אלפים איש.

ב"ה יום שני, ל כסלו תשד, ראש חודש טבת [27.12.1943]

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כאלף יהודים.

בשעה 4 אחר הצהרים נזרקה אבן גדולה על ידה של האשה מרת כדיה, תימניה הגרה בשכונת מחנים. היא קבלה מכה חזקה ונפצעה בידה. זב ממנה הרבה דם. עשו לה תחבושת מצמר גפן שהיה במקום. לא היה במקום דבר אחר הדרוש לעזרה ראשונה.

מר מיוחס מסר מיד על המקרה לשוטר הבריטי התורני והוא רשם רפורט ביומן המשטרה. גם הודיע על הדבר למשטרת העיר העתיקה.

לפי מה שמסר לי מר מיוחס באה האבן משער הזאויה הימנית של הכותל. לא עמד אז במשמר כל שוטר. היו שתי נשים שראו את הזורק: נער ערבי כבן 14 שנה, לבוש במעיל כחול. השמש מר מיוחס לא שם לב לקבל שמות הנשים והכתובות שלהן.

רבע שעה אחר המקרה בא סרג'נט בריטי תורני אל הכותל. מר מיוחס מסר לו על המקרה והראה לו את הפצועה, האשה הנ"ל. הסרג'נט נתן מיד פקודה לשוטרים התורניים לשלוח את הפצועה אל תחנת המשטרה ולקבל ממנה רפורט על המקרה.

יום שלישי, א טבת [28.12.43]

בקרתי את קצין העיר העתיקה מר סטיונזון בקשר עם מקרה זריקת האבן ופציעת האשה. הוא אמר לי שקבל כבר רפורט בנדון זה וישלחנו אל המושל.

אמרתי לו כי באתי לדבר אתו בנדון זה שאין שוטר על יד שער הזאויה הימנית של הכותל, וכשאין שוטר הלא מקרים שכאלה ישנו. מר סטיונזון אמר לי כי בהורף אי אפשר להעמיד שוטר במשמר במקום הזה.

ב״ה יום שלישי, ח טבת תשד [4.1.1944]

לעת ערב, לפני זמן תפלת ערבית, בקרו בכותל רבי בריקנר [179] — שליחו של הנשיא רוזבלט — עם קבוצת קצינים יהודים מאמריקה.

יום חמישי, עשרה בטבת [6.1.44]

היום בקר בכותל קהל יותר גדול מאשר ביום רגיל אחר.

פועלי העיריה התחילו היום בעבודת תקון האינסטלציה של צנורות השופכין שברחוב המערבים ההולך אל הכותל. התחילו את העבודה בכוון מערב הכותל מהדרך ההולכת אל שוק השלשלת. נראה שימשיכו אחר כך את העבודה גם בכוון הדרך ההולכת אל המדרגות בדרך החדשה ששמה, כפי שהודעתי, אי אפשר לעבור את הדרך מסבת קלקול צנורות השופכין.

יום השבת, יב טבת [8.1.44]

בין המבקרים היום בכותל היתה קבוצה גדולה של חילים וקצינים מדרום אפריקה. ביניהם היו חמשה חילים שהודיעו לנו שהם יהודים. נתתי באורים לקפטן היהודי ולחילים היהודים על הכותל וסדרי התפלה. בזמן בקור הקבוצה הנ״ל הספיק חיל יהודי אחד לקרוא קריאת שמע ולהתפלל שמונה עשרה.

בדרך כלל מבקרים בזמן האחרון הרבה חילים וקצינים יהודים, בעקר אמריקניים, דרום אפריקניים ופולניים.

ב״ה יום שני, יד טבת תשד [10.1.1944]

במשמר התורני שעל יד הכותל אחר הצהרים היו שוטר בריטי ושוטר ע ר ב י במקום שני שוטרים בריטיים הנמצאים תמיד במשמר.

יום שלישי, טו טבת [11.1.44]

גם היום לפני הצהרים היה שוטר ע ר ב י במקום השוטר הבריטי התורני. לשאלתי אמר לי השוטר הבריטי כי מסבת מחלתו של השוטר הבריטי השני בא במקומו שוטר ערבי. הוא הסביר לי כי יש מחסור בשוטרים בריטיים.

אחר הצהרים היה המשמר בסדר: שני שוטרים בריטיים כרגיל.

יום השבת, יט טבת [15.1.44]

בליל השבת התפלל רק מנין מצומצם את תפלת קבלת שבת וערבית על יד הכותל, בגשם השוטף.

179. הרב ד״ר ב. בריקנר, היה הרב הצבאי הראשי של צבא ארצות הברית. הוא נשלח על ידי הנשיא רוזבלט כנציגו האישי לדת היהודית (השנים האחרים היו כומר קתולי וכומר פרוטסטנטי), לעבור בכל הארצות שבהן חוגים חילי ארצות הברית ולעמוד על אורח חייהם. ד״ר בריקנר היה ממונה על 240 רבנים צבאיים. הוא בקר בכותל בלוית המגיור לב עוזרו הראשי והרב קפטן פרידמן.

במשך יום השבת התפלל קהל יותר קטן מהרגיל בכל שבת, מסבת הקור החזק.

כשבאתי אחר הצהרים אל הכותל אמר לי השוטר הבריטי התורני כי בשעת הצהרים היה בכותל הסרג'נט הבריטי מר היקמן — המשמש במשטרת העיר העתיקה כממלא מקום של הקצין הבריטי מר סטיונזון שיצא לחופשה — ושאל עלי, הוא אמר לשוטרים הבריטיים התורניים שימסרו לי כי הוא חפץ להתראות אתי.

ב"ה יום ראשון, כ טבת תשד [16.1.1944]

הייתי פעמים בתחנת המשטרה של העיר העתיקה. התראיתי עם הסרג'נט הבריטי מר היקמן. הוא הודה לי על שבאתי אליו לתחנה. הוא שאלני אם יש לי להתאונן נגד השוטרים הבריטיים התורניים בכותל ביחסם למלוי חובתם כלפי היהודים הבאים להתפלל בכותל. הוא אמר לי שהוא שואל זאת ממני לרגל קובלנה שהמשטרה קבלה בנידון זה.

אמרתי לסרג'נט שבדרך כלל אין לי מה להתאונן, ואדרבה השוטרים הבריטיים שבכותל מתיחסים יפה ועוזרים לי תמיד כשאני בא אליהם בקובלנות בזמן שיש מקרים ברחבת הכותל, רושמים תמיד ביומן המשטרה את קובלנותי ומקשרים אותי מיד עם קצין המשטרה האחראי על הסדרים בכותל. מסרתי לו שברפורט השנתי שלי שמסרתי בסוף השנה לכבוד הרבנים הראשיים ולמוסדות של היהודים הדגשתי בפרוש את היחס הטוב שאני מוצא אצל השוטרים הבריטיים התורניים בכותל. אולם, העירותי על מקרה אחד שהיהודים מוצאים את עצמם נפגעים ברגשותם על ידי מנהגם של שוטרים א ח ד י ם שכשהם יושבים בצריף המשטרה שבכותל הם מרימים את רגליהם ושמים אותן על חלון הצריף המכוון כלפי הכותל. אמרתי לו כי היהודים מוצאים את עצמם נפגעים על ידי זה לפי שהם רואים בזה זלזול בקדושת הכותל על ידי אלה שנוהגים כך. אמרתי לו בפרוש כי ר ק ש ו ט ר י ם א ח ד י ם עושים את זה ואני מבקש ממנו להעיר להם על כך.

הסרג'נט מר היקמן הבטיחני שהדבר יתוקן והודה לי מאד על דברי.

יום שני, כא טבת [17.1.44]

נודע לי כי הקובלנה שהוגשה למשטרה נגד יחס השוטרים הבריטיים בכותל — הוגשה על ידי ה ב י ש ו ף ה ב ר י ט י ב א ר ץ י ש ר א ל. אמרו לי כי הבישוף הגיש את הקובלנה על יסוד הודעה שמי שהוא מהיהודים מסר לו.

עבודת תקון האינסטלציה של צנורות השופכין בשכונת המערבים שעל יד הכותל נמשכת. הפועלים והשיכים הגרים בסביבת הכותל אמרו לי כי העבודה תמשך גם בכוון הדרך ההולכת אל הכותל מצד דרך המדרגות שאין כל אפשרות כמעט לעבור שמה מסבת הרפש המכסה את כל רוחב הדרך הזאת.

יום רביעי, כג טבת [19.1.44]

במשמר התורני של המשטרה שעל יד הכותל עמד לפני הצהרים שוטר י ה ו ד י יחד עם השוטר הבריטי התורני במקום המשמר הרגיל של שני שוטרים בריטיים.

יום השבת, כו טבת [22.1.44]

בליל שבת התפלל מנין מצומצם תפלת קבלת שבת וערבית בגשם השוטף.

במשך היום לא היה קהל גדול מסבת מזג האויר הרע אבל היו הרבה מבקרים מהצבא, ביניהם חילים וקצינים יהודים אמריקניים ודרום אפריקניים.

ב"ה יום שלישי, כט טבת תשד, ערב ראש חודש שבט [25.1.1944]

כרגיל בכל ערב ראש חודש באו גם היום מתפללים יותר מאשר בכל יום אחר. במשך היום התפללו ובקרו כאלף יהודים.

המוכתרים של סביבת הכותל מסרו לי כי קצין המחוז מר ג'מיל טוקאן הזמין אותם אליו והוכיח אותם על המקרה האחרון של זריקת האבן ברחבת הכותל ופציעת יד האשה התימנית. הם הבטיחו לו כי יזהירו את כל הבחורים שלהם שלא לגרום ליהודים הבאים אל הכותל כל הפרעות.

גם השיכים של הסביבה דברו אתי ושאלו אותי על המקרה הזה. הם אמרו לי שהזורק איננו מן השכונה המערבית שבסביבת הכותל, בלי כל ספק שזהו אחד מן החוץ שעשה זאת להכעיס את היהודים ואותם.

במשמר התורני שלפני הצהרים עמד שוטר יהודי יחד עם השוטר הבריטי התורני.

במשמר שלאחר הצהרים עמד שוטר ערבי יחד עם השוטר הבריטי התורני.

בפנים צריף המשטרה שברחבת הכותל שמה המשטרה על הקיר פקודה של מפקד המשטרה, הדורשת מן השוטרים התורניים של הכותל להזהר בכבוד היהודים והכותל ולא להרים את הרגלים כלפי הכותל בשעת ישיבתם בצריף המשטרה שברחבת הכותל.

יום רביעי, ראש חודש שבט [26.1.44]

גם היום רב מספר המתפללים בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות יהודים.

יום שש', ג שבט [28.1.44]

במשמר שלאחר הצהרים עמד שוטר יהודי יחד עם השוטר הבריטי התורני.

עבודת פועלי העיריה בסדור האינסטלציה והביוב בדרך אל הכותל מצד רחוב השלשלת נגמרה. מנהל העבודה אמר לי כי מיד אחר השבת יתחילו בעבודת הביוב בתוך השכונה המערבית בדרך אל הכותל מצד המדרגות, במקום שכל הביוב הוא מקולקל והדרך לכל רחבה מלאה רפש ואין כל אפשרות לעבור בה. היהודים שמחים מאד על תקון הביוב ועל זה שיוכלו לעבור אל הכותל בלי כל הפרעה.

יום השבת, ד שבט [29.1.44]

השבת לפני הצהרים היה קהל חשוב מאד של מתפללים ומבקרים בכותל. במשך חצי היום שלפני הצהרים התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות יהודים. ביחוד רבו היום המבקרים מבין הצבא מכל העמים השיכים לבנות

הברית. בין המבקרים היתה קבוצה גדולה של כמרים צבאיים שעמדו זמן רב והתבוננו בתפלה. כשהלכו אמרו: שלו לא היו רואים בעיניהם לא היו מאמינים.

ב"ה יום שני, ו שבט תשד [31.1.1944]

הבוקר התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א, לפני נסעו לטורקיה.

עלי למסור בזה לתשומת לב כבוד הרבנים הראשיים והנהלת המוסדות שלנו על העובדה שלאחר בטול ההאפלה בירושלים והדלקת מנורות בכל הרחובות בעיר העתיקה פסחה העיריה על הדלקת שתי המנורות שעל יד הכותל. היהודים מתפללי הכותל מתאוננים מאד על זה שבלילי שבתות ביחוד קשה להתפלל מתוך הסדורים בחשכה, ומכיון שישנה כבר האפשרות לתקן את הדבר הזה על ידי הדלקת המנורות שעל יד הכותל למה תמנע העיריה מלתת את הפקודה הדרושה להדליק גם את המנורות הללו.

היום התחילו בהכנות לעבודת הביוב בדרך המדרגות אל הכותל.

במשמר שלפני הצהרים עמד היום שוטר ערבי יחד עם השוטר הבריטי התורני ברחבת הכותל.

כמו כן עמד במשמר בשבת לפני הצהרים שוטר ערבי יחד עם השוטר הבריטי.

מאז מקרה זריקת האבן ברחבת הכותל ופציעת יד האשה עומד כבר בכל יום שוטר ארץ ישראלי (ערבי) על יד שער הזאויה הימנית של הכותל מלמעלה.

יום השבת, כה שבט [19.2.44]

קהל גדול התפלל ובקר היום בכותל. במשך היום התפללו ובקרו יותר מאלפים יהודים. בין המתפללים קצינים יהודים בריטיים ואמריקניים.

עבודת תקון הביוב בדרך אל הכותל מצד המדרגות כמעט שנגמרה והתחילו בתקון הביוב במבוי שעל יד בית הכבוד הצבורי שעל יד רחבת הכותל.

ב"ה יום רביעי, כט שבט תשד, ערב ראש חודש אדר [23.2.1944]

במשך היום התפללו ובקרו יותר מחמש מאות יהודים.

עבודת תקון הביוב מצד הדרך אל הכותל מן המדרגות נגמרה והעבודה נמשכת על יד בית הכבוד הצבורי שעל יד הרחבה.

יום השבת, ב אדר [26.2.44]

בין המתפללים והמבקרים היום בכותל היו הרבה חילים וקצינים יהודים ארץ ישראליים, אמריקניים, בריטיים, צרפתיים וצ'כיים.

במשמר המשטרה שלאחר הצהרים היה שוטר ארץ ישראל (ערבי) יחד עם השוטר הבריטי, במקום שני שוטרים בריטיים.

ב"ה יום ראשון, ג אדר תשד [27.2.1944]

עבודת תקון הביוב על יד בית הכסא הצבורי שעל יד רחבת הכותל נגמרה והתחילו היום בתקון הביוב בדרך שעל יד המבוי הנכנס אל הכותל.

יום חמישי, ז אדר [2.3.44]

היום היה קהל המתפללים בכותל יותר מאשר ביום רגיל.

היום התחילו בתקון הביוב במבוי הכניסה אל רחבת הכותל.

הקצין הבריטי של העיר העתיקה ששב מחופשתו בקר בכותל. הוא מסר פקודה לפועלים העובדים בעבודת הביוב לא לעבוד ביום השבת כדי לא להפריע למהלך תנועת המתפללים בכותל ביום השבת. הודיתי לקצין על ההבר הזה. דברתי אתו גם על שאלת המאור ברחבת הכותל ובקשתיו שהמשטרה מצדה תעשה גם כן צעדים בדבר הארת המנורות שעל יד הכניסה אל מבוי הכותל ושעל יד שער הזאויה הימנית של רחבת הכותל מלמעלה. הוא אמר לי כי אף שאין זה מתפקידו בכל זאת ינסה לפעול בזה.

בשיחה שהיתה לי היום עם המוכתרים של רחוב השלשלת ושכונת המערבים שבסביבת הכותל — הודו לי על שבהשתדלות היהודים סודרה עבודת הביוב בכל השכונה המערבית שעל יד הכותל.

יום השבת, ט אדר [4.3.44]

בהתאם לפקודת הקצין מר סטיונזון לא היתה כל עבודה השבת על יד הכותל והמעבר אל הרחבה של הכותל היה חפשי.

בין המתפללים היום על יד הכותל, קבוצת חילים יהודים צרפתיים מטוניס.

ב"ה יום שני, יא אדר תשד [6.3.1944]

מר קלייטון, מנהל המחלקה הסניטרית של העיריה, בקר היום את עבודת הביוב שעל יד רחבת הכותל.

אשה אחת אשכנזית מגרי רחוב היהודים בעיר העתיקה, חולת רוח, הפריעה למתפללים. לפי בקשתי התקשרה המשטרה התורנית הבריטית בכותל עם משטרת רחוב היהודים וזו שלחה שוטר יהודי שהוציא את האשה הזאת מן הרחבה.

יום שלשי, טו אדר [10.3.44]

היום נגמרה כל עבודת הביוב בדרכים ובמבואות המוליכים אל הכותל לשביעת רצון כל המתפללים והמבקרים בכותל שמסבת קלקול הביוב בכל השטח הזה לא יכלו לעבור כמעט אל הכותל בזמן האחרון.

ב"ה יום ראשון, יז אדר תשד [12.3.1944]

היום התחילו בסדור אינסטלציה חשמלית בצריף המשטרה של רחבת הכותל על מנת להמשיך קו חשמל בתוך הצריף של המשטרה. קבוצה גדולה של נשים פולניות־נוצריות בקרה בכותל וכולן הכניסו פתקאות תפלה לתוך הכותל.

יום שני, יח אדר [13.3.44]

היום נגמר סדור האינסטלציה החשמלית בצריף המשטרה של הרחבה והמשכת קו החשמל עד תוך הצריף.

בקשר עם זה כדאי שהמוסדות שלנו יעשו צעדים אצל המושל והעיריה שירשו להעמיד עמוד על יד צריף המשטרה להאיר את רחבת הכותל באור חשמל לטובת המתפללים.

יום השבת, כג אדר [18.3.44]

השבת — שבת מברכין — היה קהל יותר גדול של מתפללים מאשר בשבת רגילה. במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות יהודים.

אחר הצהרים באו להתפלל על יד הכותל קהל גדול מתלמידי הרב דושינסקי שליט"א, הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל — שבאו מכנוס תלמידי הרב שליט"א הנמצאים בארץ.

ב"ה יום שלישי, כו אדר תשד [21.3.1944]

אחר הצהרים התפלל על יד הכותל כבוד קדשו אדמו"ר מבלז[180] שליט"א, שבא בלוית חסידים.

יום רביעי, כז אדר [22.3.44]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון במשרדו בקשר עם יום הצום והתפלה שהוכרז על ידי הרבנים הראשיים שליט"א ליום החמישי.

יום חמישי, כח אדר [23.3.44]

מהשכמת הבוקר נהרו יהודים להתפלל על יד הכותל. בתי ספר על מוריהם ותלמידיהם התפללו בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כארבעת אלפים יהודים.

מן המשטרה בקרו במשך היום משמרות של שוטרים. מתחנת המשטרה ברחוב היהודים בקרו פעמים אחדות במשך היום הסרג'נט הבריטי התורני והסרג'נט היהודי מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

בבוקר בא אל רחבת הכותל יהודי בוכרי בשם יונה רחמים, פצוע בסנטרו. הוא אמר לי כי קבוצת יהודים שהלכה להר הזיתים דרך העיר העתיקה לא רחוק משער האשפות הותקפה על ידי קבוצת בחורים ערבים באבנים. הוא נפצע וגם שתי נשים יהודיות נפצעו בראשם באבנים שנזרקו עליהן. הוא בקש ממני למסור את הדבר לתשומת לב המשטרה. לפי בקשתי התקשר השוטר הבריטי התורני על יד הכותל עם הסרג'נט הבריטי התורני שבמשטרת העיר העתיקה. ההוא אמר לו כי נשלחו משמרות של שוטרים בדרך להר הזיתים. אחד השוטרים הבריטיים התורניים שברחבת הכותל יצא לבקר על יד שער האשפות. כשחזר מסר לי כי משמר שוטרים בא אל מקום המאורע, השקיט את המריבה ולקח את המכים והמוכים לחקירה במשטרה. בין הפצועים באבנים גם שני ערבים. אחר המקרה הזה לא קרה כל דבר במשך היום.

התפלות והבקורים במשך היום על יד הכותל עברו בסדר ובשקט גמור. השוטרים הבריטיים שבצריף רחבת הכותל השתמשו כבר הלילה באור חשמל על ידי קו חשמלי מיוחד שנמשך לתוך הצריף.

עלי להעיר שוב פעם לתשומת לב המוסדות שלנו כי אחר שקו החשמל נמשך עד רחבת הכותל כדאיו נחוץ לעשות מאמצים אצל הממשלה שתסכים להעמיד עמוד חשמל על יד צריף המשטרה שברחבת הכותל ולהאיר את כל הרחבה לטובת היהודים המתפללים בכותל ביחוד בלילי שבת וחגים.

180. האדמו"ר רבי אהרן רוקח.

יום ששי, כט אדר [24.3.44]

תפלות המנחה אחר הצהרים היו כרגיל. המתפללים היו כולם מתושבי העיר החדשה. בשעה חמש בערב נודע לנו על העוצר שהוכרז. מן המתפללים נשאר אחד מחוץ לעיר העתיקה. לפי בקשתי התקשר השוטר הבריטי התורני ברחבת הכותל עם מרכז המשטרה של העיר העתיקה ומסרו לו את גבולות העיר שבהם חל העוצר. בהתאם לכך סדרנו שהיהודי הזה הגר ברחובות הבוכרים יוכל ללכת הביתה.

יום השבת, ראש חודש ניסן [25.3.44]

בליל השבת התקימה תפלת ערבית על ידי תושבי העיר העתיקה.

במשך השבת התפלל ובקר בכותל קהל חשוב. במשך כל היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים לאלפים יהודים.

בין המתפללים והמבקרים בשבוע האחרון בכותל מספר גדול של קציני וחילים יהודים — בריטיים, אמריקניים, יוגוסלביים, פולניים וארץ ישראליים.

בשעה 4 אחר הצהרים סדרתי שכל המתפללים והמבקרים שמחוץ לעיר העתיקה ילכו הביתה.

המנין המיוחד המתפלל בכל מוצאי שבת בכותל בטל השבת מסבת העוצר. כל המתפללים במנין הזה הם מהעיר החדשה.

במשך כל השבוע התקימו המנינים לתפלת מנחה וערבית מתושבי העיר העתיקה.

ב"ה יום ששי, ז ניסן תשד [31.3.1944]

המנין הקבוע של הרב אלפיה — לתפלת מנחה קטנה — התפלל היום לפני הזמן.

משעה 4 אחר הצהרים התרוקנה רחבת הכותל ממתפללים וממבקרים, עד שעה 5 בערב נשארתי רק עם יהודי אחד. משעה חמש עד זמן תפלת ערבית הייתי יחידי בכותל.

תפלת ערבית התקימה על ידי תושבי העיר העתיקה.

במשך היום התפללו ובקרו כשבע מאות יהודים.

בשעה 5 אחר הצהרים התרוקנה רחבת הכותל ממתפללים ומבקרים יהודים. תפלת ערבית במוצאי שבת לא התקימה.

גם במשך השבוע האחרון התפללו ובקרו קצינים וחילים יהודים מצבא בנות הברית.

ב"ה יום שני, י ניסן תשד [3.4.1944]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם שעות התפלה בכותל בימי החג. בהזדמנות זו דברתי עם מר קיסילוב על שאלת ההארה ברחבת הכותל, בקשר עם הכנסת קו החשמל לתוך צריף המשטרה ברחבת הכותל. מר קיסילוב אמר לי כי מתנהל משא ומתן בנדון זה. כמו כן דברתי עם מר קיסילוב בדבר רצוף רחוב שכונת המערבים ההולך אל הכותל. רחוב זה רצוף באבנים קטנות וכשמתקנים את הביוב ואין מכניסים את הצנורות חזרה בדיוק למקומם הקבוע

אלא עושים אותם כמו מעלות ומורדות, האנשים ההולכים אל הכותל מועדים ושוברים את רגליהם. אמרתי לו כי כדאי לעשות את הרצוף במקום הזה מבטון כדרך כל הרחובות בעיר העתיקה. מר קיסילוב אמר לי כי הוא מתנגד לרצוף בטון על יד הכותל, אולם בנוגע לעצם הדבר אמר לי שמיד אחרי החג יפנו מוסדותינו אל הממשלה בנדון זה.

יום ששי, יד ניסן, ערב חג הפסח [7.4.44]

משעת הצהרים התחיל הקהל לנהור אל הכותל להתפלל את תפלת המנחה וסדר קרבן פסח. מסבת מזג האויר הרע לא היה קהל גדול כרגיל בכל ערב פסח. במשך כל אחר הצהרים התפללו ובקרו כאלף יהודים.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל התפלל בצהרים תפלת מנחה וסדר קרבן פסח. לוו אותו הסרג'נט גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים ושוטרים מתחנה זו.

יום השבת, טו ניסן, יום הראשון של חג הפסח [8.4.44]

בליל הראשון של פסח התפלל קהל, בערך שבעים איש, את תפלת ערבית של החג על יד הכותל. גמרו את התפלה בשעה 8.20 בלילה.

בבוקר השכם התחילו אנשים לבוא לתפלה אל הכותל. התפללו כעשרה מנינים תפלה שלמה: שחרית ומוסף והרבה מנינים התפללו תפלת מוסף. מסבת הגשמים לא יכלו כלום לקרוא בתורה ברחבת הכותל, הספיקו לקרוא בתורה רק שתי פעמים.

מסבת הגשמים ומזג האויר הרע בראשון של החג לא הגיע מספר המתפללים והמבקרים במשך היום למספרו הרגיל בכל שנה. בכל זאת בקרו והתפללו במשך היום כששת אלפים יהודים.

בשעה 11.15 לפני הצהרים בקר בכותל ממלא מקום מושל מחוז ירושלים מר ניוטן בלוית קצין המחוז מר קיסילוב ומג'ור מן הצבא. קבלתי את כבוד פני המושל בשם הרבנים הראשיים והמוסדות. המושל מסר לי את ברכתו — ברכת החג ליהודים. אני מסרתי לו ברכה באחול כל טוב בשם כבוד הרבנים הראשיים והמוסדות שלנו. המושל הודה לי על הברכה. כל השיחה התנהלה בעברית. המושל התענין בסדר התפלה. בשעת קדושת „כתר" שמע את התפלה מתוך הסדור.

בשעה 11.30 באה קבוצה גדולה, כחמישים איש, של חילים יהודים: בריטיים, דרום אפריקניים ואמריקניים. סדרתי תפלה מיוחדת בשבילם. כולם התפללו תפלת מוסף של החג מתוך סדורי תפלה שמסרתי להם. הם היו שבעי רצון מזה והודו לי על הסדור.

אחר הצהרים היה קהל קטן מאד מסבת הגשמים ומזג האויר הרע ששרר בחוץ. מנינים אחדים התפללו תפלת מנחה. היה מנין מיוחד מתוך חברי הפועל המזרחי.

בערב פסח בערב באו לבקר בכותל גנרל אמריקני בלוית קבוצת קצינים. הם התענינו בהסטוריה של הכותל, בסדרי התפלה, במנהגי לבושי היהודים וסדרי החג. אני מסרתי להם באורים.

כרגיל בכל שנה סדרה המשטרה גם השנה שמירה מיוחדת בערב החג ובחג. השמירה התחילה בערב החג בשעה 4 אחר הצהרים, וביום הראשון של החג משעה 6 בבוקר עד הערב. התחלפו שלש משמרות במשך היום, בכל משמר קצין יהודי וקצין ערבי — שפקחו על הסדר. הקצינים היהודיים היו: מר לנגר — מנהל תחנת המשטרה המרכזית, מר מזרחי — מנהל תחנת מחנה יהודה ומר רבינוביץ — מנהל תחנת מאה שערים. הקצינים הערביים היו: מר עסאלי — מנהל תחנת העיר העתיקה, מר ברוטי והסרג'נט מר עסאלי מתחנת המשטרה בעיר העתיקה. שמרו על הסדר, בפקוד הקצינים הנ"ל, שוטרים ונוטרים יהודים ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל. הסרג'נט מר גרינברג — מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים העמיד את השוטרים והנוטרים הנ"ל על משמרותיהם. קצין העיר העתיקה מר סטיונזון בקר פעם אחת במשך היום בכותל.

כרגיל בכל ערב שבת וחג סוגרים את הדלת של הזאויה הימנית של הרחבה בשעה 5 בערב. גם בערב החג הזה סגר השוטר הבריטי התורני בשעה זו את הדלת כדי לא לתת מעבר לעוברים ושבים באמצע התפלה, אולם באמצע תפלת ערבית נכנסה דרך הדלת הזאת קבוצה גדולה של ערבים. השוטר הבריטי התורני והשוטר היהודי ששמרו ברחבה הוציאו אותם מתוך הרחבה. השוטר הבריטי בדק את המנעול ואמר לי כי המנעול מבפנים הזאויה מקולקל ולכן יכלו הערבים האלה לפתוח את הדלת ולעבור לתוך הרחבה. הוא הבטיחני למסור על הדבר רפורט לקצין מר סטיונזון האחראי בכותל. בבקורו בחג בכותל מסר לי מר סטיונזון על הרפורט שקבל מאת השוטר הבריטי התורני בנדון זה. הוא בדק את הדלת מצד הרחבה והיתה סגורה. מסרתי לו כי לדעת השוטר הבריטי מקולקל המנעול מבפנים. הוא הבטיח לסדר את הדבר.

כל יום ערב החג ויום הראשון של החג עבר בשלום ובסדר גמור.

ב"ה יום ראשון, טז ניסן תשד [9.4.1944]

בבוקר היו הרבה מנינים לתפלת מוסף. היה קהל חשוב במשך היום. כשלשת אלפים יהודים התפללו ובקרו במשך כל היום.

יום שני, יז ניסן [10.4.44]

הבוקר התפללו מנינים אחדים תפלת שחרית והרבה מנינים תפלת מוסף. אחר הצהרים התפללו הרבה מנינים תפלת מנחה. המון עצום של מתפללים ומבקרים היה במשך היום. כאחד עשר אלף יהודים התפללו ובקרו במשך היום על יד הכותל.

הבוקר התראיתי עם קצין העיר העתיקה מר סטיונזון בדבר הבקור של עולי רגל שסודר על ידי אגודת ישראל לשעה 4 אחר הצהרים. הוא הבטיחני לשלוח שוטרים לפקח על הסדר.

בשעה 4 אחר הצהרים בא הקצין מר סטיונזון אל הכותל, גם שוטרים יהודיים ובריטיים נשלחו בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. הקהל התחיל לזרום בהמוניו אל הכותל, הדוחק נעשה גדול מאד, והיה אי סדר וערבוביה שלמה. הקצין מר סטיונזון טלפן לתחנות המשטרה. בא הקצין היהודי מר לנגר ואחריו בא הקצין הבריטי מר סיימס עם שוטרים יהודים מהתחנות השונות שבעיר.

המשטרה הצליחה אחרי כן להשליט סדר בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. הסרג'נט מר גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים פקח על הסדר במבוא הכניסה לכותל. במשך שעתים מלא המון גדול את רחבת הכותל. קצין המחוז מר קיסילוב בא אחר זה עם אורח ממצרים בשעת התפלה. הקצין הבריטי מר סטיונזון נשאר ברחבת הכותל עד עזיבת הקהל הגדול את הכותל. הסרג'נט מר גרינברג נשאר עד זמן תפלת ערבית.

יום שלישי, יח ניסן [11.4.44]

הבוקר התפללו מניינים אחדים תפלת מוסף ואחר הצהרים הרבה מניינים תפלת מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כששת אלפים יהודים. בתוך המבקרים במשך השבוע היו הרבה קצינים וחילים יהודים: ארץ ישראליים, בריטיים, אמריקניים, דרום אפריקניים ואחרים.

לפני הצהרים בקר בכותל מר קיטרוטש, מי שהיה מושל מחוז ירושלים.

הבוקר בלכתי אל הכותל מסרו לי המוכתרים כי שיך אבו מדין ואתו עוד מכובדים מעדת המערבים פנו אליהם בדרישה להגשת קובלנה לפני המשטרה על זה שהיהודים תלו שלט — שלט ועד למען ירושלים העתיקה לעזרה ראשונה — על הקיר שלהם. המוכתרים מסרו לי כי הקצין נזף בהם על הקובלנה הזאת. הוא אמר להם את תוכן השלט להגשת עזרה ראשונה במקום. הם התנצלו שלא ידעו את תוכן השלט לכן הגישו את הקובלנה הזאת.

בבואי אל הכותל מסרו לי השוטרים הבריטיים התורניים שברחבת הכותל כי על פי פקודת הקצין מר סטיונזון הסירו את השלט.

יום רביעי, יט ניסן, חול המועד פסח [12.4.44]

הבוקר התפללו מניינים אחדים תפלת מוסף.

אחר הצהרים התפללו הרבה מניינים תפלת מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כארבעת אלפים יהודים.

יום חמישי, כ ניסן [13.4.44]

היום היה קהל קטן של מתפללים ומבקרים בכותל ביחס ליתר ימי החג. במשך היום התפללו ובקרו כאלף יהודים.

לפני הצהרים התפלל בכותל כבוד הרב יוסף צבי דושינסקי שליט"א, הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל.

אחר הצהרים התפלל תפלת מנחה קטנה על יד הכותל, כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א. לוה אותו הסרג'נט מר גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

יום שישי, כא ניסן, שביעי של פסח [14.4.44]

בליל החג התפללו תפלת החג על יד הכותל.

בבוקר התחיל הקהל לנהור לתפלה בהשכמת הבוקר ובמשך היום זרם קהל עצום מאד של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. במשך כל היום התפללו ובקרו כשבעה עשר אלף יהודים.

שמונה מניינים התפללו תפלה שלמה יחד עם קריאת התורה על יד הכותל. הרבה מניינים התפללו תפלות מוסף ומנחה.

הועד למען ירושלים העתיקה שלח את רופאו ד"ר מזל אל רחבת הכותל להגיש עזרה ראשונה במקום.

שמירת המשטרה התחילה בערב שביעי של פסח בשעות 4—6 אחר הצהרים, וביום החג — בשעה 6 בהשכמת הבוקר עד שעה 6.30 בערב, כשהתמעטו המתפללים והמבקרים בכותל.

כרגיל בכל חג סודרה גם השנה השמירה של המשטרה על ידי ארבעה חלופי משמרות של שני קצינים בכל משמר, אחד יהודי ואחד ערבי, שפקחו על הסדר. הקצינים היהודים היו: מר לנגר — מנהל תחנת המשטרה המרכזית, מר מזרחי — מנהל תחנת המשטרה במחנה יהודה, מר רבינוביץ — מנהל תחנת המשטרה במאה שערים והקצין מר פולני. שמרו על הסדר בדרך אל הכותל וברחבה גוטרים יהודים. הסרג'נט גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים העמיד אותם על משמרותיהם. הקורפורלים מר מנשה לוי מהמשטרה המרכזית ומר שבילי מרחוב היהודים השתתפו בשמירה בדרך אל הכותל.

בתפלת ערבית של מוצאי החג היה קהל של שבעים איש בערך.

בין המבקרים בשביעי של החג מר יצחק בן צבי — יושב ראש הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל.

במשך כל ימי החג התפללו ובקרו הרבה חילים וקצינים יהודים מכל בנות הברית.

כל ימי החג עברו בשקט ובסדר גמור.

יום השבת, כב ניסן, אסרו חג [15.4.44]

במשך יום השבת התפללו ובקרו בכותל כאלף יהודים.

במשך יום השבת קרו שני מקרי התעלפויות, אחד מהן קשה. הגשנו להם עזרה ראשונה במקום. השוטרים הבריטיים התורניים עזרו הרבה בהגשת עזרה ראשונה.

במשך כל שבעת ימי החג ביחד עם ערב החג התפללו ובקרו על יד הכותל כחמשים ושנים אלף יהודים (כן ירבו).

יום השבת, כט ניסן, ערב ראש חודש איר [22.4.44]

השבת התפללו ובקרו על יד הכותל קרוב לאלפים יהודים.

בין המתפללים והמבקרים מספר חשוב של חילים וקצינים יהודים: ארץ ישראליים, אמריקניים ובריטיים.

ב"ה יום ראשון, ל ניסן תשד, א דראש חודש איר [23.4.1944]

הרבי ממונקטש[180*] התפלל תפלת מוסף לפני העמוד על יד הכותל. המתפללים היו מחסידיו שבאו ללוותו.

180*. האדמו"ר הרב ברוך רבינוביץ, כיום רבה של חולון.

יום שני, א איר, ב דראש חודש

[24.4.44]
גם היום היו מנינים אחדים לתפלת מוסף בכותל. במשך היום התפללו כחמש מאות איש.

יום חמישי, ד איר

[27.4.44]
כשבאתי הבוקר אל הכותל מסר לי שמש הכותל מר רפאל יעקב מיוחס כי בבואו בשעה 8.15 בבוקר אל הכותל מצא לצערו הגדול בתוך הכותל הרבה צואה מעוטפת בתוך פתקאות התפלה ששמים בתוך הכותל. אחר זה מצא במקום אחר בתוך הכותל צואה מלאה על האבנים של הכותל. הוא הודיע על הדבר מיד לשוטרים הבריטיים התורניים והם התקשרו עם הקצין הבריטי מר סטיונזון והודיעו לו על התועבה הזאת שנעשתה על ידי אלמונים בכותל.

הקצין הבריטי בא מיד אל הכותל עם אחד המוכתרים וראו בעיניהם את התועבה הזאת. הקצין הבריטי וגם המוכתר התרגזו מאד והם קבצו מיד את השכנים הגרים בחצר הרחבה ושלחו אותם למשטרת העיר העתיקה לשם חקירה. הקצין נתן הוראה לשמש ללכת מיד למשטרת רחוב היהודים ולמסור רפורט על העובדה. מר מיוחס מסר רפורט לקורפורל מר שבילי במשטרת רחוב היהודים.

נפגשתי מיד עם המוכתר הראשי של רחוב השלשלת ושכונת המערבים ומסרתי לו על התועבה שנעשתה. גם הוא התרגז על הדבר.

יום ששי, ה איר

[28.4.44]
בתוספת למה שמסרתי אתמול על מעשה התועבה שנעשתה בליל אמש בכותל בקרתי אצל היהודים הבאים בחצות הלילה להתפלל בכותל, וזה מה שמסר לי הזקן מר ראובן שפניר: בשעה אחת בחצות הלילה, אור ליום החמישי, בא הוא ועוד שנים אתו, הרב שמואל שפירא ור' מאיר דן אידליש לערוך תקון חצות על יד הכותל. בשעה זו היתה אפלה ולא הרגישו שום דבר, אבל כשהתחיל להאיר היום ראו והנה בחמשה מקומות מפוזרים פתקאות התפלה ונירות ובתוכם מלא צואה. כשנגש אחרי כן אל הכותל ראה לצערו הגדול והנה בתוך דפי ספר תהלים צואה תחובה בתוך הכותל. הם כולם הצטערו מאד על התועבה הנוראה שנעשתה, קבצו את כל הנירות עם הצואה וזרקו אותם מחוץ לכותל ורחצו את המקומות המטונפים שברחבה. אני נזפתי בו על שלא מסרו מיד לשוטרים הבריטיים התורניים על הדבר, וכן על שלא באו מיד להודיע לי על הדבר.

מסרו לי כמו כן שבאותו הלילה, לפני חצות הלילה, ערכו נשף גדול בבית הנמצא בתוך הרחבה. בתוך הרחבה נמצאו אז כחמשים ילדים ונערים ערבים מכל הסביבה שהשתוללו בתוך הרחבה.

המוכתר מר עבד אמר לי כי לפי דעתו עשו את התועבה הזאת הילדים שהשתוללו בזמן הנשף ברחבה. לפי דעתו היה על השוטרים השומרים בלילה להקדיש יותר תשומת לב למה שנעשה בלילה ברחבת הכותל.

יום השבת, ו איר

[29.4.44]
בליל השבת התפללו כרגיל. אחר תפלת ערבית באה אל הכותל קבוצה גדולה של מבקרים יהודים. שהיתי בכותל עד שהלכו.

ביום השבת התפלל ובקר קהל גדול, כרגיל בכל שבת. בתוך המתפללים והמבקרים חילים יהודים.

לפני הצהרים התפללה בכותל קבוצה גדולה מילדי התימנים שבאו ביחד עם מדריכיהם להתפלל.

[30.4.1944]

ב״ה יום ראשון, ז איר תשד

בקרתי את קצין משטרת הכותל מר סטיונזון במשרדו בקשר עם התועבה שנעשתה בליל חמישי בלכלוך הכותל. מסרתי לו מה שנודע לי מהאנשים שבקרו בכותל בליל החמישי — בהתאם לדין וחשבון שמסרתי ביום ששי. בקשתי מהקצין להזמין את שלשת האנשים ולקבל מהם עדות. מסרתי לו את כתובותיהם. הקצין הבטיחני להזמינם. דברתי אתו על דבר הנשף שסודר באותו הערב בבית אשר ברחבת הכותל ועל קבוצת הנערים שהשתוללו ברחבת הכותל. הקצין אמר לי שהוא יודע על דבר הנשף שסודר וכמו כן אשר את ההשערה שהדבר שנעשה הוא מעשה ילדים. הוא אמר לי כי מן הצואה שמצאו הכירו שזו היא צואת ילדים.

העירותי את הקצין על דבר אחריות השמירה של משמר הלילה ברחבת הכותל. הוא אמר לי כי משמר הלילה בכותל הוא ער ושומר, וכי הוא מסר למשפט המשטרה את השוטרים התורניים שהיו באותו הלילה במשמר על יד הכותל.

בין המתפללים היום בכותל מג׳ור יהודי צרפתי מהמטה הראשי של צרפת החפשית אשר באלז׳יר. מסרתי לו באורים על הכותל והתפלות בכותל וכו׳.

[3.5.44]

יום רביעי, י איר

הרבנים הראשיים פנו בקובלנה אל מושל המחוז בדבר התועבה המבישה שנעשתה בלכלוך שריד חמדתנו ולכלוך ספרי הקודש.

במשך השבוע בקרו חילים וקצינים של בנות הברית — במספר של אלפים — בכותל. ביניהם הרבה חילים יהודים.

[7.5.1944]

ב״ה יום ראשון, יד איר תשד

הקצין הבריטי מר קוק בקר בכותל והציג את עצמו לפני בתור קצין משטרת העיר העתיקה והאחראי בכותל — שבא במקום הקצין הבריטי הקודם מר סטיונזון. אמרתי לו שאני שמח מאד על התמנותו וברכתיו בהצלחה בעבודה. הוא ענה לי בתודה. הוא שאלני על המצב בכותל. אמרתי לו כי בזמן האחרון, לאחר המקרה שקרה בלכלוך הכותל, הכל בסדר.

הסרג׳נט הבריטי התורני בקר בכותל והעירותי את תשומת לבו לזה שאין היום על יד שער הזאויה למעלה כל שוטר המפקח שלא יזרקו אבנים ברחבת הכותל דרך השער הזה. הוא התקשר מיד עם משטרת העיר העתיקה וחכה על יד הכותל עד שבא שוטר ארץ ישראלי העומד במשמר על יד השער הזה.

בין המבקרים של היום בריגדיר מצרי בלוית קבוצת קצינים מצריים גבוהים.

ב"ה יום ראשון, כא איר תשד [14.5.1944]

במוצאי שבת בזמן תפלת ערבית בשעה 8.40 נזרק בקבוק בין המתפללים ברחבת הכותל. הבקבוק פגע בכותל והתפוצץ לרסיסים, לא נזוק שום איש. השוטרים הבריטיים התורניים בכותל התקשרו מיד עם משטרת העיר העתיקה והודיעו על הדבר.

בשעה 10.30 בלילה בא אל הכותל קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בלוית המוכתרים וערכו חקירה בין השכנים הסמוכים אל רחבת הכותל. כולם אמרו שאינם יודעים כלל על הדבר שקרה.

קצין המשטרה הודיע על הדבר למפקד משטרת ירושלים מר פלנינגאן והוא נכנס בעבי הענין.

לפני הצהרים בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקשר עם זה ואמרתי לו כי לפי דעתי נזרק הבקבוק מאחד הבתים שעל יד רחבת הכותל והשכנים הגרים שמה צריכים להיות אחראים לזריקה, כי לאושר המתפללים לא נפגע איש.

הקצין אמר לי כי מפקד המשטרה יתראה עם מושל המחוז בענין המקרה ויבקש ממנו להזמין אצלו, בנוכחות המפקד ונוכחותו, את כל השכנים הגרים בסביבת הכותל ולהזהיר ולהתרות בהם שלא ישנו מקרים כאלה שיכולים לגרום לסכנת המתפללים בכותל. הודיתי לקצין על התאמצותו בדבר.

המוכתרים הראו לי רשימה של יותר מארבעים איש משכני הכותל שהוזמנו אל המשטרה בקשר עם זריקת הבקבוק בין המתפללים בכותל.

יום שלישי, כג איר [16.5.44]

קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקר בכותל. שאלתיו מה נעשה במקרה זריקת הבקבוק במוצאי שבת ברחבת הכותל. מר קוק אמר לי כי המושל דורש מהשכנים הסמוכים אל הכותל אחריות של שמירה בכל ערב על יד הכותל. גם המוכתרים רשיד ועבדול רחמן מסרו לי כי המושל לוחץ עליהם בענין השמירה.

יום השבת, כז איר [20.5.44]

במשך יום השבת התפללו ובקרו בכותל כ־1.500 יהודים. בין המתפללים והמבקרים הרבה קצינים וחילים יהודים מהמדינות השונות של בנות הברית.

קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקר בכותל. מסרתי לו על הבקור של צירי ועידת המזרחי בארץ ישראל בכותל ביום שני בצהרים.

ב"ה יום ראשון, כח איר תשד [21.5.1944]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב במשרדי מושל המחוז בקשר עם שעות התפלה בחג השבועות על יד הכותל. כמו כן מסרתי לו על התפלה המיוחדת שועידת המזרחי עורכת ביום השני בצהרים על יד הכותל. מר קיסילוב אמר לי כי הוא גם כן יבקר בזמן הנ"ל בכותל.

בקרתי את קצין משטרת הכותל מר קוק במשרדי המשטרה בעיר העתיקה בקשר עם הסדרים בכותל בחג השבועות. כמו כן אמרתי לו שוב בדבר התפלה המיוחדת שועידת המזרחי בארץ ישראל עורכת ביום שני בשעה 12 בצהרים.

אמרתי לו שגם כבוד הרבנים הראשיים יבקרו בשעה זו בכותל ובקשתיו כי יבוא גם הוא בשעה זו אל הכותל. מר קוק הבטיחני לבוא.

יום שני, כט איר, ערב ראש חודש סיון [22.5.44]

בשעה 12 בצהרים באו אל הכותל קציני משטרת העיר העתיקה: הקצין הבריטי מר קוק והקצין הערבי מר עסאלי ומנהל תחנת משטרת רחוב היהודים מר גרינברג להיות נוכחים בעת סדור התפלה המיוחדת של ועידת המזרחי בארץ ישראל.

בשעה 1 בצהרים התחיל לבוא קהל מצירי הועידה ומאוהדי המזרחי. בשעה 1.10 באו כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל. בבואם התחילה התפלה על ידי החזן מר דלין. אמרו מזמורי תהלים מיוחדים והתפללו אחר כך תפלת מנחה. בין הקהל הגדול — יותר מאלף איש — שנוכחו בתפלה היו חברי הרבנות הראשית של ירושלים, תל אביב ורבני חיפה וכמעט כל רבני המושבות של ארץ ישראל.

קציני המשטרה חכו עד גמר התפלה והתפזרות הקהל בשעה 2.45 אחר הצהרים. שכני רחבת הכותל התחילו בשמירת בכל יום בשעות הערב על יד הכותל. השמירה התחילה ביום השבת בערב. המוכתרים אמרו לי כי שכרו על חשבון השכנים שבסביבת הכותל שומר מיוחד שיעמוד במשמר יום יום בשעות הערב על יד רחבת הכותל. השומר עומד על המשמר באחת הגגות שעל בתי השכונה המערבית שעל יד הרחבה שמשם הוא יכול להשגיח יפה במקרה זריקת אבנים ובקבוקים ברחבת הכותל.

יום השבת, ה סיון [27.5.44]

השבת התבלטו בין המתפללים המון תימנים עולי רגל שבאו לחוג את החג בירושלים חלק מהם היו מהעליה החדשה שבאו בפעם הראשונה אל הכותל.

בערב העמידה המשטרה את השמירה המסורתית לכבוד החג. באו הקצינים מזרחי וברוטי. מפקד משטרת ירושלים מג'ור פלניגאן ערך בערב בקור החג בכותל. הוא התענין ושאלני לפרטי התפלה והבקור של יום החג. דברתי אתו בהזדמנות זו על שאלת המאור ברחבת הכותל.

יום ראשון, ו סיון תשד, חג השבועות [28.5.1944]

בליל החג התפלל קהל של כמאה איש את תפלת החג על יד הכותל. האפלה ששררה ברחבה הפריעה הרבה לתפלה — של „ותודיענו" — שאין רגילים בה בעל־פה. בשעה 8.25 גמרו את תפלת ערבית.

בהשכמת הבוקר בשעה 4.45 כשבאתי אל הכותל מצאתי כבר חצי מהרחבה תפוסה במתפללים. התחילו בתפלה עוד לפני זמן התפלה. תפלת שחרית ומוסף נמשכו עד שעה 1 בצהרים. כחמשה עשר מנינים התפללו תפלה שלמה של שחרית ומוסף. קראו בתורה 8 פעמים. תפלות מוסף לבד היו כחמשים.

בשעה 1.15 בצהרים התחילו בתפלת מנחה והמשיכו עד שקיעת השמש.

לפני הצהרים התבלטו בין קהל המתפללים והמבקרים המון עולי רגל מתל אביב, חיפה ומושבות הארץ. אחר הצהרים תפסו את הרחבה בעקר מעדות המזרח שבארץ. קהל המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך ל־26.000 איש.

כמו בכל חג סדרה המשטרה שמירה מוגברת ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל. התחלפו בשלש משמרות במשך היום — בכל משמר קצין יהודי וערבי. הקצינים היהודים היו: מר י. מזרחי, מר רבינוביץ ומר פולני. הקצינים הערבים היו: מר עסאלי, מר ברוטי ומר קזים קצין הכפרים שבמחוז ירושלים. מלבדם היה שעות מרובות בכותל במשך היום הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר קוק, כמו כן בקר בערב הקצין הבריטי מר סיימס. המפקחים על הסדר בדרך אל הכותל היו נוטרים יהודים. המפקחים על הסדר ברחבת הכותל היו שוטרים בריטיים ויהודיים. האחראים על השוטרים במשך היום היו הסרג'נטים הבריטיים של משטרת העיר העתיקה מר הילל ומר רייס שעמדו במשמרות חליפות. בבוקר היה גם הסרג'נט הבריטי מר מק־גיון. בערב באו גם המוכתרים הערבים עם השומר המיוחד שהעמידו.

קצין המחוז מר קיסילוב שהה שעות אחדות אחר הצהרים בכותל. דברתי אתו בהזדמנות זו על שאלת המאור בכותל. מסרתי לו כי שתי המנורות הסמוכות לרחבת הכותל אינן בשמוש, וכי גם האור החשמלי שבתוך צריף המשטרה ברחבה, שהממשלה הבטיחה להגדיל את אורה לטובת מתפללי הכותל, טרם הוגדל וקשה להתפלל בלילות השבת והחג על יד הכותל. מר קיסילוב העיר את תשומת לבי לכך שהרבה מהבחורים שלנו באים לבקר בכותל בלי כובעים אלא במטפחות על ראשם שזה עושה רושם של זלזול בקדושת המקום. אמרתי לו שמכיון שלפי החוק אי אפשר לי להכריח את הבחורים האלה שלא יכנסו לרחבת הכותל במטפחות על ראשם אינני עושה כל צעדים בנדון זה. מר קיסילוב אמר לי שכדאי שהרבנים הראשיים יפרסמו במודעות מיוחדות ועל ידי העתונות את הזלזול שיש בזה כלפי קדושת המקום מצד אלה הבאים אל הכותל מכוסי מטפחות. אמרתי לו שאדבר עם הרבנים על הערתו החשובה. מסרתי למר קיסילוב — לפי בקשתו — רשמים על גון המתפללים והמבקרים במשך החג בכותל.

שמירת השכנים בשעות הערב — על ידי שומר מיוחד שהעמידו על חשבונם — נמשכת.

תפלת החג נגמרה בשעה 8.15 בלילה. כל החג עבר בשקט ובסדר גמור מבלי שקרה כל מקרה מפריע ומעכב בתפלה ובסדר היום.

מטעם „מגן דוד אדום" היו מסודרים משמרות בדרך אל הכותל ועל יד הרחבה להגשת עזרה ראשונה במקום, כמו כן שלח ועד ירושלים העתיקה את הרופא ד"ר מזל. האויר הקריר גרם שלא קרו חס ושלום מקרים יוצאים מן הכלל שהיו זקוקים לעזרה ראשונה.

עלי להעיר על הסלוף[181] שבא בעתונים בנוגע לבקורים בכותל. אחד העתונים מודיע על בקורי הרבנים הראשיים בכותל בחג, בעוד שאף אחד מהרבנים הראשיים לא היה בכותל ביום החג. מראשי העדה בקר בחג רק מר יצחק בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי לכנסת ישראל. בכלל יש תאור מסולף בכל העתונים על הבקורים והתפלה ביום חג בכותל.

181. היתה מגמה מיוחדת מצד חוגים שונים למסור תאורים מסולפים על מאורעות שלא היו ולא נבראו ליד הכותל. הועד הלאומי קבע עמדה תד משמעית בענין והעמיד חוגים אלה במקומם.

יום שבת, יא סיון [2.6.44]

אחר הצהרים פנה אלי קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בטלפון ושאלני בנדון יום הצום שהוכרז על ידי הרבנים הראשיים ליום השני הבא, עד כמה זה נוגע לתפלה על יד הכותל המערבי ואם אני חושב שיהיה קהל גדול בכותל ביום זה. אמרתי לו כי יום מיוחד זה אינו מיועד לתפלה על יד הכותל ואינני חושב כי יהיה קהל גדול על יד הכותל, בכל אופן לא יהיה קהל יותר גדול מאשר ביום שבת רגיל, מכל מקום עוד אחקור בדבר.

יום השבת, יב סיון [3.6.44]

השבת בקר קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בכותל. הוא דבר אתי שוב בדבר יום הצום והתפלה של יום שני הבא. אמרתי לו שוב כדברים שאמרתי לו אתמול בטלפון.

ב"ה יום ראשון, יג סיון תשד [4.6.1944]

בין המבקרים היום בכותל חבורת קצינים יהודים מדרום אפריקה. הם הדליקו נרות על יד הכותל.

קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקר בכותל. דברנו על חבר יום הצום. אמרתי לו כי לפי ההודעות שנתפרסמו וכפי שנודע לי אין יום זה נוגע ישר לכותל. הקהל ילך להתפלל בבתי כנסיות וגם אל הכותל. קהל המתפללים על יד הכותל לא יהיה ביום זה יותר מאשר ביום שבת רגיל. הוא הודה לי על ההודעה.

יום שני, יד סיון [5.6.44]

במשך היום היה קהל גדול של מתפללים, בעקר היה קהל של עולי הונגריה וצ'כוסלובקיה. היו הרבה בתי ספר על תלמידיהם ומוריהם.

במשך היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים ליותר מ א ל ף א י ש.

בשעה 6.20 בערב הכינותי את הקהל שבכותל לפקודת הרבנים והמוסדות שקבעו ישיבה על הארץ למשך חמשה רגעים בשעה 6.25 בערב. בהגיע שעה זו ישבו כולם[182], גברים ונשים, כמאתים איש שהיו אז בכותל, על הארץ. כולם התפרצו בבת אחת בבכיות עצומות, בתפלת "יענך" שבתהלים ובתפלת חזקיה המלך: "שוב מחרון אפך" של יום שני וחמישי. חמשה רגעים אלו היו רגעים של התעוררות גדולה ועצומה. אינני זוכר התעוררות כזאת מכל קהל המתפללים בבת אחת בכותל.

עשרה מניינים התפללו תפלת מנחה.

הסרג'נט הבריטי התורני מר רייס בקר הרבה פעמים אחר הצהרים בכותל. הכל עבר בסדר גמור.

182. היה זה כנוס "האוצקה להצלת השארית" בארצות הונגריה וצ'כיה. התפלה נערכה על ידי הרבנים הראשיים, וזה נוסח הודעת הרבנות לתפלה:

"בשעה 6 אחר הצהרים יתאספו כולם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ויאמר תהלים של יום שני. אחר אמירת תהלים ישבו כל הקהל וידמו חמשה רגעים לאבלות.

גם אלה הנמצאים בבתיהם חייבים לשבת לארץ ולדום, בשעה 6.25 חמשה רגעים לאבלות על הקדושים והטהורים הי"ד, שנהרגו ונרצחו באכזריות איומה".

יום חמישי, יז סיון [8.6.44]

על פי הכרזה ברחוב נודע לי במקרה על סדור תפלה מיוחדת על יד הכותל לשלום בנות הברית לפי הוראת כבוד הרב יוסף צבי דושינסקי, הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל. התפלה נקבעה לשעה 5 בערב.

בשעה 5.15 בערב הייתי בכותל. מצאתי כבר קהל חשוב של מתפללים על יד הכותל. התקשרתי בטלפון מצריף המשטרה אל משטרת העיר העתיקה. קצין המשטרה של העיר העתיקה מר קוק לא נמצא אז במשרד. התקשרתי עם הסרג'נט של המשטרה מר מק־גיון והודעתי לו על התפלה המיוחדת שישנה עתה בכותל ובקשתיו להודיע מיד על הדבר לקצין.

התפלה ארכה עד שעה 7.30 בערב. במשך השעתים וחצי התפללו כשבע מאות איש. הכל עבר בסדר.

יום השבת, יט סיון [10.6.44]

בשעות הערב הופרעה התפלה לכמה רגעים על ידי סכסוך בין שני חילים יהודים שבאו להתפלל בכותל עם מורה דרך ערבי שתבע מהם שכר טרחה והחילים אמרו שלא בקשו ממנו להיות להם למורה דרך. מורה הדרך צעק והפריע לתפלה. אני הולכתי אותם מיד אל השוטר הבריטי התורני במקום והוא סדר רפורט על הענין אחר שהתקשר עם המשטרה של העיר העתיקה. אגב, הפליט מורה הדרך בתוך עצם הטענות שלו אל החילים: כאן ממשלה בריטית ולא ממשלה יהודית, וחזר על הדבר פעמים אחדות. הגבתי מיד על הדבר ובקשתי מהשוטר הבריטי התורני שיערך רפורט נגד מורה הדרך כי בחפצי לערך נגדו תביעה משפטית על הבטויים נגד היהודים. כשמורה הדרך שמע את זה בקש מיד סליחה ואמר שלא התכון נגד היהודים שום דבר והבטיח שעוד הפעם לא יבטא כל דבר מעליב נגד היהודים. לפי הצעתי חזר על חבריו בפני השוטר הבריטי התורני ובקש שוב סליחה. אחר זה בטלתי את תביעתי נגד מורה הדרך הזה.

בימים האחרונים בא לבקר ולהתפלל בכותל מספר רב של חילים וקצינים יהודים דרום אפריקניים, בריטיים ואמריקניים.

השומר הערבי שהמוכתרים העמידו לשמור בשעות הערב ברחבת הכותל ממשיך עד היום בשמירה.

ב"ה יום חמישי, כד סיון תשד [15.6.1944]

אחד המתפללים בכותל מסר קובלנה לשוטרים הבריטיים התורניים ברחבת הכותל כי בחזרו מן הכותל במבואות שכונת המערבים, בין רחוב השלשלת והכותל, על יד תנור המאפיה אשר שמה, קבל בגבו אבן, שנזרקה עליו על ידי נער ערבי, ולאחר זה הכה אותו ערבי אחר. השוטרים ערכו רפורט והתקשרו מיד עם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. הוא בא מיד אל המקום וערך חקירה.

יום השבת, כו סיון, שבת מברכין החודש [17.6.44]

קהל גדול התפלל ובקר היום על יד הכותל.

במשך היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים לאלפים איש. בין המתפללים הרב הצבאי הבריטי מר כשדן והרב הצבאי האמריקאי מר ויסברגר. מלבד זה היה מספר מבקרים גדול מצבא הברית.

ב"ה יום שלישי, כט סיון תשד, ערב ראש חודש תמוז [20.6.1944]

קהל גדול של מתפללים ומבקרים היה היום בכותל, בעקר היה הקהל גדול בשעות הערב.

קהל המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע ל־1.500 איש.

יום רביעי, ל סיון, א דראש חודש תמוז [21.6.44]

במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כחמש מאות איש.

יש לי להעיר שוב בקשר עם שאלת הארת הרחבה. בימים האחרונים הוארו כמעט כל פנסי החשמל שבעיר העתיקה, חוץ משני פנסי רחבת הכותל, זה שעומד במבוי הכניסה אל הכותל וזה שעומד על יד שער הזאויה הימנית שברחבה למעלה, שניהם לא הוארו עדיין. חוסר התאורה גורם הפרעה רבה למתפללים בכותל, ביחוד [183] בלילי שבתות וחגים.

יום השבת, ג תמוז [24.6.44]

ילדה מן המתפללות בכותל התעלפה קשה. נתנו לה עזרה ראשונה במקום ולא נעורה. באו אחר כך מן הועד למען ירושלים העתיקה והושיטו לה עזרה.

ב"ה יום ראשון, ד תמוז תשד [25.6.1944]

ר' משה פרוש [184] מזכיר אגודת ישראל בארץ ישראל מסר לי כי בערב ראש חודש תמוז בעברו ברחוב השלשלת אל הכותל התגרו בו נערי הרחוב ארבע פעמים, זרקו עליו קלפות ומרטו לו את זקנו. הוא אמר לי כי יגיש קובלנה על זה למשטרה על כי אין בטחון לעבור ברחוב אל הכותל.

בכלל התאוננו לפני יהודים אחדים בזמן האחרון על מקרי התגרות ברחוב.

יום שני, ה תמוז [26.6.44]

בקרתי את משטרת העיר העתיקה בקשר עם מקרי ההתגרויות של נערי הרחוב ביהודים ההולכים להתפלל בכותל. קצין משטרת העיר העתיקה הקצין הבריטי מר קוק לא נמצא אז במשרד. מסרתי את הדברים לסרג'נט הבריטי מר מק־גיון. הוא אמר לי שימסור את הדברים לקצין אבל כדאי שאכנס בעצמי ואדבר עם הקצין.

בצהרים נפגשתי עם הקצין מר קוק ברחוב ומסרתי לו על ההתגרויות ברחוב היהודים. הקצין אמר לי שכדאי ליעץ לכולם שילכו לכותל דרך המדרגות. אמרתי לו שגם אני אומר לכולם שמוטב ללכת אל הכותל דרך המדרגות ולא דרך השוק, אולם בשביל אלה שעוברים דרך השוק צריך להפקיד משמר נע (פטרול) של שוטרים בשעות הערב בזמן שהיהודים הולכים אל הכותל להתפלל

183. היתה זו התעללות מכוונת נגד מתפללי הכותל מצד העיריה ושלטונות המחוז המנדטוריים.

184. ר' משה גליקמן פרוש, כיום סגן ראש עיריית ירושלים.

מנחה וערבית. הקצין אמר לי שהוא לא התכון אף פעם להגיד שלא ילכו דרך השוק, אין כל אסור בדבר, אבל מוטב ללכת דרך המדרגות ששמה אין כל חשש של התגרויות. הוא הבטיח לי להפקיד משמר נע בשעות הערב כבקשתי.

יום רביעי, ז תמוז [28.6.44]

מר מיוחס שמש הכותל מסר לי כי אמש בא יהודי זקן בן שבעים וחמש אל הכותל והתאונן לפני השוטרים הבריטיים התורניים שבכותל כי נער ערבי זרק עליו אבן בעברו מרחוב השלשלת אל הכותל. מיד אחר זה בא הקצין הבריטי אל הכותל. מר מיוחס מסר לקצין על המקרה. הקצין קבל רפורט מהיהודי הזקן על המקרה. היהודי ותר על סדור קובלנה נגד הזורק.

יום ששי, ט תמוז [30.6.44]

בשעה 6.30 אחר הצהרים התחילו הערבים בעריכת „זיכר"[185]: שירה בקול רם שהפריעה לתפלה. העירותי מיד את תשומת לב השוטר הבריטי התורני על זה. לבקשתי עלה השוטר הבריטי אל שער הזאויה הימנית של הרחבה מלמעלה להוכח אצל השוטר הארץ ישראלי העומד שמה במשמר על המקום שבו עורכים את הזיכר. השוטר הארץ ישראלי אמר שקולות השירה באים מהר הבית, מהמסגד.

בשעה 6.45 התקשר השוטר הבריטי התורני עם משטרת העיר העתיקה ומסר להם על הדבר. הקצין הבריטי לא היה אז במשרד. דברתי עם הסרג'נט הבריטי מר מק־גיון על עריכת הזיכר המפריע לתפלה. הוא אמר לי שיתקשר מיד עם המשמר בהר הבית בנדון זה.

הזיכר נמשך עד שעה 7: חצי שעה. דברתי אחר כך עם המוכתר של הסביבה והוא אמר לי כי הזיכר נערך על ידי „נודר" שנדר לערוך דבר כזה במסגד. מאיזו סבה שהיא נערך הדבר ביום ששי בערב. לא היתה כל כוונה מיוחדת בזה.

הערב סודר — על ידי קצין משטרת העיר העתיקה — משמר נע במבואות שכונת המערבים, מרחוב השלשלת עד הכותל, מסבת מקרי פגיעה ביהודים ההולכים להתפלל בכותל על ידי נערי הרחוב.

השמירה הפנימית של השכנים בשעות הערב בזאויה הימנית של הכותל נמשכת.

יום השבת, י תמוז [1.7.44]

בין המתפללים היום בכותל קבוצת קצינים יהודים־צרפתים.

ב"ה יום ששי, טז תמוז תשד [7.7.1944]

קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק התקשר אתי בטלפון ברחבת הכותל ושאלני פרטים על יום הצום שיחול ביום ראשון הבא. אמרתי לו כי אין זה יום מיוחד לתפלת קהל גדול על יד הכותל, וכי לא יהיה ביום זה קהל גדול של מתפללים.

185. ראה הערה מספר 1. וכן ראה הסבר במבוא, חלק ב, פרשת הכותל.

בזמן תפלת קבלת שבת בקר הקציץ מר קוק בכותל. הוא בא בזמן שירת התפלה „לכה דודי" [186]. הוא שאלני לסבת השירה. אמרתי לו כי זו היא שירה הנהוגה בעצם התפלה לרגעים אחדים. הקציץ שאלני אם יש לי בזמן האחרון עוד קובלנות מקהל המתפללים בכותל בקשר עם פגיעות על ידי נערי הרחוב. אמרתי לו כי בשבוע האחרון לא קבלתי כל קובלנות כאלה. הקציץ מסר לי על סדורו המיוחד — בהתאם לבקשתי — של משמר נע בשעות הערב מרחוב השלשלת עד הכותל. הודיתי לו באופן מיוחד על הסדור הזה.

ב"ה יום ראשון, יח תמוז תשד, יום צום [9.7.1944]

כרגיל בכל שנה נערכה בצהרים תפלת חצות במנינים אחדים.

יום רביעי, כא תמוז [12.7.44]

הבוקר התחילו בעבודת זפות הדרך העוברת בשכונת המערבים והמחברת את הדרך החדשה — דרך המדרגות — אל רחבת הכותל. זפות דרך זאת יקל מאד על המתפללים ההולכים בה אל הכותל שיוכלו מעתה ללכת בדרך ישרה ונוחה בלי שיהיו אנוסים לכתת את רגליהם במעלות ובמורדות של הדרך הקודמת.

המשמר הנע מרחוב השלשלת עד הכותל בשעות הערב נמשך. השמירה הפנימית של השכנים בשעות הערב על יד הזאויה הימנית של הכותל נמשכת.

יום השבת, כד תמוז [15.7.44]

השבת — שבת מברכים את החודש — התפלל קהל רב, יותר מאשר בשבת רגילה אחרת. במשך השבת התפללו כאלף וחמש מאות איש.

בין המתפללים והמבקרים קבוצה של ששים נוטרים מחיפה, קבוצת ילדים וילדות מעולי יון על מדריכיהם, חילים וקצינים יהודים מצבא בנות הברית.

במוצאי שבת התפלל המנין הקבוע. קהל המתפללים פחד משום מה לחזור מחוץ לעיר העתיקה הביתה בשעה מאוחרת כשגמרו את התפלה. הם הביעו את פחדם זה לשוטרים הבריטיים התורניים שברחבת הכותל. אחד השוטרים גלה אדיבות והתנדב להוליך את הקהל עד מקום הדאר החדש ברחוב יפו. קהל המתפללים הודה לו מאד על הדבר הזה.

ב"ה יום חמישי, כט תמוז תשד, ערב ראש חודש מנחם אב [20.7.1944]

במשך היום התפללו ובקרו כשבע מאות וחמשים איש. התפללו תפלת יום כפור קטן כרגיל.

עבודת תקון הדרך שבין דרך המדרגות עד הכותל נמשכת. מתקינים מרצפות אבן בכל הדרך הזאת (ולא זפות, כמו שהודעתי בהודעתי הקודמת. נכשלתי בידיעה הנ"ל על ידי פועלי הדרך שכפי שהודיעו להם היתה התכנית בתחלה לזפת את הדרך הזאת. אני מצטער שנכשלתי במסירת ידיעה בלתי מדויקת).

186. לחן מיוחד וערב מאד היה לתפלת „לכה דודי" בפי המתפללים בליל שבת ליד הכותל המערבי.

המשמר הנע של המשטרה מרחוב השלשלת עד רחבת הכותל בשעות הערב נמשך. כמו כן נמשכת שמירת השכנים בשעות הערב בגג הזאוויה הימנית של רחבת הכותל.

בזמן האחרון התפללו ובקרו הרבה חילים וקצינים יהודים מצבא בנות הברית. כמו כן בקרו והתפללו בזמן האחרון הרבה בתי ספר, התלמידים על מוריהם.

ב"ה יום ראשון, ג מנחם אב תשד [23.7.1944]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב במשרדי מושל המחוז בקשר עם שעות התפלה בליל תשעה באב ויומו בכותל.

יום שני, ד מנחם אב [24.7.44]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה, הקצין הבריטי מר קוק, בקשר עם ליל תשעה באב ויומו. היה נוכח גם קצין משטרת העיר העתיקה הערבי מר עסאלי.

ב"ה יום ראשון, י מנחם אב תשד, תענית נדחה [30.7.1944]

בליל תשעה באב התחילו בתפלת ערבית במוצאי שבת בשעה 8.10. מיד אחר התפלה קראתי בפני הקהל הגדול שנמצא אז ברחבת הכותל „מגלת איכה" וקינות. אחר המנין הראשון היו כמה מנינים שקראו איכה וקינות. הדבר נמשך עד שעה 12.15 בלילה. בשעה זו התחיל הרב ידלר באמירת „מדרש איכה" ובדברי התעוררות לפני הקהל. הוא המשיך עד שעה אחת, זמן אמירת תקון חצות.

קהל גדול של קרוב לחמש מאות איש ישב על הארץ וערך תקון חצות שנמשך עד שעה 1.30. המשטרה פזרה אחר כך, לשם הבטחון, את מעט האנשים שנשארו אחרי זה, אולם אחר שהמשטרה התפזרה בא שוב קהל חדש שערך תקון חצות ובלה בתפלה עד אור הבוקר.

בבוקר התחילו בתפלה ובעריכת סדר הקינות. הרבה מנינים התפללו עד חצות היום.

אחר הצהרים התפללו הרבה מנינים תפלת מנחה. בשעה 8 התחילו בתפלת ערבית וקדשו את הלבנה.

המשטרה הפקידה משמר מוגבר עוד משעה 6 ביום השבת. המפקחים על הסדר והאחראים היו כרגיל שני קצינים, אחד יהודי ואחד ערבי, שהתחלפו בליל תשעה באב וביומו בחמש משמרות. הקצינים היהודים היו: מר לנגר — קצין המשטרה המרכזית, הקצין רבינוביץ — קצין משטרת מאה שערים והקצין מזרחי — קצין משטרת מחנה יהודה. הקצינים הערבים היו: מר עסאלי — קצין משטרת העיר העתיקה, הקצין חאשם ניג'ים — תובע כללי של המשטרה והקצין אברהים ג'ורג'ורה — חוקר במשטרת הבולשת. מלבדם היה על יד הכותל, כמעט כל היום והלילה, הקצין הבריטי מר קוק — קצין משטרת העיר העתיקה. שעות מרובות בלילה וביום היה על יד הכותל הקצין הבריטי לוטיננט סיימס. הסרג'נטים התורניים בכותל מר הילל ומר רייס פקדו חליפות במשך היום.

כמו כן היה בשרות הסרג׳נט פיידא המפקח על השוטרים הבריטיים שהובאו לשמירה בכותל. בקר גם הסרג׳נט של משטרת העיר העתיקה מר מק־גיון.

כשנים עשר שוטרים בריטיים הוצבו בלילה וביום עד שעה 11 לפני הצהרים בתוך הרחבה, בצדי הכותל המערבי של הרחבה ובפתח שבקצה הרחבה על יד הדלת של הזאוויה.

קבוצת נוטרים יהודים הועמדה על יד הכניסה לרחבה ובתוך הרחבה. מלבד זה סודרה שמירה חזקה של שוטרים בריטיים ויהודיים בדרך אל הכותל.

קצין המחוז מר קיסילוב היה בכותל כמעט כל היום ובלילה עד שעה 1.30 אחר גמר תקון חצות. קצין המחוז מר ציזיק שהה בכותל משעה 6 בבוקר עד שעה 10 לפני הצהרים ואחר כך שעות אחדות אחר הצהרים. קצין המחוז הערבי מר ג׳מיל טוקאן שהה שעות אחדות בלילה על יד הכותל.

בשעה 9 בלילה בזמן אמירת הקינות בא אל הכותל ממלא מקום מושל המחוז מר ניוטן עם סגנו מר קריג ומפקד משטרת ירושלים קולונל מרטין. לוו אותם קציני המחוז מר קיסילוב וטוקאן וקציני המשטרה מר סיימס וקוק. המושל התענין מאד בתפלה. מסרתי לו מגלת איכה והוא קרא את המגלה במקורה בעברית. הוא מסר לי אחולי שנה טובה בעברית.

ביום האבל לפני הצהרים בקר בכותל קצין הבולשת מג׳ור שאו בלוית הקצין מר סיימס. בשעת הערב בקר בכותל מפקד המשטרה החדש של ארץ ישראל בריגדיר ראמא ג׳ונס בלוית קולונל שייטפורד וקולונל מרטין מפקד משטרת ירושלים.

בין המתפללים והמבקרים בכותל בליל האבל וביומו היו: מר יצחק בן צבי — יושב ראש הועד הלאומי, הרב ונטורה — ראש הרבנים באלכסנדריה, הרב הוניג — רב צבאי אמריקני, ועוד קצינים וחילים יהודים מצבא בנות הברית.

הסדרנים היו השנה חברי הג״א שמקצתם באו בתלבשתם הרשמית, במדי מכבי אש, ועזרו להם סדרנים ששלח ועד יהודי ירושלים העתיקה. הסדר היה טוב אולם נכשלו בזה שהביאו חבילת חבלים ביום השבת כשעה לפני השקיעה. העירותי להם על זה ולא נתתי להם למתוח את החבלים לפני צאת השבת. כמו כן רכסו סדרני ועד העיר העתיקה את סרטיהם במחטים על זרועותיהם ביום השבת.

קצין המחוז מר טוקאן מחה נגד הפרעת הסטטוס־קוו במה שהכניסו סדר של חבלים ברחבת הכותל וכמו כן נגד זה שבאו סדרנים במדים רשמיים. לפי הוראות מר קיסילוב קצין המחוז הוצאו החבלים מרחבת הכותל ונשארה שרשרת חיה של סדרנים שמצדה האחד נכנס קהל המבקרים ומצדה השני יצא. באשר לסדרנים במדים קבע המושל שישארו לשמור על הסדר מחוץ לרחבת הכותל ובתוך הרחבה ישארו סדרנים בלי מדים.

צריך לציין שאחרי כל ההשתדלויות בנדון הארת פנסי החשמל שהיו מאירים לפני זמן המלחמה: אחד בכניסה לפני הרחבה והשני על יד שער הזאוויה למעלה — הואר עוד מליל חמישי שעבר רק הפנס החשמלי בכניסה שלפני הרחבה והפנס השני שעל יד שער הזאוויה הימנית של הרחבה על יד השער מלמעלה לא הואר עדין.

מיותר לציין כי האפלה ששררה בליל האבל ברחבת הכותל הפריעה בהרבה להתפלה. דברתי בענין זה עם קצין המחוז מר קיסילוב והוא אמר לי כי על מוסדותינו לפנות בענין זה אל המושל באופן רשמי ולעורר את תשומת לב המושל על הדבר.

צריך לציין כי הודות לצעדי השמירה המיוחדים שאחזה המשטרה השנה עבר יום האבל בכותל בלי כל הפרעות. כמו כן לא הושר השנה, זו הפעם הראשונה, שיר "התקוה" שבשנים האחרונות התחילו לשיר בליל תשעה באב על יד הכותל.

ועד העיר העתיקה שלח ליום האבל את רופאו ד"ר מזל להושטת עזרה ראשונה למתפללים ולמבקרים ברחבת הכותל.

זו הפעם הראשונה הובאו לרחבת הכותל ועמדו בשרות כל היום שוטרי צבא, לשם בקורת ופקוח על המון הצבא המבקר בכותל. ואמנם בקרו במשך היום הרבה קבוצות של צבא מכל בנות הברית.

הבקור הנהוג בכל שנה על יד הכותל ארך משעה 8 בלילה עד שעה 11.

צריך לציין כי השנה מעטו מאד המתפללים והמבקרים ביום האבל על יד הכותל בהשואה לשנים האחרונות.

מספר המתפללים והמבקרים בליל האבל וביומו על יד הכותל עלה בערך ל־14.000 איש.

ליל האבל ויומו עברו בכותל בסדר גמור.

יום השבת, ט"ז מנחם אב [5.8.44]

השבת התפללו ובקרו במשך היום כאלף וחמש מאות יהודים. ביניהם: קבוצת מכבי אש מתל אביב — 25 איש, קבוצת ילדים עולי טורקיה, עולים חדשים שבאו זה עתה מרומניה והונגריה, קצינים וחילים יהודים מצבא בנות הברית.

ב"ה יום חמישי, כא מנחם אב תשד [10.8.1944]

במשך השבוע המתה רחבת הכותל מרוב אורחים מבקרים ומתפללים שבאו מחוץ לירושלים, בהם חלק חשוב מהארצות הסמוכות: מצרים וסוריה, וגם עולים חדשים שבאו בזמן האחרון לארץ.

רצוף הרחוב בשכונת המערבים ההולך אל הכותל נמשך עד רצפת הרחבה של הכותל. הרצוף נעשה בדרך שאחרי המדרגות אל הרחבה ומצד שני בדרך ההולכת ממבוי הרחבה אל רחוב השלשלת. כיום נעשתה הדרך ישרה ומתוקנת בלי מעלות ומורדות ונוחה למתפללים ולמבקרים בכותל.

מנורת החשמל שהיתה מאירה עד זמן המלחמה על יד השער ממעל לזאויה הימנית של רחבת הכותל עדין איננה מאירה ודבר זה גורם להפרעה נכרת למתפללים בכותל. ביחוד בלילי שבתות.

יום השבת, כג מנחם אב [12.8.44]

השבת, שבת מברכים את החודש — התפלל ובקר קהל גדול על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו קרוב לאלפים יהודים.

בין המתפללים והמבקרים: קבוצת חילים יהודים ארץ ישראליים — כעשרים — שבאו בבת אחת, ועולים חדשים שבאו בזמן האחרון לארץ.

ב"ה יום חמישי, כח מנחם אב תשד [17.8.1944]

כרגיל בכל ערב ראש חודש אלול בא גם השנה קהל עצום להתפלל על יד הכותל. בשעה 6 בבוקר כבר היה קהל מתפללים ועד הצהרים הגיע מספר המתפללים ל־3.500 איש בערך.

אחר הצהרים בא קהל מתפללים חדש משעה 5 והמשיך לבוא עד זמן תפלת ערבית. אחר הצהרים הגיע קהל המתפללים ל־1.500 איש בערך. במשך כל היום התפללו כ־5.000 יהודים על יד הכותל.

בשעות שלפני הצהרים היה הקהל בעקר מעדות המזרח הרגילים ללכת בערב ראש חודש אלול להר הזיתים ומשם ישר אל הכותל.

אחר הצהרים היה בעקר קהל אשכנזים.

במשך כל השבוע בקרו והתפללו על יד הכותל אנשים מחוץ לירושלים, ביניהם חילים וקצינים יהודים שונים. כן בקרה קבוצת חילים יהודים בריטיים מפלוגת סעד שנשאו סמלי מגן דוד על התלבושת הצבאית.

עד היום טרם נפתרה שאלת הארת הכותל.

יום השבת, ל מנחם אב, א דראש חודש אלול [19.8.44]

השבת, שבת ראש חודש אלול, התפלל ובקר קהל רב על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים וחמש מאות יהודים בכותל.

בין המתפללים והמבקרים הרבה פנים חדשות מהעליה האחרונה.

הסרג'נט הבריטי מר הילל שהה שעות אחדות לפני הצהרים בזמן התפלה ברחבת הכותל.

ב"ה יום ראשון, ב דראש חודש אלול תשד [20.8.1944]

במשך היום התפללו ובקרו כאלף יהודים על יד הכותל, רובם מחוץ לירושלים.

צריך להעיר כי שאלת הארת הרחבה טרם נפתרה וקהל המתפללים בכותל. ביחוד בלילי שבתות, סובלים על ידי זה. כדאי שמוסדותינו יאחזו באמצעים וישתדלו אצל השלטונות שיפתרו פעם את השאלה הזאת.

יום שני, ב אלול [21.8.44]

היום התפללו ובקרו על יד הכותל הרבה אנשים, בעקר מחוץ לירושלים. במשך היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים לחמש מאות איש.

אנשים מתושבי העיר העתיקה קבעו מנין מיוחד להתפלל במשך חודש אלול תפלת שחרית בצבור על יד הכותל. היום התקים המנין בפעם הראשונה. קראו בתורה בבית הכנסת בבתי מחסה.

יום שלישי, ג אלול [22.8.44]

גם היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל לחמש מאות איש. התפללו תפלת שחרית בצבור.

יום חמישי, ה אלול [24.8.44]

קבוצה של נוער מעולי רומניה שבאו בימים האחרונים לארץ התפללה בכותל. הקבוצה מנתה כארבעים וחמשה איש. התפללו ברגש ובבכיות.

יום השבת, ז אלול [26.8.44]

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל היה כבכל שבת רגילה: כאלף איש.

קפטן צבאי בריטי, מורה דרך בצבא, בא לכותל עם קבוצה של חילים וחילות בריטיים. כרגיל מסר להם באורים על הכותל ועל תפלת היהודים בכותל. בתוך הדברים הציג לפניהם את בעית היהודים וצרותיהם בגולה. הוא הציג את הבעיה באור נכון ותאר בהתרגשות את צרות היהודים בגולה. הוא התבטא כי הרבה פעמים בלילות כשהוא נזכר בצרות ישראל איננו יכול בשום אופן להרדם באותו לילה. בדבריו הנרגשים והכנים עשה רושם גדול על קבוצת החילים ועל הרבה ממבקרי הכותל שהאזינו לדבריו בתשומת לב רבה.

ב"ה יום ראשון, ח אלול תשד [27.8.1944]

קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקר בכותל ביחד עם מג'ור צבאי. מר קוק הציגני לפניו בתור רב המפקח בכותל.

גם היום היו בכותל הרבה מבקרים מחוץ לירושלים.

תפלת שחרית בצבור נמשכת בכל יום. בין המתפללים והמבקרים בשבוע האחרון חילים וקצינים יהודים שונים מכל בנות הברית.

יום השבת, יד אלול [2.9.44]

במשך היום התפללו ובקרו כאלף יהודים. בין המבקרים קבוצת חילים יהודים ארץ ישראליים, בת 18 איש.

הבוקר הרגשתי כי השביל המחבר את קצה רחבת הכותל עם המשתנה הצבורית שעל יד הרחבה מלא צואה ואי אפשר בשום אופן לעבור בו. אחדים ממתפללי הכותל שלא הרגישו בכך נטנפו בצואה. קראתי מיד לשוטר הבריטי התורני והראיתי לו את המקום המלוכלך. לבקשתי ערך רפורט ביומן הכותל נגד שכני החצר הסמוכה, גם התקשר עם תחנת המשטרה של העיר העתיקה. קצין התחנה נמצא אז בעבודה מחוץ לתחנה והתקשר עם הסרג'נט הבריטי התורני של התחנה מר מק־גיון, שהבטיח למסור את הדבר מיד בבואו של הקצין.

לעת ערב בא קצין המשטרה מר קוק לכותל. הוא התנצל לפני שהיה בעבודה מחוץ לתחנה ובא מיד כשקבל את הידיעה על ידי הסרג'נט. הקצין הבטיח לי לדאוג להזהיר את השכנים הסמוכים אל רחבת הכותל שלא יקרו שוב מקרים כאלה.

במשך השבוע האחרון בקרו והתפללו הרבה יהודים מחוץ לירושלים.

יום השבת, כא אלול [9.9.44]

כשבאתי אחר הצהרים אל הכותל מצאתי בשמירה בתוך רחבת הכותל נוטר יהודי, הוא אמר לי שלפי פקודת המשטרה נשלח לשמירה בכותל.

הוא צריך להיות בשמירה עד שעה 10 בלילה, עד שיוחלף בשוטר אחר שיבוא לשמירה במקומו.

לעת ערב בקר בכותל מפקד משטרת ירושלים מג'ור מנספילד, שבא במקום מר מרטין שמת. עשיתי הכרה עם מפקד המשטרה שאני מכיר אותו מזמן היותו בשרות על יד הכותל, מלפני עשר שנים בערך, בתור שוטר תורני.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל, כמו בכל שבת רגילה, כאלף איש.

בין המתפללים והמבקרים מעולי רומניה שבאו בימים האחרונים לארץ היו: בנו של האדמו"ר מויזניץ, הרב מרומניה והרב של יאסי — רומניה.

ב"ה יום ראשון, כב אלול תשד [10.9.1944]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקשר עם ימי חג ראש השנה.

גם היום היתה שמירה של נוטר יהודי ברחבת הכותל.

יום רביעי, כה אלול [13.9.44]

בבוקר כשבאתי אל הכותל הראה לי שוטר תורני בכותל שתי מודעות, מודעה אחת חתומה על ידי הארגון הצבאי הלאומי בקשר עם תפלת נעילה ביום הכפורים על יד הכותל ועל זה ששוטרים בריטיים מתפרצים אל הכותל. המודעה מופנית אל הקהל שלא יתנו להם להתפרץ אל הכותל. מודעה שניה בעברית ובאנגלית מופנית אל השוטרים הבריטיים בקשר עם הנ"ל. השוטרים הבריטיים התורניים הודיעו על הדבר במשטרת העיר העתיקה. קצין משטרת העיר העתיקה בקר אחרי זה בכותל וראה את המודעות. הקצין והשוטר מצאו את עצמם נעלבים מתוכן המודעות הנ"ל.

הקצין מר קוק מסר לי כי שיך אבו מדין בקר אצלו במשרדו ומסר לו קובלנה נגד שני יהודים שצעקו בבוקר השכם והפריעו את שנת השכנים שהלכו לישון לפני אור הבוקר מסבת תענית הרמדן, שהם ערים בלילה ואוכלים ועם אור הבוקר הולכים לישון, ושני היהודים האלה צעקו בקולות משונים כל כך שהעירו אותם משנתם. אמרתי לקצין שאתענין לדעת מי הם היהודים האלה ואעיר את תשומת לבם שלא יצעקו בקולות על יד הכותל בבוקר.

בקרתי את קצין המחוז מר ציזיק בקשר עם שעות התפלה על יד הכותל בחג ראש השנה. דברתי אתו גם על המודעות שהובאו אל הכותל.

יום חמישי, כו אלול [14.9.44]

העירו את תשומת לבי למודעות חדשות שהודבקו ברחובות ובשכונות בקשר עם תפלת הנעילה ביום הכפורים בכותל.

מודעה אחת תכנה: העתקה טלגרמה כתובה בעברית ובאנגלית שנשלחה לארכיבישוף מקנטבורי שבה פונים אליו בקשר עם התפרצות השוטרים הבריטיים ביום הכפורים בכותל.

ב"ה

סקירה שנתית [187]

(אלול תשג — אלול תשד)

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל המערבי

א. סדרי התפלות.

1. התפלות הנהוגות בכותל:

בימי החול רגילים להתפלל בכל יום על יד הכותל תפלת מנחה וערבית (במנינים אחדים). בראש חודש — גם תפלת מוסף. יוצא מן הכלל ראש השנה שאז אין מתפללים תפלת מוסף על יד הכותל, מסבת אסור התקיעה בשופר על יד הכותל, מטעם השלטונות. בשבתות ובחגים מתפללים כל התפלות.

בחודש אלול זה הנהיגו תושבים של העיר העתיקה להתפלל גם תפלת שחרית על יד הכותל. כמעט בכל לילה באים חסידים לערוך סדר תקון חצות על יד הכותל, בחצות הלילה. בימי בין המצרים עורכים תקון חצות גם ביום.

בערב פסח עורכים תקון סדר קרבן פסח. בערבי ראש השנה ויום הכפורים מתפללים מאות אנשים ואומרים מזמורי תהלים. בכל ערבי חדשים מתפללים סדר יום כפור קטן. בערבי חדשי ניסן ואלול מרבים בהמונים להתפלל על יד הכותל. בחודש אלול מרובים המתפללים יותר מאשר בכל חדשי השנה.

בכל יום באים יהודים מירושלים ומיתר חלקי ערי ארץ ישראל ומושבותיה להתפלל ולאמר תהלים, לתנות איש איש את צרותיו ובקשותיו הפרטיות, וגם להתפלל על צרות כלל ישראל.

2. ימי תפלה מיוחדים:

ימי תפלה מיוחדים על צרות כלל ישראל סודרו במשך השנה על ידי הרבנים הראשיים.

יום ג מרחשון — יום ההלולא של האדמו"ר רבי ישראל מרוזין ז"ל — סודרה תפלה מיוחדת על ידי האדמו"רים משלשלת רוזין וחסידיהם בארץ ישראל.

יום כח אדר הוכרז צום ויום תפלה מיוחד על יד הכותל על ידי הרבנים הראשיים. מהשכמת הבוקר כבר נהרו יהודים לתפלה שנמשכה עד הלילה. תלמידים מתלמודי תורה ובתי הספר על מוריהם השתתפו בתפלה.

יום יז ניסן, חול המועד פסח, היתה תפלה מיוחדת של עולי רגל שסודרה על ידי אגודת ישראל.

187. המאורעות והאישים הנזכרים בסקירה זו לווו הערות כל אחד ואחד במקומו בשנת הסקירה התואמת.

יום ערב ראש חודש סיון היתה תפלה מיוחדת שסודרה על ידי צירי ועידת המזרחי.

יום יד סיון סודרה תפלה מיוחדת לצרות ישראל בהונגריה וצ׳כוסלובקיה. השתתפו בתפלה הרבה בתי ספר, התלמידים עם מוריהם.

בשעה 6.25 בערב ישבו כל המתפללים בכותל, גברים ונשים, על הארץ למשך חמשה רגעים, בהתאם לפקודת הרבנים והמוסדות שקבעו ברגעים אלה לשבת על הארץ בכל ארץ ישראל. חמשה רגעים אלה על יד הכותל היו רגעים של התעוררות עצומה. כל המתפללים התפרצו בבת אחת בבכיות עצומות בתפלות „יענך" ו„שוב מחרון אפך".

יום יז סיון סודרה תפלה מיוחדת על ידי הרב הראשי לאגודת ישראל, הרב דושינסקי.

ב. בקורים.

1. בקורים בצבור:

הבקור הצבורי הכללי הקבוע משנים הוא הבקור בליל תשעה באב. הבקור נערך בתהלוכה צבורית, בעקר על ידי הנוער הארץ ישראלי.

בתי ספר שלמים, על תלמידיהם ומוריהם, מבקרים לעתים קרובות על יד הכותל, ביחוד בימי החופש.

גם בשבתות, בחגים ובחול המועד מבקר הנוער בהמון על יד הכותל.

2. בקורי אישים:

כבוד הרבנים הראשיים, רבני ירושלים ויתר רבני ערי ארץ ישראל והמושבות, מתפללים לעתים קרובות בכותל.

כמו כן מתפללים ומבקרים לעתים קרובות ראשי המוסדות והעדות מכל הארץ. יש לציין ביחוד את בקוריו התמידיים של ראש הועד הלאומי מר יצחק בן צבי בכותל.

במשך השנה בקרו והתפללו בכותל האדמו״רים: מגור, הוסיאטין, בלז, טשורטקוב, בויאן, לילוב, פשמישל, מונקטש, ויזניץ.

ביום ד תשרי, בקר מר מאיסקי, ציר רוסיה בלונדון, בלוית פקיד הנציב העליון וקצין משטרת העיר העתיקה מר סטיונזון.

ביום הכפורים, בקר סר באומן, ממינסטריון האויריה באנגליה, שבא בלוית מר סקוט ממלא מקום המזכיר הראשי ופקיד המזכירות הראשית מר עבדול האדי.

בו ביום בקר מפקד המשטרה קולונל קיילס.

ביום טז תשרי בקר הרב הראשי לאלכסנדריה, הרב ונטורה.

ביום יח תשרי בקר מושל מחוז ירושלים מר ביילי, שבא בלוית קצין צבאי.

ביום השבת, ח מרחשון, בקרה קבוצה בת חמישים איש מהנוער הדתי של ילדי פליטי טהרן הלומדים במקוה ישראל.

ביום ה כסלו היה בקור הגנרלים של בנות הברית, ביניהם המפקד העליון מר מרשל, אדמירל קניגהיים ועוד כשמונה גנרלים מהמפקדים העליונים בחזית.

ביום ח טבת בקר מר בריקנר שליחו של נשיא ארצות הברית בלוית קבוצת קצינים יהודים אמריקניים.

ביום ד שבט בקרה קבוצת כמרים בריטים צבאיים. הם התבוננו בתפלה בהתרגשות.

ביום יא אדר בקר מר קליטון מהמחלקת הסניטרית של עירית ירושלים. הוא בקר את הביוב שבסביבת הכותל.

ביום יז אדר בקרה קבוצה גדולה של נשים פולניות לא יהודיות שהכניסו פתקאות תפלה בתוך הכותל.

ביום השבת כד אדר היה כנוס תפלה של תלמידי הרב דושינסקי, הרב הראשי לאגודת ישראל.

ביום הראשון של פסח בקר ממלא מקום מושל מחוז ירושלים מר ניוטן, שבא בלוית קצין המחוז מר קיסילוב ומג'ור צבאי.

ביום זה היתה תפלה מיוחדת של קבוצת קצינים יהודים, כחמשים איש, מכל צבאות בנות הברית.

ביום יז ניסן היה כנוס של עולי רגל שסודר על ידי אגודת ישראל.

בתשעה באב בקר ממלא מקום מושל מחוז ירושלים בלוית מר מרטין מפקד משטרת ירושלים וקציני המחוז מר קיסילוב, מר ציזיק ומר טוקאן.

באותו יום בקר מר ראמא ג'ונס מפקד המשטרה בארץ, שבא בלוית מר שייטפורד וקולונל מרטין מפקד משטרת ירושלים.

ביום השבת, כא אלול, בקר המפקד החדש של משטרת ירושלים מג'ור מנספילד.

ג. מתפללים ומבקרים.

ביום השבת, כה אלול תשג,	התפללו	ובקרו	בכותל	כ־2.000	יהודים.
ביום א, כו אלול	"	"	"	כ־500	"
ביום ב, כז אלול	"	"	"	כ־500	"
ביום ג, כח אלול	"	"	"	כ־500	"
בערב ראש השנה תשד	"	"	"	כ־2.000	"
ביום הראשון של ראש השנה	"	"	"	כ־2.000	"
ביום השני של ראש השנה	"	"	"	כ־7.000	"
ביום השבת, ג תשרי	"	"	"	כ־3.500	"
ביום ערב יום הכפורים	"	"	"	כ־10.000	"
ביום הכפורים	"	"	"	כ־5.000	"
בשבוע של חג הסוכות	"	"	"	כ־25.000	"
ביום שמחת תורה	"	"	"	כ־5.000	"
ביום השבת, ר"ח מרחשון	"	"	"	כ־2.000	"
ביום השבת, ער"ח כסלו	"	"	"	כ־2.500	"
בערב ראש חודש טבת	"	"	"	כ־3.000	"
בראש חודש טבת	"	"	"	כ־2.000	"
בער"ח ובר"ח שבט	"	"	"	כ־1.500	"

ביום השבת, ד שבט	התפללו ובקרו בכותל	כ־1.600	יהודים.
ביום השבת, כה שבט	"	"	"	כ־2.000	"
ביום השבת, כד אדר	"	"	"	כ־1.500	"
בער"ח ובר"ח ניסן	"	"	"	כ־6.000	"
בשבעת ימי חג הפסח ובערב החג	"	"	"	כ־52.000	"
בער"ח ובר"ח איר	"	"	"	כ־2.500	"
ביום השבת, כז איר	"	"	"	כ־1.500	"
בער"ח סיון	"	"	"	כ־1.500	"
בחג השבועות	"	"	"	כ־26.000	"
ביום יד סיון	"	"	"	כ־1.000	"
ביום יז סיון	"	"	"	כ־1.000	"
ביום השבת, כו סיון	"	"	"	כ־2.000	"
בער"ח תמוז ובר"ח תמוז	"	"	"	כ־2.000	"
ביום השבת, כד תמוז	"	"	"	כ־1.500	"
בער"ח מנחם אב ובר"ח	"	"	"	כ־1.000	"
ביום תשעה באב	"	"	"	כ־14.000	"
ביום השבת, כג מנחם אב	"	"	"	כ־2.000	"
בער"ח ובר"ח אלול	"	"	"	כ־2.500	"
ביום ב אלול	"	"	"	כ־500	"
ביום ג אלול	"	"	"	כ־500	"
בסך הכל	התפללו ובקרו בכותל	כ־201.600	יהודים.
נוסף על זה, בכל שבת רגילה מתפללים ומבקרים כאלף יהודים. גוסיף את מספר השבתות שלא נכנסו במנין הנ"ל,		כ־38.000	יהודים.
כמו כן יש להביא בחשבון כי בימי החול מתפללים ומבקרים בכל שבוע באופן ממוצע כאלפים יהודים, ונקבל		כ־100.000	"
סך הכל כללי		כ־339.600	יהודים.

לפי מנין זה יוצא כי בשנת הסקירה תשד — התפללו ובקרו בכותל כשלש מאות וארבעים אלף יהודים — כן ירבו.

מלבד זה צריך לציין את הבקורים הרבים של אנשי הצבא היהודים מכל בנות הברית, חילים וקציגים ואת הבקורים הרבים של החילים הבלתי יהודים והקציגים מכל צבאות בנות הברית.

ד. תקונים בדרך אל הכותל.

צנורות השופכים העוברים בדרך אל הכותל היו שבורים ומקולקלים וקשה היה לעבור. היו זמנים שהיו נאלצים לעבור ברפש הצנורות כשהיו צריכים ללכת אל הכותל. על ידי צעדים שנעשו בעזרת המשטרה תוקן

הביוב כולו בדרך אל הכותל מצד דרך רחוב השלשלת עד רחבת הכותל ומצד הדרך החדשה, דרך המדרגות עד רחבת הכותל. המתפללים והמבקרים על יד הכותל שבעי רצון מאד על תקון הביוב על ידי עירית ירושלים.

עוד שפור נעשה בדרך אל הכותל. הדרך כולה מצד הרחוב ומצד המדרגות עד רחבת הכותל היתה שבורה ומקולקלת, היו מעלות ומורדות וקשה היה לעבור בדרך זו. על ידי צעדים שנעשו בעיריה בעזרת הממשלה רוצפה כל הדרך משני צדדיה הנ"ל עד רחבת הכותל.

בצריף המשטרה שברחבת הכותל הוכנס השנה חשמל וזה מועיל להאיר קצת חלק מן הרחבה של הכותל. מנורת החשמל שבכניסה לרחבת הכותל מאירה מאז זמן בטול ההאפלה הכללית בירושלים, אולם המנורה השניה שהיתה מאירה על יד שער הזאויה הימנית של רחבת הכותל עוד איננה מאירה וזה גורם להפרעה בתפלה, ביחוד בלילי שבתות וחגים.

ה. הפרעות.

1. זריקת אבנים:

השנה פחתו מקרי זריקת האבנים ברחבת הכותל במדה נכרת. במשך השנה קרו מקרים אחדים של זריקת אבנים ברחבת הכותל. פעם היה מקרה של זריקת בקבוק על המתפללים בשעת התפלה בכותל. המשטרה אחזה בצעדים נמרצים נגד המקרים הללו והם נתמעטו במדה נכרת.

המשטרה הטילה חובת שמירה בשעות הערב ברחבת הכותל על השכנים הגרים בסביבת הכותל. השמירה נמשכה חדשים אחדים.

קרו מקרים של התגרויות נערי הרחוב ביהודים העוברים דרך רחוב השלשלת להתפלל ולבקר בכותל. המשטרה סדרה משמר נע של שוטר מזוין לעת ערב מרחוב השלשלת עד רחבת הכותל. הדבר הועיל לסלק את ההתגרויות הנ"ל.

פעם אחת במשך השנה קרה מקרה שהערבים ערכו „זיכר" בחרם על ידי שירה בקול רם ובצעקות כאלה שהפריעו במקצת לתפלת היהודים בכותל. זה היה ביום הששי ז תמוז בערב, בשעת תפלת מנחה וקבלת שבת. המשטרה מנעה בעד זה.

2. חלול כבוד הכותל:

ביום ד איר חולל כבוד קדושת הכותל באופן מבהיל. אלמונים טנפו את הכותל בצואת אדם. בהרבה מקומות הכניסו צואה רבה בתוך החורים של הכותל, על ספרי תהלים ובתוכם, ובהרבה מקומות פזרו את הצואה על האבנים, אבני הקודש של הכותל. על יד הכותל לכלכו בצואה הרבה מקומות. המשטרה אחזה בצעדים נגד שכני הכותל.

ביום השבת יד אלול מצאתי כי כל השביל המוביל מקצה רחבת הכותל אל בית הכבוד הצבורי שעל יד הרחבה מלא צואה באופן שכל היהודים

שהלכו בשביל זה ולא הרגישו לכלכו את עצמם בצואה. המשטרה אחזה בצעדים נגד זה.

ביום יט מרחשון מצאתי כי קצה האבן השביעית מצד ימין הרחבה בשורה השניה מלמטה קולפה ונחתכה בסכין או במכשיר חד אחר. לפי השערתי נעשה הדבר על ידי חילים.

ביום כט טבת נתקבלה פקודה של המשטרה המחוזית שתלו אותה על קיר צריף המשטרה. הפקודה אומרת שהשוטרים התורניים שברחבת הכותל צריכים לבבד את רגשות המתפללים ואת קדושת המקום ושלא ירימו את רגליהם על חלון הצריף מול הכותל המערבי.

ו. הממשלה והכותל.

השנה היה משא ומתן של הרבנים הראשיים לארץ ישראל וראשי המוסדות עם הממשלה על העניינים הבאים: שאלת סדור ההקפות בשמחת תורה, תקיעת השופר במוצאי יום הכפורים, השירה בליל תשעה באב, על חלול כבוד קדושת הכותל על ידי צואה בכותל ועוד.

ז. יחס המשטרה.

גם השנה יש לציין את היחס ההוגן של המשטרה לכותל, ויש לציין ביחוד את היחס היפה של המשמר הבריטי התורני ברחבת הכותל.

בתשובה לקצין משטרת העיר העתיקה בקשר עם קובלנה שקבל על יחס השוטרים התורניים בכותל אמרתי לו כי בדרך כלל אין לי מה לקבול נגד יחס השוטרים התורניים בכותל כלפי כבוד הכותל וכלפי המתפללים והמבקרים בכותל, והיחס שלהם הוא יחס של כבוד.

ח. המשטרה והכותל.

באופן קבוע קים משמר תורני של שני שוטרים בריטיים במשך היום והלילה בצריף המשטרה אשר ברחבת הכותל. כמו כן ישנה שמירה של שוטר ערבי בשער הזאוויה הימנית של רחבת הכותל מלמעלה בשעות היום.

מיום השבת כא אלול סודרה שמירה של שוטר יהודי ברחבת הכותל במשך היום והלילה. בימי חג וימי תפלה מיוחדים יש משמר מוגבר של המשטרה.

בימי חג נמצאים תמיד ברחבת הכותל שני קציניס, אחד יהודי ואחד ערבי, האחראים לסדר הכותל והתפלה.

מלבד זה נמצא בימי החג ברחבת הכותל הקצין הבריטי, קצין משטרת העיר העתיקה, שעה רבה בשעת התפלה. מלבד זה באים לבקר את השמירה בימי החג קציניס גבוהים ממשטרת מחוז ירושלים ואותם בא לבקר מפקד משטרת ירושלים פעמים אחדות במשך ימי החג. מלבד זה מבקרים בימי החג מטעם מושל מחוז ירושלים קציני המחוז היהודיים והערבי.

מלבד זה נמצאים בדרך אל הכותל משמרות של שוטרים בריטיים ויהודיים השומרים על הסדר.

במשך השנה היו המפקחים האחראים על הסדר בימי החג הקצינים היהודים: לנגר — מפקח תחנת מרכז המשטרה, מזרחי — מפקח תחנת מחנה יהודה, רבינוביץ — מפקח תחנת מאה שערים, פולני — ממשרד החקירות. הסרג'נטים: קרומהולץ — מפקח תחנת רחוב היהודים וגרינברג — מפקח תחנת רחוב היהודים שמלא את מקום הנ"ל. הקורפורלים: מנשה לוי ושבילי מרחוב היהודים. הקצינים הערבים: ג'מיל עסאלי — מפקח תחנת העיר העתיקה, האשם ניג'ם — תובע כללי של המשטרה, אברהים ג'ורג'ורה מהבולשת, מחמד ברוטי — מפקח תחנת המושבה הגרמנית, שושו — מפקח תחנת הכפרים, והסרג'נטים עסאלי וראשד.

עד יא איר היה קצין משטרת העיר העתיקה והאחראי בכותל הקצין מר סטיונזון. מיום יא איר האחראי בכותל הוא הקצין הבריטי מר קוק.

עד תשעה באב היה המבקר והאחראי הראשי בכותל ממלא מקום מפקד משטרת ירושלים מג'ור פלנינגאם. מתשעה באב בקר מפקד משטרת ירושלים מר מרטין. אחרי מותו בא במקומו מפקד משטרת ירושלים מג'ור מנספילד.

בקרו במשך השנה מקציני המשטרה הגבוהים: קולונל שייטפורד, קולונל קיילס, מג'ור שאו, לוטננט סיימס ומפקד משטרת ארץ ישראל בריגדיר ראמא ג'ונס.

הסרג'נטים התורניים בכותל במשך השנה היו: לורנס, מק־גיון, פיידא, הילל ורייס.

מקציני המחוז היו: מר קיסילוב ששהה בכותל בימי החג שעות רבות, מר ציזיק וקצין המחוז הערבי מר ג'מיל טוקאן.

בסוף הסקירה יש לציין כי השנה עברה בדרך כלל בסדר גמור ובשקט על יד הכותל.

הממונה על הסדרים והמפקח מטעם הרבנים הראשיים והמוסדות הוא הרב יצחק אורנשטין.

מהמתהוה והמתרחש על יד הכותל

ב"ה יום שני, א תשרי, ראש השנה תשה [18.9.1944]

בליל ראש השנה התפללו מניינים אחדים תפלת ערבית על יד הכותל.

בבוקר התפלל רק מנין אחד תפלת שחרית. כמאתים איש השתתפו בתפלה, גם קראו בתורה על יד הכותל. תפלת מוסף לא התפללו בכותל מסבת אסור תקיעת השופר על יד הכותל. אנשים שגמרו את התפלה במוקדם באו לפני הצהרים להתפלל ולאמר מזמורי תהלים. כמו כן היו הרבה מבקרים.

אחר הצהרים בא קהל רב להתפלל תפלת מנחה על יד הכותל.

מספר המתפללים והמבקרים בראשון של חג הגיע בערך לשבעת אלפים וחמש מאות איש.

יום שלישי, ב תשרי, יום שני של ראש השנה [19.9.44]

סדרי התפלה וקריאת התורה היו כראשון של ראש השנה.

מספר המתפללים והמבקרים בשני של חג הגיע בערך לשמונת אלפים וחמש מאות איש.

בין המתפללים והמבקרים הרבה חילים וקצינים יהודים ארץ ישראליים ובריטיים.

המשמר המוגבר של המשטרה התחיל עוד מערב ראש השנה בשעה 6 בערב, ובשני ימי החג מהבוקר עד אחר תפלת ערבית. פקחו על הסדר חליפות בכל משמר שני קצינים, עברי וערבי. הקצינים העבריים היו: מר מזרחי ומר פולני. הקצינים הערביים היו: מר עסאלי, מר חאשם ניג'ם — תובע כללי של המשטרה, מר אברהים ג'רג'ורה ממשרד החקירות ומר ברוטי מתחנת המושבה הגרמנית. מלבדם היה במשך כל ימי החג על יד הכותל הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר קוק. כמו כן היה בכותל בשמירה שעות רבות בראשון של חג לוטננט סיימס. בערב החג בא מג'ור מנספילד, מפקד משטרת ירושלים, יחד עם המשמרות ושהה בכותל עד אחר גמר תפלת ערבית.

בליל החג בקר בכותל מג'ור שאו מפקד משטרת מחוז ירושלים. הוא דבר אתי על התפלה והמתפללים ועל הכותל. גם ביום השני של החג בשעות הצהרים בקר מר שאו בלוית מר סיימס. אמרו לי כי מר מנספילד לא בא בשני של החג לכותל לרגל מחלתו. בתוך הרחבה שמרו על הסדר שוטרים ונוטרים יהודים. כמו כן היתה שמירה של שוטרים ונוטרים יהודים בדרך אל הכותל. מלבד זה בקרו ופקחו על הסדר סרג'נטים בריטיים ובמשמר היו שוטרים בריטיים.

בשני ימי החג של ראש השנה וערב החג לא קרה כל מקרה ולא היה כל מאורע יוצא מן הכלל וימי החג עברו בסדר גמור ובשקט.

יום שני, ה תשרי [22.9.44]

לפני הצהרים בקר בכותל מפקד משטרת מחוז ירושלים מג'ור שאו בלוית לוטננט סיימס וקצין המחוז הערבי מר ג'מיל טוקאן. הם עברו את רחבת הכותל וסובבוה ואחר כך עלו לגג הזאוויה הימנית של הכותל ושהו שמה זמן ממושך.

יום השבת, ו תשרי [23.9.44]

קהל רב התפלל ובקר השבת בכותל. במשך היום עלה מספר המתפללים והמבקרים בערך לאלפים וחמש מאות איש.

בין המתפללים והמבקרים חילים וקצינים יהודים אמריקניים וארץ ישראליים.

לפני הצהרים בקר בכותל לוטננט סיימס בלוית קצין אחר, לוטננט של המשטרה. מר סיימס שאלני לסבת רבוי המבקרים היום. אמרתי לו כי השבת היא השבת הראשונה בשנה היהודית.

ב"ה יום ראשון, ז תשרי תשה [24.9.1944]

לפני הצהרים בקר בכותל מפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו בלוית שני מג'ורים של הצבא. מר שאו שאלני אם אני נמצא בכל יום על יד הכותל. אמרתי לו שכן[188], בכל יום הנני בכותל בשעות שלפני הצהרים. ובשבתות ובחגים במשך כל היום.

במשך היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים לחמש מאות איש. ביניהם חילים וקצינים אמריקניים וארץ ישראליים.

יום שני, ח תשרי [25.9.44]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם התפלה בכותל ביום הכפורים.

הרבנים הראשיים לארץ ישראל פרסמו צו להמנע מתקיעת שופר אחר תפלה נעילה על יד הכותל, וכן שלא לשיר שירים שאינם מנוסח התפלה.

יום שלישי, ט תשרי, ערב יום הכפורים [26.9.44]

מן הבוקר התחילו לנהור אל הכותל להתפלל כנהוג בכל ערב יום כפור.

במשך כל היום היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים. מספרם עלה בערך לשנים עשר אלף איש.

הרב הראשי לארץ ישראל כבוד הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל התפלל תפלת מנחה על יד הכותל ביום שני ח תשרי.

משמר המשטרה התחיל מהבוקר בערב יום הכפורים זו הפעם הראשונה. התחלפו בשלשה משמרות במשך היום, בכל משמר קצין יהודי וקצין ערבי. היום התחלפו בשלשה משמרות גם קצינים גבוהים בריטיים בדרגת לוטננטים. הקצינים היהודיים היו: לנגר, מזרחי ופולני. הקצינים הערביים היו: עסאלי, ג'ורג'ורה וברוטי. הקצינים הבריטיים היו: היקמן ממשטרת ירושלים, סייל ממשטרת ראס־אללה וסטיונזון ממשטרת חברון. מלבדם היו במשמר בתוך רחבת הכותל עשרה נוטרים יהודיים בלי מדים שהתפללו עם הקהל. שוטרים

188. אבי המנוח היה בא יום יום לכותל ושוהה שם שעות אחדות. בשבתות ובחגים היה נמצא בכותל מן הבוקר עד הערב, קרוב לשתים עשרה שעות ביום.

בריטיים היו במשמר מחוץ לרחבת הכותל. מלבדם היו שוטרים צבאיים בדרך אל הכותל עד הכניסה לתוך הרחבה.

יום רביעי, עשרה בתשרי, היום הקדוש [27.9.44]

בליל יום הכפורים התפלל קהל של קרוב למאה איש תפלת כל נדרי וערבית על יד הכותל. לא יכלו להתפלל את כל סדר התפלה של ערבית כי לא היה אור מספיק ולא יכלו לראות את הכתוב בסדורי התפלה. גמרנו את תפלת הלילה בשעה 7.30.

בתפלת הערב בא לשמירה על יד הכותל — מלבד המשמר הנ"ל — מפקד המשטרה מג'ור פלניגאם וקצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. הלוטננט מר סיימס האחראי בכותל היה גם כן במשמר.

בשעה 5 בבוקר התחילו בתפלה. התפללנו את כל התפלות: שחרית, מוסף, מנחה ונעילה.

בשעות שלפני הצהרים היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים.

בשעת תפלת נעילה היה קהל קטן מאשר בכל שנה בשעה זו.

מושל מחוז ירושלים מר ניוטון בא בשעת תפלת נעילה אל הכותל ביחד עם מפקד משטרת ירושלים מר שאו. מסרתי למושל ברכת שנה טובה מטעם הרבנים הראשיים והמוסדות. המושל התענין בתפלה. הראיתי לו במחזור את סדר תפלת נעילה ובארתי לו משפט בתפלת „אב ידעך מנוער" שהתקשה בבאורו. השיחה היתה בעברית.

היו כחמשה עשר מקרי התעלפות במשך היום על יד הכותל ורופא העיר העתיקה ד"ר מזל הושיט להם עזרה ראשונה במקום.

משמר המשטרה התחיל בבוקר ונמשך עד גמר כל התפלות בלילה. הקצינים היהודיים היו: לנגר, מזרחי ופולני. הקצינים הערביים היו: עסאלי, ניג'ם וברוטי. הקצינים הבריטיים היו: קפטן טשאון ממשטרת הכפרים, לוטננט סייל מראם־אללה ומר סטיונזון מחברון. לפני התחלת תפלת נעילה באו למשמר מג'ור פלניגאם, שני מג'ורים מן הצבא, מג'ור הממונה על השוטרים הצבאיים, האחראי בכותל לוטננט סיימס וקצין משטרת העיר העתיקה מר קוק.

התפללנו בשעה מוקדמת את תפלת נעילה וגמרנו בשעה 6 בערב. הצעירים סדרו להם מניינים מיוחדים לתפלה, מנין של צעירים אשכנזים ומנין של ספרדים. הם גמרו את התפלה כרגיל עם השקיעה ותקעו שלש פעמים בשופר. התוקע זרק אחר כך את השופר מעל ראשי המתפללים והקצין סטיונזון תפס את השופר.

בכל זמן התפלה במשך כל היום לא היו כל שוטרים ברחבת הכותל. היו עשרה נוטרים יהודים בתוך הרחבה בלי תלבושת רשמית. השוטרים הבריטיים עמדו על גג הזאוויה הימנית של הכותל עם משדרים וטלפונים, ובתוך כל המבואות שבסביבת הכותל עמדו משמרות של שוטרים בריטיים, גם בדרך אל הכותל עמדו שוטרים בריטיים צבאיים. הם היו מזוינים בתת מקלעים טומיגן.

בשעת התקיעות נכנסו לרחבת הכותל שוטרים צבאיים עם מג'ור צבאי ואחר כך נכנסו שוטרים בריטיים עם קצינים. הבחורים והבחורות התחילו לשיר את „התקוה" ושירים אחרים. המשטרה התנהגה באדיבות יוצאת מן הכלל,

לא נגעה בכל הקהל הזה. אחר כך נעצרו על ידי המשטרה שמונה בחורים מן המשוררים.

התפללו ערבית והבחורים והבחורות יצאו מרחבת הכותל שלובי זרוע בשירה: „מדינה יהודית קום תקום" ועוד שירים. הם עברו בשירה עד רחוב היהודים. המשטרה לא התערבה ולא נגעה בהם לרעה.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל היה כשמונת אלפים איש.

בשני הימים, ערב יום כפורים ויום כפורים, התפללו ובקרו על יד הכותל בסך הכל כעשרים אלף איש.

חוץ מן המקרים שקרו בגמר תפלת נעילה בקשר עם תקיעת השופר והשירה עברו שני הימים בכותל בשקט ובסדר גמור.

קציני המחוז מר קיסילוב וציזיק השתתפו בתפלה.

יום השבת, יג תשרי [30.9.44]

מסבת העוצר מחוץ לעיר העתיקה עלה לנו בהתאמצות מרובה לסדר מנין לתפלת שחרית על יד הכותל. בשעה מאוחרת התחילו לבוא מתפללים ומבקרים מהעיר העתיקה, משכונת מונטיפיורי העתיקה (ימין משה) ומקרית שמואל ששמה לא חל העוצר.

במשך כל היום התפללו ובקרו כמאתים איש. היה מנין אחד לתפלת שחרית, שני מנינים לתפלת מוסף, שני מנינים למנחה ומנין אחד לתפלת מוצאי שבת.

ב"ה יום ראשון, יד תשרי תשה, ערב חג הסוכות [1.10.1944]

בקרתי בתחנת משטרת העיר העתיקה בקשר עם הסדרים על יד הכותל בחג.

יום שני, טו תשרי, יום הראשון של חג הסוכות [2.10.44]

בשעה 7 בבוקר התחילו בתפלה, התפללו תפלת שחרית ומוסף וקראו בתורה על יד הכותל. חמש פעמים קראו בתורה. תפלות מוסף התקימו במספר רב מאד.

אחר הצהרים התפללו תפלת מנחה בהרבה מניינים כרגיל בכל חג.

מסבת העוצר מעטו המתפללים והמבקרים בכותל בשעות הבוקר ובשעות שלאחר הצהרים. בכל זאת הגיע מספר המתפללים והמבקרים במשך היום לשמונת אלפים איש. מספר החילים המשתתפים בתפלה והמבקרים היה החג קטן מאד.

המשמר המוגבר של המשטרה התחיל מהבוקר. התחלפו בשלשה משמרות במשך היום זוג הקצינים המפקחים על הסדר. הקצינים היהודים היו: לנגר, רבינוביץ ופולני. הקצינים הערביים היו: חאשם ניג'ם, ברוטי והסרג'נט נבלוסי. כמו כן התחלפו בשני משמרות הסרג'נטים הבריטיים טוזיביל מעזה ודיילי מחברון. קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק עמד במשמר כל שעת ליל החג ובחג משעות הערב עד אחר זמן התפלה במוצאי החג.

בין המבקרים מר בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי ומר קיסילוב קצין המחוז.

הבאתי לפני הסרג'נט הבריטי מר טוזיביל קובלנה של אחד המתפללים

על כי השביל שמרחבת הכותל למקום המשתנה הצבורית שעל יד הכותל מלוכלך בצואת אדם. הסרג'נט ערך לפי בקשתי רפורט על הדבר ולפי פקודתו באו מיד לנקות את השביל הזה.

בשעת הצהרים בקרו בכותל לוטננט קולונל קרוקספורד — מנהל בית הספר לשוטרים ועוזר מפקד משטרת ארץ ישראל ומג'ור שאו מפקד משטרת מחוז ירושלים. הם שאלו אותי פרטים על מספר המתפללים והמבקרים בכותל בחגים. מסרתי להם הפרטים.

ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל שמרו נוטרים יהודיים, לבד מהמשמר הבריטי התורני בכותל.

יום החג עבר בשקט גמור ובסדר על יד הכותל.

יום שלישי, טז תשרי, חול המועד סוכות [3.10.44]

מניינים אחדים התפללו תפלת מוסף על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.

יום רביעי, יז תשרי [4.10.44]

היום התפללו ובקרו על יד הכותל כאלפים וחמש מאות איש.

יום חמישי, יח תשרי [5.10.44]

במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש.

כבוד הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל, הרב יוסף צבי דושינסקי התפלל לפני הצהרים על יד הכותל.

מסבת העוצר מעטו מאד עולי הרגל לכותל המערבי במשך שבוע החג ומעטו אפוא המתפללים והמבקרים בימי החג על יד הכותל.

יום ששי, יט תשרי [6.10.44]

במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

יום השבת, כ תשרי [7.10.44]

קהל גדול מאד התפלל ובקר היום בכותל. במשך כל היום הגיע המספר בערך לשמונת אלפים איש.

בין המתפללים הרב כספר[188*], הרב הצבאי מבריטניה, אחד הרבנים הצבאיים של הבריגדה היהודית ועוד קצינים וחילים ארץ ישראליים ואמריקניים.

יום שני, כב תשרי תשה, חג שמחת תורה [9.10.1944]

בליל החג התפללנו במנין מצומצם תפלת ערבית של החג על יד הכותל. אחר התפלה סדרנו את ההקפות בבית כנסת.

בשעה שבע בבוקר התחלנו בתפלה. שלשה מניינים התפללו תפלה שלמה על יד הכותל: שחרית, קריאת התורה ומוסף. ערכנו גם הקפות סביב הבימה בכותל. את ההקפות אמרנו רק בלחן התפלה הנהוג בלי שירה ורקודים, בהתאם לפקודת הממשלה. המנין האחרון גמר את תפלת הבוקר בשעה 12.30 בצהרים.

188*. הרב י. כספר, כיום הרב הראשי של יהדות דרום אפריקה.

אחר הצהרים התפללו הרבה מנינים תפלת מנחה. במשך היום התפללו ובקרו כחמשת אלפים איש.

בין המתפללים והמבקרים קצינים וחילים ארץ ישראליים ובריטיים.

המשטרה סדרה משמר מוגבר ביום החג ובערב החג משעה 4 אחר הצהרים בהושענא רבה. במשך החג ובערב החג התחלפו בארבעה משמרות זוג קצינים, יהודי וערבי. הקצינים היהודיים היו: לנגר, רבינוביץ ופולני. הקצינים הערביים היו: ג'ורג'ורה, ברוטי והסרג'נט נבלוסי. ברוב שעות היום היה במשמר גם קצין משטרת העיר העתיקה הקצין הבריטי מר קוק. הרבה שעות ביום וגם בערב החג ישב בכותל מפקח משטרת ירושלים מג'ור מנספילד. בערב החג וביומו בקר מפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו.

קצין המחוז מר קיסילוב בקר בכותל בזמן התפלה ועלה לתורה. נוטרים יהודים עמדו במשמר ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל. הסרג'נטים הבריטיים מר טוזיביל ודיילי עמדו במשמר חליפות במשך החג ובערב החג.

כל ימי חג הסוכות וחג שמחת תורה עברו על יד הכותל בשקט ובסדר גמור.

ב"ה יום רביעי, כד תשרי תשה [11.10.1944]

מהיום בטל המשמר המיוחד — של נוטר יהודי — שעמד במשך היום והלילה על יד הכותל, מיום טו אלול תשד.

יום השבת, כז תשרי [14.10.44]

בין המתפללים היום על יד הכותל הרבה חילים יהודיים ארץ ישראליים מהבריגדה היהודית שקבלו חופש לפני צאתם לחוץ לארץ.

ב"ה יום ראשון, כח תשרי תשה [15.10.1944]

בין המתפללים והמבקרים היום על יד הכותל הרבה חילים יהודים פולניים.

יום שני, כט תשרי, ערב ראש חודש מרחשון [16.10.44]

מספר המתפללים והמבקרים היום על יד הכותל הגיע בערך לחמש מאות איש.

כרגיל בכל ערב ראש חודש התפללו אחר הצהרים תפלת יום כפור קטן בהמון.

ב"ה יום חמישי, כג מרחשון תשה [9.11.1944]

הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר קוק בקר בכותל לפני הצהרים. הוא מסר לי כי כבוד הנציב העליון לארץ ישראל הלורד גורט בקר בשעה 11 לפני הצהרים במסגד עומר. הוא יצא דרך השוק.

יום ששי, כד מרחשון [10.11.44]

מר מיוחס שמש הכותל מסר לי כי לפני הצהרים בשעה 10 בקר בכותל גנרל בריטי גדול. שאלתי את השוטר הבריטי והוא אמר לי כי הוא מפקד הצבא במזרח התיכון מר פייג'וט. הוא בא בלוית הבריגדיר של המחנה ה־21 ממחוז ירושלים מר גינסליי ועוד קציני צבא גבוהים. הוא בא מדרך המסגד, עבר

את כל אורך רחבת הכותל ושב מיד חזרה בדרך המסגד. פקיד ערבי מהר הבית שבא אתו יחד מסר לו באורים.

יום השבת, כה מרחשון [11.11.44]

מסבת הגשם ומזג האויר הרע לא היה קהל גדול בכותל. שני מנינים התפללו תפלה שלמה על יד הכותל. שלשה מנינים התפללו תפלת מוסף בלבד. מנינים אחדים התפללו תפלת מנחה.

ב"ה יום רביעי, כט מרחשון תשה [15.11.1944]

כבכל ערב ראש חודש התפלל ובקר במשך היום קהל יותר גדול מאשר בכל יום רגיל.

במשך היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים בקרוב ל א ל ף א י ש.

יום ששי, א כסלו [17.11.44]

הבוקר עוררו את תשומת לבי לכך שכל אורך הדרך שבין שכונת המערבים עד הכניסה אל הכותל מלאה צואה וקשה לעבור בה. כמו כן ראיתי שהשביל ההולך מרחבת הכותל אל בית הכסא הצבורי שעל יד הכותל מלאה צואת אדם. ראיתי את הפקיד הערבי המנקה את הרחוב ההוא ונגשנו שנינו לשוטרים הבריטיים התורניים בכותל ובקשתי מהם לערוך רפורט נגד השכנים שבמקום. הם הודיעו מיד על הדבר לסרג'נט הבריטי שבמשטרת העיר העתיקה ולפי דבריו נגש הפקיד המנקה את הרחוב למשטרת העיר העתיקה למסור שמה רפורט על העובדה.

אחר הצהרים בא לביתי שוטר ארץ ישראלי שנשלח מטעם קצין המשטרה של העיר העתיקה והודיעני שהנציב העליון לארץ ישראל יבקר בכותל.

בשעה 3.30 אחר הצהרים בא כבוד הנציב העליון לארץ ישראל[189] בלוית ממלא מקום מושל ירושלים מר ניוטן ומג'ורים צבאיים לבקר בכותל. הם באו מדרך השער של הזאוויה הימנית של הכותל, שהו כעשרה רגעים בגג הזאוויה ומר ניוטן מסר לכבוד הנציב באורים על הכותל. אחר זה ירדו לרחבת הכותל. אני הקדמתי את פני הנציב העליון בברכה בשם כבוד הרבנים הראשיים שליט"א ובשם המוסדות היהודיים. הם עברו אחרי כן את הרחבה ביחס של כבוד ורצינות. הנציב העליון נפרד ממני לפני עזבו את הרחבה.

חצי שעה לפני בוא כבוד הנציב העליון בקרו בכותל מג'ור מנספילד מפקד משטרת ירושלים וקצין העיר העתיקה מר קוק.

עלי להעיר כי הידיעה באחד העתונים כי מי שהוא מסר לכבוד הנציב העליון בזמן בקורו בכותל באורים על סדרי התפלה וכו' — היא בדותה.

ב"ה יום ראשון, ג כסלו תשה [19.11.1944]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה בקשר עם לכלוך הדרך העוברת בשכונת המערבים אל הכותל ובדבר הלכלוך התמידי בצואת אדם בשביל

189. הוא הלורד גורט, שהיה נציב עליון בארץ לפני האדמירל קניגהיים. הוא כהן כראש המטה הקיסרי בתחילת מלחמת העולם השניה.

המוביל לבית הכבוד הצבורי שעל יד רחבת הכותל. הקצין מר קוק הבטיחני שיפנה בקובלנה בקשר עם זה לעיריה וגם יזהיר את מוכתרי השכונה המערבית ואת השכנים הערבים על שמירת הנקיון.

יום השבת, ט כסלו [25.11.44]

מפני מזג האויר הרע לא היו במשך היום מתפללים ומבקרים כרגיל בכל יום שבת.

בין המתפללים היום בכותל קבוצת נוער תימני מהעולים החדשים שבאו עם מדריכם להתפלל על יד הכותל.

בין המתפללים והמבקרים במשך השבוע האחרון והיום הרבה חילים יהודיים אמריקניים ופולניים.

השכן הערבי אשר ביתו על יד רחבת הכותל בשביל ההולך לבית הכבוד הצבורי — שחט היום על יד ביתו כבש לקרבן ולכלך את כל השביל בדם. להערתי אמר לי כי אחר שיגמור את השחיטה והנקוי של הכבש ינקה את המקום. השוטר הבריטי התורני ערך לו רפורט והודיע מיד על המקרה למשטרת העיר העתיקה.

ב"ה יום שני, יא כסלו תשה [27.11.1944]

בבואי אל הכותל נזדעזעתי בראותי כי המרצפות שבכניסת הכותל מלאות צואה. בהזדמנות זו נמצא במקום הפקיד הערבי המנקה את הרחוב וגם הוא התרגז ואמר לי כי כל זה בא מבית עבדול רחמן טהה, אחד השכנים הסמוכים אל הכותל. השוטר התורני טלפן מיד — לפי בקשתי — אל משטרת העיר העתיקה. הסרג'נט הבריטי התורני של המשטרה מר מק־גיון הבטיח לשלוח מיד לחקור בדבר.

דברתי אחרי זה עם השכן עבדול רחמן טהה והוא הכחיש שזה בא מביתו. הוא אמר לי כי הצואה באה מבית השכנה פטומי הגרה בחצר הכותל, כי אין לה בית כסא בחצרה ובכל בוקר שופכים את הצואה בבאר השופכים שבכניסת הכותל וכשאין מבחינים שופכים את הצואה על המרצפות.

חכיתי עד שעה אחת עשרה לפני הצהרים וכשלא בא מי שהוא מהמשטרה לבקר ולחקור בדבר הלכתי אל המשטרה וכשבא קצין משטרת הכותל מר קוק אל התחנה הלך אתי יחד, לפי בקשתי, אל הכותל והראיתי לו את הלכלוך של הצואה בכניסת הכותל. הוא שלח מיד לקרוא את המוכתרים של השכונה המערבית שעל יד הכותל וגם נזף בעבדול רחמן טהה השכן. הקצין הבטיחני לחקור בדבר ולמנוע בעתיד חלול כבוד המקום המקודש.

יום השבת, טז כסלו [2.12.44]

מפקד משטרת ירושלים מג'ור מנספילד בקר בכותל בלוית קציני צבא.

בין המתפללים והמבקרים היום בכותל קצינים וחילים מצבא בנות הברית.

ב"ה יום שני, יח כסלו תשה [4.12.1944]

הבוקר בקרתי בתחנת המשטרה של העיר העתיקה בקשר עם התפלה שסודרה להיום אחר הצהרים בכותל על ידי אנשי המוסר בארץ ישראל.

בהזדמנות זו מצאתי בתחנה את מפקד משטרת ירושלים מג'ור מנספילד ומסרתי לו על סדור התפלה הזאת. הוא שאלני פרטים על סבת סדור התפלה ועל מהות המתפללים. עניתי לו והוא הודה לי.

אחר הצהרים בשעה אחת באו עשרות מתפללים מאנשי המוסר בארץ ישראל. הגשם הגדול שבאותה שעה הפריע למלוי תכניתם. הם התפללו תפלת מנחה ואמרו „יום תהלים" בהתלהבות.

באותה שעה התקימה גם תפלה בצבור של קבוצה מעולי עדן.

יום רביעי, כ כסלו [6.12.44]

בין המבקרים היום בכותל: גנרל ובריגדיר בריטי, גנרלים סוריים שבאו בלוית מג'ור עבדין ביי.

יום השבת, כג כסלו [9.12.44]

המשמר התורני של הלילה עד הבוקר בכותל היה מורכב היום משוטר בריטי ונוטר ערבי במקום שני שוטרים בריטיים כרגיל.

בין המבקרים בכותל קצינים וחילים יהודיים אמריקניים.

ב"ה יום שני, כה כסלו תשה [11.12.1944]

גם היום היה המשמר התורני שלפני הצהרים בכותל מורכב משוטר בריטי ונוטר ערבי. הקהל אינו שבע רצון מההרכב הזה.

בקרתי את מנהל תחנת משטרת העיר העתיקה, הסרג'נט הבריטי מר מק־גיון שמלא מקום הקצין מר קוק שנמצא בחופשה, בקשר עם הרכב המשמר התורני שעל יד הכותל. אמרתי לו כי לפי חוקת הכותל צריך המשמר התורני שעל יד הכותל להיות מורכב משני שוטרים בריטיים וכנראה ששלחו נוטר ערבי למלא את מקום השוטר הבריטי השני לרגלי דוחק בשוטרים בריטיים, אולם קהל המתפללים והמבקרים בכותל אינו שבע רצון מההרכב הזה ולפחות צריך להחליף את הרכב המשמר שפעם יהיה שוטר יהודי ופעם ערבי ולא תמיד שוטר ערבי. מר מק־גיון הבטיחני לסדר את הדבר לשביעת רצון כל המעונינים. הודיתי לו.

יום רביעי, כז כסלו [13.12.44]

המשמר התורני שלאחר הצהרים היה מורכב משוטר בריטי ונוטר יהודי.

יום השבת, ראש חודש טבת, חנוכה [16.12.44]

השבת התפלל ובקר המון עצום על יד הכותל. במשך היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים בערך לשלשת אלפים יהודים.

המשמר התורני של הלילה על יד הכותל היה מורכב משוטר בריטי ונוטר ערבי. שני המשמרות של היום היו מורכבים משוטר בריטי ונוטר יהודי.

ב"ה יום ראשון, א טבת תנזה [17.12.1944]

מסבת הגשמים ומזג האויר הרע לא היו מתפללים ומבקרים על יד הכותל כבכל יום ראש חודש רגיל.

המשמרות של היום היו מורכבים כרגיל משני שוטרים בריטיים.

יום שלישי, י טבת [26.12.44]

הסרג׳נט הבריטי התורני מר דיילי בקר בכותל. הוא הסב את תשומת לבי לזה שבחלון צריף המשטרה שבכותל נשברו השמשות ובימי הקור והגשם האחרונים סובלים מאד השוטרים התורניים שבכותל הנמצאים שמה ביום וגם בלילה. הוא הציע לפני שמוסדותינו יתקנו את הדבר. הבטחתי לו לפעול בנדון זה.

יום רביעי, יא טבת [27.12.44]

מכיון שנוכחתי שהשוטרים בכותל סובלים מקור וגשם מסבת השמשות השבורות בצריף המשטרה שברחבת הכותל, הבאתי בינתים זגג והוא תקן את השמשות השבורות. השוטרים הבריטיים הודו לי מאד על הדבר הזה.

קבוצת קצינים נוצרים אמריקניים בקרו היום בכותל והתעניינו באופן מיוחד בסדרי התפלה ובתנ״ך. מסרתי להם את הבאורים הנחוצים.

יום חמישי, יב טבת [28.12.44]

הבוקר התקשרתי בטלפון מצריף המשטרה שבכותל עם סרג׳נט משטרת העיר העתיקה מר מק־גיון הממלא את מקום הקצין הבריטי מר קוק הנמצא בחופשה, והודעתי לו שהרבנים הראשיים הכריזו יום תפלה מיוחד והתפלה תתקים היום אחר הצהרים על יד הכותל משעה 3 אחר הצהרים. הוא הבטיח לי לבוא בעצמו בשעות אלה לכותל.

משעה 2.30 אחר הצהרים התחיל זרם גדול של מתפללים לזרום לכותל. בשעה 3 נתמלאה הרחבה כולה ויתר הקהל נשאר עומד צפוף במבוא שבכניסת הכותל והתפלל שם. היתה התעוררות גדולה מאד ובבכיות עצומות המשיכו בתפלה עד שעה 5. חלק מן הקהל המשיך בתפלה עד שעה 6.

בשעה 3.45 בא אל הכותל להשתתף בתפלת העם הרב הראשי לארץ ישראל כבוד הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט״א. הוא בא בלוית הסרג׳נט מר גרינברג, מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים, ושוטר יהודי. הרב שהה בתפלה עד שעה 4.30

התפלה עברה בסדר גמור ובשקט בלי שקרה איזה מקרה שהוא.

מן המשטרה סודרה שמירה מיוחדת. שמר על הסדר הסרג׳נט הבריטי התורני מר דיילי, ואחרי זה החליפו ממלא מקום קצין המשטרה בעיר העתיקה מר מק־גיון והסרג׳נט היהודי מר גרינברג, מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים.

ממלא מקום קצין המשטרה מר מק־גיון והסרג׳נט הבריטי מר דיילי הודו לי על שתקנתי את השמשות בצריף המשטרה שבכותל, לטובת משטרת הכותל.

עתון „הארץ״ מודיע שתקעו בשופר בזמן התפלה. הריני מצהיר בזה כי זה לא נכון ומי שהוא הכשילו בידיעה זו. התקיעה בשופר על יד הכותל אסורה לפי החק.

יום השבת, יד טבת [30.12.44]

מסבת מזג האויר הרע והגשמים היה קהל המתפללים והמבקרים קטן על יד הכותל במשך השבת.

אחר הצהרים בשעה 3 בא לשמירה בכותל שוטר שתוי. השוטר הבריטי התורני השני שנמצא אז במשמר טלפן למשטרה. באו מהמשטרה ולקחו אותו מהכותל.

ב"ה יום ראשון, טו טבת תשה [31.12.1944]

הסרג'נט הבריטי התורני מר דיילי בקר בכותל. דברתי אתו על מקרה השוטר השתוי. הוא אמר לי שזה רע מאד וערך נגדו רפורט.

אחרי זה טלפן אלי אל הכותל לוטננט סיימס ממלא מקום מר מנספילד מפקד משטרת הגליל העירוני של ירושלים. הוא דבר אתי על המקרה הנ"ל של השוטר ואמר לי שהיה חפץ לשמוע ממני פרטים ולראות אותי בנדון זה. אמרתי לו שאבוא אליו.

פגשתי אחרי כן את מר סיימס בדרך למשטרת העיר העתיקה והלכנו למשרד המשטרה. מסרתי למר סיימס את הפרטים בנדון השוטר השתוי. הוא הצטער מאד על הדבר והבטיח לי שעוד הפעם לא יהיה כדבר הזה.

יום שני, טז טבת [1.1.45]

הסרג'נט הבריטי מר מק־גיון, ממלא מקום מר קוק קצין משטרת העיר העתיקה שנמצא בחופש, הזמיננני על ידי הטלפון בכותל לבוא להעיד בפני מפקד הגליל העירוני של ירושלים במשפט שהמשטרה עוררה נגד השוטר הנ"ל.

ממשפחת השוטר הבריטי הנ"ל בקשו ממני לבקש מאת מפקד המשטרה לטובת השוטר. אמרו לי כי זו הפעם הראשונה שקורה מקרה כזה אצלו וכי יש לו אשה ושני ילדים.

העידותי במשפט נגד השוטר בפני מפקד המשטרה הגלילית של ירושלים מר סיימס, ממלא מקומו של מר מנספילד הנמצא בחופש. מסרתי את העובדה כמו שהיא. יחד עם זה בקשתי מאת המפקד להקל הפעם בדינו בהתחשב במשפחתו ובעובדה כי זו היא לו הפעם הראשונה. המפקד הודה לי על עדותי.

ב"ה יום ששי, כז טבת תשה [12.1.1945]

התקשרתי בטלפון עם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק והודעתי לו על יום התפלה שקבעו הרבנים ליום ראשון ערב ראש חודש. אמרתי לו כי כדאי שישלח סרג'נט מיוחד שיפקח על הסדר ביום התפלה הנ"ל.

יום השבת, כח טבת [13.1.45]

מסבת הגשמים ומזג האויר הרע לא היה מספר המתפללים והמבקרים במשך השבת כמו ביום שבת מברכים רגיל.

בין המתפללים והמבקרים חילים יהודים בריטיים, אמריקניים וארץ ישראליים.

כ"ה יום ראשון, כט טבת תשה, ערב ראש חודש שבט [14.1.1945]

במשך כל היום נהר קהל מתפללים ומבקרים אל הכותל. ביחוד היה רב מאד קהל המתפללים והמבקרים אחר הצהרים. בין המתפללים הרבה תלמידי חדרים ובתי ספר. התלמידים והתלמידות על מוריהם.

כרגיל התפללו תפלת יום כפור קטן כבכל ערב ראש חודש אחר. היום היתה התפלה בהתלהבות מיוחדת על צרות ישראל בהונגריה.

בין המתפללים והמבקרים הרבה חילים יהודים מבנות הברית. באו גם המון קצינים וחילים מבקרים שאינם יהודים והתעניינו מאד לדעת על סבת רבוי המתפללים היום על יד הכותל. מסרתי לחלק גדול מהחילים המבקרים באורים על סבת התפלה המיוחדת היום.

משטרת העיר העתיקה שלחה באופן מיוחד את הסרג׳נט הבריטי מר בירט מהמושבה הגרמנית לשמור על הסדר. הוא שהה על יד הכותל במשך כל אחר הצהרים עד גמר תפלת ערבית. במשך שעה אחת בא גם הסרג׳נט היהודי מר גרינברג מנהל תחנת משטרת רחוב היהודים לפקח על הסדר. הוא אמר לי כי נשלח מטעם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק.

התפלה במשך כל היום עברה בסדר גמור ובשקט.

יום השבת, יג שבט [27.1.45]

השבת היה קהל רב של מתפללים ומבקרים על יד הכותל, ביניהם שני רבנים צבאיים וקצינים וחילים אמריקניים. מספר המתפללים והמבקרים עלה בערך ל־1.500 איש.

במשך השבוע הרבו לבקר קצינים וחילים מצבא בנות הברית.

ב״ה יום שני, יט שבט תשה [2.2.1945]

הערב בקרו בכותל הרב הצבאי מר בילן בלוית קצין אמריקני גבוה. מסרתי להם באורים על תולדות הכותל ועל המנהגים במקום.

יום השבת, כ שבט [3.2.45]

גם השבת בקרו הרבה קצינים וחילים שונים על יד הכותל. להרבה מהם מסרתי באורים על סדרי התפלות ועל מנהגי התלבושת של המתפללים וכו׳.

מסבת מזג האויר הקשה לא היו במשך היום הרבה מתפללים כרגיל בכל יום שבת אחר.

ב״ה יום ראשון, כא שבט תשה [4.2.1945]

בין המתפללים והמבקרים היום חילים וקצינים מצבא בנות הברית.

יום שני, כו שבט [9.2.45]

בין המבקרים הערב בכותל, בא כח אונרר״א בקהיר שבא בלוית עתונאי יהודי מאמריקה. הם באו אל הכותל בלוית מורה דרך ערבי. מסרתי להם באורים על הכותל, על סדורי התפלה, על מנהגי התלבושות ועל המוצאים השונים של היהודים המתפללים והמבקרים על יד הכותל.

יום השבת, כז שבט [10.2.45]

לפני הצהרים היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים עד הצהרים הגיע ליותר מאלף איש.

ב"ה יום ראשון, כח שבט תשה [11.2.1945]
בצהרים בקר על יד הכותל מג'ור מנספילד מפקד המשטרה של גליל ירושלים.

יום שני, כט שבט, ערב ראש חודש אדר [12.2.45]
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל יותר מאלף יהודים, ביניהם קציגים וחילים יהודים מצבא בנות הברית.

יום שלישי, ל שבט, ראשון לראש חודש אדר [13.2.45]
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כאלף יהודים, ביניהם קציגים וחילים מצבא בנות הברית.

יום רביעי, א אדר [14.2.45]
מסבת מזג האויר הרע והגשמים לא רב היום מספר המתפללים והמבקרים על יד הכותל כבכל יום ראש חודש רגיל.

יום חמישי, ב אדר [15.2.45]
בין המתפללים והמבקרים היום מספר חשוב של חילים וקציגים יהודים מצבא בנות הברית.

יום השבת, ד אדר [17.2.45]
מג'ור מנספילד, מפקד משטרת גליל ירושלים, בקר לפני הצהרים בכותל. הוא דבר אתי על דבר החגים הבאים.

קצין תעופה גבוה בריטי־ולשי בקר בכותל. השוטר הבריטי התורני בקשני למסור לו באורים. הוא התענין בתולדות הכותל, בבקורים ובתפלות, במספר המתפללים והמבקרים ביום רגיל וביום שבת וחג. מסרתי לו באורים בפרטי פרטים בכל מה שהתענין סביב הכותל.

בין המבקרים לפני הצהרים בא כח הג'וינט בתורכיה מר פישזון. מסרתי לו באורים.

בערב בקרו בכותל מר ניוטן, מי שהיה סגן מושל ירושלים, ומר הילטון סגן מושל ירושלים החדש. מר ניוטן הציגני לפני סגן המושל החדש בתור רב מפקח על יד הכותל.

בין המבקרים חילים וקציגים יהודיים מצבא בנות הברית.

ב"ה יום שלישי, ז אדר תשה [20.2.1945]
הבוקר בקרתי את משטרת העיר העתיקה ומסרתי לקצין המשטרה מר קוק, בהתאם למודעות ברחוב, כי אחר הצהרים יבוא קהל גדול להתפלל על יד הכותל, בקשר עם ילדי פליטי הגולה. בקשתיו לשלוח סרג'נט מיוחד לפקח על הסדר. הוא הבטיח לי.

לפני הצהרים באו כעשרים חילים וקציגים יהודים, בקבוצות שונות של חילים וקציגים מדרום אפריקה.

אחר הצהרים בשעה 5.30 בא קהל גדול להתפלל על יד הכותל. במשך חמשה רגעים נתמלאה רחבת הכותל כולה וחצי המבוי שעל יד הרחבה במתפללים.

הקהל הגדול התפלל תפלת „אבינו מלכנו" ותפלת ערבית וקדש את הלבנה. התפלה נגמרה בשעה 6.30 בלילה.

מספר המתפללים הגיע ליותר מאלף איש. ביניהם תלמידי הישיבות וגם תלמידי תלמוד תורה.

הסרג'נט בריטי התורני מר וילסון נשלח מטעם קצין המשטרה. אחר שעה מועטת בא אל הכותל הקצין הבריטי עם מנהל תחנת משטרת רחוב היהודים הסרג'נט גרינברג ושהו בכותל עד גמר התפלה.

מהמשטרה שאלוני אם ראיתי מי מהמתפללים בא בדגל עם כתובות שונות. אמרתי להם כי לא ראיתי איש נכנס בדגל בתוך רחבת הכותל. נתברר אחרי כן כי לא באו אל הכותל עם דגלים.

התפלה עברה בסדר גמור. הודיתי לקצין על הפקוח על הסדר.

יום השבת, יא אדר [24.2.45]

בליל השבת בזמן הגשם הגדול התפללנו תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית במגין מצומצם.

בבוקר בזמן השלג באו יהודים אחדים מחוץ לעיר העתיקה להתפלל כרגיל אבל לא עד כדי מנין. בתפלת מוסף התפללו שני מנינים.

ב"ה יום רביעי, טו אדר תשה, פורים [28.2.1945]

ביום הפורים אחר הצהרים התפללו מנינים אחדים תפלת מנחה על יד הכותל.

יום השבת, יח אדר [3.3.45]

בין המבקרים בערב חילים וקצינים יהודים שונים וכתב צבאי יהודי בריטי, בא כח העתון הבריטי „אכספרס" מלונדון.

ביום השבת היו בין המתפללים והמבקרים הרבה חילים וקצינים יהודים מצבא בנות הברית.

ב"ה יום ראשון, יט אדר [4.3.1945]

הבוקר כשבאתי אל הכותל, מצאתי כי תעלת השופכין שבכניסת המבוי שממול הכותל מקולקלת וכי הצואה שבתעלה עברה על גדותיה. גם בדרך אל הכותל, מצד רחוב השלשלת על יד המדרגות, פתוחה תעלת שופכין שאנשים עוברים ושבים אל הכותל יכולים לתומם להכשל בה ולהכנס לתוך הרפש. לפי בקשתי התקשר מיד השוטר הבריטי התורני שעל יד הכותל עם העיריה, אבל בלי כל תועלת.

נגשתי אל משטרת העיר העתיקה ומסרתי לקצין המשטרה מר קוק בדבר תעלות השופכין המקולקלות והוא הבטיחני להתקשר עם המהנדס העירוני בנדון תקון תעלות השופכין הנ"ל.

מסרתי לקצין מר קוק כי ביום השני בשעת הצהרים, בערך בשעה 1, יבוא קהל גדול להתפלל בכותל בקשר עם יום הכנוס שיהיה בבית הכנסת בחורבת רבי יהודה החסיד באותו יום. בקשתיו לסדר באותה שעה פקוח נוסף מצד המשטרה. הוא הבטיחני.

יום שני, כ אדר
[5.3.45]
בשעה 1.30 בצהרים התחיל לזרום אל הכותל קהל גדול, מאלה שהשתתפו בכנוס הרבנים בבית הכנסת בחורבת רבי יהודה החסיד. רחבת הכותל נתמלאה מתפללים במשך עשרה רגעים. התפללו תפלת מנחה ואמרו תהלים. כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א התפלל על יד הכותל תפלת מנחה. הוא בא בלוית מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים הסרג'נט גרינברג.

בין המתפללים היו כמעט כל רבני ערי ארץ ישראל, המושבות והקבוצים השונים, אדמו"רים, כמעט כל ראשי הישיבות וראשי תלמודי התורה שבארץ, נציגי הועד הלאומי, נשיאי ועד קהלת ירושלים וראשי מוסדות שונים. מצד הממשלה השתתף בתפלה על יד הכותל קצין המחוז מר קיסילוב. קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק פקח על הסדר. התפלה ארכה כשעה והשתתפו בה כאלף איש.

הכל עבר בסדר גמור ובשקט.

יום השבת, כה אדר
[10.3.45]
בליל השבת התפלל קהל חשוב את תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית על יד הכותל. היו כמאה מתפללים. ביניהם כמעט כל חברי ארגון הנוער „עזרא", שהתפללו במנין מיוחד.

ביום השבת היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לאלף וחמש מאות איש, ביניהם גם חילים וקצינים יהודים מצבא בנות הברית.

לפני הצהרים בקרו בכותל בזמן התפלה מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד שבא ביחד עם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. המפקד דבר אתי על הבקורים והתפלה על יד הכותל ועל החגים הבאים.

בהשתדלות קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק אצל מהנדס העיריה תוקנה תעלת השופכין בדרך אל הכותל מרחוב השלשלת, שעברה על גדותיה והיתה מכשול לרבים.

ב"ה יום שני, כז אדר תשה
[12.3.1945]
כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל אמר לי הבוקר כי הוא יבקר בכותל ביום התענית, ערב ראש חודש ניסן, בשעה 11.30 לפני הצהרים. הבטחתי לרב הראשי למסור על כך למשטרת העיר העתיקה.

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. מסרתי לו על קביעת יום התענית, ושביום זה יבקר קהל גדול בכותל, בהתאם להודעת הרבנות. כמו כן מסרתי לו על בקור הרב הראשי ביום זה בשעה 11.30 לפני הצהרים בכותל. הקצין הבטיח לי לקבוע משמר לכבוד הרב שיקבל אותו ויוליך אותו בשעה זו משער יפו עד הכותל וחזרה.

כשיצאתי מן המשטרה נפגשתי עם ר' זאב בליצקי מן המבקרים יום יום בכותל. הוא התאונן לפני כי מדי יום, בלכתו אל הכותל בדרך החדשה — דרך המדרגות — הוא פוגש קבוצת פרחחים — נערים ערבים, הזורקים אבנים

עליו ועל כל היהודים העוברים בדרך זו בשעות הערב אל הכותל על יד שער האשפות. חזרתי שוב אל המשטרה עם המאשים הנ"ל ומסרתי לקצין מר קוק את ההתאוננות והתלונה של ר' זאב זה. הקצין שמע את התלונה בתשומת לב והבטיח לסדר שלא ישנו מקרים כאלה בעתיד.

יום רביעי, כט אדר, ערב ראש חודש ניסן [14.3.45]

בשעה שבע בבוקר התחיל לזרום קהל עצום מאד אל הכותל להתפלל. עד שעה 10 לפני הצהרים הגיע מספר האנשים לשלשת אלפים. בשעה 10 נמצא קהל גדול בכותל. בהתחשב עם העוצר הפנימי[190] שהוכרז על ידי המוסדות הלאומיים התקשרתי עם הועד הלאומי ושאלתי ממר י. בן־צבי, נשיא הועד הלאומי, כיצד עלי לנהוג במצב זה. מר בן־צבי אמר לי לבקש בשקט מהקהל לשוב הביתה. חלק מן הקהל הלך לו וחלק נשאר. הקהל לא פסק מלבוא לכותל. התקשרתי שוב עם הועד הלאומי ואמרו לי להתקשר עם ועד הקהלה ולבקש מהם לשלוח סדרנים אל הכותל שילוו את קהל המתפללים הביתה אחר גמרם את התפלה בכותל. התקשרתי עם ועד הקהלה ומשם שלחו סדרנים מיוחדים עם פתקאות־רשיונות לשוב מן הכותל הביתה שחולקו לכל הקהל אחר שגמרו את התפלה בכותל.

בשעה 10 לפני הצהרים בא קצין משטרת העיר העתיקה אל הכותל לפקח על הסדר. הוא שהה כשעתים ברחבת הכותל.

בשעה 11.30 לפני הצהרים בקר בכותל מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד. הוא שאלני על סדר התפלות והבקורים היום בכותל. מסרתי לו. שוטר מיוחד ארץ ישראלי הועמד לפקח על הסדר ליד הכותל לבד מן המשמר התורני הקבוע.

בשעה 12.30 התחילו בתפלת המנחה ותפלת יום כפור קטן. הרבה מניינים מן העדה האשכנזית התפללו תפלת יום כפור קטן. הרבה מניינים מעדות המזרח השונות אמרו סליחות. התפלות נמשכו עד תפלת ערבית ועד בכלל.

במשך כל היום זרם קהל גדול לכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לשבעת אלפים איש, ביניהם היו קצינים וחילים יהודים אמריקניים ופולניים.

בשעת הערב בקר שוב בכותל מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד. הוא התענין בסדר. אמרתי לו כי במשך כל היום שורר סדר גמור ושקט.

בין המתפללים במשך היום מבתי תלמודי התורה ובתי ספר שונים, המורים על תלמידיהם, וכן כמה ארגוני נוער שונים.

בשעה 5 בערב בדיוק ישב חלק מקהל המתפללים על הארץ, בהתאם להוראות הרבנים, והתפללו.

היום עבר על יד הכותל בסדר, במנוחה ובשקט.

190. יום זה הוכרז כיום אבל לחללינו ויום התביעה להעלאת נצולי המחנות. הוכרז עוצר פנימי שכלל שביתת כל עבודה ומלאכה, שביתת התחבורה, סגירת העסקים ועוצר בית פנימי מלא. הוראות למקרים יוצאים מן הכלל נתנו ממשרדי הועד הלאומי.

ב"ה יום שלישי, ו ניסן תשה [20.3.1945]

קצין המחוז מר ג'מיל טוקאן בקר בכותל עם אורחים מן הצבא. הוא הציגני בפני האורחים. כמו כן שאלני על הסדר בכותל. אמרתי לו כי הכל בסדר.

בין המבקרים היום קבוצה מאנשי אונרר"א.

יום שני, ט ניסן [23.3.45]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק במשרדי משטרת העיר שעות התפלה בחג הפסח על יד הכותל.

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק במשרדי משטרת העיר העתיקה בקשר עם חג הפסח על יד הכותל.

יום השבת, י ניסן [24.3.45]

השבת היה קהל קטן לעומת יום שבת אחר. נראה שהקהל לא בקר בכותל השבת מסבת שביתת הערבים.

כומר, קפטן בצבא, שבא עם קבוצת חילים לכותל, טלפן ממשטרת הכותל אל משרד המושל שלא נתנו לו ולקבוצתו לבקר היום במסגד עומר אף שבא ברשיון מיוחד. מסרו לו כי מסבת השביתה אין הערבים מרשים לבקר היום במסגד.

בין המבקרים היו חילים וקצינים יהודים שונים.

ב"ה יום ראשון, יא ניסן תשה [25.3.1945]

הסרג'נט התורני מר וילסון אמר לי כי המשטרה קבלה ידיעה שקהל גדול יבוא היום מתל אביב אל הכותל.

במשך היום לא בא קהל יותר מכפי הרגיל ביום אחר.

יום שלישי, יג ניסן [27.3.45]

ר' ראובן שפניר מהעיר העתיקה העירני לפני אור הבוקר בבהלה. הוא מסר לי בצער רב כי בבואו עם עוד שני יהודים בלילה בשעה 1 אל הכותל לערוך תקון חצות נזדעזעו במצאם על אבני הקודש של הכותל הרבה צואת אדם מרוחה על האבנים ועל הרצפה.

בשעה 6 בבוקר בקרתי בכותל ומצאתי לצערי הגדול כי בפנת הכותל, בצד ימין של הרחבה, על ארבע מאבני הכותל, מרוחה צואת אדם. גם הרצפה היתה מלאה צואה. נגשתי אל השוטר הבריטי התורני והוא מסר לי כי הוא בא במשמר הלילה אל הכותל בשעה 10 עם עוד שוטר ארץ ישראלי. לרגל האפלה ששררה בלילה ברחבה לא הרגיש ולא ראה שצואה מרוחה על אבני הכותל. בשעה 2 בלילה נגש אליו יהודי שהתפלל בכותל ומסר לו על הדבר ואז ראה את זה. הוא אמר לי בבטחה כי משעה 10, שעת בואו למשמר אל הכותל, לא ראה כל איש ברחבת הכותל והוא משער אפוא שזה נעשה לפני שעה 10 בלילה. לבקשתי התקשר מיד עם המשטרה והוא בקש מהשוטר התורני במשטרת העיר העתיקה למסור מיד הודעה תכופה לקצין מר קוק ולבקשו שיבוא מיד אל הכותל לראות במו עיניו את התועבה הזאת. אחר זמן הודיע לו השוטר כי הקצין מר קוק יבוא מיד אל הכותל.

בשעה 7 בבוקר בא הקצין מר קוק אל הכותל. הוא הביא יחד אתו את שני המוכתרים של שכונת הכותל והרחוב הסמוך אל הכותל. הראיתי לקצין את לכלוך הצואה שעל אבני הכותל ועל הרצפה. הקצין חקר את השוטרים התורניים שהיו במשמר משעה 10 בלילה. מר ראובן שפניר מסר על ידי לקצין את העובדה כי הוא והרב שמואל שפירא וו' מרדכי אלעזר רובינשטין מהעיר העתיקה באו להתפלל בשעה 1 בלילה בכותל. הרב שפירא ראה את הנבלה בראשונה והוא בהזדעזעות קרא אליו את רובינשטין ואותו והראה להם את חלול אבני הקודש. הוא נגש מיד והודיע לשוטר הבריטי התורני שנגש מיד אל המקום.

אחת השכנות הגרה בחצר רחבת הכותל אמרה כי היא בטוחה שמביתו של אחד השכנים, חברוני, נעשתה התועבה הזאת. הקצין חקר את השכנים.

אמרתי לקצין שמיותר להגיד לו מה שגם הוא יודע בעצמו כי המקום הזה הוא המקום היותר מקודש ליהודים וקהל היהודים כשיודע להם על התועבה[191] הזאת שנעשתה בשריד בית מקדשנו יצטערו מאד על הדבר הזה ולכן אבקשהו לבקש מאת המושל להעניש את עושי הנבלה הזאת. הקצין התנצל לפני כי מפני אופל הליל לא הרגיש המשמר מה נעשה בפנה על ידי מי שהוא, אבל הוא יחקור בדבר למצוא את עושי הנבלה וגם יפנה למושל המחוז בנדון זה.

שהיתי כל זמן החקירה של המשטרה את מר שפניר עד שעה 8.30 בבוקר על יד הכותל. הקצין נשאר ביחד עם המוכתרים לחקור את השכנים הגרים בסביבת הרחבה של הכותל. כמו כן הזמין על ידי הקצין את הרב שמואל שפירא שיבוא להעיד במשטרה על מעשה הנבלה הזאת.

יום רביעי, יד ניסן, ערב פסח [28.3.45]

בשעה 12.30 בצהרים התחילו להתפלל תפלת מנחה ו„תקון קרבן פסח". התפלה נמשכה עד שעת תפלת ערבית בלילה.

בשעה 2 אחר הצהרים בא להתפלל על יד הכותל הרב הראשי לארץ ישראל, כבוד הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל. אתו יחד באו: מר י. בן־צבי, יושב ראש הועד הלאומי וחברי הועד הלאומי הרב משה אוסטרובסקי ומר ש. ז. שרגאי[192].

השנה לא היה קהל גדול בערב הפסח לעומת כל שנה. בסך הכל התפללו ובקרו אחר הצהרים בכותל כאלף איש.

מצד המשטרה היתה שמירה מוגברת ברחבה ובדרך אל הכותל, יותר מאשר כל שנה. המפקחים על הסדר על יד הכותל היו: הקצין הבריטי מר טנר מנהל תחנת מאה שערים והקצין הערבי מר בושנק מתחנת המשטרה המרכזית אשר בקישלה. המפקח בדרך אל הכותל היה מר גרינברג מנהל תחנת המשטרה

191. אף כי המושלמים התימרו שהכותל המערבי נחשב אצלם למקום קדוש, נטמא על ידיהם בצורה מחפירה ובגסות רבה מדי פעם בפעם, ללא שום התנגדות מצד השלטונות הדתיים של המושלמים.

192. מר שלמה ז. שרגאי, מראשי המפד"ל. היה מנהל המחלקה לעתונות ולהסברה בועד הלאומי. לשעבר ראש עיריית ירושלים. כיום חבר הנהלת הסוכנות ומנהל מחלקת העליה בה.

ברחוב היהודים ואתו שני סרג׳נטים בריטיים. הסרג׳נט התורני בכותל היה מר וילסון.

מפקד משטרת גליל ירושלים מג׳ור מנספילד היה האחראי והמפקד העליון על השמירה בכותל ובדרך אל הכותל. הוא בקר במשך אחר הצהרים שלש פעמים ברחבת הכותל. הוא שאלני על זמני התפלה ועל התפלה והבקור בימי החג על יד הכותל.

בשעת הערב בקר בכותל מפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו. הוא בא בלוית קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. הוא התענין ושאלני על סדרי התפלה והבקורים בכותל בימי החגים.

בתוך הרחבה הועמדו ארבעה שוטרים יהודים. בדרך אל הכותל היו משמרות של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים. היו גם שוטרים יהודים מן הבולשת.

יום חמישי, טו ניסן, יום הראשון של חג הפסח [29.3.45]

בליל החג היה קהל של מאה איש בערך שהתפללו תפלת החג על יד הכותל. התפלה נגמרה בשעה 7 בלילה.

בבוקר התחילו בתפלת שחרית בשעה 6. אחד עשר מנינים התפללו תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף. אחת עשרה פעמים קראו בתורה. הרבה מאד מנינים התפללו תפלת מוסף. המנין האחרון של מוסף גמר קרוב לשעה אחת בצהרים. באותה השעה התפללו כבר תפלת מנחה. הרבה מאד מנינים התפללו תפלת מנחה עד שעה 6 בערב. תפלת ערבית נגמרה בשעה 6.30 בלילה.

היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים. במשך היום התפללו ובקרו כעשרת אלפים איש. בין המתפללים והמבקרים קצינים וחילים יהודים שונים. נראו גם מאנשי אונרר״א.

גם היום היתה שמירה מוגברת של המשטרה, יותר מאשר כל שנה. המפקחים על הסדר במשך היום התחלפו בשני משמרות, בכל משמר קצין עברי, בריטי וערבי. הקצינים היהודים היו: מר לנגר מנהל התחנה המרכזית ומר רבינוביץ מנהל תחנת מאה שערים. הקצינים הבריטיים היו: מר גלטי מנהל תחנת מחנה יהודה ומר מורס. הקצינים הערביים היו: מר בושנק מהתחנה המרכזית בקישלה ומר עסאלי מתחנת משטרת העיר העתיקה. בדרך אל הכותל היו משמרות של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים, על יד הרחבה — נוטרים ארץ ישראליים (ערביים). המפקחים בדרך אל הכותל היו הסרג׳נט מר גרינברג מנהל תחנת רחוב היהודים ושני סרג׳נטים בריטיים.

מפקד משטרת גליל ירושלים מג׳ור מנספילד היה האחראי על כל השמירה. הוא בקר גם היום פעמים אחדות ברחבת הכותל.

סגן מושל המחוז מר הילטון בקר בשעה 11 לפני הצהרים בשעת התפלה על יד הכותל. הוא בא יחד עם קצין המחוז מר קיסילוב. הם שהו שעה מרובה על יד הכותל. מר הילטון אמר לי כי מענין לו כל כך וקשה לו ללכת מהמקום. הוא חושב עוד לבקר על יד הכותל בשעת חג ותפלה. הוא אמר כי הוא מחשיב מאד את שעת התפלה שהיא שעת יחוד והתעמקות. הוא נפרד מן הכותל בלבביות מרובה.

ועד העיר העתיקה שלח את רופאו ד"ר מזל אל הכותל לפני הצהרים להושיט עזרה ראשונה במקום. היה מקרה של התעלפות לפני הצהרים.

יום הראשון של החג עבר בשלום ובשקט על יד הכותל.

בהזדמנות בקורו של מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד בערב החג על יד הכותל דברתי אתו על התועבה שנעשתה בלכלוך אבני הקודש של הכותל. אמרתי לו כי הכותל המערבי הוא המקום היותר מקודש ליהודים והיהודים יתרגזו מאד על הדבר הזה וצריך למנוע בכל האמצעים השנות מקרה נבלה כזו. מר מנסיפלד אמר לי כי בדעתו להציע לפני מושל המחוז להטיל על השכונה המערבית שבסביבת הכותל קנס קבוצי: שיחזיקו על חשבונם במשך שלשה חודשים שני נוטרים שיפקחו בסביבת הכותל. הדבר יעלה להם בהוצאה של ששים לירות ארץ ישראליות. הוא בטוח כי העונש הזה ילמד אותם לקח לא לתת שישנה בעתיד מקרה דומה על יד הכותל.

בהזדמנות בקורו של קצין המחוז מר קיסילוב בכותל דברתי אתו גם כן בנדון זה.

יום ששי, טז ניסן, חול המועד פסח [30.3.45]

מנינים אחדים התפללו על יד הכותל תפלת מוסף של חג. במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש.

יום השבת, יז ניסן [31.3.45]

במשך יום השבת התפללו ובקרו כתשעת אלפים איש. ביניהם אנשי צבא יהודיים שונים וגם מאנשי אונרר"א.

ב"ה יום ראשון, יח ניסן תשה [1.4.1945]

מסבת הגשם שלא פסק כל היום מעט הקהל לבקר בכותל לעומת כל יום חג אחר. בכל זאת הגיע במשך היום קהל המתפללים והמבקרים בערך לאלף איש.

יום שני, יט ניסן [2.4.45]

הבוקר טלפנתי לקצין משטרת העיר העתיקה על בקור המון רב שיהיה היום בכותל בקשר עם כנוס אגודת ישראל והתפלה המיוחדת שתהיה אחרי כן בכותל.

מהבוקר התחיל לזרום קהל גדול לכותל. בשעה 10 לפני הצהרים היתה רחבת הכותל מלאה מתפללים ומבקרים ירושלמיים ועולי רגל מחוץ לירושלים.

בשעה 11 התחילו לבוא עולי הרגל הראשונים להתפלל ולבקר בכותל, ולא פסק הזרם עד שעה 12.30 בצהרים, בזמן בוא הגשם הגדול, שפזר את כל הקהל הגדול שהתפלל ובקר על יד הכותל.

בשעה 1 בצהרים באו בבת אחת אנשי הכנוס של האגודה אל הכותל. האנשים הלכו ובאו עד שעה 2.30 אחר הצהרים. בין המתפללים והמבקרים היו הרבה מרבני ארץ ישראל וראשי מוסדות, ביניהם הרב משה בלוי, יושב ראש אגודת ישראל בארץ ישראל.

המשטרה הציבה משמרות מוגברים בדרך אל הכותל וברחבת הכותל.

בשעה 10 בבוקר באו אל הכותל לוטננט המשטרה מר מטיוס עם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק, הסרג׳נט מר גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים והסרג׳נט הבריטי התורני מר אורנל לשמור על הסדר. הסרג׳נטים הנ״ל שמרו על הסדר בדרך אל הכותל בראשות מר קוק ולוטננט מטיוס היה האחראי ברחבת הכותל בכל זמן התפלה והבקור משעה 10 לפני הצהרים עד שעה 2 אחר הצהרים.

לא קרה כל מקרה מיוחד בשעת התפלה והבקור והכל עבר בסדר.

תפלות החג והבקורים נמשכו כרגיל עד אחר זמן ערבית.

במשך כל היום היה קהל עצום של מתפללים ומבקרים. מספרם הגיע ליותר מאחד עשר אלף איש.

מוכתר שכונת המערבים שמסביב לכותל אמר לי כי השכן החברוני הגר בחצר רחבת הכותל, שחושדים בו שמביתו לכלכו את אבני הקודש של הכותל, יעזוב את הבית ולא יגור עוד בחצר הרחבה.

בשעת הצהרים התחיל השכן הזה להוציא את חפציו מהבית.

יום שלישי, כ ניסן, ערב שביעי של פסח [3.4.45]

בבוקר התפללו הרבה מנינים תפלת מוסף של חג. מנין אחד התפלל גם שחרית ליד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים איש.

יום רביעי, כא ניסן, שביעי של פסח [4.4.45]

תפלת החג התחילה בשעה 6 בבוקר. שבעה מנינים קראו גם בתורה על יד הכותל. הרבה מנינים התפללו תפלת מוסף של חג. תפלת הבוקר נמשכה עד שעה 12.30. משעה זו התחילה תפלת מנחה שנמשכה עד הלילה. בשעה 6.45 נגמרה תפלת ערבית.

מן הבוקר התחיל לזרום לכותל זרם גדול של מתפללים ומבקרים ובמרבית היום היתה רחבת הכותל מלאה אנשים. קהל גדול מאד היה במשך היום על יד הכותל, ומספרו הגיע בערך ל־15.000 איש, ביניהם מספר רב של קצינים וחילים מצבאות בנות הברית.

בליל השביעי של פסח, בזמן תפלת ערבית, בקר בכותל מר שטיינהרדט הציר האמריקני היהודי בקושטא.

גם היום הציבה המשטרה משמר מוגבר מאד בדרך לרחבת הכותל. שני משמרות של קצינים פקחו על הסדר ברחבת הכותל. הקצינים היו: מר לנגר, מר רבינוביץ, מר קוק הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה, מר ג׳מיל עסאלי ומר ברוטי. משמרות של שוטרים יהודיים, בריטיים וערביים שמרו על הסדר ברחבה ובדרך לכותל. מפקד משטרת גליל ירושלים, מג׳ור מנספילד, בקר פעמים אחדות במשך היום ברחבה ובמשמרות שבדרך לכותל.

בשעות הערב בקר ברחבה מג׳ור שאו, מפקד משטרת מחוז ירושלים. מר שאו שאלני אם לא היו כל מקרים מיוחדים ואם קבלתי קובלנות במשך החג ואם הכל עבר בסדר. אמרתי לו כי הכל עבר בסדר גמור.

מספר המבקרים והמתפללים במשך כל ימי החג הגיע ל־52.000 איש. יש לציין כי לא היה כל מקרה מיוחד וכי הכל עבר בשקט ובסדר גמור.

ב״ה יום חמישי, כט ניסן תשה, ערב ראש חודש איר [12.4.1945]
היום רבו המתפללים והמבקרים בכותל. כרגיל בכל ערב ראש חודש התפללו גם היום תפלת ערב ראש חודש ויום כפור קטן בהמון.
במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש.

יום השבת, א איר, ב דראש חודש [14.4.45]
במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש. בין המבקרים מר קיטרוטש, מי שהיה מושל מחוז ירושלים.

ב״ה יום ראשון, ב איר תשה [15.4.1945]
בין המתפללים היום בכותל שלשה רבנים צבאיים, אחד מהם מהבריגדה היהודית.

ב״ה יום שלישי, יח איר תשה, לג בעומר [1.5.1945]
מהבוקר התחילו לנהור לכותל לתפלה ולבקורים. בין המבקרים והמתפללים בתי ספר שונים על תלמידיהם ומוריהם, קבוצה גדולה של „צופים" על תלבושתם הרשמית והרבה חילים יהודים מבנות הברית.
במשך היום בקרו והתפללו כאלף איש.
המשמר התורני היה מורכב היום משוטר בריטי ושוטר יהודי במקום שני שוטרים בריטיים.

יום רביעי, יט איר [2.5.45]
בין המבקרים היום הרבה חילים וקציניים יהודיים מצבא בנות הברית. המשמר התורני היה גם היום מורכב משוטר בריטי ויהודי. כל היום המתה רחבת הכותל מהמון מבקרים קופטים־מצריים למאות.

יום חמישי, כ איר [3.5.45]
המון חילים שונים, ביניהם הרבה יהודים, בקרו היום. גם היום בקרו המון רב של קופטים־מצריים.
המשמר התורני היה מורכב משוטר בריטי ויהודי.

יום השבת, כב איר [5.5.45]
בין המתפללים היום בכותל שלשה רבנים צבאיים אמריקניים. המשמר היה מורכב משוטר בריטי ויהודי.

ב״ה יום שני, כד איר תשה [7.5.1945]
הבוקר מסר לי שמש הכותל מר מיוחס כי אמש נזרקה אבן גדולה ברחבת הכותל. לא נזוק איש. הוא לא ראה את הכוון שממנו באה האבן. הוא מסר מיד לשוטרים הבריטיים התורניים והם ערכו רפורט.
הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה והאחראי בכותל מר קוק בא אחרי כן אל הכותל ביחד עם הסרג׳נט היהודי מר גרינברג, מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. מר קוק שאלני על המקרה והוא מסר לי את דעת השוטרים התורניים כי אפשר מאד כי האבן לא נזרקה כלל כי אם נפלה מהכותל עצמו.

הקצין הראה לי את האבן וראיתי כי האבן מלוכלכת בצואת יונים. אשרתי את דעת השוטרים כי האבן נפלה מקן היונים שבכותל. הקצין שאלני אם בדעתי להגיש קובלנה בנדון מקרה האבן. אמרתי לו שהנני נוטה לדעה זו כי האבן נפלה מן הכותל על ידי היונים ולא אגיש כל קובלנה בנדון זה.

היום המה הכותל מהמון מבקרים — ארמנים נוצרים מסוריה וממצרים.

יום שלישי, כה איר, יום הנצחון * [8.5.45]

כל היום המתה רחבת הכותל ממתפללים. בבוקר בקרו הרבה בתי ספר על תלמידיהם ומוריהם. בערב התפלל קהל רב את התפלות המיוחדות ליום הנצחון שנוסחו על ידי הרבנים. כ ש ל ש ת א ל פ י ם א י ש התפללו ובקרו במשך היום.

המשמר התורני היה מורכב משוטר בריטי ויהודי. במשך היום שרר שקט בכותל והיום עבר בסדר גמור.

יום השבת, כט איר, ערב ראש חודש סיון [12.5.45]

בין המתפללים והמבקרים בכותל מר יצחק בן־צבי, נשיא הועד הלאומי לכנסת ישראל, וחילים וקצינים מצבאות בנות הברית.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך ל א ל ף ו ח מ ש מ א ו ת א י ש.

ב"ה יום ראשון, א סיון תשה, ראש חודש [13.5.1945]

הבוקר בא לביתי שוטר מתחנת המשטרה של רחוב היהודים להודיעני בשם הסרג'נט של התחנה מר גרינברג כי השוטר הבריטי התורני של הכותל הודיע לו כי אחד המתפללים הדליק נרות בתוך הכותל, דבר שהוא בנגוד לחוק. הלכתי מיד אל הכותל ונתברר לי כי מר דוד גרוס מירושלים בא במוקדם אל הכותל, לפני ששמש הכותל העלה את מנורת התמיד ברחבת הכותל. מכיון שהיה לו יום זכרון שאל מאת השוטר הבריטי התורני אם יש לו רשות להדליק את הנרות והוא הרשה לו. אחר שהדליק את הנרות נגש אליו השוטר והעיר לו כי הדלקת הנרות בתוך הכותל היא בנגוד לחוק ואז כבה את הנרות. לא היתה לו כל כונה לעבור על החוק. הסברתי לשוטר את דברי מר גרוס.

במשך היום התפללו ובקרו כ ח מ ש מ א ו ת א י ש על יד הכותל.

המשמר התורני היה היום מורכב משוטר בריטי וארץ ישראלי (ערבי).

יום שני, ב סיון [14.5.45]

בקרתי במשטרת העיר העתיקה את הקצין מר קוק בקשר עם סדרי התפלות בחג.

המשמר התורני על יד הכותל היה מורכב משוטר בריטי וארץ ישראלי (ערבי).

יום חמישי, ה סיון, ערב חג השבועות [17.5.45]

במשך היום התפללו ובקרו כ ח מ ש מ א ו ת א י ש על יד הכותל.

* של בנות הברית על הגרמנים.

יום שישי, ו סיון, חג השבועות [18.5.45]

בליל חג השבועות התפללו תפלת ערבית של החג כחמשים איש בכותל.

המשמר המיוחד המוגבר של המשטרה התחיל עוד בערב החג בשעה 5 בערב. באו לפקח בכותל הקצינים מר לנגר ועסאלי. הסרג׳נט הבריטי מר וילסון — ממלא מקום מנהל תחנת משטרת העיר העתיקה מר קוק שנסע לחופש באנגליה — הביא משמר של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים לשמור על הסדר ברחבה ובדרך לכותל.

אמרתי למר וילסון כי בערב החג של היום אין כל צורך במשמרות מוגברים של קצינים ושוטרים, מאחר שרק מספר קטן של מתפללים ומבקרים יהיו בערב החג בכותל.

בקרו בערב הקפטן הבריטי מר פרויד מהמשטרה המרכזית והאחראי על הסדר בעיר במשך החג, ומפקד משטרת גליל ירושלים מג׳ור מנספילד.

בשעה 7 בערב שאלני בטלפון מר וילסון אם לפי דעתי נחוצים המשמרות בכותל הערב. חויתי לו את דעתי כי אין כל נחיצות בכך. לפי פקודת מר וילסון בוטל המשמר המוגבר בערב.

בשעה 5 לפנות בוקר התחילו בתפלת שחרית של החג. בשעה זו היתה רחבת הכותל כבר מלאה מתפללים. תפלת הבוקר נמשכה עד שעה 1 בצהרים. אז התחילו בתפלת מנחה והמשיכו עד שקיעת השמש. תפלת ערבית נגמרה בשעה 6.30 בלילה.

כאמור, התחילו לזרום אל הכותל מתפללים ומבקרים מהשכמת הבוקר והמשיכו לבוא עד הצהרים. מאחר הצהרים נמשך זרם מתפללים ומבקרים שוב עד הערב. כמעט כל היום היתה רחבת הכותל מלאה אנשים. היו גם שעות של דוחק לפני הצהרים.

קראו גם בתורה ברחבת הכותל. תשעה מניינים קראו בתורה.

כמו בכל חג הציבה המשטרה משמר מוגבר ברחבה ובדרך אל הכותל. המשמר היה מורכב משוטרים בריטיים ויהודיים. הפקוח על הסדר ברחבה נמסר כמו תמיד לזוג קצינים ארץ ישראליים: אחד יהודי ואחד ערבי, ששמשו חליפות בשני משמרות במשך היום. הקצינים היו: מר רבינוביץ ומר פולני, מר ברוטי ומר נבלוסי.

בקר במשך היום קפטן פרויד ופעמים אחדות בקר מפקד משטרת גליל ירושלים מג׳ור מנספילד. בערב בקר בכותל מפקד משטרת מחוז ירושלים לוטננט־קולונל שאו. הוא התענין במהלך העניינים במשך החג.

קצין המחוז מר קיסילוב בקר קרוב לצהרים ושהה בערך חצי שעה בכותל.

בערב בא אל הרחבה שוטר ארץ ישראלי עם נער יהודי מעדות המזרח שהיה לו גליון מודפס ביד. השוטר מסר לקצין מר פולני כי המפקד מר מנספילד מצא את הנער עם הגליון ביד בדרך אל הכותל וצוה לשוטר לברר אצל הקצין בכותל אם אין זה „כרוז". ראיתי את הגליון הנ״ל והנה הוא שיר בחרוזים לכבוד החג והכותל שחובר על ידי מי שהוא מעדות המזרח והופץ בין הקהל. הקצין התקשר מיד עם תחנת משטרת העיר העתיקה ובקש מאת התורני להודיע למפקד מר מנספילד את תוכן הגליון הזה שאין בו כל דבר בנגוד לחק.

ועד העיר העתיקה שלח אל הכותל את רופאו ד"ר מזל להושיט עזרה ראשונה במקום.

יש לציין באופן מיוחד כי במשך כל החג, בתוך קהל עצום שהתפלל ובקר בכותל, שרר שקט וסדר גמור מבלי שקרה כל מקרה שהוא.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל הגיע בערך ל ש ש ה ו ע ש ר י ם א ל ף א י ש.

בין המתפללים הרב הצבאי אורבוך[193] ועוד הרבה חילים וקציניים יהודים מצבא בנות הברית.

יום השבת, ז סיון, אסרו חג [19.5.45]

גם השבת התפלל ובקר המון רב לעומת יום שבת רגיל. במשך השבת התפללו ובקרו על יד הכותל כ א ר ב ע ת א ל פ י ם א י ש.

בחג ואסרו חג הגיע מספר המתפללים והמבקרים על יד הכותל בסך הכל ל ש ל ש י ם א ל ף א י ש.

יש לציין כי היה מספר נכר של עולי רגל מחוץ לירושלים במשך החג.

ב"ה יום ראשון, ח סיון, מימי ההשלמה לחג [20.5.1945]

קהל חשוב בעקר מעולי רגל מחוץ לירושלים היה היום ממתפללי הכותל וממבקריו.

במשך היום הגיע מספרם בערך ל א ל פ י ם א י ש.

יום שני, ט סיון [21.5.45]

גם היום היו הרבה מתפללים ומבקרים בכותל. במשך היום הגיע מספרם בערך ל א ל ף א י ש.

יום שלישי, י סיון [22.5.45]

הבוקר התפלל תפלת שחרית בכותל הרבי ר' אהר־לי[194] מירושלים עם חסידים שלו.

מסרו לי כי הערב בקר על יד הכותל מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד.

יום חמישי, יב סיון, היום האחרון להשלמת החג [24.5.45]

היום התפללו ובקרו על יד הכותל יותר מאשר ביום רגיל אחר.

אחדים ממתפללי הכותל התאוננו בפני כי תמול בערב בעברם דרך רחוב השלשלת אל הכותל התגרו בהם נערים ערביים ברחוב, זרקו עליהם קלפות וכו'. התראיתי עם המוכתרים של רחוב השלשלת והם הבטיחו לי לגעור בנערי הרחוב ולהזהירם שלא יתגרו ביהודים העוברים ברחוב אל הכותל.

193. הרב פרופ' אפרים א. אורבך. כיום ראש החוג לתלמוד באוניברסיטה העברית בירושלים ומיסד התנועה ליהדות מתקומת.

194. האדמו"ר ר' אהר־לי ראטה, היה מיסד כת חסידים מיוחדת במינה וגבולת משאר שושלות החסידות שבעולם, בקיצוניותם הרבה ובסגפנותם.

יום שני, יג סיון [25.5.45]

אחר הצהרים התפללו מנינים אחדים מעדות המזרח תפלת מנחה וקבלת שבת על יד הכותל.

בין המבקרים היו מג'ור יהודי והרבה קצינים וחילים יהודיים שונים.

יום השבת, יד סיון [26.5.45]

הבוקר בשעה 6 כשבאתי אל הכותל מצאתי כי שביל המעבר מרחבת הכותל אל בית הכבוד הצבורי שעל יד הכותל מלא צואת אדם ואי אפשר לעבור בו. מסרתי על הדבר מיד לשוטר הלילה התורני שעל יד הכותל. הוא התקשר מיד עם ממלא מקום קצין משטרת העיר העתיקה הסרג'נט וילסון ומסר לו על הדבר. בקשתי מאת הנ"ל לערוך בשם המשטרה קובלנה אל מחלקת הבריאות של העיריה. הוא הבטיחני לטפל בענין. אחר שעה בא מר וילסון בעצמו לכותל ועבר על הרפורט ביומן הכותל.

במשך היום התפללו ובקרו קצינים וחילים יהודיים מצבא בנות הברית.

ב"ה יום ראשון, טו סיון תשה [27.5.1945]

נפגשתי עם המוכתרים של שכונת המערבים שבסביבת הכותל ודברתי אתם על הלכלוך בצואת אדם ששכני הכותל מלכלכים את שביל המעבר מהרחבה אל בית הכבוד הצבורי שעל יד רחבת הכותל. הם הבטיחו לי לדבר עם השכנים ולהזהירם שלא יעשו עוד כדבר הזה.

יום השבת, כא סיון [2.6.45]

בליל שבת התפלל קהל גדול את תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית על יד הכותל.

בין המתפללים והמבקרים בליל שבת היו הרבה חילים וקצינים יהודיים מצבא בנות הברית.

ביום השבת בערב בשעת תפלת מנחה נזרק ניר מלא צואת אדם מאחד הבתים הסמוכים לרחבת הכותל, מימין לרחבת הכותל. היתה התרגשות גדולה בקהל המתפללים. ר' מאיר אלבוים מגאולה מספר 33 ור' מרדכי אורלנסקי ממאה שערים שניהם ראו מאיזה בית נזרקה הצואה. מסרתי מיד על הדבר לשוטר הבריטי התורני שהתקשר מיד עם הסרג'נט מר וילסון, ממלא מקום קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. מר וילסון בא מיד אל הכותל ובקש מהעדים הנ"ל ללכת מיד לתחנת המשטרה ברחוב היהודים ולמסור רפורט על מה שראו. העדים עשו כפי הוראת מר וילסון. מר וילסון ואתו עוד סרג'נט ערבי ושוטר נכנסו מיד אל הבית וערכו רפורט. אחד הבחורים מהבית הנ"ל שמשם נזרקה הצואה נלקח על ידי הסרג'נט והשוטר הארץ ישראלי אל תחנת המשטרה של העיר העתיקה.

ב"ה יום ראשון, כב סיון תשה [3.6.1945]

היום היו בקורים, יותר מאשר ביום רגיל אחר, של אנשי צבא שונים על יד הכותל, ביניהם מספר נכר של יהודים.

יום השבת, כח סיון, שבת מברכים החודש [9.6.45]

בליל שבת התפלל קהל גדול את תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית.

בבוקר בשעה 6.15 התחילו בתפלה. במשך היום התפללו ובקרו כ א ל פ י ם א י ש . ביניהם מר יצחק בן־צבי, נשיא הועד הלאומי לכנסת ישראל, שבקר פעם לפני הצהרים ופעם אחר הצהרים, והרב הצבאי האמריקני קפטן קראפט ועוד חילים יהודיים שונים.

לפני הצהרים בקר בכותל קפטן פרויד מהמשטרה המרכזית. הוא שאלני, אם יש לי קובלנות בקשר עם עניני הכותל. מסרתי לו על המקרה של זריקת הצואה בשבת החולפת מאחד הבתים שעל יד רחבת הכותל. לשאלתו עניתי לו כי מסרתי מיד לשוטר הבריטי התורני והוא התקשר עם מנהל תחנת המשטרה של העיר העתיקה ונעשה רפורט. הוא התענין בסדרים, בבקורים ובתפלה בכותל. עניתי לו על כל שאלותיו.

במוצאי שבת בשעה 9 בלילה, אחר תפלת העמידה של ערבית, נזרקה חתיכת זכוכית של כוס ברחבת הכותל. היא נפלה על יד אחד המתפללים ולא פגעה בו. איש לא נזוק. ר׳ אברהם יעקב גולדרייך מבתי מחסה בעיר העתיקה ומר הרשלר מבתי אונגרין בית מספר 52 ראו שחתיכת הזכוכית באה מצד פנת הרחבה, מאחד משלשת הבתים הנמצאים בקצה הרחבה. מר גולדרייך הודיע מיד לשוטר הבריטי התורני על המקרה ומסר בידו שתי חתיכות מהזכוכית שנשברה על ידי המכה בכותל ונפלה אחר כך ברצפת הרחבה. מר גריבר מסר לשוטר הבריטי התורני רפורט באנגלית על כל המקרה. השוטר התקשר מיד עם הסרג׳נט מר וילסון מנהל תחנת המשטרה בעיר העתיקה. מר וילסון בא מיד ומר גריבר מסר לו רפורט על המקרה. אני לא הייתי בשעה זו בכותל ומר גריבר מסר לי למחרתו בטלפון על המקרה.

ב״ה יום ראשון, כט סיון תשה, ערב ראש חודש תמוז [10.6.1945]

כאמור טלפן אלי מר גריבר לרחבת הכותל על מקרה זריקת הזכוכית בכותל במוצאי שבת. התקשרתי מיד עם מר וילסון בטלפון. מר וילסון בקש ממני לשלוח את העדים כדי למסר את עדותם. אמרתי לו כי את מר גולדרייך אשלח מיד ובנדון מר הרשלר הגר בבתי אונגרין לא אוכל לשלחו מיד כי הוא פועל ועובד בגבעת שאול. אמרתי לו כי כדאי שיתקשר עם תחנת מאה שערים והם ימצאו אותו לפי הכתובת המדויקת שמסרתי לו. מר וילסון בקש ממני גם כן לבקש ממר גריבר שיבוא למסור רפורט בתחנת המשטרה. הבטחתי לו לסדר את הדבר.

התראיתי עם מר גריבר בערב והוא הבטיחני למסור ביום שני רפורט על המקרה בתחנת המשטרה.

במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כ א ל פ י א י ש , ביניהם חילים יהודיים, גם מהשבויים שבאו רק עתה לארץ.

יום שני, ל סיון, ראשון של ראש חודש תמוז [11.6.45]

הלכתי הבוקר עם מר גולדרייך לתחנת המשטרה בעיר העתיקה והוא מסר לפני הסרג׳נט מר וילסון עדות על מקרה זריקת הזכוכית במוצאי שבת ברחבת הכותל.

בהזדמנות זו שאלתי מהסרג'נט מה נעשה בענין מקרה זריקת הצואה בשבת החולפת. הוא אמר לי כי המשטרה עורכת משפט נגד האשה הגרה בבית שממנו נזרקה הצואה. הודיתי למר וילסון על הדבר.

יום השבת, ה תמוז [16.6.45]

בליל השבת התפלל קהל גדול את תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית על יד הכותל. הקורפורל התורני מר קייל בקר בכותל. הוא שאלני על המתהוה בכותל. אמרתי לו כי בימים האחרונים היו הענינים בסדר. שאלתיו מה נעשה בנדון מקרה זריקת הצואה בשבת שלפני השבוע האחרון. מר קייל אמר לי כי המשטרה תמסור בנדון זה תביעה אל בית המשפט כלפי בעל הבית שממנו נזרקה הצואה.

בשעה 6 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלה. במשך כל היום נמשכו התפלות. בין המתפללים הרב הצבאי, קפטן אפשטין, ועוד חילים יהודים ארץ ישראליים.

בשעת הערב בקר בכותל מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד. דברתי אתו על המקרים האחרונים בכותל. מר מנספילד אמר לי כי המשטרה מטפלת בזה. לפי דעתו תהיה המשטרה נאלצת להציע לפני מושל המחוז שיטילו על השכנים בכותל עונש החזקת גפיר מיוחד על יד הכותל על חשבונם. הודיתי למר מנספילד על הדבר, שעל ידי כך תמנע השנות מקרים כאלה בכותל.

יום השבת, יב תמוז [23.6.45]

ביום ששי, בשעה 5 בערב, נגש אלי לרחבת הכותל ערבי והציג את עצמו לפני בתור שומר שמונה על ידי קצין המחוז מר ג'מיל[194*] לשמור על יד הכותל בכל יום בשעות הערב, משעה 5 בערב עד גמר תפלת ערבית של היהודים בלילה, מזריקת אבנים או לכלוך הכותל וכו' על ידי ערבים. הוא אמר לי שמעתה בשעה 5 נכנס לתפקידו ואם יהיה איזה דבר שאפנה אליו.

בשעת תפלת ערבית של שבת בלילה בא אלי מר עבד אל רחמן, מוכתר סביבת הכותל, ומסר לי כי מפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו הזמין אותו ומסר לו את פקודת המושל כי עבור לכלוך הכותל נקנסו השכנים הגרים בסביבת הכותל להחזיק על חשבונם שומר שעליו יהיה התפקיד לשמור בשעות הערב בכל יום על יד הכותל. אבל הוא בקש ממני כי אמליץ לפני הועד הלאומי שיתמוך במוכתרים בגרעון שהיה להם בשנה החולפת על ידי החזקת השומר לפני הכותל. אמרתי לו כי לא אעשה את הדבר כי אלה שמלכלכים[195] את הכותל וזורקים אבנים על המתפללים ברחבת הכותל צריכים לסבול את כל ההפסדים הכרוכים בקשר עם החזקת השומר.

כמו כן בקש ממני המוכתר להמליץ לפני מוסדותינו שיעזרו להם בבקשתם מעירית ירושלים שיסדרו בורות שופכין לבתי הכסא שבחצר רחבת הכותל. הבטחתי לו לדבר בנדון זה עם מוסדותינו.

194*. מר ג'מיל סוקאן, קצין מחוז ירושלים מטעם העדה הערבית.

195. חוצפתם של הערבים עברה כל גבול, והדבר היחיד שיכול היה לעזור לתקון המצב היה הטלת עונש כספי.

בליל שבת היה קהל גדול של מתפללים בתפילת השבת.
במשך יום השבת היה קהל קטן של מתפללים ומבקרים בבותל לעומת יום שבת רגיל אחר. בין המתפללים בשבת חילים יהודיים ארץ ישראליים מבין השבויים שחזרו בזמן האחרון לארץ.

יום השבת, יט תמוז [30.6.45]
בליל שבת, בשעה 6.15, נזרקה אבן ברחבת הכותל ונפלה על ראשו של אחד המתפללים מר יחיאל לבקוביץ מתל אביב, רחוב שיינקין מספר 14. האבן נפלה בכח על ראש הנ"ל ומראשו נזרקה לרצפת הרחבה ונתפוצצה לחתיכות. מכת האבן נזוק מר יחיאל הנ"ל וזב ממנו דם. כיון שלא נמצאה עזרה ראשונה במקום שם על ראשו מטפחת שרויה במים ואחר התפלה נשלח על ידי המשטרה אל הרופא הממשלתי במגרש הרוסים.
מר משה נחום הורויץ ומר ישראל כהן*195 מבתי מחסה בעיר העתיקה ראו בשעת זריקת האבן שהיא באה מכוון השער של הזאוויה הימנית של רחבת הכותל. את הזורק לא ראו.
מסרתי על הדבר מיד לשוטרים הבריטים התורניים והם התקשרו מיד עם תחנת המשטרה בעיר העתיקה ואחד השוטרים התורגיים רץ מיד אל השער של הזאוויה ומצא שמה את השומר העומד במשמר מצד השכנים. השומר אמר כי האבן באה מצד החצרות שבמערב הרחבה, אולם העדים עמדו על שלהם כי האבן באה מצד השער. גם לפי מושב מר יחיאל הנ"ל על המדוגה של הרחבה, נסמך מאחורי הכותל של הרחבה, נראה שהאבן באה מכוון השער, וכנראה שהשומר לא היה אז במקומו על יד השער.
מיד אחר התפלה בא אל הכותל הקורפורל הבריטי של התחנה מר קייל. מסרתי לו על העובדה. הוא שמע את העדים ונשאר ברחבה שעה ארוכה ויחד עם סרג'נט ערבי של התחנה קבל עדות מהשומר וחקר במקום על העובדה. מהמשטרה מסרו מכתב למר לבקוביץ אל הרופא הממשלתי וסודר שיבוא בבוקר אל התחנה למסור רפורט. את העדים הזמינו אל התחנה למוצאי שבת.
המשטרה התורגית במקום מסרה כי לפני אור הבוקר, בשעה 5, בא אל הכותל מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד לחקור על העובדה.
בשעה 10 לפני הצהרים בא אל הכותל קפטן פרויד יחד עם הסרג'נט מר וילסון ממלא מקום הקצין מר קוק מנהל תחנת המשטרה בעיר העתיקה. הראיתי להם את המקום שבו ישב מר לבקוביץ בזמן נפילת האבן ומסרתי להם על העובדה. מר פרויד שאלני אם מלבד המקרה הזה יש לי עוד קובלנות בקשר עם עניני הכותל. אמרתי לו שלא.

ב"ה יום ששי, כה תמוז תשה [6.7.1945]
כרגיל בכל יום ששי אחר הצהרים בשעת מנחה היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים על יד הכותל.

195*. מר ישראל כהן, מתושבי ירושלים העתיקה, נפל על משמרתו כחיל קרבי במלחמת השחרור בקרב על בית הכנסת ניסן בק בירושלים העתיקה.

בשעת הערב בקר בכותל קפטן פרויד מהמשטרה המרכזית. הוא שאלני על הנשמע בכותל. אמרתי לו כי בשבוע האחרון היה הכל בסדר.

יום השבת, כו תמוז [7.7.45]
בשבת מברכין היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים. במשך היום הגיע מספר המתפללים והמבקרים בערך לאלף וחמש מאות איש. ביניהם מספר חשוב של קצינים וחילים יהודיים שונים.

בשעת הערב בקר בכותל הקצין הבריטי מר מקיואן בלוית הקורפורל הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר קייל. מר קייל הציגני בפני הקצין. הקצין אמר לי כי הוא נכנס לתפקיד קצין משטרת העיר העתיקה. מר קייל אמר לי כי מר וילסון מנהל משטרת העיר העתיקה חלה והוא נכנס למלא את מקומו. הקצין החדש שאלני על המתהוה בכותל בשבוע האחרון. אמרתי לו כי בשבוע האחרון היו הענינים בסדר.

ב"ה יום שלישי, כט תמוז תשה, ערב ראש חודש [10.7.1945]
כבכל ערב ראש חודש היה גם היום קהל חשוב של מתפללים ומבקרים על יד הכותל.

במשך היום היה מספר המתפללים והמבקרים כ־2500 איש.

יום רביעי, ראש חודש מנחם אב [11.7.45]
כבכל ראש חודש היה גם היום קהל חשוב מאד של מתפללים ומבקרים. במשך היום הגיע המספר ליותר מאלפים איש, ביניהם הרבה קצינים וחילים יהודיים מצבא בנות הברית.

לפני הצהרים באו תלמידי המחלקה השמינית של כל בתי הספר שבירושלים, נערים ונערות על מוריהם, בראשות מר ישעיה פרס[196] מטעם חברת „למען ירושלים". הם התפללו ואמרו פרקי תהלים שונים. כשהגיעו לפסוק: „אם אשכחך ירושלים" ענו כולם במועל ידיהם. כשגמרו את התפלה התחילו לשיר את „התקוה". אמרתי למר פרס שאסור לשיר בכותל את התקוה מטעם הרבנים הראשיים ומטעם חוק הממשלה, ולא הפסיקו. אולם כאשר נגש אליהם השוטר הבריטי התורני ואמר להם להפסיק הפסיקו מיד.

השוטר התורני עצר את מר פרס עד בוא קצין משטרת העיר העתיקה, אחר כך עצר גם את מר חנינא מזרחי[197], מנהל תלמוד תורה הספרדים בעיר העתיקה. התלמידים עם המורים הלכו להם. אחרי כמה רגעים בא אל הכותל הקצין מר מקיואן עם הקורפורל קייל. הקצין אמר דברי תוכחה למר פרס ולמר מזרחי על השירה הזאת שהיא נגד החוק ויכולה לגרום לאי נעימות. הם התנצלו שלא ידעו על אסור שירת התקוה על יד הכותל. הקצין קבל את שמותיהם וכתובותיהם. אנו מסרתי לקצין שהאנשים האלה הם אנשים שקטים

196. מר ישעיה פרס, מנהל בית הספר למל, היה חוקר ידיעת הארץ. פרסם כמה ספרים על ידיעת הארץ וביניהם האנציקלופדיה לידיעת הארץ.

197. מר חנינא מזרחי היה יושב ראש הועד הכללי ליהודי פרס בארץ ישראל ויושב ראש ועד שכונת בית הכרם בירושלים. פרסם ספר „תולדות יהודי פרס ומשוררים".

מאד ולפי דעתי לא היתה כאן כל כוונה לפעול נגד החוק. כמו כן הצעתי למר פרס שמצד בתי הספר ישלחו מכתב התנצלות על הדבר שנעשה בלי כל כוונה רעה. מר פרס אמר לקצין שיכתוב מכתב כזה אל המשטרה. אחר שהקצין רשם אצלו את העובדה שלח אותם הביתה.

יום חמישי, ב מנחם אב [12.7.45]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן במשרדו בקשר עם יום תשעה באב. מסרתי לו על שעות התפלה ועל הבקור הרגיל בכל ליל תשעה באב. הוא דבר אתי על הגברת המשמר הרגיל של המשטרה בליל תשעה באב. כן נגע במקרה של שירת התקוה. אמרתי לו שוב כי כל המורים הם אנשים שקטים מאד. מסרתי לו ביחוד על מר פרס שהוא אדם מלומד ומכובד מאד ולא היתה כאן כל כוונה רעה נגד החוק. הבטחתי לקצין לבקש מאת הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל לפנות בהודעה לכל מנהלי בתי הספר בארץ על אסור שירת התקוה על יד הכותל. הקצין הודה לי מאד, הוא אמר לי כי צריך להשתדל שלא יהיו בלבולים והפרעת הסדר על יד הכותל והודה לי על הצעתי בדבר הודעת הועד הלאומי לבתי הספר.

ב"ה יום שלישי, ז מנחם אב תשה [17.7.1945]

לפני הצהרים בקר בכותל קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן עם הקורפורל מר קייל. הוא דבר אתי על זמני הבקור הנהוגים, על זמני התפלה ועל הסדרים בכותל בליל תשעה באב וביומו.

בצהרים, בהגיע זמן תפלת תקון חצות, בא קהל חשוב לכותל לערוך תקון חצות. מסרו לי כי בשעת הערב בקר בכותל סגן מושל מחוז ירושלים מר הילטון בלוית מר קיסילוב קצין מחוז ירושלים וקצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן וכן הקורפורל מר קייל.

יום חמישי, "תשעה באב" [19.7.45]

משעה 7.30 בערב התחיל הקהל לזרום אל הכותל. בשעה 8.25 בלילה התחילו בתפלת ערבית. אני קראתי לפני הקהל הגדול את מגלת "איכה" והקינות. במשך הלילה קראו פעמים אחדות את מגלת איכה וקינות.

בשעה 8.45 התחיל הבקור הנהוג בכל שנה בליל תשעה באב על יד הכותל. המבקרים נכנסו לרחבת הכותל מצד אחד ויצאו מצד שני. בקצה הרחבה הוקצה מקום מיוחד בשביל המתפללים. הזרם הגדול של המבקרים פסק אחר שעה 11 בלילה.

בשעה 12.30 התחיל הרב ידלר בקריאת מדרש איכה כנהוג בכל שנה. בשעה 1.05 בחצות הלילה ערכו כמאתים איש תקון חצות. הקהל התפזר בשעה 1.20 אחר חצות. מספר המתפללים והמבקרים עד שעה זו הגיע בערך ל ש מ ו נ ת א ל פ י ם א י ש.

בין המתפללים והמבקרים: מר יצחק בן־צבי, נשיא הועד הלאומי, הרב הצבאי האמריקני קפטן אלנבוגין, הרב הצבאי האמריקני כלן — מחיל התעופה המבקר במחנות הצבא, וכן קבוצות מיוחדות מהסתדרויות הנוער בירושלים.

בשעה 11 בלילה בערך התחילה קבוצה לשיר „התקוה". הקצינים והשוטרים הפסיקו מיד את השירה ואסרו שלשה נערים שהשתתפו בשירה.

שמרו על הסדר ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל אנשי הג"א וצעירים מהעיר העתיקה. הפקוח הראשי היה בידי מר נעמן[198] ומאיר, עזר להם מר וינגרטן מהעיר העתיקה.

קצין המחוז מר קיסילוב נצח על הסדר בכותל במשך כל זמן הבקור הנהוג בלילה. כנהוג בכל שנה סדרה המשטרה משמר מוגבר ברחבה ובדרך אל הכותל. ברחבת הכותל היו האחראים על הסדר שלשה קצינים: הקצין הבריטי מר מקיואן קצין משטרת העיר העתיקה, הקצין היהודי מר פינקל ממרכז המשטרה והקצין הערבי מר ברוטי ממשטרת המושבה הגרמנית. מטעם המשטרה המרכזית בקר קפטן פרויד. האחראי הכללי היה מג'ור מנספילד מפקד משטרת גליל ירושלים שבקר פעמים אחדות במשך הלילה על יד הכותל. שוטרים בריטיים בפקוח הסרג'נט הבריטי התורני מר דנטייל שמרו על הסדר על יד הרחבה ובדרך אל הכותל. המשטרה עמדה במשמר עד שעה 12.30 בלילה שאז התפזר הקהל הגדול. אז אמרתי למפקד המשטרה מר מנספילד שאין עוד צרך במשמר. קצין המחוז מר קיסילוב היה בכותל בכל שעת הבקור הנהוג.

סגן מושל המחוז בקר בכותל בשעות הערב לפני התחלת התפלה. בערך בשעה 10.30 בלילה בקר שוב בכותל סגן המושל מר הילטון בלוית מר מילר משלטונות המחוז ומפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו. אני לויתי את הקבוצה הכבודה בתוך הקהל הגדול של מבקרים שהיו אז בכותל. המושל ומפקד המשטרה נפרדו ממני בתודה.

בבוקר השכם התחילו בתפלת שחרית ובאמירת קינות שנמשכו עד שעת הצהרים. בשעה 1 בצהרים התפזר הקהל הגדול.

אחר הצהרים לא היה קהל גדול. מנינים אחדים התפללו תפלת מנחה.

במשך כל ליל תשעה באב ויומו התפללו ובקרו בכותל כ ש ב ע ה ע ש ר א ל ף א י ש.

המשמר המוגבר של המשטרה היה ביום תשעה באב עד שעה 1 בצהרים. הקצינים המפקחים במשמר של היום היו: קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן, הקצין היהודי מר רבינוביץ ממשטרת מאה שערים והסרג'נט הערבי מר נסר ממשטרת מחנה יהודה. השוטרים הבריטיים ששמרו על הסדר במשמר של היום היו בפקודו של הסרג'נט הבריטי התורני מר הילל. בקר גם קפטן פרויד מהמשטרה המרכזית. קצין המחוז מר קיסילוב בקר גם ביום על יד הכותל.

בשעה 8.15 בלילה התפללנו במנין מצומצם תפלת ערבית וקדשנו את הלבנה.

ועד העיר העתיקה שלח את רופאו ד"ר מזל להושיט עזרה ראשונה במקום.

ליל תשעה באב ויומו עבר — חוץ ממקרה של שירת התקוה בלילה — בשקט ובסדר.

198. מר נעמן סטבסקי, שמש כמפקד הג"א בירושלים.

ב"ה יום רביעי, כב מנחם אב תשה [1.8.1945]

קצין משטרת העיר העתיקה בקר בכותל. הוא שאלני על הסדר בכותל, על מועד החג הבא ועוד. הסרג'נטים הבריטיים התורניים מר קייל ומר דנטייל בקרו בכותל.

בין המבקרים בכותל היום — קבוצת קצינים גבוהים יהודים אמריקניים בדרגת מג'ורים, תלמידי בתי ספר על מוריהם וחילים יהודים שונים.

יום חמישי, כג מנחם אב [2.8.45]

הבוקר התפללו בכותל תפלה מיוחדת לשלום היהודים פליטי שנחאי — כל בני הישיבות שבירושלים על ראשי הישיבות ומנהליהם.
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כאלף איש.

יום השבת, כה מנחם אב, שבת מברכים החודש [4.8.45]

קהל גדול התפלל ובקר היום על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כאלפים איש.

בין המתפללים והמבקרים: קבוץ הנוער הדתי, אנשי קבוצים שונים, קבוצה של חילים יהודיים מדרום אפריקה, חילים וקצינים יהודיים מצבא בנות הברית, ילדים ממחנה בוכנולד עם מספרים חקוקים על זרועותיהם. בכלל היו נכרות פנים חדשות בין המבקרים והמתפללים היום בכותל.

ב"ה יום ראשון, כו מנחם אב תשה [5.8.1945]

תנועה גדולה של מתפללים ומבקרים — יותר מאשר בכל יום רגיל אחר — היה היום בכותל, בעקר היו אנשים מחוץ לירושלים. בין המבקרים הרבה חילים יהודיים מצבא בנות הברית.

יום רביעי, כט מנחם אב, ערב ראש חודש אלול [8.8.45]

מהשכמת הבוקר התחיל הקהל לזרום לכותל להתפלל, כנהוג בכל ערב ראש חודש אלול. היה קהל גדול במשך כל היום עד זמן תפלת ערבית.
במשך כל היום הגיע הקהל בערך לעשרת אלפים איש.

יום חמישי, ל מנחם אב, ראשון של ראש חודש אלול [9.8.45]

בבוקר היו מנינים אחדים שהתפללו תפלת מוסף על יד הכותל.
במשך כל היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

יום השבת, ב אלול [11.8.45]

השבת היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים, יותר מכפי הרגיל בכל שבת אחר.

בין המתפללים: חברי ארגון "בני עקיבא" שבאו לכבוד אזכרת הגאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק ז"ל, מתפללי בית הכנסת של הרב ז"ל, בתי ספר שונים וחילים יהודים מצבא בנות הברית.
מספר המתפללים והמבקרים במשך היום — כאלף וחמש מאות איש.

ב"ה יום ראשון, ג אלול תשה [12.8.1945]
כרגיל בכל שנה בחודש אלול היו היום הרבה מתפללים בכותל, בעקר מחוץ לירושלים. במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.

יום שני, ד אלול [13.8.45]
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל יותר מאלף איש, ביניהם הרבה חילים יהודיים מהבריגדה היהודית וחילים יהודיים אחרים מצבא בנות הברית.

יום רביעי, ו אלול [15.8.45]
היום מעטו המתפללים על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות איש.

יום חמישי, ז אלול [16.8.45]
במשך היום התפללו ובקרו בכותל כחמש מאות איש, ביניהם חילים יהודיים.

יום ששי, ח אלול [17.8.45]
במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות איש.

יום השבת, ט אלול [18.8.45]
במשך יום השבת התפללו ובקרו על יד הכותל, כרגיל ביום שבת אחר, כאלף איש, ביניהם חילים יהודיים וילדים מבוכנולד.

ב"ה יום רביעי, יג אלול תשה [22.8.1945]
בימי י—יב אלול היה בכל יום קהל גדול של מתפללים ומבקרים יותר מכפי הרגיל ביום אחר בימי החול.
במשך שלשת הימים האלה התפללו ובקרו בכותל כשלשת אלפים וחמש מאות איש.

ימי יג—טו אלול [22—24.8.45]
במשך שלשת הימים האלה התפללו ובקרו בכותל כאלף וחמש מאות איש.
בין המתפללים והמבקרים במשך השבוע חילים וקצינים יהודיים מצבא בנות הברית.

יום השבת, טז אלול [25.8.45]
בליל השבת בשעת תפלת קבלת שבת החריש את אזני המתפללים קול שירה של רדיו שבקע מבית ה„מחכמה" העומד מצד שמאל לרחבת הכותל. השירה הזאת הפריעה לתפלה. אני מסרתי מיד על הדבר לשוטרים הבריטיים בכותל וכשנוכחו באמתות ההפרעה התקשרו עם הסרג'נט הבריטי מר מק־גיון ממשטרת העיר העתיקה. הסרג'נט שאלני למהות ההפרעה ומסרתי לו. הוא הודיעני כי הוא שולח מיד שוטר ארץ ישראלי אל המקום להפסיק את השירה. בינתים הופסקה השירה. השוטר הארץ ישראלי בא מיד אל הכותל. הראיתי לו את הבית שממנו

בא קול השירה והוא הלך מיד למקום למסור את פקודת המשטרה שלא יפריעו עוד את התפלה על ידי קול השירה.

ביום השבת לפני הצהרים בקר בכותל קפטן פרויד מהמשטרה המרכזית. הוא שאלני על המתהוה בכותל ואם אין קובלנות בנדון הסדרים בכותל. מסרתי לו על ההפרעה שהיתה בליל שבת בתפלה על ידי השירה בבית ה"מחכמה". אמרתי לו כי מחוץ להפרעה הזאת אין לי כל קובלנה ביחס לסדרים על יד הכותל.

ב"ה יום שני, יח אלול תשה [27.8.1945]

לרגל יום הולדת מרן הבעש"ט ז"ל ולרגל יום מלאת מאתים שנה ליום הולדת בעל התניא והשו"ע[199] הזמין כולל חסידי חב"ד את הקהל לתפלה בשעות הערב על יד הכותל.

במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.

יום שלישי, כב אלול [31.8.45]

בקרתי במשרדי מושל מחוז ירושלים את קצין המחוז מר י. קיסילוב בקשר עם שעות התפלה בימי חג ראש השנה על יד הכותל.

כן בקרתי במשרד המשטרה של העיר העתיקה את קצין המשטרה הבריטי מר מקיואן בקשר עם הסדרים בכותל במשך ימי החג.

יום השבת, כג אלול [1.9.45]

בליל השבת בשעת זמן תפלת קבלת שבת נשמע שוב קול השירה של הרדיו שהועמד בבית ה"מחכמה" אשר מעל הזאויה השמאלית של רחבת הכותל — שהפריע לתפלה. פניתי מיד אל המשטרה התורנית ברחבת הכותל. השוטרים הבריטיים התקשרו מיד עם סרג'נט המשטרה. הוא קרא אותי ומסרתי לו כי זו הפעם השניה בליל שבת בשעת התפלה מפריעים לתפלה על ידי קול השירה של הרדיו העומד בבית ה"מחכמה" שעל יד הרחבה. הוא הבטיחני להזהיר את המפריעים מלהפריע לתפלה.

ביום השבת בבוקר בא אלי שוטר ארץ ישראלי שנשלח מטעם סרג'נט המשטרה. הראיתי לו את הבית שממנו באה השירה המפריעה לתפלה. הוא אמר לי כי יש לו פקודה מהמשטרה להזהיר את המפריעים לתפלה על ידי שירת הרדיו.

במשך יום השבת התפללו ובקרו בכותל קרוב לאלפים איש.

ב"ה יום ראשון, כד אלול תשה [2.9.1945]

הערב התפלל בכותל זקן האדמו"רים בארץ ובגולה האדמו"ר הישיש מהוסיאטין[200]. הוא בא בלוית קהל חסידיו שהתפללו יחד אתו.

199. רבי שניאור זלמן מליאדי, האדמו"ר הזקן, מיסד חסידות חב"ד.

200. האדמו"ר ר' ישראל פרידמן מהוסיאטין, היה נצר משושלת חסידי בית רוזין המפורסמת. היה בן 80 בבקרו בכותל.

יום שני, כה אלול [3.9.45]

בצהרים, אחר שעה 1, כשהלכתי מן הכותל, בא להתפלל הרב הצדיק יואל טיטלבום [201] מסטמר — שבא עתה מן המחנה ברגן־בלזן. לזה אותו קהל עצום מאד בשירה וברקוד. הרעש שהסב הקהל עורר את תשומת לב המשטרה ומיד נלוו לקהל קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן ומנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים הסרג'נט גרינברג ושוטרים. כשהקהל בא אל מבוא רחבת הכותל הפסיק הקצין את שירת הקהל. קהל המלוים הגדול מלא את רחבת הכותל וסביבותיה. מספר האנשים הגיע בערך לאלף איש.

יום חמישי, כח אלול [6.9.45]

בין המבקרים היום בכותל הבריגדיר מר רייס — מי שהיה מפקד הבולשת בארץ הרבה זמן.

במשך השבוע היה קהל מתפללים ומבקרים יותר מכפי הרגיל בימי חול אחרים, ביניהם הרבה חילים וגם קצינים יהודיים מבנות הברית.

יום ששי, כט אלול, ערב ראש השנה [7.9.45]

כרגיל בכל ערב ראש השנה התחילו מתפללים ומבקרים לנהור אל הכותל משעות הבוקר.

במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש.

201. רבי יואליש מסטמר, כיום רב ראשי לעדה החרדית ונטורי קרתא. הרבי מסטמר הוא אחד ממתנגדיה החריפים ביותר של מדינת ישראל.

ב"ה

סקירה שנתית[202]

(אלול תשד — אלול תשה)

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל המערבי

א. סדרי התפלות.

1. התפלות הנהוגות בכותל:

בימי החול רגילים להתפלל בכל יום על יד הכותל תפלות מנחה וערבית, בשבתות ובחגים מתפללים גם תפלות שחרית ומוסף. יוצא מהכלל ראש השנה, שמסבת אסור התקיעה בשופר מתפללים מוסף בבית הכנסת. גם בראש חודש מתפללים תפלת מוסף. כמעט בכל לילה עורכים תקון חצות בחצי הלילה בכותל. בימי בין המצרים עורכים תקון חצות גם ביום.

בערב הפסח עורכים תקון סדר קרבן פסח. בערבי ראש השנה ויום הכפורים אומרים בהמון רב מזמורי תהלים. בכל ערבי ראשי חדשים מתפללים סדר יום כפור קטן. בערבי חדשי ניסן ואלול מרבים להתפלל בהמון.

במשך חודש אלול מרובים מאד המתפללים, בעקר מחוץ לירושלים. בחגי פסח, שבועות וסוכות מרובים מאד עולי הרגל מחוץ לירושלים.

בכל יום באים יהודים מירושלים ומחוץ לירושלים להתפלל, כל אחד ואחד על צרותיו הפרטיות, וגם להתפלל על צרות כלל ישראל.

2. ימי תפלה מיוחדים:

ימי תפלה מיוחדים על צרות כלל ישראל סודרו במשך השנה לפי התאריכים הבאים:

י"ח לחודש כסלו. סודרה תפלה מיוחדת על ידי אנשי המוסר שבכל הארץ.

י' טבת. סודר יום תפלה מיוחד על ידי הרבנים הראשיים לארץ ישראל בהשתתפות הרב הראשי לארץ ישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א.

ערב ראש חודש שבט. סודר יום תפלה מיוחד לשלום אחינו בהונגריה, בהשתתפות תלמידי תלמודי תורה ובתי ספר על המלמדים והמורים.

י"ום ז אדר. סודר יום תפלה מיוחד בהשתתפות תלמידי תלמודי תורה ובני ישיבות, וכן קציני וחילים יהודים מדרום אפריקה.

202. המאורעות והאישים הנזכרים בסקירה זו לוו הערות כל אחד ואחד במקומו בשנת הסקירה החולפת.

יום כ אדר. סודרה תפלה מיוחדת מהמשתתפים בכנוס הרבנים בחורבת רבי יהודה החסיד. השתתפו בתפלה: ראש הרבנים לארץ ישראל, הרב הרצוג שליט"א, וכמעט כל הרבנים מערי ארץ ישראל ומושבותיה, נציגי הועד הלאומי, נשיאי קהלת ירושלים וראשי המוסדות השונים, באי כח הממשלה והמשטרה.

ערב ראש חודש ניסן. יום תענית ותפלה. במשך היום השתתף בתפלה המון עם של שבעת אלפים איש. בין המתפללים: תלמידי תלמודי תורה, בתי ספר וארגוני הנוער. בני עדות המזרח אמרו סליחות.

יט ניסן, חול המועד פסח. סודרה עליה לרגל מכל הארץ על ידי אגודת ישראל. השתתף המון עם. ביניהם הרבה מרבני ארץ ישראל וראשי האגודה עם הרב בלוי יושב ראש אגודת ישראל, וראשי מוסדות שונים. השתתף המון של 11 אלף איש.

ראש חודש מנחם אב. בקור הכתה השמינית של בתי הספר מטעם חברת למען ירושלים.

כג מנחם אב. בשעות הערב סודרה תפלה מיוחדת על ידי רבני הישיבות למען בני הישיבות מרוסיה שנשארו בגולה.

יום ב אלול. תפלה מיוחדת של ארגוני הנוער של המזרחי בארץ ישראל.

יום יח אלול. ליום יובל מאתים שנה להולדת האדמו"ר הזקן הרב שניאור זלמן מלאדי בעל השלחן ערוך והתניא וליום הולדת הבעש"ט ז"ל — סודרה תפלה מיוחדת על ידי רבני כולל חב"ד.

ב. בקורים.

1. בקורים בצבור:

הבקור הצבורי הכללי, הקבוע משנים, הוא הבקור בליל תשעה באב. הבקור הוא על ידי תהלוכה צבורית, בעקר מבני הנוער.

בתי ספר שלמים על תלמידיהם ומוריהם מבקרים לעתים קרובות וביחוד בימי החופש.

גם בשבתות ובחגים ובכל ימי פגרא מבקר הנוער בהמון על יד הכותל.

2. בקורי אישים:

כבוד הרבנים הראשיים ויתר רבני ערי ארץ ישראל ומושבותיה מבקרים לעתים קרובות בכותל.

במשך השנה בקרו והתפללו בכותל כמעט כל האדמו"רים הנמצאים בארץ.

כמו כן מתפללים ומבקרים לעתים קרובות ראשי המוסדות והעדות מכל הארץ. יש לציין ביחוד את בקוריו התמידיים של נשיא הועד הלאומי מר יצחק בן־צבי ואת בקוריו של יושב ראש אגודת ישראל הרב מ. בלוי.

במשך השנה בקרו בכותל הרבנים הצבאיים: אפשטין, קרפט, בילן, אורבוך, כספר אלנבוגין.

בערב יום הכפורים בקר הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א.

ביום הכפורים בקר בכותל ממלא מקום מושל מחוז ירושלים מר ניוטן בלוית מפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו.

ביום טו תשרי בקר לוטננט־קולונל מר קרוקספורד מנהל בית הספר לשוטרים בלוית מפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו.

ביום יח תשרי בקר הרב הראשי לאגודת ישראל בארץ ישראל הרב יוסף צבי דושינסקי שליט"א.

ביום כא תשרי בקר הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א.

ביום כד חשון בקר מפקד הצבא במזרח התיכון גנרל פייגוט בלוית הבריגדיר של המחנה ה־21 ממחוז ירושלים מר גרינסליי עם קציני צבא גבוהים.

ביום א כסלו בקר הנציב העליון לארץ ישראל הלורד גורט בלוית ממלא מקום מושל מחוז ירושלים מר ניוטן וקציני צבא גבוהים.

ביום כ כסלו בקרה קבוצת גנרלים סורים בלוית מג'ור עבדין ביי.

ביום כו שבט בקר בא כח אונר"א במצרים.

ביום ד אדר בקר סגן מושל מחוז ירושלים החדש מר הילטון בלוית סגן המושל הקודם מר ניוטן.

ביום כה אדר היה בקור ותפלה של ארגוני נוער שונים, תלמידי תלמודי תורה ובתי ספר שונים.

ביום שביעי של פסח בקר בכותל מר שטיינהרט הציר האמריקני בקושטא.

תשעה באב. בליל תשעה באב התקים הבקור ההמוני ברוב עם. ביום תשעה באב בקר בכותל סגן המושל מר הילטון, מפקד מחוז ירושלים מר שאו וקצין המחוז מר קיסילוב.

ביום כב מנחם אב. קבוצה גדולה של מג'ורים יהודים אמריקניים בקרה בכותל.

ג. מתפללים ומבקרים.

ביום השבת, כח אלול תשד,	התפללו	ובקרו	בכותל	כ־1.500	יהודים.
ביום א, כט אלול	"	"	"	כ־2.000	"
ביום ב, א ראש השנה תשה	"	"	"	כ־7.500	"
ביום ג, ב ראש השנה	"	"	"	כ־8.500	"
ביום השבת, ו תשרי	"	"	"	כ־2.500	"
ביום א, ז תשרי	"	"	"	כ־500	"
ביום ג, ערב יום הכפורים	"	"	"	כ־12.000	"
ביום ד, יום הכפורים	"	"	"	כ־8.000	"
במשך ימי חג הסוכות	"	"	"	כ־24.000	"
בחג שמחת תורה	"	"	"	כ־5.000	"
בערב ראש חודש כסלו	"	"	"	כ־1.000	"
ביום השבת, ראש חודש טבת	"	"	"	כ־3.000	"
ביום ה, יב טבת	"	"	"	כ־2.000	"

ביום א, ערב ראש חודש שבט	התפללו	ובקרו	בכותל	כ־2.000	יהודים.
ביום השבת, יג שבט	"	"	"	כ־1.500	"
ביום שני, ערב ראש חודש אדר	"	"	"	כ־1.000	"
ביום ג, ראש חודש אדר	"	"	"	כ־1.000	"
ביום ג, ז אדר	"	"	"	כ־1.000	"
ביום ב, כ אדר	"	"	"	כ־1.500	"
יום השבת, כה אדר	"	"	"	כ־1.500	"
יום ד, ערב ראש חודש ניסן	"	"	"	כ־7.000	"
במשך ימי חג הפסח	"	"	"	כ־52.000	"
יום ה, ערב ראש חודש איר	"	"	"	כ־1.500	"
יום השבת, ראש חודש איר	"	"	"	כ־1.500	"
יום ג, יח איר	"	"	"	כ־1.000	"
יום ג, כה איר	"	"	"	כ־3.000	"
יום השבת, ערב ראש חודש סיון	"	"	"	כ־1.500	"
יום א, ראש חודש סיון	"	"	"	כ־500	"
ביום ה, ה סיון	"	"	"	כ־500	"
ביום ו, חג השבועות	"	"	"	כ־26.000	"
ביום השבת, ז סיון	"	"	"	כ־4.000	"
ביום א, ח סיון	"	"	"	כ־2.000	"
ביום ב, ט סיון	"	"	"	כ־1.000	"
ביום השבת, כח סיון	"	"	"	כ־2.000	"
ביום א, ערב ראש חודש תמוז	"	"	"	כ־1.500	"
ביום השבת, כו תמוז	"	"	"	כ־1.500	"
ביום ג, ערב ראש חודש אב	"	"	"	כ־2.500	"
ביום ד, יח מנחם אב	"	"	"	כ־2.000	"
בתשעה באב	"	"	"	כ־17.000	"
ביום ה, כג מנחם אב	"	"	"	כ־1.000	"
ביום ד, ערב ראש חודש אלול	"	"	"	כ־10.000	"
ביום ה, ראש חודש אלול	"	"	"	כ־2.000	"
ביום השבת, ב אלול	"	"	"	כ־1.500	"
בימי ג־ד אלול	"	"	"	כ־3.000	"
בימי ו־ח אלול	"	"	"	כ־1.500	"
בימי י־יב אלול	"	"	"	כ־3.500	"
בימי יג־טו אלול	"	"	"	כ־1.500	"
ביום יח אלול	"	"	"	כ־1.000	"

בסך הכל התפללו ובקרו בכותל כ־239.000 יהודים.

נוסף על זה, כי בכל שבת רגילה מתפללים ומבקרים באופן ממוצע כאלף יהודים. נוסיף את מספר השבתות שלא נכנסו במנין הנ"ל, כ־35.000 יהודים.

כמו כן יש להביא בחשבון כי בימי החול מתפללים ומבקרים בכל שבוע באופן ממוצע כאלפים יהודים, ונקבל כ־100.000 יהודים.

סך הכל כללי כ־374.000 יהודים.

לפי מנין זה יוצא כי במשך שנת תשה התפללו ובקרו על יד הכותל כשלש מאות שבעים וארבעה אלף יהודים — כן ירבו.

מלבד זה צריך לציין את הבקורים הרבים של אנשי הצבא היהודיים מצבא בנות הברית שבקרו במשך השנה בהמון רב וצריך להניח כי כעשרים ושש אלף חילים יהודיים בקרו בלי כל ספק במשך השנה בכותל ויוצא לפי זה כי במשך שנת תשה התפללו ובקרו על יד הכותל כארבע מאות אלף יהודים — כן ירבו.

ד. הנקיון בדרך אל הכותל ועל יד הכותל.

טו תשרי. מצאתי כי השביל המוביל למשתנה הצבורית על יד הכותל מלא צואת אדם. לפי פקודת הסרג'נט הבריטי התורני נקו מיד את הצואה והשכנים הוזהרו שבעתיד ימנעו מלכלוך המקום.

א כסלו. כל המבוא של שכונת המערבים ההולך אל הכותל היה מלא צואה ואי אפשר היה לעבור בדרך זו אל הכותל. כמו כן היה שוב השביל המוביל למשתנה הצבורית על יד הכותל מלא צואת אדם. המשטרה טפלה בדבר. תעלת השופכין העוברת במבוא שכונת המערבים תוקנה על ידי העיריה.

יא כסלו. בכניסה למבוא הכותל היתה הרצפה מלאה צואה. המשטרה טפלה בדבר.

יא אדר. תעלת השופכין שבכניסה למבוא הכותל היתה מקולקלת ועברה על גדותיה. כמו כן נתקלקלה תעלת השופכין בדרך אל הכותל על יד המדרגות ההולכות מרחוב השלשלת והדרך נתמלאה צואה. העיריה תקנה אחר כך את התעלות הנ"ל.

יג ניסן. משמר היהודים המתפלל תקון חצות בכותל נבהל במצאו שהכותל הקדוש מלוכלך בצואת אדם. בהרבה מקומות בכותל וברצפה היו גם גליונות מספרי תהלים מלוכלכים בצואה. הרבנים הראשיים לארץ ישראל והמוסדות של היהודים מחו בכל תוקף נגד חלול הקודש הנורא. המשטרה טפלה במרץ למצוא את עושי הנבלה. הממשלה התענינה מאד בדבר. השכן הערבי שגפל עליו חשד שמביתו עשו את הנבלה הוצא מיד מן הבית.

יד סיון. שביל המשתנה הצבורית שעל יד הכותל היה מלא צואת אדם.

כא סיון. מאחד הבתים הסמוכים אל הכותל נזרק ניר מלא צואה על יד רחבת הכותל. היו עדים שראו בזמן זריקת הצואה. קציו משטרת גליל ירושלים אמר לי כי המשטרה תהיה נאלצת לדרוש הטלת עונש קבוצי על שכונת המערבים שעל יד הכותל להחזיק שומר על חשבונה, שישגיח שלא יקרו מקרים כאלה של חלול קודש.

י ב ת מ ו ז. הממשלה — על פי הצעת המשטרה — הטילה עונש קבוצי על שכונת המערבים, ומאז ועד היום בא השומר בשעות הערב בכל יום על יד שער הזאויה הימנית של הכותל ומשגיח על ילדי הרחוב שלא יזרקו אבנים ושלא ישנו מקרי חלול כבוד הכותל. השומר הוא על חשבון השכנים שבשכונת המערבים שעל יד הכותל.

המוכתרים פנו אלי פעם שאשתדל אצל מוסדות היהודים שיסכימו לסיע להם בהוצאות השמירה. הסברתי להם שרק עושי הרשעה צריכים לסבול בהוצאות השמירה.

ה. ה פ ר ע ו ת.

1. זריקת אבנים:

צריך לציין כי מקרי זריקת האבנים פחתו השנה. ביום כד איר נפלה אבן ברחבת הכותל. אולם, לפי צורת האבן שהיתה מלוכלכת בצואת יונים, נתברר כי האבן נעקרה מן הכותל ונפלה ברחבה מעצמה.

ביום כח סיון נפלה חתיכת זכוכית של כוס ברחבה. איש לא נזוק.

ביום יא תמוז נפלה אבן על ראשו של אחד המתפללים, האיש נפצע בראשו וזב ממנו דם. למחרתו הועמד השומר בתור עונש קבוצי על חשבון השכנים ומאז עד סוף השנה לא קרה כל מקרה של זריקת אבן ברחבת הכותל.

בליל שבת טז אלול הופרעה התפלה על ידי שירת רדיו שבאה מבית המחכמה שעל יד הכותל מצד שמאל של הזאויה. המשטרה שלחה שוטר לבית זה להזהיר לא להפריע עוד את התפלה על ידי שירת הרדיו בזמן התפלה.

2. הפרעות פנימיות:

בראש חודש מנחם אב, בזמן בקור בתי הספר מטעם למען ירושלים, שרו שירת התקוה. בליל תשעה באב שרו גם כן שירת התקוה.

היו מקרים שונים שאנשים, מחוסר ידיעה, הדליקו נרות בתוך הכותל, בנגוד לחוק.

ביום השבת, יד טבת, בא אל המשמר התורני בכותל שוטר תורני שתוי. השוטר התורני השני הודיע מיד למשטרה והוא לוקח מיד מן המשמר. המשטרה העמידה אותו למשפט המשטרה. אני הזמנתי להעיד במשפט זה. העידותי, אבל ביחד עם זה בקשתי להקל בדינו. השוטר הזה נקנס ולא נשלח עוד אל הכותל למשמר.

ו. ה ממ ש ל ה ו ה כ ו ת ל.

הממשלה מקדישה תשומת לב מרובה לעניני הכותל. בכל חג ויומא דפגרא מבקר מושל המחוז או סגנו בזמן התפלה על יד הכותל. קצין המחוז מבקר תמיד בכל יום תפלה בכותל מטעם הממשלה.

השנה נהלו הרבנים הראשיים משא ומתן עם הממשלה בדבר חלול כבוד קדושת הכותל על ידי לכלוך של צואה. הממשלה — לפי הצעת המשטרה —

הטילה עונש קבוצי על שכונת המערבים שעל יד הכותל להחזיק שומר על חשבונה שישגיח שלא יקרו עוד מקרים כאלה.

ז. יחס המשטרה.

צריך לציין גם השנה את היחס ההוגן מצד המשטרה לעניני הכותל. מלבד המשמר התמידי התורני על יד הכותל ומלבד בקורים של קצין משטרת העיר העתיקה בכותל שולחת המשטרה קצינים גבוהים מיוחדים לעתים קרובות להתענין בסדרים שעל יד הכותל. מלבד זה מקדיש תשומת לב מרובה לעניני הכותל מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד, המבקר לעתים קרובות בכותל ומתענין בנעשה ומתהוה בכותל. גם מפקד משטרת מחוז ירושלים לוטננט־קולונל שאו מבקר בכל חג ובימים מיוחדים בכותל ומתענין במתהווה בשטח הכותל.

כמו כן צריך לציין גם השנה את היחס היפה של המשטרה התורנית הבריטית בכותל.

ח. המשטרה והכותל.

על אופן השמירה בכותל, ביום ובלילה, בימי החול ובחגים, תארתי כבר בכל הסקירות השנתיות שלי עד השנה הזאת. גם השנה התקימו משמרות רגילים ומשמרות מוגברים בחגים ובימי תפלה שונים.

הקצינים היהודיים שהיו במשמרות במשך השנה הם: מר מזרחי (ז"ל), לגגר, רבינוביץ, פולני ופינקל. והסרג'נט מר גריגברג.

הקצינים הבריטיים: הלוטננטים סיימס, היקמן, סטיונזון, מטיוס וסייל, וקפטן טשאון. הקצינים של משטרת העיר העתיקה: מר קוק וממלא מקומו מר מקיואן והסרג'נטים מר וילסון ומק־גיון. קפטן פרויד בא לעתים תכופות לבקר בכותל. האחראי על הסדרים בכותל הוא מג'ור מנספילד מפקד גליל ירושלים ומפקד מחוז ירושלים לוטננט־קולונל שאו.

הסרג'נטים הבריטים התורניים במשך השנה היו: דיילי, הילל, בירט, טוזיביל, דנטייל וקייל.

ביום הכפורים היה משמר של מג'ורים צבאיים.

הקצינים הערביים: עסאלי, גורג'ורה, ניג'אם, ברוטי ובושנק. והסרג'נטים גבלוסי ונסר.

בסוף הסקירה יש לציין כי השנה עברה בכותל בדרך כלל בסדר ובשקט.

הממונה על הסדרים והמפקח מטעם הרבניים הראשיים והמוסדות על יד הכותל הוא: הרב יצחק א. אורנשטין.

מהמתהוה והמתרחש על יד הכותל

ב"ה יום השבת, א תשרי תשו, ראשון של חג ראש השנה [8.9.1945]

בליל ראש השנה התפללו תפלת ערבית של החג על יד הכותל. לפני התחלת התפלה בקר בכותל מטעם המשטרה קפטן פרויד מהמשטרה המרכזית. הוא שאלני פרטים על משמר המתפללים בחג ועוד. לפני גמר התפלות בא אל הכותל מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד. הוא דבר אתי על הסדרים בכותל בימי החג.

המשטרה הציבה משמר מוגבר ברחבה ובדרך אל הכותל כרגיל בכל שנה. המשמר עמד משעה 7 בערב עד גמר התפלה.

בשעה 7.45 התחלנו בתפלת שחרית של החג. היה קהל מתפללים מהשכמת הבוקר. קראו בתורה וגם התפללו תפלת מוסף על יד הכותל.

לפני הצהרים לא היה קהל גדול של מתפללים. אחר הצהרים משעה 3 התחיל לזרום קהל עצום של מתפללים. התפללו תפלת מנחה וקראו בתורה יותר מעשרים פעם על יד הכותל.

בין המתפללים תפלת מוסף היה קצין המחוז מר קיסילוב. בין המבקרים היה השופט המחוזי מר שאו. בין המתפללים אחר הצהרים — הרב משה בלוי יושב ראש אגודת ישראל בארץ ישראל.

במשך כל היום היה משמר מוגבר של המשטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל, כרגיל בכל חג.

מספר המתפללים והמבקרים במשך כל היום הגיע בערך לשמונת אלפים איש.

יום ראשון, ב תשרי תשו, שני של ראש השנה [9.9.45]

בליל השני של ראש השנה התפללו על יד הכותל תפלת ערבית של חג.

עם התחלת התפלה בא אל הכותל מפקד משטרת מחוז ירושלים לוטננט-קולונל שאו. הוא מסר לי ברכת החג ואמר כי איננו חפץ להפריעני מתפלת הצבור מכיון שהוא רואה שהתחילו בתפלה. הבעתי לו תודה.

גם היום באו מתפללים מהבוקר. את תפלת שחרית התחלנו בשעה 7.45 בבוקר, גם קראנו בתורה על יד הכותל. את תפלת המוסף לא התפללנו בכותל, מסבת אסור התקיעה בשופר על יד הכותל, והקהל התפזר לתפלת מוסף אל בתי הכנסיות השונים.

בשעה 4 אחר הצהרים התחיל לזרום קהל עצום מאד להתפלל בכותל תפלת מנחה של החג ופרקי תהלים. התפללו תפלת ערבית של מוצאי החג.

במשך כל היום התפללו ובקרו כשמונת אלפים וחמש מאות איש. בין המתפללים והמבקרים בשני ימי החג חילים וקציגים יהודים ארץ ישראליים, דרום אפריקניים ואמריקניים.

המשטרה הציבה משמר מוגבר בדרך אל הכותל וברחבה. הקצינים המפקחים על הסדר במשך שני ימי החג — שהתחלפו בכל משמר שלשה קצינים — היו: הקצינים היהודיים לנגר, פולני ופינקל, הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר מקיואן ולוטננט פלאנינגן, והקצינים הערביים מר עסאלי, ברוטי ועבדול סמיד. סרג'נט המשטרה של העיר העתיקה מר דנטייל וסרג'נטים בריטיים תורניים שהתחלפו בכל חצי יום. ברחבה ובדרך אל הכותל עמדו משמרות של שוטרים יהודיים וערביים. מלבדם היו במשמר במשך שני ימי החג שוטרים רבים ממשמר הבולשת.

לא קרה כל מקרה מיוחד במשך ימי החג וימי החג עברו בכותל בשקט ובסדר גמור. ועד העיר העתיקה שלח את רופאו ד"ר מזל להושיט עזרה ראשונה במקום.

ב"ה יום שני, ג תשרי תשו [10.9.1945]

בקרתי את קצין המחוז מר י. קיסילוב במשרדי המושל המחוזי בקשר עם שעות התפלה על יד הכותל ביום הכפורים.

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן בקשר עם הסדר בכותל ביום הכפורים.

יום רביעי, ה תשרי [12.9.45]

מסרו לי כי בבוקר התפלל הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א, על יד הכותל. הוא בא אל הכותל בלוית עורך הדין אבולפיה[203], ראש העדה הספרדית.

יום חמישי, ו תשרי [13.9.45]

מסרו לי על המודעות שהודבקו ברחוב על ידי אצ"ל בקשר עם ענין יום הכפורים וכניסת המשטרה הבריטית בתוך רחבת הכותל בשעת התקיעות במוצאי יום הכפורים בכותל.

הודעתי למשטרת העיר העתיקה על התפלה המיוחדת שתתקים הערב על יד הכותל.

בין המתפללים היום בכותל: הרב הצדיק רבי דוד[204] מרחמיסטריבקה וקצינים וחילים יהודים אמריקניים.

בשעות הערב התקימה תפלה מיוחדת של אנשי המוסר בארץ ישראל. הצטרפו אליהם גם בני ישיבות שונות. במשך היום התפללו ובקרו בכותל יותר מאלף איש.

יום השבת, ח תשרי, שבת שובה [15.9.45]

השבת התפלל קהל רב על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בקרוב לשלשת אלפים משתתפים, ביניהם הרבה חילים יהודים ארץ ישראליים.

203. העורך־דין מר דוד אבולפיה, היה נשיא העדה הספרדית, עסקן צבורי, לשעבר חבר הועד הלאומי, חבר מועצת עיריית ירושלים וסגן נשיא קהלת ירושלים.
204. האדמו"ר רבי דוד טברסקי.

ב"ה יום ראשון, ט תשרי תשו, ערב יום הכפורים [16.9.1945]

מהשכמת הבוקר התחילו לנהור מתפללים לכותל כרגיל בכל ערב יום הכפורים. בעקר היה הקהל רב ועצום בשעות שלאחר הצהרים, בשעות 1 — 4.30.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לשנים עשר אלף איש, ביניהם מספר גדול של חילים וקצינים יהודים מצבא בנות הברית.

בין האורחים המתפללים היו מר גלמן[205] נשיא המזרחי באמריקה וסגנו מר קירשנבלום[206].

יום שני, י תשרי, יום הכפורים [17.9.45]

בליל יום הכפורים התפללנו תפלות כל נדרי וערבית על יד הכותל. מסבת האפלה ששררה ברחבה קצרנו בתפלת ערבית, דלגנו על הסליחות שבתפלה וגמרנו את התפלת בבתי הכנסת.

בשעה 7.45 בבוקר התחלנו בתפלת שחרית. קראו בתורה והתפללו את כל התפלות על יד הכותל. מספר המשתתפים בתפלות היה רב. בתפלת מוסף השתתפו קצין המחוז מר קיסילוב וקפטן קרמר מהצבא הארץ ישראלי וכמה חילים יהודים ארץ ישראליים. בתפלת מנחה השתתפו קציני המחוז מר קיסילוב ומר זלינגר, קצינים גבוהים יהודים מדרום אפריקה וחילים יהודים מהבריגדה היהודית.

מספר המתפללים והמבקרים היהודים במשך היום הגיע בערך לחמשת אלפים איש.

המשטרה הציבה משמר מוגבר ביותר בערב וביום הכפורים בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. כמו בכל חג סודר המעבר למתפללים ולמבקרים בכותל דרך רחוב הארמנים. לכל אורך הדרך עמדו משמרות של שוטרים בריטיים, יהודיים וערביים. השתתפו בשמירה גם שוטרים צבאיים. לפני הכניסה אל הרחבה עמד משמר חזק מאד של שוטרים במספר רב. שוטרי הצבא, נוטרים ושוטרים יהודים בלי מדים שהתערבו עם המתפללים בכותל, והרבה שוטרים ממשטרת הבולשת.

משמר הקצינים האחראים על הסדר בכותל — שהתחלפו במשמרות במשך שני הימים — היה מורכב מקצין בריטי, יהודי וערבי. הקצינים היהודים היו: לנגר, רבינוביץ, פולני ופינקל. הקצינים הבריטיים היו: פטיל ופורד והלוטננטים סקוט וסטיונזון וקפטן טשאון. מלבד זה היו קצינים בריטיים הממונים על המשטרה הבריטית המיוחדת. הקצינים הערביים היו: ברוטי, עבדול סמיד, עבדול סלים ומחמוד חביב. מלבד זה היו סרג'נטים בריטיים שהתחלפו וסרג'נטים יהודיים.

מלבד המשמר הרגיל על יד הרחבה היה משמר מיוחד בריטי במשך שני הימים בגג הזאויה הימנית של הרחבה על יד השער למעלה. בעת תפלת נעילה היה גם משמר על גג החצר של הרחבה.

בשעת תפלת נעילה, כרבע שעה לפני גמר התפלה, נכנסו שוטרים בריטיים

205. הרב אריה ליב גלמן, היה נשיא המזרחי בארצות הברית. לשעבר יושב ראש המרכז העולמי של המזרחי. היה חבר הנהלת הסוכנות היהודית לארץ ישראל.

206. מראשי המזרחי, היה נשיא המזרחי בארצות הברית.

ברחבת הכותל ועמדו לאורך הרחבה. השוטרים נפגשו באובסטרוקציות מצד הנוער שהפריע לתפלה.

כרגיל בכל שנה בא נוער במספר רב בשעת תפלת נעילה ומלא את כל הרחבה. אחר שהחזן גמר את הקדיש האחרון של התפלה נשמעו קולות שופר ממקומות אחדים ברחבה ומיד התפרץ הנוער במחיאת כפים מול המשטרה והתחילו לשיר את „התקוה" ושירים חילוניים אחרים שהפריעו לתפלת ערבית. המשטרה אסרה ארבעה בחורים מאלה ששרו. אחר התפלה קדשנו את הלבנה.

צריך לציין כי בערב יום הכפורים וביום הכפורים עצמו עד שעת תפלת נעילה שרר סדר גמור בכותל.

מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד היה האחראי העליון לסדר והוא בקר בכותל הרבה פעמים במשך היומים. הוא עמד תמיד בקשר אתי. כמו כן בקר גם קפטן פרויד מהמשטרה המרכזית.

מפקד משטרת מחוז ירושלים לוטננט־קולונל שאו בקר בכותל ביום הכפורים בצהרים בשעת התפלה. אני עמדתי בתפלה באותו הזמן והוא שלח את הקצין מר פולני לבקשני לצאת אליו. הוא שאלני על הסדר במשך היומים ואם אין לי מה להתאונן בקשר עם הסדרים בכותל. הודיתי לו ואמרתי לו כי הכל בסדר.

בסוף יש לי לציין את ההתנהגות הבלתי אדיבה מצד לוטננט סטיונזון שהיה אחראי בכותל בשעת תפלת נעילה. אחר שגמרנו את התפלה, כשנגשתי אליו לאמר לו שלום, אמר לי בכעס: „רבי אורנשטין, למה לא יכולת למנוע בעד תקיעת השופר שאתה יודע כי זהו נגד החוק"[207]. בשעת רתחה לא חפצתי להכנס אתו בוכוח ולברר אם כונתו היתה אלי במיוחד, או לרבנים הראשיים, או למוסדות של היהודים שאני בא כחם בכותל. לא רציתי גם לשאול מהקצין הזה, שהיה אחראי בכותל במשך הרבה זמן, מדוע לא היה יכול למנוע מקבוצת פושעים מללכלך את אבני הכותל המקודשות בצואת אדם, או למנוע זריקת אבנים על המתפללים בשעת תפלה ברחבת הכותל, שהיו בימיו במספר רב מאד. שתקתי ולא עניתי לו דבר.

מלבד תקיעת השופר עברו שני הימים, ערב יום הכפורים ויום הכפורים, בסדר מופתי ובשקט גמור.

ב"ה יום שלישי, יא תשרי תשו [18.9.1945]

בקרתי את קצין המחוז מר קיסילוב בקשר עם סדר שעות התפלה בחג. בהזדמנות זו דברתי אתו על שאלת ההארה בכותל ועל אי הנקיון שבדרך אל הכותל ועל יד הרחבה. הוא אמר לי שכדאי שהמוסדות שלנו יפנו אל המושל בכתב בנדון זה.

207. בערב יום הכפורים פרסם האצ"ל כרוזים ובהם הזהיר את המשטרה הבריטית מפני התפרצות השוטרים הבריטיים לרחבת הכותל בעת התפלה ביום הכפורים. המשטרה הבריטית רכזה כח עצום של שוטרים בריטיים וארץ ישראליים מכמה תחנות משטרה בארץ. האצ"ל נצל הזדמנות זו וערך פשיטות על ארבעה תחנות משטרה והחרים נשק רב.

אחד הטעמים לכעסו של הלוטננט סטיונזון היה שאף שעמד לרשותו כח משטרתי רב מאד לא יכל למנוע את תקיעת השופר ליד הכותל.

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן בקשר עם הסדרים בחג על יד הכותל. בקשתי את הקצין לסדר לי ראיון עם מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד.

יום רביעי, יב תשרי [19.9.45]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה ולא מצאתיו במשרדו. הודעתי לסרג'נט הבריטי מר מק־גיון על העליה לרגל שסודרה ליום השני בחול המועד סוכות, וישהקהל יבקר בכותל ביום זה בשעה 12 בצהרים. בקשתיו למסור את הידיעה הזאת לקצין. הוא הבטיחני.

בקרתי את מפקד משטרת גליל ירושלים מג'ור מנספילד בקשר עם מה שקרה במוצאי יום הכפורים. אמרתי למר מנספילד כי לא באתי אליו לעורר קובלנה נגד הלוטננט מר סטיונזון כי אם באתי אליו לברר את תפקידי בכותל. אמרתי לו כי מכיון שמר סטיונזון היה הקצין האחראי ביום הכפורים אחר הצהרים בכותל מטעם המשטרה, יוצא אפוא שמה שדבר אתי, בתור האחראי מצד היהודים בכותל, היה בזה משום רשמיות, לכן עלי לברר לו כי אין זה מתפקידי לעצור בעד התוקעים בשופר על יד הכותל. זה לגמרי לא בידי. זה גם לא בידי הרבנים הראשיים וגם לא בידי המוסדות היהודיים. מה שנוגע לתפקידי — אני עושה הכל והנני חושב שאין בידי המשטרה מה להתלונן נגדי. אמרתי לו כי קצין אחראי צריך לברר לעצמו את הדברים האלה בזמן שהוא מדבר אתי בתור אחראי מצד היהודים בכותל. מר מנספילד הקשיב בתשומת לב לדברי ואמר לי כי הוא מבין שלא היה בידי למנוע בעד תקיעת השופר על יד הכותל במוצאי יום הכפורים, ובקשר עם דברי מר סטיונזון אמר לי כי הוא בעצמו יכתוב למר סטיונזון עוד היום. הודיתי למפקד המשטרה.

בהזדמנות זו הודעתי למר מנספילד על העליה לרגל אל הכותל שתהיה ביום השני בשעות הצהרים. מר מנספילד הודה לי על הידיעה שמסרתי לו.

יום השבת, טו תשרי, ראשון לחג הסוכות [22.9.45]

בליל השבת התפלל מנין מצומצם תפלות ליל השבת והחג על יד הכותל.

בין המתפללים תפלת מנחה של ערב שבת היה מר דוד פרנקפורטר[208]. הוא עמד בתפלה בהתרגשות גדולה ודמעות בעיניו.

ביום השבת בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלת שחרית בשעה 6.15. קראו בתורה שמונה פעמים ברחבת הכותל והמון מנינים התפללו תפלת מוסף. אחר הצהרים התפללו מנחה. יותר מעשרים פעמים קראו בתורה ברחבה.

במשך היום התפללו ובקרו כעשרת אלפים איש. בין המתפללים הרב הצבאי האמריקני פרידמן מניו־יורק ועוד קציני צבא יהודיים גבוהים מדרום אפריקה ואמריקה והרבה חילים יהודיים מצבא בנות הברית.

ועד העיר העתיקה שלח את רופאו ד"ר מזל להושיט עזרה ראשונה במקום. מצד המשטרה לא היה בחג זה כל משמר מוגבר כנהוג בכל חג. היה רק

208. מר דוד פרנקפורטר, יליד יוגוסלביה. שמו נתפרסם בזה שהרג את הנאצי השויצרי המפורסם גוסטלוף, וישב כמה שנים בבית־הסוהר. הוא שוחרר מהכלא ועלה לארץ.

המשמר התורני הרגיל: שני שוטרים בריטיים. הסרג'נט התורני מר דנטייל שהה שעות אחדות לפני הצהרים בכותל בזמן התפלה. שאלתי את מר דנטייל על הסבה שאין היום משמר מוגבר של המשטרה. הוא ענה לי כי המשטרה חושבת שמכיון שהענינים בסדר על יד הכותל ושורר שקט — אין כל צורך במשמר מוגבר.

יום החג עבר בכותל בסדר מופתי ובשקט גמור.

בהזדמנות זו עלי להעיר שוב על שאלת ההארה ברחבת הכותל, ביחוד בלילי החג, שאז נגרמים קשיים מיוחדים, משום שאין הקהל המתפלל יודע בעל פה את התפלות. כדאי שמוסדותינו יפנו שוב אל השלטונות בנדון זה. כמו כן כדאי שיפנו אל העיריה או אל המושל בדבר אי הנקיון שבדרך אל הכותל.

ב"ה יום ראשון, טז תשרי תשו, חול המועד סוכות [23.9.1945]

מניינים אחדים התפללו תפלת מוסף על יד הכותל, הרבה מאד מניינים התפללו תפלת מנחה.

במשך כל היום התפללו ובקרו בכותל כאלפים איש.

יום שני, יז תשרי תשו, ב חול המועד סוכות [24.9.45]

מהבוקר התחילו לזרום מתפללים ומבקרים על יד הכותל. הרבה מניינים התפללו תפלת מוסף.

בשעה 12 בצהרים התחילו לפני רחבת הכותל בהכנות לקבלת פני העולים לרגל, שסודרה על ידי המזרחי. מן המשטרה בא אל הכותל הסרג'נט הבריטי התורני מר דנטייל. כמו כן נשלח שוטר בריטי מיוחד, נוסף על שני השוטרים הבריטיים התורניים בכותל. מלבד זה העמדו משמרות של שוטרים בדרך אל הרחבה. קבוצות של הנוער המזרחי באו לשמור על הסדר ברחבה ובדרך אל הכותל. בשעה 12.50 בצהרים התחיל קהל העולים לזרום אל הכותל. בשעה 1 בצהרים היתה רחבת הכותל מלאה בצפיפות גדולה קהל מתפללים. הקהל התחיל לזרום בזרם צפוף עד למאד. הזרם הגדול נמשך עד שעה 2 בצהרים.

כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל באו יחד אל הכותל בשעה 1.10 אחר הצהרים בתוך הקהל הצפוף, בלוית רבנים ולווי של המשטרה. מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר גרינברג לוה את כבוד הרבנים עד הרחבה. ברחבה קבל את פניהם מטעם המשטרה קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן וכן לוה אותם בצאתם.

השתתפו בעליה הגדולה הזאת הרבה מראשי הרבנים בערי ארץ ישראל, המושבות והקבוצים השונים, באי כח הועד הלאומי וראשי המרכז העולמי והסתדרויות המזרחי בארץ.

מטעם המשטרה שמר על הסדר קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן והסרג'נט הבריטי מר דנטייל. לפני שהתחיל הקהל הגדול לזרום אל הכותל בא אל הרחבה מפקד גליל ירושלים מג'ור מנספילד ושאלני פרטים על סדר הבקור בכותל ומחוצה לו. מסרתי לו את כל הפרטים.

מספר המשתתפים בעליה לרגל הזאת במשך שבעים הרגעים, משעה 12.50 עד שעה 2 בצהרים, עלה ליותר מחמשת אלפים איש.
העליה הזאת עלתה בסדר גמור הודות למשטרה ולנוער המזרחי ששמרו על הסדר. הרדיתי לקצין משטרת העיר העתיקה על הסדר ששרר בכל זמן זרום הקהל הגדול.
בכלל היה כל היום זרם של מתפללים ומבקרים רבים מאוד על יד הכותל.
מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל ביחד עם זרם העליה עלה בערך לחמשה עשר אלף איש.

יום שלישי, יח תשרי, ג חול המועד סוכות [25.9.45]
מניינים אחדים התפללו תפלת מוסף על יד הכותל, הרבה מאד מניינים התפללו תפלת מנחה.
במשך כל היום התפללו ובקרו בכותל כחמשת אלפים איש.

יום רביעי, יט תשרי [26.9.45]
בבוקר התפללו תפלת מוסף ואחר הצהרים תפלת מנחה.
במשך כל היום התפללו ובקרו כארבעת אלפים איש. בין המפתללים חילים יהודים שונים.
הרב משה בלוי יושב ראש אגודת ישראל בארץ ישראל היה בין המתפללים.

יום חמישי, כ תשרי [27.9.45]
מניינים אחדים התפללו תפלת מוסף לפני הצהרים והרבה מניינים התפללו תפלת מנחה אחר הצהרים.
במשך כל היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים יהודים.

יום ששי, כא תשרי, יום הושענא רבה [28.9.45]
במשך כל היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים יהודים, ביניהם חילים וקצינים יהודים שונים.
במשך שבעת ימי החג התפללו ובקרו בכותל כארבעים ושנים אלף איש.

יום השבת, כב תשרי, חג שמחת תורה [29.9.45]
בליל החג התפלל מנין מצומצם על יד הכותל תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית, בלי הקפות. קהל המתפללים הלך אחר התפלה לבית כנסת לערך את ההקפות.
בשעה 6.30 בבוקר התחילו בתפלה על יד הכותל. שלשה מניינים התפללו תפלה שלמה: שחרית, קריאת התורה ומוסף. נערכו גם הקפות סביב הבמה בלחן התפלה המסורתית, בלי שירה ורקודים, בהתאם להוראות הנציב העליון. הרבה מניינים התפללו תפלת מנחה עם קריאת התורה.
מטעם המשטרה היה לפני הצהרים הקצין היהודי מר פינקל ואחר הצהרים היה הקצין היהודי מר פולני. קצין משטרת העיר העתיקה מר מקיואן בקר לפני הצהרים עם מג'ור צבאי.

קפטן פרויד מהמשטרה המרכזית בקר לפני הצהרים בכותל. הוא שאלני אם כדאי לשלוח גם אחר הצהרים קצין יהודי לפקח בכותל, כיון שאין קהל גדול של מתפללים ומבקרים. אמרתי לו כי כדאי.

קצין המחוז מר זלינגר [208]* שהה בכותל לפני הצהרים שעות אחדות עד גמר תפלת המוספים. הוא אמר לי כי קצין המחוז מר קיסילוב חולה, לכן הוא בא במקומו לשם בקור חג בכותל מטעם הממשלה. הודיתי לו.

במשך כל היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים יהודים, בתוכם חילים וקצינים יהודים שונים.

ימי חג הסוכות וחג שמחת תורה עברו בשקט גמור ובסדר על יד הכותל.

יום השבת, כט תשרי, שבת מברכים [6.10.45]

השבת — כרגיל בכל שבת מברכים את החודש — היה יותר מכל שבת רגיל אחר. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

ב"ה יום רביעי, ג מרחשון תשו [10.10.1945]

כרגיל בכל שנה ביום זה — יום השנה של האדמו"ר רבי ישראל מרוזין — עורכים האדמו"רים לבית רוזין תפלה על יד הכותל המערבי. השתתפו בתפלה האדמו"רים מסדיגורה — פשמישל ומזלטופול [209], נכדי האדמו"ר מרוזין. הם באו בלוית קהל חסידים מרוזין.

יום ששי, ה מרחשון [12.10.45]

כשבאתי אחר הצהרים לכותל מסר לי מר משה גולדמן, עוזר לשמש הכותל מר מיוחס, כי בשעה 3 אחר הצהרים נזרקה אבן ברחבת הכותל ונפלה על יד האשה הניה שפירא משכונת כרם. האשה מעידה כי האבן נזרקה מכוון מזרח, ממעל לראש הכותל המערבי, משטח הר הבית.

השוטרים התורניים בכותל מסרו לי כי הם עלו מיד אל שטח הר הבית שעל יד גדר הכותל ולא מצאו איש. אפשר מאד כי הזורק את האבן ברח בינתים. השוטרים התורניים ערכו רפורט והודיעו על המקרה למשטרת העיר העתיקה. נשלח מיד שוטר לשם עריכת חקירה על המקרה.

יום השבת, ו מרחשון [13.10.45]

השוטר התורן בכותל מסר לי כי קצין משטרת העיר העתיקה טלפן אליו להודיע לי כי ביום הראשון ז מרחשון יעברו פועלים עם חמור טעון חמרי בנין את רחבת הכותל לחצר שעל יד הרחבה, בקצה הזאוויה הימנית של הכותל, מאין להם מעבר אחר. לא יכולתי להתנגד לכך, כיון שלפי החוק אין אסור להעביר חמורים ברחבת הכותל רק בשבת בשעות התפלה.

השוטרים התורניים העירו את תשומת לבי למאמר שפורסם בעתון „פלסטין־פוסט" ביום הששי, 12/10/45, ובתוך הדברים שם כותב מחבר המאמר, מר

208*. מר אברהם (רמי) זלינגר שרת בסגן קצין מחוז ירושלים במשך תקופה קצרה.

209. האדמו"ר רבי אריה טברסקי.

בן גבריאל[210], שכאילו באה קבוצת חילים בשבת ברחבת הכותל וצלמו, מה שמתנגד לחוק הכותל. עלי להעיד כי דבר זה איננו נכון. אני נמצא בכל יום השבת — חוץ משעות הצהרים — בכותל, ועלי להעיד כי אסור הצלום בשבת בכותל נשמר בקפידה על ידי השוטרים התורניים שמעירים תמיד למבקרים ולמורי הדרך על אסור הצלום בשבת בכותל. אני שומר במיוחד על הדבר הזה.

מה שנוגע לתאור במאמר בנדון העשון ברחבה על ידי המבקרים וגם בנוגע לכך שבאים בגלוי ראש על יד הכותל, הרי לצערי נכון הדבר. ליהודים המבקרים בכותל אינני נותן לעשן ברחבה גם בימי החול, ואינני נותן להכנס לרחבת הכותל למי שבא בגלוי ראש, אולם לחילים לא אוכל להפריע. כדאי היה שהמוסדות שלנו ישפיעו על הממשלה להוציא פקודה האוסרת עשון וכניסה בגלוי ראש ברחבת הכותל על כל המבקרים.

ב״ה יום שש׳, כו מרחשון תשו [2.11.1945]

הסרג׳נט מר גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מסר לי כי נתקבלה פקודה מאת המשטרה המרכזית להכניס לפי שעה שנוי בהרכב המשמר שעל יד הכותל. בשני המשמרות הראשונים של היום: במשמר הראשון, שהוא בשעות 7—10 בלילה, ובמשמר השני בשעות 7 בבוקר — 2 אחר הצהרים, שהרכב של המשמר התורני שעל יד הכותל יהיה משוטר בריטי ושוטר יהודי, במקום שני שוטרים בריטיים עד היום. המשמר השלישי שהוא בשעות 2 אחר הצהרים עד 10 בלילה ישאר בהרכב הקודם, שני שוטרים בריטיים.

מר גרינברג מסר לי כי השוטרים היהודים שישלחו למשמרות הכותל יהיו מתחנת המשטרה של רחוב היהודים העומדת תחת הנהלתו.

במשך היום נמנע הקהל היהודי מלהתפלל ולבקר על יד הכותל מפחד שלא יקרה מה שהוא בקשר עם השביתה הערבית שהוכרזה ליום זה. בכל זאת לא מנע הדבר ממנין יהודים שבאו להתפלל בעד חולה.

יום השבת, כז מרחשון [3.11.45]

בליל השבת התפללנו כרגיל על יד הכותל את כל התפלות הנהוגות. המתפללים היו כולם מדרי העיר העתיקה. המתפללים הקבועים מהעיר החדשה לא באו הלילה מסבת השביתה הערבית. התפלה עברה בסדר בלי כל הפרעות.

בבוקר התחלנו בתפלה בשעה 7.15. במשך היום התפללו ובקרו בכותל כאלף וחמש מאות איש. בין המתפללים הרב בינדר — רב צבאי אמריקני, הרבנים קובלסקי[211] וקירשבלום — אורחים מאמריקה שבאו לכנוס המזרחי העולמי, וכן אורחים מאנגליה שבאו אל הכנוס הנ״ל, וחילים יהודים שונים.

אחר הצהרים נעצר על ידי המשטרה התורנית בכותל בחור שגרם הפרעות בתפלה בדרשו בדבר מדינה יהודית וגם אמר לשוטר התורני ולחילים בריטיים שנמצאו במקום שעד שלושה חדשים יסלקו מכאן את המשטרה הבריטית.

210. מר משה יעקב בן־גבריאל, סופר, עתונאי חשוב — היה כתב של עתוני חוץ בארץ.
211. הרב יחיאל משה קובלסקי, היה חבר מרכז העולמי של המזרחי.

כשדברתי עם הבחור ראיתי שהוא איננו שפוי בדעתו. אמרתי לשוטר התורני את דעתי וכן מסרתי לשוטר הארץ ישראלי שנשלח מטעם משטרת העיר העתיקה לקבל אותו אל התחנה. כמו כן מסרתי אחר כך לתורני בתחנת משטרת העיר העתיקה שהבחור הזה אינו שפוי בדעתו אבל היו צריכים לקחת אותו מרחבת הכותל כיון שהפריע לתפלה.

ב"ה יום שני, כט מרחשון תשו, ערב ראש חודש כסלו [5.11.1945]

כנהוג בכל ערב ראש חודש התפלל קהל יותר גדול מהרגיל בכל יום על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו קרוב לאלף איש.

היום התחיל הסדר החדש של הרכב המשמר התורני בכותל. בשני המשמרות הראשונים של היום היה הרכב המשמר התורני שוטר בריטי עם שוטר יהודי במקום שני שוטרים בריטיים שהיה עד היום. במשמר השלישי נשאר הרכב הקודם שני שוטרים בריטיים.

יום שלישי, ראש חודש כסלו [6.11.45]

כרגיל בכל ראש חודש היה קהל יותר גדול של מתפללים ומבקרים. במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות איש.

ב"ה יום שני, כא כסלו תשו [26.11.1945]

היום היה גם המשמר השלישי ביום של משטרת הכותל מורכב משוטר בריטי ויהודי במקום המשמר הרגיל של שני שוטרים בריטיים. מעתה אפוא כל המשמרות בכותל מורכבים משני שוטרים, אחד יהודי ואחד בריטי, במקום שני שוטרים בריטיים. השוטרים היהודים נשלחים ממשטרת היהודים ברחוב היהודים.

יום השבת, כו כסלו, חנוכה ושבת מברכים החודש [1.12.45]

קהל גדול התפלל ובקר בכותל ביום השבת. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים וחמש מאות יהודים.

בין המתפללים היום היה הרב הצבאי של הבריגדה היהודית קפטן ד"ר ליפשיץ[212].

ב"ה יום שני, כח כסלו תשו [3.12.1945]

השומר הערבי שהיה במשמר בכל ערב על יד הכותל מטעם השכנים שבסביבת הכותל שהעמד מטעם הממשלה בתור עונש על מקרי זריקת אבנים במתפללי הכותל ולכלוך הכותל — לא בא היום למשמר.

יום שלישי, כט כסלו, ערב ראש חודש טבת [4.12.45]

כבכל ערב ראש חודש היה מספר המתפללים יותר גדול מאשר בכל יום רגיל. מפני רוע מזג האויר הגיע מספר המתפללים רק לחמש מאות איש.

212. הרב ד"ר יעקב גיל (ליפשיץ), לפנים היה רב המושבה נס־ציונה.

יום רביעי, ראש חודש טבת [5.12.45]
מפני מזג האויר הרע לא היה מספר המתפללים על יד הכותל רב כבכל ראש חודש אחר.
השומר הערבי מטעם השכנים לא עמד במשמר על יד הכותל מיום השני.
כל המשמרות שעל יד הכותל הריהן — מיום שני, כא כסלו — מורכבות משני שוטרים, אחד בריטי ואחד יהודי, במקום המשמרות הרגילים של שני שוטרים בריטיים.

יום השבת, ד טבת [8.12.45]
השבת התפלל ובקר בכותל קהל גדול. במשך יום השבת התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש. בין המתפללים חילים וקצינים שונים.
שמעתי כי ממחר יבוטל השתוף היהודי בשמירה התורנית על יד הכותל. שאלתי מהמוכתר של השכונה המערבית שעל יד הכותל על בטול השמירה של השכנים הערבים על יד הכותל. הוא אמר לי כי השמירה לא בוטלה. הסבה היא כי הגוטר הערבי ששמר מטעם השכנים על יד הכותל לפי פקודת הממשלה — חולה.

ב"ה יום שני, ו טבת תשו [10.12.1945]
השמירה התורנית שעל יד הכותל היתה שמירה מלאה של שני שוטרים בריטיים כפי הנהוג בכל השנים.

יום חמישי, ט טבת [13.12.45]
השמירה התורנית שעל יד הכותל מיום שני והלאה היתה שמירה בריטית כרגיל בכל הזמן.
השומר הערבי שעמד במשמר בכל ערב על יד הכותל מטעם השכנים שבסביבת הכותל, לפי פקודת הממשלה בזמנה — לא עמד במשמר זה כשבועים. כנראה שהשמירה הזאת בוטלה.

ב"ה יום ראשון, יב טבת תשו [16.12.1945]
אחר הפסקה של שבוע היתה השמירה של היום שוב שמירה משותפת על יד הכותל, המשמרות של היום היו מורכבים משוטר בריטי ושוטר יהודי.

יום השבת, יח טבת [22.12.45]
מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל היה כרגיל בכל יום שבת אחר. בין המתפללים והמבקרים קצינים יהודים בריטיים.
ליד המשתנה הצבורית שעל יד רחבת הכותל היתה מונחת, על גל אשפה, נבלת חתול מתה. לפי בקשתי טלפן מיד השוטר הבריטי התורני לפקידות מועצת העיריה בקשר עם זה. ענו לו כי הם שולחים תיכף פקודה לסלק את הנבלה מן המקום. אחר חצי שעה באו מנקי הרחוב וסלקו את הנבלה ביחד עם האשפה מהמקום.
במשך כל השבוע היה המשמר התורני על יד הכותל בכל המשמרות — משמר משותף, בריטי ויהודי.

ב״ה יום חמישי, כג טבת תשו [27.12.1945]

כמאה תלמידים מתלמוד תורה המזרחי על מוריהם התפללו על יד הכותל.

במשך ימי שלישי, רביעי והיום בקר המון רב של חילים ואזרחים נוצרים על יד הכותל.

יום השבת, כה טבת, שבת מברכים החודש [29.12.45]

בליל השבת התפללו בכותל תפלות השבת הנהוגות רק תושבי העיר העתיקה, שעליהם לא חל העוצר. אלה הגרים בעיר החדשה, הנוהגים להתפלל בכל ליל שבת על יד הכותל, לא יכלו להתפלל הלילה מסבת העוצר.

בשבת בבוקר התחיל המנין הראשון להתפלל בשעה שבע וחצי במקום שש וחצי. המנין היה מאנשים הגרים בימין משה ויתר השכונות שאין העוצר חל עליהן.

בשעה שמונה וחצי בבוקר הספיק לבוא קהל חשוב של מתפללים. במשך היום התפללו ובקרו יותר מאלף איש. בין המתפללים כבוד האדמו״ר מקופישיץ[213].

בין המבקרים לפני הצהרים הקונסול הצרפתי בבירות. הוא אמר לי כי הרב מבירות הוא מידידיו וכי הוא מביר יפה הרבה משפחות יהודיות מטנג׳יר וערי מרוקו. הוא התענין מאד בתפלה ובצד ההסטורי של המקום. אני מסרתי לו באורים.

בין המבקרים אחר הצהרים השופט המחוזי החדש מר קופרמן. הוא אמר לי כי המקום מענין מאד וכי הוא יבוא במיוחד עוד הפעם לבקר במקום.

במשך כל השבוע היה המשמר התורני על יד הכותל משותף משוטר בריטי ויהודי בכל שלש המשמרות של היום.

יום השבת, ג שבט [5.1.46]

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום כרגיל בכל יום שבת אחר.

במשך השבוע היה המשמר התורני של הכותל בשני המשמרות של היום מורכב משוטר בריטי ויהודי. המשמר של הלילה היה מורכב משוטר בריטי וערבי. אמרו לי כי שוטר יהודי אחד מהתחנה של רחוב היהודים הוא בחופש ולא היה שוטר ממלא מקום שיוכל לשמור בלילה על יד הכותל.

יום השבת, יז שבט [19.1.46]

השבת התפללו ובקרו במשך היום כרגיל בכל יום שבת.

סגן מפקח המשטרה בירושלים קפטן פרויד בקר בכותל. הוא שאלני על הסדר והמצב בכותל בזמן האחרון. אמרתי לו כי הכל בסדר.

המשמר התורני על יד הכותל במשך השבוע היה מורכב, בשני משמרות של היום: שוטר בריטי ושוטר יהודי, ומשמר אחד: שוטר בריטי ושוטר ערבי.

213. האדמו״ר אברהם יהושע השיל, נצר ממנע חסידי רוזין.

ב"ה יום שלישי, כ שבט תשו [22.1.1946]

הבוקר הפנו מתפללי הכותל את תשומת לבי כי על יד מדרגת הרחבה, בצד ימין של הרחבה, מוטלת צואת אדם ואי אפשר להתפלל בצד ימין של הרחבה. הראיתי מיד לסרג'נט הבריטי התורני בכותל, מר דנטייל, שהיה אז בבקור בכותל, ובקשתיו להזהיר את השכנים הגרים בקצה הרחבה שלא יתנו לילדיהם ללכלך את המקום בצואה המפריעה את התפלה. מר דנטייל נזף בשכנים על הדבר הזה. אולם, השכנים טענו שהדבר הזה נעשה על ידי עוברים ושבים ולא על ידי ילדיהם. מר דנטייל הזהיר אותם. הם נקו אחרי כן את הצואה.

יום השבת, כד שבט, שבת מברכים [26.1.46]

בערב שבת לא התפלל המנין הספרדי, הרגיל להתפלל בכל ערב שבת תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית, מסבת העוצר.

בליל שבת התפלל מנין מצומצם מאנשי העיר העתיקה האשכנזים תפלת ערבית.

בבוקר התחילו בתפלה בשעה מאוחרת: בשעה 7.30 בבוקר, מסבת העוצר. אולם, בשעה זו התמלאה כמעט בבת אחת כל הרחבה כולה במתפללים. זרם המתפללים עד הצהרים לא פסק. עד הצהרים התפללו ובקרו כאלף ומשמש מאות איש.

אחר הצהרים היה קהל קטן. המשמר התורני בכותל במשך כל השבוע היה כבשבוע הקודם. מספר המתפללים והמבקרים במשך השבוע לא היה רב מסבת העוצר.

ב"ה יום חמישי, כט שבט תשו, ערב ראש חודש אדר [31.1.1946]

לפני הצהרים היה קהל מתפללים ומבקרים יותר מכפי הרגיל בכל יום אחר ופחות מאשר בכל יום ערב ראש חודש אחר, מסבת מזג האויר והעוצר.

אחר הצהרים היו מתפללים מועטים מאד.

יום השבת, ראש חודש אדר א [2.2.46]

גם בערב שבת זו לא התפלל המנין הספרדי הרגיל להתפלל בכל ערב שבת.

בליל שבת התפללו אנשים מחוץ לעיר העתיקה מהאזורים שאין שמה עוצר.

גם השבת התחילו בתפלה בשעה מאוחרת מסבת העוצר, אולם במשך היום ובעקר לפני הצהרים התפללו ובקרו המון יהודים. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

אנשים שבאו מחוץ לעיר ולא ידעו על שביתת הערבים ועברו דרך השוק התאוננו לפני על התגרויות של אספסוף נערי הרחוב בעוברים להתפלל אל הכותל. על פי עצתי שבו כולם אחר התפלה דרך המדרגות ולא דרך השוק.

על יד הכותל עברה התפלה בשלום ובשקט.

ב"ה יום ראשון, ב אדר א תשו [3.2.1946]

מסרו לי כי ר' נפתלי ברנשטין מדרי העיר העתיקה — בחצר רבי ישעיה ברדקי — בעברו בשבת בערב מתפלתו על יד הכותל לביתו דרך המדרגות, על יד שער האשפות, קבל בראשו מכת אבן חזקה על ידי קבוצת ערבים שברחו

אחרי כן דרך השער לצד כפר השלוח. מר ברנשטין נפל למשכב מסבת כאב המכה הזאת.

יום שני, ג אדר א [4.2.46]

ר' אברהם יעקב גולדרייך, מדרי העיר העתיקה, בבתי מחסה, קבל לפני כי בחזרו מן התפלה בכותל לביתו דרך המדרגות על יד השער הקטן קבל אבן מנערים ערבים שברחו אחר כך מחוץ לשער. הוא מסר לי כי עוד יהודים שהלכו דרך המדרגות על יד שער האשפות נפגעו באבנים שנזרקו עליהם.

ר' נפתלי ברנשטין שנזרקה על ראשו אבן ביום השבת שוכב עדין במטה מרוב כאב המכה בראשו.

יום שלישי, ד אדר א [5.2.46]

גם היום מסרו לי על מקרי זריקת אבנים על יד שער האשפות מנערי שכונת המערבים שעל יד הכותל.

ר' נפתלי ברנשטין כבר ירד מן המטה אבל איננו יכול ללכת עדין מחוץ לביתו.

יום רביעי, ה אדר א [6.2.46]

בקרתי את קצין המשטרה של העיר העתיקה מר קוק במשרד המשטרה ומסרתי לו על הקובלנות הרבות שקבלתי מאנשים שונים על מקרים רבים של זריקת אבנים במתפללים השבים מן הכותל, ביחוד לעתות הערב, דרך המדרגות על יד שער האשפות (השער הקטן) והנערים נעלמים אחרי כן דרך השער לכוון כפר השלוח.

מסרתי לו על ההתגרויות הרבות ביהודים שהלכו להתפלל אל הכותל ביום השבת — היא השבת שבה התקימה השביתה הערבית — ברחוב דוד וברחוב השלשלת ושאני יצאתי אחרי כן למתפללים שישובו חזרה דרך המדרגות, והנה המקרים האחרונים של זריקת האבנים ביהודים על יד השער הקטן מונעים את היהודים ללכת להתפלל אל הכותל.

מסרתי לו על המקרה ביהודי שקבל בשבת מכת אבן חזקה בראש ששכב חולה כל השבוע. פניתי אל הקצין בבקשה למנוע את זריקת האבנים ביהודים ההולכים להתפלל אל הכותל דרך השוק או דרך המדרגות על יד השער הקטן. הקצין שמע בתשומת לב את כל מה שמסרתי לו והבטיחני לשלוח שוטרים לעת ערב על יד השער הקטן למנוע בעד זריקת אבנים ביהודים המתפללים בכותל.

יום ששי, ז אדר א [8.2.46]

מר יצחק בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי סדר לי ראיון של הכרות עם קצין המחוז החדש מר ברגמן[214] שבא במקום מר קיסילוב.

קצין המחוז מר ברגמן קבל אותי במשרדו יפה. הוא אמר לי שישמח מאד

214. ד"ר אברהם בירן (ברגמן), כיום מנהל אגף העתיקות במשרד החנוך והתרבות. היה מנהל עניני שביתת הנשק במשרד החוץ.

לעזור לי תמיד כשאבוא לפניו בשם המוסדות בעניני הכותל. הוא שאלני פרטים על הסדורים בכותל ומסרתי לו את כל הבאורים מסביב לעניני הכותל. הוא אמר לי כי הממשלה כבר מתכוננת לחג הפסח הבא שאז יזדמנו יחד עם החג היהודי גם חגי הנוצרים והמושלמים.

יום השבת, ח אדר א [9.2.46]

מסבת מזג האויר הרע לא היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים על יד הכותל.

המשמר התורני על יד הכותל היה כרגיל בזמן האחרון — בשני משמרות היום המשמר הוא בריטי ועברי ובמשמר השלישי המשמר הוא בריטי וערבי.

ב"ה יום רביעי, יב אדר א תשו [13.2.1946]

העדב התפלל על יד הכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א. בקור הרב הראשי היה בקור פרידה לפני נסעו לחוץ לארץ.

יום השבת, כב אדר א [23.2.46]

השבת היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים בכותל. מספר המתפללים והמבקרים הגיע בערך לאלף וחמש מאות איש. בין המתפללים והמבקרים שוטרים וקצינים יהודיים שונים.

המשמר התורני על יד הכותל בזמן האחרון כרגיל.

ב"ה יום שני, כד אדר א תשו [25.2.1946]

בלילה נפגשתי עם קצין העיר העתיקה מר קוק. הודיתי לו על זה שמיום שהייתי אצלו בפעם האחרונה לא קבלתי עוד כל קובלנות ממבקרי הכותל על מקרי זריקת אבנים על יד שער האשפות במתפללי הכותל ומבקריו. הוא אמר לי כי שלח משמר נע פעמים אחדות בכוון הדרך הזאת.

יום חמישי, כז אדר א [28.2.46]

כנהוג בכל ערב ראש חודש החל בשבת הקדימו היום להתפלל תפלת ערב יום כפור קטן על יד הכותל.

במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות איש.

יום השבת, כט אדר א, שבת מברכים החודש [2.3.46]

קהל גדול של מתפללים ומבקרים היה היום בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלפים וחמש מאות איש.

לרגל השביתה הערבית קרו כמה מקרים של זריקת קלפות והתגרויות של נערי רחוב השלשלת ביהודים שעברו דרך הרחוב הנ"ל לכותל. העירותי את תשומת לבו של השוטר הבריטי התורני בכותל. הוא התקשר מיד עם משטרת העיר העתיקה והיא סדרה אחר הצהרים משמרות נעים של שוטרים מרחוב השלשלת עד הכותל וההתגרויות בעוברים אל הכותל נפסקו.

בשעה 2 אחר הצהרים בא אל הכותל מר דוד קלמנוביץ — גר ברחוב מאה שערים, חצר עולי רומניה — והראה לי כי כל מעילו העליון של שבת

קרוע בסכין. הוא אמר לי כי בעברו ברחוב השלשלת אל הכותל קרע לו נער ערבי את המעיל בסכין. לפי בקשתי ערך השוטר הבריטי התורני דין וחשבון על העובדה הזאת ושלח את השוטר התורני היהודי שילך עם מר קלמנוביץ ברחוב השלשלת לזהות את הנער הערבי שקרע לו את מעילו. הם שבו אחרי כן עם נער ערבי שמר קלמנוביץ זהה אותו בתור אחד מקבוצת הנערים הערבים בזמן שקרעו לו את המעיל. את הקורע בעצמו לא מצא כבר ברחוב. הנער הזה אמר כי נכון שראה בזמן שקרעו לו את המעיל אבל הוא איננו מכיר את הנער הקורע ולא יוכל למצוא אותו. השוטר מסר את הנער לידי המשטרה.

ב״ה יום ראשון, ל אדר א תשו, א ראש חודש [3.3.1946]

בקרתי במשטרת העיר העתיקה פעמים בקשר עם מקרי ההתגרויות ברחוב בשבת. לא מצאתי את הקצין במשרדו, הוא היה עסוק מחוץ למשרד. מסרתי לסרג׳נט הבריטי מר מק־גיון והוא יעצני להכנס למשרד למחרת ולמסור את הדברים לקצין.

במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כחמש מאות איש.

יום שני, א אדר ב, ב ראש חודש [4.3.46]

בקרתי גם היום במשטרת העיר העתיקה. מסרתי לקצין על המקרים שקרו בשבת. הוא אמר לי כי מר קלמנוביץ סרב להגיש קובלנה נגד הנער הערבי שקרע לו את מעילו. אמרתי לו כי לא באתי אליו במיוחד לתבוע את הפסד מעילו של מר קלמנוביץ, אם הוא ותר על הגשת קובלנה הרי זה עניני הפרטי, אולם באתי אליו בנדון זה שהמצב הוא לבלתי נשוא, אם אפשר ברחוב השלשלת לקרוע בסכין מעילו של אדם העובר ברחוב הזה להתפלל או לבקר בכותל. הקצין שמע את דברי בתשומת לב מרובה והבטיח לי לעשות כל מה שאפשר במקרי שביתות שלא ישנו עוד הפעם מקרים כאלה.

יום חמישי, ד אדר ב [7.3.46]

הבוקר הוזמנתי אצל קצין המחוז מר ברגמן, יחד עם מר סלומון נשיא ועד הקהלה ומר וינגרטן מהעיר העתיקה. הוא מסר לנו על בקור ועדת החקירה[215] היום בעיר העתיקה, על יד הכותל המערבי ובבית הכנסת חורבת רבי יהודה החסיד ומסר לנו על שעות הבקור.

בשעה 11.50 לפני הצהרים באו חברי ועדת החקירה עם חלק מהעובדים של הועדה אל הכותל. הם באו בלוית מפקד המשטרה המחוזית של ירושלים, קצין המחוז מר ברגמן ובלוית קציני המשטרה והבולשת. מפקד המשטרה מר שאו הציגני לפני מר הצ׳ינסון היושב ראש האמריקני של ועדת החקירה. מר הרושקס צלם את הועדה ואת בני הלויה. מפקד המשטרה בקשני גם כן להצטרף לצלום. הם שהו בכותל כחמשת רגעים.

יום השבת, ו אדר שני [9.3.46]

השבת התפלל ובקר קהל קצת יותר גדול מכפי הרגיל. במשך היום התפללו ובקרו כאלף ושלש מאות איש.

215. ועדת החקירה האנגלו־אמריקנית לפתרון שאלת ארץ ישראל.

יש לציין כי רוב המתפללים והמבקרים השבת היו מהנוער. בין המבקרים היה, כפי שאמרו לי, המזכיר האמריקני של ועדת החקירה עם שתי פקידות שלו.

יום השבת, יג אדר ב [16.3.46]

השבת התפלל ובקר קהל פחות מאשר ביום שבת רגיל אחר.

אחר הצהרים קבל לפני ר' נפתלי ברינשטין מהעיר העתיקה שבעברו על יד שער האשפות ראה שם קבוצת ערבים מבוגרים משחקים באבנים וכשעובר מי שהוא לכותל הוא מזומן לקבל אבן. הוא בעצמו קבל אבן שעל ידי זה שכב שבוע שלם — כפי שמסרתי בזמנו על כך. מסרתי לשוטר הבריטי התורני והוא התקשר עם משטרת העיר העתיקה, ששלחה מיד משמר של שוטר בריטי וערבי אל המקום. השוטר הבריטי מהמשמר אמר לי כי לא מצאו בעברם עתה על יד שער האשפות שום איש. מר ברינשטין העיד שוב כדבריו הראשונים. השוטר הבריטי של המשמר הבטיחני לעבור שוב דרך שער האשפות ולהשגיח שלא יקרו שוב מקרי זריקת אבנים ביהודים העוברים דרך השער הזה אל הכותל. הודיתי לשוטר.

בין המבקרים השבת על יד הכותל קבוצה גדולה של אזרחים בריטיים ואמריקניים. כפי שאמרו לי היתה הקבוצה הזאת הפקידות של ועדת החקירה.

ב"ה יום ראשון, יד אדר ב תשו [17.3.1946]

תעלת השופכין אשר בקצה רחוב השלשלת במבואות ההולכים אל הכותל עברה על גדותיה ומלאה במים הדלוחים והסרוחים את כל אורך המבואות הנ"ל עד כמעט לפני הכניסה אל הכותל. הריח היה חריף מאד וקשה בשביל העוברים ושבים מרחוב השלשלת אל הכותל. פניתי אל השוטר הבריטי התורני בכותל ובקשתיו לטלפן לעיריה. השוטר הבריטי אמר לי כי העירו לו כבר על זה והוא פנה כבר אל העיריה והבטיחו לו לשלוח מיד לתקן את פרצת התעלה.

יום השבת, כ אדר ב [23.3.46]

בליל שבת קבל לפני מר יונה לבל מגרי בתי מחסה בעיר העתיקה כי בעברו בערב על יד שער האשפות ללכת להתפלל אל הכותל נזרקה עליו אבן על ידי נערים ערבים שעמדו על יד השער, שגם הכו אותו ואחרי כן ברחו דרך השער בכוון לכפר השלוח. נגשתי אתו אל השוטר הבריטי בכותל ומסרתי לו על המקרה.

שני יהודים אחרים מגרי העיר העתיקה מר צבי ליב ליפל ור' אברהם יעקב גולדרייך קבלו לפני כי בכל יום בשעות הערב כשהם הולכים אל הכותל להתפלל מתגרים בהם נערים ערבים על יד שער האשפות.

בליל שבת אחר התפלה באו אלי לביתי מר משה אדג'ן ומר אהרן גבריאל ומסרו לי כי אחר תפלת ערבית כשהלכו הביתה דרך המדרגות ועברו על יד שער האשפות הטף נער ערבי את בובעו של מר משה אדג'ן וברח דרך השער לכוון כפר השלוח. הם חזרו למשטרת הכותל וערכו רפורט על המקרה. השוטר היהודי הלך אתם אל השער אבל את הערבי החוטף לא מצאו.

בשבת לפני הצהרים בקר בכותל הסרג'נט הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר וילסון. אני מסרתי לו על המקרה. הוא אמר לי שכדאי כי באיזה מקרה שהוא

יגישו מיד קובלנה אל משטרת רחוב היהודים כדי שהמשטרה תוכל מיד לחקור בנדון המקרה. השוטרים התורניים בכותל אינם יכולים לעזוב את משמרתם ואין תועלת בזה שמוסרים להם את הקובלנות.

קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק שלח אחר הצהרים שוטר מיוחד לשמור על יד שער האשפות.

ב"ה יום ראשון, כא אדר ב תשו [24.3.1946]

לפני הצהרים בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק ביחד עם משה אדג'ן.

דברתי עם הקצין גם על ההצעה לסגור את השער הזה. הקצין אמר לי כי הוא בעד זה, אבל הענין הזה הוא בידי המושל.

יום רביעי, כד אדר ב [27.3.46]

הבוקר מסרו לי כי הלילה אחר תפלת ערבית שוב פעם חטפו כובע מאחד המתפללים שחזר אחר התפלה דרך המדרגות על יד שער האשפות. החוטף, נער ערבי, ברח מיד דרך שער האשפות לכוון כפר השלוח. הם פנו מיד אל המשטרה ומסרו רפורט על המקרה.

הבוקר בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק ודברתי אתו שוב על המקרים האחרונים על יד שער האשפות ובקשתיו להעמיד משמר מיוחד על יד השער הזה. הקצין הבטיחני להתאמץ ולהשיג משמר מיוחד כדי שיוכל להעמיד על יד השער. הקצין עורר את שאלת סגירת שער האשפות שלפי דעתו היא הצעה נכונה לטובת הבטחון. אמרתי לו כי ישנם כאלה שמתנגדים לכך משום שעל יד השער יש דרך קרובה לבקר בבית הקברות היהודי. אמרתי לו כי אשאל את חות דעת מוסדותינו על כך. הקצין אמר לי כי ידבר עם אלה המוסמכים לכך.

יום השבת, כז אדר ב [30.3.46]

השבת היה קהל מתפללים ומבקרים על יד הכותל יותר מכפי הרגיל. כאלפים איש התפללו ובקרו במשך היום על יד הכותל.

ב"ה יום שני, כט אדר ב תשו, ערב ראש חודש ניסן [1.4.1946]

משעה 7.30 בבוקר התחיל לזרום קהל גדול של מתפללים לכותל. קהל המתפללים מלא את כל רחבת הכותל. רוב הקהל היה מעדות המזרח: פרסים, בוכרים, אורפלים וכו'. מספר המתפללים במשך היום עלה בערך לעשרת אלפים איש.

מיום שבקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקשר עם המקרים האחרונים על יד שער האשפות, יום כד אדר ב, מסתובב משמר שוטרים נע בדרך ועל יד שער האשפות בכל ערב וערב. ויש לציין כי מאז לא קבלתי כל קובלנה מהמתפללים בכותל על איזה מקרה שהוא על יד שער האשפות.

ב"ה יום שלישי, ח ניסן תשו [9.4.1946]

בקרתי את קצין המחוז ד"ר ברגמן בקשר עם חג הפסח וסדרי התפלה על יד הכותל.

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה בקשר עם שעות התפלה בחגים ועם סדרי העליה לרגל שאגודת ישראל מסדרת בשני של חול המועד.

ב"ה יום שני, יד ניסן תשו, ערב הפסח [15.4.1946]

כרגיל בכל ערב פסח התחילו בשעה 12.30 בצהרים להתפלל את סדר תפלת קרבן פסח ותפלת מנחה של ערב החג. התפללו עד שעת שקיעת השמש. כאלפים איש התפללו בערב החג על יד הכותל.

השמירה המוגברת של המשטרה התחילה בשעה 4 אחר הצהרים. הקצינים האחראים בכותל היו הקצינים מר לנגר ומר עסאלי, הסרג'נט הבריטי מר אמבי והסרג'נט היהודי מר גאיר[216]. מלבד זה היו בשמירה סרג'נטים בריטיים ויהודיים שונים, סרג'נטי צבא ושוטרי צבא, גם בלשים יהודיים ובריטיים. האחראי הראשי על השמירה על יד הכותל היה הקצין הבריטי לוטננט סטיונזון. השמירה היתה בדרך אל הכותל ובכותל על ידי שוטרים בריטיים וארץ ישראליים. הובא במיוחד לתחנת המשטרה ברחבת הכותל מכשיר קשר. האחראי על המשדר היה הסרג'נט הבריטי מר אמבי.

בליל החג התפללו כששים יהודים את תפלת ערבית של החג. החזן היה האדמו"ר משקאוב[217]. התפלל גם מנין מיוחד של חסידי ברסלב.

כנהוג אצל חסידי ברסלב התפללו גם בכותל בהתרגשות ומחיאת כפים מרובה. הקצין הבריטי סטיונזון העיר לי כי לפי החוק אסורה מחיאת כפים בתפלה על יד הכותל. העירותי למתפללים על זה והפסיקו. אחר התפלה נסו חסידי ברסלב הנ"ל לצאת ברקידה כנהוג אצלם. הפרעתי להם מיד כדי שלא להביא לידי אינצידנטים על יד הכותל. באי רצון שמעו לקולי.

בזמן התפלה בקר בכותל מטעם המשטרה קפטן פרויד.

יום שלישי, טו ניסן, ראשון של פסח [16.4.46]

בשעה 6.30 — לפי שעות הקיץ — בהשכמה התחיל המנין הראשון בתפלת שחרית בכותל. 11 מנינים התפללו תפלה שלמה: שחרית ומוסף עם קריאת התורה. הרבה מאד מנינים התפללו רק תפלת מוסף. תפלת הבוקר נמשכה עד שעה 1 בצהרים.

אחר הצהרים התפללו הרבה מנינים תפלת מנחה שנמשכה עד שקיעת השמש.

בחג הזה בלט במיוחד העדר אנשים העולים לרגל במספר מרובה בכל חג. כנראה מסבת שביתת הרכבות לא עלו בהג הזה לרגל. השנה מעטו גם הרבה מתושבי ירושלים להתפלל ולבקר על יד הכותל, כנראה מפני סבת הצמים[218] והבקורים אצלם.

בשעת הקריאה ברכו במיוחד בברכת מי שברך את הצמים לטובת הפליטים,

216. מר זליג גאיר, כיום מבכירי המפקדים במשטרת ישראל בדרגת סגן ניצב.
217. האדמו"ר משקאוב, הנו נצר למשפחת האדמו"רים המפורסמת, משפחת הלברשטם.
218. 15 נציגי הישוב העברי פתחו בשביתת רעב ביום ששי יא ניסן תשו, על מנת להוציק את מצפונה של בריטניה ושל העולם כולו, כדי לאפשר למעפילי האניה „דב הוז" (פאדא) שעגנה בנמל להיספציה לעלות לארץ ישראל. בין הצמים היו מר זלמן שזר, היום נבוד נשיא המדינה, והגברת גולדה מאיר, לשעבר שרת החוץ.

את החילים היהודיים הנמצאים עדיין במחנות הצבא השונים ואת הפליטים היהודיים השונים הנמצאים במחנות.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך ל־14.000 איש. בין המתפללים והמבקרים היה הרב הצבאי האמריקני הרב גולדפרב ועוד קצינים, חילים ומלחים יהודיים שונים.

קצין המחוז ד"ר ברגמן בקר לפני הצהרים בכותל ושהה ברחבה שעה מרובה.

המפקד החדש של משטרת ארץ ישראל מר גריי בקר בכותל בשעה 5.30 אחר הצהרים. הוא בא בלוית לוטננט סטיונזון. מר סטיונזון הציגני לפני מפקד המשטרה. אחלתי לו ברכה והוא השיבני בתודה. הוא עבר את רחבת הכותל ונפרד ממני באחול להתראות שוב.

מטעם ועד העיר העתיקה נשלח הרופא ד"ר בלומנטל להגשת עזרה ראשונה.

משמר המשטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל היה מוגבר במשך כל היום.

התחלפו במשך היום הקצינים היהודים מר רבינוביץ ופינקל והקצין הערבי מר עסאלי. שהה במשך היום הרבה זמן קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. קפטן פרויד בקר במשך היום מטעם המשטרה.

יש לציין כי ערב החג ויום הראשון של החג עברו ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל בשקט ובסדר גמור.

יום רביעי, טז ניסן [17.4.46]

הבוקר התפללו הרבה מניינים תפלת מוסף של חג. במשך כל היום זרם קהל מתפללים ומבקרים. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לשבעת אלפים איש.

יום חמישי, יז ניסן [18.4.46]

גם היום זרם קהל גדול של מתפללים ומבקרים, ובמשך היום הגיע המספר בערך לשמונת אלפים איש.

יום ששי, יח ניסן [19.4.46]

היו הרבה מניינים שהתפללו הבוקר תפלת מוסף של חג. לא היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים. במשך כל היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים איש.

בין המתפללים והמבקרים: לפני הצהרים בקר מר יצחק בן צבי, נשיא הועד הלאומי, שבא בלוית מר יאהרבלום[219] ראש הקהלה בצרפת, חבר הסוכנות היהודית לארץ ישראל.

בצהרים התפלל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א תפלת מנחה על יד הכותל.

יום השבת, יט ניסן [20.4.46]

קהל עצום התפלל ובקר במשך היום בכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לעשרת אלפים איש.

219. מר מרק יאהרבלום איש תנועת הפועלים ונאמן בית ההסתדרות בארץ. היה מראשי יהדות צרפת.

ב"ה יום ראשון, כ ניסן תשו [21.4.1946]
במשך היום התפללו ובקרו כארבעת אלפים איש. אחר הצהרים התפלל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א על יד הכותל.

יום שני, כא ניסן, שביעי של פסח [22.4.46]
בשעה 6.30 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלה. קראו בתורה 8 פעמים. תפלות מוספים היו רבות מאד. תפלת הבוקר נמשכה עד שעה 12.30 בצהרים. אחר זה התחילו בתפלות המנחה שנמשכו עד שקיעת השמש. במשך היום התפללו ובקרו כשנים עשר אלף איש.
משמר המשטרה היה מוגבר בערב שביעי של פסח — משעה 4 אחר הצהרים, ובשביעי של פסח — מהבוקר עד הערב, ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל. לוטננט סטיונזון היה האחראי על הסדר בדרך וברחבה. ברחבת הכותל פקחו על הסדר שלשה קצינים: יהודי, בריטי וערבי, שהתחלפו במשך היום. על ידם היו סרג'נטים בריטיים ויהודיים. ברחבה ובדרך אל הכותל עמדו במשמר שוטרים בריטיים, שוטרים ונוטרים יהודיים, שוטרים מהבולשת ומהצבא. הקצינים היהודים היו: מר לנגר ומר פינקל. הקצינים הערבים היו: עסאלי וברוטי. הקצין הבריטי ששהה במשך כל היום בחג האחרון היה מר בראודר. קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק שהה הרבה זמן בכותל במשך החג. קפטן פרויד בקר פעמים אחדות במשך החג את המשמרות בכותל.
בשביעי של פסח לפני הצהרים בקר בכותל מפקד משטרת מחוז ירושלים מר שאו. הוא שאלני על הסדרים במשך החג ואמרתי לו כי הכל היה בסדר.
קצין המחוז ד"ר ברגמן בקר לפני הצהרים בשביעי של פסח בכותל והתענין מאד.
מספר המתפללים והמבקרים במשך ערב החג ושבעת ימי החג עלו בערך לששים אלף איש. ביניהם מספר גדול של קצינים וחילים יהודיים שונים.
יש לציין בספוק רב כי כל ימי החג עברו בכותל בשקט ובסדר גמור.

יום השבת, כז ניסן [27.4.46]
השבת, שבת מברכים את החודש, היה קהל מתפללים ומבקרים יותר מכפי הרגיל בכל שבת. מספר המתפללים והמבקרים במשך השבת עלה בערך לאלף וחמש מאות איש, ביניהם הרבה קצינים וחילים יהודיים מדרום אפריקה ואמריקה.

ב"ה יום שלישי, כט ניסן תשו, ערב ראש חודש [30.4.1946]
כבכל ערב ראש חודש רבו היום המתפללים בכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.
הסרג'נט הבריטי מר וילסון יחד עם שני סרג'נטים בריטיים בקרו בכותל לפני הצהרים בשעת התפלה. הסברתי להם כי בכל ערב ראש חודש בא קהל יותר גדול של מתפללים בכותל. הסרג'נטים הבריטים התעכבו כשעתים במשמר על יד הכותל.

יום רביעי, ראשון לראש חודש איר
[1.5.46]
כבכל ראש חודש אחר התפללו היום על יד הכותל מספר אנשים יותר מאשר ביום רגיל אחר. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום עלה ל ח מ ש מ א ו ת א י ש.

גם היום שהה על יד הכותל במשמר הסרג'נט הבריטי מר וילסון.

יום ששי, ב איר
[3.5.46]
מסבת השביתה הערבית פחד כנראה הקהל להתפלל ולבקר על יד הכותל. במשך היום בא רק מספר אנשים מועט.

בשעה 4.30 אחר הצהרים, התחלת זמן תפלת מנחה קטנה, שבכל יום ששי רגיל מתפלל או תפלת המנחה מספר גדול של אנשים — בא היום רק מנין מצומצם.

מאחרי תפלת המנחה עד שעה 6 בערב ישבתי יחידי ברחבת הכותל. מנין האשכנזים, הרגיל להתפלל בכל ליל שבת תפלת מנחה, קבלת שבת וערבית על יד הכותל, התפלל גם בליל שבת זה. היום עבר בשקט על יד הכותל.

יום השבת, ג איר
[4.5.46]
רושם השביתה הערבית מיום הששי היה נכר גם ביום השבת. במשך השבת היה קהל המתפללים והמבקרים פחות מכפי הרגיל בכל יום שבת אחר.

המשמר התורני בכותל במשך היום היה מורכב משוטרים ארץ ישראליים, אחד יהודי ואחד ערבי, במקום שוטר בריטי וארץ ישראלי עד היום. הסבה: חוסר שוטרים בריטיים במשטרת העיר העתיקה.

ב"ה יום שני, ה איר תשו
[6.5.1946]
קצין המשטרה המרכזית לוטננט סטיונזון בקר בכותל עם אורחים חשובים מלונדון. הקצין הציגני לפני האורחים בתור בא הכח הרשמי של היהודים על יד הכותל. הקצין מסר להם באורים. הם נפרדו ממני בידידות.

המשמר התורני תמול והיום היה גם כן מורכב משוטרים ארץ ישראליים: יהודי וערבי.

יום רביעי, ז איר
[8.5.46]
קציני משטרת העיר העתיקה, הקצין הבריטי מר קוק והקצין הערבי מר עסאלי, בקרו שניהם בכותל. מר קוק שאלני אם הענינים בכותל הם בסדר. אמרתי לו שכן.

יום ששי, ט איר
[10.5.46]
קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקר בכותל. הוא שאלני לסבת מעוט המתפללים והמבקרים בכותל אחר הצהרים. אמרתי לו כי מחמת מזג האויר הרע לא בא קהל מתפללים ומבקרים כרגיל בכל יום ששי אחר הצהרים.

יום השבת, י איר
[11.5.46]
מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כבכל יום שבת רגיל יותר מ א ל ף א י ש.

המשמר התורני על יד הכותל בכל ימי השבוע מיום השבת שעבר היה מורכב משוטרים ארץ ישראליים: בכל משמר שוטר יהודי ושוטר ערבי.

ב״ה יום רביעי, יד איר תשו, פסח שני [15.5.1946]
היום התפללו ובקרו בכותל יותר אנשים מאשר בכל יום רגיל. מהיום בא שנוי בהרכב המשמר התורני בכותל, אחרי הפסקה של שבוע וחצי היה המשמר התורני שוב פעם מורכב משוטר בריטי ושוטר יהודי.

יום השבת, יז איר [18.5.46]
מספר המתפללים והמבקרים במשך היום על יד הכותל הגיע ליותר מאלף איש כבכל יום שבת רגיל.
בין המבקרים היום בכותל המון חילים בריטיים, בתוכם מספר חילים יהודיים.

יום השבת, כד איר [25.5.46]
השבת, שבת מברכים את החודש, היה קהל יותר גדול של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו קרוב לאלפים איש.

ב״ה יום ראשון, כה איר תשו [26.5.1946]
בין המתפללים בכותל היום היה כבוד הרב הראשי ליהודי סודן — הרב שלמה מלכא.

יום חמישי, כט איר, ערב ראש חודש סיון [30.5.46]
המפקד החדש של משטרת ירושלים קולונל הדינגהם — שבא במקום מפקד המשטרה הקודם מר שאו — בקר בכותל בלוית קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. הקצין מר קוק הציגני בפני מפקד המשטרה החדש בתור הרב המפקח בכותל. מפקד המשטרה מר הדינגהם התענין לדעת כמה שנים הנני כבר בשרות הכותל ואם אני נמצא בכל יום בתפקיד על יד הכותל. אמרתי לו כי אני נמצא בכל יום בכותל וכי הנני בתפקיד כבר יותר משש עשרה שנה. אמרתי לו כי היום נמצא קהל יותר גדול של מתפללים על יד הכותל לרגל ערב ראש חודש היהודי.

מר אברהם ליב שטרסברג, הגר במאה שערים בחצר לוינסון, קבל לפני כי בעברו אל הכותל דרך השוק, על יד המדרגות אצל התנור, התנפלה עליו קבוצת ילדים ערבים, ביניהם בחור מבוגר, וזרקו אבן על ראשו והכו אותו, גם הוציאו מכיסו את פריטותיו האחרונות. פניתי מיד לשוטר הבריטי התורני בכותל והוא התקשר עם תחנת המשטרה בעיר העתיקה ומסר להם על העובדה. מהתחנה אמרו לשוטר שעל הקובל למסור רפורט בתחנת המשטרה ברחוב היהודים. הלכתי עם מר שטרסברג לתחנת רחוב היהודים. סרג׳נט המשטרה מר וילנר התקשר עם תחנת הקישלה ומשם שלחו שוטר ערבי וביחד עם שוטר יהודי של התחנה הלכו עם מר שטרסברג אל מקום המקרה. שם הכירו את אחד הילדים של הקבוצה, שנלקח מיד אל תחנת המשטרה של העיר העתיקה, ולקחו רפורט ממר שטרסברג ומהילד.
במשך היום התפללו ובקרו יותר מחמש מאות יהודים.

במשך השבועים האחרונים בקרו והתפללו כמעט יום יום בתי ספר שלמים או חלקיים מערי ארץ ישראל, המושבות והקבוצים השונים, הילדים על מוריהם.
במשך השבוע האחרון בקרו כעשרות תירים יהודים ממצרים שבאו לחופשה בארץ ישראל.

יום השבת, ב סיון [1.6.46]

כבכל שבת רגילה התפללו ובקרו במשך היום יותר מאלף יהודים, ביניהם הרבה עולים חדשים שבאו לארץ בשבועים האחרונים.

ב"ה יום שלישי, ה סיון תשו, ערב החג [4.6.1946]

מר יונה לבל מבתי מחסה בעיר העתיקה מסר לי כי אמש כשהלך אל הכותל להתפלל תפלת ערבית, זרק עליו נער ערבי על יד שער האשפות בקבוק, שבדרך נס לא פגע בו. הוא מסר על הדבר לשוטר הבריטי התורני בכותל והלה מסר על הדבר לסרג'נט הבריטי שבא אז אל הכותל. הסרג'נט הבריטי הבטיח ללוות את המתפללים חזרה אחר התפלה עד שער האשפות. הוא אמר להם ללכת לפניו כדי שיוכל לתפוס את הנערים הערבים המשתוללים בשעת מעשה, והדבר הצליח בידו. על אלה שהלכו לפניו נזרקה שוב אבן על ידי אחד הערבים. הסרג'נט תפס שלשה נערים ערבים והוליכם למשטרת העיר העתיקה.

יום רביעי, ו סיון, חג השבועות [5.6.46]

משעה 4.30 אחר הצהרים בערב החג כבר היה ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל המשמר המוגבר של המשטרה. קציני המשמר היו: מר לנגר ומר עסאלי, הסרג'נט מר וילנר, מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים, וסרג'נט בריטי. שוטרים בריטיים ויהודיים ונוטרים יהודיים עמדו במשמר בדרך וברחבת הכותל. בשעות הערב בא גם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. אמרתי למר קוק כי חבל על השעות המיותרות — משעה 4 אחר הצהרים עד שעת תפלת ערבית — שעמד על המשמר בדרך וברחבת הכותל משמר מוגבר של קצינים ושוטרים, שלא היתה כל נחיצות בהם.

כחמשים איש התפללו תפלת ערבית של החג על יד הכותל. בשעה 8.30 בלילה גמרו את התפלה.

לפני השכמת הבוקר בשעה 4.30 התחילו בתפלת שחרית ובאותה השעה היתה מחצית הרחבה מלאה מתפללים. תשעה מניינים קראו בתורה ברחבה. בשעה 1 בצהרים נגמרה תפלת המוספים.

האדמו"ר מסטולין[220] שבא בתור פליט זה עתה לארץ — התפלל תפלת מוסף בכותל ביחד עם עשרות איש מחסידיו.

בשעה 1 בצהרים התחילו בתפלת מנחה. עשרות מניינים התפללו תפלת מנחה. תפלת ערבית נגמרה בשעה 8.30 בלילה.

במשך היום היה קהל עצום של מתפללים ומבקרים בכותל. היו לפני הצהרים וגם אחר הצהרים שעות של צפיפות גדולה מאד, ושוטרים עם סרג'נט

220. האדמו"ר ר' יוחנן פרלוב מקרלין-סטולין.

מיוחד פקחו על הסדר. בין המתפללים והמבקרים המרובים נכרו באופן מיוחד עולי רגל מחוץ לירושלים במדה גדולה. נראו גם פנים חדשות של עולים חדשים שבאו רק בזמן האחרון לארץ.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום עלה ליותר משלשים אלף איש.

משמר המשטרה היה מוגבר במשך כל היום. שלשה משמרות של זוג קצינים, יהודי וערבי, התחלפו במשך היום. מלבד זה שהה שעות מרובות במשך היום על יד הכותל קצין משטרת העיר העתיקה הקצין הבריטי מר קוק. מלבד זה היו במשמר הסרג'נט מר וילנר, וסרג'נטים בריטיים. שוטרים בריטיים ונוטרים יהודיים עמדו במשמר לאורך כל הדרך אל הכותל וברחבת הכותל. הקצין הבריטי לוטננט סטיונזון היה האחראי על הסדר והוא בקר במשך היום בכותל. קצין המחוז ד"ר ברגמן בקר בשעת התפלה.

צריך לציין כי כל החג עבר בכותל ובדרך אל הכותל בסדר ובשקט גמור.

מר וילנר, מנהל תחנת משטרת רחוב היהודים מסר לי כי עלה בידי המשטרה לתפוס את הנער הערבי שתקף את מר שטרסברג ושהוציא מכיסו כסף — מקרה שעליו הודעתי קודם. הנער הזה בא על ענשו.

יום חמישי, ז סיון, אסרו חג [6.6.46]

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כאלף איש, רובם מאלה שלא הספיקו לבקר בכותל ביום החג.

יום ששי, ח סיון [7.6.46]

היום התפללו ובקרו על יד הכותל יותר אנשים מאשר בכל יום ששי רגיל. בערב התפללו מנינים אחדים תפלת מנחה.

יום השבת, ט סיון [8.6.46]

בליל שבת מסר לי הרב יחיאל יהודה שלזינגר, מתושבי בתי מחסה בעיר העתיקה, כי בלכתו אל הכותל להתפלל תפלת ערבית זרקו עליו שני נערים ערבים אבן גדולה מאד על יד שער האשפות. האבן לא פגעה בו ונתנפצה לרסיסים. לפי דבריו היתה האבן גדולה מאד עד כדי להמית בן אדם. למזלו בא מיד שוטר יהודי שהיה במשמר נע בדרך לשער האשפות. השוטר תפס מיד את שני הערבים והביאם לתחנת המשטרה ברחוב היהודים ששם לוקח מהם רפורט. אחר תפלת ערבית הלך שוב לתחנת המשטרה בקישלה והודיע כי בדעתו לערוך נגדם משפט. המשטרה קבלה ממנו רפורט והבטיחה לו להגיש משפט נגד שני הערבים הנ"ל.

ביום השבת התפללו ובקרו בכותל כרגיל בכל יום שבת אחר.

ב"ה יום שני, יא סיון תשו [10.6.1946]

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקשר עם המקרים האחרונים של זריקת אבנים בשעות הערב על יהודים העוברים דרך שער האשפות אל הכותל להתפלל. אמרתי לקצין כי באתי אליו ראשית להודות לו על המשמר שסדר בדרך לשער האשפות בשעות הערב ועל ידי כך עלה בידי המשטרה

לתפוס בזמן האחרון את הפרחחים הערבים הזורקים אבנים על היהודים על יד שער האשפות, ושנית אני מבקש ממנו שהמשמר הזה יהיה קבוע, כדי למנוע בעד זריקת אבנים על היהודים ההולכים להתפלל בכותל דרך שער האשפות. הקצין הבטיחני שהמשמר הזה יהיה קבוע בכל יום בשעות הערב בדרך לשער האשפות.

במשך השבוע האחרון, ימי ההשלמה של החג, רבו המתפללים והמבקרים על יד הכותל יותר מכפי הרגיל בכל ימים רגילים.

יום השבת, טז סיון [15.6.46]

לרגל חגיגות הערבים ברחובות מעטו השבת לבוא אל הכותל לעמת שבת רגילה אחרת. בסך הכל התפללו ובקרו במשך היום על יד הכותל קרוב לאלף איש.

קצין צבא, מורה דרך בצבא הבריטי, בא השבת עם קבוצת חילים לבקר בכותל. בגמר הבאורים שמסר לקבוצתו נגש אלי ואמר לי: יברככם ה' שיפתחו שערי הארץ ושכל אלה הסובלים כל כך במחנות יוכלו כולם להכנס לארץ. ושוב גמר את דבריו בברכה שה' יברך אותנו בפתיחת שערי הארץ. הודיתי לו על דבריו ואחוליו היפים.

יום השבת, כג סיון [22.6.46]

השבת, שבת מברכים את החודש, היה קהל מתפללים ומבקרים בכותל יותר מאשר בשבת רגילה אחרת. במשך היום התפללו ובקרו יותר מאלף וחמש מאות איש.

בשני השבועות האחרונים בקרו והתפללו כמעט יום יום בתי ספר שונים בכותל, על מוריהם ותלמידיהם. בין המתפללים והמבקרים בתקופה זו התבלטו עולים חדשים שעלו בזמן האחרון לארץ.

יש לציין כי הודות לאמצעים שאחזה המשטרה בעיר העתיקה לא קרו מקרי זריקת אבנים בהולכים אל הכותל דרך שער האשפות בשני השבועות האחרונים.

ב"ה יום חמישי, כח סיון תשו [27.6.1946]

כנהוג בכל ערב ראש חודש התפללו ובקרו גם היום יותר אנשים מאשר בכל יום רגיל אחר.

אחר הצהרים התפללו תפלת יום כפור קטן כרגיל. מספר המתפללים והמבקרים כ־500 איש.

יום השבת, ראש חודש תמוז [29.6.46]

למרות פעולות הצבא והעוצר בשטח רחביה והסביבה בא קהל של קרוב לאלף איש להתפלל ולבקר בכותל לפני הצהרים. הקהל היה משטחי העיר שלא חל עליהם עוצר.

אחר הצהרים היתה רחבת הכותל כמעט ריקה ממתפללים ומבקרים, לרגל המצב בעיר.

ב"ה יום ראשון, שני לראש חודש תמוז תשו [30.6.1946]
קהל המתפללים והמבקרים בכותל היה מועט לעומת יום ראש חודש אחר.
לפני הצהרים בקרו בכותל קציני משטרת העיר העתיקה מר קוק ומר עסאלי. מר קוק שאלני לסבת מעוט המתפללים בכותל היום. אמרתי לו כי מסבת העוצר מפחד הקהל ללכת לעיר העתיקה.

יום שלישי, ג תמוז [2.7.46]
הגברת לאה לוי קבלה לפני שבדרך אל הכותל מכוון השוק בשכונת המערבים, על יד התנור, נתן לה בחור ערבי דחיפה בגב. היא ספרה לי כי בעברה שמה ראתה כי הבחור הערבי הזה זרק אבן ביהודי שעבר שמה וזב ממנו דם. היהודי חזר לשוק. מסרתי לשוטר הבריטי התורני על הקובלנה הזאת ולפי עצתו הלכתי עם האשה לתחנת המשטרה ברחוב היהודים. קבלו ממנה רפורט והתקשרו עם משטרת העיר העתיקה ששלחה שוטר למקום. התראיתי אחרי כן עם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקשר עם זה.

יום השבת, ז תמוז [6.7.46]
השבת בערב, בזמן תפלת מנחה, הפריע לתפלה קול זמרה חזק שבא ממכשיר רדיו שהעמד בבית על יד רחבת הכותל מצד שמאל לרחבה. לפי בקשתי התקשר מיד בנדון זה השוטר הבריטי עם משטרת העיר העתיקה שהבטיחה לשלוח שוטר מיוחד להפסיק את זמרת הרדיו.
בערב בקרה בכותל קבוצת תירים יהודים ממצרים.

ב"ה יום שני, ט תמוז תשו [8.7.1946]
קהל חשוב בא במיוחד להתפלל הערב ביום התפלה שסודרה על ידי הרבנות. התפללו ובקרו במשך היום כ־500 איש.
נפגשתי הערב עם קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק. הוא מסר לי על זה ששלח שוטר מיוחד להזהיר את בעל הרדיו שבבית הקרוב אל רחבת הכותל שלא יפריע עוד ליהודים בשעת התפלה בכותל. הודיתי לו מאד על הדבר.

יום שלישי, י תמוז [9.7.46]
יש לציין כי היום נתחדשה שוב התנועה הרגילה של מתפללים ומבקרים בכותל כרגיל לאחר הפסקה. בולטים ביחוד עשרות תירים יהודים ממצרים.

יום השבת, יד תמוז [13.7.46]
ליל שבת זה עמד בסימן זריקת אבנים על היהודים העוברים דרך המדרגות, על יד שער האשפות, אל הכותל. הרבה אנשים שעברו דרך שער האשפות באו אלי בקובלנות על מקרי זריקת אבנים על ידי בחורים ערבים אצל שער האשפות. מסרתי מיד לשוטר הבריטי התורני בכותל והוא התקשר עם משטרת העיר העתיקה ועם תחנת המשטרה ברחוב היהודים. מרחוב היהודים ענו כי נשלח משמר אל שער האשפות וממשטרת העיר העתיקה בא שוטר מיוחד שקבל רפורט. מר נתן מנדלאייל, אחד מאלה שנזרקו עליו אבנים, הלך עם השוטר וצין לו את המקום שבו נזרקו עליו אבנים. קצין משטרת העיר העתיקה

מר קוק שאלני לפרטי המקרים. מתחנת משטרת רחוב היהודים נשלח אחרי זה משמר על יד שער האשפות.

לפני הצהרים קבלה אשה אחת, שעמדה על יד הכותל, מכת אבן חזקה בראש עד זוב דם. במשך זמן קצר זב ממנה כוס דם. חבשו אותה במקום ומי שהוא הלך אתה ל„משגב לדך" ששם טפלו בה והושיטו לה עזרה.

כפי שבררתי על ידי עדויות של אנשים אחדים מן המתפללים לא נזרקה האבן על ידי איש כי אם נפלה מעצמה אחרי שנעקרה מהכותל.

הערב נתחדשה שוב השירה של הרדיו מאותו הבית שממנו נשמעה בשבת החולפת, אבל מיד נפסקה. לפי בקשתי התקשר מיד השוטר הבריטי עם משטרת העיר העתיקה בנדון זה. הקצין מר קוק שאלני ועניתי לו כי השירה באה שוב מאותו המקום, וכי, כפי שבררתי על ידי השכנים, דיר הבית הזה הוא שוטר הנמצא בתפקיד ובשרות במסגד או בשטח המסגד. מר קוק הבטיחני להפסיק את ההפרעות הללו.

קהל המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך ל־1.500 איש.

יום השבת, כח תמוז [27.7.46]

בערב השבת התקימה תפלת המנחה של מנין הרב אלפיה במספר מצומצם של מתפללים. בשעות 5—7 בערב הייתי יחידי ברחבת הכותל.

בליל השבת התקימה תפלת ערבית של שבת על ידי תושבי העיר העתיקה בלבד. מסבת העוצר התחיל המנין הראשון להתפלל תפלת שחרית בשעה 7 במקום בשעה 6 בבוקר כרגיל.

במשך יום השבת התפלל ובקר על יד הכותל קהל כבכל יום שבת רגיל ולא כשל שבת מברכים החודש.

בליל שבת זה לא קבלתי כל תלונות מצד מי שהוא על מקרי זריקת אבנים על העוברים להתפלל בכותל דרך שער האשפות. בכל זמן התפלה עמד משמר מיוחד של המשטרה על יד שער האשפות.

ב„ה יום רביעי, ג מנחם אב תשו [31.7.1946]

מושל מחוז ירושלים מר פולק הזמין אותי לבוא אצלו בקשר עם הסדורים לתשעה באב על יד הכותל. ההזמנה היתה במכתב אל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב עוזיאל שליט„א.

יום חמישי, ד מנחם אב [1.8.46]

בהתאם להזמנת המושל בקרתי אצלו ביחד עם קצין המחוז ד„ר ברגמן. כבוד המושל אמר לי כי בהתאם לחק הכותל הוא מוסר לי בתור בא כח הרבנים הראשיים על יד הכותל הוראות מיוחדות לסדרים בתשעה באב על יד הכותל. ההוראות הן: תפלת הערב של תשעה באב תמשך עד שעה 10 בליל תשעה באב. תפלת שחרית עד הצהרים. תפלת מנחה בשעה 4—5 אחר הצהרים ותפלת ערבית עד שעה 7.30 בליל מוצאי תשעה באב. סדר התהלוכה תהיה השנה על ידי קבוצות של בערך מאתים איש כל קבוצה. כשתצא הקבוצה הראשונה בת מאתים איש מן הכותל ירשו לקבוצה אחרת בת מאתים איש להכנס אל

הכותל. בכלל הוא מבקש שהבקור בכותל לא ישא כל אופי דמונסטרטיבי פוליטי כי אם אופי של תפלה בכותל. לבסוף אמר לי המושל כי הוא מקוה כי ישרור שקט בכותל בליל תשעה באב וביומו. אמרתי לו כי גם אנו מקוים כי ישרור שקט בתשעה באב בכותל.

מסרתי מיד על ההוראות הנ"ל לרב הראשי ולמר יצחק בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי ולמר פרוש מזכיר אגודת ישראל.

יום ששי, ה מנחם אב [2.8.46]

קצין המחוז ד"ר ברגמן אמר לי כי בטול העוצר בליל תשעה באב ובמוצאי תשעה באב טעון עדין אשור מצד מפקד הצבא.

יום השבת, ו מנחם אב [3.8.46]

השבת היה קהל של מתפללים ומבקרים על יד הכותל פחות מאשר בכל יום שבת רגיל אחר.

ב"ה יום שני, ח מנחם אב תשו [5.8.1946]

פעמים בקרתי את קציני המחוז בנדון הסדרים על יד הכותל בליל תשעה באב. בשעה 12 בצהרים מסר לי קצין המחוז מר סילבר [221] כי עד הרגע האחרון לא נתקבל אשור בטול העוצר בליל תשעה באב ובמוצאו מצד מפקד הצבא. מסרתי את הידיעה הזאת לכבוד הרב הראשי ולמוסדות.

יום שלישי, תשעה באב [6.8.46]

מסבת העוצר לא באו בליל תשעה באב על יד הכותל כי אם מתושבי העיר העתיקה ומחוץ לעיר העתיקה מספר אנשים שנכנסו אל העיר לפני התחלת העוצר. ביחד היו בליל תשעה באב בכותל כמאה איש. אני קראתי לפני הקהל ברחבת הכותל את מגלת איכה ופרקי קינות. בחצות הלילה באו לערוך תקון חצות בכותל מתושבי העיר העתיקה.

בשעה 6.30 בבוקר התחיל המנין הראשון להתפלל ולאמר קינות בכותל. התפלה נמשכה עד הצהרים. אחר הצהרים התפללו הרבה מנינים תפלת מנחה עד שעה 5.15 אחר הצהרים.

בשעה 5.30 אחר הצהרים נתרוקנה רחבת הכותל ממתפללים ומבקרים, מסבת העוצר.

בהתאם לסדור החדש לא הרשו להכנס ברחבת הכותל יותר ממאתים איש בבת אחת. נגד כל איש שעזב את הכותל הורשה איש אחר להכנס במקומו. בכניסה לדרך הכותל מצד המדרגות סודרה מתרס ושמירה קפדנית של המשטרה.

הרחבה היתה כל הזמן כמעט ריקה. פניתי ללוטננט מר סטיונזון האחראי בכותל מצד המשטרה בנדון המצב הזה. אמרתי לו כי לפי דעתי הסדור הזה נעשה רק ביחס לתהלוכה של ליל תשעה באב אבל לא במשך היום שבאים

221. רענן מאיר סילבר, בנו של קפטן סילבר המנוח. משנת 1946 שמש כקצין מחוז ירושלים. במלחמת השחרור היה אחראי על השיירות שנכנסו לעיר העתיקה בירושלים (1947—1948).

אל הכותל להתפלל ואינני חושב שנעשו הגבלות למתפללים בכותל. מר סטיונזון אמר לי כי הוא איננו הקובע, הוא קבל הוראות ועליו להוציאן לפועל. פניתי בטלפון בנדון זה לקצין המחוז במשרדי המושל. קצין המחוז מר סילבר ענה לי כי הוא ביחד עם קצין המחוז מר ברגמן יבואו מיד אל הכותל ויראו את המצב.

קציני המחוז באו אחרי זה אל הכותל וראו את מצב הדברים שקהל גדול עומד בשמש ומחכה בתור לכניסה אל הכותל בו בזמן שרחבת הכותל איננה מלאה אנשים. קצין המחוז מר ברגמן דבר על הנדון עם מפקד המשטרה מר הדינגהם שבא אל הכותל. נעשתה אחר כך הקלה.

מערב תשעה באב, בערב ובמשך היום היה משמר מוגבר של המשטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. התחלפו ארבע פעמים זוג קצינים: יהודי וערבי. מלבד זה היה במשמר ברחבה שעות רבות קצין העיר העתיקה מר קוק וסרג'נטים בריטיים. הקצינים היו: מר לנגר, רבינוביץ, פולני ופינקל — יהודים; עסאלי, עסאד, ברוטי ונבלוסי — ערבים. האחראי על הסדרים היה הלוטננט סטיונזון שהיה בכותל שעות רבות בליל תשעה באב וביומו. בליל תשעה באב היה בכותל בכל שעת התפלה קפטן ברוהאם, קצין הבולשת. בליל תשעה באב וביומו בקר בכותל מפקד משטרת מחוז ירושלים מר הדינגהם. קציני המחוז ד"ר ברגמן ומר סילבר היו בכותל בליל תשעה באב וביומו.

בדרך אל הכותל וברחבת הכותל עמדו במשמר שוטרים ונוטרים יהודיים, בריטיים וערביים, מהמשטרה הרגילה ומהבולשת.

עזרה ראשונה סודרה על ידי ועד העיר העתיקה. הרופאים ד"ר בלומנטל וד"ר מזל התחלפו במשך היום.

במשך היום בקרו והתפללו בכותל כחמשת אלפים איש.

ליל תשעה באב ויומו עבר בסדר ובשקט גמור. הודיתי ללוטננט סטיונזון.

ב"ה יום שני, כב מנחם אב תשו [19.8.1946]

הבוקר בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה ומסרתי לו כי בשעה 4 אחר הצהרים תתקים תפלה בצבור על יד הכותל המערבי לשלום היהודים. לשאלתו אמרתי לו כי התפלה סודרה על ידי הרבנים ודברתי אתו על שמירה במקום.

בשעה 4 אחר הצהרים התחילו לבוא על יד הכותל מתפללים, בעקר מבני הישיבות בירושלים. אמרו מזמורי תהלים בצבור והתפללו תפלת מנחה. בין המתפללים היה גם הרב כץ[222], הרב הראשי של פתח תקוה. התפלה ארכה עד שעה 7 בערב. השתתפו בתפלה כאלף איש.

בשעה 4 אחר הצהרים, עד גמר התפלה, העמידה המשטרה משמר מוגבר בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. על יד הרחבה היו במשמר הקצין קוק, הקצין היהודי פולני, הקצין הערבי ברוטי והסרג'נט מר גרינברג. מלבד זה היו בכל שעת התפלה קפטן בורן, האחראי במקום, ולוטננט סטיונזון. בדרך אל הכותל עמדו במשמר שוטרים ונוטרים יהודים.

222. הרב ראובן כץ, מזקני רבני ישראל.

יום השבת, כז מנחם אב [24.8.46]

השבת, שבת מברכים חודש אלול, התפלל ובקר בכותל קהל רב. במשך היום התפללו ובקרו בכותל יותר מאלפים איש.

ב"ה יום שני, כט מנחם אב תשו, ערב ראש חודש אלול [26.8.1946]

מהשכמת הבוקר התחיל הקהל לזרום לכותל. עד שעת הצהרים נמשכו התפלות והבקורים. אחר הצהרים, משעה 5, התחדשו התפלות.

במשך היום התפללו ובקרו כששת אלפים איש.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, התפלל על יד הכותל בשעת הצהרים.

היום עבר בסדר ובשקט גמור.

יום שלישי, ל מנחם אב, א דראש חודש אלול [27.8.46]

כבכל ראש חודש התפלל קהל רב על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.

יום רביעי, א אלול, ב דראש חודש [28.8.46]

היום התפללו ובקרו בכותל כמחצית ממספר האנשים מאשר בראש חודש אחר. בסך הכל התפללו ובקרו במשך היום כחמש מאות איש.

בשבועות האחרונים מבקרים בכותל, כמעט מדי יום ביומו, תירים יהודים ממצרים.

יום השבת, ד אלול [31.8.46]

בליל השבת התקימה תפלת שבת כרגיל. בין המתפללים הרב אליעזר סילבר[223] מנשיאות אגודת הרבנים וראש אגודת ישראל באמריקה. הוא בא בלויית ר' משה פרוש מזכיר אגודת ישראל בארץ ישראל.

בשעה 5.10 אחר הצהרים נפלה אבן גדולה בין המתפללים ברחבת הכותל. איש לא נפגע. הודעתי מיד לשוטרים התורניים שהיו במקום. אני לא ראיתי את הכוון שממנו באה האבן. אשה אחת העידה לפני כי האבן באה מכוון הבתים שבצד המערבי של הרחבה. השוטרים חקרו אצל בעלי הבתים הנ"ל. לפי בקשתי התקשרו השוטרים עם המשטרה המרכזית של העיר העתיקה בנדון זה. מיד בא סרג'נט ארץ ישראלי שחקר במקום וקבל רפורט ממני ומהשוטרים על המאורע. האשה הנ"ל לא היתה בזמן סדור הרפורט. לא נודע מאיזו מקום נזרקה האבן.

ב"ה יום ראשון, ה אלול תשו [1.9.1946]

בקרתי את המשטרה המרכזית בקשר עם זריקת האבן ברחבת הכותל ביום השבת. לא מצאתי את קצין משטרת העיר העתיקה במשרדו. חתמתי על הרפורט שמסרתי לסרג'נט ביום השבת בנדון זריקת האבן.

223. הרב אליעזר סילבר, נשיא אגודת הרבנים בארצות־הברית וקנדה. היה רב ראשי של סינסינטי, אוהיו, בארצות הברית.

יום השבת, יא אלול [7.9.46]

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כאלף וחמש מאות איש.

בין המתפללים בתפלת שחרית הרב אריה ליב גלמן, ראש המזרחי באמריקה, הוא בא בלוית הרב קובלסקי.

בערב בקר בכותל קולונל בנט שאו, מי שהיה מפקד המשטרה במחוז ירושלים וכיום מפקד המשטרה במחוז לוד—תל־אביב. הוא בא בלוית מג'ור צבאי ועוד אורחים. המפקד התעניין ושאלני למתהוה בכותל.

בבוקר העירותי לשוטר הבריטי התורני בכותל על הלכלוך בצואה ועוד לכלוכים שונים שבשביל הצר למשתנה הצבורית שעל יד הכותל הנעשית על ידי השכנים במקום. הוא התקשר בנדון זה עם המשטרה המרכזית של העיר העתיקה.

כמו בחדשים האחרונים כן גם בזמן האחרון מבקרים מדי יום ביומו הרבה יהודים ממצרים על יד הכותל.

יום השבת, יח אלול [14.9.46]

תפלות השבת נערכו כרגיל בכל יום שבת אחר.

אחר הצהרים בא משמר מוגבר של המשטרה ברחבת הכותל ובדרך אל הכותל. שוטרים בריטיים עמדו במשמר על יד הרחבה ובכל הנקודות של הדרכים המובילים אל הכותל. המפקח והאחראי על המשמרות ועל הסדרים היה הקצין הבריטי לוטננט סטיונזון. מר סטיונזון אמר לי כי מקרה שגי היהודים שנורו על יד שער שכם על ידי ערבים לא היה מסבה פוליטית או משנאת ערבים ליהודים. זה היה מקרה שהצעירים הנ"ל דפקו בחצר בית בושת ערבי ומחמת קנאה ירו בהם צעירים ערבים. הוא אמר לי לבאר את הדבר לאלה שישאלו ממני.

בקשתי מהקהל לא להשאר יותר מדי מאוחר עד שעת הלילה בכותל. המשמר היה עד אחר שהקהל התפזר. הקצין מר סטיונזון עמד שעות אחדות ברחבת הכותל.

ב"ה יום רביעי, כב אלול תשו [18.9.1946]

בקרתי את קצין המחוז ד"ר ברגמן בקשר עם חג ראש השנה הקרוב ועם סדורי התפלה של החג בכותל.

בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק בקשר עם שעות התפלה על יד הכותל בחג.

יום השבת, כה אלול [21.9.46]

השבת התפללו ובקרו על יד הכותל יותר מכפי הרגיל ביום שבת רגיל אחר. במשך היום התפללו ובקרו באלפים איש.

ב"ה יום ראשון, כו אלול תשו [22.9.1946]

היום, יום הראשון של ימי הסליחות, התפללו יותר אנשים מאשר כל ימי החודש.

כבוד האדמו"ר הישיש מהוסיאטין התפלל תפלת מנחה בערב על יד הכותל ביחד עם חסידיו.

ב"ה

סקירה שנתית [224]

(שנת תשו)

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל המערבי

א. ימי תפלה מיוחדים.

ימי תפלה מיוחדים על צרות כלל ישראל סודרו במשך השנה לפי התאריכים הבאים:

ביום ד בתשרי סודרה תפלה מיוחדת על ידי אנשי המוסר שבכל הארץ.

ביום יז בתשרי, חול המועד סוכות, סודר „יום הקהל" על ידי הסתדרות המזרחי, בצרוף עליה לרגל מכל ארץ ישראל.

ביום ג במרחשון, יום השנה של האדמו"ר רבי ישראל מרוזין ז"ל, סודרה הלולא על ידי נכדיו האדמו"רים הנמצאים בארץ, בלוית חסידי רוזין.

בערב ראש חודש ניסן סודרה תפלה מיוחדת על ידי הרבנות.

ביום ט בתמוז סודרה תפלה מיוחדת על ידי הרבנות.

ביום כב במנחם אב סודרה תפלה מיוחדת על ידי ועד הישיבות, שהשתתפו בה כל בני הישיבות שבארץ ישראל.

בערב ראש חודש אלול סודרה תפלה מיוחדת על ידי הרבנות.

ב. בקורים.

1. בקורים בצבור:

כרגיל בכל יום חג מבקר בכותל בא כח מושל מחוז ירושלים: קצין המחוז, וכמו כן מבקרים בכל יום חג ומאורע כללי מפקד משטרת מחוז ירושלים וקציני משטרה גבוהים.

הבקור הצבורי הכללי הקבוע משנים הוא הבקור בליל תשעה באב. הבקור נערך בתהלוכה צבורית, בעקר על ידי הנוער הארץ ישראלי.

השנה — זו היא הפעם הראשונה שלא התקים הבקור הזה לרגל העוצר שהיה בליל תשעה באב זה.

ארגוני נוער מכל החוגים וכן בתי ספר שלמים על מוריהם ותלמידיהם מבקרים לעתים קרובות על יד הכותל, בעקר בימי החופש. בשבתות ובחגים מבקר הנוער בהמון.

224. המאורעות והאישים הנזכרים בסקירה זו לווו הערות כל אחד ואחד במקומו בשנת הסקירה הנולפת.

2. בקורי אישים:

כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל, רבני ירושלים ויתר ערי ארץ ישראל ומושבותיה, מתפללים ומבקרים לעתים קרובות בכותל.

במשך השנה בקרו והתפללו בכותל כל האדמו״רים הנמצאים בארץ.

כמו כן מתפללים ומבקרים לעתים קרובות בכותל ראשי המוסדות והעדות מכל הארץ.

ביום ה בתשרי בקר כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב עוזיאל.

ביום ד בתשרי בקר בכותל הרב הצדיק הרב דוד מרחמסטריבקה.

ביום ט בתשרי בקרו בכותל נשיאי המזרחי באמריקה.

ביום טז בתשרי בקר מר דוד פרנקפורטר

ביום יז בתשרי בקרו על יד הכותל, לרגל „יום הקהל", הרבנים הראשיים לארץ ישראל הרב הרצוג והרב עוזיאל, באי כח הועד הלאומי וראשי המזרחי והרב הצבאי הרב פרידמן.

ביום יט בתשרי בקר בכותל המנוח הרב משה בלוי, ראש אגודת ישראל בארץ ישראל.

ביום כז במרחשון בקר הרב הצבאי הרב בינדר.

ביום כו בכסלו בקר הרב הצבאי קפטן ליפשיץ.

ביום כה בטבת בקרו האדמו״ר מקופישיץ, השופט העליון מר קופרמן, והקונסול הצרפתי מבירות.

ביום יב באדר א בקר הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג בקור פרידה לפני צאתו לחוץ לארץ.

ביום כ באדר א בקרו חברי ועדת החקירה האנגלו־אמריקאית בלוית מפקד משטרת מחוז ירושלים מר בנט שאו.

ביום ו באדר ב בקר מזכיר ועדת החקירה האמריקני.

ביום יג באדר ב בקרו פקידי ועדת החקירה.

ביום טז בניסן בקרו המפקד החדש של משטרת ארץ ישראל בריגדיר גריי והרב הצבאי הרב גולדפרב.

ביום יח בניסן בקרו מר יצחק בן־צבי נשיא הועד הלאומי ומר יאהרבלום ראש הקהלה בצרפת.

ביום יט בניסן בקר הרב הראשי לארץ ישראל הרב עוזיאל.

ביום כ בניסן בקר הרב הראשי לארץ ישראל הרב הרצוג.

ביום כא בניסן בקר מפקד משטרת ירושלים קולונל בנט שאו.

ביום כה באיר בקר הרב הראשי ליהודי סודן הרב שלמה מולכו.

ביום כט באיר בקר המפקד החדש של משטרת מחוז ירושלים מר הדינגאם.

ביום ו בסיון בקר האדמו״ר מסטולין.

ביום כב במנחם אב בקרו בכותל ראשי הרבנים וראשי הסתדרות אגודת ישראל בארץ ישראל, לרגל יום תפלה.

בערב ראש חודש אלול בקר הרב הראשי לארץ ישראל הרב עוזיאל.

ביום ד באלול בקר נשיא אגודת ישראל באמריקה הרב אליעזר סילבר.

ביום יא באלול בקרו נשיא המזרחי באמריקה ומפקד משטרת מחוז לוד — מי שהיה מפקד משטרת ירושלים — קולונל בנט שאו.
ביום כו באלול בקר האדמו"ר הישיש מהוסיאטין.
בערב ראש השנה בקרו הרב הראשי לארץ ישראל והאדמו"ר מסטולין.

ג. מספר המתפללים והמבקרים.

בימי ראש השנה תשו	התפללו	ובקרו בכותל	כ־16.500	יהודים.
ביום ו בתשרי	"	" "	כ־1.000	"
ביום ח בתשרי	"	" "	כ־3.000	"
בערב יום הכפורים וביום הכפורים	"	" "	כ־17.000	"
במשך ימי חג הסוכות	"	" "	כ־42.000	"
בשמחת תורה	"	" "	כ־3.000	"
בשבת מברכין, כט בתשרי	"	" "	כ־2.000	"
בשבת מברכין, כז במרחשון	"	" "	כ־1.500	"
בימי ראש חודש כסלו	"	" "	כ־1.500	"
בשבת מברכין, כו בכסלו	"	" "	כ־2.500	"
בערב ראש חודש טבת	"	" "	כ־500	"
בשבת, ד בטבת	"	" "	כ־1.500	"
בשבת מברכין, כד בטבת	"	" "	כ־1.500	"
בשבת, ראש חודש אדר א	"	" "	כ־2.000	"
בשבת, כ"ב באדר א	"	" "	כ־1.500	"
בכז אדר א	"	" "	כ־500	"
בשבת מברכין, כט באדר א	"	" "	כ־2.500	"
ראש חודש אדר ב	"	" "	כ־500	"
בשבת, ו באדר ב	"	" "	כ־1.500	"
בשבת מברכין, כז באדר ב	"	" "	כ־2.000	"
בערב ראש חודש ניסן	"	" "	כ־10.000	"
בערב פסח ובמשך ימי החג	"	" "	כ־60.000	"
בשבת מברכין, כז בניסן	"	" "	כ־1.500	"
בערב ראש חודש וראש חודש איר	"	" "	כ־1.500	"
בשבת מברכין, כד באיר	"	" "	כ־2.000	"
בערב ראש חודש סיון	"	" "	כ־500	"
בחג השבועות	"	" "	כ־30.000	"
באסרו חג השבועות	"	" "	כ־1.000	"
בשבת מברכין, כג בסיון	"	" "	כ־1.500	"
בערב ראש חודש תמוז	"	" "	כ־500	"
בשבת, יד בתמוז	"	" "	כ־1.500	"
ביום תשעה באב	"	" "	כ־5.000	"
בכב מנחם אב	"	" "	כ־1.500	"
בשבת מברכין, כח במנחם אב	"	" "	כ־2.000	"

בערב ראש חודש אלול	התפללו ובקרו בכותל	כ־6.000	יהודים.
בימי ראש חודש אלול	" " "	כ־1.500	"
בשבת, יא באלול	" " "	כ־1.500	"
בשבת, כה באלול	" " "	כ־2.000	"
בערב ראש השנה תשו	" " "	כ־2.000	"
בסך הכל	התפללו ובקרו בכותל	כ־235.500	יהודים.

נוסף על זה, בכל שבת רגילה מתפללים ומבקרים באופן ממוצע כאלף יהודים, ונוסיף את מספר השבתות שלא נכנסו במנין הנ"ל, כ־35.000 יהודים.

כמו כן יש להביא בחשבון כי בימי החול מתפללים ומבקרים בכל שבוע באופן ממוצע כאלפים יהודים, ונקבל כ־100.000 "

סך הכל כללי כ־370.500 יהודים.

לפי מנין זה יוצא כי בשנת תשו התפללו ובקרו בכותל כשלש מאות ושבעים אלף וחמש מאות יהודים, כן ירבו.

יש לציין כי בשנה החולפת, שנת תשה, היה מספר המתפללים והמבקרים 374.000 יהודים, כלומר בארבעת אלפים יותר. אולם, בהתחשב בהעוצר שחל בתשעה באב שלרגלו לא יצא לפועל הבקור הצבורי בליל תשעה באב בשנה זו, גם בהתחשב בימי העוצר המרובים שחלו בשנת תשו, הרי באופן יחסי היה מספר המתפללים והמבקרים בשנת תשו יותר גדול משנת תשה. הסבה לכך היא, מספר הפליטים היהודים שנוספו בשנת תשו.

ד. הפרעות.

1. הפרעות על ידי עוצר בירושלים:

יש לציין כי במשך השנה קרו הרבה מקרי עוצר בירושלים והתנועה בכותל, בעקר מחוץ לעיר העתיקה, נתבטלה.

משבת ראש חודש תמוז עד עשרה בחודש תמוז נתעכבה במעט כל התנועה בכותל בגלל ימי העוצר. ביחוד לא יצא לפועל השנה הבקור הצבורי הקבוע בכל ליל תשעה באב.

יש גם לציין כי העליה לרגל הקבועה בשנים האחרונות על ידי אגודת ישראל לימי הפסח לא יצאה לפועל מסבת המקרים שקרו ברכבות בחג הפסח.

2. זריקת אבנים:

יש לציין את ההפחתה הנכרת במקרי זריקת אבנים בכותל במשך השנה, גם ביחס לשנה החולפת שבה הופחתו המקרים של זריקת אבנים בכותל. בכל השנה קרו רק מקרים אחדים. אולם, לעומת זה נתרבו השנה התגרויות ומקרי

זריקת אבנים ביהודים ההולכים להתפלל בכותל דרך המדרגות שעל יד שער האשפות. נערים ערבים זורקים משם אבנים או מתגרים ביהודים ההולכים להתפלל ואחר כך בורחים דרך השער לכפר השלוח. היו המון קובלנות כאלה במשך השנה, והמשטרה בעיר העתיקה סדרה בשלשת החדשים האחרונים משמר נע בדרך לשער האשפות, שמשגיח שלא יקרו מקרי התגרויות כאלה.

יש לציין כי מיום ד בטבת בטלה שמירת השכנים בשעות הערב על יד הזאוויה של הכותל. עד היום הזה היה שומר מיוחד על חשבון השכנים המערבים שעל יד הכותל, ששמר שלא יקרו מקרי זריקת אבנים מצד ילדי הרחוב על היהודים המתפללים על יד הכותל — דבר שבא בתור עונש קבוצי מצד הממשלה על שכונת המערבים.

ה. הממשלה והכותל.

הממשלה מקדישה תשומת לב מרובה לעניני הכותל. בכל חג ויומא דפגרא מבקר בכותל בא כח המושל בזמן התפלה. גם השנה בקרו מטעם המושל. במחצית הראשונה של השנה בקרו תמיד קציני המחוז מר קיסילוב ומר זלינגר, במחצית השניה של השנה בקרו קציני המחוז ד"ר ברגמן ומר סילבר.

הרבנות ומוסדות היהודים עומדים במשא ומתן עם המושל על עניני הכותל. לפני תשעה באב הזמין המושל באופן מיוחד את בא כח הרבנים והמוסדות להתיעצות בדבר הסדרים בכותל ביום תשעה באב לרגל העוצר ששרר אז בירושלים.

בא כח הרבנים והמוסדות בא בדברים לפני החגים עם בא כח המושל על הסדרים בחג על יד הכותל.

ו. המשטרה והכותל.

יש לציין גם השנה את היחס ההוגן והיפה מצד המשטרה לעניני הכותל. מלבד המשמר הקבוע בכותל בכל יום, במשך עשרים וארבע שעות ביממה, ומלבד בקוריו התכופים של קצין משטרת העיר העתיקה בכותל, שולחת המשטרה לעתים קרובות קציני משטרה גבוהים להתענין בסדרים בכותל.

בכל יום חג ויום מאורע כללי מעמידה המשטרה משמרות מוגברים בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. יש לציין כי בשבת יח באלול כשהיה מקרה של פציעת יהודי על יד שער שכם בעיר העתיקה שלחה המשטרה מיד משמרות של שוטרים בדרך אל הכותל וברחבת הכותל והלוטננט מר סטיונזון עמד בעצמו במשמר בשבת זו אחר הצהרים ברחבת הכותל.

בכל מקרה וענין הנוגע לכותל בא בדברים בא כח הרבנים והמוסדות עם קצין משטרת העיר העתיקה והוא נענה בתשומת לב מרובה.

מצד המשטרה התענין השנה באופן מיוחד בעניני הכותל הקצין הבריטי לוטננט סטיונזון. בזמן האחרון היה האחראי על עניני הכותל קפטן בורן.

מפקד משטרת ירושלים מבקר באופן מיוחד בכל חג ויום מאורע בכותל. בתחלת השנה היה מפקד המשטרה קולונל בנט שאז ובמחצית השניה של השנה

קולונל הדינגהם. כמו כן צריך לציין גם השנה את היחס היפה מצד המשמר התורני הבריטי של הכותל.

יש לציין כי מיום כא בכסלו המשמר התורני של הכותל הוא משמר משותף בריטי ויהודי.

ז. המפקחים בכותל.

הקצינים היהודיים שהיו מפקחים בכותל במשך השנה הם: מר לנגר, רבינוביץ, פולני ופינקל.

הקצינים הבריטיים: מג'ור מנספילד, קפטן בראהם, קפטן בורן, קפטן טשאון, קפטן פרויד, לוטננט סטיונזון, לוטננט סקוט, מר בראודר, פטיל ופורד.

הקצינים הערביים: עסאלי, חאשם, עבדול סמיד, ברוטי, עבדולאלה סלים, נבלוסי, ומחמוד חביב.

קצין משטרת העיר העתיקה מר קוק היה האחראי העיקרי לעניני הכותל.

בשביעת רצון אפשר לציין כי השנה עברה בכותל בשקט ובסדר גמור.

הממונה על הסדרים והמפקח בכותל מטעם הרבנים הראשיים והמוסדות על יד הכותל, הוא יצחק אביגדור אורנשטין.

ערב ראש השנה, כט באלול תשו, ירושלים

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום חמישי, יום הראשון לחג ראש השנה תשז [26.9.1946]

בליל ראשון של חג התפלל קהל קטן תפלת ערבית של חג על יד הכותל.

בבוקר התחילה התפלה בשעה 8 ונמשכה עד שעה 11 לפני הצהרים. התפללו רק תפלת שחרית וקראו בתורה ברחבת הכותל. מסבת אסור התקיעות בתפלת המוסף לא התפללו תפלת מוסף על יד הכותל. בתפלת שחרית התפללו כמאתים איש.

אחר הצהרים התפלל קהל גדול מאד תפלות מנחה. במשך כל היום התפללו ובקרו כשבעת אלפים איש.

בבוקר קרה מקרה של התעלפות קשה: אשה אחת מהמתפללות קבלה התקפה והתעלפה באופן קשה. רופא ועד העיר העתיקה ד"ר בלומנטל טפל בה זמן ארוך והוליכוה אחר כך לבית החולים.

בערב החג בשעות הערב וביום ראשון של החג עמד משמר מוגבר מאד של המשטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל על ידי שוטרים בריטיים ויהודיים. ברחבה היה הפקוח כרגיל על ידי שלשה קצינים: יהודי, בריטי וערבי. היום היה נוסף על פקוח הקצינים הנ"ל פקוח עליון של שלשה קצינים בריטיים בדרגת לוטננטים. האחראי עליהם היה קפטן משטרת ירושלים מר בורן. מפקד משטרת המחוז קולונל הדינגהם בקר בערב החג וביום הראשון של החג בכותל.

יום ששי, יום השני של החג [27.9.46]

תפלות החג היו כמו ביום הראשון של החג. במשך היום התפללו ובקרו כשמונת אלפים איש.

משמר המשטרה שלפני הצהרים היה כולו עברי. קצין המשטרה בבית הספר לשוטרים עברים בתל מונד, מר ברור, ו־24 שוטרים עברים מבית הספר הנ"ל, עמדו במשמר בדרך וברחבת הכותל.

אחר הצהרים היה שוב משמר כמו ביום הראשון של החג. הקצינים היהודיים שעמדו במשמר בחג היו: מר לנגר, פולני וברור. הקצינים הבריטיים היו: מר ברוס, אייטש וברדלי. הקצינים הערביים היו: מר חאשם ועסאלי. הלוטננטים הבריטיים היו: מר סטיונזון, סקוט, מקנייל ואדוארד.

קצין המחוז ד"ר ברגמן בקר בכותל בשני ימי החג.

בליל השני של החג לאחר שגמרו תפלת ערבית, התפלל בכותל באופן מיוחד כבוד האדמו"ר מלילוב שליט"א, שבא עם חסידיו.

לא קרה כל מקרה מיוחד במשך שני ימי החג שעברו בשקט ובסדר גמור.

הודיתי לקפטן בורן, האחראי למשמר המשטרה בכותל, על השמירה והסדר במשך ימי החג.

רופא העיר העתיקה ד"ר בלומנטל הושיט עזרה ראשונה ברחבת הכותל בשני ימי החג.

יום השבת, ג תשרי [28.9.46]

השבת התפלל קהל גדול מאד על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כארבעת אלפים איש.

מהמשטרה סדרו משמרות מיוחדים של שוטרים נעים בדרך אל הכותל במשך היום. אחר הצהרים בא באופן מיוחד הקצין מר רבינוביץ לשמירה בכותל. גם השבת עברה בשקט.

ב"ה יום שני, ה תשרי תשז [30.9.1946]

עם השכמת הבוקר התחילו מתפללים לבוא אל הכותל, בין המתפללים בהשכמה כבוד האדמו"ר מסטולין שליט"א שבא להתפלל בלוית קהל של יותר ממאתים איש מחסידיו.

בקרתי את קצין המחוז ד"ר ברגמן בקשר עם הסדרים על יד הכותל ביום הכפורים.

כמו כן בקרתי את ממלא מקום קצין העיר העתיקה הסרג'נט הבריטי מר מיטשל בקשר לשעות התפלה ביום הכפורים על יד הכותל.

בשעת הצהרים התפלל על יד הכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א, שבא בלוית מר מרדכי כהן [225], ממכובדי העדה הספרדית.

במשך כל היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

יום חמישי, ח תשרי [3.10.46]

קצין המחוז ד"ר ברגמן נפגש עם כבוד הרבנים הראשיים לארץ ישראל, במשרדי הועד הלאומי. הרבנים הראשיים החליטו לפרסם שוב הודעה מטעם הרבנות הראשית לארץ ישראל שלא לתקוע שופר במוצאי יום הכפורים על יד הכותל. הרבנים התנו שמצד המשטרה לא תהיה כל הפרעה ולא יעכבו מללכת אל הכותל בשעת נעילה. כבוד הרבנים מסרו לי להוציא לאור את הפרסום. בשיחה טלפונית אמר לי קצין המחוז ד"ר ברגמן שלא תהיה כל הפרעה מצד המשטרה מללכת אל הכותל בשעת נעילה ביום הכפורים. בהתאם לכך מסרתי לפרסום את הודעת הרבנות הנ"ל.

יום ששי, ט תשרי, ערב יום הכפורים [4.10.46]

מהשכמת הבוקר התחיל הקהל לנהור אל הכותל להתפלל. במשך כל היום התפללו ובקרו בכותל כעשרת אלפים איש.

משעה 4 אחר הצהרים היה משמר מוגבר של המשטרה בכותל ובדרך אל הכותל.

225. מר מרדכי כהן (מרקו), היה מנהל בית הספר הספרדי „מגן דוד". הוא היה נדיב לב ופיזר כסף רב לצדקה. היה מנכבדי העדה הספרדית בארץ.

יום השבת, י תשרי, יום הכפורים [5.10.46]

בליל יום הכפורים התפללו תפלת כל נדרי וערבית על יד הכותל. מסבת ההאפלה ברחבת הכותל לא יכלו לגמור את כל התפלה הנהוגה בליל יום הכפורים והשלימוה בבתי הכנסת.

משמר מוגבר של המשטרה שמר בכותל ובדרך אל הכותל עד גמר התפלה.

בשעה 7.45 בבוקר התחילו בתפלה על יד הכותל. התפללו במשך כל היום את כל התפלות: שחרית, מוסף, מנחה, נעילה וערבית. גם קראו בתורה ברחבה. היו גם תפלות של מוספים אחדים מעדות המזרח, מה שהפריע למנין הרגיל במדה מרובה.

שלא כרגיל בכל שנה היה מספר הצעירים המבקרים בכותל בשעת נעילה פחות מאשר תמיד.

מספר המתפללים והמבקרים במשך כל היום הגיע השנה בערך ל ע ש ר ת א ל פ י ם א י ש.

משמר המשטרה היה מוגבר לעומת כל השנים ביום הכפורים. השנה סודרו מטעם המשטרה מתרסים במקומות שונים בדרך החדשה אל הכותל, החל ממול שער בתי מחסה וגמור עד מלפני המבוי ההולך אל שכונת המערבים בדרך אל הכותל. משמר המשטרה התחיל מערב יום הכפורים אחר הצהרים בשעה 4 והמשיך עד מוצאי יום הכפורים. המשמר בדרך אל הכותל וברחבת הכותל היה מורכב משוטרים בריטיים ויהודיים שהובאו במיוחד מבית הספר לשוטרים בתל מונד. ברחבת הכותל היה פקוח של שלישית קצינים: יהודי, בריטי וערבי, שהתחלפו במשך היום. עליהם היה פקוח של שלישית לוטננטים בריטים בפקוח ראשי של הקפטן הבריטי מר בורן. מפקד המשטרה המחוזית קולונל הדינגהם בקר במשך היום שלש פעמים.

קצין המחוז ד"ר ברגמן היה בכותל בכל שעת תפלת נעילה.

בשעת נעילה גויסו במיוחד שלשה קצינים יהודיים, שלשה קצינים בריטיים, שלשה לוטננטים בריטיים, קפטן בריטי ומפקד המשטרה. בתוך רחבת הכותל הוכנסו בשעת נעילה שוטרים וקצינים יהודיים עד זמן התקיעות והשירה, שאז נכנסו גם שוטרים וקצינים בריטיים.

הקצינים היהודיים היו: לנגר, רבינוביץ, פולני ופינקל. הקצינים הבריטיים היו: אייטש, ברדלי וברוס. הלוטננטים: סקוט, סטיונזון, מקניל ואדזרד. וכן קפטן בורן האחראי והמצטין באדיבותו ובנמוסו.

רופאי ועד העיר העתיקה ד"ר בלומנטל וד"ר מזל נתנו עזרה ראשונה למתפללים במשך היום. היו הרבה מקרים של התעלפויות במשך היום שהרופאים הנ"ל הושיטו בהם עזרה ראשונה.

היה שקט וסדר גמור במשך ערב יום הכפורים ויומו בכותל.

ב"ה יום שני, יב תשרי תשז [7.10.1946]

בקרתי את קצין המחוז ד"ר ברגמן ואת ממלא מקום קצין משטרת העיר העתיקה הסרג'נט הבריטי מר מיטשל בקשר עם הסדרים ושעות התפלה בחג הסוכות על יד הכותל.

יום חמישי, טו תשרי, ראשון לחג הסוכות [10.10.46]
בליל ראשון של החג התפלל מנין מצומצם על יד הכותל את תפלת ערבית של החג.
בהשכמת הבוקר החתיל המנין הראשון להתפלל תפלות החג: שחרית, קריאת התורה ומוסף. תפלות הבוקר נמשכו עד הצהרים.
אחר הצהרים התחילו בתפלת מנחה שנמשכה עד שעת תפלת ערבית. שבע פעמים קראו בתורה על יד הכותל. היה קהל רב במשך היום. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום עלה בערך לעשרת אלפים איש.
במשך היום עמד משמר מוגבר של המשטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. כרגיל היה הפקוח נתון לשלישיה של קצינים: יהודי, בריטי וערבי, שהיו במשמר ברחבת הכותל. האחראי עליהם היה לוטננט בריטי שהיה רוב שעות היום במשמר ברחבת הכותל. האחראי הראשי היה קפטן בורן. הקצינים התחלפו שלש פעמים במשך היום. הקצינים היהודיים היו: מר לנגר, פולני ופינקל. הקצינים הבריטים היו: מר אייטש, ברוס וברדלי, לוטננט סקוט וקפטן בורן. הקצינים הערביים היו: מר עסאלי, סעיד וסרג'נט עסאלי.
בדרך אל הכותל וברחבת הכותל עמדו במשמר שוטרים בריטים, יהודיים וערביים.
יום החג עבר בשקט ובסדר גמור בדרך אל הכותל וברחבת הכותל.
רופא ועד העיר העתיקה ד"ר בלומנטל הגיש עזרה ראשונה ביום החג על יד הכותל.

יום שני, טז תשרי [11.10.46]
במשך היום התפללו ובקרו כאלף איש.
כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל התפלל אחר הצהרים על יד הכותל. הוא בא בלוית ממלא מקום קצין העיר העתיקה ומנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר גרינברג.

יום השבת, יז תשרי [12.10.46]
במשך יום השבת היה קהל רב של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים הגיע בערך לשמונת אלפים איש.
ממלא מקום קצין העיר העתיקה בקר היום בשעת התפלה.

ב"ה יום ראשון, יח תשרי תשז, שלישי לחול המועד סוכות [13.10.1946]
במשך היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים איש.

יום שני, יט תשרי, רביעי לחול המועד סוכות [14.10.46]
במשך היום התפללו ובקרו כחמשת אלפים איש.

יום שלישי, כ תשרי, חמישי לחול המועד סוכות [15.10.46]
במשך היום התפללו ובקרו כששת אלפים איש.
אמרתי לממלא מקום קצין העיר העתיקה כי לפי דעתי אין צורך להציב משמר מיוחד מוגבר בערב שמחת תורה, מכיון שאז אין קהל רב בא להתפלל ולבקר על יד הכותל. חברתי אתו על זמני התפלה והסדורים בחג שמחת תורה.

יום רביעי, כא תשרי, יום הושענא רבה [16.10.46]

בבוקר התפללו תפלת שחרית ומוסף על יד הכותל, הסתובבו בהקפות בהושענות בעגול בתוך הרחבה, כיון שאין בימה ביום זה, בהתאם לחוק. ארבעה מניינים התפללו תפלה שלמה והרבה מניינים התפללו רק תפלת מוסף. אחר הצהרים התפללו תפלת מנחה.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג שליט"א, התפלל תפלת מנחה על יד הכותל ביחד עם חותנו הרב הילמן ובנו. הוא בא בלוית שני קציני המחוז של ירושלים ד"ר א. ברגמן ומר סילבר ומנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר גרינברג.

במשך היום התפללו ובקרו כחמשת אלפים איש.

במשך כל ימי חג הסוכות התפללו ובקרו בכותל כשלשים ושמונת אלפים איש.

יום חמישי, כב תשרי, חג שמחת תורה [17.10.46]

בליל החג התפלל מנין מצומצם תפלת ערבית של חג על יד הכותל. גמרו אחר כך את ההקפות בבית הכנסת.

בשעה 7.15 בבוקר התחיל המנין הראשון בתפלה. ארבעה מניינים התפללו תפלה שלמה: שחרית ומוסף. קראו בתורה עם הקפות סביב הבימה רק פעמים. ההקפות סודרו בהתאם לחוק רק בלחן הפיוט של ההקפות בלי שירה ורקודים כנהוג. גמרו את תפלת הבוקר בשעה 1.30 בצהרים.

אחר הצהרים התפללו המון מניינים תפלת מנחה.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כחמשת אלפים איש.

רופא ועד העיר העתיקה ד"ר בלומנטל היה כל לפני הצהרים ברחבת הכותל על מנת להושיט עזרה ראשונה במקום.

המשטרה הציבה משמר מוגבר במשך כל היום ברחבה ובדרך אל הכותל. כנהוג פקחה על הסדר בתוך הרחבה שלישיה של קצינים: יהודי, בריטי וערבי. עליהם היה מפקח לוטננט בריטי. המפקח האחראי הראשי היה קפטן בריטי. שוטרים בריטים ויהודיים עמדו במשמר בדרך אל הכותל וברחבת הכותל.

הקצינים היהודיים היו: מר לנגר ורבינוביץ. הקצינים הבריטים היו: מר ברדלי, ברוס, וואיטש, לוטננט סקוט וקפטן בורן.

יום החג עבר בכותל בשקט ובסדר גמור. הודיתי לקפטן בורן על השמירה המוגברת ועל פקוח המשטרה במשך ימי חג הסוכות ושמחת תורה.

יום השבת, כד תשרי [19.10.46]

השבת, שבת בראשית, התפלל ובקר קהל גדול בכותל. בעקר רבו המתפללים והמבקרים לפני הצהרים.

במשך היום התפללו ובקרו כאלפים איש.

יום השבת, א מרחשון [26.10.46]

השבת, שבת ראש חודש, רבו המתפללים והמבקרים בכותל. במשך היום הגיע מספרם קרוב לאלפים איש.

בשעה 4 אחר הצהרים בקר המזכיר הראשי לממשלת ארץ ישראל מר גרני ליד שער הזאוויה הימנית של הכותל מלמעלה. משם הסתכל בכותל ובמתפללים. הוא בא בלוית מר רוחי עבדול האדי מהמזכירות הראשית שמסר לו באורים על הכותל. הוא שהה שמה בערך המשה רגעים ופנה אחרי זה להר הבית למסגד החדש.

ב״ה יום שני, ג מרחשון תשז [28.10.1946]

כבוד האדמו״ר מפשמישל־סדיגורה התפלל היום בכותל לרגל יום השנה של האדמו״ר מרוזין. יתר האדמו״רים נכדי רוזין לא באו היום לכותל ולא ערכו תפלה מיוחדת כרגיל בכל שנה, לרגל העוצר, שמהרו לנסוע חזרה לתל אביב.

יום השבת, ז מרחשון [2.11.46]

לרגל שביתת הערבים וסגירת חנויותיהם פחד כנראה הקהל להכנס לעיר העתיקה אל הכותל. מסבה זו פחת מאד מספר המתפללים והמבקרים על יד הכותל לעומת יום שבת רגיל.

מספר אנשים שבאו להתפלל על יד הכותל דרך רחוב דוד ורחוב השלשלת התאוננו לפני שקבלו מהנערים הערבים ברחוב אבנים וכו׳.

ב״ה יום שני, י מרחשון תשז [4.11.1946]

היום יצאתי לחופש השנתי שלי.

ב״ה יום שני, כד מרחשון תשז [18.11.1946]

היום שבתי מהחופש חזרה לירושלים ולכותל. בני מר אברהם[226] מסר לי כי במשך השבועים שמלא את מקומי בכותל היה שקט גמור בכותל ולא קרה כל מקרה להפריעת המתפללים על יד הכותל.

יום השבת, כט מרחשון, ערב ראש חודש [23.11.46]

השבת, שבת מברכים חודש כסלו וערב ראש חודש, התפלל ובקר על יד הכותל קהל גדול.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כ ש ל ש ת א ל פ י ם א י ש.

יום השבת, ז כסלו [30.11.46]

בליל שבת בזמן תפלת המנחה קבל לפני הרב יחיאל יהודא שלזינגר מתושבי העיר העתיקה כי בעברו על יד שער האשפות בדרכו אל הכותל התגרה בו נער ערבי באקדח ילדים.

מר אברהם חיים שלזינגר קבל לפני אחרי כן אותו הדבר, שגם בו התגרה הנער הזה. מסרתי על הקובלנות האלה לשוטר הבריטי התורני בכותל ולבקשתי התקשר עם תחנת המשטרה בעיר העתיקה. שני שוטרים מהתחנה נשלחו אל הכותל לחקור על המקרה. הם שאלו ממני אם הקובלים הנ״ל חפצים לתבוע רשמית את הנער הערבי שהתגרה בם. אמרתי להם שהם מותרים על כך אבל

226. ד״ר אברהם אורנשטין, מרצה למתמטיקה בטכניון העברי בחיפה. הוא היה מפקד הקטע הצפוני של ירושלים העתיקה במלחמת השחרור.

אני דורש בשם המתפללים משמר של שוטרים שישגיח על יד שער האשפות בשעות הערב בזמן התפלה על יד הכותל. הם הבטיחו למסור את דברי לקצין התחנה.

במשך יום השבת התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש ליד הכותל.

לפני הצהרים בקר בכותל הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר סמאטס שבא במקום הקצין הקודם מר קוק. עשינו הכרה והוא שאלני על המצב בכותל.

ב"ה יום ראשון, ח כסלו תשז [1.12.1946]

לפני הצהרים לא בא כמעט איש להתפלל ולבקר בכותל. כנראה מסבת מקרה מוצאי שבת[227] מוקיר הקהל את רגליו מן העיר העתיקה.

יום שני, ט כסלו [2.12.46]

היום התפללו ובקרו מעט מאד בכותל, לעומת כל יום רגיל אחר.

לבסוף עלי להעיר בקשר עם הידיעה שהופיעה בעתונות על בקור המטרופוליט של לנינגרד בכותל ועל קבלת פנים מצד הרבנות וכו' כי הידיעה הזאת אינה נכונה כלל, כי המטרופוליט הזה לא בקר בכלל בכותל, אולם בעברו לבקר במסגד התיצב בשער הזאויה הימנית של הכותל הוא ומלויו, עמדו רגעים אחדים בשער והתבוננו בכותל. קצין משטרת העיר העתיקה מר סמאטס לוה אותו מטעם המשטרה.

יום השבת, כה כסלו [21.12.46]

השבת, שבת מברכים החודש, היה קהל גדול על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כאלפים איש.

לפני הצהרים בקר בכותל בשעת התפלה קצין משטרת העיר העתיקה מר סמאטס. לשאלתו אמרתי לו כי בשבת האחרונה של החודש בא קהל יותר גדול להתפלל ולבקר בכותל. כמו כן אמרתי לו כי הכל בסדר על יד הכותל.

ב"ה יום חמישי, ג טבת תשז [26.12.1946]

בין המבקרים היום בכותל הנדיב הידוע מר הרי לוריא[228] מיוהניסבורג.

כדאי לציין: קצין בריטי, מורה דרך בצבא הבריטי, שמסר באורים לקבוצה של אורחים בריטיים, נגע דרך אגב בסבל הגדול של העם היהודי בעולם ועטייו שלפי דעתו כל אלה המענים יבואו על ענשם.

יום השבת, ה טבת [28.12.46]

במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש.

בין המתפללים היום, הרב הצבאי האמריקני קפטן וולגלרנטר[229], מי שלוה

227. במוצאי שבת פוצץ האצ"ל את מרכז הבולשת בירושלים.
228. מר הרי לוריא, עסקן ציוני מובהק שתרם ביד רחבה לישוב היהודי בארץ ישראל.
229. הרב איתמר (וולגלרנטר), מזכיר הרבנות הראשית לארץ ישראל.

את הרב הראשי במסעו בפולניה. הרב משה שפירא[230] רבה של אטלנטיק סיטי באה"ב והרב ולבה[231] משודיה.

לפני הצהרים היתה קצת הפרעה בתפלה על ידי שירת רדיו מאחד הבתים שברחבת הכותל. לפי בקשתי הפסיק השוטר התורני בכותל את השירה הזאת.

יום השבת, יב טבת [4.1.47]

גם השבת היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים בכותל. במשך היום התפללו ובקרו יותר מאלף וחמש מאות איש.

בין המתפללים והמבקרים אורחים מחוץ לארץ.

יום השבת, יט טבת [11.1.47]

השבת היה קהל חשוב של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש.

ב"ה יום חמישי, כד טבת תשז [16.1.1947]

לפני הצהרים הורגש ריח סרחון בכל רחבת הכותל שהפריע לתפלה. התקשרתי מיד עם העיריה בטלפון מן הכותל. הפקיד שדברתי אתו שאלני מי אחראי לתשלום עבור נקיון בית הכבוד שבזאויה הימנית של הרחבה שמשם בא הריח הרע. אמרתי לו כי המקום הוא ברחבת הכותל והוא מקום צבורי ועל העיריה החובה לנקותו. הפקיד אמר לי אחר כך כי עלי לפנות במכתב לעיריה בענין זה. כיון שדרך זו היא ארוכה פניתי מיד לקצין המחוז אבל לא מצאתיו במשרדו.

יום ששי, כה טבת [17.1.47]

בקרתי את קצין המחוז מר סילבר בקשר עם שאלת נקיון בית הכבוד של הזאויה שנתמלא ומפיץ ריח סרחון ברחבת הכותל. הוא התקשר מיד עם מר גיל מנהל מחלקת התעול של העיריה והוא הבטיח לו מיד לסדר את הדבר. פקיד העיריה בא מיד לרחבת הכותל לבדוק את המקום. השמש הראה לו גם את מקום המשתנה הצבורית שעל יד הכותל שנחוץ לנקותה.

יום השבת, כו טבת [18.1.47]

השבת, שבת מברכים החודש, היה קהל גדול בכותל. במשך כל היום התפללו ובקרו יותר מאלפים איש.

בין המתפללים — הרב פרידמן, רבה הראשי של מלבורן בירת אוסטרליה.

מסרו לי כי בצהרים בקר ברחבת ובסביבה מר גיל מנהל מחלקת התעול של העיריה בקשר עם נקיון ותקונים בבתי הכסאות שבמקום.

ב"ה יום רביעי, ראש חודש שבט תשז [22.1.1947]

מסבת מזג האויר הרע לא היו מתפללים אתמול בערב וגם היום ראש חודש, כרגיל בימי ערב ראש חודש וראש חודש אחר.

230. הרב משה שפירא, יליד ירושלים, נכדו של הרב הצדיק המקובל צבי מיכל שפירא, מיקירי ירושלים.

231. הרב ולבה, כיום ראש ישיבת „באר יעקב" במושבה באר יעקב.

היום התחילו בנקיון המשתנה הצבורית שעל יד רחבת הכותל. הפקיד אמר לי כי מסבת הגשם לא באו לעשות את הנקיון במקום במשך כל השבוע. הוא אמר לי כי במקרה אחר עלי לפנות ישר אליו והוא יסדר מיד כל הנחוץ במקום.

יום השבת, ד שבט [25.1.47]

במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש.

היום תוקנו כל המקומות שבהמשך התעול בסביבת הרחבה. הפקיד בקש את אשורי שתוקן כל מה שנחוץ בכל סביבת הרחבה. הודיתי לו על הדבר.

ב"ה יום ששי, י שבט תשז [31.1.1947]

במנין הרב אלפיה בתפלת מנחה השתתפו יותר ממאה איש, לרגל יום השנה של המקובל הידוע הרב שלום שרעבי [232] זכר צדיק לברכה.

ב"ה יום שני, יג שבט תשז [3.2.1947]

היום התקימה תפלה צבורית מיוחדת לשלום יהדות הגולה והארץ. התפלה התקימה ביוזמת כבוד הרב הראשי לאגודת ישראל, הרב דושינסקי שליט"א. השתתפו בתפלה יותר מאלף איש.

יום ששי, יז שבט [7.2.47]

השוטר התורני מסר לי כי הלילה בחצות התקימה תפלה מיוחדת של חסידים והשתתפו בה מספר הגון של מתפללים.

ב"ה יום רביעי, כב שבט תשז [12.2.1947]

העיריה טרם הספיקה לסדר את נקוי בית הכסא שבתוך הזאויה הימנית של הכותל בתוך הרחבה הסגורה. ריח הסרחון הוא רע מאד. הממונים על הנקיון מטעם העיריה אמרו לי כי ישנה כבר פקודה מצד העיריה לעשות את הנקיון. פניתי שוב בטלפון לקצין המחוז ולא השגתיו במשרדו.

יום ששי, כד שבט [14.2.47]

בקרתי את קצין המחוז במשרדי מושל המחוז בקשר עם ענין נקיון בית הכסא שבזאויה הכותל. הוא הסביר לי שבזמנו כבר פנה בנדון זה למר גיל מנהל המחלקה בעיריה והוא הבטיחו לסדר את הדבר. הדבר הוא אפוא כבר בידו של מר גיל ויש צרך לעוררו. אחר שעה נקו את בית הכסא הזה שברחבת הכותל.

יום השבת, כה שבט, שבת מברכים החודש [15.2.47]

השבת התפלל ובקר על יד הכותל קהל גדול. במשך היום התפללו ובקרו כשלשת אלפים איש.

לפני הצהרים בקר בכותל קצין העיר העתיקה הקצין הבריטי מר סמאטס. לשאלתו הסברתי לו את הסבה המיוחדת של בקור קהל גדול היום בכותל.

232. הרב המקובל רבי שלום שרעבי, הרא היה אחד מגדולי המקובלים בירושלים. אגדות רבות התהלטו עליו בקשר לבקוריו בכותל המערבי לתקון חצות הליל.

הוא שאלני אם העניינים בכותל הם בסדר. אמרתי לו כי שורר שקט גמור והכל בסדר על יד הכותל. הוא הודה לי על הידיעה הזאת.

בין המתפללים היום בכותל: הרב משה שפירא רבה של אטלנטיק סיטי והרב הצבאי קפטן וולגלרנטר.

יום השבת, ט אדר [1.3.47]

בליל השבת בקרו על יד הכותל אורחים מאנגליה שבאו בלוית מר יובל מהסוכנות היהודית.

במשך יום השבת התפללו ובקרו בכותל כאלף וחמש מאות איש.

אחר האזעקה שהיתה אחר הצהרים התקשר השוטר התורני בכותל — לפי בקשתי — עם תחנת המשטרה בעיר העתיקה בקשר עם המספר הגדול של מבקרי הכותל שנמצאו אז בכותל. אחר זמן קצר הרשו לכולם ללכת לבתיהם.

יום השבת, טז אדר [8.3.47]

מסבת המצב הצבאי[233] באזור השכונות בית ישראל, גאולה והבוכרים חסרו השבת בכותל אנשי האזורים האלה המיושבים ברובם יהודים חרדים שהיו רגילים להתפלל בשבת בכותל.

הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סמאטס בקר בכותל. הוא אמר לי כי הוא מכיר שחסרים היום בכותל יהודי מאה שערים והדגיש לפני שהוא מקוה שבבקורו הבא ימצא אותם שוב. הודיתי לו.

ב"ה יום ראשון, יז אדר תשז [9.3.1947]

מפקח משטרה גבוה ממשרד המושבות בקר בכותל יחד עם קצין משטרת העיר העתיקה מר סמאטס, בלוית משמר. הקצין הציגני לפני האורח. הוא שאלני על המצב בכותל ואמרתי לו כי שקט גמור שורר בכותל והכל בסדר.

יום השבת, כג אדר [15.3.47]

למרות הגשם ותוסר אנשי האזור הצבאי התפללו ובקרו במשך היום בכותל כאלף איש.

ב"ה יום שלישי, כו אדר תשז [18.3.1947]

בקרתי במשרד משטרת העיר העתיקה אצל הקצין מר סמאטס בקשר עם התפלה המסורתית בערב ראש חודש ניסן. הוא הבטיחני לסדר משמרות בדרך אל הכותל ביום זה.

מר גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מסר לי כי לפי פקודת קצין משטרת העיר העתיקה מר סמאטס סוגרים בכל יום את שער האשפות מתחלת השקיעה עד שעה שבע בבוקר. הדבר יהיה לתועלת גם למתפללי הכותל שעברו על יד שער האשפות בשעות הערב ופרחחים ערביים היו זורקים עליהם אבנים ונמלטים תמיד דרך השער הזה בכוון לכפר השלוח.

233. עקב פעולתם של אנשי אצ"ל ולח"י נגד המשטרה הבריטית הוטל מצב צבאי על השכונות הצפוניות של ירושלים.

בקשתי ממר גרינברג לבקש מהקצין שביום ערב ראש חודש ניסן ירשה לפתוח את השער בשעה שש וחצי בבוקר, שכרגיל עוברים ביום זה דרך השער הזה מהר הזיתים וחזרה אל הכותל. הוא הבטיחני.

יום רביעי, כז אדר [19.3.47]

מסרו לי כי בשעה 3.45 אחר הצהרים בקר בכותל מר לנגה, שר החוץ של ממשלת נורוגיה, בלוית קציני המחוז של ירושלים.

יום חמישי, כח אדר, ערב ראש חודש ניסן [20.3.47]

משעה 8 בבוקר התחילו לנהור מתפללים אל הכותל, כרגיל בכל ערב ראש חודש ניסן. התפלה נמשכה עד הצהרים. במשך חצי היום התפללו כארבעת אלפים איש.

יש לציין כי השנה היה מספר המתפללים והמבקרים בכותל ביום זה רק כארבעים אחוז ממספר המתפללים בכל שנה. נראה שגרם לכך העוצר של הבוקר והערב והמצב בכלל.

יום השבת, ראש חודש ניסן [22.3.47]

השבת התפלל קהל גדול בכותל. נראו והורגשו אנשי האזורים הצבאיים. במשך היום התפללו ובקרו יותר משלשת אלפים איש.

הקצין הבריטי מר סמאטס בקר בכותל. לשאלתו, אמרתי לו כי סבת רבוי המבקרים היום בכותל — היות היום ראש חודש.

ב"ה יום חמישי, ו ניסן תשז [27.3.1947]

בקרתי את קצין המחוז מר סילבר בקשר עם ימי חג הפסח על יד הכותל.

בקרתי את קצין העיר העתיקה, הקצין הבריטי מר סמאטס, בקשר עם שעות התפלה בכותל בימי החג.

יום שני, יד ניסן, ערב חג הפסח [4.4.47]

משעה 12.30 בצהרים התחילו לבוא אל הכותל להתפלל תפלת מנחה וסדר קרבן פסח. הקהל נהר לכותל כל אחר הצהרים עד הלילה. במשך הזמן הזה התפללו ובקרו בכותל כאלף וחמש מאות איש.

בין המתפללים אחר הצהרים כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, הרגיל לבוא בכל שנה בערב הפסח לערוך סדר קרבן פסח על יד הכותל.

המשמר המוגבר של המשטרה לכבוד החג התחיל משעה 4 אחר הצהרים. ברחבה ובדרך אל הכותל עמדו במשמר שוטרים יהודים ובריטים. ברחבה היו אחראים על הסדר הקצין היהודי מר פולני והקצין הערבי מר ברוטי. קצין העיר העתיקה מר סמאטס בקר גם כן שעה ארוכה במשך הזמן.

הקצין הבריטי קפטן בורן, מפקד משטרת ירושלים, בא לבקר בכותל ושהה זמן רב. הוא בא יחד עם סגנו לוטננט קורטויל. אמרתי למר בורן כי למחרתו בחג יהיה קהל גדול של מתפללים ומבקרים בכותל. דברתי אתו גם על בקור העולים לרגל שסודר על ידי „המזרחי" ליום השני בחול המועד.

יום השבת, טו ניסן, ראשון של חג [5.4.47]

בליל החג התפללו יותר ממאה איש את תפלת ערבית של חג על יד הכותל. האדמו"ר ממשקוה היה שליח הצבור. בשעת התפלה נוכחו אורחים רבים מחוץ לארץ.

בשעה 6 בבוקר התחילו בתפלת שחרית ומוסף וקראו בתורה ברחבה. וגש פעמים קראו בתורה. תפלת הבוקר נמשכה עד שעה 12 בצהרים.

בשעה 6 בבוקר התחילו בתפלת שחרית ומוסף וקראו בתורה ברחבה.

לפני הצהרים היה קהל עצום של מתפללים. גם אחר הצהרים בשעות הערב היה קהל חשוב. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום בכותל הגיע בערך לחמשה עשר אלף איש.

קצין המחוז מר סילבר בקר את בקור החג בשם המושל, קרוב לשעת הצהרים.

במשך כל היום היה משמר מוגבר של המשטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. האחראים על הסדר היו זוג קציניים, יהודי וערבי, שהתחלפו במשך היום. מלבד זה היו במשמר סרג'נטים בריטיים והסרג'נט היהודי גרינברג מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים. הקציניים היהודים היו: לנגר, פולני ופינקל. הקציניים הערבים היו: ברוטי ואחמד חליל. הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סמאטס בקר במשך היום.

במשך היום בקרו הקפטן סטיונזון, שהובא לירושלים במיוחד לימי החגים, והקצין הגבוה האחראי לכל מחוז ירושלים קפטן בורן.

ד"ר בלומנטל היה לפני הצהרים בכותל בקשר עם הגשת עזרה ראשונה במקום מטעם ועד העיר העתיקה.

היום הראשון של החג עבר בשקט ובסדר גמור.

ב"ה יום ראשון, טז ניסן תשז, א של חול המועד פסח [6.4.1947]

כמה מניינים התפללו בבוקר תפלות שחרית ומוסף. הרבה מאד מניינים התפללו אחר חצות היום תפלת מנחה.

במשך היום התפללו ובקרו כארבעת אלפים איש.

יום שני, יז ניסן, ב דחול המועד פסח [7.4.47]

גם היום התפללו בבוקר כמה מניינים תפלות שחרית ומוסף. רוב המתפללים והמבקרים היום בכותל היו עולי רגל מחוץ לירושלים, מהעליה לרגל שסודרה על ידי הפועל המזרחי.

מספר המתפללים והמבקרים היום הגיע בערך לשמונת אלפים איש.

יום שלישי, יח ניסן, ג דחול המועד פסח [8.4.47]

בין המתפללים בכותל היה האדמו"ר מלילוב שליט"א, שבא להתפלל בלוית כמה מחסידיו.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כששת אלפים איש. מספר נכר מהם עולי רגל מחוץ לירושלים.

יום רביעי, יט ניסן, ד דחול המועד פסח [9.4.47]

אחר הצהרים התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א, שבא להתפלל בלוית חותנו הרב הילמן, בנו ועוד.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כ ש ש ת א ל פ י ם א י ש.

יום חמישי, כ ניסן, ה דחול המועד פסח [10.4.47]

הערב התפלל על יד הכותל כבוד הרב הראשי החדש לקהלת חיפה, הרב אוחנה[234] שליט"א.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום כ א ל פ י ם א י ש.

הערב בשעות 4—6 אחר הצהרים היה משמר מוגבר של המשטרה לכבוד ערב שביעי של פסח. בדרך אל הכותל וברחבת הכותל עמדו במשמר שוטרים בריטיים ויהודיים. הקצינים רבינוביץ וברוטי היו האחראים על הסדר ברחבת הכותל.

יום ששי, כא ניסן, שביעי של פסח [11.4.47]

בליל החג התפללו תפלת ערבית על יד הכותל.

בשעה 6 בבוקר התחילו בתפלת שחרית. קראו בתורה שבע פעמים ברחבת הכותל. הרבה מניינים התפללו תפלת מוסף.

אחר הצהרים התפללו הרבה מניינים תפלת מנחה של חג.

במשך היום התפללו ובקרו כ ע ש ר ת א ל פ י ם א י ש.

במשך היום היה משמר מוגבר של המשטרה כנהוג בכל יום חג. בדרך אל הכותל וברחבת הכותל עמדו במשמר שוטרים יהודיים ובריטיים. האחראים בכותל היו זוגות קצינים: יהודי וערבי שעמדו במשמר חליפות במשך היום, מלבד סרג'נטים בריטיים. קצין משטרת העיר העתיקה מר סמאטס היה אחר הצהרים. הקצין הגבוה האחראי מטעם המשטרה על הבטחון בירושלים קפטן בורן היה פעמים אחדות אחר הצהרים בכותל.

קפטן בורן מסר לי בשם מפקד המשטרה בירושלים מר הדינגהם שהוא קבע בתכניתו לבקר בשעה 5 אחר הצהרים בקור חג על יד הכותל, כנהוג בכל חג, אולם מסבת המקרה שקרה הוא עסוק ואי אפשר היה לו לבקר בעצמו והוא מוסר את אחוליו על ידי מר בורן. הודיתי לו.

בשעה 3.30 אחר הצהרים נודע לנו בכותל על מקרה הרצח של היהודי איצקוביץ[235]. לכתחלה לא נודעו לנו כל פרטים בקשר לכך, לכן גרם הדבר לבהלה והיינו שרויים בפחד. התקשרתי מיד עם קצין העיר העתיקה מר סמאטס

234. הרב בנימין נסים אוחנה, שמש כרב בעזה, פורט סעיד, רב ראשי של מלטה, אב"ד וסגן ראש רבני מצרים.

235. מר אשר איצקוביץ, נהרג, כשנכנס בטעות לתצר הר הבית, על ידי המון ערבי אשר תגר את סיום חג "נבי מוסא". תברו שהיה עמו נצל על ידי שוטר ערבי שחפה עליו. ההמון התקיפם באגרופים, בבעיטות, באבנים ובסכינים. מקרה הרצח עורר שמועות מוגזמות ביותר, אשר נתבדו עד מהרה. איצקוביץ היה בן 19 במותו. הוא היה ממעפילי אנית "יגור" ומשרידי מחנה אושויץ.

ומסרתי לו על שמועת הרצח ובקשתיו לשלוח מיד אל הכותל משמרות שוטרים מיוחדים. הוא הבטיחני לעשות את זה מיד. ואמנם מיד באו לכותל משמרות שוטרים בריטיים עם מכונות יריה והסתובבו מסביב לכותל. הקצין סמאטס בא בעצמו אחריהם ואחרי זה בא לכותל המערבי הקפטן בורן. דברתי עם מר בורן על המקרה. הוא אמר לי כי דבר זה קרה בשטח הר הבית ולא ברחוב. הוא אמר לי כי הוא עומד על המשמר. כשהלך מן הכותל הבטיח לי כי הוא מסתובב מסביב לשטח הכותל והוא ישוב. מר בורן שב אחרי זה לרחבת הכותל. משמרות שוטרים בריטיים מזוינים הסתובבו כל הזמן מסביב לכותל.

המתפללים והמבקרים הלכו מיד הביתה אחרי שבאו משמרות המשטרה. אמנם עד שעות הערב המשיכו לבוא להתפלל ולבקר בכותל, אולם לא שהו הרבה זמן בכותל ואחר תפלה קצרה הלך כל אחד לביתו.

יום השבת, כט ניסן [19.4.47]

השבת, שבת מברכים את החודש, לא בא קהל של מתפללים ומבקרים במספר נכר כרגיל בכל שבת מברכים את החודש, כנראה מפני המצב המתוח בעיר. בכל זאת הגיע קהל של מתפללים ומבקרים כרגיל בכל יום שבת רגיל.

ב״ה ימי א״ב, ראש חודש איר תשז [20-21.4.1947]

בשני ימי ראש חודש לא בא קהל של מתפללים ומבקרים בכותל במספר נכר כרגיל בכל ימי ראש חודש, כנראה מפני המצב.

ביום שני לפני הצהרים עצר השוטר הבריטי התורני על יד הכותל בחורה יהודיה מן העדה הפרסית. לפי דבריה היא בגיל של 14 שנה ושמה מטילדה מזרחי משכונת אבן יהושע בירושלים. לשאלתי מהשוטר על סבת המעצר אמר לי כי לפי דעתו יש לה דמיון לצעירה שהמשטרה מחפשת אחריה. להערותי לשוטר כי היא קטנה בת 14 שנה והיא מן העדה הפרסית אמר לי השוטר כי לפי דעתו יש דמיון נכר בינה ובין הצעירה המחופשת ועליו התובה לעצרה, ואם היא באמת חפה מפשע אז יתברר הדבר בחקירת המשטרה. שוטר יהודי מרחוב היהודים נשלח ממשטרת העיר העתיקה אל הכותל לקחת את הצעירה הזאת אל תחנת המשטרה שבעיר העתיקה, בקישלה.

השוטר היהודי שלקח את הצעירה אל התחנה אמר לי אחרי כן כי אחר שהיא אמרה לפני הקצין הערבי מר עסאלי כי היא גרה בשכונת אבן יהושע נשלחה אחר כך על ידו לתחנת המשטרה במאה שערים.

שתי נשים מעדות המזרח הקיפו את אורך אבני הכותל בפקעת חוטים לשם סגולה לחולים[236]. לשאלת השוטר הבריטי התורני בכותל הסברתי לו כי הדבר הוא סגולה לחולים וכי אין בזה משום הפרת חוקי הכותל.

יום שלישי, ב איר [22.4.47]

כפי שאמרו לי שוחררה הצעירה שנעצרה בכותל אתמול ונשלחה הביתה.

236. את החוטים היו חותכים לחתיכות קצרות והיו שולחים אותם ליהודי התפוצות לשם רפוי וסגולה לחולים.

יום השבת, כז איר [17.5.47]

השבת, שבת מברכים החודש, התפלל ובקר בכותל קהל יותר גדול מכפי הרגיל ביום שבת אחר.

במשך יום השבת התפלל ובקר קהל של קרוב לאלפים איש.

קצין העיר העתיקה הבריטי מר סמאטס בקר היום בכותל.

ב״ה יום שני, כט איר תשז [19.5.1947]

כחמש מאות איש התפללו ובקרו היום על יד הכותל והתפללו תפלת יום כפור קטן כנהוג להתפלל בכל ערב ראש חודש.

בקרתי את קצין העיר העתיקה מר סמאטס במשרדו בקשר עם הסדרים ושעות התפלה בחג השבועות. הדגשתי בפני הקצין, שכל שלשת השוטרים היהודיים התורניים בכותל קבלו את חופשתם השנתית באחד לחודש ובמקומם באו שוטרים ערביים. הדגשתי בפניו כי אין לי כלום נגד שוטר ערבי וכי כל השוטרים בלי הבדל גזע הם בשבילי שוים, אולם, צריך לציין כי אין השוטר הערבי יכול להבין בשום אופן את המתפלל והמבקר היהודי בכותל באותה המדה שהשוטר היהודי מבין אותו ולכן צריך להיות בשרות בכותל שוטר יהודי. הקצין מר סמאטס אמר לי כי דברי נכונים והמשטרה באמת מסדרת כך: לחצר המקדש [237] היא שולחת שוטרים ערביים ועל יד הקבר [238] שוטרים נוצריים ועל יד הכותל ישנם תמיד שוטרים יהודיים, אולם המשטרה נתקלת בקשים, כי אין די שוטרים יהודיים. הוא נתן בכונה לכל שלשת השוטרים היהודיים את חופשתם בבת אחת, כי בתקופה זו אין הרבה מבקרים יהודיים בכותל, ובסימם את חופשתם יהיו פנויים מיד לשרות בכותל.

יום ראשון, ו סיון, חג השבועות [25.5.47]

בליל חג השבועות התפללו תפלת ערבית של חג על יד הכותל מאנשי העיר העתיקה ואחדים מחוץ לעיר העתיקה.

עם השכמת הבוקר בשעה 4 התחילו חמשה מניינים בתפלת שחרית. קראו בתורה ברחבת הכותל. עשר פעמים קראו בתורה. הרבה מניינים התפללו תפלת מוסף בלבד. תפלת המוסף נמשכה עד הצהרים ומיד התחילו בתפלת מנחה, שנמשכה עד הלילה.

קהל עצום זרם במשך היום אל הכותל. היו שעות שהדוחק בכותל היה גדול מאוד. יש לשער כי במשך כל היום התפללו ובקרו על יד הכותל כשלשים אלף איש.

בין המתפללים על יד הכותל: האדמו״ר מקרלין, שבא להתפלל עם מאות מחסידיו, שעלו לרגל מכל הארץ, האדמו״רים מבילא, ויזניץ [239], באבוב [240] ועוד,

237. הכונה היא לחצר שבה נמצאים מסגד כפת הסלע ומסגד אל־אקצה.

238. הכונה לקבר ישו הנוצרי.

239. האדמו״ר רבי לייזרל האגר.

240. האדמו״ר ר׳ שלמה הלברשטם.

הרב שכטר[241] הרב הראשי של מדינת אירלנד, הרב נורוק[242] מלאטביה.
השמירה מצד המשטרה היתה מוגברת, כרגיל בכל יום חג. המפקחים בכותל היו קצינים: יהודי, בריטי וערבי, שהתחלפו בשלש משמרות במשך היום. הקצינים היהודיים היו: מר רבינוביץ, פולני ופינקל. הבריטיים היו: מר סמאטס, וואב ואניל. מלבד זה היו בשרות סרג׳נטים בריטיים. שוטרים בריטיים, יהודיים וערביים שמרו בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. יש לציין כי השוטרים היהודיים שעמדו במשמר היו מועטים ביחס ליתר השוטרים. האחראי על כל המשמר והסדרנים בכותל בחג היה הקצין הבריטי לוטננט קורטוויל. הקצינים הערביים היו: מר עסאלי, חאשם ואחמד.
יש לציין בספוק רב כי לא קרה כל דבר במשך החג והכל עבר בסדר גמור על יד הכותל.

ב״ה יום חמישי, י סיון תשז [29.5.1947]
שלשת השוטרים היהודיים הנמצאים בשרות הכותל, שיצאו לפני 25 יום לחופשה, שבו כולם חזרה לעבודה והשמירה בכותל הנה שוב שמירה בריטית-יהודית.

ב״ה יום ראשון, יג סיון תשז [1.6.1947]
הערב בא כבוד קדשו האדמו״ר מגור להתפלל על יד הכותל. הוא בא יחד עם בניו ונכדיו והרבה מחסידיו שלוו אותו בהתרגשות.

יום השבת, יט סיון [7.6.47]
קצין משטרת העיר העתיקה מר סמאטס בא אל הכותל ביחד עם קצין המשטרה מר גוטלט. מר סמאטס הודיעני כי הוא עוזב את משטרת העיר העתיקה וכי מר גוטלט ימלא את מקומו בתור קצין משטרת העיר העתיקה. מר סמאטס הציגני בפני מר גוטלט בתור הרב המפקח על יד הכותל, בא כח המוסדות היהודיים. אני אחלתי למר סמאטס הצלחה בעבודה במקומו החדש שהוא הולך לשם בחיפה, ולמר גוטלט הצלחה בתפקידו כאן בעיר העתיקה. הם שניהם הודו לי ומר גוטלט הבטיחני להתראות בעבודה.

ב״ה יום ששי, כה סיון תשז [13.6.1947]
בין המתפללים היום בכותל האדמו״ר מויזניץ שבא עכשו לארץ.

יום השבת, כו סיון [14.6.47]
בליל השבת התאונן לפני אחד המתפללים הרב יחיאל יהודה שלזינגר מהעיר העתיקה שבבואו אל הכותל ובעברו דרך שער האשפות זרקו עליו פרחחים ערבים אבנים. מסרתי על הקובלנה הזאת לשוטר התורני בכותל. הוא התקשר מיד עם תחנת המשטרה ברחוב היהודים. מהתחנה נשלח מיד נוטר יהודי אל שער האשפות. הקובל הנ״ל נקרא לבוא אל שער האשפות

241. כיום תושב מדינת ישראל.
242. הרב ד״ר מרדכי נורוק, היה שר הדואר במדינת ישראל וחבר הכנסת. היה מראשי המזרחי. לשעבר שר במדינת לאטביה, חבר בפרלמנט הלטבי ורבם הראשי של יהודי לטביה.

כדי להכיר את זורקי האבנים. הוא הצביע על אחדים מהנערים הערביים שנמצאו אז על יד השער. הנערים הכחישו את הדבר. הנוטר גער בהם והזהירם שבמקרה אחר יענשו.

במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל קרוב לאלפים איש.

בין המתפללים האדמו״ר מהלסק שבא השבוע לארץ. בין המבקרים במשך היום פקידים אחדים של ועדת החקירה.

ב״ה יום שלישי, כט סיון תשז, ערב ראש חודש תמוז [17.6.1947]

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כחמש מאות איש.

יום רביעי, א דראש חודש תמוז [18.6.47]

כרגיל בכל ראש חודש באו גם היום להתפלל על יד הכותל הרבה יהודים.

מהבוקר התכוננו בכותל לבקור חברי ועדת החקירה הנמצאת בירושלים. לפני שעה 11 לפני הצהרים סודרה שמירה מצד המשטרה על יד הכותל. סרג׳נט ושני שוטרים בריטיים עמדו בשמירה נוסף על שני השוטרים התורניים. גם קצין משטרת העיר העתיקה מר גוטלט בא לכותל. אחרי זה בא אל הכותל קפטן סיימס מפקח משטרת ירושלים.

בשעה 11.10 לפני הצהרים הגיעו לגג הזאוויה של הכותל חברי ועדת החקירה [243] ופקידיהם, הם שהו חמשה רגעים בגג הזאוויה, אחרי זה באו לרחבת הכותל. מר נתן [244], הרב הצבאי, הציגני לפני המזכירות ואחדים מחברי ועדת החקירה. הם שאלו ממני על מהות התפלה. הסברתי להם שמתפללים כאן תפלות דוד המלך מספר תהלים. הם שהו בכותל כעשרה רגעים. בזמן שהותם בכותל היו כחמשים מתפללים שבאו להתפלל בכותל, כרגיל בכל ראש חודש.

מבין הקהל היו: הרב נתן שבא בשם הועד הלאומי, מר משה פרוש שבא בשם אגודת ישראל, ומר קסוטו מועד הקהלה של ירושלים.

ב״ה יום רביעי, כא תמוז תשז [9.7.1947]

הערב התפללו ראשי הרבנים לארץ ישראל: כבוד הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג שליט״א וכבוד הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט״א — על יד הכותל בקשר עם העדות שיש להם להעיד בפני ועדת החקירה של האו״ם [245] ביום מחר. הם באו בלוית מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר גרינברג.

יום חמישי, כב תמוז [10.7.47]

מנין מיוחד של בני ישיבת שפת אמת של האדמו״ר מגור בא להתפלל על יד הכותל, להצלחת העדות בפני האו״ם של חתן האדמו״ר מגור הרב יצחק מאיר לוין [246].

213. ועדת החקירה של האו״ם לחלוקת ארץ ישראל.

244. הרב שמואל פ. ג. נתן, מנהל מחלקת השרותים בחברה הממשלתית לתירות. לפנים היה רב צבאי של חיל התעופה הבריטי.

245. היהדי בעמדו בפני מאורע חשוב לגביו היה בא לשפוך שיחו ליד הכותל. בעקר היו נוהגים חתנים וכלות בערב חתונתם לעלות מכל ערי ארץ ישראל להתפלל ליד הכותל.

246. הרב יצחק מאיר לוין, מראשי אגודת ישראל העולמית. היה שר הסעד במדינת ישראל.

יום השבת, כד תמוז [12.7.47]
השבת, שבת מברכים החודש, התפלל קהל גדול על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום היה כאלפים איש.

הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר גוטלט בקר בכותל. הוא דבר אתי בדבר יום תשעה באב והסדורים על יד הכותל בליל תשעה באב וביומו. מסרתי לו פרטים בקשר עם התפלות והבקורים בליל תשעה באב וביומו.

ב"ה יום חמישי, כט תמוז תשז, ערב ראש חודש מנחם אב [17.7.1947]
הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר גוטלט בקר בכותל ושח אתי על דבר תשעה באב.

בערב ראש חודש זה לא היה קהל מתפללים ומבקרים על יד הכותל כרגיל בכל יום ערב ראש חודש אחר, כנראה מסבת המצב.

יום ששי, ראש חודש מנחם אב [18.7.47]
הערב בקרו בכותל כושים בפטיסטים מאמריקה, כששים איש. כולם היו חבושי כובעים העמדו בנמוס רב על יד הכותל.

יום השבת, ב מנחם אב [19.7.47]
הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר גוטלט בקר בכותל.
אחר הצהרים היתה רחבת הכותל כמעט ריקה מאנשים מתפללים ומבקרים.

ב"ה יום ראשון, ג מנחם אב תשז [20.7.1947]
בקרתי במשרדי מושל המחוז את קצין המחוז מר סילבר בקשר עם תפלות ליל תשעה באב ויומו על יד הכותל. בשיחה אמר לי מר סילבר כי לא יעמדו בתשעה באב מתרסים בדרך אל הכותל. הודיתי לו מאד על זה.

בקרתי את הקצין הבריטי של משטרת העיר העתיקה מר גוטלט בקשר עם שעות התפלה והסדרים בתשעה באב.

יום חמישי, ז מנחם אב [24.7.47]
כבוד האדמו"ר מביאלה־אוזירוב שבא זה עתה לארץ ישראל התפלל היום לפני הצהרים בכותל.

יום השבת, ט מנחם אב [26.7.47]
השבת התפלל ובקר בכותל קהל יותר גדול מכפי הרגיל בכל יום שבת רגיל. מספר המתפללים והמבקרים הגיע בערך לאלף וחמש מאות איש.

ב"ה יום ראשון, י מנחם אב תשז, תענית נדחה [27.7.1947]
במוצאי שבת, בליל התענית, התחלנו בתפלת ערבית בשעה 7.15 בלילה. אמרתי את מגלת איכה וסדר קינות לפני הקהל. הקהל היה הפעם מצומצם מאד מסבת המצב המיוחד והבקור הרגיל בכל ליל תשעה באב לא התקים. אנשים מועטים שנשארו ללון בעיר העתיקה בקרו בכותל. במשך הלילה התפללו אנשים מועטים תפלת חצות בכותל.

עם כל זה התקים משמר מוגבר של המשטרה ברחבה ובדרך אל הכותל בערב תשעה באב.

בבוקר התחיל המנין הראשון להתפלל בשעה 4.30 תפלת ותיקין. תפלת שחרית ואמירת קינות נמשכו עד הצהרים.

אחר הצהרים התפללו תפלת מנחה שנמשכה עד שקיעת השמש. קהל חשוב התפלל ובקר במשך היום בכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לשבעת אלפים איש.

בין המתפללים והמבקרים במשך היום כבוד האדמו"ר ממודניץ [247], הרבנים החשובים: טלושקין [248], ישר [249], מורגנשטרן, הרמן, ליפשיץ, מרגליות [250], אלה כולם מארצות הברית שבאו לשם בקור בארץ, והאדונים: מר ישראל גולדשטין [251], ראש המגבית המאוחדת בארצות הברית, מר יצחק ריבקינד [252] ועוד.

כמו בכל שנה סדרה המשטרה משמר מוגבר ברחבה ובדרך אל הכותל. כארבעים שוטרים ונוטרים בריטיים, יהודים וערביים עמדו על המשמר, בתוך זה 15 שוטרים תלמידי בית הספר לשוטרים עם מפקדם מר תבורי [253]. הקציני האחראים בכותל: לוטננט לנגר, לוטננט רבינוביץ ומר פולני. במשמר האחרון היו אחראים הקצינים מר גוטלט, פולני ועסאלי. מג'ור סיימס מפקח משטרת ירושלים בקר פעמים אחדות בכותל במשך היום.

ד"ר מזל, בשם ועד העיר העתיקה, היה בכותל לשם הגשת עזרה ראשונה, אולם לא קרו מקרים מיוחדים.

קציני המחוז מר סילבר ומר כספי [253*] בקרו בכותל בליל תשעה באב בשעת התפלה.

בשעה 7.15 במוצאי התענית התפלל מנין מצומצם תפלת ערבית וקדש את הלבנה.

יש לציין בספוק רב כי ליל התענית ויומה עבר בשקט ובסדר גמור על יד הכותל.

תוספת ליומן מיום התענית: ליל תשעה באב ויומו

כנהוג בכל ליל תשעה באב אומרים היהודים על יד הכותל: איכה וסדר קינות. מכיון שאין רחבת הכותל מוארת ואין קהל המתפללים יודע לאמר בעל פה איכה, מביאים אתם אחדים מהקהל נרות להאיר כדי שיוכלו לקרוא

247. האדמו"ר רבי שאול אליעזר ידידיה טויב, כונה בשם הרבי המגען.

248. הרב ניסן טלושקין, מראשי חסידי חב"ד ויקיריה בארצות הברית.

249. הרב משה ישר, מראשי רבני אגודת ישראל בארצות הברית.

250. הרב יוסף מאיר מרגליות, היה מראשי הסתדרות „המזרחי הצעיר הארץ ישראלי".

251. ד"ר ישראל גולדשטין, יושב ראש קרן היסוד בארץ ויושב ראש ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים.

252. מר יצחק ריבקינד, לשעבר מראשי „המזרחי הצעיר הארץ ישראלי". מר ריבקינד הנו אחד החוקרים המובהקים בשדה הביבליוגרפיה. כיום בארצות הברית.

253. מר חיים תבורי, כיום מפקד נפת הנגב בדרגת סגן ניצב.

253*. מר אבשלום כספי, כיום סגן קונסול ישראל בלוס־אנג'לס ארה"ב.

מתוך הספר. יש להדגיש כי אין בחקת הכותל כל אסור נגד שמוש בנרות בליל תשעה באב או בלילה אחר על יד הכותל. וצריך לציין כי הרבה פעמים מחו השכנים המערבים שעל יד הכותל על ידי ראשיהם נגד שמוש היהודים בנרות בליל תשעה באב על יד הכותל.

בליל תענית זה נשנה אותו הדבר. מוכתר השכונה המערבית שבסביבת הכותל פנה אל הסרג׳נט הבריטי של משטרת העיר העתיקה, שעמד במשמר על יד הכותל, בקובלנה נגד זה שהיהודים משתמשים בנרות בליל התענית. הסרג׳נט פנה בשאלה אל מר וינגרטן שעמד כביכול במשמר על יד המשטרה ברחבת הכותל, והוא אמר לו כי אין כל אסור להשתמש בנרות בליל תשעה באב. על יסוד זה ענה הסרג׳נט למוכתר הערבי שהוא יכול להגיש נגדו קובלנה לממשלה אם רצונו בכך. המוכתר הלך לו ברוגז ואחר זמן קצר בא אחד מהשיכים של השכונה אל הכותל ופנה בכעס אל המשטרה על זה שהיא מרשה להשתמש באור ברחבת הכותל. גם הוא לא נענה.

כיון שנוכחתי שאין קהל של מתפללים בכותל ורק שנים שלשה נמצאים והם משתמשים בנרות וחששתי שלא יתהוה איזה דבר מצד השכנים בקשתי מהם שיכבו את האור שלהם ונשמעו לי. אחר זה פיסתי את המוכתר והשכנים והבטיחו לי יחסי שכנות טובה.

למחרתו מסר לי מר וינגרטן כי טלפנו לו שהערבים השכנים פנו לממשלה בקובלנה נגד הסרג׳נט הבריטי ובקש ממני שאעיד לטובת הסרג׳נט שאין אסור בשמוש של אור. הוא אמר לי כי גם הוא יעיד בדבר.

אחר הצהרים חפץ אחד ממבקרי הכותל לצלם ברחבת הכותל. הסרג׳נט הבריטי התורני פנה למר וינגרטן שעמד כביכול במשמר מהבוקר על יד המשטרה בכותל — בשאלה אם אין אסור לצלם היום והוא פסק לו שאסור לצלם. עלי לציין כי מכיון שאין אסור לצלם בתשעה באב על יד הכותל אמרתי אחר כך ליהודי המבקר הנ״ל שאם הוא חפץ יוכל לצלם והוא צלם.

עלי לציין בדרך כלל כי מר וינגרטן[254] הנ״ל היה במשמר בלילה וביום והוא דחק עצמו לקבל את פני הבאים מהמשטרה ומהקהל החשוב והוא הופיע שמה כמו בא כוחם הרשמי של היהודים בכותל.

עלי לציין כי בצורה כזאת נמצאתי מגוחך מאד בעיני המשטרה בתור פרט ובתור בא כח הרבנים הראשיים והמוסדות שלנו בכותל. אני מוסר את הדברים כמו שהם כדי שהדבר יתוקן בפעם אחרת ושהמשטרה והשלטונות ידעו כי יש בא כח רשמי אחד וכי רק הוא המופיע בכותל בתור בא כח היהודים על יד הכותל.

254. זו לא היתה הפעם הראשונה שמר וינגרטן נסה להעמיד עצמו בתור בא כח היהודים ליד הכותל. גם בשנת תשג קרה כדבר הזה, ואז קבל מר וינגרטן מכתב ממזכיר הרבנות הראשית הרב ש. יבר (שזורי), שבו הוא „נקרא לסדר" ומוזהר לשים לבו לכך שהרב יצחק אורנשטין הוא בא כח המוסמך ליד הכותל המערבי.

אף הפעם הועמד מר וינגרטן במקומו הנכון על ידי הועד הלאומי והפסיק לחלוטין להתערב בעניני הכותל המערבי.

יום השבת, טז מנחם אב [2.8.47]

השבת התפללו ובקרו אורחים רבים וחשובים מהגולה, כעשרים איש מאלה שבאו לכנוס המורים באוניברסיטה הירושלמית, ביניהם: פרופ׳ ישראל זאב סלוטקי[255] ממנצ׳סטר, פרופ׳ שמואל קלמן מירסקי[256] מניו־יורק ועוד. כמו כן בקרו הרב יוסף גבריאלי[257], נשיא הסתדרות בני ארץ ישראל בארצות הברית, מר מנישויץ מהפירמה הידועה של מצות מנישויץ בסינסינטי ועוד.

קצין משטרת העיר העתיקה מר גוטלט בקר בכותל ודבר אתי על דבר החגים הבאים בחודש תשרי.

ב״ה יום שני, יח מנחם אב תשז [4.8.1947]

בין המתפללים היום בכותל: הרב יצחק מאיר לוין מראשי אגודת ישראל העולמית והרב הגדול רבי יחיאל מיכל חרלף[258], סגן נשיא אגודת הרבנים בארצות הברית.

יום השבת, כג מנחם אב, שבת מברכים חודש אלול [9.8.47]

השבת היה קהל גדול של מתפללים ומבקרים על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע ליותר מאלפים איש.

בין המתפללים והמבקרים הרב הימן מניו־יורק שבא אל הכותל בלוית הרב יעקב הרצוג[259] בנו של הרב הראשי לארץ ישראל, מר פינקלשטין מפרס מבאי הכנוס ועוד.

ב״ה יום שני, כה מנחם אב תשז [11.8.1947]

בין המבקרים והמתפללים היום בכותל: הרב ניישטט מקרוקא וקבוצת אורחות מאמריקה שבאו בלוית מרת ינאית־בן צבי[260].

יום חמישי, כח מנחם אב, ערב ראש חודש אלול [14.8.47]

מהבוקר התחיל לנהור קהל מתפללים אצל הכותל. במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כשלשת אלפים איש, רובם מעדות המזרח.

יום ששי, כט מנחם אב [15.8.47]

לפני הצהרים בקר פעמים מפקח משטרת ירושלים מג׳ור סיימס.

255. פרופ׳ ישראל ז. סלוטקי, יליד הארץ, בנו של ר׳ משה סלוטקי בעל ספר „נר משה״ (ירושלים תרמ״ב).

256. הרב פרופ׳ שמואל ק. מירסקי, עורך השנתון „סורא״ ועורך הרבעון החשוב „תלפיות״.

257. הרב יוסף גבריאלי, יליד הארץ, ממשפחת רלב״ג המפורסמת. עתה הוא רב בבת ים.

258. הרב יחיאל מיכל חרלף, רב ואב בית דין בברונקס, ניו־יורק, סגן נשיא אגודת הרבנים בארצות הברית, ונשיא בית היתומות בירושלים.

259. הרב ד״ר יעקב הרצוג, היה ציר בשגרירות ישראל בארצות הברית וסגן מנהל כללי במשרד החוץ. כיום מנהל משרד ראש הממשלה ויועץ מיוחד לראש הממשלה.

260. הגברת דחל ינאית בן־צבי, רעית נשיאה השני של מדינת ישראל מר יצחק בן־צבי ז״ל. הוסמכה לאגרונום. לשעבר חברת „השומר״ וחברת מפקדת ההגנה. פעילה בארגון הפועלות. יסדה את משק הפועלות וחוות הלמוד בתלפיות שהחזיר את הגרעין לבית הספר החקלאי בעין כרם. פרסמה שני ספרים, האחד ספר זכרונות בשם „אנו עולים״ והשני „מסע לפטרה״.

מסבת השמועות והמאורעות בתל־אביב[261] פחד הקהל כנראה לבוא לכותל. אחר הצהרים היה קהל מועט בכותל.

יום השבת, ראשון לראש חודש אלול [16.8.47]

בליל השבת התפללנו כנהוג תפלות מנחה, קבלת שבת וערבית על יד הכותל. המתפללים היו רק מאנשי העיר העתיקה.

בבוקר התחלנו בתפלה בשעה יותר מאוחרת מאשר בכל יום שבת רגיל, כיון שלא היה קהל מתפללים כרגיל, כנראה מסבת המאורעות בתל אביב. אחרי כן היו מניינים אחדים שהתפללו תפלות שחרית ומוסף.

בשעה 10.30 לפני הצהרים אמרו לי שכדאי שהמתפללים והמבקרים ילכו הביתה ובהתאם לכך אמרתי לקהל וכולם התפזרו. באותה שעה סגרה המשטרה את השער העליון של הזאוויה הימנית של רחבת הכותל והעמדו משמרות של שוטרים בדרך אל הכותל.

אחר הצהרים בא קהל קטן מאד של מתפללים ומבקרים בכותל.

מסרו לי כי אחר הצהרים בקר בכותל מושל מחוז ירושלים שבא בלוית מפקח משטרת ירושלים מג׳ור בורן. בערב בקר בכותל מפקח משטרת ירושלים מג׳ור סיימס שבא בלוית קצין משטרת העיר העתיקה מר עסאלי.

ב״ה יום ראשון, ב דראש חודש אלול תשז [17.8.1947]

קהל קטן מאד בא להתפלל ולבקר היום בראש חודש על יד הכותל.

בערב בקר בכותל מפקח משטרת ירושלים מג׳ור סיימס.

יום שני, ב אלול [18.8.47]

היום בקר בכותל משמר מיוחד של קצין ושלשה שוטרים צבאיים.

יום השבת, ז אלול [23.8.47]

השבת התפללו ובקרו בכותל כרגיל בכל יום שבת אחר. בין המתפללים הרב גוטמן מבוסטון — ארצות הברית.

ב״ה יום שני, ט אלול תשז [25.8.1947]

היום — יום הצום[262] שהוכרז מטעם הרבנים והועד הלאומי — שלחה המשטרה אל הכותל משמר מוגבר של קציני ושוטרים לרחבת הכותל.

במשך היום היו במשמר ארבעה קציני יהודים שעמדו במשמר ברחבת הכותל, חליפות במשך היום. הקציני היו: מר הודיס, מנהל משטרת מחנה יהודה, מר וילנר מהמשטרה הפלילית, מר פינקל מהמשטרה המרכזית ומר פולני, מנהל תחנת משטרת מאה שערים. שוטרים יהודיים, בריטיים וערביים עמדו במשך היום במשמר ברחבת הכותל.

261. השמועות היו בקשר להתקפת פורעים ערבים ורציחת יהודים בגן הוואוי ליד נחל הירקון. הועד הלאומי פרסם הודעה בכותרת „אל בהלה אל שאננות", שבה הוא קורא לשקט ומזהיר מלהגרר אחרי הפורעים הערביים.

262. הצום הוכרז לאות הזדהות עם מעפילי אנית „יציאת אירופה 1947 (אקסודוס)".

קצין משטרת העיר העתיקה הקציון הבריטי מר גוטלט בקר במשך היום פעמים אחדות בכותל. לא בא קהל גדול במשך היום. לרגל הצום התפלל הקהל כל אחד ואחד בבית הכנסת אשר בשכונתו.

יום השבת, כא אלול [6.9.47]

השבת היה קהל מתפללים ומבקרים בכותל יותר מכפי הרגיל בשבת אחרת. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע לאלפים איש.

בין המתפללים הרב דוד דוקח מניו־יורק, הרב אלעזר נוביק[263] מראשי המזרחי בושינגטון, והרב יוסף מאיר מרגלית מניו־יורק.

קצין משטרת העיר העתיקה הקציון הבריטי מר גוטלט בקר בכותל. הוא דיבר אתי בקשר עם החגים הקרובים והסדורים בכותל.

ב״ה יום שני, כג אלול תשז [8.9.1947]

בקרתי במשרדי קציני המחוז בקשר עם החגים הקרובים. כמו כן בקרתי את קצין משטרת העיר העתיקה מר גוטלט בקשר עם זה. מר גוטלט אמר לי כי מפקח משטרת ירושלים מג׳ור סיימס הביע את דעתו כי בימי החגים יעמדו ברחבת הכותל שוטרים יהודים. הודיתי על הדבר הזה.

יום השבת, כח אלול [13.9.47]

השבת היה קהל רב של מתפללים ומבקרים על יד הכותל, המספר הגיע בערך לשלשת אלפים איש, ביניהם הרבה אורחים מבעלי תעשיה חשובים בארצות הברית, ביניהם מר גרינבום בעל תעשיה גדול בארה״ב.

קצין המחוז ד״ר ברגמן הודיעני כי מושל מחוז ירושלים יבקר בקור של חג ביום ראשון של ראש השנה בכותל.

ב״ה יום ראשון, כט אלול תשז, ערב ראש השנה [14.9.1947]

מהבוקר התחיל הקהל לנהור אל הכותל להתפלל. מספר המבקרים והמתפללים במשך היום הגיע בערך לחמשת אלפים איש.

כבוד האדמו״ר מסטולין התפלל בבוקר בלוית הרבה מחסידיו.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל התפלל תפלת מנחה. הוא בא בלוית מר מנשה לוי מנהל תחנת משטרת רחוב היהודים.

משעה ארבע אחר הצהרים הציבה המשטרה משמר מוגבר ברחבה ובדרך אל הכותל בפקוח קציונים, כרגיל בכל ערב חג.

263. הרב נוביק, שמש כמוכירו של הרב י. ל. המכון מימון ז״ל. כיום מראשי מוסד הרב קוק.

ב"ה

סקירה שנתית [264]

(שנת תשז)

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל המערבי

א. בקורים.

1. בקורים בצבור:

כרגיל בכל ימי חגים מבקרים בכותל בקור כבוד של חג מושל מחוז ירושלים וקצין המחוז, וכמו כן מבקרים בכל יום חג ומאורע כללי מפקד משטרת מחוז ירושלים וקציני משטרה גבוהים.

הבקור הצבורי הכללי הקבוע מהרבה שנים הוא ליל תשעה באב שאז מבקר בעקר המון נוער.

יש לציין כי זו השנה השניה שלא התקים בליל תשעה באב הבקור הצבורי הזה מסבת העוצר שחל בליל זה.

ארגוני נוער מכל החוגים וכן בתי ספר שלמים וחלקיים על מוריהם ותלמידיהם מבקרים כמעט בכל ימי חופש ובמקרים מיוחדים. בשבתות וימי חג מבקר הנוער בהמונים.

2. בקורי אישים:

הרבנים הראשיים לארץ ישראל ויתר ערי ארץ ישראל ומושבותיה, ראשי המוסדות והישובים מכל הארץ, מבקרים תמיד בכל ימי חג.

מבין ראשי השלטון בארץ ישראל וראשי חוגים גבוהים מחוץ לארץ יש לציין השנה את בקורי המזכיר הראשי לארץ ישראל מר גרני, שר החוץ של ממשלת נורוגיה מר לנגה, חברי ועדת החקירה לארץ ישראל של האומות המאוחדות ופקידיהם מחוגי הממשלה הבריטית בלונדון.

מבין אורחים רבים מהגולה יש לציין את בקורי הרבנים טלושקין, חרלף, ישר, מורגנשטרן, שפירא, ליפשיץ, הרמן, מרגליות, רוקח, גוטמן, מירסקי, היימן, נוביק, גבריאלי — מארצות הברית, הרב פרידמן — מאוסטרליה, הרב שכטר — מאירלנד, פרופ' סלוטקי — מאנגליה, מר ישראל גולדשטין ראש המגבית המאוחדת בארצות הברית, מר ריבקינד ועוד כמה מבעלי תעשיה מאמריקה.

מבין האדמו"רים בארץ בקרו: האדמו"ר מגור, מבלז, ויזניץ, לילוב, סטולין, ביאלא־אוזירוב, סדיגורה־פשמישל, מודזיץ ועוד.

ב. מספר המתפללים והמבקרים.

בימי ראש השנה תשז	התפללו ובקרו בכותל כ־15.000	יהודים.
בשבת, ג תשרי	" " " כ־4.000	"

264. המאורעות והאישים הנזכרים בסקירה זו לווו הערות כל אחד ואחד במקומו בשנת הסקירה התולפת.

בערב יום הכפורים	התפללו	ובקרו	בכותל	כ־10.000	יהודים.
ביום הכפורים	〃	〃	〃	כ־10.000	〃
בימי חג הסוכות	〃	〃	〃	כ־38.000	〃
בשמחת תורה	〃	〃	〃	כ־5.000	〃
בשבת, כד מרחשון	〃	〃	〃	כ־2.000	〃
בשבת, ערב ראש חודש כסלו	〃	〃	〃	כ־3.000	〃
בשבת, ז כסלו	〃	〃	〃	כ־1.500	〃
בשבת, כח כסלו	〃	〃	〃	כ־2.000	〃
בשבת, ה טבת	〃	〃	〃	כ־1.000	〃
בשבת, יב טבת	〃	〃	〃	כ־1.500	〃
בשבת, יט טבת	〃	〃	〃	כ־1.500	〃
בשבת, כו טבת	〃	〃	〃	כ־2.000	〃
בשבת, ד שבט	〃	〃	〃	כ־1.500	〃
ביום יג שבט	〃	〃	〃	כ־1.000	〃
בשבת, כח שבט	〃	〃	〃	כ־3.000	〃
בשבת, ט אדר	〃	〃	〃	כ־1.500	〃
בשבת, כג אדר	〃	〃	〃	כ־1.000	〃
בערב ראש חודש ניסן	〃	〃	〃	כ־4.000	〃
בשבת, ראש חודש ניסן	〃	〃	〃	כ־3.000	〃
בערב פסח וימי הפסח	〃	〃	〃	כ־52.500	〃
בשבת, כז אייר	〃	〃	〃	כ־2.000	〃
בערב ראש חודש סיון	〃	〃	〃	כ־500	〃
בחג השבועות	〃	〃	〃	כ־30.000	〃
בערב ראש חודש תמוז	〃	〃	〃	כ־500	〃
בשבת, ט מנחם אב	〃	〃	〃	כ־1.500	〃
ביום הצום, י מנחם אב	〃	〃	〃	כ־7.000	〃
בשבת, כו מנחם אב	〃	〃	〃	כ־2.000	〃
בשבת, כא אלול	〃	〃	〃	כ־2.000	〃
בשבת, כח אלול	〃	〃	〃	כ־3.000	〃
בערב ראש השנה תשח	〃	〃	〃	כ־5.000	〃
סך הכל	התפללו	ובקרו	בכותל	כ־220.000	יהודים.

נוסף על זה, בכל שבת רגילה מתפללים ומבקרים כאלף יהודים. נוסיף את מספר השבתות שלא נכנסו במנין הנ"ל,

כ־26.000 יהודים.

כמו כן יש להביא בחשבון כי בימי החול מתפללים ומבקרים בכל שבוע באופן ממוצע כאלפים יהודים, ונקבל

כ־100.000 יהודים.

סך הכל כללי

כ־346.000 יהודים.

לפי מנין זה יוצא כי בשנת תשז התפללו ובקרו על יד הכותל כשלש מאות אלף וארבעים וששת אלפים יהודים — כן ירבו.

יש לציין כי בשנה החולפת, שנת תשו, התפללו ובקרו במשך השנה על יד הכותל 370.500 איש. כלומר יתרה של 24.500 איש. הסבה לזה היא כי במשך השנה היו הרבה ימי עוצר והפרעות שמנעו מללכת אל הכותל.

ג. הפרעות בתפלה.

יש לציין בספוק רב כי השנה לא היו מקרי זריקת אבנים על המתפללים על יד הכותל או הפרעות אחרות ממין זה. קרו מקרי זריקת אבנים על יהודים ההולכים להתפלל לכותל מחוץ לכותל, על יד שער האשפות, על ידי פרחחים ערביים. המשטרה הציבה משמרות נידים של שוטרים בערבים על יד דרך שער האשפות.

ד. המשטרה והכותל.

כנהוג בכל חג ומאורע יוצא מן הכלל מציבה המשטרה שמירה מוגברת בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. בדרך כלל האחראי על עניני הכותל הוא קצין בריטי, מנהל תחנת משטרת העיר העתיקה. בראשית השנה היה הקצין מר קוק עד חודש כסלו, מכסלו עד סיון היה הקצין מר סמאטס ובסוף השנה — הקצין מר גוטלט. בימי חג אחראים על המקום שלשה קצינים, יהודי, בריטי וערבי. האחראי על כולם הוא מפקח משטרת ירושלים. בתחלת השנה היה האחראי מפקח משטרת ירושלים מג'ור בורן ובסוף השנה מפקח משטרת ירושלים מג'ור סיימס.

הקצינים היהודיים שהיו בשרות בכותל בחגים הם: לנגר, רבינוביץ, ברור, פולני, פינקל, הודיס, וילנר וריין. הסרג'נטים: גרינברג ומנשה לוי.

הקצינים הבריטיים: סטיונזון, סקוט, מקניל, קורטוויל, אדוארד, ברוס, אייטש, ברודל.

הקצינים הערביים: עסאלי, ברוטי, תאשם, סעיד, אחמד חליל.

קציני המחוז המתעניינים בעניני הכותל בשם המושל והמבקרים בכל ימי חג וימים מיוחדים היו השנה: ד"ר א. ברגמן, מר ד. סילבר ומר כספי.

ה. יחס המשטרה.

יש לציין גם השנה את היחס הנאה והחיובי של המשטרה לעניני הכותל: היחס הטוב של המשמר התורני בכותל, המורכב משוטרים בריטיים ויהודיים, והיחס הנאה של קציני המשטרה האחראים על עניני הכותל.

ו. הסדר והשקט בכותל.

יש לציין בספוק רב ובשביעת רצון גמורה את הסדר והשקט ששרר במשך השנה על יד הכותל.

הממונה והמפקח על יד הכותל מטעם הרבנים הראשיים ומוסדות היהודים בארץ ישראל הוא: הרב יצחק אביגדור אורנשטין.

מהמתהוה ומתרחש על יד הכותל

ב"ה יום שני, היום הראשון של חג ראש השנה תשח [15.9.1947]

התחלנו בתפלת שחרית בשעה שמונה בבוקר, גם קראנו בתורה ברחבת הכותל. תפלת מוסף לא התפללנו בכותל מסבת תקיעת השופר האסורה בכותל מטעם החוק.

אחר הצהרים חזרנו והתפללנו תפלת מנחה בקהל עצום.

מספר המתפללים והמבקרים במשך היום בכותל הגיע בערך ל ש מ ו נ ת א ל פ י ם א י ש.

גם ביום השני של החג התפלל קהל עצום בכותל. התפללנו תפלת ערבית, שחרית ומנחה, גם קראו בתורה ברחבה.

מספר המתפללים והמבקרים ביום השני של החג הגיע בערך ל ש ב ע ת א ל פ י ם א י ש.

ביום הראשון של החג בשעה 10.30 לפני הצהרים בקרו בכותל בקור רשמי של חג מושל מחוז ירושלים, ממלא מקום המזכיר הראשי של ארץ ישראל ומפקד משטרת מחוז ירושלים, לוטננט־קולונל איטל בלוית קצין המחוז ד"ר ברגמן. קצין המחוז הציגני לפניהם וקבלתי פניהם בשם הרבנים ומוסדות היהודים באחול שנה טובה.

בין המתפללים והמבקרים בערב ראש השנה ושני ימי החג היו הרב קובלסקי, הרב זקס משיקגו, הרב הורביץ, מנהל הרליף בארה"ב, הרב גוטמן מבוסטון ומר קרוזהר, גזבר המזרחי בארצות הברית.

בשני ימי החג היו מקרי התעלפות. ד"ר מזל והאחיות וינגרטן הגישו עזרה ראשונה במקום מטעם ועד העיר העתיקה.

בערב החג אחר הצהרים ובשני ימי החג, מהבוקר עד אחר תפלת ערבית, היה משמר מוגבר של משטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. שוטרים יהודיים ממשטרת הישובים העבריים ומבית הספר לשוטרים ושוטרים בריטיים וערביים עמדו במשמר בדרך לכותל ועל יד רחבת הכותל. בתוך הרחבה היו שוטרים יהודיים. השוטרים היו בפקוח קציני יהודים וערביים שהתחלפו במשמרות. הקציני היהודיים היו: מר פולני, הודיס, פינקל, וילנר וריין. הקציני הערביים היו: מר עסאלי, מוסטפה, נג'יב ועלי. האחראי על המשמרות והסדרים בכותל במשך ימי החג היה הקצין הבריטי מר סמאטס שהובא לשם זה מחיפה. מפקח משטרת ירושלים מג'ור סיימס בקר פעמים אחדות בימי החג על יד הכותל.

יש לציין בספוק כי ערב החג ושני ימי החג עברו בכותל בשקט ובסדר גמור. הודיתי בסוף החג לקצין הבריטי מר סמאטס על המשמרות והסדר בימי החג.

ב"ה יום חמישי, ד תשרי תשח [18.9.1947]

בקרתי את קצין המחוז ד"ר א. ברגמן בקשר עם יום הכפורים על יד הכותל.

כמו כן בקרתי את הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סמאטס בקשר עם כך.

יום השבת, ו תשרי [20.9.47]
קהל חשוב התפלל ובקר על יד הכותל. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום הגיע בערך לאלפים איש.

ב"ה יום ראשון, ז תשרי תשח [21.9.1947]
כאלף איש התפללו ובקרו במשך היום על יד הכותל.

יום שני, ח תשרי [22.9.47]
כאלפים איש התפללו ובקרו במשך היום על יד הכותל. בין המתפללים מר ויליאמס[265] מלונדון בעל בנק בריטניה ארץ ישראל.

יום שלישי, ט תשרי, ערב יום הכפורים [23.9.47]
מהשכמת הבוקר התחיל קהל גדול לנהור אל הכותל. בשעת הצהרים היתה צפיפות גדולה מאד. הדוחק ברחבת הכותל היה עד שעה ארבע אחר הצהרים.
בשעה ארבע אחר הצהרים הגיע מספר מוגבר של שוטרים בריטיים ויהודיים ממשטרת הישובים העבריים ומבתי הספר של המשטרה. שני קציניים, קצין יהודי וקצין ערבי, פקחו על הסדר. האחראי הראשי על הסדר היה הקצין הבריטי של העיר העתיקה מר סמאטס. משמרות המשטרה עמדו בדרך אל הכותל וברחבת הכותל.
מספר המתפללים והמבקרים במשך היום בכותל הגיע בערך לתשעת אלפים איש.

יום רביעי, עשרה בתשרי, יום הכפורים [24.9.47]
בליל יום הכפורים התפללנו תפלת כל נדרי, גם תפלת ערבית של החג על יד הכותל.
בבוקר התחלנו בתפלה בשעה שמונה. התפלל גם מנין מיוחד של ספרדים ועדות המזרח. התפללו כל תפלות היום וגם קראו בתורה ברחבת הכותל. בתפלות השונות של היום התחלפו המתפללים.
במשך היום התפלל קהל גדול וחשוב. מספר המתפללים הגיע בערך לשנים עשר אלף איש.
מהבוקר ועד סוף התפלה בערב היה משמר מוגבר של המשטרה בדרך אל הכותל וברחבת הכותל בפקוח זוג קציניים, אחד יהודי ואחד ערבי. הקציניים היהודיים שנתחלפו במשך החג היו: מר פולני, וילנר, ריין ופינקל. הקציניים הערביים היו: מר עסאלי, בדר וגג'יב. האחראי על הסדר היה הקצין הבריטי מר סמאטס. פעמים אחדות במשך החג בקר מפקח משטרת ירושלים מג'ור סיימס. השוטרים היהודיים היו ממשטרת הישובים העבריים ובית הספר לשוטרים.

265. מר נחום ויליאמס, כיום תושב ירושלים. הוא גם את' הבעלים של יקבי „אליעז" בבנימינה.

תפלת נעילה התחלנו בשעה 4.45. בערב נתמלאה רחבת הכותל בהמון רב של נוער. כנהוג בשנים האחרונות הגבירה המשטרה את המשמרות בתפלה זו. מפקח משטרת ירושלים מג'ור סיימס עמד בכותל בכל זמן התפלה. כמו כן עמד בכותל בכל זמן תפלת נעילה קצין מחוז ירושלים ד"ר ברגמן. היה נוכח גם פקיד ממשלתי מלשכת המודיעין ובאי כח עתונים שונים.

השוטרים הבריטיים נכנסו לרחבת הכותל לפני סוף התפלה. בשעה שמנין האשכנזים עמד בתפלת חזרת הש"ץ לפני ברכת כהנים נשמעה תקיעת שופר מהמנין של הספרדים שכבר גמרו את התפלה. התקיעה היתה לפני הזמן המותר לתקיעה. מיד נכנסו השוטרים בין הקהל ותפסו את התוקע עם השופר ביד, צעיר בשם משה נימן. כרגיל בכל שנה התלו הצעירים בשירת התקוה ובשיר יבנה הגליל, ומחאו כף. כפי שנמסר לי אסרה המשטרה תשעה צעירים. אחד הצעירים נפצע באלה שקבל בראשו על ידי אחד השוטרים.

למרות המהומה שקמה גמר מנין האשכנזים את תפלת נעילה ותפלת ערבית של מוצאי החג.

יש לציין כי מפקח משטרת ירושלים מר סיימס התנהג יפה בשעת המהומה. הוא עצר בעד השוטרים והקל על המתיחות שנוצרה.

מחוץ לאינצידנט של תקיעת השופר עברו שני הימים ערב יום הכפורים ויומו בכותל בשקט ובסדר גמור.

היו מקרי התעלפות בשני הימים. ד"ר מזל רופא ועד העיר העתיקה וד"ר ברקוביץ רופא הקליניקה של הדסה הגישו עזרה ראשונה לנצרכים.

ב"ה יום ששי, יב תשרי תשת [26.9.1947]

בקרתי את קצין מחוז ירושלים ד"ר א. ברגמן בקשר עם החגים הקרובים והסדורים ליד הכותל.

כמו כן בקרתי את ממלא מקום קצין העיר העתיקה מר מקוזי בקשר עם הנ"ל.

יום שני, טו תשרי, ראשון לחג הסוכות [29.9.47]

בליל החג התפלל מנין מצומצם מאנשי העיר העתיקה את תפלת ערבית של החג.

בשעה שש בבוקר התחילו בתפלה. תפלת שחרית ומוסף נמשכה עד הצהרים. מהצהרים התחילו בתפלת מנחה שנמשכה עד הלילה. קראו בתורה ברחבת הכותל. שבעה מניגים קראו בתורה על יד הכותל.

במשך היום התפללו ובקרו בכותל יותר משנים עשר אלף איש.

קצין המחוז ד"ר א. ברגמן בקר בקור של חג בשם המושל.

המשטרה סדרה משמר חזק של שוטרים בריטיים בדרך אל הכותל וברחבת הכותל. היו גם שוטרים ערביים במשמרות. לא היה שום שוטר יהודי.

המשמר בכותל היה בפקודתו של זוג קצינים יהודי וערבי, שהתחלף בשלש משמרות במשך היום, וסרג'נטים בריטיים.

הקצינים היהודיים היו: מר פינקל, וילנר והודיס. הקצינים הערביים היו: מר עסאלי, בדר ונג'יב.

היו מקרי התעלפות, ביניהם מקרה קשה מאד של אחד המתפללים שקבל התקפת לב והרופאים מזל וברקוביץ, מטעם ועד העיר העתיקה, טפלו בהם.

ב"ה יום שלישי, טז תשרי תשח [30.9.1947]
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כארבעת אלפים איש.

יום רביעי, יז תשרי [1.10.47]
במשך היום התפללו ובקרו כששת אלפים איש. בין המתפללים האדמו"ר ממודזיץ.

אמרתי למר יצחק בן־צבי נשיא הועד הלאומי לכנסת ישראל על הבנין שמתחילים לבנות בכניסה לדרך החדשה של הכותל ושכפי השמועה ישמש הבנין הזה לבית קפה ובר ערבי ושזה יהיה גורם למכשולים ליהודים ההולכים בדרך זו להתפלל ולבקר בכותל.

יום חמישי, יח תשרי [2.10.47]
במשך היום התפללו ובקרו בכותל כארבעת אלפים איש.
התקשרתי עם ממלא מקום קצין העיר העתיקה מר מקוזי בדבר סדור שמירה קפדנית בדרך אל הכותל ביום הששי שהוכרז ליום שביתה ערבית. הוא הבטיחני שתהיה שמירה טובה בדרך אל הכותל בכל יום הששי.

יום ששי, יט תשרי [3.10.47]
בשעה עשר לפני הצהרים מסרו לי בבית כי יהודי אחד נפצע בדרך אל הכותל. בקרתי את מנהל תחנת המשטרה ברחוב היהודים מר מנשה לוי והוא אמר לי כי לא נתקבלה כל קובלנה בענין זה בתחנה. לפי בקשתי התקשר עם תחנת הכותל וגם השוטר התורני בכותל אמר לו כי לא ידוע לו מקרה כזה. באותה השעה נמצאו ברחבת הכותל שלשה יהודים. נתברר לי אחר כך כי צעיר אחד מעדות המזרח קבל מכה בחוטמו בדרך אל הכותל בשכונה המערבית שעל יד הכותל. הוא לא הגיש כל קובלנה בפני המשטרה.
במשך כל היום בקרו על יד הכותל אנשים מועטים.

יום השבת, כ תשרי [4.10.47]
במשך היום התפללו ובקרו בכותל יותר משלשת אלפים איש.
בליל שבת התפלל תפלת ערבית מנין מצומצם מאנשי העיר העתיקה, למרות השביתה הערבית[266].

ב"ה יום ראשון, כא תשרי תשח, יום הושענא רבה [5.10.1947]
במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל כשלשת אלפים איש.
כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל התפלל תפלת מנחה על יד הכותל בשעה 1.30 בצהרים. הוא בא יחד עם חכם אליהו פרדס[267] בלוית מנהל תחנת משטרת רחוב היהודים מנשה לוי.

266. הערבים הכריזו על יום זה כ„יום פלשתינה" נגד תכנית החלוקה של ארץ ישראל.
267. הרב אליהו פרדס, רבה של ירושלים. ראה הערה מספר 49.

בשעה שלש ורבע אחר הצהרים התפלל בכותל כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג. הוא בא יחד עם חותנו הרב הילמן ומזכירו.

יום שני, כב תשרי, חג שמחת תורה [6.10.47]

התפללו כל תפלות החג, גם קראו בתורה וערכו הקפות מסביב לבימה בלחן התפלה המסורתית, בלי כל רקודים ושירה, בהתאם לפקודת הנציב.

במשך היום התפללו ובקרו כחמשת אלפים איש.

ד״ר מזל מטעם ועד העיר העתיקה היה כל היום בכותל כדי להגיש עזרה ראשונה לנצרכים. לא היו מקרים מיוחדים.

כנהוג בכל חג הציבה המשטרה משמרות מוגברים בדרך אל הכותל וברחבת הכותל; היו שוטרים יהודים ממשטרת הישובים העברים ביחד עם שוטרים בריטיים בפקוח שני סרג׳נטים בריטיים, וזוג קצינים, אחד יהודי ואחד ערבי שנתחלפו במשך היום בשלש משמרות.

הקצינים היהודיים היו: מר רייז, וילנר והודיס. הערבים: מר עסאלי, בדר ונג׳יב.

בשעת התפלה לפני הצהרים בקרו בכותל קצין מחוז ירושלים מר סילבר ומר אפשטין.

במשך ימי חג הסוכות וחג שמחת תורה בקרו והתפללו על יד הכותל כשלשים ושבעת אלפים איש.

ימי החג עברו בכותל בסדר ובשקט גמור.

יום השבת, כג תשרי [11.10.47]

השבת, שבת מברכים החודש, התפלל ובקר בכותל קהל חשוב. מספר המתפללים והמבקרים במשך היום עלה בערך לאלפים איש.

בשעה 2 אחר הצהרים התחיל לנהור קהל חשוב מחסידי גור ובמשך חצי שעה נתמלאה רחבת הכותל כולה מאנשי חסידי האדמו״ר מגור. הם ערכו תפלה מיוחדת לשלומו של האדמו״ר החולה, ישלח ה׳ את רפואתו.

בכניסה למשתנה הצבורית שעל יד הכותל היו לכלוכי צואה של ילדי השכנים. לפי בקשתי הכריחו השוטרים התורניים את השכנים לנקות את המקום.

ב״ה יום שני, כט תשרי תשח, ערב ראש חודש מרחשון [13.10.1947]

כנהוג התפללו היום יותר אנשים מאשר ביום רגיל. במשך היום התפללו ובקרו כחמש מאות איש, בין המתפללים האדמו״ר מסדיגורה.

ב״ה יום רביעי, ח מרחשון תשח [22.10.1947]

אורחים רבים מארצות הברית בקרו היום בכותל, ביניהם מר שמואל שולזינגר בעל דפוס שולזינגר הגדול בניו־יורק שהדפיס את הש״ס הבבלי ועוד ספרים רבים ואחיו מר שלמה שולזינגר, מנהל המוסד החנוכי „מסד" בניו־יורק.

יום חמישי, ט מרחשון [23.10.47]

גם היום בקרו אורחים חשובים מחוץ לארץ, ביניהם קבוצת יהודים חשובים מדרום אפריקה וביניהם הציר היהודי בפרלמנט בדרום אפריקה.

בערב בקר בכותל מר ואלס[268], מי שהיה סגן הנשיא בארצות הברית. הוא בא בלוית באי כח הסוכנות היהודית.

יום שישי, י מרחשון [24.10.47]

גם היום בקרו אורחים רבים מארצות הברית, ביניהם יש לציין את האדונים: מר טיילור משיקגו[269], מר פליישמן מלוס אנגלס, מר לינטון ומר גרשון מחשובי המזרחי בניו־יורק ומר פינסקי מניו־יורק.

יום השבת, יא מרחשון [25.10.47]

במשך היום התפללו ובקרו כאלף וחמש מאות איש, ביניהם אורחים מחוץ לארץ.

ב"ה יום ראשון, יב מרחשון תשח [26.10.1947]

היום בקרו בכותל הרבה אורחים מארצות הברית, צרפת, הונגריה, וגם אורחים מארץ ישראל.

יום שלישי, יד מרחשון [28.10.47]

היום לפני הצהרים היו בקורים של אורחים רבים מארץ ישראל, מערים ומושבות וקבוצים שונים מחוץ לירושלים.

אחר הצהרים התפלל בכותל האדמו"ר הנודע מבלז בלוית הרבה מחסידיו. האדמו"ר התפלל בעצמו לפני העמוד.

יום רביעי, טו מרחשון [29.10.47]

בבואי אל הכותל מצאתי כי פנת הכניסה אל הכותל מלאה פרש ובני מעים של הכבשים שנשחטו על ידי הערבים השכנים בחג הקרבן שלהם. מסביב נתהוו יבחושים, תולעים וזבובים, העלולים לגרום למחלות. גם ברחבת הכותל לא יכלו לעמוד מפני ריח הסרחון. לבקשתי התקשר השוטר הבריטי התורני עם פקיד עיריית ירושלים ואני מסרתי לו על הזוהמה שבפנת הכניסה לכותל העלולה לגרום למחלת החלי רע לא עלינו. אמרתי לפקיד כי מסבת חג הקרבן הערבי לא באו הזבלים זה שלשה ימים לנקות בסביבת הכותל ועליו לשלוח מיד את מי שהוא לנקות.

התקשרתי שוב עם העיריה והפקיד שנמצא אז במקום הסביר לי כי לשכת הפועלים של העיריה סגורה היום לרגל החג הערבי, אולם הוא מחכה למנהל הלשכה שיבוא מיד והוא ישלח בודאי מי שהוא שינקה את המקום.

268. מר ואלס, מי שהיה סגנו של הנשיא רוזבלט. הוא יסד את המפלגה הפרוגסיבית בארצות הברית.

269. מר מכס טיילור, הוא אחד הנדבנים החשובים מארצות הברית. על שמו קים מרכז לתרבות בשכונת קרית היובל בירושלים.

כיון שהיה חשש סכנה לחכות עד שיבוא מי שהוא מהעיריה לנקות, הכריחו השוטר הבריטי והשוטר היהודי התורניים בכותל לפי בקשתי, את בחורי השכונה שבסביבת הכותל לנקות את המקום.

בהזדמנות זו כדאי להעיר את מוסדותינו כי בחג ערבי הנמשך ארבעה ימים ישתדלו כי העיריה תשלח פועלים יהודים לנקות לפחות את סביבת הכותל, שבאים שם תמיד אנשים להתפלל ולבקר.

יום חמישי, טז מרחשון [30.10.47]

בין המבקרים היום בכותל מר פינרו ציר ברזיליה בבירות עם משפחתו. כמו כן בקרו עתונאים שונים מחוץ לארץ.

בגליון יומני מאתמול נשמטו הידיעות הבאות:

מר יצחק בן־צבי נשיא הועד הלאומי בקר בכותל ביום חג שמחת תורה.

מג'ור בורן מפקח מחוז ירושלים בקר בכותל ביום ששי, יט תשרי, חול המועד סוכות — יום שביתת הערבים.

מג'ור מנספילד מפקח משטרת ירושלים בקר בכותל ביום הנ"ל אחרי בקור מפקח משטרת מחוז ירושלים הנ"ל.

יום השבת, כה מרחשון [8.11.47]

השבת, שבת מברכים החודש, התפללו ובקרו במשך היום כאלף וחמש מאות איש. בקרו הרבה מאד תירים נוצרים מארצות הברית.

ב"ה יום רביעי, כט מרחשון תשח [12.11.1947]

האדמו"ר מקרלין־סטולין הטיל על חסידיו בארץ צום לשלום אחינו בארץ ישראל ובחוץ לארץ ויום תפלה כללי על יד הכותל. בהתאם לכך נתקבצו כל חסידי קרלין־סטולין היום בצהרים על יד הכותל והתפללו בצבור לשלום ישראל בארץ ובגולה.

במשך היום התפללו ובקרו על יד הכותל יותר מחמש מאות איש.

במשך כל השבוע בקרו על יד הכותל הרבה תירים יהודים, רובם מארצות הברית.

יום השבת, ב כסלו [15.11.47]

השבת נערכה תפלה מיוחדת של חסידי מודזיץ להחלמתו של האדמו"ר ממודזיץ.

במשך השבוע בקרו בתי ספר שונים על מוריהם ותלמידיהם על יד הכותל. כמו כן בקרו תירים רבים, בעקר מארצות הברית, ביניהם היו גם יהודים.

יום השבת, ט כסלו [22.11.47]

השבת התפללו ובקרו במשך היום כאלפים איש.

אשה אחת מבין המתפללות התעלפה קשה בזמן התפלה. נתנו לה עזרה ראשונה במקום על ידי השוטרים התורניים בכותל ואחדים מן המתפללים.

ב"ה יום חמישי, י"ד כסלו תשח [27.11.1947]

במשך השבוע בקרו הרבה תירים בכותל, חלק חשוב מהם יהודים. כמו כן היו בקורים מערי ארץ ישראל, מושבות וקבוצים שונים.

יום ששי, ט"ו כסלו [28.11.47]

הרבנות הראשית לארץ ישראל הכריזה על יום זה כיום תפלה[270] על יד הכותל לטובת הקמת המדינה היהודית בארץ ישראל.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א, התפלל בכותל בשעה תשע וחצי לפני הצהרים.

כבוד הרב הראשי לארץ ישראל, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א, התפלל בכותל בשעת הצהרים.

במשך היום היו בכותל נציגי הועד הלאומי והקהלה[270*] וקהל שבא להתפלל על יד הכותל בהתאם להכרזת הרבנות הראשית לארץ ישראל.

יום השבת, ט"ז כסלו [29.11.47]

במשך היום התפללו ובקרו בכותל כאלף וחמש מאות איש. בין המתפללים קבוצות נוער דתיות שבאו להתפלל להצלחת הקמת המדינה היהודית[271] בארץ ישראל.

הקצין הבריטי מר גוטלט קצין העיר העתיקה בקר בכותל לפני הצהרים. מסרתי לו על תפלת הרבנים הראשיים לארץ ישראל בכותל ביום הששי[272].

270. זה היה יום לפני הכרזת חלוקת הארץ על ידי האומות המאוחדות (האו"ם) לשתי מדינות, עברית וערבית.

270*. ועד הקהילה של ירושלים.

271. ביום זה הוכרזה על ידי האו"ם חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות, עברית וערבית.

272. בזה תם זמן הכרתל שנשלח על ידי אבי לועד הלאומי ולאגודת ישראל במשך 18 שנה רצופות כמעט. מכאן ואילך לא יכלו יהודים לבקר בכותל ולהתפלל לידו, עד יום כח באיר תשכז, יום שחרור ירושלים העתיקה על ידי צנחני צבא הגנה לישראל.

ב״ה

המשך יומן הכותל המערבי[1], שנמצא בפנקסו האישי של הרב יצחק אביגדור אורנשטין

יום שלישי, יט כסלו תשח [2.12.1947]

על פי בקשתי טלפן מר בן צבי לקצין גוטלט[2] על דבר שמירת חפצי הכותל וספרי התורה. הוא הבטיחו.

יום השבת, כג כסלו [6.12.47]

אין קדוש[3].

שמו מחסום בדרך אל הכותל. לא היה אף איש.

יום השבת, ל כסלו [13.12.47]

אין תפלה בכותל.

ב״ה יום שני, ב טבת תשח [15.12.1947]

קורפורל תבורי[4] דבר עם הסרג׳נט הבריטי התורני של משטרת העיר העתיקה, והוא מסר לו כי היה על יד הכותל. על פי בקשתי הלך לראות ומצא כי הכל בסדר, בעזרת השם יתברך.

על פי בקשתי טלפן הערב הסרג׳נט התורני למשמר הכותל ואמרו שסגור.

יום השבת, ז טבת [20.12.47]

אין קדוש. אין תפלה בכותל.

יום השבת, יד טבת [27.12.47]

אין קדוש. אין תפלה בכותל.

ב״ה יום חמישי, יט טבת תשח [1.1.1948]

מר מיוחס[5] מסר לי על דבר חדרי בכותל והחפצים שבאלו נשרפו ונשדדו. מסרתי לועד הלאומי לשם ברור.

יום השבת, כא טבת [3.1.48]

אין קדוש. אין תפלה.

ב״ה יום ראשון, כב טבת תשח [4.1.1948]

הרב נתן[6] התקשר עם משמר הכותל ומסרו לו כי הכל בסדר.

יום שלישי, כד טבת [6.1.48]

ד״ר ברגמן קצין המחוז אמר לי כי על יד הכותל הכל בסדר.

1. אבי המשיך לרשום את הדברים הקשורים בכותל בתקופה שהמצב ישתנה לטובה.
2. מר גוטלט היה מפקד משטרת העיר העתיקה.
3. בכל שבת היה מתכנס המנין הראשון שהתפלל ליד הכותל לאחר התפלה בחדרו של אבי ומקדש על היין.
4. ראה בספרו היומן דף 441, הערה 253.
5. מר יעקב רפאל מיוחס, היה שמש הכותל.
6. הרב שמואל נתן, היה איש הקשר בין הועד הלאומי לשלטונות המחוז.

יום השבת, כח טבת [10.1.48]
אין קדוש. אין תפלה.

יום השבת, ו שבט [17.1.48]
אין קדוש. אין תפלה.

יום השבת, יג שבט [24.1.48]
אין קדוש. אין תפלה בכותל.

ב"ה יום שני, ט שבט תשח [26.1.1948]
בשעה 11 בלילה פוצצו הרשעים הערבים ימח שמם את ביתי[7].
בשעה 3 אחר הצהרים גמר הצבא הבריטי והשלים את הפצוץ.

יום השבת, כ שבט [31.1.48]
אין תפלה. אין קדוש.

יום השבת, כז שבט [7.2.48]
אין תפלה בכותל.

יום השבת, ד אדר א [14.2.48]
אין תפלה בכותל.

יום השבת, יא אדר א [21.2.48]
אין תפלה בכותל.

ב"ה יום חמישי, כג אדר א תשח [4.3.1948]
הסרג'נט מר גרינברג מנהל התחנה ברחוב היהודים, מסר לי כי לפי בקשתי דבר עם הקצין מר גוטלט והוא אמר לו כי לפני ששה שבועות באה קובלנה, ואז בקר במקום ומצא הכל בסדר. לא נגעו כלל בחצר שלנו על יד הכותל. היום איננו יכול לחקור בדבר מיד.
בקשר עם בקשתי להוצאת ספר התורה — איננו יכול להבטיח אבל הוא יראה לעשות מה שאפשר.

יום ששי, כד אדר א [5.3.48]
הקצין גוטלט אמר למר גרינברג שטרם הספיק לטפל בענין הכותל.

יום השבת, כה אדר א [6.3.48]
אין תפלה בכותל.

יום השבת, ב אדר ב [13.3.48]
אין תפלה בכותל.

ב"ה יום ששי, ט אדר ב תשח [26.3.1948]
מר גרינברג מסר לי כי הקצין גוטלט אמר למסור לי כי הכל בסדר בחדרים שלנו על יד הכותל.

7. בית הורי הוה עמדת הגנה קדמית בגבול הרובע היהודי והערבי. בהתפוצצות זו נפגעו כמה מבתורי ההגנה.

נספחים

א. ב"ה ירושלים תבנה ותכונן. יום יג לחדש סיון תרפ[1]

אברהם יצחק הכהן קוק[2]
עובד עבודת הקדש על אדמת הקדש
החונה פה עיר הקודש ירושלים תבנה מכובב"א

כבוד, המנהל הראשי, גנרל י. ל. בולס[3]
אדוני השר

נתכבדתי בתשובתו הרוממה על מכתבי מיום א' חדש דנא, על דבר הבותל הקדוש כותל המערבי[4], על ידי מעלת הקולונל... בצרוף הנירות השיכים לזה, ואתכבד בזה להעיר לכבוד מעלתו הערות אחדות הנוגעות להיחס של כלל עמנו להמקום הקדוש הזה ולהכותל המערבי בפרט.

א. כל ישראל מאמינים באמונה שלמה שמקום המקדש והר הבית כלו, הוא המקום הקדוש הנצחי של ישראל, וגם אם יערכו ימים וזמנים והמקום יהי' תחת יד זולתנו סוף כל סוף יבא לידינו[5]. ויד ה' תגלה את הפלא הגדול שעליו יבנה עוד בית־מקדשנו בתפארת גדולה כאשר הבטיחו הנביאים וכאשר חזה כבר יחזקאל הנביא בפרטיות שכל דרכיו הם על הבית השלישי שאנו מאמינים שיבנה במהרה בימנו.

ב. מה שאין אנחנו נבנסים לפנים מן הכותל הוא לא מעוט זכיותנו ומעוט קשורנו אל המקום הקדוש הזה, אלא מפני רוב הקשור שלנו אליו, ואל רוממות קדושתו, מפני שאנחנו מכירים שכמו אז בעת שהי' בית מקדשנו על מכונו, כן גם עתה הוא מלא כבוד ה' אלהי ישראל וקדושתו, ואין לנו עכשיו אלה האמצעים הדתיים שנוכל על ידם להכשיר את עצמנו שיבא הזמן וימצא לנו כל הדרוש להכשיר את עצמנו לעמוד במקום הקדוש הזה, שאנו מקושרים אליו בכל נפשנו ובכל חיי נשמתנו.

ג. הכותל המערבי ביחוד נשאר לנו לפלטה לאות ולמופת על גאולתנו

1. המכתב נמצא בארכיון הציוני, תיק המחלקה המדינית 25 s (3934).
2. ראש הרבנים לארץ ישראל.
3. סר לואיס בולס, מושלה הצבאי האחרון של ירושלים בתקופת ממשלת המנדט. מאז כבוש הארץ על ידי הצבא הבריטי, בראשותו של הגנרל אלנבי, ועד יוני 1920, שלט בארץ ממשל צבאי שאת תפקיד „האדמיניסטרטור הראשי" ממלא גנרל. סר בולס הידוע יותר מקודמיו היה מתנגד תריף לציונות. ראה כריסטופר סייקס, „מבלפור עד בווין" מאבקים על ארץ ישראל, תל־אביב 1966.
4. המכתב בא בעקבות הסכמת המושל הצבאי לתת למופתי ירושלים אפשרות להכניס תקונים בכותל המערבי, מבלי לקבל הסכמת העדה היהודית שהיו לה זכויות בשם המנדט הבריטי למקומות קדושים. נוסף לכך בצעו הערבים את התקונים בכותל ביום שבת בשעה שמאות יהודים התפללו במקום.
5. אכן, זכינו והכותל המערבי חזר לידינו ביום כז באיר תשכז.

ועל הבטחון של שובנו אל המעמד הקדוש שהיינו עליו בימים מקדם, בעת אשר אור ה' וקדושת־הנבואה ורוח הקדש האיר על עמנו, והננו מרגישין בהמקום הזה, רגש קדוש ומרומם מאד. וכל האויר שעל גבי הכותל עד השמים נחשב לנו למרום וקדוש, וזכותנו שלא נפסק מעל המקום הזה לעולם הוא עומד לנו במצב כזה שאנו מכירים שלנו הצדקה לדרוש ששום יד זרה לא תגע בכל מה שהוא מכוון נגד הכותל הקדוש הזה שהוא שארית מחמדנו.

אין לנו עסק על דבר האבנים, מאיזו תקופה הם. לנו העיקר הוא המקום והאויר הקדוש שכנגדו עד רום שמים. ואנו דורשים מהממשלה שתעמיד אותו כלו תחת יד באי־כח היהדות, וכל מה שיהי' צריך תקון בו, נהיה אנחנו המתקנים.

זאת היא הדרישה הנאמנה שלנו היוצאת מתוך רגש האמונה הכללית של כל בית ישראל. שהגני מתכבד להציע אותה לפני מעלת כבודו, ואני בטוח בישרה וצדקתה של הממשלה הבריטית, אשר זכה אותה ה' לעשות את הדבר ההיסתורי היותר נשגב וקדוש בעולם, להשיב לעם ה' את נחלת ה' — שתכיר גם כן בצדקת־דרישתנו זאת על דבר הכותל הקדוש, ותוציא אותה מן הכח אל הפועל במוקדם היותר אפשרי.

והנני חותם ברגשי־כבוד מאד נעלים.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

ב.

ב"ה כח אלול תרפט [3.10.1929]

לכבוד מעלת המזכיר הראשי לארץ ישראל

מר לוק [1]

הנני בזה מתכבד לאשר את קבלת המכתב וההוראות הזמניות בדבר הכותל המערבי [2] בשם אדוני, על פי פקודת הוד מעלתו הנציב העליון לארץ ישראל.

ואעיר בזה את תשומת לב הדר כבודם, על שתי השמטות שהנן ראויות לבא בתור מילוי להוראות הנ"ל, והן:

א. שיחד עם זכות התפלה [3] שיש לנו אצל הכותל המערבי, יש לנו גם זכות להביא ספסלים קטנים מכופלים [4], שהוא דבר שנתאשר כבר על ידי הממשלה מאז, ואי אפשר לציר עמדת תפלה ארוכה כמו של ראש השנה, וביחוד של יום הכפורים, שהיא במשכת כיום תמים וחלק גדול מן הלילה, שלא תהיה שום אפשרות, לפחות לאנשים זקנים וחלשים לשבת להחליף כח, ביחוד ביום צום של יום הכפורים ויום חצי צום של ראש השנה, שנמשכת התפלה גם אז מהבוקר עד יותר מחצית היום.

1. מר הארי לוק התנכל לישוב היהודי בארץ. היה אחד הגורמים הפעילים בעדוד הערבים נגד היהודים, דבר שהביא בעקבותיו את פרשת מאורעות הכותל.
2. ההוראות הזמניות בדבר הכותל המערבי נתנו על ידי הנציב העליון סר ג'והן צ'אנסלור ביום 1.9.1929, בהתיעצות עם מועצה מיעצת, לאחר ששמעה את טענות באי־כח העדות היהודית והמושלמית.
3. בזכות תפלת היהודים על יד הכותל הכירו גם הערבים, אם כי בתור חסד.
4. הבקשה בדבר הבאת ספסלים קטנים לזקנים המבקרים ליד הכותל נדחתה גם על ידי הועדה הבין לאומית לעניני הכותל המערבי. כמו כן נאסרה לחלוטין הבאת כסאות וספסלים.

ב. בתוך הזכות של התפלות, כלולה גם כן זכותנו לתפלות הלילות, ואי אפשר כלל שהתפלות הללו תסודרנה בלילות בלא הארה וכבר מאז היו ברחבת הכותל פנסים של מאור הכל לפי הזמן של נפט או של לוקס מאז אחרי המלחמה, ואם אין אפשרות לקבוע את הלוקס על יד הכתלים, יהית אפשר להעמיד אותו על עמוד מטולטל, אבל להניח קהל מתפלל בימים טובים, בתפלות שהן צריכות להיות נקראות מתוך ספרי התפלה לרוב הקהל זהוא דבר בלתי אפשרי, כי הנרות הקטנות שהן משמשות בתור נר תמיד, אינן מספיקות כלל להארת השטח של הרחבה, ואינן נדלקות אלא לשם מצוה וקדושה ואורן כהה מאד.

בטוח אני שכבוד מעלתו ישים לב להערותי אלה שתיהן, ובקחתו בזה דברים עם הוד מעלתו, הנציב העליון, יטיב להשלים את ההוראות על ידי הוספת שני החברים הנחוצים, אשר פרטתי בזה [5].

והגני בזה נאמנו, הסר למשמעתו
החותם ברגשי כבוד נעלים.

אברהם יצחק הכהן קוק

ג. ב"ה ירושלים, ט תשרי תרץ [13.10.1929]

הרבנות הראשית לארץ ישראל
פה עיר הקודש ירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו

כבוד הוד מעלתו הנציב העליון ומפקד עליון לארץ ישראל
סיר ג'והן צ'אנסלור ירום הודו [1]
אדוננו המרומם מאד,

הננו מתכבדים בזה להודיע להדרת כבודו, שיושב ראש הנהלת הועד הלאומי הודיע לנו בתור פקודה בשם הוד מעלתו; בנוגע להתפלה של יום הכפורים דנא, שהסדר הדתי שלה הוא שהיא מסתיימת בתקיעת שופר, שבשנה זו מפני הלחץ של הערבים נמנע לתקוע בשופר בתפלתנו על יד הכותל.

אנו רואים הכרח וחובה קדושה לעצמנו למחות בזה לפני הוד מעלתו על הגזירה החדשה, שיצאה השנה על סדרי התפלה שלנו ביום הכפורים על יד הכותל המערבי. בפקודה האוסרת את תקיעת השופר עם גמר הצום והתפלה, פוגעת במנהג דתי המקודש בעמנו מדור לדור. הפעולה של תקיעת השופר עם גמר תפלת הנעילה של היום הקדוש היא סמל דתי החותם את קדושת היום, הפגיעה במנהג זה היא על כן פגיעה בכל סדר התפלות והמנהגים של היום הקדוש הזה ובשלימותם, וכל אדם מישראל אי אפשר לו שלא לראות בגזירה כזו עלבון קשה לרגשותיו הדתיים ופגיעה בחופש בדת והמצפון שלו. עלבון כזה לרגשותנו הדתיים ולמסורותינו הדתיות, התערבות כזו בענינו הדתיים הפנימיים,

5. תיק הועד הלאומי, 1 i ארכיון הציוני.

1. סר ג'והן צ'אנסלור, הנציב העליון השלישי בשרשרת נציבי בריטניה בארץ (שרת מדצמבר 1928 עד יולי 1931).

אפשר למצוא כדוגמתן אולי רק בימים האפלים של ימי הביניים, ואנו לא היינו מקבלים עלינו בשום אופן את הגזירה הזאת, שאין לה על כל פנים שום יסוד אף בעיקר „הסטטוס קוו", שהממשלה עומדת עליו, כשם שידענו להתייצב בכל מקום ובכל הזמנים כנגד כל נסיון של התנקשות בדתנו ובקדשנו אלמלא התנאים הקשים המיוחדים של השעה. שונאינו שהביאו עלינו את מהומת הדמים [2] של השבועות האחרונים, אשר ועזעו את עם ישראל ואת העולם התרבותי הגדול מוכנים כנראה להמשיך את פעולת האימתנות שלהם, והם לוחצים על הממשלה לסייע את ידם ולעשות את רצונם. ההכרה שאין לנו על מי להשען בארץ הזאת מלבד אבינו שבשמים, הרצון למנוע מאת תושבי הארץ זעזועים ופגעים חדשים ויהא מה — מביאים אותנו לקבל את הגזירה המעליבה. נתנו פקודה מתאימה לשמש [3] של הכותל המערבי אבל עם זה אנו רואים חובה לעצמנו להביע בזה לפני הוד מעלתו את מחאתנו הנמרצת ואת התמרמרותנו העמוקה על הפגיעה הזאת ברגשותינו הדתיים ולהכריז בזה בכל תקף שמתוך כך אין אנו מקבלים עדין גזירה זו [4], כמו שאר הפקודות והסדרים החדשים בקשר את התפלה על יד הכותל המערבי כדבר נורמלי ובשום אפן לא נסכים לה מהיום ולהבא.

הרבנות הראשית ליהודי ארץ ישראל, הישוב העברי בארץ ועם ישראל כלו לא ישלימו [5] לעולם עם התעללות ברגשותיהם ובמסורותיהם הדתיות.

את הדברים האלה ראינו חובה לעצמנו להודיע להוד מעלתו. יסלח נא הוד מעלתו על דברינו אשר הם מתפרצים מתוך מכאובי לבבנו הנוראים מאד [6].

והננו חותמים ברגשי כבוד מאד נעלים

הסרים למשמעתו.

הנשיא: אברהם יצחק הכהן קוק הנשיא: יעקב מאיר

ד. 12 יאמאדי 2 1348. 14 נובמבר 1929. גמעית חראסת אלמסגד אלאקצא.

אגודה להגנת מסגד אל־אקצא והמקומות הקדושים ירושלים [1]

לכבוד הרב הראשי

באספה הגדולה שנתקיימה בירושלים ביום ראשון, 24 ביאמדי אל־אולא, 1348, שבה נוכחו צירים מכל התושבים הערבים בארץ, עבר הירדן והלבנון, נתקבלה ההחלטה הבאה בשם כל העם הערבי וכל הצבור המושלמי:

2. מהומות הדמים שפרצו בחודש אב תרפט, ואשר הפילו חללים רבים מקרב יהודי הארץ.
3. מר נח גלושטין מי שהיה שנים רבות שמש בכותל המערבי.
4. כשניתן פסק הדין הסופי „בדבר המלך במועצה לכותל המערבי, 1931" נאמר בתוספת א. הערה 5: אסור ליהודים לתקוע בשופר על יד הכותל. תוספת זו קבלו הרבנים וראשי המוסדות בלי ערעור והורו למפקח על יד הכותל להקפיד באופן מיוחד על אסור חמור זה.
5. לדאבוננו לא עמדו הרבנים וראשי המוסדות שטפלו בעניני הכותל המערבי על הגובה והשלימו עם התעללויות רבות ברגשות היהודים מתפללי ומבקרי הכותל.
6. תיק הועד הלאומי, i 1 ארכיון הציוני.

1. האגודה הזאת נוסדה על ידי חג' אמין אל תוסייני מי שהיה מופתי ירושלים. ראה במבוא חלק ב, פרשת־הכותל.

(1) „הבורק המבורך“ [2] הוא מקום מושלמי טהור וחלק המסגד אל־אקצא הקדוש אין לערער על בעלותם של המושלמים על המקום הזה. מושלמים ונוצרים גם יחד מעונינים בזה מנקודת מבט פטריוטית ופוליטית.

הזכות הנתנת ליהודים לגשת אל המקום הזה בתור בקור גרידא בלי שום טקסים או העמדת חפצים במקום או הרמת קול — הוא חסד הניתן להם על ידי המושלמים. כל פגיעה באופן השמוש בחסד הזה יוצר פגיעה גלויה בזכויות הדתיות של הערבים, הן מצד הממשלה והן מצד היהודים.

לפיכך, מתנגדים הערבים לכל פעולה העוברת על הגבולות של חסד זה והם דוחים את ההוראות האחרונות שהוצאו לפועל על ידי הממשלה. הם רואים לעצמם זכות גמורה לבטל את החסד הזה ולמנוע את היהודים מלהשתמש בו אם לא יבטלו את ההוראות שנתנו בתורת הוראות זמניות, כיון שכבר עבר די זמן לבטול האמצעים הזמניים האלה ולהחזיר לקדמותו את המצב הקודם.

האספה החליטה להודיע על דבר החלטתה זו למושלמים ולנוצרים בכל העולם. הם נשבעים בשם ה' שיוציאו לפועל החלטה זו ומסירים מעל עצמם אחריות לתוצאות שיכולות להיות מזה ומטילות את האחריות על הממשלה.

(2) לשם השלום והבטחון הצבורי אנו מוצאים לחובתנו להודיע לכם את ההחלטה הנ"ל כדי שתאחזו בצעדים הנחוצים למנוע את היהודים לפגוע ולעבור על הגבולות של החסד שיתן להם עד כה על ידי המושלמים, היינו שיש להם זכות לבקור גרידא בלי שום טקסים, (3) העמדת כלים וחפצים (4) והרמת קולם.

אם לא תמלאו אחר הדברים האלה אזי תוצא לפועל ההחלטה הנ"ל בכל האמצעים החוקיים והערבים מאמינים כי הם יצליחו במעשיהם בכוון זה והחסד הנ"ל יבוטל, ואז תהיו משוללים כל זכות לבקר במקום המושלמי הטהור [3] הזה, וזה באשמת היהודים עצמם.

מעומד אל־כטיב [4] בשם הועד להגנת מסגד אל־אקצא [5]

ה. ב"ה ו מנחם אב תרץ [1.8.1930]

לכבוד הרה"ג א. י. הכהן קוק,
י ר ו ש ל י ם .
ר.נ.מ.

היום [1] נקראנו אל המנהל את עניני הממשלה אשר הקריא לפנינו את התקנות הזמניות על סדרי התפלה על יד הכותל המערבי ונתבקשנו לפנות

2. הערבים קוראים לכותל המערבי בשם „הבורק המבורך“, על יסוד אגדה שמוחמד רכב על אלבורק ממכה שבערב עד ירושלים וקשר אותה בכותל המערבי. „אלבורק“ היא חיה הקטנה מסוס וגדולה מחמור.
3. הערבים התפארו תמיד שהכותל המערבי הוא מקום מושלמי טהור וקדוש עבורם. אבל זה לא מנע מהם מללכלכו בצורה מחפירה על ידי מריחת צואה על אבניו.
4. בן לאחד המשפחות החשובות בעדה המושלמית בירושלים.
5. תיק המחלקה המדינית 25 s ארכיון הציוני.
1. כפי הנראה היו ההוראות בענין הדלקת נרות ברחבת הכותל בליל תשעה־באב נתונות למצבי רוח משתנים מדי שנה בשנה.

אל הצבור העברי בירושלים שבעת בקורם בליל תשעה באב על יד הכותל שיתנהגו בהתאם לתקנות הנ"ל, ושלא יביאו עמהם נרות [2] או מנורה אחרת, כי אם עליהם להסתפק באור המנורות העומדות על יד הכותל.

בשים לב למצב הרוחות ענינו שהדבר הזה פוגע בנו מאד, אבל אם גזרה היא [3] אנו מקבלים אותה והבטחנו למנהל את עניני הממשלה שנודיע את הדבר לצבור.

אנו מבקשים את כב' למצוא את הדרכים להודיע את הדבר לקהל.

בכבוד רב

יצחק בן־צבי

ו.

דבר המלך במועצה בנוגע לכותל המערבי 1931 [1]

המסקנות הכלולות בהרצאת הועדה הבין לאומית לעניני כותל המערבי מטעם חבר הלאומים.

תוספת 1

א. למושלמים שייכת זכות הבעלות היחידה וקנין היחיד על הכותל המערבי [2], מאחר שהוא חלק בלתי נפרד מחצר החרם אל שריף, שהנהו רכוש וקף [3].

למושלמים שייכת גם זכות הבעלות על הרחבה אשר ליד הכותל ועל השכונה הסמוכה אשר ממול הכותל המכונה שכונת המערבים, שכן הנכסים הללו נעשו לוקף על פי חוק השריעה המושלמי. מאחר שתוקדשו לדברי צדקה.

בשום פנים אין לחשב את תשמישי התפלה וכן (או) אותם החפצים שיהודים יהיו רשאים להעמיד על יד הכותל בין בהתאם לפסק הדין הזה, או על פי הסכם שיתקבל על ידי שני הצדדים כאילו הם מבססים להם (ליהודים) כל מין זכות בעלות על הכותל או על הרחבה הסמוכה, או כאילו יבואו לידי כך.

מצד שני חובה על המושלמים מבלי לבנות או להקים כל מבנה או להרוס

2. לדברי מר יצחק בן־צבי יושב ראש הועד הלאומי, „גם הותור על הדלקת נרות וגם הותור על קריאה בתורה ליד הכותל המערבי היו מפני דרכי שלום, שרצו להגיע לידי הסכם שלום עם הערבים". ראה פרטיכל מישיבת ראשי המוסדות מיום 19.8.1930, הנמצא בתיקי הועד הלאומי i 1 בארכיון הציוני.
3. תיק הועד הלאומי, i 1 ארכיון הציוני.

1. הופיע בתור גליון מיוחד של העתון הרשמי לממשלת ארץ ישראל ב־8.6.1931.
2. לדעת באי כח הצד היהודי יש לועדה הזאת אותן הסמכויות אשר לועדת המקומות הקדושים. הצד היהודי אינו תובע לעצמו זכות בעלות על הכותל. דעת העורך דין של הצד היהודי היא שהכותל אינו מהוה נכס במובן הרגיל של מלה זו, ולפי שהכותל הוא כלול בסוג הנכסים המכונים (זכות אלהים) או (זכות שאין לנהוג בה מנהגי מסחר), על יסוד נקודת ההשקפה הזאת מותה הצד היהודי נגד כל חדוש, מאיזו צורה שהיא, שיעשה על ידי המושלמים במבנה הכותל ובסביבותיו.
ראה במבוא חלק ב, פרשת הכותל.
3. פרושו „הקדש" השיך לכלל העדה המושלמית.

או לתקן כל בנין בתוך רכוש הוקף (חצר החרם ושכונת המערבים) הסמוך לכותל[4], באופן שהעבודה הנ"ל תגע („תסיג גבול") ברחבה הנ"ל או תשמש מעצור על דרך כניסתם של היהודים אל הכותל או שתביא לידי הפרעה לתפלות היהודים במשך שעות ביקורי התפלה שלהם בכותל, או לידי התערבות בתפלות אלה, אם אפשר להמנע מזה באיזה אופן שהוא.

ב. ליהודים תהיה כניסה חופשית אל הכותל המערבי לצרכי תפלה בכל עת, בהתחשב עם התנאים המפורשים הנזכרים לקמן, זאת אומרת: (1) ההוראות הזמניות שהוצאו על ידי ממשלת ארץ ישראל בסוף ספטמבר 1929 בנוגע ל„תשמישי התפלה"[5] (ראה סעיף 2 א, ב, ו־ג) תהיינה מכאן ואילך הוראות החלטתיות ואולם רק בתקון אחד והוא שמותר להעמיד על יד הכותל את ארון הקודש ובו ספרי תורה ואת השולחן שעליו עומד ארון הקודש וכן את השולחן שמניחים עליו את ספר התורה בשעת קריאת התורה. אבל רק בימים דלקמן:

(א) בכל יום צום מיוחד או עצרת שהרבנים הראשיים מכריזים על תפלה בצבור מחמת איזו צרת־הכלל או מצוקה בתנאי שימסרו הודעה מספקת לממשלה.

(ב) בראש השנה וביום הכפורים וכן בשאר „ימים טובים" מוכרים על ידי הממשלה כימים טובים שבהם היו נוהגים להביא אל הכותל את ארון הקודש עם ספרי התורה.

מלבד במקרים המפורטים בסעיפי פסק הדין הזה אסור שימצאו שום כלי־תפלה בסביבת הכותל.

(2) אין להתנגד או להעמיד כל מכשול על דרכם של יהודים בודדים הנושאים עמהם אל הכותל ספרים או שאר חפצים שהם נוהגים להשתמש בהם בתפלותיהם, בין בדרך כלל או בעתים מיוחדות, אף אין להתנגד להם או להעמיד מכשול על דרכם כשהם עטופים מלבושים (טליתות) וכד' שהיו נוהגים להשתמש בהם בתפלותיהם מקדמת־דנא.

(3) האסורים שהוטלו בתור הוראת שעה על הבאת ספסלים, מרבדים או מחצלאות, כסאות, וילונות ומחיצות וכדו' וכן על נהיגת בהמות בשעות ידועות לאורך הרחבה, יעשו איסורים החלטיים — וגם האסור הזמני בנוגע לנעילתה של הדלת אשר בקצה הדרומי של הכותל בשעות ידועות יעשה גם הוא לאסור מוחלט. ואולם זכותם של המושלמים לעבור הלוך ושוב דרך הרחבה, במהלך מעברם הרגיל, תכובד ואין לפגוע בה כלל ועיקר, כשם שהיה הדבר נהוג עד כה.

(4) אסור להביא אל הכותל כל אהל או וילון או כל חפץ דומה לזה כדי להניחו שם, ואפילו לזמן מוגבל.

(5) אסור ליהודים לתקוע בשופר על יד הכותל ואסור להם לגרום למושלמים כל הפרעה בת מניעה. מצד שני אסור למושלמים לסדר את טכס הזיכר סמוך לרחבה בשעה שהיהודים מתפללים או לגרום ליהודים כל עגמת־נפש (הרגזה) באיזו צורה שהיא.

4. למעשה עשו המושלמים בשטחם מה שרצו והממשלה לא עמדה בדרכם.
5. ההוראות הזמניות בנוגע ל„תשמישי התפלה" קבלו תקפן במנשר זה. ראה להלן.

(6) צריך להבין שלממשלה תהיה זכות להוציא את ההוראות שהיא תמצא צורך בהן בנוגע למדותיו של כל חפץ מן החפצים שהיהודים רשאים להביא אל הכותל, בנוגע לימים ולשעות המיוחדים הנזכרים לעיל וכן בנוגע לפרטים אחרים שיהיה צורך בהם לשם קיומו השלם והמספיק של פסק הדין של הועדה.

(7) אסור לכל אדם או לכל בני אדם להשתמש במקום אשר ליד הכותל לשאת כל מין נאום או משא או הפגנה מדיניים.

(8) צריך להבין שטובתם של המושלמים והיהודים כאחד דורשת מבלי להשחית את דמותו של הכותל המערבי על ידי חקיקה או כתיבה של כתובות, או על ידי תקיעת מסמרים או חפצים כיוצא בזה על אבניו, וכן שהרחבה אשר ליד הכותל תהיה נקיה בתכלית וכבד יכבדוה גם המושלמים וגם היהודים. בזה אנו מכריזים שזכותם וחובתם של המושלמים היא לנקות ולתקן את הרחבה, בכל פעם שיהיה צורך בכך, ובלבד שיתנו לממשלה מודעה על כך כהלכה.

(9) הואיל והכותל הוא מצבה היסטורית, על כן צריכה החזקתו (בתור מצבה כזאת) להמסר לידי ממשלת ארץ ישראל, למען תעשה זו (הממשלה) כל תיקונים בכותל, או תחת פיקוחה וזה לאחר שתימלך בדעתה של המועצה המושלמית העליונה ומועצת הרבנות לארץ ישראל.

(10) אם לא ידאגו המושלמים בעוד מועד לעשות ברחבה אותם התיקונים שיהיה צורך בהם, או אז תעשה ממשלת ארץ ישראל את הנחוץ כדי שהעבודה תיעשה.

(11) הרבנים הראשיים בירושלים יידרשו למנות פקיד אחד או פקידים אחדים אשר יכהנו כבאי־כחם המוסמכים[6] לקבל ההוראות או ההודעות האחרות שתינתנה להם מזמן לזמן על ידי ממשלת ארץ ישראל בנוגע לכותל המערבי והרחבה אשר על ידו, והפורמליות שיש למלא אחריה בנוגע לתפלות היהודים על יד הכותל.

תוספת 2[7]

תשמישי תפלה

2. (א) היהודים יוכלו להביא בכל יום אל הרחבה שלפני הכותל עמוד לנרות תמיד ועל העמוד יוכלו לשים תיבת־אבן בעלת דלתות־זכוכית שבתוכה ידלקו הנרות הללו. הם יוכלו להביא גם אגן רחצה מטלטל וכיור מים על כנו. שום תשמיש מן התשמישים הנזכרים לעיל לא יקבע בכותל או בכל קיר מקירות בניני הוקף הסמוכים.

(ב) מעת שקיעת החמה ביום ששי בערב עד שקיעת החמה ביום השבת, ומעת שקיעת החמה בערבי החגים היהודים המוכרים מטעם הממשלה עד עת שקיעת החמה בימות החגים האלה, יוכלו היהודים להעמיד בקצה הצפוני של

6. לרבנות הראשית נתנה הסמכות הבלעדית לטפל בעניני הכותל, אולם מבחינה מעשית המדינית נהלו את עניני הכותל המערבי הועד הלאומי ומרכז אגודת ישראל.

7. תוספת 2 של דבר המלך במועצה, חופפת למעשה את ההוראות הזמניות בדבר שמוש ב"תשמישי התפלה" ליד הכותל שנתנו ב־1.9.1929.

הכותל עמוד להניח עליו ספרי תפלה ובקצה הדרומי יוכלו להעמיד שולחן, לשים עליו תיבה או ארון קודש לספרי תורה, ועוד שולחן לשים עליו את ספרי התורה לשם קריאת התורה. השולחנות והתיבה או ארון הקודש והעמוד יוסרו משם כתום יום השבת או כתום יום החג.

(ג) בשני ימי ראש השנה ויום הכפורים יוכל כל מתפלל יהודי להביא אתו מחצלת־תפלה ולשימה על הרחבה לפני הכותל, אך באופן שלא ימנע את זכות המעבר לאורך הרחבה.

ספסלים, מחיצות וכד', אסורים

3. שום ספסל, כסא או שרפרף לא יובא אל הכותל ולא יושם על הרחבה לפני הכותל. ולא ישימו כל מחיצה או מסך על הכותל או על הרחבה להבדיל בין גברים לנשים בשעות התפלה או לשם כל מטרה אחרת.

הובלת בהמות לאורך הרחבה אסורה בשעות ידועות

4. בין שעה 8 בבוקר לשעה 1 אחר הצהרים בימי השבתות ובימות החגים היהודים המוכרים מטעם הממשלה, ובן בין שעה 5 לשעה 8 אחר הצהרים בערבי השבתות או החגים הנ"ל, וכן בכל ערב יום הכפורים וביום הכפורים כלו, לאפוקי השעות שבין עלות השחר לשעה 7 בבוקר, אסור להוביל שום בהמה לאורך הרחבה שלפני הכותל.

הדלת מדרום לכותל בקצהו תהא נעולה בשעות ידועות

5. דלת העץ שנכנסים דרכה מן הרחבה אל הזאוויה בקצהו הדרומי של הכותל תשאר נעולה בערבי שבתות והחגים היהודים המוכרים מטעם הממשלה משעה 5 בערב ובמשך כל השבתות והחגים הנ"ל עד אחרי שקיעת החמה.

מ נ ש ר

ז. ר. צאנסלור נציב עליון

בתקף הסמכויות המסורות לי בסעיף 6 „מדבר המלך במועצה בענין הכותל המערבי 1931", אני, סר ז. ר. צאנסלור נציב עליון של הוד מלכותו בארץ ישראל, מצוה ומכריז בזה שדבר המלך במועצה בענין הכותל המערבי 1931, יקבל תקף החל מהיום השמיני בחודש יוני, 1931.

ניתן בירושלים ביום הזה, הרביעי ביוני, 1931.

ז.

ב"ה ירושלים, כט סיון תרצא [14.6.1931]

הערות בקשר עם הסדרים החדשים בכותל [1]

א. המואזין.

בפסק דין הכותל לא נזכר ענין המואזין. למעשה ממשיך המואזין לקרוא על גג הזאוויה הדרומית כמו תמיד [2]. בליל שבת בעת

1. ההערות נכתבו לאחר הופעת פסק הדין הסופי בענין הכותל המערבי.
2. המואזין הוא החזן הקורא מעל מגדל המסגד. המואזין המשיך לקרוא בלילי שבתות ומועדים בכל השנים שבקרו היהודים ליד הכותל.

שקיעת השמש קורא המואזין באמצע תפלת קבלת שבת, כמו כן הוא קורא ביום השבת בין הערביים באמצע תפלת המנחה.

ב. הצלום. בגדון הצלומים בשבת שהיה אסור עד היום לא נזכר כלל בפסק הדין. למעשה לא נותנת משטרת הכותל לצלם בשבת גם אחרי פסק הדין, יש להם הוראות מיוחדות לכך [3], אבל יתכן שהערבים יערערו על זה פעם כיון שהדבר לא נזכר במפורש בפסק הדין.

ג. כבוד המקום. עד הופעת פסק הדין היתה למשטרה פקודה מאת המושל שעל כל אלה הבאים אל הכותל: יהודים, מוסלמים ונוצרים לכבד את קדושת המקום. עם זכות זו השתמשתי עד היום לא לתת למבקרי הכותל להכנס ברחבת הכותל גלויי־ראש [4], לא נתתי בשבת לעבור למי שעשן סיגריה, לא נתתי לנשים להכנס בין הגברים בעת התפלה וכדומה. בפסק הדין לא נזכר על דבר כבוד קדושת המקום על ידי הנוצרים.

ד. תפלה במסגד הזאויה. אחרי הופעת פסק הדין התחילו ערבים להתקבץ במסגד [5] שבזאויה הדרומית שעל יד הכותל ולקרוא קוראן או תפלות בקול רם. הם קוראים בדיוק בעת תפלת ערבית ובשעה שהיהודים עומדים בתפלת שמונה עשרה בלחש וזה מפריע לתפלה [6].

יצחק אורנשטין

ח.

ב"ה ב תמוז תרצא [16.7.1931]

הועד הלאומי לכנסת ישראל

שיחה עם הקולונל פ. קיש [1]

נוכחו: האדונים יצחק בן־צבי ואברהם אלמליח [2].

הנדון: הסדור על יד הכותל בתשעה באב.

האדון אלמליח הסביר את המשא ומתן עם הרבנות בשאלת קביעת המנהגים של שתי העדות האשכנזית והספרדית על יד הכותל.

3. לפי פקודת המשטרה נאסר הצלום בכותל בשבתות ובחגים.
4. זכות כבוד המקום על ידי המבקרים ליד הכותל נשמרה גם הלאה.
5. הערבים הקימו את המסגד הקטן בזאויה הדרומית, בכונה תחילה להפריע לתפלות היהודים ליד הכותל, אחרת קשה להבין מה היה הדחף להקים מסגד קטן נוסף על יד המסגד הגדול והמפורסם „כיפת הסלע". המעניין בדבר שהמסגד הוקם לאחר שערוריית הכותל והשלטונות המנדטוריים לא עשו דבר נגד הקמתו. בעוד שנגד היהודים הוצאו פקודות מגוחכות כגון הסרת מסמרים קטנים מעל אחד הכתלים שבהם היו היהודים נוהגים לתלות מעיליהם בשעת תפלתם.
6. תיק הועד הלאומי i 1 ארכיון הציוני.

1. הקולונל פרידריך קיש, יושב ראש ההנהלה הציונית וראש המחלקה המדינית בירושלים.
2. חברי הנהלת הועד הלאומי.

האדון בן־צבי הציע שבהיות והשאלה נוגעת לרבנות מצד אחד ולשאלת הבטחון מצד שני, על הועד הלאומי להתענין בדבר מהצד האדמיניסטרטיבי ולשמור על כך שהמופיעה באופן רשמי תהיה הרבנות[3].

הקולונל קיש הסכים לנקודת מבט זו ונכנסנו לדון על הפרטים. השאלה הראשונה היתה דבר הרשות להביא ספרי תורה בתשעה באב. פקודת הכותל המערבי מדברת על הרשות לקרוא בספר תורה רק בראש השנה ויום הכפורים ובימים המקודשים. וכמו כן בימי התעניות המיוחדות המוכרזות על ידי הרבנות הראשית בירושלים. בעברית תורגם הבטוי „ימים מקודשים" באופן בלתי מדויק: „ימים טובים". ברור שתשעה באב איננו יום טוב אולם הוא בודאי שיך לימים המקודשים. לפיכך יש לדרוש לכלל אותו ברשימת הימים שבהם מותר להביא ספרי תורה ולקרוא בהם. יחד עם זאת יש גם להניח שהממשלה תתנגד לפרוש זה מתוך הנמוק שהיא לא הכירה עד כה ביום הקודש זה שמותר להביא בו ספרי תורה על יד הכותל. הוחלט לנסות להגן על זכות זו.

לעומת זאת אין לעמוד על הדרישה להרשות מחצלאות ושרפרפים[4] באשר הפקודה אוסרת בפרוש על הדבר הזה.

הוחלט לעמוד על־דבר הרשות להבאת נרות ועששיות. בפקודה שאלה זו סתומה[5], והגיוני יהיה לדרוש מהממשלה באור ליברלי ורשות להביא נרות ועששיות על ידי יחידים. מובן מאליו שאם הממשלה תראה לנו דרך להכניס חשמל מספיק נוכל לותר על הבאת נרות.

הוחלט כמו כן להסביר בשיחה מוקדמת שתהיה לבא כח הועד הלאומי עם המושל מ ח ר את מטרת השמוש במגלות איכה הכתובות על קלף ושאינו מתנגד לפקודה[6].

ט.

ב"ה ירושלים, כח לחודש מנחם אב תרצא [11.8.1931]

הרבנות הראשית לארץ ישראל
בעיר הקודש ירושלים תבנה ותכונן

לכבוד הוד מעלתו הנציב העליון לארץ ישראל,
ירושלים, משרדי הממשלה.

3. מבחינת הממשל המנדטורי מופיעה הרבנות הראשית כאחראית לפקוח ולסדורים על יד הכותל, ואילו הועד הלאומי ואגודת ישראל טפלו בצד המדיני והאדמיניסטרטיבי.
4. הקולונל קיש ותר תמיד על מאבקים בענינים חשובים שהיו חלוקים בין הישוב לבין הממשלה שנגעו לכותל המערבי, והמחובר הוא לא רק בענין שרפרפים ומחצלאות. במכתבו למר לוק המזכיר הראשי של ממשלת ארץ ישראל מיום כד תשרי תרצא (16.10.30), הוא כותב: „בודאי יעריכו את העובדה שבו בזמן שלשם הסכם מתוך שלום היו היהודים מוכנים לותורים חשובים ביחס למנהגים קימים ולהתעלם מאי־אלה דברים הקשורים בפרסטיגיה של הקהלה היהודית". ראה גם ביומנו של הקולונל קיש „יומן ארץ ישראלי" בתאריך 16 ביולי 1931 בענין השיחה עם נציגי ועד הלאומי.
5. ראה מכתבו של מר יצחק בן־צבי לרבנים הראשיים ולאגודת ישראל מיום 1.8.30 ושים לב להערה מספר 1. למכתב הנזכר.
6. תיק הועד הלאומי i 1 ותיק המחלקה המדינית s 25 ארכיון הציוני.

הוד מעלתו!

אנו מתכבדים בזה להגיש להוד מעלתו הערות בקשר עם דבר המלך במועצה בנוגע לכותל המערבי 1931:

א. הפרעות בתפלה.

לפי סעיף ב', (5) מדבר המלך „אסור למושלמים לגרום ליהודים כל עגמת נפש (הרגזה) באיזו צורה שהיא בעת התפלה. למעשה, קורא המואזין מעל גג הזאוויה הדרומית של רחבת הכותל בזמן תפלת היהודים בערבי שבתות ומועדים בעת שקיעת השמש ובימי שבתות ומועדים בשעות התפלה בין הערביים. קריאת המואזין בזאוויה הונהג מחדש וגורם להפרעת תפלת היהודים, נחוץ אפוא לבטלה.

עוד דבר הונהג מחדש, לערוך קריאה על ידי קבוץ אנשים במסגד שבזאוויה הדרומית של הכותל, הקריאה נערכת בדיוק בזמן תפלת ערבית של היהודים וזהו גורם להפרעת התפלה. יש צורך הכרחי לבטל את הקריאה הזאת שהונהגה מחדש ומכוונת להפרעת תפלת היהודים[1].

ב. כבוד המקום והמתפללים על ידי המבקרים.

נחוץ לתקן שעל מבקרי הכותל לכבד את קדושת המקום והתבודדותם של המתפללים, שלא להרשות לעמוד ברחבת הכותל בזמני התפלה בגלוי ראש; ולא בבגדי אי־צניעות של הנשים כמו זרועות חשופות וכיוצא בזה, שלא לעשן שמה; לא להרשות את כניסת הנשים[2] בין הגברים המתפללים ושהמבקרים בכלל לא ידחקו את עצמם בין המתפללים; לא להרשות צלומים בזמני התפלה בכלל ובשבתות ובמועדים בפרט.

ג. הארת הרחבה.

יש צורך לפתור את שאלת הארת רחבת הכותל בצורה רדיקלית, אי הארת המקום גורם להפרעה בתפלה ועל הממשלה להחיש בסדורו.

ד. להרשות עריכת „הבדלה" במוצאי שבתות ובמועדים. „הבדלה" נערכת על כוס יין, נר ובשמים. כמו כן צריך להרשות לזקנים ותשושי כח לטעום ברחבת הכותל אחרי הצום; להרשות כמו כן לזקנים ותשושי כח לשבת בצדדי המדרגות[3] שבתוך הרחבה באופן שלא יעכב את המעבר של השכנים לתוך בתיהן[4].

1. המואזין המשיך לקרוא במשך כל השנים שבקרו היהודים ליד הכותל. לעומת זאת הופסקה לחלוטין תפלת הערבים במסגד הזאוויה הדרומית.
2. באופן רשמי לא היתה קימת הפרדה בין נשים וגברים ליד הכותל. אולם אבי עמד במקום קבוע ועל ידי כך הפריד בין הנשים לגברים.
3. בדרך כלל הורשו הזקנים לשבת בצדי המדרגות ברחבת הכותל, אם כי באופן בלתי רשמי. יתר הבקשות שנכללו בסעיף ד. הושבו ריקם.
4. תיק הועד הלאומי i 1 ארכיון הציוני.

ובזה הננו מתכבדים, הוד מעלתו,
להיות הסרים למשמעתו.

הנשיא: הרב אברהם יצחק הכהן קוק הנשיא: הרב יעקב מאיר
המזכיר הכללי: שמואל אהרן ובר

י. ב"ה ירושלים, כ אלול תרצא [2.9.1931]

לכבוד הועד הלאומי — לכנסת ישראל,
כ א ן

א. נ.

בקשר עם ימי החג הקרובים אני מתכבד להציע הצעות אחדות הנוגעים לכותל.

א. בהתאם לדבר המלך במועצה לעניני הכותל, יורשה להביא לימי החגים „ארון הקודש", ה„שלחן" וה„תיבה" לקריאת התורה. היה רצוי אפוא מאד להשיג כלי קודש חדשים ומתאימים בשביל הכותל[1], הכלים שעמדו עד עכשו ושנמצאים ברשות מר גלזשטין[2] הם ישנים וכמעט שבורים והם לא מתאימים בהחלט לכבוד המקום.

מר יוסף מיוחס[3] מסר פעם לועדת הכותל שהתקימה בשנה החולפת שהקולונל קיש הסכים לנדב סך של 25 לא"י למטרה זו, אינני יודע אם חפץ לתת את הסך הנ"ל מקפת הסוכנות היהודית או ממקור אחר. בכל אופן כדאי להתאמץ להשיג עכשו את הסך הדרוש להכנת כלי קודש הנ"ל שיהיה לכבוד ולתפארת המקום.

ב. רצוי להוציא סך חצי לא"י לקנית ספרי „שערי דמעה"[4] שנמצאים במספר מצומצם על יד הכותל.

ג. רצוי מאד לדעתי להוציא סך של שתי לא"י לפחות בשביל מתנות לפני חג הסכות לאחדים מראשי המערביים הממונים על הקדש אבו־מדין ולאחדים מן השכנים המערביים הגרים בזאויה ועל יד הכותל. בכלל נראה בזמן האחרון יחס יותר טוב מצד הנ"ל אל היהודים והתפלות על יד הכותל. הוצאה זו לפועל תגרום לשפר יותר את היחסים בין המערבים ובינינו בעניני הכותל[5].

בכבוד ובברכת החג
יצחק אביגדור אורנשטין

1. בישיבה מיוחדת שקים הועד הלאומי עם מספר מומחים נתקבלה הצעתו של הרב אורנשטין בדבר החלפת כלי הקודש ליד הכותל.
2. ראה הערה מספר 18 ביומן הכותל, דף מספר 14.
3. ראה הערה מספר 15 ביומן הכותל, דף מספר 12 וראה הערה מספר 20 בדף מספר 16.
4. ספר „שערי דמעה", הוא אחד מספרי התפלות שחוברו במיוחד לאמרם ליד הכותל המערבי. חברו רבי שמואל אב בית דין דלהינאוו (נדפס בשנת 1885).
5. תיק הועד הלאומי i l ארכיון הציוני.

יא. ב"ה ירושלים, ד לחדש טבת תרצב [14.12.31]

הרבנות הראשית לארץ ישראל
בעיר הקודש ירושלים תבנה ותכונן

לכבוד מושל מחוז ירושלים [1],
י ר ו ש ל י ם.

א. מ. נ.

מוצאים אנו להעיר בזה את תשומת לב כבודו לענין העניים שגורשו שוב פעם על ידי המשטרה מרחבת הכותל המערבי. כפי שבארנו פעם למושל גליל ירושלים (במכתבנו מיום כ איר תרץ) מתן צדקה לפני התפלה נחשב אצלנו כחלק מן התפלה והכשרה אליה, ועל כן אם כבודו איננו מוצא לאפשר בשום אופן להרשות לכל העניים לשבת ברחבה בטענה שבאופן זה נאבדת להמשטרה הבקרת על העניים שלא יטרידו את המבקרים בפשיטת יד, הרי זאת הצעתנו שכבודו ירשה לכל הפחות לעשרה עניים שישבו ברחבת הכותל [2] ועל פי רשימה שתמסר לכם מצד בא כחנו הרב יצחק אורנשטין, על פי הכרתו האישית את העניים, באופן שגם שלמות התפלה לא תפגע וגם הבקורת הדרושה לכם לא תגרע [3].

הנשיא: אברהם יצחק הכהן קוק הנשיא: הרב יעקב מאיר

יב. ב"ה כד ניסן תרצו [16.4.36]

לכבוד הנהלת הקרן הקיימת לישראל,
ה' מ. אוסישקין [1]

א. נ.

במשך ימי החגים בקרתי פעמים אחדות את הכותל המערבי ונוכחתי שוב עד כמה הצפיפות רבה ועד כמה החריפות למצוא פתרון לשאלה זו.

הפתרון הרדיקלי ימצא בזה שקרן קיימת תגאל את הרחבה הגדולה הסמוכה לכותל המערבי מצד פורת יוסף ושער האשפות. מגרש זה עומד שמם [2] ועזוב וידוע לך היטב שלא פעם הוצע לנו על ידי מתוכים.

1. מר קמבל.
2. היתה זו הצעתו הנבונה של הרב משה בלוי בשיחתו עם מר יהודה דוקובם בענין העניים. ראה ביומן הכותל, דפים מספר 36, 38, 39, 95, בקשר לשיחת הרב אורנשטין עם מר יעקב קיסילוב קצין המחוז.
3. תיק הועד הלאומי i 1 ארכיון הציוני.

1. מר מנחם מנדיל אוסישקין, נשיא הקרן הקיימת לישראל, ראה הערה מספר 133 בגוף היומן, דף מספר 211.
2. מגרש זה הידוע בשם מגרש הצבר נזכר פעמים אחדות ביומן הכותל כמקום בו התנכלו הערבים לבאי הכותל. כיום סללו הירדנים על חלק ממגרש זה את הכביש המוליך לכותל המערבי.

יחד עם זה יש הצעה הנותנת פתרון חלקי לשאלת הקטנת הצפיפות והכנסת סדר בתנועה על ידי תיקון מדרגות[3] מחצרות־שטראוס השייכות לקהק"ל. לפי יזמתי פניתי שוב להה' ילין והקר[4] בדבר הכנת הצעה יותר זולה, קבלתי העתק תשובתם להקה"ל מיום 25/3/36 שבו הם מציעים הצעה ממשית שתעלה במחיר מוזל דהיינו כאלף לא"י ותבטיח את המדרגות וכו'. אני חושב שמחובתה של הקהק"ל לדון ברצינות בשאלה זו מחדש[5]. ואם מצדכם תתקבל החלטה חיובית בעיקר הענין ואני מצדי מוכן לטפל במשא ומתן עם הממשלה והעיריה להבטיח את הרשיון לתקונים הנ"ל.

בכבוד רב

י. בן־צבי
הנהלת הועד הלאומי

יג. ב"ה ירושלים, כה אדר א תרצה [28.2.1935]

לכבוד הנהלת מרכז אגודת ישראל בארץ ישראל[1],

כ א ן

א. נ.

הריני להעיר בזה את תשומת לבכם לתקונים עקריים הנוגעים לכותל המערבי והתלויים בפקידות עירית ירושלים, ונא להסב את תשומת לב החברים היהודיים בעיריה להוציא את התקונים הנ"ל לפועל.

א) זה יותר משלשה חדשים שהתחילה העיריה בתקון הדרך המובילה מרחוב השלשלת אל רחבת הכותל במטרה לזפת את הדרך הזאת. לשם זה הגביהו את ראשי המדרגות הרבות הממלאות את הדרך בכדי למלא את השטח שבין מדרגה למדרגה בזפת. זה כחדשים שהעבודה הופסקה ועל מבקרי הכותל הרבים להתעמל ולקפוץ במעלות ומורדות הללו לכל אורך הדרך הנ"ל ותוכלו לשער בכמה עולת העבודה הקשה הזאת לזקנים ולתשושי כח המבקרים בכותל, ביחוד בזמן גשם, מתמלאת הדרך בשלוליות של מים עד שאין כמעט כל אפשרות לעבור את דרך הנחלים הללו. נחוץ אפוא לזרז את פקידות העיריה לתקן את הדרך מיד.

אגב, מכיון העבודה הנ"ל יש לשער שלא ימשיכו את זפות הדרך עד הכותל, כדאי מאד לעמוד על כך שימשיכו את עבודת הזפות עד רחבת הכותל.

ב) בנדון הארת הרחבה של הכותל, אמר לי קצין המחוז מר קורינסקי, שבעזרת החברים היהודיים בעיריה, הוא מקוה שיעלה בידו להוציא לפועל את

3. על ידי תקון המדרגות המחברות שתי חצרות היו מקבלים שטח רחב לקהל המבקרים על יד הכותל.
4. מהנדסים ואדריכלים, ראה הערות 107־108 בגוף היומן.
5. הקרן הקימת דחתה רעיון זה.

1. נמצא בתיקי „הכותל המערבי" בארכיון מרכז אגודת ישראל.

הארת הרחבה באופן משביע רצון. כדאי אפוא להעיר את תשומת לב חברינו בעיריה לעמוד על הדבר הזה, שהוא צורך חיוני למבקרי הכותל בלילי שבתות וחגים.

ג) בנדון הפתח החדש שפתחו שכנינו בזאויה השמאלית שעל יד הכותל ושטרם נסתם על ידם למרות פקודת הממשלה, היה אולי כדאי לחשוב אם יש צורך לעורר את השאלה הזאת מחדש בעיריה ובממשלה. אני מזכיר לכם את זה בקשר עם עובדה שמזה תוכחו ששכנינו עדין עומדים על התכנית שלהם לפתיחת בית ספר בבנינים שתקנו על יד הזאויה וסדור מגרש למשחקים בחצר הזאויה. לפני חודש נודע לי כי בבנין שממול הכותל על יד הזאויה סדרו שעורי ערב לילדי הסביבה של הכותל והמורה הוא שיך אבו מדין [2] בעצמו, למרות זה שלא קבלו רשיון לכך.

כשהרגישו שנשארתי לילות אחדים על יד הכותל לשם כך, הפסיקו את השעורים בבנין הזה וממשיכים את הלמודים בביתו הפרטי של השיך, האם אין כדאי לעורר שוב את שאלת סתימת הפתח הנ"ל.

בכבוד רב

יצחק אביגדור אורנשטין

יד.

ד סיון תרצו [25.5.1936]

הנהלת הועד הלאומי ומרכז אגודת ישראל דנו בשאלת העליה לרגל אל הכותל המערבי בחג השבועות, ולאחר התיעצות עם הרבנות החליטו, בשים לב למצב הבטחון בירושלים, ליעץ את הצבור להמנע השנה מבקור מסורתי זה.

טו.

ב"ה ח מנחם אב תרצו [24.7.36]

הועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ ישראל
מרכז אגודת ישראל בארץ ישראל

לכבוד מושל מחוז ירושלים [1],
י ר ו ש ל י ם.

א. נ.

בהמשך לשיחות בעל פה שהיו לנו עם כב' בשאלת התפלות אצל כותל המערבי בליל תשעה באב וביומו, הננו מתכבדים להודיע לכב', שאחרי העיון ואחרי הבאורים שנמסרו לנו מאת פקיד המחוז מר קיסילוב, בנוגע לקושיים הקיימים בסדור שמירה מספיקה על המבקרים, באנו לידי החלטה ליעץ לצבור היהודי שימנע מללכת אל כותל המערבי בליל תשעה באב וביומו.

2. שיך אבו־מדין, הוא ראש עדת המערבים וממונה על הקדש „וקף אבו־מדין" שכלל את הכותל המערבי, הרחבה והחצרות בסביבות הכותל.

1. מר לואיס אנדריוס, ראה הערה להלן.

אולם יחד עם זה עלינו להביע לפני כב' שהמוסדות היהודיים מרגישים בותור זה להתפלל בתשעה באב על יד כותל המערבי אחריות גדולה כלפי המסורת הקדומה, מתוך ההוכחה שזוהי הפעם הראשונה בתקופה של הרבה מאות שנים, ולא קל היה לנו להגיע לידי החלטה זו.

אנו הסכמנו לכך מפני רצוננו להקל על הממשלה את מלוי תפקידיה בימים קשים אלה ומפני שלפי המסורה יש לדחות כמה דברים בפני סכנת נפשות[2].

אולם אנו מבקשים מאת כב' שלאור כל הנ"ל יאשר לנו בכתב שפעולתנו זו לא תחשב כשום פגיעה והחלטה בזכותנו לגישה חפשית תמידית אל כותל המערבי, זכות שהוכרה לנו גם על ידי ועדת הכותל של חבר הלאומים.

בכבוד רב

הנהלת הועד הלאומי מרכז אגודת ישראל

טז. [23.8.1936]

לכבוד הנהלת הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל,
י ר ו ש ל י ם.

א. נ.

הנני מתכבד לאשר בזה את קבלת מכתבכם מיום ה־24 לח' יולי, 1936, בנידון הבקור המסורתי אל הכותל המערבי ביום התשיעי לח' אב זה.

ולהבטיח אתכם שהסדורים שנעשו על ידכם השנה לא יחשבו כפגיעה בזכויות הקיימות של היהודים לגישה חפשית אל הכותל, בהתאם ובתוקף לתקנות של הפקודה הארץ ישראלית במועצתה (הכותל המערבי) משנת 1931 —

הנני מתכבד להיות
אדוני,
עבדיכם הנאמן

על החתום: ל. אנדריוס[1].

יז. ב"ה כח אלול תרצו [15.9.1936]

ה נ ה ל ת ה ו ע ד ה ל א ו מ י מ ו ד י ע ה:

לרגלי מצב הבטחון בארץ והמצב המיוחד בירושלים החליטו הנהלת הועד הלאומי ואגודת ישראל לאחר משא ומתן עם מושל מחוז ירושלים ואחר התיעצות עם הרבנות ליעץ לקהל להמנע השנה מתפלה ובקור אל הכותל המערבי בערב ראש השנה.

2. ראה להלן פרוטוקול מישיבת הנהלת הועד הלאומי עם נשיאות קהלת ירושלים מיום ד מנחם אב תרצ"ח. נא לשים לב לדברי מר אלמליח.

1. מר לואיס אנדריוס, כהן גם כמושל מחוז נצרת. היה מהאנגלים הבודדים בממשלת המנדט שאהד את המפעל היהודי בארץ.

יח.

הנהלת הועד הלאומי מודיעה:

לרגלי מצב הבטחון בארץ והמצב המיוחד בירושלים החליטו הנהלת הועד הלאומי ואגודת ישראל לאחר משא ומתן עם מושל מחוז ירושלים ואחר התיעצות עם הרבנות ליעץ לקהל להמנע השנה מבקור ותפלה אל הכותל המערבי בערב יום הכפורים וביומו.

יט. ב"ה כח אלול תרצו [15.9.1936]

לכבוד המזכיר הראשי
ממשלת ארץ ישראל,
י ר ו ש ל י ם.

א.נ.

לאחר שהמפקח על הכותל המערבי מטעם המוסדות העבריים הודיע לנו על־דבר שנויים שנעשו בזמן האחרון על יד הכותל המערבי[1], פנינו ביום ה־10 לחודש זה למושל מחוז ירושלים במכתב שבו הודענו לו שאנו רואים בשנויים האלה פגיעה ב„חוקת הכותל", ובקשנו ממנו לחקור בדבר ולתת את ההוראות הדרושות לבטול השנויים שנעשו.

ביום ה־14 לחודש זה, בשעות שלפני הצהרים, בקרנו בלוית קצין המחוז, מר אבינועם ילין[2], את הכותל המערבי וראינו בעינינו את השנויים הבאים: דלת הזאוויה השמאלית, בכניסה לכותל מצד שמאל, שהיתה עשויה עץ הוצאה ובמקומה קבעו דלת ברזל ועליה יצוקה הכתבת הערבית הבאה[3]:

لا إله الا الله ومحمد رسول الله
باسم الله الرحمن الرحيم زاوية ومدرسة البراق الشريف
سيدنا ابى مدين الغوث قدس الله سره

הננו להעיר את תשומת לב כב' במיוחד למבטה „מדרסה" שפרושו בית ספר. בשעתו העירונו למושל המחוז על אי־הנוחיות שבית ספר לילדים במקום זה עלול לגרום למתפללים, הן מצד הרעש והן מצד החשש של זריקת האבנים מצד ילדי בית הספר על המתפללים. גם הבענו את התנגדותנו להפיכת המגרש הפנוי של הזאוויה לחצר משחק לילדים של בית הספר הסמוך. במכתבו אלינו מספר 10/24 מיום 23/2/34 הודיע לנו מושל המחוז, כי אין

1. ראה יומן הכותל, דף מספר 97.
2. ראה אודותיו ביומן הכותל, דף מספר 98.
3. תרגום הפסוקים הערביים החקוקים על השער, הם:
אין אלהים בלעדי אלהים ומוחמד שליח אלהים. בשם אלהים הרחמן והרחום זאויה ובית ספר „אלבורק אל שריף", הקדישם רבנו אבו־מדין.

הוכחה שחצר הזאוויה נועד למקום משחק, אולם שני השנויים הנ"ל שנעשו שלא בידיעתנו בתקופה שמצב הבטחון מנע את הצבור מלבקר על יד הכותל, דהיינו — החלפת הדלת וקביעת הכתבת המפורשת שזותי חצר של בית ספר, עלולים ליצור תקדים חדש ולהפוך את המגרש לחלק מבית ספר ולהכביד על ידי כך על המבקרים והמתפללים, ויש בזה גם פגיעה בהוראות דבר המלך במועצה 1931, בענין הכותל המערבי, באשר הדבר הזה עלול להביא לידי הפרעה למתפללים.

בהפנותנו את תשומת לב כב' לדבר הזה, הננו מבקשים לתת את ההוראות הדרושות לבטול השנויים שנעשו ולהחזרת המצב לקדמותו. יחד עם זה לדאוג לכך שההבטחה שניתנה לנו בזמנו, שהזאוויה לא תשמש חצר שמוש לילדי בית הספר, תקוים בשלמותה.

בכבוד רב

יצחק בן־צבי
הנהלת הועד הלאומי

כ.

ב"ה ט אלול תרצז [16.8.1937]

לכבוד מושל מחוז ירושלים [1],
כ א ן .

א. נ.

אתמול ביום ראשון, 15/8, בקרתי בלוית קצין המחוז מר קיסילוב את קבר רחל ואת העיר העתיקה. הנני שמח לציין את הסדרים הטובים אשר הונהגו על ידי המשטרה ליד קבר רחל. המקום נשמר בנקיון ויש רק להעיר שכדאי היה להחיש את גמר הטיח של הפרוזדור מבפנים; דבר שמוטל, כמדומני, על מחלקת העבודה הצבורית של הממשלה.

2. הכבישים החדשים שנסללו בעיר העתיקה לאורך החומה הדרומית [2] עד שער האשפות ומשער האשפות ועד סמטת הכותל עושים רשם יפה ומשוים מראה חדש לעיר העתיקה. אין ספק שהכבישים הללו יועילו גם לתירים וגם למבקרי הכותל המערבי את הגישה בימי חג ומועד וגם יקלו על תפקידה של המשטרה לשמור על הסדר ועל הבטחון בזמן בקורי המתפללים. אולם חלק אחד מהכביש, דהיינו החלק שבין בתי מחסה ובין שער האשפות, המכיל את המורד העקרי, טרם הושלם, והנני מרשה לעצמי להעיר לכב' שרק שלושה שבועות נשארו מן היום ועד ראש השנה היהודי אשר בו מתחילה עונת החגים העברים: ערב ראש השנה ושני ימי ראש השנה (7—5 לספטמבר), ערב יום הכפורים ויום כפור (14—15 לספטמבר) ולאחריו חג הסכות שנמשך שמונה ימים. רצוי היה מאד שהכביש יגמר עד ערב ראש השנה ויהיה במצב המתאים לעוברים ושבים למועד הנ"ל.

1. מר מקלרן.
2. דרך ציון החדשה. ראה הערה מספר 91 בגוף היומן דף מספר 125.

3. בבקרי את הכותל המערבי שמתי לב אל העמוד החדש אשר נתקע על ידי הערבים בזאויה הימנית הנגלה לעין לכל מבקרי כותל המערבי. המוט הזה הנועד לשם דגל ואין לו, לדעתי, שום תפקיד אחר, לא לשם מניעת ברקים, לא לשם תלית מנורה או לאיזה תועלת צבורית אחרת. לכן הנני מרשה לעצמי להציע, אם לא נכון היה להוריד אותו לגמרי.

4. מלבד המוט הזה התקוע על הגג של אגודה ערבית הנמצאת בחצר הזאוויה הנ"ל, שמתי את לבי לכתבות שהופיעו בסמטאות המובילות אל הכותל, דהיינו — על גבי כתלי המוגרבים, תושבי השכונה. הכתבות האלו נושאות את שם האגודה הערבית הנ"ל ונראה עליהם חץ המראה את הדרך אל האגודה [3], באופן שכל אחד הקורא את הכתובת מוזמן על ידה ללכת דוקא דרך סמטת התפלה. הדבר נראה לי למיותר לגמרי, באשר חצר הזאוויה יש לה דלת ומבוא מצד שער המערבים להכנס בה ולצאת ממנה, ואין שום צרך לעבור לשם כך מסביב ובעקיפין דרך סמטת התפלה. הנימוק היחידי להזמין את מבקרי הקלוב שלהם דוקא דרך סמטת התפלה נראה לי פרובוקטיבי. יש בזה משום הזמנת אנשים בכונה לעבור דרך סמטת המתפללים.

הנני מציע לכב' לעיין בדבר, אם לא יהיה לתועלת הצבור להסיר את הכתבות עם החצים המזמינים לעבור דרך סמטת הכותל.

בהזדמנות זו רציתי לשאול, אם קביעת קלוב ערבי בתוך הזאוויה מתאים לתפקידה של הזאוויה הנועדה למטרות דתיות כגון למוד דת' ותפלה [4], ולא למטרות פוליטיות וסוציאליות אחרות.

5. יחד עם זה נוכחתי שהפנס התלוי בסמטה המובילה לסמטת התפלה עדיין נמצאת במקום נמוך מאד, וזה בנגוד למדובר בינינו ובין מושל המחוז מר קמבל [5], אשר הסכים כבר בשעתו להרים את הפנס בעזרת מוט לגובה יותר גדול, בכדי שהמתפללים והמבקרים שעומדים על יד הכותל יוכלו להנות מאורו. הייתי מבקש מכב' שתנתן פקודה להוציא לפועל את התיקון הקטן הזה, דהיינו — להרים את הפנס לגובה מספיק [6].

בכבוד רב

יצחק בן־צבי

הנהלת הועד הלאומי

3. שכני המקום הקימו את האגודה שנקראה נהדה (קדימה) במיוחד לשם הפרעת התפלה ליהודים בקראם לערבים לעבור דרך רחבת הכותל. ראה בגוף היומן, דף מספר 121.

4. זאויה משמשת כבית מחסה לבעלי מסתורין מושלמים ומטרתה לשמש פנה דוית לתפלת יחיד. מבאן המלה זאויה במשמעות חצר במובנה המלולי, כדי להפריע לתפלת היהודים על יד הכותל לא התחשבו הערבים במטרות הזאויה ובדתיותה.

5. משנת תרצב (1932).

6 תיק הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.

כא. ז מנחם אב תרצח [4.8.1938]

ישיבת ההנהלה[1] עם נשיאות הקהלה בירושלים ובא כח הסוכנות

נוכחו: האדונים אליהו ברלין[2], הרב משה אוסטרובסקי, מר אברהם אלמאליח, ד"ר אברהם קצנלסון, הרב יהודה ליב הכהן פישמן, חיים סלומון, ד"ר יעקב טהון[3], הרב משה בלוי.

המזכיר משה אטיאש[4].

הבקור אל הכותל המערבי

הא' סלומון: מוסר את שיחתו עם המושל וקבל תשובה שאחרי התיעצות עם המשטרה הם עומדים על זה שהשנה לא יבקרו היהודים על יד הכותל. המשטרה יודעת שיש רגשי נקם בעיר העתיקה וישנם חששות. המשטרה החליטה לא להרשות את הבקור השנה, ואף לא הסכימה להצעתנו בדבר מתן עזרה לשמירה. אבל אמר שאם יחידים ילכו להתפלל ישמרו עליהם.

אתמול היתה ישיבת ועדת העיריה ואוסישקין[5] התמרמר על כך. ראיתי את הרב אורנשטין ודעתו היא שבלילה לא צריך ללכת, אבל ביום כן.

הרב פישמן: דעתו שלא צריך ללכת, אין לסכן נפשות, אבל דעת הא' שרתוק[6] שצריך ללכת אם המשטרה תקבל את האחריות על השמירה.

ד"ר קצנלסון: אני מסכים שאם הדבר כרוך בסכנה לא צריך לבקר השנה ליד הכותל.

הרב בלוי: לדעתו אין הבדל בין שבת ויום אחר, צריך ללכת ביום תשעה באב מובטחני שרבים ילכו, צריך לבקש את המושל שיגביר את השמירה, ושהיום הזה יהיה כמו יום השבת, לא צריך להודיע לא ללכת, ולא לבטל מסורת עתיקה. מובן שאם הממשלה תאמר לא ללכת, אני בעד זה להשמע למשטרה.

ד"ר קצנלסון: המסורת היא תהלוכת המונים אל הכותל, ובזה מונחת הסכנה, לו הלכו כמו בשבתות הממשלה היתה אוחזת באמצעי שמירה, פה עומדת הסכנה של תהלוכה, עתה אנו במצב שיש חשש סכנה של נקם מצד הערבים החושבים שהפצצות נזרקו מצד יהודים. הפעם צריך להתחשב עם דרישות הממשלה יותר מתמיד. בנוגע ללילה אין חלוקי דעות. בנוגע ליום, כיצד למנוע בקורי אלפים אם תהיה הליכה חפשית לכותל, כל יהודי חופשי

1. הנהלת הועד הלאומי לכנסת ישראל.
2. מר אליהו ברלין גזבר הועד הלאומי וחבר הנהלתו.
3. ד"ר יעקב טהון שמש בתפקיד יושב ראש הנהלת הועד הלאומי עד שנת 1930.
4. יתר האישים הוזכרו בגוף היומן.
5. מר מנחם מ. אוסישקין, נשיא הקרן הקימת לישראל.
6. מר משה שרת, ראה הערה מספר 66 בגוף היומן, דף מספר 81.

והרוצה להתפלל יוכל ללכת. ואין להתעלם מאפשרות של פרובוקציה לכן מותר לותר, כי אין בכחנו למנוע הצטפפות המונים, ומוטב להצטמצם באחדים.

אלמליח: מצטרף לדעת ד"ר קצנלסון, שקימת סכנה ואיננו רשאים להפקיר אף נפש מישראל, ויש אנשים שאם ידעו שההליכה לכותל אינה אסורה יארגנו תהלוכה, בשנת 1936 לא היה המצב חמור כמו היום ובכל זאת ישבנו ודנו ווותרנו על הבקור והסתפקנו בזה שהמושל נתן מכתב שזה לא ישמש כתקדים. אם הממשלה תאמר שאינה יכולה להגן עלינו גם אחרי ההסברות, אז על המוסדות להודיע לקהל ושעליו להמנע מללכת.

הרב פישמן: דעת הא' שרתוק שאם המשטרה תתנגד צריך להמנע מללכת. עלינו לא להוציא איסור, עלינו להודיע לקהל שהמצב חמור ויש להמנע ללכת.

הרב בלוי: אני עומד על דעתי שביום יכולים ללכת אלה הרוצים להתפלל. לדעתי המונים לא ילכו, אנו עומדים על זה שתשמר המסורת העתיקה של תפלה. תהלוכות הלילה לא היינו מקפידים אם תבטלנה, איני חושש לפרובוקציה מאלה שיצאו מזרע ישראל ביום כזה, לדעתי עלינו להשפיע על הממשלה להשאיר את האפשרות ליהודים לבקר ביום ולהתפלל, בלילה לא יהיו בקורים. ביום צריכה הממשלה לתת אפשרות ליהודי ללכת לשפוך שיחו.

הא' ברלין: אני חושש שאם נפרסם לקהל לא ללכת יש חשש לפרובוקציה. התהלוכה היא בלילה ולא ביום. לממשלה עלינו להגיד, למרות סכנות הנפשות יהודים הולכים בשבת להתפלל. זהו רגש גם אם לא תתנו את השמירה. הקהל הרגיל ללכת ילך, בכל אופן אסור להכריז בשם המוסדות שאסור ללכת ביום. ולממשלה עלינו להגיד יש לך חילים, העמידי שמירה. אם כן: בלילה אסור, ביום לא ללכת בקבוצות, להודיע לממשלה כי עליה לתת משמר כי לא יכולים לעכב את בקורם של יחידים.

אוסטרובסקי: דעתו שאם הממשלה תגיד לא, לא נלחם נגדה, אנו נלך לממשלה ונדבר. השאלה היא על הזמן, נוכל לרכז את הבקור משעה 9 עד 1 אחה"צ. בהודעות נפרסם שבשעות אלו ילך הקהל, ביחידות ולא בקבוצות.

מהון: מצטרף לדעת הרב אוסטרובסקי, שואל מי יפרסם את ההודעה.

ה ו ח ל ט:

א) לא יהיה בקור על יד הכותל בלילה של תשעה באב[7].
ב) לרכז את הבקור ביום משעה 9 עד שעה 1 אחה"צ.
ג) ההודעה תפורסם בשם ועד הקהלה בירושלים ואגודת ישראל.
ד) לפנות לממשלה ולבקש שמירה בשעות הבקור הנ"ל[8].

7. ראה יומן הכותל דף מספר 145 ודף מספר 146.
8. תיק ועד הלאומי 1 i ותיק המחלקה המדינית 25 s ארכיון הציוני.

כב. ב"ה טז אלול תרצח [12.9.1938]

לכבוד מושל מחוז ירושלים[1],
י ר ו ש ל י ם.

א. נ.

רצוף בזה הנני מצרף קטע מהיומן[2] של הרב אורנשטין הממונה שלנו על יד הכותל המערבי. מתוך האמור ברור שנעשתה נבלה להתעלל בכתבי הקודש וצרכי קדושה של היהודים. אילו קרה דבר כזה חס ושלום לגבי צרכי קדושה של המושלמים היו כבר באות הצהרות של ארבע מאות מיליון מושלמים[3], אולם אף על פי שהדבר הזה קרה רק ליהודים אין אנו סבורים שיש לעזוב את הדבר הזה בלי תשומת לב. נראה לנו שראש וראשונה יש להטיל אחריות על השכנים דהיינו, על המוכתר של השכונה המערבים הגר בשכנות ועל שיך אבו־מדין הממונה על ההקדשות של המערבים אשר גם הוא גר בשכנות.

שנית אבקש מכב' להתענין במה שנוגע לעתיד ולעשות את הסדורים המתאימים עם המשטרה בדבר הטלת אחריות על השכנים של החצר הנזכרת שלא ישונה מקרה של התנגשות באשר עדיין שמורים שם גם ארון הקודש עם ספרי תורה[4].

בכבוד רב
יצחק בן־צבי
הנהלת הועד הלאומי

כג. ב"ה ג תשרי תרצט [28.9.1938]

לכבוד הרב הגאון יצחק הלוי הרצוג
הרב הראשי לארץ ישראל,
י ר ו ש ל י ם.

ר. נ. מ.

רצוף לזה קטע מיומן[1] „מהמתרחש על יד הכותל" שהומצא לנו על ידי הרב אורנשטין, בא כחנו הממונה על הכותל המערבי.

מקרי הלכלוך חוזרים כפעם בפעם ואין, לדעתנו, לעבור על זה בשתיקה. וסבורני, כי בראש וראשונה צריכה לבוא מחאה מאת הרבנות הראשית כלפי מושל המחוז. המחאה אם גם לא תביא לידי תוצאות מידיות, הרי חשוב שהעובדות

1. מר אדוארד קיטרוטש.
2. ראה בגוף היומן, דף מספר 149.
3. בשיחת הרב אורנשטין עם קצין המחוז מר גרוזובסקי בקשר עם שריפת הבימה והספרים אמר לו האחרון כי המשטרה קבעה שהשריפה לא נגרמה על ידי מי שהוא כי אם פרצה מעצמה, וכי דעת מושל המחוז מר קיטרוטש היא שיש להוציא את כלי הקודש ויתר ספרי התפלה שלא נשרפו מחדר בית שטראוס ולהעבירם למקום אחר, כי המשטרה איננה יכולה לקבל על עצמה אחריות. ראה הערות 101־102 בגוף היומן, דפים 150־151.
4. תיק הועד הלאומי i 1 ארכיון הציוני.

1. ראה בגוף היומן, דף מספר 153.

תרשמנה באופן רשמי כהוכחה נוספת לכך, שמקום זה שהם מתימרים שהוא נחשב אצלם למקום קדוש, נטמא על ידם ללא שום התנגדות מצד השלטונות הדתיים של המושלמים. נראה הדבר, שהשלטונות המושלמים מתייחסים בעין יפה לגבלות כאלו [2].

בכבוד רב
הנהלת הועד הלאומי

כד. ב"ה טז בניסן תרצט [5.4.1939]

הנהלת הועד הלאומי מודיעה:

כידוע הועלו לפני חדשים אחדים באש על ידי פורעים כל כלי הקודש שעל יד הכותל המערבי שהיו שמורים בחדר מיוחד בבית שטראוס. בכדי לאפשר את התפלה בחג הפסח כסדרה, הכינה הנהלת הועד הלאומי בהסכמת הרבנות הראשית כלים חדשים לפי המדות הקבועות בחוק ונתקבל עליהם אשורו של מושל המחוז.

הוצאות הכלים כסו על ידי תרומותיהם של אחדים [1].

כה. ב"ה טו מנחם אב תרצט [31.7.1939]

לכבוד מושל המחוז [1],
ירושלים.

הנדון: הפצצה שעל יד הכותל המערבי

א.נ.

שלשום, ביום 29.7.39, קרה מקרה שלא היה דוגמתו במשך כל שנות המאורעות. בשעות התפלה נזרקה פצצה לתוך החצר הסמוכה למקום התפלה [2], ואך מקרה מוצלח הוא ששום אדם לא ניזוק מההתפוצצות. המון המתפללים שהיו על יד הכותל, שמעריכים את מספרם ב־300 נפש, הספיקו להתפזר

2. תיק הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.

1. ואלה שמות התורמים:
   1. מר דניאל אוסטר: שלחן לארון קודש.
   2. הרב משה אוסטרובסקי: שלחן לספרי תורה.
   3. מר מנחם מ. אוסישקין: ועמד לנרות תמיד עם שתי מגרות וצפוי עליון מפח אלומיניום.
   4. הרב יצחק אביגדור אורנשטיין: ארון קודש.
   5. מר אליהו ברלין: כן רחצה מטלטל עם צפוי מפח בצורת קערה.
   6. מר חיים סלומון: כן רחצה מטלטל עם צפוי מפח בצורת קערה.
   7. הרב יהודה ליב פישמן: עמוד לספרים.

   את ספר התורה תרם הד"ר נ. בן נתן, פקיד בעירית תל־אביב.

1. מר אדוארד קיטרוטש.
2. ראה יומן הכותל, דף מספר 179.

כ־20 רגע לפני ההתפוצצות. בשעת ההתפוצצות היו עוד בכל אופן על המקום כ־10 מתפללים.

היות והחצר אשר בה ארעה ההתפוצצות היתה סגורה בזמן התפלה ולפניה, והרחבה שלפני הכותל נמצאת תחת פקוח מתמיד של המשטרה, קשה להניח שהפצצה נזרקה אל החצר מסמטת התפלה, ויש אך לשער שהיא נזרקה מן החוץ בכוונה של פרובוקציה לפגוע במתפללים או לעורר בקרבם מהומה ולאים על המתפללים היהודים שלא ילכו להבא אל הכותל.

הננו פונים אל כב' בהבעת רגשי מחאה על חלול המקום המקודש והנערץ למיליוני היהודים בכל העולם. הננו מרשים לעצמנו להזכיר את האחריות המיוחדת אשר קבלה עליה ממשלת המנדט בעד שמירת המקום והגנתו, ומבקשים לאחוז בכל האמצעים לגבי הפושעים, ויחד עם זה לאחוז באמצעים הדרושים להבא לבל ישנה מקרה כזה.

הננו מרשים לעצמנו כמו כן להעיר לכב', שמקרים דומים לאלה ופחותי ערך מזה, אחזה הממשלה בצעדים של הטלת אחריות ועונש קבוצי על השכנים הקרובים למקום [3].

בכבוד רב

יצחק בן־צבי

הנהלת הועד הלאומי

כו.

[25.2.1940]

1. הקר מהנדס [1]

לכבוד מר בן־צבי
יושב ראש הועד הלאומי,
י ר ו ש ל י ם .

א. נ.

לפני זמן מה נהל כב' משא ומתן עם מר ילין [2] בקשר עם בנין שטראוס [3] (השיך לקהק"ל) שעל יד הכותל המערבי. שלחנו לכב' לפי בקשתו העתקות התכניות, אולם מאז לא שמענו מאת כבודו כל דבר.

ברצוני היום כיוון כל ההצעות להתעסק מחדש בענין הנ"ל בקשר עם המצב הפוליטי הנוכחי.

אין אני יכול להמליץ על רעיון כב' לחבר את שני המגרשים על ידי טולם מדרגות [4], לפי דעתי בא הזמן לטפל בדבר אחר לגמרי. יש לנצל את השקט,

3. תיק הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.

1. מר וילהלם הקר, ראה אזכורתיו הערה מספר 107 בגוף היומן, דף מספר 171.
2. מר אליעזר ילין, ראה אזכורתיו הערה מספר 108 בגוף היומן, דף מספר 171.
3. כבנין זה הוחזקו כלי הקודש של הכותל המערבי.
4. רעיונו של מר יצחק בן־צבי בא להקל על צפיפות המתפללים והמבקרים.

השורר כעת בארץ ישראל וביחוד בירושלים ואת ההזדמנות שחג' אמין[5] איננו, למטרות אחרות מאשר לחבר רק את שני המגרשים. יש להמציא לממשלה תזכיר אשר בו יאמר, שהאיסור שאסרה ועדת כותל המערבי[6] להקים ספסלים על יד הכותל, מביא לידי אי־נעימויות גדולה הן לתושבי הארץ והן לתיירים הבאים אל הכותל, ואשר ביניהם נמצאים זקנות וזקנים. לאחר שירדו בדרך הקשה אל הכותל אין להם הכח לעלות בסמטאות. לעתים קרובות יש לראות זקנים כשהם יושבים על המדרגות הדרך כדי להנפש.

והנה אני חושב שרצוי יהיה אם הועד הלאומי יציע לממשלה לסדר את חצר שטראוס במקום לנוח. כמו כן יהיה טוב מאד להרחיב את שער הכניסה, לסמטא אשר מובילה לחצר שטראוס הקטנה ולבקש את הסכמת הואקף לזה. חושבני שהואקף לא יסרב כעת לתת את הסכמתו אם ידגישו שמסיבות הומאניטריות דרושה ההקלה הנ"ל למתפללים היהודיים. לפי דעתי ישמח הואקף[7] להראות בהזדמנות זו שיש ברצונו לעזור במפעל הומאניטרי. כמו כן יש להצהיר בהזדמנות זו שהקורות החיצוניים לצד הסמטא, ב„חוש אל בורק"[8] ולרחוב השלשלת לא ישונו, אם גם יש לתקן באופן הגון את המצב בפנים הבנין היהודי.

יש עוד להזכיר שעל ידי סדור ההצעה הנ"ל יוכלו המחלקה הארכיאולוגית של הממשלה והחברה לחקירת א"י העברית לחפור ולגלות באותו המקום עד יסודות הבנין הקדומים[9]. יש לקוות לתגליות חשובות במקום זה הקרוב לקירות של בית המקדש שנבנה על ידי הורדוס, דבר שלא אפשר היה עד כה לעשות מפני צפיפות הבתים בעיר העתיקה.

הנני מקוה שכב' יעיין בהצעתי הנ"ל, לאמר לסדר למבקרי הכותל המערבי מקום להנפש[10].

בכבוד רב
ו. הקר

העתקה לרב אורנשטין.

כז.

ב"ה כו לחודש אב תשב [9.8.1942]

מעלת כבוד
מושל מחוז ירושלים[1],
י ר ו ש ל י ם.
א. מ. נ.

הננו מתכבדים להודיע למעלת כבודו החלטתנו בקשר עם תקון הנדבכים העליונים של הכותל המערבי כדלקמן:

5. תג' אמין אל חוסייני, מי שהיה מופתי ירושלים.
6. ועדת הכותל הבין לאומית, שנתמנתה על ידי חבר הלאומים לאחר פרשת הכותל. ראה במבוא חלק ב, פרשת הכותל.
7. בעלי ההקדשים והנכסים של המושלמים.
8. בסמטא זו היו חצרות שטראוס.
9. הבנין עומד על קצה גשר וילסון שעליו עובר רחוב השרשרת.
10. תיק הועד הלאומי 11 i ארכיון הציוני.

1. מר אדוארד קיטרוטש.

היות ונודענו מפי כבוד קצין המחוז מר י. קיסילוב שהצורך בתקונים אלה הוא דחוף [כדי] למנוע מפולת חצץ או אבנים לצד הכותל, לכן הננו מביעים את הסכמתנו[2] לתקונים אלה בתנאי שלא יעשה על כך שום שנוי במצב שהוא קיים עד היום. במקרה שיצטרכו לעשות איזה שנוי שהוא בצורתו יתיעצו אתנו שוב כי חובתנו לשמור מכל משמר צורת הכותל מהמסד ועד הטפחות בצורתא העתיקה ובקדושתה.

בכל אופן עבודת התקונים צריכה להעשות בימות החול ולא בימי שבתות ומועדים וראשי חדשים וערביהם.

בכבוד רב

הרבנות הראשית לארץ ישראל

הנשיא: יצחק אייזיק הלוי הרצוג הנשיא: בן־ציון מאיר חי עוזיאל

המזכיר הכללי: שמואל אהרן ובר

כח.

ב״ה יא לחדש אלול תשב [24.8.1942]

למ. כ.
מושל מחוז ירושלים[1],
י ר ו ש ל י ם.

א. מ. נ.

בקשר עם התקונים שנעשו על ידי הממשלה בכותל המערבי מצאנו חובה לעצמנו לבקר במקום כדי להוכח על טיבם של תקונים אלה, והננו נאלצים להגיד לצערנו ותמהוננו הרב שנדהמנו לראות תקונים כאלה שלא הוגד לנו עליהם מראש ושהם בנגוד גמור למכתבנו אל מעלת כבודו מיום 9.8.1942 שבו אמרנו מפורש „במקרה שיצטרכו לעשות איזה שהוא שנוי בצורתו יתיעצו אתנו כי מחובתנו לשמור מכל משמר צורת הכותל מהמסד ועד הטפחות בצורתו העתיקה ובקדושתה". ולמעשה ראינו שכן נעשו שנויים יסודיים בלא ידיעתנו כדרוש לפי חוקת כותל המערבי[2], והם:

א. בראש הכותל בנו נדבך חדש של אבנים ורצפו אותו באופן שנוצרה איצטבה נוחה לשבת עליה לאנשים הנמצאים מעבר להר הבית. יש בתקון זה לא רק שנוי לשם שמירת הקיים, אלא שנוי יסודי מן הקיים המעורר חשש שבעתיד עלול גם לשמש גורם להפרעת המתפללים על יד הכותל.

ב. בגוף הכותל בחלקו הקדום ביותר גרדו שתים מהאבנים הגדולות

2. לפי סעיף (9) מתוספת מ„דבר המלך במועצה על הכותל המערבי, 1931", האומר: הואיל והכותל הוא מצבה היסטורית, על כן צריכה החוקתו להמסר לידי ממשלת ארץ ישראל, למען תעשה זו (הממשלה) כל תקונים בכותל, או תחת פקוחה וזה לאחר שתמלך בדעתן של המועצה המושלמית העליונה ומועצת הרבנות הראשית לארץ ישראל.

1. מר אדוארד קיטרוטש.
2. ראה הערה מספר 2. במכתב אל המושל מיום כו אב תשב.

והוציאו מהם חצץ וצרורות אבנים וזה אסור בהחלט על פי דין תורתנו הקדושה להרוס איזה דבר שהוא ממקום הקדוש הזה.

ג. היום נודענו שנוסף על הגרידה הזאת נגשים להרוס חלק מאבנים אלה מה שזה כמו שהודענו הוא אסור מדין תורה ופוגם גם בצורת עתיקותו וקדושתו של כותל זה שמאז חרבנו לא שלטו בו ידים לשנות בו משהו.

לכן אנו חוזרים על בקשתנו הקודמת שלא לעשות שום שנויים בגוף הכותל בהוספה או בגרעון ומבקשים לעכב כל פעולה נוספת עד התיעצות שנית אתנו בהשתתפות מומחים.

מעלת כבודו יודע בודאי כי כותל קדוש זה הוא שריד מקדשנו ומחמדנו שלא זזה שכינת הקודש ממנו ולבות כל ישראל שבארץ ובכל מרחקי פזוריהם פונים אליו בקדושה והערצה ויש צורך הכרחי לשומרו בצביונו וקדושתו[3].

כבוד רב

הרבנות הראשית לארץ ישראל

הנשיא: יאה"ה (יצחק איזיק הלוי הרצוג)

הנשיא: ב"צ עוזיאל (בן־ציון חי עוזיאל)

המזכיר הכללי: ש"א ו. (שמואל אהרן וובר)

כט.

6 לספטמבר, 1942

ממשלת פלשתינה (א"י)

משרדי מחלקת המחוז,

מחוז ירושלים.

כבוד תורתכם הרבנים הראשיים לארץ ישראל

הנני[1] מתכבד להזכיר את מכתבכם מה־24 לאוגוסט, 1942, ולהודיעכם כי במכתבי מה־11 לחודש פברואר הודעתי לכב' תורתכם כי קו המלט מסביב לאבנים המהוות את החלק השלישי או השטח העליון[2], של הכותל המערבי נתרופף ונופל לעתים קרובות בחתיכות גדולות על האנשים המתפללים על יד הכותל, ומפקח המשטרה מודיע לי בכל מקרה של נפילת מלט מתעוררים קשיים, ולפעמים המתפללים מאמינים כי האבנים נזרקו על ידי אנשים בסביבה. כן הודעתי אתכם כי אני עומד בקשר עם מנהל המחלקה לעתיקות בקשר עם הצעדים הדרושים לרגלי מצב זה, ולאחר קבלת דין וחשבון ממנו אשתמש בהזדמנות כדי להועד עם כב' תורתכם על הדרך שבה תוצא העבודה לפועל.

2. התיעצתי עם מנהל מחלקת העתיקות ותשובתו היתה כדלהלן: — „נמצא כי הנדבכים העליונים הבנויים אבנים קטנות הם במצב טוב,

3. תיק הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.

1. נמצא בתיקי הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.

2. חלק זה נבנה בתקופתו של הכליף הגדול עבד אל מלך (685—705) מבית אומיה שבנה את מסגדי כיפת הסלע ואל אקצה.

מלבד שני הנדבכים העליונים המייצרים את קצה התקרה המרוצפת אבנים של תא המכוסה כיפה הבנוי מעל לכותל המערבי. מצדו השני המלט מסביב לנדבכים האלה ישן ורקוב ביחוד לאורך הקצה העליון העשוי מפירורי אבנים אשר עליו מונחות אבני המרצפות של התקרה. במקומות אחדים שכבת המלט נפלה לגמרי, במקומות אחרים חתיכות בגודל של אינטשים אחדים הנן מנותקות ועומדות ליפול; ובמקומות אחרים צמחים קטנים גדלו והם מסייעים לערער את שארית המלט והטיח.

הנני ממליץ כי הנדבכים האלה בקצה העליון של הכותל יתוקנו בהזדמנות הראשונה. את השכבה העליונה של פירורי האבנים צריך לבנות מחדש או לשים במקומה שכבה של אבנים נקיות, וקוי המלט המחברים את שתי שכבות האבנים מלמטה צריך לנקות ולהתקין מחדש".

3. לאחר בירור שאלת התאריכים וכו' בדבר התקון עם כב' תורתכם, המהנדס המחוזי קבל הוראות להוציא לפועל את ההוראות שניתנו על ידי מנהל מחלקת העתיקות.

4. במכתבכם הנ"ל אתם כותבים כלהלן: —

„בראש הכותל בנו נדבך חדש של אבנים ורצפו אותו באופן שנוצרה איצטבה נוחה לשבת עליה לאנשים הנמצאים מהצד השני של הכותל. יש בתקון זה לא רק שנוי לשם שמירת הקים, אלא שנוי יסודי מן הקים המעורר חשש שבעתיד עלול גם לשמש גורם להפרעת המתפללים על יד הכותל".

5. אי לזאת בקרתי ביום השני לספטמבר את המקום ביחד עם מר רוברט המילטון, מנהל מחלקת העתיקות ומר פירס, המהנדס המחוזי אשר הוציא לפועל את העבודה בשם ממשלת ארץ ישראל בהתאם להוראות של מנהל מחלקת העתיקות לשם שמירת הכותל, טפסנו בעזרת שני סולמות עץ שחוברו יחדיו ושהועמדו ליד הקשתות ועלינו על התקרה השטוחה מעל לקשתות מתקופת הסרצינים [3] הנמצאות מעל לכותל.

6. הוראות מנהל מחלקת העתיקות הוצאו לפועל במלואן וראש הכותל לא הורם אפילו באינטש מהמדה שהיה לפני כן, ועתה הכותל נגמר ביחד עם הגג השטוח מעל לקשתות ונגמר באבן זוית. לפי כך אין בשום אופן „מקום נוח לישיבה" עבור אנשים מהצד השני של הכותל. לאמתו של דבר היינו מוכרחים, שלשתינו, להשתטח על פנינו על גבי התקרה בכדי שנוכל להסתכל מעל הכותל.

7. הנני שמח להודיע את כב' תורתכם כי הפחד שהובע במכתבכם לא בלבד שאין לו יסוד, אלא גם דבריכם שהמעשה הוא בניגוד „לסטטוס קוו" אינם מתאימים למציאות, והנני להבטיח את כב' תורתכם כי מלבד חלופי האבנים הרקובות ופירורי האבנים הישנות באבנים שלמות הדוקות במלט, לא נעשה כל שנוי אחר.

8. ועתה הנני להזכיר את הסעיפים (ב) ו־(ג) במכתבכם. אנחנו בדקנו גם את השכבות התחתונות של הכותל המערבי כדי להוכח אם איזה חלק מבנינן

3. ראה הערה מספר 2.

עומד ליפול. שכבות אלה הנן במצב טוב מלבד שלש אבנים בנדבך התמישי. שלשת האבנים האלה עשויות מחומר רך [4] יותר משאר האבנים והן נתרקבו במדה כזו שחתיכות קטנות עומדות ליפול מדי פעם בפעם. במקום אחד ישנם סימנים של תיקון בין אבן לאבן וזה יכול ליפול בכל עת ולגרום נזק למתפללים.

כמו־כן ישנה פנה באחת האבנים שבשורה השביעית (אבנים מהתקופה הרומאית) שמסבת רפיונה טעונה בדיקה, ויכול להיות שיהיה צורך להוריד את החלק הרקוב.

9. הנני חושב כי הדבר הכרחי, כדי למנוע כל אסון או מקרה למתפללים על רחבת הכותל, להוציא את החלקים הרפויים הללו לגמרי או לחזק אותם, אולם לפני שתיעשה כל פעולה בנידון זה יש בדעתי להועץ עם כב' תורתכם וכמו כן עם המועצה המושלמית העליונה. כל תקון אשר ידרש יוצא לפועל תחת השגחתו האישית של המהנדס המחוזי.

10. כמו כן הנני להזכיר את מכתבכם מה־19 לאוגוסט שבו הנכם מבקשים לא להסיר את העשבים הצומחים בשכבות התחתונות של הכותל. ברגע זה אין כונה להוציא את העשבים הצומחים בכותל, אבל השאלה אם העשבים האלו יכולים לגרום נזק ניכר למקום הקדוש, הוא דבר שעל השלטונות לקבל את עצת מנהל מחלקת העתיקות. כי יכול להיות, כפי שכבר הוכח בקשר עם השכבות העליונות מתקופת הסרצינים, שצמיחת עשבים וגפן גורמת נזק ניכר לכותל, אולם גם במקרה זה הנני להבטיחכם כי כל פעולה לא תיעשה מבלי שאתיעץ עמכם ועם המועצה המושלמית לפני זאת. הפעם האחרונה שנעשו תיקונים בטיח הכותל היה בשנת 1922 כשהוצאו גם עשבים מכמה שכבות עליונות.

א. קיטרוטש
מושל המחוז

ל.

ב"ה כד תשרי תשג [5.10.1942]

למעלת כבוד
מושל מחוז ירושלים [1],
י ר ו ש ל י ם.

מעלת כבודו,

בא כחנו המפקח על יד הכותל המערבי הרב יצחק אורנשטין מסר לנו בהרצאתו על המקרה המעציב דלקמן:

ביום שמחת תורה [2] בעמוד קהל יהודים בתפילת החג לפני הכותל המערבי בא קצין משטרה בשרות מר ג'מיל אל עסאלי ואסר עליהם לסדר הקפות

4. אלו הם אבני סיד.

1. מר אדוארד קיטרוטש.

2. ראה בגוף היומן, דף מספר 251.

בספרי תורה סביב לשלחן התורה בטענה שזה מתנגד לחוקת הכותל המערבי. התפילה הופרעה על ידי זה למשך שעות עד שבהתערבות המג'ור שייטפורד ניתנה הרשות לסדר ההקפות, אבל בלי שירה הנהוגה עם ההקפות.

אנו רוצים להסב לב מעלת כבודו לעובדות:

א. זכות התפילה ליהודים לפני הכותל המערבי מוכרת בחוקת הכותל המערבי משנת 1931. זכות זו היא לכל חלקיה השונים של התפלה.

ב. שבע ההקפות בספרי תורה מסביב לשולחן התורה הן חלק בלתי נפרד של תפלת החג „שמחת תורה" והן נהוגות בכל תפוצות ישראל בלוית שירה ורקודים בחרדת קודש שיסודם בדין מפורש בפוסקי דתורתנו־הקדושה, ומזכירים את רקודי דוד המלך ע"ה לפני ארון ה' כמסופר בתנך (שמואל ב, ו).

ג. לא נכונה לגמרי היתה אפוא הטענה שסדר ההקפות מתנגד לחוקת הכותל המערבי, ולא היה שום מקום לעכב בעד סדור ההקפות ולהפריע על ידי כך את התפלה במהלכה.

ד. התפלה ועבודת ה' הוא נעלה בכבודה ולא ניתנת לסמכותו של כל קצין בשרות שדעתו תהא מכרעת לעכב בעדה ולהפריע את מהלכה.

לפיכך רצוננו לקוות שהדברים יסודרו באופן שלא יקרה מקרה כזה בעתיד[3].

בכבוד רב

הנשיא: הנשיא: הרבנות הראשית לארץ־ישראל

(הרב יצחק אייזיק הרצוג הרב בן־ציון חי עוזיאל) בארצנו הקדושה

לא.

11 לדצמבר, 1942

ממשלת ארץ ישראל
משרדי מושל המחוז,
מחוז ירושלים.

כבוד תורתכם הרבנים הראשיים לארץ ישראל

הנני מתכבד להזכיר את מכתבכם מה־5 לאוקטובר, 1942, בנדון מקרים אחדים שקרו ליד הכותל ביום שמחת תורה, ולהודיעכם שבו בזמן שפקודת הכותל המערבי מבטיחה גישה חפשית לכותל למטרות תפלה בכל עת, אין כל תקנה בפקודה הנ"ל המרשה תהלוכה דתית בלוית שירה, רקוד ומחיאת כפיים. מעשה כזה הוא חדוש גמור[1] ומתנגד ל„מצב הקיים" (סטאטוס קוא).

2. סעיף (ב) 2 לטבלא לפקודה של הכותל אומר כי במקרים ידועים „רשאים היהודים להעמיד בקצה הדרומי של הכותל שלחן כדי להעמיד עליו

3. תיק הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.

1. דבר זה אינו נכון. כפי שמעיד אבי ביומנו נערכו הקפות בכותל מדי שנה בשנה בשמחת תורה.

את ספרי התורה לקריאה". אין שום הוראה אחרת בנדון השמוש בספרי התורה, ובשעה שידוע שהמנהג הוא ביום שמחת תורה לשאת את ספרי התורה במעגל קטן בין הארון והשלחן בקצה הדרומי של הרחבה, בשום זמן לא נעשתה הקפה זו בלוית שירה, רקוד ומחיאת כפיים. בכל פעם כשנעשה נסיון כזה בעבר, מנעה את זאת המשטרה כעבירה על הסטאטוס [2].

3. נתבקשתי על ידי הנציב העליון להודיעכם שבו בזמן שאין כל כונה להתערב במנהג של נשיאת ספרי התורה ביום שמחת תורה באופן הרגיל בין הארון והשלחן בקצה הדרומי של הרחבה, אין להרשות טקס זה בלוית שירה, רקוד ומחיאת כפים או באיזו דרך הפגנה אחרת.

לפיכך אהיה אסיר תודה אם תתנו הוראות ברורות בכיון זה לבא כחכם ליד הכותל כדי להבטיח שלא יעשה עוד נסיון לשנות מהמנהג הרגיל בנדון זה.

4. יחד עם זאת הנני רוצה להעיר את תשומת לבכם לאופן אחר של הפגנה בלתי חוקית ליד הכותל הנעשית על ידי שירת „התקוה" ושירים לאומיים אחרים. ביום הכפורים שעבר, קרוב לשעת הנעילה, התאספה ברחבה על יד הכותל, קבוצה בת מאתים צעירים והיה ניכר כי הם באו במטרה להפגין. הם התחילו לשיר במקהלה ושרו את השירים הבאים: „התקוה, מסדה ביתר, שתי גדות הירדן ומדן ועד באר שבע". נשמעה גם תקיעה בשופר. כמו כן היתה הפרעת הסדר במידה מרובה ביציאה מהרחבה ובקרבת הכותל.

5. גם במקרה זה יש לציין שבו בזמן שכניסה חופשית לכותל בכל זמן מובטחת על ידי הפקודה על הכותל למטרות תפלה, מודגש בה בבירור, בפסקא (7) ב של טבלה, „שנאומים פוליטיים, או בטויים, או הפגנות איזו שהן ליד הכותל או בסביבתו אסורות".

הוד מעלתו מבקש אפוא מכבוד תורתכם לאחוז באמצעים הדרושים כדי להסביר לכל אנשי עדתכם כי הפגנות פוליטיות כאלה על יד הכותל צריכות להפסק היות והן עבירות על הסטאטוס קוא כפי שצוין בפקודת המלך במועצתו.

6. אני מצפה שכבי תורתכם כבאי הכח הדתיים הרשמיים של היהודים במה שנוגע לכותל תשתמשו בהשפעתכם כדי להפסיק את הנטיה שנתגלתה במשך השנה האחרונה על ידי חלק של אנשי העדה היהודית להשתמש בבקור בימי חגים ליד הכותל בתור הזדמנות להפר את הסטאטוס קוא, ולאחר מעשה להבטיח שמאסר האשמים נעשה או בלתי אפשרי או שיצריך שמוש בכח הגון של המשטרה. יש להבין שהממשלה אשר הנה אחראית בעד ההוצאת לפועל של פקודת הכותל, אינה יכולה להרשות נסיונות להפרת הפקודה, דבר שיכול לגרום רק לחדוש סכסוך מסוכן ולהתנקשות עם המשטרה. מלבד אם תבוא מצד העדה היהודית עזרת הגומלים הדרושה, יהיה זה מחובת השלטון ולטובת הסדר הצבורי לחשוב על הגבלות מינימליות שתהיינה דרושות לשם כך. יכול להיות צורך למשל, בכדי למנוע אינצידנטים מהסוג הנזכר לעיל לחשוב על נתינת סמכות

2. עד למקרה זה אף פעם לא התערבה המשטרה בעריכת ההקפות ליד הכותל, ודברו של מושל המחוז מר קיטרוטש בנדון היה שקר גס.

למשטרה במקרים שיהיה חשש של הפרעת שלום הצבור, להרשות מדי פעם בפעם גישה לכותל ולסביבתו אך למספר אנשים כזה אשר יאפשר את יכולת השקוה עליו בכדי למנוע בעד הפרת הסטאטוס קוא על יד הכותל [3]. כפי שתבינו, השלטונות יאחזו באמצעים מסוג זה מתוך אי רצון גמור ואך במקרים שאין להמנע מזה והממשלה בטוחה שהשפעת כבוד תורתכם תופעל במידה כזו שלא יהיה צורך בשמוש כל אמצעי הגבלה ממין זה.

7. אהיה אסיר תודה לכב' אם תואילו לאשר קבלת מכתב זה ולהבטיח את עזרתכם כדי לשמור על הקדושה וכמו כן על הסדר והטקס בהתאם לחוק במקום קדוש זה [4].

א. קיטרוטש
מושל המחוז

לב.

ב"ה סז לחודש טבת תשג [24.12.1942]

מצלת כבוד
מושל מחוז ירושלים [1],
ירושלים.

מתכבדים לאשר את קבלת מכתבך ובתשובה הננו להעיר: —

שבע ההקפות בספרי התורה סביב שלחן הקריאה הם בחג שמחת תורה חלק בלתי נפרד מהתפלה שפקודת כותל־המערבי מבטיחה למענה את הגישה החפשית. הקפות אלו שהן באות בלוית שירה ורקוד (בלא מחיאת כפיים) אין להם אופי של תהלוכה כי אם של טכס דתי הנהוג בכל תפוצות ישראל והיה נהוג ביום זה גם לפני כותל המערבי בכל שנה מבלי להפריע.

מבלי לזוחר על זכותנו [2] זאת כשהיא לעצמה ובהשאירנו לעצמנו את הזכות להגיש בשעת הכושר את עצומותינו בזה לסמכות מתאימה [3] הננו בכל זאת נאותים למלא את רצון הנציב העליון [4] ולתת הוראות לבא כחנו על יד הכותל המערבי למנוע השירה והרקוד בהקפות אלו סביב שלחן הקריאה שלא ילוו מעתה כי אם בלחן התפלות.

אנו מצטערים על מקרי גישה לפני כותל המערבי בשירים ועל השמעת תקיעת שופר במוצאי יום הכפורים שאינו בהתאם לחק על ידי קבוצות צעירים ואנו נכונים ליחד הוראה לקהל שלא להשמיע במקום כל שיר שאינו קודש ושאינו בסדר התפלה.

3. המכתב מלא שקרים דשחצנות בריטית טפוסית. ראה הערה מספר 156 בגוף היומן, דף מספר 251.
4. תיק הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.

1. מר אדוארד קיטרוטש.
2. זכות ההקפות בלוית שירה ורקודים ליד הכותל.
3. הכונה היא לנציב העליון לארץ ישראל.
4. לאכזבתנו ותוך הרבנים על רצונם והנציחו את המצב החדש.

יחד עם זה עלינו לציין שמקרים אלה בכל הצער שאנו מצטערים עליהם אינם יכולים לשמש גורם לקצף חדש בזכותנו המובטחת בכותל־המערבי ואינם נותנים כל הצדקה למחשבה על הגבלה[5] איזו שהיא במספר המתפללים, באיזה זמן שהוא, ועל התערבות המשטרה בעניני עבודת ה' לפני שריד מחמדנו[6].

בכבוד הרבנות הראשית

הנשיא: יצחק אייזיק הלוי הרצוג הנשיא: בן־ציון מאיר חי עוזיאל

לג. ב"ה ירושלים ת"ו, ח אלול תשג

הרבנות הראשית לארץ ישראל
בעיר הקודש ירושלים תובב"א

הודעה לקהל

א. אסור בהחלט לשיר ברחבת הכותל המערבי שום שיר שאינו מעצם סדר התפלה הנהוג בישראל.

ב. הקהל נדרש בכלל לשמור בחרדת קודש על מורא המקום, לא להפריע את השראת המתפללים על ידי הקלת ראש ועל ידי איזו עבירה שהיא נגד תקנות כותל המערבי כפי שנקבעו בדבר המלך במועצתו על הכותל המערבי, 1931.

ג. בהתאם לסעיף 2 מתוספת 1 של דבר המלך במועצתו הנ"ל הרב יצחק אורנשטין הוא בא כחנו המוסמך על יד הכותל המערבי כלפי צבור המתפללים והמבקרים וכלפי כל האורחים הרשמיים ובלתי רשמיים המבקרים ליד הכותל ורק אליו יש לפנות בכל העניינים המסודרים שבמקום.

הרבנים הראשיים לארץ ישראל
יצחק אייזיק הלוי הרצוג בן ציון מאיר חי עוזיאל

לד. ב"ה יא תשרי תשד

הרבנות הראשית לארץ ישראל

לכבוד האדון א. מ. [אברהם מרדכי] וינגרטן[1],
יושב ראש ועד העיר העתיקה,
י ר ו ש ל י ם.

א. נ.

יחד עם תודתו על מכתב ברכתו לראש השנה מיום כט אלול תשג שנתקבל

5. יתכן שהפחד מפני איום הגבלת מספר המתפללים והמבקרים ליד הכותל השפיע על הרבנים וראשי המוסדות לותר על ההקפות בלוית שירה ורקודים בכותל.
6. תיק הועד הלאומי 1 i ארכיון הציוני.
1. מר וינגרטן דחק עצמו להופיע כבא כח היהודים בכותל. קבל בהתאם לכך את המכתב.

רק היום הננו מתכבדים להמציא לו טופס הודעת כבוד קדשם נשיאי הרבנות הראשית לארץ ישראל בענין הכותל המערבי בהערת תשומת לבו לסעיף ג למען שישמור בדיקנות מצדו על זה [2].

בכבוד רב

הרבנות הראשית לארץ ישראל

המזכיר הכללי: א. [אהרן] ובר

לה.

ד באיר תשד [17.4.1944]

לכבוד מושל המחוז [1],

י ר ו ש ל י ם.

א. נ.

הבוקר בא אלינו המפקח על הכותל המערבי מטעם המוסדות היהודיים, מר יצחק אורנשטין, ומסר לנו את ההודעה הבאה:

„משבאתי הבוקר אל הכותל מסר לי שמש הכותל מר יעקב מיוחס כי בבואו בשעה 8.15 בבוקר אל הכותל מצא לצערו הגדול בתוך הכותל הרבה צואה מעוטף בתוך פתקאות התפלה ששמים בתוך הכותל, אחרי זה מצא במקום שני בתוך הכותל צואה מלאה על אבנים של הכותל. הוא הודיע על הדבר מיד לשוטרים הבריטיים התורניים והם התקשרו עם הקצין הבריטי מר סטיונזון והודיעו לו על התועבה [2] הזאת שנעשתה על ידי אלמונים בכותל.

הקצין הבריטי בא מיד אל הכותל עם אחד המוכתרים וראו בעיניהם את התועבה הזאת. הקצין הבריטי וגם המוכתר התרגזו מאד והם קבצו מיד את השכנים הגרים בחצר הרחבה ושלחו אותם למשטרת העיר העתיקה לשם חקירה. הקצין נתן הוראה לשמש ללכת מיד למשטרת רחוב היהודים ולמסור רפורט על העובדה. מר מיוחס מסר רפורט לקורפורל מר שבילי במשטרת רחוב היהודים".

הננו מבקשים מכב' לתת הוראות לעריכת חקירה נמרצת על מעשה התועבה והענשת העושים אותה.

בכבוד רב

יצחק בן־צבי

הנהלת הועד הלאומי

2. ראה גם בגוף היומן, דף מספר 442 והערה מספר 254.

1. מר ניוטון, ממלא מקום מושל מחוז ירושלים.

2. ראה בגוף היומן, דף מספר 319 ימי ד־ה איר תשד.

לו. כה כסלו תשה [11.12.1944]

לכבוד מר יעקב קיסילוב
משרדי מושל המחוז,
י ר ו ש ל י ם.

מר קיסילוב היקר [1],

הנני מעביר לך לתשומת לבך העתק מיומנו של הרב יצחק אורנשטין, הממונה על הכותל המערבי, מיום י״א כסלו ש״ז. רצוי שהעובדה הזאת תובא גם לתשומת לבם של שלטונות המחוז א) בתור ראיה נוספת שאין מקום זה נחשב למקודש אצל המוסלמים, ב) שהשלטונות המוסלמים לא דואגים מצדם לעזור לממשלה לשמור על נקיון המקום המקודש ליהודים, ושהם טוענים שהוא מקודש גם אצלהם.

בכבוד רב

יצחק בן־צבי
הנהלת הועד הלאומי

לז. ב״ה יג ניסן תשה [27.3.1945]

מעלת כבוד
מושל המחוז [1],
י ר ו ש ל י ם.

א. מ. נ.

בא כחנו על יד הכותל המערבי הרב יצחק אורנשטין מוסר לנו על דבר התועבה [2] של לכלוך אבני הכותל המערבי וספרי תהלים בצואת־אדם, בלילה שעבר. העובדא שהדבר נעשה באפלת הלילה איננה מקילה על רגש העלבון בשם ההתעללות המבישה בשריד חמדתנו, ואנו מרשים לעצמנו לבקש את מעלת כבודו לערוך חקירה נמרצת בענין ולמצוא את עושי הגבלה ולהביאם הפעם על ענשם הראוי.

בכבוד רב

הרבנות הראשית לארץ ישראל

המזכיר הכללי: ש״א [שמואל אהרן] זבר

1. ראה אזכותיו ביומן הכותל, דף מספר 59 והערה מספר 52.

1. מר הילטון, סגן מושל מחוז ירושלים.

2. ראה בגוף היומן, דף מספר 358 והערה מספר 191.

אחרית דבר

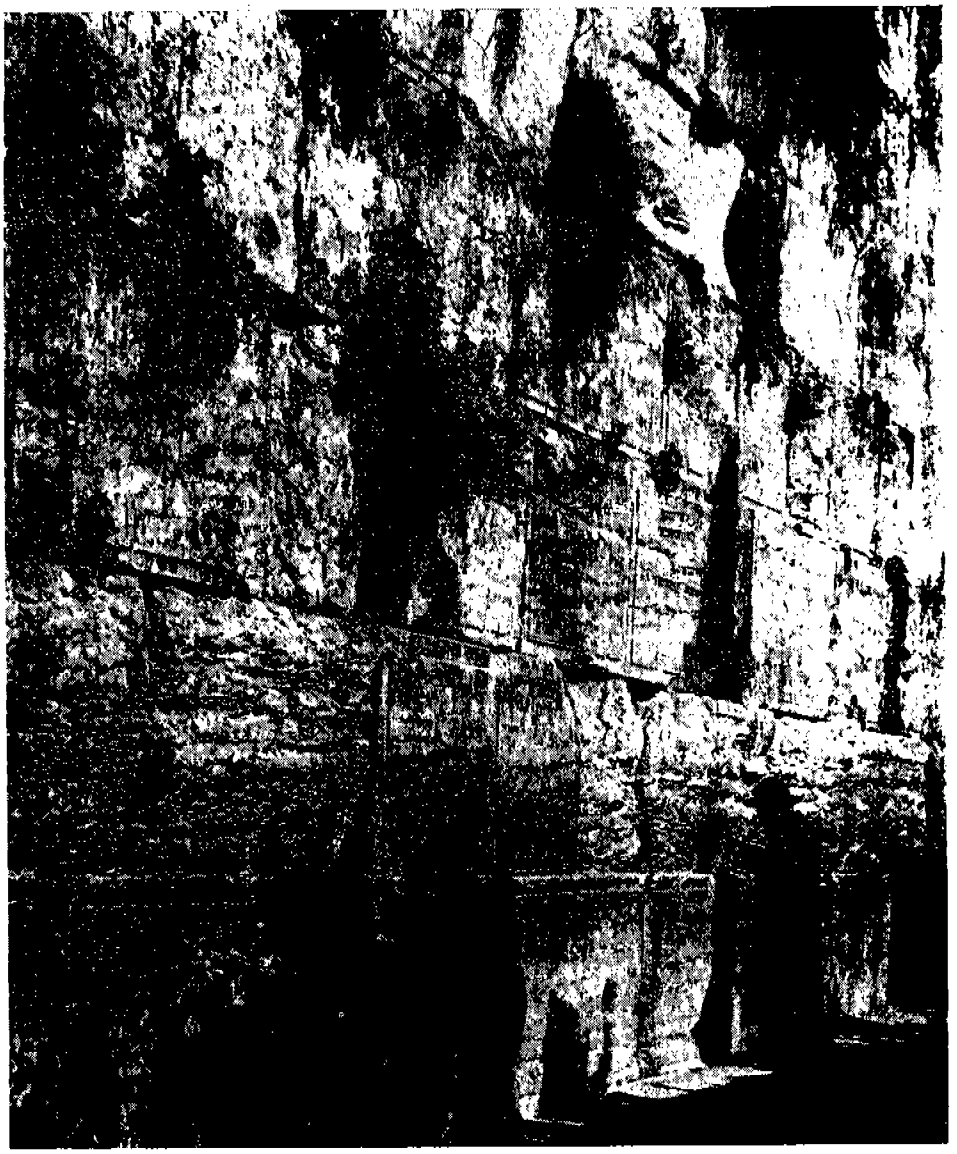
יום רביעי, כ״ז באיר תשכ״ז, ואני בתוך כל עם ישראל הנמצא במערכות המלחמה, מקשיב לשדורי החדשות המשודרים מ„קול ישראל וגלי צה״ל״ כאחד, ואזני קולטות את קול הקרין המכריז בהתרגשות גוברת והולכת על פריצת צנחני צבא הגנה לישראל דרך שער האריות לעיר העתיקה. מסביבי שקט מתוח. הכל מקשיבים. חברי החילים מתוחים ונרגשים כמוני והקרין ממשיך לתאר את שחרור ירושלים העתיקה. הנה נמצאים חיילינו בהר הבית ומוטה גור המפקד מכריז בהתרגשות ובשמחה „הר הבית בידי, הר הבית בידי״, וכבר נשמעת שעטת התפרצות החילים לכותל המערבי ומוטה מכריז: משהלי סגני תולה את הדגל על ראש הכותל. וביחד עם הצנחנים משחררי הכותל אני מרגיש איך אני נצמד אל הכותל ומנשקהו ובוכה ביחד עם משחרריו. הנה נשמע קולו של הרב גורן שכבר הספיק לתקוע בשופר: „חילי ישראל, אהובי העם, עטורי הגבורה והנצחון, ה׳ עמכם גבורי החיל. נחמו נחמו עמי, יאמר אלוהיכם, זה היום קוינו לו, נגילה ונשמחה בישועתו. חזון כל הדורות נתגשם לעיננו: עיר האלהים, מקום המקדש, הר הבית והכותל המערבי — סמל הגאולה המשיחית של העם — נגאלו היום על ידכם, גבורי צבא הגנה לישראל״. ואנו שומעים את החילים המברכים כולם כאחד: ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. לשנה הזאת בירושלים הבנויה השלמה. הרב גורן מסים בברכת „מנחם ציון ובונה ירושלים״ ובאופן ספונטאני מתחילים הכל לשיר את המנונה של ירושלים „ירושלים של זהב״ וכל החילים מסביבי מצטרפים אליהם בשירה אדירה וברקוד הורה.

נפעם ונרגש, ללא יכלת להוציא הגה, עמדתי וחשבתי על אבי ז״ל שלא זכה להגיע למעמד גדול וקדוש זה, כי במלחמת השחרור בתש״ח חרף את נפשו על קידוש השם ומאן לעזוב את משמרתו, ומסר את נשמתו על משמרת הכותל המערבי וירושלים העתיקה ביחד עם אמי, השם ינקם דמם.

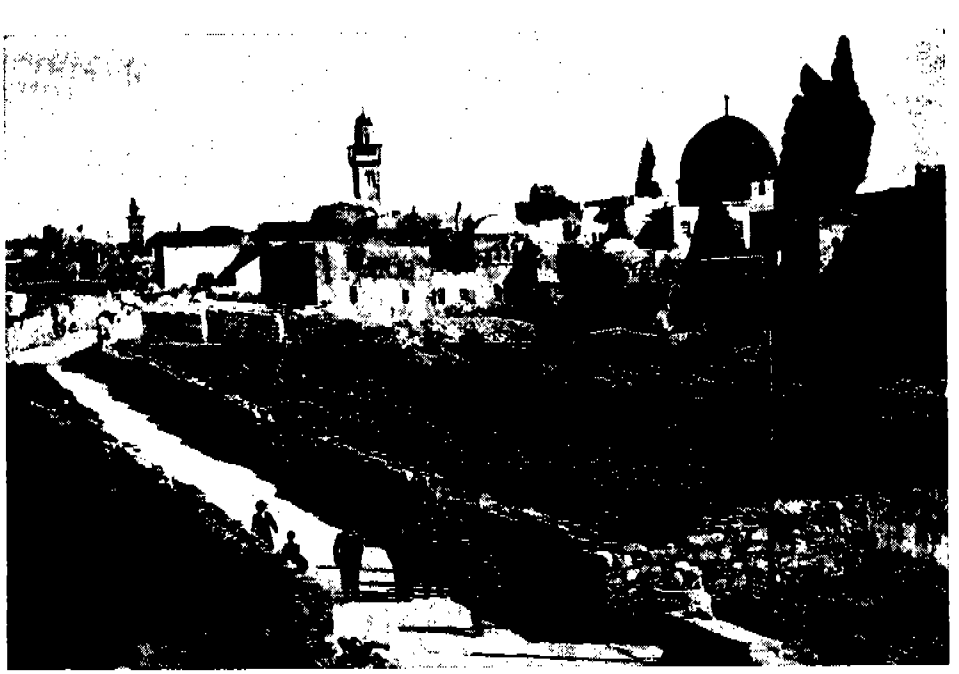
ליל תשעה באב שנת תשכ"ז. המונים המונים נוהרים אל הכותל ומחדשים מסורת עתיקת יומין של תהלוכה אל הכותל בליל זה.

מסביב לרחבה אור, אור, כל הכותל אור, אור (כבשירת המשורר אורי צבי גרינברג). זרקורים מאירים מסביב. עיני דומעות, ואומר: מי יגלה עפר מעיניך, אבי יקירי. הבט וראה, לא נר קטן הוא שהדלק בליל תשעה באב ומופתי ירושלים שחיק עצמות דורש לכבותו. לא אור נכאים דולק על פנס קטן בכותל, פרי תחנונים אצל שלטונות המנדט. אור, אור יקרות, אור ששת הימים דולק בכותל.

לא זכית, אבי יקירי, לא זכית, אמי יקירתי, מסרתם נפשכם על משמרתכם, משמרת הקודש, ביום ראשון י"ד באיר שנת תש"ח. אנו בניכם זכינו, נכדיכם זכו, עם ישראל זכה ונשבע ביחד עם משחררי הכותל: „אנו נודרים ונשבעים כי ירושלים העתיקה והכותל המערבי שלנו יהיו לעד, לעולם לא נזוז מכאן".

יהודי שופך שיחו לפני קונו

דרך זו הובילה לכותל (דרך שכונת המערבים שנהרסה אחר שחרור ירושלים העתיקה).
משמאל מגרש הצבר בו נתגלו עתיקות מימי הבית השני.

הכותל המשוחרר

חיילי צבא הגנה לישראל חוגגים את שחרור הכותל

מפתח שמות האישים

אבולעפיה, דוד — 386

אבו־מדין — 17, 18, 30, 57, 77, 78, 80, 83, 91, 92, 94, 149, 174, 258, 261, 266, 273, 294, 317, 334, 474, 481

אבו־סעוד, חסן — 16, 162

אבו־סעוד, חסן — 192, 193, 194

אגסי — 126, 127, 128, 132, 133, 137, 142, 144, 146, 148, 150, 151, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161

אדג'ן, משה — 401, 402

אדוארד — 423, 425, 448

אולר, כורש — נד

אובי — 84

אוורבוך, אפרים — 366, 379

אוורבוך, יצחק — 229

אוורבוך, מאיר — יב, יד, יט

אוחנה, בנימין נסים — 435

אוסטר, דניאל — 107, 109, 137, 482

אוסטרובסקי (המאירי), משה — נז, 12, 16, 234, 236, 259, 290, 359, 479, 480, 482

אוסישקין, מנחם מנדל — 125, 211, 472, 479, 482

אוסקוסין — 125

אוריטשר, אורי — 18

אורלנסקי, מרדכי — 367

אורנל — 362

אורנשטין, אברהם — לז, מג, 428

אורנשטין, אורי — ט, י, יא

אורנשטין, דיסל — י, יא

אורנשטין, יעקב — ט, יד, סו, סז, יז, יח, יט, כ

אורנשטין, יצחק אביגדור — ט, כ, כא, כב, כג, כד, כה, כז, כח, לא, לג, לד, לט, מא, מג, מד, מה, מו, נו, נח, 1, 16, 17, 19, 20, 26, 30, 97, 111, 122, 124, 159, 296, 341, 348, 384, 388, 422, 442, 448, 456, 457, 471, 474, 479, 480, 482, 484, 488, 492, 493, 494

אורנשטין, ישעיה — ט, י, יא, יב, יג, יד, טו, סז, יז

אורנשטין, ישעיה — מד, 307

אורנשטין, מושקה ליבא — לז, מב

אורנשטין, משה יהודה ליב — ט, יט, כ

אורנשטין, צפורה — י, יא

אורנשטין, צפורה־ציפה — יז

אורנשטין, רייזיל — ט, יט

אורנשטין, שמואל — לז, מה

אורנשטין, שרה — מג

אסג'י — 134

אסיאש, משה — 24, 30, 57, 210, 479

אסש — 84, 86, 93, 423, 425, 426, 427, 448

אידליש, מאיר דן — 102, 319

אינגס — 177

אייד — 205

איטל — 449

איירונסייד — 156

אינגאם — 259

איצקוביץ, אשר — 435

אלבוים, יהושע — 367

אלוף, יהושע — 119

אלתאריב, אלעזר — 222

אליס — 33, 71, 72, 81, 82

אלמליח, אברהם — 21, 234, 290, 468, 475, 479, 480

אלקלעי, יהודה — 211

אלתר, אברהם מרדכי — 41, 43, 90, 95, 119, 243, 250, 290, 336, 438, 446, 453

אלגבוגין — 372, 379

אלפיה, יצחק — סא, 180, 289, 314, 431

אמבי — 403

אמרי — נו

אנול — 438

אנדרוס, לואיס — 128, 475

אפשטין (אילת), אליהו — 49, 68, 80

אפשטין (אליצור), ברוך — 227, 239, 242, 271, 367, 379

אפשטין, נח — 274

אפשטין, פנחס — 206

אפשטין — 453

באומן — 300, 336

באטס, ראובן מנשה — 280, 290

בדקוק — 127, 138, 151

בדר — 450, 451, 453

בובליק, גדליה — כח

בוגורסי — 269

בויג, דוד — 94

בולס, לואיס — 459

בורן — 179, 180, 282, 290, 296, 299, 414, 422, 423, 425, 426, 427, 433, 434, 435, 436, 444, 448, 455

בושנק — 359, 360, 384

בידרמן, משה מרדכי — 230, 290, 334, 336, 423, 446

ביילי — 269, 270, 290, 296

ביליצקי, זאב — 15, 66, 356

בילן — 353, 379

בינדר — 393, 418

בינה, ברוך — 209

ביק, אברהים — 3

בירט — 353, 354

בלובשטין — 49

בלוי, משה — טו, נב, נז, 12, 16, 30, 36, 38, 41, 361, 379, 385, 418, 472, 479, 480

בלום — 27

בלומנטל, ע. — 404, 423, 424, 425, 426, 427

במברגר, יצחק דב — 210

בן־גבריאל, משה יעקב — 393

בן־גוריון, דוד — מו

בן־דוד, ראובן — 274

בן־יעקב, יוסף — 235, 237

בן־נתן, ז. — 482

בן־פורת — 276

בן־צבי, יצחק — לה, לז, מו, נג, נד, 6, 18, 21, 65, 75, 107, 109, 111, 114, 121, 137, 140, 169, 191, 198, 220, 224, 230, 232, 237, 243, 246, 259, 282, 290, 318, 323, 330, 336, 345, 357, 359, 364, 368, 372, 379, 398, 404, 413, 418, 452, 457, 464, 468, 473, 477, 478, 481, 483, 493, 494

בן־צבי ינאית, רחל — 443

בק, שמחה — 61, 74

בקר — 405, 422

ברבוט — 223, 224

ברהאם — 414, 424

ברגמן (בירן), אברהם — 398, 402, 404, 412, 413, 414, 416, 421, 423, 425, 427, 445, 448, 449, 451, 457, 460

ברגמן, יעקב — 133

ברגמן, לאה — 66

ברד — נד

ברדלי — 423, 425, 426, 427

ברדקי (בר־זכאי), ישראל — 231, 243

ברודי, ישראל — 220, 221, 243

ברודהרסט — 74, 80, 81, 82, 84, 85

ברודל — 448

ברוטי, מתמד — 232, 246, 249, 250, 271, 275, 297, 281, 282, 287, 296, 299, 301, 302, 303, 316, 322, 341, 342, 443, 344, 345, 362, 365, 373, 384, 386, 387, 405, 414, 422, 433, 434, 435, 448

ברומברג, אברהם יצחק — 231, 243

ברוס — 423, 425, 426, 427, 448

ברזר — 423, 448
ברורמן, זרח — 8א, 201, 277, 288
ברזל — 73
בריור, ימימה — 205
בריינס — 117, 131, 132, 232, 246
בריגקר, דב נתן — כב, כז, ל, לב
בריגקר, שאול — 8
בריקנר — 308, 337
ברכאת — 183
ברלין, אליהו — נט, 482, 479, 480
ברלין, מאיר — 103
ברמט, חיים — 283
ברמט, יוסף — 283
ברנר — 58, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 96
ברנשטין, נפתלי — 397, 398, 401
ברנשטין, פישל — 5, 6, 19
ברקוביץ — 451, 452
בשרה, תומיק — 123

ג'אוסי, אחמד — 193, 194, 210, 215, 216, 246, 438
גאיר, זליג — 403
גבריאל, אהרן — 401
גבריאלי, יוסף — 443, 446
גודמן — 222
גוטלט — 438, 439, 440, 441, 443, 445, 448, 456, 457, 458
גוטליב, אפרים — 197, 280, 282
גוטמן — 446, 449
גוטרמן, מרדכי — 92
גולדברג, ליב — 29
גולדמן, משה — 392
גולדמן, שלמה — 202, 242, 290
גולחמן — 231, 243
גולדמן — 194
גולדמרב — 404, 418
גולדשטין, ישראל — 441, 446
גונס — 119
גונס, ראמא — 330, 337, 341
גונסון — 120, 126, 129, 132, 134
גוסטלוף — 389
גור, משה — 495
גורדון, אליהו — 124, 126, 127, 128, 137, 138, 146, 153, 155, 156, 176, 181, 183
גורדון, יהושע — 70, 71, 74, 119
גוריף, שלום — 93
גורט — 347, 348, 380
גורן — 495
גלבשטין, שמעון — 94, 102
גולדרייך, אברהם יעקב — 149, 368, 390, 401
גול — 430
גילבון — 145, 146
גילבר — 167
ג'ינסלי — 347
גירלה — 200
ג'ירלטי — 185
גירשטין הכהן, אליעזר — נט, 122, 124, 125, 130
גלושטין, נח — 14, 22, 26, 38, 42, 43, 55, 67
גלטי — 360
גלמן, אריה ליב — 387, 416
גלפס — 125
גרוס, דוד — 364
גרוסמן, משה — 93, 94
גרוסקוף, אלתר בן־ציון — 102
גרזובסקי — 145, 146, 148, 150, 151
גרטנר, יצחק — 84
גריבר — 368
גריי — 404, 418
גרינבום — 445
גרינברג, יעקב — 29
גרינברג — 315, 316, 317, 318, 341, 351, 353, 355, 356, 359, 360, 362, 363, 364, 384, 390, 393, 414, 426, 427, 432, 433, 434, 439, 448, 458
גרינסלי — 380

ג'רג'ורה, אברהים — 54, 55, 56, 72, 80, 81, 82, 110, 176, 183, 188, 189, 323, 341, 342, 343, 347, 384
ג'רג'ורה, פיידיל — 137, 138, 140, 154, 156, 183
גרני — 428, 446
גרפיט — 156
גרשוני — 454
גרשום ב"ר אשר, איש שקרמולה — סב

דושינסקי, יוסף צבי — 77, 92, 189, 194, 196, 206, 214, 216, 221, 237, 248, 250, 271, 276, 317, 336, 346, 380, 431
דו'יקובס, יהודה — 8, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 22, 29, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 72, 90
דו'יקובס — 93
דזין — 299
דיל — 99
דיילי — 345, 347, 351, 352, 384
דינבורג (דינור), בן־ציון — נד
דיסקין, יצחק ירוחם — טו, יט
דיסקין, משה יהושע ליב — יד, טו, יט
דנטייל — 372, 374, 384, 386, 390, 397
דנמן — 18
דנציגר — 216, 246
דף — מט
דרך, אפרים — 187

האגר, יחיאל מיכל — 94
האגר, לייזרל — 336, 437, 446
האדמונד, לורי — 101
הדינגהם — 407, 414, 418, 422, 423, 425, 435
הדינגטון — 132, 123
הודה — 210, 241, 249
הודיס, חיים — 119, 125, 444, 448, 449, 450, 451, 453
הורביץ — 449
הורוביץ, משה נחום — 370
הורמס — 284
הוניג — 330
הורנשטין, אלטה רבקה — 109, 110
הורנשטין, שמעון — 5
הילטון — 354, 360, 373, 380, 494
הילל — 223, 329, 341, 373, 384
הילמן, שמואל יצחק — 196, 216, 221, 250, 257, 304, 427, 435, 453
הימן — 443, 446
היקמן — 284, 341, 343, 384
הורשביין, דוד — 104, 238
הלברשטם, יהושע — 280
הלברשטם, שלמה — 437
הלוי, חיים — 227, 228
הלוי, יוסף יהודה — 260
הלפרין, אברהם — לח, לט, מ
המבורגר, אורי — לו
המבורגר, חיים — 118
המילטון, רוברט — 487
הניג, יעקב — 255
הריס, שלמה זלמן — 197
העליון, יוסף — 253
הצ'ינסון — 400
הקט — 22, 23, 28
הקר, ולהלם — 171, 177, 473, 483, 484
הרושקס — 400
הרינגטון — 17
הרמן — 441, 446
הרצוג (הלוי), יצחק אייזיק — לו, מג, 103, 116, 125, 137, 140, 161, 165, 170, 176, 181, 184, 188, 196, 197, 208, 210, 212, 216, 219, 221, 250, 304, 311, 317, 351, 356, 378, 379, 386, 399, 405, 418, 427, 435, 439, 443, 453, 456, 485, 486, 489, 491
הרשלר — 368
השיל, אברהם יהושע — 396, 418
האדמו"ר מביאלא — 437, 440, 446

האדמו"ר מהלסק — 439
האדמו"ר מקוסוב — 92
האדמו"ר משקאוב — 403, 434
הרב מקוטנא, משה יהודה — טו, 286

ואחודי — 86
ואטסון — 106, 107, 108, 110, 112, 142
ואלאברינקי, משה — ט, י
ואלס — 454
ואן־קמפן — נד
ואשיץ, אפרים — 230, 243
וובר (שזורי), שמואל אהרן — נד, 260, 301, 442, 485, 493, 494
ודיע — 29, 32, 200
וואב — 438
וולבה — 430
וולגלרנטר (איתמר) — 429, 432
וזקוף, ארתור — 43
ויליאמס, נחום — 450
וילנר — 407, 408, 409, 444, 448, 449, 450, 451, 453
וילסון — 60, 62, 63, 77, 355, 358, 365, 367, 368, 369, 370, 384, 401, 405, 406
וילקי, ונדל — 240, 290
וינבך, משה — 88, 103, 104, 105
וינברג, אברהם — 57
וינברג, יוסף — 273, 274, 304
וינגרטן, יצחק — 249, 282
וינגרטן, מרדכי — 191, 209, 211, 218, 219, 222, 232, 250, 253, 373, 400, 442, 492
וינרייט — 11, 18, 19, 20, 22, 28, 44, 60, 61, 65, 66, 68, 69, 71, 77, 80, 138, 168
ויסברגר — 326
ויץ, יוסף — כט
ויריס — 67
ולך, משה — 10
ונטורה, משה — 302, 330, 336
ורסל — 32, 42

זוננפלד, יוסף חיים — נג, 10, 16, 19, 21, 24, 39, 42
זיילר — 221, 224, 232
זיין, אחמד — 112, 119, 126
זלינגר, אברהם — 387, 392, 421
זליקוביץ — 19, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 33, 36, 39, 40, 43, 46, 49, 50
זלף, יצחק — 94
זסלנסקי, אהרן — 103, 190, 264
זקס — 449
זרובבל, יעקב — 237

חביב, מחמוד — 387, 422
חדד, אליש — 37, 38, 55, 56, 71, 72, 77, 81, 84, 85, 86, 96, 110, 124, 125, 126, 127, 128
חוסייני־אל, האג' אמין — מט, 50, 75, 80, 89, 462, 484
חורי, גברי — 107
חזן, בן־ציון — 219
חייקין, שרגא — 85
חליל, אחמד — 434, 448
חמוס, עבד האג' — 263, 267, 285
חסקי, צליח — 137, 138, 154, 155, 157
חריף, יצחק — מה
חרלף, יחיאל מיכל — 443, 446
חשין, זאב — 256
חשין, ישעיה — 49

טברסקי, אריה — 392
טברסקי, דוד — 386, 418
טהה, עבדול רחמן — 349
טהון, יעקב — 479, 480
טוויביל — 345, 384
טויב, שאול אליעזר ידידיה — 441, 446, 455
טולידאנו, יעקב משה — 227
טוקאן, ג'מיל — 252, 258, 263, 267, 269, 272, 281, 282, 290, 299, 301, 310, 330, 337, 341, 343, 358, 369
טיטאם — 96

טיגר, צבי — 18
טיטניק — 55, 56, 57, 58
טיטלבום, יואל — 377
טיילור, מכס — 454
טלוב — 84
טלושקין, ניסן — לז, מג, 441, 446
טלר — 135, 136
טמפלהוף, חנוך — מ
טנג'י, יעקב — לט, מ
טנר — 359
טריוש, רפאל — סב
טשאון — 344, 384, 387, 422

'אהרבלום, מרק — 404, 418
ידלר, בן־ציון — 21, 22, 68, 79, 119, 190, 191, 208, 209, 229, 232, 281, 372
יהודה, יצחק יחזקאל — סד
יובל — 432
יונג — 32
יונים, ערף — 16, 17, 93, 135, 252
יוסף, אחמר — 200, 204, 205, 210, 213, 214, 215, 216, 246, 247, 296
ילין, אביגדם — 98, 476
ילין, אליעזר — 171, 173, 174, 175, 477, 483
ילין, דוד — נד, 211
ילין, יהושע — יג, יד
יעקובוביץ, הניך — 88, 89
יעקובס — 85, 86
ישר, משה — 441, 446

כדיה — 307
כהן, בנימין — 7
כהן, גאולה — כט
כהן, דוד — 281
כהן, יוסף — 239
כהן, ישראל — 370
כהן, מנדל — 69, 74, 76
כהן, מרדכי — 424
כהן, נתנאל — 222
כהן, שאר ישוב — 281
כטיב־אל, מעומד — 463
כלן — 372
כספי, אבשלום — 441, 448
כספר — 346, 379
כץ, ראובן — 414
כצנלסון, אברהם — 479, 480
כצנלסון, ראובן — 231, 243
כרמל, משה — כט
כשדן — 326

לב — 308
לבל, יונה — 401, 408
לבל, ישראל — נז, 12, 203, 204
לבנון, מרדכי — 260
לבקוביץ, יחיאל — 370
לוי, חנה — 118
לוי, יוסף מרדכי — 192, 196, 203, 214, 220, 248, 283, 287, 302
לוי, יצחק — 280, 290
לוי, יצחק — 213
לוי — 237
לוי, לאה — 411
לוי, מנשה — 45, 119, 205, 206, 211, 214, 216, 217, 219, 225, 229, 237, 246, 296, 318, 341, 445, 448, 452
לוין, יצחק מאיר — 439, 443
לוין־אפשטין, לוי — 94
לופנגרן — נד
לוק, האדי — מט, 460
לוריא, הרי — 429
לורנס — 281, 284, 306, 341
ליאון, בן־ציון — יב
ליזרוביץ — כא
לינטון — 454
ליפיל, צבי ליב — 102, 401
ליפשיץ (גייל), יעקב — 394, 418, 440, 441
ליפשיץ, יצחק — 62
לנמה — 432, 446
לנגר, יחיאל — 1, 4, 5, 6, 7, 8, 10,

11, 13, 15, 16, 17, 20, 22, 23, 24,
25, 26, 27, 28, 29, 32, 38, 40, 54,
55, 56, 70, 71, 72, 96, 112, 116,
117, 126, 140, 154, 156, 157, 181,
183, 188, 189, 192, 193, 194, 195,
199, 200, 201, 205, 210, 213, 214,
215, 216, 220, 232, 246, 247, 249,
269, 270, 287, 296, 299, 301, 302,
303, 316, 318, 329, 341, 343, 344,
345, 347, 360, 362, 365, 386, 387,
403, 405, 408, 414, 422, 423, 425,
426, 427, 434, 441, 448

לעווי, זלמן בהר"ן — יב

מאיר, גולדה — 403

מאיר, יעקב — כה, 21, 27, 28, 29,
31, 39, 42, 462, 472

מאיר — 373

מאיסקי, איוון — 299, 336

מוגלניק, מרדכי (מכס) — 81, 82, 85,
104, 117, 124, 125, 140, 141, 157,
159, 180, 184, 185, 187, 194, 195,
199, 200, 201, 202, 206, 209, 210,
211, 214, 215, 220, 223, 224, 225,
229, 232, 234, 237, 246, 247, 248,
249, 250, 255, 257, 261, 270, 271,
296

מולכו (מלכא), שלמה — 407, 418

מונטיפיורי, משה — יב

מונרו — 60, 61, 62, 65, 68, 71, 72,
81, 95, 96, 99, 108, 112, 134

מוסטפה — 449

מורגנשטרן — 441, 446

מורים — 256, 257, 261, 262, 263,
264, 265, 296, 360

מושיוף, אברהם חיים — 222

מול — 257, 264, 275, 282, 318, 331,
344, 361, 366, 373, 386, 389, 425,
441, 449, 451, 452, 453

מזרחי, חנינא — 371

מזרחי, יחזקאל — 112, 116, 119, 120,
126, 127, 128, 137, 138, 140, 142,
176, 181, 183, 188, 189, 191, 192,
193, 200, 205, 213, 220, 224, 229,
246, 251, 270, 271, 275, 296, 316,
318, 322, 323, 325, 341, 342, 343,
344, 384

מזרחי, מטילדה — 436

מטיוס — 362, 384

מיוחס, יוסף — נז, 12, 16

מיוחס, יעקב — נח, 90, 106, 136, 151,
198, 205, 206, 218, 219, 228, 229,
233, 234, 253, 261, 262, 307, 319,
327, 347, 363, 457, 493

מיוחס, רפאל — נח, 14, 25, 60, 62,
64, 77, 78

מיטשל — 424, 425

מיין — 208, 215, 246

מילר — 125, 373

מינקובסקי, יצחק — י

מינצברג, זאב — מ

מירסקי, שמואל קלמן — 443, 446

מן, יצחק — 260

מנדלאייל, נתן — 411

מן־ההר (ברגמן), שלמה — לט

מנזיס — 198

מנישויץ — 443

מנספילד — 334, 337, 341, 342, 347,
348, 349, 350, 354, 357, 360, 361,
362, 365, 369, 370, 373, 384, 385,
388, 389, 390, 422, 455

מסעוד, ג'מיל — 16

מק־גי — 190

מק־גי — 191, 221, 242, 384, 303,
323, 326, 327, 330, 333, 341, 349,
350, 351, 352, 375, 400

מקודי — 451

מקוניל — 284

מקיואן — 371, 372, 373, 376, 390,
391

מקלרן — 61, 67, 99, 123, 133, 477

מק־מיקל — 208

מקנואל — 112, 172

מקניל — 48, 49, 50, 54

מקניל — 44, 423, 425, 448

מרגובסקי, אברהם חיים — נז, 12

מרגלית, יוסף מאיר — 441, 445, 446

מרטין — 330, 337, 341
מריה — 75
מרשל — 306, 336
משיוף — נז, 12

נבלוסי — 345, 347, 365, 384, 414, 422
נג'יב — 449, 450, 451, 453
נוביק, אלעזר — 445, 446
נורוק, מרדכי — 438
נורוק, מרדכי (מכס) — 29, 72
נזמי — 126, 127
ניגיים, האשם — 329, 341, 342, 344, 345, 384, 422, 423, 438, 448
ניוטן — 224, 242, 348, 276, 280, 282, 290, 296, 315, 330, 337, 343, 354, 380, 493
ניישטט — 443
ניסן, משה — 451
נסובי, ביי — 78, 137, 103, 155
נסר — 373, 384
נעלי, ח. — 75
נקי, אבא — 197
נקי, מאיר — 197
נרקיס, מרדכי — 32
נתן, שמואל ס. ג. — 439, 457

סגל — 47
סובחי — 220, 246
סולמן — 20, 22, 27, 29, 32, 40
סופר, ישראל מאיר — סג
סופר, שלמה — 3, 24, 25, 37, 40, 54, 56, 69, 72
סורוצקין, זלמן — 259
סטבסקי, נעמן — 373
סטיונזון — 200, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 239, 240, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 290, 293, 296, 297, 298, 299, 302, 303, 305, 306, 307, 308, 312, 313, 317, 320, 336, 341, 343, 344, 384, 387, 388, 403, 404, 405, 409, 413, 414, 416, 421, 422, 423, 425, 434, 448
סטמפל, משה — 495
סיגריס — 4, 17, 22, 38, 39, 49, 54, 55, 56, 60, 68, 83, 85, 88, 89, 95
סידיס, שמחה — 105
סייל — 343, 344, 384
סילבר, אוברי — 10, 44, 45, 60, 61, 62, 63, 74, 76, 77, 78, 96, 98, 99, 110, 114, 115, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 145, 146, 151, 158, 161, 163, 164, 168, 188, 189
סילבר, אליעזר — 415, 418
סילבר, רענן מאיר — 413, 414, 421, 427, 439, 433, 434, 440, 441, 448, 453
סיימס — 316, 323, 329, 330, 341, 342, 343, 344, 352, 384, 439, 441, 444, 448, 449, 450, 451
סינה, אברהם — 200
סלוטקי, ישראל זאב — 443, 446
סלמון, חיים — נז, 12, 140, 173, 174, 400, 479, 482
סלמון, יואל משה — יב
סמאטס — 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 448, 449, 450
סמואל, אדוין — 64, 79
סמואל, הרברט — 78
סמיט — 85
סנדל — 303
סנדרס — 49, 179
סעד מחמד — 49, 54, 55, 56, 59, 63, 64, 65, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 426, 448
ספיאלט — 259

ספייזר — 22, 23, 28, 29, 38, 41, 48, 50, 59, 61

סקוס — 336

סקוט — 140, 387, 422, 423, 425, 426, 427, 448

עבד אל־האדי רוחי ביי — 74, 136, 232, 246, 270, 271, 300, 336, 428

עבדול, סמיר — 386, 387, 422

עבדול, רחמן — 321

עבדולאלה, סלים — 387, 422

עבדיין, ביי — 68, 69, 71, 72, 74, 77, 81, 85, 110, 253, 271, 290, 296, 350, 380

עדן, שמואל — 108, 111

עוזיאל, בן־ציון מאיר חי — לד, 137, 178, 181, 184, 189, 192, 196, 199, 211, 214, 219, 220, 248, 259, 264, 270, 283, 287, 298, 302, 315, 343, 356, 359, 379, 386, 404, 415, 418, 424, 426, 433, 439, 445, 452, 456, 485, 486, 489, 492

עזרא — 72, 73

עלי, שיך — 28, 76

עלי — 449

עליאש, מרדכי — נד

עמיאל, משה אביגדור — 92, 137, 192, 210

עלפי, שאול — 98

עסאד — 414

עסאלי־אל, ג׳מיל — ס, 116, 117, 118, 121, 123, 125, 127, 128, 135, 140, 146, 153, 154, 156, 176, 179, 183, 184, 188, 189, 192, 194, 195, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 213, 214, 215, 216, 224, 227, 229, 232, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 257, 258, 270, 271, 275, 281, 282, 296, 297, 298, 303, 316, 329, 341, 342, 343, 344, 360, 362, 365, 384, 386, 403, 404, 405, 408, 411, 414, 422, 423, 426, 436, 438, 444, 448, 449, 450, 451, 453, 488

עסאלי־אל, יצחאק — 54

עסאלי־אל, מוחי דין — 10, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 96, 102, 104, 105, 106, 112, 114

עסאלי־אל — 220, 246, 247, 249, 269, 271, 275, 282, 296, 298, 299, 302, 303, 316, 341, 426

פאוזי, ביי — 54, 68, 72, 282, 290, 296

פארק — 87, 177, 231

פוליאשטרו, יהודה — סב

פולני — 146, 147, 204, 209, 212, 213, 214, 215, 220, 223, 224, 249, 250, 271, 275, 281, 282, 296, 299, 303, 318, 323, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 365, 384, 386, 387, 391, 414, 422, 423, 425, 426, 433, 434, 438, 441, 444, 448, 449, 450, 412

פורד — 387, 422

פרוש, משה — נז, 326, 413, 415, 439

פסיל — 387, 422

פייגיוט — 347

פיידא — 341

פיל — 103

פינסקי — 454

פינקל — 86, 373, 384, 386, 387, 391, 404, 405, 414, 422, 425, 426, 434, 438, 444

פינקלשטין — 443

פינרו — 455

פיק, חיים — כד

פירן — 191

פירס — 487

פישזון — 354

פישמן (מימון), יהודה ליב — כח, לד, 164, 479, 480, 482

פלדמן, חיים יהודה — 94

פליישמן — 454

פלנינגאן — 269, 271, 275, 296, 298, 299, 300, 301, 303, 304, 322, 341, 344

פלנינגאן — 386

פראדי — 146, 149

פרוס, אליהו — 85, 452
פרויד — 384, 385, 388, 365, 368, 370, 371, 373, 376, 392, 404, 405, 422
פרולוב, אברהם אלימלך — 175, 176, 179
פרולוב, יוחנן — 408, 418, 419, 424, 437, 445, 446, 455
פרומקין, ישראל דב — 141
פריד — 51, 52, 53
פרידמן, אליעזר — 201
פרידמן־הלוי, ישראל — 260
פרידמן, ישראל — 103, 212, 239, 242, 290, 336, 370, 416, 419
פרידמן, מרדכי שלום יוסף — 65, 212, 215, 219, 239, 242, 253, 255, 270, 289, 304, 336, 392, 428, 446, 453
פרידמן, מרדכי שלמה — 65, 253, 289, 336
פרידמן, שלמה — 206, 225, 242, 253, 255, 289, 304, 336
פרידמן — 308, 418, 430, 446
פרימר, יצחק — 276
פקשר, אהרן — 239
פרנטש — 44
פרנק — 21
פרנקפורטר, חוד — 389, 418
פרס, ישעיה — 371, 372
פרסקו — 29

צ׳אנסלור, ג׳והן — 460, 461, 467
צוקרמן, ירמיהו — 207
צוקרמן־הלוי, שמואל — ט, יח, יט
צוקרמן, אהרן — 72
צוובנר — 23
צימיק, יצחק — 190, 191, 281, 282, 296, 330, 334, 337, 341, 345
צ׳רלטון — 102, 112, 116, 119, 120, 121, 125, 127
צרפתי, שלמה — 20

קאוס, אהרן — 130
קאוקצ׳־אל, סאוזי — 115
קאסאם — 188
קובלסקי, יחיאל משה — 393, 416, 449
קונוליף־ליסטר, פיליף — 61
קופרמן — 418
קוצר, אריה — 126
קוק־הכהן, אברהם יצחק — כה, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 34, 39, 42, 61, 63, 77, 459, 460, 461, 463, 471, 472
קוק — 304, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 333, 334, 341, 342, 344, 345, 347, 348, 349, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 398, 399, 402, 404, 405, 406, 408, 409, 411, 412, 414, 416, 448
קורטויל — 433, 438, 448
קורינסקי, מ. — 66, 67, 68, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 473
קורנגולד, חיים — 22, 23, 176, 232, 246
קזים, סוסה — 195, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 220, 246, 282, 296, 297, 298, 299
קיטרוטש, אדוארד — מט, נג, ס, 10, 16, 149, 151, 168, 184, 198, 217, 224, 225, 238, 251, 270, 290, 296, 317, 363, 481, 482, 484, 485, 488, 490, 491
קייל — 369, 370, 371, 372, 374, 384
קיילס — 282, 290, 296, 336, 341
קינגסלי־היית — 85, 92
קיסילוב (אברזי), יעקב — 59, 60, 61, 63, 64, 65, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 103, 106, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 173, 174, 175, 176, 179, 180,

181, 183, 184, 188, 194, 195, 196,
199, 205, 208, 209, 210, 211, 212,
215, 220, 221, 222, 223, 224, 229,
230, 233, 234, 238, 242, 246, 247,
255, 266, 268, 275, 277, 286, 288,
290, 294, 296, 297, 298, 300, 302,
303, 314, 315, 317, 323, 329, 330,
331, 337, 341, 343, 345, 347, 356,
360, 361, 365, 372, 376, 385, 386,
387, 388, 421, 474, 477, 485, 494
קירשנבלום, מרדכי — 387, 393
קירשנר — 306
קיש, פרידריך — נא, נב, נג, נה, 18, 21, 468, 469
קלסון — 51, 52, 63, 307, 337
קלייטים — 300
קליין, שמואל — נד
קליין — 166
קלמוב, דוד — 207
קלמנוביץ, דוד — 399, 400
קלפוס, שמעון — 234, 237
קלר, נחמן — 93
קמבל — 36, 38, 49, 78, 472
קמבל — 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198
קמינצקי (אבני), בן־ציון — 246
קמפינסקי, מאשה — 187
קמפל — 102, 103, 112, 113
קניגמהיים — 306, 336
קנר, א. — 176
קסוטו — 439
קצנלנבוגן, רפאל — נו, 12
קראפט — 368, 379
קראקואר, אריה — 32
קרוזהר — 449
קרומהולץ (כנען), חביב — 194, 195, 268, 269, 271, 282, 284, 296, 297, 298, 299, 302, 304, 341
קרוסקאפף, אברהם משה — 256
קרוקסמורד — 346, 380
קריג — 330
קרליק, יצחק — 22, 32, 33, 64, 72, 77
קרמר — 80, 81, 82
קרמר — 387
קשטן, י. — 280

ראובן, אברהם — 62
ראסה, אהרן — 366
ראסה, יהודה אשר — 247
ראסה, שלמה — 94
ראשיד — 302, 303, 341
רבינוביץ (רוניה), אהרן — לב
רבינוביץ, א. מ. — 63
רבינוביץ, ברוך — 318, 336
רבינוביץ, גוטמן — 130
רבינוביץ, יהושע נחום — 82
רבינוביץ, יצחק לרי — 231, 239, 243
רבינוביץ — 183, 188, 189, 193, 194, 195, 200, 205, 210, 214, 215, 216, 220, 229, 232, 257, 270, 271, 275, 281, 282, 296, 299, 302, 303, 316, 318, 323, 329, 341, 345, 347, 360, 362, 365, 373, 384, 387, 404, 414, 422, 424, 425, 427, 435, 438, 441, 448
רבלין, יוסף — יב
רבלין, יוסף יואל — טו
רבלין, משה (מגיד) — יז
רובין — 32
רובינזון — 70, 71, 72
רובינשטין, מרדכי אלעזר — 359
רוז — 70
רוזין, יוסף — מד
רוזנמרטן, שמואל — 226, 231, 242, 243
רוזנפלד, יחיאל — 118
רוזנצויג, שלמה — 130
רוטנברג, הילמן — 94
רומבלוד — 101, 103
רוני — 257
רוקח, אהרן — 313, 336, 454, 446

רוקח, דוד — 445, 446
רחמים, יונה — 313
רחמים, יעקב — 63
ריבקינד, יצחק — 441, 446
ריגם — 125
רידינג — 40, 105
רידינג, לורד — 40
ריוקס — 134
ריין — 448, 449, 450, 451, 453
רייט — 72, 77, 79
רייכלין — 56
ריינא — 281, 282, 284, 296, 299, 300, 301
ריים — 48, 49, 59, 65, 125, 135, 377
ריים — 49, 72, 341
ריים — 323, 324, 329
ריים־דייויס — 74
ריף — 121, 126, 130, 134, 135, 139, 142, 144, 145, 146, 153, 155, 156, 161
רשיד — 258, 260, 267, 272, 321

שאו, בנט — 341, 342, 343, 344, 346, 347, 360, 362, 365, 369, 373, 380, 384, 385, 388, 400, 416, 418, 419, 421
שאו — 385
שאו — 330
שאוקי, ביי — 68, 69, 75
שבתי, חזקיה — 214, 248
שוילי — 18, 181, 318, 319, 341, 493
שולזינגר, שלמה — 453
שולזינגר, שמואל — 453
שושן — 341
שזר, זלמן — 403
שטיינהרדט — 362, 380
שטינברג — 227, 231, 242, 243, 254, 290
שטרן, דוד — 134
שטרסברג, אברהם ליב — 407, 409
שיטרית, בכור שלום — 10, 80
שייטפורד — 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 196, 206, 209, 211, 215, 220, 229, 230, 232, 246, 247, 249, 252, 255, 258, 267, 276, 280, 282, 290, 293, 296, 297, 330, 337, 341, 489
שימיל — 75, 76, 77, 79
שינברגר, ישעיה — 197
שיק, ברוך — י
שכטר, יעקב מאיר — 197
שכטר — 438
שלוש, יוסף יצחק — סא, 112, 130
שלזינגר, יחיאל יהודה — 409, 428, 438
שלזינגר, אברהם חיים — 428
שמואל, אב"ד דאלהינוו — סב, 471
שנור, ברוך — ל
שניאורסון, יהודה ליב — 109
שניאורסון, יוסף יצחק — לד
שניאורסון, שלום דובער — כא
שניאורסון, שמואל — לו
שפירא, הניה — 392
שפירא, ישעיה — נז, 12
שפירא, משה — 430, 432, 446
שפירא, שמואל — 149, 151, 202, 319, 359
שפניר, ראובן — 206, 319, 358, 359
שרגאי, שלמה זלמן — 359
שרלין, אהרן דב — כח
שרתוק (שרת), משה — 81, 479, 480

תבורי, חיים — 441, 457
תומס — 47